ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)
Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
1
ԱՊՐԻԼ
JEUDI
1er AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10272
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.272

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՉԵ՛ՆՔ ՀՐԱԺԱՐԻՐ

Գերմանական խորհրդարանը ստուար մեծամասնութեամբ մերժեց ներքին նախարար ազատական Պիւխըրի ներկայացուցած օրինագիծը, որ կը տրամադրէր յառաջիկայ Մայիսէն սկսեալ ժամանցումի ենթարկել պատերազմի ոճիրները :

Քուէարկութենէն վերջ՝ պարտուած նախարարը տուաւ իր հրաժարականը :

Ինչպէս գրեցինք, գերման հանրային կարծիքը երկուքի բաժնուած էր այս խնդրին մասին : Ժողովուրդին հարիւրին 63ը տրամադիր էր սպունգ քաշելու անցեալին վրայ, մոռնալու Հիթլերի մենատիրական վարչաձեւի օրերուն, մանաւանդ պատերազմի տարիներուն գործուած ոճիրները, մասնաւորապէս Հրեաներուն դէմ կատարած ցեղասպանութիւնը :

Այս տեսակէտի պաշտպանները իբրեւ յենարան ունէին Դաշնակցային Գերմանիոյ Սահմանադրութիւնը եւ պատժական օրինագիրքը, որոնց համաձայն ոճիրները քսան տարի վերջ ժամանցումի ենթակայ են : Այդ պայմանաժամէն վերջ ոճրագործները այլեւս հետապնդումէ զերծ կը կացուցուին :

Անոնք նաեւ կ'ուզէին որ միասնականութիւն ստեղծուի երկրին մէջ եւ դատարանները անվերջ չյիշեցնեն այն ցաւալի դէպքերը, որոնք գերմանական պատմութեան սեւ էջը կը կազմեն :

Ժողովուրդի փոքրամասնութիւնը կ'ուզէր սակայն, որ այդ սեւ էջի բոլոր հեղինակները պատժուին, որպէսզի գերման ազգը քաղաքակիրթ աշխարհի առջեւ ճերմակ երեսով ներկայանայ :

Պունտէսթակի երեսփոխանները մեծամասնութեամբ պաշտպանեցին այս տեսակէտը եւ ժամանցումի պայմանաժամը երկարաձգեցին հինգ տարի եւս, որմէ վերջ միայն խնդիրը պիտի քննուի ըստ էութեան եւ վերջնական որոշում պիտի տրուի :

Ժամանցումի հակառակորդները շահեցան : Պատերազմի ոճրագործները պիտի հետապնդուին եւ դատարան յանձնուին Մայիս ութէն ետքն ալ : Ազատում չկայ ցեղասպանութեան մեղսակիցներուն եւ գործակիցներուն համար :

Գերման խորհրդարանը իր քուէարկութեամբ եկաւ անգամ մը եւս հաստատելու թէ Նացի կառավարութիւնը յանցաւոր էր իր գործած ոճիրներուն համար : Յանցաւոր էին նաեւ այն բոլոր մարդիկ, որոնք իրենց պաշտօնին բերումով կամ որեւէ ձեւով մասնակից էին եղած Հրեաներու ջարդին :

Արդէն Դաշնակցային կառավարութիւնը ո՛չ միայն բարոյապէս դատապարտած էր Հիթլերի օրով Հրեաներու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը, այլեւ քաւելու համար իր նախորդին գործած ահաւոր մեղքը, նիւթական լայն հատուցում տուած էր մէկ կողմէ վնասուած անհատներու կամ անոնց ժառանգորդներուն, միւս կողմէ լիառատ օժանդակած էր Իսրայէլի, զայն նկատելով «ամենայն Հրէից կառավարութիւն» : Ու տակաւին կը շարունակէ օժանդակել :

Ո՜րքան մեծ է տարբերութիւնը Գերմանիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ :

Իբրեւ քաղաքակիրթ ազգ, Գերմանները պատերազմէն անմիջապէս վերջ ճանչցան Հիթլերի, Նացի կուսակցութեան եւ Էս-էսներու գործած չարիքները եւ պատժեցին զանոնք : Ու այսօր ալ կը շարունակեն ձերբակալել ոճրագործները եւ ծանր պատիժներու ենթարկել զանոնք :

Իսկ Թուրքե՞րը :

Չգտնուեցաւ մէկ հատիկ պարկեշտ Թուրք, որ հրապարակաւ պախարակէր Իթթիհատի ոճրագործ կառավարութեան, «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի արիւնարբու չէթէներուն, պետական պաշտօնեաներու ոստիկան զօրքերու եւ կանոնաւոր զինուորներու գործած վայրագութիւններն ու գազանութիւնները՝ արմատէն բնաջնջելու համար Հայութիւնը :

Մեծ Եղեռնէն յիսուն տարի վերջ ալ ո՛չ մէկ Թուրք զղջում յայտնած է եղածին համար կամ այպանած ոճրագործները :

Իթթիհատին յաջորդող կառավարութիւնները նիւթական ոչ մէկ հատուցում չտալէ զատ տարագրութենէն եւ ջարդէն վերապրող Հայերուն, մեր միլիոններու համող հարստութիւններն ալ կողոպտած եւ իւրացուցած են՝ «լքեալ գոյք»երու գարշելի օրէնք մը հրատարակելով :

Միջազգային համբաւի տէր իրաւաբաններ եւ մարդասիրական վսեմ զգացումներով տոգորուած յարգելի անձնաւորութիւններ դէմ են ժամանցումի օրէնքին :

Պոնի Պունտէսթակը իր քուէարկութեամբ վաւերացուց այդ սկզբունքը :

Ըսած ենք եւ կը կրկնենք : Հայ ժողովուրդի դատը անժամանցելի է : Տարիները արժէք չունին մերինին պէս քառասուն դարու պատմութիւն ունեցող ազգի մը համար :

Մեծ եղեռնէն ի վեր քսան չէ յիսուն տարի անցած է, բայց մենք կը շարունակենք մնալ պահանջատէր : Թերեւս անցնին ուրիշ յիսուն տարիներ եւս, սակայն մենք երբե՛ք չենք հրաժարիր մեր արդար դատէն, որ ժամանցում չի ճանչնար :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ՝ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍԱՅԿՈՆԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ ՔԱՐՈՒՔԱՆԴ

17 ՄԵՌԵԱԼ , 150 ՎԻՐԱՒՈՐ

Սայկոնի ամերիկեան դեսպանատան դէմ կատարուած յարձակումը մարդկային եւ նիւթական մեծ վնասներ պատճառած է : Տեղական ժամով 11ին (4' Փարիզ) զօրաւոր պայթում մը ջարդուփշուր ըրած է ամերիկեան դեսպանատան հիւսիսային ճակատը եւ քովի տուները : Պայթած Փլասթիքի ռումբը երկու հարիւր քիլօ կը գնահատուի մասնագէտներու կողմէ : Դեսպանատան անձնակազմը պատուհաններէն կը դիտէր սովորական միջադէպ մը եւ ուշադրութիւն չէր ըներ կառքի մը որ կը կենար դեսպանատան առջեւ : Թակարդ – կառքին վարողը կ'իջնէր առարկելով թէ մեքենայի խանգարում մը ունի եւ անմիջապէս զօրաւոր պայթում մը տեղի կ'ունենար : Դեսպանատան վեց յարկերուն երեքը մէկ անգամէն քարուքանդ կ'ըլլային եւ հարիւր մեթր բարձրութեամբ մուխի ամպ մը կը բարձրանար : Խուճապը անմիջական կ'ըլլար, բաւական բազմութիւն ալ կար այդ ժամուն փողոցները : Կիներ ու երախաներ գետին կը փռուէին, ուր երկու մեթր խորութեամբ փոս մը կը բարձրանար : Ամերիկեան դեսպանատան մէջ գտնուող 150 հոգիէն ոչ մէկը ողջ – առողջ դուրս պիտի ելլէր : Դեսպանին կցորդը՝ Ալեքսիս Ճոնսըն թեթեւօրէն կը վիրաւորուէր եւ Զօր. Թէյլըրի գրասենեակը ամբողջութեամբ կը քանդուէր : Բոլոր դուրս ելլողները արիւնլուայ վիճակի մէջ էին : Շրջապատող բոլոր շէնքերն ալ ծանր վնասներ կրած են : Ցարդ 17 մեռեալ կայ եւ 150 վիրաւոր, որոնց մէջ յիսուն Ամերիկացիներ, ոմանք շատ ծանր վիճակի մէջ : Ժողովուրդը, անգամ մը եւս մեծ տուրք մը վճարած է անոնց որոնք իր «ազատագրումին» համար կը կատարեն նման ոճրային արարքներ : Երեք ամիս է առաջին անգամն է որ Վիէթքոնկը նման տարողութիւն ունեցող գործողութեան մը կը ձեռնարկէ :

Պարզ է որ Միացեալ Նահանգները լուռ պիտի չմնան : Արդէն զինուորական կամ քաղաքային բոլոր Վիէթնամցիները կ'ըսեն Ամերիկացիներուն .— « Ձեզի մէկ բան կը մնայ ընելիք , Հանոյը ռմբակոծել» :

Ուաշինկթընի մէջ, խորհրդակցելէ ետք իր գլխաւոր խորհրդատուներուն հետ, նախագահ Ճոնսըն յայտարարած է .— « Նման արարքներ կրնան միայն ամրապնդել Միացեալ Նահանգներու վճռականութիւնը » :

Խորհրդային Միութիւնը ցարդ ոչ մէկ խորհրդածութիւն ըրած է այս մասին :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՐԿԻՊԱ հանդիսաւոր կերպով ընդունուած է մարեչալ Թիթոյի կողմէ, Պելկրատի մէջ : Խօսակցութիւնները կը սկսին անմիջապէս եւ պիտի տեւեն մինչեւ Շաբաթ : Երկու ղեկավարները պիտի քննեն համաշխարհային բոլոր հարցերը :

ԱՆԳԼԻԱ պաշտօնապէս բողոքած է Սպանիոյ մօտ, որ կը մերժէ ի զօրու նկատել Ճիպրալթար տրուած բրիտանական անցագիրները :

ԿԻՊՐՈՍԻ Յոյները նպաստաւոր ընդունելութիւն մը ըրած են ՄԱԿի միջնորդ Կալօ Փլազայի տեղեկագրին :

ՊՈՆԷՆ կը հաղորդեն որ արտաքին նախարար՝ Շրէօտէր երկար ճառ մը արտասանած է Տիւսէլտորֆի քրիստոնեայ – դեմոկրատ համագումարին առջեւ եւ ծանրացած միջազգային բոլոր հրատապ հարցերուն վրայ, առանց սակայն լուծումներ առաջարկելու : Ոմանց կարծիքով , այն տպաւորութիւնը ձգած է թէ միայն քանի մը ամիս պաշտօնի գլուխ կը մնայ :

ԱԼԺԻՐԻ մէջ Շու Էն Լայ արժանացած է այն բոլոր պատիւներուն որոնք վերապահուած են պետական ղեկավարներու : Պէն Պելլա եւ կառավարութեան բոլոր անդամները օդակայան փութացած էին Չինացին ընդունելու համար : Կը կարծուի թէ Շու Էն Լայ պիտի փորձէ համոզել Պէն Պելլան որ ընտրութիւն մը ընէ Փեքինի եւ Մոսկուայի միջեւ :

ԻՍՐԱՅԷԼԻ արտաքին նախարար՝ Տիկին Կոլտա Մէյր իր յուսախաբութիւնը արտայայտած է Պունտէսթակի որոշումին առթիւ, նացի ոճիրներու ժամանցումի վերաբերեալ : Տիկինը խստօրէն կը քննադատէ նաեւ արեւելեան Գերմանիան որ կը ձեւանայ մոռնալ իր «նացի անցեալը» :

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ մէջ սեւերու պատմական « արշաւանքը» զոհ մը տուաւ առջի օր : Սպիտակ կին մը, ձուլումի կողմնակից , սպաննուած է : Այս առթիւ կ'ամբաստանուի նշանաւոր Քու Քլուքս Քլան կազմակերպութիւնը, որոնցմէ չորս հոգի ձերբակալուած են : Նախագահ Ճոնսըն յայտարարեց թէ սպիտակ կնոջ ոճրագործները արդարութեան թշնամիներ են եւ պիտի պատժուին խիստ կերպով :

ՔԱԶԱՊԼԱՆՔԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն առջի օրուան բախումներուն զոհերու թիւը շատ աւելի մեծ է քան ինչ որ կը կարծուէր : 109 մեռեալի եւ 450 վիրաւորի մասին կը կը խօսուի : Կը հաստատուի թէ իրական փորձ մըն էր կառավարութիւնը տապալելու համար :

ՔՈՆԿՕ – ՊՐԱԶԱՎԻԼԻ (Նախկին Ֆրանսական) Հանրապետութեան նախկին նախագահը՝ Աբբա Ֆիւլպէր Եուլու փախած է բանտէն : Յայտնի չէ թէ ո՞ւր է :

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ նախկին ներքին նախարար՝ Քամիլ Շամուն յայտարարած է խորհրդարանի իր բարեկամներուն թէ Խորհ. Միութիւնը առաջարկած է Լիբանանի օդանաւ եւ այլ զէնքեր ծախել իրենց գինին մէկ երրորդով միայն, կը գրէ նասըրական Ալ Մոհարէր թերթը : Նոյն աղբիւրին համաձայն Չեխոսլովաքիա ալ նոյնիմաստ առաջարկներ ըրած է :

ԹՈՂ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԱԼ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՆԵՐԷ ՄԵԶԻ...

Լիբանանի Պլօք Նասիոնալ կուսակցութեան (էտտէական) օրկան «Էլ Ժումհուրիէ» իր Մարտ 26ի թիւով վերի խորագրին տակ հետեւեալը հրատարակած է, ստորագրութեամբ թերթին խմբագրապետ Ուիլերմ Խամէրի Լիբանանեան բազմաթիւ թերթեր եւս թուրք երեսփոխան Ճիհատ Պապանի « Ուլուս»ի մէջ երեւցած խմբագրականը զարմանքով եւ հեգնանքով հրատարակեցին :

Թուրքիայէն ստացուած վերջին լուրերուն համաձայն, քաղաքական շրջանակները մտահոգուած են Լիբանանի բռնած դիրքին նկատմամբ՝ Թոյլտուութեանը համար, Հայերու Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ կատարուելիք տօնակատարութիւններուն :

Մենք ալ, մեր կարգին, Թուրքիոյ հետ հարց կուտանք ...

Ի՞նչպէս կրնան անոնք ոգեկոչել յիշատակը երկու միլիոն նահատակներու , — կիներ, մանուկներ, ծերեր — , որոնք առանց ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ունենալու խողխողուեցան ...

Թերեւս քիչ է թիւը նահատակներուն :

Ինչո՞ւ կ'ուզեն ոգեկոչել Հայերը անոնց յիշատակը ... Պարտ են մոռնալ իրենց նախնիքները, մանուկները՝ Թուրքիոյ սիրոյն ...

Պէտք է մոռնան իրենց առաջին հայրենիքը, որովհետեւ Թուրքիան միայն իրաւունք ունի զայն վայելելու ...

Իվերջոյ ինքն էր յաղթանակողը ...

Թող ներեն մեզի Թուրքերը . Թող ներէ նաեւ իրենց երեսփոխան Ճիհատ Պապան, — հերոսը այս հարցին, — որովհետեւ արծարծումը անոր՝ Թուրքիոյ չի նպաստեր ...

Որովհետեւ, Արդի Թուրքիան, — Աթաթիւրքի Թուրքիան —, կը կարծենք թէ չի հպարտանար այսօր իր պապերուն վերաբերումին համար : Թալէաթի ու Էնվէր փաշայի Թուրքիան երբեք պիտի չուզէր ամենադոյզն յիշատակութիւնն իսկ պահել այդ դէպքերուն ...

Եթէ յարգելի երեսփոխանը ուսումնասիրած է միայն Թուրքիոյ դպրոցներուն մէջ գործածուած դասագրքերու պատմութիւնը, թող ներէ մեզի յիշեցնելու թէ պատմութիւնը չի նկարագրեր այս հարցը միայն «զուլում»ով ու հալածանքով, այլ նաեւ՝ սարսափելի վայրագութեամբ եւ աններելի մեղքով :

Բայց, Թոյլտուութիւնը լիբանանեան կառավարութեան այս հանդիսութեանց կազմակերպման առթիւ, շատ պարզ է : Լիբանանի մէջ գտնուող Հայերը լիբանանցի են, կը կրեն հպատակութիւն եւ կը վայելեն լիբանանցիի մը բոլոր իրաւունքները. իսկ լիբանանցին կը հպարտանայ նահատակներու յիշատակի անմահացումով :

Ամէն պարագայի մէջ չի գտնուիր աւելի գեղեցիկ բեմ մը, քան՝ Լիբանանը՝ ոգեկոչելու համար այս յիշատակը, որովհետեւ հին Թուրքիոյ կախաղաններու պարաններուն հետքերը տակաւին կը մնան Լիբանանի մէջ, որպէս կենդանի վկաներ, որմէ իւրաքանչիւր սրտի մէջ մորմոք մը կայ կուտակուած :

ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ ՀԱՅԱԳԷՏԸ
Ն. ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ

(ԾՆՆԴԵԱՆ 120ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Նորայր Բիւզանդացի ներհուն մասնագէտ մըն էր հայ գրական եւ լեզուական հարցերուն մէջ : 1884ին, Կ. Պոլսոյ մէջ լոյս կը տեսնէ անոր « Բառագիրք ի գաղղիերէն լեզուէ ի հայերէն » արժէքաւոր գործը: Այս բառարանը, որ աւելի քան հազար երեք հարիւր մեծադիր էջերէ կազմուած էր, ուշագրաւ երեւոյթ էր ֆրանսերէն բառերն ու ոճերը ճշգրտութեամբ թարգմանելու, Հայոց լեզուին հարուստ բառապաշարը վարպետ ձեւով օգտագործելու, նորակերտ բառեր կազմելու եւ հայերէնին բառակազմական օրէնքները խիստ կերպով պահպանելու տեսակէտէն :

Այդ ուշագրաւ բառարանը լոյս տեսնելէն 16 տարի ետք, 1900ին, Թիֆլիզի մէջ կը հրատարակուի Բիւզանդացիի մէկ ուրիշ գործը՝ « Կորիւն Վարդապետ եւ Նորին Թարգմանութիւնք » հետազօտութիւնը, որ նոր խօսք էր հայագիտութեան մէջ: Այդ ուսումնասիրութեան էջերուն մէջ լեզուական մանրակրկիտ տեղեկութիւններու հիման վրայ, հեղինակը կը ճշդէ Ե. դարու հայ զանազան մատենագիրներուն ոճերը, անոնց առանձնայատկութիւնները եւ կուգայ այն եզրակացութեան, թէ զանոնք կարելի է դասաւորել չորս բաժիններու մէջ՝ Երզնկեան, Եփրեմեան, Կիւրեղեան եւ Կորիւնեան: Վերջապէս կը համեմատէ Կորիւնին « Վարք Մաշտոցը » Ագաթանգեղոսի, Բիւզանդի, Մակբայեցիի եւ Եւթաղի գործերուն հետ եւ կը յանգի անվիճելի եզրակացութիւններու :

Նորայր Բիւզանդացին (Ստեփան Գադեղեան – Ճիզմէճեան – Թէրզեան) ծնած է 1845 Մարտ 4ին, Բերա (Կ. Պոլիս): Իր կրթութիւնը ստացած է Ս. Ղազարի մէջ: Վենետիկի մէջ ձեռնադրուած է քահանայ, բայց զժտուած է Մխիթարեան Միաբաններուն հետ ու բանադրուած է: Զգելով վանքը վերադարձած է Կ. Պոլիս, ուր ամուսնացած է Շուէտացի Սելմա Եակոպսընի հետ եւ 1882ին փոխադրուած է Ստոքհոլմ :

Վախճանած է 1915ին, Վենետիկ: Անոր աճիւնը 1924ին Վենետիկէն կը փոխադրուի Ստոքհոլմ: Բիւզանդացիի ամբողջ ունեցածը, գրադարանն ու ձեռագիրները, համաձայն իր կտակին, կ'անցնին շուէտական «Ֆրետրիկա – Պրեմէլ – Ֆորպունտետ» կանացի Բարեգործական ընկերութեան, որ տէր կը դառնայ ամէնէն առաջ անոր 125 հազար շուետական քրոնին, իսկ ձեռագիրները, որոնք դրամէն տասնապատիկ աւելի արժէք կը ներկայացնէին, 1915էն մինչեւ 1923, ապա մինչեւ 1946՝ կը մնան Կէօթեպորքի գրադարանի նկուղներուն մէջ՝ դէշ վիճակի մէջ: 1946ին Բիւզանդացիին արխիւը կը փոխադրուի Ուպսոլայի համալսարանը : Կարգ մը ձեռագիրներ լուսանկարուած են ու Հայաստան ղրկուած :

Նորայր Բիւզանդացիի գիտական մեծ արժէք ներկայացնող ձեռագիրները մոռցուած էին եւ միայն պատահաբար գտնուած են անոր մահուընէ մօտաւորապէս երեսուն տարի ետք, 1945ին: Այդ ձեռագիրներուն մէջ կան բազմաթիւ արժէքաւոր գործեր : « Բառագիրք ստորին հայերէնի ի մատենագրութեանց ԺԱ. – ԺԷ դարուց» գործը մեծ արժէք կը ներկայացնէ : Յայտնի է, որ Բիւզանդացին իր հայագիտական գործունէութիւնը կը սկսի դեռ երիտասարդ տարիքին: Երկար տարիներու ընթացքին մանրակրկիտ կերպով կ'ուսումնասիրէ հայ հին եւ միջնադարեան գրականութիւնը, կ'ուսումնասիրէ հայ մատենագիրներու երկերուն մէջ գրիչներու կողմէ մտցուած փոփոխութիւնները, կը սրբագրէ անոնց կատարած սխալները, կը վերականգնէ բազմաթիւ բնագիրներ եւ, ամէնէն կարեւորը, կը կազմէ միջին հայերէնի բառարանը :

Նորայր Բիւզանդացի այն բացառիկ հայագէտներէն է, որուն իւրաքանչիւր աշխատութեան փաստական տուեալներուն վրայ, ինչպէս կ'ըսէ Հր. Աճառեան, կարելի չէ կասկածիլ : Իսկ «Բառագիրք ստորին հայերէնի » երկին վրայ ան աշխատած է մօտաւորապէս 30 տարի :

Ռ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵՐԼԻՆԷՆ

ՃԱՏՐԱԿԻ ԱՇԽԱՐՀԱՀՌՉԱԿ
ՀԱՅ ՎԱՐՊԵՏԸ

Պատահականօրէն յայտարարութիւն մը իմացանք, որ Տիգրան Պետրոսեան Գերմ. Դաշն. Հանրապետութեան մէջ կատարած մրցումներէն վերադարձին պիտի մրցի նաեւ Պերլինի ճատրակի վարպետներուն հետ, Վիլմերստորֆի Պունտէսփլացի գրօսարանին սրահին մէջ:

Պետրոսեան Գերմանիոյ արեւմտեան 16 քաղաքներու մէջ երկու շաբաթ շրջագայելով նախապատրաստուած մրցումներու մասնակցած էր, այսպէս կոչուած նոյնժամայն խաղարկութեամբ յաղթական ելած էր: Եւ ահա Երեքշաբթի 23 Մարտ, երեկոյեան Պերլինի արեւմտեան մասին ճատրակի ակումբի վարպետներուն դէմ կը գտնուէր: Ըստ իր յայտարարութեան անպաշտօն էր Պերլինի այս հանդիպումը: Բայց 150 հոգի խաղալու տեղ ունեցող սրահը գրեթէ հնգապատիկ թուով ներկաներով լեցուած էր:

Այնպէս ամէն բան խաղալէն ետքը կըրցանք զինքը տեսնել եւ իրեն հետ տեսակցիլ :

Մինչդեռ Մինիխի մէջ քառասուն հոգիի դէմ խաղը տարած է ութ հարիւր գիտողներու եւ հանդիսատեսներու ներկայութեան, Պերլինի մէջ 11 մրցորդներէն 10ին յաղթած է, միայն մէկը՝ Հէշթ անունով միջազգային վարպետը՝ յաջողած է «տամերու» փոխանակութեան ձեւով, անպարտութեան մէջ ձգել Պետրոսեանը, որ այս պատճառով կէտերու հաշիւով պարտուած է: Բայց ըստ ընդհանուր կարծիքի Պետրոսեան անպարտելի է :

Շատ պարզասէր եւ հաճելի խօսակցութեամբ մեր հայրենակիցը, նոյնքան ուրախ կ'երեւայ Հայեր գտնելով իր շուրջը, որքան մենք մեզ հպարտ կը համարինք իրմով :

Կ'ըսեմ իրեն թէ Զօր. տը Կոլ Ազնաւուրին ըսեր է թէ՝ դուն երգովդ աշխարհը նուաճեցիր, մենք ալ կ'ըսենք քեզի թէ քու հանճարովդ հայկական յաղթանակ կը տանիս, ամէն տեղ, ճատրակին շնորհիւ, եւ մեզ հպարտ կ'ընես :

Պետրոսեան կը պատասխանէ թէ՝ ճիշդ է տը Կոլի ըսածը: Ազնաւուրի երգը ամէնուն սրտին կը խօսի, ամէնուն կողմէ կը հասկցուի, տը Կոլն ալ կը հասկնայ.. բայց այս Շախ – մա՛թը... ամէն մարդու գործ չէ :

Բայց, կ'ըսենք շատ մարդիկ կը հետաքրքրուին ճատրակի խաղով եւ մրցումով, այնպէս որ ամէն տեղ իր անունը հռչակուած է: Կը շնորհաւորենք եւ կենաց կը պարպենք, իսկ ինք իր թէյը կը խմէ :

— « Բոլորդ Թրքահա՞յ էք» կը հարցընէ, մեր տասնեակ մը Հայերու խմբակին :

Այո, կը պատասխանենք, քաղաքական ճակատագրով ծանօթ է, որ մեր ծննդավայրերէն անցած ենք Եւրոպա :

— «Իմ հայրս ալ Թրքահայ էր » կ'աւելցնէ, բայց շատ փոքր էի, երբ ան վախճանեցաւ :

Ահա հիւրընկալները եւ ճաշարանի մարդիկը կուգան թարգմանին միջոցով ճաշի հրաւիրելու զինքը եւ գարեջուր կը բերեն: — « Ախորժակ չունիմ բան մը ուտելու », կ'ըսէ մեզի Պետրոսեան, բայց տասը վայրկեան ետքը ճաշի երթալ կը խոստանայ :

— « Սրանց չեմ ուզում ասել, բայց այս ճամբորդութիւնը յոգնեցուցիչ էր : Լաւ որ վաղը կը մեկնիմ Մոսկուա» :

— Հայաստան ե՞րբ պիտի երթաք, բարեւ տարէք Միասնիկեան մատենադարանի տնօրէնին :

— « Մայիսին Երեւան կը լինեմ », կ'ըսէ Պետրոսեան :

— Ճատրակի հետաքրքրութիւնը ի՞նչպէս է Երեւանի մէջ:

— Շատ խաղացող կայ եւ լուրջ մրցումներ տեղի կ'ունենան, կ'ըսէ ան :

Թարգմանը մէջ կ'իյնայ թէ «այս որքան լեզու կը խօսիք »:

Մեր հայրենակիցը կը պատասխանէ թէ՝ հայերէնը լաւ գիտէ, իսկ իր թըղթակցական լեզուն ռուսերէն է: Կը խօսի նաեւ վրացերէն, Ազրպէյճանի Թուրքերէնը, քրտերէն եւ գրեթէ բոլոր սլաւական լեզուները ... «շաթ–փաթ» ...:

Մեր երիտասարդները ստորագրութիւն կը խնդրեն : Պետրոսեան կը հարցնէ — Հայերէ՞ն թէ ռուսերէն: Իրաքցի հայ անուանակիցը կը պատասխանէ ·

— Մեծն Տիգրանի լեզուով :

Պետրոսեան շատ գեղեցիկ հայերէն գիրով կը ստորագրէ իր անունը: Ուրիշներու տետրակին մէջ ալ՝ թէ հայերէն, թէ ռուսերէն :

Նամակագրութեան մասին խօսք կը բացուի :

— Շիտակն ասած նամակ գրելու շատ տրամադիր չեմ: Մերոնք խնդրում են, ամէն օր նամակ գրիր: Ի՞նչ պէտք կայ, թերթերում, ռատիոյում տալիս են ամէն անցքի մասին: Ի՞նչ պիտի պատահի, լա եմ էլի : Վատ լուրը շուտ կը հասնի :

Գերմանական թերթերը լայն տեղ տըւած էին Պետրոսեանի Գերմանիոյ եւ Պերլինի մրցումներուն, նոյնիսկ տեղեկացուցին թէ շրջապտոյտ ըրած է քաղաքին մէջ առանց ինքնութիւնը յայտնելու եւ կատարած է փոքր գնումներ :

Առողջութեան եւ յաջողութեան մաղթանքներով հրաժեշտ կ'առնենք մեր հայրենակիցէն, որ իր սեւ յօնքերով, սեւ մազերով, կլորիկ դէմքով եւ փափուկ ձեռքերով իսկ եւ իսկ հայկական տիպ մըն է :

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՏՈՄՍԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ
ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ
ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Ժ. Ժ. Ալաճեանի հայկ. բանաստեղծութեան նուիրուած ձեռնարկին առթիւ)

Առտուընէ մինչեւ իրիկուն, տարիներէ ի վեր շարունակ, մենք մեր մէջ կը խօսինք, կը քրթմնջենք, կը բարկանանք, կ'ընդվզինք, կը պոռթկանք :

— Ի՜նչ հարուստ մշակոյթ ունինք, բայց ո՞վ կը ճանչնայ զայն : Գրական ինչ գանձեր ունինք, բայց մեր երիտասարդութիւնը քիչ կը ճանչնայ զանոնք, քանի որ հայերէն շատ չի կարդար : Օտարները բնաւ չեն ճանչնար զանոնք, քանի որ իրենց լեզուներով չենք ներկայացներ այդ բոլորը: Զճանչցուած, հետեւաբար՝ չհասկցուած, հետեւաբար՝ անտեսուած ազգ ենք :

— Այո, բայց մեր ազգին բոլոր մեծերը, հոգեւորական թէ աշխարհական, աջակողմեան թէ ձախակողմեան, բոլորն ալ կը յորդորեն թէ հնչած է մշակութային պայքարը վերարծարծելու ժամը: Նախ մեր նորերուն սորվեցնենք մեր մշակոյթը, ապա օտարներուն ծանօթացնենք զայն : Անգամ մը ծանօթացողը՝ կը դառնայ մնայուն բարեկամ, — կը պատասխանեն բարեմիտները :

ԿԱՐՈՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Առաքելն իր բոլ կերպարանքով՝ թութունի ծխից դեղնած իր թաւ պեխերով ու խիտ յօնքերով, իր մեծ թաթերով ու հաստ մատներով, իր վախուորած դեղջուկի հայեացքով բնաւ նման չէր խորամանկ ու նենգ այն գիւղացուն, որ նկարուել էր Շաւարշեանի երեւակայութեան մէջ Ծամիրեանի տուած բնութագրութիւնից, եւ ոչ էլ այն «հանելուկ մարդուն», որ մոլորութեան մէջ էր գցել ակնոցաւոր, մտաւորականի դէմքով քննիչին: «Սա՞ է, ուրեմն, հայկական գընդապետ Լաուրենսը, — մտածեց նախագահը եւ ժպտաց այդ համեմատութեան վրայ :— Լաուրենսը կերպարանափոխւում էր ամէն անգամ, մէկ դառնում էր արաբ շէյխ, մէկ պարսիկ դերվիշ, մէկ եւրոպացի իշխանազարմ երիտասարդ : Մի՞թէ Առաքել Էլոյեանը միամիտ ու խեղճ հայ գիւղացու կերպարանքի մէջ է մտել հիմա՝ մարդկանց խաբելու նպատակով, մի՞թէ նա ունի նաեւ ուրիշ դէմք, ուրիշ կերպարանք, ուրիշ էութիւն, ուրիշ տարազ կարող է հագնել, դնել չլեապա այս քրքրուած փափախի փոխարէն, շողուն կօշիկներ հագնել այս չարուխների տեղակ »:

Զգալի դադարից յետոյ, մեծաւորը հին ծանօթի պէս ժպտաց Առաքելին ու հարցրեց ·

— Առաքել Էլոյեան, քանի՞ տարեկան ես :

— Քանի տարեկան ե՞մ :

— Այո :

— Տէր Ղուկասովի կռուին, որ սուտ չըսեմ, նորից կը քշենք, տասներկու, տասնչորս տարեկան ենք :

Մեծաւորը մտքում ինչ որ հաշիւներ արեց ·

— Ուրեմն հիմա 65 – 66 տարեկան ես :

— Հրամանք ես, էդքան կեղնիմ ...

— Ի՞նչ գործով էիր զբաղւում այնտեղ, քո հայրենիքում :

— Դաշտապահ ենք :

— Գաղթից յետո՞յ, այս գիւղո՞ւմ :

— Էլի դաշտապահ :

— Հիմի՞ :

— Հիմի լէ հուղա իմ, նստեր եմ ձեր մօտ, էստեղ իմ : Հիմի լէ ձեր հեսիրն իմ ...

Կրկին զգալի դադար եղաւ :

Առաքելի ծնկների վրայից փափախն ընկաւ յատակին: Ծռացաւ, վերցրեց, շըփոթուած նայեց նախագահին, անիմաստ ժպտաց :

— Առաքել Էլոյեան, — դարձեալ սկըսեց նախագահը:

— Հրամանք ես, — արձագանգեց Առաքելը :

— Ես քեզ խնդրում եմ, որ մեր բոլոր հարցերին ճիշդ պատասխանես, եթէ ուզում ես ազատուել, եթէ տղաներիդ մասին մտածում ես: Վայ քեզ, Առաքել Էլոյեան, եթէ փորձես խաբել...

— Թէ սուտ ըսեմ, ընկեր ջան, յաւուր դատաստանին հողով, մարմնով պարտական էղնիմ, սուրբ հողին չարժանանամ, դել ու գազանի բաժին եղնիմ ...

— Այ, էդպէս էլ պայման անենք, Համաձայն ես :

— Համաձայն իմ :

— Դէ հիմա ասա՝ ո՞վ քեզ ուղարկեց Թուրքիա: Այս հարցի պատասխանիցդ կ'երեւայ՝ ճշմարտախօս ես, թէ չէ: Ովքե՞ր քեզ ուղարկեցին Թուրքիա :

Առաքելը նայեց պետին, մտածեց, խոր հառաչեց·

— Ով ուղարկե՞ց ...

— Այո :

— Իմ սիրտ... իմ սիրտ ընձի ըսեց՝ գնա, Առաքել, քո երկիր տես, արի : Մեղաւոր իմ սիրտն է ...

— Առաքել Բիձա :

— Հրամանք ես, մատաղ :

— Ինձ մի խաբիր, Առաքել բիձա ...

— Հազար ամօթ ընձի ու իմ գերդաստանին, թէ կը խաբիմ ...

— Ինչի՞ համար գնացիր Թուրքիա :

— Երկրին կարօտցեր ենք ...

— Կարօտի համար կ'երթա՞ն :

— Կ'երթան :

— Բա ուրիշներն ինչո՞ւ չգնացին, դու գնացիր :

— Իմ սիրտ թուլ է... ուրիշների սրտեր ուժեղ են ...

— Բա ինչո՞ւ վերադարձար :

— Իմ ազգ էստեղ է, իմ գերդաստան հուտա է, էստեղ է: Հայաստան էստեղ է :

— Որ Հայաստանն էստեղ է, ի՞նչ գործ ունէիր էնտեղի հետ, – հարցրեց նախագահը :

— Իմ սրտին ըսէ, մատաղ ...

— Մարդիկ խելքո՞վ պիտի շարժուեն, թէ սրտով ...

— Ես ուսում ու գաղափար չունեմ, ես սիրտ ունեմ, որ խօսք ու խրատ չհասկընայ... Որ կարօտցաւ կը ծռի, որ ծռի, օրէնք ու սահման կը մոռնայ ...

Նախագահը լսում էր նրա ամէն խօսքը, զննում էր ամէն մի փոփոխութիւն նրա դէմքի վրայ, հայեացքում, շարժումների մէջ :

— Այդ կարօտը պիտի մոռանալ, խրատական եղանակով, կարծես փորձելու համար, հանդիստ ասաց նա :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(14 Շար..

— Այո, շատ ճիշդ է : Բայց ո՞վ, ո՞ւր, ի՞նչպէս», — կը հարցնեն ի ծնէ յոռետեսները՝ յուսահատած շեշտով :

Ընդվզողներու, բարեմիտներու եւ յոռետեսներու խումբերէն ներս, այս հարցումներուն պատասխանը գտնելու յոգնութիւն յանձն առնող մարդ շատ չգտնուելով, հարցումները կը մնան հարցում ձեւին մէջ : Խնդիրը ... առկախ կը նկատուի մինչեւ յաջորդ պոռթկումը, հաստատումը կամ յուսահատութիւնը :

Պատասխանը գտնելու յոգնութիւն յանձն առնող մարդ շատ կայ, ճիշդ է, բայց երեւակայեցէք, որ կան քանի մը մատի վրայ համրուելիքներ, բարեբախտաբար՝ Հայութեան համար. դժբախտաբար ... ենթականերուն համար :

Փաստացի խօսինք :

Վերջերս, Ֆրանսա ծնած ու մեծցած երիտասարդ մը, Ժան Ժաք Ասլանեան, սքանչելի գաղափարն ունեցած էր կազմակերպելու հայկական բանաստեղծութեան երեկոներ՝ Ֆրանսերէնով :

Ցայտագրին մէջ՝ Գրիգոր Նարեկացի, Նահապետ Քուչակ, « Սասունցի Դաւիթ»էն քաղուածքներ, Սայաթ Նովա, Միսաք Մեծարենց, Դանիէլ Վարուժան, Յովհ. Թումանեան, Վահան Տէրեան, Աւ. Իսահակեան, Եղիշէ Չարենց, Համօ Սահեան, Գէորգ Էմին, Յովհաննէս Շիրազ ...

Ֆրանսերէն թարգմանութիւններ՝ յաջող, հոգի ջերմացնող, հարազատ :

Ֆրանսացի արտասանողները՝ հայկական բանաստեղծութեանց ոգիին իւրացուցած, համոզուած, անկեղծ :

Ներկայացման ձեւը՝ պարզ, բայց լոյսի խաղերու եւ հայկական ժողովրդական եղանակներու ընկերակցութեամբ՝ մթնոլորտ ստեղծող, տպաւորիչ եւ յաճախ նոյնիսկ մարմին փշաքաղող :

« Ազգային պարտականութիւն » մը կատարած ըլլալու նպատակով հոն գացող Հայերուն տպաւորութիւնը սրահէն դուրս ելած միջոցին՝ միայն ոգեւորութիւն : Թէ հայկական եւ թէ գեղարուեստական տեսակէտէ մեծ բաւարարութիւն մը ըմբոշխնած ըլլալու զգացում :

Ներկայացման աւարտումին՝ հայկական բանաստեղծութեան այդ ժամանակաւոր տաճարէն բաժնուիլ չուզելու հաստատ գիտակցութիւն : Ամէն գնով Ժ. Ժ. Ասլանեանի ձեռքը սեղմելու, շնորհաւորելու, շնորհակալութիւն յայտնելու անզուսպ պահանջ :

Բայց ... ներկաներուն թի՞ւը : Փարիզահայութեան ազգային եւ գեղարուեստական հետաքրքրութեանց համար ամօթալի, վարկաբեկիչ ըլլալու աստիճան ցանցառ :

Ի՞նչն է որ կը պակսի մեզի՝ այս ձեւի բացառիկ ձեռնարկներ գնահատելու եւ քաջալերելու համար :

Ժամանա՞կը : Ցայտագրին կազմակերպիչը նկատի առած է նոյնիսկ՝ հեռաւոր արուարձաններէն եկողներու վերադարձի հոգեկառքի ժամերը :

Ամբողջ գիշեր մը միայն բանաստեղծութիւն լսելով «ձանձրանալու» «քաջութի՞ւնը » : Բեմադրիչին եւ արտասանողներուն թատերական ըմբռնումին շնորհիւ, իւրաքանչիւր արտասանուած կտորը կը վերածուի փոքրիկ թատերգութեան :

Ըսուածները չհասկնալու մտահոգութի՞ւնը : Երիտասարդներուն ամէն օրուան խօսած Ֆրանսերէնով կատարուած են Լիւք Անտրէ Մարսէլի, Ժ. Հէքիմեանի, Ֆ. Ֆէյտիի եւ Ժ. Մինասեանի թարգմանութիւնները : Իսկ այս բանաստեղծութիւններու հայերէն բնագիրները ճանչցողներուն համար՝ նոր գիւտի մը տպաւորութիւնը տուող ձեւով կատարուած են վերծանութիւնները :

Ձեռնարկ մը ահա, որուն կրնան երթալ թէ՛ ծնողքները եւ թէ՛ զաւակները, վերջապէս՝ միասին : Ըմբոշխնել նոյն ոգիով՝ միասին : Զգալ նոյն հաճոյքը՝ միասին : Ապրիլ նոյն յուզումները՝ միասին :

Փարիզ եւ արուարձանները բնակող քանի՞ հայ ծնողք իր երիտասարդ զաւակներուն թեւը մտած գնաց այնտեղ՝ առնուազն հայ ծնողքի իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու համար : Քանի՞ հայ երիտասարդ իր հայ եւ օտար ընկերները հաւաքած գնաց այնտեղ՝ առնուազն հետաքրքրութեան համար :

— Բոլոր անոնք որոնք եկան՝ ոգեւորուած մեկնեցան : Բայց չեկողնե՞րը : Նուազագոյն հետաքրքրութիւն իսկ ցոյց չտուողնե՞րը : Անկեղծ ըսելով, չափազանց յուսախաբ եմ Հայերու մեծամասնութեան կողմէ՝ այս ձեռնարկին վերապահուած անբացատրելի անտարբերութենէն : Տրտմութեամբ սիրտը բացաւ Ժ. Ժ. Ասլանեան, երբ, ներկայացման աւարտումին, շրջապատեցինք զինք եւ ուզեցինք տպաւորութիւններու փոխանակութիւն կատարել :

Ջանացինք սրտապնդել զինքը, որ չյուսահատի, յարատեւէ :

— Հայկական բնաւորութիւնը այսպէս է, ուշ կ՚ոգեւորուինք : Բայց անգամ մը որ ոգեւորուինք՝ լաւ արդիւնքներ կուտանք :

Տարակուսանքով նայեցաւ մեր դէմքին :

— Կը կարծէ՞ք ...

— Հաւատացէ՛ք, այդպէ՛ս է :

Ցանկացինք այդ հաստատումը ընելու՝ յանուն Փարիզահայութեան :

Արդեօք սխա՞լ ըրինք : Արդեօք շա՞տ առաջ գացինք :

Յամենայն դէպս, կրցանք համոզել զինքը, որ նախապէս որոշուածէն աւելի երկարաձգէ ներկայացումներու թուականը : Մինչեւ Ապրիլ 25 շաբաթը երեք օր : Իսկ անկէ ետք՝ ամէն շաբաթ իրիկուն :

— Հայ հասարակութեան համար յարմարագոյն օրն է, յաջորդ օրը, Կիրակի, չեն աշխատիր, անքուն մնալու հարց չի ծագիր : Այսպէս ըսինք իրեն : «Յաջորդ օրը աշխատանք ունենալու պատրուակը ի զօրու չըլլար», ըսենք մեր մտքէն :

ՇԱՔԷ

ՅԻՇԵԼ, ՅԻՇԵՑՆԵԼ, ԾԱՆՕԹԱՑՆԵԼ, ՀԵՏԱՊՆԴԵԼ

Խորքին մէջ, այս չորս վերնագրերու հրահանգիչ նշանաբանն է, որ կը յայտնուի Էջմիածնայ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ Վազգէն Կաթողիկոսի, 1964 Օգոստոս 17ի, եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ Խորէն Կաթողիկոսի, 1964 Օգոստոս 16ի, «Ապրիլեան Մեծ – Եղեռն»ի յիսնամեակին առթիւ հրապարակուած երկու կոնդակներուն մէջ, ի մասնաւորի անոր՝ որ ուղղակի Հայաստանէն է, եւ մեծ յոյսեր ու հաւատք կը ներշնչէ, հայկական դատին նկատմամբ, Սփիւռքի համօրէն հայ ժողովուրդին :

Ասոնցմէ զատ, 1964 Նոյեմբեր 18ին, Հռոմ, «Յաւիտենական քաղաք»ի, համբաւաւոր Ս. Պետրոս Մայր Եկեղեցիին մէջ, Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի եւ բոլոր հայ նահատակներու յիշատակին, հայածէս եւ հայ լեզուի հիասքանչ երգեցողութեամբ հայրապետական պատարագը եւս, զոր մատոյց, մեծ շուքով, հայ կաթողիկէ Ամեն. Իգնատիոս – Պետրոս ԺԶ. Կաթողիկոս – Պատրիարքը, ի ներկայութեան Պապին, Կարդինալներու հոյլին, հայ եւ այլ ազգերու Արքեպիսկոպոսներու, Եպիսկոպոսներու, քահանաներու, հայ եւ օտար կուսակրօն քոյրերու, աշխարհական հայ եւ օտար հոծ բազմութեան, սքանչելի պատեհութիւն մը, վերյիշելու, յիշեցնելու եւ ծանօթացնելու ներկայ անձնաւորութիւններուն, որոնցմէ ոմանք դուցէ մինչեւ այն օրը կ՚անգիտանային, յիսուն տարիներ առաջ տեղի ունեցած հայ ազգին ահաւոր ողբերգութիւնը :

Հայեր, որոնք այն արհաւրալի դաժան տարիներուն չափահաս պատանիներ կամ երիտասարդներ էին եւ ունեցան արիւնուշտ դազան Թուրքերէ խողխողուած սիրակցորդ հարազատներու անդառնալի կորուստներ եւ նիւթական մեծ վնասներ, որոնցմէ՝ աւաղ, միայն քիչեր, ներկայիս իրենց ծերութեան տարիքին հասած կ՚ապրին, սուգի դառն կսկիծով, ընդ որ սեւ ստորագրեալս, եւ անցնող յիսուն տարիներու ընթացքին, պատերազմին յաղթական մեծ պետութիւններու կողմէ, 1918 Հոկտեմբեր 30, Զինադադարին, Մուտրոսի մէջ, եւ, 1920 Օգոստոս 10ին Սեւրի դաշնագրերով, պաշտօնապէս, ի նպաստ Հայութեան Արդար Դատին, պարտուած Թուրքին պարտադրըրուած պայմաններու գործադրութեանը համար իրենց տուած որոշումներուն եւ խոստումներուն մոռացումը, չըսելու համար դաւաճանումը, տեսնելով կամ իմանալով, ողջ Հայութիւնը դառնօրէն յուսալքուեցաւ :

Չենք մոռցած « Հայկական Հարց »ի մասին Թուրք դահճապետ Թալէաթի եւ իր մեղսակիցներուն մեծախօսութիւնը, թէ «— այնպիսի հարուած մը պիտի տանք Հայերուն, որ յիսուն տարի խելքերնին գլուխնին չգայ » ..., եւ, 1914 Հոկտեմբերին, առանց դրդումի Ռուսիոյ դէմ պատերազմի մտնելէն վեց ամիս ետք, խօսքէն գործի անցնելով, 1915 Ապրիլ 24ին Կ. Պոլսոյ մէջ, մութ գիշերով, յանակնկալս, երկչոտ գայլերու նման. վատաբար, լախտի առաջին հարուածը իջեցուցին Հայութեան գլխին, որմէ ետք, այլեւս իրենց կը մնար, դիւրութեամբ եւ դաւով, Հայութեան ամբողջական բնաջնջումը. միանգամ ընդմիշտ փակելու համար « Հայկական Հարց»ը, որ շնորհիւ Ռուսիոյ նախաձեռնութեան դեռ նոր էր վերարծարծուած, եւ հայկական եօթը նահանգներու բարենորոգման գործին ձեռնարկուած : Նորվեկիացի Պ. Հոֆի եւ Հոլանտացի Պ. Վեսթենենկի պաշտօնավարութեան տակ, որ, սակայն, ափսոս, պատերազմին պատճառով անհետեւանք մնաց : Ապա գազանացած արիւնարբու Թուրքերը ամենավայրագ միջոցներով գործադրեցին Հայոց համատարած կոտորածը :

Ներկայիս չկայ, հարազատ, սրտցաւ Հայ մը, որ անգիտակ ըլլայ Թուրքին կատարած խժդուժը, որ անգիտակ ըլ– կատարած խժդժութիւններու աղէղարշ մանրամասնութիւններուն :

Անցան, հրէշ Թալէաթի եւ իր գազիր համախոհներուն մտացածին յիսուն տարիները, եւ այն տարիներուն բոլոր տեւողութեան, Թուրքերը տեսան, որ Հայերու գլխէն խելքը չէ գացած եւ քաջասիրտ հայ հերոս եւ հերոսուհիներու գոհաբերութեամբ, այն արիւնազանգ երկունքէն, 1918 Մայիսին վերածնող փոքրիկ Հայաստանը, խաղաղ գոյակցութեամբ, իր շինարար ժողովուրդին անընկճելի ջանքերով, յարատեւ բարգաւաճման մէջ է : Եւ, մեծ հաւատքով, Մայր – Հայրենիքի ու Սփիւռքի Հայեր, այրեր եւ կիներ, միասնականութեամբ, ու ամէն կարելի միջոցներով, անվհատ, պիտի շարունակեն հետապնդել մինչեւ « Հայկական Դատ »ին արդար ու գոհացուցիչ լուծման մը յանգիլը :

Ահա այս էր եւ է նաեւ այժմ, անժխտելի կերպով, ամէն Հայու սրտէն բխած անյեղլի բաղձանքը :

ՕԹՈՆ Յ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ, կրօնական, գրական, բանասիրական պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի հայ պատրիարքութեան, թիւ 1–2 Յունուար – Փետրուար 1965 :

Expédition Archéologique dans l'Antiochène Occidentale par Jean Mécerian, S.J. Imprimerie Catholique, Beyrouth, 1964.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (197)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Ո՞ւր է տիար հրամանատարը, — եղաւ առաջին խօսքը : Ու Տոպօն տեսնելով երեսի քօղը վերցուց : Քառասունի մօտ կին մըն էր. հագուստը ցոյց կուտար թէ այրի մըն էր :

— Տիկին Պալոկ, — զարմացաւ Տոպօ :

Ու սաղաւարտը հանելով յարգանք ըրաւ :

Այն զինակիրին մայրն էր զոր Ղուկաս Նատիի հետ տուն ղրկած էր :

— Տղաս ... — ըսաւ կինը դողդոջուն հծծունքներով. — ո՞ւր է Վլասս :

— Տուն ղրկած եմ, Տիկին, — ըսաւ Տոպօ զարմացած. — ամիսէ մը աւելի է որ տուն ղրկած եմ զինքը :

— Գիտեմ, բայց ան վերադարձաւ :

— Չվերադարձաւ :

— Նամակ թողուց ինծի որ հոս կուգայ :

— Չեկաւ :

— Ղուկաս Նատիի ետեւէն փախաւ :

— Ան ալ դեռ չէ եկած :

Այրին ձեռքերը ճակտին սեղմեց :

— Ախ, իմ միակ զաւակս ... ան ալ կորսուեցաւ :

— Դեռ որոշ չէ :

— Էրկանս մահուան անկողնին քով երդում ըրած էի՝ թէ մինչեւ որ չամուսնանայ վտանգի մէջ պիտի չձգեմ զինքը : Ինքն է ընտանիքին վերջին ընձիւղը :

Տոպօ ուսերը վեր քաշեց :

— Գիտեմ, ազնիւ Տիկին, ճիշդ անոր համար տուն ղրկած էի զինքը : Բայց հիմա դուք վերադարձէք, քանի որ Թուրքերը օղակը դեռ չեն գոցած :

Ու հարիւր հոգինոց գունդ մը տուաւ կնոջ պաշտպանութեան համար :

Կինը ձեռքերը իրարու սեղմած աղաչական նայեցաւ Տոպոյին :

— Եթէ յանկարծ գայ ...

— Ալ պիտի չկարենայ գալ : Այս գիշեր քաղաքը պիտի պաշարուի : Հոս միայն Թագաւորին բանակը պիտի կարենայ մտնել :

— Եթէ յանկարծ անով գայ ...

— Պիտի բանտեմ սրիկան :

Կինը կառք նստաւ :

Առջեւէն ետեւէն յիսուն յիսուն ձիաւորներ կ՚ընկերանային : Չորս ձիերը փետուրի պէս կը թռցնէին կառքը դէպի Գեղեցիկ դուռը :

Չորս դռներէն միայն ասիկա բաց էր տակաւին, ասկից միայն կարելի էր ելել դէպի Սարվաչքօ կամ դէպի Թարքանի :

Քառորդ մը վերջ դէտերը իմացուցին թէ Թրքական բանակին վերի թեւը մինչեւ Գեղեցիկ դուռը հասած է :

Կնոջ ընկերացողներէն ձիաւոր մը սրարշաւ վերադարձաւ :

Ֆեքեթէ գնդապետը կը հարցնէ թէ տիկինը անցնի՞ Թուրքերու շարքերէն :

Տոպօ աշտարակ ելաւ : Տեսաւ գրահակիր Թուրքերու բազմութիւնը դրան շուրջ ու անոնց ետեւ անցնող ասպետը :

— Ոչ :

Ու հոն մնաց աշտարակին վրայ : Ձեռքերը հովանի ըրած կը դիտէր դէպի հիւսիս :

— Տղաք, — ըսաւ աշտարակին վրայ կեցող զինուորներուն, — ձեզմէ ո՞ր մէկը սուր աչք ունի : Նայեցէք դէպի Ֆելնեմէթի կողմը :

— Ձիաւորներ կուգան, — ըսաւ անոնցմէ մէկը :

— Քանի հոգի մը կան, — խորհրդածեց ուրիշ մը :

— Քսանըհինգ. — աւելցուց առաջինը :

— Ղուկաս Նատի կուգայ, — պոռաց Մեքշէի եկեղեցւոյ աշտարակէն :

Իրապէս ալ Ղուկաս Նատին էր եկողը, Թուրքերու ետեւէն պտըտող գնդապետը : Ո՞ւր թափառած էր այսքան ժամանակ : Ու ի՞նչպէս բերդ պիտի մտնէ հիմա :

Կարծես սրաթեւ քամին բերէր զիրենք, այնքան արագ կ՚արշաւէին : Շատ ուշ է Ղուկաս Նատի, Թուրքերը բռնած են դուռը :

Ղուկաս Նատի սակայն չէր գիտեր այս բանը : Իջաւ բլուրէն դէպի Գեղեցիկ դուռը դառնալով : Հոն տեսաւ Թուրք ձիաւորները : Ուժով մը քաշեց ձիուն սանձը որ փոքրիկ գունդը արագ դարձուածքով մը դէպի Պաքթայի դուռը ուղղուեցաւ :

Հոն դեռ աւելի շատ էին Թուրքերը :

— Հիմա հոն ալ կրնաս քերել, Ղուկաս, ուր որ չի քերուիր, — կը խնդար Զոլթայի :

— Եթէ ճիշդ ձիաւորները չըլլային դրան քով, — մռլտաց Տոպօ, հրացայտ աչքերով — Ղուկաս Նատի կ՚անցնէր անոնց մէջէն :

Ղուկաս Նատի կեցաւ ու կը նայէր դէպի բերդ : Գլուխը կը քերէր :

Պարիսպին վրայ կեցողները գլխարկով նշաններ կ՚ընէին իրեն :

— Եկուր Ղուկաս, եթէ քաջ ես :

Թուրք ձիաւորները յանկարծ շարժեցան հեռաւորութեան մէջ : Հարիւրի չափ աքինճիներ ձի ցատկեցին եւ սկսան հալածել Ղուկաս Նատին :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՕՆԻ

(Շար.)

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ֆ. Կապ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը յայտարարէ Մարսէյլի Հայութեան թէ 1915ի Ապրիլեան նահատակներու Յիսնամեակի ի յիշատակ կը հրաժարի Ապրիլի ընթացքին իր տալիք տարեկան պարահանդէսէն: Վարչութիւնը Մարտ ամսուան ընթացքին կը ձեռնարկէ հանգանակութեան մը, ի նպաստ իր բարենպատակ ձեռնարկներուն,— հայերէնի դասընթացք, հիւանդներու այցելութիւն, Օգնութ. կայան եւն.: Այս առթիւ կոչ կ'ընէ Մարսէյլի հայրենակիցներուն որ իրենց սրտաբուխ նուէրներով քաջալերեն, ազգապահպանման եւ իրերօգնութեան այս աշխատանքը, իրենց մասնակցութեամբ :

◆ ◆ ◆

ԼԻՈՆ *ԼԻՈՆ*

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. *Նոր Սերունդի կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն :*

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան,
Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՓԱՐԻԶԻ
ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

◆ ◆ ◆

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ , ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

◆ ◆ ◆

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ապրիլ ամիսը չվերջացած, կը ստանան 1964 *տարուան Բ. հատորը՝ անոնք որ վճարած են* 1964 *տարուան բաժնեգինը : Միաժամանակ կը ստանան* 1965 *տարուան առաջին հատորը՝ անոնք որ վճարած են* 1965 *տարուան բաժնեգինը :*

Այս երկու հատորներուն բովանդակութիւնը, միասնաբար 260 *էջ, բացառիկ հետաքրքրականութիւն մը կը ներկայացնէ, — բժշկական նորութիւններ, առողջապահական մեծարժէք յօդուածներ, գրական, պատմական եւ համայնագիտական ծանօթութիւններով ճոխացած :*

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են .—

ՀԱՅ - ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 *Ֆրանք, արտասահման* 5 *տոլար :*

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով :

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ատանացի Յակոբ Սալճեան: Ատեն մը ապրած է Փարիզ : Կը կարծուի թէ այժմ Քորսիքա կը գտնուի եւ ամուսնացած է տեղացիի մը հետ : Կը խնդրուի ծանօթներէն կամ հասցէն ունեցողներէն հաղորդել.

N. HATCHIKIAN
ST-SATURNIN LES AVIGNON
(Vaucluse)

ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ ՀԱՐԱՒ. ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹԵՄԻՆ

Յառաջիկայ Յունիս 20ին, Կիրակի, տեղի կ'ունենայ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Երեսփոխանական ընտրութիւնը պաշտօնապէս՝ համագաղութային քուէարկութեամբ :

Երկար ամիսներու տքնաջան աշխատանքի շնորհիւ՝ բոլորին ցանկութեամբ եւ համաձայնութեամբ՝ գաղութիս բոլոր խաւերը ներկայացնող 31 *ընտրեալներու ցանկ մը կազմուած է, զոր յարմար ատենին կը հրատարակենք եւ որ Թեմիս Հայութեան քուէարկութեան կ'ենթարկուի պաշտօնապէս :*

Կրնան քուէարկել միայն անոնք, որոնք, համաձայն Թեմիս ներքին կանոնագրութեան՝

— 21 *տարիքը կը լրացնեն :*

— *Տարեկան ազգային տուրքը (նուազագոյն հինգ ֆրանք) վճարած են :*

— *Քրէական որեւէ յանցանքով դատապարտուած չեն :*

Բոլոր շրջաններու Թաղական Խորհուրդներուն կնքուած մասնաւոր տետրակներ տրամադրուած են, որոնց մէջ խնամքով եւ ճշգրիտ հասցէներով կ'արձանագրուին բոլոր այն ազգայինները Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ պատկանող, որոնք վերի պայմանները կը լրացնեն եւ կը ստանան իրենց արձանագրութեան թիւին համապատասխանող թուագրուած քարթ մը որով կը ներկայանան քուէարկութեան՝ որոշուած թուականին :

Արձանագրութիւնները կը սկսին Ապրիլ 10*ին եւ վերջ կը գտնեն Յունիսի մինչեւ* 10*: Քուէարկութիւնը տեղի կ'ունենայ արձանագրութեանց ստուգումէն ետքը :*

Սրտագին կոչ կ'ընենք Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, որոնք պահանջուած կանոնական պայմանները կը լրացնեն, ազգային խոր գիտակցութեամբ եւ ստեղծուած համերաշխութիւնը աւելի զօրացնելու մտահոգութեամբ, փութալ արձանագրուելու անպայման, այս Թեմը շուտով Ազգային Երեսփոխանական ժողովով մը օժտելու համար :

Ընտրական յանձնախումբ.— Յակոբ Պապիկեան, Վարդան Պանտիկեան, Սարգիս Թէքեան, Յարութիւն Ստեփանեան, Վահագն Սահաքեան, Կարապետ Ճանիկեան, Ժիրայր Տ. Վարդանեան :

21 *Մարտ*, 1965

◆ ◆ ◆

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի շքեղ թատերասրահին մէջ, Ռիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը, Մայիս 15*ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :*

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, *որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :*

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Փոն տը Շէրիւի եւ շրջանի Հայութիւնը ձեռնարկած է Ազգային Տան մը շինութեան, դպրոցով եւ սրահով, որ միեւնոյն ատեն պիտի ծառայէ որպէս եկեղեցի: Շէնքին հիմը արդէն դրուած է, մէկ մետր ալ բարձրացած: Տեղւոյն Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կոչ կ'ընէ Ֆրանսահայ հայրենակիցներուն եւ միութիւններուն, որպէսզի իրենց նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը բերեն այս բարենպատակ գործին:

Այն հայրենակիցները որոնք կարեւոր գումարներով կ'ուզեն մասնակցիլ, իրենց անունները պիտի արձանագրուին շէնքին ճակատը եւ բարերար պիտի կոչուին:

Վարչութեան հասցէն է.—

Monsieur ACHOD AREKIAN
Rue de la Chaîne
CHARVIEU (Isère)

◆ ◆ ◆

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Գրական երեկոյ, նուիրուած բանաստեղծ

ՄԱԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆԻ

յիշատակին : իր մահուան 40*ամեակին առթիւ :*

Այս Շաբաթ, ժամը 20·30ին, Ռեժանի սրահը, (մեթրօ Քատէի դէմ) :

Կը նախագահէ ՀՐԱՆԴ ԲԱԼՈՒԵԱՆ

Խօսք պիտի առնեն ՏԻԿ. ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ եւ ԵԴՈՒԱՐԴ ԱՂԱՄԵԱՆ :

Գեղարուեստական բաժին.— Կ'արտասանեն Տիկին Կարապետեան, Օր. Ժ. Չէյպէկեան *եւ* Նուրհան Մարգարեան, *կ'երգէ* Գէորգ Եանըպէկեան, *Զարիֆեանի բանաստեղծութեանց վրայ յօրինած իր երգերէն :*

Մուտքը ազատ է :

◆ ◆ ◆

THEATRE DE PLAISANCE
111, Rue du Château, PARIS (14e)
(Métro : Pernety)

Ապրիլ 3ին եւ 10ին, Շաբաթ
ժամը 21·15ին

ԺԱՆ-ԺԱՔ ԱՍԼԱՆԵԱՆ
Կը ներկայացնէ հայ մշակոյթի գանձերը
CHANT PROFOND D'ARMENIE

Décors : MADELEINE LOUYS

Régie : J. J. ASLANIAN
avec Robert Darame, Jacques Degor,
Eve Griliquez, Liliane Jeney et
Philippe Chauveau

Textes français de Luc-André Marcel et Gérard Hékimian.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Փոթորիկ» խումբի դասախօսութիւնը, այս Չորեքշաբթի (Մարտ 31), ժամը 21ին, Մշակոյթի Տան մէջ : Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները, Նոր Սերնդականները եւ համակիրները :

Հ. Յ. Դ.

ԿՐԸՆՈՊԼ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի, կէսօրէ ետք ժամը 3·30ին, Դպրոցի սրահին մէջ: Ռընաժի եւ Լանսէի ընկերներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի ընկերները բացառիկ ժողովի կը հրաւիրուին այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 21·15ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ :

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՍԿԻ ՇՔԱՆՇԱՆ

Modèle Deposé
Թանկագին ու Մնայուն
Ամէնէն Սիրուն Նուէրը

Պարզ ձեւ՝	Շրջանակով
200 Ֆ.	300 Ֆ.

Գնելու համար դիմել՝
EDOUARD KHEDERIAN
66, Rue Lafayette.
PARIS (9e)
Tél. : PRO. 11-63
Expédition contre-remboursement

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	40 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	20 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	5	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ֆ.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	20 Ֆ.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան :

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie
Գին 30 ֆր., առաքման ծախքով՝ 32 ֆրանք

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0·30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ
2
ԱՊՐԻԼ
VENDREDI
2 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10273
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — Nº 10.273

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵՐԲԵ՛Ք ՉՄՈՌՆԱԼ

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը պատրուակ մը դարձած է Անգարայի կառավարութեան ձեռքը՝ միտքերը պղտորելու եւ հանրային կարծիքը գրգռելու համար Թուրքիոյ Յոյներուն դէմ։

Շարժման մէջ դրած է ձայնասփիւռն ու մամուլը, որոնք խղճի մտօք կը կատարեն իրենց խռովարարական աւանդական դերը՝ սուտն ու իրաւը իրար խառնելով եւ կրակին վրայ իւղ լեցնելով։

Արտաքին գործավարութիւնն ալ իր կողմէ յերիւրածոյ լուրեր կը տարածէ։ Իբրեւ թէ Յոյներն են, որ կը բռնադատեն եղեր Հայերը, որ ոգեկոչեն Ապրիլեան նահատակներու յիշատակը։ Այս մասին «Թուրք կառավարութեան ձեռքը անցած են ապացոյցներ ու փաստեր», կ'ըսէ գործավարութեան բանբերը։

Թուրքերը ջղայնացած են Յոյներուն դէմ անոր համար, որ Դեկտեմբեր 24ին ՄԱԿի Ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ Կիպրոսի արտաքին նախարար Կիպրիանու պատասխանելով Թուրք պատուիրակ Օրհան Էրալփի այն ակնարկութեան թէ Կիպրոսի Թուրքերը կը ջարդուին, յայտարարած էր թէ բուն ջարդարարներն ու ցեղասպանները Թուրքերն են, որոնք յիսուն տարի առաջ ուզեցին բնաջնջել հայ ազգը։

Կիպրացի նախարարը այս առթիւ է, որ յայտնած էր թէ Հայերը կը պատրաստուին մասնաւոր պահանջքներ կազմակերպել այս զարհուրելի դէպքի յիսուներորդ տարեդարձին առթիւ։

Միջազգային ժողովի մը մէջ Թուրք պատուիրակի երեսին քսուած մուրը կարելի չէր խուզով մաքրել. անհերքելի փաստեր կան, որ ժամանցումի չեն ենթարկուած։ Ժողովին ներկայ օտար պատուիրակներու յիշողութիւնը թարմացած էր՝ հայկական ջարդերու ոգեկոչումով։

Ճումհուրիյէթ, Ենի Իսթանպուլ, Սօն Հավատիս եւ ուրիշ թերթեր կը մեղադրեն Յոյները, որ բովանդակ աշխարհի մէջ կ'ուզեն եղեր շահագործել «յիսուն տարի առաջ Թուրքերուն եւ Հայերուն միջեւ պատահած դէպք մը, ջանալով իրաւունք շահիլ համաշխարհային հանրային կարծիքին առջեւ»։

Սօն Հավատիսի համաձայն, Դաշնակցութիւնն է, որ «24 Ապրիլին բովանդակ աշխարհի մէջ հայկական ջարդին 50րդ տարեդարձը ոգեկոչելու համար Թուրքիոյ դէմ քարոզչութեան ձեռնարկած է»։ Իսկ Հելլէններն ու Յոյները գործի դառնալով Դաշնակներուն՝ «Հայերը կը դրդեն Թուրքերուն դէմ»։

Ըստ Ենի Իսթանպուլի, արտասահմանի Հայերը գործիք պիտի չդառնան եղեր «հելլենական նպատակներուն» եւ հասկցեր են, որ «պատմութեան էջերուն մէջ մոռցուած եւ մոռնալ հարկ եղող դէպք մը վերարծարծել օգտակար պիտի չըլլայ»։

Թուրք թերթերը կը յիշեն նաեւ Պէյրութի Օրիան օրաթերթի գրութիւնները յիսնամեակի մասին։

Ենի Իսթանպուլ ի զուր կը ճգնի հաստատել իր ընթերցողները թէ հայկական ջարդերը մոռցուած են «պատմութեան էջերուն մէջ» եւ թէ «օգտակար պիտի չըլլայ վերարծարծել դէպք մը», զոր պէտք է մոռնալ։

Ո՛չ, չենք մոռնար։

Ցեղասպանութեան ոճիրները անմոռանալի են։ Յիսուն տարիէ ի վեր երկու սերունդ փոխուած է եւ ի սփիւռս աշխարհի ցրուած Հայերը չեն մոռցած Մեծ Եղեռնը եւ պիտի չմոռնան երբեք։

Երբ օրակարգի այժմէական եւ հրատապ հարց է Հրեաները ջարդող գերման ոճրագործները հետապնդելու եւ պատժելու խնդիրը, երբ միջազգային իրաւունքի մասնագէտ օրէնսգէտներ անժամանցելի կը յայտարարեն ցեղասպանութեան ոճիրները, մենք՝ առաջին եւ մեծագոյն զոհերս չէ, որ մոռացութեան գուբը պիտի նետենք մեզի դէմ գործուած Մեծ Ոճիրը։

Ֆրանսական մամուլին մէջ քանիցս յօդուածներ հրատարակուեցան ցեղասպանութեան մասին՝ հեղինակաւոր դէմքերու կողմէ։ Բոլորն ալ շեշտը կը դնէին Հրեաներու ջարդին վրայ։ Չգտնուեցաւ մէկը, որ այդ առթիւ բարեհաճէր յիշել նաեւ Հայերուս անունը։

Վերջին յօդուածագիրը՝ Փարիզի փաստաբանական կաճառի նախագահ Փոլ Արիկի «Մոնտ»ի 28–29 Մարտի թիւին «Ազատ Բեմ»ի սիւնակին մէջ խօսելով «Անժամանցելիութեան» մասին, կը գրէ թէ անիկա միայն Նացիներու ոճիրներուն չի վերաբերիր։ Այսինքն ըսել կ'ուզէ թէ ուրիշ ոճիրներ եւ ոճրագործներ ալ կան, որոնց մասին ժամանցումը ի զօրու պէտք չէ ըլլայ։

Ու կ'եզրակացնէ.

« Խնդիր է գիտնալ թէ անցեալին մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրները, որոնք վտանգի ենթարկած են քաղաքակրթութիւնը, պէ՞տք է մոռցուին իբրեւ ամօթալի մէկ էջը մեր քսաներորդ դարուն՝ թէ անոնց յիշատակը թոյլ պիտի տայ մեր քաղաքակրթութեան վերանցականութեան ճիգ մը ընել։

Մարդկութեան պատիւն ու շահը կը պահանջեն երբե՛ք չմոռնալ իրեն դէմ գործուած ոճիրները, ո՛ւր եւ որու կողմէ ալ գործուած ըլլան անոնք »։

Այո՛, երբե՛ք չմոռնալ Հայութեան դէմ գործուած ոճիրները եւ արդարութիւն պահանջել անդադար։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ ԵՒ ՎԻԷԹՆԱՄԸ

ՉԻՆԱՑԻՔ Կ'ՈՒՐԱԽԱՆԱՆ

Մինչ Հիւսիսային Վիէթնամի վեց ռազմական կայաններ յարձակման կ'ենթարկուէին ամերիկեան եւ վիէթնամական միացեալ օդուժին կողմէ, անդին Ուաշինկթընի մէջ, Ճոնսընի կառավարութիւնը արտօնութիւն կուտար որ նոր յարձակումներ կատարուին ռազմագիտական կէտերու վրայ, աւելի քանդիչ քան նախորդները։ Կը թուի սակայն թէ Ուաշինկթըն մտքէ չունի շատ ցայտուն հակազդեցութիւններու դիմել, ի պատասխան Սայկոնի ամերիկեան դեսպանատան դէմ եղած յարձակումին։ Սպիտակ տունը, Արտաքին եւ Պաշտպանութեան նախարարութիւնները սակայն ոչ մէկ պաշտօնական յայտարարութիւն կ'ընեն իրենց տուած որոշումներուն մասին։ Նկատի կ'առնուի սակայն թէ Հանոյ ուղղակի պատասխանատու չի նկատուիր Սայկոնի դէպքին։

Մամուլը աւելի բացայայտ կերպով կ'արտայայտուի եւ բոլոր թերթերը միաձայնութեամբ կը պահանջեն որ փոխադարձ յարձակումներ ըլլան Հանոյի կամ Հայֆոնկի վրայ։ Ամերիկեան կառավարութիւնը տարբեր կը մտածէ եւ չուզեր այն տպաւորութիւնը թողուլ որ հակայարձակումները կապ ունին ամերիկեան մարդկային կորուստներուն հետ, այդ ձեւով շեշտելով Վիէթնամի պատերազմին «ամերիկեան» բնոյթը։ Մնաց որ Հանոյի դէմ հակայարձակում մը կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ։ Նախ առիթ տալ որ Չինաստան միջամտէ, ապա նաեւ դուռ բանալ նոր յարձակումներու Սայկոնի եւ Վիէթնամի այլ քաղաքներու վրայ։ Կը մնայ ուրեմն շարունակել օդային յարձակումները։

Գալով Փեքինի, համայնավար պաշտօնաթերթ՝ «Ժողովուրդին Օրաթերթին» բերնով իր ուրախութիւնը կը յայտնէ Սայկոնի ամերիկեան դեսպանատան դէմ եղած յարձակումին առթիւ։ «Այս յաղթանակը հարաւային – Վիէթնամի ժողովուրդին համար խիստ ազդարարութիւն մըն է նաեւ Ճոնսընի կառավարութեան համար եւ եթէ ամերիկացի յարձակողները միտք ունին հարաւային – Վիէթնամ մնալու, տեղ պիտի չըլլայ իրենց համար, եթէ նոյնիսկ մեռնին։ Նոր փաստ մըն է որ հարաւային վիէթնամցի ժողովուրդը, ազատագրուած կամ թշնամիին կողմէ գրաւուած շրջաններու մէջ, կազմուած է ռազմիկներէ որոնք վճռած են կռուիլ մինչեւ ծայրը, մինչեւ որ ամերիկացի վերջին զինուորը քշուի հարաւային – Վիէթնամէն։ Միացեալ Նահանգները չեն կրնար Ֆիասքոյէն խուսափիլ, ցորչափ առատ ըլլան այն ռումբերը զորս կը նետեն հիւսիսային Վիէթնամի վրայ եւ ցորչափ ալ թունաւոր կազ բաշխեն հարաւի վրայ»։

Այս խորհրդածութեանց կողքին, Թերթը քերթուած մը հրատարակած է «ամէն կողմ պայթումի աղմուկներ» խորագրով հետն ալ ծաղրանկար մը որ կը ներկայացնէ Ճոնսընը ռումբ մը նետելով հիւսիսային Վիէթնամի վրայ եւ գլխուն ըստանալով ցուցատախտակ մը, վրան գրուած՝ Սայկոնի ամերիկեան դեսպանատուն։ Տակը գրուած է.— մէկ կողմէն կը ցանես, միւս կողմէն կը հնձես»։

× Մոսկուայի մէջ սկսած են խօսիլ ամերիկեան դեսպանատան դէպքին մասին որ «վերջնականապէս կը փաստէ թէ Ամերիկացիք ոչ մէկ տեղ ապահով կրնան ըլլալ Վիէթնամի մէջ» կը գրէ Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա։ Ռուսերուն համար միակ լուծումն է որ Ամերիկացիք հեռանան Վիէթնամէն։

Կրեմլին կը հաստատէ թէ Չինաստան արգելք կը հանդիսանայ որ խորհրդային զէնքեր յանձնուին հիւսիսային Վիէթնամի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽԱՐԹՈՒՄԻ մէջ վերջ գտած է սուտանական կլոր սեղանի ժողովը։ Կարգ մը որոշումներ տրուած են որպէսզի բնականոն կացութիւն վերահաստատուի հարաւի երեք գաւառներու մէջ։ Այդ նպատակով 12 հոգինոց կոմիտէ մը կազմուած է։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հաղորդեն թէ զինուորական ծառայութեան շրջանը մէկ տարի պիտի տեւէ միայն այն սպաներուն զինուորներու կամ ծովայիններուն համար որոնք համալսարանական վկայականներ ունին։

ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը շատ աւելի առաջ երթալով քան Պոնի Պոնտըսթակը որոշեց թէ ժամանցումի հարց չի կրնար գոյութիւն ունենալ կարգ մը ոճիրներու համար, ինչպէս ցեղասպանութիւնը։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախկին թագաւորը՝ Ֆարուք թաղուեցաւ Գահիրէի իր ընտանեկան դամբարանին մէջ։ Լուրը կարճ ձեւով կը հաղորդէ Ալ Ահրամ թերթը։

ԱՆԱՍՏԱՍ ՄԻԿՈՅԵԱՆ Փեշտա հասած է առջի օր, ընդառաջ երթալով կառավարութեան եւ Կեդր. կոմիտէի հրաւէրին, ներկայ ըլլալու համար Հունգարիոյ «ազատագրման» 20րդ տարեդարձին։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ համայնավար Ալ – Նիտա թերթին տնօրէնը ձերբակալուած է առջի օր։ Ոստիկանութիւնը կը յայտարարէ այս առթիւ թէ տնօրէնին կառքին մէջ թռուցիկներ գտնուած են որոնք կոչ կ'ընէին ծխախոտի ընկերութեան բանուորներուն որ գործադուլ ընեն։ Ալ – Նիտա Միջին Արեւելքի միակ համայնավար հրատարակութիւնն է։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ծերակոյտի նախագահը՝ Կաստոն Մոներվիլ ճառ մը արտասանած է արմատական ուսանողներու առջեւ։ Այդ առթիւ ըսած է թէ երիտասարդները անտարբեր չեն քաղաքական կեանքի նկատմամբ։ Պատասխանելով զանազան հարցումներու, Մոներվիլ յայտարարած է թէ անոնցմէ չէ որոնք կը հաւատան նախագահական ընտրութեան մը, այս տարի եւ աւելցուցած — «մի ստիպէք որ ասկէ աւելին ըսեմ»։

ԹՈՒՐՔԻԱ
ՀԱԿԱՅԱՐՁԱԿՈՒՄԻ ԱՆՑԱԾ···

ԹՈՒՐՔ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՈՒԷՅՆԻԻ

50ԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԱՐԳԻԼԵԼ ՏԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

« ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ԵՆ » ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ ՈՒԷՅՆԻ

« Լ'Օրիան» իր Մարտ 28ի թիւին մէջ « Հայերը Ապրիլ 25ին պիտի կազմակերպեն միթինկ մը՝ ոգեկոչելու համար Թուրքիայէն իրենց տեղահանութեան յիսնամեակը » խորագրին ներքեւ, կը գրէ․

100·000 Հայեր կը պատրաստուին Ապրիլ 25ին հաւաքոյթ մը կազմակերպել Մարզական Աւանին մէջ՝ ոգեկոչելու համար Թուրքիայէն իրենց տեղահանութեան առաջին յիսնամեակը։ Հաւաքոյթէն ետք, պիտի կազմուի խաղաղ թափօր մը մինչեւ Տօրա։

Վարչապետին տրուած այցելութեան մը ընթացքին, հայ երեսփոխանները եւ Հնչակեան, Դաշնակցական եւ Ռամկավար կուսակցութեանց ներկայացուցիչները արտօնութիւն ուզած են կազմակերպելու այս ցոյցը, որուն նպատակն է իրենց բողոքը արտայայտել Թրքական հալածանքներուն դէմ։

Իրենց տեղահանութիւնը ոգեկոչելու Հայերու որոշումը անդրադարձներ ունեցաւ Անգարայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ, մանաւանդ որ Թուրք կարգ մը թերթեր ամբաստանեցին Լիբանանը, թէ կը քաջալերէ հայ քաղաքական խմբակցութիւնները՝ ցոյց կատարելու Թուրքիոյ դէմ։

Վարչապետ Ուէյնի եւ Արտաքին Նախարար Պ. Ֆիլիփ Թաքլա, պատասխանելով Թուրք դեսպանին, որ շաբթուան սկիզբը այցելած էր իրենց, տեղեկութիւն առնելու համար Մարզական Աւանի միթինկը եւ խաղաղ ցոյցը արտօնելու կառավարութեան մտադրութեան մասին, յայտնեցին թէ հանրային ազատութիւնները նուիրական են Լիբանանի մէջ եւ հայկական տեղահանութեան ոգեկոչումը արտօնելու կառավարութեան որոշումը երբեք չի նշանակեր, թէ կ'ուզէ լիբանեւթուրք յարաբերութիւններուն վնասել։

Միւս կողմէ, շփումներ հաստատուած են Լիբանանի, արաբական աշխարհի, Ամերիկայի եւ Եւրոպայի Հայերուն միջեւ՝ համաշխարհային գետնի վրայ կազմակերպելու համար պայքար մը, որպէսզի Միացեալ Ազգերը որդեգրեն հայկական պահանջները, մասնաւորաբար թրքական հալածանքներու հետեւանքով Հայերու ունեցած մարդկային եւ նիւթական կորուստներու հատուցումը։

Այժմէն իսկ, Անգարայի կառավարութիւնը հակայարձակումի անցած է՝ ձախողեցնելու համար Հայերու պայքարը։

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Հայրենի՛ք — ա՛յն չափանիշը, ուր հոգիներու հազարամեայ կուտակումէն՝ բացարձակ եւ անժամանցելի արժէքներ կը գոյաւորուին :

Ի զուր, մարդկութեան իմաստասէրներն ու հանճարները փորձեցին ընութագրել ու բանաձեւել անչափ բարդ ու բազմաբովանդակ «հայրենիք»ի ըմբռնումը :

Այսօր ալ, ի սպա՛ռ ապարդիւն է յուսալ, թէ հնարաւոր է գտնել անոր հոգեմտաւոր իմաստի ամբողջութիւնը ընդգրկող որեւէ իմացական սահմանում :

Եւ սակայն, կարելի է հանդիպիլ դատողութեանց, որոնց մէջ յանկարծակիօրէն կուռ ու սրատես «կշռաքար» մը կայ՝ Հայրենիքի որոշակի արժէքներէն մէկը ստուգող:

Այսպէս.—

— Ներկայացնելով Սերօ Խանզադեանի երկերու մտքերն ու գնահատութիւնը՝ հայրենի հողի մասին, բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու Սուրէն Աղաբաբեան կը վկայէ ի՛ր կողմէ.— «Բայց մեր օրերում էլ կենսական է այն գաղափարը, որ մարդը ՀԱՅՐԵՆԻՔՈՎ, ՀԱՅՐԵՆԻ երկրով, ՀՈՂԻ հետ ունեցած ՍՐԲԱԶԱՆ կապով է ՄԱՐԴ » :

Եզրակացնե՞լ, որ անհայրենիք եւ աշխարհաքաղաքի անհատը չէ՛ իրական ու իսկական ՄԱՐԴ :

Անտարակո՛յս: Անպայմա՛ն: Անպատճա՛ռ :

Յատկապէս մե՛ր՝ Հայերո՛ւս պարագային :

Յատկապէս այս օրերուս, երբ հայ մարդը նորէն ջղագրգիռ ու խուճապային հոգեբանութենէ վարակուած՝ փէշերը կը ժողվէ, չես գիտեր ի՛նչ երկնակամարի տակ, ի՛նչ անդիմագիծ, անբովանդակ ու հոգեզուրկ կենցաղով՝ մարմնաւոր գոյութի՛ւն մը քաշկռտելու :

Այո՛ : Բիւր անգամ բիւր՝ ԱՅՈ՛ :

Մարդը ՄԱՐԴ է՝ հայրենիքով, հայրենի հողով, անոր հետ իր ունեցած սրբազան կապով :

Թող թէ ժամանակաւորապէս բաժան՝ մարմնով :

Դիցուկ՝ կորուած փիզիքապէս :

Սակայն անքակտելի կերպով հանգուցուած, անխզելիօրէն նոյնացած հազար-հազար կապերով՝ ներսը, մարդկային էութեան հոգեյատա՛կը, հոն, ուր խորհեր ու խորհուրդներ մարդը ՄԱՐԴ կը դարձնեն :

Հայմաթլո՛ս...
Ափաթրի՛տ ...
Անհայրենի՛ք ...

Կա՞յ աւելի դիմազուրկ, դժբախտ ու եղկելի մարդկային էակ, քան ան որ չունի իր գոյութեան, իմացականութեան եւ հոգիին ԻՄԱՍՏ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿ պարգեւող գանձը՝ գանձերուն ՍԵՓԱԿԱՆ իր հայրենիքը :

Չե՛նք կարծեր :

Եւ ահաւասիկ.— Եթէ պիտի պայքարինք, եթէ վաւերական իմաստ պիտի գտնենք մեր գոյապայքարին մէջ, եթէ նպատակիմաց պիտի ըլլան հայ տարագրութեան գաղութներու անդուլ ճիգերն ու աշխատանքները — այն ատեն՝ մեր ԲՈԼՈՐ ուժերը պէտք է լարենք որպէսզի չվերածուինք հայմաթլո՛զ, ափաթրի՛տ, անհայրենի՛ք զանգուածի :

Պիտի չխզուի՛նք մեր ԻՄԱՍՏԻ կենարար ակունքէն՝ Հայրենիքէ՛ն :

Մեր հոգեկան աչքերը պիտի սեւեռենք հոն, ուր Մարդ ենք, որովհետեւ ՀԱՅ ենք ամէ՛ն բանէ առաջ ու ամէ՛ն բանէ վեր:

Ու թէեւ տակաւին տարագիր, սակայն պիտի ըլլանք ու մնանք ՄԱՐԴ՝ որովհետեւ մերժելով պիտի մերժենք, թէ որեւէ՛ ուժ կրնայ զմեզ կորել սեփական հայրենիքէն:

Կ'ուզէ՞ք Մարդ մը քանդել.— Քանդեցէ՛ք անոր ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ :

Կ'ուզէ՞ք վերջ տալ Ազգի մը գոյութեան — վերցուցէք անոր ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻ իրականութիւնը :

Քանի - քանի՛ հաւաքականութիւններ, որոնք արդէն իսկ էին ազգ կամ ազգ պիտի դառնային ժամանակին հետ՝ քայքայուեցան, քանդուեցան ու անհետ կորան, որովհետեւ քայքայուեցաւ, քանդուեցաւ ու անհետ կորաւ անոնց ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ, այն, որ մարդը ՄԱՐԴ եւ հաւաքականութիւնը ԱԶԳ կը դարձնէ :

Կը ներուի՞ մեզի, եթէ ըսենք, որ ամերիկեան ժողովուրդը համալրուած իմաստով ԱԶԳ չէ, տակաւին: Եւ ասիկա միա՛յն անոր համար, որ արկածախնդիրներու կողմէ գտնուած հողային տարածութեան վրայ, նախապէս միայն արկածախնդրօրէն համախմբուող մարդկային հաւաքականութիւնները՝ միայն աստիճանաբար, անզգալաբար, քանի մը հարիւրամեակներու ՀՈՂԻ ներգործութեան հետեւանքով սկսան խարխափել, որոնել, որսալ, ներթափանցել ու ներզգալ այն խորհերն ու խորհուրդները, որոնք կապուած են ԱԶԳ ըմբռնումին հետ: Եւ տակաւին քանի - քանի՛ հարիւրամեակ է պէտք, որպէսզի ամերիկեան հաւաքականութիւնը իսկապէս տիրանայ ազգի ԱՆԶԱՓ ԲԱՐԴ ՈՒ ԲԱԶՄԱԲՈՎԱՆԴԱԿ իմաստին, իսկապէս Ազգ դառնալու համար :

Մինչդեռ հոն, այնտեղ, ուր Հայկն է հիմներ յաւերժութեան մը անդրանիկ օջախը եւ Մաշտոցն իր հոգին մաշելով զայն մեզ է փոխանցեր, հոն մենք ունինք այն, որ հանդիսացաւ անխորտակելի եւ անկործանելի : Արարատին պէս անքանդելի -- անքանդելի՛ Հայաստանը : Ա՛յն, որ մայրն է՝ հեղինակն ու ճարտարապետը, ձեւակերտողն ու կատարելագործողը՝ ՀԱՅ ՄԱՐԴՈՒՆ՝ իբրեւ անհատ, հայ հաւաքականութեան՝ իբրեւ ԱԶԳ :

Սրբեցէք ձեր ԲՈԼՈՐ ճշմարտութիւնները, այնքան ատեն, որ անոնք չեն բըխիր այն ՄԻԱԿ ճշմարտութենէն, որ հայրենի՛քն է :

Ձեր հետապնդած ԲՈԼՈՐ նպատակները համատեղեցէք ստորադաս՝ բացառամէ՛կ ԱՆԳԵՐԱԴԱՍԵԼԻ ՆՊԱՏԱԿԻ, որ հայրենի՛քն է :

Անհատական, թէ հաւաքական ԲՈԼՈՐ ձեր իմաստները թաղեցէք այն մէկ ու միակ ԱՆՔԱԿՏԵԼԻ ԵՒ ԱՆԿՈՐԾԱՆԵԼԻ ԻՄԱՍՏԻՆ մէջ, որ հայրենի՛քն է :

Եւ ա՛յն ատեն -- ու միա՛յն այն ատեն — կ'ըլլաք ՄԱՐԴ :

Որովհետեւ՝ մարդը Մարդ է, երբ անքանդելի է նաեւ անո՛ր էութիւնը:

Անքանդելի այնպէ՛ս — ինչպէս անքանդելին Արարատ :

Անքանդելի այնպէ՛ս — ինչպէս յաւերժօրէն հմայի՛չ, յաւերժօրէն արարչագո՛րծ, յաւերժօրէն պաշտելի՝ ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ :

«ՅՈՒՍԱԲԵՐ»

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՈՍԿԱՆ

Հայ նոր քանդակագործութեան պատմութեան մէջ առանձին տեղ ունի Երուանդ Ոսկան : Անցեալ դարու վերջերը եւ աւելի քան երեսուն տարուան ընթացքին յօրինած է բազմաթիւ արձաններ, կիսարձաններ եւ կենցաղային նիւթերով փոքրածաւալ քանդակներ, որոնք ժամանակին բարձր գնահատութեան արժանացած են :

Դժբախտաբար, Երուանդ Ոսկանի բոլոր գործերը ցրուած են զանազան երկիրներու թանգարաններուն մէջ, ինչպէս նաեւ զանազան անհատներու մօտ :

Հայազգի քանդակագործը ծնած է 1855ին, Կ. Պոլիս : Հայրը՝ Յակոբ Ոսկան կը զբաղէր մանկավարժութեամբ եւ միեւնոյն ատեն կը գրէր բանաստեղծութիւններ, կը կատարէր թարգմանութիւններ :

Երուանդ նախնական կրթութիւնը կը ստանայ հօրը մօտ՝ տունը, յետոյ կը յաճախէ Պէշիկթաշի եւ Բերայի հայկական դպրոցները: 1886ին կ'երթայ Վենետիկ՝ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը : Իր ուսուցիչներէն էր անուանի հայագէտ Նորայր Բիւզանդացին :

Փոքր տարիքէն ցոյց կուտայ ընդունակութիւն՝ գծագրութեան եւ նկարչութեան հանդէպ : 1872ին, աւարտելէ ետք ուսումնարանը, Ոսկան, որ նկարչութեան մէջ արդէն բաւական փորձառութիւն ձեռք ձգած էր, քանդակագործ դառնալու նպատակով կը մեկնի Հռոմ, ուր կը յաճախէ տեղւոյն կայսերական գեղարուեստի ակադեմիան եւ կը հետեւի իտալացի անուանի քանդակագործներ Հենրիկօ Պեքեթթիի եւ Ճիրոլամօ Մազինիի դասընթացքներուն : Քանդակագործութեան ընթեր, Ոսկան միաժամանակ կը ուսա ճարտարապետութիւն եւ նկարչութիւն

1877ին կը մեկնի Փարիզ՝ կատարելագործելու եւ ֆրանսական արուեստ մօտէն ուսումնասիրելու համար: 187 կը մասնակցի անդապպինձէ գեղարուեստական իրերու արտադրութեան ցուցահանդէսին եւ ներկայացուած աշխատանքներուն համար կը ստանայ երկ արծաթեայ շքանշաններ: Անկէ ետք մտադրէ հաստատուիլ Փարիզի մէջ, կայն ընտանեկան հանգամանքները խանգարեն իր այդ ծրագիրը :

1881ին Ոսկան Փարիզէն կը վերադառնայ Կ. Պոլիս : 1882ին ճարտարապետ Վալերիի նախաձեռնով եւ Ոսկանի գործակցութեամբ տարուան մը ընթացքին կը շինուի Պոլսոյ գեղարուեստական դպրոցին շէնքը, որուն գլխաւոր ճակատին համար Ոսկան կը պատրաստէ քանի բարձրաքանդակներ : Ժամանակակիցնե կը գրեն այս մասին. «Ինքն է, որ շինած է դպրոցին շէնքին դաճէ կաղապարները որոնցմէ նշանաւոր է պառկած դիրքով տարու տղու մը արձանը, որ ցարդ ծառայէ իբրեւ նախատիպ օրինակ (մօտել)»: Երուանդ Ոսկան կը նշանակուի գեղարուեստական դպրոցին առաջին տնօրէնը եւ քանդակագործութեան դասատուն, դառնալով առաջին գեղարուեստական դպրոցին հիմնադիրը արեւմտահայ իրականութեան մէջ: Այդ պաշտօնը կը վարէ աւելի քան երեսուն տարի մինչեւ 1914 :

Կը մեռնի 1914 Յուլիս 10ին, Կ. Պոլիս. Ոսկան ամէնէն աւելի կենցաղային քանդակագործութեան վարպետ մը եղած է: Կերտած է հայ կեանքէն առնուած արձաններ, դիմաքանդակներ եւ բարձրաքանդակներ: Հետաքրքրուած է նաեւ ուրիշ ժողովուրդներու կեանքով — քիւր զէյպէկ, չերքէզ, ղարատաղցի :

Ստեղծած է նաեւ հին աշխարհի դիցաբանական նիւթերով քանդակներ, արձաններ : Այս գործերը ակամայ կը յիշեցնեն հին յունական, յատկապէս հելլենական քանդակագործութեան ձեւերը :

Քանդակագործը կատարած է նաեւ նագիտական աշխատանքներ -- պեղում հնագիտական հետազօտութիւն, չափագրութիւն, հին յուշարձաններու նոր գում :

Այդ աշխատանքներու մասին պերճախօս վկայութիւն մըն է «Նեմրութ լեռ դամբարանը » վերնագրով ֆրանսերէն գիրք մը (1883), գրուած՝ Օ. Համտի յի եւ Ոսկանի կողմէ: Համաձայն գիրքին պեղումներ կատարուած են րի, Ալեքսանտրէթի եւ յատկապէս Նեմրութ լերան վրայ, որ կը գտնուի Մալաթիոյ նահանգին մէջ : Այս լերան շարձանները շինուած են հելլենական ճով Ք. Ա. առաջին դարուն : Գտնուած են մինչեւ ութ մեթր բարձրութիւն ունեցող հոյակապ յուշարձաններ, մասնաւորապէս Անտիոքոս թագաւորին,

ԿԱՐՈՍ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

— Չմոռցուի, — համոզուած ու անմիջական պատասխանեց Առաքելը :

— Դու զուցէ չմոռանաս, բայց քո տղաները, նոր եկող սերունդը կը մոռանան :

Առաքելը ծանր հառաչեց .

— Չեմ հաւատար :Կարոտ թոնդրի մոխրի տակ մնացած անթեղ կրակ է: Կարծես յանգեր է, չի երեւայ: Թոնդիր պահեր է: Բայց որ մոխիր բացես, անթեղ կրակ կ'երեւայ, կը կայծկլտայ ... անթեղ կրակ չմարի, կ'ապրի: Կրակ արդարութիւն է, անմահ է ... Կարոտ լէ չմարի կրակի պէս : Նոր սերունդ կանաչ է, խակ է, քանի կանաչ է, արմատ լէ թաց է, որ հասնի, կարմրի, կը ծարուըննայ ... կարոտ ծարաւ է :

Նախագահը չէր միջամտում, Եւ Առաքելը խօսում էր: Երբեք այդքան շատ խօսող չէր եղել նա : Հիմա տասնամեակներով լցուած իր սիրտն էր դատարկում :

Օգտուելով կարճատեւ լռութիւնից, Առաքելը նախագահին հարցրեց .

— Ներողութիւն կինիս, ընկեր: Դո՞ւ որտեղացի ես ...

Նախագահը ներողամտութեամբ ժըպտաց .

— Հիմա էլ նա է ինձ հարցաքննո՞ւմ.. Ծնողքներս արզրումցի են :

— Իյա, զարմացաւ Առաքելը, մեր Ալաշկերտ լէ Արզրումի վիլայէթի մէջ կը մտնէր... Արզրումցի՞ ես: Մատաղ եղնիմ Արզրումա Բինգէոլի ջրերուն: Բա դու չկարօ՞տնաս Բինգէոլի աղբիւրներուն, մատաղ ճըղի ...

Նախագահը հիմա լուռ ծխելով, մտածում էր: Երեւում էր, Առաքելը տպաւորութիւն է գործել նրա վրայ :

— Կը հարցուս, ինչի՞ ետ դարձայ, եկայ, շարունակեց Առաքելն այս անգամ առանց հարցի սպասելու, իմ ծանօթ Քրտեր յայտնեցին, թէ Քեմալի կառավարութեան մարդիկ ման կուգան, որ բռնին ընծի: Պատմեցին, որ Սթալին Քեմալին ասէր է՝ Առաքելին կիտաս՝ տուր, չի՞ս իտա՝ իմ կռիւ քու հետ կռիւ է... Ես որ լսեցի էդ լուր, ասի հոբի՞ իմ պատճառով կռիւ - արիւնհեղութիւն էղնի, ու շուտ յելայ եկայ ... պիտի վերադառնենք, բայց էդ լուր որ լսեցի, մի օր շուտ դարձայ եկայ ...

Առաքելը լռեց, ծնկներն ամուր հպելով իրար :

Նախագահն ու քննիչները երկար ժամանակ իրար հետ ռուսերէն էին խօսում: Առաքելը լսում էր այնպէս հետաքրքիր, կարծես հասկանում էր: Երկար խօսեցին, յետոյ Նախագահն ասաց .

— Առաքել ապի, ես հրամայում եմ քեզ, որ ինչ որ այնտեղ տեսել ես, լսել, ում հետ որ հանդիպել ես, ինչի մասին որ խօսել էք, որ տեղերը որ գնացել ես, բոլորի, բոլորի մասին պատմիս, որ այս ընկերները գրեն: Համաձա՞յն ես ...

Առաքելը վեր կացաւ, անճկուն մարմնով մի անգամ էլ խոնարհուեց Նախագահի առաջ: Կարծես նրա աչքերը լցուել էին՝ լալու, գորշ շրթունքները դողում էին :

— Նստիր, նստիր: Համաձա՞յն ես, ուրեմն: Ոչինչ չմոռանաս, ոչինչ բաց չթողնես: Խօսք տալի՞ս ես ...

— Խօսք լէ կիտամ, երթում լէ կիտամ, մատաղ ...

— Դէ, հիմա գնացէք ...

Քննիչների հետ միաժամանակ ոտքի կանգնեց Առաքելն էլ, կարծես նախապէս սովորեցրել էին: Նախագահը մօտեցաւ, ձեռքը պարզեց Առաքելին, սեղմեց նրա ձեռքն ու նրան թուաց, թէ քարէ մարդու քարէ ձեռք է բռնել իր ափով :

ԳԼՈՒԽ ՉՈՐՐՈՐԴ

Նրան ասել էին, որ պիտի պատմի իր ամէն մի քայլը, նոյնիսկ, թէ ինչ քար ու թփի կողքով է անցել, ո՞ր ժայռի տակ է քնել, ո՞ր ջրով է լուացուել, ասունի ու անասունի է հանդիպել, մտածել, ինչ է լսել : Ե՞րբ որոշեց Ե՞րբ որոշեց վերադառնալ, ի՞նչ էր տում, ի՞նչ էր խմում :

Այդքան շատ հարցերը ոչ թէ հեշտացրել, այլ աւելի էին դժուարացրել ռաքելի գործը, ամէն ինչ խճողել նրա մտքում, դէպքերը խառնել ցերեկը մթնեցրել, գիշերուայ ամպերով ծածկել :

Ծուարած նայում էր իր քննիչների ամբողջովին յամրացել էր: Իսկ թուղթ ու մատիտ առաջները դրած, յում էին նրա բերնին : Քանի փորձեց պատմել՝ « Գիշեր Արագ էն կողմ, Սուրմալուի դաշտով գիշ գնացի՝ մարդ չտեսաւ, լուս չէր բաց որ հասայ Ալատաղի սարեր, թաք քարերու մէջ, միւս գիշեր լէ հասայ երկիր Նպատ լերան մօտ ...»:

— Չեղաւ, չեղաւ, ընդհատում էր մի չօ Ծամիրեանը, շուտ տուր - քշի րա, այ մարդ, մանրամասն, մանրամ սըն պատմիր, չես հասկանո՞ւմ ... մտքովդ անցաւ էն կողմը գնաս, ո՞ւմ խօսեցիր, ո՞վ խորհուրդ տուեց ...

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈ

(20 Շար.)

ԱՏԱՆԱՅԻ ԿՈՏՈՐԱԾԸ
ԵՒ
ՀԱՃԸՆԻ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1909ի Ապրիլ ամիսը Կիլիկիոյ Հայ ժողովուրդին համար եղաւ սուգի եւ արհաւիրքի Թուական մը: Հիւրիէթի հռչակումով ազատութեա՛ն, եղբայրութեա՛ն, հաւասարութեա՛ն չքնաղ խօսքերը դեռ սրտերը Թունդ կը հանէին, երբ Իթթիհատ – Թէրաքքի կուսակցութիւնը, որ կառավարութեան ղեկը ձեռք առած էր՝ կը գործադրէր իր դաւադիր ծրագիրը՝ նախ կազմակերպելով Կիլիկիոյ ջարդը, ուր հոծ Հայութիւն մը իր պապենական հողին կառչած կը յառաջդիմէր տնտեսապէս եւ մշակութապէս : Ջարդը սկսաւ Ապրիլ մէկին, Ատանայի մէջ: Տասնեւհինգ օրուան մէջ երեսուն հազար Կիլիկեցի Հայեր զոհ գացին խժդժօրէն ջարդուելով Թրքական կանոնաւոր եւ անկանոն խուժանին կողմէ :

Հաճըն միայն երկու օր ետք ստացաւ Ատանայի ջարդին եւ Թալանին աղետալի լուրը : Ատանա բնակող Յակոբ էֆ · Թէրզեան իր հօրը հեռագիր մը յղելով, առանց ջարդին մասին խօսելու, կ'ըսէր « Մենք ողջ ենք, բայց նորածին զաւակս անօթութենէ մեռաւ »: Հեռագրին կը յաջորդեն ուրիշ կարեւոր անձնաւորութիւններէ ուղարկուած գաղտնի լուրեր : Նոյն ատեն, Հաճընցի ջորեպաններ, որոնք կ'երթային Ատանա, ջարդին լուրը առնելով կը վերադառնան ետ: Այդ օրերուն Հաճըն նամակ մը կը ստանայ Սիսի կաթողիկոսէն: Ջարդի լուրը գուժելէ ետք, Սահակ կաթողիկոս Զէյթունէն եւ Հաճընէն կը խնդրէ քանի մը հարիւր զինեալ մարտիկներ՝ օգնութեան հասնելու եւ քաղաքն ու կաթողիկոսարանը սպառնացող կործանումէ փրկելու : Հաճնոյ առաջնորդը՝ Ներսէս Եպիսկ · Դանիէլեան անմիջապէս կը հեռագրէ կաթողիկոսին, թէ հինգ հարիւր զինեալ Հաճընցիներ ճամբայ ելած են դէպի Սիս, մինչեւ որ Զէյթունէն ալ պէտք եղած օգնութիւնը հասնի : Հեռագիրը կ'անցնի միւթեսարրըֆին ձեռքը, որ անմիջապէս կաթողիկոսին ներկայանալով կը խոստանայ պաշտպանել շրջանի Հայութիւնը, պայմանաւ որ օգնութեան հարցը փակուի : Հեռագիրը պատճառ կ'ըլլայ, որ Սիս ազատի կոտորածէ :

Հաճնոյ առաջնորդին նախագահութեամբ Ս · Գէորգ եկեղեցիին մէջ ժողով մը կը գումարուի քաղաքի երեւելիներուն ներկայութեամբ եւ կը կազմուի ինքնապաշտպանութեան մարմին մը, բաղկացած հինգ անձնաւորութիւններէ : Երեսուն խմբապետներ կը ստանձնեն դիրքերու պաշտպանութեան պատասխանատուութիւնը :

1909 Ապրիլ չորսին, քաղաքի Թուրքերէն Լեպլեպիճի Խօմար շուկային մէջ իր ատրճանակը կը պարպէ եւ քանի մը անձերու հետ կը սկսի Թուրք խուժանը քրքրել, ըսելով · «Ինչ կեցեր էք, միայն ասոնք ողջ մնացին, ասոնց ալ պէտք է մենք մաքրենք »: Արդէն օրեր առաջ տեղւոյն պահեստի սպան՝ Թեպիր էֆ · Հաճընի շրջակայ գիւղերը երթալով եւ պահեստի զօրք ժողուելու պատրուակով կը քրքրէ խուժանը ,որպէսզի քաղաքին վրայ քալէ : Վերադարձին կը տեսնէ, որ արդէն Հաճընցիները կազմակերպուած են ինքնապաշտպանութեան : Հայերը նախ 15 ոստիկաններ զինաթափ ընելով անոնց նոր զէնքերը կը գրաւեն, նաեւ խումբերու բաժնուած կ'երթան Թրքական զօրանոցը հարիւրապետ Խօմէրին պահանջելու, որ տեղւոյն վրայ գտնուած զէնքերը իրենց յանձնուի: Հարիւրապետը կը դժկամի, սակայն, երբ կը տեսնէ, որ իրենց դիւային ծրագիրը չեն կրնար գործադրել, դողդղալով պահեստին դուռները կը բանայ: Գրաւուած զէնքերը կը բաժնուին մարտիկներուն :

Խուժանին պաշարումը օրէ օր աւելի զգալի կը դառնայ, սակայն, Հաճընցիները որոշած էին կռուիլ : Թուրքերը քաղաքին հանդիպակաց լերան ստորոտը գտնուող Ս · Յակոբայ պատմական վանքը կրակի կուտան, Հաճընցիներուն դիմադրական ոգին կը կրկնապատկուի, երբ իրենց աչքերով կը տեսնան իրենց վանքին ճարճատիլը: Թուրքերուն բոլոր յարձակումները կ'անցնին ապարդիւն :

Պաշարումը կը տեւէ մինչեւ Ապրիլ 15: Թրքական բանակը, Լուֆթի պէյի առաջնորդութեամբ, Ս · Սարգիս լերան ստորոտը կը հասնի : Թուրք հրամանատարը կը փորձէ հաւատացնել Հաճընցիները, թէ կուգայ զիրենք պաշտպանելու: Բնականաբար Հաճընցիները չեն հաւատար : Թուրք բանագնացին միջոցով Հաճընցիները կը պահանջեն, որ խուժանը ցրուի : Շիլ Օղլուեան Իսկուհի անունով քաջասիրտ կին մը՝ ճերմակ կտաւ մը իբրեւ դրօշակ ձեռքը բռնած, արիաբար դուրս կ'ելլէ քաղաքէն եւ ստուգելէ ետք, թէ իրենց պայմանը գործադրուած է, Թուրք հրամանատարը կ'առաջնորդէ դէպի կառավարչատուն: 14 օր տասնեակ հազարաւորներէ բաղկացած արիւնարբու խուժանին դէմ քաջաբար դիմադրելէ ետք Հաճըն կ'ազատի ջարդէն եւ Թալանէն : Կռիւներու ընթացքին սպաննուեցան 21 հոգի եւ վիրաւորուեցան 15 անձեր: Իսկ Կիլիկիոյ ջարդին ընթացքին Հաճընցիներուն զոհերու Թիւը հասաւ երեք հազարի :

Ատանայի ջարդէն ետք հետեւեալ երգը ժամանակ մը բերնէ բերան երգուեցաւ :

Կոտորած անգութ Հայերը թող լան
Անապատ դարձաւ շէն Ատանան
Կրակն ու սուրը եւ անխիղճ թալան
Ռուբէնի տունը, ա՛խ ըրաւ վերան :

Պարապ է աւաղ հարուստ Ատանան
Մոխիր է դարձեր հարուստ Կիլիկիան
Միայն ապրեցաւ Հաճընը սիրուն
Ինչո՞ւ չի շարժիր ապառաժ Զէյթուն :

Հաճընցիները 1909ին, 14 օր շարունակ քաջաբար դիմադրեցին եւ պաշտպանեցին իրենց քաղաքը, փրկելով երեսուն հազար Հայերու կեանքը : Իսկ 1920ին, դաղթականութենէ վերադառնալով, ինը ամսուան իրենց հերոսական ինքնապաշտպանութեամբ ութ հազարի հասնող դիւցազները Հայոց Պատմութեան մէջ կերտեցին երկրորդ Վարդանանց մը :

Երբ կ'ոգեկոչենք յիսունամեակը Մեծ Եղեռնին, վերյիշենք երեսուն հազար կիլիկեան անմահ զոհերը, որոնք անմեղ կերպով խողխողուեցան 56 տարի առաջ արիւնարբու Թուրքին կողմէ :

Մ · ԳՐԱՃԵԱՆ

բակլեսի, Ափոլոնի եւ այլ չաստուածներու եւ աշխարհիկ մարդոց արձաններ, որոնց մանրազնին ուսումնասիրութիւնը եւ չափագրութիւնները Ոսկան կատարած է մեծ հմտութեամբ :

Նորոգած է նաեւ հին յուշարձաններ : Օրինակ, ինքն է որ նորոգած է 1878ի պեղումներուն ժամանակ գտնուած Աղեքսանդր Մակեդոնացիի դամբարանին բարձրաքանդակները :

Մ · ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԻՆԵՁՕՆ

Ի ՊԱՏԻՒ Մ · ԹՈՐԼԱՔԵԱՆԻ

ԼԻՈՆ, (Յառաջ) .— Օգտուելով ընկեր Մ · Թորլաքեանի ներկայութենէն, տեղւոյս Հ · Յ · Դ · «Վարանդեան» կոմիտէն սարքած էր գինեձօն խնջոյք մը, ի պատիւ մեր վեթերան ընկերոջ, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 22ին, Կիրակի, հայ ազգային տան սրահին մէջ : Հակառակ հապճեպ կարգադրութեան, ժամանակի կարճութեան, ամէն դասակարգի հայրենակիցներ փութացած էին, իրենց յարգանքի տուրքը տալու օրուան հիւրին, որ Պոլսոյ սալայատակներուն վրայ օր ցերեկով վերջ տուած էր ճիւաղի կեանքին՝ ծիվանշիրին, որ պատճառ եղած էր երեսուն հազար Հայերու կոտորածին, Պաքուի մէջ :

Ժամը հինգին ընկեր Մ · Միրզէ քանի մը հակիրճ բառերով ներկայացուց օրուան հիւրը, որմէ ետք օրուան ատենապետ ընկեր Ս · Առաքելեան հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն յիշատակը :

Ապա՝ «Յառաջ նահատակ» խմբերգով պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ :

Գեղարուեստական բաժինին իրենց մասնակցութիւնը բերին Տիկին Մարի Կարապետեան, (Տէսինէն), Օր · Շաքէ Միրզէ, ընկերներ Գեղամ Կանանեան, Սարգիս Չէյթլեան եւ Պետրոս Շահանաքեան : Բոլորն ալ գնահատուեցան ներկաներու կողմէ :

Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր Ամերիկայի շրջանի մեր ընկերներէն Գէորգ Թօփալեան (Գ · Մելիտինիցի), որ Մերձաւոր Արեւելք կատարած շրջապտոյտէ մը կը վերադառնար: Ընկերը մանրամասն տեղեկութիւններ տուաւ մեր գաղութներու Ազգային կեանքի մասին, Կիպրոս, Եգիպտոս, Երուսաղէմ, Սուրիա, եւ Լիբանան : Մօտ կէս ժամ տեւող իր զեկոյցը ուշադրութեամբ ունկնդրուեցաւ ներկաներու կողմէ : Իսկապէս շինիչ էր իր տուած տեղեկութիւնները մեր ազգային առօրեայ կեանքին մասին :

Խօսք տրուեցաւ նմանապէս Պ · Պ · Վարժապետեանի եւ Եղիշէ Վարդանեանի, որոնք յուզումով պատմեցին, թէ ինչպէս հետաքրքրութեամբ եւ ուշի ուշով հետեւած էին մեր ընկերոջ դատավարութեան, ասկէ 45 տարիներ առաջ Պոլսոյ մէջ, եւ պատմեցին հետաքրքրական դրուագներ այն օրերու տիրող մթնոլորտէն :

Ընկերներ եկած էին նաեւ շրջաններէն՝ Տէսին, Սէն Շամոն եւ Վիէն : Խօսք տրուեցաւ ընկերներ Միսաք Միրզէի, Սարգիս Ընտրիկեանի եւ Ուզունեանի, որոնք իրենց յարգանքը եւ երախտագիտութիւնը յայտնեցին ընկեր Թորլաքեանի, որ իր առնական կեցուածքով Հայուն պատիւը բարձր պահեց :

Մթնոլորտը ազգային շունչով լեցուած էր երբ սկսան խմբերգներն եւ մեներգները: Այսպէս, շնորհիւ մեր երէց ընկերոջ հայկական անուշ օր մը անցուցինք, ապագայի վառ երազներով տոգորուած :

Կիրակի առաւօտ «Վարանդեան» կոմիտէն մասնաւոր հոգեհանգիստ կատարել տուաւ ողբացեալ Թէհլիրեանի եւ բոլոր այն յայտնի եւ անյայտ հերոսներուն, որոնք աշխատեցան միշտ բարձր պահել հայ անունը յաջս օտարներուն :

ՀԻՒՍԷՅՆԻԿՑԻ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄԻԱՑ · ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մայրաքաղաքին մէջ լոյս տեսնող Ուաշինկթըն փոսթ թերթին լրագրա–լուսանկարիչ Պ · Յարութիւն Նալչայեան առաջին հանդիսացած է Սպիտակ Տան Թղթակիցներու ընկերակցութեան 22րդ տարեկան լուսանկարչական մրցութիւններու մէջ : Փետր · 24ին Պ · Նալչայեան ներկայացած է Սպիտակ Տուն, ուր նախագահ Ճոնսըն անձամբ շնորհաւորած է հայազգի արուեստագէտը իր այդ յաղթանակին համար : « Ուաշինկթըն Փոսթ» թերթը Փետրուար 25ի իր համարին առաջին էջի վրայ զետեղած է Նալչայեանի եւ նախագահ Ճոնսընի հանդիպման լուսանկարը, պատշաճ յօդուածով մը :

Պ · Նալչայեան տարիներ է, որ կ'աշխատակցի « Ուաշինկթըն Փոսթ» մեծ հեղինակութիւն եւ լայն տարածում գտած օրաթերթին : Անոր լուսանկարչական թղթակցութիւնները յաճախ կը զարդարեն յիշեալ թերթին էջերը : Սպիտակ Տան Թղթակիցներու ընկերակցութեան շնորհած երկու պարգեւներէ զատ, Պ · Նալչայեան բազմիցս առաջնութիւն շահած է թէ ամերիկեան եւ թէ արտասահմանեան զանազան լուսանկարչական մրցութիւններու մէջ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (198)

ԷԿԵՐԻ ✱✱ ✱✱ ԱՍՏՂԵՐԸ

Ղուկաս Նաւի ալ ծոյլ չէր սակայն, ու մեկնեցաւ իր քսանըչորս ձիաւորներով եւ ահաւոր մրցում մը սկսաւ : Սկիզբը կարելի էր տեսնել ձիերը, աւելի ուշ փոշին եւ երկու ամպեր միայն՝ որ կը բարձրանային մինչեւ բարտիներուն գագաթը ու կը տարածուէին դէպի Ֆելնեմէթի կողմը :

Ժ.

Յաջորդ օրը կիրակի էր, բայց Էկէրի զանգակները չէին ղօղանջեր :

Բերդն ու քաղաքը պաշարուած էր Թուրքերէն :

Լեռներու ու բլուրներու վրայ ամէն կողմ վրաններու երփներանգ բազմութիւնը կը տարածուէր · ծիրանի ու ճերմակ վրաններ, տեղ տեղ ալ կանանչ, կապոյտ, դեղին ու կարմիր վրաններ : Զինուորներու վրանները ծալուած խաղի Թուղթերու կը նմանէին: Սպաներուն վրանները ութակիւն, բարձր ու զարդարուն էին : Սպաներու վրաններուն վրայ ոսկեգունդ պոճնուքները կը շողշողային արեւուն մէջ ու գոյնը մահիկազարդ դրօշներ կը ծածանէր: Ֆելնեմէթի մարգագետնին վրայ եւ Քիչթայլի դաշտին վրայ եւ ամէն տեղ ուր որ խոտ կար՝ հազարաւոր ձիեր կը ճարակէին : Առուակին ամբողջ երկայնքին գոմէշներ ու մարդիկ բաղնիք կ'ընէին : Այդ աղմկալից խումբերու մէջէն երբեմն երբեմն ուղտի մը բարձր վիզը կը ցցուէր կամ ձիաւոր սպայի մը սպիտակ փաթթոցը կը շողար :

Գոյներու ծածանող հեղեղէն կղզիի մը նման կը բարձրանար Էկէրի փոքրիկ բերդը ու ցցապատնէշով շրջապատուած Էկէր քաղաքը եւ Արքայանիստը, արեւելեան կողմը ինկող բլուրի կողքը՝ որուն դիմաց ամէնէն բարձր պարիսպը շինուած էր :

Տոպօ իր սպայակոյտով նորէն առանց ընտանիքի աշտարակին վրայ կեցած էր: Ինչ բախտ որ Ս ·Ստեփանոս Թագաւոր շինել տուած էր այդ երկու աշտարակները · անկից կարելի էր տեսնել թէ Թուրքերը ինչպէս թնդանօթ կը կանգնէին :

Բերդին կռնակը մեծ, կլոր, խոտաւէտ տեղ մը կար անկից անդին այգիներու բլրակի մը կարմիր գոյները կ'երեւէին : Ահա, այդ բլրան վրայ է որ Թուրքերը քաշել տուած էին թնդանօթները :

Ցանկ անգամ չքաշեցին շուրջը , երեսուն գոմէշներն ալ շատ հեռու չքշեցին, բլուրին ստորոտը գտնուող դաշտին վրայ արձակեցին ճարակելու համար : Այլեւս միայն ուղտերը կը տեսնուէին թնդանօթներու քով , կռնակնին սեւագոյն պարկեր բեռցուած :

— Կաշիէ պարկեր են .— Բացատրեց Տոպօ ,— վառօդը անոնց մէջ կը պահեն:

Թնդանօթներու շուրջ մեծ եռանդով կ'աշխատէին կարճահասակ, կարմիր փաթթոցաւոր թօփճիները՝ բերդիններուն աչքերուն առջեւ : Թնդանօթներու սեւ բերանները մունջ բացուած էին դէպի բերդ : Թօփճի պաշին երբեմն երբեմն կը պպզէր ու կը նայէր անոնց վրայէն , ու կը շտկտէր աջ – ձախ , վեր – վար :

Թնդանօթներէն մէկը աշտարակին ուղղուած էր, միւսը հիւսիսային կեդրոնական ամրոցին նշան կ'առնէր, անոր որ պալատները կը պաշտպանէր :

— Կը տեսնէ՞ք թէ ինչպէս նշան կ'առնեն, ըսաւ Տոպօ, — ոչ թէ թնդանօթի քթով այլ ետեւի մասով նշան կ'առնեն :

Թնդանօթաձիգ մը գլուխը դուրս հանեց աշտարակի դռնէն եւ ըսաւ ·

— Տիար հրամանատար :

— Հոս եկուր , — պատասխանեց Տոպօ :

Երիտասարդը դուրս ելաւ · մտահոգուած նայեցաւ Թրքական թնդանօթներուն ու կեցաւ զինուորական ձեւով :

— Տիար հրամանատար , — ըսաւ , — Վլաս գնդապետը կը հարցնէ թէ պատասխան տա՞յ :

— Ըսէ որ չպատասխանէ մինչեւ որ ես հրահանգ չտամ · ապա վերադարձիր :

Թոփճիները կը շարունակէին լեցնել երեք զարգուպաները : Գնդածայր երկաթէ գաւազանով մը կը ճնշէին վառօդը թնդանօթի փողին մէջ :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար ·)

Պ. Լեւոն Փիշմիշեան, Օր. Նոյեմի Փիշմիշեան, Տէր եւ Տիկին Միսակ Հիւսէյինճեան եւ զաւակը (Համպուրկ), Անդրանիկ, Մարիամ եւ Արփս Հիւսէյինճեան (Վիէննա), ինչպէս նաեւ Մալխասեան, Խիստավէրտեան եւ Էլէկօղեան ընտանիքները (Պոլիս) ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ եւ ազգականին

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՄԱԹԻԼՏ ՓԻՇՄԻՇԵԱՆԻ

(Ծնեալ Հիւսէյինճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 30ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Ուրբաթ (Ապրիլ 2) ժամը 14ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Ռոնի-Սու-Պուայի գերեզմանատունը:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, վերջին քսան տարիներու ընթացքին մեռած բոլոր Նոր Սերնդականներու անմոռաց յիշատակին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Կապ. Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Գր. Չէրվիշեանէ քսան ֆրանք Արթօ Նալպանտեանի մահուան առթիւ:

Նոյն տխուր առթիւ Շաւիլէն Օննիկ եւ Մովսէս Տէմիրճեան եղբայրները փոխան ծաղկեպսակի «Հայաստան» թերթին կը նուիրեն քսանական ֆրանք: Ստանալ «Յառաջ»էն:

(Բ. հրատարակութիւն)

×

Կապ. Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Յարութիւն Փափազեանէ քսան ֆր. եւ Այրի Տիկին Շնորհիկ Փափազեանէ տասը, փոխան ծաղկեպսակի Կարապետ Ետիգարտաշեանի մահուան առթիւ:

Նոյն տխուր առթիւ Այրի Տիկին Շնորհիկ Փափազեան Շաւիլի դպրոցին կը նուիրէ տասը ֆրանք:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ընկերներ Ստեփան Տէր Ստեփանեան եւ Սահակ Յովհաննէսեան Մշակոյթի Տան բացման առթիւ մէյ մէկ ելեկտրական պատի ժամացոյց կը նուիրեն (Շ. Միսաքեան սրահին եւ Թանգարանի գրասենեակին):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Չէքեմեան եւ զաւակները (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Չէքեմեան եւ իրենց զաւակը (Փոն տիւ Սէլ), Տէր եւ տիկին Ժ. Կարապետեան (Երեւան), Տէր եւ Տիկին Գայեաճեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Անտոնեան (Վալանս), շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով, ծաղկեպսակով կամ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին

ՊԵՏՐՈՍ ՉԷՔԵՄԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ:

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն:

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան,
Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ատանացի Յակոբ Սալճեան: Ատեն մը ապրած է Փարիզ: Կը կարծուի թէ այժմ Թորսիքա կը գտնուի եւ ամուսնացած է տեղացիի մը հետ: Կը խնդրուի ծանօթներէն կամ հասցէն ունեցողներէն հաղորդել.

N. HATCHIKIAN
ST-SATURNIN LES AVIGNON
(Vaucluse)

ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐԱՒ. ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹԵՄԻՆ

Յառաջիկայ Յունիս 20ին, Կիրակի, տեղի կ'ունենայ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Երեսփոխանական ընտրութիւնը պաշտօնապէս՝ համագաղութային քուէարկութեամբ:

Երկար ամիսներու տքնաջան աշխատանքի շնորհիւ՝ բոլորին ցանկութեամբ եւ համաձայնութեամբ՝ գաղութիս բոլոր խաւերը ներկայացնող 31 ընտրելիներու ցանկ մը կազմուած է, զոր յարմար ատենին կը հրատարակենք եւ որ Թեմիս Հայութեան քուէարկութեան կ'ենթարկուի պաշտօնապէս:

Կրնան քուէարկել միայն անոնք, որոնք, համաձայն Թեմիս ներքին կանոնագրութեան՝

— 21 տարիքը կը լրացնեն:

— Տարեկան ազգային տուրքը (նուազագոյն հինգ ֆրանք) վճարած են:

— Քրէական որեւէ յանցանքով դատապարտուած չեն:

Բոլոր շրջաններու Թաղական Խորհուրդներուն կնքուած մասնաւոր տետրակներ տրամադրուած են, որոնց մէջ խնամքով եւ ճշգրիտ հասցէներով կ'արձանագրուին բոլոր այն ազգայինները Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ պատկանող, որոնք վերի պայմանները կը լրացնեն եւ կը ստանան իրենց արձանագրութեան թիւին համապատասխանող թուագրուած քարթ մը որով կը ներկայանան քուէարկութեան՝ որոշուած թուականին:

Արձանագրութիւնները կը սկսին Ապրիլ 10ին եւ վերջ կը գտնեն Յունիսի մինչեւ 10: Քուէարկութիւնը տեղի կ'ունենայ արձանագրութեանց ստուգումէն ետքը:

Սրտագին կոչ կ'ընենք Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, որոնք պահանջուած կանոնական պայմանները կը լրացնեն, ազգային խոր գիտակցութեամբ եւ ստեղծուած համերաշխութիւնը աւելի զօրացնելու մտահոգութեամբ, փութալ արձանագրուելու անպայման, այս Թեմը շուտով Ազգային Երեսփոխանական ժողովով մը օժտելու համար:

Ընտրական յանձնախումբ.— Յակոբ Պապիկեան, Վարդան Պանտիկեան, Սարգիս Թէքեան, Յարութիւն Ստեփանեան, Վահագն Սահաթճեան, Կարապետ Ճանիկեան, Ժիրայր Տ. Վարդանեան:

21 Մարտ, 1965

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ապրիլ ամիսը չվերջացած, կը ստանան 1964 տարուան Բ. հատորը՝ անոնք որ վճարած են 1964 տարուան բաժնեգինը: Միաժամանակ կը ստանան 1965 տարուան առաջին հատորը՝ անոնք որ վճարած են 1965 տարուան բաժնեգինը:

Այս երկու հատորներուն բովանդակութիւնը, միասնաբար 260 էջ, բացառիկ հետաքրքրականութիւն մը կը ներկայացնէ, — բժշկական նորութիւններ, առողջապահական մեծարժէք յօդուածներ, գրական, պատմական եւ համայնագիտական ծանօթութիւններով ճոխացած:

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.—

ՀԱՅ-ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 ֆրանք, արտասահման 5 տոլար:

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով:

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Փոն տը Շէրիւի եւ շրջանի Հայութիւնը ձեռնարկած է Ազգային Տան մը շինութեան, դպրոցով եւ սրահով, որ միեւնոյն ատեն պիտի ծառայէ որպէս եկեղեցի: Շէնքին հիմը արդէն դրուած է, մէկ մեթր ալ բարձրացած: Տեղւոյն Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կոչ կ'ընէ ֆրանսահայ հայրենակիցներուն եւ միութիւններուն, որպէսզի իրենց նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը բերեն այս բարենպատակ գործին:

Այն հայրենակիցները որոնք կարեւոր գումարներով կ'ուզեն մասնակցիլ, իրենց անունները պիտի արձանագրուին շէնքին ճակատը եւ բարերար պիտի կոչուին:

Վարչութեան հասցէն է.—

Monsieur ACHOD AREKIAN
Rue de la Chaîne
CHARVIEU (Isère)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Գրական երեկոյ, նուիրուած բանաստեղծ

ՄԱԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆԻ

յիշատակին: իր մահուան 40ամեակին առթիւ:

Այս Շաբաթ, ժամը 20.30ին, Ռեժանի սրահը, (մեթրօ Քատէի դէմ):

Կը նախագահէ ՀՐԱՆԴ ԲԱԼՈՒԵԱՆ

Խօսք պիտի առնեն ՏԻԿ. ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ եւ ԵԴՈՒԱՐԴ ԱՂԱՄԵԱՆ:

Գեղարուեստական բաժին.— Կ'արտասանեն Տիկին Կարապետեան, Օր. Ժ. Ջէյպէկեան եւ Նուրիան Մարգարեան, կ'երգէ Գէորգ Եանըպէկեան, Զարիֆեանի բանաստեղծութեանց վրայ յօրինած իր երգերէն:

Մուտքը ազատ է:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

Հ. Յ. Դ.

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի, կէսօրէ ետք ժամը 3.30ին, Դպրոցի սրահին մէջ: Ռընաժի եւ Լանսէի ընկերներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի ընկերները բացառիկ ժողովի կը հրաւիրուին այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 21.15ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Պանեէօ-Քաշանի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 4ին ընկ. Իրիս Պասմաճեանի բնակարանը 95 Ավընիւ Արիսթիտ Պրիան (Քաշան), բոլոր ընկերուհիներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ: Կարեւոր օրակարգ:

THEATRE DE PLAISANCE
111, Rue du Château, PARIS (14e)
(Métro : Pernety)

Ապրիլ 3ին եւ 10ին, Շաբաթ
ժամը 21.15ին

ԺԱՆ-ԺԱՔ ԱՍԼԱՆԵԱՆ
Կը ներկայացնէ հայ մշակոյթի գանձերը

CHANT PROFOND D'ARMENIE

Décors : MADELEINE LOUYS
Régie : J. J. ASLANIAN
avec Robert Darame, Jacques Degor,
Eve Griliquez, Liliane Jeney et
Philippe Chauveau
Textes français de Luc-André Marcel et
Gérard Hékimian.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9.30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ — ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ —

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ
Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՍ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռօֆլոթի Թիւ 114 օդանաւին

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգըստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ-քոնտիւ, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43
"

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ 3 ԱՊՐԻԼ

SAMEDI 3 AVRIL 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10274

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — Nº 10.274

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿԻՊՐՈՍԻ ԹՆՃՈՒԿԸ

Իսմէթ Ինէօնիւի դահլիճին անկման մէջ կարեւոր դեր մը ունեցաւ նաեւ Կիպրոսի խնդիրը :

Ընդդիմադիրներն ու երկրի թունդ ազգայնամոլ եւ մոլեռանդ տարրերը կը մեղադրէին ծեր աղուէսը, որ կը վարանէր զինու զօրութեամբ գրաւելու կղզին, Յոյներուն պարտադրելու համար թրքական տեսակէտը, այսինքն Կիպրոսի երկու մասի բաժանումը :

Նոր կառավարութիւնը տարբեր քաղաքականութեան հետեւելու ո՛չ ուժն ունի, ոչ ալ՝ հնարաւորութիւնը :

Սակայն երեւոյթները փրկելու եւ ամբոխին վրայ տպաւորութիւն ձգելու համար սկսաւ օդին մէջ նիզակ ճօճել :

Ինէօնիւին պէս շարժման մէջ դրաւ նաւատորմը եւ զայն համախմբեց Իսքէնտէրունի ծոցին մէջ, կազմ ու պատրաստ՝ մեկնելու դէպի Կիպրոս : Ահազանգ հնչեցուց երկրին զանազան շրջաններուն մէջ :

39րդ զօրաբաժինը նոր դիրքեր գրաւած է օդային յարձակումի դէմ իբրեւ նախազգուշութիւն : Իսլահիյէէն Իսքէնտէրուն երթալով Սարըսէքիի բարձունքներուն վրայ դիրք գրաւած են հրասայլի զօրագունդերը : Մալաթիոյ 8րդ զօրաբանակն ալ շարժման մէջ դրուեր է :

Էսկիշէհիրի մէջ այգացաղէն սկսեալ ռազմափորձ կատարած են օդային ուժերը : Ահազանգի սուլիչները 21 վայրկեան անընդհատ հնչած են՝ սարսափի մատնելով ժողովուրդը :

Պոլսոյ մէջ առաջին բանակը ահազանգի ռազմափորձեր կատարեր է դէպի Թրակիա տանող ճամբուն վրայ :

Թուրք թերթերը գրգռիչ լուրեր կը հրատարակեն Հելլէն բանակի պատրաստութեանց մասին : Իբրեւ թէ 40.000 յոյն զինուորներ համախմբուած են Թրակիոյ սահմանագլուխին վրայ : Չափազանցեալ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն նաեւ Խ. Միութեան կողմէ Կիպրոս ղրկուած զէնքերու եւ հրթիռներու մասին :

Այս բոլորը կը կատարուին՝ կեր հայթայթելու համար ամբոխին :

Մէնտէրէսէն մինչեւ Իւրկիւպլիւ եկող ու գացող բոլոր կառավարութիւնները մեծ ճարպիկութեամբ շահագործեցին Կիպրոսի դրամագլուխը, յաջողեցան թշուառութեան ճիրաններուն մէջ գալարուող ժողովուրդին ուշադրութիւնը այլուր դարձնել տալ, գրգռելով անոր բնազդական մոլեռանդութիւնը :

Մինչ այդ, Կիպրոսի թնճուկը կը մնայ անլոյծ տասը տարիէ ի վեր :

Ցիւրիխի եւ Լոնտոնի համաձայնագրերը անկախութիւն շնորհելով Կիպրոսի՝ աւելի կնճռոտեցին հարցը : Անգլիա քաշուեցաւ : Սակայն վարագոյրի ետեւէն քաջալերեց կղզիին Թուրք փոքրամասնութիւնը, հետեւելով «բաժանեա՛ զի տիրեսցես»ի դասական քաղաքականութեան :

Հինգ տարիէ ի վեր պատահած դէպքերուն գլխաւոր պատասխանատուները պէտք է փնտռել կղզիէն դուրս :

Թուրքերը 1878էն ի վեր հրաժարած էին կղզիին վրայ ամէն իրաւունքէ : Աբտիւլ Համիտ զայն տուեր էր Անգլիոյ, որ փոխարէնը յանձնառու կ'ըլլար օգնութեան փութալու Թուրքիոյ, եթէ Ռուսիա փորձէր իրեն կցել բացի Պաթումէն, Կարսէն ու Արտահանէն՝ գրաւեալ միւս նահանգները, մինչեւ Էրզրում :

Կարմիր սուլթանը իր կողմէ կը խոստանար հայկական նահանգներուն մէջ բարենորոգումներ գործադրել, երաշխաւորութեամբ Անգլիոյ : Գիտենք թէ ինչպէս շահագործեցին հայկական դրամագլուխը այդ բախտորոշ օրերուն :

Անդրադառնալով Կիպրոսի ներկայ կացութեան, կը տեսնենք, որ ՄԱԿի լիազօրը չէ յաջողած գտնել լուծում մը, որ ընդունելի ըլլայ կողմերուն համար :

Իր տեղեկագրին մէջ կը շեշտէ, որ ամէն մէկը հաստատ կը մնայ իր տեսակէտին վրայ եւ տրամադիր չէ զիջումներ կատարելու :

Կալօ Փլազայի տեղեկագիրը դրական աւելի բացասական կէտեր կը պարունակէ : Ըստ իրեն, Յոյներուն համար անընդունելի է կղզիին երկուքի բաժանումը, ինչպէս կը պնդեն Թուրքերը : Այս վերջիններուն համար ալ անընդունելի է Էնոսիսը, — Կիպրոսի կցումը Յունաստանի :

Միակ յոյսը կղզիի Յոյներուն եւ Թուրքերուն գլուխ – գլուխ տեսակցելով համաձայնութեան մը յանգիլն է, առանց արտաքին միջամտութեան :

Մակարիոս Արք. համաձայն է նիւթական հատուցում տալու մնացեալ Թուրքերուն՝ վերաշինելու համար իրենց քանդուած գիւղերը, կամ գիւղացիներու մեկնումը անոնց, որոնք կը փափաքին վերադառնալ իրենց մայր հայրենիքը, — Թուրքիա :

Անգարայի կառավարութիւնը իր կողմէ կը սպառնայ փոխադարձութեան դիմել, եթէ Յոյները ուզեն Կիպրոսէն արտաքսել Թուրք փոքրամասնութիւնը :

Կատարեալ թնճուկ :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՆԳԱՐԱ ԳՈՀ ՉԷ ՄԱԿ-Ի ՄԻՋՆՈՐԴԷՆ

Աթէնքէն յունական կառավարութիւնը կը հաղորդէ թէ կը շարունակէ քննել ՄԱԿի միջնորդը՝ Փլազայի տեղեկագիրը եւ Նախարարաց Խորհուրդը պիտի գումարուի յառաջիկայ շաբթու ընթացքին :

Մինչ այդ կիսապաշտօնական գիր մը գիտել կուտայ թէ տեղեկագիրը երեք դրական եւ մէկ բացասական տարրեր ունի : Կը դատապարտէ Ցիւրիխի եւ Լոնտոնի համաձայնագրերը, կը մերժէ կղզին բաժնելու լուծումը ինչպէս նաեւ դաշնակցային դրութիւն մը, բայց ասոնց դէմ կը մերժէ նաեւ Կիպրոսի ինքնորոշման սկզբունքը : Միջնորդը կ'աւելցնէ թէ ինքնորոշման սկզբունքին ջնջումը պէտք է ստանայ կիպրացի ժողովուրդին համաձայնութիւնը եւ չի կրնար անոր պարտադրուիլ արտաքին ուժերու կողմէ, բայց տրուած ըլլալով որ այդ հրաժարումը պիտի չըլլայ, անհրաժեշտ է որ այդ կենսական կէտը վերաքննուի :

Անգարայի տրամադրութիւնը նոյնը չէ եւ Արտաքին նախարար՝ Ըշըք այս առթիւ յայտարարած է .— «Թրքական կառավարութիւնը չի կրնար վաւերացնել ՄԱԿի միջնորդ Կալօ Փլազա Լասոյի թելադրութիւնները Կիպրոսի համար : Կ'ուզենք լուծում մը գտնել տեւական եւ գոհացուցիչ Կիպրոսի Թուրք համայնքին համար» : Ըստ Թուրք նախարարին ՄԱԿի միջնորդը գլած անցած է իր առաքելութեան սահմանները : Ըշըք ճշդած է թէ Անգարայի կառավարութիւնը տեղեկացուցած է ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Ու Թանի որ իրաց այս կացութեան մէջ, միջնորդին պաշտօնը լրացած կը նկատէ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ընդհ. դժգոհութիւն կայ Ֆրանսայի եւրոպական քաղաքականութեան նկատմամբ :

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը Փարիզ հասնելէն առաջ յայտարարած է Հռոմի Քոռիէռէ Տելլա Սեռային որ իրենց նպատակն է՝ եւրոպական Հասարակաց Շուկայ մը որ իր մէջն ունենայ Մեծն Բրիտանիան : Ուիլսըն – տը Կոլ խօսակցութիւնները կը սկսին այսօր :

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ իր մահկանացուն կնքած է համաշխարհային համբաւի տէր՝ գեղատէր Հէլէնա Ռուպինշթայն : 94 տարեկան էր : Անցեալ տարի իր հիմնած տան 60ամեակը տօնած էր : Տարեկան 100 միլիոն տոլարի գործ կ'ընէր :

ՓԱՐԻԶԻ ամերիկեան դեսպանատան առջեւ նոր ցոյց մը կատարուեցաւ Հինգշաբթի իրիկուն, թէեւ արգիլուած էր :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՃՈՆՍԸՆ մէկ միլիոն տոլարի վարկ մը ուզեց Սայկոնի ամերիկեան նոր դեսպանատան մը շինութեան համար :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ մեռած է բանակի զօրավար՝ Իվան Զուխով որ քանի տարի է քիմիական զէնքերու պետն էր : 61 տարեկան էր եւ Բ. աշխարհամարտին մասնակցած էր Լենինկրատի եւ Սեպաստոփոլի պաշտպանութեան :

ԱԲԲԱ ՖԻՒԼՊԵՐ ԵՈՒԼՈՒ, առաջին անգամ ըլլալով մէջտեղ ելաւ Լէոփոլտվիլի մէջ, մամուլի ներկայացուցիչներու առջեւ : Շեշտեց թէ կ'ուզէ ցոյց տալ որ ողջ – առողջ է : «Շատ խորհրդաւոր բաներ կան Ափրիկէի մէջ, իմ փախուստս երբ 14 զինուորականներ կը հսկէին վրաս, անոնց մաս կը կազմէ» :

ԱՄՄԱՆԷՆ կը հաղորդեն թէ արքայական հրովարտակ մը գահաժառանգ կը նշանակէ թագաւորին փոքր եղբայրը՝ իշխան Հասան, փոխանակ իր զաւկին որ 4 տարեկան է :

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին նախարարը՝ Անտրէյ Կրոմիքօ պաշտօնական այցելութիւն մը պիտի կատարէ Անգարա Մայիս 17էն 22 :

ՈՒՐԲԱԹ առտու ժամը 3ին, մեծ դժուարութեամբ կարելի եղաւ ընտրել Փարիզի Թաղապետական խորհուրդի նախագահը : Ի վերջոյ Իւ Էն Էօ Շաւանաք յաջողեցաւ :

ԳԱՅԼԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆ

ԹՈՒՔԵՐԸ
ԵՒ ՀԱՅԿ. ՋԱՐԴԵՐՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

Պոլսոյ թրքական թերթերը, այս օրերուս, շատ կը խօսին այն պատրաստութեանց մասին, որոնք տեղի կ'ունենան Մերձ. Արեւելքէն մինչեւ Եւրոպա եւ մինչեւ Ամերիկաները՝ Ապրիլեան Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ :

Կուտանք իբրեւ նմոյշ թրքական գրականութեան մը, որ կը յիշեցնէ Շափրոն Ռուժերու պատմութիւնը :

Թէրճիւմանի մէջ Ահմէտ Գապագըն կը գրէ .—

— Հելլէն գործակալ յոյն կրօնաւորներ եւ կարգ մը արիւնարբու պնդագլուխ մարդիկ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ փորձուեր են Թրքութեան դէմ գրգռել Թուրքերու անխարդախ բարեկամ Հայերը : 1965 Ապրիլ 24ը յիսնամեակն է եղեր Թրքահայերու տեղահանութիւններուն, նոյն օրը ցոյցեր պիտի ըլլան եղեր, մեզ «նզովելու» համար : Այժմէն ձեռնարկեր են տգեղ փրոփականտի մը, չորս գոյներով շինծու նկարներ տպագրեր են, Հայաստանի քարտէսը պատրաստեր՝ Անատոլուին կէսը անոր մէջ առնելով, եւ այս նկարներն ու քարտէսները սկսեր են ղրկել աշխարհի երեւելի անձերուն :

Այս անխոհեմութիւնները, որոնք նպատակ ունին Թուրքիոյ մեր հայ եղբայրները նեղել, ոչ միայն անտեղի են, այլ եւ ձախողանքի դատապարտուած են : Թուրքիոյ Հայերը հազար տարիէ ի վեր միսի եւ եղունգի պէս Թուրքերուն հետ անբաժան ապրած են, եւ մեր ազգին դըրօշին տակ՝ ապրած են հարուստ, բարւոք, բարօր եւ երջանիկ : Գալով Սուրիոյ, Լիբանանի, նոյնիսկ Մարսէյլի, Փարիզի եւ Ամերիկայի Հայերուն, «տարագրութենէն» յիսուն տարի ետք այնքան բարեկամ են Թուրքերուն որ դեռ Թրքերէն կը խօսին, եւ երբ Թուրք մը տեսնեն, կը յուզուին եւ իրենց աչքերը կը լենան :

Ամէն ողջամիտ մարդ գիտէ թէ երբեմնի « Հայաստանի » ցնորքները պատմութեան անցած են այսօր, Ռուսիոյ, Անգլիոյ, Ֆրանսայի մարիֆէթները եւ միջամտութեան փորձերը դատապարտուած են փճանալու զօրաւոր Թուրքիոյ ուժին առջեւ : Երբ այս է իրականութիւնը, ի՞նչ շահ ունին հրահրել Նոյեան շրջանէն մնացած այդ հնաբոյր թշնամութիւնը եւ քանի մը տաքարիւն երիտասարդներ անխրաբար թունաւորել եւ գրգռել Թրքութեան դէմ : Գիտենք թէ ամէն ողջամիտ հայ պիտի չուզէ մասնակցիլ այս վտանգաւոր ձեռնարկին, ուր կը տեսնենք քանի մը ծերուկ Դաշնակ արկածախնդիրներու ծամածուռ ժպիտը : Կը յուսանք նաեւ որ Լիբանանի եւ Սուրիոյ կառավարութիւնները արտօնութիւն պիտի չտան այդ անխորհուրդ ցոյցերուն :

Ամէն ոք գիտէ թէ Եւրոպա կտորակել կ'ուզէր Թուրքիան, որ երբ « Մահիկը » ներկայացուցիչ՝ գրաւած էր Եւրոպայի կէսը, եւ այս նպատակով թշնամութեամբ կը թունաւորէր Պալքաններու քրիստոնեաները, գրգռելով նաեւ անոնց ազգային, մշակութային եւ կրօնական զգացումները : Գալով Անատոլուի քրիստոնեաներուն, Հայերուն եւ Յոյներուն, Եւրոպայի այս չարիքէն բոլորովին հեռու, թրքական աւանդութիւններով երջանիկ կեանք մը կը վարէին : Անոնք Թրքերէնէն զատ տարբեր լեզու չէին գիտեր, նոյնիսկ իրենց բնակած տեղին գաւառաբարբառով կը խօսէին : (Այդպիսիներ դեռ կան այսօր) : Բոլորն ալ Թրքերէն կը կարդային Աւետարանը, իրենց կրօնական պաշտամունքը Թուրքերէնով կ'ընէին : (Այսօր հարիւրաւոր Թրքերէն Աւետարաններ կան, որոնք տպագրուած են հայկական եւ յունական տառերով) : Նոյնիսկ դարերուն, Հայերը Թրքական անուններ կը կրէին, ինչպէս Կիւլ, Տէմիր, Աքէշ : Հեռու մի երթաք, 1961ին Ժորժ Փէրօ ուղեւորութիւն մը տարեց Անատոլուի մէջ եւ այս առթիւ իր տպաւորութիւնները ամփոփեց գրքի մը մէջ, որուն անունն է « Փոքր Ասիոյ մէջ ուղեւորութեան մը յիշատակները » : Փէրօ իր գրքին մէջ սապէս կ'ըսէ .— Այն Հայերը որոնք չեն յարած հռոմէական եկեղեցիին, այս վայրերուն մէջ կ'ապրին ամբողջովին Թրքական բարքերով, ճամբան երբ իրենց կիներուն հանդիպիք, իրենց երեսը կը ծածկեն, իրենց տուներուն մէջ չէք կրնար տեսնել զիրենք, խալամներու պէս կը փախչին այրերէն : Անատոլուի խորերը, ոչ Հայերը՝ Հայերէն, ոչ ալ Յոյները յունարէն գիտեն : Լոկ Թրքերէն կը խօսին, եւ Թուրք լեզուն իրենց տառերով կը գրեն » :

Այո, Անատոլուի մէջ Թուրքը, Հայը եւ Յոյնը այսպէս երջանիկ եւ եղբօր պէս կ'ապրէին, եւ միակ տարբերութիւն մը ունէին .— իսլամ Թուրք եւ քրիստոնեայ Թուրք : Երբ մեր մէջ սպրդեցան Ռուս, անգլիական կամ ֆրանսական գործակալները, այդ անմեղ «քրիստոնեաներն» ալ համոզեցին եւ թշնամի ըրին իրենց հազար տարուան Թուրք – իսլամ եղբայրներուն : Զանոնք զինեցին Եւրոպայի կարգ մը տխմար եւ լիրբ հրոսախումբերը, եւ այս իրարանցումին մէջ, շատ մը Թուրքերու եւ Հայերու արիւնը հոսեցաւ :

Այդ հին պատմութիւնները թողենք, պատմութեան անդունդներուն խորը : Մարդկօրէն սիրով եւ եղբայրութեամբ ապրինք իրարու հետ :

«ՊԱՏԻՒ ԸՐԷՔ ՎՍԵՄԱԿԱՆ ՔԵՐԹՈՂԻՆ»

Ա.

1913 Թուականի վերջերին, Պոլսում, Սիամանթոյին նուիրուած գրական ասուլիսում, հանդէս է եկել ինքը՝ Դանիէլ Վարուժանը, որը, բարձր գնահատելով Սիամանթոյի տաղանդը, վերջացրել է իր ճառը Վիրգիլիոսի վերոյիշեալ ասոյթով.

— Պատիւ ըրէք վսեմական քերթողին··

Այս օրերին, երբ հայ երախտաւոր ժողովուրդը տօնում է Վարուժանի նահատակութեան յիսնամեակը, մեր դէմ կանգնում է նա, վսեմական այս բանաստեղծն իր ամբողջ հասակով: — «Միջահասակ, նիհար, բայց առնական դիմագծով, որուն քանի մօտենայիր, այնքան կը հմայուէիր, կը տիրապետուէիր անկէ: Պարզութիւն մը՝ վճիտ ու հանդարտ, որուն ետեւ հանճարը կ'երազէր թաքուն ու ինքնավստահ: Գեղեցիկ մեծութիւն մը՝ կրկնապատկուած բնական համեստութեամբ մը: Այդպէս էր մարդը՝ Վարուժանի մէջ»: Այսպէս է պատմում նրա աշակերտներից մէկը, սեբաստացի Լեւոն Փոթուքեանը:

Եղերական է եղել արեւմտահայ մեծ բանաստեղծների ճակատագիրը: Նրանցից մի եռեակ՝ Պ. Դուրեան, Մեծարենց եւ Մատթէոս Զարիֆեան՝ զոհ գնաց թոքախտին՝ ծաղիկ հասակում, իսկ միւսը՝ Վարուժան Սիամանթօ, Ռուբէն Սեւակ, զրկուեց կեանքից՝ դարասկզբի բարբարոսների՝ թուրք ենիչերիների արիւնոտ ձեռքով:

Ռուբէն Սեւակի հետ Թոնէի մէջ նահատակուեց Դանիէլ Վարուժանը, 31 տարեկան չողչողուն հասակում: Արդէն լոյս էին տեսել նրա «Սարսուռներ», «Ցեղին սիրտը», եւ «Հեթանոս երգեր» բանաստեղծական գրքերը, որոնք ապահովել էին ամուր եւ շքեղ մի պատուանդան, որը միայն իրենն էր: Մեծ կեանք եւ գոյատեւում ունի Վարուժանը եւ կ'ապրի նա՝ քանի գոյութիւն ունի հայ ժողովուրդն իր «աղօթք դարձած երկաթագիր գրքերով»:

Բ.

Մի ուրիշ եռեակի մէջ էլ է մտնում Դանիէլ Վարուժանը: Դա բանաստեղծ Ահարոնի (Տատուրեան), Յ. Ճ. Սիրունու եւ իր՝ Վարուժանի եռեակն է: Վերջերս միայն, Փարիզի ծերանոցներից մէկում վախճանուեց ալեհեր Ահարոնը, որն իրեն անուանել է «վշտի փեսայ»: Եռեակի միւս անդամը, բանաստեղծ եւ բանասէր Յ. Ճ. Սիրունին, ապրում է այսօր Բուխարեստում, որ դեռ գրիչ է բռնում այն վաստակաւոր ձեռքը, որ մի օր, կէս դար առաջ, սեղմել է Վարուժանի ազնիւ ձեռքը: Իմ սեղանի վրայ է նրա՝ «Դանիէլ Վարուժան» աշխատութիւնը, գիրք, որը գրուած է սիրով եւ սրտով: Արժէքաւոր շատ նիւթերով հարուստ այս գիրքը ճշմարիտ մի գիւտ է Վարուժանագէտների, Վարուժանով ըղբաղուողների, նրա կեանքն ու գործը ուսումնասիրողների համար: Սիրով եւ սրտով գրուած այս գիրքը նա ուղարկել է տողերիս գրողին՝ «որպէսզի երբեմն յիշէ Պուքրէշի ճղնաւորը» մակագրութեամբ:

Գ.

Թերթենք, թերթենք «Պուքրէշի ճղնաւորի» գիրքը: Անշուք այս հրատարակութեան 227 էջերի վրայ տողանցում է շքեղ Վարուժանի կեանքն ու գործը:

Եւ գրում է նա համբաւաւոր Թէոդիկին. «Ծնած եմ 1884ին Սեբաստիոյ մօտ, Բրգնիկ գիւղը, ուր աճած է մանկութիւնըս, ուռիներուն տխուր հովանիներուն տակ երազկոտ, կամ գետեզերքներուն վրայ բաղերուն քար նետելով անառակօրէն»:

Բրգնիկ – Պոլիս – Վենետիկ – Կանտ, ահա այն չորս ոստանները, ուր ծնուել, աճել ու կազմաւորուել է բանաստեղծը, չորս ոստաններ, որոնցից երկուսի միայն ճանաչումն ունէինք Վարուժանի կողմից. — «Երկու միջավայրեր ազդած են վրաս, —Վենետիկը իր Թիցիանոյով եւ Ֆլանտրը՝ իր Վանտէյքով: Առաջինին գոյները եւ վերջինոյն բարբարոս իրապաշտութիւնը յօրինած են վրձինս, զոր սնափառութիւնըս ունիմ թաթխած ըլլալու միմիայն հայրենի հողին որդան կարմիրին եւ իր ծովածուփ արեանը»:

Ահա Դանիէլ Վարուժանը: Դժուար թէ որեւէ քննադատական միտք՝ գերազանց լարումով անգամ, կարողանայ այսքան հակիրճ ու դիպուկ տալ բանաստեղծի ստեղծագործական դէմքն, ինչպէս ինքն է վրձինել:

Դ.

Լայն է եղել Վարուժանի մտահորիզոնը, այս մասին էլ, բացի ժամանակակիցների վկայութիւններից, ունենք նաեւ իր վկայութիւնը. — «... Տեսած էի Եւրոպան, — գրում է նա, — օգտուելով տեղւոյն հսկայ գրադարաններէն կարդացեր էի Հնդիկներէն մինչեւ Հոմեր ու Հոմերէն մինչեւ Մեթերլինկ ...»: Ու եթէ սրա վրայ աւելացնենք, որ Վարուժանը ֆրանսերէն բանաստեղծութիւններ է գրել ու իր «Հայկականներուն օրօրանը» թարգմանել է ֆրանսերէնի, որ դասական եւ ժամանակակից բանաստեղծներին կարդացել է բնագրերով, ապա մեր դէմ կ'ունենանք յանձին Վարուժանի՝ իր ժամանակաշրջանի ամենազարգացած մարդը եւ «պատկերներով մտածող» միտքը:

Հայրենասիրութիւնը որպէս արդուզարդ չի կրել նա. իր կեանքով, գործերով նա անմահացաւ հայ սերունդների սրտում, որպէս մեծ հայրենանուէր արուեստագէտ, որն ապրեց իր ժողովրդի, նրա ողորումների ահեղ առօրեան եւ որի քնարական «հեշտագին գիշերը» շատ կարճ եղաւ երազելու համար.

Աղուո՛ր, աղուո՛ր, աղուոր վարդն իմ
գարունիս՝
Որ սրտիս վրայ բացուեցար ···

Ու դեռ՝

··· Եւ մազիդ մէկ թելը բա՛ւ է կապելու
Տիեզերքին հետ՝ հոգիս ···

Ե.

Ի հարկէ հեշտ է այսօր ներողամիտ ժպիտով արձանագրել, որ նախայեղափոխական շրջանի փառքերից այսինչը կամ այնինչը, չնայած որ երգեցին յեղափոխական երգեր, բայց չկարողացան հասկանալ դասակարգային պայքարի բուն էութիւնը ··· — Հեշտ է, անգամ էժան, եւ ներողամիտ ժպիտը ոչինչ չի պարտադրում: Գիտոսիկի քղամիդ հագնելուց առաջ կամ յետոյ, մենք պարտաւոր ենք իմանալ, որ այստեղ կարեւորը բանաստեղծի զգայական ուժգնութիւնն է եւ ոչ թէ «գիտական» փաստարկումը: Կարեւոր է, երբ Վարուժանը գրում է. — « ··· Հոգիիս վրայ բոցի մը պէս զգացած էի բանուորներուն աղաղակները մէկ կողմէն, ու միւս կողմէն շուայտ ու արբեցնող կեանքը, ի զուր թաղնուող բողոքումները բարոյիկ համարուած փարթամ ընտանիքներուն ···»:

Այս է կարեւորը: — «Բանուորուհին», «Մայիս մէկ», «Մեռնող բանուոր», «Հիւանդ է», — այս է կարեւորը, ու դեռ բազում էջեր, որոնք մեր առաջաւոր, յեղափոխական գրականութեան պրոնզէ զարդերն են:

Զ.

Բազմալար է Վարուժանը, այս տեսակէտից նրան հասաւ միայն Զարենցը: Ահա մի վկայութիւն, «Սիամանթոյի որ էջը բանաս, Սիամանթոն է՝ վսեմ, շքեղ, դիւցազնական, Վարուժանի ամէն մէկ էջին նոր Վարուժան մը կը գտնես՝ նոր փայլով, նոր ուժով, նոր գեղեցկութեամբ»:

Ցիրաւի, «Սարսուռներ»ից մինչեւ «Հացին երգը», յիրաւի, «Երեք երգ»ից մինչեւ «Գիրք ճանապարհի» որպիսի ճանապարհ:

Ստեղծագործական այս մեծագործութիւնը Վարուժանի համար ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ··· «Հաճոյք»···: Բայց մենք գիտենք, թէ դա ինչ «հաճոյք» է, այնպէս, ինչպէս գիտենք, թէ Տէրեանի արուեստը որքան «թեթեւ էր», անգամ՝ «խնդուն»: Բայց լսենք Վարուժանին «Հաճելի է ինծի միշտ լարերս փոխել վերանորոգուել արուեստի մէջ, եւ եր մուսաները չլքեն զիս՝ դեռ պիտի կարե նամ շուարեցնել իմ կարգ մը ակնոցաւոր քննադատները, որոնք արուեստի գործ մը, բանաստեղծութիւն մը կը քննադ րէն որոշ սկզբունքներու ուղղութեամ որ իրենցն է, իւրաքանչիւրին առանձնա պէս ···»:

Ականջը կանչի, — կ'աւելցնէինք մեն Կէս դարից աւելի առաջ արուած ախտորոշումը ի զօրու է ցայսօր··· Մինչեւ այսօր էլ «կարգ մը ակնոցաւոր քննադատներ», մատը սեփական ճակատ դնելով, սարքում են ինչ որ քմահաճ կաղապարներ եւ աշխատում մեր անցեալ եւ այսօրուայ գրողներին 'յարմարեցնել այդ կաղապարներին:

Մուսաները չէին լքի Վարուժանին, նա շատ չերգած երգեր տարաւ իր հետ բայց այն, ինչ թողեց նա, բաւական «շուարեցնելու կարգ մը ակնոցաւոր քննադատներ»:

Է.

··· Ու այս ամէնի, իր մեծութեան հետ՝ իր մեծ համեստութիւնը: Զապէ Եսայեանի նկարագրած պոլսական «կեղծ հանճարների» շարքին չէր պատկանում Վարուժանը եւ ոչ էլ փառքի մուրացկաններն էր նա: Նա խնդրում է նոյն Թէոդիկին, որ իր լուսանկարը տարեգրքում տպի միայն այն դէպքում, «Երբ ա լորդ էջ մը դատարկ մնայ ···»: Նա պայծառօրէն գիտակցում էր «Թէ ժողովուրդին ինքզինքնիս յիշատակ տալէ առաջ՝ նախ պէտք է ինքզինքնիս մո տանք ···» Նա խոնարհում է գլուխը՝ ի գրական նախնիների առաջ, համեստ մինչեւ ինքնաոչնչացում: Ահա իր տողերը — « Իսկ իմ քերթուածներս՝ հեգնութիւն, երբ անդին Ալիշանի եւ Աբովեանի պէս հանճարներ կ'աշտարակուին վիթխարիօրէն ···»:

Այս համեստութիւնն աւելի է մեծացնում բանաստեղծին, վիթխարիօրէն աշ տարակելով նրան իր մեծ նախնիների մեծ ժամանակակիցների փառքի պատուանդանին, որպէս արուեստագէտի:

1915 Թուականի Ապրիլի 11ին ձերբակալուեց մեծ բանաստեղծը: Մի օր առ նրա մօտ վերջին անգամ եղել է «Պուքրէշի ճղնաւորը», Յ. Ճ. Սիրունին «··· Ու կը յիշեմ, թէ այդ գիշերը սարսուռով եւ աղապաղատանքով կը դ տէր իր փոքրիկները, որոնք սենեակ մէջ կը խաղային ու կ'աղմկէին՝ չգիտնա լով, թէ վաղը գիշեր որբ պիտի մնան Ծանօթ պատկեր:

Ձերբակալուած բանաստեղծի վերցնում են նրա՝ ժամանակակից ուով ասած, արխիւը, որոնց մէջ անտիպ ձեռագիր «Հացին երգը»: Բա նաստեղծի այրին կարողանում է «վե գտնել» թուրքական ոստիկանութեան

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

— Ես իմ ընծի խորհուրդ տուող, ուրիշ մարդուց բան չըմ հարցուցեր ···

— Չեղաւ, — դարձեալ ընդհատում էր Ծամիրեանը:

Միւս երկու քննիչները խնդրեցին Արշօ Արտեմովիչին՝ թոյլ տայ, որ ծերուկը պատմի ինչպէս կարող է, գրի կ'առնեն, ապա նոր հարցեր կը տան ու դարձեալ, կրկին այդպէս:

– Դէ, լաւ, պատմիր, Էլոյեան, ինչպէս քո եղբօրը, քո տղաներին, քո հարազատներին կը պատմէիր:

Ինչ չարչարանք եղաւ այդ ամէնը դաշտապահ Առաքել Էլոյեանի համար, ինչ չարչարանք եղաւ: Ոչ տեսել էր, ոչ լսել:

··· Երդում կուտի Առաքելը, հոգի ունի տալու, որ իր մտքով չէր անցել էն կողմ գնալ: Կարօտում էր, վաշւում, եփւում: Ամէն օր երազին երկիրն էր տեսնում, Արածանու խշշոցն էր լսում, բայց մտքով չէր անցել, որ գնայ: Հակառակի պէս ամէն օր արեւածագից առաջ, երբ աչքերը բաց էր անում, արթնանում էր՝ երկրի սարերն էին կանգնում աչքերի առաջ, Գեղուկն էր երեւում, էն ճանապարհը, որ Ալատաղի սարերի վրայով տանում էր երկիր: Քուն ու դադար չունէր: Էն տեղ է ծնուել, էնտեղի սար ու ձոր, դաշտ ու չոլն է չափել չափչփել հեռուն տարիուկէս, տասնըհինգ տարի է, որ զրկուել է երկրից: Տասնըհինգ տարի է՝ հօր ու մօր գերեզմանը չի տեսնում, որ հիմա մամռոտել են, մողէսներն են խաղում սուրբ քարերի վրայ, տասնըհինգ տարի է, որ Նպատ սարի տակ Ցովանու մեծ վանքը չի տեսնում, որ ժողովրդին կոտորածից փրկել էր քանի – քանի անգամ, իրենց պաղ – պաղ աղբիւրների ջուրը չի խըմում, ծաղկած լանջերում չի քնում, Արածանու զուլալ ալիքների մէջ չի լողանում ամառները: Պարտական մնայ Առաքելը, թէ սուտ է ասում՝ կարօտում էր, բայց ոչ մի անգամ մտքով չէր անցել, որ տուն ու տեղ, կին ու որդի թողնի՝ գնայ էն կողմերը: Ինչ անենք, որ մերն է, մերն է բայց գաղանի թաթն է դըրուած վրան: Աւերուեր են, քանդուեր են գիւղեր, պղծուեր են վանքեր, դաշտեր խոպան են դարձեր, ճամբէք քարերով ու փշերով են ծածկուեր, արեւի տակ հայերու ոսկորներն են անթաղ մնացեր մինչեւ հիմի: Առաքել գնայ՝ ի՞նչ տեսնի, ի՞նչ անի: Ոչ գնալու միտք է եղեր, ոչ խօսք ու զրոյց, ոչ խորհուրդ ու խրատ տուող: Մի իրիկուն կոպալն առաւ ու դաշտ գնաց: Լուսնեակ գիշեր էր, Մասիսը կը շողար Առաքելի աչքերի առաջ, Գեղուկի ձորը բացուեր էր: Լեռները մօտեցեր էին, մօտեցեր, կանգներ էին Առաքելի դէմ դիմաց: Լսում էր Արազի ալիքների ձայնը: Նստեց մի թմբի, նայեց, նայեց, մտածեց: Լուսնեակը նայում, ծիծաղում էր, ծղրիդները երգում էին, Արազը թեթեւ խշշում էր: Աշխարհըն Առաքելի աչքերի միջից ներս էր մտնում: լցւում էր նրա հոգին, բոլոր ձայները հասնում էին նրա ականջին: Ու մէկ էլ ··· Որ Առաքելը պատմի չէք հաւատար, դուք անհաւատ էք: Վկայ երկինք ու գետին, հացն ու գինին, տէր կենդանին, վկայ երէկուայ ու էսօրուայ օր, նահատակների արիւն ու մանուկների ծնունդ, որ ճշմարիտ է ասում Առաքելը: Մէկ էլ երկնքից թէ իր հոգու միջից մի ձէն լսեց:

— Վեր կաց, Առաքել, վեր կաց ու քո երկիր գնա···

Առաքելի մարմին սրսփաց, ձեռքեր ու ոտքեր դողացին, սիրտ ահ ու սարսափ մտաւ: Հազար ու մի գիշերներ էր դըրսում լուսացրել, այդպէս ահ ու սարսափ ոչ մի անգամ չէր պատել նրան:

Ականջ դրեց: Ձայնը կրկնուեց.

— Մի վախեցիր, Առաքել··· վեր կաց, չուշանաս: Գիշեր կարճ է, ճամբէն երկար է ···

Ու էլի.

— Առաքել, Առաքել ···

Արշօ Ծամերեանը այլեւս չհամբերեց

— Լսիր, երազահան ես դո՞ւ, թէ Ցո Երանելի: Ձեռ ես առնում մե՞զ: Ցի րութիւններիդ վերջ տուր, էլ բա է:

Առաքելի դէմքից ջերմեռանդութ չքացաւ, ոգեկանչումը վայրկեան անհետացաւ: Խեղճացած նայեց Ծամի եանի փոքրիկ կերպարանքին:

— Քո հօր հաշին մարդ իմ, ըն ջան, հորի՞ յիմար կ'ըլլիս···

Արշօ Արտէմովիչ Ծամիրեանն բորբոքուեց.

— Որովհետեւ, ծոտի մոտի բա ես ասում: Հետդ խաթրով խօսեցինք, էլ ժամանակ չկայ երկարացնելու, ին եղել է, ասա, թէ չէ դ հա ···

Եւ նա մօտեցաւ ոտքի կանգնած Առաքելին, աջ ձեռքի բռունցքը թափահ նրա դէմքի առաջ: Վիթխարահասակ գ տապահը, նայում էր այդ փոքրամար մին, մանր աչքերով մարդուն ու վախ նում էր: Ոչ թէ նրանից էր վախենում, այլ իրենից: Մեղքը զոռով գալիս, փ թաթւում էր մարդու վզին, պիտի գ լինեն, հեռու փախչեն փորձանքից:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈ

(21 Շար.)

ԿԱՌՔ ՈՒ ՁԻ...

Ա.

Առակով խօսինք: Ան որ ականջ ունի՝ թող ունկն դնէ : Տասնէ՞ն մէկը ··· հոգ չէ, հարիւրէն մէկը թող ըլլայ: Հին մարգարէներուն այլաբանական խօսքերը հազարէն մէկն ալ մտիկ չըրաւ : Մենք ուր կը մնանք, որ մարգարէի մը քղանցքին իսկ չենք դպած :

Առակը ծանօթ է ամէնուն եւ լուսաբանելու հարկ չկայ : Առակը կը պատշաճի մեր ազգին : Կը սխալի՞նք արդեօք · երանի թէ սխալէինք : Բայց մեր տեսութեամբ՝ ներկայիս կը նմանինք կառքի մը, որ ձի ունի, բայց կառավար չունի: Ճշդենք դերերը, — «կառքը» ժողովուրդըն է, «ձին» ժողովուրդին իմացական, բարոյական, նաեւ նիւթական կարողականութիւնն է, կառավարը՝ առաջնորդելու ատակ հեղինակութիւն մը : Այդչափ :

Ինչո՞ւ, ուրեմն, քաոսային վիճակի մը մատնուած ենք, Հայաստանէն դուրս, ամբողջ Սփիւռքի մէջ : «Կառքի՞ն» է յանցանքը, թէ «ձիուն» կամ թէ «կառավարին» : Մի գուցէ «կառքը» փտած եւ խրխլած է, կամ անիւներէն մէկը կամ աւելին կոտրուած, կամ թերեւս «ձին» հիւծած, ուժասպառ, անարիւն, անջիղ, անմկան է : Եւ վերջապէս, կառավարը, եթէ գոյութիւն ունի, որքա՞ն վստահելի է, որքա՞ն ուժեղ՝ որ կարենայ զսպել կառքին լծուած նժոյգներուն կեանքոտ շարժումները, խոյանքը, եւ ուղղութիւն տալ անոնց՝ հասնելու այն նշանակէտերուն, որոնց հասնիլ անհրաժեշտ է ազգային ընդհանրական բարօրութեան եւ գոյատեւման համար :

Հիմա ուրիշ նմանողութեամբ մը խօսինք, որպէս զի մեր մտածողութեան ծալքերը կարենանք աւելի դիւրութեամբ հաղորդել մեր ընթերցողներուն :

Մեր առջեւը ունինք երեք ծանօթ եզրեր, — ժողովուրդ, կարողականութիւն, հեղինակութիւն : Ասոնցմէ ի՞նչպէս կրնանք կազմել մաթեմաթիքական հաւասարութիւն մը, որմէ կրնանք «պատասխան» մը ընդունիլ :

Մենք խորունկ հաւատք ունինք հայ ժողովուրդին վրայ: Ձենք կրնար պարսաւել եւ արհամարհել զայն: Առողջ ժողովուրդ մըն է ան : «Կառքը» ինքնին «լանտօ» է իշխանավայել : Ան որ դժբախտ կը զգայ Հայ ծնած ըլլալուն համար, թող երթայ Ամերիկացի ըլլայ, կամ Ֆրանսացի, կամ Սպանիացի, եւն ·, ինչպէս որ եղած են այս ու այն, ու պիտի ըլլան ալ ... մենք անոնց պէտք չունինք · մնացածը մեզի կը բաւէ : Եւ ոչ մէկ ազգի հետ, բաղդատութեամբ, կը փորձուինք ստորադասութեան գիտակցութեան մէջ ըլլալ, երբեք : Անձնապէս խօսելով, եթէ տասն անգամ ալ ծնէինք, մե՛ր անվարան նախընտրութիւնը պիտի ըլլար Հայ ծնիլ : Ամէն ազգի պէս, մենք ալ ունինք մեր յատկանշական առաքինութիւնները եւ թերութիւնները, բայց, լուրջ քննութենէ ետք, յանգած ենք այն վստահ եզրակացութեան թէ հայ ժողովուրդին առաքինութիւնները — որոնցմով պէտք է որ հասկնանք անոր հոգիի եւ մտքի յատկութիւնները — աւելի քան կը հաւասարակշռեն թերութիւնները, թերեւս հինգի դէմ մէկ համեմատութեամբ :

Լաւ, պահ մը թողունք «կառքը» եւ նկատի առնենք «ձին» : Հայուն բարոյական եւ իմացական կարողականութիւնը եւ ոչ մէկ ուրիշ ազգի կարողականութենէն վար կը մնայ, եւ թուական համեմատութիւնները նկատի ունենալով, գերազանց է անոնցմէ որեւէ մէկէն : Մենք միշտ բողոքած ենք, երբ պաշտօնի մը համար մարդ կը փնտռուի, ողբագին այն յանկերգի մը դէմ թէ «մարդ չկայ» : Ո՞վ ըսաւ թէ «մարդ չկայ», կայ, շատ կայ, եթէ «մարդը» սմսեղուկ հաշիւներով չէ որ կը փնտռուի : Մարդ «չգըտնուելուն» պատճառը «մարդ չըլլալը» չէ յաճախ, հապա փնտռողներուն նախանձը, ինքնաբաւութիւնը, կուսակցամոլութիւնը, այս կամ այն գաղտնի կամ յայտնի խտրական հաշիւները եւ նախապաշարումները :

Զափազանցուած չենք ըլլար, կը կարծենք, եթէ հայ ժողովուրդը նմանցընենք համբաւեալ մեծ վաճառատան մը, որուն մէջ կը գտնուի ամէն տեսակ պիտանի ապրանքներու ընտրելագոյնը, — ուզածդ գտէ եւ գործածէ, չես խաբուիր: Բայց պարկեշտութիւնը ունենանք խոստովանելու ամօթով թէ երբ մարդ կը փնտռենք գործի մը կամ պաշտօնի մը համար, անխտրօրէն լաւագոյն մարդը չէ որ կը փնտռենք լայն շրջանակէ մը, հապա նեղ ու սահմանափակ շրջանակէ մէկը, որ «կը յարմարի» մեզի — մեր ճաշակին, մեր գաղափարներուն, մեր հաշիւներուն — եւ ոչ թէ գործին կամ պաշտօնին աննանձնական պահանջներուն: Այն մարմինը, որու մարդիկը խընամիական հաշիւներով իրարու քով բերուած միջակ կամ միջակէ վար տարրերէ կը բաղկանան իրենցմէ գերազանց տարրերէ կը խորշին : Բնականաբար, միջակ մը միայն միջակներու մէջ իր սին ինքնամոլութիւնը կրնայ վայելել : Կա՞յ մէկը որ չգիտնայ այս իրողութիւնը : Քանի քանի անգամներ անվիճելի գերազանց կարողութիւններով օժտեալ մարդիկ ազգային այս կամ այն մէկ կազմակերպութեան վարչական մարմինին մաս կազմեցին, բայց քանի մը ժողովներու համը առնելէն ետք՝ կամաց մը դուրս սպրդեցան ելան, մնացողներուն հանգստութեան խորունկ շունչ առնել տալով ... երեսանց «ցաւելով», ներքնապէս ուրախանալով :

Ա. Ա. Պ.

(Մնացեալը յաջորդով)

տարբեր ճիւղ, դաւաճան հայ՝ Արշաւիր Եասեանի հետ, որը, շատերի արիւնը խմելուց յետոյ, ցանկացել է «թեթեւացնել» գործած մեղքերը : Ծանօթ պատկեր : Նա Վարուժանի այրուն վերադարձել է «Հացին երգը» : Վերցնելով, այնուամենայնիւ, դրամական միճար : Բանաստեղծի ողբերգական մահից վեց տարի յետոյ միայն լոյս տեսաւ այս ցորենամման ոսկեմատեանը, որպէս ոսկէ հասկերից հիւսուած՝ յաւերժական պսակ մեծ բանաստեղծի անյայտ շիրիմին :

Ը.

... Ու հիմա շատ են նրանք, որոնք մեր հեռաւոր ու մօտաւոր չափածոյ բանարուեստի մեծ վարպետների, նրանց թւում եւ Վարուժանի զաւակներն են, զաւակներ, որոնք տարիքով աւելի մեծ են, քան իրենց հայրերը: Վարուժանը նահատակուեց, երբ 31 տարեկան էր : Քառասունամեայ, յիսուն – վաթսունամեայ, ալեխառն ու ալեւոր հոգեւոր զաւակներ ունի Վարուժանը, որոնք սիրում ու փայփայում են իրենց յաւերժ երիտասարդ հայրերից մէկին, Թոնդի մեծ նահատակի, Վարուժանի անունն ու թողած հոգեւոր հարստութիւնը: Նրանք նոր ելնող սերնդի հետ միասին, սգում են նրա անժամանակ վախճանը, մեր մեծ օրերի եւ մեծ գործերի հաւատով առլեցուն, երգելով ու երգուելով .

Մե՛նք, զաւակնե՛րդ օգոստափառ,
Պիտի կերտենք նո՛ր արշալոյս ···

Պատի՛ւ, պատի՛ւ ըրէք փառաւոր քերթողին :

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Օրիորդ Մարի Սիմոնեան, ուսանող Ատիս – Ապապայէն Նիս եկած, ուսանած Մասք – Հօլիուտ եւ Էքօլ Քարլիէ Գեղեցկագիտական վարժարանները, յաջողութեամբ աւարտած է ուսման շրջանը վեց ամսուան մէջ, եւ ստացած համապատասխան վկայական :

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Մարտ 30էն Ապրիլ 24, Կալըրի տը Պօնի մէջ, 5 Րիւ տը Պօն, իր գործերը կը ցուցադրէ՝ Տատրեան :

Թաշիսթ դպրոցի այս արուեստագէտը ծանօթ է արդէն հայ թէ օտար հասարակութեան, Պէյրութէն Փարիզ :

Իր արուեստը — դժուար մատչելի — ինչպէս կը գրէ Ժենտըրթէլ, արժանի է սակայն ճանչցուելու եւ գնահատելու :

ՔԵՄԱՆՉԱՀԱՐ ՌՈՒԲԷՆ
ՀԱՐ. ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Քեմանչահար Ռուբէն Հարաւային Ֆըրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ սարքած իր նուագահանդէսներով Հայ ունկնդիրներուն հոգիներուն մէջ արթընցուց պահ մը մարած հայ տոհմիկ երաժըշտութեան սէրը, միւս կողմէ, Ֆըրանսացի ունկնդիրին առիթ ընծայեց, որ մօտէն ճանչնայ իրեն համար քիչ ծանօթ հայ մշակոյթի այս մարզը :

Փետրուար 10ին, Մոնթէ Քարլոյի ծանօթ ազգային Պ. Մ. Ճիէրճեանի ապարանքին մէջն էր, որ քեմանչահարը լսելու առիթը ունեցաւ տեղւոյն գեղարուեստասէր ընտրանին, իսկ Փետրուար 17ին, Քանի երաժշտասէրները սիրով ժամադրուած էին Աղնաւուրեանի կալուածին կոկիկ սրահը : Նիսի մէջ, Փետըրուար 24ին, արուեստագէտը նուագեց Արթիսթիքի սրահին մէջ: Վերջին երկու նուագահանդէսներուն ընթացքին, Պ. Հ. Զարդարեան ներկայացուց աշուղը :

Ռուբէն երկու նուագահանդէսներ սարքեց Մարսէյլի մէջ, առաջինը Փետրուար 24ին, իսկ երկրորդը՝ Մարտ 20ին, Պօմոնի Ս. Սահակ Մեսրոպ սրահին մէջ : Պարոններ Ա. Շեխիկեան եւ Վ. Միտիք ունկնդիրներուն ներկայացուցին արուեստագէտը :

Քեմանչահարին յայտագրին սիրով իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Պ. Մ. Աղնաւուրեան եւ Պոլսահայ համակրելի երգչուհի Օր. Խաչատուրեան :

Պ. Մ. Աղնաւուրեան հակառակ իր յառաջացած տարիքին, իր «Դու էն գըլխէն»ով ու «Թառամեցայ»ով փաստեց, թէ կը մնայ միշտ խանդավառ երգիչ մը, իսկ Օր. Խաչատուրեանի հաճելի ձայնը գեղեցիկ երանգ մը աւելցուց :

Պոմոնի նուագահանդէսին իր մասնակցութիւնը բերաւ Օր. Ալիս Շամիրեան, որ տիրացած է այլեւս երգելու արուեստին :

Քեմանչահարը իր բոլոր նուագահանդէսներուն ընթացքին ունկնդիրներուն հրամցուց Սայաթ – Նովայէ, Սպենդիարեանէ, Կոմիտասէ, Խաչատուրեանէ եւ իր գործերէն կազմուած գունագեղ ծաղկեփունջ մը :

Ներկայացուած գործերը թէեւ իրենց կառոյցով դժուար ու նկարագրով ալ տարբեր, այսուհանդերձ կը կրէին հայկական անխաթար նկարագիր : Ռուբէն իբրեւ վարպետ կրցաւ իւրաքանչիւրին տալ հարազատ մեկնաբանութիւն :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՍ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ ԵՒ ՔԱՐ ԿԱԹԻԼՆԵՐ : բանաստեղծութիւններ գրեց Զարեհ Խրախունի, Պոլիս 1965 :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (199)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Սատանիկ կը փափաքէի վրանին կըրակել, — ըսաւ Մեքչէի անհամբերութեամբ: — Հոգիս թէ պատրաստ ըլլան օդ պիտի ցատկէին :

— Թող զուարճանան, — պատասխանեց Տոպօ հանդարտօրէն :

— Գէթ վրանին յարձակէինք, — ըսաւ անհանդարտութեամբ Ցոր Փաքչի, Քոմարոմի հրամանատարին փոքր եղբայրը:

— Իմ ափերս ալ կը քերուին, — մըրմռաց Պոռնեմիսա :

Տոպօ կը ժպտէր :

— Տեսէք ի՞նչպէս նշան կ'առնեն :

Թոփճիները սկսան խծուծը լեցնել թնդանօթին փողին մէջ : Ջուրը չորս հոգի բռնած ամանակով կը զարնէին :

— Անիրաւներ, — կը տատար Ջեժէի, — հրամանատար աղբարիկս, մեր թընդանօթները ի՞նչ բանի կը ծառայեն :

— Սիրելի ծերունիս, դո՞ւք ալ դէմս կը խօսիք: Վաղը կ'իմանաք թէ ինչո՞ւ չկրակեցի :

Թոփճիները ուրիշ պարկէ մը մորթ հանեցին, երկու հոգի բռնեցին եւ ուրիշ մը սկսաւ ճարպոտել: Յետոյ դարձուցին մորթը ու չոր մասին մէջ փաթթեցին գնդակը :

— Ասոնք հաւկիթ կ'ուզեն նետել, — կը ծաղրէր Զոլթայի :

Նոյն պահուն հասաւ թնդանօթաձիգ երիտասարդը :

— Առջեւս կեցիր, — ըսաւ Տոպօ · — քիչ առաջ տեսայ որ կը վախնաս : Նայէ · անոնք ինծի նշան կ'առնեն: Հոս առջեւս կեցիր :

Տղան կարմիր կտրած կեցաւ Տոպոյի առջեւ:

Տոպօ աշտարակէն վար նայեցաւ ու Փեթէօն տեսնելով ըսաւ անոր ·

— Գասպար տղաս, դուն զօրաւոր կոկորդ ունիս · պոռայ որ Թուրքերը հիմա պիտի կրակեն, մէկը թող չվախնայ : Եթէ կիները կը վախնան արեւտ կողմէն քալեն :

Թոփճիները երեք թնդանօթներուն մէջ ալ գնդակ դրին, երեք կրակ տուողները վառած պատրոյգները ձեռքերնին բռնած էին : Անոնց ետեւը թօփճի մը ձեռքերուն մէջ թքնելով ու ծոծրակը շփելով նայեցաւ դէպի բերդը :

Վառօդը բոց ու թնդանօթները ծուխ արձակեցին, ու երկիր դըրդացնող ինը պում – պում լսուեցաւ ետեւէ ետեւ :

Որոտումէն դողաց բերդը: Ապա խոր լռութիւն տիրեց :

— Ոչինչ, — ժպտեցաւ Տոպօ :

Եւ վար ճամբեց տղան :

Ծուխը յուլօրէն բարձրացաւ թնդանօթներու բերնէն :

Բայց ի՞նչ կախարդանքով կրնար երեք թնդանօթ ինը որոտում արձակել :

Այնպէս՝ որ էկէրի ետեւ գտնուող լեռները անմիջապէս կը կրկնեն թնդանօթներու ձայնը, ու ամէն թնդանօթի ձայնը երեք անգամ կը կրկնուի :

Ինչ երաժշտութիւն պիտի ըլլայ հոս երբ երեք չորս հարիւր թրքական թնդանօթներ սկսին գոռալ :

Քառորդ մը վերջ Փեթէօ եկաւ վազելով աշտարակն ի վեր : Մսագործի աչկերտ մըն ալ կը տքար ետեւէն՝ ուժեղ բազուկներուն մէջ գրկած գարշահոտ, ծխացող գնդակը, կը բերէր Տոպոյին :

— Անհաւասիկ գնդակը, — ըսաւ Փեթէօ ·— առուակին մէջ ինկած էր : Ջըրկիրները ներս բերին իրենց ամաններուն մէջ :

— Ըսէ որ չարունակեն ջուր բերել : Բերդին գոները պիտի չփակենք :

— Մենք պիտի չկրակե՞նք :

— Այսօր Կիրակի է, — ըսաւ Տոպօ ժպտելով, — ի՞նչպէս կրակենք :

Ու չարունակեց դիտել թէ թօփճիները ինչպէս կը պաղեցնէին թնդանօթները ու նորէն կը լեցնէին :

ԺԱ.

Յաջորդ օրը երեք թնդանօթները դաշտին մէջ կէս հեռաւորութեան վրայ կեցած էին, ուրիշ երեք թնդանօթներ ալ վրանին աւելցած :

Թէեւ նախորդ օրուան ինը հարուածները պարապի գացած էին, բայց բերդէն եւ ոչ իսկ պատասխան եկած էր · ուստի աւելի մօտեցուցին թնդանօթները, այնքան մօտ որ լաւ նետով մը կարելի էր անոնց հասնիլ :

Տոպօ գուշակած էր արդէն թէ այսպէս պիտի պատահէր : Ինչո՞ւ աւելորդ տեղ խրտչեցնէր զանոնք · եւ ինչո՞ւ խռովէր բերդի մարդոց վստահութիւնը աւելորդ փոխադարձ պումպումներով :

Արշալոյսին արդէն ոտքի էր ու ինքը անձամբ պատրաստեց պատասխանելու համար բոլոր թնդանօթները : Ինքը կաշիով չպատեց գնդակները, միայն ճարպոտել տուաւ, վառօդն ալ ինքը անձամբ խնամքով կշռեց :

— Լաւ ուրեմն, հիմա լեցուր խծուծը ու ձողով աղէկ մը ծեծէ, յետոյ գնդակը մէջը ···

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Վահագն Իչգալըցեան, Օր. Օր. Լօրա եւ Լիտիա Իչգալըցեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Կիրակի (Ապրիլ 11) առաւօտ ժամը 11·30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՎԱՀԱԳՆ ԻՉԳԱԼԱՅԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

◆ ◆ ◆

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը իր մասնաճիւղերով (Տէսին եւ Վիէն) խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Յար. Տապաղեանի, զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն Յարութիւն Տապաղեանի *մահուան առթիւ:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Քնարիկ Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Քլօտ Ֆորեսթիէ, Տէր եւ Տիկին Վարդան Վարդանեան եւ զաւակը Ստեփան, Այրի Տիկ. Ազատնի Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Յովհաննէսեան, Պ. Յովակ Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ռեմի եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Կենիա, Օր. Բերուզ Յովհաննէսեան, ինչպէս նաեւ Էթիէն, Վարդանեան եւ Տէրոյեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր, ծաղկեպսակով կամ նուէրներով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, փեսային եւ ազգականին

ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ :

×

Կապ. Խաչի Արնուվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Մարի Խաչատուրեան եւ զաւակներէն քսան Ֆրանք, փոխան ծաղկեպսակի հանգուցեալ Մինաս Տայլերեանի յուղարկաւորութեան առթիւ, ինչպէս նաեւ Պ. Անրի Համբարեանէ 40 Ֆր. իր զուկին մահուան առթիւ :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, վերջին քսան տարիներու ընթացքին մեռած բոլոր Նոր Սերնդականներու անմոռաց յիշատակին :

Հ. Յ. Դ.

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի, կէսօրէ ետք ժամը 3·30ին, Դպրոցի սրահին մէջ: Ռընաժի եւ Լանսէի ընկերներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի ընկերները բացառիկ ժողովի կը հրաւիրուին այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 21·15ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Պանեէօ – Քաշանի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 4ին ընկ. Իրիս Պասմաճեանի բնակարանը 95 Ավընիւ Արիսթիտ Պրիան *(Քաշան), բոլոր ընկերուհիներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ: Կարեւոր օրակարգ :*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Ազգ. Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է, հանգուցեալ Արշալոյս Իսրայէլեանի կսկծալի մահուան առթիւ, տասնական ֆր. փոխան ծաղկեպսակի, Պ. Մ. Գէորգեանէ եւ Պ. Մ. Սէրէթճեանէ :

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին): Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար «Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հայ Բժշկական Միութեան դասախօսութիւնը (ֆրանսերէն) տեղի կ'ունենայ այս Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տան Շ. Միսաքեան սրահը, 17 Րիւ Պլէօ :

Դասախօս Բժ. ԳԻՐԶԻՐԵԱՆ

Նիւթ.— Երախային հոգեբանական զարգացումը ծնունդէն մինչեւ երկու տարեկան :

«ՍՕՍԻ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը :

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

Պ. ՓԻԷՐ ԿՈՐՕՆԻ

(Առեւտրական Փրանսական Մշակութային Ֆօլքլորիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻԻԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, Կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO.03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 փրանք

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Մեկնում Փարիզէն երկուշաբթի 1965 Յուլիս 26
Վերադարձ Փարիզ 1965 Երկուշաբթի Օգոստ. 16

22 ՕՐ – 17 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ, 5 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

ՓԱՐԻԶԷՆ ՓԱՐԻԶ ԱՅՍ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է

2300 ՖՐԱՆՔ

ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՄԷՋԸ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS AU BUREAU DE VOYAGES

« CLUB VACANCES »

105, Rue du Fbg. du Temple — PARIS (10e) — Téléph. : BOT. 11-31

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ

Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Դիմել

Agence de Voyage

PARENTY & DESROUSSEAUX

7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39

Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

OUVERTS TOUTE L'ANNEE

L'ANDALUCIA

LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE

L'ESPAGNE

VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES à 1000 MÈTRES

PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ

— *PRIX MODÉRÉS* —

Pour tous renseignements s'adresser :

m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
PARIS - 18.
a partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69-58

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

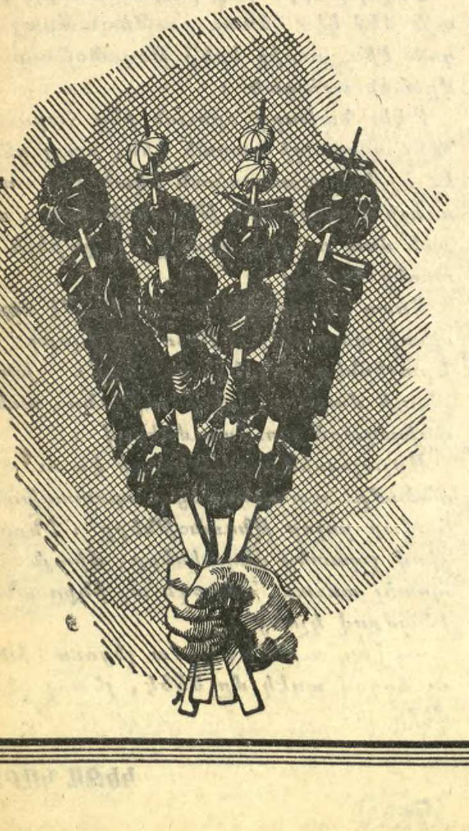

ՃԱՇԱՐԱՆ

ԵԱՐ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

Եւրոպական, հայկական եւ
կովկասեան ընտիր ճաշեր :

Առաջնակարգ կովկասեան խորովածներ :

ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES

4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

TRICOTS TERZIAN
la plus moderne
des
fabriques de tricots
de la
région parisienne
★
3, Rue Poissonnière
PARIS-2
Tél. : CEN. 93-75
Haratch

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ԿԻՐԱԿԻ

4

ԱՊՐԻԼ

DIMANCHE

4 AVRIL

1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10275

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.275

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

—o—

Հինգ տարի առաջ, 1960 Մայիս 23ին, Հեռաւոր Քալիֆորնիոյ մէջ աչքերը յաւիտենութեան կը փակէր Հայութեան հերոս զաւակներէն Սողոմոն Թէհլիրեան, որուն անունը ոսկի տառերով արձանագրուած է Հայոց Նորագոյն պատմութեան մէջ :

Երիտասարդ Թէհլիրեանի վրիժառու բազուկն է, որ օր ցերեկով Պերլինի բանուկ մէկ պողոտային վրայ շանսատակ գետին տապալեց Թալէաթ կոչուած հրէշը : Իր հրաշագործ ատրճանակի գնդակները ջարդուփշուր ըրած էին անոր գանկը՝ մայթին վրայ թափելով այն պարշելի ուղեղը, որ յղացած էր հայ ժողովուրդի արմատական բնաջնջման դիւային ծրագիրը :

Մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներու վրէժը լուծուեցաւ եւ Հայութեան պատիւը փրկուեցաւ 1921 Մարտ 15ին, շնորհիւ Սողոմոնին : Իր արժանի պատիժը գտաւ դահիճը, որ դաշնակիցներու յաղթանակէն վերջ վատօրէն փախուստ էր տուած Պոլսէն եւ ապաստանած զինակից Գերմանիոյ մայրաքաղաքը, ուր կը յուսար հանգիստ կեանք վայելել :

Սակայն դողի մէջ էր սիրտը ամէն վայրկեան : Կը ճանչնար Հայ յեղափոխականները : Կը զգար որ անպատիժ պիտի չմնար եւ իր ոճիրներուն հաշիւը պիտի տար : Անունն ու դէմքը կեղծած՝ կը յուսար խուսափիլ Նեմեսիսէն :

Հ. Յ. Դաշնակցութեան գերագոյն ատեանը մահուան դատապարտած էր Իթթիհատի ջարդարար պարագլուխները : Ահաբեկիչները մահը աչք առած գտան անոնց թաքստոցները եւ իրարու ետեւէ գետին փռեցին դահիճները Եւրոպայի ոստաններուն մէջ :

Երբեմնի համաձայնութեան դաշնակիցները — Ռուսիա, Անգլիա եւ Ֆրանսա — Մեծ Եղեռնի ամէնէն գէշ օրերուն, 1915 Մայիս 24ին ազդարարած էին Իթթիհատի կառավարութեան, որ անձնապէս պատասխանատու պիտի բռնուին ջարդի հեղինակները :

Յաղթանակէն վերջ մոռցան իրենց սպառնալիքներն ու հանդիսաւոր խոստումները : Ո՛չ միայն չհետապնդեցին ու չպատժեցին ջարդարարները, այլեւ սիրալիր սեղմեցին դահիճներու արիւնոտ ձեռքերը :

Հայութեան հերոս զաւակներուն վրիժառու բազուկները եկան ցոյց տալու յաղթական դաշնակիցներուն թէ չէ մեռած հայ ազգը եւ գիտէ զէնք գործածել՝ պատժելու համար իր դահիճները :

Սողոմոն Թէհլիրեան իր վերջին տարիները ապրեցաւ Քալիֆորնիա, ինչպէս իր երէց եղբայրը՝ Անդրանիկ : Ու թաղուեցաւ Ֆրէզնօ՝ Անդրանիկի նախկին դամբանի կողքին :

Անդրանիկի մարմինը բերուեցաւ Փարիզ, այն յոյսով որ Փէր Լաշէզը ժամանակաւոր հանգրուան մը պիտի ըլլար դէպի Հայաստանի Պանթէոնը իր ճամբուն վրայ :

Այդ յոյսերը չիրականացան եւ Անդրանիկ կը հանգչի դեռ օտար հողի վրայ :

Սողոմոնն ալ հեռու պիտի մնայ առայժմ հայրենիքէն, որուն նուիրած էր իր կեանքը : Իր հողակոյտը արդէն իսկ համազգային ուխտատեղի դարձած է հինգ տարիէ ի վեր :

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Քալիֆորնիոյ կեդրոնական կոմիտէն որոշած է արժանավայել յուշարձան մը կանգնել հերոսի շիրիմին վրայ, յաւերժացնելու համար անոր յիշատակը :

Ամերիկայի մեր ընկերներն ու հայրենակիցները կրնային իրենց սեփական միջոցներով կառուցանել այդ յուշարձանը : Սակայն ուզած են, որ ի սփիւռս աշխարհի ցրուած Հայերն ալ իրենց մասնակցութիւնը բերեն այս նպատակով բացուած հանգանակութեան, խորհրդանշական ձեւով, ինչպէս եղած էր Անդրանիկի դամբարանին համար :

Սողոմոն կը պատկանի ամբողջ Հայութեան : Իր յիշատակը կը յարգեն բոլորը անխտիր :

Ամէն հայրենասէր Հայ պիտի ուզէ անշուշտ սիրով ընդ առաջ երթալ Հ. Յ. Դ. Քալիֆորնիոյ Կեդր. Կոմիտէի կոչին, մասնակցելով ծրագրուած ձեռնարկին, համազգային բնոյթ տալու համար անոր :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

×

Նուիրատուութիւնները պիտի յայտարարուին Յառաջի մէջ, որուն պէտք է ղրկել դրամները միայն ՄԱՆՏԱ-ՔԱՐՏՈՎ եւ ոչ թէ Չէք – Փոստալով :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՒԻԼՍԸՆ - ՏԸ ԿՈԼ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

—o—

ՍԻՐԱԼԻՐ ԽՕՍՔԵՐ

Ուիլսըն – տը Կոլ խօսակցութիւնները սկսան Ուրբաթ օր : Երկու ղեկավարները երեք գլխաւոր նիւթերու անդրադարձած են առաջին առթիւ.— Ա) Համաշխարհային մեծ խնդիրները՝ Միջին Արեւելք, Ափրիկէ, Արեւելք – Արեւմուտք յարաբերութիւնները եւ Վիէթնամ : Բ) Անգլօ – ֆրանսական գործակցութիւն գլխաւորաբար օդային եւ ծովային գետնի վրայ : Գ) Ելմտական եւ տնտեսական հարցեր :

Ուիլսըն եւ իր Արտաքին նախարարը ընդունուած են Օրլիի օդակայանը Փոմփիտուի եւ Քուվ տը Միւրվիլի կողմէ : Քիչ մը հանգստանալէ յետոյ, Ուիլսըն Էլիզէ գացած է ուր ունեցած է իր առաջին տեսակցութիւնը Նախագահ տը Կոլի հետ, մինչ արտաքին նախարարը կ'ընդունուէր Քէ Տ'Օրսէ Քուվ տը Միւրվիլի կողմէ : Ճաշին ընթացքին, շատ ջերմ բաժակաճառ մը արտասանելով, տը Կոլ ըսած է ի միջի այլոց.— « Ուրախ ենք այս շփումէն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, որովհետեւ երկար պատմութիւն մը ցոյց տուաւ թէ ամէն անգամ որ իրարմէ կը հեռանան, մեծ անպատեհութիւններ կը ծագին : Ընդհակառակն երբ կը մօտենան մեծ առաւելութիւններ կը ծագին : Իր պատասխանին մէջ, Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը շեշտած է.— ինչպէս ըսիք մեր երկու երկիրները դաշնակիցէ աւելի բան մըն են, ընկերներ են վասնզի իրենց ճակատագիրը հասարակաց է :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐԻՆ, որ Փարիզի խորհրդային նոր դեսպանն է վերջերս հրատարակած իր մէկ գիրքին մէջ կը շեշտէ թէ Ֆրանսայի անհատական իշխանութեան վարչաձեւը ֆաշիզմի կ'առաջնորդէ : Գիրքը որ ութ հազար տպաքանակ ունի, ծախու է այս օրերս : Նոր դեսպանը կ'ըսէ հոն.— « Ֆրանսայի ներկայ վարչակարգին վտանգաւոր երեւոյթներէն մէկն այն է, որ կը բռնաբարէ աւանդական խորհրդարանական ժողովրդապետութիւնը » :

ԻՐԱՔԻ կառավարութիւնը մերժած է մուտքի իրաւունք տալ 64 գրագէտներու, արուեստագէտներու եւ երգիչներու : Ցարդ Իսրայէլի Պոյքոթի առընչութեամբ հրատարակուած ցանկերէն ամէնէն երկարն է : Կը յիշուին Մարսէլ Աշար, Տանի Քէյի, Ֆրանք Սինաթրայի, Ժիւլիէթ Կրեքոյի եւ բազմաթիւ այլ անուններ :

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՊԷԱ Պոլիս մեկնած է ուր այցելութիւն մը պիտի տայ տիեզերական պատրիարք Աթենակորասի եւ նամակ մը յանձնէ Պապէն :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Պելոպոնէսի շրջանը :

Օրը Օրին

ԵՂԵՌՆԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

—o—

Քաջութիւնը պիտի ունենանք խոստովանելու — գոնէ մենք մեզի — որ վերջին հարիւրամեակին աւելի շատ ու աւելի յաճախ օտար ազգերուն հետ խօսեր ենք մեր դժբախտութեանց քան մեր բախտաւորութեանց մասին :

Օտարը, աւելի շատ, տեսեր է մեր արտասուալից աչքերը քան մեր ծիծղուն նայուածքը : Հինաւուրց ու խիզախ ժողովուրդի հպարտ նայուածքը :

Ինչո՞ւ : Որովհետեւ միամտօրէն —կամ անմտօրէն— հաւատացեր ենք որ «որքան լանք ու ողբանք, այնքան կը գթան մեր վրայ եւ գոհացում կուտան մեր ազգային բաղձանքներուն » :

Ուրիշ խօսքով, սխալ մեկնութիւն տըւեր ենք — իբրեւ ազգ — «չլացող երախային կաթ չեն տար » խօսքին :

Արդարեւ, երբ մեր պատմութեան հատորը քրքրէք, կը տեսնէք որ ամէն անգամ որ օտար այցելուն Պոլիս կամ «գաւառ » անցեր է, մեր առաջնորդները — Պատրիարքէն մինչեւ գիւղապետն ու թաղականը — իրենց դիմացը առեր են զայն եւ սկսեր են պատմել մեր ողբերգութիւնը՝ հառաչանք .— Զրմէն տարան, զրմէն կերան ··· Ջարդեցի՛ն, կոտորեցի՛ն, կողոպտեցի՛ն, քանդեցի՛ն ··· Մենք կորա՛նք, մեռա՛նք ··· Օգնութի՛ւն, քրիստոնեայ աղբրտի՛ք ···

Վերջը չէ եկեր այս երեմեականին մինչեւ Սահմանադրութիւն : Յետոյ, վրայ հասեր են Կիլիկեան եւ 1915ի Եղեռնը :

Հարցուցէ՛ք, փնտռեցէ՛ք թէ ի՞նչ դրական,շօշափելի արդիւնք տուած է մեր սրտանմլիկ արտասուքը : Ո՛չ մէկ արդիւնք, բացի, թերեւս, այն սրտառո՛ւչ «կը ցաւինք»ներէն, որոնց արձագանգը մեր ականջին կուգար այս կամ այն խորհրդարանին ամպիոնէն : Այս կամ այն օտար թերթին խմբագրականի սիւնակէն :

Երբեմն, նոյնիսկ, չեն հաւատացեր մեր «ձայն հառաչանաց»ին ալ եւ հիւպատոսն ու զբօսաշրջիկը իրենց վերադարձին գըրեր են.

— Հայերն ալ կը չափազանցեն ··· Լալկան ժողովուրդ են ···

Ղալաթիոյ եւ Բերայի «ներսի փողոց»ներուն մէջ *մուհալլէպի* կամ *լէպլէպի* ծախողները աւելի ծանր մեղք մը փարթեր են մեր գլխուն .

— Նապաստա՛կ ըլլային, կոռւած կ'ըլլային ···

Այն տարիներուն, երբ սեղանի վրայ կը բերեն, կը տանին եղեր «բարենորոգումներու ծրագիր » կոչուած ··· թղթախաղը, մեր առաջնորդներուն լեզուին կապերը քիչ մը աւելի թուլցեր են : Եւ կան եղեր մարդիկ, որոնք կը հաւատացնեն եղեր ազգին ···

— Փրկութիւնդ՝ կամ դուռն է, կամ երդիքն է, քիչ մըն ալ ակռադ սեղմէ ···

Եւ սակայն, պատմութիւնը կը փաստէ թէ ո՛չ իսկ 1914ի սկիզբը այս «փրկութիւնը »երդիքն է եղեր : Այսինքն, ո՛չ իսկ այն օրերուն, երբ Պոլսոյ մէջ կը ստորագրուէր Բարենորոգումներու ծրագիրը :

Աչքիս առջեւն է բրիտանական կառավարութեան կողմէ հրատարակուած լայնափոր հատոր մը, որուն մէջ կան այդ շրջանին, մեր ճակատագրով շահագրգռուած կառավարութեանց միջեւ փոխանակուած նամակները բառ առ բառ : Ակնարկ մը այդ 150 փաստերուն վրայ ու կը համոզուիք թէ «բանը ինչումն է » եղեր : Ու մենք կը մրափենք եղեր :

×

Բայց, անցեալի սխալները ծամծմելու պէտք չունինք : Կրնանք, նոյնիսկ, մոռնալ զանոնք : Պայմանաւ որ նորէն ծունկը չիյնանք անփորձ մունկին պէս եւ երբեք մեր մտքէն չանցրնենք թէ « քանի լանք, այնքան մեզի կը մեղքնան եւ ··· մեր հողերը մեզի կը վերադարձնեն »···

Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ, դարձեալ, սկսած ենք պատմել մեր ողբերգութիւնը ի լուր օտար ազգերու վարիչներուն : Եւ անոնց բազմութեանց :

Դէմ չեմ այդ ռազմավարութեան :

Ընդհակառակն, պէտք է, այս տարի, ծայրէ ի ծայր, պատմենք մեր Ոդիսականը : Թող իմանան թէ ի՛նչպէս տառապեր ենք, ի՛նչպէս չարչարուեր ենք եւ ի՛նչպէս, տոկացեր ենք :

Թող իմանան թէ ո'վ է Թուրքը — իրենց դաշնակիցը : Մենք կը ստորագրենք այդ դեւին ինքնութեան վկայականը :

Այդ վկայականը պէտք է գրուած ըլլայ բազմաթիւ լեզուներով — անգլերէն, ֆրանսերէն, սպաներէն, արաբերէն, ռուսերէն, գերմաներէն, լեհերէն, յունարէն եւայլն : Քասթրօն ալ պէտք է ճանչնայ Թուրքը, Սօքարնօն ալ, Արաբական Դաշնակցութեան անդամներն ալ պէտք է ճանչնան զայն, ինչպէս Ասիական – Ափրիկեան ճակատին ազգերը : Մեզմէ աւելի լաւատեղեակ վկայ ո՛ւր պիտի գտնեն ···

Մէկ խօսքով, նիւթական ո՛չ մէկ խոչընդոտի առջեւ պիտի նահանջենք՝ դիմակազերծ ընելու համար Սատանան, որուն միւս անունն է Թուրք :

Բայց, այս աշխատանքը պիտի չկատարենք գութ ու կարեկցութիւն հայցելու եւ մեր ողբերգութիւնը զէնքի եւ դրամագլուխի տեղ գործածելու համար :

Ո՛չ գութի պէտք ունինք, ո՛չ ալ կարեկցութեան : Ուրիշներու արցունքին ալ պէտք չունինք : Պահանջատէր ժողովուրդ ենք, ո՛չ թէ մուրացկան : կամ՝ կթոտած ծունկերով ծերուկ :

×

Եղեռնի այս ոգեկոչումէն եւ անոր ընկերացող քարոզչական աշխատանքէն ետք, սակայն, պէտք է միանգամընդմիշտ, վերջ տանք մեր Ջարդատոմարով օտար ազգերուն ներկայանալու մեր վիժած քաղաքականութեան :

Ընդհակառակն, այսուհետեւ, երբ օտարին դիմացը ելլենք, մեր թեւին տակ պէտք է ունենանք մեր Մշակոյթին պատմութիւնը, մեր յաղթութեանց պատմութիւնը, մեր դիւցազնամարտին պատմութիւնը :

Այսուհետեւ, մեր «դարդ ու գուլում»ին մասին պիտի խօսինք տարին միայն մէկ օր, իսկ մեր նուաճումներուն մասին տարին երեք հարիւր վաթսունը չորս օր :

Որպէսզի, օտարին շրթունքները «Հայ» եւ «ջարդ» բառերը քով քովի չարտասանեն :

Որպէսզի, ասկէ ետքն ալ մեր վրայ չխնդան, ինչպէս խնդացին 1878էն մինչեւ այսօր :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ԽՄԲ.— Արտատպումի պարագային, կը խնդրուի յիշել «Յառաջ»ի անունը եւ չփոխել խորագիրն ու ստորագրութիւնը :

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԻՐ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

Բ.

Քրիստոսաբանական (ֆրիսթոլոժիք) ուսման մէջ մարդեղութիւնը կը կազմէ ամէնէն փշոտ գլուխը :

Սկզբնաբար, այս գլուխը կը բացուէր ծննդեան դրուագով, զոր կը պատմէ միայն Մատթէոս աւետարանիչ : Մարկոս լուռ կ'անցնի : Իսկ Ղուկաս կը կրկնէ Մատթէոսը, բայց կարծես հաստատելու համար բժիշկ մարդու իր հետաքրքրութիւնը՝ գրեթէ նոյն ծննդաբանութեամբ աշխարհ կը բերէ ոչ միայն Յիսուսը, այլ եւ Յովհաննէսը : Չորրորդ աւետարանիչը կը հեռանայ աւանդութենէն, եւ Յիսուսը կ'իջեցնէ երկինքէն՝ խոստովանութեան ձեւ տալով վկայութեան ·

« Զի իջի ես յերկնից» (Յովհ· Զ· 38) :

Ահա այս խօսքին վրայ հիմնուած է ամբողջ վարդապետութիւն մը :

«Տեսսանթ տէ սիէօ» կամ «տեսսանթ տիւ մոնոժէն», հայերէն՝ Էջմիածին, բացատրութիւն մըն է, որ Պօղոսի ներշնչած է քրիստոնէութեան ամէնէն յատկանշական, ամէնէն աժիսան վարդապետութիւնը, — այսօր քէնոս տարազով ծանօթ :

Ի՞նչ կը նշանակէ քէնոս :

Յունարէն բառ մըն է, որ ըստ Հիւպըշմանի եւ Պուգաքի՝ ծագումով եւ նշանակութեամբ կը համապատասխանէ հայերէն սին բառին, — հոմանիշ՝ զուր, ունայն, պարապ : « Քենոս » շատ գործածուած է յունարէն Աստուածաշունչ Մատեանին մէջ, — իմաստի զարգացումով՝ կը նշանակէ «պարպուիլ, զրկուիլ ամէն բանէ՝ որ անհրաժեշտ է էակի մը կամ առարկայի մը գոյութեան » : Գրական գործածութեամբ՝ սպառիլ, նուազիլ :

Պօղոս այս ընդհանուր իմաստով գործածած է «քենոս» բառը, երբ ուզած է բացատրել «տեսսանթ տիւ սիէլը» :

(Քրիստոս) որ « ի կերպարանս Աստուծոյ էր, ոչինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ, այլ զանձն ՈՒՆԱՅՆԱՑՈՅՑ (յունարէն՝ էքէնօսէն), զկերպարանս ծառայի առեալ, ի նմանութիւն մարդկան եղեալ եւ կերպարանօք գտեալ իբրեւ զմարդ, խոնարհեցոյց զանձն, լինել հնազանդ մահու չափ եւ մահու խաչի» (Փիլ· Բ· 6) :

Այսինքն, Աստուած էր Քրիստոս : Բայց լքեց յաւիտենականութեան կամ աստուածութեան պայմանները, զոհեց ամէն բան, հրաժարեցաւ ամէն բանէ, իջաւ երկիր, իջաւ մինչեւ ստրկութիւն, իջաւ մինչեւ նուաստացման յետին աստիճանները՝ մարդկութեան պայմաններուն մէջ, (այստեղ, զանց կ'առնեմ վէճը « պայման » բառին մասին, բնագրին մէջ՝ մորֆէ, ըստ մեր գրաբարին՝ կերպարանք, ըստ կարգ մը Ֆրանսացի աստուածաբաններու՝ քոնտիսիոն) :

Մարդեղութիւնը, այս ձեւով, կը ստանայ ծայրագոյն ապեսըմանի, իւմիլիասիոնի տեսութեան գործնական կիրարկումի եղանակ, — յունարէն բառով՝ քէնոս : Հասնելով մինչեւ արգանդ, ինչ որ ընդվզում պիտի պատճառէր շատերուն (Ս· Օգոստինոս) :

Նոյն աւետարանիչը, որ ծանօթ է նաեւ «Որդի Որոտման» անունով, կարճ կը կապէ ու կը վկայէ միայն թէ «Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ» (Յովհ· Ա· 14) :Ֆրանսերէն՝ «Լը Վէռպ ս'է ֆէ շէռ» :

Այստեղ, շէռ (միս) կը նշանակէ մարդ, (մեր գրաբարը թէեւ կը թարգմանէ մարմին, բայց կուտայ նաեւ մսեղի բառը, միշտ մարդ նշանակութեամբ, -- տեսնել Բ· Օր· Ե· 26) : Եւ այս շէռ բառին լատինական արմատէն՝ էնքառնասիոն, հայերէն՝ մարդեղութիւն :

Այսպէս կամ այնպէս, «արգանդի ճամբով» (Մատթէոս) կամ «երկինքէն իջնելով» (Յովհաննէս) կը կատարուի մարդեղութիւնը, բոլորովին տարբեր հնդկական եւ հելլենական աստուածներու մարդեղութեան խորհուրդներէն՝ թէեւ ներշնչումով նոյնը, եւ Աստուած կը դառնայ ոչ – աստուած : Այլ խօսքով՝ արարիչը կը դառնայ արարած :

Սխալը հոն է որ երբեւ կրօնական խորհուրդ (միսթէռ) չեն ներկայացուիր այս դրուագները, այլ կը պատմուին իբրեւ հասարակ իրողութիւն : Պատճառը՝ քրիստոնէութեան կազմութեան սկզբնական սթրիւքթիւռն է, միտքով ու դասակարգով ցած խաւը : Այսպէս գործածուած են բառեր, որոնք աշխարհիկ են եւ գայթակղութիւն ստեղծած են : Օրինակ՝ հայրութեան գաղափարը, զոր կապած են « Որդի Աստուծոյ» բացատրութեան, աւելի հին քան քրիստոնէութիւնը :

Հին կտակարանին մէջ չկայ վկայութիւն մը, ուր հայր կոչուի Աստուած, — նոյնիսկ Սողոմոնի գիրքը կը դատապարտէ այն որ «հպարտացեալ՝ կոչէ հայր զԱստուած» (Իմաստ· Բ· 16) : Ու կը մերժէ «Որդի Աստուծոյ» տարազը (անդ, 18) : Իբրեւ աշխարհիկ բառ՝ աւելի գայթակղեցուցիչ համարուած է «աստուածամայր »բառը, — Աստուած կրնա՞յ ունենալ մայր, այն ատեն ո՞ւր կը մնայ անսկիզբը :

Հայրութեան ու մայրութեան գաղափարներուն համար էր, որ մահմետական Արաբները կը հեգնէին ու կ'ըսէին թէ աստուածածնութիւնը (թէոկոնի) կը պահանջէ որ, երբ հայր կայ եւ մայր կայ, ըլլայ նաեւ մեծ – հայր ու մեծ – մայր, մեծ – հօրը հայրը, մեծ – մօրը մայրը եւ այսպէս անվերջ՝ կազմելով աստուածախումբ մը : Արաբներուն այս հեգնանքը ապահովաբար քաղուած է Կիկերոնէն, որ կը գրէ · « Եթէ աստուած են Արամազդ եւ Պլուտոն, կրնա՞նք նոյն ստորոգելին մերժել Կռոնոսի, որ անոնց հայրն է եւ Արեւմուտքի մէջ պաշտամունքի առարկայ : Բայց Կռոնոսը աստուած հռչակելէ ետք՝ ինչո՞ւ աստուած չընդունիլ Երկինքը, որ հայրն է Կռոնոսի : Եւ վերջապէս աստուածութիւն տալով Կռոնոսի, միթէ կարելի՞ է աստուածութեան չբարձրացընել Եթերը եւ Լոյսը, այսինքն Կռոնոսի հայրն ու մայրը, ինչպէս եւ եղբայրները եւ քոյրերը » (Բնութիւն Աստուածներու, Գ· 17) :

Քրիստոնեայ մատենագիրներու ըմբռնումով՝ հայր կը նշանակէ պետ, գլուխ : Եւ ուրեմն Հայր Աստուած կը նշանակէ Աստուածներուն գլուխը, կամ այն որ Աստուած է «յինքեան», ափրոբէոս, Տիէօ ան սուա, «նոյնինքն Աստուած » :

Դժբախտաբար, — ահա թէ ո՛ւր կ'ընթանայ մեր այս յօդուածին միտ բանին, — առաջին քրիստոնեաները չունէին իրենց վարդապետութեան յատուկ տարազներ եւ իրենց միտքը կը բացատրէին գործածելով աշխարհիկ բառեր : Իրենց անմատչելի կը մնային վեր – իրական գաղափարները, «վերացական» միտքերը, ինչպէս կ'ըսէ Օրմանեան, որ նոյնպէս կը խուսափի նման վերասլաց տեսութիւններէ : Քիմիագիտութիւնը ունի իր տարազները, կարելի չէ բանաստեղծին բառաբանով դաս տալ քիմիագիտութեան : Ու կարելի չէր, նոյնպէս, աստուածաբանութիւն կամ քրիստոսաբանութիւն քարոզել՝ գործածելով այն բառերը, որոնք երկու տարեկան երախաներու սորված առաջին բառերն են : Բնական էր, ուրեմն, որ հայր կամ մայր բառը անըմբռնելի մնար՝ եթէ դեռ չգայթակղեցնէր :

Հայրութիւնը այրութիւն է, անըմբռնելի առանց իր գործիական պատկերին : Բարութիւնը, որ տրուած է հայրութեան, բարոյական յաւելում մըն է խնամակալի դերէն ներշնչուած : Մայրութիւնը, նոյնպէս, անըմբռնելի է առանց իր գործիական պատկերին : Այս բառերով կարելի չէր տալ խորհուրդին վերացական իմաստը : Ահա թէ ինչո՛ւ Ս· Օգոստինոս գայթակղեցուցիչ կը համարէր Յիսուսի ծնունդը : Կը զարմանաս որ Որոգինէս կը գայթակղի իր հայրութեան գործիքէն, զոր կը կտրէ կը նետէ, բայց չի գայթակղիր՝ երբ, առաջին անգամ ինքը, «աստուածածին» (թէոթոքոս) կ'անուանէ Յիսուսի մայրը, ընդունելով Յիսուսը՝ Որդի Աստուծոյ, «ծնեալն ի Հօրէ» : Հակասութիւններ շատ կան այս արժէքաւոր մատենագրին տեսութեանց մէջ, Երրորդութեան մասին : Հաշտ չէ օմօուսիայի (համագոյութեան վարդապետութեան) հետ, Յիսուսը կ'ընդունի Աստուած, բայց ոչ աբլոս ագաթոս, որ Հայր Աստուածն է, այլ միայն իբրեւ տէօթերոս Թէոս, այսինքն երկրորդԱստուած, երրորդ դասելով Սուրբ Հոգին :

Հակասութեանց եւ խառնախօսութեանց այս Ծաղկաքաղը աւելի կը ճոխանայ, երբ քրիստոսաբանութիւնը կը ջանայ բացատրել Քրիստոսի կեանքը ծնունդէն (թոքոս) կամ էջքէն (տեսսանթ) ետք :

Յիսուս, որ Աստուած էր եւ դարձա մարդ, կը պահէ՞ր եւ ի՞նչպէս կը պահէր աստուածային բնութիւնը շարունակելով մնալ մարդկային պայմաններու մէջ : Պարզ խօսքով, ի՞նչպէս կրնար հաշտեցընել աստուածային եւ մարդկային բնութիւնները իր մէջ, այսինքն մէկ անձի մէջ :

Այս վէճը առիթ տուած է որ գործածուի կենտաւրոս բացատրութիւնը, անմիջ կամ մեղաւոր թարգմանութեամբ մը՝ մարդ –աստուած, այսինքն՝ կէսը մարդ եւ կէսը աստուած : Ուրիշներ գործածած են Երկրորդ Ադամ բացատրութիւնը, որու տարողութիւնը վերջ կը գտնէ աստուածային շունչով ստեղծագործութեան մը ակնարկութեան մէջ :

Աստուածային ու մարդկային բնութեանց պահպանման հարցը վէճ մըն է, որ թէ շատ մելան է թափած, թէ շատ արիւն : Հարցը բայի մը շուրջ է, — ինչ եղան այդ երկու բնութիւնները, իրարո՞ւ միացան, իրարու մէ՞ջ ձուլուեցան, իրարու հե՞տ չփոթուեցան : Ու չգտնուեցա՛ւ այդ բայը, մինչեւ այսօր : Եւ ատոր համար աստուածաբանները ելան իրարու դէմ, Եկեղեցիները՝ իրարու դէմ, ժողովուրդները՝ իրարու դէմ : Կոտորա՜ծ, կոտորա՜ծ :

Ալթանըր եւ Թիքսըրոն դիտել կուտան թէ ամբողջ դժբախտութիւնը կը ծագի բառերու եւ տարազներու աղքատութենէն, որով տառապեցան քրիստոսաբանութեան վարդապետները : Արդարեւ, անոնց տեսութիւնները կը ծփան, անորոշ եւ յարափոփոխ ձեւեր կ'առնեն, որովհետեւ ոսկոր կապած չեն դեռ իրենց մտածման արգանդին մէջ : Ու վերագրելէ տարազներու, խօսքերու, բառերու իմաստաբանութեան քաոսային վիճակին, կամ, աւելի ճիշդը, Աստուծոյ անունով խօսող ու գործող կրքոտ աստուածաբաններու, իրենց եկեղեցական աթոռներու գերակայութեան համար կռուող փառասէր պատրիարքներու, կրօնական ասպարէզի մէջ դիրք փնտռող էնթրիկան, նախանձոտ մատենագիրներու, իրողութիւն այն է որ այս վէճերուն հետեւանքով պատմութիւնը հանդիսատես դարձա ծո՛վ արիւնահոսութեանց, դարերո՛վ :

Ա՛խ, եթէ գիտնաք թէ ի՛նչքան արիւն է թափուած՝ Եփեսոսի ժողով, Քաղկեդոն ժողով կոչուած հանդիպումներու անունով : Եւ ի՛նչքան տառապած է Հայոց մինուճար Եկեղեցին :

Եւ ի՞նչ էր պատճառը, — փիզիս, ի- փոսթաս, փրոսոփոն, ուսիա բառերուն տրուած իմաստը : Անշուշտ Եփեսոսականներուն կամ Քաղկեդոնականներուն նպատակը չէր ճիշդ գործածել բառերը, այլ··· քարերով քարկոծել զիրար, հերետիկոս անուանել զիրար, մինչեւ որ բաւորագոյնը բարձրանար Բիւզանդիոն աթոռը, քար գայթակղութեան :

Ձեզի պիտի նկարագրեմ, այս առթիւ, քարկոծութեան տեսարան մը, Եփեսոս տիեզերական ժողովի պատգամաւորնե

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

— Նստիր ···

Ծամիրեանը վերադարձել էր իր աթոռին : Առաքելը դանդաղ նստեց :

— Դէ պատմիր, հրամայեց Ծամիրեանը, էդ փոկուսներդ մի կողմ թող, բաւական է : Կաշիդ կը քերթեմ, որ օյիններդ չարունակես ···

Առաքելը ժպտաց՝ յուսահատ, արդէն հաւատը կորցրած, կեանքից ինքնակամ հեռանալու պատրաստ մարդու սառն ու դառն ժպիտով :

— Ես գնացի երկիր տեսայ, իմ հօր գերեզման պագեցի, իմ աչքերուն մեր գետի քաղցրիկ ջուր քսեցի, իմ խարաբայ տան չէմին նստայ ու կուշտ լացի, իմ կարօտ առայ, եկայ : Հիմի կ'ուզէք՝ ըսպանէք, կ'ուզէք՝ սաղ – սաղ թաղէք, ես չվախենամ ··· Ու ոչ մի բան լէ չպատմեմ ձըզի : Իմ կաշին քերթէք ի՞նչ պիտի էնէք : Իմ կաշին հինցեր է, փտեր է, բանի պէտք չի գայ : Ոչ մի բան լէ չպատմեմ ձըզի ···

Այդ խօսքի վրայ Արշօ Ծամիրեանն արագ վեր թռաւ տեղից, վայրկենական մի ոստիւնով հասաւ Առաքելին ·

— Էդպէ՞ս, ուրեմն, հրաժարւո՞ւմ ես ցուցմունք տալ, հա՞, աւազակի մէկը, ծղրտաց նա Առաքելի դէմքի առաջ բռունցքը թափահարելով :

— Այո, կը հրաժարուեմ ···

— Հրաժարւո՞ւմ ես, — էլի ճչաց Ծամիրեանն ու ինչքան որ ուժ ունէր՝ բռունցքով խփեց Առաքելի դէմքին :

Միւս քննիչները բռնեցին նրան, ետ քաշեցին, բարկացած ինչ որ բաներ ասացին իրար ռուսերէն : Առաքելը հանգիստ, անդրդուելի նստած էր մնում իր տեղում : Հարուածի պահին անգամ իր ծանր գլուխը նա ետ չտարաւ : Միայն դէմքը գունատուած էր հիմա եւ աչքերի մէջ խորը նստել էր նոյն սառն ու դառն ժպիտը :

Զարմանքով նայում էր աւագ քննիչին, լուռ, քարացած : Յետոյ շուրթերը շարժուեցին, հազիւ լսելի, ցածրաձայն խօսեց ուղիղ նայելով Ծամիրեանի մանրիկ աչքերի մէջ :

— Ապրիս, զօրանաս : Ուրիշ շնորհք ու մարիֆաթ լէ ունի՞ս : Ցոյց տուր, խարճէ տեսնենք ···

Խոր հառաչեց ու լուրջ հարցրեց ·

— Դու հա՞յ ես, թէ թուրքի զաբթիա ես ···

— Շատ մի խօսիր, թէ չէ, — իր բարակ ձայնով ճչաց Արշօ Ծամիրեանը :

— Թէ չէ՝ ի՞նչ : Կը զարկեն : Է, զարկ, երեխէն լէ հուգա կրնայ ընծի ծեծէ : Քո ուժն ի՞նչ է, որ ընծի ինչ էնէ : Ծընճուղի չափ ես, որ ձեռքիս մէջ առնիմ՝ կը ճխլես ···

Արեւը ներս յորդեց սենեակի լուսամուտներից : Մինչեւ այդ րոպէն երեւի դրսում ամպ էր : Հիմա պարզել էր երկինքը : Առաքելը նայեց արեւի ճառագայթներին ու թեթեւացած շունչ քաշեց : Լուսամուտից երեւում էր երկնքի փոքրիկ մի կտոր, բոսորագոյն, արեւաշող : Երկնքի փոքրիկ մի կտոր էր երեւում փոքրիկ լուսամուտից, իսկ ամբողջ երկինքն Առաքելը տեսնում էր մտքով : Մտքով տեսնում էր նաեւ ընդարձակ դաշտեր՝ արեւով ողողուած : Նախիրներ էին արածում մարգագետիններում, ձիեր էին վրնջում, հողմն էր սուլում ձորերով ոչխարներ էին փռուել սարալանջերին, հովիւը սրինգ էր նուագում :

Իսկ ինքը ո՞րտեղ էր ընկել հիմա : Երազի՞ մէջ է, թէ իրականի :

Քննիչները բորբոքուած խօսում էին իրար հետ ռուսերէն : Նա ոչինչ չէր հասկանում : Լարուած, տարուած, նայում էր յատակին լողացող շողքերին, պատկերացնում էր կեանքը դրսում՝ դաշտերում, լեռներում, Արագի այս ու այն կողմերում, իրարից բաժանուած աշխարհի հիւսիսում ու հարաւում : Ինչ եղել, եղել անցել էր ու չէր վերադառնայ, ուրեմն ինչո՞ւ այսքան վառուես, խորովուես : Իսկ ինչ որ պիտի լինի հիմա՝ թող լինի : Մահուանից էն կողմն էլ ոչ չարչարանք կայ, ոչ էլ ահ ու սարսափ ուրեմն ինչու հողում մեղք անես, ծուռ չխտակ ասես, չխտակը՝ ծուռ : Միայն ցաւն էն է, որ Արամին ու Տիգրանին «անհարազատ» չհամարեն ···

Առաջին անգամը չէր այս երեք ամիսների ընթացքում, որ նա Արամին ու Տիգրանին էր յիշում : Յիշում էր, ինչպէս տնից հեռացած, փորձանքների ընկած հայրն է յիշում զաւակներին : Բայց սկզբում մտքով չէր անցնում թէ վարքը կարող է նրանց վնասել : Պետութեանն ի՞նչ վատ բան է անում ինքը, կարօտում է իր երկրին, որ գնում տեսնելու ··· հիմա միայն մտածեց զաւակների համար այդ ամէնը վատ լինի, շատ վատ : Հիմա, այդ Արշօ Ծամիրեանի բռունցքի հարուածից Հիմա իր մասին չէր մտածում : ինչ նու մէ լինի, որտեղ կտրաւ կապ, ուի տիրու պապ ···

Քննիչները ոտքի ելան : Երեւի ասաց, որ այսօր քննութիւնը յետաձգ էն, վաղը կը շարունակեն : Ներս այն երկու զինուորները, որոնք Առաք լին բերել էին այստեղ : Հիմա եկել էին տանելու ···

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(22 Շար·)

ԿԱՌՔ ՈՒ ՁԻ...

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մի ըսէք «մարդ չկայ», կա՛յ,— այս է մեր ըսածը: Բայց ընտիր մարդիկը, որ կան, մեր ընտրելինե՞րն են: Ծուռ նստինք շիտակ խօսինք.— Չեն: Որովհետեւ մեր ընտրելինները չեն, ուստի մեզի համար, չկան, գոյութիւն չունին:

Չմոռնանք առակին տարրերը: Այս ալ «ձին» է: Անկէ լաւագոյնը՝ դրախտին մէջ: Հայուն բարոյական եւ իմացական կարողականութիւնը Սփիւռքի որեւէ մէկ մասին մէջ — Ամերիկաներուն, Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Իտալիոյ, Մերձաւոր Արեւելքի երկիրներուն մէջ, ամէն տեղ — հարուստ է, հարիւրին հարիւր կատարեալ:

Լաւ, կառքը՝ գեղեցիկ, ձին կայտառ եւ ուժեղ: Հապա կառավա՞րը: Մի հարցնէք: Կառավարը ո՞վ է, նախ ստուգենք: Քաոսը արդիւնք է ոչ թէ կառավար չըլլալուն, հապա կառավարին դէմ ապստամբութեան, անսաստութեան, մէկ խօսքով տիսիփլինի խախտման, յաւէտ անգոյութեան: Կառքն ու ձին առանձնապէս սքանչելի, բայց իւրաքանչիւրը իր նախասահմանեալ դերին մէջ չէ: Կառքը ձի ըլլալ կ'ուզէ, ձին կը բողոքէ. երկուքին միջեւ կռիւ կայ: Պարզ խօսինք,— մեր ազգը «չավուշապետութեան» մը շրջանին մէջ է: Ինչ որ մենք տեսանք 1909-ին Կ. Պոլսոյ մէջ, այսօր ալ, մէկ իմաստով, կը տեսնենք մեր ազգային կեանքին մէջ: Ի՞նչ ըրին Թուրք զինուորները,— սպաննեցին իրենց սպաները եւ հրամանատարները եւ բանակը մատնեցին տգէտ «չավուշ»ներուն քմահաճոյքին եւ որ նմանեցաւ առանց նաւապետի, մեքենավարի, եւ ղեկավարի լքեալ նաւու մը, փոթորկոտ ծովու մը երեսը:

Հիմա մեր մէջ ամէն «չավուշ» փոխանակ հրաման ընդունող մը ըլլալու, հրաման տուող է, կամ հրաման տալու մարմաջէն բռնուած է: Ոչ թէ «կառավար» չկայ, հապա տիսիփլին չկայ: Ամէն մարդ ինք «մեծ մարդ» ըլլալ կ'ուզէ, սանձը անգոսնելով, եւ ապստամբելով կարգեալ եւ օրինաւոր հեղինակութեան մը դէմ: Խնդիրը այն չէ թէ որքան մեծ արժանիք ունի ան կամ անոնք, որոնք հեղինակութեան դիրքերու վրայ են: Թող անոնք զուրկ եղած ըլլան կատարեալ արժանիքէ, խնդիրը այն է թէ մենք որքան ընդունակ ենք յարգելու, պատուելու եղած հեղինակութիւնը: Դժբախտութիւնը կառավարի մը արժանիքին չգոյութեան մէջ չէ, հապա տիսիփլինի չգոյութեան մէջ: Ազգի մը գոյութեան եւ յառաջդիմութեան էական պայմանն է այն տիսիփլինը, որով ժողովուրդը յօժար է անսալու հեղինակութեան մը առաջնորդութեան: Կառավարը տկար մէկը կ'ըլլայ, կամ զօրաւոր մէկը: Այդ կարեւոր չէ այնքան՝ որքան կարեւոր է որ սանձը ժողովուրդին բերնէն հանուած, նետուած չըլլայ, Աւա՜ղ, անսանձ ժողովուրդ մը եղած ենք:

Զարմանալի չէ՞ որ մեռնելու համար միացած ենք իրարու, բայց ապրելու համար իրարմէ հեռացած: Ամէն Հայ կեդրոնախոյս հովերէ կը տարուի ներկայիս քան երբեք, տարուած իր երկարատեւ գոյութեան պատմութեան որեւէ մէկ շրջանին:

Ամէն Հայ իր պէօլիւկին չավուշէն հրաման կ'ընդունի եւ ոչ թէ կեդրոնական հեղինակութենէ մը, որ կը ներկայացնէ համազգային կամքը եւ նպատակը: Չավուշապետութեան զոհ, կտորակուած ազգ մը եղանք, վախ մեզի: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ նոյն լեզուով, նոյն պատմութիւնով, նոյն հաւատքով, մարտիրոսական նոյն փորձառութիւններով՝ այսօր աշիրէթներու վերածուած ենք եւ լարուած իրարու դէմ: Ո՞վ է, որո՞նք են պատասխանատուն այս կտորակումին, որ սպառնալից վտանգ մըն է մեր ազգային կեանքին, եւ իրագործումին՝ մեր փայփայեալ երազներուն: Որո՞նք են որ հնազանդութեան, գործակցութեան, նուիրման տիսիփլինը չեղեցուցին վաւերական, կեդրոնական հեղինակութենէ եւ բեւեռեցին զայն քառասուն տեսակ չավուշութիւններու վրայ: Եղա՜ւ: Ի՞նչ եղաւ, նայեցէք ձեր խղճին աչերովը: Ազգին ազուոր կառքը, ազուոր ձին ինչի՞ օգուտ ունեցաւ:

Հայաստանի վրայ չխօսեցանք: Ինչո՞ւ խօսինք, խօսելու պէտք չկայ: Հայաստանի մէջ չկայ այն հարցը, որ կայ Սփիւռքի մէջ: Հոն կառքը իր կառքութիւնը կ'ընէ, ձին՝ իր ձիութիւնը, եւ կառավարն ալ՝ սանձը ձեռքը կը քշէ կառքը հեշտօրէն: Արդի՞ւնքը,— Հայաստանը ինչ որ է եւ ինչպէս որ է այսօր: Տիսիփլինի պտուղն է Հայուն հրաշալի յառաջդիմութիւնը Հայաստանի անձուկ սահմաններուն մէջ: Հայաստան եղաւ տիսիփլինով ինչ որ է այսօր, եւ ինչ որ պիտի չկրնար ըլլալ Ուիլսընեան սահմաններուն մէջ առանց տիսիփլինի:

Մենք սկիզբէն համոզուած ենք ճշմարտութեանը այն ռամիկ ասացուածքին թէ «գաւազանը դրախտէն է»: Մենք մեր դեռահաս երիտասարդութեան՝ վարժապետ եղած ենք եւ գաւազանը ընկեր ըրած ենք դասագրքին, շատ բարերար արդիւնքներով, մեր աշակերտներուն նկարագրին կազմութեան մէջ: Եւ աւելին ըրած ենք: Մեր կեանքին երկար տարիներուն ընթացքին՝ գաւազանի մը տիսիփլինին ենթարկուած պահած ենք բուն իսկ մեր անձը:

Սփիւռքի Հայութեան հոգին կրծող քանսէրը իր պաշըպոզուքութիւնն է:

Ա. Ա. Պ.

«Հայաստանի Կոչնակ»

բուն մասնակցութեամբ, Ս. Պօղոսի եկեղեցիին առջեւ:

Մե՜ղք որ ֆիլմ դարձնող մը չկար այդ օրերուն՝ նկարելու համար աշխարհի այս այն անկիւնէն հասած Սուրբ Հայրերը, քարերով զինուած, ոմանք քար արձակելու դիրքին մէջ, ոմանք գետին փռուած՝ վիրաւոր ու գետինը ծածկուած՝ արիւնոտ քարերով: :

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

«ՀԱՅՐԵՆԱԲԱՂՁ ՀՆՉԻՒՆՆԵՐ»

(Բ. ՀԱՏՈՐ)

Այս խորագրին տակ հայ Պետհրատը լոյս ընծայած է նոր հաւաքածոյ մը, պատրաստուած Ցիցիլիա Բրուտեանի կողմէ եւ նուիրուած Սփիւռքի հայ երաժիշտներու դաշնակի գրականութեան վերաբերեալ գործերուն: Առաջին հատորը նուիրուած էր մեներգային եւ խմբերգային գործերու:

Ցիցիլիա Բրուտեան, տեսաբան եւ մանկավարժ երաժիշտը իր բեղնաւոր գործունէութեան մէջ մասնաւոր հոգածութեան առարկայ ըրած է արտասահմանեան երաժիշտներու գործունէութեան ուսումնասիրութիւնը, եւ տարիներու համբերատար աշխատանքով, թղթակցութեամբ հաւաքած է մի քանի հարիւրի հասնող արուեստագէտներու կենսագրութիւնը, հեղինակութիւնները, լուսանկարները եւայլն, կազմելով իւրաքանչիւրին թղթածրարը:

Վերջին հաւաքածոն կը պարունակէ քսան հեղինակներու դաշնակի ստեղծագործութիւնները, սկսած 1840 թուականէն մինչեւ մեր օրերը: Հեղինակը յառաջաբանին մէջ կը նշէ թէ դաշնամուրային ստեղծագործութիւնները Սփիւռքի Հայութեան մէջ աւելի կանուխէն ըսկըսած եւ զարգացած են քան արեւելահայաստանի մէջ՝ մասնաւորապէս Պոլսահայ երաժիշտները մեծ աշխատութիւններ ունեցած են այս մարզին մէջ, ուր կիներ ալ կը յիշուին իրենց հեղինակութիւններով, որոնք հետեւելով իրենց ժամանակի ըմբռնումին՝ հեղինակած են եւրոպական պարեր եւ ռոմանսներ, երբեմն հայկական անուններով:

Պարզ է որ զանազան երկիրներու մէջ ապրող երաժիշտները տակաւին չունէին ազգային հարազատ ոճը եւ ենթարկուած էին իրենց ապրած երկիրներու ազդեցութեան: Սակայն հրատարակուած գործերու ամբողջութիւնը ցոյց կուտայ ազգային ինքնատիպ եւ կատարելութեան ձգտող ճամբայ մը, որ փոխանցման հետաքրքրական երեւոյթներով լեցուն է հարիւր տարուան ընթացքին:

Այս հատորին մէջ առաջին անգամ կը հանդիպինք անունի մը, որուն շատ ծանօթ չէինք:

Կարլ Միկուլի, (այլ յորջորջումով՝ Պիճիկեան) ծնած 1821ին, եւ Փարիզ փոխադրուած 1844ին, ուր կ'աշակերտի մեծանուն Շոփէնի:

Ուրիշ մը՝ Ստեփան Էլմաս, համբաւաւոր դաշնակահար եւ հեղինակ, աշակերտը Լիսթի:

Ստեփան Սուրէնեան (1853) տաղանդաւոր հեղինակ մը:

Հատորին մէջ կան նաեւ հետեւեալ հեղինակներուն գործերը.— Տիգրան Չուհաճեան, Յ. Սինանեան, Էտկառ Մանաս, Վահրամ Սվաճեան, Օննիկ Պէրպէրեան, Գոհարիկ Ղազարոսեան: Արա Պարթեւեան, Ռիչառ Եարտումեան, Արա Գնաճեան, Ա. Նազարեան, Ժ. Ալմուխեան, Ալիս Թէրզեան, Պ. Ոսկեան, Վ. Պարոնեան, Լորիս Ճգնաւորեան, Վ. Մուրատեան, Ալան Յովհաննէս:

Բոլոր այս երաժիշտներուն կենսագրականը, կարեւոր դրուագները եւ իրենց ստեղծագործութեանց մանրամասն ցանկը յիշուած են յառաջաբանին մէջ:

Համբերատար եւ վաւերական գործ մը, որու մասին մանրամասն ծանրանալու համար բաւական չեն թերթի մը սիւնակները: Յանձնարարելի է ուրեմն բոլոր երաժիշտներուն ունենալ այս հատորը, մանաւանդ դաշնակահարներուն, որոնց երգացանկը կրնայ հարստանալ, եթէ բարեհաճին հետաքրքրուիլ հայ հեղինակներով:

Ինչպէս կ'ըսէ Բրուտեան, բոլոր ժողովուրդներուն մէջ սկզբնական շրջաններուն հեղինակները առաւելապէս յօրինած են երգեր եւ պարեր, աւելի վերջն է որ բարդ ձեւերը մշակուած են:

Հատորին մէջ յիշուած հեղինակներուն գործերը թեքնիք տեսակէտով արժէքաւոր են, որքան ալ երբեմն անոնք զուրկ ըլլան անձնական ինքնատիպ գոյն ունենալէ:

Անոնք զանազան դպրոցներու ազդեցութեան տակ գրուած աչքառու գործեր են: Էտկառ Մանաս՝ ֆրանսական, Ստեփան Էլմաս՝ ռոմանթիք, Չուհաճեան՝ կէս արեւելեան կէս ռոմանթիք, Վահրամ Սըվաճեան բարձրորակ երաժիշտ եւ բանաստեղծ միանգամայն: Աւելի արդիական են Գ. Ղազարոսեան, Ալան Յովհաննէս, Եարտումեան եւայլն:

Այս հրատարակութեան մէջ կ'երեւի ուրեմն դաշնամուրային գրականութեան սկզբնաւորութեան համառօտ պատմութիւնը, որ հիւսուած է բազմաթիւ հեղինակութիւններով եւ որոնց մէջ թեքնիք տեսակէտով դժուարին կտորներ շատ կան:

Ցիցիլիա Բրուտեան կ'եզրակացնէ թէ առանց ուսումնասիրելու Սփիւռքի հայ երաժիշտներու աշխատութիւնները, մեր ազգային երաժշտական մշակոյթը շատ հեռու կ'ըլլար ամբողջական ըլլալէ, իր էութեան բազմազանութեան տեսակէտով, որ երբեմն անիրաւօրէն անտեսուած է:

Սփիւռքի հայ երաժիշտները հետեւաբար կրնան շնորհակալ ըլլալ հեղինակին այս յայտարարութեան եւ համբերատար աշխատանքին համար, որուն մէջ իրենց գործերով ժամադիր եղած են, եւ որոնք թերեւս զիրար ալ ամբողջապէս չեն ճանչցած ցարդ:

Հեղինակը ակնարկելով երաժիշտներուն՝ կ'եզրակացնէ.— «Այս ընթացքում նա չնայած օտար ափերում, տարբեր ժողովուրդների ազգային երաժշտութեան մթնոլորտին, մաքառումների ճամբով հիմնականում պահպանել է եւ զարգացրել իր ազգային ինքնատիպութիւնը իբրեւ ուղեցոյց ունենալով ազգապահպանման սրբազան առաքելութիւնը: Թող բեղնաւոր լինի մեր Սփիւռքի հայ արուեստակիցների դժուարին, բայց ազնիւ, մեր հայրենիքի նկատմամբ բարձր եւ վեհ զգացումներով տոգորուած ստեղծագործական ջանքը»:

Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

Կ'ԱՐԺԷ ԳԻՏՆԱԼ

Աւստրիացի մը Վալհարդ անունով բացիկի մը վրայ յաջողեցաւ գրել 6852 բառերէ բաղկացած գրութիւն մը: Մէկ ամիս դրած է գրելու համար այդ նամակը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (200)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Յետոյ երկարօրէն ու խնամքով նշան առաւ:

Սպասեց մինչեւ որ Թուրքերն ալ պատրաստ ըլլան պատնէշին ետեւ: Ու երբ առաջին Թրքական Թնդանօթը որոտաց, գոչեց.

— Յանուն Աստուծոյ, կրակ:

Պատրոյգները միասին մօտեցան հունգարական տասներկու Թնդանօթներուն ու տասներկուքն ալ միասին որոտացին:

Թրքական ցանկապատերը խորտակուեցան ու տապալեցան, երկու Թնդանօթներ գլորեցան, մէկը կտոր կտոր եղաւ: Թոփճիներու կատաղի գոռում գոչումն ու վազվզուքը բերդիններուն խնդուքը բերաւ:

— Ուրեմն, եղբայր, — ըսաւ Տոպո զուարթութեամբ Ձեձէին, — հիմա կը հասկնա՞ք թէ երէկ ինչո՞ւ չկրակեցինք:

Ու ոտքերը բացած կեցաւ պարիսպին վրայ, երկու ձեռքերով ոլորելով երկար պեխերը:

×

Բերդինները չվախցան, որքան որ Տոպո կը մտահոգուէր: Էկէր, վառօդի գիւտէն ի վեր՝ աշխարհի ամէնէն կրակող քաղաքը եղած էր: Հոն այսօր ալ կարելի չէ երեւակայել տօն մը, հրշէջներու հանդէս, ընտրութիւն, նուագահանդէս, զուարճութիւն, արուեստագէտներու ներկայացում, որ առանց Թնդանօթի ձայնի բացուած ըլլայ: Հոն Թնդանօթները ազդի տեղ կը ծառայեն, ու թէեւ երբեմն ազդեր ալ փակցուին, սակայն Թնդանօթի ձայնը զանց չըլլար: Բերդին խոտաւէտ դաշտին մէջ միշտ կեցած են քանի մը Թնդանօթներ եւ ուզողը կը պարպէ: Ուստի Էկէրի բնակիչները ինչո՞ւ վախնային:

Բերդին մէջ միայն մէկ հոգի առաջին որոտումը լսելուն աթոռէն գլորեցաւ ու «վայ վայ» գոչեց: Եթէ չըսեմ ալ՝ դիւրին է գուշակել թէ որո՞ւ մասին է խօսքը:

Բնականաբար՝ զինուորները համ առին անկէ ու ծակէն դուրս քաշեցին խեղճը. ու ինչպէս որ էր, դեղին տարատով, սաղաւարտը գլխուն ու բոպիկ, ամրոցին վրայ քաշկռտեցին:

Հոն, երկու հողի ձեռքերէն, երկու հողի ալ ոտքերէն բռնեցին, ու մէկ հոգի ալ կռնակը անոր կռնակին տուած կը բռնէր եւ կը պտտցնէր Թուրքերուն.

— Հոս կրակեցէք:

Գնչուն կեցաւ մինչեւ որ լեցնելը կը տեսնէր, բայց երբ Թնդանօթները նորէն որոտացին, ինքզինքը ազատեց զինուորներու ձեռքերէն ու սարսափելի ոստումով մը վար նետուեցաւ յենարաններու քով: Հոն ամէնէն առաջ լաւ մը շօշափեց ինքզինքը թէ գնդակը իրմէ կտոր մը չէ՞ տարած արդեօք, ապա որսական շան մը նման վազեց դէպի Հին դուռը:

— Վա՜յ, վա՜յ, վա՜յ, — կը պոռար գլուխը ձեռքերուն բռնած, — ինչո՞ւ կաթուածը ոտքերս չկապեց երբ ճամբայ ելայ հոս գալու, վա՜յ, վա՜յ, վա՜յ: Ձիշ բերոշ չատակ ձին կուրնար:

×

Տոպո նոյն օրը Արքայանիստի բոլոր Թնդանօթները փճացուց:

Թօփճիները գոռալով ու կատղած կը փախչէին: Երկու թօփճի աղա մեռան, երրորդը պատգարակով տարին Թնդանօթներու քովէն: Տեղւոյն վրայ ուրիշ բան չմնաց՝ բայց եթէ փշրուած ցանկապատնէշներ, երեք սատկած ուղտ, աւերուած Թնդանօթներ, անուակներ ու Թնդանօթի փշրուած անիւներ:

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Ս· ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին, Տէր եւ Տիկին Սիսլեան, իրենց նահատակ ծնողքներուն եւ զոյգ գերդաստաններու զոհերու սուրբ յիշատակին՝ փոխան հոգեհանգիստի, հարիւր ֆրանք կը նուիրեն անոնց արդար վրէժառու, անմահն Սողոմոն Թէհլիրեանի յուշարձանի ֆոնտին :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Թագուհի Գաբրիէլեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Գաբրիէլեան 50ական ֆրանք կը նուիրեն Անտիլիի Հանգստեան Տան, Աղքատախնամին : (Ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ի բարգաւաճման :

ՆՈՒԷՐ

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Մարանկոզեան 20 ֆրանք կը նուիրեն Ֆ Կ· Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին , ի նպաստ օգնութեան գործին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցւոյ դիւանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները : Պ· Արթիւր Մինասեան յիսուն ֆր· բարենպատակ ձեռնարկներու համար : Պ· Ա· Տապաղեան հարիւրական , եկեղեցւոյ գմբէթի նորոգութեան եւ Կրթ· ձեռնարկներու ի նպաստ, իր հօրը Յարութիւն Տապաղեանի մահուան առթիւ : Տիկին Լօժէնի – Եւգինէ Օհանեան եւ զաւակները 50ական Ֆր·, իրենց ամուսնոյն եւ հօր Յովհ· Օհանեանի մահուան առթիւ, եկեղեցւոյ գմբէթի նորոգութեան յատկացուելու համար :

ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐԱՒ. ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹԵՄԻՆ

Յառաջիկայ Յունիս 20ին, Կիրակի, տեղի կ'ունենայ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Երեսփոխանական ընտրութիւնը պաշտօնապէս՝ համագաղութային քուէարկութեամբ :

Երկար ամիսներու տքնաջան աշխատանքի շնորհիւ՝ բոլորին ցանկութեամբ եւ համաձայնութեամբ՝ գաղութիս բոլոր խաւերը ներկայացնող 31 ընտրելներու ցանկ մը կազմուած է, զոր յարմար ատենին կը հրատարակենք եւ որ Թեմիս Հայութեան քուէարկութեան կ'ենթարկուի պաշտօնապէս :

Կրնան քուէարկել միայն անոնք, որոնք, համաձայն Թեմիս Ներքին կանոնադրութեան՝

— 21 տարիքը կը լրացնեն :

— Տարեկան ազգային տուրքը (նուազագոյն հինգ ֆրանք) վճարած են :

— Քրէական որեւէ յանցանքով դատապարտուած չեն :

Բոլոր շրջաններու Թաղական Խորհուրդներուն կնքուած մասնաւոր տետրակներ տրամադրուած են, որոնց մէջ խնամքով եւ ճշգրիտ հասցէներով կ'արձանագրուին բոլոր այն ազգայինները Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ պատկանող , որոնք վերի պայմանները կը լրացնեն եւ կը ստանան իրենց արձանագրութեան թիւին համապատասխանող թուագրուած քարթ մը որով կը ներկայանան քուէարկութեան՝ որոշուած թուականին :

Արձանագրութիւնները կը սկսին Ապրիլ 10ին եւ վերջ կը գտնեն Յունիսի մինչեւ 10 : Քուէարկութիւնը տեղի կ'ունենայ արձանագրութեանց ստուգումէն ետքը :

Սրտագին կոչ կ'ընենք Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, որոնք պահանջուած կանոնական պայմանները կը լրացնեն , ազգային խոր գիտակցութեամբ եւ սեղմուած համերաշխութիւնը աւելի զօրացնելու մտահոգութեամբ , փութալ արձանագրուելու անպայման, այս Թեմը շուտով Ազգային Երեսփոխանական ժողովով մը օժտելու համար :

Ընտրական յանձնախումբ.— Յակոբ Պապիկեան, Վարդան Պանտիկեան, Սարգիս Թէքեան, Յարութիւն Ստեփանեան , Վահագն Սահաքեան, Կարապետ Ճանիկեան, Ժիրայր Տ· Վարդանեան :

21 Մարտ, 1965

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ· տարեդարձը, Հայ Ազգ· Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի , Մայիս 9ին, ժամը 15ին :

×

Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի շքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Վասպուրականի Հայր· Միութեան Կեդր· վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը , Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ· Կ· Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին , Սալ Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Հ· Բ· Ը· Միութեան Նուպարեան Մատենադարանի վարչութիւնը կը հրաւիրէ Պ· Գէորգ Եանպէկեանը, որ տարիներ առաջ իրեն փոխ տրուած երկու գիրքերը անյապաղ վերադարձնէ :

Կ'ՈՒԶՈՒԻ՝

Ժերան մը կօշկակարի խանութի մը համար, առանց վարձքի, ամիսը 250 ֆրանք : Դիմել՝

G. GARABEDIAN
16, Allée Marguerite
MALAKOFF (Seine)

ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Փոն տը Շէրիւի եւ շրջանի Հայութիւնը ձեռնարկած է Ազգային Տան մը շինութեան, դպրոցով եւ սրահով, որ միեւնոյն ատեն պիտի ծառայէ որպէս եկեղեցի: Շէնքին հիմը արդէն դրուած է, մէկ մեթր ալ բարձրացած: Տեղւոյն Ազգ· Միութեան վարչութիւնը կոչ կ'ընէ Ֆրանսահայ հայրենակիցներուն եւ միութիւններուն, որպէսզի իրենց նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը բերեն այս բարենպատակ գործին:

Այն հայրենակիցները որոնք կարեւոր գումարներով կ'ուզեն մասնակցիլ, իրենց անունները պիտի արձանագրուին շէնքին ճակատը եւ բարերար պիտի կոչուին:

Վարչութեան հասցէն է.—

Monsieur ACHOD AREKIAN
Rue de la Chaîne
CHARVIEU (Isère)

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՍԿԻ ՇՔԱՆՇԱՆ

Modèle Deposé
Թանկագին ու Մնայուն
Ամէնէն Սիրուն Նուէրը

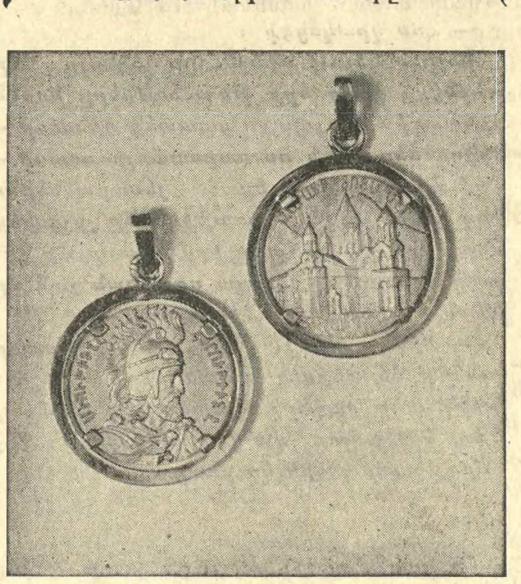

Պարզ ձեւ՝	Շրջանակով
200 Ֆ·	300 Ֆ·

Գնելու համար դիմել՝
EDOUARD KHEDERIAN
66, Rue Lafayette,
PARIS (9e)
Tél. : PRO. 11-63
Expédition contre-remboursement

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն , ազգ· բաժնեգին) : Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար « Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՁՈՒ Է

ԺԻՒԱՆ – ԼԷ – ՓԷՆ

Ծովուն ճիշդ դիմացը, գեղեցիկ յարկաբաժին մը, գետնայարկ, պարտէզով , երեք սենեակ, կահաւորուած, վեց հոգիի պառկելու տեղ, ամէն յարմարութիւն , խոհանոց, բաղնիկ եւայլն :

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել .— 242 – 17 – 29 :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հայ Բժշկական Միութեան դասախօսութիւնը (Ֆրանսերէն) տեղի կ'ունենայ այս Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տան Շ ·Միսաքեան սրահը, 17 Րիւ Պլէօ :

Դասախօս Բժ· ԳԻԶԻՐԵԱՆ

Նիւթ.— Երախայի հոգեբանական զարգացումը ծնունդէն մինչեւ երկու տարեկան :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ· Կ· Խաչի Պանեօ – Քաշանի մասնաճիւղի ընդհ· ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 4ին ընկ· Իրիս Պասմաճեանի բնակարանը 95 Ավընիւ Արիսթիտ Պրիան (Քաշան) , բոլոր ընկերուհիներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ: Կարեւոր օրակարգ :

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Մեկնում Փարիզէն երկուշաբթի 1965 Յուլիս 26
Վերադարձ Փարիզ 1965 Երկուշաբթի Օգոստ· 16

22 ՕՐ – 17 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ, 5 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

ՓԱՐԻԶԷՆ ՓԱՐԻԶ ԱՅՍ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է
2300 ՖՐԱՆՔ
ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՄԷՋԸ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS AU BUREAU DE VOYAGES

« CLUB VACANCES »

105, Rue du Fbg. du Temple — PARIS (10e) — Téléph. : BOT. 11-31

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	40 Ֆ·	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	20 Ֆ·	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	5	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ·	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ֆ·	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ·	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	20 Ֆ·	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ·	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ֆ·	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ·	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան :

ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ

ՀԷԼՎԱ
ԼՈԳՈՒՄ
Սուսամ – ՀԷԼՎԱ

ԹԱՀԻՆ
ՇԱՐՈՑ
(ՌՈՃԻԿ)
ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ

LE BOSPHORE
MARQUE DEPOSÉE

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...

CHOC-ALVA • CHOCO-LOC

Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0·30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
6
ԱՊՐԻԼ
MARDI
6 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10276
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.276

ՕՐՈՒԱՆ ԴԵՊՔԵՐԸ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ՏԱՐԱԿԱՐԾԻՔ ԿԸ ՄՆԱՆ

—o—

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԳՈՀ Է

Տը Կոլ – Ուիլսըն հանդիպումը թոյլ տուաւ որ անգլօֆրանսական խօսակցութիւնները վերսկսին, թէեւ հիմնական տարակարծութիւնները կը մնան :

Բրիտանական մամուլը յաջողութիւն մը կը նկատէ Անգլիոյ վարչապետին համար այս ճամբորդութիւնը : Վերադարձին իսկ, Ուիլսըն մամուլի ասուլիս մը տուած է որու ընթացքին շեշտած է խօսակցութեանց « շատ սիրալիր» բնոյթը : Ուիլսըն յայտարարած է ի մէջ այլոց .— Եւրոպա.— Մեծն – Բրիտանիա կը փափաքի անդամակցիլ Եւրոպայի քաղաքական կառուցման եւ վերջ դնել տնտեսական երկու յստակ բաժանումներուն : Աշխատաւորական կուսակցութեան քաղաքականութիւնը սակայն կ'ընդդիմանայ գերազգային կազմակերպութեանց :

Գերմանիա.— Տը Կոլ եւ Ուիլսըն համաձայն որ վերամիացման մարզին մէջ նախաձեռնութիւն մը առնելու ժամը հնչած է : Պէտք է համաձայնիլ նախաձեռնութեան բնոյթին վրայ :

Սթերլինը.— Բրիտանական կառավարութիւնը միտք չունի սթերլինը արժեզրկելու, «անոնք որոնք նման զրոյցներ կը տարածեն իրենց ժամանակը կը կորսնցնեն, անոնք որ ուշադրութիւն կ'ընեն տար իրենց դրամը կը կորսնցնեն » :

Վերջացնելով իր ասուլիսը, Ուիլսըն յիշած է տը Կոլի հրաժեշտի խօսքը .— « Այս խօսակցութեանց պարունակութիւնը եւ ոգին կը ձգտին աւելի սիրալիր դարձնելու սիրալիր համաձայնութիւնը» :

Եփսըմի մէջ արտասանած մէկ ճառին ընթացքին , անգլիացի ազատական պարագլուխը Ճօ Կրիմընտ յայտարարած է . — Տը Կոլ յաջողած է ուր Լուտովիկոս ԺԴ , Նափոլէոն, Քայզերը եւ Հիթլեր ձախողած էին : Անգլիան դրած է միացեալ պլոքի մը դիմաց որ Իտալիայէն Մանշ եւ Փիրէննեաններէն Պալթիք կ'երթայ : Չեմ կարծեր որ ոեւէ մէկը պատրանք ունենայ նախագահ տըԿոլի որոշումին մասին որ է՝ տիրապետական դիրք պահել Եւրոպայի մէջ, ինչ որ կը նշանակէ թէ լաւ աչքով չի նայիր իր մրցակիցներուն : Ասիկա չի նշանակեր սակայն թէ պէտք է կռնակ դարձնենք Եւրոպայի եւ մշտական թշնամական դիրք բռնենք Ֆրանսայի դէմ : Պէտք է նախ կորսնցնենք այն պատրանքը որ կրնանք Հասարակաց Շուկային զուգահեռ ճամբու մը հետեւիլ եւ ձեռք ձգել եւրոպական գործակցութեան բոլոր առաւելութիւնները առանց տեղի տալու անոր որեւէ մէկ անհրաժեշտութեան :

Տը Կոլ – Ուիլսըն խօսակցութեանց աւարտին հրատարակուած միացեալ զեկոյցը կ'ըսէ թէ ճամբան բացուած է ֆրանքօ-անգլիական յարաբերութեանց զարգացման համար սիրալիր մթնոլորտի մը մէջ: Երկու ղեկավարները կ'ուզեն դիւանագիտական գործակցութիւնը զարգացնել թեքնիք եւ օդանաւային մարզերուն մէջ: Ինչ կը վերաբերի արեւելք – արեւմուտք յարաբերութեանց եւ նկատի առնելով կացութեան յեղաշրջումը, Ուիլսըն եւ տը Կոլ համաձայն են որ պէտք է աշխատիլ մշտական բարելաւում մը բերելու համար Խորհ. Միութեան եւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն յարաբերութեանց մէջ :

Ափրիկէի եւ Միջին Արեւելքի հարցերուն մէջ, հասարակաց փափաք մը կայ որ երկու երկիրները աշխատին շահակից պետութեանց կայունութեան եւ տնտեսական զարգացման, յարգելով փոխադարձ անկախութիւն մը : Հարաւ – արեւելեան Ասիոյ հարցերուն մէջ, թէեւ երկու երկիրները տարակարծիք են, բայց համաձայն են որ խաղաղ կարգադրութիւն մը անհրաժեշտ է :

ՀԱՅԵՐՈՒ ՅՈՅՑԵՐԸ

Պէյրութէն կը գրեն Պոլսոյ թրքական թերթերուն.— Լիբանանի խորհրդարանին չորս հայ երեսփոխաններ դիմած են Լիբանանի վարչապետ Հիւսէյին Ուէյնիի եւ արտօնութիւն ուզած են Ապրիլ 25-ին մեծ ցոյց մը կազմակերպելու համար Պէյրութի Սփոր Սիթէին մէջ: Այս ցոյցը, որուն պիտի մասնակցին 150 հազար Հայեր, պիտի կազմակերպուի «Թրքահայերու տեղահանութեան յիսնամեակին» առթիւ:

Երեք Հայ կուսակցութիւններու, Հնչակ, Դաշնակ եւ Ռամկավարներու պատկանող Լիբանանահայ զանազան կազմակերպութիւններ շփման մէջ մտած են Արաբական եւ Եւրոպական երկիրներու , ինչպէս նաեւ Ամերիկայի Հայերուն հետ, որպէսզի համաշխարհային չափանիշով պայքար մը բանան, « Հայկական Իրաւունքներու» խնդրին շուրջ :

Լիբանանի թերթերն ալ կը հաղորդեն թէ՝ « Հայերը ՄԱԿին պիտի դիմեն եւ հատուցում պիտի պահանջեն, Թուրքիոյ տուած որոշումներուն հետեւանքով իրենց կրած կեանքի եւ ինչքի կորուստներուն առթիւ » :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶ ժամանեցին Դանիոյ թագաւորըն ու թագուհին եւ չորս օր Ֆրանսայի պաշտօնական հիւրերը պիտի ըլլան :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՐԿԻՊԱ շարունակելով իր շրջապտոյտը Աթէնք հասաւ ուր կ'ընդունուի թագաւորին կողմէ եւ խօսակցութիւններ ալ պիտի ունենայ վարչապետ Փափանտրէուի հետ , զանազան հարցերու եւ մանաւանդ Կիպրոսի շուրջ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մամուլի գործակալութիւնը կառավարական որոշում մը հաղորդեց ըստ որուն Դաշնակցային Հանրապետութեան բոլոր երեսփոխաններուն կ'արգիլուի կառքի կամ երկաթուղիի ճամբով արեւմտեան Պերլին երթալ : Այս կարգադրութեան առաջին զոհը եղած է քաղաքապետ Վիլլի Պրանտ որ պարտաւորուած է օդանաւ առնել :

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Այուպ Խան Մոսկուա հասած է, ուր ութ օր պիտի մնայ : Անմիջապէս տեսնուած է Կոսիկինի հետ :

ՆԱՍԸՐ Գահիրէ հրաւիրած է Լիբանանի Հանրապետութեան նախագահը : Հելու Եգիպտոս կ'երթայ Մայիս 2ին եւ կը մնայ երեք օր Փարիզ գալէ առաջ :

ՊՈԼՍՈՅ մէջ կարդինալ Պէա եւ Աթենակորաս պատրիարք պատմական տեսակցութիւն մը ունեցած են: 1054էն ի վեր առաջին անգամն է որ հռոմէական կարդինալ մը պաշտօնական այցելութիւն կու տայ օրթոտոքս եկեղեցւոյ պատրիարքի մը: Փառաշուք ընդունելութեան ընթացքին , կարդինալ Պէա ֆրանսերէն խօսելով, ըսած է . « Վատիկանեան պատուիրակութեան այս այցելութիւնը թէ պաշտօնական պատասխան մըն է տիեզերական պատրիարքութեան պատուիրակութեան այցելութեան եւ թէ շարունակութիւնը սիրոյ այն զրոյցին որ սկսած է ամրապնդելու համար երկու Եկեղեցիներու կապը: Աթենակորաս յունարէն պատասխանած է :

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ թիւը 48 միլիոն 492 հազար 700 հասած էր 1965 Յունուար 1-ին:

Օրը Օրին

ԿԱՂԱՆԴԻ ՆՈՒԷՐ ՉԷՐ...

—o—

— « Թող ընդունինք որ սխալ մը գործեր են ժամանակին եւ արդէն հարցը , ինքնաբերաբար, կարգադրուած կ'ըլլայ …» :

Այսպէս կը բարբառի մեր պատմութեան ու մեր ողբերգութեան շատ մօտէն ծանօթ Անգլիացի փայլուն մտաւորականը, որուն անունը -- ամէն Հայ գոց գիտէ — նորէն պիտի լսէք ամիս մը ետք :

Մեր երբեմնի «բարեկամը» ըսել կ'ուզէ, կարծեմ, որ Անգարայի կառավարութիւնը պէտք է հրապարակ իջնէ եւ ընէ հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը .

— Սիրելի Հայ *վաթանտաշ*ներ, կը խոստովանինք որ ասկէ յիսուն տարի առաջ կարգ մը անհամ դէպքեր պատահեր են մեր Արեւելեան նահանգներուն մէջ… խումբ մը Հայեր աքսորուեր են — որովհետեւ կը վտանգէին եղեր մեր հայրենիքին ապահովութիւնը —— եւ ճամբան մեռեր են … Շա՛տ մեղք եղեր է, կը ցաւինք … Եկէ՛ք, «անցածը անցած է» ըսենք եւ հաշտուինք… Վերջապէս, մենք ալ մարդ ենք, մենք ալ սխալական ենք … խօսք կու տանք որ ասկէ ետք ուշադրութիւն կ'ընենք որ ատանկ տխուր բաներ տեղի չունենան …

Ամէն մեղքիս վրայ ալ այս սրտառո՛ւչ գիտին հեղինակը, Արհաւիրքի տարիներուն, գրեց գիրք մը եւ դատապարտեց Թուրք ժողովուրդին գործած զարհուրելի ոճիրը , որ — ինքն էր վկայողը — « ո՛չ մէկ կերպով կրնար արդարանալ» :

×

Միայն մէկ հոգի սպաննող ոճրագործը հազար անգամ ալ ներողութիւն խնդրէ , չի կրնար կախաղանէն կամ «տաք աթոռ»էն ազատիլ: Բայց, երեւի, Թուրք ժողովուրդը կրնայ իր հազարումէկ ոճիրները քաւել եւ գլուխը փրկել՝ յապաղած «*աֆվ էտէրսինիզ*»ով մը :

Խոստովանիմ որ աւելի մեծ հաւատք ունէի բրիտանական արդարամտութեան մասին : Իսկ հիմա ափ ի բերան մնացեր եմ տեսնելով որ Թուրքեւհայ վէճը պարզ «ներողութիւն»ով մը կարգադրելու առաջարկը բանաձեւողը Աքսփըրտ Սթրիթի խանութպաններէն մէկը չէ , այլ ամբողջական իմաստով մտաւորական մը , որ պատմութեան գիտական ուսումնասիրութիւնը տուաւ տասնեակ մը հատորներով :

Ուրեմն, երբ Թուրք ժողովուրդը իր «ներողութիւնը» արտասանէ այս տարի , հայ ժողովուրդը մարդասիրաբա՛ր եւ քրիստոնէաբա՛ր «անցուկը մոռցուկ» կ'ընէ, կը մոռնայ իր զաւակներուն նահատակութիւնը եւ իր կրած նիւթական անհաշուելի կորուստները եւ, վեհանձնութիւնը — աղայութիւնը — իր կատարին հասցնելու համար, իր ջարդարար դրացիներուն *փուռ – պուտ* կը ձգէ հայկական բարձրաւանդակը :

Գիտեմ — ամէնքս ալ գիտենք — որ հայ ժողովուրդը աշխարհի ամէնէն միամիտ ու դիւրահաւան ժողովուրդն է, քաղաքական, դիւանագիտական շուկային մէջ, բայց չեմ կարծեր որ մեր անգլիացի բարեկամին ենթադրածին չափ ալ մեծահոգի է: Եւ խելագար :

Խելագար՝ իր անյեղլի իրաւունքներէն հրաժարելու չափ: Խելագար՝ իր անշիրիմ մեռելներուն եւ անոնց յաջորդներուն ժառանգը ասոր – անոր բաշխելու չափ :

Աշխարհի մէջ ո՛չ մէկ հեղինակութիւն կրնայ պարտք դնել հայ ժողովուրդին վրայ որ հին հին ցաւեր չքրքրէ, այլ ծովը թափէ իր պահանջները՝ յանուն խաղաղութեան ամրապնդումին :

Մենք մեր ձեռքով ծովը թափելիք պահանջ չունինք, իսկ ուրիշներու ձեռքով ծով թափուած առնելիք շա՛տ …

Մեզի այնպէս կը թուի որ մեր բարեկամները մինչեւ այսօր ալ այն տպաւորութեան տակ են որ մենք վարձատրութիւնն է որ կը սպասենք իրենցմէ: Վարձատրութիւն, որովհետեւ իրենց կողքին կռուեցանք յաղագս արդարութեան եւ ազատութեան :

Ուրիշ խօսքով, մենք կը սպասէինք իրենցմէ որ մեզի Կաղանդչէք մը տային : Չկրցան տալ այս կամ այն պատճառաւ : Ուրեմն, պէտք է ներողամիտ ըլլանք եւ մոռնանք:

Մեր բարեկամները իրա՛ւ շուարած պիտի ըլլան եթէ իրա՛ւ կը կարծեն որ մենք իրենց Կաղանդչէքին աչք ունէինք :

Այո՛, կար ու չկար ատեն մը կար, երբ մենք, գեղէն նոր քաղաք իջած սաղջկան մը միամտութեամբ կ'ըսէինք իրարու .

— Եղբա՛յր, հարկաւ այդքան մը խելք ու խիղճ ունին եւ մեզ անտես չեն առներ ու մեր քաշածներուն փոխարէն բան մը կու տան… Եօթը նահանգը չեղաւ, թող չորս ըլլայ …

Բայց, անցեր գացեր են այդ օրերը , բացուեր են մեր աչքերը եւ նուէրի չէ որ կը սպասենք աշխարհի նակատագիրը տնօրինողներէն: Ո՛չ իսկ Նիւ Եորքի ապիկար Արիսպագոսէն, ուր ոճրագործ ժողովուրդն ալ այնքան պատիւ կը վայելէ, որքան անոր զոհը :

Միանգամընդմիշտ պէտք է համոզուինք որ Սեւրի դաշնագիրն անգամ մեր զուարթառատ բարեկամներուն շնորհը — Զատկուան կարմիր հաւկիթը -- չէր : Այսինքն, մատուցուած ծառայութեան մը փոխարժէքը չէր : Այլ, նուիրագործումն էր մեր պատմական, անառարկելի , անվիճելի եւ անբռնաբարելի իրաւունքներուն :

Եթէ պատմութիւնը վկայութեան եկած չըլլար , ոչ դաշնագիր կը ստորագրէին մեր աղուո՛ր աչքերուն սիրոյն, ո՛չ ալ պաշտօն կը յանձնէին իրենցմէ մէկուն որ նստէր ու Հայաստանի սահմանները գծէր :

Հետեւաբար, երբ Մեծերը ճանչցեր են մեր իրաւունքները, ճանչցեր են Թուրքը այնպէս *ինչպէս* կար — եւ կայ մինչեւ այսօր ալ — իսկապէս ցաւալի երեւոյթ է որ վաղեմի բարեկամ մը, որուն անխոնջ համակրութեան առարկայ նկատած ենք մեր ժողովուրդը, Եղեռնի այս յիսնամեակին կոչ ընէ ցեղասպանին որ «ներողութիւն խնդրէ եւ … Հայերը քեզի թողութիւն եւ քաւութիւն կու տան »:

Ո՛չ, չեն տար: Ամէն մարդասպան իր պատիժով կը քաւէ իր մեղքը :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՏԽՐՈՒՆԻ.- ՍԱԹՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Խոր ցաւով կը տեղեկանանք որ Կիրակի իրիկուն Ապրիլ 4ին, իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Սաթօ Յակոբեան , յետ երկարատեւ հիւանդութեան :

Մեր ողբացեալ ընկերուհին բնիկ Երեւանցի, շուրջ 64 տարեկան, եղած է միշտ անձնուէր կին մը, որ իր ձեռնհաս մասնակցութիւնը բերած է Կապոյտ Խաչին , անոր հիմնարկութեան առաջին օրերէն իսկ անդամ ըլլալով Շրջ. վարչութեան :

Արհեստով տողաշար, չարաչար աշխատած է ամբողջ կեանքը , Ղուկասոֆի Նաւառ տպարանը, նաեւ «Յառաջ»ի համար ամէն անգամ որ պէտք կ'ըլլար :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 10·30ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին :

Մեր ցաւակցութիւնները՝ իր զաւկին՝ Արմէնի եւ Օր. Մ. Ստեփանեանի :

ՍՓԻՒՌՔ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Նախ ներկայացնենք Հայութեան գոյավիճակը եւ հետապնդած քաղաքական նըպատակները, 1914էն առաջ եւ ետքը :

Հայութիւնը, չորս միլիոնէն ոչ շատ աւելի, բաժնուած էր երկու հատուածներու :

Մէկ մասը Օսմ. կայսրութեան սահմաններուն մէջ, ուրոյն հոգեբանութեամբ, ապրելակերպով եւ ձգտումներով: Միւս մասը ռուսական կայսրութեան սահմաններուն մէջ, նոյնպէս ուրոյն լեզուով եւ ապրելակերպով :

Եւ սակայն, հոգեկան կապ մը կար երկու հատուածներուն միջեւ: Ազգային մէկ ձգտում ունէին՝ Թրքահայաստանի ազատագրումը :

Հող, ժողովուրդ ու պետութիւն իմաստով՝ կարելի չէ ըսել թէ հայրենիք ունէինք: Հայրենիք ունէինք գաղափարական տեսակէտով : Պատմականօրէն Հայութեան հայրենիքին մէջ Հայութիւն չկար: Չորս միլիոնին կէսը կը գտնուէր Թուրքիոյ եւ կէսը Ռուսիոյ զանազան շրջաններուն մէջ : Չկար նաեւ մնայուն մէկ տարածութիւն, ուր Հայութիւնը մեծամասնութիւն կազմէր: Օրինակ, ռուսական 28 գաւառներուն մէջ ցրուած Հայութիւնը միայն չորս գաւառի մէջ մեծամասնութիւն կը կազմէր :

Մշակոյթով եւ տնտեսութեամբ ալ Հայութիւնը հայրենիք չունէր: Թուրքիոյ մէջ, մշակոյթի եւ տնտեսութեան կեդրոններ էին Պոլիսը եւ Իզմիրը, իսկ Ռուսիոյ մէջ՝ գլխաւորաբար Մոսկուան, Պաքուն եւ Թիֆլիզը :

Հայ ժողովուրդը իր բովանդակ ապրումներով եւ տնտեսութեամբ իր հայրենիքէն դուրս էր: Մէկ խօսքով, Հայոց հոգեւոր եւ տնտեսական կեանքը հայրենիքի մէջ չէր : Ազգային բնոյթ ունեցող արդիւնաբերական ձեռնարկ ալ չկար Հայաստանի մէջ:

Հայոց հարստութիւնը օտարներուն ձեռքն էր եւ կը ծառայէր օտարներուն : Պղինձը, որ Հայաստանի մեծ հարստութիւնն է, ինչպէս եւ կաթնատնտեսութիւնը օտարներու ձեռքն էին: Նախապայմաններ՝ որոնք պիտի ծառայէին Հայութեան զարգացման :

Իսկ իբրեւ քաղաքական ապրում՝ միայն Թրքահայաստանի Հայոց դատը կար: Իբրեւ ազգային խնդիր՝ Հայաստանի հարց չկար :

Հայաստանէն դուրս, ամէն տեղ հայկական դատը հետապնդողներ կային:Հայ ժողովուրդը իբրեւ զանգուած՝ հայ դատին մասնակից էր միայն ինքնապաշտպանութեամբ, յեղափոխական գործեր կատարելով :

Համաշխարհային Ա. պատերազմին պատահեցաւ հայ ժողովուրդի Մեծ Եղեռնը: Թուրքիան որոշեց իր սեփական միջոցներով, այսինքն՝ ցեղասպանութեամբ լուծել հայկական հարցը :

Եւ լուծեց հայկական հարցը այնպէս, ինչպէս ինք կը հասկնար: Բնաջնջուեցաւ Թրքահայութիւնը եւ թալանի ենթարկուեցաւ անոր նիւթական հարստութիւնը: Մասնագէտներ հինգ միլիառ ֆրանքի կորուստ հաշուեցին :

Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, Թրքահայաստանի հարցը վերցուեցաւ : Անոր փոխարէն ծնունդ առաւ հայկական ազատագրութեան հարցը, որ փոխեց Հայոց պատմութեան ընթացքը եւ շատ դժուարին, մարդկօրէն անհնարին պայմաններու մէջ ծնաւ Հայոց հանրապետութիւնը: Վեց դար շարունակ հայ ժողովուրդը երազած էր Հայոց պետութիւն, որ յանկարծ, հայ ժողովուրդի կամքով, ծնունդ առաւ ի վերջոյ: Հայ մարդը ինքզինք զգաց այդ պետութեան զաւակ : Սեւրի դաշնագիրը պաշտօնականացուց Հայոց պետութիւնը: Դեսպաններ նշանակուեցան, դեսպաններ ընդունուեցան եւ հայ ժողովուրդին մէջ հոգեբանական, արմատական փոփոխութիւն մը յառաջ եկաւ :

Տեղի ունեցաւ, սակայն, Ռուսաստանի խելագարութիւնը : Ամբոխները «խելագարուած» տապալեցին կեանքի ամէն մէկ երեւոյթ եւ Ռուսաստանի պետութիւնը վերածեցին քաոսի: Այդ քաոսին զոհ գնաց նաեւ փոքր Հայաստանը: Խելագարուած ամբոխներու եւ Թուրք ազգայնականներու գործակցութեամբ Հայաստանը դարձաւ խորհրդային պետութիւն եւ փաստօրէն ինկաւ ռուսական տիրապետութեան տակ :

Թուրքիոյ մէջ Հայութիւն, հայկականութիւն չմնաց : Հայութեան կեդրոն մնաց Խորհ. Հայաստանը :

Այսօր, յիսուն տարի անցած, Հայութիւնը նորէն բաժնուած է երկու մասի, աւելի ճիշդը երեք մասի : 1.— Սովետական Հայաստանի Հայութիւնը, 2.— ըՍփիւռքի Հայութիւնը, որ փաստօրէն Թրքահայութիւնն է եւ 3.— Խորհ. ըՍփիւռքը :

1914ին, Հայութեան բուն հայրենիքը կը նկատուէր Թրքահայաստանը : Այսօր, յիսուն տարի ետք, Հայութեան կեդրոնը դարձած է Հայաստանի Հանրապետութիւնը :

Վարչակարգերը մնայուն չեն, ժամանակաւոր են, կուգան ու կ'երթան: Երէկ Դաշնակ էր, այսօր համայնավար, վաղը ուրիշ կուգայ: Կարեւորը այն է, որ ժողովուրդը մնայուն կերպով կապուի իր հողին: Եւ եթէ կապուած է, անխուսափելի է որ տիրանայ իր ազատ իշխանութեան :

Համրանքի տեսակէտով, այսօր, դըժբախտաբար ստոյգ վիճակագրութիւն չունինք :

Ըստ 1959ի Խորհ. վիճակագրութեան, երկու միլիոն ութսուն հազար Հայութիւն կար Խորհ. Միութեան մէջ: Հայաստանի բնակչութեան 87 տոկոսը Հայեր են: Եթէ 1959էն ետք հինգ տարուան աճը եւ ներգաղթողները նկատի ունենանք, Խորհրդ. Հայաստանի մէջ մօտաւորապէս երեք միլիոն եւ քանի մը հարիւր հազարէ աւելի Հայեր կան իր անմիջական շրջակայքով: Մինչդեռ 1914ին երկու միլիոն ունէինք : Կարեւոր նուաճում մըն է ասիկա :

Ազատ Սփիւռքի մէջ մօտաւորապէս մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար Հայութիւն կ'ապրի: Ամբողջ Հայութեան թիւը միասնաբար 4·5 միլիոնէն քիչ մը աւելի է: Եթէ չպատահէր Եղեռնը եւ Հայութիւնը աճէր իր բնական վիճակով, անկասկած, շատ աւելի թիւով Հայութիւն կ'ունենայինք :

Այսօր, Յիսնամեակի նախօրեակին, Հայաստանի հարցին իրական բնոյթը փոխուած է : Այն դաշնագիրները, որոնք կնքուած էին, գլխաւորաբար Սեւրի դաշնագիրը, ջնջուած են: Բայց հայ ժողովուրդի գիտակցութեան մէջ այդ դաշնագիրները ջնջուած չեն :

Ամբողջ մարդկութիւնը չոր ու ցամաք դիւանագէտներէ կազմուած չէ: Օրէնքով ջնջուած հաշիւները կրնան կենդանի մնալ արդարութեան առջեւ :

Հայ ժողովուրդը այսօր կապուած է իր հայրենիքին ազգային գիտակցութեամբ : Տարբեր մտածելակերպով, բայց մէկ նըպատակի համար, — Հայ հայրենիքին : Որ ժողովուրդը տէր դառնայ իր իշխանութեան եւ Հայաստանը ըլլայ ազատ եւ անկախ պետութիւն :

Յիսնամեակի առթիւ, մեր բոլորիս սրտերը կը բաբախեն այդ ուղղութեամբ, մեր բոլորիս մտքերը կ'աշխատին այդ ուղղութեամբ :

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՐԱՖՖԻ
ԵՒ ՀԱՅ ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Դ.

«Մշակ» օրաթերթին մէջ հրատարակեալ վիպասանութեանց կամ պատմագրութեանց ձեռագիրները տեսայ, արիւնաներկ թանաքը (սանսիւր) շատ սքանչելի տողեր կիսամեռ ձգած է անդ: Մարդ կ'ապշի որ քաղաքակրթութեան մեծ դարուն վերջերը տակաւին օրագրութիւնը ենթարկեալ լինի, մեծ պետութեան մը մէջ, զարգացում չունեցող Մանասթըրեանցներու հաճոյքին, եւ մեծ տաղանդ մը պարտաւոր լինի իր ամէնէն գեղեցիկ տողերը զոհել ուեւէ անձի յիմարական մտածութեանց : Ժթ. դարու վերջերը անհանդուրժելի է ընդդէմ մտաց այդ բարբարոսութիւնը :

Սակայն չյուսահատինք քաղաքակրթութեան յաղթանակէն : Մտքի արտայայտութիւնները ատեն մը ուրիշ կարմիր գոյնով կը ներկուէին : Այժմ արեան տեղ յաջորդած է կարմիր Թանաքը: Իր կարգին ան ալ անհետ կը լինի : Բայց մինչ որ անհետ լինի, իցի՜ւ թէ Ռուսիոյ կառավարութիւնը, փոխանակ խաւարամիտ Կատքոֆներու, ունկն դնէր մարդկութեան ճշմարիտ բարեկամներու ձայնին :

×

Ռուսիոյ Հայոց մէջ գրական անձերը միշտ կանգնած են բարձր պատուանդանի վրայ, եւ ժողովուրդը անոնց անունը կ'արտասանէ ակնածութեամբ : Ռուս ժողովուրդը մեծապէս նպաստած է այս զգացումներուն եւ գաղափարի զարգացման՝ Հայոց մէջ : Հրապարակագիր, վիպասան, պատմական, գրականութեան բոլոր ճիւղերուն պատկանող անձնաւորութիւններ կը վայելեն ռուս ազգին սէրը, եւ անոնց ազդեցութիւնը մեծ եղած է ազգին վրայ :

Ռուս ազգը մէկն է անոնցմէ, որոնք, ինչքան ալ թերութեանց ենթակայ լինին, բայց եւ այնպէս հայրենիքի սէրը իրենց առաքինութեանց գլխաւորն է: Հայրենասէր ժողովուրդ մը պէտք է լինի նաեւ գրասէր : Ազգային ոգին զարթնում եւ ազգային գրականութեան բարգաւաճում ժամանակակից են իրարու :

Միեւնոյն երեւոյթը ակներեւ կը տեսնուի Կովկասի մէջ, եւ, այսօր, ազգային մատենագիրը կը գտնուի այնպիսի դիրքի մը մէջ, որ անծանօթ էր Նալբանդեանցներու եւ Նազարեանցներու : Րաֆֆիի յոբելեանին առթիւ ցոյց տըրուած բուռն համակրանքի արտայայտութիւնը շօշափելի ապացոյցն եղաւ Ռուսիոյ Հայոց մատենագրական սիրահարութեան :

Գրական յոբելեա՜ն: Գիւտ մըն է Ռուսիոյ Հայոց կողմէ: Այդ բառին նշանակութիւնը տակաւին անծանօթ է մեզի: Ո՞վ, մեր մէջ, օր մը մտածեց թէ մի գրագէտը բոլորած է աշխատանքի 25 տարուան շրջան մը: Թերեւս գալ տարի տօնենք կրթական յոբելեան մը, բազմաշխատ եւ բազմարդիւն Քրիստոսատուր Ղազարոսեանի մեծ վաստակին սկզբնաւորութեան 25րդ ամեակը, բայց գրական յոբելեան մը ծափահարելու նշանը տակաւին չենք տեսներ :

Խանդավառութիւնն ընդհանուր է : Ամենափոքր գիւղն անգամ մրցում կը կատարէ համալսարանին հետ : Ամէն տեղ բորբոքուած է նոյն ոգիով, եւ ամէն կողմէ կը տեղան սրտաբուխ սիրոյ ապացոյցներ ի յարգանս Րաֆֆիի: Այդ ապացոյցները ցոյց կուտան թէ ի՛նչպէս բանաստեղծ մը կրնայ ներգործել իր ազգին վրայ :

Գրեցինք արդէն այն ներդաշնակութեան մասին, որ գոյացած է ժողովրդային զգացումներու եւ հեղինակներու գործերուն միջեւ : Եւ եթէ ամէն կողմէ Րաֆֆիի ղրկուած յիշատակ — նուէրները աչքի առջեւ ունենանք, կը տեսնենք թէ ի՛նչպէս կապուած են Րաֆֆին եւ ժողովուրդը իրարու հետ :

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Ամբողջ գիշեր Առաքելը երազներ էր տեսնում : Գնացել էին երկիր այս անգամ բոլորը միասին, ժողովուրդ, կառավարութիւն, ոտքով, սայլերով, ձիերով, ինքնաշարժներով: Տրակտորներ էին եկել: Ետեւներից կապտաւուն ծուխ թողնելով, վարում են Ալաշկերտի դաշտը, սեւ ակօսներ են փորում Արածանու ափերի երկարութեամբ, չիչխանների մօտով, որոնց մանրիկ պտուղներն արդէն կարմրել են : Գնացքներ են դնում — գալիս կանաչաւուն հովիտով, սուլում են ու ճամբայ տալիս իրարու ... Ինքն էլ մահակն ուսին հարթավայրն է իջնում իրենց Դիտակի բարձունքներից : Ամբողջ լանջով մէկ փռուել է սպիտակ ոչխարների հօտը: Բոլոր խոյերը զարդարուած են՝ կոտոշներից կախած են պուլեր ու փիւսկիւլներ, մէջքներն ու ճակատները ներկուած են կարմիր, կապոյտ, կանաչ գոյներով: Վերեւից, կուժերն ուսերին, երգելով իջնում են աղջիկները: Քայլում է Առաքելը բարձունքից ներքեւ, ոտքերի տակ՝ ծաղիկ ծաղկունք, գլխի վերեւ՝ կապոյտ, անամպ երկինքը: Օդի մէջ երգում են թռչուններն ու իջնում, թառում են նրա ուսերին, գլխի վրայ, թռվռում, պարում են նրա դէմքի առաջ : Ու ահա, դիմացից գալիս են զինուած ասկեարներ: Աղաւնիները թռչում, փախչում են հեռու :Առաքելն ուզում է թաքնուել ժայռերի ետեւում, բայց ուշ է արդէն : Հիմա, հիմա կը կրակեն իր վրայ, կը սպանեն : Չէ, ասկեարներ չեն: Կոմերիտականներ են, առջեւից գալիս են Արամն ու Տիգրանը: Ուրախացած գրկում են հօրը: Երգում են, բարձրանում դէպի Դիտակը, աջ ու ձախ կողմերից բռնած հօր թեւերը: Չէ, որդիներն էլ չեն, երկու զինուոր են հրացանները բռնած նրա վրայ, բանտարկել են իրեն, տանում են Դիտակ : Ահա Բէկի տունը, այնտեղից դուրս է գալիս փոքրամարմին մի մարդ, բռունցքները թափահարում Առաքելի դէմքի առաջ. «Ես քու կաշին կը քերթեմ, աւազակ, ո՞ւր էիր փախչում ...»: Արշօ Ծամիրեանն է եկել Դիտակ, այստեղ էլ պիտի նա հարցաքննի Առաքելին. «Իմ կաշին հնացեր է, փտեր է, ի՞նչ պէտք է ձրգի իմ կաշին» — ասում է Առաքելը : Ծամիրեանն ուզում է խփել նրան, այն երիտասարդը բռնում է նրա ձեռքը, չի թողնում : Ու Առաքելին ասում է. «Հարցաքննութիւնն այսօր վերջացաւ ...»:

Երբ Առաքելն աչքերը բացեց, կալանաւորների խցում արդէն լոյս էր: Ինչքան էլ բանտարկեալները հետաքրքրուեցին երէկուայ հարցաքննութեամբ, նա ոչ մէկին չգոհացրեց իր պատասխաններով. «կը հարցնէ՝ ի՞նչպէս գնացիր, ի՞նչպէս եկար : Ես էլ պատմեցի՝ քո պէս գնացի, քո պէս եկայ, ընչի՞ գնացիր : Կարօտցեր էի երկրին, գնացի տեսայ, եկայ» :

Հաւատացի՞ն, հարցնում են բանտարկեալները :

— Իրենց մեղք իրենց վիզ, չհաւատան՝ թող չհաւատան ...

Գաղտնապահութիւն չէր անում Առաքելը : Ոչ մի գաղտնիք չունէր նա աշխարհից, միայն քէֆ չունէր պատմելու, սիրտ չունէր հէքեաթ ասելու, ձէն չունէր լալու, կամ երգ ասելու :

Խցի դուռը ճռնչաց .

— Առաքել Էլոյեան, դուրս արի :

Նոյն զինուորներն էին: Տարան էլի նոյն ճանապարհով : Առաքելը հաշւում էր աստիճանները: Յիսունչորս աստիճան: Նոյն սենեակն է: Ցոյց են տալիս Առաքելի նստելու տեղը: Նստում է, դարձեալ փափախը դնելով կարկատած ծնկներին : Յանկարծ ներս է մտնում մեծաւորը : Քննիչների հետ Առաքելը նոյնպէս արագ ոտքի է կանգնում :

Մեծաւորը բարեւեց երեքին էլ :

— Նստեցէք, նստեցէք ...

Երէկուայ պէս ուրախ չէ : Այսօր այնպէս է նայում Առաքելին, կարծես առաջին անգամ է տեսնում :

— Առաքել Էլոյեան :

— Հրամանք իս :

— Երէկ քեզ խփե՞լ են, Էլոյեան :

— Հրամանք իս, խփեր են ...

— Եւ դու հիմա ի՞նչ ես մտածում մեր մասին :

— Ինչ մտածիմ, մատաղ — ասաց Առաքելը եւ յանկարծ արտասուքները գլորուեցին դէմքի մազերի վրայ, — Ես իմ խրատունք ունիմ բան մտածեմ : Ես անխելք, անուսում մարդ իմ : Ընծի հետ ծեծեր են ու յաւիտեան լէ պիտի ծեծեն, որովհետեւ իմ չարժմունք չհասկնամ... Բայց ծեծ ու քուֆր մարդկութէն չեն...

Մեծաւորը լուռ մտածում էր :

— Ես եկել եմ քեզնից ներողութիւն խնդրելու, Էլոյեան, շատ ներողութիւն...

— Դու ի՞նչ մեղք ունիս, մատաղ, մեծ մարդ իս, դու աղա մարդ իս, քըզ խռովողն անխելք է ...

— Ես աղա չեմ, ես էլ քեզ նման աշխատաւոր մարդու տղայ իմ, — ասաց մեծաւորը :

— Քու բնութիւնով դու աղա իս, մատաղ քըզի ...

Քննիչներն ու մեծաւորը ծիծաղեցին

— Քեզ վիրաւորողին այլեւս դու չես տեսնի: Ինչ որ իս խնդրել էի քեզ, պատմիր այս ընկերներին : Լա՞ւ :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(23 Շար.)

ԴԱՓՆԵՊՍԱԿ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ

Երկու տասնեակ տարիներու վերելքի իր ճամբուն վրայ, Կիրակի, 28 Մարտ, Շիմիի ընդարձակ սրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. Ֆրանսայի Նոր Սերունդը տօնախմբեց իր քսանամեակը, կազմակերպութեամբ՝ Կեդր. վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի բոլոր խումբերուն: Արդարեւ, քսան երկար ու դըժուարին տարիներու անխոնջ աշխատանքի, կազմութեան եւ գործունէութեան պատկերն էր, որ կը ներկայացուէր, իրենց իսկ ձեռքով ու հարազատութեամբ : Քըսան ճակատագրական տարիներ, լի՛ լեռնանման խոչընդոտներով, որոնց յաղթահարելու կոչուած էր, առաջին իսկ օրէն, երբ դեռ աշխարհ նոր վար էր դրած քանդող զէնքերը ու տակաւին կը մխային այրող ռումբերու ծուխերը, հիւսիս թէ հարաւ, արեւելք թէ արեւմուտք :

Սրահ հաւաքուած բազմութիւնը անհամբեր կը սպասէր հանդէսին բացումին : Որոշուած ժամուն, բեմ կը բարձրանայ օրուան նախագահը՝ ընկեր Նուպար Նիկողոսեան եւ իմաստալից վերլուծումներով կը գծէ պատկերը օտար աստղերու տակ հասակ առած նոր սերունդին, մանաւանդ՝ Ֆրանսայի մէջ հասած նոր սերունդին, ու անոր կորովի կամքին ու գոյատեւելու վճռականութեան : Օրուան նախագահը հակիրճ, սակայն շրջանէ շրջան կը թուէ ծնունդը անոր: կը յիշէ թէ Վրացեաններ եւ Միասքեաններ Րաֆֆիական եւ Նոր Սերընդական շարժումներուն մէջ ի սպաս դրին իրենք զիրենք, կը թուէ սկզբնական օրերուն, 1945ին, տիրող աննպաստ պայմանները: Ապա՝ կազմութիւն, ուռճացում, ճիւղաւորումներ, միտք, խօսք ու երազ, գաղափար ու հանգանակ: «Յաղթական դափնիով պսակուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Նոր Սերունդը, քսան գարուններու իր կեանքով, արդէն իսկ կապած է հասունութեան եւ չափահասութեան գօտին ու Ազգ. մեր կեանքին կը մօտենայ լրջութեամբ, խոհեմութեամբ, նուիրումով ու զոհաբերումով : Գիտակից՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութեան եւ դաւանանքին, Նոր Սերունդը, այսօր կ'որոնէ ուղիներ, յանուն՝ սերունդներու փրկութեան եւ վառ պահելու ոչ միայն Վարդաններու արիւնը, նորահաս սերունդի երակներուն մէջ, այլեւ զանոնք գիտակցօրէն առաջնորդելու Հայու դարաւոր երազին, եւ անխոնջ աշխատելու համար յանուն յաւերժական Հայութեան եւ յանուն յաւերժական հայրենիքին :

Օրուան բանախօսը, ընկեր Ժիրայր Միրիճեան, յանուն՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութեան, կուռ լեզուով կը հիւսէ փառքը քսանամեայ Նոր Սերունդին, անոր տարիներու գործունէութեան, հաւատքին ու համոզումներուն եւ կ'ընդգծէ.— «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ֆրանսայի Նոր Սերունդը կոչուած է ըլլալու ընտրանին Հայ երիտասարդութեան կեանքին մէջ, թիւով թերեւս քիչ, սակայն որակով՝ նուիրուածներ, այսօր կոչուած են ըլլալու ջահակիրները սերունդներու եւ, նման անցեալին՝ փաղանգը այն մտաւորականներուն, որոնք ստեղծեցին մեր զարթօնքը: Նոր Սերնդականը, սնած Դաշնակցութեան հերոսական պատմութեամբ, հայրենասիրութեամբ եւ անսահման նուիրումի գիտակցութեամբ, վաղը, երբ ուժերու մենամարտը դադրի ի սպառ եւ արդարութեան կանչին ի լուր, պիտի պատասխանէ, նման Հայոց Թագաւորին.

— Հայրենիքիս փրկութեան համար կեանքս պատրաստ եմ տալու »:

Կոկիկ եւ խնամուած յայտագիր մը ներկաները փոխադրեց հայրենի աշխարհ, Արարատեան դաշտին, Սիւնեաց լեռներուն, ուխտաւորներու խումբին, գուսանութեան ու պարին, երգին ու աշխատանքին : Հ. Յ. Դաշնակցութեան « Նայիրի» պարախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Հեղինէ Թորոսեանի, յաջորդական իր աւելի քան տասը պարերով, հայկական լեռնաշխարհի ուրախութեան, շինութեան ու զուարճութեան հեռաւոր պատկերը կը պարզեն ներկաներու աչքերուն առջեւ: Նազելաճեմ Հայուհիներ, շնորհալի շարժուձեւերով հայ աղջկան ամօթխածութեան տիպարը կը հանդիսանան, այնքան ճարտարօրէն պարելով : Իսկ տղաք, վճռական, լեռնական ինքնայատուկ ոճով, կորուկ ու արագ, հայ տղամարդու նկարագիրը կը բնորոշեն պարերու ընդմէջէն :

Ընկ. Վիգէն Թորոսեան, իր «Կենտաուրի» պարով, բացառիկ խանդավառութեան կը բարձրացնէ տրամադրութիւնները, շնորհիւ պարելու յատուկ իր ինքնայատուկ ձեւերուն :

Տիկին Սեդա Թորոսեան հայերէն եւ ֆրանսերէն զոյգ արտասանութիւններով, « Կարօտի Նամակ»ներու ընդմէջէն անցեալի պանդուխտ կեանքը կը պատկերէ, շնորհիւ իր հարազատ առոգանութեան, պարզութեան եւ արտասանելու իր արուեստին :

Օր. Ժօսլին Տիրատուրեան եւ Պ. Մըկրտիչ Պօղոսեան իրենց փնտռուած ձայներով եւ երգով ապրեցնելու ինքնայատուկ կարողութեամբ, կը ստեղծեն ինքնամոռացութեան հաճելի վայրկեաններ :

Իսկ « Սիփան Կոմիտաս » երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ ընկեր Կարպիս Աֆրիկեանի, կը դառնայ մագնիսացնող ուժը, որ բազմութիւն մը ամբողջ կ'առաջնորդէ հայկական արուեստի աշխարհին, որ ծնունդն իսկ է իր հարազատ կեանքին : Կոմիտաս, Կանաչեան եւ Ալթունեան, աւելի քան իրենց տասներկու քառաձայն երգերով լուռ կը գծեն Հայոց աշխարհի դիմագիծը, մշակը՝ արօրը ձեռքին մէջ, եզներու ետեւ, «հօրովելը» շրթունքին, հայ ուխտաւորը՝ Ս. Կարապետի վանքի ճամբուն վրայ, հայ օրիորդները՝ Համբարձման օրերուն եւ սիրոյ խաղերը գողտրիկ :

Երգչախումբով, պարով, երգով, մենապարով եւ արտասանութեամբ ճոխ յայտագիրը իր վերջաւորութեան հանդիսականներուն կը պարզէ հոգեկան բացառիկ ապրումներ, եւ կ'ընծայէ յաղթական դափնեպսակ մը Նոր Սերունդին քսան տարիներու գոյութեան :

Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտի մէջ եւ գոհ սրտերով կը բաժնուինք սրահէն, ի սրտի նորանոր յաջողութիւններ մաղթելով Նոր Սերունդին :

ՎԱՀԱՆ ԾՈՎԵԱՆ

Րաֆֆիի համար Ռուսիոյ բոլոր անկիւններէն դրամական նուէրներ ղրկուեցան Թիֆլիզ: Երիտասարդներու յանձնախումբ մը կեդրոն նշանակուած էր այդ հաւաքումներուն համար : Մշակ սիրով կը հիւրընկալէր ղրկուած նուէրներուն արձանագրութիւնը :

Մատենագրութեան զարգացման փափաքողները անտարակոյս շատ կ'ուրախանան, երբ հեղինակի մը նիւթական վիճակի բարւոքման լուրը կ'առնեն : Գրագէտի մը համար չի բաւեր միայն տաղանդ ունենալը, այլ եւ անհրաժեշտ է քսակ մը: Հեղինակները որքան ալ կաշկանդուին օրէնքի շրջանակին մէջ, բայց եւ այնպէս այդ կաշկանդումն այնքան ծանր չէ, որքան երբ կը ստիպուի լռել նիւթական անձկութեան պատճառով :

Րաֆֆիի գտած դրամական քաջալերութիւնը չենք ըսեր թէ այնքան մեծ է, որ այսուհետեւ զինք բոլորովին ազատ պիտի կացուցանէ որեւէ հոգէ : Բայց գումարը որքան ալ լինի, զի մեզի քանակը անծանօթ է, դիտելիք կէտն այն է թէ Ռուսիոյ հայ ժողովուրդը սկսած է վերահասու լինել այն ճշմարտութեան թէ ազգ մը, որ լաւ գրականութիւն մը ունենալ կը փափաքի, պարտաւոր է նաեւ լաւ վճարումներ ընել : Ռուսիոյ Հայերը դեռ նոր կը քայլափոխեն յառաջդիմութեան այս ճամբուն մէջ :

Սակայն դրամական նուէրները կրնան երկրորդական համարուիլ համեմատութեամբ այլ կարգի նուէրներու :

Հեղինակի մը սրտին շատ աւելի քաղցր են զինքը սիրող սրտի մը արտայայտութիւնները քան որեւէ նիւթական վարձատրութիւն: Ի՞նչ դրամ կրնար այնքան յուզել Միւսէի մը հոգին քան տեսնել երիտասարդ մը, որ յուշիկ յուշիկ կը հետեւէր իրեն, բերնէն վար ձգած գլանիկի մը մնացորդը վերցնելով՝ պահելու համար իբրեւ մասունք :

Հիմա տեսնենք Րաֆֆիի ղրկուած յիշատակները, իր յոբելեանին առթիւ :

Ա. ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Վ. ՏԷՐԵԱՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վ. Տէրեանի անունին հետ կապուած է ամբողջ ժամանակաշրջան մը : Մեծապէս գնահատելով իր նախորդներուն բանաստեղծական ժառանգութիւնը, իր երէց ժամանակակիցներուն՝ Յ. Յովհաննիսեանի, Յ. Թումանեանի, Աւ. Իսահակեանի չափածոյ արուեստը, Տէրեան երգեց այնուամենայնիւ ուրիշ ձայնով : « Ձեզմէ ետք բոլորովին նոր երգ պէտք է ըսել, կամ ալ լռել » : Այս միտքը յայտնած է բանաստեղծը Աւ. Իսահակեանին եւ Յ. Թումանեանին: Եւ փնտռելով նոր ձեւեր, նոր ճամբաներ, ըսաւ իր խօսքը, բանաստեղծական արուեստը հասցնելով բարձր երաժշտականութեան եւ նրբագեղութեան մը:

1908ին լոյս հանեց « Մթնշաղի անուրջները », որուն շնորհիւ հաստատուն տեղ մը գրաւեց հայ նոր գրականութեան մէջ : Արդարեւ անոր քնարական գործերը արժանացան մեծ բանաստեղծներու գնահատանքին : Գրագէտներ նշմարեցին ցայտուն, ինքնատիպ տաղանդ մը :

Վահան Տէրեան մեծ կարեւորութիւն տուած է նաեւ թարգմանութիւններուն : Գրած է. « Մեր գրականութեան զարգացման ամէնէն մեծ գրաւականը՝ թարգմանական գրականութեան զարգացումն է »:

Օտար գրականութիւնը փորձած է մատչելի դարձնել հայ ընթերցողներուն եւ թարգմանած է Ծ. Պօտլէր, Հ. Հայնէ, Օ. Ուայլտ, Է. Վերհարն, Վ. Վեռլեն, Ֆ. Սոլոգուբ, Վ. Բրիւսով եւայլն :

Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներուն Տէրեան Մ. Կորքիի եւ Վ. Բրիւսովի հետ միասին մեծ աշխատանք կատարեց հայ գրականութիւնը ռուսերէն թարգմանելու ուղղութեամբ : Նպատակն էր հայ արժէքները ներկայացնել Ռուսերուն :

Տէրեանի կատարած թարգմանութիւններէն յիշատակենք հետեւեալները — « Զար Ոգի», «Պեպօ», «Հրադդան », « Հայրենի աղբիւր », « Ափ մը մոխիր, հայրենի տուն » , «Կարօտի նամակը » , « Հայկակներու օրօրան », « Խեղճ գողը», « Աստուած, ինչպէս ծուխ օրերս անցան», «Կայծեր» (Ա. գիրք) եւայլն :

Տէրեան մեծապէս գնահատած է արեւմտահայ գրականութիւնը, յատկապէս Վարուժանի, Սիամանթոյի, Դուրեանի, Սիպիլի, Մեծարենցի, Պէշիկթաշլեանի արուեստը :

« Մթնշաղի անուրջներ»ուն հեղինակը ունէր նաեւ ուրիշ նախասիրութիւն մը՝ թարգմանութեան համար կ'ընտրէր հայրենասիրական ոգիով տոգորուած եւ պայքարի կոչ ընող ոտանաւորներ :

Ս. Մ.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (201)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Ու կարծես այս ամէնը չէր բաւեր, Գրիգոր կէս գիշերին դուրս խոյացաւ ու քսան երիվարներ եւ ջորի մը աւար բերելով վերադարձաւ :

Բայց Թուրքերը այնքան ձի, մարդ ու թնդանօթ ունէին, որ արշալոյսին նորէն կանգնած էին ցանկապատնէշները : Բաւական աւելի հեռու, ու թնդանօթներու առջեւ բաւական բարձր հողաբլուր բարձրացուցած : Ցանկապատերու ետեւ տաս տասներկու նոր թնդանօթներ կանգնած էին: Թնդանօթներու քով նոր թօփճիներ ու նոր աղաներ :

Արեւը դեռ հազիւ ելած՝ բերդը դողայ որոտումներէն ու խուլ ամփոփները կը հասկցնէին, թէ գնդակները պատերը կը հարուածէին :

Տոպօ դարձեալ կրակեց ու տապալեց պատնէշներն ու թնդանօթները, բայց քանդուածներու տեղ նոր ցանկապատեր բարձրացան, ու անոնց ետեւը նոր թնդանօթներ : Իսկ թօփճիները չփախան, անոնց ետեւը դամոտ խարազաններով կեցած էր գլահագդեստ ենիչերիներու գունդ մը :

— Հոս կրակել ու մեռնիլ կարելի է միայն :

— Կրակեցէք, — թօթվեց ուսերը Տոպօ, — մենք վառօդը պէտք է խնայենք :

Միայն մօրուքաւորներով կը կրակէր վրանին, գործերնին խանգարելու համար :

Թուրքերը տակաւին կռիւի չսկսան, քաղաքը գրաւելու աճապարանք չունէին . պարապ տուներու մէջ յափշտակելիք բան չկար, իսկ եղանակը դեռ այնքան ամառնային էր՝ որ վրանին տակ կամ մինչեւ իսկ բացօթեայ աւելի հաճոյքով կարելի էր քնանալ :

Թուրք բարձրաստիճան մարդիկ երկու օրէ ի վեր ձիու վրայ կ'անցնէին ու կը շրջէին լեռներու ու բլուրներու վրայ, որպէս զի կարենային բերդին ներսը տեսնել : Բայց հոն միայն թռչունները կըրնային նայիլ. միայն աշտարակները կը տեսնուէին :

Պարիսպներու ու ամրոցներու վրայ ցեխով պատած ցանկապատնէշներն ալ կը ծածկէին ներսը :

Ո՞ւր կրակել, ուրեմն :

Որմերն ու ցանկերը կը հարուածէին :

Իսկ ներսը ծածկուած էին քանի մը գեղեցիկ շէնքեր : Մեծ եկեղեցիին մնացած կէսն ալ ճարտարապետութեան ըսքանչելիք մըն էր. քովը հին վանքը, նոյնպէս քարաշէն: (Այն օրէն ի վեր հունգարացի զինուորները երբեք այնպիսի շքեղ զինուորանոց մը չեն ունեցած) : Բերդակալին պալատը ինքնին Տոպօ գեղեցկացուցած էր իր ամուսնութեան առիթով, իտալացի արուեստագէտներ տաշեր ու շիներ էին, պատուհանները ապակիէ էին, մինչ վարը՝ քաղաքին մէջ՝ եպիսկոպոսի տան պատուհաններն անգամ դեռ մագաղաթէ էին: Հոն էր նաեւ եպիսկոպոսին պալատը՝ դեռ այն ժամանակներէն մնացած՝ երբ բերդին եկեղեցին իբր մայր եկեղեցի կը ծառայէր : Հոն էր նոյնպէս տեղակալին տունն ալ (Մեքչէիին տունը), ան ալ պալատ կը կոչուէր այն ատենները : Բերդի սպաներուն (արքունական քննիչ, հաշուակալ, եպիսկոպոսական գործակալ) տուներուն շարքը ամէնքն ալ հիւսիսային պարիսպին երկայնքին էին :

Թուրքերը ուրեմն կը կրակէին, ու կը կրակէին. արշալոյսէն մինչեւ մայրամուտ թնդանօթները պում – պում կ'ընէին : Կը ջարդէին պատերը ու կը պատըռտէին պարիսպներու վրայ կանգնած ցանկապատնէշները: Երբ արեւը մարը մտնէր Պաքթայի լերան ետեւ, բոլոր թնդանօթները միասին կը պարպէին, ու բանակի մոլլաներու բարեպաշտ Ալլահու աքպար ... երգը կը լսուէր բանակի ամէն կողմէն :

Թրքական ամբողջ բանակը աղօթքի կը խոնարհէր, թօփճիներն ալ :

Իսկ Տոպոյի որմնադիրները այն ատեն կը հանէին իրենց գործիքները ու դեռ լոյսով գործի կը սկսէին, բոլոր ծակերը քարերով կը լեցնէին :

ԺԲ.

Երկու փաշաները գլուխնին շարժեցին. երկուքն ալ պատերազմներու մէջ ծերացած էին. իրենց անցած տեղերէն աւերակներ կը թողուին, ու Սուլթանին տիրապետութիւնը կը տարածուէր :

— Քաղաք մտնենք ու անկէ ամրակոծենք պարիսպները :

Չորրորդ օրը քաղաքին վրայ յարձակեցան : Բանակին համար տղու խաղալիկ մըն էր. հազարաւոր սնդուխներ, հազարաւոր երիտասարդ ռազմիկներ, իսկ քաղաքին որմերը պարզ ցեխով պատած ցցապատնէշներ էին :

Մեր զոհապաններուն հրահանգ տըրուած էր անմիջապէս քաշուիլ հազիւ թէ Թուրքերը երեւէին պարիսպներուն վրայ:

ԿԵՋԱ ՆԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին) : Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար «Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

◆

ՋԵԿՈՅՑ

Մարկոսեան Հիմնադրամի ուսանողական յատկացումներու մասին

Ինչպէս յայտնի է, 1922ին կազմուած է Ռափայէլ Մարկոսեան Ընկերակցութիւնը, նպատակ ունենալով գործադրել հանգուցեալ բարերարին կտակը, ի նպաստ Հայաստանի եւ Արեւմտեան Եւրոպայի ու մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ արհեստագիտական վարժարաններ յաճախող հայ ուսանողներու օժանդակութեան :

Յիշեալ Ընկերակցութիւնը 1945 թուականին միացաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան, որ պարտի շարունակել գործադրել, հանգուցեալ բարերարին կամքը, հովանաւորութեամբ Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովին կողքին կազմուած մասնաւոր յանձնախումբի մը, բաղկացած Ռ. Մարկոսեան Հիմնարկութեան համարատու եւ կտակակատարի բոլոր իրաւունքները ունեցող անձնաւորութիւններէ :

Համաձայն Ռ. Մարկոսեան Հիմնադրամի կանոնագրութեան, անկէ օժանդակութիւն ստանալու համար դիմող թեկնածուները պէտք է առնուազն ըլլան 15 տարեկան եւ լրացուցած նախակրթարանի մը ընթացքը, պէտք է գիտնան բացի Ֆրանսերէնէ նաեւ հայերէն եւ իրենց դիմումը կատարեն մինչեւ Յուլիս ամսոյ վերջը : Դիմում ընողներու կը ղրկուի հարցարան մը որ լեցուելով կը վերադարձուի յիշեալ յանձնախումբին :

Ռ. Մարկոսեան Հիմնարկութեան օժանդակութիւնը կ'որոշուի եւ կը տրուի մէկ տարուան համար : Առաջին տարիէն ետք, եթէ ուսանողը կը շարունակէ իր վարժարանը, երկրորդ եւ երրորդ տարիներու համար եւս կը շարունակուի օժանդակութիւնը, եթէ ենթական ներկայացընէ նոր խնդրագիր մը, կցելով իր տարեվերջին քննութեանց արդիւնքը :

Բարերարին կամքն է որ Մարկոսեան սաները պատուոյ խօսքով յանձնառու ըլլան մաս առ մաս վերադարձնել իրենց ստացած օժանդակութիւնը, երբ սկսին շահիլ իրենց ապրուստը, եւ անդամագրուիլ Հ. Բ. Ը. Միութեան :

Ամէն տարի կը հրատարակուի Մարկոսեան սաներու ցանկը, իրենց մասնագիտութեամբ :

Յառաջիկայ 1965 – 1966 *ուսումնական տարուոյ համար դիմումները պէտք է կատարուին այժմէն մեր գրասենեակը.—* 11, Սքուար Ալպօնի, Փարիզ (16) :

ԴԻՒԱՆ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

◆

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

—o—

Ապրիլ ամիսը չվերջացած, կը ստանան 1964 *տարուան Բ. հատորը՝ անոնք որ վճարած են* 1964 *տարուան բաժնեգինը : Միաժամանակ կը ստանան* 1965 *տարուան առաջին հատորը՝ անոնք որ վճարած են* 1965 *տարուան բաժնեգինը :*

Այս երկու հատորներուն բովանդակութիւնը, միասնաբար 260 *էջ, բացառիկ հետաքրքրականութիւն մը կը ներկայացնէ, — բժշկական նորութիւններ, առողջապահական մեծարժէք յօդուածներ, գրական, պատմական եւ համայնագիտական ծանօթութիւններով ճոխացած :*

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են .—

ՀԱՅ – ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 *ֆրանք, արտասահման* 5 *տոլար :*

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով :

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ՇԱԲԱԹ, (10 Ապրիլ) .— *Կիրակամուտքի ժամերգութիւն երեկոյեան ժամը 5ին :*

ԿԻՐԱԿԻ, 11 *Ապրիլ .— Ժամերգութիւն առաւօտ ժամը 8ին,* Ծաղկազարդ, *Ս. պատարագ առաւօտ ժամը 10ին,* Դռնբացէք *երեկոյեան ժամը 5ին :*

ԱՒԱԳ – ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 *Ապրիլ .— երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 5ին :* Յիշատակ 10 Կուսանաց :

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 *Ապրիլ .— Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8ին,* Յիշատակ Ընթրեաց *Ս. Պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը 4ին, Կարգ Չարչարանաց, (խաւարում) ժամը 7ին :*

(Շար.)

◆

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին :

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի չքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը, Մայիս 15*ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :*

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, *որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի չքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :*

ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Փոն տը Շէրիւի եւ շրջանի Հայութիւնը ձեռնարկած է Ազգային Տան մը շինութեան, դպրոցով եւ սրահով, որ միեւնոյն ատեն պիտի ծառայէ որպէս եկեղեցի : Շէնքին հիմը արդէն դրուած է, մէկ մեթր ալ բարձրացած : Տեղւոյն Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կոչ կ'ընէ Ֆրանսահայ հայրենակիցներուն եւ միութիւններուն, որպէսզի իրենց նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը բերեն այս բարենպատակ գործին :

Այն հայրենակիցները որոնք կարեւոր գումարներով կ'ուզեն մասնակցիլ, իրենց անունները պիտի արձանագրուին շէնքին ճակատը եւ բարերար պիտի կոչուին :

Վարչութեան հասցէն է .—
Monsieur ACHOD AREKIAN
Rue de la Chaîne
CHARVIEU (Isère)

OUVERTS TOUTE L'ANNEE
L'ANDALUCIA
LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE
VUE MAGNIFIQUE :
—— PLAGE A 50 MÈTRES ——
MONTAGNES *à* 1000 MÈTRES
PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
—— *PRIX MODÉRÉS* ——
Pour tous renseignements s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
P A R I S - 18.
a partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69-58

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՎ, ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ

2 *Օր Մոսկուա* 15 *օր Երեւան*

Մեկնում 26 Օգոստոս, Վերադարձ 12 Սեպտեմբեր
Հայաստանի այցելելու լաւագոյն թուականը :

Կազմակերպիչ՝ ՎԵՐ. Յ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

Այժմէն արձանագրուեցէք այս հաճելի եւ մատչելի ճամբորդութեան համար :
Գին 2080 փրանք մէկ անձի համար

Դիմել կազմակերպիչի հասցէին
PASTEUR ARTHUR HELVADJIAN
6, Place de la Rotonde — ST - JÉROME — MARSEILLE - 13e
Tél. : 62-85-10 C. C. P. 914-04 Marseille

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

—o—

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Առնուվիլի մասնաճիւղի վարչական ժողովը Երկուշաբթի (12 *Ապրիլ) ժամը 21ին, ընկերուհի Տիկին Արմաւ Հապէշեանի բնակարանը : Ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :*

◆

ԾԱԽՈՒ Է

Matériel Dubied pour tricotage, IBAN jauge 10, 1 m. 40, état pratiquement neuf. Téléph. Der-Tomayan MIC. 20-60.

THEATRE DE PLAISANCE
111, Rue du Château, PARIS (14e)
(Métro : Pernety)
Շաբաթ, Ապրիլ 10ին
ժամը 21.15ին
ԺԱՆ–ԺԱՔ ԱՍԼԱՆԵԱՆ
Կը ներկայացնէ հայ մշակոյթի գանձեր
CHANT PROFOND D'ARMENIE
Décors : MADELEINE LOUYS
Régie : J. J. ASLANIAN
avec Robert Darame, Jacques Degor,
Eve Griliquez, Liliane Jeney et
Philippe Chauveau
Textes français de Luc-André Marcel et
Gérard Hékimian.

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	40 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	20 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	5	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ֆ.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	20 Ֆ.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան :

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève
Histoire de l'Arménie
DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie
Գին 30 փր., առաքման ծախքով՝ 32 փրանք
Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

ՅԱՌԱՋ

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք, ՆՈՒԻՐԵՑԷ՛Ք ԱՅՍ ԳԻՐՔԵՐԸ

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ	Օրեր եւ ժամեր	20 ֆր.
Ժ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ	Բուռ մը Տոմս	15 ֆր.
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ	Նահանջը առանց երգի	7 ֆր.
	Յարալէզներու Դաւաճանութիւնը	7 ֆր.
Մ. ԻՇԽԱՆ	Ոսկի Աշուն (*բանաստեղծ.*)	10 ֆր.
ՎԱՀԷ ՔԱՋԱ	Կարթը	5 ֆր.

ԱՌԱՔՈՒՄԻ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՐԴԻՆ ՎՐԱՅ

ՅԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
7
ԱՊՐԻԼ
MERCREDI
7 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10277
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.277

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

«ԵԹԷ ՓԵՔԻՆ ՀԵՌՈՒ ԵՐԹԱՅ ...»

Նախագահ Ճոնսընի յատուկ խորհրդատու Մք. Ճորճ Պընտի խիստ ազդարարութիւն մը ըրաւ Չինաստանի : Արդարեւ Հանոյի իշխանութիւնները սկսան գործածել «Միկ» օդանաւեր, ինչ որ պատճառ դարձաւ ամերիկեան հակազդեցութեան :

Ճոնսընի խորհրդատուն չեշտեց թէ «եթէ Փեքին շատ հեռու տանի Հանոյի տրուած իր օժանդակութիւնը, Միացեալ Նահանգները պիտի չկենան չինական սահմանագլուխը» ինչպէս ըրած էին ասկէ 14 տարի առաջ : Պընտի ըսած է նաեւ թէ «Միկ» օդանաւերու միջամտութիւնը կարեւոր դէպք մըն էր որ Ուաշինկթընի ուշադիր քննութեան առարկայ է եւ հաւանական է որ այդ քննութեան արդիւնքն ըլլայ ամերիկեան օդուժի գործողութիւններուն ծաւալումը : «Միացեալ Նահանգները վճռած են ինչ որ պէտք է ընել հասնելու համար իրենց նպատակակէտին» : Պընտի գլխաւոր ներշնչողը կը նկատուի Ամերիկայի վիէթնամական քաղաքականութեան : Պընտիի յայտարարութիւններէն քիչ առաջ, ամերիկեան հեռատեսիլէն դեմոկրատ ծերակուտական մը՝ Ճորճ Քլարք, յայտարարած էր որ «ինքը համամիտ եղած էր ամերիկեան օդային յարձակումներուն Հիւսիսային Վիէթնամի վրայ, բայց յետագային նկատած էր որ անոնք ձախողած են :

Քորէայի պատերազմէն մնացած չորս Միկ-15 օդանաւեր վար առած են երկու ամերիկեան օդնաւեր եւ կարելի չէ եղած նոյնիսկ բացատրել թէ ինչպէս գեր-ձայն ամերիկեան հալածիչ օդնաւեր չեն կրցած արգելք իսկ հանդիսանալ որ Միկերը «ողջ-առողջ» իրենց տեղը վերադառնան :

Գալով իրենց յարձակումներուն, վերջին անգամ 65 օդանաւեր մասնակցած են: Ռումբեր նետուած են Վին Լինի ռատար կայանին վրայ եւ Հիւսիսային Վիէթնամի հաղորդակցութեանց գիծերուն : Անդին սակայն Վիէթքոնկը կը շարունակէ իր խափանարարական գործունէութիւնը: Ահաբեկչական արարք մը կատարուած է Սայկոն – Նհա Թրանկ երկաթուղային գիծին վրայ : Ճամբորդներու կառախումբ մը օդը ելած է, Սայկոնէն 12 քիլոմեթր հեռու : Չորս հոգի ծանրօրէն վիրաւորուած են, հինգ ուրիշներ աւելի թեթեւ կերպով : Պայթումը սաստիկ եղած էր :

Հանոյի ձայնասփիւռը, Վիէթքոնկ աղբիւրներէ առնելով լուրերը, յայտարարեց թէ Ամերիկացիք լեթալ հեղձուցիչ կազեր կը գործածեն, նման Ա. աշխարհամարտին գործածուած կազերուն :

Մոնթրէալէն կը հաղորդեն թէ վարչապետ Փիրսըն դիմած է Միացեալ Նահանգներուն որպէսզի դադրեցնեն իրենց ռմբակոծութիւնները Հիւսիսային Վիէթնամի վրայ : Ըստ Քանատայի վարչապետին, այդ պարագային Հանոյ կրնայ աւելի ճկուն դարձնել իր դիրքը :

Քանատական այս միջամտութիւնը դժգոհութիւն պատճառած է Սպիտակ Տան եւ Ճոնսըն ըսած է այս առթիւ թէ Միացեալ Նահանգները երբեք միջամուխ չեն եղած Քանատայի գործերուն :

— Ճոնսըն նոր ճառ մը պիտի արտասանէ Չորեքշաբթի օր, Պալթիմորի Ճոնս Հոփքինս համալսարանի ուսանողներուն առջեւ, ընդառաջելով Միլթըն Այզընհաուըրի (նախկին նախագահին եղբայրը) հրաւէրին :

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐ. ՓՈԽԱՆՈՐԴԸ

Ուլուս *կը գրէ.— Պէյրութի Հայերը երբ կը պատրաստուէին Ապրիլի ցոյցերուն, Պոլսոյ հայ համայնքն ալ ցաւ կը զգայ գրգռութիւններուն համար : Պատրիարքական փոխանորդը յայտարարեց թէ բնաւ համամիտ չէ Պէյրութի Հայերուն :*

Հայ Կաթողիկէներու Պատրիարքը հիւանդ ըլլալով՝ Իտալիա գացած է : Իր տեղ Փոխանորդ Օհաննէս Զօլաքօղլու այս մասին ըսաւ մեզի .— Ի՞նչ պէտք կայ վերարծարծել խնդիր մը, որ պատմութեան փոխանցուած է : Չափազանց կը ցաւինք այս խնդրին համար: Երբեք չենք հաւնիր Հայոց այս ընթացքին, մենք հոս ծնանք, հոս մեծցանք այս երկրին զաւակներն ենք : Թուրք օրէնքներուն հանդէպ յարգանք ունինք :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը տրամադիր է փոխելու իր դիրքը Կիպրոսի երկու բրիտանական կայաններու նկատմամբ, դիւրացնելու համար Կիպրոսի կնճռոտ հարցին լուծումը : Կիպրոսի Արտաքին Նախարար՝ Կիպրիանու Նիւ Եորքէն Նիկոսիա իր ճամբուն վրայ Աթէնք հանդիպած է ուր պիտի մնայ քանի մը օր: Օդակայանին մէջ, յայտարարած է լրագրողներուն .— «ինչ որ պէտք է մեզի Էնոսիսն է, ոչ թէ խօսակցութիւններ այդ մասին »:

ՍՊԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը քանի միլիոն տոլարի փոխ մը բացած է միջ-ամերիկեան դրամատան որու նպատակն է օժանդակել լատին Ամերիկայի երկիրներուն արդիականացման ճիգերուն եւ զարգացման :

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Ազգ. Պաշտպանութեան նախարարը՝ Մք. Նամարա յայտարարած է Եու-էս-Նիւզ էնտ Ուորլտ Ռիփորթ *թերթին թէ Ամերիկա զգալապէս առաջ անցած է զինումի մարզին մէջ Խորհ. Միութենէն :*

ՓԱՐԻԶԻ խորհրդային նոր դեսպանը՝ Զօրին Փարիզ կը հասնի Հինգշաբթի :

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ապահովութեան սպասարկութիւնները (Էֆ-Պի-Այ) երկու Ամերիկացիներ ձերբակալած են, որոնք զինուորական տեղեկութիւններ հաղորդած են Խորհ. Միութեան :

ԴԱՆԻՈՅ Թագաւորն ու Թագուհին որոնք Փարիզ հասան Երկուշաբթի, իրենց առաջին օրը անցուցած են Էլիզէ ուր իրենց ի պատիւ կոչունք մը տրուած է նոյն իրիկունը : Երեքշաբթի օր, արքայական զոյգը կ'ընդունուէր Օթէլ տը Վիլ *:*

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՊԷԱ Պոլիսէն Հռոմ վերադարձած է : Նախքան մեկնումը այցելած է Այա Սոֆիայի Թանգարանը եւ գացած նախկին եկեղեցւոյ խորանին տեղը ուր 1054ին, կարդինալ Հումպեր նետած էր բանադրանքի կոնդակը , որ կը նշէր Արեւմուտքի Եկեղեցւոյ եւ Արեւելքի Եկեղեցւոյ բաժանումը: Օդանաւ ելած պահուն, կարդինալ Պէա յայտարարած է թէ շատ գոհ է իր ճամբորդութենէն, շեշտած թէ շատ յուզուած է եղած ընդունելութենէն :

ՆԱՍԸՐ Գահիրէ հրաւիրած է Լիբանանի Հանրապետութեան նախագահը : Հելու Եգիպտոս կ'երթայ Մայիս 2ին եւ կը մնայ երեք օր Փարիզ գալէ առաջ :

ՄԱԿԱՐԻՈՍ ԱՐՔ. յայտարարած է Նիկոսիոյ մէջ թէ իրենց նպատակը կը մնայ Էնոսիսը : «Պատրաստ ենք բոլոր զոհողութիւններուն այդ նպատակակէտին հասնելու համար » :

Օրը Օրին

ԼԱԼԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՉԷ ՈՐ...

Տակաւին համոզուած չեմ որ նորահաս սերունդը հին սերունդին միջոցաւ, անոր դասերով — մայր հայրենիքին կապելու համար անհրաժեշտ է առտու իրիկուն, ամառ ձմեռ, տարին տասներկու ամիս անոր գլուխը լեցնել ջարդի պատմութիւններով :

Այո՛, «նոր»երը պէտք է գիտնան թէ ինչ փորձութիւններ անցուց հայ ժողովուրդը մասնաւորաբար վերջին հարիւրամեակին : Եւ պէտք է ներսով դուրսով ճանչնան Թուրքը եւ ծանօթանան անոր գործած բազմապիսի ոճիրներուն : Որպէսզի, արձակուրդով թէ զինուորական ծառայութեամբ քանի մը շաբաթ Վոսփորի գեղածիծաղ ափերուն վրայ թափառելէ ետք, իրենց վերադարձին չպատմեն.

— Բայց, հայրի՛կ, սխալ ես... Այսօրուան Թուրքը երէկուան Թուրքը չէ, կ'ըսեմ քեզի ... Գացի աչքո՛վս տեսայ ... Անո՛նք քաղաքավար են, անո՛նք բարեացակամ են որ ,կը զարմանաս ... Մեզի պէս հագուած են, մեր լեզուն կը խօսին, մեր գիրերը կը գործածեն ... Հիմա շա՛տ փոխուեր են, հաւատա՛... Պէտք է դուն ալ փոխուիս ...

Ամէն կտրուկ միջոցի պիտի դիմենք, այս ազատ հայրենիքներուն մէջ, արմատախիլ ընելու համար այս մտայնութիւնը: Վերէն վար սխալ ու անհիմն այս կարծիքը:

Որովհետեւ, եթէ մեր «նոր»երը, իբրեւ զանգուած, իրա՛ւ հաւատան որ Թուրքը իրա՛ւ փոխուեր է, իրա՛ւ երէկուան վայրենին չէ, այլ բարեմոյն ու բարեհամբոյր, քաղաքակրթուած ու բարեկարգուած արարած մըն է՝ բոլորովին անընդունակ՝ իրեն վերագրուած ոճիրներուն, մեր քաղաքական դատը շատ բան կը կորսնցնէ իր թափէն: Իր տարողութենէն :

Արդարեւ, եթէ տնտնանք եւ ազդու միջոցներով չփարատենք «նոր»երու այս թիւրիմացութիւնը, այն ատեն անոնց մէջ յառաջ կուգայ թրքանպաստ հոգեփոխութիւն մը, որ իր կարգին անընդունակ կը դարձնէ զիրենք մեր հողային պահանջներով շահագրգռուելու այն եռանդով ու վճռականութեամբ, որոնք եղան գլխաւոր յատկանիշները «հին»երու անկասկածելի հայրենասիրութեան :

Վերջապէս, պիտի ընդունինք որ կարելի չէ քաղաքական դատ պաշտպանել « մատին ծայրով», «Կիրակիէ Կիրակի » կամ սալոնական բաղձանքներով :

— Սա մեր հողերը մեզի տային, գէշ չէր ըլլար ...

Այս անլի բաղձանքը յայտնող ժողովուրդին հող չեն տար : Երեսն անգամ չեն նայիր :

×

Ապա ուրեմն, «նոր»երուն պիտի տանք պատմութիւնը մեր ողբերգութեան :

Եւ սակայն, պէտք է ունենանք չափի գիտակցութիւնը : Պէտք է հաշուենք թէ տարուան մէջ քանի օր, քանի՛ ժամ մեր եղեռնապատումը, մեր Ոդիսականը անոնց ներկայացնելով դրական արդիւնք մը ձեռք կրնանք բերել : «Դրական արդիւնք», այս պարագային, կը նշանակէ «նոր»երը պողպատէ կապերով շղթայել հայ ժողովուրդին : Հայոց աշխարհին : Ու հայացնել զանոնք եւ՛ հոգիով, եւ՛ սրտով եւ՛ մտքով :

Կը թուի թէ «հին»երը, դժբախտաբար, չափի գիտակցութիւնը չունին: Եւ համոզուած կ'երեւան որ «առիթը փախցնելու չէ եւ պէտք է միշտ յիշեցնել իրենց թէ Թուրքը մեզ կոտորեց» եւ մեր հայրենիքը մեր ձեռքէն խլեց :

«Նոր»երը հիներու հայրենասիրութեամբ վարակելու այս անխորհուրդ ռազմավարութիւնը վերաքննութեան կը կարօտի :

Որովհետեւ, առտու իրիկուն ջարդերու եւ պարտութեանց մասին խօսելով հոգեկան փլուզում յառաջ կը բերենք «նոր»երուն մօտ :

Շատ անգամ պատահած է որ խելահաս «նոր»ը — տարիքը քսանէն քառասուն — գանգատի ·

— Ո՛ր հանդէսին, ո՛ր ժողովին կ'երթամ ջարդի, աքսորի, տեղահանութեան մասին կը խօսին... եկեղեցին անգամ, Տէր Հայրը իր քարոզին մէջ կոտորածներու մասին բաներ կը պատմէ ... Երբեմըն, ծնողքիս հետ հիւր կ'երթամ... Մէյ մըն ալ նայիս, «երկիր»էն եկածները կը սկսին իրենց ցաւերը պատմել ... «Մեր գիւղը աւանկ այրեցին, մեր տղաքը անանկ մեռցուցին, հայրս Եփրատը նետեցին ... » Մէկը կը վերջացնէ միւսը կը սկսի — « Մեր ժամը քարուքանդ ըրին, մեր երիտասարդները կախեցին, մեր հարսները առեւանգեցին ...» Մտիկ կ'ընես, կ'ընես, յետոյ, համբերութիւնդ կը հատնի եւ ակամայ կը հարցնես — « Ադէ՛կ, աս մեր Հայերը կռուիլ չէի՞ն գիտեր... Ինչո՞ւ ամէն ատեն ջարդուեր են ... Երբեմն ալ իրենք ջարդէին... Ի՛նչ վախկոտ ժողովուրդ է եղեր մեր ժողովուրդը ...

Այս երիտասարդը կը կարդայ ուրիշ ժողովուրդներու պատմութիւնն ալ : Ու կը նկատէ որ այդ ժողովուրդները աւելի շատ կը խօսին իրենց քաջութեանց քան իրենց դժբախտութեանց մասին :

Կարծես, չէին բաւեր մեծ հայրիկին ու մեծ մայրիկին, վարդապետին ու վարժապետին երեմիականը, հանդէսին մէջ ալ մէկը կ'առաջարկէ երգել ·

— *Մեր Հայրենիք թշուառ անտէր ...*

Երիտասարդ եղիր ու մի՛ ճաթիր :

Բայց, հայրենակից, տեսե՞ր ես ժողովուրդ մը, որ իր թշուառութիւնն ու անտիրութիւնը ազգային փառերգի նիւթ ընէ ...

×

«Նոր»երու ստորադասութեան զգացումը ջարդուփշուր ընելու լաւագոյն ձեւն է նկարագրել անոնց մեր դիւցազնամարտը, որ երեք անգամ հազար տարուան պատմութիւն ունի :

Պատմենք իրենց թէ այս ժողովուրդը ինչպէս կռուեցաւ վերջին յիսնամեակին — Վանի եւ Գարահիսարի մէջ, Արարայի ու Բաշ Աբարանի մէջ, Սարտարապատի եւ Եդեսիոյ մէջ :

Այն ատեն է որ երիտասարդը ասպետօրէն պիտի հպարտանայ իր ծագումով : Ու այն ատեն է որ իր ամբողջ էութեամբ պիտի պաշտպանէ մեր դատը : Ի՛ր դատը :

Ոչ՝ մէկ ժողովուրդ լալկանութեամբ նոր սերունդ կը հասցնէ, կը պատրաստէ, կը դաստիարակէ՝ իր ապագան կերտելու համար :

Հայրենիքները արտասուքով չէ որ կանգուն կը պահուին:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ ՈՒԹԻՆ

Կը լրանայ *Յառաջ*ի վերհրատարակման 20րդ տարին եւ մեր բաժանորդներու մեծ մասին տարեշրջանը : Կը խնդրենք որ բարի ըլլան նորոգել իրենց բաժանորդագրութիւնը, առանց սպասելու առանձին դիմումներու :

Կրկին շնորհակալութիւն մեր բոլոր պարտաճանաչ բաժանորդներուն որոնք կ'ապահովեն թերթիս կանոնաւոր հրատարակութիւնը :

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՒՏԻ ՄԸ

1865 Մարտ 8ին համեստ եկեղեցական մը, Կրեկոր Մենտել, Պրնոյի (Սիլեզիա) բնապատումներու ընկերակցութեան կը ներկայացնէր գիտական աշխատանք մը՝ *« Հետազօտութիւններ բոյսերու միջեւ պատուաստումներու շուրջ»*: Տեղեկագիրը կը հրատարակուէր բնապատումներու հանդէսին մէջ եւ միայն 1900ին կենսաբաններ կը սկսէին լուրջ ուսումնասիրութեան ենթարկել հռչակաւոր գիւտը, որ պիտի ունենար ընկերային ,բարոյական, մանկավարժական, տնտեսական եւ քաղաքական կիրարկումներ: Մենտել կ'ընդունուի այսօր մեծագոյն հանճարներէն մէկը, գիւտով եւ փորձառական մեթոտի կիրարկումով, հաւասար Նիւտոնի տիեզերական ձգողութեան գիւտին, իսկ կարեւորութեամբ՝ Այնշթայնի տեսութեան:

Աղքատ վանքի մը պարտէզին մէջ պարտիզպանութեամբ կը զբաղէր, ոլոռ կը մշակէր: Վանականը կը տեսնէր որ պատուաստումով ծաղիկներու գոյները կը փոխուէին նախապէս, յետոյ հինները կը յայտնուէին որոշ համեմատութեամբ: Շուրջ ինը տարի կը կատարէր փորձեր գործածելով քանակական մեթոտը եւ կը բանաձեւէր ժառանգական օրէնքները:

« Երբ պատուաստենք երկու բոյսեր, մէկը կարմիր ծաղիկներով, միւսը՝ ճերմակ, եթէ կարմիր ծաղիկներ յայտնուին, կը նշանակէ թէ կարմիր ծաղիկը տիրող *յատկանիշն է, ճերմակը կը մնայ* թաքուն: *Երրորդ սերունդին տիրող եւ թաքուն յատկանիշները կը բաժնուին, առաջ կուգան 75 առ հարիւր կարմիր, 25 առ հարիւր ճերմակ ծաղիկներ»:*

Ամէն կենդանի էակ կը կրէ տիրող *եւ* թաքուն *յատկանիշեր, կարեւորագոյն օրէնքն է* « յատկանիշերու անկախութեան» *օրէնքը: Մարդկային կենսաբանութեան մէջ մարմնական, մտաւոր, բարոյական յատկանիշեր կը տեւեն սերունդներ, երբեմն կը ցատկեն սերունդ մը եւ կը յայտնուին յաջորդ սերունդներուն, մինչդեռ թաքուն կը մնան ծնողքներու մօտ: « Տղուն ուշադիր քննութիւնը կը յայտնէ որ յաճախ կը կրէ միանգամայն որոշ յատկանիշեր, որոնք կը յիշեցնեն հօրը յատկանիշները, իսկ ուրիշներ՝ մօրը» (Տեմուր եւ Ժոնքհիր,* Դաստիարակութեան Գիտութիւնը, *էջ* 38):

Կալթըն կը գրէ · « Տղան ծնողաց կէսն է, մեծ հօր եւ մօր քառորդը, պապերուն ութերորդը» : Խառնածիններու մօտ երկու ցեղերու յատկանիշերը խառնուրդ են, յաջորդ սերունդներուն կամաց կամաց կը դառնան սկզբնական ձեւերուն : Տարբեր տեսակի պատկանող բադերու միութենէն առաջ կուգայ վայրի բադը : Պերնուըլի ընտանիքը չափագէտներ տուած է, Տարուիններ բնապատում են, Մոցարթ, Պախ, Պեթհովէն երաժիշտ ընտանիքներու որդիներ են: Էմոֆիլի *հիւանդութիւնը թաքուն կը մնայ իգական սեռին մօտ, կը յայտնուի արական սեռին մէջ, մայրը կը փոխանցէ զաւակներուն, աղջիկներուն մօտ թաքուն կը մնայ, մանչերուն մօտ տիրող է:*

Հոգեբան Ռիպօ, մանկավարժ Քոմփէյրէ կը գրեն · « Սկզբնական մեղքի վարդապետութիւնը կենսաբանական ճշմարտութիւն մըն է »:

Մարդկային արեան ուսումնասիրութեամբ կենսաբաններ գտած են չորս գըլխաւոր խումբեր եւ ենթախումբեր: Նոյն խումբին պատկանող արիւնով կարելի է ներարկում կատարել, տարբեր խումբի պատկանող արեան ներարկում մը կը պատճառէ բարդութիւն եւ վիժում: Դատարաններ տղուն եւ ենթադրական հօր արիւններու բաղդատութեամբ կը ճշդեն հայրութիւնը: Տղան պիտի կրէ հօրը արեան խումբը, եթէ տիրապետող է, բայց թաքուն պիտի մնայ մօր արեան խումբը, որ պիտի յայտնուի զաւակներէն մէկուն մէջ, կամ սերունդ մը յետոյ:

Կարելի՞ է փոփոխութեան ենթարկել ժառանգական յատկանիշերը: Կենսաբաններէն ոմանք կ'ընդունին փոփոխութիւնը, ուրիշներ կը մերժեն: Միջավայր, սննդառութիւն, կլիմայ կրնան փոփոխութեան ենթարկել ֆիզիքական եւ մտաւոր յատկանիշեր, ուրիշներ ցեղի մը անփոփոխելիութեան մասին կը պնդեն: Յունաստան նոյն կլիման ունի դարերէ ի վեր, բայց Մեծ Աթէնքի հանճարները գոյութիւն չունին, ցեղային պատուաստումները անհետացուցած են լաւագոյն տարրերը: « Ազգերու զարգացման օրէնքները » գործին մէջ Պաժհոյ կը մերժէ կլիմային ազդեցութիւնը, որովհետեւ իրարու նման մարդիկ կ'ապրին տարբեր վայրերու մէջ եւ նոյն վայրին մէջ ապրող մարդիկ իրարմէ տարբեր են : Հետեւաբար կլիման չէ որ ազգերը զանգուած մը ըլլայ »: Ցեղային յատկանիշերը կը տեւեն դարեր : Կեսար, Տակիտոս, Ստրաբոն կը նկարագրեն տեւտոնները որպէս կարգապահ, տոկուն եւ ռազմասէր: Քսան դար ետք Գերմանները կը մնան կարգապահ, պետի մը հնազանդող ժողովուրդ մը : Ժողովուրդ մը կրնայ մտաւորապէս յառաջդիմել, բայց ցեղային հիմնական գիծերը կը մնան :

Մենտելեան օրէնքները կը բացատրեն նոյն ընտանիքի անդամներուն միջեւ գտնուած տարբերութիւնները, ինչո՞ւ ձգտումներ եւ ձիրքեր տարբեր են, ինչո՞ւ համար դաստիարակութիւնը նկատի առնելու է տղուն ժառանգական յատկութիւնները, ինչո՞ւ միջավայրը — լայն իմաստով առնուած — չի կրնար փոփոխել գործարանաւորութեանց ժառանգական յատկանիշերը :

Երկրագործներ կը հետեւին կենսաբանական այս օրէնքներուն բոյսերու եւ կենդանիներու տեսակները ազնուացնելու համար ընտրողութիւններ կատարելով : Մարդաբաններ կը վարդապետէին, թէ մարդկային սեռի ազնուացման եւ ընկերութեան բարելաւման համար արգիլելու է ալքոլամոլներու, ախտաժէտներու ամուսնութիւնները : Ազգայնամոլներ քաղաքական վարդապետութեան մը բարձրացուցին բարձր եւ ստորին ցեղերու դասաւորումով ազնուական արիւն կրող ցեղերու տիրապետութիւնը հաստատելու համար :

Համեստ վանականը սորվեցուց նաեւ քանակական մեթոտներու կիրարկումը կենսաբանութեան մէջ : Որակական դիտողութիւնը սահմանափակ է, բազմաթիւ անդամներ հետեւելու է կեանքի գիտութեան երեւոյթներուն, փորձարկութիւններ կատարելու է ուսողական ճըշդութեան հասնելու համար: Այսպէս, Մենտել օրէնքներու բանաձեւումով եւ մեթոտի մը կիրարկութեամբ կատարեց կարեւոր յեղաշրջում մը :

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՋԱՐԴԱՐԱՐԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ ՄՍԱԳՈՐԾ ՋՕՐԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ

ԹՈՒՐՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԴԱՒԸ 3·000·000 ՀԱՅԱԶԳԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Ա·

Քաղելով Մէվլան Զատէ Րիֆաթի « Թրքական Յեղափոխութեան Ներքին կողմը» (Թուրքիէ Ինգըլապընըն Իչ Եւզիւ) երկէն հատուածներ տառացի կերպով թարգմանած եմ հետեւեալ մասերը, զորս կուտամ նոյնութեամբ, ծանօթութիւններ աւելցնելով եւ բնագրին կարգ մը կէտերուն վրայ ճշդումներ կատարելով :

1914 – 1918 *Թրքական ջարդարարական մեքենայի կազմակերպութեան, « Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի մասին, Մէվլանզատէի գիրքը՝* (էջ 108), *կը յայտարարէ·*

«Քանի որ Սարը – Գամիշի աղէտին վրայ՝ Ռուսերը յարձակողականի սկսելով, անոնց բանակներուն յառաջապահները հայ կամաւոր չէթէներն էին եւ ասոնք անդին ալ յեղափոխական շարժումներ(՞) ծայր տուած էին եւ վերջապէս Վան քաղաքը գրաւած էին եւ Վալի Ճէվտէթ պէյը փախչելու ստիպուած էին(1) :

« Իթթիհատ Թէրագգը իր գումարած արտասովոր գաղտնի նիստին մէջ՝ բացատրութիւններէ յետոյ որոշած է ոչ մէկ Հայ ողջ ձգելու պայմանով բնաջինջ ընել բոլոր Հայերը (էջ 108), (2):

« Այդ որոշումը տրուելէ անմիջապէս յետոյ գործադրութեան դրուելու կերպը եւ ձեւը մտածուեցան (Թուրք) պետերուն միջեւ : Եւ, փոխանցուեցաւ մարմնի մը որուն երեք անդամներն էին.— Տօքթ. Պէհաէտտին Շաքիր, Տօքթ. Նազըմ եւ կրթական նախարար Շիւքրի(3) *եւ անունը դրուեցաւ « Երեքի Գործադիր Մարմին » :*

« Այդ գործադիրը՝ « Թէշքիլաթը Մախսուսէ » անունի տակ բանտերէն հաւաքած էր արինարբու մարդասպաններ եւ մէջտեղ բերած էր կարգ մը չէթեներ : Այդ չէթէները ամէն տեսակ խայտառակութիւն եւ սրիկայութիւն գործած են եւ արատաւորած են աշխարհի առջեւ Թուրք ազգին պատիւը եւ անոր պատմութեան մէջ աւելցուցած են արիւնոտ եւ վայրենաբարոյ էջեր (էջ 108):

« Թէշքիլաթը Մախսուսէի գործած ոճիրներուն ամբողջական պատասխանատուութիւնը բեռցուցած են Թուրք ժողովուրդի կռնակին վրայ : Այդ վայրագ էջերը աւելցնողներն էին Իթթիհատի պետերը, մասնաւորապէս՝ Տօքթ. Պէհաէտտին Շաքիր, Տօքթ. Նազըմ, կրթական նախարար Շիւքրի պէյ, որոնք արդարացնելը խղճի եւ արդարութեան դէմ է :

« Արդարեւ կ'ըսուի թէ ամէն ազգ իրեն արժանի կառավարութեան ձեւը կ'ունենայ եւ այդ կառավարութեան քայլերուն եւ գործերուն պատասխանատուն կ'ըլլայ եւ յանդիմանութեան արժանի կը նկատուի »: (4) :

« Այս ընդհանուր օրէնքը ընդունելով հանդերձ, պէտք է ընդունիլ նաեւ ներդամիտ ըլլալու պարագան »:

« Փուշի նման մազերը ցցող այս ոճիրներուն հանդէպ, Անատոլուի Թուրքին չատ անմեղ (?) ըլլալուն համար փաստեր եւ վկաներ ալ կան :Զինադադարէն յետոյ, Թէվֆիք փաշայի կազմած առաջին դահլիճին Երեսփ. Ժողովին մէջ կարդացուած ծրագրի համաձայն, տեղի ունեցած խորհրդակցութեանց ընթացքին Հալէպի երեսփոխան Արթին էֆէնտի Պօչկէզեան եւ Գոզանի երեսփոխան Մաթէոս էֆէնտի Նալպանտեան յայտնած են թէ «պատերազմի ընթացքին հայ ազգի դէմ գործուած աղէտը միայն «Իթթիհատ Թէրագգը կուսակցութեան կողմէ գործուած է եւ Թուրքերէն չատ (?) անմեղ Հայերը պաշտպանած եւ հովանաւորած են, եւ Թուրք ազգը քաղաքակրթութեան եւ մարդկութեան առջեւ անմեղ (5) *նկատած են : Թէվֆիք փաշայի կառավարութիւնը, արագ կերպով պատժելով (?) հայկական աղէտի գլխաւոր գործադիրները, Խաղաղութեան Վեհաժողովին պիտի տանի այդ ոճիրներուն հաշուեյարդարը, եւ ատիկա անհրաժեշտ է օսմանեան Թուրք ազգին համար»:* (էջ 109):

« Մասնաւորապէս Պօչկէզեան ժողովի այդ նիստին մէջ՝ պատմական ճառ մը խօսած է եւ յայտարարած ·

« Հայերու ջարդերու եւ տարագրութեան (թագթիլ վէ թէհճիր) *մասին թէ՝ « Ընդհանուր պատերազմի չորս տարիներուն, օսմանեան երկիրներու մէջ վատութիւններ եւ* զուլումներ *գործուած*

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

— Իմ աչքի վրէն ...

Մեծաւորը գնաց : Քննիչները թոյլ տուին, որ Առաքելը ծխի : Մի քանի կում ծծելով, նա սկսեց կիսատ թողած իր պատմութիւնը իրիկուայ առաջին պահերի ոգեշնչումով, ինչպէս մոկացի գղրոտներն էին պատմում Սասնոյ ծռերի ու Թլոլ Դաւթի պատմութիւնը :

« ... Գիշեր կարճ է, ճամբէն երկէն, վեր կաց, Առաքել — լսեցի էդ ձէն իմ հոգու մէջէն, ու ոտի ելայ ...

Ու պատմութիւնը երէկուայ ընթացքին ստացաւ, հոսեց մարգագետիններով թաւալուող գետի նման :

... Առաքելը ոտքի ելաւ եւ նայեց չուրջը: Դեռ կէս գիշեր չկար : Աշխարհը խաղաղ էր, լուռ, ոչ մի ձէն ու ծըպտուն: Կարծես մի աներեւոյթ ուժ նրան հրում էր առաջ, դէպի Արաքսի ալիքները: Ձայնը հրամայում էր՝ «գնա, Առաքել, գնա» :Մօտեցաւ Արաքսին: Ոչ ոք չէր նկատել իրեն : Գիշերը խաղաղ էր : Նստած պաղ աւազի վրայ՝ նայում էր կաթնագոյն լոյսի մէջ սուզուած լեռներին: Արագը երգում էր, շողշողում լուսնի տակ : « Հիմա էս լոյսեր թափուեր են մեր Արածանու, մեր Մուրատ գետի մէջ լէ », — մտածեց Առաքելը ու հոգով տեսաւ լեռների այն կողմի աշխարհը: Իր հոգու խորքից, թէ երկնքից եկող ձայնը դարձեալ հնչեց նրա ականջին, հրամայեց վեր կենալ ու Արագըն անցնի: Նրան թւում էր, թէ հազար, հազար աչքեր աստղերի նման նայում են նրան բարձրերից : Ոտքի ելաւ ու առանց շորերը հանելու մտաւ գետը : Նա գիտէր, թէ տարուայ այս օրերին որտեղ է ծանծաղ: Պաղ ջուրը հասաւ մինչեւ գօտին, պաղ դող մտաւ նրա սիրտը: Արդէն ետ դառնալ չէր լինի: Նա ճեղքեց ջուրն ու հասաւ գետի մէջտեղը : Կանգնեց մի րոպէ, նայէց շուրջը: Կարծես արծաթաջրի ծով էր ընկել : Պսպղում, փայլփըլում էր շուրջը : Մարդ կէս ճանապարհից պիտի ետ չդառնայ : Քայլեց ջուրը ճեղքելով ու հասաւ այն ափին, մացառներից բռնեց ու դուրս եկաւ գետնի վըրայ : Համբուրեց կանաչները: Նրանից քիչ հեռու, սահմանապահ ասկեարները *կրակ էին արել ու նրա շուրջը հաւաքուած, խօսում էին՝ մարմինները քորելով : Առաքելը տեսնում էր նրանց ու չէր վախենում, նայում էր ու մտածում, « Ուրեմն էս բորոտ, գոթի* ասկեարներն *են հիմի մեր երկրի տէր ...»: Հանեց շալվարը, ամուր քամեց ու հագաւ, վեր կացաւ: Մահակը ձեռքին, սարերի լուսէ կատարներն աչքի առջեւ, քայլեց նրանց կողմը: Ո՞րտեղ էք, Դիտակ ու Վանք, Ալաշկերտի ձոր ու Նպատ լեռ, Առաքել կուգայ ձեր մօտ ուխտի ...*

Սուրմալիի հովիտն էլ նրան ծանօթ էր, յիշում էր ամէն գիւղ ու հիւղ, ամէն արտ ու այգի, թութ ու առու : Քնած էր աշխարհը, քնած էին մարդիկ, արթուն կը լինէին միայն գիլ ու գազան : Իսկ Առաքելը նրանցից չէր վախենում, միայն մարդկանց չհանդիպի մինչեւ սարերին հասնելը: Չէր քայլում ճանապարհներով, գիւղերի մօտով էր անցնում, բայց այնքան հեռու նրանցից, որ շները մարդահաչ չտան, չգապաղեն: Խոտն այս տարի առատ էր, դաշտերի կէսն՝ ամայի: Առաքելը կորչում էր նրանց մէջ : Յաճախ կանգ էր առնում, ականջ դնում ձայների : Լուռ էր աշխարհը, քամին էլ լռել էր: Իգտիրը ձախ կողմում մնաց, Բլուր գիւղը՝ աջ: Ոչ մի կրակ ու կայծ չէր երեւում գիւղերում: Եարաբ, *Բլուր գիւղում ո՞վ է ապրում հիմի, ո՞վ է ապրում Թորգոմենց տանը, Աղաջանենց տանը... Մեծ գիւղ էր Բլուրը, լաւ մարդիկ էին ապրում այնտեղ : Երբ իրենք Ալաշկերտից գաղթեցին էս կողմն եկան, Բլուրի խլեցին խլխլեցին իրարից գաղթականների ընտանիքները, իրենց տները դատարկեցին նրանց տեղաւորելու, իրենց բաղ ու բախչի բերք ու բար լցնում էին գաղթականների առաջ՝ կերէք : Հացն ու թացը անպակաս արին, պահեցին, չահեցին տնուէր, բնակ Հայերին : Ու յետոյ էլ իրենք գաղթական եղան, գաղթականների հետ փախան Արաղն անցան էս կողմ ... հէյ կիտի աշխարհ, հա ... Ու հիմա Առաքելը խոտերի մէջ նստած նայում էր լոյսի հանդցրած, քուն մտած Բլուր գիւղին: Գորշ պատկերով, երկյարկանի տները երեւում էին հեռուից, լուսնի լոյսի տակ սպիտակին էին տալիս նրանց պատուհանների դրդնակաձեւ ճաղերը : Նայեց, քաշեց, յիշեց բոլոր բարի մարդկանց որ ապրում էին այս գիւղում, մեռածներին ողորմի ասաց, ողջերին բարեյաղութիւն ցանկացաւ ու ճանապարհը շարունակեց : Մէկ էլ կանգ առաւ Ալի Ղամար գիւղի մօտ : Յիշեց, թէ ինչպէս էս գիւղում Խաչատուր անունով մի ուսուցնական մարդ, բարձր* բոյով, *մեծ մեծ սեւ աչքերով, եկաւ գաղթականների բարուանի առաջ ու սայլերով հաց բաժանեց բոլորին: Յիշեց, որ էդ ժամանակ դիտակցի Յոխանի փոքր եղբայրը Տիգրանը, սայլի վրայ հիւանդ պառկած մեռել էր : Սուգ ու շիւան ընկաւ : Թաղւորի տեսքով — կերպարանքով մարդն էլ լաց լացեց ու մխիթարեց Յոխանին :*

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(24 Շար·)

են, մասնաւորապէս հայ ազգին հանդէպ՝ սպանութիւններ, տարագրութիւններ, ոճիր մը ՝որ պատմութեան մէջ աննախընթաց է եւ գործադրուած Թուրք ազգի անունով : Ամիկա Թուրքը չգործեց (?) : Մազերը ցցող այդ ոճիրները կատարեցին չէթէ – կառավարութիւն մը եւ անոր արիւնածարաւ մարդիկը (Գանլը գաթիլ) : Նոյնիսկ այդ չէթէ – կառավարութեան մէկ մասը պատուաւոր եւ խղճի տէր անձեր էին :

«Այդ անձերը մասնակից չեղան այդ արատաւոր գործերուն :

«Անգարայի մէջ Աստուծոյ շնորհին արժանի Վալին Մազհար պէյը ոճիրներու համաձայն չեղաւ եւ պաշտօնանկ եղաւ : Գոնեայի մէջ՝ աստուածահաճոյ Վալին ճէլալ պէյը այդ շնութիւնները չգործեց եւ փոխադրուեցաւ այլուր : Քէօթահիոյ Միւթէսարրըֆը՝ Ֆայիք Ալի Սուլէյման Նազիֆի եղբայրը, այդ զուլումը չկատարելուն համար պաշտօնէն հեռացուցին :

Քասթէմունիի Վալին՝ իմաստուն Րէշիտ փաշան, այդ ոճիրները չգործելուն համար հանգստեան կոչուեցաւ, եւն. :

«Անատոլուի Թուրքին այդ մասին պատասխանատուութիւնը աշխարհի կարծիքին առջեւ աստիճան մը եւս կը մեղմանայ(?) :

Կ'երեւի պօշ – կէզէն էֆէնտին չէ կարդացեր «ճիհատ»ին այն հրահանգը, որ իւրաքանչիւր Թուրքի վրայ պարտականութիւն դրած էր երեք կամ չորս անհաւատ (քեաֆիր) հայ սպաննել : Մազհարին, Ֆայիզին, Րէշիտին վրայ կարելի է աւելցնել նաեւ երկու գայմագամներ՝ Տիգրանակերտի նահանգին մէջ, որոնք մարդասպանութիւն չուզեցին եւ սպաննուեցան Վալի Տոքթ. Րէշիտի մարդասպանական խումբին կողմէ : Այդ շատ մը անձերը, ոմանք խղճի դէմ չգործելու, ոմանք ալ ապագայ պատասխանատուութենէն վախնալու պատճառով հրաժարած էին, անոնցմէ ետք աւելի վայրագ պաշտօնեաներ յաջորդած էին անոնց :

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

---

(1) Մէվլանզատէ իրարմէ հեռու իրողութիւնները իրարու կը խառնէ : Սարը Ղամիշի ուղղութեամբ Էնվէրի թրքական յարձակումը՝ սկսած էր 1914 Դեկտեմբեր 11ին, եւ մինչեւ Նոր Տարի թրքական բանակը փճացած էր, իսկ Վանի կռիւները տեղի ունեցած էին 1915 Ապրիլին :

(2) Մէվլանզատէ Իթթիհատի արտասովոր գաղտնի նիստին ճիշդ թուականը չի տար : Իսկ Պէհաէտտին Շաքիր Փետր. 18 թիւ նամակը ցոյց կուտայ, որ այդ ժողովը տեղի ունեցած է 1915 Փետրուարի առաջին կիսուն :

(3) Մէվլանզատէ Թուրքերու կատարած ցեղասպանութեան բիւրաւոր դահիճներէն միայն քանի մը հոգիի մասին կը գրէ. 1929ին, երբ արդէն ատոնք ալ արդէն մահացած էին եւ լուռ կը մնայ Էնկիւրիի մէջ պաշտօնի վրայ եղող ուրիշ շատ մը հրէշներու մասին :

Թէշքիլաթի «երեքի գործադիր» անդամներուն համառօտ կենսագրականը .

Ալի Շիւքրի .— 1908ին եղած էր Սէրէզի (Պալքան) փոխ – կառավարիչ : 1909ին՝ չէթէական խումբ կազմակերպած էր Սէրէզի մէջ : 1910ին՝ Ջէրքէզ Ահմէտի եւ «Սարը էֆէ» էտիպի միջոցով սպաննել տուած էր ազատական գրողներէն Ահմէտ Սամիմին, Հասան Ֆէհմին եւ խմբագիր՝ Զէքի պէյը : Այս հասարակ ոճրագործը 1913 – 1918ին եղած էր կրթական նախարար : Կախուեցաւ Իզմիրի մէջ՝ Մուսթաֆա Քեմալի կողմէ, Քեմալը սպաննելու ամբաստանութեամբ : Իր ընկերը՝ Ջէրքէզ Ահմէտը՝ սպանիչն էր Զօհրապի եւ Վարդգէսի եւ ջարդարարն էր Վանի, Տիգրանակերտի եւ Սէվէրէկի շրջաններուն մէջ : «Սարը էֆէ» կոչուած էտիպը՝ գործակիցն էր Հալէպի Վալի Ապտիւլ Խալիգին՝ դահիճը՝ Միջագետք տարագրուած Հայերուն :

Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիր .— Անդամ էր Իթթիհատի Պիւռոյին, եւ ամենազդեցիկ անդամներէն մին : Բժիշկն էր գահաժառանգ Եուսուֆ Իզզէթտինին : Հաւանաբար անոր դահիճներէն մին : 1914ի Նոյեմբերին չէթէներով ջարդած էր Արտանուշի Հայերը : Հայոց Տարագրութեան ժամանակ իր կեդրոնատեղին էր Էրզրում : Կը գործածէր երկու տեսակ ծածկագիրներ, մին՝ ներքին նախարար՝ Թալէաթին հետ եւ միւսը պատերազմական նախարար Էնվէրի հետ : Նահանգային վալիներու հետ կապ կը պահէր ցեղասպանական գործին մէջ : 1918ին փախած էր Պերլին եւ եղբայրացած Զինովիէվի եւ Ռատէքի հետ : Կ'աշխատէր Պերլին Թալէաթի հետ : Սպաննուեցաւ Պերլինի մէջ 1922 Ապրիլ 17ին, Ա. Ե.ի եւ Ա. Շ.ի ձեռքով : Մարդկային միտքը անկարող է ըմբռնել թէ ինչպէս Սորպոն ուսած բժիշկ մը, մարդկային առողջութեան պաշտօնատար մը կրնայ աւազակապետ – ցեղասպան մը դառնալ :

Տոքթ. Նազըմ .— Իթթիհատի պիւռոյին անդամ էր : Նախապէս եղած էր Ընդհանուր Քարտուղար : Գործած էր Ջիա Կէօք Ալփի հետ : 1914ին գաւառները շրջած եւ Հայերու դէմ փրոփականտ մղած եւ պոյքոթը քաջալերած էր : Ճավիտի եւ Շիւքրիի հետ Քեմալի դէմ պայքարած եւ կախուած է Անգարայի մէջ, 1926ին :

Նախապէս 1919ին թրքական պատերազմական Ատեանի կողմէ մահուան դատապարտուած էր , ի բացակայութեան : Եղած էր 1920-21ին Պերլին, Մոսկուա եւ հիւրը եղած էր Մոսկուայի մէջ Ալի Ֆուատին :

(4) Մէվլանզատէ Թուրքերու ճիհատի հրատարակման եւ գործադրման պարագան անտես առած է : Մարաջախտ Լիման Ֆօն Զանտէրսի համհարզը (Էտ – տը – Քան) հարիւրապետ Միւլման յայտնած է, որ ճիհատին բնագիրը արդէն պատրաստ էր 1914 Հոկտեմբեր 9ին, Ռուսթուրք պատերազմէն մէկ շաբաթ առաջ (Գերման Շթատս Արխիւ) :

×

1.— «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի արհինարբու մարդասպաններու (գանլը – գաթիլ) թիւր ութ հազարէն տասը հազար է : Ատոնց գործն է սպաննել Հայերը, կողոպտել եւ բռնաբարել, գործադիր իշխանութեան հրամաններովը » (էջ 113) :

2.— «Թալէաթին հետ կը դասաւորենք բնաջնջուելիք Հայերուն քաղաքները եւ աւանները : Կը բաժնենք շրջաններու (Մանթըքա), եւ պէտք եղածին չափ գէթ չէթէ կը ղրկենք ճամբաներու վրայ, որոշ տեղեր, ուր անոնք կը սպասեն : Կառավարական քաղաքային պաշտօնեաներուն հրահանգ կը տրուի, ոստիկաններով եւ ժանտարմաներով կարաւանները դուրս հանել եւ հսկողութեան տակ բերել եւ յանձնել չէթէներուն» (էջ 116) :

3.— «Սպանութիւնները լրացնելէ յետոյ, դիակները կը նետուին նախապէս պատրաստուած խրամներու, փոսերու (չուգուր) մէջ եւ կը թաղուին, հանրային առողջութիւնը պահելու համար : Կիներու եւ աղջիկներու բռնաբարութեանց հանդէպ լուռ կը մնան» : «Թիւրքիա ինքլապըրըն իչ եիւզիւ» (էջ 116) :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐԾԻՔԸ

ՄԱԿԱԲՈՅԾԻ ՎԱՐՔԸ

—o—

Նրան անուանում են պարոն Հինգ տոկոս, ուղղակի միլիոնատէր Նուպար Կիւլպէնկեան, որն Իրաքի նաւթի հինգ տոկոսի արժեթղթերի տէրն է : Եւ այսքան միայն : Մնացածը խոպան ուղեղի մոլեգնութիւն է, առօրեայ բանդագուշանք :

Կողոպտուած միլիոնների դերին է պարոն Հինգ Տոկոսը, ոսկու շփացած զաւակը : Ապաշնորհ դերասանի նման, ամէն քայլափոխի նա գլուխ է խոնարհում, կարծելով, թէ ծափահարում են իրեն : Նա ցանկանում է հռչակուել տարօրինակութիւններով, ցանկանում է, որ մարդիկ խօսեն իր մասին, հիանան իր անձով :

Զզւայցունց լուրերի սիրահար թերթերը յայտնեցին, որ պարոն Նուպարը գրում է ինքնակենսագրութիւն, իսկ նրա բառարանով գրել՝ նշանակում է գնել, գնել ինքնակենսագրութիւն : Եւ քանի որ պարոն Հինգ տոկոսը չի աւարտել ինքնակենսագրական սակարկումները, ապագայ վաւերագրին օգնելու բուռն ցանկութեամբ, փորձենք մեզ յայտնի փաստաթղթերով լուսաբանել Պարոն Նուպար Կիւլպէնկեանի կեանքի հռչակաւոր դրուագները, որոնք ծածկուած են համեստութեան թանձր քողով :

Մի թերթի ինչ որ Թղթակից անամօթ հեգնանքով պատմում է, որ Պարոն Նուպարը նոր եւ շքեղ ինքնաշարժի ծածքը փոխարինել է աղբանոց նետուած մեքենայի հին ու ժանգոտած ծածքով ... Ինչո՞ւ էք զարմանում, Պարոն Թղթակից, չէ՞ որ Լոնտոնում շատ են շքեղ մեքենաները եւ նրանց մէջ նստած տարբեր տոկոսի միլիոնատէրերը, ասացէք, խնդրեմ, ուրիշ ի՞նչ կերպ պարոն Հինգ տոկոսը տարբերուի այլեւայլ մանր ու մեծ տոկոսներից :

Մէկ ուրիշ Թղթակից դատարկ բծախնդրութեամբ արձանագրում է, որ պարոն Նուպարի ճաշասեղանին մատուցւում է երեսուն տեսակի ճաշ ... Ինչո՞ւ էք մեղադրում պարոն Հինգ տոկոսին եւ ինչո՞ւ էք յամառում ձեր մոլորութեան մէջ, պնդելով, թէ նա կարող է բաւարարուել, օրինակ, հինգ տեսակի ճաշով. չէ՞ որ ճաշի ամէն մի տեսակը նրա պատկառելի կենսագրութեան մի շողշողուն էջն է, չէ՞ որ հինգ ճաշի պատճառով պարոն Հինգ տոկոսը գժտուեց եւ տասնամեակներ շարունակ յանուն արդարութեան մաքառեց հարազատ հօր դէմ : Տարեգիրները պատմում են, որ վաղընջական ժամանակներում, ինչ որ համեստ մի ճաշարանում պարոն Նուպարը կերել է տապակած մի հաւ, ընդամէնը մի հաւ եւ հաշիւը ուղարկել հօրը՝ վճարելու : Հայրը զայրացել է եւ հրաժարուել վճարել որդու ճաշագինը :

Անիրաւուած եւ հարստահարուած որդին, նոյն ինքը պարոն Հինգ տոկոսը դիմել է դատարան, պահանջելով վերականգնել տրորուած արդարութիւնը : Դատական գործը տեւել է տարիներ. եւ հայրը, եւ որդին ծախսել են հարիւր հազարաւոր տոլարներ յանուն հաւի արդարութեան, եւ անհաշտ պայքարը ի վերջոյ պսակուել է պարոն Նուպարի յաղթանակով : Դատարանը պարտադրել է անպարտաճանաչ հօրը վճարել հինգ տոկոսանոց որդու ճաշագինը :

Պարոն Նուպար, թոյլ տուէք հաւաստել անհամբեր ընթերցողին, որ յանուն քաղաքակրթութեան, դէթ մի պահ դուք կը հրաժարուէք համեստութիւնից եւ ձեր վարքագրութեան մէջ պատշաճօրէն կը լուսաբանէք տապակած հաւի ճակատամարտի ընթացքը : Հաւատացէք, առանց այդ լուսաբանութեան, ընթերցողը չի հասկանայ ձեր վերջին խոստովանութեան խոր իմաստը, «Կիներու հանդէպ ալ մասնաւոր տկարութիւններ ունեցած եմ» :

Ճիշդն ասած, մեր անհանգստութիւնը որեւէ հիմք չունի, որովհետեւ բացի ձեր յիշատակած փաստերից, հինգ տոկոսանոց մարդու գոյութեան մէջ ուրիշ ոչինչ չկայ : Նա քաղաք չի հրդեհել կամ մզկիթ չի կառուցել, ինչպէս երջանկայիշատակ Կարապետ պէյ Երամեանը : Սակայն անարդար չլինենք : 68 տարի հոգեղէն կեանքով ապրելուց յետոյ պարոն Նուպարը յանկարծակի յիշեց, որ ունեցել է հայրենիք, եւ հայրենիքի կարօտը այրեց նրա ստամոքսը. ստամոքս, որն իր վրայ է վերցրել պարոն Նուպարի մարմնի միւս բոլոր մասերի պարտականութիւնները : Ստամոքսի թելադրանքով նա անմիջապէս դիմում ներկայացրեց Թրքական դեսպանութիւն՝ Թրքահպատակ դառնալու համար : Այնուհետեւ, — պատմում է ականատեսը, — երբ հինգ տոկոսանոց մարդուն յանձնեցին Թուրքական անձնագիրը, անակնկալ ուրախութիւնից նա արտասուեց, աղի արցունքներ թափեց, եւ դէմքը ճառագեց յոյսի եւ հաւատարմութեան լոյսով : (Բարի վայելում, հինգ տոկոսանոց պարոն, բարի վայելում ...) :

Թուրքական քաղաքացիութիւնը հիմնաւորելու նպատակով Նուպար Կիւլպէնկեանը լրագրողներին պատմեց իր «մտերիմ կեանքը» : «Ծայրայեղութիւններէ կը խորշինք, չափազանցութիւններէ կը զգուշանանք : Մեծ հայրս լաւ սրճեփ մը ունէր, որը շատ ծոյլ էր սակայն : Օր մը մեծ հայրս հրամայեց որ սուրճ եփէ, բաւական սպասեց, եւ սուրճը չեկաւ : Գացին տեսան, որ սրճեփը կը քնանայ : Մեծ հայրս շատ բարկացաւ եւ միւս ծառաներուն հրամայեց, որ մարդուն լաւ ծեծ մը քաշեն : Անոնք ալ այնչափ ծեծեցին, որ խեղճ սրճեփը մեռաւ : Աղէտը երկուք էր, նախ՝ խեղճ մարդ մը մեռած էր, երկրորդ՝ մեծ հայրս զրկուած էր վարպետ սրճեփէ մը : Ծառաներուն պոռաց. ես ձեզի չըսի, թէ մարդը մեռցուցէք, միայն ըսի, թէ ծեծեցէք : Այս խօսքը մեր ընտանիքի նշանաբանն եղած էր» :

Որպիսի մարդասիրական նշանաբան, ծեծեցէք, ծեծեցէք, բայց մի մեռցնէք, մի մեռցնէք, որպէսզի Կիւլպէնկեանները չզրկուին սրճեփներից, չզրկուին այն մարդկանցից, որոնք հինգ տոկոս են վաստակել մակաբոյծի համար, որպէսզի նա լափի ու «մասնաւոր տկարութիւններ ունենայ կիներու հանդէպ» ... :

ԱՐՄԷՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

«Գրական Թերթ»

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (202)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Ուստի անոնք Թողուցին դուները, կանոնաւոր կերպով թմբուկի ձայնին ընկերակցութեամբ բերդ քաշուեցան :

Այն ատեն Արսլան բէկ Ս. Աստուածածին վանքին քով քաշել տուաւ պարիսպ քանդող չորս մեծ Թնդանօթները ու դէպի ամրոց ուղղեց զանոնք, ուր հունգարական Թնդանօթները մունջ կեցած էին :

Արսլան աւելի լաւ նշան կ'առնէր : Անոր գնդակները բերդին դէպի քաղաք նայող պարիսպները ու ցանկապատնէշները կը քանդէին : Գլխաւորաբար Հող ամրոցը կը հարուածէր : Քանի մը գնդակներ բերդին մէջ ալ ինկան, փոքրիկ շփոթութիւն մը պատճառելով, մինչեւ որ հասկցան թէ ո՞ր պատին տակ անցնելու է՝ Թնդանօթներու գնդակներէն զերծ մնալու համար :

Նոյն օրը Թուրքերը քաղաքի երկու եկեղեցիներէն ալ վար առին խաչը, տեղը մահիկը անկելով : Խորանները դուրս նետեցին, պատկերները այրեցին ու կէսօրը արդէն զանգակատուներու վրայէն կ'երգէին միւէզզինները երկար ու քաշքշուկ ոռնոցի մը նման . Ալլահու աքպար : Աշհատու աննա լա իլահա իլ Ալլահ : Աշհատու աննա Մահամմէտ առասուլու Ալլահ :

Հէյա ալաշշալահ : Հէյա ալալֆալահ : Ալլահու աքպար : Լա իլահա իլ Ալլահ : (Աստուած ամենամեծ է : Չկայ Աստուած Ալլահէն զատ : Իրապէս Մահմէտ իր մարգարէն է : Եկէք աղօթելու : Եկէք օրհնելու Աստուած : Աստուած ամենամեծ է : Չկայ Աստուած Ալլահէն զատ) :

Կէսօրը մինչ միասին կը ճաշէին՝ Տոպօ անխօս էր ու լուրջ :

Թագաւորէն դեռ լուր չկար : Էկէրի եպիսկոպոսէն գիշերը դարձած էր լրաբերը : Եպիսկոպոսը պատասխանած էր թէ ոչ դրամ ունի եւ ոչ ալ զինուոր, բայց կ'աղօթէ բերդիններուն համար :

Տոպոյի դէմքին վրայ ջիղ մը անգամ չցնցուեցաւ այդ լուրին վրայ, միայն յօնքերը քիչ մը աւելի իրարու մօտեցան :

Ղուկաս Նաժի եւս կը մտահոգէր զինքը. իր քաջ սպաներէն մէկն էր : Միշտ կը սիրէր Թուրքերու շուրջ սողոսկիլ. յանկարծ Թրքական մեծ բանակին վրայ կը յարձակէր ու կը փախչէր : Հիմա ի՞նչպէս պիտի կարենար վերադառնալ քանի որ բերդը պաշարուած էր, ու երփներանգ վրանները մինչեւ Ֆելնեմէթ կը տարածուէին : Գուցէ ետեւէն ալ հասած ըլլան ...

Ճաշի ժամանակ իմացուցին, թէ Անտոն Նաժի Թնդանօթի գնդակի մը զոհ գացած է :

Պոռնեմիսսա ոտքի ցատկեց :

— Տէր հրամանատար, Թոյլ տուէք որ Թուրքերուն վրայ յարձակում մը ընեմ : Կ'ամչնամ քաղաքին դուները առանց սուրի հարուածի մը յանձնած ըլլալնուս :

Պուտահազի, ոլորուն պեխերով սպան ալ ձայն բարձրացուց :

— Թող տեսնեն Թուրքերը, տէր հրամանատար, որ ոչ միայն գիշեր այլ օրուան լոյսով ալ կը համարձակինք իրենց հանդիպիլ :

Փեթէօ ալ կուրծքը ուռեցուց :

— Թէեւ մենք քիչ, հարիւր հազարի դէմ ալ կ'ելլենք :

Տոպոյի աչքերը փայլեցան :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Պ. Արմէն Յակոբեան, Օր. Մարօ Ստեփանեան եւ իրենց հարազատները, ազգականները, ընկերները, ընկերուհիները եւ բարեկամներ սրտի խոր կսկիծով կը գուժեն իրենց անդուգական մօր եւ սիրելիի,

ՍԱԹՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

մահը որ տեղի ունեցաւ իր բնակարանին մէջ, Քաշան, Ապրիլ 4ին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի (Ապրիլ 8) ժամը 10·30–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քաշանի գերեզմանատունը :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Վահագն Իչգալյացեան, Օր. Օր. Լօրա եւ Լիտիա Իչգալյացեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Կիրակի (Ապրիլ 11) առաւօտ ժամը 11·30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՎԱՀԱԳՆ ԻՉԳԱԼԱՑԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

×

Այրի Տիկին Պերճուհի Գալթաճեան (կինը), Այրի Տիկին Ովսաննա Պէրպէրեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի առաւօտ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի վաղամեռիկ **ԵՍԱՅԻ ԳԱԼԹԱՃԵԱՆԻ** մահուան քառասունքին եւ եղբօր՝

ԱՐՁՈՒՄԱՆ ԳԱԼԹԱՃԵԱՆԻ

(մեռած Հայաստան) յիշատակին :

◆ ◆ ◆

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Տէր եւ Տիկին Ա. Տապաղեան կը նուիրեն յիսուն ֆրանք ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի Օդափ. կայանին, իրենց հօր, ողբ. Յարութիւն Տապաղեանի յուղարկաւորութեան առթիւ: Օր. Ա. Փիրփիրեան կը նուիրէ յիսուն ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի բարենպատակ ձեռնարկներուն ողբ. Վահագն Իչքալյացեանի յիշատակին, անոր մահուան տարելիցին առիթով: Պ. Կ. Ունճեան կը նուիրէ տասը, ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի բարենպատակ ձեռնարկներուն, փոխան ծաղկեպսակի, ողբ. Յարութիւն Բարադամեանի մահուան առիթով : Պ. Հ. Գալֆայեան կը նուիրէ քառասուն, ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի Օդափ. կայանին, իր ողբ. կնոջ Թերեզ Գալֆայեանի մահուան Ե. տարելիցին առիթով : Այրի Տիկին Ադամի Տէր – Անդրէասեան կը նուիրէ 20, ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի բարենպատակ ձեռնարկներուն, իր յաւէտ ողբ. զաւկին, Գրիգորի, մահուան տարելիցին առիթով : Տէր եւ Տիկին Սարեան (Պանթէօ) կը նուիրեն քսան, ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի Օդափ. կայանին, Պանթէօ-Քաշանի Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղին միջոցով, Այրի Տիկին Մաքրուհի Ապաճեանի մահուան առիթով :

×

Հայ Կարմիր Խաչի Օդափ. կայանին կը նուիրեն.— Տիկին Աւրինէ Ճիւհէրեան 50 ֆրանք, Տիկին Ֆիլոր Մարտիրոսեան, Միթիլճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Թօփճեան քսանական ֆրանք, Պ. Ժ. Մանխասեան, Թօքաթլեան, Տ. Տիչեան, Տէր եւ Տիկին Զատէեան, Գալայճեան, Տէր եւ Տիկին Մութաֆեան (Քաշան), Գարամանուկեան (Բլամառ) տասնական, Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան ցերեկոյթ-պարահանդէսին առթիւ կը նուիրեն.— Պ. Պ. Ե. Հիւսիսեան (Միլանօ) 500, Կ. Ճընըրարեան (Լիոն) 250, Ա. Մալաճեան հարիւր, Բ. Զըրաչեան հարիւր, Ն. Ֆրէնկեան, Ճամճեան, Պահատուրեան, Արզումանօֆ ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ս. Մարգարեան, Տիլսիզեան, Տիկին Տօնապետեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգեան, Տիկին Մաթոսեան, Տիկին Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Զօլաքեան, Տէր եւ Տիկին Մարտիկեան, Տէր եւ Տիկին Իվօն, Համբարձումեան, Տէր եւ Տիկին Նշանեան, Տէր եւ Տիկին Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբեան, Բաչեան յիսունական, Աղապէկեան ընտանիք, Տիկին Սայեան 40ական, Իչքալյացեան ընտանիք, Ժան Յակոբեան երեսունական ֆրանք :

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Սան – Ֆրանսիսքոյէն ընկեր Զարլիզ Պալեան խմբագրատուն իր այցելութեան առթիւ տասը տոլար կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար :

◆ ◆ ◆

ՆՈՒԷՐ

Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Գարբիէլեան իրենց մօր՝ Տիրուհի Պիւլպիւլեանի մահուան 6րդ եւ հօր՝ Միհրան Պիւլպիւլեանի մահուան 11րդ տարեդարձին առթիւ յիսուն ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման :

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ՇԱԲԱԹ, (10 Ապրիլ) — Կիրակամուտքի ժամերգութիւն երեկոյեան ժամը 5ին :

ԿԻՐԱԿԻ, 11 Ապրիլ — Ժամերգութիւն առաւօտ ժամը 8ին, Ծաղկազարդ, Ս. պատարագ առաւօտ ժամը 10ին, Դռնբացէք երեկոյեան ժամը 5ին :

ԱՒԱԳ – ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ — երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 5ին : Յիշատակ 10 Կուսանացն :

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ — Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8ին, Յիշատակ Ընթրեաց Ս. Պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը 4ին, Կարգ Զարչարանաց, (խաւարում) ժամը 7ին :

(Շար.)

×

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 11 Ապրիլ — Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը 8–12, Դռնբացէք 16 :

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ — Տասն Կուսանաց ժամը 20 :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 Ապրիլ — Հսկում ժամը 20:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ — Պատարագ մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 8–11, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 20 :

Աւագ Հինգշաբթի օրուան արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պիտի քարոզէ Թեմիս Առաջնորդ Գեր. Տ. ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ :

ՈՒՐԲԱԹ, 16 Ապրիլ — Թաղում Քրիստոսի ժամը 16 :

ՇԱԲԱԹ, 17 Ապրիլ — Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ — Պատարագ Ս. Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէի գերեզմանատուն ժամը 14–17 :

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի, Ծաղկազարդ, ժամերգութիւն ժամը 10ին : Ձայնաւոր պատարագ եւ ուռօրհնէք ժամը 10·30ին : Ժամերգութիւն ժամը 16ին, պատարագ ժամը 17ին :

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Երեւանէն հետեւեալ անձերը կը փնտրեն Սարգիս Գալուստեան իր որդին՝ Իշխան Պօղոսեանը: Ազնիւ Մուրատեան իր ամուսինը՝ Կրեչա Մուրատեանը : Աստղիկ Ծառուկեան իր ամուսինը՝ Խաչատուր Ծառուկեանը: Գալուստ Խաչատուրեան իր եղբօրորդին՝ Դանիէլ Խաչատուրեանը : Արմենակ Գրիգորեան իր քոյրը՝ Փառանձեմ Մանուէլեանը : (Դիմել եկեղեցի) :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

THEATRE DE PLAISANCE

111, Rue du Château, PARIS (14e)
(Métro : Pernety)

Շաբաթ, Ապրիլ 10ին
ժամը 21·15ին

ԺԱՆ-ԺԱՔ ԱՍԼԱՆԵԱՆ
կը ներկայացնէ հայ մշակոյթի գանձերը

CHANT PROFOND D'ARMENIE

Décors : MADELEINE LOUYS
Régie : J. J. ASLANIAN
avec Robert Darame, Jacques Degor,
Eve Griliquez, Liliane Jeney et
Philippe Chauveau
*Textes français de Luc-André Marcel et
Gérard Hékimian.*

◆ ◆ ◆

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Արնուվիլի մասնաճիւղի վարչական ժողովը Երկուշաբթի (12 Ապրիլ) ժամը 21ին, ընկերուհի Տիկին Արմաւ Հապէշեանի բնակարանը: Ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Րաֆֆի» խումբի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ ժամը 21ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 Րիւ Պլէօ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

◆ ◆ ◆

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին): Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար «Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

◆ ◆ ◆

ԾԱԽՈՒ Է

Matériel Dubied pour tricotage, IBAN jauge 10, 1 m. 40, état pratiquement neuf.
Téléph. Der-Tomayan MIC. 20-60.

« ՍՕՍԻ » ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը :

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

Պ. ՓԻԷՐ ԿՕՐՕՆԻ

(Առենադպիր Ֆրանսական Մշակութային Ֆոլքլորիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, Կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO.03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 ֆրանք

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	40 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	20 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	5	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ֆ.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	20 Ֆ.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան :

ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ
ՀԷԼՎԱ ԹԱՀԻՆ
ԼՈՔՈՒՄ ՇԱՐՈՑ
ՍՈՒՍԱՄ – (ՌՈՃԻԿ)
ՀԷԼՎԱ ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA • CHOCO-LOC
Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)
Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
8
ԱՊՐԻԼ
JEUDI
8 AVRIL
1965
LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10278 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 41e ANNÉE — No 10.278

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿՐԿՆԱԿ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

1915ի Մեծ Եղեռնը տխուր վերջաբանն էր Թուրքիոյ Հայոց ողբերգութեան: Ողբերգութիւն՝ որ կը սկսէր 1878ին, ռուսեւթուրք պատերազմի վաղորդայնին:

Թրքական բանակներու ջախջախիչ պարտութիւնը Պալքանեան եւ Կովկասեան զոյգ ճակատներու վրայ իր գերագոյն աստիճանին հասցուցած էր «Մոսկոֆ»ին դէմ ատելութիւնը Թուրքերու հոգիին մէջ:

Հայկական նահանգներու գրաւումը ռուս բանակին կողմէ, որուն յաղթական գործողութիւններուն մէջ առաջին կարգի վրայ կուգային Լորիս Մելիքովի եւ Տէր Ղուկասովի պէս նշանաւոր ռազմագէտներ, աւելի եւս կատղեցուցած էր Ապտիւլ Համիտը, որ իբրեւ Խալիֆա մահմետականներու, իր քաղաքականութեան հիմնաքարը դարձուցած էր համիսլամութիւնը:

ԺԹ. դարու սկիզբէն Պալքաններու քրիստոնեայ ազգերը ապստամբութեան դրօշ բարձրացնելով իրարու ետեւէ յաջողեր էին ինքնավարութեան եւ անկախութեան տիրանալ:

1877 – 1878ի դժբախտ պատերազմը մահացու հարուածը պիտի տար օսմանեան կայսրութեան, որ հետզհետէ անդամահատուելով կը զրկուէր իր եւրոպական հողամասերէն:

Ռուսիան գլխաւոր պաշտպանն ու զօրավիգն էր եղած Սերպերուն, Ռումանացիներուն, Պուլկարներուն, նոյնիսկ Յոյներուն (Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ), իրենց ազատագրական կռիւներուն ատեն թօթափելու համար թրքական լուծը:

Ապտիւլ Համիտ կը վախնար, որ նոյն բախտին պիտի արժանանայ նաեւ Թրքահայաստանը, շնորհիւ Ռուսիոյ աջակցութեան:

Եւ որպէսզի այս վերջինը չիւրացնէ իր գրաւած հայկական նահանգները, Սուլթանը դրդեց Պոլսոյ Հայոց պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանը, որ երթայ Սան Սթեֆանօ եւ ռուսական բանակներու ընդհ. հրամանատարին ներկայացնէ հայկական պահանջները, որոնք շատ համեստ էին: Այսինքն կեանքի, ինչքի եւ պատուոյ ապահովութիւն՝ «Քիւրտերու եւ Չէրքէզներու» յարձակումներուն եւ յափշտակութեանց դէմ:

Այդ դիմումին հետեւանքով է, որ Սան Սթեֆանոյի 19 Փետրուար – 3 Մարտ 1878ի դաշնագրին մէջ մտցուցին 16րդ յօդուածը, որ Բարենորոգումներ կը խոստանար հայկական նահանգներուն մէջ՝ նախքան ռուսական բանակին քաշուիլը:

Այս դաշնագրին մելանը չչորցած՝ անգլիական նաւատորմը խարսխեց Պոլսոյ ջուրերուն մէջ՝ սպառնալով Ռուսիոյ եւ ստիպելով զայն, որ չեղեալ նկատէ Սան Սթեֆանոյի դաշնագիրը: Ետքէն Պերլինի մէջ մեղի տուին 61րդ յօդուածը: Ռուսիոյ փոխարէն՝ վեց մեծ պետութիւններ երաշխաւոր դարձան հայկական բարենորոգումներուն, որոնց գործադրութեան պիտի հսկէին:

Ռուսական վտանգին դէմ պաշտպանուելու համար նախ քան Պերլինի վեհաժողովին բացումը, 1878 Յունիս 4ին Անգլիա եւ Թուրքիա կնքեցին գաղտնի դաշնագիր մը, որով Ապտիւլ Համիտ Կիպրոս կղզին կը նուիրէր Անգլիոյ, որ փոխարէն կ'երաշխաւորէր Թուրքիոյ հողային ամբողջականութիւնը եւ պաշտպանութիւնը ընդդէմ Ռուսիոյ:

Բարձրագոյն Դուռը կը խոստանար ապահովել հայկական նահանգներու քրիստոնեայ եւ այլ հպատակներու պաշտպանութիւնը:

Մեր դժբախտութիւնը, այսինքն հայկական ողբերգութիւնը սկսաւ այդ չարաշուք թուականին, 1878ին: Զոհ գացինք անգլեւռուս մրցակցութեան: Աչքի փուշ դարձանք Ապտիւլ Համիտին, որ կ'ապրէր Մոսկոֆի սարսափին տակ: Կը վախնար կորսնցնելէ արեւելեան նահանգները, ուր տիրապետող տարրը Հայերն էին:

Պալքանի քրիստոնեաներու խնդիրը վերջացեր էր, սակայն նոր վտանգ մը կը սպառնար այս անգամ: Նոր խնդիր մըն էր ստեղծուած ,— Հայկական Հարցը:

Անհրաժեշտ էր արգիլել արեւելեան նահանգներու անջատումը կայսրութենէն եւ Ռուսիոյ միացումը:

Այդ նպատակի իրագործման համար է, որ կարմիր սուլթանը պիտի կազմէր Համիտէ զօրագունդերը՝ 1890ին, ու պիտի կազմակերպէր 1894ի, 1895ի եւ 1896ի համատարած ջարդերը: Պիտի ջանար կոտրել Հայերու ողնայարը, իր դիւային ծրագրին գործիք դարձնելով Քիւրտերը:

Ու մինչ Թուրքերը կը կարծէին թէ Ռուսիա Հայերու վրայ կռթնելով պիտի գրաւէ արեւելեան նահանգները, ցարական կառավարութիւնը իր քաղաքականութեան նշանաբանն էր դարձուցած՝ Հայաստանը՝ առանց Հայու:

Կրկնակ ողբերգութիւն:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՏԵՐԻՄ ԶՐՈՅՑ ԷԼԻԶԷԻ ՄԷՋ

ՏԸ ԿՈԼԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Օգտուելով Էլիզէի մէկ ընդունելութենէն, որ կը տրուէր ի պատիւ Ազգ. Ժողովի դիւանին, նախագահ տը Կոլ կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած է որոնք կը պարզեն իր յետագայ ծրագիրները: Ոչ մէկ լրագրող ներկայ եղած է այդ ընդունելութեան, բայց տրուած ըլլալով նախագահին յայտնած ծրագիրներուն կարեւորութիւնը, երեսփոխանները անմիջապէս տեղեակ պահած են մամուլը:

Այս աւանդական ընդունելութեան կը բացակայէին, ինչպէս ամէն տարի ընկերվարականները, յանձինս Ազգ. Ժողովի փոխ-նախագահ Մոնթալայի եւ երեք քարտուղարներու:

Շապան – Տէլմաս կարճ ճառ մը արտասանած է ոգեկոչելով օրէնսդրական աշխատանքը զոր Ազգ. Ժողովը ունի կատարելիք: Տը Կոլ խօսք առնելով, նախ իր գոհունակութիւնը յայտնած է այն սերտ գործակցութեան համար, որ հաստատուած է գործադիրին եւ օրէնսդրականին միջեւ, ապա քանի մը խօսք ըսած է ընդհանուր հարցերու շուրջ: «1965ը շատ կարեւոր պիտի ըլլայ, որովհետեւ կը վերածնի յաւիտենական վիճաբանութիւնը պատերազմի եւ խաղաղութեան միջեւ»: Նախագահը շեշտած է թէ Ֆրանսա մեծ դեր ունի կատարելիք «պէտք է որ Ֆրանսացիք իւրացնեն Պետութեան իմաստը: Տարին կարեւոր պիտի ըլլայ նաեւ ներքին ճակատի վրայ, որովհետեւ ֆրանսացի ժողովուրդը պէտք է արտայայտէ այն վերջնական հիմնարկութեանց մասին զորս կ'ուզէ տալ պետութեան: Չեմ կասկածիր որ պատասխանը դրական ըլլայ, այնպէս որ Ֆրանսայի ճակատագիրը ապահով կը թուի ինծի»:

Այս յայտարարութիւնները պատճառ դարձան որ պաշտօնական շրջանակները ճշդում մը ընեն, առաջքն առնելու համար զանազան մեկնաբանութեանց: Կը ճշդուէր թէ տը Կոլ չէր ակնարկած հաւանական հանրաքուէի մը այլ նախագահական յառաջիկայ ընտրութեան «Հանրապետութեան նախագահը այս ձեւով կը շեշտէ Ֆրանսացիներու քուէարկութեան իմաստը, որոնք ընտրելով Պետութեան նախագահը, պիտի սահմանեն Պետութեան իսկ իմաստը»:

Այս առթիւ «Օռոռ» կարգ մը խորհրդածութիւններ կ'ընէ չըսուածներուն մասին եւ կ'եզրակացնէ .— «Տը Կոլ որոշած է կրկին ներկայանալ: Միայն առողջական արգելք մը կրնայ փոխել իր որոշումը: Սահմանադրութիւնը իր ներկայ ձեւին մէջ, վերջնական չէ: Կարեւոր բարեփոխումներ կ'ուսումնասիրուին.— Ծերակոյտին Տնտեսական Ժողովի մը վերածումը, ձուլուելով Տնտեսական Խորհուրդին հետ եւ փոխ – նախագահի պաշտօնը տալով նախարարապետին եւ ոչ թէ Ծերակոյտի նախագահին, ինչպէս է ներկայիս:

«Իւմանիթէն» ալ այն կարծիքն ունի որ ինչ որ ալ եղած ըլլայ տը Կոլի արտասանած բուն նախադասութիւնը, «բան մը» կը պատրաստէ: Համայնավար պաշտօնաթերթը կը խորհի թէ, վերապահութիւններ նկատի առնելով հանդերձ, կարելի է հետեւեալ ենթադրութիւններն ընել: Տը Կոլ կ'որոշէ չներկայանալ, բայց նախապէս կ'ուզէ «յաջորդ» մը նախատեսել եւ երկիրը հաւանութիւնը տալով սահմանադրական բարեփոխումի մը, վստահութիւն յայտնէ իրեն հանդէպ: Փոխ – նախագահի պաշտօն մը պիտի ստեղծէ, որու համար ինք պիտի նշանակէ թեկնածուն: Այս ձեւով ոչ միայն իր յաջորդը նշանակած կ'ըլլայ, այլեւ իր յաջորդին յաջորդը: Երկրորդ պարագայ .— Տը Կոլ կը ներկայանայ, նոյն ժամանակ սահմանադրական բարեփոխում կ'առաջարկէ, այս ձեւով հանրաքուէ եւ ընտրութիւն նոյն օրը կը կատարուին: Կամ տը Կոլ իր պաշտօնավարութեան շրջանին երկարաձգում մը կ'ուզէ, երկու տարի, այսինքն մինչեւ երեսփոխանական ընտրութիւնները:

«Քոմպա» անդրադառնալով Էլիզէի այս խօսակցութեանց, կը գրէ թէ նախագահական ընտրապայքարը սկսած է: Ընտրուած ձեւը յատուկ է տը Կոլի, որ զայն քանիցս օգտագործած է յաջողութեամբ: Բայց, կը շարունակէ թերթը, արդեօ՞ք Ֆրանսացիք ձանձրացած չեն այս մեթոտներէն որոնք Մորիս Լըպլանի վէպերու յաջողութիւնը ապահովեցին, բայց չեն կրնար ներմուծուիլ կառավարութեան մը ոճին մէջ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ ՈՒԹԻՆ

Կը լրանայ Յառաջի վերհրատարակման 20րդ տարին եւ մեր բաժանորդներու մեծ մասին տարեշրջանը: Կը խնդրենք որ բարի ըլլան նորոգել իրենց բաժանորդագրութիւնը, առանց սպասելու առանձին դիմումներու:

Կրկին շնորհակալութիւն մեր բոլոր պարտաճանաչ բաժանորդներուն որոնք կ'ապահովեն թերթիս կանոնաւոր հրատարակութիւնը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻԿԻՆ ԽՐՈՒՇՉԵՒԱ, առաջին անգամ ըլլալով իր ամուսնոյն պաշտօնազրկումէն ի վեր, տեսակցութիւն մը տուած է ամերիկեան թերթի մը: — Ո՞ւր կ'ապրիք ներկայիս: = Մոսկուա եւ Մոսկուայի մօտ: Երկու տուն ունինք:— Ի՞նչպէս էք: = Կը տեսնէք, շատ լաւ: — Ա՞ն: = Ան ալ շատ լաւ է: -- Զի՞ ձանձրանար: = Վարժուեցաւ: Կացութեան համակերպած է:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ երեք պետութիւններու Գերմանիոյ հրամանատարութիւնները ծանուցագիր մը ղրկեցին Խորհ. Իշխանութեանց, որու մէջ կ'ըսեն.— Զգեցէք որ մեր կառքերն ու փոխադրութեան միջոցները ազատ անցք ունենան:

ՍԱՅԳՈՆԻ ամերիկեան սպասարկութիւնները կը հաղորդեն թէ Մարտի ընթացքին Հարաւային – Վիէթնամի կառավարական զօրքերը 730 մեռեալ ունեցած են (870 Փետրուարին) ի Վիէթքոնկը 1625 հոգի կորսնցուցած է (1830 ամերիկեան օդանաւեր վար առնուած են ութ ամսուան ընթացքին (1964 Օգոստոս 5 — 1965 Ապրիլ)

ՇՈՒ ԷՆ ԼԱՅ յայտնած է Ու Թանի որ, իր կարծիքով, Վիէթնամեան տագնապը ուղղակի պէտք է կարգադրուի շահակից երկիրներու կողմէ: Կը կարծուի թէ «շահակից» ըսելով, Շու Էն Լայ կ'ակնարկէ Վիէթնամի եւ Վիէթքոնկի:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ, Վիթալի Թիթով որ կեդրոնական կոմիտէի քարտուղարն է 1962 Նոյեմբեր 22էն ի վեր հեռացուած է իր պաշտօնէն եւ Բ. քարտուղար ընտրուած Ղազախստանի կեդրոնական կոմիտէին: Թիթով կուսակցութեան կազմակերպչական յանձնախումբին ալ նախագահն էր: Կ'ըսուի թէ շնորհազրկումի բոլոր երեւոյթները կան այս փոփոխութեան մէջ:

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ կը հաղորդեն թէ Նասր Իրաքի վարչապետը ընդունած է եւ Պաշտպանութեան նախարարը, որոնք Պաղտատէն Գահիրէ գացած էին: Կարեւոր դէպքերու կը սպասուի Իրաքի մէջ քրտական տագնապին առընչութեամբ եւ իրաքցի ղեկավարներու ճամբորդութեան նպատակն է տեղեակ պահել Նասրը:

ՏԸՊԼԻՆԻ մէջ մէկ միլիոն 691 հազար քուէարկողներ կ'ընտրեն իրենց Ազգ. Ժողովը: Վարչապետ Լէմաս յայտարարած է այս առթիւ թէ կը հրաժարի եթէ իր կուսակցութիւնը -- Ֆիաննա Ֆէյլ՝ մեծամասնութիւն չշահի խորհրդարանին մէջ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն իրարանցում կը տիրէ Պաքուի համալսարանին Ափրիկեցի եւ Ասիացի ուսանողներուն մէջ: Քենիացի երեսուն ուսանողներ ճամբայ ելած են, իրենց երկիրը վերադառնալու համար: Չորս խորհրդային եւ մէկ օտար ուսանող ձերբակալուած են, իբրեւ հետեւանք ղանացի ուսանողի մը սպանութեան, որ տեղի ունեցած է Մարտ 18ին:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ Կոմուլքա եւ Բրեժնեւ գոնփակ տեսակցութիւն մը ունեցած են, խօսելու համար լեհ – ռուս բարեկամական նոր դաշինքին մասին: Կարգ մը զրոյցներու համաձայն, երկու ղեկավարները խօսած են նաեւ Մոսկուա – Փեքին տարակարծութեան եւ Պերլինի կացութեան մասին:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ հաւաքուած են ՍԷՆթոյի (Նախկին Պաղտատի Ուխտ), անդամ պետութեանց (Մեծն Բրիտանիա, Պարսկաստան, Թուրքիա, Փաքիստան) Արտաքին նախարարները: Ժողովը կը վերջանայ Ապրիլ 8ին: Օրակարգն էր՝ տնտեսական հարցեր եւ միջազգային կացութիւնը:

ՐԱՖՖԻ
ԵՒ ՀԱՅ ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Դ. եւ վերջին մաս)

ՆՈՒԷՐՆԵՐ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Խնդրեցի Րաֆֆիէն որ հաճի ինձ ցոյց տալ մի քանիներն այն յիշատակներէն, զորս իր ընթերցողները ընծայած են իրեն : Դժբախտաբար ժամանակ անցաւ եւ ամէնքը կարող չեմ յիշել, գրի առածներս ալ այժմ հազիւ թէ կրնամ կարդալ, զի գրեթէ ջնջուած են :

Մոսկուայի հայ գաղութը, որ միշտ այնքան յօժարակամ մասնակցած է մեր զարգացման ամէն ձեռնարկներու, անտարակոյս պէտք էր լաւագոյն ձեւով ներկայանար Րաֆֆիի յոբելեանին.—

Թաւշապատ գորգի վրայ արծաթէ թանաքաման մը եւ ուղղիչ մը Մոսկուայի Հայոց զգացումներուն ապացոյցն են : Թանաքամանը նուրբ շինուած գործ մըն է, ընտիր ճաշակով, եւ զարդարեալ ոսկի փառաւոր գրիչով մը : Բաւական է ըսել թէ այդ գործը ռուս արքայական ոսկերիչ Խլեպնիկովի մատներուն ամէնէն գեղեցիկ վաստակներէն մին է : Վրան գրուած է « Մոսկվայի Հայոց հասարակութենից, 1859 – Րաֆֆի – 1884» :

Ժողովուրդի մը շնորհակալութիւններըն երկու բառով բացատրել հնարաւոր է.— Այդ երկու բառերը ցոյց կուտան թէ Հայ հասարակութիւնը եւ Րաֆֆի միմեանց հետ կապուած են շատ սերտ կապերով : Սակայն Մոսկուայի հասարակութիւնը չի բաւականանար լակոնական ոճով, այլ կուգայ վայրկեան մը, որ իրենց սիրտը կարօտ է աւելի պերճախօս արտայայտութեանց : Եւ իրենց խանդավառ հոգիներուն բարեմաղթութիւնները գեղեցիկ ուղերձներով ի յայտ կը բերեն : Շատ սիրուն գրութիւն մը պահպանուած արծաթապատ սքանչելի թղթապանակի մը մէջ կը յայտնէ թէ Րաֆֆի ինչե՛ր ըրած է Հայոց համար :

Խարկով կարող չէր ետ մնալ Մոսկուայէն : Համալսարանական ուսանողները, որոնք մինչեւ այն ատեն իրենք զիրենք բաւական սէգ կը կարծէին, կամ անտարբեր՝ հեղինակի մը համար գորովալիր զգացումներ արտայայտելու, այդ համալսարանականները իրենց կարգին յաղթուած են Րաֆֆիի գրիչէն եւ յոյժ գեղեցիկ թանաքաման մը ղրկելով իրենց մէկ յիշատակ առ Րաֆֆի, յայտնած են թէ ինչ որ ալ լինին իրենց աւանդուած ուսումները, ունին սիրտ մը ազգային սէրով բաբախուն :

Իրաւ է թէ չպակսեցան ազնուամիտ անձեր, որոնք այս ցոյցերը իբր հակա–կառավարական ցոյցեր նկատելով՝ ըստ այնմ տեղեկագիր ուղղեցին ուր որ անկ է : *Ռուսիոյ մէջ հեղինակները պարտաւոր են սպասել ամէն տեսակ քաջալերութեանց, ամէն տեսակ խոչընդոտներու :*

Երկար պիտի տեւէ մի առ մի թուել այն ամէն յիշատակները, որոնք Ռուսիոյ Հայոց եւ ի մասնաւորի միջակ դասու ազնիւ զգացումներուն արտայայտութիւններն են : Մէկ կողմ՝ կը տեսնես Թուրկենէֆի, ռուս ազգային մեծ վիպասանին ամբողջ գործերը, գեղեցիկ կազմով, նուիրուած Ներսիսեան սանուց կողմէ : Պատանի ուսանողները, զգածուած Թուրկենէֆի մելամաղձիկ նկարագրութիւններէն, չէին կրնար թերեւս այլ կերպով հայ վիպասանին արտայայտել իրենց զգացումները քան այդ նուէրով ցոյց տալ թէ հայ պատանեկութիւնն ալ գիտէ իր սրտին հետ միացնել իբր մարդ եւ իբր հայ սուրբ զգացումներ :

Գեղարուեստից ներկայացուցիչներ անտարբեր հանդիսատեսներ չեն արուեստակիցի մը յոբելենական տօնախմբութեան : Մոզդոկէն Յովհաննիսեան վիպասանին կը նուիրէ պատկեր մը, ուր տրխրադէմ կին մը, իր զաւակներուն ձեռքէն բռնած, կ'ողբայ աներեւոյթ եղած ցան ու ցրիւ քաղաքներու շիրիմներուն վրայ :

Այդ պատկերին կողքին, Սահակ – Մեսրոպի նկարը, որ աւելի տխուր կ'ընծայէ այդ աւերակներուն անցեալին եւ ներկային միջեւ տարբերութիւնը : «Աղբիւր» թերթին խմբագիրն է որ ըրած է այդ նուէրը :

Աւերակներուն եւ Սահակ – Մեսրոպի մօտ կը տեսնես Րաֆֆիի պատկերը, զոր պատրաստեր է հեռագրատուներու մէջ աշխատող հայ երիտասարդ մը՝ իր հանդըստեան ժամերէն դուրս աշխատելով :

Յոբելեանին ողին շատ պարզ բացատրուած է երիտասարդի մը վրձինով եւ գրիչով : Քնար մը, իր վրայ գրուած հետեւեալ տողերով.

Իմ կեանքից անցան տարիք քսանեւչորս
Բայց ես մինչ այսօր մնացի վիրախօս,
Իսկ այսուհետեւ գիտեմ հայերէն
Մի քանի բառեր կարդալ ու խօսիլ :

Ի՞նչ տեղից գիտեմ, հարցո՛ր, ընթերցող,
Կամ ինձ հայերէն ո՞վ էր ուսուցող,
Այդ մարդն էր Րաֆֆին՝ իր անմահ
գրչով,
Որ լեզուս բացեց իր սուրբ գիրքերով :

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ ըրաւ գրական քննադատութիւնը Րաֆֆիի համար :

Ներելի էր մեզի ի սկզբան յուսալ թէ Կովկասեան հայ տաղանդը, զարգացած գերմանական եւ ռուսական համալսարաններու մէջ, ունէր իր տրամադրութեան ներքեւ բազմադիմի միջոցներ՝ գաղափար մը տալու մեզի այն գրական քննադատութեան, որու պարտքն է պարզել գիրքի մը ունեցած կոչումը եւ ազդեցութիւնը ժողովուրդին մտքին ու բարքերուն վրայ : Դժբախտաբար Կովկասեան Հայոց մէջ ի յայտ չեկաւ այն քննադատը, զոր կը փափաքէինք տեսնել : Կարելի՞ է երեւակայել որ Ռուսիոյ Հայոց մէջ քննադատը տակաւին գտնուի այն վիճակին մէջ, որ կարծէ թէ իր պաշտօնը «գիւղական վարժապետի մը նման միայն թաթպան բաշխել լինի աշակերտաց »: Արդարեւ, ամէնէն ընդարձակ քննադատութիւնը, զոր տեսանք Րաֆֆիի գործերուն մասին, ուրիշ բան չէր ներկայացներ մեզ՝ բայց եթէ ատելութեան շունչ մը :

Այո, եւրոպական գրադատութեան այս զարգացման միջոցին դեռ հայ գրադատը կը զբաղի յանկացուցիչի եւ յանկացեալի սխալներ որոնելով : Աշխարհագրական չեմ գիտեր ո՛րպիսի անճշդութիւններ կ'ուզեն գտնել, եւ հաստատել թէ Րաֆֆիի այս ինչ գործին մէջ եւ ուրիշ հեղինակի մը այն ինչ գործին մէջ նմանութեան կէտեր կան : Հետեւութի՞ւնը, — ուրեմն Րաֆֆի բանագող *մըն է : Իսկ այն ամէն փիլիսոփայական եւ ուրիշ զանազան կարգի գաղափարները, զորս հեղինակը կը ծաւալէ ժողովուրդին մէջ, անտես կը թողուն : Ինչ որ վիպասանութեան մը կեանքը կը յօրինէ կամ տկար կողմը կը համարուի, այդ ամէնը մոռացութեան կը տրուի :*

Սիրտ մը ունի վիպասանը, հոգի մը, զոր կը ցոլացնէ իր վիպասանութեանց մէջ, որու ոսկեզօծ շրջանակը կը կազմեն բեղուն տաղանդի մը հրապոյրները : Եւ այդ սիրտը, այդ հոգին, ժողովուրդին սիրտն է, ժողովուրդին հոգին է : Եւ քննադատը ո՞րպիսի մթնոլորտի մը մէջ կ'ապրի, որ չուզեր տեսնել այդ ամէնը : Ընդհակառակն, կ'ուզէ շատ եւ շատ պարզել այն կէտերը, որոնք հեղինակն իսկ գուցէ կասկածելի ընծայեն, առանց իր գիտութեան, յաչս բարձրագոյն իշխանութեան :

Բայց ի՞նչ օգուտ քննադատի մը հարուածները, երբ յենած չեն այնպիսի հիմերու վրայ, որոնք խարխուլ են արդէն : Կոթողի մը դէմ ամէն հարուած [illegible] է : Ժողովուրդը, ազգը կը լափէ այդ հատորները, որոնց մէջ կը գտնէ իր սրտին արձագանգը :

Եթէ քննադատ մը կարենար պարզել այն առնչութիւնը, որ կը կայանայ ազգին եւ հեղինակին միջեւ, այն ատեն է որ քննադատը պաշտօն մը կատարած կը համարուի, հեղինակին աջ բազուկը կը նկատուի, անոր գաղափարներուն տարածման մեծ գործին մէջ եւ ըստ այնմ իր ընդունելութիւնն ալ մեծ կը լինի ժողովուրդին մէջ :

Ինչպէս գրեցինք, զանազան պարագաներ, անկախ մեր կամքէն, հնարաւոր չեն ընծայեր մեզի տալ տեղեկութիւններ Րաֆֆիի գործերուն մասին : Հետեւաբար մեր այլ կարգի տեսութիւններն ալ զանց կ'առնենք :

Րաֆֆի, կորովի թէ մտօք եւ թէ մարմնով, կարող է տակաւին ընծայել բազմաթիւ պատուական հեղինակութիւններ, որոնց մէկ մասը արդէն պատրաստ ունի իր մօտ : Խնդրեցի իրմէն գործ մը «Արեւելք» համար (Պոլիս), սակայն ... *ահա քար գայթակղութեան բառը : Ուզեցի արտօնութիւն* խաչագողի Յիշատակարանին *համար, որու մէկ մասը տպուեցաւ « Մշակ » ի մէջ, ընդունելով իր պայմանները, եւ Րաֆֆի բարի եղաւ եւ պայման չառաջարկեց :*

Այժմ կը մնայ խորհիլ թէ ի՛նչ ապագայ կը պատրաստուի հայ վիպասանութեան : Մեր կարծիքով, գրական զանազան ճիւղերու մէջ վիպականն է որ ամէնէն աւելի գրաւական ունի զարգանալու : Արդարեւ շատ դժուար է այսօր մեր մէջ մշակել պատմութեան, փիլիսոփայութեան եւ գիտութեանց զանազան ճիւղերը : Այդ դժուարութիւնը ոչ միայն մեզի, այլ եւ օտար ազգերու համար իսկ գոյութիւն ունի : Միայն ընթերցողներու բազմութիւնը չէ որ կը քաջալերէ Եւրոպացիները եւ Ամերիկացիները նուիրուիլ այդ ճիւղերու մշակման, այլ եւ զօրաւոր աջակցութիւններ, բազմառատ վարձատրութիւններ, պետական փոխարինութիւններ եւ պատիւներ հնարաւոր կ'ընծայեն այդ ճիւղերու զարգացումը :

Մեր արդի վիճակը չի ներեր այսպիսի շռայլութիւն, եւ տակաւին եկեղեցականներու կամ վանականներու մենաշնորհն է նոյնիսկ մեր պատմութեան ուսումնասիրութիւնը, եւ այն ալ մեծ մասամբ հնագիտութեան տեսակէտով եւ ոչ թէ պատմական փիլիսոփայութեան : Սակայն այժմ վանքերն ալ հետզհետէ կը դանդաղին հոգալ մեր այդ կարգի պէտքերն (*ՅԱՌԱՋ — Արդէ՞ն*) : *Վենետիկի Մխիթարեանները իրենց դպրոցներուն կը նուիրեն իրենց ամէնէն առոյգ ուժերը : Վիէննայի Մխիթարեանները, դրամական տագնապի մէջ, չեն կրնար բան մը ընել : Առ այժմ մեծ յոյսեր չունինք Էջմիածնէն, Երուսաղէմէն, Մուշէն :*

Վիպասանութիւնը թէպէտ մատենագրութեան ամէնէն հեշտիւ ճիւղը չէ, բայց հեշտութիւն պատճառող է : Մեր վիպասանութիւնը բարեշրջման ենթակայ է, եւ երբ պատմական էր, այժմ կը սկսի իրեն ասպարէզ ընտրել մեր ժամանակակից կեանքը : Մայտա կամ Գարնան *մը ասուպ այդ բարեշրջման երախայրիքն են : Եւ արդարեւ, եթէ պատմական վիպասանութիւնը ըստ բաւականին կատարեց իր դերը, արդի վիպասանութիւնը շատ առատ հունձք ունի իրեն համար : Երիտասարդ տաղանդները համարձակ կրնան թեւակոխել այդ ասպարէզը այն վստահութեամբ որ կեանքի իրական պատկերներ ներկայացնելով կրնան մեր ընկերութեան բազմադիմի խնդիրներուն լուծումը հանել ի հրապարակ :*

Ա. ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

(Վերջ)

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ԹՐՔԱԿԱՆ ՋԱՐԴԱՐԱՐԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ
ՄՍԱԳՈՐԾ ՋՕՐԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ

ԹՈՒՐՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԴԱՒԸ 3.000.000 ՀԱՅԱԶԳԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Բ.

ԳԱՂՏՆԻ ՆԻՍՏԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

« Անհրաժեշտ կը նկատեմ ներկայացնել թէ « Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ն ինչպէս կազմուեցաւ եւ ինչ ձեւերով ոճիրները եւ չարիքները գործուեցան, առանց որեւէ բան ծածկելու :

— « Թէշքիլաթը Մախսուսա»էն անպատասխանատու եւ կիսապաշտօնական աւազակային (էշգըյա օճախը) բոյնէ մը տարբեր չէր :

Հաստատուած է որ «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ն կառավարութեան եւ օրէնքներու միջամտութենէն դերծ եւ իր քայլերուն մէջ անկախ եւ միայն Երեքի Գործադիր Կոմիտէին հրամանովը գործող եւ Իթթիհատ Թէրաքքը Կոմիտէին արիւնարբու եւ մարդասպան (Գանլը-Գաթիլ) կողոպտիչներէն բաղկացած խումբ(?) մըն էր :

« Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիր, Տոքթ. Նազըմ եւ Կրթ. Նախարար՝ Շիւքրիէ բաղկացած այդ Գործադիր Կոմիտէն, անկախ, ոչ – պաշտօնական, ոչ – պա-

---

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Ո՞ւր է հիմի տեսնես, էդ պատուական մարդը: Ալի Ղամարն էլ լուռ. Բլուրի պէս, կարծես սարերի փէշերի տակ ընկած բոլոր գիւղերն էլ դատարկ էին : Մէկմէկ, հեռուից միայն, շների ծոյլ ու թոյլ հաչոցներ էին գալիս : « Առաքել, գիշեր կարճ է, ճամբէդ՝ երկին » — կանչեց էն ծանօթ ձայնը եւ Առաքելը նայեց սարերին: Արեւելքում լեռների ետեւից դուրս թռաւ լուսաստղն ու ցոլցլաց աչքերի մէջ :

Քայլեց, քայլեց այս անգամ առանց կանգ առնելու: Արդէն բարձրանում էր լանջերն ի վեր : Երկիրն արթնանում էր: Ճչացին ճնճղուկները մարգերում, աստղերը խունացան երկնքում: Առաքելը քայլում էր հայեացքը լեռների կատարներին, Գեղուկի ճանապարհից հեռու : Լուսանում էր, երեւում էին Իգդիրն ու Բլուրը :Շուռ եկաւ, նայեց դէպի հովիտը: Արարատի ստուերը փռուել էր գիւղերի վրայ, տներից կապոյտ ծուխ էր բարձրանում դէպի երկինք՝ հարհանդ – մարմանդ, ոլոր – մոլոր : Պէտք չէ կանգներ ու նայեր, շարունակեց քայլել, որ մարդաբնակ տեղերից հեռանայ, կատարների ծերպերին հասնի : Արարատն իր մէջքին պահում էր արեւի գունդը, չէր թողնում, որ շուտ երկինք բարձրանայ : Հիմա էլ դաշտն էր արեւով ողողուած, իսկ մեծ լերան ստուերը արեւելքից արեւմուտք ձգուել սարերի վրայ էր ընկել :

Առաքելը բարձրանում ու բարձրանում էր :Եւ զարմանում էր, որ այս փարթամ սարերի վրայ օրաներ չկան, ոչխարների հօտեր չեն արածում այդ դալար լանջերում : Աւելի լաւ, փորձանք չի պատահի: Հասաւ սարերի գագաթը : Մահակին յենուեց կրծքով ու նայեց երկրի կողմը : Հիմա որ յիշում, ինքն իրեն, իր աչքերին երանի է տալիս : Երեւում էր լանջին նստած Արծափ գիւղը, Քորունի ու Մուսունի կանաչ դաշտը պսպղում էր արեւի տակ, շողում էր նրա միջով անցնող փոքրիկ գետը: Սարեր ու ձորեր կանաչ, երկինքը՝ կապոյտ օդը՝ մաքուր: Էս կողմն էր նայում՝ Արազն էր երեւում, որ շողշողուն սրի պէս դաշտն երկու մասի էր բաժանել : Երկու կողմն էլ երկիրն էր, էն կողմն՝ իր պապի ու հօր գերեզմաններն էին, էս կողմը՝ իր որդիները՝ Արամն ու Տիգրանը, իր կինը, իր ազգն ու Հայաստանը : Ինքը հիմա մնացել է երկուսի մէջտեղը : Էս ինչ արեց ինքը, ո՞ւր եկաւ: Էդ մտքի վրայ Առաքելի սիրտը լցուեց : Նստեց մի քարի, մահակն առաւ ծնկների մէջ, երկու ձեռքով բռնեց գլուխն ու կուշտ կուշտ լաց եղաւ: « Մութն ընկնի, ետ կը դառնամ », — մտածեց նա, ու այդպէս, ժայռին նստած քնեց :

Որ արթնացաւ, կէսօրն անցել էր: Անօթի էր: Նայեց չուրջը, սնձի դալարած թփեր կային: Քաղեց կերաւ: Խավրծիլ դախ ցօղուններ գտաւ, դրեց բերանը, ծամեց. լանջով իջաւ այն կողմը, պառկեց խոտերի մէջ:

Հեռուից Մասիսի կողմից լսուեցին խուլ կրակոցներ, որ շարունակուեցին բաւական երկար : Առաքելի սիրտը եռ կիւղ ընկաւ: Ի՞նչ կրակոցներ էին: Սկսեց իրար բում մտածեց, թէ Քրդերի էլերն իրար հօտերն են քշում : Թալան են տարել եւ եւ արեւի, տէրերը կռուով ուզում են ետ առնել : Բայց այսքան երկար չէին կռուի. կրակոցները շարունակուեցին մինչեւ իրիկնադէմ : Հիմա Առաքելը նայում էր հարաւ, սիրտը վառւում էր, նայում էր հիւսիս՝ հոգին էր դաղւում: Երկու կողմն էլ հիմա ճամբէք փակ էին : Մենակ էր, մի խաղ ասեց ու էլի սիրտը փլուեց : Հանգստացաւ ու որոշեց. « Չէ, որ եկել եմ, պիտի մինչեւ վերջ երթամ » ... Որ մութն իջաւ, Առաքելը ճամբայ ընկաւ սարերից դէպի հովիտներն ու ձորերը..

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

(25 Տար.)

տասխանատու (?) մարմին մըն էր, որ ունէր սեփական Քարտուղարութիւնը (Գալէմը Մախսուսը դիւանատունը), քննիչները (Միւֆէթթիշները) եւ նման կազմակերպութիւններ, կառավարութեան մէջ՝ կառավարութիւն մը, կուսակցութեան մէջ՝ կուսակցութիւն մը, եւ լրջօրէն վտանգաւոր տարր մըն էր :

« Այդ կազմակերպութիւնը Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիրի ուղեղէն բխած եւ ընկերներուն ընդունիլ տուած էր: Մինչեւ պատերազմին վերջանալը՝ այրած – մըրկած էր (Գասուպ – Գավրումուշ) երկրին (հայ) ժողովուրդը, եւ Զինադադարի տարիներուն ալ, ազգային շարժումներուն մէջ երեւնալով, շատ արժէքաւոր անձերու արիւնը մտած էր, տուներ աւերած քաղաքներ եւ գիւղեր փճացուցած էր :

« Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ին մէջ կային Րումէլիէն եկած օրինազանց եւ ինքնութիւննին կասկածելի անզուսպ անձեր (իփսիզներ), ոճրագործներ, կողոպտիչներ, որոնք Երեքի Կոմիտէի ենթակայ Անատոլուի մէջ, էշգըյաներ եւ իբրեւ մարդասպաններ եւ կողոպտիչներ աչքի կը զարնէին (1) :

« Այդ մարդասպաններուն ընհանուր թիւը՝ ութ հազարէն տասը հազար էր : Ամէնէն նուազը տասը եւ առաւելագոյնը յիսուն նէֆերէ (անձ) բաղկացած զօրախումբերու ձեւով, դասերու բաժնուած էին (էջ 111) եւ ատոնց վրայ նշանակուած էին պետեր, զինուորական սպաներ, կողոպտելու, տուն, խրճիթ, ընտանիք, այրելու, թալանելու եւ պատիւ բռնաբարելու նման ոճիրներ ու չարիքներ գործելու :

« Երեքի Կոմիտէն առանց ամչնալու այդ հրամանները տուած էր :

« Ատոնք որեւէ վախ չունին, ոչ օրէնքի հետապնդութենէն, ոչ ալ բանտարկութեան մտահոգութենէ, ընդհակառակըն, այդ ոճրագործութիւնները, վայրագութիւնները յարգանքի արժանի եւ Հայրենիքի ծառայութիւն կը նկատուէին (էջ 111) :

«Աւելի պայծառ գաղափար մը տալու համար մէջտեղ կը բերենք « Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի «Երեք»ի Կոմիտէին առաջին նիստին արձանագրութիւնը .

« Այդ առաջին նիստը տեղի ունեցաւ « Մէրքէզը Ումում»ի (Ընդհանուր Կեդրոն) շէնքին մէջ » :

Առաջին խօսողն էր՝ Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիրը՝ որ ըսաւ հետեւեալը .—

« Եղբայրներ, շատ կարեւոր եւ փափուկ պարտականութեան մը բեռան տակ մտած ենք : Եթէ ատիկա պահանջուած ձեւով չվերջացնենք, եւ անցեալին եղածին նման կէս – կատար (եարըմ – եալամաղ) վիճակի մէջ թողունք, մեր օճիքը Հայերու վրէժխնդրութենէն պիտի չկըրնանք ազատել : Պատերազմի մէջ ենք : Եւրոպայի Մեծ Պետութեանց միջամտութեանց վախը չկայ, ոչ ալ աշխարհի մամուլին օգնութեան կոչերը եւ բողոքները, թէեւ ըլլան իսկ որեւէ արժէքէ զուրկ են: Գործը երբ վերջանայ կատարուած իրողութիւն մը եղած կ'ըլլայ, ձայները խեղդուած (գըըըմըշ) կ'ըլլան եւ ոչ ոքի քով բողոքելու կարելիութիւն կը մնայ (էջ 112): Այս բացառիկ կացութեան մէջ, այսպէս նուրբ առիթներէ առաւելագոյնս օգտուելու ենք: Այս պատեհութիւնը ամէն ատեն ձեռք չանցնիր :

« Այժմ, ամէն բանէ առաջ, անկախ եւ միայն մեր հրամանին տակ գործող զինեալ ուժի մը պէտքն ունինք: Այս անհրաժեշտ պէտքը ուրտեղէ՞ն պիտի ճարենք, եւ ի՞նչպէս պիտի ապահովենք: Ահա խնդրոյն կենսական մասը, խորհելիք կարեւոր կէտը ասիկա է :

« Գործը չենք կրնար զինուորներու կամ ժանտարմաներու յանձնել : Անոնցմով վերջնական լուծում չենք կրնար ստանալ: Անցեալի փորձառութիւնները այդ ցոյց տուած են :

« Գործը ուղղակի ժողովուրդին ալ չենք կրնար ձգել : Ժողովուրդը շուտով կը լրբանայ եւ ապագային կը ծառանայ մեզի դէմ եւ գլուխ կը բարձրացնէ :

Խալքս (Էսասէն) հանրային կարծիքը մեզի դէմ է : Բազմաթիւ անգամներ խօսած են, անարիւն յեղափոխութիւնները այդպէս կ'ըլլան : Տագնապալի շրջաններ, յեղաշրջական շարժումներ կ'ըլլան: Հին ըէժիմին կողմնակիցները շատ են : Մենք իշխանութեան գլուխ եկած չենք մտքի զօրութեամբ : Եթէ մեր բանակին յաղթող սուրը չըլլար, այսօրուան մեր դիրքերուն վրայ ոչ թէ ժամ մը, այլ նոյնիսկ վայրկեան մը չէինք կրնար մընալ :

(Ուրեմն ամբողջ բանակը ոճրագործներուն հետ է):

« Եթէ մեր ընդդիմադիրներուն ձեռքը փոքր զինեալ ուժ մը ըլլայ եւ ղեկավարել գիտնայ .— մեզ կը խեղդեն անմիջապէս: Ասիկա ճիշդ է: Ուստի, բնակչութիւնը զինել, զգացնել անոր մեր իրեն պէտք ունենալը, վտանգաւոր է: Արկածախընդիրներուն (սէրկիւզէշթճի) ուժ եւ պատեհութիւն տուած կ'ըլլանք: Այս կերպով մեզ համար ոչ զինուորներէն, ոչ ալ ժողովուրդէն մեծ օգուտ կայ :

Մեզի առանձինն ուժ մը պէտք է, մեր անկախութիւնը պահելու՝ մեր քայլերուն եւ շարժումներուն մէջ, այս զինեալ ուժ մը եւ այդ ուժը պահանջուած տեղերը քշելու իրաւասութիւնը առանձնապէս եւ միմիայն մեզի տրուելու է (?) :

« Այդ ոչ – պաշտօնական եւ անպատասխանատու ուժերուն, վիլայէթներու մէջ, ոչ վալիները, ոչ միւթէսարըֆները, ոչ գայմագամները, ոչ ալ զինուորական հրամանատարները միջամտելու են (2) ::

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

---

(1) Մէվլան Զադէ չէ յիշած նաեւ որ թուրք – ռուս պատերազմէն առաջ, Պալքաններէն դէպի Փոքր Ասիա եւ Արեւմըտեան – Հայաստան, դրկուած էին գաղտնաբար, հինգ հազար ոստիկաններ եւ ոստիկանապետներ, որոնք Պալքանեան պարտութենէն վերջ՝ թոյնով լեցուած էին Հայերու դէմ :

(2) Սխալ է այդ կէտը: Վալիները, նահանգներու մէջ, ոճրագործ բանտարկեալներէ ջոկատներ կազմելու գործին սերտօրէն օգնած են :

« Ոչ – պաշտօնական եւ անպատասխանատու » բացատրութիւնն ալ սխալ է: Մէվլան Զադէն կ'ուզէ թուրք պետութիւնը ցեղասպանութեան յանցագործութենէն զերծ պահել : Ներքին նախարար Թալէաթ 1915, Փետրուար 1ին տեսակցած էր գերման դեսպան Վանկէնհայմին հետ եւ ըսած էր անոր .— «Հիմա յարմար ժամանակն է Հայերուն խնդիրը վերջացնելու » :

Պէհաէտտին Շաքիր 1915 Փետրուար 18 թիւ շրջաբերական նամակով, իր ստորագրութեամբ եւ «Պատասխանատու Մարմին»ի անունով եւ հրամանով՝ («Հիյէէթը Մէսուլէ էմիր իլէ), կը գրէ.

« Ճէմիյէթ Թիւրքիյատա եաշայան պիլ ումում էրմէնիլէրին պիր թանէսի գալմայընճայա գատար մահվը գարար վէրմիշ է հիւքիւմէթէ սալահիյէթը վասիյէ իթա էթմիշտիր» :

« Թուրքիոյ մէջ մէկ Հայ ողջ չթողելու պայմանով Հայերը ջնջել որոշուած է եւ կառավարութեան լայն իրաւասութիւն տրուած է»: Կառավարութիւնը (պետութիւնը) գործակցած է ցեղասպանութեան գործին մէջ: Ներքին նախարարութեան ծածկագրին հետեւեալ պարբերութիւնը կը յայտնէ նոյն միտքը .—

« Ահա՝ գաղտնի բանալիով լուծուած բնագիրը՝ ցեղասպանական . ծածկագրին — (1915 Սեպտեմբեր 3) .—

320 75 384 317 430

Թուրքիա տէ մէվճուտ պիլումում էրմէնի, (Թուրքիոյ մէջ գտնուող բոլոր Հայերը 198 123 119 193 148 176 111 46 լէրին Թա մի իլէ (ամբողջութեամբ) 372 վէ 354 198 123 111 մահվ վէ իֆնալարը մահացումը եւ բնաջնջումը 193 152 123 123 թէ քարր բուր, էթմիշ . որոշուած :

ՍԱԹԵՆԻԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆԻ

ԲԱՂՑՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հին ու նոր յուշերով՝ կապուած եմ Տիկին Սաթենիկին :

1910ին, հազիւ 12 տարեկան աղջնակներ էինք : Կարնոյ ամէնէն եռուն, ամէնէն խանդավառ շրջանն էր, քանի որ Պարոն Ռոստոմ Զօրեան ընդհ. տեսուչ նշանակուած էր մեր դպրոցներուն: Եւ Պարոն Ռոստոմ, իր կարգին, հրաւիրած էր կարող ուժեր, ինչպէս Տիկին Սաթենիկը, այն ատեն Օր. Պարտիզպանեան, որ մեզի Ֆրանսերէնի ուսուցչուհի պիտի ըլլար, Տիկին Հրանուշ Թօփճեան, Պ. Վրացեան, Պ. Ռուբէն Քաջբերունի եւ դեռ շատեր, որոնց թուումը շատ երկար պիտի ըլլայ :

Երբ առաջին անգամ տեսանք Տիկին Սաթենիկը, բարձրահասակ, գեղեցիկ, թուխ եւ զուտ մազերով, զորս իւրայատուկ յարգարելու ձեւ մը ունէր, ամէնքըս ալ սիրով կապուեցանք իրեն :

Ան կամաց կամաց վարժուեցաւ Կարնոյ կեանքին: Միայն շատ կը նեղուէր անոնց չափազանց հիւրասիրութիւնէն, եւ կը պատմէր թէ օր մըն ալ լացեր էր :

Յետոյ Տոքթ. Յովսէփն ալ եկաւ իբրեւ ակնաբոյժ եւ իր դարմանատունը ունեցաւ, ուր մարդիկ կարգի կը սպասէին դարմանուելու համար : Շուտով իր համբաւը տարածուեցաւ, Կարնոյ շրջանի գիւղերէն անգամ քաղաք կուգային դարմանումի : Կը յիշեմ, մեր տան սենեակներէն մէկուն մէջ գործողութեան ենթարկեց Հասան – Գալէէն բերուած կին մը, որ չէր տեսնէր: Բժիշկին յաջող գործողութենէն մի քանի օր ետք խեղճին աչքերը բացուեցան եւ այդ արդէն հաւասար էր հրաշքի :

Տոքթ. Տէր – Դաւիթեան եւ Օր. Սաթենիկ Կարնոյ մէջ կնքեցին իրենց ամուսնութիւնը եւ յետոյ մեկնեցան բժիշկին ծննդավայրը, Թիֆլիզ: Յետոյ եկաւ ընդհ. պատերազմը : Սկսաւ տարագրութիւնը: Ազգովին, բնաւեր հաւքերու պէս ցրուեցանք : Տեղի ունեցան ահաւոր ջարդերը :

Հրաշքով ազատածներ սկսան հաւաքուիլ մեծ քաղաքներու մէջ, ուր այլեւս կանգ էր առեր սպանութիւնը կամ հալածանքը: Մենք ալ Հալէպ էինք հասած, ուր սկսած էր բնականոն կեանքը : 1922 թուականին իբրեւ ուսուցչուհի կը պաշտօնավարէի ազգային Հայկազեան վարժարանին մէջ:

Հայաստանը կորսնցուցեր էր իր անկախութիւնը եւ խորհրդայնացեր էր, որով շատեր Պարսկաստանի վրայով կ'ուզէին Եւրոպա անցնիլ : Տէր եւ Տիկին Տէր – Դաւիթեանները իրենց երկու մանչուկներով ուրիշ ծանօթ ընտանիքներու հետ Հալէպէն կ'անցնին մէկ – երկու օր հանգիստ առնելով : Տիկին Սաթենիկ կը փնտռէ Կարնեցիներ եւ մեր տունը կը բերեն : Երբ տեսանք, կարծես կորսնցուցած հարազատ մը կը գտնէինք : Նըստանք, խօսեցանք: Բայց շատ երկար չը կրցան մնալ, ընկերացայ մինչեւ պանդոկ եւ նորէն բաժնուեցանք :

Սակայն բախտը ուզեց որ մենք կրկին զիրար գտնենք Ֆրանսայի մէջ եւ այս անգամ կապուեցանք Կապ. Խաչի կապերով:

Ինք շատ հպարտ էր իր աշակերտուհիներով եւ կ'ուզէր որ յաճախ այցելենք: Որքան կը ներէր ժամանակը, կ'երթայինք ու մեր խօսակցութեան նիւթը կ'ըլլար Կարինը :

Իսկ Տոքթէօրը միշտ մնաց մեր Իսիի դարմանատան հիմնադիրը, բարի հրեշտակը մեր ծեր մայրիկներուն եւ անոնց թոռնիկներուն :

Ձեր երկուքի յիշատակը միշտ վառ պիտի մնայ մեր սրտերուն մէջ: Յարգանք ձեր յիշատակին :

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (203)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Հակառակ չեմ. բայց անոր համար ճաշը կէս ձգելու հարկ չկայ :

Թուրքերու մասին այլեւս խօսք չըրաւ, միայն ճաշէն վերջ :

— Կը յարձակիք հետեւակազօրին վըրայ մայր եկեղեցւոյ քով : Անոնց վրայէն անցնելով դարձուածքով մը անմիջապէս կը վերադառնաք : Բայց անմիջապէս : Կռիւը այնքան միայն պիտի ըլլայ որքան որ առիթը ներկայանայ : Ոչ մէկ նշանաբան, ոչ մէկ սպասում դըլխաւորի հրահանգներուն յարձակումի ժամանակ. ապա թէ ոչ մորթերնիդ կը թողուք : Միայն սանկ շափշուփ մը եւ դարձ : Հարիւր հոգի կրնաք երթալ :

Օն, բոլոր սպաները զէնք ու զրահ առին ու ձի ցատկեցին, բոլոր զինուորներըն ալ անոնց հետ ուզեցին երթալ, բայց Գրիգոր կեցուց զիրենք :

— Հիմա անոնք միայն կրնան գալ որոնք ես ընտրեմ :

Ասպանները, լակումճիները, փիատները իրենց ճաշը կ'ընէին գետին նստած եկեղեցւոյ առջեւ տարածուող խոտաւէտ դաշտին վրայ : Այսօր միայն ապուր մը ունեցան, ու զգալները արդէն իրենց գօտիներու մէջ միխած ու սկսած էին հացով սոխ ուտել. ոմանք ձմերուկ, ոմանք վարունգ կամ ուրիշ կանաչեղէն կը ծամծըմէին ապուրէն վերջ : Այս ամէնը լաւ կը տեսնուէր ամրոցէն. միայն առուակն ու քաղաքին հրապարակը կը բաժնէր զիրենք : Հրապարակին քով խումբ մը ենիչէրիներ ալ տեղաւորուեր էին ու կը զըւարճանային : Ճարպիկ երիտասարդ մը դաշոյն մը ու սեխ մը նետեց վեր, ապա նախ դաշոյնը բռնեց ու անոր ծայրով սեխը :

Կ'երեւի թէ գրաւով կը խաղար, որովհետեւ ուրիշ ենիչէրի մը սեխ մը բերաւ անոր. քանի մը վայրկեան խօսելէ վերջ ենիչէրին սեխը վեր նետեց, իսկ միւսը դաշոյնը: Երրորդ ենիչէրի մը յանկարծ եկ քաշեց խաղցողը. սեխը գետին ինկաւ ու պայթեցաւ, մեծ զուարճութիւն պատճառելով զինուորներուն : Անոնք կը քրքջային ու կ'ուտէին :

Բերդին դռները տակաւին բաց էին ու դեղջուկները կը շարունակէին ջուր կըրել :Երէկ արջառներն ու ոչխարներն ալ խմելու տարած էին, այսօր միայն ձիերը: Ի՞նչ պիտի շահէին Թուրքերը եթէ կամուրջ նետէին առուակին վրայ ու դըրան վրայ խուժէին. քանի մը գնդակ իրենց կուրծքերուն, եւ ոչինչ աւելի :

Թուրքերը շատ լաւ գիտէին որ թէեւ դուռը բաց էր, բայց առիծի բերնին կը նմանէր՝ որ ակռաներ ունէր: Իսկ եթէ ջրկիրներու վրայ զէնք պարպէի՞ն. անդէն մարդոց վրայ կրակելու սովորութիւն չկար, եթէ ասոր հակառակ ընէին, բերդիններն ալ իրենցմէ առուակ եկողներուն վրայ պիտի կրակէին :

Ենիչէրիներու մէկ զբաղած վայրկեանին՝ յանկարծ ջուր կրելը դադրեցաւ առուակին քով :

Մէկ երկու վայրկեան տեւող դադար մը միայն, ի՞նչպէս պիտի անդրադառնային. եւ ոչ իսկ անդրադարձան որ պարիսպներուն վրայ ալ մարդիկը շատցան, մանաւանդ աղեղնաւորներն ու հրացանաւորները: Բայց անշուշտ ցնցուեցան երբ յանկարծ ահազին դղրդիւն մը փրթաւ : Ու երբ դէպի բերդ դարձան պարիսպներու վրայէն հրացանները որոտացին ու ամէն տեսակ գամ, գնդակ ու երկաթի կտորներ թափեցան իրենց վրայ: Բերդին դռնէն ձիաւորներու երկար խումբ մը ելաւ սրարշաւ : Պոռնեմիսսա պարզ ու թեթեւ կաշիէ բաճկոն մը հագած էր միայն .Զոլթայի արդէն հեռուէն սպառնական կը շարժէր բունցքը, Փեթէօ ձին խթանելով, Գուտահազի գլխարկը ականջին, ու հոն էր նաեւ Ֆիւկետի իր գայլի ծոծրակը ծռած. ամէնէն կրակոտները :

Փոթորիկի պէս ցատկեցին առուակէն եւ առանց հրահանգի սպասելու չաթ-փաթ, կը զարնէին ու կը ջարդէին :

— Ալլահ, Ալլահ :

Անոնց վրայէն քշելով հասան խոտաւէտ հրապարակին վրայ ալ, ուր մայր եկեղեցիին շուքը կ'իյնար կէսօրէն վերջ :

Հետեւակ Թուրքերը սարսափահար ոտքի ցատկեցին ու նայեցան դէպի հրապարակ. ոմանք փախուստի ճամբան բռնեցին, ուրիշներ կեցան ու սուրերնին մերկացուցին :

Ձիաւորները սրարշաւ հասան. անոնց խթանուած ձիերը հրեղէն վիշապներու կը նմանէին: Թուրքերու բազմութիւնը կը փախչէր, գայլերէ զարհուրած հօտի մը նման, ու անոնց ետեւէն Հունգարացիները :

— Վայ զրողը տանի ձեզ :

Բայց փողոցներէն օգնութեան ձայներ հասան. ձիաւոր աքինճիներ ու կէօնէօլիւներ, հրացանաւոր ու տիգաւոր ենիչէրիներ հասան :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Պ· Արմէն Յակոբեան, Օր· Մարօ Ստեփանեան եւ իրենց հարազատները, ազգականները, ընկերները, ընկերուհիները եւ բարեկամներ սրտի խոր կսկիծով կը գուժեն իրենց անզուգական մօր եւ սիրելիի,

ՍԱԹՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

մահը որ տեղի ունեցաւ իր բնակարանին մէջ, Քաշան, Ապրիլ 4ին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի (Ապրիլ 8) ժամը 10·30-ին, Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քաշանի գերեզմանատունը :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Վահագն Իջգալայեան, Օր· Օր· Լօրա եւ Լիտիա Իջգալայեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Կիրակի (Ապրիլ 11) առաւօտ ժամը 11·30ին Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՎԱՀԱԳՆ ԻՋԳԱԼԱՅԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

×

Այրի Տիկին Ազնիւ Նիկողոսեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իր նորոգ հանգուցեալ ամուսնոյն

ԳՒՈՐԳ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, այս Կիրակի (11 Ապրիլ) յետ պատարագի Առնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցին :

Ի գիտութիւն իր յիշատակը յարգողներուն :

×

Միհրան – Մարգար Հաճի Արթինեան գերդաստանի քառասուն թոռներուն վերջին շառաւիղը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին, այս Կիրակի առաւօտ իր մեծ հօր Հաճի Արթինեանի նաեւ Դանիէլեան Մէնթէշեան գերդաստանի ննջեցեալներուն համար ինչպէս նաեւ իր ծննդավայրին Եալաք – Տէրէի բոլոր ննջեցեալներու յիշատակին :

Այս առթիւ օծումը պիտի կատարուի պատարագի ընթացքին ոսկեզօծ ճաճանչին մաս կազմող իր լուսազարդ խաչերուն, զորս նուիրած է ի յիշատակ իր գերդաստանին :

×

Պ· Վահան Գալայճեան, Տէր եւ Տիկին Սթելլօ Սիտերաթու եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէրտէրեան եւ զաւակները, Պ· Սարգիս Տէրտէրեան (Միացեալ Նահանգներ), ինչպէս նաեւ Զրապեան, Ճէնապեան, Տիւլկէրեան, Մանուկեան եւ Ժամկոչեան ընտանիքները եւ բարեկամները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, իրենց կնոջ, մօր, մեծ մօր, քրոջ եւ ազգականին՝

ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ Տէրտէրեան)

մահուան քառասունքին, ինչպէս նաեւ Օ· Տէրտէրեանի, Շուշան Տէրտէրեանի եւ Ճոն Տէրտէրեան (բնակ Ամերիկա) յիշատակին: Այս Կիրակի (11 Ապրիլ), ժամը 11·30ին Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին:

Կը հրաւիրուին ողբացեալներուն յիշատակը յարգողները :

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն :

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան,
Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՆՈՒԷՐ

ՊՈՌՏՕ·— ընկերուհի Պերճուհի Գալթաճեանի ամուսնոյն Եսայի Գալթաճեանի մահուան քառասունքին առթիւ Կապ· Խաչի Պոռտոյի մասնաճիւղը կը նուիրէ 50 ֆրանք կայանի շէնքին :

◆ ◆ ◆

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ· Վռամշապուհ Գաբրիէլեան, Օր· Ռոզէթ Գաբրիէլեան, Այրի Տիկին Տանտիկեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տանտիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Թէյեան եւ զաւակը շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր, ծաղկեպսակով կամ փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ, մօր, զաւկին եւ քրոջ՝

ԹԱԳՈՒՀԻ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ :

×

Պոմոնի Թաղ· Խորհուրդէն ետք, Պոմոնի Կ· Խաչի վարչութիւնն ալ շնորհակալութիւն կը յայտնէ հետեւեալ նուիրատու ազգայիններուն ·— Պ· Մ· Ֆէսճեանի, ողբ· Հ· Աթէշեանի հոգեհանգստեան առթիւ հարիւր ֆրանք: Պ· Ժ· Տ· Վարդանեանի, Տիկին Էլիզ Գասպարեանի թաղման առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 20 ֆրանք, Կիրակոս Կարապետեանի տասը: Պ· Պ· Նաճարեանի, տասը: Պ· Յ· Գարաօղլանեանի տասը, Օ· Յովհաննէսեանի թաղման առթիւ: Տիկին Տիրուհի Զագմագճեանի, իր ննջեցելոց յիշատակին համար՝ յիսուն ֆրանք :

◆ ◆ ◆

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պոմոնի Ֆ· Կ ·Խաչի վարչութիւնն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Գասպարեան եւ Յովհաննէսեան ընտանիքներու բոլոր սգակիր անդամներուն :

ՀԱՅ ԵՐԻՏ· ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի յիսնամեակի առթիւ, այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Լիոնի Հայ Ազգ· Տան թատերասրահին մէջ (295 Րիւ Պուալօ), ղեկավարութեամբ Դերասան ԹՐԱԳՕՇԻ :

Կը ներկայացնէ՝

ՑԵՂԻՍ ՎՐԷԺԸ

(5 արար, հեղինակ Թրագօշ)

Եղեռնի Յիսնամեակին նուիրուած

Կը նուագէ Յ· Պէրպէրեան

Կը մասնակցին Օր· Տապաղեան ժիւտէֆս, Տիկին Ա· Աբրահամեան (երգեր), Գ· Պառուեան, Ե· Գարամանեան եւ ուրիշներ :

◆ ◆ ◆

ԼՈՐՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ· ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ· Շ· ՆԱՐԴՈՒՆԻ

—o—

Ապրիլ ամիսը չվերջացած, կը ստանան 1964 տարուան Բ· հատորը՝ անոնք որ վճարած են 1964 տարուան բաժնեգինը : Միաժամանակ կը ստանան 1965 տարուան առաջին հատորը՝ անոնք որ վճարած են 1965 տարուան բաժնեգինը :

Այս երկու հատորներուն բովանդակութիւնը, միասնաբար 260 էջ, բացառիկ հետաքրքրականութիւն մը կը ներկայացնէ, — բժշկական նորութիւններ, առողջապահական մեծարժէք յօդուածներ, գրական, պատմական եւ համայնագիտական ծանօթութիւններով ճոխացած :

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են ·—

ՀԱՅ – ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 ֆրանք, արտասահման 5 տոլար :

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով :

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ԼԻՈՆ Ս ·ՅԱԿՈԲ

ՇԱԲԱԹ, (10 Ապրիլ)·— Կիրակմուտքի ժամերգութիւն երեկոյեան ժամը 5ին:

ԿԻՐԱԿԻ, 11 Ապրիլ·— Ժամերգութիւն առաւօտ ժամը 8ին, Ծաղկազարդ, Ս· պատարագ առաւօտ ժամը 10ին, Դռնբացէք երեկոյեան ժամը 5ին:

ԱՒԱԳ – ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ·— երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 5ին : Յիշատակ 10 Կուսանացն :

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ ·— Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8ին, Յիշատակ Ընթրեաց Ս· Պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը 4ին, Կարգ Զարչարանաց, (խաւարում) ժամը 7ին:

(Շար·)

×

ՊՈՒԼՎ· ՕՏՏՕՅԻ Ս· ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 11 Ապրիլ·— Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը 8–12, Դռնբացէք 16 :

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ·— Տասն Կուսանաց ժամը 20 :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 Ապրիլ·— Հսկում ժամը 20:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ·— Պատարագ մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 8–11, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 20 :

Աւագ Հինգշաբթի օրուան արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պիտի քարոզէ Թեմիս Առաջնորդ Գերշ· Տ· ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ· ԹՐԹՌԵԱՆ :

ՈՒՐԲԱԹ, 16 Ապրիլ·— Թաղում Քրիստոսի ժամը 16 :

ՇԱԲԱԹ, 17 Ապրիլ·— Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ·— Պատարագ Ս· Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէի գերեզմանատուն ժամը 14–17 :

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի, Ծաղկազարդ, ժամերգութիւն ժամը 10ին: Ձայնաւոր պատարագ եւ ուռօրհնէք ժամը 10·30ին: Ժամերգութիւն ժամը 16ին, պատարագ ժամը 17ին :

ՓԱՐԻԶԻ
ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ· ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ· ՅԱՐԹ· ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ·— Հ· Յ· Դ· «Րաֆֆի» խումբի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ ժամը 21ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 Րիւ Պլէօ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

◆ ◆ ◆

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ· Կ ·ԽԱՉԻ Առնուվիլի մասնաճիւղի վարչական ժողովը Երկուշաբթի (12 Ապրիլ) ժամը 21ին, ընկերուհի Տիկին Արմաւ Հապէշեանի բնակարանը: Ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

◆ ◆ ◆

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ· Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

×

Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ ·— Հայ Արենոյշներու տարեկան ակումբական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազ շքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ · — Վասպուրականի Հայր· Միութեան Կեդր· վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը, Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :

×

ԼԻՈՆ ·— Ֆ· Կ· Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անոյշ) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

OUVERTS TOUTE L'ANNEE
L'ANDALUCIA
LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE
VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES à 1000 MÈTRES
PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— PRIX MODÉRÉS —
Pour tous renseignements
s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
PARIS - 18.
a partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69-53

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	40 Ֆ·	մինչեւ	1/4	սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	20 Ֆ·	մինչեւ	1/8	սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	5	»	»	»
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ·	»	»	»
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ֆ·	»	»	»
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ·	»	»	»
ԾՆՈՒՆԴ	20 Ֆ·	»	»	»
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ·	»	»	»
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ֆ·	»	»	»
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ·	»	»	»

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ ճշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան :

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ
9
ԱՊՐԻԼ
VENDREDI
9 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10279

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.279

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

61-ՐԴ ՓՈՐՁԱՆՔ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

Բարենորոգումներու ծրագիրը իսկական աղէտ մը եղաւ Թրքահայութեան համար :

Պերլինի դաշնագրի 61րդ յօդուածով մեծ պետութիւնները իրաւունք կ'ունենային միջամտելու օսմանեան կայսրութեան ներքին խնդիրներուն, հաշուի պահանջելու Ապտիւլ Համիտէն հայաբնակ նահանգներու մէջ գործադրուելիք բարենորոգումներու մասին :

Հայկական հարցը միջազգային հանգամանք կը ստանար :

Թուրք պատուիրակները Պերլինի մէջ ակամայ ընդունած էին 61րդ յօդուածը : Բարձրագոյն Դուռը առաջին օրէն իսկ բացասական դիրք բռնեց Բարենորոգումներու ծրագրին հանդէպ : Ո՛չ մէկ ճիգ ըրաւ անոր գործադրութեան համար :

Ապտիւլ Համիտ ճարտար դիւանագիտութեամբ յաջողեցաւ խուսափիլ երաշխաւոր վեց մեծ պետութեանց հակակշիռէն : Ամէն անգամ, որ նեղը մնաց, կաշառեց զանոնք՝ շահաւէտ մենաշնորհներ տալով իւրաքանչիւրին : Յօգուտ իրեն շահագործեց անոնց մրցակցութիւնը : Ո՛չ մէկ ատեն վեցերը միահամուռ, միացեալ ճակատով պահանջ ներկայացուցին սուլթանին՝ բարենորոգումներու գործադրութեան համար, եթէ հաշուի չառնենք անոնց 1880 Սեպտեմբեր 7ի ծանուցագիրը, որ ո՛չ մէկ հետեւանք ունեցաւ :

Եըլտըզի մեծ ոճրագործը ապահովելէ վերջ իր թիկունքը՝ անպատիժ շարունակեց իր հակահայ քաղաքականութիւնը : Արեւելեան նահանգներուն մէջ կեղեքումները, հարստահարութիւններն ու առեւանգումները օր ըստ օրէ սաստկացան : Քիւրտ ցեղապետները կաշառուեցան եւ Սուլթան Համիտէն պատուանշաններ ըստացան : Համիտիյէ զօրագունդերը սկըսան սանձարձակ գործել՝ ահուսարսափի տակ պահելով հայ գիւղացին ու աշխատաւորը :

1894ի Սասունի ջարդերը օրակարգի վրայ դրին Բարենորոգումներու հարցը : Մեծ պետութեանց հիւպատոսներու մասնակցութեամբ տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարող խառն մարմինը ճշդեց յանցաւորները : Սակայն ջարդարարները անպատիժ մնացին :

Իվերջոյ Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ռուսիա 1895 Ապրիլին Բարենորոգումներու մասին մշակեցին ծրագիր մը, զոր Մայիսին ներկայացուցին Բարձրագոյն Դրան .

« Մայիսեան Ծրագիր » անունով ծանօթ այս ծանուցագրով Երրեակ Համաձայնութեան պետութիւնները լայն ինքնավարութիւն կը պահանջէին հայկական նահանգներուն համար :

Սուլթան Համիտ Մայիսեան Ծրագրին պատասխանեց 1895 Հոկտեմբեր 20ի հըրովարտակով, որ բարենորոգում կը խոստանար Թուրքիոյ իսլամ եւ քրիստոնեայ բոլոր հպատակներուն համար անխտիր : Ինչ որ կը նշանակէր մերժում : Խրիմեան Հայրիկ յետագային իրաւամբ պիտի ըսէր թէ Մայիսեան ծրագիրը փոխանակ բարիք բերելու փորձանք բացաւ Հայոց գլխուն : Ապտիւլ Համիտ կազմակերպեց 1895ի եւ 1896ի ջարդերը, որոնց զոհ գացին 300.000 Հայեր :

Երաշխաւոր պետութիւնները, որոնց մէկ սաստը բաւական էր գլխատութեան հրաւիրելու համար կարմիր սուլթանը, ո՛չ մէկ դիտողութիւն ըրին եւ թոյլ տըւին, որ հայաբնակ քաղաքներն ու գիւղերը արեամբ ներկուին : Նոյն այդ պետութիւնները չէին վարանած իրենց մարտանաւերը շարժման մէջ դնելու՝ օսմանեան կառավարութենէն պահանջելու համար իրենց հպատակներու առնելիքները :

Վիճակագրութեան մը համաձայն, այդ չարաշուք տարիներուն 2500 հայկական գիւղեր, 568 եկեղեցիներ ու վանքեր քանդուած, 282 եկեղեցիներ մզկիթի վերածուած եւ հարիւրաւոր Հայեր բռնի իսլամացուած են :

Համիտեան բռնակալութեան երեսունեկու տարիներու ընթացքին անշնչելի մթնոլորտի մէջ կ'ապրէին Թուրքիոյ Հայերը՝ Պոլսէն մինչեւ գաւառի խոր անկիւնները : Կեանքի, ինչքի եւ պատուի ո՛չ մէկ ապահովութիւն կար արեւելեան նահանգներուն մէջ : Տարրական ազատութենէ զրկուած էր ժողովուրդը : Բանտերը լեցուած էին հայրենասէրներով, որոնք ամբաստանուած էին իբրեւ յեղափոխական :

Պերլինի դաշնագրէն մինչեւ Օսմանեան Սահմանադրութիւն (1878 – 1908) երեսուն տարուան մէջ ո՛չ մէկ բարենորոգում գործադրուեցաւ Թուրքիոյ մէջ : Երաշխաւոր պետութիւնները անտարբեր ականատեսներ եղան պարզապէս, չըսելու համար մեղսակից : Սուլթան Համիտ մատին վրայ խաղցուց զանոնք : Նշանախեց մը իսկ չշեղեցաւ իր քաղաքականութենէն :

61րդ յօդուածը աչքի փոշի եղաւ Թուրքերուն համար :

1908 Յուլիս 11–24ին Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումով նոր դարաշրջան մը կը բացուէր Թուրքիոյ Հայութեան համար :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԻԷԹՆԱՄԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՃՈՆՍԸՆ ՏՐԱՄԱԴԻՐ Է ԽՕՍԵԼՈՒ

Ինչպէս գրած էինք նախագահ Ճոնսըն ճառ մը արտասանած է Պալթիմորի Ճոն Հոփքինս համալսարանին ուսանողներուն առջեւ : Այս առթիւ, Միացեալ Նահանգներու նախագահը յայտնած է թէ Ամերիկացիք տրամադիր են մասնակցելու Վիէթնամի շուրջ խօսակցութիւններու, առանց նախապայմանի, բայց պատրաստ են ընելու ինչ որ անհրաժեշտ է երաշխաւորելու համար հարաւային – Վիէթնամի անկախութիւնը : Նախագահը յոյս յայտնած է նաեւ որ խաղաղութիւնը կը վերահաստատուի, ի մօտոյ, բայց «նման նախաձեռնութիւն մը Միացեալ Նահանգներու չիյնար, որոնք պէտք է պատրաստ ըլլան երկար պատերազմի մը » :

Անդրադառնալով ամերիկեան օդային յարձակումներուն, նախագահը ըսած է .
— « Ասոնց նպատակն է համոզել հիւսիսային Վիէթնամի ղեկավարները եւ բոլոր անոնք որոնք կը մաղթեն մասնակցիլ անոնց նուաճողական քաղաքականութեան որոշ իրողութեան մը .— չենք պարտուիր, չենք ձանձրանար, չենք քաշուիր : Օդային յարձակումները միայն թոյլ չեն տար որ հասնինք այս նպատակներուն, բայց միակ ձին է խաղաղութեան ճամբուն վրայ : Կ'ուզէի միայն պարզ խօսքերով համոզել անոնք որ պէտք է համոզել թնդանօթով եւ ռումբով, որ ապարդիւն է կռուիլ, որ մեր ունեցածը կը բաւէ պատասխանելու համար ոեւէ մէկուն որ ասպարէզ կը կարդայ : Ասիկա յստակ ըլլալով, պէտք է նաեւ յստակ ըլլայ որ միակ ճամբան զոր իմաստուն մարդիկ կրնան առնել խաղաղ լուծման ճամբան է : Նման խաղաղութիւն մը կը պահանջէ անկախ Վիէթնամ մը որ ապահով երաշխաւորութիւններ ունենայ եւ ինք ի վիճակի ըլլայ իր յարաբերութեանց բնոյթը սահմանել ուրիշ երկիրներու հետ, ազատ օտար որեւէ միջամտութենէ » :

Ճոնսըն յայտարարեց նաեւ թէ Միացեալ Նահանգները մէկ միլիառ տոլար կը տրամադրեն ասիական հարաւ – արեւելքին համար եւ յոյս յայտնած է թէ միւս բոլոր ճարտարարուեստական երկիրները, մէջն ըլլալով Խորհ. Միութիւնը պատրաստ են մասնակցելու հաւաքական ճիգի մը, որու նպատակն է յուսահատութիւնը փոխարինել յոյսով եւ սարսափը յառաջդիմութեամբ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ հերթական նախարարաց խորհուրդը կարգ մը որոշումներ առաւ, գլխաւորաբար զինուորական ծառայութեան մասին, որ ասկէ ետք պիտի կոչուի ազգային ծառայութիւն : Շրջանը պիտի պահուի (18 ամիս) բայց աւելի մանրամասնօրէն պիտի քննուին որոշ պարագաներ (առողջական կամ ընտանեկան) եւ բոլորը զինուորական սպասարկութեանց մաս պիտի չկազմեն : Ըստ իրենց յարմարութեանց, ոմանք քաղաքային սպասարկութեանց մաս պիտի կազմեն :

ՃԱՓՈՆ Խորհ. Միութեան դիմած է որպէսզի իր ազդեցութիւնը ի գործ դնէ խաղաղութիւնը կարելի դարձնելու համար Վիէթնամի մէջ :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽ. ԺՈՂՈՎԻ

ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՄԱՐ

Մեծամասնութեան երեսփոխանները կ'որոշեն մասնակցիլ Ապրիլ 25ի Հայկական Յուշատօնին

Լիբանանի արաբական մամուլի մեծագոյն օրկաններէն՝ «Լիսան իւլ Հալ » իր Ապրիլ 3 թուակիր համարին մէջ « Խորհրդարանի մեծամասնութեան խմբակը Հայոց համար հատուցում կը պահանջէ Թուրքիայէն», «Մեծամասնութեան երեսփոխանները կ'որոշեն մասնակցիլ Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի յուշատօնին » մեծ վերնագիրներու տակ կը հաղորդէ .—

Լիբանանի երեսփոխանական ժողովի « մեծամասնութեան խմբակը »որոշած է իր մասնակցութիւնը բերել Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի յուշատօնին, եւ առաջարկել լիբանանեան կառավարութեան, որ դիւանագիտական շփումներ հաստատէ թրքական իշխանութեանց հետ, Հայոց համար հատուցումներ ձեռք ձգելու նպատակով :

Այս որոշումներուն շուրջ սկզբունքի համաձայնութիւն գոյացաւ այն ժողովին ընթացքին որ անցեալ Զորեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ երեսփոխան Նազըմ էլ Գատրիի բնակարանին մէջ, մասնակցութեամբ «մեծամասնութեան խմբակի » անդամներուն :

Այս ուղղութեամբ վերջնական որոշումները պիտի տրուին յառաջիկայ ժողովին ընթացքին, որ պիտի գումարուի յառաջիկայ Զորեքշաբթի, Պէյրութի երեսփոխան Ռաշիտ էլ Սոլհի բնակարանին մէջ :

Ինչպէս ծանօթ է, այս նախաձեռնութիւնները տեղի կ'ունենան Թուրքիայէն Հայոց տեղահանութեան եւ կոտորածին 50ամեակին առթիւ, զոր մեծ շուքով նըշելու կը պատրաստուի Լիբանանի հայ համայնքը իբր բողոք Հայերու կրած մեծ վնասներուն :

Ժողովին մասնակցող երեսփոխանները այս կէտերուն շուրջ համաձայնութիւն գոյացնելէ ետք, երեսփոխան Մունիր Ապու Ֆատըլ առաջարկ ներկայացուց, որ յառաջիկայ ժողովին քննուի հետեւեալ հարցը, —

Լիբանանեան կառավարութիւնը դիւանագիտական շփումներ պէտք է հաստատէ թրքական իշխանութեանց հետ, ասոնցմէ վնասուց հատուցում պահանջելու համար Հայերուն :

Պարզելով իր ծրագիրը, երեսփոխանը առաջարկեց որ թրքական կառավարութիւնը այս հատուցումները վճարէ լիբանանեան կառավարութեան, որ իր հերթին պիտի սահմանէ գումարին բաշխումը Լիբանանահայերուն :

Միւս կողմէ, Պ. Ս. Խանամիրեան առաջարկեց որ եթէ լիբանանեան կառավարութիւնը ապահովէ հատուցումներուն վճարումը, գումարը յատկացուի շինարարական ծրագիրներու ի նպաստ Հայերուն, որոնք ներկայիս կ'ապրին խրճիթներու մէջ :

Այս առթիւ ժողովականները յիշեցին այն դէպքը, որ 1951ին պատահած էր Մեքսիքայի մէջ, ուր Լիբանանցիները կըրեցին ծանր կորուստներ : Այնուհետեւ լիբանանեան կառավարութիւնը հատուցումներ ապահովեց Լիբանանի Ա. դեսպան Ժօզէֆ Ապուխաթէրի միջոցաւ, Լիբանանի այժմու դեսպանը ԱՄՀի մօտ :

Այս հարցերը պատմութեան եւ իրաւագիտութեան լոյսին տակ մանրազնին քննութեան պիտի ենթարկուին յառաջիկայ ժողովի ընթացքին, որ պիտի գումարուի Պ. Ռաշիտ էլ Սոլհի բնակարանին մէջ : Ժողովը վերջնական ձեւ մը տալէ ետք որոշումներուն, կառավարութեան պիտի առաջարկէ անյապաղ գործի ձեռնարկել այս ուղղութեամբ :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅՈՐԴՈՐ

Մենք, Հոգեւոր Պետերս Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ եւ Աւետարանական Համայնքներու, այսու կը յայտնենք հաւատացեալ Հայ ժողովրդեան, թէ Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ, ի յարգանս մեր Մէկուկէս Միլիոն Հայ Նահատակներուն, միաձայն որոշումով ջնջած ենք այս տարուան զատկական բոլոր ընդունելութիւններն ու շնորհաւորութիւնները :

Այս առթիւ կը թելադրենք մեր բոլոր զաւակներուն, հոգեւորական թէ աշխարհական, հետեւիլ մեր օրինակին՝ առաւել սիրով եւ յարգանքով ամրապնդելու համար մեր ժողովուրդին հոգեկան կապն ու հաւատարմութիւնը մեր նահատակներուն անմահ յիշատակին եւ անոնց քրիստոնէական կեանքի վսեմ գաղափարականին հետ :

ԽՈՐԷՆ
Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

ԻԳՆԱՏԻՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ ԺԶ. ՊԱԹԱՆԵԱՆ
Պատրիարք Կաթողիկէ Հայոց

ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ
Նախագահ Մերձ. Արեւելքի Հայ
Աւետարանական Միութեան

2 Ապրիլ, 1965, Պէյրութ

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ ՈՒԹԻՆ

Լրացաւ Յառաջի վերհրատարակման 20րդ տարին եւ մեր բաժանորդներու մեծ մասին տարեշրջանը : Կը խնդրենք որ բարի ըլլան նորոգել իրենց բաժանորդագրութիւնը, առանց սպասելու առանձին դիմումներու :

Կրկին շնորհակալութիւն մեր բոլոր պարտաճանաչ բաժանորդներուն որոնք կ'ապահովեն թերթիս կանոնաւոր հրատարակութիւնը :

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԲԱՂՁԱՆՔՆԵՐ

Վերջերս Նիւ Եորքի մէջ միջազգային համագումար մը տեղի ունեցաւ ուսում- նասիրելու համար երջանկայիշատակ Քահանայապետին « խաղաղութիւն յերկրի » ընդհանրականը: Գիտուններ, քաղաքագէտներ, համալսարաններու ուսուցչապետներ խօսք առնելով վեր հանեցին քրիստոնէական ներշնչումով խմբագրուած վարիչներու եւ անհատներու խղճմտանքին ուղղուած խաղաղութեան հրաւէրը :

Նոպելեան մրցանակի արժանացած գիտուն մը, Լայնըս Փաուլին, ըսաւ. «Այսօր երկիւղի օրէնքը կը թագաւորէ ժողովուրդներու վրայ, այդ օրէնքը կը պարտադրէ առասպելական գումարներ ծախսել սպառազինումի համար եւ ոչ թէ յարձակումի նպատակով, այլ արգիլելու համար միւսներուն յարձակումը: Երկուստեք կը զինուին չարունակ իրար տարհամոզելու: Աշխարհի եկամուտին 120 միլիառ տոլարը յատկացուած է ըսպառազինման համար եւ շատ քիչ գումար մը աղքատութենէ տառապողներուն համար: Մարդկութեան կարեւոր մէկ մասը զրկուած է քահանայապետէն հռչակուած մարդկային իրաւունքներէն, մեր պարտականութիւնն է դարմանել աղքատութիւնը : Ցաւալի է դարձեալ որ Ասիոյ հարաւային արեւելքը կրակի մէջ է, ողբերգական պիտի ըլլայ եթէ հիւլէական պատերազմ մը սկսի : Ժամանակն է բանակցելու խաղաղութիւնը հաստատելու համար, ժամանակն է բարոյականութեան եւ արդարութեան սկզբունքները գործադրելու »:

Իտալիոյ փոխ – վարչապետ ընկերվարական Նէննի յայտնեց, թէ Ընդհանրականը կը պահէ իր այժմէութիւնը, անհրաժեշտութիւնը, որովհետեւ ազդարարութիւն մըն է, ամէն դաւանանքի, ամէն համոզումի, ընկերային ամէն դասակարգի եւ Միացեալ Ազգերու, ամէն բանի կամեցողութեան տէր մարդոց ուղղուած: Կը շեշտէ բարոյական եւ քաղաքական անկարգութիւնները, խաղաղութեան խախուտ վիճակը, կը հրաւիրէ խորհրդածելու պետութեանց յարաբերութեանց, ընկերային արդարութեան մասին: Նէննի համաձայն է, որ հիմնուի եւրոպական միութիւնը, ընդհանուր քուէարկութեամբ հաստատուի եւրոպական խորհրդարանը, Անգլիա եւ Սքանտինաւեան ժողովուրդներ միանան այս աշխատանքին, ատրիճանաբար լուծուի գերման միութեան հարցը, որովհետեւ պատմական պահանջ մըն է, արեւելեան եւ արեւմըտեան պետութեանց յարաբերութեանց արդիւնքը եւ միանգամայն պատճառն է:

Նէննի եզրակացուց իր ճառը. « Վեր բարձրանալու ենք ազգային եսասիրութիւններէ եւ ունենանք ցամաքային տեսլական մը՝ աշխարհի խաղաղութեան համար »:

Քահանայապետը 1959 Յունիս 11ին կը յայտարարէր, թէ պիտի աշխատէր աշխարհի խաղաղութեան համար եւ կը հրաւիրէր մեծ պետութեանց ղեկավարները խուլ չմնալ «մարդկութեան աղաղակին»: Կը յիշէր մարդուն իրաւունքներն ու պարտականութիւնները, իրաւունք կրթութեան, աշխատանքի, ընկերակցութեան, անհատական ապատութեան եւ գաղթելու : « Փոքրամասնութիւնները կարելիութիւնն ունենալու են ապրելու իրենց ընկերային եւ մշակութային ինքնատիպութեամբ »: Կը հրահանգէր ընկերային ապահովութիւն. « Ամէն մարդ իրաւունք ունի ապահովութեան հիւանդութեան, անկարողութեան, ծերութեան, անգործութեան պարագաներուն»: « Բարոյական օրէնքը, որ կը ղեկավարէ մարդոց կեանքը, ղեկավարելու է նաեւ պետութեանց յարաբերութիւնները » :

Կը դատապարտէր ցեղային խտրականութիւնը : Ընդունելով մարդոց տարբերութիւնները իմացականութեամբ եւ նիւթական պայմաններով, կը հրաւիրէր նպաստելու տկարներու բարձրացման : Գիտութեամբ, տնտեսական յառաջդիմութեամբ քաղաքական համայնքները լայնօրէն նպաստելու են ընդհանուրին յառաջդիմութեան, ոչ թէ անարդար տիրապետութիւն մը հաստատելու են նըւազ նպաստաւորուած ժողովուրդներու վրայ :Պետութեանց միջեւ շահերու հակամարտութիւնները լուծուելու են փոխադարձ հասկացողութեամբ եւ արդար համաձայնութեամբ :

« Արդարութիւնը, իմաստութիւնը, մարդկութեան իմացողութիւնը կը պահանջեն որ վերջ տրուի սպառազինումներու, ապազինում կատարուի միասնաբար եւ ազդու հակակշիռ հաստատուի, միանգամայն անհրաժեշտ է հոգիներու ապազինումը, փարատելու է վախը, իրական խաղաղութիւնը կը հաստատուի փոխադարձ վստահութեամբ »:

Խաղաղութեան բաղձանքներ կը բանաձեւեն, բայց սպառազինումը կը շարունակեն: Աշխարհ խռովայոյզ վիճակ մը ունի, կռիւները կը շարունակուին Ափրիկէի եւ Ասիոյ մէջ: Ամերիկայի նախագահին խորհուրդ տուին ռմբակոծելու հիւսիսային Վիէթնամի կեդրոնները : Ճոնսըն կը վարանի, երբ Մէք Արթըր հիւանդանոցն էր նախագահը այցելեց հիւանդին: Զօրավարը ըսաւ. « Զգուշացիր մի մխրճուիր պատերազմի մէջ »: Նախագահը կը հետեւի մեծ ռազմագէտին խորհուրդին :

Համայնավարներ կը յայտարարէին, թէ Մարքս – Լենինեան վարդապետութեան ծաւալումով, դրամատիրութեան քայքայումով խաղաղութիւնը պիտի տիրէ աշխարհի վրայ : Չին – խորհրդային պայքարը, որ հետզհետէ բուռն կը դառնայ, կը հերքէ յայտարարութիւնը: Մտօրսած է ռուսէն համայնավար պատուիրակութեան. «Մոսկուայէն վախնալու չէք, այլեւս չեն պատահիր 1956ի հունգարական դէպքերը, Չինաստան երբեք թոյլ պիտի չտայ որ Մոսկուա հրասայլեր գործածէ համայնավար երկիրներու դէմ» : Խորհրդային իշխանութիւնը կէս միլիոն Ռումէններ տարագրեց Պեսարապիայէն : Վերջերս բնակիչներէ ոմանք ուզեցին Ռումանիա անցնիլ, ազգայնական շարժումը դժգոհ թողուց Մոսկուան, կազմուեցաւ յանձնախումբ մը աշխատաւորներ փոխադրելու համար Ղազախստան :

Ուրաքանչիւր պատերազմէ ետք խաղաղասէրներ ջանացին արգիլել սպառազինումը : Ուիլսն կ'ըսէր 1919 Յունուար 25ին. « Երկու նպատակով կը հանդիպինք, կարգադրել վերջացող պատերազմին գործերը, ինչպէս նաեւ ապահովել աշխարհի խաղաղութիւնը : Դաշնագրերը ժամանակաւոր կրնան ըլլալ, հարկ է որ խաղաղութիւնը մնայուն ըլլայ »:

Ուիլսընի բաղձանքով հիմնուեցաւ Ազգերու Ընկերութիւնը, որ անկարող եղաւ արգիլելու չինեւճափոն պատերազմը, իտալական արշաւանքը դէպի Եթովպիա, սնանկացաւ եւ ծագեցաւ երրորդ աշխարհային պատերազմը :

Քանիէն Ուիլսըն խաղաղասիրական ծրագիրներ մշակած են, ուրիշներ պատերազմը անհրաժեշտ նկատած են: Քլեմանսօ խորհրդարանին մէջ կը յայտարարէր. « Ազգային եսասիրութիւնները կրնան մեղմանալ, բայց միշտ պիտի մնան մարդկութեան հիմը, զոր ոչ ես, ոչ մէկ խորհրդարան, ոչ մէկ վարչաձեւ կրնան փոփոխել » : Ռազմագէտներ կը ջատագովեն պատերազմը, որուն կը պարտինք գիտական մեծ յառաջդիմութիւնները: Պատերազմը քաղաքակրթութեան կարեւոր ազդակ մըն է, կը տեւէ դարեր եւ պիտի տեւէ : « Ապրելու իրաւունք ունենալու համար՝ որպէս ազատ մարդիկ, պէտք եղած ատեն մեռնիլ գիտնալու է » :

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

ՌՈՒՍԱՑՈՒՄ
ԱՄԷՆ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ

Մոսկուա տասնամեակներէ ի վեր կը շարունակէ Պետերբուրգի ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը — ռուսացում ամէն ճակատի վրայ :

Մարքսի վարդապետական սկզբունքները, որոնց ջատագովը եւ պաշտպանը կը թուի ըլլալ Կրեմլին, քառասուն տարիներէ ի վեր, խարուսիկ քող մը կը ձեւացնեն՝ պատրանք ստեղծելու համար միամիտներու մտքին մէջ :

Այս օրերուն, միջազգային մամուլը ընդհանրապէս եւ ռումանական շրջանակները յատկապէս վրդովումով եւ անձկութեամբ արձագանգ կը հանդիսանան խորհրդային այն քայլերուն, որոնք կը ձգտին ռուսացնել Ռումանիոյ անվիճելի գաւառներէն Պեսարապիան :

Ռուսական ակնկալութիւնները՝ այս գաւառին վրայ սկսան ցարերու օրով եւ շարունակուեցան խորհրդային իշխանութեան տարիներուն :

Աղեքսանդր Ա.ի գահակալութեան շըրջանին, 1812ին, Ռուսիա յաջողեցաւ իրեն կցել Պեսարապիան:1940ին, այսինքն այն օրերուն երբ գերման եւ խորհրդային բարեկամութիւնը իր լաւագոյն շրջանին մէջ կը գտնուէր, Մոսկուա անգամ մը եւս գրգռուած ախորժակով մը տէր դարձաւ գաւառին :

Ազգային – քաղաքական հակառնեայ շահեր, ու նոյնիսկ բախումներ միշտ ալ գոյութիւն ունեցած են համայնավար վարդապետութիւնը իբրեւ սկզբունք դաւանող երկիրներու միջեւ: Մանաւանդ երբ ճակատներէն մէկը՝ Խորհ. Ռուսիա տասնամեակներէ ի վեր ու տեւապէս մարքսեան պիտակին տակ կը ձգտի իրականացնել «ռուս մեծ ազգին» դարաւոր երազը — ռուսական դրօշը տարածել ամէնուրեք :

Հասկնալի կը դառնայ ինքնին, թէ Ռումանիա թէեւ խորհրդային եւ աւելի տկար՝ բաղդատմամբ իր հզօր դրացիին, այսուհանդերձ չի կրնար հանդուրժել, որ պատմական գաւառ մը կցուի Ռուսիոյ: Եւ դեռ աւելին՝ ռուսանայ :

Միւս կողմէ, Մոսկուա, ինչպէս կը հաստատեն Արեւմուտք հասած արժանահաւատ լուրերը, ներկայիս լծուած է Պեսարապիոյ Ռումանացիները Ղազախստան տեղափոխելու աշխատանքին :

« Տեղափոխութիւնը » կը կատարուի շատ ճարտար ձեւով, « կամաւոր » կերպով :

« Ընկերվարական Մոլտավիա » կուսակցական պաշտօնաթերթին մէջ ծանուցումներ լոյս կը տեսնեն, ուր կը խոստացուին բոլոր անոնց, որոնք կը փափաքին հաստատուիլ Ղազախստան — «Ձրի ճամբորդութիւն ընտանիքներու եւ ինչքերու, վարկի յատկացում՝ տուներու շինութեան եւ արջառներու գնումի համար...» եւայլն :

Իրողութեան մէջ հին ծրագրի մը գործադրութիւնն է այս՝ որ կը ձգտի ռուսացնել ամբողջ շրջան մը : Ցարական Ռուսիա 1812 – 1919 յաջողած էր 90 առ հարիւրի համեմատութենէն 16 առ հարիւրի իջեցնել Պեսարապիոյ Ռումանացիներուն թիւը :

1955ի գարնան, Խրուշչեւ, իր կարգին, հրապարակ դրաւ այսպէս կոչուած «ծրագրուած գաղթ»ի տեսութիւնը, որուն գործադրութեան հետեւանքով կէս միլիոնի մօտ Պեսարապիա բնակող Ռումա-

---

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Ամբողջ գիշերը քայլեց ծանօթ սարերով ու ձորերով, ծանօթ գիւղերին լուսնեակի լոյսի տակ հեռուից նայելով, համբուրելով լուռ, մենակ կանգնած խաչքարերն ու մատուռների պատերը : Լոյսը նոր էր բացւում, որ յանկարծ փոքրիկ մի ձորակի աջ ու ձախ ափերից, նրա վրայ վազեցին կատաղած գամփռներ: Ու նոյն րոպէին Առաքելը լսեց մարդկային կանչեր: Գամփռներից Առաքելը պաշտպանուեց իր մահակով, մինչեւ մօտեցան նրանց տէրերը, ոտից գլուխ զինուած մարդիկ : Սկզբում ձորի ամէն կողմից եկան երկուական հոգի, յետոյ՝ ամէն կողմից մի խումբ՝ քսան – քսանհինգ մարդ, զինուած փուշիներ կապած քոլոզներին, մազէ արաներով, թուխ – թուխ, ջահել ու յաղթանդամ, քուռն Քրդեր: Առաքելը տեղում անշարժ կանգնեց, ձեռքերը բարձրացրեց վեր: Նրան մօտեցան, ամէն մէկը մի աժտահար :

— Ո՞վ ես դու, ու՞ր ես գնում ...

Առաքելը չփոթուեց .

-- Ո՞վ ես դու, — կրկնեց բոյով, բուսաքով, խոշոր աչք ու ունքով, պատրոնդաշներով, հաստ ու երկար, սեւ պեխերով մի քուրդ, — ո՞վ ես, ինչպէս ես էս սարերն ընկել եւ ո՞ւր ես գնում :

— Խեղճ մարդ եմ, — ասաց Առաքելը — մեր գիւղ կ'երթամ, դուլթաղցի իմ ...

Նրանց Դիտակ գիւղին Քրդերը Դուլթաղ էին ասում :

— Ո՞ր գիւղացի ես ,— զարմացած հարցրեց քուրդը :

— Դուլթաղ գիւղացի, Ղամէ Ջիլանիի մշակն եմ ...

Առաքելի էդ խօսքը կիսատ մնաց : Հարց տուող քուրդն ու միւսները էնպէս ծիծաղեցին փորները բռնելով, որ սար ու ձոր դմդմբացին նրանց էդ ծիծաղից :

— Այ, սուտասան մարդ, այ բեարուռ մարդ ...

Առաքելի թուքը բերանում չորացաւ :

— Ասում ես, թէ Դուլթաղի Ղամէ Ջիլանի մշա՞կն ես ...

Ու էլի ծիծաղում են:

— Տարէք դրան սատկացրէք ,— հրամայեց այդ քուրդը միւսներին ,— սատկացրէք ու ջանդակը գցէք գազաններին:

Թափուեցին Առաքելի վրայ, թեւերը բռնեցին ու քարշ տուին ձորի խորքը : Գլխաւորն իր օգնականներով շրջապատուած, նայում էր, թէ ինչպէս պիտի ըսպանեն այդ ծպտեալ անծանօթին: Մէկ էլ նա ուժեղ սուլեց : Կանգ առան: Գլխաւորը նստեց մի քարի, օգնականները կողքերին :

— Բերէք այդ շանը ,— հրամայեց նա:

Առաքելին ետ բերին :

— Ասա, ո՞վ ես դու, ի՞նչ ես անում այս սարերում: Դու չգիտե՞ս , որ հաւքն իր թեւով, օձն իր պորտով էս սարերում չեն երեւում ... ինչքան փող են տուել քեզ Թուրքերը, որ գաս այս կողմերն ու տեղեկութիւն տանես նրանց ... Քանի մեծ քիթդ բերանդ չեմ դրել, ասա՝ ո՞վ ես, ո՞ր տեղացի ես ...

— Վալլա, պիլլա, թիլլա, որ երեք լէ Աստծու անունն են, ես դուլթաղցի իմ ,— պատասխանեց Առաքելը :

Էդ խօսքի վրայ գլխաւորի մորակը չրխկաց ու կարծես երկնքից կրակներ թափեցին Առաքելի գլխին :

— Սուտ մարդ , ալչախ, սուտ, դու Աստծու անունով սուտ երդում ես ուտում հա՞... Ղամէ Ջիլանիի տան մշակն է, — բարկացած ասաց գլխաւորը հարուածից յետոյ, — Ղամէ Ջիլանիի դրանը քեզ նման շուն չի եղել ...

Ու էլի ամբողջ խումբը հռհռում է: Ամէն մէկը մի ահռելի հսկայ :

— Ո՞վ ես դու, շուն ...

Առաքելը որոշեց , ինչ էլ լինի, պատմի իսկութիւնը: Գլխի ընկաւ, որ նրանք Ղամէ Ջիլանիի տանը ծանօթ են ու առաջին խօսքից իր սուտը բռնել են :

— Թողէք պատմեմ, յետոյ կ'ուզէք սպանէք, կ'ուզէք կտոր կտոր էրէք, — խնդրեց Առաքելը : — Ես Հայ եմ, եկեր եմ Հայաստանից, որ իմ երկիր տեսնեմ ու մեռնիմ, իսկապէս որ Դուլթաղցի իմ : Ղամէ Ջիլանու տուն շատ իմ Հաց կերէ, որ էդ արդար երկինքն լէ վկայ եղնի, հիմի Դուլթաղ կ'երթամ ...

Քրդերը զարմացած նայում էին Առաքելին: Գլխաւորը վեր կացաւ, սուլեց : Ձորի երկու կողմերից երեւացին ձիաւոր խմբեր , սլացան գլխաւորի մօտ : Առաջինը ձիուց իջաւ սպիտակած մազերով, ոչ տարիքով , ոչ էլ ջահէլ մի քուրդ :

— Ապօ, ճանաչո՞ւմ ես այս մարդուն, — հարցրեց գլխաւորը ցոյց տալով Առաքելին, — լաւ նայիր, Ապօ, գուցէ ճիչի՞ս ...

Ալեհեր պեխերով, նոյնպէս բարձրահասակ ու թուխ, հպարտ կեցուածքով քուրդը գննող հայեացքով նայեց Առաքելին : Նայեց ու ձեռքով փակեց աչքերը, յիշողութիւնը հաւաքելու համար :

— Մարիֆ, — ձայն տուեց Առաքելը լացախառն ձայնով ,— վայ, զուրպան քըղի, Մարիֆ ջան ...

Մարիֆը բացեց աչքերը :

— Առաքե՞լ ... իմ աչքերն ինձ չե՞ն խաբում, Առաքե՞լն ես ...

— Առաքելն եմ, Մարիֆ ջան ...

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

(26 Շար.)

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՋԱՐԴԱՐԱՐԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ ՄՍԱԳՈՐԾ ԶՕՐԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ

ԹՈՒՐՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԴԱՒԸ 3.000.000 ՀԱՅԱԶԳԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Գ.

Տոքթ. Նազըմ.— Դուք այս խնդիրը արդէն լուծեր էք : Գործադրութեան միջոցներն ալ պատրաստեր էք : Կը շնորհաւորեմ, Պէհա...: «Թէշքիլաթը Մախսուսէ» ինչ լաւ անուն : Ինչ արդիւնական տիտղոս: Պռավօ, պռավօ :

Պէհաէտտին Շաքիր.— «Եթէ այս իմ միտքը յարմար կը գտնէք, ձեզի կ'առաջարկեմ որ առանց ջուրի եւ օճառի գըչելու (սույա սապունա տոզունմատան) առանց բանակը մէջը խառնելու, մէկ ամսուան մէջ, կ'ունենանք տասը հազարէն 12 հազարնոց աչքի զարնող ուժ մը: Լաւ մտածենք այս ընտրեալ ուժով ինչեր կրնանք ընել :

Շիւքրիւ.— «Պարապ ժամանակ չանցընելուդ, ես ալ գոհացայ : Իսկապէս հանճարեղ խորհուրդ մըն է այդ : Արդէն մտածեր ես գործադրութեան եղանակն ալ : Ես ալ կ'ընդունիմ որ այս գործին համար ատկէ աւելի զօրաւոր միջոց չկայ : Հիմա կը հաւատամ որ Հայերը պիտի կրնանք բնաջնջել մէկ երկու ամիսէն :

Տոքթ. Նազըմ.— «Ատոնց զինուորական համազգեստ հագցնելու ենք որ աւելի միատեսակ ըլլան եւ լաւ երեւին, եւ աւելի ալ ազդեցիկ չէ՞ն ըլլար :

Պէհաէտտին Շաքիր.— «Միայն հագուստը կուտանք եւ նորագոյնը՝ տասը հոգինոց և առաւելագոյնը՝ յիսուն հոգինոց չէթէներու խումբեր կը կազմենք : Իւրաքանչիւր չէթէի պետը կ'ըլլայ մեր ֆէտայիներէն մէկը : Եւ պետերը՝ մենք կ'որոշենք: Անոնց մասնաւոր ծածկագիրներ կուտանք եւ միմիայն մեզի ենթակայ կ'ընենք: Արդէն ամէնէն կարեւոր կէտը այդ է :

Տոքթ. Նազըմ.— «Շատ լաւ: Այդ կէտը ընդունուեցաւ : Հիմա գործադրութեան ծրագիրը կազմենք »:

Պէհաէտտին Շաքիր.— «Ատիկա շատ պարզ է: Ո՞ր քաղաքներու եւ աւաններու մէջ որ Հայեր կան, եւ որո՞նք ամէնէն առաջ պիտի բնաջնջուին, անհրաժեշտ է որ այդ քաղաքները եւ աւանները (չէհիր վէ գասապա), շրջան առ շրջան (մընթըքա – մընթըքա), զատենք ներքին նախարար Թալէաթին հետ, եւ իւրաքանչիւր շրջանի համար պէտք եղած թիւով չէթէներ կը հասցնենք: Ատոնք մեր որոշած ճամբաներուն վրայ յարմարագոյն վայրերու մէջ հասնելէ վերջ, կը սպասեն՝ հայ կարաւաններու գալուն :

«Ներքին նախարար Թալէաթ եւս այդ քաղաքին կամ աւանին պետական քաղաքային պաշտօնեաներուն հրամաններ կուտայ, յայտարարելով թէ «բոլոր Հայերը պատերազմական շրջաններէն (մընթըքա) դուրս պիտի հանուին» : Այդ քաղաքին կամ աւանին մէջ որքան հայ որ կայ, կարաւան առ կարաւան, (գաֆիլէ – գաֆիլէ), երկուական օր միջոց տալով՝ այսինչ քաղաքը այսինչ ճամբով, ժանտարմի ուժերու հսկողութեամբ՝ զրկուիլը կը հրամայուի (1):

«Ոստիկանները, (Զապըթա – մէմուրները) այդ հրամանին վրայ, կը հաւաքեն հոն գտնուող բոլոր Հայերը, եւ հսկողութեան տակ, խումբ առ խումբ, որոշեալ ճամբաներէն կը զրկուին :

Ճամբաներու վրայ սպասող «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի չէթէներուն գտնուած վայրին մօտ՝ երբ կը հասնին կարաւանները, կը յանձնուին այդ չէթէներուն, եւ իրենք (ժանտարմաները) կը վերադառնան :

«Չէթէներուն յանձնուած Հայերը, մէկ հատ իսկ չմնալու պայմանով՝ կը սպաննուէին : Իսկ հանրային առողջութիւնը պահելու համար՝ առաջուընէ պատրաստուած խրամներու մէջ կը գլորուին անոնց մարմինները եւ կը թաղուին: Այսպէսով իրարու ետեւէ բնաջնջման գործողութիւնները կը լրացուին :

«Հայերու քով գտնուած ապրանքները, գոյքերը, դրամ եւ զարդեղէններ, չէթէներուն, որպէս աւար, (ղանիմէթ) կը բաժնուին (2): Մենք ատկէ բան չենք առնար(?): Մեծ մասը Իթթիհատի կեդրոնը եւ պետութիւնը կ'իւրացնէ : Եթէ չէթէները բռնաբարեն կիներու եւ աղջիկներու պատիւը, այդ մասին ալ պէտք է լուռ մնալ (2):

ՀԱՅԿԱԶՆ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
(Շար.)

---

(1) Ցեղասպանութեան մէջ՝ սպանութեան վայրերու չէթէներու գործին առընչութեամբ՝ ներքին նախարարութիւնը 1915 Մայիս 12, (1331 թուակիր) իր ծածկագիր գաղտնի (Շիֆրէ եւ Մուհրէմ) հեռագրին մէջ կ'ըսէ «հայ տարագիրներուն անցնելիք տեղերը իմացնէք»:

Այս հեռագիրը կը հաստատէ հետեւողականութիւնը «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի նիստին տրուած որոշումներուն եւ ներքին նախարարութեան հրամաններուն:

(2) Աւազակներու աւարի բաժինի մասին՝ թրքական «Սապահ» թերթի 1918, Դեկտեմբեր 18ի թիւին մէջ.—

«Չէթէները երդում բրած են որ Հայոց հարստութիւնը՝ գոյք եւ դրամ պիտի յանձնեն կեդրոնին: Փոխարժէքի կէսը՝ Կ. Պոլսոյ ընդհանուր կեդրոնէն պիտի բաժնուի Չէթէներուն :

Իւրաքանչիւր Չէթէի բաժին ինկած է 15.000 ոսկի :

Այդ պայմանագրութեան մէջ որոշ չէ թէ 15.000ը չէթէական իւրաքանչիւր խումբի՞ն թէ անհատին է :

Եթէ անհատին է, ըստ Պէհաէտտին Շաքիրի, 12.000 չէթէին բաժին կ'իյնայ 180.000.000 ոսկի, որ կ'ընէ 900 միլիոն տոլար չէթէներուն եւ նոյնքան ալ ընդհ. կեդրոնին :

նացիներ, անմարդկային պայմաններու մէջ, քշուեցան դէպի Սիպերիա :

«Կամաւոր» բացատրութիւնը, զոր ներկայիս կը տրուի Ռումանացիներու տեղահանութեան համար, իրականութեան մէջ միամիտներ խաբելու ճարտար միջոց մըն է: Արդարեւ, ծիծաղելի է նոյնիսկ երեւակայել, որ հարուստ եւ բարեբեր ու կլիմայական հաճելի պայմաններու մէջ ապրող անձեր յօժարակամ եւ պատրաստակամ թողուն իրենց պապենական օճախն ու հայրենիքը, երթալ հաստատուելու համար հեռաւոր ... սառնամանիքներ :

Եւ տարօրինա՛կ զուգադիպութեամբ մը՝ «կամաւոր» տեղափոխութիւնները միշտ կը կատարուին ոչ – ռուս շրջաններու մէջ: Եւ՝ մեծ համեմատութեամբ :

Պուքրէշի ակադեմիան վերջերս լոյս ընծայեց Մարքսի գրչին պատկանող եւ կորսուած կարծուած երկու ձեռագիրներ՝ «Նօթեր Ռումանացիներուն վրայ» խորագրով :

Համայնավար վարդապետութեան մեծ տեսաբանին այս յօդուածաշարքը, որ գրուած է 1856ին, պէտք է դժգոհ ձգած ըլլայ Ռուսերը :

Եւ ահա թէ ինչո՛ւ :

Համայնավար քրմապետը ապօրէն կը յորջորջէ Պեսարապիոյ գրաւումը Ռուսերուն կողմէ :

Ցարդ խորհրդային պատմաբանները «քաղաքակրթակա՛ն», «ազատագրա՛կան» եւ նոյնիսկ «նախախնամական» կը կոչէին ցարերու իրերայաջորդ տարածումները օտար երկիրներու վրայ :

Ի՞նչ բնորոշում պիտի տան այժմ, կարդալով իրենց քրմապետին անբեկանելի վճիռը :

Ցամենայն դէպս, Մարքսի հաստատումը ի զօրու կը մնայ մինչեւ այսօր :

Ժ. Մ.

«ՑՈՒՇԵՐ – ՓՈՒՇԵՐ»

Մեր պապերէն աւանդուած իմաստալից պատուէր մը կար, զոր մեր ծնողքները յաճախ կը յիշեցնէին մեզի ըսելով, տըղաս, «Թոնրին շուրթը քերէ բերանդ նետէ կուրպաթ (պանդուխտ) մի երթար »:

Գարնան, մեր հայրերուն հետ, սարը կ'երթայինք, սարին ամենաբարձր գագաթը : Հետաքրքիր մեր հայեացքները, կ'ուղղուէին դէպի Հայոց աշխարհի բարձրաբերձ, ճերմակ գագաթով սարերը : Հետաքրքրութեան գոհացում տալու համար, մեր հայրը իր ջղուտ թեւը օդին մէջ երկարելով ցոյց կուտար: Էն ճերմակ, գագաթով սարը Սիփան սարն է, անոր շուրջը կը տարածուին Արճէշ, Ալջավազ, Ախլաթ, Մանազկերտ գաւառները : Ցորենի, առատ բերքի շտեմարան որ կայ, հոն է: Իսկ քիչ մը դէպի հարաւ-արեւմուտք՝ այդ երկու սուր գագաթով լեռը Նէմրութն է : Սերոբ փաշան հոն տեղ՝ կռուեցաւ Հայոց աշխարհին տիրող զուլումին դէմ: Դէպի արեւմուտքը Մշոյ անծայրածիր դաշտն է : Սասուն կ'իյնայ Մշոյ հարաւ – արեւմուտք : Անդրանիկ հոն էր՝ որ կռուեցաւ Հայոց ազատութեան համար : Բոլոր քիւրտ աշիրէթները Անդրանիկի առջեւէն փախան: Իսկ աւելի դէպի հարաւ՝ էն պէտպէտ սարերը Մոկաց աշխարհն է : Աշխարհի մէջ դրախտ որ կայ՝ հոն է: Աւելի դէպի հարաւ կը գտնուի Ոզիմ գիւղը՝ հինգ հարիւր տունէ բաղկացած, զուտ Հայեր, ամբողջ քիւրտ աշիրէթներով շրջապատուած այդ մէկ գիւղը, իր քաջութեան սարսափ տարածեր է Քիւրտիստան աշխարհի մէջ :

— Իսկ հայրիկ, էն հեռուն դէպի հիւսիսը մառախուղով պատած ճերմակ գագաթ մը կ'երեւայ :

— Անիկա Մասիսն է, տղաս : Ջրհեղեղին՝ ամբողջ աշխարհ ջուրով ծածկուած է: Նոյի տապանը ալ տեղ չէ գտեր եկեր է Հայոց աշխարհ : Առաջին անգամ Սիփան սարին կը դիմէ, կ'ըսէ՝ Սիփան առ գիս: Սիփան սարը կ'ըսէ, «գնա Մասիս, որ բարձր է քան գիս »:

Զ. ՇԱՐՈՅԵԱՆ

Մարսէյլ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

«Հիւսիսափայլ» ամսաթերթէն ետք եւ «Մշակ» օրաթերթէն առաջ Թիֆլիզի մէջ, Խ. Ստեփանէի խմբագրութեամբ հրատարակուեցաւ «Հայկական Աշխարհ» ամսագիրը՝ գրական – մանկավարժական բովանդակութեամբ :

Այս տարի հարիւրամեակն է վերոյիշեալ ամսաթերթին հրատարակութեան : Ամսաթերթը աշխատած է բարւոք վիճակի մը հասցնել հայ գրականութիւնը, մանկավարժութիւնը եւ թատրոնը :

Օտար ծանօթ մանկավարժներու, գրագէտներու (ինչպէս օրինակ, Բելինսկի, Հիւկօ, Մոլիէր, Շիլլեր) զանազան գրութիւններէն զատ, յօդուածներ եւ ուսումնասիրութիւններ ունին Ստ. Նազարեանց, Գր. Արծրունի, Միրիմանեան եւ ուրիշներ : Յատկապէս մեծ դեր կատարած է Գր. Արծրունի իր քանի մը տասնեակ յօդուածներով, որոնց մէջ շօշափուած են Հայութեան համար կենսական արժէք ունեցող խնդիրներ :

Ամսաթերթը անուրանալի դեր խաղացած է գրականութեան զարգացման մէջ :

Հարիւրամեակին առթիւ պէտք է աւելի լայն եւ մանրազնին ուսումնասիրութեան ենթարկել «Հայկական Աշխարհ» ամսագիրը եւ անոր հիմնադիրին կեանքն ու գրական եւ ընկերային հայեացքները :

Մ. Կ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (204)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Ահա սպիտակագլխարկ ենիչէրի մը Գրիգորի դէմ կը ցցէ նիզակը, ու զայն ձիէն տապալել կ'ուզէ : Սակայն Գրիգորի սուրը երկու անգամ կը շողայ. առաջինին՝ նիզակը կը կտրէ, երկրորդին՝ թուրքը կը տապալի :

— Յիսուս, Յիսուս, — կը գոչեն աշտարակներու վրայէն. — Յիսուս օգնէ :

— Ալլահ, Ալլահ, — կը գոչեն Թուրքեր :

Հունգարացիները երթալով աւելի կը տարածուէին անոնց մէջ. սուրերը անընդհատ փայլ կ'արձակեն : Միքայէլ Հորվաթի ձին ենիչէրիէ մը կը խոցուի ու գետին կ'իյնայ : Հորվաթ կը ցատկէ վրայէն ու կը սպաննէ ենիչէրին եւ ուրիշ մըն ալ. բայց սուրը կը կոտրի, ու երրորդին քթին բերնին բռունցքի հարուած մը տալով, հետիոտն վազելով դէպի բերդ կը վերադառնայ՝ ձիաւորներու թողած ճամբէն :

Միւսները տակաւին առաջ կը դիմեն. ձիերը այլեւս մարդիկ կը կոխկռտեն : Պուտահազիի սուրը ահաւոր հարուած մը իջեցնելու համար բարձրացած էր երբ տան մը անկիւնը սեղմուած ենիչէրի մը հրացան կը պարպէ վրան. Պուտահազիի ձեռքէն սուրը կ'իյնայ. ասոր վրայ չորս ենիչէրիներ վրան կը նետուին սուրերով ու նիզակներով : Կապուտազգեստ կորիճ մը օգնութեան հասնելով կը հարուածէ աջ ու ձախ, բայց կը սպաննեն զինքը :

— Ո՞վ էր, — կը հարցնէին ամէնքը պարիսպին վրայէն :

— Գաբրիէլ Օրոս, — ըսաւ Մեքչէի սրտի ցաւով :

Պուտահազի սակայն ճամբայ կը գտնէ փախչելու. կը դարձնէ ձին ու անոր վզին վրայ հակած կ'արշաւէ դէպի ետ :

Ասոր վրայ միւսներն ալ կը դառնան :

Մեծ փողոցէն հազարաւոր աքիններ փոթորիկի պէս կը սուրան օգնութեան :

— Ալլահ, Ալլահ : Եազըք սանա :

Գրիգոր ատենին կը խուսափի անոնց առջեւէն. մեծ Տ գրի ձեւով կը դառնայ դէպի ժողովրդապետարանի փողոցը :

Այդ փողոցին մէջ ալ Թուրքեր կը վխտային, բայց աւելի հետեւակ քան ձիաւոր. ու քանի որ հետեւակները գլուխնին կորսնցուցած կը փախչէին՝ ձիաւորներուն արգելք կ'ըլլային, որոնք ստիպուած էին իրենց ընկերներուն ալ ուշադրութիւն դարձնել : Անյուսահանդերձ պարսիկ կուպերաներու վտանգաւոր բազմութիւն մը խուժեց իրենց դէմ : Բայց զուր տեղ խուժեցին մեր կատղած զունդին վրայ. արիւնոտ ճամբայ բացուեցաւ անոնց մէջէն, եւ աջ ու ձախ ինկան անոնք, ինչպէս մրրկի ժամանակ ցորենի որոմները :

Հիմա տեսնուեցաւ թէ հուժկու մարմնեղ հունգարական ձիերու բաղդատմամբ որքան տկար էին արեւելեան փոքրիկ ձիերը : Տասը հունգարացի ձիաւոր՝ հարիւր Թուրք ձիաւոր կը քշէին երբ վրանին յարձակէին : Ու երբ հունգարացի մը ձեռք վերցնէ Թուրքի մը վրայ, ապահով էր թէ ան այլեւս էկէրի աղա պիտի չըլլայ :

Ու անոնք կը սուրային դէպի ետ :

— Դանէն հեռու :

Պարիսպին վրայ կեցողներու ուրախութեան աղաղակները վերադարձողներու կռուի աղմուկին հետ խառնուեցաւ :

Տոզօ մտահոգուած կը դիտէր թէ ինչպէս կը խուժէին տակաւին կողմնակի փողոցներէն աքիններն ու ջեպջիները միւս Թուրք զինուորներու օգնութեան :

— Կրակ, — գոչեց :

Պարիսպին վրայէն հրացանները որոտացին եւ լարերը ձգտեցան. Թուրք զունդերու յառաջապահները կասեցան ու խոնուեցան :

Այս րոպէին անասնական ահաւոր գոռում մը լսուեցաւ պարիսպէն, ահաւոր, խոզու մը գռալուն նման : Ամէնքը հոն նայեցան : Գնչուն սուրը կատաղաբար շարժելով կը պոռար .

— Վայ սիզէ (վայ ձեզի) անիրաւ Թուրք շուներ :

Մեր ձիաւորները Թուրքերու ունեցած շփոթութենէն օգտուելով՝ թեթեւօրէն սուրացին դէպի վեր, ու իրենց փրփրալից, արիւնաներկ ու քրտնաթաթախ ձիերով տրոփեցին բերդի դռնէն ներս, ամբոխներու յաղթական աղաղակներու միջեւ :

Կռիւը քառորդ մը չէր տեւած. բայց մայր եկեղեցւոյ հրապարակը ու ժողովրդապետարանի փողոցը մեռածներով, վիրաւորներով ու կտրած ձեռքերով լեցուած էր : Թուրքերը փրփրացող կատաղութեամբ քաշուեցան պարիսպէն հեռու ու հեռուէն ետ – ետ դառնալով կը շարժէին բռունցքնին :

×

Դէպի առուակ տանող դուռը Տոզօ այն օրն ալ գոցել չտուաւ : Թո՛ղ բերդի մարդիկ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն կարենան դուրս ելլել. ու թող տեսնեն Թուրքերը, թէ Էկէր անվախ կը նայի յարձակումին :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Միհրան – Մարգար Հաճի Արթինեան գերդաստանի քառասուն թոռներուն վերջին չառաւիղը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին, այս Կիրակի առաւօտ իր մեծ հօր Հաճի Արթինեանի նաեւ Դանիէլեան Մէնթէշեան գերդաստանի ննջեցեալներուն համար ինչպէս նաեւ իր ծննդավայրին Եալաք – Տէրէի բոլոր ննջեցեալներու յիշատակին :

Այս առթիւ օծումը պիտի կատարուի պատարագի ընթացքին ոսկեզօծ ճաճանչին մաս կազմող իր լուսազարդ խաչերուն, զորս նուիրած է ի յիշատակ իր գերդաստանին :

◆ ◆ ◆

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կապ. Խաչի Շրջ. վարչութիւնը իր բոլոր մասնաճիւղերով կը սգայ կորուստը իր անփոխարինելի ընկերուհի

ՍԱԹՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

եւ վշտակցութիւնը կը յայտնէ զաւկին՝ Արմէն Յակոբեանի եւ ընկերուհի Մարօ Ստեփանեանի :

×

ՊԱՆԵԼՕ – ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն կ'ողբայ կսկծալի մահը ընկերուհի ՍԱԹՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ *եւ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր զաւկին Պ. Արմէնի եւ Օր. Մարօ Ստեփանեանի : Այս առթիւ փոխան ծաղկեպսակի յիսուն ֆրանք կը նուիրէ Մշակոյթի Տան :*

◆ ◆ ◆

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Պահատուրեան իրենց սիրեցեալ փեսային Յովհաննէս Սարաճեանի կսկծալի մահուան քառասունքին առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն քսան ֆրանք Ս. Մուրատեան վարժարանին եւ քսան ֆրանք ալ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին : (Ստանալ «Յառաջէն») :

×

Ընկերուհի ՍԱԹՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ կսկծալի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները եղած են .— Տիկին Տիրուհի Հ. Սէրէնկիւլեան, Կապ. Խաչի Օղափ. կայանին հարիւր ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան, Մշակոյթի Տան Թէհլիրեան սրահին հարիւր, Տէր եւ Տիկին Պ. Ջպուքճեան Կապ. Խաչի Օղափոխութեան կայանին քսան ֆրանք :

◆ ◆ ◆

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Յարութիւն Տապաղեան, Տէր եւ Տիկին Արմէն Տապաղեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գալուստ Մուրատեան եւ զաւակը շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, անհատ թէ կազմակերպութիւն, որոնք անձամբ, գրաւոր, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով կամ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՊԱՂԵԱՆԻ

մահուան առթիւ :

×

Փան որ Շէրիւի Ազգ. Միութիւնը կը տեղեկացնէ թէ շնորհիւ տեղւոյն եւ շրջաններու նուէրներով, սրահին պարտքը վերջացած են եւ այս առթիւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն :

~~~

ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի յիսնամեակի առթիւ, այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Լիոնի Հայ Ազգ. Տան թատերասրահին մէջ (295 Րիւ Պուալօ), *ղեկավարութեամբ Դերասան ԹՐԱԳՕՇԻ :*

Կը ներկայացնէ՝

ՅԵՂԻՍ ՎՐԷԺԸ

(5 *արար, հեղինակ* Թրագօշ)

Եղեռնի Յիսնամեակին նուիրուած

Կը նուագէ Յ. Պէրպէրեան

Կը մասնակցին Օր. Տապաղեան ժիւտէֆս, Տիկին Ա. Աբրահամեան (*երգերով*), Գ. Պառաւեան, Ե. Գարամանեան *եւ ուրիշներ :*

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ԼԻՈՆ Ս .ՅԱԿՈԲ

ՇԱԲԱԹ, (10 Ապրիլ) — *Կիրակամուտքի ժամերգութիւն երեկոյեան ժամը* 5ին :

ԿԻՐԱԿԻ, 11 *Ապրիլ* — *Ժամերգութիւն առաւօտ ժամը* 8ին, Ծաղկազարդ, *Ս. պատարագ առաւօտ ժամը* 10ին, Դռնբացէք *երեկոյեան ժամը* 5ին :

ԱՒԱԳ – ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 *Ապրիլ* — *երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը* 5ին : Ցիշատակ 10 Կուսանացն :

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 *Ապրիլ* — *Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը* 8ին, Ցիշատակ Ընթրեաց *Ս. Պատարագ ժամը* 10ին, *Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը* 4ին, *Կարգ Զարչարանաց, (խաւարում) ժամը* 7ին :

(Շար.)

×

ՇԱՎԻԼ

Այս Կիրակի առաւօտ Ծաղկազարդի առթիւ հանդիսաւոր պատարագ :

×

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 11 Ապրիլ — *Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը* 8–12, *Դռնբացէք* 16 :

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 *Ապրիլ* — *Տասն կուսանաց ժամը* 20 :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 *Ապրիլ* — *Հսկում ժամը* 20:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 *Ապրիլ* — *Պատարագ մանուկներու հաղորդութիւն ժամը* 8–11, *Ոտնլուայ ժամը* 16, *Խաւարում* 20 :

Աւագ Հինգշաբթի օրուան արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պիտի քարոզէ Թեմիս Առաջնորդ Գերշ. Տ. ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ :

ՈՒՐԲԱԹ, 16 *Ապրիլ* — *Թաղում Քրիստոսի ժամը* 16 :

ՇԱԲԱԹ, 17 *Ապրիլ* — *Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը* 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 *Ապրիլ* — *Պատարագ Ս. Զատկի ժամը* 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 *Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը* 10–12, *Օքանէի գերեզմանատուն ժամը* 14–17 :

×

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. Թ. ԵԿԵՂԵՑԻ

ՇԱԲԱԹ *իրիկուն ժամը* 5ին *Լոյս զուարթ :*

ԿԻՐԱԿԻ, *Ծաղկազարդ: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը* 7·30ին: *Պատարագ ժամը* 10ին: *Դռնբացէքի արարողութիւն ժամը* 17ին :

~~~

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի, Ծաղկազարդ, ժամերգութիւն ժամը 10ին: *Զայնաւոր պատարագ եւ ուռօրհնէք ժամը* 10·30ին: *Ժամերգութիւն ժամը* 16ին, *պատարագ ժամը* 17ին:

◆ ◆ ◆

ԼՈՐՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ապրիլ ամիսը չվերջացած, կը ստանան 1964 *տարուան Բ. հատորը՝ անոնք որ վճարած են* 1964 *տարուան բաժնեգինը : Միաժամանակ կը ստանան* 1965 *տարուան առաջին հատորը՝ անոնք որ վճարած են* 1965 *տարուան բաժնեգինը :*

Այս երկու հատորներուն բովանդակութիւնը, միասնաբար 260 *էջ, բացառիկ հետաքրքրականութիւն մը կը ներկայացնէ, — բժշկական նորութիւններ, առողջապահական մեծարժէք յօդուածներ, գրական, պատմական եւ համայնագիտական ծանօթութիւններով ճոխացած :*

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են .—

ՀԱՅ – ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 *ֆրանք, արտասահման* 5 *տոլար :*

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով :

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի տօնակատարութեան նախօրեակին Ալֆորվիլի Ապրիլեան Եղեռնի հանդիսութեանց կազմակերպիչ յանձնաժողովը կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն մը, այս Երեքշաբթի, ժամը ճիշդ 21ին, տեղւոյս Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ :

Խօսք կ'առնեն ՏԻԿԻՆ ՀՈՒՐԻ ԻՓԷԿԵԱՆ
եւ Պ. ԶԱՏԻԿ ԽԱՆԶԱՏԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Ալֆորվիլի հայ երիտասարդութիւնը եւ հասարակութիւնը :

◆ ◆ ◆

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ :

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Րաֆֆի» խումբի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ ժամը 21ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 Րիւ Պլէօ: *Պարտաւորիչ ներկայութիւն :*

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէի հերթական ժողովը այս Ուրբաթ ժամը 21ին, սովորական հաւաքավայրը : Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ: Խիստ կարեւոր օրակարգ :

~~~

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Արնուվիլի մասնաճիւղի վարչական ժողովը Երկուշաբթի (12 Ապրիլ) ժամը 21ին, ընկերուհի Տիկին Արմաւ Հապէշեանի բնակարանը: Ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

◆ ◆ ◆

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Լաւ կարող գործաւորուհիներ
pour chemisiers grande série
տեւական գործ :
MAISON MICHEL
17, Rue St-Joseph — PARIS (2e)
Առաւօտները ժամը 10էն 12 եւ 15էն 18:

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ

– ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ –

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՏ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռօֆլոթի *Թիւ* 114 *օդանաւին*

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգստաւէտ Հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ–քոնտիւի, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Aca cias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39
Մարսէյլի շրջանին համար դիմել
Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ

ՀԷԼՎԱ ԹԱՀԻՆ
ԼՈԳՈՒՄ ՇԱՐՈՑ
Սուսամ – (ՌՈՃԻԿ)
ՀԷԼՎԱ ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ

LE BOSPHORE
MARQUE DEPOSEE

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...

CHOC-ALVA • CHOCO-LOC

Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)
~~~

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ
10
ԱՊՐԻԼ
SAMEDI
10 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10280

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.280

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

1907 Դեկտեմբերին Փարիզի մէջ ժողով գումարեր էին օսմանեան կայսրութեան զանազան իսլամ եւ քրիստոնեայ ազգութեանց յեղափոխական կազմակերպութիւնները եւ որոշած տապալել Սուլթան Համիտի բռնակալական վարչաձեւը : Յաղթանակէն վերջ պիտի կազմուէր «օսմանեան հայրենիք» մը, ազատութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան սկզբունքներով :

Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումը պահ մը մոռցնել տուաւ հայկական նահանգներու Բարենորոգումներու խնդիրը: Կարծեցինք թէ հնչած է ազատութեան ժամը եւ սահմանադրական վարչաձեւին տակ իրականացած են Հայութեան երազները :

Բանտերէն արձակուեր էին յեղափոխականները: Արտասահմանէն ու Կովկասէն Պոլիս կը խուժէին մտաւորականները : Ազգային Երեսփոխանական Ժողովը կը վերաբացուէր : Պատրիարքարանը հեղինակութիւն կը ստանար: Հայկական մշակոյթը կը զարգանար: Նոր դպրոցներ կը բացուէին: Գրագէտներն ու հրապարակագիրները ազատ թռիչք կուտային իրենց մտածումներուն: Կաշկանդուած լեզուները կը բացուէին : Զարթօնքի, վերածնունդի նոր շրջան մը կը բոլորէր Հայութիւնը :

Ինը ամիս չանցած Կիլիկիոյ աղէտը իր երեսուն հազար նահատակներով եկաւ ապացուցանելու միամիտ Հայերուն թէ խաբուսիկ էր վարչաձեւի փոփոխութիւնը եւ թէ բան չէր փոխուած Թուրքերու մտայնութենէն :

Իթթիհատը ֆրանսական յեղափոխութեան վեհ նշանաբանները իբրեւ դիմակ էր գործածած՝ խաբելու համար օսմանեան կայսրութեան բաղկացուցիչ այլազան տարրերը : Իրականին մէջ իրական ժառանգորդն էր ջարդարար կարմիր սուլթանին :

Հակառակ Կիլիկիոյ արիւնոտ նոր դասին, շարունակեցինք տակաւին հաւատալ Թուրքին, յուսացինք թէ հնարաւոր պիտի ըլլար խաղաղ համակեցութիւնը անոր հետ : Կիլիկիոյ ջարդերուն մէջ տեսնել կարծեցինք մատը Ապտիւլ Համիտին, որ դեռ գահին վրայ էր: Մնացինք հաւատարիմ «օսմանցի»ներ, այն յոյսով, որ սահմանադրական վարչաձեւի ամրապնդումէն վերջ՝ գալու Հայութեան կեանքն ալ պիտի բարւոքէր :

1912ի աշնան Պալքանեան պատերազմը ջախջախիչ հարուած մը եղաւ արտաքին ճակատի վրայ նոր վարչաձեւին համար, որ արդէն իսկ շատ տկարացած էր Իթթիհատ – Իթիլաֆ ներքին պայքարներու հետեւանքով :

1913 Յունուար 10/23ին՝ մինչ մեծ դահլիճը Բ. Դրան մէջ կը ստորագրէր Էտիրնէի անձնատուութիւնը, խումբ մը Իթթիհատականներ՝ Էնվէրի եւ Թալէաթի գլխաւորութեամբ գրաւեցին Պապը Ալին, տապալեցին կառավարութիւնը եւ ձեռք առին իշխանութիւնը, զոր պիտի պահէին մինչեւ 1918 Հոկտեմբեր 30ի զինադադարը :

Թուրանական գաղափարները սկսան վարակել երիտասարդ սերունդը, ոչ – Թուրք տարրերու հանդէպ հալածանքը սաստկացաւ հետզհետէ :

Գաւառներու մէջ հարստահարութիւնները անպատիժ շարունակուեցան: Պատրիարքը իր «Թաքրիր»ներով սկսաւ անընդհատ ամբաստանել Բարձրագոյն Դուռը:

Պալքանեան պատերազմի վաղորդայնին, երբ օսմ. կայսրութեան անդամահատումը դարձեալ օրակարգի վրայ էր դրուած, Հայերն ալ յիշեցին Պերլինի դաշնագրի 61րդ չարաբաստիկ յօդուածը եւ ծրագրեցին պահանջել բարենորոգումներու գործադրութիւնը :

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ Ե. Սուրէնեանց կոնդակով մը 1913ի ըսկիզբը պաշտօն յանձնեց փարիզաբնակ Պօղոս Նուպար փաշայի, որ յանուն Հայութեան դիմումներ կատարէ մեծ պետութեանց մօտ՝ պահանջելու համար բարենորոգումներու գործադրութիւնը, Ռուսիոյ հակակշիռին տակ :

1913 Մարտի կէսին Պօղոս Նուպար տեսնուեցաւ Փարիզի ռուսական դեսպան Իզվոլսքիի հետ, որ խորհուրդ տուաւ իրեն զգոյշ ըլլալ, Թուրքիայէն անջատուելու խօսք չընել, պարզապէս բարենորոգումներ պահանջել :

Ապրիլին արեւելեան նահանգներու մէջ կացութիւնը կը ծանրանար: Պիթլիսի եւ Էրզրումի ռուսական հիւպատոսները ահազանգ կը հնչեցնէին : Քիւրտերը անպատիժ կը կեղեքէին անզէն Հայերը :

1913 Ապրիլ 29ին Զաւէն պատրիարք Իթթիհատի կառավարութեան մեծ – եպարքոս Մահմուտ Շէվքէթ փաշայի կը ներկայանար թաքրիրով մը, պատիժ պահանջելով Թուրք պաշտօնատարներուն համար, որոնք կը քաջալերէին ջարդարարները : Մ. Շէվքէթ գեղեցիկ խոստումներով ճամբեց պատրիարքը : Քանի մը շաբաթ վերջ մեծ – եպարքոսը պիտի իյնար Իթիլաֆական ահաբեկիչներու գնդակներուն տակ :

1912 Հոկտեմբերէն մինչեւ 1913 Մայիս Զաւէն պատրիարք 177 թաքրիր ներկայացուցեր էր Բ. Դրան: Ո՛չ մէկ բարւոքում կացութեան մէջ :

Ազգային Երեսփոխանական Ժողովի որոշումով պատրիարքարան եւ քաղաքական ժողով պաշտօն ստացան Պոլսոյ դեսպաններուն մօտ հետապնդել բարենորոգումներու հարցը :

Պոլսոյ ռուսական դեսպան տը Կիրս իր կողմէ դիմեց Թուրք կառավարութեան, պարզելով Հայկական նահանգներու տխուր կացութիւնը եւ յիշեցնելով բարենորոգումներու անհրաժեշտութիւնը :

Բարձրագոյն Դուռը ակամայ յօժարեցաւ օրակարգի վրայ դնել 61րդ յօդուածի գործադրութեան հարցը :

Պօղոս Նուպար Փարիզի մէջ կազմեց Ազգային պատուիրակութիւնը, Էջմիածնի հրահանգով : Պոլսոյ պատրիարքարանն ալ երկու ներկայացուցիչ նշանակեց՝ կապ պահելու համար վեց մեծ պետութեանց Պոլսոյ դեսպաններուն հետ :

Բարենորոգումներու հարցը վճռական փուլի մէջ կը մտնէր :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԻԿՈՅԵԱՆԻ ՃԱՌԸ

ԽԻՍՏ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ «ՅԱՐՁԱԿՈՂՆԵՐՈՒՆ»

Կրեմլինի մէջ, նախագահ Այուպ Խանի ի պատիւ տրուած ընդունելութեան մը ընթացքին, Անաստաս Միկոյեան շատ խիստ լեզու մը գործածած է Վիէթնամի դէպքերուն առթիւ, ամերիկացի «յարձակողներուն» դէմ: Զաղկած է «ամերիկեան աշխարհակալութեան աճող յարձակումը Վիէթնամի Ժողովրդապետական Հանրապետութեան դէմ եւ հարաւային Վիէթնամի ամերիկեան ուժերուն բարբարոս արարքները »: Նախագահ Միկոյեան ոչ մէկ ակնարկութիւն ըրած է Ճոնսընի յայտարարութեանց, որոնք շատ նպաստաւոր ընդունելութիւն գտած են արեւմտեան երկիրներուն մէջ: «Անոնք որոնք կը կարծեն, չեշտած է Միկոյեան, որ խաղաղ համակեցութիւնը կրնայ ըստեղծել այնպիսի պայմաններ որոնք յարձակումներ թոյլատրեն ընկերվարական երկիրներու կամ ազգ. ազատագրման շարժումներու դէմ, շատ կը սխալին » :

Երբ ճառը վերջացուցած է, ամերիկեան դեսպանը մօտեցած է Միկոյեանի եւ թելադրած որ կարդայ Ճոնսընի ճառը : Մոսկուայի քաղաքական շրջանակներու մէջ, հաւանական չի նկատուիր որ Խորհ. Միութիւնը զօրավիգ կենայ բանակցութեանց տեսակէտին, ցորչափ Ամերիկա չի դադրեցներ իր օդային յարձակումները :

Մոսկուայի ձայնասփիւռը տեղեկատուութեանց իր հաղորդումներուն ընթացքին յայտարարած է.— « Ճոնսըն ըսաւ որ Միացեալ Նահանգները տրամադիր են խօսակցելու, բայց նոյն ատեն չեշտեց թէ Միացեալ Նահանգները միտք ունին շարունակելու իրենց զինուորական գործողութիւնները »: ՄԱԿի խորհրդային պատուիրակն ալ ըսած է. որ գործ ոչ թէ խօսք պէտք է եւ «այս միջոցին, ոչ մէկ ճառ պիտի խաբէ համաշխարհային հանրային կարծիքը Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու յարձակողական ռազմային քաղաքականութեան նկատմամբ :

X Ու Թան յայտնած է նախագահ Ճոնսընի թէ իր կարծիքով, ըրած առաջարկը դրական է եւ կրնայ շատ օգտակար ըլլալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶ եկած են չորս հազար Պրըթոնցիներ եւ ցոյց մը կատարած են Աշխատանքի Սակարանին առջեւ: Կը գտնեն թէ կառավարութիւնը հարկ եղածին չափ չի զբաղիր Ֆրանսայի արեւմտեան շրջաններով, որոնց համար ճարտարարուեստ եւ աշխատանք պէտք է: Միջադէպեր պատահած են: Հարիւր հոգի ձերբակալուած են, վիրաւորներ կան :

ԱԹԷՆՔԻ մէջ նախագահ Պուրկիպա կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած է, գլխաւորաբար Նասըրի դէմ, չեշտելով.— « Թունուզ կ'ընդունի Նասըրը իբր արաբական երկրի մը պետը, ոչ իբրեւ արաբական երկիրներու պարագլուխը »:

ՓԱՐԻԶԻ խորհրդային նոր դեսպանը Փարիզ հասաւ առջի օր : Վալերիան Զորին, 63 տարեկան Ուկրայնացի մըն է որ բնաւ Ֆրանսերէն չի խօսիր : Նախ մարքսիզմի դասատու եղած է եւ միայն 1941ին է որ դիւանագիտական ասպարէզ նետուած է : Փարիզ ժամանումին առթիւ պատասխանած է լրագրողներու կարգ մը հարցումներուն : Երբ անոնցմէ մէկը հարցուցած է.— « Պիտի շարունակէ՞ք հմայքի քաղաքականութիւնը, ձեր նախորդին պէս »: Զորին պատասխանած է պիտի շարունակեմ խորհրդային կառավարութեան քաղաքականութիւնը, իմ նախորդիս պէս »:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ հանդիսաւոր արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ Լեհ – խորհրդային բարեկամական դաշինքին ստորագրութեան առթիւ : Բրեժնեւ յայտնած է թէ դաշնագրին յօդուածներէն մէկը երաշխաւորութիւն կուտայ որ Օտէր-Նայս սահմանը վերջնական է եւ ով որ փորձէ դպչիլ անոր, իր դիմացը կը գտնէ Խորհ. Միութիւնը :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ կարծիքով ՄԱԿի միջնորդ Կալօ Փլազա չի կրնար իր պաշտօնը կատարել: ՄԱԿի Թուրք պատուիրակը, այս առընչութեամբ նամակ մը յանձնած է Ու Թանի, ուր կ'ըսէ թէ կարծիք մը յայտնելով իր տեղեկագրին մէջ, Փլազա բացէ ի բաց դիրք բռնած է եւ այդ դիրքին մէջ գտնուող մէկը չի կրնար միջնորդի դեր կատարել :

ԱՆՏԻՈՔԻ պատրիարք Մաքսիմոս Դ. Պէյրութի Մայր – Տաճարին մէջը հարկ տեսած է բացատրել իր հօտին թէ ինչո՞ւ ընդունած է կարդինալի աստիճանը, զոր վերջերս իրեն շնորհեց Պօղոս Զ.: Տըրուած ըլլալով որ այդ աստիճանը, իր ծագումին մէջ Հռոմէական եկեղեցւոյ յատուկ է, բնական չէր որ ան տրուի մէկու մը որ արդէն ունի բարձրագոյն աստիճանը: Մաքսիմոս չեշտած է թէ պիտի չգործածէ «Հռոմէական Ս. Եկեղեցւոյ Կարդինալ»ի նուիրագործուած ձեւը, այլ միայն «Ս. Եկեղեցւոյ Կարդինալի» ձեւը:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ Իսրայէլեան Համայնքներու Միութեան նախագահը՝ Փիփերնօ հեռագիր մը ղրկած է կարդինալ Զիքոնեանի, ուր ցաւով կը յայտնէ հրեայ հաւաքականութեանց զարմանքը տեսնելով թէ կը հաստատուի «այն ամբաստանութիւնը որ եղած է հրեայ ժողովուրդին՝ Յիսուսը սպաննած ըլլալ » : Առջի Կիրակի, Պօղոս Զ. իր քարոզին մէջ ըսած է.— « Տխուր եւ ծանր էջ մըն է որ կ'ոգեկոչէ Յիսուսի եւ հրեայ ժողովուրդին բախումը : Այս ժողովուրդը, որ նախասահմանուած էր Մեսիան ընդունելու, երբ ատենը կուգայ, այսինքն երբ Քրիստոս կուգայ, կը խօսի եւ ինքզինք կը յայտնէ, ոչ միայն զայն չի ճանչնար այլեւ կը պայքարի անոր դէմ, կը նախատէ, կը զրպարտէ եւ ի վերջոյ ՝կը սպաննէ »:

ՈՒՕՇԻՆԿԹԸՆԷՆ հասած լուրերը կը հաստատեն թէ ձերբակալուած երկու ամերիկացի լրտեսները 11 տարի է, տեղեկութիւններ կուտային Խորհ. Միութեան :

ԱԼԺԷՐԻ ոճրային դատարանին առջեւ սկսաւ ընդդիմադիր շարժումի պարագլուխ՝ Այթ Ահմէտի դատավարութիւնը:

50 ԱՄԵԱԿԸ
ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

«ՆԱՀԱՐ»Ի ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒԸ

Լիբանանեան մամուլը հետզհետէ աւելի լայնօրէն արձագանգ կը հանդիսանայ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին եւ այդ առթիւ, համակրանքով կ'արտայայտուի հայ ժողովուրդի մասին :

Լիբանանեան մեծատարած եւ ազդեցիկ օրաթերթ «Նահար » Կիրակի օրուան իր բացառիկին մէջ, չորս էջ յատկացուցած է հայ ժողովուրդի իրաւունքներուն, առաջին էջին վրայ հրատարակելով Հայաստանի Հանրապետութեան վերջին վարչապետ ընկեր Սիմոն Վրացեանի գունաւոր եւ մեծադիր նկարը, չորրորդ էջին՝ Հայաստանի քարտէսը՝ Ուիլսընեան սահմաններով, հինգերորդին՝ ահաբեկիչներ Արշաւիր Շիրակեանի, Ստեփան Ծաղիկեանի եւ Պետրոս Տէր – Պօղոսեանի (Արաբներու դահիճը Ճէմալ փաշայի ահաբեկիչներուն) նկարները, իսկ վեցերորդ էջին վրայ՝ Ճէմալ, Էնվէր, Թալէաթ եւ Սայիտ Հալիմ փաշաներու նկարները :

Իսկ «Լ'Օրիան» իր Ապրիլ չորսի թիւով կը գրէր.—

Ներքին նախարար Պ. Թաքիէտտին Սոլհ ընդունեցաւ երեսփոխաններ Մովսէս Տէր Գալուստեան, Ժօզէֆ Ջատըր, Խաչիկ Պապիկեան, Սուրէն Խանամիրեան եւ Անդրէ Թապուրեան, որոնք եկած էին խորհրդակցելու հետը այն միթինկին ու թափօրի մասին որ Լիբանանի Հայերը կ'ուզեն կազմակերպել Ապրիլ 25ին՝ ոգեկոչելու համար Թուրքիայէն իրենց տեղահանութեան յիսնամեակը :

Ներքին նախարարը խոստացաւ հարցը ներկայացնել Նախարարաց Խորհուրդին (հակառակ կառավարութեան այն որոշման, թէ բոլոր տեսակի ցոյցերը արգիլուած են), երբ հայ երեսփոխանները հաւաստիք տուին, թէ յիսնամեակի ոգեկոչումը քաղաքական որեւէ բնոյթ չի կրեր եւ որեւէ պետութեան դէմ ուղղուած չէ :

ԱՄԱՅԱՑԱԾ ԾՈՎԵԶԵՐՔԸ

Ամրան եղանակին, երբ ծովեզերք գացած էի, շատ աւելի խորապէս զգացի բացակայութիւնը սրտակից բարեկամի մը՝ որուն յաճախ կը հանդիպէի Աղեքսանդրիոյ մէջ: Քաղաքէն հեռու տեղ մը կը բնակէի եւ ոչ մէկ անգամ ուղեցի առանձնարանէս բաժնուիլ, վախնալով որ ծանօթի մը կը հանդիպէի եւ իմ կորսուած բարեկամիս ողեկոչումը գիս նոր կսկիծով մը կը տառապեցնէր :

Բոլորովին անծանօթ քաղաքի մը տըպաւորութիւնը գործեց վրաս Աղեքսանդրիան, երբ օր մը ինքնաշարժով անոր գլխաւոր փողոցներէն անցայ : Զհամարձակեցայ մինչեւ իսկ մօտենալ սըրճարանի մը՝ ուր սովորաբար կը հանդիպէինք իրարու. ինծի այնպէս կը թուէր որ վիրաւորանք մը ըրած պիտի ըլլայի անոր յիշատակին, եթէ մինակս երթայի հոն. մահարձայր բայց միշտ քաղցր լըռութեան մը բեռը հոգիիս մէջ :

Կը փորձէի հաշտուիլ իրողութեան հետ եւ ժպտիլ շրջապատիս, երբ կեանքը յորդադեղ հոսանքով մը տեսանելի աչխարհին կշռոյթը կը ստեղծէր :

Օրերը գեղեցիկ էին առաւօտէն մինչեւ վերջալոյսի կրակները :

Ծովեզերքին շատ մօտը կառուցուած, կապոյտ փեղկերով ամարանոցի մը մէջ սենեակ մը վարձած էի: Գիշերն ի բուն ծովամրմունջ ալիքները կ՚օրօրէին զիս, երբ կիսարթուն երկար ժամեր կ՚անցընէի :

Նախապէս որոշած էի այցելութեան երթալ բոլոր անոնց՝ որոնք ամէն տարի ինծի կը սպասէին Աղեքսանդրիոյ մէջ : Բայց այս անգամ գաղտնի պահած էի տեղափոխութիւնս, այնպէս որ շատերը կը կարծէին թէ Լիբանան մեկնած էի :

Մնացի գրեթէ մեկուսացած քաղաքէն հեռու այս ծովախորշին մէջ՝ ուր խուսափեցայ հայ ընտանիքներու հանդիպելէ եւ ժամանակս անցուցի հետս տարած գիրքերուս ու ծովին հետ :

Առաւօտները կ՚երթայի Թագաւորական պալատի մը հասարակաց պարտէզը՝ ուր ծառի մը շուքին մէջ, ծունկերուս վրայ գիրք մը բացած՝ կը յանձնէի ինքզինքս մտահաճոյքի մը հաղորդութեան :

Ընթերցումը կը դրուէր գիս, ոչ այնքան հզօրութեամբ, որ ես անջատուէի գիս շրջապատող տեսիլքէն եւ մտքիս խըռովայոյզ շարժումէն տարուէի, այլ թեթեւ եւ կէս մը անրջային մթնոլորտի մը ջերմութեամբ :

Բայց յաճախ կը պատահէր որ արտայայտուած գաղափար մը, վերլուծուած զգացումի մը ընդմէջէն՝ անհետացեալ բարեկամիս կերպարանքը յայտնուէր յանկարծ եւ թախիծը շնչէր հոգիս :

Անոր հետ ամառ մը անցուցած էի Լիբանան, սօսիներու անտառի մը եզերքը, զուարթ կենսածիծաղ պանդոկի մը մէջ:

Ոսկեթեւ ճպուռներով թրթռուն էին ծառերը: Հեռուէն երեւցող ծովուն ալիքները կը փայլփլէին արեւին տակ :

Հոն էր որ աւելի մտերմացած էինք, եւ բարեկամութիւնը այնուհետեւ եղբայրական խորհուրդ մը եղած էր մեզի համար :

Անոր մահը՝ որ պատահած էր տարի մը եւք, երկար ատեն անհաւատալի թըւեցաւ ինծի : Բայց երբ ծովեզերք գացի եւ Աղեքսանդրիան ամայացած գտայ, այլեւս բոլորովին յստակ դարձաւ ամէն ինչ : Մահուան ձեռքը փշրած էր լուսեղէն բաժակը՝ զոր կեանքի ուրախութիւնը պիտի լեցնէր մեր հոգիները արբեցնող գինիով :

Լռած էին ոսկեհնչուն ձայները՝ որոնք դեռ նոր խոստումներ պիտի մրմնջէին :

Թօշնած էին ծաղիկները՝ որոնցմով կարելի պիտի ըլլար սիրոյ պսակներ հիւսել :

Լոյսի ծնծղաները ինկած էին թանձրամած խաւարին մէջ եւ յարուցեալի մը կերպարանքը չէր յայտնուեր խնկաբոյր կամարներուն տակ :

Արձագանգ մը կը պատասխանէր ատենօք, երբ բարեկամս սօսիներու անտառին մէջ, վանքի մը բլուրին դէմ՝ իրիկուան աղօթք մը կ՚երգէր բարձրաձայն :

Երաժիշտը բարձրացաւ սրբավայրն ի վեր ու վանքին ստուերները լռութեան բիւրեղը հիւսեցին անոր շուրջ :

Մեկնումիս նախօրեակին, առաւօտ կանուխ, ծովեզերք իջայ : Բոլորովին ամայացած էր ան : Աւազին վրայ մոռցըւած խաղալիկներ կային: Ալիքներէն տարուած եւ յետոյ ցամաք նետուած Ֆըռուցիկի մը կմախքը, ինչպէս նաեւ հեռուեքը Թռչուններու՝ որոնք գաղթած էին դէպի հեռաւոր անծանօթ հորիզոն մը :

Գոցուած էին արդէն ամրան ոսկիդռները եւ աչունը ծածկած էր ծովը հայելանման վիտակներով, երբ ես մ՚ առպատին եզերքը վերադարձայ: Կթուած էին դեղին եւ կարմիր ողկոյզները ամառեններուն : Մանփալուտի նռնենիները մերկացած էին իրենց գանձերէն : Սպիտակ լայնաթեւ առագաստները կը սահէին պղտոր գետին վրայ զորչ բլուրներով ծանրաբեռ՝ որոնք լեցուն էին Վերին Եգիպտոսի փեթակներուն մեղրով :

Բայց որքան դառնութիւն կար հոգիիս մէջ, երբ տակաւին կը շրջապատէր զիս քաղցրաշունչ ստուերը մեռած բարեկամիս :

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՐԱՐԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ ՄՍԱԳՈՐԾ ԶՕՐԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ

ԹՈՒՐՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԴԱՒԸ 3·000·000 ՀԱՅԱԶԳԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

(Դ· եւ վերջին մաս)

Տոքթ· Նազըմ — « Այդ դասակարգին (չէթէներու) հոգեկան վիճակի մասին որքան ծանօթ ես: Ես ձեզ՝ ոչ թէ Տոքթոր, այլ այս ժամէն սկսեալ «արինար-բու էշզըյա» մը կը կարծեմ : Որքան լաւ մտածած ես» :

Շիւքրի — « Իսլամ ժողովուրդը, երբեմն, Հայեր կը պահէ եւ կամ պաշտպանել կ՚ուզէ : Այդ մասին պէտք չէ կասկածիլ նման երեւոյթները կանխելու համար, առանց ճնշելու զանոնք, դոհ ձգել կարելի է: Հաւատաքննութեանց դարուն, Սպանիոյ մէջ Արաբներու եւ Հրեաներու դէմ գործադրուածները միտքս եկան : Մենք ալ կրնանք նոյնը գործադրել Հայերու դէմ :

« Հայերը տարագրութեան պատրաստուելու ժամանակ, բնական է որ 3 – 4 օր մէջոց իրենց տրուի : Այդ ժամանակամիջոցին ալ, պէտք է յայտարարել՝ որ իսլամութիւնը ընդունող ընտանիքը տարագրութենէ զերծ պիտի ըլլայ : Այդ ձեւով զրոյց մը շրջան կ՚ընէ : Ատկէ երկու տեսակ օգուտ կայ: Մէկը այն է, որ տարագրութեան ենթարկուողներուն կեանքին վտանգ չտպատնալու համոզումը կը գոյանայ անոնց մէջ եւ իրենց հարստութիւնները պահելու կամ հողի մէջ թաղելու մտքէն կը հրաժարին եւ միասին կը տանին, եւ մեզի ծառայող չէթէներուն աւար կը մնայ : Այդպէսով անոնց ալ եռանդը կ՚աւելնայ :

« Միւս կողմէն ալ իսլամ Թուրքերուն մոլեռանդութիւնը չյուսած կ՚ըլլայ : Հայերը իսլամ դառնալով, չպահուըտող քիչ թիւով Հայեր կը մնան, որ ատոնք ալ յետոյ՝ դիւրութեամբ կը մաքրուին (էջ 116):

Պէհաէտտին Շաքիր — « Շիւքրիին այս միտքը արժէքաւոր է : Կարելի չէ անտես առնել: Մեր չէթէներուն շահուն համար պէտք է գործադրել :

Շիւքրի — « Կէտ մը եւս կայ: Այդ ալ ամէնէն կարեւորն է: Այս Թէշքիլաթը Մախսուսէին պէտք եղած դրամը՝ ուրկէ՞ պիտի ստանանք (էջ 117):

Պէհաէտտին Շաքիր — « Ազգային պաշտպանութեան գանձէն (Միւտաֆ – տայը միլլիէ) կը հոգացուի : Արդէն այս խնդիրը Ազգային պաշտպանութեան վերաբերեալ խնդիր է:

Տոքթ· Նազըմ — « Հիմնովին համաձայնութիւն կայացաւ : Խորհրդակցելիք կէտ չմնաց: Թալէաթին երթանք, եւ տեսնուելով անոր հետ՝ գործադրութեան սկսելու ենք: (էջ 117):

Մէվլան Զատէ Րիֆաթի գրքի բնագիրէն էջեր տուինք մանրամասնութեամբ եւ անկողմնակալութեամբ· ան ներկայացուցած էր իր՝ Թրքական տեսակէտը եւ որ նոյնն է գրեթէ բոլոր Թուրք մտաւորականներուն, Հրապարակագիրներուն, Թուրք թերթերուն, պարբերաթերթերուն, գրուած գրքերուն, Թուրք պաշտօնական անձերուն, դեսպաններուն, հիւպատոսներուն, դիւանագիտական այլ պաշտօնեաներուն, Ամերիկա եւ Եւրոպա ղրկուած Թուրք ուսանողներուն, անոնց տրուած թելադրանքներուն : Այդ բոլորին քլիշէ եղած կարծիքով՝ Թրքական ցեղասպանութեան ոճիրը « քանի մը իթթիհատական լիտըրներու» եւ «քանի մը անձերու կողմէ պատահած դէպքեր են »եւ « Թուրք պետութիւնը եւ Թուրք ժողովուրդը պատասխանատու չեն »: Հոս է որ բոլորը կը ստեն : Ցեղասպանութիւնը կատարուած է Պետութեան կողմէ, կազմակերպուած անոր հրամաններով, անոր ենթակայ գործադիր պաշտօնեաներով :

Իթթիհատական կոչուած այդ լիտըրները նախարարներ էին, եւ կամ անոնց հետ գործակցողներ: Պետական իշխանութիւնը՝ դահլիճ, փարլամենթի անդամներ, իթթիհատ կուսակցութեան ղեկավարութիւն, « Թէշքիլաթ» սպանութեանց մեքենան բոլորը իրարու հետ շղթայուած են ցեղասպանութեան գործին մէջ :

Պետութիւնն էր որ հրատարակեց «Ճիհատ»ը, 1914, Հոկտեմբեր 9ին: Իւրաքանչիւր Թուրքի վրայ պարտականութիւն դնելով՝ սպաննել երեքէն չորս Հայեր: Եւ Գերման Զին· Առաքելութեան պետ Մարէշալ Լիման Ֆոն Զանտէրս իր գրքին մէջ Ֆիւնֆ Եարէ իմ Թիւրքայ (Հինգ Տարի Թուրքիոյ մէջ) (էջ 35) կը գրէ –

« Ճիհատ »ը գործադրուեցաւ Թուրքիոյ մէջ ամբողջութեամբ միմիայն Հայերուն դէմ, եւ տարագրութիւնը հրամայուած էր կառավարութեան կողմէ: Շատ Թուրքեր եւս անօթութենէ մեռան, որովհետեւ Հայեր տարագրուած էին եւ երկիրը աւերակ եղած էր» (էջ 156), ուրիշ խօսքով, ցանող, քաղող Հայ չկար ձրիակեր Թուրքը կշտացնելու համար :

Դեսպան Մորկընթաու եւս կը հաստատէ նոյնը թէ՝ «Ճիհատ»ը միմիայն Հայերուն դէմ գործադրուեցաւ », (էջ 170):

Թուրք ժողովուրդին առնուազն հարիւրէն ութսունը մասնակից էր, սպանութեանց եւ կողոպուտի :

Մէվլան Զատէ չէ ուսումնասիրած նոյնիսկ Թուրքերու սեփական պետական արխիւները, գաղտնի հրամանները՝ ծածկագիր – հեռագիրները, ժողովրդին բերած մասնակցութիւնը՝ քաղաքներու մէջ բանտարկուածներու սպանութիւններուն, տարագրեալ մանուկներու եւ կիներու սպանութեանց, իսլամացման, եւ անոնց գոյքերէն օգտուելու իրողութիւնները :

Գերման Նացի ԷՍԷՍներուն մասին խօսնել տուող այս Թուրք հրէշներու մասին Մէվլան Զատէի գրութեան դարձեալ մը նորհակալ պէտք է ըլլալ որ ի մօտ ուսն-

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Իրենց Բերդակ գիւղացի Ղամէի մէջ – նակ տղան էր Արիֆը, իսկ խմբի գլխաւորը, նրա մեծ եղբօր որդին էր, Ղամէի թոռը, անունը՝ Նազօ :

Մարիֆը գրկեց Առաքելին, նստեցրեց իր կողքին ժայռի վրայ :

— Դէ պատմիր, Առաքել, էս ինչ հըրաշք է քեզ էս կողմերը բերել : Ի՞նչ հըրաշք է ···

— Կարօտ ընծի բերեց, Մարիֆ ջան, — Ասաց Առաքելը, — կարօտ կրակի պէս կը վառի մարդու հոգին···

Մարիֆը պատմեց խմբին, թէ ով է Առաքելը : Նազօն թոյլութիւն խնդրեց, որ մորակով խփել է նրան : Անմիջապէս մի̇համ դրին Առաքելի դէմքին, որի վրայով ճակատից մինչեւ ծնօտը՝ մտրակի հետքն ուռել ու կապտել էր: Կարծես գետնի տակից բուսնելով, ամէն կողմից յայտնւում էին նորանոր զինուած մարդիկ ու զալիս, լուռ նստում էին Առաքելի շուրջը բոլորած խմբի մէջ : Գլխի ընկնելով, որ հեռու ճամբայ եկած Առաքելն անօթի կը լինի, Նազոյի հրամանով գետնին կաշուէ սուփրա փռեցին ու մախաղներից նրա վրայ լցրին պանիր ու լոռ, դաւուրմայի մեծ – մեծ կտորներ, գառան բդեր :

Մարիֆը հարց ու փորձ էր անում Առաքելին ծանօթ հայ դերդաստաններից՝ ով կայ, ով չկայ :

Առաքելը պատմում էր իրենց կեանքը, թափառումները հայրենիքից զրկուելուց յետոյ, պատմում էր մահերի ու ծնունդների մասին եւ նրան լուռ լսում էին հարիւրից աւելի զինուած Քրդեր : Լսում էին նաեւ խմբի շուրջը, սանձերը բերաններին գլխահակ կանգնած ձիերն ու իրենց զինուած տէրերի կողքին բազմած վիթխարի գամփռները: Նրանք նոյնպէս հիմա հաշտ հայեացքով էին նայում Առաքելին, զգջալով, որ հանդիպման առաջին րոպէներին ուզում էին յօշոտել նրան :

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Հարցաքննութեան երրորդ օրը, երիտասարդ, յաղթանդամ քննիչը հարցրեց·

— Քաղաքացի Էլոյեան, մի բան ինձ համար անձամբ հասկանալի չէ : Ուզում եմ հարցնել ձեզ ···

— –Հարցրու, մատաղ, — վրայ տուեց Առաքելը :

— Չէ՞ք կարող պատմել, թէ ինչ մարդիկ էին դրանք, այդ Նազօն, Մարիֆը, այդ Ղամէ Զիլանին: Եւ ինչո՞ւ էք դուք նրանց մասին այդպէս գովասանքով խօսում ··· Դուք տաճկահայ էք, Էլոյեան, եւ ձեզ Քրդերը շատ են, նու, ասենք, անհանդստացրել, ի՞նչպէս էիք նրանց մօտ գնում : Կարո՞ղ էք այս հարցերին պատասխանել :

— Կարող եմ: Իմ աչքի վրէն, պատասխանիմ ··· Զըզի պատմիմ Ղամէ Զիլանու տան պատմութիւն : Ղամէ Զիլանին մեր գեղ կ՚ապրէր ···

Մի ծզարա էլ փաթթեց Առաքելն ու այն ներշնչումով, որ համակել էր նրան այսօրուայ հանդիպման հէնց սկզբից, շարունակեց ·

··· Ղամէ Զիլանին իր գերդաստանով ապրում էր Դիտակ գիւղում Հայերի հետ միասին: Լաւ մարդ էր, բարի մարդ էր, հայասէր էր: Ոչ մէկը նրա բերանից հայհոյանք չէր լսել, ոչ մէկի վրայ ձեռք չէր բարձրացնում, ոչ իր մշակների, ոչ էլ միւսների, նոյնիսկ իր հեչիբով՝ սպիտակ ու կապոյտ խալերով ձին էլ մտրակով չէր խփում : Իր բնութիւնն էր էդպէս : Վայն եկել էր էն քրդին, որ գողութիւն էր արել կամ ուրիշ վատութիւն: Ղամէ Զիլանին պատիւ ունէր Քրդերի մէջ՝ մինչեւ Զիլանի ձորի գողանները : Հիմա Առաքելը կը պատմի, թէ ինչպէս Ղամէ Զիլանին փրկեց Դիտակի Հայերին :

Մի անգամ գիշերով Դիտակ լցուեցին Թուրք ասկեարների մի բոլուք ու Համիտիէի մի խումբ : Իրարանցում ընկաւ գիւղը, ճիչ, լաց, վայնասուն, շների կաղկանձ, ձիերի խրխինջ : Հաջող շներ վրայ կրակում էին, դռները ջարդում ներս էին մտնում տները : Հիմա էլ՝ որ Առաքելը պատմում է, սարսռում է մարմինը, սիրտը ցաւում է: Նրանց դուռն էլ ջարդեցին : Սանամն Արամին գրկած կանգնել դրան ետեւը, երեխին վերցրին ու գցեցին գետին, Սանամն իրեն գցեց երեխի վրայ, նրա մազերից էլ բռնեցին ու գետնով քարշ տուին: Հրացանների կոթերով սկսեցին խփել Առաքելին, որ դուրս գայ տնից : Առաքելի դուշմանն էգպէս օր չտեսնի: Մինչեւ լոյս ոչ հայ ողջ չէր մնայ Դիտակում, ոչ մի անասուն ու ոչ մի քոռ կատու ··· Ու մէջ էլ դողդողոց ընկաւ գիւղի մէջ, բարձրաձայն կանչում են իրար՝ Քրդերէն Թուրքերէն: Առաքելի սիրտը տեղն ընկաւ: Ղամէ Զիլանու ու իր տղաներ ձէնն էր : Հրացանները չխչխկացին Քուֆըր, աղաղակ: Համիտէի գինուորները տներից դուրս եկան, սուդ ու փախ մի քիչ դադրան : Ղամէ Զիլանին ու իր եօթը տղաներ զէնքերով կանգնեցին Համիտիէների գլխաւորի առաջ, որ Հուսէյն փաշի, էդ Հայակեր գազա խուլամներից էր:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱ

(27 Շար·)

ԻՏԸՆԻ ՅՈՒՇԵՐՈՒ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԸ

« Ամերիկացիք Պալքանեան պատերազմներուն խառնուիլ չէին ուզեր ու մեր գիրքն ու մեր պնդումը ըմբռնել չէին կրնար : Ռուզվէլթ մեծ դիւանագէտ չէր եւ կը մտահոգուէր պատերազմի քաղաքական հետեւանքներով, բայց, նաեւ՝ Անգլիոյ կայսերական շահերով »:

Իր յուշերու երրորդ հատորին մէջ այս ռեակցիաները կը պաշտպանէ Անգլիոյ նախկին վարչապետ եւ արտաքին գործոց նախարար Էնթընի Իտըն, որ անբաժան դիւանագէտն էր Չըրչիլի ճամբորդութեանց ատեն, Երկրորդ Աշխարհամարտի ընթացքին :

Էնթընի Իտըն անփառունակ կերպով վերջացուց իր քաղաքական ասպարէզը, 1956ին, Սուէզի մէջ Անգլիացիներու փիասքոյով եւ իր ունեցած հիւանդութիւնով՝ յետագային, երբ բժիշկները իրեն թելադրեցին քաղաքականութեան չխառնուիլ այլեւս :

Իտըն այս հատորով վերջացուց իր Յուշերը, ուր կը ջանայ բացարձակապէս արդարանալ այն քաղաքականութեան համար, որուն հետեւեցաւ թէ պատերազմի ընթացքին եւ թէ անկէ ետք : Կը յայտնէ՝ թէ հրաժարած էր իբրեւ բողոք ողջին այն քաղաքականութեան դէմ, որուն կը հետեւէր վարչապետ Ջեմպըրլին Եւրոպայի բռնակալութեանց հանդէպ ու մասնաւորաբար՝ Մուսոլինիի :

Երկրորդ Աշխարհամարտի խորհրդաժողովներուն համար Էնթընի Իտըն հետեւեալը կը գրէ .— Բոլոր խորհրդաժողովներէն — Գահիրէի, Մոսկուայի, Թեհրանի ու Քեպէքի — ամէնէն մեծ հետաքրքրութիւնը իր վրայ կը կեդրոնացնէր Եալթայի խորհրդաժողովը : Պատերազմի վախճանը այլեւս երեւցած էր, թշնամութիւնները աւարտելու կը մօտենային ու յետպատերազմեան աշխարհի կազմակերպման համար շատ մեծ նշանակութիւն ունեցող որոշումներ պէտք է տրուէին : Այս տեսակէտէն՝ խորհրդաժողովը աշխարհապատմական շահեկանութիւն կը ներկայացնէր :

Ալեւոր քաղաքագէտը կը ջանայ արդարացնել իր բոլոր արարքները եւ իր գրքին մէջ կը շեշտէ՝ թէ հաւատարմօրէն աշխատած է Անգլիոյ քաղաքականութեան ու դիւանագիտութեան ծառայելու համար : Կը գրէ՝ « Դիւանագիտութիւնը բախում մըն է ոչ միայն զանազան երկիրներու քաղաքականութեան այլ նաեւ՝ զայն արտայայտող անձերու միջեւ : Դիւանագէտները, որոնց հետ կը խօսակցէի, յաճախ յամառ էին, սխալ կարծիքներ ունէին եւ տարբեր հասկացողութիւն : Ասիկա՝ աւելի կը դժուարացնէր մեր գործը »:

Դիւանագիտական պատմութիւն մը չէ Էնթընի Իտընի գիրքը, այլ՝ աւելի շատ՝ անհատի մը դիւանագիտական ու քաղաքական գործունէութեան համառօտութիւնը: Թերեւս ասիկա պակսեցնէ անոր շահեկանութիւնը, աւելի շատ անոր համար, որ հեղինակը կը ջանայ աւելի վառ գոյներով ներկայացնել իր անհատականութիւնը: Յաճախ կը յիշատակէ՝ թէ Չըրչիլ, երբ որոշ քաղաքականութեան մը հետեւիլ կ'որոշէր՝ ետքէն, իր որոշումները կը փոխէր, Իտընի կողմէ եղած թելադրութեանց վրայ : Անգլիացի դիւանագէտը կը գրէ՝ թէ «ամէն պարագայի մէջ Չըրչիլի հետ անձնական յարաբերութիւններս հօր եւ զաւկի միջեւ եղած յարաբերութեանց նման էին »:

Իտըն կը գրէ՝ թէ երբ Գերմանացիք Ռուսաստան ներխուժեցին եւ երբ ճափոնները Փըրլ – Հարպըրի վրայ յարձակեցան, ինք իրական թեթեւացում զգացած է, որովհետեւ խորհած է, որ թէ' Ամերիկա եւ թէ Ռուսաստան ինքնաբերաբար դաշնակից պիտի ըլլային յարձակողներուն դէմ : Կ'ըսէ՝ թէ այս իրողութիւնները պատերազմի իրական շրջադարձը հանդիսացան :

Ի վերջոյ, Իտըն կը շեշտէ՝ թէ Ռուզվէլթ չէր կրնար ըմբռնել քուլիսային անցուդարձերը եւ եւրոպական քաղաքականութեան մեքենայութիւնները եւ իր անգիտութեամբ՝ խորհրդաժողովներու մէջ կը վտանգէր Արեւմտեաններու ամբողջ դիրքը :

«ՆԻՒ ԶՈՒԻՔ»

Թարգմ· Վէն

ցեր է «պատմութեան» ծառայելու համար գրել :

Թրքական փարլամէնթը, Թրքական քաղաքային եւ զինուորական պաշտօնեաները եւ Թուրք ժողովուրդին ճնշող մեծամասնութիւնը դատապարտուած է որպէս ցեղասպան՝ Պատմութեան դատաստանին առջեւ :

Հայը կը պահանջէ 3·000·000 Հայութեան (*) նահատակուած երկու միլիոնին արեան գինը, անհատական եւ ազգային սեփականութեանց արժէքը, նուազագոյնը հինգ միլիառ ոսկի տոլար, և իր պատմական ու պապենական հողերուն վերադարձը, միջազգային դաշնագրային պարտաւորութեամբ, Ուիլսընեան սահմաններով: Այդ է պահանջը այսօր ամբողջ բոլոր Հայերուն, երբ հատուցում իրենց նահատակաց արեան : Այս մասին տեսնել՝ Քարնէկի Էնտաումընթի հրատարակած Խաղաղութեան Դաշնագրային պայմանները : (էջ 819 – 20) :

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ· ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(*) Լօզանի խորհրդաժողովին մէջ Անգլիոյ պատուիրակ Լորտ Քըրզըն յայտնած է, թէ 1915ին Թուրքիոյ Հայերու թիւը երեք միլիոն էր :

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ· Բ· Ը· Միութեան Կրթական Կեդր· Յանձնախումբը 1965 – 66 դպրոցական տարեշրջանի համար, համալսարանական ուսմանց յատուկ թոշակներու բաշխումին մասին կը ծանուցանէ հետեւեալը՝ շահագրգռուողներուն ի գիտութիւն :

1·— Միութիւնը ներկայիս ունի 104 թոշակընկալ սաներ, որոնցմէ 24 հոգի այս տարի իրենց ընթացքը կ'աւարտեն : Իրենց ուսումը դեռ պիտի շարունակեն ուրեմն ութսուն հոգի, որոնք կրթաթոշակ պիտի ստանան յառաջիկայ շրջանին եւս, եթէ յաջողութեամբ անցուցած են իրենց տարեվերջի քննութիւնները:

2·— Նկատի առնելով մեր վարժարաններուն համար լուրջ պատրաստութեան տէր ուսուցիչներ ունենալու անհրաժեշտութիւնը, Կրթ· Յանձնախումբը նպատակայարմար գտաւ՝ անցեալ տարուան նման, այս շրջանին եւս, զանազան ճիւղերու հետեւող վերոյիշեալ ութսուն ուսանողներուն կատարուելիք վճարումներէն վերջ, կրթաթոշակներու մնացեալ գումարը տրամադրել հայ ուսուցիչներու կատարելագործումի ծրագրին եւ սահմանափակ թիւով նոր թեկնածուներու :

3·— Կրթաթոշակի այս յատկացումներէն կրնան օգտուիլ, նախ արդէն իսկ պաշտօնի վրայ գտնուող հայ ուսուցիչներ, որոնք մասնաւորաբար կը յանձնարարուին իրենց վարժարաններուն տնօրէնութեան կամ վերահսկիչ մարմիններուն կողմէ :

4·—Երկրորդ, համալսարանական ընդհանուր ուսմանց համար թեկնածու ներկայացողները պէտք է անպայման Երկրորդական վարժարանի մը վկայականը ունենան ի ձեռին, ապա թէ ոչ իրենց դիմումը աննկատ պիտի թողուի :

5·— Բոլոր թեկնածուները, ուսուցիչ թէ պարզ ուսանող, Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ իրենց դիմումը պիտի կատարեն Միութեան հետեւեալ մարմիններուն·

Armenian General Benevolent Union
District Committee of Lebanon
P. O. Box 715
Beirut, Lebanon

Armenian General Benevolent Union
District Committee of Syria
P. O. Box 348
Aleppo, Syria

6·— Միութեանս այս Շրջ· Յանձնաժողովները, իրենց Կրթ· Յանձնախումբերուն միջոցաւ, թեկնածուներուն պիտի ղրկեն հարկ եղած հարցարանները եւ նոյն Կրթ· Յանձնախումբերը անոնց թղթածրարները ուսումնասիրելէ վերջ, պիտի փոխանցեն զանոնք Կեդր· Վարչութեան Կրթ· Յանձնախումբին՝ իրենց յարմար նկատած թեկնածուներուն մասին պատճառաբանեալ յանձնարարութեամբ :

7·— Ուրիշ վայրերու ուսուցիչ թէ ուսանող թեկնածուներ ուղղակի պիտի դիմեն Կեդր· Վարչութեան, ստորեւ տրուած հասցէով :

8·— Բոլոր թեկնածուները, թէ Լիբանանէն եւ Սուրիայէն եւ թէ ուրիշ վայրերէ, իրենց դիմումները վերեւ յիշուած մարմիններուն մօտ պէտք է կատարեն մինչեւ 1965 Մայիս մէկ : Այդ թուականէն անմիջապէս վերջ անոնց պիտի ղրկուին հարցարաններ, որոնց տրուած պատասխաններուն եւ զանոնք հաստատող փաստաթուղթերուն հիման վրայ նկատի պիտի առնուին իրենց խնդրանքները :

9·— Լիբանանի եւ Սուրիոյ Կրթ· Յանձնախումբերը թեկնածուներուն թղթածրարները Կեդրոնական Գրասենեակը պիտի հասցնեն մինչեւ Յունիս 25, եւ Կեդր· Վարչ· Ժողովի Կրթ· Յանձնախումբը, իր մօտ կատարուած դիմումներուն հետ, զանոնք պիտի քննէ եւ կրթաթոշակի յատկացումները պիտի որոշէ Յուլիսի երկրորդ շաբթուն :

10·— Ներկայիս իրենց ուսումը շարունակող Հ· Բ· Ը· Միութեան սաները, ընթացիկ դպրոցական տարեշրջանի վերջաւորութեան, իրենց քննութեանց արդիւնքը եւ կարգափոխութեան ու շրջանաւարտութեան պարագաները պէտք է հաղորդեն՝ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ՝ վերեւ յիշուած մարմիններուն, եւ ուրիշ վայրերու մէջ ուսման հետեւողները՝ ուղղակի Կեդր· վարչութեան :

11·— Մասնաւոր Հիմնադրամէ մը կրնան օգտուիլ Ամերիկաբնակ պատանիներ եւ պարմանուհիներ, որոնք արտասահմանի հայ վարժարանի մը մէջ կը փափաքին ազգային ուսում ստանալ : Այսպիսիները կրնան դիմել ուղղակի Կեդր· վարչութեան :

Այս յայտարարութիւնը միաժամանակ հրատարակութեան կը տրուի Ամերիկայի եւ Արտասահմանի հայ թերթերուն մէջ:

ԴԻՒԱՆ ԿԵԴՐ· ՎԱՐՉ· ԺՈՂՈՎԻ

Նիւ Եորք, 1 Ապրիլ, 1965

K. Guiragossian, Executive Director
Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
109 East 40th Street
New York, N. Y. 10016

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Մարդու մը համար չկայ աւելի մեծ երջանկութիւն՝ քան այն գիտակցութիւնը՝ թէ կ'ընէ ինչ որ պէտք է ընէր :

×

Միայն ապուշները բարի չեն :

Սիրէ ո՛վ որ կ'ուզես, ինչ որ կ'ուզես, ինչպէս որ կ'ուզես: Բաւական է որ սիրես :

ՏԻՒՄԱ ՈՐԴԻ

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (205)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Դուռը կոնակին վրայ բաց էր, զինուած պահակ մը անգամ չէր տեսնուեր : Թէեւ ճիշդ էր որ դէպի ներսը հարիւր քան զինուած մարդիկ կը հսկէին ու նաեւ աշտարակին պահակը նստած էր պատուհանին դիմաց ու ձեռքի մէկ շարժումով վար կը ձգէր «Երգեհոնը». այսինքն այն երկաթէ ձողերը՝ որոնք երգեհոնի մը խողովակներու նման կը գոցէին անցքը . իսկ կամուրջը կարելի էր վեր քաշել, մինչեւ իսկ երբ մարդերով լեցուն ըլլար :

Ուրեմն ձիաւորներն ու ջրկիրները կ'երթեւեկէին : Ձիաւորները իրենց ձիերը խմցնելու համար, իսկ ջրկիրները բերդին քարէ աւազանները ջուրով լեցնելու համար :

Բերդին մէջ երկու ջրհորներ ալ կային, սակայն երկու հազար մարդոց եւ բազմաթիւ ձիերուն, արջառներու եւ ոչխարներու համար չէին բաւեր, ուստի որքան կարելի է առատ ջուր պէտք էր կրել :

Առուակին միւս ափին վրայ Թուրքերը կը խմցնէին իրենց անասունները· Հետեւակ Թուրքերէն ալ շատեր առուակ կու գային խմելու համար :

Տոպօ գոցել տուած էր Թումբը, որով առուակին ջուրերը բարձրացած էին· մէջտեղը մինչեւ մէջք հասնող խորութիւն ունէր: Թուրքերը թողուցին Թումբը· իրենք աւելի ջուրի պէտք ունէին, եւ ամէն օր· ոչ միայն անթիւ անասուններուն համար, այլ նաեւ մարդոց համար· իսկ քաղաքին մէջ ջրհոր չկար, միայն լերան կողքին երկու աղբիւրներ կային :

Էկէրի ջրկիրները կամաց կամաց վարժեցան Թուրքերուն, ու տեսան նաեւ թէ կէսօրին ինչպէս տաղնապի մատնեցին զիրենք էկէրցի զինուորները, մինչ ջուր կը լեցնէին տիկերու մէջ, չէին կրնար իրենք զիրենք զսպել որ խօսք չնետեն Թուրքերուն :

— Հոս եկուր, աղբար, եթէ քաջ ես :

Թուրքերը թերեւս բառերը չէին հասկընար՝ բայց գլխու նշանը կը տեսնէին, ու իրենք ալ նշան կ'ընէին :

— Դուն եկուր :

Ուրիշ Թուրք մըն ալ սկսաւ ասոր վրայ ժպտիլ եւ կանչել · քանի մը վայրկեանէն հինգ վեց Թուրքեր ու նոյնքան ալ Հունգարացիներ կը հրաւիրէին զիրար :

Առուակի միւս ափին աղտոտ փաթթոցով հսկայ քիւրտ մը ոտքերը կը լուար· սրունքները մինչեւ ծունկերը մերկ էին, ոտքի ելաւ ու առուակին մէջ մտնելով իր խոշոր, խարտեաց պեխերով դունչը հունգարացիին երկարեց ·

— Ահա հոս եմ, ի՞նչ կ'ուզես ուրեմն:

Սակայն մեր գեղջուկները չփախան, իրենք ալ վեր քաշուած վարտիքներով կեցած էին ջուրին մէջ· անոնցմէ մէկը կայծակի արագութեամբ բռնեց Թուրքին բազուկէն ու քաշեց իրենց կողմը :

Մինչեւ որ միւս Թուրքերը եղելութիւնը հասկցան, չորս գիւղացիներ քիւրտը կը հրմշտկէին տիկերու կառքին քով : Իսկ միւսները նիզակները ցցեցին ջուր նետուիլ ուզող հեթանոսներուն դէմ :

Քիւրտը սկսաւ պոռալ ու տապլտկիլ, բայց ուժեղ ձեռքեր բռնած էին զայն : Պատռեցին վրայէն զգեստ, կօճակ, երիզները, փաթթոցը գետին ինկաւ ու քիթը արիւնոտեցաւ : Երիշն կը պոռար ու ինքզինքը գետին նետեց : Բայց օգնութիւն չհասաւ: Ոտքէն բռնած սկսան քաշել, այնքան արագ որ չէր կրնար կանգնիլ, մինչեւ որ բերդի դռնէն ներս չմտաւ :

Ու տարին Տոպոյի առջեւ :

Թուրքը այլեւս խրոխտ չէր, փոշին թօթուեց ու ձեռքերը խաչաձեւ կուրծքին վրայ դնելով խոր խոնարհութիւն մը ըրաւ, բայց ծունկերը կը դողային :

Տոպօ հրամանատարի դահլիճը տանիլ տուաւ ու ցից մը կախուած զրահի մը քով նստաւ, Թուրքը բոլորովին ազատ թողուցին :

— Անունդ ի՞նչ է :

— Ջէքիչ, — հեւաց Թուրքը արիւնոտ աչքերով :

— Որո՞ւն բանակէն ես :

— Ահմէտ փաշայի բանակէն :

— Ի՞նչ ես :

— Փիատ :

— Հետեւաբար հետեւակ :

— Այո, տէր իմ :

— Թեմեշվարի կռուին ներկայ եղա՞ծ ես :

Թուրքը ոտքը ցոյց տուաւ որուն վրայ չորս մատ մեծութեամբ կարմիր վէրք մը կ'երեւէր :

— Հոն էի, տէր իմ :

— Ինչո՞ւ ինկաւ բերդը:

— Ալլահ այնպէս ուզեց :

— Այնպէս խօսէ որ եթէ մէկ սուտ բռնեմ, վերջացած ես:

Եւ այսպէս ըսելով ատրճանակը բարձրացուց :

Թուրքը խոնարհեցաւ, աչքէն կը տեսնուէր որ հասկցաւ :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար·)

Այրի Տիկին Լուսաբեր Քիպարեան եւ իր զաւակները Սիրանուշ եւ Վռամշապուհ, Այրի Տիկին Հայկանուշ Նիկոլեան (ծնեալ Քիպարեան), ինչպէս նաեւ Քիպարեան, Գազանճեան, Նիկոլեան, Սեւյոնքեան, Թորնալ, Հօթոթեան, Իւսլիւկ, Տիվրիկեան եւ Քերէսթէճեան ընտանիքները, ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, զարմիկին եւ ազգականին՝

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ

(Որդին՝ Երջանկայիշատակ Վռամշապուհ Արք. Քիպարեանի)

կսկծալի մահը, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 7ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Շաբաթ (10 Ապրիլ) առաւօտեան ժամը 10ին, իր բնակարանին մէջ, 83 Րիւ տը Մօպէօժ, Փարիզ (10):

Թաղումը կը կատարուի Սէնթ – Ուէնի գերեզմանատան մէջ:

Մասնաւոր մահագդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի այս ազդը իբր այդ նկատել:

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Շաթուէն Տիկին Ա. Բարսեղեան 50 ֆրանք:

◆◆◆

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

(ԲԱՅՄԱՆ ԱՌԹԻՒ)

Տէր եւ Տիկ. Ոսկերիչեան հարիւր ֆրանք, Ընկեր Գ. Թիքէեան (Մէս) 82 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Տիկին Նաքըշքեարեան տասը ֆրանք, Տիկին Ուզունեան տասը ֆրանք:

◆◆◆

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խոր վշտակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Մարօ Ստեփանեանի եւ Պ. Արմէն Յակոբեանի, մասնաճիւղի նուիրուած ընկերուհի Սաքօ Յակոբեանի մահուան տխուր առթիւ:

×

Կապ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Սիրանոյշ Անդրէասեանի իր հօր Կարապետ Ետիճարտաշեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի երեսուն ֆր. կը նուիրէ կարօտեալի մը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Տէր եւ Տիկին Հանրի Պօլսըն, (Նիւ Եորք) 50 տոլար, որդ. Արաքսի Մեսրոպեանի յիշատակին: Օր. Արունայեան հարիւր, Ոմն հարիւր, Տէր եւ Տիկին Կիւլպօլեան քառասուն, ողբացեալներ Տէր եւ Տիկին Գարակիլեանի, քսան Կարապետ Գարիպեանի, քսան Ռոզ Թիւլպէնտճեանի եւ 20 Մինաս Տայլերեանի յիշատակին: Տիկին Սաատէթեան քսան, Ոմն տասը, Պ. Կլոբիկեան, (Գերմանիա) թուրնտիւք մը:

OUVERTS TOUTE L'ANNEE

L'ANDALUCIA

LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE

VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES *à* 1000 MÈTRES

PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— *PRIX MODÉRÉS* —

Pour tous renseignements s'adresser :

m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
P A R I S - 18.
à partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69·58

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ՇԱԲԱԹ, (10 Ապրիլ).— Կիրակամուտքի ժամերգութիւն երեկոյեան ժամը 5ին:

ԿԻՐԱԿԻ, 11 Ապրիլ.— Ժամերգութիւն առաւօտ ժամը 8ին, Ծաղկազարդ, Ս. պատարագ առաւօտ ժամը 10ին, Դռնբացէք երեկոյեան ժամը 5ին:

ԱՒԱԳ – ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ.— երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 5ին: Յիշատակ 10 Կուսանացն:

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ.— Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8ին, Յիշատակ Ընթրեաց Ս. Պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը 4ին, Կարգ Չարչարանաց, (խաւարում) ժամը 7ին:

(Շար.)

×

ՇԱՎԻԼ

Այս Կիրակի առաւօտ Ծաղկազարդի առթիւ հանդիսաւոր պատարագ:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ծաղկազարդէն մինչեւ Զատկի Մեռելոցի օրը, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Երուսաղէմի միաբան ՏԷՐ ՅԱԿՈԲ ՎՐԴ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

×

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 11 Ապրիլ.— Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը 8–12, Դռնբացէք 16:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ.— Տասն Կուսանաց ժամը 20:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 Ապրիլ.— Հսկում ժամը 20:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ.— Պատարագ մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 8–11, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 20:

Աւագ Հինգշաբթի օրուան արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պիտի քարոզէ Թեմիս Առաջնորդ Գերշ. Տ. ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ:

ՈՒՐԲԱԹ, 16 Ապրիլ.— Թաղում Քրիստոսի ժամը 16:

ՇԱԲԱԹ, 17 Ապրիլ.— Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ.— Պատարագ Ս. Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէի գերեզմանատուն ժամը 14–17:

×

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. Թ. ԵԿԵՂԵՑԻ

ՇԱԲԱԹ իրիկուն ժամը 5ին Լոյս զուարթ:

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 7·30ին: Պատարագ ժամը 10ին: Դռնբացէքի արարողութիւն ժամը 17ին:

×

Ս. ԺԵՐՈՄ, Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի, Ծաղկազարդ, ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի, Ծաղկազարդ, ժամերգութիւն ժամը 10ին: Զայնաւոր պատարագ եւ ուօրհնէք ժամը 10·30ին: Ժամերգութիւն ժամը 16ին, պատարագ ժամը 17ին:

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ

Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Դիմել

Agence de Voyage
PARENTY & DESROUSSEAUX

7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39

Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ:

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի չքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը, Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ:

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի չքեղ սրահին մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի տօնակատարութեան նախօրեակին Ալֆորվիլի Ապրիլեան Եղեռնի հանդիսութեանց կազմակերպիչ յանձնաժողովը կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն մը, այս Երեքշաբթի, ժամը ճիշդ 21ին, տեղւոյս Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ:

Խօսք կ'առնեն ՏԻԿԻՆ ՀՈՒՐԻ ԻՓԷԿԵԱՆ եւ Պ. ԶԱՏԻԿ ԽԱՆԶԱՏԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Ալֆորվիլի հայ երիտասարդութիւնը եւ հասարակութիւնը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Արնուվիլի մասնաճիւղի վարչական ժողովը Երկուշաբթի (12 Ապրիլ) ժամը 21ին, ընկերուհի Տիկին Արմաւ Հապէշեանի բնակարանը: Ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

◆◆◆

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Լաւ կարող գործաւորուհիներ
pour chemisiers grande série

տեւական գործ:

MAISON MICHEL
17, Rue St-Joseph — PARIS (2e)
Առաւօտները ժամը 10էն 12 եւ 15էն 18:

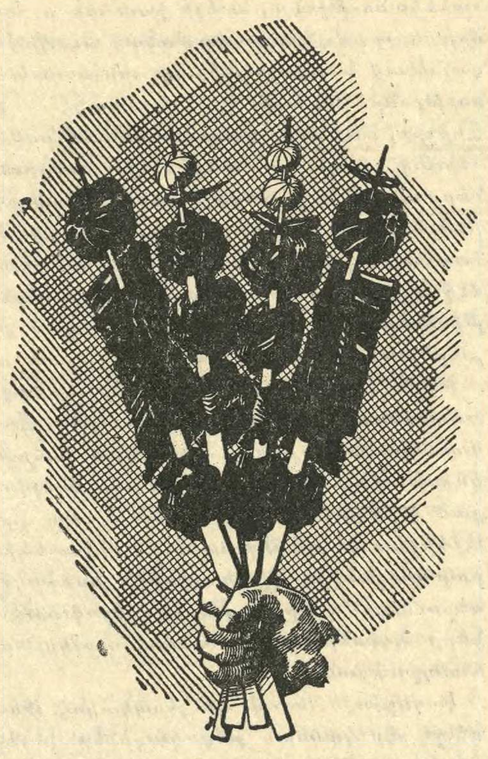

ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵԱՐ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

Եւրոպական, հայկական եւ
կովկասեան ընտիր ճաշեր:

Առաջնակարգ կովկասեան խորովածներ:

ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES
4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

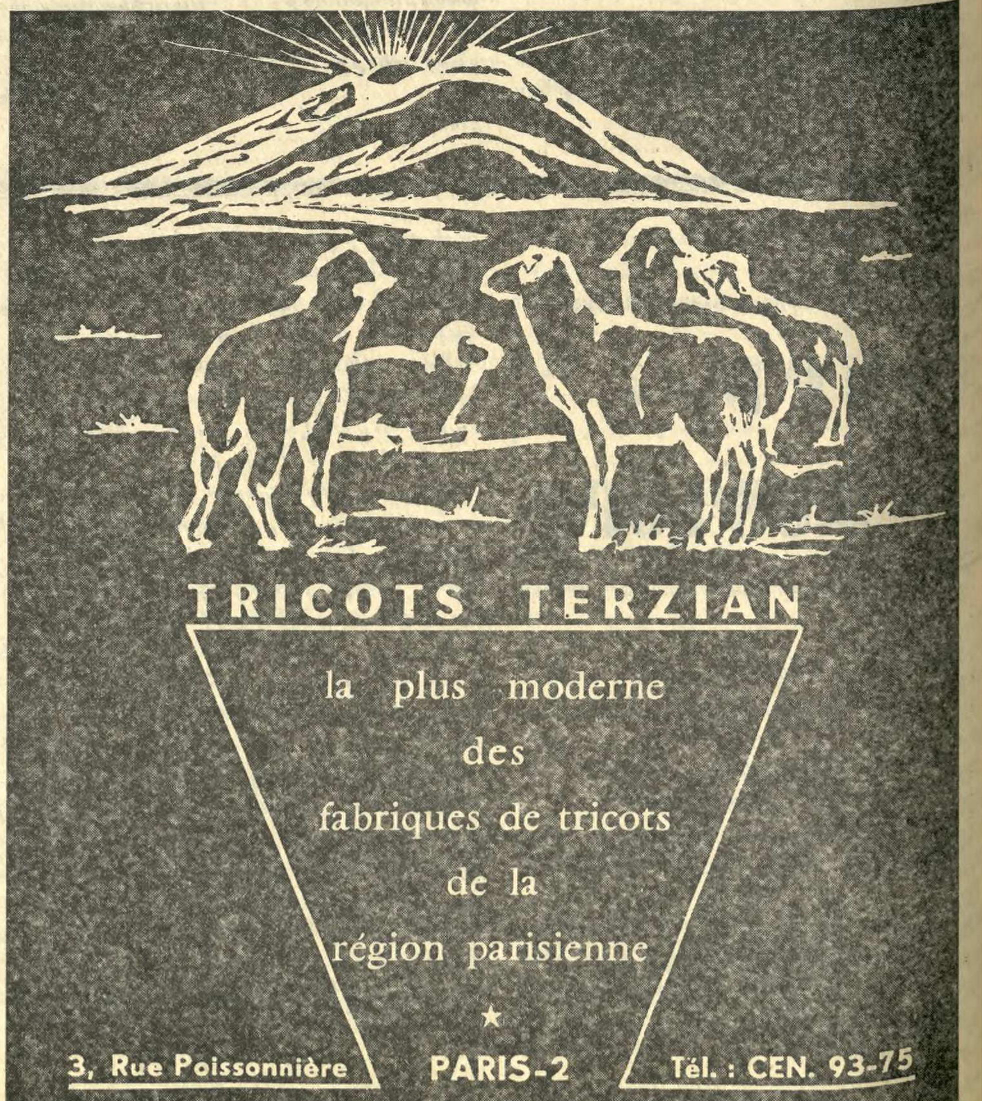

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ԿԻՐԱԿԻ
11
ԱՊՐԻԼ
DIMANCHE
11 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10281
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — N° 10.281

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԻՆ-ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՕԴԱՅԻՆ ԲԱԽՈՒՄ

ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

Քորէայի պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, չին եւ ամերիկեան օդանաւեր բախում ունեցան Թոնքինի ծոցին վերեւ: Այս առթիւ հրատարակուած երկու զեկոյցներ, մէկը՝ Ուաշինկթընի, միւսը՝ Փեքինի տարբեր ձեւով կը նկարագրեն դէպքը :

Ամերիկեան Պաշտպանութեան Նախարարութիւնը կը ճշդէ թէ չին օդային սահմանները բռնաբարուած չեն : Բանբերը մամուլին տուած հաղորդագրութեան մը մէջ ըսած է .— « Անցեալ գիշեր չորս ամերիկեան օդանաւեր, որոնք Թոնքինի ծոցին վերեւ Թռիչք կը կատարէին յարձակումի ենթարկուած են չորս Միկ 17 օդանաւերու կողմէ Հայնանի ափին»: Բանբերը աւելցուցած է թէ այդ օդանաւերէն մէկը վար առնուած է, յայտնելով նաեւ թէ կարելի չէ եղած ճշդել օդանաւերու ինքնութիւնը եւ ի վիճակի չէ ճշդելու թէ անոնք հիւսիսային — Վիէթնամի թէ Չինաստանի կը պատկանին : Սայկոնէն հասած լուրերու համաձայն, օդային կռիւը տեղի ունեցած է Հայնանէն 55 քիլոմեթր հարաւ արեւելք:

Փեքին անշուշտ տարբեր բան կ'ըսէ : « Չին հալածիչ օդանաւեր այս առաւօտ ճամբայ ելան Հայնան կղզիէն ամերիկեան ութ օդանաւեր .— «հանդիպելու» համար, ամերիկեան օդանաւերու խումբի մը, որոնք չինական սահմաններէն ներս մտած էին: Չինական միջամտութեան ի տես, ամերիկեան օդանաւերը աջ - ձախ կրակեցին եւ փախան : Շփոթութեան մէջ, ամերիկեան օդանաւ մը վար առնուած է »:

× Չինական մամուլին համար Ճոնսընի ճառը խաբէութիւն մըն է : Նոր Չինաստան մամուլի գործակալութիւնը լայն տեղ կուտայ Ճոնսընի ճառին այն մասին որ կը վերաբերի առանց նախապայմանի բանակցութեանց: Կը շեշտէ սակայն թէ նախագահ Ճոնսըն միտք չունի « հարաւային Վիէթնամի ազգ. ազատագրման ճակատը» ընդունելու իբրեւ լիազօր խօսակից մը:

Հիւսիսային Վիէթնամի առեւտրական պատուիրակութեան պետը, որ Փարիզ է, յայտարարած է թէ վիէթնամեան հարցին կարգադրութեան համար պայմանները հետեւեալներն են .— Ա) Ամերիկեան յարձակումը պէտք է դադրի: Բ) Ամերիկեան զօրքը եւ զինամթերքը պէտք է քաշուին: Գ) Պէտք է թողուլ որ Վիէթնամցի ժողովուրդը ինք կարգադրէ իր հարազատ խնդիրը :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԹԷՆՔԷՆ կը հաղորդեն թէ յոյն կառավարութիւնը գոհ է Կիպրոսի միջնորդ՝ Կալօ Փլազայի տեղեկագրէն: Նախարարաց Խորհուրդը զեկոյց մը հրատարակած է այս առթիւ ուր չի խօսիր Էնոսիսի մասին :

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ եւ դաշնակցային Գերմանիոյ Հանրապետութիւնը միասնաբար օդանաւ եւ հրասայլ պիտի արտադրեն :

ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւունքներու յանձնախումբը միաձայնութեամբ բանաձեւ մը քուէարկեց որու մէջ կը խնդրէ ՄԱԿի ընդհ. քարտուղարէ որ հրաւիրէ բոլոր պետութիւնները գործակցելու որպէսզի պատերազմի ոճրագործները հետապնդուին, ձերբակալուին եւ պատժուին ձեռնհաս դատարաններու կողմէ : ԱԼԺԷՐԻ մէջ, մինչ կը շարունակուի Այթ Ահմէտի դռնփակ դատավարութիւնը, ամբաստանեալին կինը նամակ մը գրած է Պեն Պելլայի ուր կ'ըսէ .— « Առէք ձեր պատասխանատուութիւնները խորհելով Ալժերիոյ ներկայ կացութեան, մէջն ըլլալով անոր ամէնէն Թշուառ շրջանները » :

ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ նախագահը՝ Կասթոն Մոներվիլ ճառ մը արտասանելով օտար մամուլի ընկերակցութեան առջեւ, որու հիւրն էր, յայտարարեց թէ Ծերակոյտը բացարձակապէս անհրաժեշտ ժողով մըն է: Ըսած է նաեւ «վստահ չեմ որ նախագահական ընտրութիւն ունենանք , ինչ որ չի նշանակեր անշուշտ թէ ընտրեալ չունենանք »: Մոներվիլ պատրաստ է անգամ մը եւս բողոքելու հանրաքուէի դէմ, ինչպէս ըրած է 1962ին, եթէ ան ալ որոշուի բռնաբարելով Սահմանադրութիւնը :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ երկրաշարժը կը շարունակուի: Մեղապոլիսի շրջանի վերջին շարժին հետեւանքով 17 մեռեալ, 28 ծանր վիրաւոր եւ 175 թեթեւ վիրաւոր կայ :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՍԹԸՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ԱՊՐԻԼ 24էՆ ՄԱՅԻՍ 31 ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ ՀԱՅԿ. ՋԱՐԴԵՐՈՒ 50ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Միացեալ Նահանգներու Մեսէչուսեց նահանգի կառավարիչը՝ Ճոն Ա. Վոլփի Հայոց Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առիթով հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը ըրաւ .—

« Նկատի ունենալով որ՝ 1915 Ապրիլ 24էն եաք, երբ երեք հարիւր աչքառու Հայեր (մտաւորականներ) բրտօրէն աքսորուեցան Կոստանդնուպոլսէն, աւելի քան երկուուկէս միլիոն Հայեր պարտաւորուեցան ձգել իրենց տուները ու օճախները եւ ստացուածքները, ու միանալ դէպի անորոշ ճակատագիր ուղղուող կարաւաններուն, եւ

Նկատի ունենալով որ՝ այս ամբախտ մարդոց աւելի քան մէկուկէս միլիոնը փճացան ու կորսուեցան աքսորի ճամբաներուն վրայ ու կայքերուն մէջ սովէ, ցրտահարութենէ կամ արեւակիզումէ, վայրագ վերաբերումէ ու մանաւանդ զանգուածային սպանդէ, եւ

Նկատի ունենալով որ՝ այս մարտիրոսութիւնը, որ հետեւանք էր Հայոց հաւատարմութեան՝ իրենց հաւատքին, իրենց մշակութային ու կրթական յառաջդիմութեան եւ իրենց նուաճումներուն արուեստներու, գիտութեանց եւ այդ յառաջդիմասէր ջանքերուն մէջ ,— ստիպեց վերապրողները որ ապաւինին ամերիկեան եւ եւրոպական բարեգործութեան, դէմ յանդիման սովի, համաճարակի ու հիւանդութեանց , եւ

Նկատի ունենալով որ՝ հայկական ծագումով ամերիկեան քաղաքացիներ հոգեպէս կը միանան իրենց աշխարհացրիւ հայրենակիցներուն՝ նշելու համար այդ սպանդին կամ ջարդին յիսուներորդ տարեդարձը, մատուցանելով իրենց յարգանքի տուրքը անոնց, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին յանուն խղճի ազատութեան , —

Հիմա, ուրեմն, ստորագրեալս, Ճոն Ա. Վոլփի, կառավարիչ Մեսէչուսէցի համայնքին, այսու կը հռչակեմ 1965 Ապրիլ 24էն Մայիս 31 երկարող ժամանակաշրջանը

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՅԻՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Եւ կը յանձնարարեմ որ մեր համայնքին բոլոր քաղաքացիները հայ ծագումով իրենց համաքաղաքացիներուն հետ միասնաբար յիշեն ու նշեն այս իրադարձութիւնը :

Տրուած *Պոսթընի կառավարչատան մէջ, յամի Տեառն* 1965 *Մարտ 30ին, եւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց անկախութեան 189րդ տարին:*

Նորին վսեմութիւն կառավարչին կողմէ.
ՃՈՆ Ա. ՎՈԼՓԻ

Քեւին Հ. Ուայթ
Համայնքի քարտուղար
Աստուած պահէ Մեսէչուսեցի Համայնքը
(Թարգմ. Անգլերէնէ)

◆ ◆ ◆

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ՈՐ ՕՐ ՄԸՆ ԱԼ

— Վերջապէ՛ս, խելքերնին գլուխնին եկաւ, կը յայտարարէ, ժամուն դուռը, Բոլորտիքեան բարեկամս, որ իմացեր է լրագիրներէն թէ այս տարի, նոյնիսկ Հայաստանի կառավարութիւնը պիտի ոգեկոչէ եղեր Ապրիլեան զոհերու յիշատակը :

— Ասիկա շա՛տ աղուոր լուր է, կ'ըսեմ ձեզի... Ուրեմն, կը նշանակէ թէ սկսեր են համոզուիլ որ 1915ին հայ ժողովուրդը ջարդողը իրա՛ւ Թուրքն է եղեր ... վերջապէս ...

×

Այո՛, վերջապէս :

Պէտք եղաւ որ արտասահմանը աւելի քան քառասուն տարի շունչ սպառէր՝ բացատրելու համար Երեւանի վարիչներուն թէ Ապրիլ Քսանըչորսը կուսակցական — Դաշնակցական — Սուգի օր չէր ... Ընդհակառակն, համազգային սուգի օր էր... Որովհետեւ, այդ օրը, այդ տարին, Լենինի ապագայ «եղբայրակից» – ները ջարդեցին հայ ժողովուրդը՝ առանց խտրութիւն դնելու՝ Դաշնակցականին ու հակադաշնակցականին, Հնչակեանին ու Ռամկավարին , մտաւորականին ու գիւղացիին, ունեւորին ու չունեւորին միջեւ ... Որովհետեւ , իրենց սրբազնագոյն նպատակն էր բնաջինջ ընել Հայութիւնը ամբողջութեամբ ... Այդ նպատակը Պապը Ալին ունէր՝ Դաշնակցականին ու Հընչակեանին ծնունդէն առաջ ալ ...

Այդ քառասնամեակին, ի՛նչ իրողութիւններ մատնանիշ ըրաւ Արտասահմանը՝ Երեւանի վարիչներուն խելքը տուն կանչել տալու համար :

Արդարեւ, յայտարարեցինք թէ Թուրքին նպատակներէն մէկն էր, ի միջի այլոց , — Օսմանեան կայսրութեան սահմանները հասցնել մինչեւ Կասպից ծով ... Ուրեմն, հարթել բոլոր խոչընդոտները, որոնք կրնային իր ճամբան փակել ... Այդ խոչընդոտներէն մէկն ալ Հայը — հիւսիսի Արջին... աղբօրը տղան ...

Բացատրեցինք, թէ հայ ժողովուրդը իննըսունական թուականներուն « ռուսի եղած » ըլլար թէ ոչ , Թուրքը նորէ՛ն պիտի կոտորէր մեր համրանքը :

Բացատրեցինք թէ Թուրքիոյ նոր վարիչները տարբեր չէին իրենց նախահայրերէն : Թուրքը, Իթթիհատական թէ քեմալական, *կեավուրի* արիւն պիտի խըմէր, որպէսզի իր ծարաւը յագեցնէր :

Բացատրեցինք թէ իրենց «ընկեր» Լենինը սուտ կը խօսէր, գիւղացիներու եւ բանուորներու անունով, երբ «եղբայրական » ողջոյններ կը ղրկէր յաղթական Մուսթաֆա Քեմալին :

Հայը եղբայրա՛կից Թուրքին :

Բայց, «Հազարումէկ գիշեր»ներու հէքեաթներուն մէջ աւելի հաւատալիք բաներ կան, հոգեհատոր Երեւանցիներ :

Հայը եղբայրակի՛ց Թուրքին, որովհետեւ այդպէս հրամայեց Լենինը ...

Աստուած չցուցընէ որ մենք տեսնենք այդ օրը : Այդ ստորնութիւնը Հայուն :

Երբեմն, պէտք եղաւ որ նոյնիսկ կամացուկ մը հասկցնէինք Երեւանի «նախարար»ներուն.

— Տղա՛ք, դուք խենթեցե՞ր էք ... Դո՛ւք, Վանեցի թէ Տարօնցի, Մշեցի թէ Կարնեցի, Բաղէշցի թէ Տրապիզոնցի , ինչպէ՛ս, ինչպէ՛ս կրնաք անտեսել Ապրիլ Քսանըչորսը ... Եթէ դուք ականատես վկաները չէիք գործուած ոճիրին, ձեր ծնողքներէ՞ն ալ չլսեցիք որ այդ տարին, Սարսափի այդ տարին, վիշապն էր որ կ'անցնէր Հայոց աշխարհի ճամբաներէն ...

×

Եւ սակայն, ինչպէս մեր պապիկները կ'ըսեն, մօրուք չունէինք որ մեր խօսքը մտիկ ընէին: Ընդհակառակն, ամէն անգամ որ առիթը ներկայացաւ, գրեցին՝ առանց ամչնալու :

— *Բուրժուա նացիոնալիստ* Դաշնակները էին որ կոտորել տուեցին հայ *պրոլետար մասսան* ...

Երեւանի օրացոյցին մէջ , հաւանաբար, ըլլայ իսլամական Պայրամին թըւականը, բայց Ապրիլ 24ի դիմացը որեւէ յիշատակութիւն չկայ Եղեռնին մասին : Ու նոր սերունդը, տակաւին մինչեւ վերջերս, գաղափար անգամ չունէր թէ «Ապրիլ Քսանըչորս որ ասում են, ի՞նչ բան ա ...» :

Կարծեմ, եթէ Լենինի կատուն սատկած ըլլար այդ օրը, Երեւանի օրացոյցը պիտի գրէր.

— Ընկեր Լենինի կատուն, էս օր, մի բուրժուա ընտանիքի կատուի հետ այգիում կռուելիս՝ ընկաւ ...

×

Բայց, եկէ՛ք, «անցածը անցած է» ըսենք «միաձայն սրբասացութեամբ » , եւ ականջ տանք մեր Պոլսահայ բարեկամին, որ կ'աւետէ .

— Վերջապէ՛ս, խելքերնին գլուխնին եկեր է ...

Մեր գրաբարագէտ վարժապետը կ'ըսէր, ժամանակին.

— Լաւ է անագան քան երբեք ...

Երեւանի խելքը ի՛նչպէս եւ ի՛նչու գըլուխ վերադարձեր է որոշապէս չենք գիտեր: Կարեւոր ալ չէ որ գիտնանք :

Մեր պարտականութիւնն է այս երեւոյթը ծափահարել ու մեր վիշտին մէջ ունենալ — գոնէ այս տարի — այն գոհունակութիւնը թէ ազգը *ներսը* եւ *դուրսը*, միասին կ'ողբայ նահատակութիւնը իր բազմահազար զաւակներուն :

Յոյս ունինք որ այս աւետիսը կը հասնի Անգարայի վարիչներուն ականջին ալ : Եւ անոնք ալ կը համոզուին, վերջապէս , որ Երեւանն ու Արտասահմանը գաղափարական վէճ ունին իրարու հետ , բայց հակամարտ նպատակներու չեն պատկանիր այլեւս , երբ օրակարգի վրայ է իրենց համազգային սուգը :

Եւ իրենցմէ գողցուած հողերու պահանջը :

Երեւանը ինքզինքին հակասած պիտի ըլլար եթէ յառաջիկայ ամիսներուն կամ տարիներուն, իրարու չկապէր Ապրիլեան Սուգը եւ Օգոստոսի յաղթութիւնը :

Այսինքն, Սեւրի Դաշնագիրը : Անկարելի չէ որ Երեւանը, օր մըն ալ հրովարտակ հանէ թէ միասին պէտք է պանծացնենք Մայիս Քսանըութը եւ միասին պարզենք եռագոյնը :

Անկարելի չէ, հաւատացէ՛ք հակադաշնակցական եղբայրակիցներ ի սփիւռս աշխարհի :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԻՐ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

Գ.

Ի՞նչ կայ աւելի հրապուրիչ քան մտնել հին քաղաքակրթութեանց անմատչելի կղզին, բառերը կամուրջ ըրած :

Ըսի թէ խորհուրդ է մարդեղութիւնը :

Ինծի ծանօթ չէ որեւէ հայերէն ուսումնասիրութիւն «խորհուրդ» բառին մասին,— ստուգաբանութիւն եւ պատմութիւն, — առանց բարակ բաներու հետաքրքրութիւն չկայ մեր մէջ: Բայց շատ բան գրուած է համապատասխան միսթէռ յունարէն բառին մասին(*), օտար լեզուով գրուած :

Արմատական իմաստով՝ բառը, բայական ձեւին մէջ, կը նշանակէ փակել (աչքերը, շրթները, նոյնիսկ խոցերը), իսկ գոյական ձեւին մէջ կը նշանակէ բնակարանի մը ամէնէն խոր, ամէնէն քաշուած անկիւնը, ծածուկ բաժինը, (Պուազաք խնամութիւն մը կը տեսնէ հնդեւրոպական արմատին եւ հայերէն «մխել» բային միջեւ, — համեմատէ խորամուխ) :

Կրօնական իմաստով՝ գոյականը ցոյց կուտայ մեհեաններու այն արգիլուած ու ծածուկ անկիւնը, ուր կը կատարուէին ծիսական արարողութիւններ, հասարակ ժողովուրդին աչքերէն՝ պաշտպանուած, անիմանալի, անըմբռնելի նոյնիսկ հոգեկան աչքերով : Մովսէս, եգիպտական հերմական այս աւանդութեանց հետեւողութեամբ, մահուամբ կը սպառնար անոնց որ կը փորձուէին իրենց աչքով վկայութեան գալ այդ սրբարանին ծիսական առարկաներուն: Ու նոյն ձեւով կը պատժէր Աստուծոյ երեսը տեսնելու հետաքրքրութիւնը :

Ծէսեր կային, որոնք գաղտնի պիտի պահուէին, անըմբռնելի պիտի մնային, ու պիտի բացատրուէին միայն միսթերոկոկներու հայեցողութեամբ եւ քմահաճոյքով:

Խորհրդակատարութեանց վրայ դրուած այս արգելքին ի վկայութիւն՝ Եկեղեցին կը պահէ հետեւեալ նախադասութիւնը, զոր կ'արտասանէ սարկաւագը, (մեր օրերու բառով՝ եկեղեցական արարողութեանց խօսնակը .—

« Մի՛ ոք յերեխայից, մի՛ ոք ի Թերահաւատից եւ մի՛ ոք յապաշխարողաց եւ յանմաքրից մերձեսցի յաստուածային խորհրդս »:

Ի՜նչքան երկար եւ հետաքրքրական ուսումնասիրութեանց նիւթ է խորհուրդներու պատմութիւնը , սակայն մեր ծրագրէն դուրս :

Ծիսական, արարողական այս խորհուրդները ի վերջոյ մնացին միայն բառերու մէջ : Բառերուն տրուեցաւ սրբարաններուն դերը, « անմաքուրներուն» (էմփիւռ) հասողութենէն ~ վեր պահել « աստուածային խորհուրդները » : Հաւատալ միայն, երբեք չփորձել հասկնալ: Ստեղծուեցան նոյնիսկ բառեր եւ տարազներ, որոնց իմաստը պարզել, մեկնել կամ բացատրել այնքան մեղանչական համարուեցաւ, որքան աչքերու վկայութեան յանձնել որեւէ խորհուրդ, ինչպէս քըրմապետութեան շրջանին :

Նման բառ մըն է իփոսթասը ,— հերմական եռանդամ տարազի մը մէկ եզրը: Այսպէս, Երրորդութիւն կը կոչուի երեք իփոսթասներու ամբողջութիւնը :

Երբ այս բառը ռումբի մը պէս նետուեցաւ Եփեսոսի ժողովին մէջ , « նորութի՛ւն » աղաղակեցին շատեր, ոմանք ընդվզած, ուրիշներ գայթակղած կամ զարմացած :

Նոր չէր տարազը ,— բազմիմաստ եւ հին բառ մըն է: Աստուածաշունչ Մատեանի յունարէնով՝ կը նշանակէ ճամբար (Ա. Թագ. ԻԳ. 23), հաստատութիւն (Եբր. Գ. 14), վստահութիւն (Բ. Կոր. ԺԱ. 17,— այստեղ մեր գրաբարը կը տարբերի՝ հետեւելով տարբեր բնագրի): Տեսնել նաեւ Բ. Օր. Ա. 12, Երեմ. ԻԳ. 22, Յոբ. ԻԲ. 20, Սաղ. Ը. 8, եւ այլ բազմաթիւ վկայութիւններ, որոնք ցոյց կուտան այս բառին իմաստի այլազանութիւնը, նախ քան Երրորդութիւն տարազին մաս կազմելը :

Բիւզանդական յունարէնի մէջ եւս նոյնքան այլազանութիւն ցոյց կուտայ այս բառը, — Գր. Նիւսացի կը գործածէ «նիւթ» նշանակութեամբ (Մովսէսի կեանքը , Բ. 34), Կղեմէս Աղեքսանդրացի կը գործածէ « գոյացութիւն» նշանակութեամբ (Թէոդոտոս, ԾԲ. 2), լատին աստուածաբանները կը գործածեն «անձ» նշանակութեամբ : Եւ վերջապէս, Գրիգոր Նազիանզացիէն մինչեւ Թէոդորոս Մոպսուեստացի, կամ Կիւրեղէն մինչեւ Նեստորիոս, կը տիրէ իմաստի խոր շփոթութիւն մը, հոմանիշ տրուած երբեմն փրոսոփոն բառին, երբեմն ուսիա բառին(**):

Յետոյ առէք փիզիս բառը, որու համազօր ցոյց կը տրուին երբեմն բնութիւն, երբեմն էութիւն, երբեմն ալ գոյացութիւն բառերը :

Այս շփոթութեանց շահագործումով՝ Եկեղեցւոյ Հայրերը ստեղծած են ծանր եւ վտանգաւոր վիճաբանութիւններ, որոնց այս կամ այն ճակատին տրուած է հերձուած անունը, այս կամ այն թեւին ուղղուած է բանադրանքի կրակը, ըստ զօրաւորագոյնին հայեցողութեան :

Ի՜նչ դաւադիրներ կան անոնց մէջ, անողոք եւ անագորոյն , ինչպէս Կիւրեղ Աղեքսանդրացին, հակառակորդը ողջ-ողջ այրելու ընդունակ , մեռելներն իսկ բանադրող :

Հայ եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ հազուադէպ չեն նման թիւրիմացութիւններ, շփոթութիւններ եւ պայքարներ :

Պէյրութի Ս. Ժոզէֆ համալսարանին փրոֆէսէօրներէն մին, Հ. Փաւքալ Թէքէեան , քրիստոսաբանական բառագիտութեան այս վիճաբանութեանց նուիրած է յոյժ շահեկան աշխատութիւն մը, ուր ցոյց կը տրուի թէ փիսիս = նաթիւռ տարազը Հայոց մօտ թարգմանուած է բնութիւն, էութիւն, գոյացութիւն, կամ իփոսթասիս = փեռսոն տարազը թարգմանուած է անձն, անձնաւորութիւն, դէմք, գոյութիւն: Եւ դեռ «անձն» բառը յաճախ գործածուած է համազօր «հոգի » բառին: Ոչ ոք ջանացած է, սակայն, սահմանել այս տարազները :

Մեր երիտասարդ եւ աշխոյժ եկեղեցագէտներէն՝ Գարեգին եպ. Սարգիսեան եւս դիտած է որ հայերէն «աստուածաբանական գրականութիւնը » կը տառապի յատկորոշ տարազներու պակասէն, անշուշտ այն մտքով թէ շփոթ են գաղափարները (Ներածութիւն հայ քրիստոնէական գրականութեան, ֆրանսերէն, էջ 22):

Արդ, նման տարազաբանական շփոթութեանց ու թիւրիմացութեանց վրայ հիմնուած են բոլոր եկեղեցական ժողովները, որոնք յաճախ կռուադաշտ դարձած են , բառամարտութեան ասպարէզ : Այնպէս որ եթէ մէկը հաւաքէր բոլոր ընդունուած բանաձեւերը կամ կանոնները՝ ենթարկելու համար գիտական խոր քննութեան, պիտի կրնար Եփեսոսի վարդապետութեամբ դատապարտել Քաղկեդոնը , կամ Քաղկեդոնով հաստատել Եփեսոսի վարդապետութիւնը : Ուստի զարմանալի չէ, եթէ ըսենք թէ Հայերը միաբնակ (մոնոֆիզիթ) են՝ բայց կը նզովեն Եւտիքէսը որ հիմնադիրն է միաբնէութեան, կամ թէ Հայերը իւրացուցած են երկաբնակ (տիոֆիզիթ) վարդապետութիւնը՝ բայց կը նզովեն Քաղկեդոնը :

Եւ իրողութիւնն ա՛յդպէս է, սիրելի ընթերցող : Այսուհանդերձ ես չեմ դատապարտեր Հայերը, ընդհակառակն կը գնահատեմ այս ... հակասական դիրքը, զոր պիտի բացատրեմ ետքը :

Օրմանեան բարեյաջող բացատրութիւն մը ունի, — «լայնախոհ» կ'անուանէ Հայոց Եկեղեցին: Մէկ բառ միայն, որ սակայն լաւագոյնս կը ներկայացնէ Հայոց Եկեղեցիին դիմագիծը, նկարագիրը , կըշիռքը: Օրմանեան չի սիրեր նաեւ «այն յաւելուածները, որոնք կը ծանրաբեռնեն Քրիստոսի լուծ քաղցր եւ բեռն փոքրոգի(***) հռչակուած հաւատքը» (Մատ. ԺԱ. 30): Այս պատճառաբանութեամբ՝ Օրմանեան կը հասկցնէ թէ սոփեստութիւն է շատ շատերու կատարած փորձը՝ ուզելով ... Քրիստոս դառնալ իրենց քրիստոսաբանութեամբ եւ յաւելումներով :

Թերեւս հարկ չկար Օրմանեանի վկայութեան , — Հայոց Եկեղեցին նոյն ճըշմարտութիւնը կը հաստատէ ի՛ր իսկ պատմութեամբ : Իր քրիստոնէութիւնը պաշտպանելու համար՝ այնքան արիւն է թափած, որքան ոչ մէկ ուրիշ ժողովուրդ , այսուհանդերձ կատարելապէս հաշտ է ապրած քրիստոնէական բազմաթիւ վարդապետութեանց հետ՝ առանց հերձուած յայտարարելու մէկը կամ միւսը: Առանց նոյնիսկ դաւաճանելու Եփեսոսի կամ Քաղկեդոնի, որոնք սակայն դաւաճանած են Հայաստանեայց Եկեղեցիին: Ի պատիւ Հայոց քրիստոնէութեան՝ կ'աւելցնեմ դեռ թէ մեր « Հաւատոյ Հանգանակը», մնալով Նիկէական, ստացած է հայկական դրոշմ իր վերադանց պայծառութեամբ, որ շնորհն է մեր լեզուին :

Եւ վերջապէս, փութկոտութիւն ցոյց տալով հանդերձ՝ մասնակցելու համար տիեզերական ժողովներու (չէ մասնակցած Եփեսոսի ժողովին՝ թէեւ կը համարուի մասնակից, ու մասնակցած է Քաղկեդոնի ժողովին՝ թէեւ կը համարուի ոչ - մասնակից), Հայոց Եկեղեցին ուզած է բարձր կանգնիլ բոլոր այդ անիմաստ ժողովներէն, ընդունելով որ հելլենական հեթանոսական փիլիսոփայութիւնը մարսելու անընդունակ կրօնական գործիչներ գիտոսիկութիւն ծախելու շուկայ դարձուցած էին այդ ժողովները, կամ կրօնական աշխարհակալութիւն մը հաստատելու միջոց՝ քաղաքական աշխարհակալութեանց պատկերով: Նախ կեսարն էր որ կը հալածէր Պոմպէոսը, յետոյ Կիւրեղն էր որ կը հալածէր Նեստորիոսը :

Հայոց Եկեղեցին չունէր որեւէ ցանկութիւն Բիւզանդիոն դրաւելու կամ Աղեքսանդրիան կործանելու : Հայոց Եկեղեցին կ'ուզէր միայն .—

Ազատութիւն՝ պահպանելու համար իր Մեծասքանչը , (ա՛յդ նպատակով էր որ թարգմանած էր Աստուածաշունչ Մատեանը):

Բաց պահել իր պատուհանը «հարաւ քամուն»՝ շնչելու եւ ծծելու համար բարեխառն կլիմաներէ եկած օդը :

Աչքերը յառել « ի ծով ծիծաղախիտ » Միջերկրականի, ուր կը լողնար քաղաքակրթութեան դիցուհին: Պատմափիլիսոփայական վարդապետութիւն մը, որ ճիշդ էր երէկ, ճիշդ է այսօր ալ :

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Հայերէն բառարանները թարգմանաբար խորհրդախաղ կ'անուանեն այն թատերախաղերը (միսթէռ), Միջին Դարու մէջ այնքան հռչակաւոր դարձած, որոնց հեղինակները «հանէին ի տեսիլ ըզխորհուրդս կրօնից»: Սխա՜լ,— այդ թատերախաղերը որեւէ կապ չունին խորհուրդներուն հետ : Լատիներէն երկու մակբայներ, մաժիս (առաւել) ու մինուս (նուազ), կազմած են մաժիսթէր (ուսկէ՝ հայերէն մագիստրոս) եւ մինիսթէր (ետքէն դարձած մինիսթէր = նախարար) բառերը: Այս վերջինը, որ տուած է մէթիէ (= արհեստ, պաշտօն) բառը, մինիսթէրիում ձեւին մէջ՝ շփոթուած է միսթէրիում բառին հետ: Անոնք որ ծանօթ են այս ծագման, միսթէռ (միջնադարեան թատերախաղ) կը գրեն ի տառով եւ ոչ իկրէքով:

(**) Յաջորդ յօդուածով՝ ցոյց պիտի տամ թէ ուրկէ՛ առնուած է այս իփոսթաս բառը, տալով նաեւ արմատական նշանակութիւնը եւ քրիստոսաբանական առումը, ներկայացնելու համար Երրորդութեան տարազին շուրջ ծագած վէճը, Եփեսոսի եւ Քաղկեդոնի ժողովներու դիրքը, եւ Հայոց մասնակցութեան հանելուկը :

(***) Այս բառը, հետեւելով բնագրին, կը նշանակէ թեթեւ (էլաֆրոս), բայց գործածութիւնը անպատեհ է, այսպէս եւ անճահ, որովհետեւ հակաքրիստոնէական է իմաստը.— «Հոգիք թեթեւք ի ծանր մարմնի»: Մէկ անգամ գործածուած է ամբողջ Աստուածաշունչ Մատեանի մէջ :

ԿԱՐՕՍ

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ասին, որ մի Հայ սպանէք, խատեղից ձեր ջանդակներ կը տանեն ձեր տները , էն էլ չենք տայ, կը դցենք չներին : Խապար ենք ուղարկեր գիւղեր, ասին, որ հէնց հիմի ձեր ճամբէն կտրեն: Իս Հայեր, ասին, մեր եղբայրներն են եղեր , մի արտի հաց ենք կերեր պապից պապ , մի աղբիւրի ջուր ենք խմեր, իրար պահելու պաշտպանելու երդում ենք տուեր, նրանք՝ իրենց Նպատ լերան Սուրբ Յովաննու վանքով, մենք՝ շէյխ Օղմանի օջախով: Անօթի՞ էք, ձեզ համար գառներ մորթեմ, — ասաց Ղասմէ Զիլանին ,— գլխկտուէք, կշտացէք ու հայտա էս գիւղից: Համիտիէք հաւաքուեցին իրար վըրայ, լցուեցին Ղասմէ Զիլանու մարագը, իսկ նրա տղաներն ու խուլամները հայերին տարան լցրին Ղասմէ Զիլանու հայատուն: Տարան, տարան, ծեր ու մանուկ, տղայ աղջիկ, տարան լիք լցրին էդ դուրէն: Մեծ թոնրատուն էր, հինգ հարիւր մարդ կը տանէր: Հայու ու քրդի բոլոր հարսանիքներ Ղասմէ Զիլանու էդ թոնրատունն էին անում : Հարիւր մարդ ու երկար նազմէֆով կնիկ դովընդ՝ կլոր պար կը բռնէին, մի երկու հարիւր մարդ էլ չուրջպարի ներսը նստած, նրանց կը նայէին: Դիտակի բոլոր Հայերին ներս առաւ իր դերդաստանի հետ ու իր հինգ եղբայրն ու եօթ տղերքը զէնքերը ձեռքներն առած, տան դրան առաջ պաշտպան կանգնեցին: Արջառները մորթեցին, մինչեւ լոյս կերցրին համիտիէի էդ զինուորներին ու Հայերին էլ պահեցին : Լուսադէմին համիտիէներ քաշուեցին գնացին: Դրանք քաշուեցին , ուրիշներ եկան, նըրանք էլ գնացին, ուրիշներ եկան : Եկան գնացին ,եկան գնացին: Ով որ մօտեցաւ Ղասմէ Զիլանու մեծ տան նրան հինգ եղբայրներն ու եօթ տղաքը, եօթ մարդ էլ զինուած հայ, քրդի շորով, որ գիշեր տնից ելան ու զէնք առան, բոլորով կանգնեցին համիտիէների առջեւ ու ասացին՝ կամ էս տան մօտեցողի դիակ կը փռուի շեմի վրայ, կամ մեր դիակների վրայով կ'անցնէք, ներս կը գնաք : Ու էլի եկան, գնացին: Յետոյ քաշուեցին , քաշուեցին, քաշուեցին ու մինչեւ լոյսը լրիւ բացուեց, արեւը դուրս եկաւ սարի ետեւից , ոչ մի համիտիէի զինուոր չէր մնացեր Դիտակ .—

Հացատան դուռը բացեցին , գիւղը դուրս թափուեց Ղասմէ Զիլանու տնից : Լաց, արտասուք, ուրախութիւն : Դիտակ կոտորածից փրկուեր էր: Ու մէկ էլ, ի՞նչ տեսնեն Դիտակցիք: Վանքի կողմից ռուս զօրք երեւաց , ձիաւոր կազակներ: Եկան, եկան մօտեցան: Էնպէս խոշոր, մեծ - մեծ կազակներ էին, ամէն մէկը մի - մի չէկ դեւ : Մինչեւ հիմա Առաքելն էդպէս մեծ - մեծ Ռուսներ չի տեսեր : Դիտակի փրկուած Հայեր ուրախացած վազեցին նրանց առաջ : Ու ի՞նչ տեսնեն: Կազակների հետ հայ կամաւորներ ու նրանց մէջ Դիտակցի Քոչոն ու Սմբատը սպիտակ ձիեր հեծած, մօսինի հրացաններ ուսերին դցած: Լաց ու կոծով վազեցին, գրկեցին նրանց ձիերի գլուխները : Կամաւորները ձիերուց իջան ու ժողովրդի հետ միասին լաց են լինում : Յետոյ ծերերն առաջ եկան ու ասացին .

— Սմբատ ջան, Քոչօ ջան, Ղասմէ Զիլանին մըզի բոլորին կոտորածից փըրկեց: Էնի որ չեղներ, հիմա մեր բոլորի դիակներ կը տեսնէք դուք ... ինչպէս որ էնի մեր հէսիրն ազատեց, դուք լէ պիտի նրա հէսիրն ազատիք, բերախտութիւն չէնիք ...

— Սմբատ կազակներուն բացատրեց մեր խնդիրք, կազակներ ըսին՝ դա, դա, իրաւունք ունիք: Ու մեծ ու փոքր վազեցին , Ղասմէ Զիլանու տան կայք ու կարողութիւն բերին լցրին Սմբատի ու Քոչոյի տուն, էլ խալի խալիչա, արըշումի եօրղան, էլ պղնձէ ղազան ու արծաթէ գիւգիւմ :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

(28 Շար.)

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Հակառակ թափած ճիգերուս, երբէ
չկրցայ ո՛եւէ մէկը ատել :

×

Մեր կեանքի բոլոր սխալներուն համար, միշտ ալ արդարացում մը կը գտնենք :

×

Եթէ Աստուած դատապարտուէր ապրելու այն կեանքը՝ զոր պարտադրած է մարդոց, անտարակոյս, ինքնասպան պիտի ըլլար :

ՏԻՄԱ ՈՐ

ԱՀԱՐՈՆԻ ՄԱՀԸ

Ահարոնի մահը սուգ մըն է ոչ միայն արեւմտահայ քերթողութեան համար, այլեւ կսկիծ մը խոկական եւ անխարդախ բանաստեղծութեան մը ուխտաւորներուն, անոնց՝ որ սիրեցին կեանքն ու տիեզերքը երգել արուեստով եւ գեղեցկութեամբ միայն, եւ այս փափաքով փնտռեցին բառերուն փափուկ եւ ամենիմաստ հնչիւնները : Ահարոն Տատուրեան կուգար 1908ի ըմպացուցիչ սերունդէն, եւ այն չըջանէն որ կերտեց Վարուժանն ու Սիամանթօն, Թէքէեանն ու Մեծարենցը, բացաւ իր ներշնչումին լուսեղէն տաճարը եւ հայ քերթողութիւնը տարաւ քնարերգութեան եւ դիւցազներգութեան ամէնէն խիզախ նուաճումներուն: Ահարոն տարիներով պսպղաց այդ համաստեղութեան մէջ, մոռցուած բայց մշտավառ ճրագի մը նման, որուն նշոյլը կը ցաթէր գերմարդկային էակներու դէմքերուն վրայ, կը լուսաւորէր մեռած հերոսներու եւ աստուածներու անծանօթ շիրիմները : Այդ էակները ժողովուրդի մը մանրիկներն էին յաճախ, անոր թողած գործը, կեանքը, բերքը, անոր քանդակած արձանները եւ քաղաքները, այն ոսկեղէն երազը՝ որ մերթ յարութիւն կ'առնէ պատմութեան մոխիրներուն, փըլատակներուն մէջէն : Եւ այդ գերեզմանները անցեալ փառքերու, յաղթանակներու, կռիւի եւ խաղաղութեան հանդիսարանը կը մնային միշտ, լքուած եւ ամփոփուած՝ մրտենիներու եւ դափնիներու ստուերին տակ :

Ահարոնի տրուեցան այսպէս պատկերացման զօրաւոր առաքինութիւններ, գիծերու, գոյներու ամենանուրբ համադրութիւն մը, նկարագրական երեւակայութիւն մը՝ որ թափանցելու, մարդկայնացնելու փոխարէն, կը հպատակի սաւառնելու եւ ողողելու տիրական օրէնքի մը : Պէտք է տպաւորուիլ իր քերթողական կարգախօսէն, որ կը մերժէ եւ կ'ուրանայ մեր օրերու ողջակէզները, կ'ապաւինի դարերէն հասնող շունչին քաղցրութեանը, ներկայ մարդկութեան դէմ ընդվզած ու դառնացած : Պէտք է հաւատալ իր թռչտուն տենչանքին, որ կ'ուզէ երգել Ուժը, մաքուր, բացարձակ, առաքինի ժայթքումը, մարդոց ու քաղաքներու հողեւարքին դիմաց : Այդ զօրութենէն կը ծնին սուրին փառքը եւ սիրոյ համբոյրը, եւ մենք կ'ուզենք ապրիլ, ապրիլ բնութեան կամքին պէս, այսինքն նոյնանալ այն հրաշալի եւ արդասաւոր արարչութեան, որ կը հոսի ծառերու, որթատունկերու բարունակներուն մէջ, կը բանայ պտուղներուն բերանը եւ աղջիկներուն կուրծքերը : Հոն է որ պիտի պոռանք մեր յաւիտենական ծարաւը նոր ու անկարելի սէրերու անունով, պիտի ըլլանք Բագոս կամ Բեգաս, եւ պիտի փորձենք մարդկայնօրէն աստուածանալ :

Ահարոն Տատուրեան մեզի նուիրած է այդ տաղերգութիւնը իր Բաժակահարում կեանքին ի պատիւ, որ լուսաւոր օրհներգութիւն մըն է պերճ արուեստի մը ամէնէն նաշխուն տարազներով : Մեր հիւանդ ու կանացի քերթողութեան թարմութեան սարսուռ մը բերելէ ետք, Ահարոն տուած է այդ էջերով տիեզերքի սէրը եւ դարերու ներշնչումը : Հոն կը գըտնէք երկիւղած կոչնականը, որ դողալով կը խմէ իր բաժակէն, ուր կեանքը կը փրփրի իր մեծ կիրքերուն, իր բեղնաւոր զոհաբերութեան արիւնովը, եւ իր երջանիկ ազատութիւնը կը տօնէ ընկերային շղթաները փշրելով : Հոն կը գտնէք նաեւ Հեթանոս տաղերգուն, որ իր ներբողական հնչեակներով մարդկութեան մը յաղթերգութիւնը կուտայ իր քերթողական տաւիղով, եւ ծափ կը զարնէ աստուածուհիներու, մարգարէներու խորհուրդին առջեւ :

Ահա Անահիտը, այդ «գեղապանծուհի» դիցուհին, զոր Ահարոն կը քանդակէ իր արշալուսային գեղեցկութեամբ, ջուրերու, պտղաբերութեան եւ տարփանքներու այդ հարսանիքը, ուր բառերը ամբողջական նկարներ են եւ լեզուն նորօրինակ Երգ Երգոց մը : Ահա Վահագնը, որ «աղեղն իր լայնալիճ ուղղեց արփւոյն, ուրկէ ծնած էր Աստուած» : Ահա Աթենաս Պալլաս, «Աստուածուհի փառապեղ, որ կ'իշխէ իր օձախիտ ասպարով», այդ Մեղուակնը՝ որ իր հանճարին գինին կը բաշխէ զոհաբեր կոյսերուն : Ահա Յաղթանակը, — փառք իրեն եւ մէջքին փառ սուսերին, «ուրկէ գծուած այս պարուն դեռ ճաճանչներ կ'երկարին» : Ահա Գինեձօնքը, — «Եւոհէ, ջինջ բաժակով բագնիդ վրայ կը հեղում բոցեղ գինի, ո՛վ Բագոս» : Ահա Սփինքսը, որուն կը դիմէ իբր մարդ — առեղծուած, եւ կ'աղերսէ անձկագին . — «Ըսէ՛ ինծի, լուծէ՛ գիս, ուրկէ՞ կուգան մարդերն այսպէս, ո՞ւր կ'երթան ...» : Եւ իր վերջնական թռիչքը այս ամէնուն հետ . — «Ձիավարէ՛, ո՛վ Կամք իմ, ասպատակէ՛ քառասմբակ, սարէ սար ...» :

Ահարոն այս յաղթերգութեամբ մոռցաւ նիւթական կեանքը, եւ եղաւ ճարտարապետը վեհանիստ ու գոթական քերթուածի մը : Այդ կամքով եւ խոյալով ձիավարեց ան եւ մտաւ Մեհեանի դռներէն ներս, միանալով այն ափ մը ուխտաւորներուն, որ կ'աղաղակէին այդ հանդէսին բեմէն . — Սրբապիղծնե՛ր, զգո՛յշ, ջահեր կան հոս :

Ահարոնի կեանքը եթէ պաշտամունքը եղաւ այս քերթողական սրբութեան, իր մահն ալ ողջոյնն է ահաւասիկ այդ նոյն բանաստեղծութեան վերայայտնումին, որ հիմա կը ծագի մեր մտքին դէմ եւ փողի մը պէս կը հնչէ իր թարմ գերեզմանէն :

ԵԴ. ՍԻՄՔԷՇԵԱՆ

ԱՐԴԻ ԲԱՐԵԲԱՍՏԻԿ ՎԻՃԱԿ ՀԱՅՈՑ

ԽՄԲ.— Այս ոտանաւորը տպուած է Արեւելեան Մամուլ *ամսաթերթին մէջ 1872 Յուլիսին, — եօթը տարի ետք՝ հարիւր տարի կ'ըլլայ, բայց... ոչինչ փոխուած է «Հայոց բարեբաստիկ վիճակին մէջ» :*

Սակաւիկ ինչ եւս համբերէ ,
Հայոց ազգ, մեր բանը լաւ է:
Ի՞նչ նեղութիւն ունինք այսօր ,
Մեր կերածը միշտ փիլաւ է ,
Սեղանները զարդարուած են ,
Խորտիկներս՝ վառեակ, հաւ է,
Փորերըս , խօ, կշտացած են ,
Արդ հարկաւոր զարդ՝ հալաւ է :

Էլ չենք ոչինչ բանի կարօտ ,
Միայն կառք, ձին են պակաս :
Եթէ օտար ազգաց մէջ ենք ,
Վարժ վարմունքով ենք անբամբաս
Նորոց լեզուաց էլ տեղեակ ենք ,
Եւ պատրաստ եւս յայլոց սպաս ,
Իսկ համազգի Հայ թէ տեսնենք ,
Աչքերս հիւսիս հարաւ է :
Առուտուրի մէջ ճարտար ենք,
Թէկուզ Տիրոսին կու խաբենք ,
Եթէ նաշնած ջրի գտնենք՝
Իսկոյն պայտերը կը թափենք ,
Գազ եւ կշիռ, գրիւ, քոռ, մար,
Ամէնն էլ պակաս կը չափենք ,
Փող աւելցաւ՝ կը թաքցնենք ,
Կ'ասենք հաշիւն գրաւ է :
Արուեստների մէջ էլ վարժ ենք ,
Ունինք դերձակ եւ ներկարար ,
Գտակագործ եւ ոսկերիչ ,
Եւ ժամագործ եւ կօշկակար ,
Ջուլհակ, բրուտ եւ պարտիզպան ,
Մշակ դարբին եւ թաղքարար ,
Ձեռագործաց մէջ ունեցած
Մեր զարգացումն մեզ շատ լաւ է :
Ունինք հարուստ վաճառականք ,
Որ բիւր ոսկուն չեն ասեր գանձ ,
Թէ յաջողակ անձն տեսնեն,
Գովեստ կուտան միշտ աննախանձ ,
Իսկ թէ ձախորդ մարդ հանդիպի,
Խրատք լինին փոքր ինչ անսանձ ,
Կ'ասեն արդար ճակատագրի
Դատաստանը շատ իրաւ է :
Իմաստնոց դասք բազմացել են ,
Ամէնքս ունինք նոր գաղափար ,
Ակադեմիա, համալսարան
Ելմուտ առնել չէ ինչ դժուար ,
Ծանր եւ դրական նոր գիտութեանց
Մեր գլուխք են մթեր, համբար ,
Կրօն , լեզու եւ ազգութիւն
Կ'ասենք պահել մեծ համբաւ է :
Ազգասիրաց անթիւ են ջոկք ,
Միշտ հայրենեաց անուն կուտան ,
Եւ բազումք են որ ամէն օր
Կը հառաչեն ա՛խ Հայաստան ,
Երկու, երեք թէ ժողովուինք ,
Միմեանց կ'անենք անպատասխան ,
Մեր այս լաւ լաւ խորհրդոց պարք
Ամէն ասեմ՝ անգրաւ է:
Լրագրաց թիւն բազմացաւ ,
Արդէն ազգ ենք եւրոպական ,
Տպարաններ, վարժարաններ
Համարեա թէ ամէն տեղ կան ,
Լուսագրութեան տեղեկացանք ,
Երկաթուղիք ծանօթացան ,
Հեռագրութիւն չէ ինչ զարմանք ,
Մեր սայլն արդէն շոգենաւ է :
Այնպէս գիտուն մարդիկ ունինք ,
Որ ունչ կ'անեն Եղիշէին ,
Նոր բանաստեղծ Հոմերոսեանց
Առջեւն ի՞նչ է Կլայեցին ,
Հայրանուն *եան* մասնկան հետ
Մեզ հիւր բերինք *եանց* եւ *ունին* ,
Հայազգական մականունը
Դափնեայ փունջեր կը գրաւէ :
Ձեն արդ թէեւ դարք Օգոստեանց ,
Այլ մեկենասք միշտ ծնանին ,
Հայրենասէր մաքուր կաթամբ
Ի քնքոյշ գիրկ մարց սնանին ,
Լուսապսակ հիւսեակ ծաղկանց
Փութան ի գլուխ տալ Վարդանին ,
Նախնեաց ճգունք ոչ անգոսնեն,
Ո՛չ ասէ ոք հին, պառաւ է :
Մինչ յարդարի ճակատամարտ
Ընդդէմ կեղծեաց խաբէութեան ,
Գիտեմք զի շատ է ի նպաստ
Պարզ եւ ջինջ ձայն ճշմարտութեան ,
Առ ի՞նչ են պէտք ժանգոտ զրահք ,
Կամ Սաւուղին ծանր վառապան ,
Զապաւինիլ է նախախնամ
Տնօրէնութիւն սաստիկ ցաւ է :
Հասել է մեր դար ոսկեղէն ,
Եւ ոսկւոյն է փառք ու պատիւ ,
Ոսկեձոյլ հորթ է ի Բեթէլ ,
Երկրպագուք խմբին անթիւ ,
Մի՛ յուլանար դուն Թորգոմեան ,
Ոսկի կուտել հոգա՛ ջանիւ
Ոսկեվաստակ ճանապարհիդ
Համբուն հնար անպարսաւ է :
Հայեա՛ց ուշիւ յայն զի ունի ,
Եւ մի՛ յայն թէ զիա՞րդ ունի ,
Հոտ ոսկւոյ միշտ բուրէ անոյշ ,
Վեսպասեան է բան պատգամի ,
Իսկ որ զնէ զշրջմոլիկս
Յորոց ոսկին արատ դնէ ,
Մի երբիցես զհետ նորա ,
Զի դարաւոր անիրաւ է :
Զունիմք Վասակ կամ Մեհրուժան
Կամ Կիրակոս կամ Վեստ Սարգիս ,
Կենդանացան մեզ Ղեւոնդեանք ,
Յարեաւ Մեսրոպ պարծանք ազգիս,
Յառաջադէմ մեր զարգացմամբ
Ո՞ւր մնացին Աթենացիք ,
Փայտեայ այս ձի առ ըղձալին
Մեր նպատակ քաջ արշաւէ :
Ունինք այլեւս բազմադէմի
Փառազարդեալ պարծանաց տեղ ,
Որ մեր ազգին՝ ուր եւ լինինք
Կուտայ անուան համբաւ շքեղ ,
Թէպէտ պարտ էր զայն եւս յիշել ,
Հիւսել պսակ մեզ երփնազեղ ,
Բայց ի պտղոյ չորակ ծառոյն
Գուշակողաց եւ այս բաւ է :

Գ. ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (206)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Տոպօ կատարեալ ծանօթութիւն չունէր Թեմեշվարի կռուի մասին, գիտէր թէ Թեմեշվար Էկէրէն զօրաւոր էր, ու հոն Թրքական բանակին միայն կէսը կար, եւ սակայն գրաւուեցաւ :

Դահլիճին մէջ քանի մը սպաներ ալ կային որոնք այդ ժամուն ազատ էին . Փեթեօ, Զոլթայի, Հէկեռիւշ, Թոմաս Պոյլքի, Քրիստափոր զինակիրը եւ Անդրէաս Էկէրի դատաւորը :

Նստած էին Տոպոյի շուրջ . միայն զինակիրը կեցած էր Տոպոյի ետեւ թիկնաթոռին կռնակին վրայ յեցած . իսկ գերին Տոպոյէն չորս քայլ հեռու կեցած էր, բոկոտն ու գլխաբաց . իսկ գերին ետեւը երկու նիզակակիրներ :

— Ե՞րբ Թեմեշվար հասաք :

— Ռէճէպ ամսոյն հինգերորդ օրը (Յուլիս 27) :

— Քանի պարիսպ քանդող թնդանօթներ ունէիք :

— Մեծապատիւ փաշան տասներկու զարգուպաններ բերել տուած էր :

Պոյլքի ընդհատեց .

— Կը ստէ :

— Չի ստեր, — պատասխանեց Տոպօ , — Ալի նոյն ատեն Բարձր գաւառներն էր միւսներով թնդանօթներով :

Ու շարունակեց իր հարցաքննութիւնը .

— Ալի փաշա քանի՞ զարգուպաններով միացաւ ձեզի :

— Չորսով , — պատասխանեց Թուրքը :

— Իմ լրտեսներս ալ տասնըվեց թնդանօթներ ըսած էին :

Ու նորէն Թուրքին դառնալով .

— Ըսէ հիմա թէ ի՞նչ կարգով կատարուեցաւ այդ բերդին գրաւումը : Քեզմէ չեմ ծածկեր որ մեր շահուն համար կ'ուզեմ իմանալ : Եթէ բառով մըն ալ խաբել ուզես մեզ, կը մեռնիս . իսկ եթէ ճշմարտութիւնը ըսես՝ կռիւէն վերջ ազատ կ'արձակեմ քեզ :

Ու այնքան հաստատուն խօսեցաւ որ կարելի էր իր ամէն մէկ խօսքը երկաթով ձուլել :

— Վեհափառ տէր իմ ,— ըսաւ Թուրքը երախտագէտ ձայնով , — փրկութիւնս թող լեզուիս ծայրէն կախուի :

Ու անկէ վերջ աւելի համարձակ ու յստակօրէն սկսաւ խօսիլ :

— Վեհափառ փաշան, հոն ալ, ինչպէս հոս ըրաւ , զննեց բերդին տկարագոյն պարիսպներն ու մասերը ու այնքան զարկաւ ու կոտրտեց զանոնք մինչեւ որ յարմար եղան վրանին ելլելու :

— Ո՞րն էր հոն ամէնէն տկար մասը :

— Ջրամբարի աշտարակը, տէր իմ : Դժուարին կռուով կրցանք գրաւել . մարդիկը կը թափէին՝ ինչպէս խոտը գերանդիին տակ : Իմ ոտքս ալ հոն վիրաւորուեցաւ նետէ մը : Այդ աշտարակին գրաւումէն վերջ Գերմանացիներն ու Սպանիացիները լուր ղրկեցին թէ պիտի յանձնուին եթէ թոյլ տրուի իրենց հեռանալ :Փաշան պատուոյ խօսք տուաւ թէ իրենց դպչող պիտի չըլլայ :

Մինչ քիւրտը կը խօսէր, դուրսը թնդանօթները անդադար կ'որոտային . ու երբ Քիւրտը վերջին բառերը արտասանեց դահլիճին ձեղունին մէկ մասը ահագին ճարճատումով թափեցաւ : Մարդու գըլխու մեծութեամբ թնդանօթի գնդակ մը կիրի ու ծեփի փշրանքներով ինկաւ Տոպոյի եւ Թուրքին մէջտեղ ինքն իր վրայ դառնալով :

Թուրքը վախցած ետ քաշուեցաւ : Տոպօ սակայն ակնարկ մը տալով վառօդի հոտ արձակող գնդակին, իբր թէ բան մը պատահած չըլլար՝ անխռով կերպով նըշան ըրաւ .

— Շարունակէ :

— Քաղաքացիները ,— շարունակեց Թուրքը, — քաղաքացիները ...

Շունչը բռնուեցաւ ու չկրցաւ շարունակել :

Քրիստափոր զինակիր թաշկինակ մը հանեց գրպանէն ու մաքրեց կիրի փոշին հրամանատարի դէմքէն , գլխարկէն ու զգեստէն : Մինչ այս՝ Թուրքը կրցաւ քիչ մը օդ առնել :

— Շարունակէ , — ըսաւ Տոպօ :

— Ժողովուրդը ամէն բան ուզեց հետը տանիլ, ու այս եղաւ սխալը: Լոշոնցի օր մը խնդրեց պատրաստուելու համար : Զինուորները տեսնելով թէ պիտի զըրկուին աւարէն , յաջորդ առաւօտ՝ երբ կեավուրները սկսան քաշուիլ, բարկացած կը գոչէին : « Անոր համար կռուեցանք հոս քսան հինգ օր, կ'ըսէին , որ հիմա ամէն բան տանի՞ն» :

Ու սկսան յափշտակել կառքերու վըրայէն : Քրիստոնեաները չէին դիմադրեր, ու Թուրքերը երթալով աւելի անյագաբար սկսան ձեռք երկնցնել : Մանաւանդ տղաքը ու երիտասարդ կիները կ'ուզէին: Ստամպուլ ալ չեն ծախեր այնքան գեղեցիկ կիներ, տէր իմ , ինչպէս անոնց մէջ կային :

— Բայց փաշան պահապաններ չէ՞ր դըրած :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Պ. Միհրան Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Ասլանկիւլեան եւ զաւակը՝ Արմինէ, Պ. Վահագն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակը՝ Անի ինչպէս նաեւ Տէր – Ղուկասեան, Փենիրեմէզ, Կանանեան, Պալասանեան, Կարապետեան եւ Շիմշիրեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ մօր, քրոջ եւ ազգականին

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

կսկծալի մահը, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 9ին, 69 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի (Ապրիլ 13) ժամը 16ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին :

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

ՅԱՌԱՋ.— Մեր ցաւակցութիւնները :

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱՒԱԳ – ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ.— երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 5ին : Յիշատակ 10 Կուսանացն :

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ.— Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8ին, Յիշատակ Ընթրեաց Ս. Պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը 4ին, Կարգ Չարչարանաց, (խաւարում) ժամը 7ին :

(Շար.)

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ծաղկազարդէն մինչեւ Զատկի Մեռելոցի օրը, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Երուսաղէմի միաբան ՏԷՐ ՅԱԿՈԲ ՎՐԴ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ :

×

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ.— Տասն Կուսանաց ժամը 20 :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 Ապրիլ.— Հսկում ժամը 20:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ.— Պատարագ մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 8–11, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 20 :

Աւագ Հինգշաբթի օրուան արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պիտի քարոզէ Թեմիս Առաջնորդ Գերշ. Տ. ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ :

ՈՒՐԲԱԹ, 16 Ապրիլ.— Թաղում Քրիստոսի ժամը 16 :

ՇԱԲԱԹ, 17 Ապրիլ.— Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ.— Պատարագ Ս. Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Մէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէի գերեզմանատուն ժամը 14–17 :

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՍԿԻ ՇՔԱՆՇԱՆ
Modèle Deposé
Թանկագին ու Մնայուն
Ամէնէն Սիրուն Նուէրը

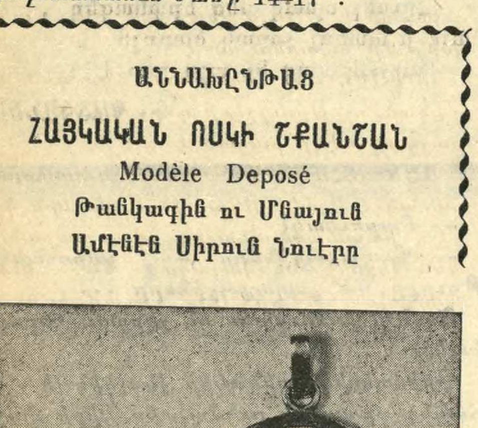

Պարզ ձեւ՝ 200 Ֆ.
Շրջանակով 300 Ֆ.
Գնելու համար դիմել՝
EDOUARD KHEDERIAN
66, Rue Lafayette.
PARIS (9e)
Tél. : PRO. 11-63
Expédition contre-remboursement

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ԼԱԽԱԳՈՅՆ ՉԷՕՐԷԿ
ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ ԵՒ ԿԸ ԾԱԽԷ
ՍՏԵՓԱՆ
ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ
32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9)
TÉL. : TAI 65·44

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ ՈՒԹԻՆ

Լրացաւ Յառաջի վերհրատարակման 20րդ տարին եւ մեր բաժանորդներու մեծ մասին տարեշրջանը: Կը խնդրենք որ բարի ըլլան նորոգել իրենց բաժանորդագրութիւնը, առանց սպասելու առանձին դիմումներու :

Կրկին շնորհակալութիւն մեր բոլոր պարտաճանաչ բաժանորդներուն որոնք կ'ապահովեն թերթիս կանոնաւոր հրատարակութիւնը :

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին): Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար «Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԶԵԿՈՅՑ

Մարկոսեան Հիմնադրամի ուսանողական յատկացումներու մասին

Ինչպէս յայտնի է, 1922ին կազմուած է Ռափայէլ Մարկոսեան Ընկերակցութիւնը, նպատակ ունենալով գործադրել հանգուցեալ բարերարին կտակը, ի նպաստ Հայաստանի եւ Արեւմտեան Եւրոպայի ու մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ արհեստագիտական վարժարաններ յաճախող հայ ուսանողներու օժանդակութեան :

Յիշեալ Ընկերակցութիւնը 1945 թուականին միացաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան, որ պարտի շարունակել գործադրել, հանգուցեալ բարերարին կամքը, հոգատարութեամբ Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովին կողքին կազմուած մասնաւոր յանձնախումբի մը, բաղկացած Ռ. Մարկոսեան Հիմնարկութեան համարատու եւ կտակակատարի բոլոր իրաւունքները ունեցող անձնաւորութիւններէ :

Համաձայն Ռ. Մարկոսեան Հիմնադրամի կանոնագրութեան, անկէ օժանդակութիւն ստանալու համար դիմող թեկնածուները պէտք է առնուազն ըլլան 15 տարեկան եւ լրացուցած նախակրթարանի մը ընթացքը, պէտք է գիտնան բացի ֆրանսերէնէ նաեւ հայերէն եւ իրենց դիմումը կատարեն մինչեւ Յուլիս ամսոյ վերջը : Դիմում ընողներու կը ղրկուի հարցարան մը որ լեցնելով կը վերադարձուի յիշեալ յանձնախումբին :

Ռ. Մարկոսեան Հիմնարկութեան օժանդակութիւնը կ'որոշուի եւ կը տրուի մէկ տարուան համար : Առաջին տարիէն ետք, եթէ ուսանողը կը շարունակէ իր վարժարանը, երկրորդ եւ երրորդ տարիներու համար եւս կը շարունակուի օժանդակութիւնը, եթէ ենթական ներկայացընէ նոր խնդրագիր մը, կցելով իր տարեվերջին քննութեանց արդիւնքը :

Բարերարին կամքն է որ Մարկոսեան սաները պատուոյ խօսքով յանձնառու ըլլան մաս առ մաս վերադարձնել իրենց ստացած օժանդակութիւնը, երբ սկսին շահիլ իրենց ապրուստը, եւ անդամագրուիլ Հ. Բ. Ը. Միութեան :

Ամէն տարի կը հրատարակուի Մարկոսեան սաներու ցանկը, իրենց մասնագիտութեամբ :

Յառաջիկայ 1965 – 1966 ուսումնական տարուոյ համար դիմումները պէտք է կատարուին այժմէն մեր դրասենեակը.— 11, Սքուար Ալպոնի, Փարիզ (16) :

ԴԻՒԱՆ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ :

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի չքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը, Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի չքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ :

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի տօնակատարութեան նախօրեակին Ալֆորվիլի Ապրիլեան Եղեռնի Հանդիսութեանց կազմակերպիչ յանձնաժողովը կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն մը, այս Երեքշաբթի, ժամը ճիշդ 21ին, տեղւոյս Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ :

Խօսք կ'առնեն ՏԻԿԻՆ ՀՈՒՐԻ ԻՓԷԿԵԱՆ եւ Պ. ՋԱՏԻԿ ԽԱՆՁԱՏԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Ալֆորվիլի հայ երիտասարդութիւնը եւ հասարակութիւնը :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Արնուվիլի մասնաճիւղի վարչական ժողովը Երկուշաբթի (12 Ապրիլ) ժամը 21ին, ընկերուհի Տիկին Արմաւ Հայպէչեանի բնակարանը: Ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ
Լաւ կարող գործաւորուհիներ
pour chemisiers grande série
տեւական գործ :
MAISON MICHEL
17, Rue St-Joseph — PARIS (2e)
Առաւօտները ժամը 10էն 12 եւ 15էն 18:

«ՍՕՍԻ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը :

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

Պ. ՓԻԷՐ ԿՕՐՕՆԻ

(Ատենապետ Ֆրանսական Մշակութային Ֆօլքլօրիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՑԱՍՄԻԿ ՔԻԻԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, Կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO.03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 փրանք

ԷՒՐՈՊԱՅԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ
ՀԷԼՎԱ
ԼՈԳՈՒՄ
Սուսամ – ՀԷԼՎԱ
ԹԱՀԻՆ
ՇԱՐՈՑ
(ՌՈՃԻԿ)
ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA · CHOCO-LOC
Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
13
ԱՊՐԻԼ
MARDI
13 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10282
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.282

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

o

Հայկական նահանգներուն մէջ կացութիւնը հետզհետէ կը ծանրանար : Կառավարութիւնը ծրագրած էր այդ շրջանին մէջ տեղաւորել Պալքանեան պատերազմին հետեւանքով եւրոպական Թուրքիայէն տեղահանուած Թուրքերը (մուհաճիր) :

Պատրիարքարան եւ Ազգային Ժողով ահազանգ կը հնչեցնէին անդադար, սակայն Բարձրագոյն Դուռը կը շարունակէր անտարբեր մնալ : «Թաքրիր»ները ոչ մէկ ուշադրութեան կ'արժանանային :

Վեց մեծ պետութեանց Անատոլուի հիւպատոսները Պոլսոյ դեսպաններուն ուղղուած իրենց տեղեկագիրներուն մէջ խիստ տխուր գոյներով կը ներկայացնէին Հայերու վիճակը :

Այս պայմաններուն տակ է, որ Ռուսիոյ արտաքին նախարար Սազոնով 1913 Մայիս 22ին Պերլինի իր դեսպանին միջոցով գերման կառավարութեան կ'առաջարկէր քննութեան ենթարկել Հայկական բարենորոգումներու հարցը, իբրեւ հիմ ունենալով 1895ի Մայիսեան ծրագիրը եւ Ապտիւլ Համիտի 1895 Հոկտեմբեր 20ի հրովարտակը :

Ռուս կառավարութիւնը Մայիս 24ին նոյնիմաստ առաջարկներ ներկայացուց միւս երաշխաւոր պետութեանց՝ Փարիզի, Լոնտոնի, Վիէննայի եւ Հռոմի իր դեսպաններուն միջոցաւ :

Ֆրանսա եւ Անգլիա ընդառաջ գացին ռուսական առաջարկին՝ առանց պայմանի :

Եռեակ Զինակցութեան պետութիւնները Գերմանիոյ միջոցաւ երկու պայման դրին : Ա) Պահպանում Սուլթանի Վեհապետական իրաւունքներուն եւ Օսմ. կայսրութեան հողային ամբողջականութեան : Բ) Թուրք պատուիրակի մը մասնակցութիւնը բանակցութեանց :

Գերմանիա չէր ծածկեր իր համակրութիւնը Թուրքիոյ հանդէպ : Արտաքին նախարար Ֆոն Եակով արտօնեց Պոլսոյ դեսպան պարոն Ֆոն Վանկէնհայմը, որ հաղորդակցութեան մէջ մտնէ իր պաշտօնակիցներուն հետ, շեշտելով որ դեսպանախորհուրդը պէտք չէ դառնայ դատարան մը, որուն վճիռները անվերաքննելի ըլլան եւ թէ Թուրքիա որոշ մասնակցութիւն պէտք է բերէ բարենորոգումներու ծրագրին կազմութեան :

Վեց մեծ պետութեանց Պոլսոյ դեսպանները համաձայնեցան, որ ռուս դեսպանը կազմէ Բարենորոգմանց նախագիծ մը եւ ներկայացնէ դեսպանախորհուրդին :

Ռուսական դեսպանատան աւագ թարգման եւ իրաւագէտ Անտրէ Մանտէլշթամ կազմեց պահանջուած նախագիծը, որ Յունիս 17/30ին դեսպան տը Կիրսի կողմէ ներկայացուեցաւ դեսպաններուն : Այս վերջինները յանձնախումբի մը յանձնեցին անոր քննութիւնը :

Երկու օր վերջ Թուրք կառավարութիւնը կրկին խորամանկութեան դիմեց՝ յայտնելով որ բարենորոգումները պէտք է ընդգրկեն Օսմ. կայսրութեան բոլոր մասերը, ոչ թէ միայն արեւելեան հայաբնակ նահանգները :

« Հայկական Բարենորոգումներու Յանձնախումբ»ը 20 Յունիս – 3 Յուլիսին նիստ գումարեց Աւստրեւհունգարիոյ Ենիգիւղի դեսպանատան մէջ : Առաջին վայրկեանէն իսկ տեսնուեցաւ տարակարծութիւնը Եռեակ Համաձայնութեան եւ Եռեակ Զինակցութեան պատուիրակներուն միջեւ :

1913 Յուլիս 3 – 24 ութ յաջորդական նիստերէ վերջ կարելի չեղաւ համաձայնութեան եզր մը գտնել :

Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ դեսպաններն է, որ կը ներկայացնէին երկու կողմերու տեսակէտները : Ֆոն Վանկէնհայմ բացէ ի բաց Թուրքերու կողմն էր բռնած :

Անգործ չէին մնար մեր ազգային մարմիններն ալ : Տենդոտ գործունէութեան մէջ էին Պատրիարքարան եւ Քաղաքական Ժողով, որոնց կողմէ նշանակուած երկու իրաւագէտ ներկայացուցիչներ — Գրիգոր Զօհրապ եւ Տիրան Երկանեան — շարունակ շփման մէջ էին դեսպանատանց հետ եւ անոնց կը հաղորդէին Հայոց պահանջներն ու մտահոգութիւնները :

« Հայկական Բարենորոգումներու Յանձնախումբ»ին մէջ երկար վիճաբանութիւններէ վերջ համաձայնութիւն գոյացաւ, որ բարենորոգումները տեղի պիտի ունենան եւրոպական հսկակչի տակ, պիտի լուծուին քիւրտ Համիտիէ հեծելագունդերը, հայերէնը պիտի նկատուի Թուրքերէնին համազօր լեզու, եւայլն : Սակայն առկախ մնացին բազմաթիւ ուրիշ հարցեր՝ գերման պատուիրակի հակառակութեան պատճառաւ :

Գերմանիա ծանուցագիր մը ուղղեց Ռուսիոյ՝ պաշտպանելու համար Թրքական տեսակէտները : Արդիւնքը եղաւ առժամեայ խզում :

Ենիգիւղի խորհրդաժողովի ձախողութենէն վերջ, ռուս եւ գերման դեսպանները շարունակեցին մասնաւոր բանակցութիւնները եւ Սեպտեմբերին համաձայնութիւն գոյացուցին վեց կէտերէ բաղկացած ծրագրի մը վրայ, որ ընդունուեցաւ միւս դեսպաններուն կողմէ :

Թուրքիոյ կողմէ մեծ – եպարքոս Սայիտ Հալիմ փաշա կը մասնակցէր բանակցութեանց՝ իբրեւ բանբեր հակահայ անհաշտ տեսակէտներուն Իթթիհատի, մանաւանդ ներքին նախարար Ջարդարար Թալէաթի, որոնք իբրեւ խամաճիկ ըստ կամս կը խաղցնէին Թուլամորթ փաշան :

Գերման դեսպան Վանկէնհայմ բոլորովին քաշուեցաւ եւ բանակցութիւնները շարունակուեցան ռուս դեսպանին եւ մեծ — եպարքոսին միջեւ, որոնք ի վերջոյ յանգեցան համաձայնութեան մը, որ ընդունուեցաւ վեց դեսպաններուն եւ Թուրք կառավարութեան կողմէ :

Բարենորոգումներու նոր Համաձայնագիրը 26 Յունուար – 8 Փետրուար 1914ին ստորագրուեցաւ ռուս դեսպանատան գործակատար Կուլքէվիչի եւ Սայիտ Հալիմ փաշայի կողմէ :

1914 Մայիս 10–23ին ալ ստորագրուեցաւ մարզպաններու պայմանագրութիւնը ներքին նախարար Թալէաթի հետ :

Հայկական նահանգները կը բաժնուէին երկու մարզպանութեանց, կեդրոն ունենալով Վանն ու Էրզրումը : Վանի մարզպան նշանակուեցաւ նորվեկիացի Հոֆ, Էրզրումի՝ հոլանտացի Վէսթէնէնկ :

Հոֆ հազիւ Վան հասած էր, երբ պայթեցաւ մեծ պատերազմը : Վէսթէնէնկ ճամբայ չէր ելած դեռ :

Թուրքերը, որ ակամայ ստորագրած էին Բարենորոգումներու համաձայնագիրը, առիթէն օգտուեցան պատռելու համար զայն : Տուն ճամբեցին մարզպանները եւ անմիջապէս ծրագիր պատրաստեցին արմատէն բնաջնջելու Հայութիւնը, միանգամ ընդ միշտ ձերբազատուելու համար Հայկական Խնդրի մղձաւանջէն :

Մեծ Եղեռնի վճիռը տրուած էր :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՉ ՄԷԿ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՀԱՄԱՐ

o

« ՊՐԱՒԴԱ » ՉԻ ՀԱՒԱՏԱՐ ՃՈՆՍԸՆԻ ԽՕՍՔԵՐՈՒՆ

« Ինչո՞ւ այսքան աղմուկ » խորագրին տակ, « Պրաւդա » կ'անդրադառնայ Ճոնսընի վերջին ճառին եւ Վիէթնամի համար ըրած առաջարկներուն, ու կը գրէ · «Երկու օր է, փորձելով խեղդել Վիէթնամի ռմբակոծութիւններու ձայնը եւ նափալմի վառած հրդեհները խաղաղ գիւղերու մէջ, ամերիկեան քարոզչութիւնը մեծ աղմուկ կը հանէ Միացեալ Նահանգներու հնդկաչինեան քաղաքականութեան անկիւնադարձին շուրջ : Այս աղմուկին պատրուակ ծառայած է նախագահ Ճոնսընի վերջին ճառը : Ճոնսըն յստակ կերպով հասկցուց որ ոչ մէկ խաղաղ կարգադրութիւն կրնայ ըլլալ ցորչափ Վիէթնամցի հայրենասէրները վերջ չդնեն իրենց կռիւներուն իրենց հայրենիքին ազատագրման համար : Արդէն անհրաժեշտ ալ նկատեց չեշտել թէ նոր դիրքաւորում մը չէ այլ նախապէս որոշուած է » :

«Պրաւդա»յի համար «առանց նախապայմանի» բացատրութիւնը զոր գործածած է Ճոնսըն, ոչ մէկ բան կը նշանակէ, այլ ընդհակառակն ամերիկեան կառավարութեան պատասխանին մէջ, չէզոքավար 17 երկիրներու կոչին, կը պարզուի որ Միացեալ Նահանգներու զինուորական գործողութեանց վերջ տրուելուն պարտադիր պայմանն է Վիէթնամցի ժողովուրդին ազատագրման պայքարին դադրեցումը : Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթը կ'եզրակացնէ .— « Ուաշինկթընի քաղաքական դէմքերը պէտք է հասկնան թէ Վիէթնամի ամերիկեան յարձակումը յաջողութեան ոչ մէկ կարելիութիւն ունի : Ցորչափ շուտ վերջանայ, այնքան աւելի լաւ կ'ըլլայ Ամերիկացիներուն համար » :

× Փեքինի « Ժողովուրդին Օրաթերթ»ն ալ խմբագրականով մը կ'ըսէ թէ Ճոնսընի ճառը հսկայ խաբերայութիւն մըն է : Ինչ որ Ճոնսըն կ'առաջարկէ ցոյց կուտայ իրենց պատերազմական քաղաքականութեան ձախողութիւնը, բայց, կ'աւելցնէ չին խմբագիրը, « Վիէթնամցիները ժողովուրդ մը կը կազմեն որ ծունկի չի գար թշնամութեան եւ ուժին առջեւ : Եթէ ամերիկացի յարձակողները մերժեն հեռանալ հարաւային Վիէթնամէն, միայն ամբողջական պարտութեան կրնան հասնիլ : Պիտի վռնտուին Վիէթնամցի ժողովուրդին կողմէ » :

× Ջեխ կառավարութիւնը նիւթական օժանդակութիւն մը պիտի ընէ հիւսիսային Վիէթնամի 130 հազար տոլար արժողութեամբ :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

o

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՈՐՈՇՈՒՄՈՎ ԱՊՐԻԼ 24Ը ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՍՈՒԳԻ ՕՐ ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՅԻ ՄԷՋ

1965 Փետրուար 1ին, Ուրուկուէյի երեսփոխանական ժողովին մէջ, երեսփոխան Մարթինէս Մորենօ ունեցած է զգայացունց եւ անակնկալ ելոյթ մը, ամբողջ օտար հանրային կարծիքի ուշադրութիւնը իր վրայ կեդրոնացնելով : Երեսփոխան Մարթինէս Մորենօ ամպիոն բարձրանալով խօսած է Ապրիլեան Եղեռնի մասին եւ ըսած է, թէ համայն Հայութիւնը այս տարի կը պատրաստուի նշել Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ոգեկոչելու համար յիշատակը շուրջ երկու միլիոն հայ նահատակներու, որոնք զոհ գացին պատմութեան մէջ չտեսնուած ցեղասպանութեան մը :

Պ. Մորենօ դիտել տուած է որ ամբողջ ժողովուրդի մը բնաջնջումին ձգտող այս ծրագրին հեղինակները խորքին մէջ մարդկութեան դէմ է որ ոճիր կը գործէին, օգտուելով Ա. համաշխարհային պատերազմին ընձեռած պատեհութենէն :

Երեսփոխանը նկարագրած է հայ ժողովուրդին կրած տառապանքը եւ թուած է այն բոլոր անիրաւութիւնները, որոնց ենթարկուած է Հայութիւնը, աւելցնելով որ այս ժողովուրդը մարդկութեան համակրութեան, նեցուկին ու գնահատութեան արժանի է :

Մասնաւորելով իր խօսքը Ուրուկուէյցիներուն, Պ. Մորենօ ըսած է որ Ուրուկուէյ եւ իր ժողովուրդը պարտին ոգեկցիլ Հայութեան՝ յառաջիկայ Ապրիլ 24ին, քանի որ 1965 Ապրիլ 24ը հայկական մեծ կոտորածին յիսնամեակը կը խորհրդանշէ :

Երեսփոխանը առաջարկած է որ 1965ի Ապրիլ 24ը պաշտօնական սուգի ու յարգանքի օր հռչակուի Ուրուկուէյի մէջ, որպէսզի Ուրուկուէյցիներն ալ արժանաւորապէս սրտակցութիւն յայտնած ըլլան իրենց հայ եղբայրներուն :

« Պետական հանդամանքով յարգանք մը կը պարտինք ընծայել հայ ժողովուրդին, որ զոհն է բռնակալ ու տիրող ուժերու կողմէ իր դէմ գործուած անարդարութիւններուն », շեշտած է Պ. Մորենօ իր ելոյթին մէջ :

Ուրուկուէյի երեսփոխանական ժողովը համակրանքով ընդունած է իր աչքառու անդամներէն Պ. Մորենոյի առաջարկը եւ 1965ի Ապրիլ 24ը պաշտօնական սուգի օր հռչակած է :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ միջադէպերը վերսկսան : Թուրք կիպրացի մը, ձախ հակում ունեցող, սպաննուած է Նիկոսիոյ ճամբուն վրայ : Անդամ տեղական համայնավար կուսակցութեան, Գավազօղլու կողմնակից էր երկու համայնքներու հաշտութեան : Ծանօթ էր իր ընդդիմութեան համար ներկայ Թուրք ղեկավարներուն դէմ : Սպաննուած է յոյն կիպրացիի մը հետ, որ քովը կը գտնուէր : Քօքինայի շրջանն ալ հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցած է : Յոյն կիպրացի պահակազօրք մը սպաննուած է :

ՆԻՔՍԸՆ, որ Մոսկուա կը գտնուէր, գացած ու Խրուշչեւի դուռը զարկած է, բայց ոչ մէկը բացած է :

ԱՅԹ ԱՀՄԷՏ մահուան դատապարտուած է Ալժէի Ոճրային Ատեանին կողմէ : Դատապարտեալին փաստաբանները Պեն Պելլայի ներկայացած են, ներում խնդրելու համար : Այս մահավճիռին առթիւ, Այթ Ահմէտի մէկ ափրիկեցի փաստաբանը բողոքած է հետեւեալ յայտարարութեամբ .— « Սպանութիւն մը կը պատրաստուի Ալժէի մէջ, յեղափոխութեան ղեկավարներէն մէկուն դէմ : Ալժերացի, Մարոքցի, Ֆրանսացի եւ Զուիցերացի փաստաբանները պարտադրուած եղան ձգել հեռանալ Ատեանը, իբրեւ բողոքի նշան : Սեւ Ափրիկէի փաստաբանները, անընդունելի խտրականութեամբ մը, լուր չունեցան դատավարութեան թուականէն » : Այթ Ահմէտի զուիցերացի փաստաբանն ալ յայտարարած է.— « Ներկայ եղայ բանի մը որ աներեւակայելի է » :

ՊԵՆ ՊԵԼԼԱ տեսակցութիւն մը տուած է Եուկոսլաւ ձայն – պատկերասփիւռին եւ յայտարարած թէ աշխարհակալութիւնը ոճիր մը գործած է Պաղեստինի մէջ : Շեշտած է նաեւ թէ դէմ են Պոնի բռնած դիրքէն Իսրայէլի հանդէպ :

ՊՈՒՐԿԻՊԱ Թունուզ վերադարձին, յայտարարած է ֆրանսական մամուլին թէ խաղաղութեան եւ համակեցութեան մթնոլորտ մը պէտք է ստեղծել արաբական երկիրներու եւ Իսրայէլի միջեւ :

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

(ԾՆՆԴԵԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ռուբէն Սեւակ ... սիրելի անուն, որ անբաժան է Սիամանթոյի եւ Վարուժանի, Զօհրապի եւ Զարդարեանի անուններից, բանաստեղծ, որի կեանքը մարմնացումն է մեր ժողովրդի ճակատագրին եւ որի ստեղծագործութիւնը մեր ժողովրդի հոգեկան հարստութեան անկորնչելի գանձերից է :

Այս օրերին լրանում է նրա ծննդեան ութսուն տարին եւ նահատակութեան 50ամեակը: Բանաստեղծն իր ամբողջ կեանքը անվերապահօրէն նուիրեց մայր ժողովրդին, եւ նրա մահն եղաւ այդ նուիրումը սրբագործող մարտիրոսութիւն :

1915 թուականի ահաւոր եղեռնի օրերին դէպի Միջագետքի անապատները քշուող հայ տարագրութեան այն կարաւանը, որի մէջ էին Կոմիտասը, Վարուժանը, Զարդարեանը, Սեւակը եւ այլ մտաւորականներ՝ կանգ էր առել Զանղըրիում: Այդտեղ առաջին անգամ երեւացին մեծ Կոմիտասի մտքի խանգարման անդարմանելի նշանները, այդտեղ խելագարուեց հայ մտաւորական Գասպար Չերազը, այդտեղի Քալայճըք տանող ճանապարհին յօշոտեցին Վարուժանին եւ Սեւակին: Մահուան ճանապարհին Սեւակը ցոյց տուեց հոգու այնպիսի արիութիւն, ազգային արժանապատուութեան այնպիսի օրինակ, որ դաստիարակչական մեծ նշանակութիւն ունի սերունդների համար: Զանղըրիի մուսուլման երեւելիներից մէկի միակ դեռատի դուստրը ծանր հիւանդ էր: Ծնողքների եւ հէքիմների ջանքերն ապարդիւն էին անցնում.. եւ ահա այնտեղ է հասնում հայ տարագիրների նոր կարաւանը : Թուրքերը գիտէին, թէ ինչպիսի մարդիկ կարող են լինել այդ տառապած, հիւծուած եւ անանուն հալածականների մէջ : Հիւանդ թրքուհուն բախտը ժպտում է: Այդ կարաւանի մէջ էր Բժ. Ռուբէն Չիլինկիրեանը (նոյն ինքը բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը): Նրան տանում են հիւանդի մօտ: Հիւանդի հայրը բժշկին խոստանում է մեծագոյն պարգեւը, եթէ նա կարողանայ առողջացնել իր միակ զաւակին : Մի քանի չարքաշ հայ տարագիրների կարաւանը թողնում է Զանղըրիում: Այդ ժամանակի ընթացքում բժիշկ Չիլինկիրեանը լիովին առողջացնում է հիւանդ աղջկան: Նրա հայրը բժշկին առաջարկում է եւ մեծագոյն պարգեւը՝ ամուսնանալ այդ պարմանուհու հետ, դառնալ հարուստ թուրքի փեսան ու ժառանգորդը սակայն... հրաժարուել Հայութիւնից : Սեւակը կտրականապէս մերժում է այդ «պարգեւը»՝ համոզուած լինելով հանդերձ, որ դրանից յետոյ ինքն իր ընկերների հետ գնալու է դէպի մահ : Եւ, իրօք, նրանց շուտով հանում են Զանղըրիից եւ ճանապարհին ոչնչացնում ամենազարհուրելի միջոցներով :

Այս եղերապատումը լրացնելու համար ասենք, որ տարագիրներին Զանղըրիից հանելուց յետոյ այնտեղ ստացւում է Պոլսից առաքուած պաշտօնական հեռագիրը՝ Ռուբէն Չիլինկիրեանին ազատելու եւ Պոլիս վերադարձնելու մասին : Սեւակի կինը, զուիցերիացի ազնիւ մի գերմանուհի, Հելէնը, կարողացել էր գերմանական (թէ զուիցերական) դեսպանատան միջոցով ձեռք բերել այդպիսի բացառիկ արտօնութիւն, որն, աւա՜ղ, արդէն ուշացել էր: Այդ այն կինն էր, որ պատերազմի նախօրէին առաջին անգամ սուլթանական Ստամպոլում ոտքը հողին դնելով եւ նայելով մարդկանց դէմքերին՝ նախազգացել էր շրջապատի մահագոյժ մթնոլորտը, փորձել էր համոզել սիրեցեալ ամուսնուն՝ անյապաղ վերադառնալ Եւրոպա : Ափսո՜ս, բանաստեղծը չէր լսել նրա խորհուրդը եւ մի տարի յետոյ իր եղերական վախճանով հաստատեց կնոջ երկիւղը :

Ռուբէն Սեւակի կարճատեւ կեանքի վերջին օրերի այդ դրուագում պայծառ ճառագայթում է նրա, — իբրեւ մարդու եւ բանաստեղծի, — ամբողջ էութիւնը :

Նա ծնուել եւ մանկութիւնը անց է կացրել Կ. Պոլսում: 1894 – 96 թուականների համիտեան ջարդերը (երբ Սեւակը 9 – 10 տարեկան էր) անջնջելի հետքեր էին թողել նրա հոգեկան աշխարհում եւ նրա մտքում ծնել ճնշուած եւ ճնշող ազգութիւնների հակամարտութեան հասկացողութիւնը : 1904 – 1905 թուականների կոտորածները եւ ապա 1909ի Ատանայի Հայութեան ջարդը երիտասարդ բանաստեղծի առջեւ պարզում են իր մայր ժողովրդի կեցութեան ամբողջական պատկերը: Նա ե՛ւ Պոլսում, ե՛ւ Եւրոպայում ուսանելու տարիներին տեսաւ նաեւ ընկերային անարդարութեան եւ այդ անարդարութեան դէմ ընդվզման շատ ապաւորիչ երեւոյթներ : Նրա մտածողութեան մէջ ազգային ազատագրութեան եւ ընկերային ազատագրութեան հարցերը մերուեցին իրար եւ դարձան նրա լայն մարդասիրական էութիւնը :

Ռուբէն Սեւակի ստեղծագործութեան մէջ ուժեղ հնչում է ընկերային տրտունջի այն անխզելի լարը, որ ձգւում է Ֆրիկից մինչեւ Դուրեան, մինչեւ Թումանեան եւ Իսահակեան, մինչեւ Վարուժան եւ Զարենց : Սեւակն այն բանաստեղծներից է, որոնք չեն գոհանում միայն սպասելով, «որ խաղաղութեամբ գայ, արդարութեամբ գայ, գայ տարուէ տարի զրկուած մարդկութեան երազը բարի»: Մարդկային հասարակութեան ճնշող եւ ճնշուած խաւերի, տիրողների եւ ենթարկուածների, վայելողների եւ զրկուածների հակադրութիւնը կարմիր թելի պէս անցնում է Սեւակի ստեղծագործութեան միջով : Ճշմարիտ է, որ նրա ստեղծագործութեան վրայ ալեծփում է թախծի եւ տրտմութեան մի թափանցիկ շղարշ. նրա մտորումներն ու փիլիսոփայական խոհերը կեանքի անարդարութիւնների, կեանքի եւ մահուան կնճիռների մասին երբեմն թւում են ծանր ու անսփոփ, սակայն խորքում ունեն բողոք եւ ընդվզում : «Իղէն, ի պայքար» գոչելով, բանաստեղծը համոզուած է, որ «արդարութիւնն այս կերպով պիտի գայ»: Այդ կարգի ստեղծագործութիւններից մեր բանաստեղծութիւններում անթառամ էջեր են Սեւակի «Թրուպատուրները», «Շան հոգի», «Կարմիր գրօշակը», «Զանգակներ, զանգակներ» եւ այլ բանաստեղծութիւնները :

Սեւակի «Կարմիր գիրքը», որ հեղինակի կենդանութեան օրով լոյս տեսած միակ ժողովածուն է, մի մասն է հայ ժողովրդի ծանր տառապանքի, ընդհանուր մարդկային ցաւերի եւ մարդասիրական իղձերի եւ երազանքների :

Սեւակն ունի կուռ եւ պատկերաւոր մտածողութիւն եւ իր փոքրածաւալ բանաստեղծութիւններում ընդհանրացման մեծ ուժով դրսեւորում է կեանքի կարեւորագոյն երեւոյթները: Դրա լաւագոյն օրինակը կարող է լինել 1913ին գրուած «Հայաստան» խորագրով վեց տողանոց բանաստեղծութիւնը .

Ո՞վ կուլայ այսպէս խշտեակիս չէմքին,
— Քո՛յր, ղարիբն է, բա՛ց ...
Կմա՞խք մը կ'անցնի դուրսէն լալագին ,
— Սո՛վն է, դուռըդ բա՛ց ...
Տապա՞րն է ջախջախ դրանըս կուրծքին,
— Ջարդն է, դուռըդ բա՛ց ...

Այսքան, ընդամէնը վեց տող, երեք վիճակ՝ ղարիբութիւն, սով եւ ջարդ, եւ մի ամբողջ երկրի, մի ամբողջ ժողովրդի գոյավիճակ է պարզւում մեր աչքի առաջ եւ դրոշմւում մեր մտքի եւ սրտի մէջ : Այդպէս է արուեստի ուժը: Եւ Ռուբէն Սեւակն այդ ուժի տէր բանաստեղծն է :

Սեւակի գրական ժառանգութեան մէջ նշանակալից տեղ է գրաւում «Սիրոյ գիրքը» շարքը : Բանաստեղծի համար սէրը նոյնանում է գերագոյն տառապանքի հետ: Սիրել, նշանակում է՝ նուիրուել ամբողջովին, մինչեւ ինքնաժխտում, մինչեւ մահ : Հպանցիկ վայելքները, թեթեւ սիրախաղերը, սիրոյ հրայրքի պահերը խաբուսիկ են եւ վաղանցիկ : Ճշմարիտ սէրը կեանքի բուն էութիւնն է, «կեանքի կեանքը», ինչպէս ասում է բանաստեղծը :

Իմ կեանքը թող առուին երգին պէս ըլլայ
Ու երգս անուանդ կրկնումն ըլլայ թող
յաւե՛րժ ,
Իմ կեանքը թող մո՛ւթ ջրվէժի պէս
ըլլայ
Ու դէպի քեզ անկում մ'ըլլայ գահավէժ:

Այդ շարքի մի քանի բանաստեղծութիւնները՝ իրենց հարուստ բովանդակութեամբ, վարակիչ ջերմութեամբ, խոր փիլիսոփայութեամբ, կառոյցի քանդակայնութեամբ ու պատկերայնութեամբ կարող են դասուել հայ սիրերգութեան լաւագոյն նմոյշների շարքը, իսկ «ինչո՞ւ, ինչո՞ւ» բանաստեղծութիւնը սիրային լիրիկայի մի գլուխ գործոց է :

Սեւակը մշակել է նաեւ պոեմի սեռը: Նրա պոեմներում, աւելի քան բանաստեղծութիւններում, ուժեղ է ընկերային շեշտը :

« Կեանքի իրաւունք », արդարութիւն եւ հաց, օրէնք եւ հաւասարութիւն որոնող մարդկանց կեանքն է բանաստեղծի փիլիսոփայութեան եւ մտորումների առարկան : Ժողովրդայնութեան սկզբունքը միս ու արիւն է ստացել Սեւակի երկարաշունչ բանաստեղծութիւններում ու պոեմներում, որոնց զգալի մասը գրուած է մեր ժողովրդական երգերի ոճով :

Բանաստեղծի գրական վաստակի մէջ առանձնայատուկ տեղ են գրաւում «Բժիշկին գիրքէն փրցուած էջերը» : Այդ էջերը Ռուբէն Չիլինկիրեանի բժշկական գործունէութիւնից վերցրած կեանքի իրական դէպքեր են եւ փաստեր, սակայն գրուած բանաստեղծ Սեւակի տաղանդաւոր գրչով: Կեանքի այդ փաստերը բարձրացուած են արուեստի աստիճանի, ունեն տեսլականութեան ցայտուն գծեր, հոգեբանական համոզչականութիւն, կենսական ճշմարտութիւն եւ ընկերային խորք :

Ռուբէն Սեւակի ամբողջ ստեղծագործութիւնը յագեցած է ժողովրդի կեանքով եւ իղձերով, համակուած է ժողովրդայնութեամբ, գրուած է պարզ ու հարուստ լեզուով եւ պատկանում է ժողովրդին : Նրա ստեղծագործութիւնը, ինչպէս եւ կարճատեւ կեանքն ու եղերական վախճանը եղան անվերապահ եւ ամբողջական նուիրումն հայ ժողովրդին :

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ

ԿԸ ԵՒ ԿՈՒ

Մեր ռամկական լեզուին զարմանալի յատկութիւններէն մին է կու կամ կը մասնիկին գործածութիւնը: Զարմանալի կ'ըսեմ, վասն զի գրական լեզուի՝ այսինքն մեր մաքուր հայերէնի մէջ չկայ, թէպէտ եւ ռամկականին մայրն ու աղբիւրը անիկա է : Աւելի զարմանալին ան է որ նոյն կու մասնիկը ռամկականին գրեթէ ամէն տեսակներուն մէջ ալ կը գտնուի՝ քիչ մը իրարմէ տարբեր գործածութեամբ: Օրինակի համար, Պոլսեցւոց լեզուին մէջ կը կամ կու կը գործածուի բայերուն ներկայ, անկատար եւ ապառնի ժամանակներուն վրայ,– կը գր-

---

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Մի մեծ տախտ ունէր Խասըմ, որ իր եօթ հարս իրար հետ կը մտնէին մէջ, կը լոխկնեն ու կ'ելնեն : Էդ տաշտ լէ բերին ...

Քննիչները ժպտացին :

— Այդքան մեծ տախտ կը լինի՞ ...

— Թէ սուտ կ'ըսիմ, ամօթ ըլնի ... եօթ հարսն լէ էդ տաշտի մէջ միասին կը լոխկնեն :

Առաքելն ախորժակով ծծեց չիբուխը եւ ծխի մի ամբողջ քուլայ դուրս թողեց բերնից ու ռունգերից :

... Եօթ օր Դիտակցիները պահեցին Ղասմէ Ջիլանի մեծ գերդաստանը, պատիւներ տուին, շնորհակալութիւններ կրկնեցին ու եօթներորդ օրը, Սմբատն ու Քոչոն, իրենց հետ առնելով հինգ ուրիշ կամաւոր, գիշերը Ղասմէ Ջիլանի գերդաստան տարան մինչեւ Գեալիք Ջիլան, հասցրին Քրդերի մօտ ու ետ դարձան :

— Էս լէ ձըզի Ղասմէ Ջիլանու տան պատմութիւն, — աւարտեց Առաքելն իր խօսքը : Ու մի քիչ դադարից յետոյ շարունակեց,— կ'ըսեն Քրդեր Հայերին կոտորեր են : Ճշմարիտ, կոտորեր են : Բայց ամէն քուրդ Քոռ Հուսէյն փաշի նման անխիղճ, անաստուած գել ու գազան չէր: Մշոյ Մուսա բէկի նման լիրբ, աւազակ չէր, Մահմուդ բէկի նման գող ու թալանչի չէր: Ղասմէ Ջիլանու ու նրա տղերի պէս ազնիւ, պատուական Քրդեր լէ տեսեր ենք մեր աչքով :

Մոկաց Մուրթալա Բէկի պէս Հայերի պահապան հրեշտակ քուրդ լէ կ'ապրէր աշխարքի վրէն: Թէ կ'ապրի, առողջութիւն ու բանյաջողութիւն իրեն, թէ մեռեր է հազար ողորմի, թող լոյս իջնի իր գերեզմանին ...

— Քաղաքացի Էլոյեան, ասացէք խնդրեմ, — դիմեց Առաքելին այս անգամ ակնոցաւոր քննիչը ,— այդ ամէնը, որ դուք պատմում էք, շատ հետաքրքրական բաներ են : Բայց չէ՞ որ դուք անգրագէտ մարդ էք, միշտ դաշտերում էք եղել, ի՞նչպէս է, որ գիտէք այդ բոլոր պատմութիւնները:

— Ինչպէս գիտե՞մ ...

— Այո :

Առաքելը հպարտ ժպտաց :

— Ի՞նչպէս գիտեմ ... Հարի՞, անգրագէտ ու անուսում մարդ անգաճ չունի՞, միտք չունի՞ : Մեր երկիր որտեղ մի դէպք կը պատահէր՝ Մուշ թէ Սասուն, Մոկս թէ Շատախ, բերնէ – բերան կը տարածայնուէր գեղէ գեղ, քաղքէ – քաղաք ու բոլորին լէ կը հասնէր, ինչպէս որ Սասնայ Դաւթի պատմութիւն ... Ձէն ի ձէն կ'ընկնէր, ձէն կ'երթար կը հասնէր աշխըրքի ծէր: Աղբիւր Սերոբ, Գէորգ Չաւուշ ու Անդրանիկ Սփանայ սարի վրէն կը հաղէն, մենք՝ Ալաշկերտ, Մանազկերտ ու Բասէն կը լսէնք: Մոկացի գըղբարներ Ալաշկերտի դէպք կ'երթային Խնուս կը պատմէին, Խնուսի դէպք՝ Վան, Վանի դէպք՝ Ալջավազ... Ես լէ լսեր իմ ու միտս իմ պահէ, գրեանք չհասկնամ, բայց խօսք ու զրուց կը հասկնամ ...

— Շարունակէք, Էլոյեան, շարունակէք :

— Շարունակիմ ...

Մտածեց Առաքելը յիշելու, թէ որտեղ էր կանգ առել : Յիշեց Ալատաղի սարերու վրայ, Մարիֆի ու Նատոյի մօտ ... Էսպէս, ամբողջ օրը Մարիֆն Առաքելին պատմել տուեց հայ գերդաստանների պատմութիւնը : Երեխայի պէս լաց եղաւ, իմանալով, որ Սմբատ սպանուել է կռիւների մէջ, Քոչոյին էլ թոյն են տուել ստոր մարդիկ ու նա էլ էդպէս է մեռել:

Մարիֆը խփում էր ծնկներին, ախ ու վախ էր անում : Բոլոր միւս Քրդերը լըսում էին շունչներն իրենց պահած: Յետոյ Առաքելն իմացաւ, որ Ղասմէ Ջիլանու գերդաստանին էլ մեծ դժբախտութիւններ են պատահել: Ութը տարի է արդէն, որ Թուրքերը Քրդերին էլ են ջարդում, կոտորում: Ութը տարի է, որ Քրդերն ու Թուրքերը կռիւների մէջ են: Այս կողմի Քրդերի գլխաւորը Ղասմի մեծ տղան էր եղել՝ Շամիլը: Սպանուել էր կռիւների մէջ, նրա միւս հինգ եղբայրներն էլ էին սպանուել, մնացել էր Մարիֆը: Ղասմէ Ջիլանին վաղուց մեռել էր : Հիմա Շամիլի փոխարէն գլխաւորը նրա տղան է , Նատօն , որ այն ժամանակ տասը – տասներկու տարեկան տղայ էր: Դրա համար Առաքելը նրան չճանաչեց , նա էլ Առաքելին : Հիմա յիշում են իրար : Առաքելը շատ անգամ նրան իր հետ դաշտ էր տարել, որոշ տեղեր էր ցոյց տուել : Նատօն երեխայ էր, բայց կրակած գնդակը գետնին չէր ընկնում: Իսկ հիմա հսկայ է, պեհլեւան ծայրերն ականջներն են հասնում, կուրծքը հանց որ դարբնի սալ ...

Մարիֆը պատմում էր Առաքելին իր եղբայրների նահատակութիւնը եւ հիմա էլ Առաքելն էր լաց լինում :

— Մուխանաթ Ռոմէն խաբեց յիմար Քրդերուն, զէնք ու դրահ տուեց, Հայերի վրէն քշեց, կոտորեց Հայերուն, — կը պատմէր Մարիֆ , — ու Հայերուն կոտորելուց յետոյ լէ հիմա մըզի կ'ուզէ ջնջէ երկրի երեսից : Մեր գլուխ կը [illegible] փինք, կուլանք, հմա ի՞նչ էնինք, ցածն անցեր է, կ'ըսէր ...

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱ

(29 Շար.)

բեմ, կը տանիմ, կուտամ, կուգամ, կուգայի, եւայլն :

Հայաստանի քանի մը գաւառներուն մէջ կ տառը կը դրուի նաեւ բաղաձայնով սկսած բառերէն առաջ,— զոր օրինակ՝ կտանիմ, կտամ, կգամ :

Քանի մը գաւառներու մէջ կը կը դրուի բայերէն վերջը,— զոր օրինակ՝ տանիմ կը, փակիմ կը, ասէի կը :

Քանի մը տեղեր ալ միշտ կու կը դրուի բայերէն առաջ կամ ետքը,— զոր օրինակ՝ կու կարդամ, կարդամ կու, կու ասեմ, ասեմ կու :

Մաճառաստանի ու Լեհաստանի Հայերուն լեզուին մէջ կի կը բանի ,— զոր օրինակ՝ կի գրիմ, կի տանիմ, կի վերցընում եւայլն: Բայց սանոնք զուարճալի կերպ մըն ալ ունին, որով այս մասնիկը երբեմն միակ կը գործածեն՝ բայը զօրութեամբ հասկցնելով, — զոր օրինակ՝ մէկը կը հարցնէ մէկալին թէ Հայնաւկ կի զոուցի՞ս (հայերէն կը խօսի՞ս): Պատասխան կուտայ մէկալը — կի, այսինքն կի զոուցիմ (կը խօսիմ) :

Բայց մեր ռամկօրէններէն շատին մէջն ալ նոյն մասնիկը սոսկ Կ կը դրուի՝ երբ բայը ձայնաւորով սկսած է , — զոր օրինակ՝ կ'առնում, կ'ասեմ, կ'անեմ :

Այս մասնիկը խիստ քիչ կը գտնուի գրոց մէջ, ան ալ Շնորհալիին ու Լամբրոնացիին ռամկական գրուցուածքներուն եւ անկէց ետքը եկած ռամկական գրուածքներուն մէջ,— զոր օրինակ՝ Շնորհալիին անունով յիշուած առեղծուածներուն մէջ՝ կու անէ, կու գայ, կու կանչէ, կու իջնայր :

Լամբրոնացին ալ Լեւոն Թագաւորին գրած Թուղթին մէջ տեղ տեղ գեղեցիկ ճարտասանութեամբ մը ռամկական կերպ տալով խօսքին՝ կ'ըսէ . « Անհաղո՞րդ առնեմ ղժողովուրդն յիւրեանց Աստուծոյն քաւիչ մահուանէն՝ զինչ կու առնեն ամենայն վանորայքդ ի վերն եւ ի վայրս, եւ չէն պատկառեր», եւայլն:

Յայտնի է որ հին ատենը այնչափ յաճախեալ չէ եղեր նաեւ ռամկական լեզուին մէջ այս մասնիկը՝ որչափ հիմա : Այն ատենները թերեւս քովի բային իբրեւ ուժ տալու կամ տեղ զարդ մը ըլլալու համար կը բանէր, իսկ հիմակուան գործածութեան մէջ այնպէս տիրած է որ առանց անոր եղած բայը ուրիշ նշանակութիւն ունի, անով գրուածը ուրիշ ,— զոր օրինակ՝ թէ որ պարզաբար գրեմ ըսես , տաճկերէն եազայըմ բային իմաստը կու տայ ռամկօրէնին մէջ, իսկ կը գրեմ որ ըսես՝ տաճկերէն եազարըմ կամ եազըյորում բայերուն կը համապատասխանէ :

Ըսինք վերը թէ այս մասնիկին գործածութիւնը մեր ռամկօրէն լեզուին զարմանալի յատկութիւններէն մէկն է : Բայց գիտելու բան մըն ալ այն է թէ այնպիսի յատկութիւն մը չէ ատիկա, որ միայն մեր լեզուին սեփական ըլլայ, վասնզի կը տեսնենք որ ուրիշ լեզուներու մէջ ալ գըրեթէ նոյն մասնիկը կը գտնուի՝ նման կերպերով եւ նշանակութեամբ գործածուած : Վենետիկցիներու գաւառական լեզուին մէջ, որ իտալերէնին մէկ տեսակն է, կէ մասնիկ մը կայ որ մեր կը մասնիկին պէս բայերէն առաջ կը դրուի : Ուստի ուրիշ Իտալացւոց պէս տի'ֆօ (տանեմ), վա'տօ (երթամ), սֆրի'վօ (գրեմ) ըսելու տեղ Վենետիկցիք կ'ըսեն՝ կէ տի'կօ, կէ վա'տօ, կէ սֆրի'վօ:

Գերմանացւոց լեզուին մէջ եւս կը գտնուի նոյն կէ մասնիկը՝ քիչ մը տարբեր գործածութեամբ, այսինքն ընդունելութիւն անցեալ ըսուած բայերուն վրայ միայն դրուելով՝ անոնց իբր թէ ուժ մը կուտայ, — զոր օրինակ՝ կէպն (տալ) , կէ կէ'պն (տուեալ), հա'պն (ունել), կէ հապն (ստացեալ կամ կալեալ), ֆո'մն (գալ), կէ ֆո'մն (եկեալ):

Հիմա տեսնենք թէ արդեօք այս կը կամ կու մասնիկը կարելի՞ է մեր ռամկօրէն լեզուին մէջէն վերցնել՝ առանց լեզուին վրայ մեծ փոփոխութիւն ընելու : Վեր ի վերոյ մտածելով՝ շատին այնպէս կ'երեւնայ թէ վերցնելը ամենադիւրին բանն է , եւ ամէնէն զօրաւոր պատճառ այս կը բերեն թէ ինչպէս որ զուտ հայերէնին, այսինքն գրաբարին մէջ չկայ , ռամկօրէնին մէջ ալ կրնայ չըլլալ : Կամ որ նոյնն է՝ ինչպէս որ ատենով չկար, հիմակ ալ կրնայ չըլլալ :

Բայց կարծեմ թէ այնչափ դիւրին չէ վերցնելը , վասնզի թէպէտեւ այս կը մասնիկը ատենով չկայ եղեր, բայց այն ատենի աշխարհաբարն ալ հիմակուանէն շատ տարբերութիւն ունէր: Եւ ասոր պէս, (ասանկ ըսեմ) տաճկերէնին վրայ թափուած չէր : Իսկ հիմակուան աշխարհաբարներուն շատը, մանաւանդ Պոլսեցւոց լեզուն, գրաբարէն այնչափ հեռու եւ տաճկերէնին այնչափ մօտ են ոճի ու շարադրութեան կողմէ, որ քիչ մը տարբեր ոճով խօսուելուն պէս՝ անիմանալի կ'ըլլան ռամիկներուն համար: Արդ կը կամ կու մասնիկը առաջները միայն երբեմն դրուած կը գտնուի ներկայ եւ անկատար բայերուն վրայ , — զոր օրինակ՝ կուգամ, կուտայի : Ասով գրեթէ հիմակուան կոր մասնիկին իմաստը ունեցած կ'երեւայ այն ատենը, իսկ հիմա այնքան յաճախեր է գործածութիւնն որ առանց ատոր՝ ներկայ, անկատար ու նաեւ ապառնի բայ չի գործածուիր, եւ առանց ատոր գրուած բայը տարբեր նշանակութիւն կ'ունենայ, — զոր օրինակ՝ կը քալեմ, ըսել է քալելու հետ եմ կամ կ'ուզեմ քալել (տաճկերէն՝ կէզիյորում , կէզէրիմ), կը քալէի, ըսել է քալելու հետ էի կամ կ'ուզէի քալել (տաճկերէն՝ կէզիյորտում, կէզէրտիմ), իսկ քալեմ, ըսել է միտքս դրած եմ քալել (տաճկերէն՝ կէզէյիմ): Անկէց ի զատ պայմանական նշանակութիւն ալ ունի՝ ինչպէս սա տաճկերէնները, կէզսէմ, կէզէրսէմ: Նմանապէս քալէի որ ըսուի՝ տաճկերէն կը թարգմանուի կէզէյիտիմ, կէզսէյիտիմ :

Այս օրինակներէս կը հասկցուի թէ շատ դժուար բան է կը մասնիկը վերցնել աշխարհաբարէն, սակայն հիմակուան այս խեղճ լեզուին խարխուլ շինուածքին մէջ գլխաւոր գերան մըն է, քար մըն է, որ տեղը դնելու ուրիշ բան չունիս, ուստի զինքը վերցնելուդ պէս՝ շէնքն ալ կը փըլչի, եւ գրաբար չգիտցողին ականջը բառերու աւերակներով կը լեցուի :

Չեմ ուզեր ասով ըսել թէ անկարելի է ու միշտ անկարելի պիտի ըլլայ այս մասնիկը վերցնել աշխարհաբարէն, վասնզի խոհեմութեամբ, համբերութեամբ եւ ջանքով անկարելի երեւցած բաներն ալ կրնան դիւրանալ այսպիսի նիւթերու մէջ : Հապա այս միայն կ'ուզեմ ցուցնել թէ այնչափ դիւրին չէ շուտ մը վերցնելը, ինչպէս ոմանք կը կարծեն, թէպէտ եւ ամէն հայրենասէր անձերուն ալ փափաքելի է որ այս թանձր փուշը օր մը առաջ վերցուի մեր լեզուին բայերուն վըրայէն :

Հ. ԳԱԲՐԻԷԼ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ

1872

ՍԱԹՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Հինգշաբթի առաւօտ, Փարիզի Ս.Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյ արարողութենէն ետք, Քաշանի գերեզմանոցը առաջնորդեցինք մեր շատ սիրելի ընկերուհի Սաթօն :

Եկեղեցւոյ մէջ, ուր կը հանգչէր իր մարմինը, ընկեր – ընկերուհիներ եւ մօտիկ բարեկամներ շրջապատած էին դագաղը: Անոնք եկած էին հեռաւոր վայրերէ , իրենց յարգանքի վերջին տուրքը մատուցանելու, տոյալէտ բաժանուող գաղափարակից ընկերուհիին :

Կապոյտ Խաչի եւ ընկերներու կողմէ , դամբանական մը խօսեցաւ Տիկին Հուրի Իփէկեան եւ դագաղը ուսամբարձ մինչեւ մեռելակառք առաջնորդեցին իր կուսակցական խումբին՝ Հ. Յ. Դ. «Արծիւ » ենթակոմիտէի ընկերները :

Տխուր եւ դժուարին պարտականութիւն է մեզմէ բաժնուողի մը մասին խօսիլը, մանաւանդ քանի մը խօսքով ներկայացնել մեկնողին կեանքը: Դամբանախօսը եկեղեցւոյ մէջ, խօսեցաւ Սաթօյի կեանքի մասին, այն շրջանէն սկսեալ՝ դեռ 16 տարեկան, կը մտնէ կուսակցութեան շարքերը, բանտարկութիւնը Փետրուարեան ապստամբութեան օրերուն, տալով երկու դրուագներ իր այդ բանտարկութենէն, չեշտելով որ մարդ յեղափոխական չի դառնար՝ այլ կը ծնի, Խաչուհի չի դառնար՝ այլ կը ծնի ... Պատմեց թէ ինչպէս Շաւիլ բնակած ժամանակ, քանի մը ընկերուհիներու հետ միասին Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի Ա. Շրջանային վարչութեան մէջ հիմնական դէմք դարձած է եւ տարիներ շարունակ այդ դժուարին գործը տարած :

Անշուշտ իր կեանքի եւ գործունէութեան մասին պիտի գրուի աւելի մանրամասն , որովհետեւ իսկապէս արժանի է Սաթօն, ըլլայ իբր կուսակցական, ըլլայ իբր Կապոյտ Խաչուհի :

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՈՅՍԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Յարդ այն կարծիքը կը տիրէր , թէ Հայաստանի մէջ սօսին ծագած է քանի մը հարիւր տարի առաջ եւ արմատները բերուած օտար երկիրներէ : Հայ բուսաբանները, ներկայիս , կը հերքեն այս կարծիքը : Անոնք այժմ կ'ապացուցանեն, որ Հայաստանի սօսին յար եւ նման է Ալպանիոյ, Յունաստանի, Իրանի եւ Հնդկաստանի սօսիներուն : Վերոյիշեալ երկիրները կը նկատուին այդ ծառին « հայրենիքները »: Նոյն հաստատումը ըրին նաեւ եգիպտական ուռենիին եւ Եփրատի կաղամախին համար :

Համաձայն հայ բուսաբաններուն, Հայաստանէն կ'անցնի այսպէս կոչուած մընացուկային բուսական աշխարհի օճախներու շղթան (բոյսեր, որոնք ընդհանուր նմանութիւններ ունին միլիոնաւոր տարիներ առաջ մեր երկրին մէջ տարածուած ծառերուն հետ):

ՆՈՐ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆՆԵՐ

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի անդամ ընտրուեցան Նորայր Սիսակեան , Կարապետ Մելիք – Օհանջանեան, Ստեփան Զօրեան եւ Սերգեյ Համբարձումեան :

Թղթակից –անդամ ընտրուեցան Ռ. Ալեքսանդրեան եւ Ա. Թալալեան (ուսողութիւն), Գ. Գուրգաղեան եւ Բ. Մարգարեան (աստղագիտ.) , Գ. Սահակեան (տեսական բնագիտութիւն), Գ. Աւագեանց (ելեկտրոնիկ), Հ. Զալթիկեան (քիմիագիտ.), Ա. Ասլանեան (երկրաբանութիւն), Վ. Ղազարեան (բուսաբան.), Գ. Ղարիբջանեան (պատմաբան), Ա. Ղանալանեան (գրականագիտութիւն) եւ Վ. Զալոյեան (փիլիսոփայութիւն) :

Արտասահմանէն՝ Փրոֆ. Մանուէլ Սեւակ եւ Սիրարփի Տէր – Ներսիսեան նոյնպէս անդամ ընտրուած են :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Քանդակագործ Երուանդ Քոչար իր գործերուն ցուցահանդէսը տուաւ Երեւանի մէջ : Մեծ յաջողութիւն գտաւ :

×

Մարտ 21 – 31 տեղի ունեցաւ «Մանկական գիրքի շաբաթ»ը :

×

Հայագէտ Մանուկ Աբեղեանի ծննդեան 100ամեակին առթիւ Երեւանի գրադարանին մէջ ցուցահանդէս մը կազմակերպուեցաւ: Ցուցադրուեցան աւելի քան քառասուն աշխատութիւններ :

×

Նկարիչ Փանոս Թերլէմէզեանի ծննդեան 100ամեակին առթիւ ցուցահանդէս մը պիտի կազմակերպուի գրադարանին մէջ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (207)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Դրած էր, բայց աւելորդ տեղ : Երբ Քրիստոնեայ զինուորներու շարքը եկաւ , անոնցմէ ալ մէկը յափշտակեցին. Լոչոնցի գեղեցիկ զինակիրներէն մէկը : Տղան ճչաց : Լոչոնցին ալ բարկացաւ, բոլոր Հոնդարացիները կատղեցան սուր քաշեցին ու վրանիս վազեցին : Բարեբախտաբար ճիշդ ղրահակիր ճեպեճիները կեցած էին հոն, ապա թէ ոչ կը կոխէին կ'անցնէին մեր մէջէն :

Տոպօ ուսը քաշեց :

— Ճեպեճիներ. կը կարծես թէ որուն վրայ թիթեղի կտոր մը կայ այլեւս անյա՞ղթ է, ոչ թէ զրահը կը պաշտպանէր ձեզ, այլ անոնք քիչ էին :

Ուրիշ թնդանօթի գնդակ մըն ալ ինկաւ դաշլեճին մէջ : Պատը զարդարող հին գունաւոր դրօշակներուն կողմէն մասերն ու յատակն ալ խորտակեց :

Բոլոր նստողները ոտքի ելան. Հեկետիչ հեռացաւ : Միւսները տեսնելով թէ Տոպօ տակաւին նստած կը մնայ սպասեցին :

— Ո՞ւր է Ահմէտ փաշայի վրանը,— հարցուց Թուրքին :

— Ջերմաջուրի քով, որսի պարտէզին մէջ :

— Կը գուշակէի,— ըսաւ Տոպօ գլուխը շարժելով ու իր սպաներուն ակնարկ մը նետելով :

Ու նորէն Թուրքին դառնալով .

— Ըսէ հիմա, ո՞րն է բանակին ամէնէն մեծ ուժը :

Եւ ուժով մը անոր աչքերուն նայեցաւ:

— -Եէնիչէրիները, հրացանաւորները ու բազմութիւնը: Վեհափառ Ալի փաշա փորձ հրամանատար մըն է. մէկ ձեռքին մէջ հարուստ վարձատրութիւն ունի իսկ միւսին մէջ խարազան. որովհետեւ ով որ առաջ չերթար իր հրամանին համաձայն, ետեւէն եասաուլները զամոտ խարազաններով կը քշեն :

— Եւ ի՞նչ է տկար կէտը :

Քիւրտը ուսը թօթվեց մտածելով :

Տոպօյի երկու աչքերը նիզակի պէս վրան սեւեռած էին :

— Էհ, — ըսաւ քիւրտը, — ես ուրիշ պատասխան չեմ կրնար տալ, եթէ հոգիս բաց գիրքի մը պէս ալ ոտքերուդ առջեւ տարածեմ , վեհափառ տէր իմ, այսքան միայն կրնամ ըսել որ այս բանակը երկուքի բաժնուած ժամանակն ալ ուժով էր: Երեսունի չափ ամրոցներ խորտակեց բանակնիս, վեհափառ տէր իմ, ու ոչ մէկ տեղ պարտութիւն կրած է, ի՞նչպէս կարենամ ես քեզի անոր տկար մասը ըսել :

Տոպօ նշան ըրաւ գերիին ետեւը կեցող մարդոց :

— Կապեցէք զինքը ու բանտ տարէք :

Ու ինքն ալ ոտքի ելաւ :

Երրորդ գնդակը ճիշդ իր տեղը ինկաւ ու ջախջախեց գեղեցիկ թիկնաթոռը եւ շարունակեց դառնալ սիւնին քով :

Տոպօ ոչ իսկ նայեցաւ, առաւ Քրիստափորի ձեռքէն իր ամէնօրեայ պողպատէ սաղաւարտը ու գլուխը դրաւ :

Գնաց բանտի աշտարակը եւ անկէ դիտեց թէ ո՞ր թնդանօթը կը հարուածէր պարիսպը :

Շուտով տեսաւ, անոր ուղղեց իր երեք թնդանօթները ու միասին պարպեց :

Ցանկապատէնշը տապալեցաւ . թօփճիները չփոթած սկսան աստին անդին վազվզել ու թնդանօթը լռեց : Տոպօ աւելորդ տեղ վառօդ չէր սպառեր :

— Հիանալի հարուած ,— գոչեց Գրիգոր :

Ու մինչ սանդուխներէն կ'իջնէին, ժպտելով անկիւն մը քաշեց Տոպօն :

— Տիար հրամանատար, դուք Թուրքը երդուընցուցիք, բայց թարգմանը մոռցաք երդուընցնել :

— Ցուսամ չես փոխած անոր խօսակցութիւնը :

— Այո, փոխեցի: Երբ դուք հարցուցիք թէ ի՞նչ է բանակին մեծագոյն ուժը, ես բան մը յիշեցի : Թուրքը ըսաւ թէ Ալի իր չորս թնդանօթներով աւելի գործ կը տեսնէ՝ քան Ահմէտ իր տասներկուքովը : Ուստի հասկնալի է թէ Ալի այնքան պիտի ռմբակոծէ պարիսպները մինչեւ որ բոլորը խորտակուին :

Տոպօ ուսերը թօթվեց :

— Թող հրամմէ :

— Այսչափ միայն դուրս թողուցի , — վերջացուց Պոռնեմիսսա ,— եթէ լաւ կը համարիք, տիար հրամանատար, հաղորդեցէք միւս սպաներուն ալ :

Տոպօ ձեռք երկարեց Գրիգորին :

— Լաւ ըրիր, պէտք չէ բերդի մարդիկը տագնապեցնել : Բայց ես ալ ըսեմ քեզի ինչ որ քիւրտ փիատն ալ չէր գիտեր. այսինքն թէ, որն է բանակին տկար կէտը :

Կոնակը աշտարակի պատին կռթնցուց ու բազուկները կուրծքին վրայ ծալեց :

— Տասնըվեց զարգուպաննները գուցէ վաղն իսկ միահամուռ սկսին գործել : Ու պիտի կրակեն հարիւր, երկու հարիւր թնդանօթներով : Պարիսպներու վրայ դռներ պիտի բանան ու աշտարակներ պիտի կործանեն .բայց այս ամէնը ժամանակ կ'ուզէ. շաբաթներ :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ԼԱԽԱԳՈՅՆ ՉԷՕՐԷԿԸ
ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ ԵՒ ԿԸ ԾԱԽԷ
ՍՏԵՓԱՆ
ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ
32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9)
TÉL. : TAI 65·44

Գ. Միհրան Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Ալանկիւլեան եւ զաւակը՝ Արմինէ, Գ. Վահագն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակը՝ Անի ինչպէս նաեւ Տէր – Ղուկասեան, Փենիրեմէզ, Կանանեան, Պալասանեան, Կարապետեան եւ Շիմշիրեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ մօր, եւ ազգականին

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

կսկծալի մահը, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 9ին, 69 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի (Ապրիլ 13) ժամը 16ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին :

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

Տէր եւ Տիկին Օ. Լորէնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տ. Լորէնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վ. Լորէնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վ. Ճէվիզեան, Տէր եւ Տիկին Տէկրանժ եւ աղջիկը ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր, եւ ազգականին

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՍՐԲՈՒՀԻ ԼՈՐԷՆԵԱՆԻ

կսկծալի մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 11ին, Ժիւան – Լէ – Փէն :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Երեքշաբթի, (Ապրիլ 13) ժամը 10ին :

Հաւաքուիլ 40 Պուլվար Ժան Ժօրէս, ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Վասիլ եւ Տոքթ. Ռ. Տէր – Դաւթեան եւ ընտանիքը, ողբացեալ Տիկին Սաթօ Յակոբեանի մահուան առթիւ Ֆ. Կ. Խաչի Օղափ. կայանին կը նուիրեն հարիւր ֆրանք, նոյն առթիւ նոյն նպատակին.— Տիկին Արմենուհի Խաչիկեան 20 Ֆր. :

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶ, Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Ցիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 19·30:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ցիշատակ Չարչարանաց, Խաչելութեան եւ Թաղման Տեառն Մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, Թափօր երեկոյեան ժամը 17:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ճրագալոյց Զատկի : Ժամերգութիւն ժամը 15·30, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17:

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ, Յարութիւն Տեառն Մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, ժամերգութիւն ժամը 8, պատարագ 10: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի):

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10ին:

×

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱՒԱԳ – ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ.— երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 5ին : Յիշատակ 10 Կուսանացն :

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ.— Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8ին, Յիշատակ Ընթրեաց Ս. Պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը 4ին, Կարգ Չարչարանաց, (խաւարում) ժամը 7ին:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Կարգ Թաղման երեկոյեան ժամը 6ին:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ժամերգութիւն եւ Ընթերցուածք ժամը 16ին, Ճրագալոյց Զատկի, պատարագ ժամը 17·30ին:

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամերգութիւն ժամը 8ին, Զատիկ, պատարագ 10ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Ժամերգութիւն ժամը 8·30ին, Մեռելոց, պատարագ ժամը 10ին, հոգեհանգիստ 11ին :

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ).— Պատարագ ժամը 9ին, Որ. Նահատակաց հոգեհանգիստ ժամը 10·45ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ծաղկազարդէն մինչեւ Զատկի Մեռելոցի օրը, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Երուսաղէմի միաբան ՏԷՐ ՅԱԿՈԲ ՎՐԴ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Ցիշատակ Ընթրեաց, ժամերգութիւն եւ Նախատօնակ 8·30, պատարագ 10, Հաղորդութիւն տալոց 11, Ոտնլուայի արարողութիւն երկսեռ խումբով 5, Խաւարում 7·30 :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ցիշատակ Խաչելութեան, ժամերգութիւն 10, Թաղման արարողութիւն 17:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ճրագալոյց Զատկի, ժամերգութիւն 8·30, ընթերցուածք 16·30, պատարագ Խթումի, երկսեռ խումբով 17·45 :

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, ժամերգութիւն, Նախատօնակ եւ Անդաստան 7·30, պատարագ, երկսեռ խումբով 10, Ընթերցում Վեհ. Հայրապետի պատգամի :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամերգութիւն 8, պատարագ, երկսեռ խումբով 10, Հոգեհանգիստ 11·45:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻ, (25 Ապրիլ), Ազգ. Մեծ Սգատօն, Ցիշատակ բիւրաւոր Նահատակացն մերոց, ընթացս համաչխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմաց :

Առաւօտ ժամերգութիւն, պատարագ եւ հոգեհանգիստ 8 – 11·30 :

×

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ.— Տասն Կուսանաց ժամը 20 :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 Ապրիլ.— Հսկում ժամը 20:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ.— Պատարագ մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 8–11, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 20 :

Աւագ Հինգշաբթի օրուան արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պիտի քարոզէ Թեմիս Առաջնորդ Գերշ. Տ. ԱՐՏԱԽԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ :

ՈՒՐԲԱԹ, 16 Ապրիլ.— Թաղում Քրիստոսի ժամը 16 :

ՇԱԲԱԹ, 17 Ապրիլ.— Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ.— Պատարագ Ս. Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէի գերեզմանատուն ժամը 14–17 :

×

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. Թ. ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Ժամերգութիւն 9ին, փոքրիկներու Հաղորդութիւն 9–10, պատարագ՝ 12: Ոտնլուայ 5, Խաւարում 8ին :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ցիշատակ Չարչարանաց եւ Թաղման կարգ երեկոյեան ժամը 6ին :

(Շար.)

ՊՕՄՈՆ, Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Ցիշատակ Ընթրեաց, ժամերգութիւն 8ին, պատարագ 10ին, Ոտնլուայ 17ին:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ցիշատակ Խաչելութեան Թաղում ժամը 17·30ին:

×

Ս. ԺԵՐՈՄ, Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Ժամերգութիւն 8·30ին, պատարագ 10ին, Ոտնլուայ 17ին, Խաւարում 20ին:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ժամերգութիւն 10ին, Թաղում 17·30ին:

×

ՏԷՍԻՆ. Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Պատարագ ժամը 10, Ցիշատակ Ընթրեաց Ոտնլուայ, 15, Խաւարում 20 :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Կարգ Թաղման ժամը 18·30:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ժամերգութիւն եւ Ընթերցում ժամը 5, Ճրագալոյց, պատարագ ժամը 17·30:

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամերգութիւն ժամը 8·30, Զատիկ, պատարագ ժամը 10ին :

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Ժամերգութիւն եւ Ոտնլուայ ժամը 15ին, պատարագ 16ին, Խաւարում ժամը 20ին :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ժամերգութիւն ժամը 17ին:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ժամերգութիւն ժամը 17ին, ձայնաւոր պատարագ 18ին :

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ.— Ժամերգութիւն ժամը 10ին: Հայրապետական ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին :

◆ ◆ ◆

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ ՈՒԹԻՆ

Լրացաւ Յառաջի վերհրատարակման 20րդ տարին եւ մեր բաժանորդներու մեծ մասին տարեշրջանը : Կը խնդրենք որ բարի ըլլան նորոգել իրենց բաժանորդագրութիւնը, առանց սպասելու առանձին դիմումներու :

Կրկին շնորհակալութիւն մեր բոլոր պարտաճանաչ բաժանորդներուն որոնք կ'ապահովեն թերթիս կանոնաւոր հրատարակութիւնը :

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

~ ~ ~

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին) : Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար « Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

◆ ◆ ◆

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« Մալաթիոյ Կրթ. Միութեան 60ամեայ տարեդարձը, Մայիս 2ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ»: Մանրամասնութիւնները յետագային (Լիոն) :

×

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Ցիշատակին սուգին առթիւ :

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի չքեղ Թատերասրահին մէջ, Ռիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիշատակը, Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի չքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի Ցիշատակի տօնակատարութեան նախօրեակին Ալֆորվիլի Ապրիլեան Եղեռնի հանդիսութեանց կազմակերպիչ յանձնաժողովը կազմակերպած է հրապարակային բանախօսութիւն մը, այս Երեքշաբթի, ժամը ճիշդ 21ին, տեղւոյս Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ :

Խօսք կ'առնեն ՏԻԿԻՆ ՀՈՒՐԻ ԻՓԷԿԵԱՆ եւ Պ. ԶԱՏԻԿ ԽԱՆԶԱՏԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Ալֆորվիլի հայ երիտասարդութիւնը եւ հասարակութիւնը :

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :

◆ ◆ ◆

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ապրիլ ամիսը չվերջացած, կը ստանան 1964 տարուան Բ. հատորը՝ անոնք որ վճարած են 1964 տարուան բաժնեգինը : Միաժամանակ կը ստանան 1965 տարուան առաջին հատորը՝ անոնք որ վճարած են 1965 տարուան բաժնեգինը :

Այս երկու հատորներուն բովանդակութիւնը, միասնաբար 260 էջ, բացառիկ հետաքրքրականութիւն մը կը ներկայացնէ, — բժշկական նորութիւններ, առողջապահական մեծարժէք յօդուածներ, գրական, պատմական եւ համայնագիտական ծանօթութիւններով ճոխացած :

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են .—

ՀԱՅ – ԲՈՅԺԻ տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 Ֆրանք, արտասահման 5 տոլար :

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով :

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

OUVERTS TOUTE L'ANNEE
L'ANDALUCIA
LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE
VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES à 1000 MÈTRES
PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— PRIX MODÉRÉS —
Pour tous renseignements
s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
P A R I S - 18.
à partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69·58

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ
Հիմնադիր՝ **ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
14
ԱՊՐԻԼ
MERCREDI
14 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10283
Fondateur : **SCHAVARCH MISSAKIAN**
41e ANNÉE — No 10.283

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԻՆԱՑԻՆԵՐՈՒ "ՈՉ"Ը

ՓԵՔԻՆ ԿԸ ՄԵՐԺԷ
ՄԱԿ-Ի ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

Փեքինի «Ժողովուրդին Օրաթերթը» անդրադառնալով ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Ու Թանի Չինաստան եւ Հիւսիսային Վիէթնամ այցելելու մտադրութեան, կը գրէ — «Ու. Թան պէտք է գիտնայ որ պատերազմական ոճիրները զորս Ամերիկացիք կը գործեն եւ պահանջէ անմիջական դադրեցումը ամերիկեան յարձակումին Հարաւային Վիէթնամի վրայ եւ Հիւսիսային Վիէթնամի ռմբակոծումները: Փոխանակ այս ընելու Ու. Թան կ'ուզէ Չինաստան եւ Հիւսիսային Վիէթնամ գալ լուծում մը գտնելու համար վիէթնամեան հարցին: Բացայայտ կերպով, սխալ դուռ կը զարնէ: Որեւէ ձեւով, ՄԱԿը իրաւունք ունի միջամուխ ըլլալու Վիէթնամի եւ Հնդկաչինի հարցերուն: Ժընեւի ժողովին մասնակցող պետութեանց պարտականութիւնն է երաշխաւորել Ժընեւի համաձայնագրերը եւ ոչ ոք կ'ուզէ ՄԱԿէն որ միջամուխ ըլլայ այս հարցերուն, ոչ ալ կրնայ հանդուրժել նման միջամտութեան մը»: Իբրեւ եզրակացութիւն, չին համայնավար պաշտօնաթերթը կը գրէ — «Չին կառավարութիւնը յայտարարած է թէ Չինաստան ոչ մէկ կապ ունի ՄԱԿի հետ, որ այս կազմակերպութիւնը, Միացեալ Նահանգներու հովանիին տակ, մերժած է Չինաստանի օրինաւոր իրաւունքները ՄԱԿէն ներս եւ պիտի չվռնտէ Զանք Քայ Չէքի խմբակին ներկայացուցիչները: Այս կէտին վրայ մեր դիրքը անզիջողական է»:

Հիւսիսային Վիէթնամի համայնավար օրգանն ալ կը կրկնէ իր յարձակումները ամերիկեան քաղաքականութեան եւ «Ճոնսընի ծրագրին» դէմ: «Միացեալ Նահանգները պէտք չէ յուսան որ պիտի կարենան խաբել հարաւ-արեւելեան Ասիոյ ժողովուրդները: Ամերիկացի յարձակողները որոնք սովորութիւն ունին իրենց դրամը ծախսելու, դաւաճաններու մարմինները եւ հոգիները գնելու համար, տարուած են խորհելով թէ Ասիացիները պիտի չլլան իրենց տոլարներէն»:

Միւս կողմէ ոչ պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն Հիւսիսային Վիէթնամի կառավարութիւնը յայտնած է թէ տրամադիր չէ ընդունելու Անգլիոյ նախկին Արտաքին Նախարարը, որ պաշտօն ստացած էր բրիտանական կառավարութենէն մտքերը շօշափել, ասիական կարգ մը մայրաքաղաքներու մէջ, Վիէթնամի խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար:

Համայնավար Չինաստանն ալ կը մերժէ ընդունիլ Կորտըն Ուոլքըրը «իրաց այս կացութեան մէջ, բրիտանացի նախկին նախարարին ժամանումը բարեյաջող պիտի չըլլար»: «Նոր Չինաստան» մամուլի գործակալութիւնը կը յայտարարէ թէ Անգլիա զօրավիգ կենալով Միացեալ Նահանգներուն Վիէթնամի տագնապին մէջ կորսնցուց նման պաշտօն մը կատարելու իրաւունքը: «Այսպէս վարուելով, կ'աւելցնէ գործակալութեան հաղորդագրութիւնը, բրիտանական կառավարութիւնը բոլորովին բռնաբարած է 1954ի Ժընեւի համաձայնագրերը եւ չէ կատարած իր պարտականութիւնները, իբրեւ դեր-նախագահ Ժընեւի ժողովին»:

× Հաւանական է որ «ազատագրման կառավարութիւն»մը կազմուի հարաւային Վիէթնամի մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՐԴԱՆԱՆԵԱՆ օդանաւ մը որ յիսուն ուխտաւոր կը փոխադրէր դէպի Երուսաղէմ, ճզմուեցաւ Դամասկոսի մօտ: Ոչ մէկ հոգի ազատած է: Ճամբորդներու մեծ մասը պելժիացի էր:

ՄԻՒՆԻԽԻ մէջ, Շթրաուս ընկերային քրիստոնեայ կուսակցութեան Պաւարիոյ շրջանի նախագահ վերընտրուած է: Այս առթիւ արտասանած ճառին ընթացքին դէմ արտայայտուած է այն պատկերին զոր մամուլը գծած է իր մասին, շեշտելով «ոչ սատանայ եմ, ոչ ալ սուրբ»: Կը խորհի թէ պէտք է օգտագործել այն ժամանակաշրջանը երբ տը Կոլ դեռ գործի գլուխ է, ծառայելու համար Եւրոպայի եւ Գերմանիոյ վերամիացման:

ՓԱՐԻԶԻ խորհ. նոր դեսպանը եւ տը Կոլ նկատեցին որ ոչ մէկ առկախ հարց կայ Խորհ. Միութեան եւ Ֆրանսայի միջեւ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «Կուսակցութեան Կեանքը» խորհրդային պարբերականը կը գրէ թէ համայնավար իւրաքանչիւր կուսակցութիւն պարտականութիւնն ունի գործելու իր երկրին յատուկ պայմաններուն համաձայն:

ՊԵՆ ՊԵԼԼԱ ներում շնորհեց Այթ Ահմէտի, որ մահուան դատապարտուած էր, առջի օր, Ալժէի Ոճրային Ատեանին կողմէ:

ԳԵՐՄԱՆ եւ իսրայէլցի բանագնացները սկզբունքի համաձայնութեան եկան երկու երկիրներու միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ ստեղծելու համար:

ԷՏԿԱՐ ՖՈՌ, նախկին վարչապետ եւ տը Կոլի «շրջուն դեսպանը» ներկայիս, Թոքիօ հասաւ: Վիէթնամեան հարցին առընչութեամբ, յայտարարեց թէ հարցը չի կրնար լուծուիլ առանց Վիէթքոնկի համաձայնութեան: Մէկ շաբաթ Ճափոն պիտի մնայ, ուր հիւրն է ազգային օրաթերթ՝ «Մենիչի»: Երկու դասախօսութիւն պիտի տայ:

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօներուն առթիւ, Պերլինի պատը բացուած է եւ արեւմտեան Պերլինցիները պիտի կարենան իրենց ընտանիքներուն այցելութիւն տալ, արեւելեան Պերլին:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ Փէօժօ *գործատան բանուորական տագնապը սկսած է սուր հանգամանք ստանալ: 77 նոր պաշտօնազրկումներ կատարուած են:*

ՈՒՐԱԿԱՆ եւ փոթորիկ տակն ու վրայ ըրած են Միացեալ Նահանգներու «Միտլ Ուէսթ»ի շրջանը: Ցարդ 222 մեռեալ կայ եւ հազարաւոր վիրաւորներ:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ, Կարդինալ Վիշինսկի կը դատապարտէ անաստուածական գործունէութիւնը «խումբ մը մարդոց որոնք ուժը ունին իրենց ձեռքը»:

ԳԱՀԻՐԷէն հասած լուրերու համաձայն, վաթսուն Քիւրտեր սպաննուած են Ապրիլ 2ին, Իրաքի մէջ:

ԱՐԱԲ Միացեալ Հանրապետութեան մէջ, 39 հոգի ծանր պատիժներու ենթարկուած են տարադրամի առուծախի համար:

ՊԵԼԺԻԱ արտաքին նախարարը՝ Փոլ-Անրի Սփաք, որ կինը կորսնցուց անցեալ տարի, կ'ամուսնանայ Ծովային Ալպեաններու Էզ գիւղը:

ՄԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ

Մեր խմբագրատունը այցելեցին.—

1.— Զարլիզ Պալեան (*Սան-Ֆրանսիսքոյէն*):
2.— Նուպար Պօզայալեան (*Միլանոյէն*):
3.— Պ. Կարապետ Լաչինեան (*Թեհ*րանէն):
4.— Տիկին Լիւսի Տէր-Մելքոնեան (*Պէյրութէն*):

Օրը Օրին

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏՈՒԷՐԸ

Ի՜նչ չարիքներ խնայուած պիտի ըլլային մեզի, վերջին ութսուն, իննսուն տարիներուն եթէ մարդասիրաբա՜ր — ո՛չ թէ հայասիրաբար — մեր ճակատագրով շահագրգռուած եւրոպական ազգերը քիչ մը աւելի անկեղծութեամբ մտածած ըլլային մեր բարօրութեան մասին, եւ քիչ մը նուազ՝ իրենց տնտեսական եւ քաղաքական շահերուն մասին:

Արդար ըլլալու համար պէտք է ընդունինք որ, այո՛, թրքական խժդժութիւնները մեր բարձրաւանդակին վրայ, որոշ չափով զայրոյթ յառաջ բերին Եւրոպայի մէջ եւ կարգ մը շնորհքով մարդիկ իրա՛ւ փորձեցին որ քիչ-շատ տանելի կացութիւն մը ստեղծուէր մեզի համար, մեր հայրենիքին մէջ: Ամէն մէկը իր հասկըցած ձեւով կատարեց այդ փորձը:

Ոմանք, Կիրակի առտուները, Աստուածաշունչը իրենց թեւին տակ, եկեղեցի կ'երթային ու կ'աղօթէին մեզի համար: Ուրիշներ, նոյն օրը — եթէ օդը լաւ ըլլար — պարտէզը խռնուած բազմութեան առջեւ, հայանպաստ ճառեր կը խօսէին:

Բայց, ո՞ր ժողովուրդը դժոխքէն դրախտ անցեր է աղօթքներով ու ճառերով: Մանաւանդ, ապսպրուած աղօթքներով եւ դիտաւորեալ ճառերով:

Այս «հայասէր»ներուն քովէն կը քալէին հանրային դէմքեր ալ, որոնց խօսքը կշիռ ունէր: Անոնք էին որ կը վարէին երկրին, պետութեան գործերը: Անոնք էին որ խորհրդարաններու օրակարգին վրայ դնել կուտային մեր խնդիրը: Մեր վիճակը:

Դժբախտաբար, եկեղեցի գացողները աւելի «դիմացան» — որովհետեւ քաղաքական նուրբ հաշիւներէ բան չէին հասկընար — իսկ անոնք, որոնք այդ հաշիւներուն մօտէն ծանօթ էին, կէս ճամբան մնացին: Այսինքն, երբ ամպերը սկսան կուտակուիլ Վոսփորի ափերուն վրայ թէ Արարատի բոլորտիքը, վարանումներ ունեցան, վախեր ունեցան եւ իրենց ենթադրեալ հայասիրութիւնը հերոսաբա՜ր նահանջեց մետասաներորդ ժամուն:

Օ՛, ի՜նչ վարպետութեամբ օգտագործեց այդ նահանջը՝ Եըլտըզի ձիւաղը:

Այլեւս աւանդութեան կարգ անցած է հանդիսաւոր շեշտով յայտարարել, օրինակ, թէ Կլետըսթըն հայասէր էր: Աւանդութիւն է նաեւ պնդել թէ անոր կատաղի հակառակորդը — եւ Վիքթորիա թագուհիին աչքին – լոյսը — հայասէրէն բոլորովին տարբեր բան մըն էր:

Դժբախտաբար, առաջինին «հայասիր»ութիւնը աւելի բան մը չարժեց քան սովորական վշտակցութեան զգացում մը, զոր ասունը կ'ունենայ ի լուր կամ ի տես ուրիշ ասունի մը դժբախտութեան:

Ուրիշ խօսքով, կայսերական եւ տնտեսական շահերը Կլետըսթընի — եւ իր նմաններուն — «հայասիրութեան» մէջքը կոտրեցին, երբ հեռուէն կը տեսնուէր այդ շահերուն սպառնացող վտանգին շուքը: Եւ հայկական խնդիրը օրակարգի անմիջական նիւթերու շարքէն անցաւ «չնախատեսուած հարցերու» հատուածին մէջ: Քանի միտքս է, յիշեցնեմ նաեւ որ «հայկական հարց» տարազը մեր գիւտը չէ: Միջազգային դիւանագիտութեան շուկան այդ անունով ծանօթ «ապրանք» չկայ:

Մեր «չնախատեսուած»ը, սեղանի վրայ կուգար, վերջին դարուն վերջերը, երբ Ապտիւլ Համիտը իր Օգոստափառ *քէյֆ*ին համար քանի մը հազար Հայեր եւս ջարդել կուտար:

Ջարդին լուրը Եւրոպայի դիւանատուները հասա՞ւ — Օ՛ն, անդր յառաջ— կը նստէին կը խմբագրէին նոր յուշագիր մը եւ կ'առաջարկէին բարենորոգումներու ձեւ մը, արիւնկզակ *փատիշահը* խնդացնելու համար:

Այս զաւեշտին ընթացքին Վիլհելմ կայսրը թանկագին նուէր մը Եըլտըզ կը ղրկէր՝ իր օգոստափառ զարմիկին:

×

Ու մենք մեր օրերը — ազգին օրերը — անցուցինք մեզի համար յոյս ու ապաւէն համարելով այս աղօթքները, այս ճառերը եւ այս յուշագիրները:

Քիչ էր մնացեր, կարծեմ, որ պատրիարքական հրամանաւ մեր տուներուն ու եկեղեցիներուն պատերէն կախէինք Կլետըսթըններու հայանպաստ ճառերէն փրցուած ու «մեր գործին եկած» խօսքեր:

— Թուրքը պէտք է Եւրոպայէն դուրս վտարուի ... բուրդ ու *փապուճ* ...

Փոխանակ մեր վիզէն կախելու Փալմըրսթըններու ճառերէն քաղուած ազդարարութիւններ:

— Մեր հիմնական քաղաքականութիւնն է պահպանել Օսմանեան կայսրութեան ամբողջութիւնը ...

Հազար անգամ ալ կրկնեմ, պիտի չձանձրանամ:

— Վիպական ժողովուրդ ենք ...

×

Բայց ինչո՞ւ ետ գացի մինչեւ բարենորոգումներու «դարը»:

Տակաւին երէկ չէ՞ր որ գերմանական հատուցումներու վէճին մատաղ կ'ըլլար մեր փրկութիւնը: Մեր Սեւրի դաշնագիրը:

Երէկ չէ՞ր որ կը ստորագրէին Լօզանի անփառունակ դաշնագիրը, որ մեզմէ ետ կ'առնէր մեզի խոստացուածը, խոստացողներուն իսկ ձեռքով:

×

Մեր պատմութեան ամէնէն զարհուրելի դժբախտութեան ոգեկոչումի այս տարին մեր առաջնորդութեան սրբազնագոյն պարտքը պիտի ըլլայ բանալ այս ժողովուրդին աչքերը, որպէսզի տեսնէ դիւանագիտութեան ներքին ծալքերը, ըմբռնէ, վերջապէս, իր լսած ճառերուն իմաստը ու թեւերը օդը նետած չպարէ, երբ դիւանագիտաբար ըսեն իրեն «սեւուլիկ աչուկներդ շատ աղուոր են»:

Այս պարտքը ի կատար ածելու համար պէտք է ժամանակ ունենալ: Լայն ժամանակ:

Իսկ ժամանակ ունենալու համար ալ պէտք է կարճ կապել մեր ներքին ճակատամարտը:

Ապրիլ Քսանըչորսի յաջորդ օրէն ըսկսեալ:

Այսպէս պիտի պատուիրէին մեր նահատակները, եթէ մեզի հետ ըլլային:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՏՕՆԸ ՄԻԼԱՆԻ ՄԷՋ

Կը տեղեկանանք թէ Ապրիլեան սգատօնին առթիւ Կարդինալ Աղաճանեան պիտի պատարագէ Ապրիլ 25ին Միլանի Մայր եկեղեցիին Տուօմոյի մէջ, մասնակցութեամբ Վենետիկի Մխիթարեան եւ Հռոմի Լեւոնեան Հայրերու: Ներկայ պիտի ըլլան այս երկու քաղաքներուն հայ վարժարաններուն աշակերտները: Միլան պիտի այցելեն Իտալիոյ զանազան քաղաքներու մէջ բնակող մեր հայրենակիցները, ներկայ գտնուելու համար պատարագին: Հրաւիրուած են նաեւ Իտալիոյ կրօնական եւ աշխարհական բարձրաստիճան ներկայացուցիչները, օտար դիւանագիտական մարմինները: Արարողութիւնները պիտի հաղորդուին իտալական ձայնասփիւռէն:

ՍՈՒԳԻ ԱՄԻՍ

Սփիւռքի Հայութիւնը կը պատրաստուի հանդիսաւորապէս ոգեկոչելու նահատակներու յիշատակին յիսնամեակը : Մոլորակին վրայ ցրուած բեկորները գոնէ անգամ մը բարոյապէս եւ հոգեւին կը միանան սուգի մէջ ոչ միայն յիշելու ազգային մեծ կորուստը, այլ նաեւ դարաւոր յոգնատանջ աշխատանքով եւ հաւատքով կառուցուած տաճարներու եւ վանքերու ամայացումը :

Նահատակ մը դառնութեամբ լեցուն կոչ մը կ'ուղղէր վերապրողներուն, վերյիշելու մարտիրոսները, պատմութեան անողոք դատաստանին յանձնելու ջարդարար եւ քաղաքակիրթ աշխարհը: «Թուրքիայէն դուրս ցրուած հայ բեկորները թող օր մը ազգային սուգ կատարեն, դադրեցնելով բոլոր աշխատանքները : Այդ պիտի ըլլայ սուգի տօնը քաղաքակիրթ ազգի մը, որուն բնաջնջումը կը կատարուի իր հանճարով, արուեստով, ակադեմիաներով, բարոյական գիտութիններով, հպարտ մարդկութեան մը ներկայութեան : Քաղաքակիրթ աշխարհը, որ միակ պատասխանատուն է մեր խողխողումին, մեզի տուաւ այնպիսի հարուած մը, որ միայն կը մնայ ատել ամէն բան, նոյնիսկ աշխատանքը :

Այլեւս չենք հաւատար ոչ գիտութեան, ոչ յառաջդիմութեան, որովհետեւ գիտական մարդկութիւնն ալ պատասխանատու է ոճիրին: Այսուհետեւ բարոյական բոլոր սկզբունքները, ժողովուրդներու հաւատամքները քանդուած են, որովհետեւ թաթխուած են համաշխարհային անբարոյութեան, քաղաքական կեղծաւորութեան տիղմով : Քիչ ատենէն պիտի ըլլանք, չունինք ըսելիք մեզ կոտորողներուն, չունինք ըսելիք քաղաքակիրթ մարդկութեան մը դիմակը կրողներուն : Կայ սակայն Պատմութիւնը, մեր մթին ժամանակակիցներէն վեր զետեղուած: Թող այդ պատմութիւնը արձանագրէ մարդկութեան անպարկեշտութիւնը, թող ապագայ սերունդները սարսափով կարդան այսօրուան հրէշային դէպքերը, թող գիտնան որ իրենց հայրերը քաջալերեցին ոճիրը, դաւադրեցին ամբողջ ազգի մը դէմ եւ թող այս նոր սերունդներու սրտին մէջ իյնէ արհամարհանքի թոյնը իրենց հայրերուն հանդէպ »: (20 Նոյեմբեր 1915):

Մարդկութիւնը անկարեկիր է, ինքն ալ իր սուգն ունի, իր զոհերը, որոնց զոհողութեան յիսնամեակն ու քառասնամեակը պիտի տօնէ : Իւրաքանչիւր վերապրողի սրբազան պարտականութիւնն է ոգեկոչել յիշատակը իր սիրելիներուն եւ անաղարտ զայն փոխանցել սերունդէ սերունդ :

Նահատակին կոչը կը լսուի սպանդէն անմիջապէս ետք: Էջմիածնի Տաճարին մէջ 1918 Դեկտեմբեր 30ի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին նախագահութեամբ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, կը կատարուի հանդիսաւոր հոգեհանգիստ : Թադէոս վարդապետ յուզումնալին կ'արտասանէ .

« Պաշտօնէից Հայաստանեայց Ս· Եկեղեցւոյ, որք ի մահ վկայից փոխեցան առ Քեզ եւ կատարեցան նահատակութեամբ ի ձեռս անօրինաց ի բանտս եւ յաքրանք, այլ եւ յայտից եւ անյայտից, եթէ յերկրի մերում, եթէ ի տար աշխարհն ըստ ամենայն հասակի եւ չափու ծերոց եւ տղայոց, արանց եւ կանանց, կուսանաց եւ երիտասարդաց, աշխարհականաց եւ զինուորեալ մանկանց, որք կտտեցան չարաչար մահուամբ եւ նահատակեցան խոշտանգմամբ եւ դառն տանջանօք եւ ետին զանձինս ի պաշտպանութիւն հայրենեաց իւրեանց եւ սուրբ կրօնից »:

Երեք հարիւր եկեղեցիներու, հարիւր եօթանասունըհինգ վանքերու հովանիներուն տակ դարեր ապրող ժողովուրդ մը, որ « հաւատարիմ ազգ» ըլլալու գնահատումն ալ ունէր տիրողներէն, արմատախիլ կ'ըլլար տարուան մը մէջ, քսան տարուան տեւողութեամբ բաժնուած նախորդ եղեռնէն: Այս Թուականին ալ գըրուեցան հատորներ, բողոքի միթինկներ տեղի ունեցան եւ զոհերու արիւնը դեռ չանհետացած լռեցին բողոքողները, ողորմութիւն բաշխելու ելան սովալլուկ բազմութեան : Հայասէր գերմանացին, Լեփսիուս, ամէնէն յուզիչ հատորը հրատարակեց, հրաւիրելով կարդալու՝ եթէ « տոկուն ջիղեր ունին» :

Սպանդէն մազապուրծ ճողոպրած սերունդը կենդանի վկայ է աղեխարշ տեսարաններուն, ոչ մէկ գրութիւն կրնայ լիակատար պատկերացնել գեհենական շրջանը: Իւրաքանչիւր անհատ ունի սիրելի մը, որ զոհուած է անողոքաբար հայ անունը կրելուն համար: Ամէնէն աւելի տառապած են այն շրջանները, ուր բարգաւաճ Հայութիւն մը կ'ապրէր եւ դրացի աւազակներուն նախանձը կը շարժէր :

Պոլսոյ մէջ 1921 Ապրիլ 24ին, բոլոր եկեղեցիներու մէջ հոգեհանգիստ կատարուեցաւ եւ պատմական Թուականը աւանդական դարձաւ : Զաւէն պատրիարք Էջմիածին դիմեց եւ ընդհանրական հայրապետը 1921 Հոկտեմբեր 31ին հետեւեալ կոնդակը կը ղրկէր ·

«Ամայացաւ Մեծն Հայաստան ի բնիկ բնակչացն ի սիրեցեալ զաւակացն մերոց: Մնացորդք կենդանի նահատակացն հասին յանապատս Արաբիոյ եւ ճողոպեալքն ի սառնամանիսն Սիպերիոյ: Դատարկեցան քաղաքք ծաղկեալք, աւերեցան շէն աւանք բարելից գեղօրայք, լռեցին ձայնք երգոց աստուածպաշտութեան եւ աղօթից եկեղեցեաց սրբոց եւ տաճարաց, հիմն ի վեր տապալեցան կոթողք հրաշակերտք առաքինի եւ հայրենասէր նախնեաց մերոց· զվանօրէիցն ասեմ եւ զմենաստանց, որք արդիս ամայիք եւ անապատեալք ողբան ընդ վաղեմի փառսն անցեալս, ապաւէնք Թռչնոց եւ ապաստանք գազանաց հանդիսացեալք :

« Զայն հառաչանաց, հեծութեան սըրտից, ողբոյն աղաղակի հնչեաց ընդ ոլորտս աշխարհի եւ սակայն քրիստոնեայ եւ մարդասէր պետութիւնք կացին մնացին լուռ եւ անտարբեր հանդէպ այսքանից սոսկալի գազանութեանց: Եւ ես վշտալից՝ հայեցեալ ընդդանցեալ դանցեալն, ողբամ ի վերայ աւերակացն Հայաստանի իբրեւ Երեմիան ի վերայ աւերակացն Երուսաղեմի· « Զիարդ զատաւ նստաւ մնացեալ երկիրն բազմամարդ եւ եղեւ իբրեւ կին մի այրի լցեալ տրտմութեամբ ի մէջ այլակրօնից »:

« Ողբամ ընդ կորուստ պատուական զաւակացն իմոց, սրախողխող եղելոց : Ողբամ ընդ կորուստ ալեզարդ ծերոց թաթաւելոյ ալեօքն ի ճապաղիս արեանց: Ողբամ ընդ կորուստ կուսանաց նազելեաց եւ հարսանց նորահարսից, յորոց բազումք լաւ համարեցին զպատուաւոր մահ, քան ընդ անարգ տառապալից կեանս, անձնասպան լինելով ընդ հուր եւ ընդ ջուր: Ողբամ ընդ ծաղիկ կեանս մատաղերամ մանկանցն, որք իբրեւ զշուշանս հովտաց ներկեցան արեամբ իւրեանց ի ձեռաց բարբարոսաց ընդ մէջս կոտորելով ի ծայրս նիզակաց բարձրացուցանելով եւ զքարամբ հարկանելով : Ընկալցի Տէր զպատարագ այսոքիկս զպարգեւեալսն ի Հայաստան աշխարհէ եւ յիշատակ նոցա օրհնութեամբ եղիցի :

« Ոչ սակաւ աղետից եւ սոսկմանց եւ թշուառութեանց ականատեսք եղաք Մեք ցաւօք եւ հեծութեամբ սրտի, ի ներքին թշնամութեանց եւ յեղբայրասպան պատերազմաց, որք միմիայն կործանիչք եղին վասն Հայրենեաց եւ առիթ ոչնչացման եւ թշուառութեան մնացորդաց հայ ժողովրդեան: Յորդորեմ զձեզ զամենեսեան ի սէր Ազգի եւ Հայրենեաց սթափիլ եւ ի բաց վանել յետ այսու դէթ զկիրս եւ զպայքարս կուսակցականս, զհետ եւ եթ լինելով միայն եւ միայն վերաշինութեան աւերեալ Հայրենեաց եւ վերածնութեան անբախտ մնացորդացն մերոց միաբան ոգւով եւ համերաշխութեամբ, քանզի «Զուգութիւն է մայր բարեաց, անզուգութիւն ծնող չարեաց» :

Վշտալի՝
ԳԷՈՐԳ Ե· ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
Ամենայն Հայոց

Կոնդակ, թիւ 417

Երջանկայիշատակ Ամենայն Հայոց Հովուապետին մորմոքած սրտով գրուած կոնդակը ողբագին հառաչ մըն է, միութեան եւ սիրոյ կոչ մըն է եւ արտայայտութիւնը հիասթափումի մը: Քանի մը տարի առաջ կը հեռագրէր Պոլիս· «Տըխուր լուրեր կը հասնին արեւելեան նահանգներէն, հաճեցէք տեղեկագրել » : Ազգ· Ժողովը յոտնկայս կ'ունկնդրէր հեռագիրը, երախտագիտութեան հեռագիր կը ղրկէր Էջմիածին : Բարենորոգումնե- րու գործադրութեամբ բարգաւաճ գա- ւառներ կ'ուզէր տեսնել, հօտին երջան- կութիւնը, այժմ աւերակներ կը տես- նէր ամէն կողմ :

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱ

ԱՄԷՆԷՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ԵՐԿԻՐԸ ԼԱՓՈՆԻԱ

Լափոնիա աշխարհի ամէնէն անծանօթ երկիրն է, — երկիրը՝ որ ամէնէն աւելի դիմադրած է քաղաքակրթութեան՝ իր աւանդութիւնները պահպանելու համար: Սաամյներու երկիրն է, հիւսիսային եղջերուներու հայրենիքը : Մեր մոլորակի ամէնէն հիւսիսային բնակուած շրջանն է, բեւեռային շրջանակին վրայ :

Շուէտը ճեղքելով՝ այցելուն վերջին կառաշարով կը հասնի Ռովանիէմի, ֆինլանտական Լափոնիոյ մայրաքաղաքը: Հոն կը գտնուի աշխարհի ամէնէն հիւսիսային երկաթուղային կայարանը : Անկէ, աւելի դէպի հիւսիս յառաջանալ փափաքողը ինքնաշարժով կը ճամբորդէ դէպի Նորվեկիական Լափոնիա, դէպի Գարասիոկ :

Ամէնէն շատ Լափոնիացիներ կը գտնուին Նորվեկիական Լափոնիոյ մէջ — մօտաւորապէս երեսուն հազար հոգի :

Միւս երեք Լափոնիաներուն մէջ, շուէտական, ֆինլանտական եւ ռուսական միայն մէկ քանի հազար Լափոնիացիներ կան : Եւ միւս բնակիչներէն կը զանազանուին իրենց հագուստներով մանաւանդ իրենց բուրդէ կապոյտ գըլխարկով՝ որ ունի չորս գագաթներ — որոնք ցոյց կուտան հորիզոնին չորս ծագերը :

Լափոնիացիներու գլխաւոր յատկանիշը՝ անոնց խորհրդապաշտութիւնն ու գործնական միտքն է: Անոնք իրենց գլխարկին մէջ կը պահեն իրենց ծխախոտը, լուցկին ու նոյնիսկ ուտելիքը :

Անհրաժեշտութեան պարագային՝ բարձի տեղ ալ կը գործածեն :

Շուէտի Լափոնիացիներու գլխարկը ուրիշ տեսակ է· զարդարուած խոշոր կարմիր բրդուկով մը: Սակայն, միակ տարբերութիւնը ատիկա չէ: Լափոնիացիներու ծագումը դիւրաւ կարելի է գուշակել իրենց հագուստներու գոյնէն ու ձեւէն :

Լափոնիացիները գրեթէ բոլորն ալ մանրակազմ են եւ մանկական երեսներ ունին, թէեւ մարդ կը կարծէ՝ թէ դարերէ ի վեր կ'ապրին անոնք: Անոնց քալուածքը անվարժ է եւ արագ, ինչպէս մանուկներունը, բայց անոնց կնճիռները կը վկայեն անոնց մեծ տարիքը :

Հազուադէպօրէն կը ժպտին եւ աւելի հազուադէպօրէն կը խնդան: Կարծես թէ կեանքը յաւիտենական սկիզբ մըն է

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

— Շատ են փոշմներ, շատ,— աւելացրեց Առաքելը,— կ'անիծեն իրենց առնախում ցեղապետներուն, որ Հայերուն կոտորեր են : Որ Հայեր մնային, հիմա մեր դրութիւն էսպէս չէղնէր, — կ'ըսէր Մարիֆ··· Կը դժգոհէին ընկեր Սալինից : Կ'ըսէին քոռ Քեմալ փաշէն Սարի Մոսկովին խաբեր է, սուտ բարեկամութիւն կ'ընէ Մոսկովի հետ, իսկ երկրի մէջ ժողովուրդներուն կը կոտորէ, Հայերուն, Ռուումներուն ջարդեց, կոտորեց, հիմի լէ Քրդերուն կը կոտորէ : Աշխարհ բերախտ է, կ'ըսէին, ուժեղներու սուտ ճշմարտի տեղ կ'ընդունուի ···

Առաքելը մի պահ լուռ մնաց ·

— Սարի Մոսկով Ռուսաստանին կ'ըսին Քրդեր ,— բացատրեց նա ,— եանի թէ չէկ Մոսկով, որովհետեւ Ռուսներ չէկին ···

Քննիչները չէին հասցնում գրի առնել Առաքելի պատմութիւնները: Իսկ նա մոռացել էր, որ գտնւում է բանտում, որ ցուցմունքներ է տալիս քննիչին, որ իր այդ ցուցմունքներից է կախուած իր բախտը, որդիների ու բարեկամների բախտը : Ոչ մի վատ բան նրա մտքով չէր անցնում այդ րոպէներին: Նա ամբողջովին յափշտակուած, ներշնչուած էր եղելութիւնները կրկին կենդանացնելով սեփական հոգու մէջ: Նա վերապրում էր իր ապրածը եւ երջանկանում էր :

×

Մինչեւ մութն ընկնելը քուրդ Նատոյի բանակատեղում պատիւներ արին Առաքելին, լսեցին ու խօսեցին, լսեցին ու խօսեցին, ու երեկոյեան կողմ ձիերն հեծան անհետացան : Առաքելի մօտ մնացին Մարիֆն ու երկու օգնական : Առաքելը յետոյ իմացաւ, որ Նատոն իր խմբով գընաց Մասիսի փէշերը քաշուած Քրդերին օգնութեան :

Մարիֆն ու իր երկու օգնականն Առաքելին իրենց հետ առած Դիտակի կողմը գնացին : Դիտակ հասան գիշերով : Առաքելը գտաւ իրենց տունը, պատերը համբուրեց, շեմից ներս մտաւ : Տունն աւերակ էր : Միայն պատերն էին կանգուն, առիքը չկար : Ներսը եղինջ ու թախտիկ էին բուսել, բարձրացել մինչեւ թոնդրի շրթները :

Մարիֆին Առաքելը խնդրեց, որ թոյլ տայ իրեն ժուռ գայ գեղի մէջ, բոլոր տներ ու թաղեր տեսնի, գնայ աղբիւրից ջուր խմի, մեծ խաչքարի մօտ նստի ու նայի Արածանու կողմը: Մարիֆը համաձայնեց ·

— Գնա, Առաքել, գնա, թող տղերք լէ քու հետ գան, բան չպատահի ···

Մինչեւ լուսաբաց Առաքելը դուրս մընաց, Մարիֆի օգնականներն էլ նրա հետ : Լոյսը որ բացուեց, Առաքելին տարան Մարիֆի մօտ, մեծ սինիով փլաւ բերին՝ դրան միս վրան : Առաքելը կուշտ կերաւ ու քնեց: Քնեց ու երբ արթնացաւ, կէսօրն անցել էր :

— Առաքել, — ասաց Մարիֆը, — քեզ տեսութեան են եկել, բոլ է քնիս ···

Առաքելին տեսութեան էին եկել ծանօթ Քրդեր Դիադինից ու Վանքից, Ջուջանից ու Սայդոյից, Տաշլիչայից ու Ղարաբազարից, ամէն մէկը մի գառ ու մի մաքի առաջն առած: Առաքելը, որ տնից դուրս եկաւ, անմիջապէս շրջապատեցին :

— Սար սարա, սարճաւա, բերէ մա, Առքել ···(*) :

Այնպէս փաթաթուեցին Առաքելին, կարծես զարիբութիւնից իրենց հարազատ եղբայրն էր վերադարձել : Ամէն մէկն իր համագիւղացի կամ քիրւա հային էր հարցնում, թէ ով է ողջ, ով է կենդանի՝ վանքեցի Մովսէսի տնից, ջուջանցի Դաւիթ աղի տնից : Էլ ում ասես, որ չէին յիշում, վաղուց մեռած գնացած մարդկանց, ջնջուած կորած տոհմերի : տխրում էին, որ չկան, եւ ուրախանում էին բարի լուր լսելով, չէ, սխալ կը լինի, որ ասես, թէ բոլոր Քրդեր աւազակ են եղել: Առաքելենց կողմերի Քրդերն Հայերը մինչեւ գաղթի օրերն էլ պաշտպանում էին, գաղթի ժաման էլ իրար պաշտպանում էին, գաղթի ժամանակ էլ շատերը մինչեւ Քորուն - Մ[illegible]սունա դաշտ եկան, ճամբու դրին Հայերին ախ ու վախով :

Առաքելն ի՞նչ անէր բերած նուէրնե ո՞ւր քշէր այդքան ոչխար ու գառ : ամէն օր նոր ու նոր գիւղերից գալիս էին նրան տեսնելու : Ծերերը նստում հետը մեծ սինիներից գառով փլաւ ուտում, երեխաները հաւաքւում էին րանց շուրջը, կանայք նայում էին դաների ետեւից : Տասնըհինգ օր Առաքելը մնաց իրենց գիւղում : Ամէն օր րիկնադէմին գերեզմանոց էր գնում, քում էր հօր գերեզմանի վրայ, համբուրում նրա կարմիր քարը, յետոյ գալիս համբուրում էր իրենց տան շեմաքարը, ապա գնում էր գիւղի դիմացի դար խաչքարը համբուրելու ու նստում նրա առաջ, նայում Ջիրաւի դաշտին, րածանուն, դաշտի վերջում մայր արեւին :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(30 Շար·)

(*) Մեր գլխի, մեր աչքի վրայ, մեր եղբայր Առաքել :

նոնց համար : Եւ սակայն, անոնք անցեալով ալ կ'ապրին եւ անոնցմէ շատեր, իրենց անունէն զատ կը կրեն նաեւ իրենց հօրը եւ մեծ հօրը անունները :

Նախնիքը պաշտելու եւ աւանդութեանց հաւատարիմ մնալու այս երեւոյթը չի նշանակեր սակայն, թէ Լափոնիացիները բոլորովին հեռու մնացած են քաղաքակրթութենէն :

Ցերեկին ամէն կողմ կը տիրէ աղմուկը կահագործներու մեքենաներուն եւ դըպրոցականներու երգերուն : Դպրոցականները, կարդալ – գրել սորվելէ զատ՝ կը սորվին նաեւ արդիական կարասիներ շինել : Նմանապէս կը լսուին փունկերու (պզտիկ ձիերու կողմէ քաշուող թղթատարական կառքեր) զանգակները եւ կիրակի օր, եկեղեցիին կոչնակները : Գարասիոկի մէջ կայ տախտակաշէն լուտերական (բողոքական) եկեղեցի մը, ուր տեղի կ'ունենայ նորվեկիական եւ լափոնական պատարագ : Լափոնիացիներէն շատեր, 17րդ դարէն ի վեր լուտերական են: Այլեւս հիւսիսային եղջերուներ չեն զոհեր Բնութեան չաստուածներուն եւ այլեւս չունին կախարդական թապուներ, որոնցմով՝ «նօէտ»ները, (կախարդները) կրնային ապագան գուշակել :

Գարասիոկի բնակիչները, որ Լափոնիացիներու ամէնէն ներկայացուցչական տիպերն են, գրեթէ աղքատ կեանք մը կ'ապրին եւ հազուադէպօրէն կը հեռանան հազար բնակիչ ունեցող գիւղէն, որ շինուած է անսահման ամայի տարածութեան մը մէջտեղը : «Ֆլիցամէր»ները, լափոնիացի վաչկատուն ցեղերը, գլխաւորաբար կը տեղափոխուին ձմրան վերջաւորութեան (Մայիսին) եւ ամրան վերջաւորութեան (Սեպտեմբերին) : Ասոնք են Լափոնիոյ երկու եղանակները, որ յանկարծօրէն կը փոխուին : Գարունը ինչպէս նաեւ աշունը՝ անծանօթ են : Ձմեռը՝ միջին ջերմութիւնը զերոյէն վար քառասուն է եւ ամառը՝ զերոյէն 20 վեր :

Լափոնիացիները գաղթելու կը ստիպուին հիւսիսային եղջերուներու սնունդին պատճառով, որովհետեւ, Լափոնիոյ մէջ խոտը քանի մը միլիմեթրէն աւելի չաճիր :

Ձմրան վերջաւորութեան՝ «Ֆլիցամէր»ները, իրենց հօտերը կ'առաջնորդեն դէպի ծովեզերքները եւ ամրան վերջաւորութեան՝ դէպի երկրին ներսերը : Այս աւանդութիւնը հիմնական օրէնք է եղած : Հիւսիսային եղջերուները թանկագին են Լափոնիացիներուն համար : Անոնց սընունդին ու տնտեսական կեանքին հիմը կը կազմեն : Հիւսիսային եղջերուի միս շատ ուտելով՝ աւելի կը տոկան ցուրտին : Հիւսիսային եղջերուները անոնց կուտան նաեւ ճարպ, լոյսի համար՝ ձէթ, հագուստի եւ վրանի համար՝ իրենց մորթը : Անոնց եղջիւրները կը վերածուին դանակի եւ զարդերու եւ գրոսաշրջիկներուն համար՝ հրաշալի յիշատակներու :

Էգ եղջերուներն ալ կուտան իրենց առատ ու սննդարար կաթը :

Նորվեկիացիներուն, Շուէտացիներուն ու Ֆինլանտացիներուն հետ Լափոնիացիներու յարաբերութիւնները շատ սիրալիր են :Բայց, Լափոնիացիները Լափոնիացի կը մնան, մերժելով քաղաքակրթութեան յառաջդիմութիւններէն շատերը, զորս Սկանտինաւիացիները կը փոխադրեն իրենց երկիրը : Քրիստոնեայ են եւ իրենց կեանքի պայմանները բարելաւուած են վերջին տարիներու ընթացքին կառուցուած հիւանդանոցներով ու փաճառատուններով : Բայց, անոնք կը մերժեն մեքենականացման գրեթէ բոլոր տեսակները :Ինքնաշարժ կը նստին, բայց, բնաւ ինքնաշարժ մը չեն գներ եւ չեն ուզեր գաղափար ունենալ սաւառնակի մասին : Չեն սիրեր վաճառատուններու մէջ ծախուող դանակները, տնական տարազները եւ հագուստները, որովհետեւ, հաւատարիմ՝ իրենց աւանդութեանց, կ'ուզեն գործածել իրենց հնարած ու շինած գործիքներն ու հագուստները : Կ'ուզեն զգալ՝ թէ ձմեռը երկար գիշեր մըն է եւ ամառը երկար օր մը : Եւ չեն աճապարեր, բացի այն ատենէն՝ երբ Բնութիւնը, յանկարծ կը փոխէ եղանակը :

Դպրոցներուն մէջ, տղաքը կը սորվին կարդալ ու գրել ու միեւնոյն ատեն նաեւ՝ զանազան արհեստներ, փորագրութենէ մինչեւ դերձակութիւն : Ուսուցիչներէն շատերը թէեւ Նորվեկիացի են, բայց կը սորվեցնեն ու կը ջանան պահպանել լափոներէն լեզուն :

Գալով Լափոնիացիներու վայելքներուն, շատ քիչ են, բայց բուռն : Անոնց կեանքը դժուարին է, բայց երբեք չեն գանգատիր : Քիչ խօսող են, հազուադէպօրէն կը բարեւեն եւ աւելի հազուադէպօրէն ձեռք կուտան :

Բայց, կեանք մը փրկելու համար, միշտ պատրաստ են իրենց կեանքը վտանգելու : Իրենց մեծագոյն ուրախութիւնը՝ կէս գիշերուան արեւն է, որ կ'աւետէ գալուստը ամրան ու ցերեկուան :

Թարգմ. ՎԱԶՐԻԿ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Թրքական թերթերը կը շարունակեն ըզբաղիլ Ապրիլեան Եղեռնի տարեդարձով, անշուշտ իրենց հասկցած ձեւով : *Հիւրիէթ* հետեւեալը կը գրէ Ապրիլ 8ի իր թիւին մէջ :

« Ապրիլ 24ին, ամբողջ աշխարհի հանրային կարծիքին առջեւ, Թուրքիոյ դէմ միջազգային նոր պայքար մը պիտի մըղուի : Պէյրութի Օրթոտոքս Եկեղեցիին առաջնորդութեամբ, Ապրիլ 24ին, Փարիզի, Նիւ Եորքի, Աթէնքի, Լոնտոնի եւ Հարաւային Ամերիկայի զանազան քաղաքներուն մէջ «Ջարդուած Հայերու» յիշատակին սգահանդէսներ պիտի սարքուին : Պէյրութի Օրթոտոքս Եկեղեցին կը յայտարարէ թէ 1915ին, Թուրքիոյ մէջ հազարաւոր Հայեր ջարդուած են, եւ « Յիսնամեակի» մը անունին տակ, կ'ուզէ այս դէպքը երեւան հանել :

Այս առթիւ մասնաւոր ծրագիր մը պատրաստուած է, որով Ապրիլ 24ին, գրեթէ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ սգահանդէսներ տեղի պիտի ունենան, զոհերու յիշատակը ոգեկոչելու եւ «Թուրքերու վայրագութիւնները ծանուցանելու » համար : Մանաւանդ աշխարհի մեծ կեդրոններուն մէջ, կարգ մը գրգռիչներու դրդումով, ձայնասփիւռները եւ հեռատեսիլներն ալ պիտի մասնակցին այս գործին, որպէսզի համաշխարհային բընոյթ ստանայ ան : Այս արարողութիւնները, ճառերը եւ հրատարակուած գըրքոյկները պիտի սփռուին ռատիոներով եւ հեռատեսիլներով : Այս միջոցներով պիտի հասկցնեն թէ անցեալին մէջ Թուրքիոյ Հայերը ինչպէս ջարդուած են արիւնարբու կոտորածով մը, եւ օրինակներով ցոյց պիտի տրուի «Թրքական վայրագութիւնը », աշխարհի հանրային դատաստանին առջեւ :

ՈՒՐԿԷ՞ ՈՒԺ Կ'ԱՌՆԵՆ

Անոնք որ ուշի ուշով կը հետեւին այս պատրաստութիւններուն, կը տեսնեն թէ Հայերը գործիք կ'ըլլան Յոյներուն եւ այս գրգռութեանց կեդրոնը Յունաստանի մէջ է, Հայերը հոնկէ ուժ կ'առնեն : Կիպրոսի դէպքերուն առթիւ, կղզիի Թուրքերուն դէմ ի գործ դրուած բարբարոսութիւնները լայն արձագանգ ունեցան, եւ աշխարհի ուշադրութիւնը անոնց վրայ կեդրոնացած է ներկայիս : Ահա թէ ինչու Հելլէնները եզական անպատկառութեամբ մը սկսած են հիմա հին տետրակները «խառնշտկել» :

Հայոց Ջարդերու յիսնամեակը տօնելու համար որեւէ պատրաստութիւն չկար նախապէս : Կիպրոսի Արտաքին Նախարար Կիպրիանու յանկարծ ճառ մը խօսեցաւ ՄԱԿի ընդհ. ժողովին մէջ, եւ ըսաւ .— « Ելեր են Կիպրոսի մէջ յունական վայրագութիւններէն ճառելու, Ապրիլ 24ին, ամբողջ աշխարհ պիտի իմանայ թէ Թուրքերը Հայերու դէմ ինչ վայրագութիւններ գործած են, պիտի հասկնայ անոնց աստիճանը »:

Յոյներու նպատակը որոշ է, Կիպրոսի խժդժութիւնները մոռացութեան տալու և քօղարկելու համար, շահագործել հայկական խնդիրները : Յոյներու կողմէ կազմակերպուած այս պայքարին մէջ Օրթոտոքս եկեղեցիները առաջնակարգ դեր մը ստանձնած են :

Առիթէն օգտուելով, մասնաւորաբար Ամերիկայի մէջ Թրքութեան դէմ գործող մեծահարուստ Հայերը գերմարդկային ճիգեր կը թափեն, ռատիոներէն եւ հեռատեսիլներէն օգտուելու համար : Անոնք նիւթական օժանդակութիւններ կ'ընեն, այս նպատակին հասնելու համար : Իրենց բուն նպատակը Հայոց Ջարդերու խնդիրը չէ, այլ Կիպրոսի դէպքերուն վըրայ նոր քօղ մը սփռել :

Ինչպէս յայտնի է, առաջին ընդհ. պատերազմին, ներքին զանազան խլրտումներու ընթացքին, Հայերն ալ զանազան վայրերու մէջ ըմբոստութիւններ կազմակերպած, նոյնիսկ Թուրքերու դէմ զուլումներ ըրած են : Այն ատեն Թուրք կառավարութիւնը, որ դէմ յանդիման գտնուած էր այլազան խնդիրներու հետ, մէկ կողմէ Ռուսիոյ եւ միւս կողմէ Դաշնակից Գերմանիոյ ազդեցութեան տակ մնալով, զսպողական շարժումներու ձեռնարկած էր: Թուրքեր սպաննուած էին Հայերու կողմէ, Հայերն ալ զսպումի ընթացքին մեռած էին : Մէկ մասը արտասահման փախած, միւս մասն ալ երկրէն դուրս հանուած էին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ

Այսօր միակ ճշմարտութիւն մը կայ, սակայն: Թուրքիոյ մէջ ներկայիս մօտաւորապէս ութսուն հազար հայ հայրենակիցներ կ'ապրին, և իւրաքանչիւրը Թուրք ազգին մէկ մէկ անհատներն են: Աշխատասէր, ուսեալ, հայրենակցական պարտականութիւնը կատարող Թուրք հայրենակից Հայերը անշուշտ ցաւ կը զգան այս պայքարէն» :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Հնագիտական հարցերու նուիրուած համագումար մը տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ, որուն մասնակցեցան զանազան երկիրներու բարձրագոյն կրթարաններու ուսանողներ :

Օտար ուսանողները հետաքրքրութեամբ լսած են Հայաստանի մէջ կատարուած հնագիտական աշխատանքներուն զեկոյցը :

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Քանի մը օրուան համար Երեւան այցելած է երգահան Արամ Խաչատրեան : Մասնակցեցաւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի ընդհ. ժողովին :

Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երեւանի միջնակարգ դպրոցներէն մէկը կոչուեցաւ Դ. Վարուժանի անունով :

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (208)

ԷԿԵՐԻ * * ԱՍՏՂԵՐԸ

Ու մինչ այն, այս անթիւ բանակը պէտք է կերակրել: Կը կարծե՞ս թէ կարենան այս բոլոր բանակին բաւարար կերակուր բերել առատօրէն: Կը կարծե՞ս թէ ամէն անգամ պէտք եղածը կարենան ճարել : Ու եթէ վրանին հասնի հոկտեմբերեան եղեամը, կը կարծե՞ս թէ այս տաք կլիմաներու վարժած ժողովուրդը անօթի փորով ու մսած մորթով մեր պարիսպներու վրայ պիտի վազեն :

Թնդանօթի գնդակ մը ինկաւ քովերնին ու հողին մէջ ծակ բացաւ :

Տոպօ պարզ ակնարկ մը նետեց դէպի վեր հրացանակիրներուն ու շարունակեց.

— Մեր ժողովուրդը արի կը մնայ մինչեւ որ մեզ արի տեսնէ : Կարեւոր է ուրեմն որ պահենք բերդը մինչեւ որ անոնք ուտելիք ունին, մինչեւ որ օդը ցրտանայ, մինչեւ որ Թագաւորին բանակը հասնի :

— Իսկ եթէ ուտելիք գտնե՞ն, ու եթէ Հոկտեմբերին եղեամը չիջնէ՞, եւ եթէ Թագաւորին բանակները Տիէօրի առջեւ սպասե՞ն :

Եթէ Գրիգոր այս հարցումները այնպիսի շեշտով մը արտասանէր որ կարելի ըլլար չորրորդ հարցում մըն ալ ետեւէն մտածել՝ թերեւս առանց այլ եւ այլի Տոպօ շղթայի զարնել կուտար զինքը : Բայց Գրիգոր բաց դէմքով, գրեթէ ժպտելով կը խօսէր, գուցէ եւ ոչ իսկ անոր համար որ Տոպօ պատասխանէր այլ պարզ մտերմիկ խօսակցութեան պէս, կարծելով թէ Տոպօ այս բաներէն դուրս դեռ ուրիշ բանի մը վրայ ալ վըստահութիւնը դրած էր :

Տոպօ ուսերը թօթուեց :

— Էկէրի եպիսկոպոսը լուր չղրկե՞ց որ մեզի համար պիտի պատարագէ :

×

Նոյն իրիկուն մայրամուտի ժամանակ սեւաքօղ կին մը անցաւ աճապարանքով հրապարակէն : Իրեն կ'ընկերանար տասներհինգ տարեկանի մօտ սեւամորթ պատանի մը միայն ու խոշոր շուն մը :

Շունը առուակ հասնելով ջուր մտաւ, իսկ կինը ձեռքերը կոտրտելով կը քալէր վեր վար ջուրի ափին, ու դէպի դուռը կը նայէր: Դուռը երեկոյեան վեր քաշեցին ու ներսէն կղպեցին բազուկի հաստութեամբ արգելիչ երկաթէ ձողերով : Կինը կարծես անոր կը սպասէր, երբ դուռը գոցեցին, առանց քղանցքը վեր քաշելու անցաւ ջուրէն :

— Զաւակս, — գոչեց գրեթէ ճչալով երբ դրան առջեւ հասաւ,— իմ զաւակս :

Տոպոյին իմաց տուին թէ փոքրիկ Թուրքին մայրը դրան առջեւն է :

— Եթէ մտնելու փափաք ունի ներս թողուցէք, — պատասխանեց Տոպօ :

Վեր քաշուած կամուրջին վրայ, որ միանգամայն երբ դուռ ալ կը ծառայէր, երկաթէ փոքրիկ նեղ դուռ մը կար, բացին կնոջ համար :

Կինը սակայն զարհուրած ընկրկեցաւ :

Շունը կը հաչէր :

— Զաւակս,— կ'աղաչէր կինը դարձեալ :

Ու ձեռքը քսակ մը առնելով մէջէն միւս ափին մէջ կը թափէր հնչիւն ոսկիները :

Դուռը նորէն գոցուեցաւ :

Կինը ձեռքերը կոտրտելով սկսաւ քալել նորէն դրան առջեւ, ու քօղը վերցնելով արցունքները սրբեց սպիտակ թաշկինակով. մինչ շարունակ կը ճչար .

— Սելիմ, զաւակս :

Վերջապէս երկաթէ դուռը բախեց :

Դուռը նորէն բացուեցաւ, բայց կինը նորէն ետ քաշուեցաւ :

Այն ատեն Գրիգոր երեւցաւ դիտարանին վրայ՝ դրան վերեւ, մանչուկը ձեռքը բռնած բարձրացուց :

— Սելիմ, — ճչաց Թուրք կինը, կարծես հոգին արձակէր այդ ճիչով, ու երկու բազուկները դէպի տղան կարկառեց, — Սելիմ, Սելիմ :

— Անամ, — սկսաւ լալ մանչուկն ալ :

Շունը ուրախութեամբ կը ցատկռտէր ու կը հաչէր :

Գրիգոր չէր կրնար խօսիլ, բայց տղան այո, ու ան պոռաց իր մօրը :

— Քրիստոնեայ գերիով մը կրնաս զիս ազատել, կռիւէն վերջ :

Կինը ծունկի եկաւ ու կարծես այդ միջոցէն անդին դրկել ուզէր զաւակը, տարածեց երկու բազուկները .ու երբ տղան աներեւոյթ եղաւ՝ համբոյրներ նետեց անոր ետեւէն :

Այն գիշեր մութը պատեր էր բերդը, քաղաքը, լեռները ու բոլոր աշխարհը : Տոպօ ուշ պառկելու գնաց, բայց կէս գիշերին նորէն շրջան մը ըրաւ ամրոցներուն վրայ : Հաստ չուխայէ երկար վերարկու մը հագած էր ու գլուխը սեւ թաւշէ գըլխարկ մը. ձեռքը բռնած էր պահակներու անուանացանկը :

Նոյն պահուն հերթապահ սպան Զօլթային էր, ան ալ վերարկու հագած էր, որովհետեւ գիշերը զով էր: Տոպօն տեսնելուն՝ Աղեքսանդրի ամրոցին վրայ՝ անխօս բարեւ տուաւ սուրով :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Ս · ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ
Լ · Տօնիկեան երկու հարիւր ֆրանք :

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶ, Ս · ՅՈՎՀ · ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 19·30:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Յիշատակ Չարչարանաց, Խաչելութեան եւ Թաղման Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Թափօր երեկոյեան ժամը 17:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ .— Ճրագալոյց Զատկի : Ժամերգութիւն ժամը 15·30, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17:

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ, Յարութիւն Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամերգութիւն ժամը 8, պատարագ 10: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ · ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի) :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ .— Մեռելոց, ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10ին:

×

ԼԻՈՆ Ս ·ՅԱԿՈԲ

ԱՒԱԳ – ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ .— Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8ին, Յիշատակ Ընթրեաց *Ս · Պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայի արարողութիւն երեկոյեան ժամը 4ին, Կարգ Չարչարանաց, (խաւարում) ժամը 7ին:*

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Կարգ Թաղման երեկոյեան ժամը 6ին:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ .— Ժամերգութիւն եւ Ընթերցուածք ժամը 16ին, Ճրագալոյց Զատկի, պատարագ ժամը 17·30ին:

ԿԻՐԱԿԻ .— Ժամերգութիւն ժամը 8ին, Զատիկ, պատարագ 10ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ժամերգութիւն ժամը 8·30ին, Մեռելոց, պատարագ ժամը 10ին, հոգեհանգիստ 11ին :

ՇԱԲԱԹ; (24 Ապրիլ) .— Պատարագ ժամը 9ին, Օր · Նահատակաց հոգեհանգիստ ժամը 10·45ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Յիշատակ Ընթրեաց, ժամերգութիւն եւ Նախատօնակ 8·30, պատարագ 10, Հաղորդութիւն տղոց 11, Ոտնլուայի արարողութիւն երկսեռ խումբով 5, Խաւարում 7·30 :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Յիշատակ Խաչելութեան, ժամերգութիւն 10, Թաղման արարողութիւն 17:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ .— Ճրագալոյց Զատկի, ժամերգութիւն 8·30, ընթերցուածք 16·30, պատարագ Խթումի, երկսեռ խումբով 17·45 :

ԿԻՐԱԿԻ .— Զատիկ, ժամերգութիւն, Նախատօնակ եւ Անդաստան 7·30, պատարագ, երկսեռ խումբով 10, Ընթերցում Վեհ · Հայրապետի պատգամի :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ .— Մեռելոց, ժամերգութիւն 8, պատարագ ,երկսեռ՝ խումբով 10, Հոգեհանգիստ 11·45:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻ, (25 Ապրիլ), Ազգ · Մեծ Սգատօն, *Յիշատակ բիւրաւոր Նահատակացն մերոց, յընթացս համաշխարհային Ա · եւ Բ · պատերազմաց :*

Առաւօտ ժամերգութիւն, պատարագ եւ հոգեհանգիստ 8 – 11·30 :

×

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս · Թ · ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Ժամերգութիւն 9ին, փոքրիկներու Հաղորդութիւն 9–10, պատարագ՝ 12: Ոտնլուայ 5, Խաւարում 8ին :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Յիշատակ Չարչարանաց եւ Թաղման կարգ երեկոյեան ժամը 6ին:

(Շար ·)

ՊՕՄՈՆ, Ս · ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Յիշատակ Ընթրեաց, ժամերգութիւն 8ին, պատարագ 10ին, Ոտնլուայ 17ին:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Յիշատակ Խաչելութեան Թաղում ժամը 17·30ին:

×

ՏԷՍԻՆ · Ս · ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Պատարագ ժամը 10, Յիշատակ Ընթրեաց Ոտնլուայ, 15, Խաւարում 20 :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Կարգ Թաղման ժամը 18·30:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ .— Ժամերգութիւն եւ Ընթերցում ժամը 5, Ճրագալոյց, պատարագ ժամը 17·30:

ԿԻՐԱԿԻ .— Ժամերգութիւն ժամը 8·30, Զատիկ, պատարագ ժամը 10ին :

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 16ԻՆ .— Հոգեհանգստեան պաշտօն կը մատուցուի Փարիզի Ս · Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ : Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ · ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18ԻՆ .— Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ : Հաւաքուիլ, Մեթրօ Ժորժ Ե.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)
Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exarque apostoloique arménien en France

ԺԱՄԸ 20·30ԻՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՐԵԿՈՅ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
Մանրամասնութիւնները մեր յետագայ թիւերով :

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Ժամերգութիւն եւ Ոտնլուայ ժամը 15ին, պատարագ 16ին, Խաւարում ժամը 20ին :

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Ժամերգութիւն ժամը 17ին:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ .— Ժամերգութիւն ժամը 17ին, ձայնաւոր պատարագ 18ին :

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ .— Ժամերգութիւն ժամը 10ին: Հայրապետական ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ .— Մեռելոց, ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին :

×

ՇԱՒԻԼ, Ս · ԳՐԻԳՈՐ – ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Աւագ շաբթուան արարողութիւններուն համար տես Փարիզի եկեղեցւոյ ժամանակացոյցը, բացի Հինգշաբթի առաւօտուան պատարագէն :

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս · ԽԱՉ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Ընթրեաց պատարագ ժամը 10·30, Ոտնլուայ 17·30, Խաւարում 20·30:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Թաղում 17·30:

×

ՊՈՒԼՎ · ՕՏՏՈՅԻ Ս · ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 13 Ապրիլ .— Տան կուսանաց ժամը 20 :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 Ապրիլ .— Հսկում ժամը 20:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 15 Ապրիլ .— Պատարագ մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 8–11, Ոտնլուայ ժամը 16, Խաւարում 20 :

Աւագ Հինգշաբթի օրուան արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պիտի քարոզէ Թեմիս Առաջնորդ Գերշ · Տ · ԱՐՏԱԽԱԶԴ ԵՊԻՍԿ · ԹՐԹՌԵԱՆ :

ՈՒՐԲԱԹ, 16 Ապրիլ .— Թաղում Քրիստոսի ժամը 16 :

ՇԱԲԱԹ, 17 Ապրիլ .— Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ .— Պատարագ Ս · Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէի գերեզմանատուն ժամը 14–17 :

×

Ս · ԺԵՐՈՄ, Ս · ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ .— Ժամերգութիւն 8·30ին, պատարագ 10ին, Ոտնլուայ 17ին, Խաւարում 20ին:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ .— Ժամերգութիւն 10ին, Թաղում 17·30ին:

×

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ի գիտութիւն Կրընոպլի եւ շրջակայից հասարակութեան :

Այս Երկուշաբթի առաւօտ Մեռելոց, պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ · Փօւ – բէքեան: *Ռիւ Ժէի սրահը :*

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ) .— Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ: Պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ · Փօւբէքեան, *Սէն Լուի եկեղեցին, Ռիւ Սօ (Փլաս Կորնէթ) ժամը 9–11, յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ թափօրով :*

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20·45ին, Սալ տէ Քօնկէռ *(Թաղապետարանի կից), ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու: Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ :*

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

1915 – 1965
ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ – ՌԷՍԻԹԱԼ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ ԼԻՈՆ ԻԵՒ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԱԶԳ · ՄԻՈՒԹԵԱՆ :

Նուիրուած

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Դասախօսութիւն, «Կոմիտաս վարդապետ», Յ · Աբրահամեան :

Երգ՝ Օր · Լ · Քէօմիւրճեան, *(որ պիտի երգէ Կոմիտասի դասական եւ ժողովրդային երգերէն): Դաշնակի ընկերակցութեամբ* Օր · Ֆէլլահեանի :

Ջութակ, Պ · Պ · Աբրահամեան եւ Պէրպէրեան :

Յիշատակի այս հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 25 Ապրիլին, ժամը 20·30ին, Ազգ · Տան մեծ սրահին մէջ :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ · Յ · Դ · Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

« Մալաթիոյ Կրթ · Միութեան 60ամեայ տարեդարձը, Մայիս 2ին, Ազգ · Տան մեծ սրահին մէջ» : Մանրամասնութիւնները յետագային (Լիոն):

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ ՈՒԹԻՆ

Լրացաւ *Յառաջի* վերհրատարակման 20րդ տարին եւ մեր բաժանորդներու մեծ մասին տարեշրջանը: Կը խնդրենք որ բարի ըլլան նորոգել իրենց բաժանորդագրութիւնը, առանց սպասելու առանձին դիմումներու :

Կրկին շնորհակալութիւն մեր բոլոր պարտաճանաչ բաժանորդներուն որոնք կ'ապահովեն թերթիս կանոնաւոր հրատարակութիւնը :

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ .— Հ · Յ · Դ · «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ · ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ :

ԱԼՖՈՐՎԻԼ .— Հ · Յ · Դ · Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէի ժողովը այս Ուրբաթ, ժամը 21ին: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՎ ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ
2 Օր Մոսկուա 15 օր Երեւան
Մեկնում 26 Օգոստոս, Վերադարձ 12 Սեպտեմբեր
Հայաստան այցելելու լաւագոյն թուականը :
Կազմակերպիչ՝ ՎԵՐ · Յ · ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ
Այժմէն արձանագրուեցէք այս հաճելի եւ մատչելի ճամբորդութեան համար :
Գին 2080 ֆրանք մէկ անձի համար
Դիմել կազմակերպիչի հասցէին
PASTEUR ARTHUR HELVADJIAN
6, Place de la Rotonde — ST - JÉROME — MARSEILLE - 13e
Tél. : 62-85-10 C. C. P. 914-04 Marseille

ԷՒՐՈՊԱՅԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ
ՀԷԼՎԱ ԹԱՀԻՆ
ԼՈԳՈՒՄ ՇԱՐՈՑ
Սուսամ – (ՌՈՃԻԿ)
ՀԷԼՎԱ ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ
LE BOSPHORE MARQUE DEPOSEE
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA • CHOCO-LOC
Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
15
ԱՊՐԻԼ
JEUDI
15 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10284
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.284

ՕՐՈՒԱՆ ԽՈՀԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

1878ի Սան Ստեֆանոյի դաշնագրէն մինչեւ 1914 Փետրուար 8ի (Ն. Տ.) Բարենորոգումներն ռուսեւթուրք համաձայնագիրը «Հայկական Հարց» կը նշանակէր «կեանքի, ինչքի եւ պատուի ապահովութիւն» :

Ո՛չ մէկ ատեն Հայերը օսմանեան կայսրութենէն անջատուելու եւ անկախ պետութիւն կազմելու պահանջ են ներկայացուցած :

Մեր յեղափոխական կուսակցութիւններն ալ իրենց ծրագիրներուն մէջ շատ համեստ էին : « Բարենորոգումներ» միայն կը պահանջէին հայաբնակ նահանգներուն համար, ուր Հայը տէր չէր իր կեանքին, ճակտի քրտինքով շահած վաստակին եւ իր ընտանեկան պատուին :

Պերլինի վեհաժողովէն երեսունըվեց տարի վերջ, Պոլսոյ մէջ 1914ին ստորագրուած համաձայնագիրը վերջապէ՛ս որոշ չափով պիտի բարւոքէր Թուրքիոյ մեր հայրենակիցներու կեանքը :

Ի՞նչ կը տրամադրէր նոր համաձայնագիրը (26 Յունուար – 8 Փետրուար 1914) :

Արեւելեան Անատոլուն պիտի բաժնուէր երկու մարզերու : Առաջինը՝ Էրզրումի, Տրապիզոնի եւ Սեբաստիոյ նահանգները՝ կեդրոն ունենալով Էրզրումը : Երկրորդը՝ Վան, Պիթլիս, Խարբերդ եւ Տիարպէքիր, կեդրոնը՝ Վան : Իւրաքանչիւր մարզի գլուխը պիտի դրուէր օտար մարզպան մը, որ իր ձեռքին մէջ պիտի կեդրոնացնէ վարչական մեքենան, դատարաններու, ոստիկանութեան եւ ոստիկանզօրաց հակակշիռը :

Եթէ շրջանի անդորրութեան պահպանման համար ապահովութեան ուժերը բաւարար չըլլան, մարզպանը իրաւունք պիտի ունենայ զինուորական ուժեր առնելու իր տրամադրութեան տակ :

Մարզպանը իրաւասութիւն պիտի ունենայ պաշտօնանկ ընելու անկարող պաշտօնեաները եւ դատարան յանձնելու օրէնքով պատժուելիք արարքի մէջ գտնուողները : Անոնց տեղ նորեր պիտի նշանակէ :

Հողային վէճերը պիտի կարգադրուին մարզպանի անմիջական հսկողութեան տակ :

Կարեւոր էր այս կէտը, որովհետեւ տասնեակ տարիներէ ի վեր հայ գիւղացին կը կեղեքուէր ու կը շահագործուէր քիւրտ ցեղապետներու եւ թուրք «միւլթէզիմ»ներու կողմէ : Պատրիարքին կողմէ Բ. Դրան ուղղուած թաքրիրներուն մէջ հողային խնդիրները գլխաւոր տեղը կը բռնէին :

Օրէնքները, հրովարտակները եւ պաշտօնական զեկոյցները պիտի հրատարակուին տեղական լեզուներով : Դատարաններու առջեւ եւ վարչական պաշտօնատանց մէջ Հայերը իրաւունք պիտի ունենան արտայայտուելու իրենց մայրենի լեզուով, եթէ մարզպանը յարմար դատէ :

Հանրային կրթութեան ելմտացոյցէն իւրաքանչիւր ազգութեան բաժին պիտի հանուի հայրենակիցներու վճարած տուրքին համեմատութեամբ :

Համիտիէ հեծելագունդերը պիտի վերածուին պահեստի հեծելազօրքի : Անոնց զէնքերը պիտի պահուին զինուորական մթերանոցներուն մէջ եւ ենթականերուն պիտի տրուին միայն ռազմափորձերու եւ ընդհ. զօրաշարժի պարագային :

Ամէնէն ուշը մինչեւ մէկ տարի մարդահամար պիտի կատարուի իւրաքանչիւր մարզի մէջ, ճշդելով բնակիչներու կրօնքը, ազգութիւնը եւ լեզուն : Մինչ այդ, Թաղապետական եւ վարչական ժողովներու անդամները պիտի բաղկանան կէս առ կէս քրիստոնեաներէ եւ իսլամներէ :

Ոստիկաններն ու ոստիկանազօրքերը նոյնպէս հաւասարապէս պիտի բաղկանան իսլամներէ եւ ոչ-իսլամներէ, եթէ մարզպանները անպատեհութիւն մը չտեսնեն :

Համաձայնագիրը անմիջապէս գործադրութեան դրուեցաւ : Նորվեկիացի Հոֆ մարզպան նշանակուած ըլլալով Վան – Պիթլիս – Խարբերդ – Տիարպէքիր մարզին՝ շուտով նշանակեց իր գործակիցներն ու խորհրդականները — որոնց շարքին կարեւոր թիւ մը կը կազմէին Հայերը — եւ մեկնեցաւ Վան :

Տեղւոյն կուսակալը՝ դժգոհ իր գլխուն վրայ «կեավուր» պետի մը նշանակումէն՝ պատշաճ ընդունելութիւն չէր ըրած : Սակայն նորվեկիացի մարզպանը կրցեր էր արժանի դասը տալ անոր :

Էրզրում – Տրապիզոն–Սեբաստիոյ շրջանի մարզպան հոլանտացի Վեսթէնէնկ տակաւին չէր մեկնած իր տեղը, երբ պայթեցաւ ընդհանուր պատերազմը, իւղ քսելով Թուրքերու հացին :

Բարձրագոյն Դուռը փութաց պատռել Բարենորոգումներու համաձայնագիրը եւ իրենց տեղերը ճամբեց օտար մարզպանները :

Քանի մը ամիս վերջ հանդիսաւորապէս պիտի ջնջէր նաեւ «կապիտիւլասիոն»ները, միանգամ ընդ միշտ ձերբազատուելու համար մեծ պետութեանց առանձնաշնորհներէն ու հակակշռէն :

Թուրքերը չէին կլլած մեծ պետութեանց, մասնաւորապէս Ռուսիոյ ճնշումին տակ իրենց պարտադրուած բարենորոգումներու այս ծրագիրը, որ տեղական ինքնավարութիւն կուտար հայկական նահանգներուն եւ օտար մարզպաններ կը դնէր կուսակալներու գլխուն վրայ :

Ապտիւլ Համիտ քանիցս հակառակած էր եւ տեղի չէր տուած եւրոպական պետութեանց ճնշումներուն առջեւ : Այժմ Թուրք ազգայնամոլ Իթթիհատը կը պարտաւորուէր գլուխ ծռել, խայտառակուելով Թուրք հանրային կարծիքին առջեւ :

Բարենորոգումներու այս վերջին ծրագիրն է, որ յորդեցուց բաժակը եւ ոճրագործ Իթթիհատը առիթէ օգտուեցաւ՝ բնաջնջելու համար Հայութիւնը՝ կանխամտածուած սադայէլական վայրագութեամբ :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՆԾԱՆՕԹ ԱՇԽԱՐՀ ՄԸ ՈՒՐ ԲԱՆԱՒՈ՞Ր ԷԱԿՆԵՐ ԿԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Ծանօթ է որ խորհրդային մամուլի «Թաս» գործակալութիւնը հեռագիր մը կուտար առջի օր, որ բաւական աղմուկ կը հանէր աշխարհի չորս կողմը : Արդարեւ ըստ ռուս խումբ մը գիտականներու, տարի մըն է, նշաններ կը ստանան, որոնցմէ այն տպաւորութիւնն ունեցած են թէ գերքաղաքակրթութիւն մը գոյութիւն ունի անջրպետին մէջ : Այս գիտունները կ'ըսեն թէ հարիւրաւոր միլիոն քիլոմեթր հեռու գտնուող կէտէ մը հաղորդումներ առած են որոնք բացառիկ բնոյթ ունին : Ասոնք կը կրկնուին կանոնաւոր կերպով հարիւր օր տարբերութեամբ, յետոյ կը տկարանան, կրկին կը զօրանան :

Ամէնէն խոհեմ յայտարարութիւնը այս մասին, ըրած է Եոսէֆ Շկլովսկի, որ կ'ըսէ .— « Ինչ որ նուազագոյն կրնանք ըսել այն է թէ բոլորովին նոր տեսակի աստղ մը գտնուած է Ծիր Կաթինի մէջ» : Խորհրդային ուրիշ գիտուններ նուազ վճռական են, բայց կ'ընդունին թէ «պատմութեան ամէնէն նշանաւոր յայտնութիւններէն մէկը կրնայ ըլլալ» :

Մամուլի ասուլիսի ընթացքին սակայն, ռուս աստղաբաշխներ շատ աւելի վերապահ եղած են : «Ոչ մէկ փաստ կայ, վերջնական ձեւով թէ մեր Ծիր Կաթինի մէջ գերքաղաքակրթութիւն մը գոյութիւն ունի : Կը շարունակենք մեր քննութիւնները եւ կ'աշխատինք հասկնալ նշանները » :

Տոքթ. Կարդաշեւի համաձայն, հաղորդումներու կանոնաւորութիւնը (100 օրը, անգամ մը) ցոյց կուտայ թէ արուեստական «ձայնասփիւռ» մը կայ, այսինքն բանականութեան տէր մարդոց կողմէ ղեկավարուած : Փրոֆ. Շոլոմիցկի շատ հրապուրիչ կը գտնէ այս բացատրութիւնը, բայց կը խորհի թէ իր պաշտօնակիցները քիչ մը շուտ խանդավառուած են :

Շոլոմիցկի եզրակացուցած է թէ Սէ Թէ Ա–102 (այդ անունը տուած են) կէտը շատ փոքր է եւ անոր հաղորդումները պարբերականութիւն մը ունին որ ցարդ նկատի առնուած չէր :

Կարտաշեւ հրաւիրած է օտար գիտունները որ գործակցին : « Եթէ, շեշտած է խորհրդային գիտունը, Սէ Թէ Ա–102 աւելի փոքր է քան ինչ որ կը կարծուի ներկայիս, պատճառ է որ լուրջի առնուի «անծանօթ աշխարհի »մը վարկածը : Ընդհակառակն եթէ, Ամերիկայի Փալոմարի դիտարանը, որ միակն է ի վիճակի, տեսողական դիտողութիւններու համար, կարենայ հաստատել թէ աստղը աւելի հեռու է քան այն հինգ միլիոն «լուսատարի»ները զորս կը գնահատէ Շոլոմովսկի, այն ատեն վարկածը բոլորովին ջուրը կ'իյնայ » :

Կը թուի թէ խորհրդային գիտուններ դժգոհ են «Թաս» գործակալութեան լուրը հաղորդած ձեւէն : Կը նկատուի թէ կուսակցական պաշտօնաթերթ՝ Պրաւդա չէ հրատարակած «Թաս»ի հեռագիրը, մինչ կառավարական պաշտօնաթերթ՝ « Իզվեստիա» հետեւեալ խորագիրը դրած է .— « Դրացիներ ունի՞նք Ծիր Կաթինի մէջ» :

Աշխարհի բոլոր գիտունները վերապահ կը մնան :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ հարցին կարգադրութեան համար, կը նախատեսուի ուղղակի բանակցութիւններ Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ : Կ'ըսուի նոյնիսկ թէ դիւանագիտական աստիճանի վրայ խօսակցութիւններ սկսած են արդէն, բայց Աթէնքի կառավարութիւնը կ'ուզէ որ ծայրայեղ խոհեմութիւն մը պահուի այս խօսակցութեանց շուրջ, որոնք կը սկսին նախ Նիկոսիա, Թուրք համայնքին եւ կիպրական կառավարութեան միջեւ :

ԸՍՏ ՄԱՅԱՄԻԷՆ հասած լուրերու դաւ մը մէջտեղ ելած է Ֆիտէլ Քասթրոյի դէմ : Հակաքասթրական կազմակերպութեան այս լուրին համաձայն 350 սպայ եւ զինուոր, ինչպէս նաեւ հարիւր քաղաքային պաշտօնեաներ ձերբակալուած են Հաւանայի մէջ :

ՀՌՈՄԷՆ կը հաղորդեն թէ Պապը ընդունած է Իտալիոյ փոխ-վարչապետ Փիէթրօ Նէննի : Առաջին անգամն է որ իտալացի ընկերվարական մը Վատիկան կը մտնէ :

ՎԻԷԹՔՈՆԿԸ ռմբակոծած է Քանկ Թրիի ամերիկեան կայանը : Միւս կողմէ Անգլիոյ արտաքին նախկին նախարարը կը շարունակէ լաւատեսութեամբ նկատի առնել իր առաքելութիւնը Ծայրագոյն–Արեւելքի մէջ, հակառակ Փեքինի եւ Հանոյի բռնած ժխտական դիրքին : Որոշած է ճամբայ ելլել :

ՌԱՊԱԹԻ մէջ երբ թագաւորին կողքին, ներկայ կ'ըլլար Այտ Էլ Քէպիրի հանդիսաւոր աղօթքին, Զօր. Քեթանի զոհ գնաց սրտի սուր տագնապի մը : Թագաւորը շատ յուզուած, նոյն իրիկունը, գացած է խոնարհելու մարոքի առաջին զօրավարին դագաղին առջեւ :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի Յանձնախումբի Գործադիր Մարմինը հետեւեալ ծրագիրը կազմած է Պարսկաստանի մէջ կատարուելիք հանդիսութեանց համար : (Ալիք, Ապրիլ 8) :

Ա. ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 23, առաւօտեան ժամը 10ին, հանդիսաւոր եւ բացօթեայ պատարագ եւ հոգեհանգիստ ի յիշատակ ԲԻՒՐ – ԲԻՒՐԱՒՈՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցու շրջափակի մէջ, մասնակցութեամբ Հայ Կաթողիկէ եւ Աւետարանական համայնքների հոգեւոր ներկայացուցիչների :

Բ. ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 24, առաւօտեան ժամը 10ին, հիմնօրհնէք Ապրիլեան Յուշարձանի եւ հոգեհանգիստ, նոր կառուցուելիք եկեղեցու եւ առաջնորդարանի շրջափակում (պողոտայ Ջէհէլ Մեթրիի եւ Վիլայի անկիւնը) :

Գ. ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 24, երեկոյեան ժամը 8ին, Համազգայինի Սգահանդէս « Մոհամմադ Ռէզա Շահ» մարզասրահում (պողոտայ Վարդէշ, Փարքէ Շահրի հիւսիսում) :

Դ. ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 25, առաւօտեան ժամը 10ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ Հայ Կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցում, մասնակցութեամբ Հայաստանեայց Առաքելական Մայր Եկեղեցու եւ Հայ Աւետարանական համայնքի ներկայացուցիչների :

Ե. ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 26, երեկոյեան ժամը 8ին, Սգահանդէս Հէշմաթիէ թաղամասում «Սահակեան» դպրոցի սրահում :

Զ. ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 27, երեկոյեան ժամը ութին, Սգահանդէս Սէյէդ թաղամասում , « Շահ Աբբաս Մեծ » դպրոցի սրահում :

Է. ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 28, եւ Հինգշաբթի, Ապրիլ 29ի երեկոյեան ժամը ութին, Սգահանդէսներ Նարմաքի եւ Վահիդիէ թաղամասերում, « Նայիրի » դպրոցի սրահում :

Ը. ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 30, առաւօտեան ժամը 10ին, Կրօնական Պաշտամունք եւ հոգեհանգիստ Աւետարանական եկեղեցում, մասնակցութեամբ Հայաստանեայց Առաքելական Մայր Եկեղեցու եւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցու ներկայացուցիչների. (Պողոտայ Ղաւամ Սալթանէ) :

×

Անկախ վերոյիշեալ յայտագրից իւրաքանչիւր միութիւն եւ հաստատութիւն, Ապրիլ ամսուայ ընթացքում կ'ունենայ իր ներքին ձեռնարկները — յուշ երեկոյ, դասախօսութիւն կամ Ապրիլեան զոհերին, գրագէտներին, հանրային – հասարակական գործիչներին նուիրուած որեւէ ձեռնարկ, նախապէս տեղեակ պահելով Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի Յանձնախումբին, խուսափելու համար խաչաձեւումներից :

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ
ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ «ԻՆՉՈ՛Ւ»Ն

Անաղմուկ, Հայութիւնը անցաւ Յիսնամեակի ապրիլեան սեմէն :

Այժմ՝ Ապրիլի մէջ ենք արդէն :

Մեզի հետ են՝ ապրիլեան նահատակները: Մեր մէջ՝ ապրիլեան անհանգիստ խռովք մը կը տրոփէ : Իսկ ամէն անգամ, որ Հայ մը ուրիշ Հայու մը աչքերուն կը նայի՝ տակաւին ապշահար «ինչո՛ւ»ի հին հայեացքին կը հանդիպի :

Ինչո՞ւ ...:

Անվախճան արձագանգում մը՝ արձանացուց այս հարցումը: Կրկնութիւնը զայն քարացուց : Եւ ա՛ն դարձաւ անմեկնելի մեր պատմութեան՝ անմեկնելի մեծ յուշարձանը :

Մէկ միլիոն մորթուող մարդոց շրթները « ինչո՞ւ » կրկնեցին՝ 1915ին: Հայ դարերը՝ հայ դարերուն նոյն «ինչուն » ձայնեցին : Հայ աւաններ — դեռ չաւերուած — վերջին «ինչո՞ւ» մը ճչացին ու լռեցին : Հնագոյն Հայաստանի հրդեհուող շէներն ու բերդերը սահմանապահ— հրկիզումէ չհամրացած — նախ «ինչու» շշնջեցին :

Եւ սակայն, տակաւին այս բոլորէ՛ն ալ առաջ, հեթանոսական մեր շրջանին նախորդող եւ անծանօթ մեր անցեալին մէջ թաղնուած է անծանօթ հեղինակն առաջին՝ վաղնջագոյն հայ «ինչու»ին :

Ապահովաբար, նախնական հայ տաճարի մը ճարտարապետը եղած է ան : Մեր պատմութեան նախածին ա՛յն արարչագործը, որ բարբարոս մեհեան մը կանգնելէ ետք՝ հպարտացե՛ր է ձեռակերտով ·— որ ուրախ որսէ մը դառնալով, յանկարծակիի է եկեր, զայն աւերակ տեսնելով ·— որ պիշ-պիշ աչքերով երկա՛ր դիտեր է կեղտոտ կոյտն այդ կիսաքանդ ·— որ կոկորդը սեղմող խեղդուած ձայնով՝ վաղնջագո՛յն հայ «ինչու»ն է հառաչեր :

Այդ օրէն ետք, քանի՛ — քանի՛ տասը հազար օրերու խաղաղութիւնն է խզուեր ու խոցուեր՝ միշտ միեւնո՛յն այդ հարցումէն: Քանի՛ միլիոն ու միլիառ հայ բերաններ են զայն կրկներ՝ մինչեւ այն օրը Տէրզօրեան, երբ խելադար արձագանգումէն նոյն «ինչուի» ողջ անապատ մը անբարբառ լեզու ելաւ ու խօսեցաւ :

Մեր պատմութեան մէջ արձանացած՝ ապշահար «ինչո՛ւ» մը կայ :

Մարդկութիւնը միշտ ալ խուսափեցաւ անոր պատասխանելէ, ուստի թող ներուի մեզի, եթէ ուղիղ քալող բառերով՝ մենք ինքնե՛րս ըսենք ճշմարտութիւնը եւ զայն ըսենք շիփ - շիտակ :

Ի՞նչ է պատճառը, որ հայ հողի ողջ տարածքին, վաղնջագոյն հեթանոսութենէ մինչեւ Տէր - Զօր, անհամար հայ շրթներ կարկամեցան միեւնոյն «ինչու»ն կրկնելով .

Որովհետեւ ·—

— Ազգովին մերժեցի՛նք մուրացածոյ այն անմտութիւնը, թէ մարդը մարմնեղէն անօթ է միայն, զուրկ ՀՈԳԻԷ մը, որ վե՛ր է մարմնէն :

— Ազգովին չհնազանդեցա՛նք բոլոր անոնց, որոնք յաւակնեցան, թէ պիտի ըսպաննենք մեր ՈԳԻՆ՝ զմեզ անթաղ դիակ դարձնելով ու մեր շէները դիարանի վերածելով :

— Ազգովին ապստամբեցա՛նք ամէն անգամ, երբ սուրով ու հուրով ամէն հըզօր՝ լրբօրէն ժպրհեցաւ, թէ կրնայ ԱՆՄԱՀ ՄԵՐ ԽՕՍՔԻՆ մահ բերել եւ ՅԱՒԵՐԺԱԼՈՅՍ ՄԵՐ ԽՈՀԵՐԸ մոխրացնել:

Որովհետեւ, տակաւին ·—

— Չիւրացուցինք այն կարգն ու կանոնը, — դեռ հի՛ն դրամափոխներու քարոզչութեամբ ընդհանրացած, — թէ մարդկային կեանքը վաճառանոց մըն է հըսկայ, ուր ամէն ինչ գի՛ն ունի՝ ըստ դեղին մետաղի՝ եւ ենթակայ է առուծախի :

— Եւ չեղանք, երբե՛ք չեղանք չարամիտներու կամ ծանծաղամիտներու յօրինած այն «ճարպիկ վաճառական»ը, որուն համար շուկան կեանք է եւ իր կեանքը՝ շուկայ: Այո, մենք ալ մե՛ր շահաստանը ունեցանք՝ մեզի՛ յատուկ· ուր ՇԻՆԵԼՆ էր շահ, ուր ԵՐԿՆԵԼՆ էր վաստակ, ուր մեր ԽՈՀԵՐՆ ու ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ եղան «մեծ *ու* սքանչելի» քանզի ոչ վաճառելի էին, ոչ՝ գնելի :

Որովհետեւ վերջապէս ·—

— Ճիշդ չէ՛ ըսել, թէ մեր ՔԻՉ ՔԱՆԱԿ ժողովուրդի «տկար» բազուկէն դատելով, մեր նոր ու հին ոսոխները բոլոր՝ զմեզ «ՓՈՔՐ» տեսան ու «ՓՈՔՐ» գնահատեցին: Ընդհակառակն ·— բացորոշաբար իրե՛նց վերաբերմունքէն ու վարմունքէն կը հետեւի, թէ «փոքր ածու»ն, — կամ ինչ որ անանուն հզօրութիւն մը «փոքր ածու»ի, — այնպիսի՛ սարսափի է մատներ դէմն ելլողը, որ ան ահեղագոյն մոլեգնութեամբ է հարուածեր եւ մահտարաժամ սաստկութեամբ է հալածեր— կարծես համոզուա՛ծ՝ որ անխուսափելի է սեփակա՛ն գերեզմանումը, եթէ չկանխեց ու նախ ինք՝ դիմացի այս ՀԶՕՐ «փոքրիկ»ը չգերեզմանեց :

Ապրիլեան «ինչու»ն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հի՛ն դարերէն հնչող արձագանգ մը արձանացած :

Նման յուշարձան մըն է, որ զմեզ պիտի ամրացնէ ներքնապէս, քանի որ մեր ոգին չէ գիտցեր ու չէ կրցեր վհատիլ՝ այսքա՛ն ատեն :

Պիտի ամրանանք ուխտելով այնպէ՛ս, ինչպէս ուխտեր են տաճար կանգնող մեր պապերն առաջին :

Ուխտելով ըլլալ ու մնալ արժանաւո՛ր աշակերտ՝ արժանաւո՛ր վարպետի :

Ուխտելով, որ նաեւ մենք պիտի քալենք անվարա՛ն ու անվհա՛տ եւ միշտ ու ամէն տեղ՝ վարպետներո՛ւ օրինակով՝ Հայ Հաւատքի՛ն պիտի աշակերտինք ·— Համամարդկային եղբայրութեան ԲԱՐԻ ԽՕՍՔԸ պիտի հեղինակենք եւ յաւերժական ԻՄԱՍՏՆԵՐՈՒ ներքին հրայրքով հրապուրենք :

Եւ ամէ՛ն առթիւ, ամէ՛ն ատեն ու ամէ՛ն տեղ՝ մենք միշտ անվարան, մենք միշտ անվհատ, մենք միշտ Տաճարներ պիտի կանգնենք :

«ՅՈՒՍԱԲԵՐ»

ՎԱՀԱԳՆ ԻՋԳԱԼԱՑԵԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Կիրակի օր, Ծաղկազարդի շէնշող արեւով մը, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ բարեկամներ ու համակիրներ աղօթեցին հոգւոյն հանգիստին համար Վահագն Իչգալացեանի, որ տարի մը առաջ կնքեց իր մահկանացուն :

Ֆրանսահայութեան ծանօթ ու սիրուած անձնաւորութիւն մըն էր Վահագն Իչգալացեան: Մտաւորական լեցուն պաշար մը ունէր հանգուցեալը եւ այդ շտեմարանը ան իր բովանդակ կեանքի ընթացքին ի սպաս դրաւ յօգուտ հայ մանկտիին, ուսուցչական ապերախտ ասպարէզին մէջ երկար տարիներ աշխատելով :

Այդ առթիւ, աւելորդ կը նկատեմ անգամ մը եւս անդրադառնալ այն անստգիւտ ծառայութիւններուն զորս Վահագն Իչգալացեան մատուցած է Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, սկսած Յունաստանէն մինչեւ Մարսէյլ, ապա Փարիզ, ուր երկար տարիներ ձեռներէցութեամբ վարեց այդ վարժարանին ոչ միայն տնօրէնութիւնը, այլեւ եղաւ նաեւ ուսուցիչ, հաշուապահ քարտուղար, վերջապէս ամէն ինչ :

Այս բոլորին մասին իր ատենին խօսուած են ու կը խօսուին տակաւին, բայց իմ նպատակս է տալ այստեղ Վահագն Իչգալացեանի անհատականութեան այլ մէկ երեսը, ուր ան երեւան կուգայ ոչ միայն իբր ազգային նուիրեալ գործիչ մը, այլեւ համամարդկային ազնիւ մտասեւեռումներով օժտուած գաղափարապաշտ անձ մը :

Իր տարելիցին առիթով տեղի ունեցած հոգեհանգստեան պաշտօնը զիս չորս տասնեակ եւ աւելի տարիներ ետ տանելով, մէջս արթնցուց յիշատակներ, այդ ուղղութեամբ :

Արդարեւ, Վահագն Իչգալացեանը ճանչցած եմ դեռ պատանեկան տարիներէս, երբ ինքն ալ երիտասարդ ու խանդավառ, միասին գտնուած ենք ազգային-հասարակական շարժումներու մէջ, ինք՝ իբր ղեկավար այդ շրջանակներուն մէջ :

Այդ օրերէն արդէն, ողբացեալը կը վայելէր բոլորին սէրն ու յարգանքը : Չէր նմանած երբեք այն ղեկավարներուն, որոնք իրենց դիրքը յաճախ կը շահագործեն իրենց շրջապատին մէջ, իրենց իսկ անձին ընդարձակ գերակայութիւն մը ապահովելու համար :

Ընդհակառակն, Վահագն Իչգալացեան կ՚աշխատէր փոքրին ու մեծին միջեւ ձըգուած կամուրջը անցանելի դարձնել: Անիկա սիրալիր էր միշտ բոլորին հետ, ընկեր էր ու սրտակից ոչ միայն իր տարեկիցներուն, այլ եւ բոլոր այն կրտսերներուն հետ, որոնք իր մէջ արդէն տեսած էին մաքուր ու ամբասիր առաջնորդը :

Վահագն Իչգալացեան անխարդախ ընկերվարական մըն էր: Ընկերվարական էր ան բառին լայն առումով եւ չէր նմանէր բոլոր այն պոռոտախօսներուն, որոնք այդ սրբազան վարդապետութիւնը մատփաթթոց ըրած, յաճախ գործը կը շփոթեն խօսքին հետ ...

Մարքսի եւ Էնգելսի տեսութիւնները իր հաւատամքն էին: Ու որքան հմուտ էր մանկավարժութեան մէջ, այնքան խոր հմտութիւն ունէր նաեւ համամարդկային գաղափարներու այս երկու ախոյեաններուն ըմբռնումներուն մասին :

Քառասուն եւ աւելի տարիներ են անցած արդէն, սակայն, այսօրուան պէս կը յիշեմ այն օրը, երբ հանգուցեալը, 1921ի Մայիս մէկի տօնակատարութեան մը ընթացքին, Պոլիս, արտասանեց հոյակապ ճառ մը, ուր ընկերվարական գիտական հիմունքներու վրայ բացատրեց օրուան նշանակութիւնը :

Իր այս բոլոր յատկութիւններուն քով, Վահագն Իչգալացեան ունէր առաւելութիւն մը եւս :

Որքան լեցուն էր ան մտաւորական պաշարով, որքան հաւատաւոր ու անխարդախ ընկերվարական մըն էր, նոյնքան եւ աւելի մարդ էր: Մարդկային բոլոր առաքինութիւնները՝ համեստութիւն, ազնուութիւն, բարութիւն, այս բոլորը միաւորուած էին իր անձին վրայ : Եւ ատոր համար իսկ, հանգուցեալը սիրելի էր ամէնուն անխտիր, բարեկամին եւ ... հակառակորդներուն :

Թէեւ, այս մարզին մէջ, կարելի է ըսել որ Վահագն Իչգալացեան շատ ալ հակառակորդ չունէր: Իր բոլոր վիճաբանութիւններուն մէջ, ըլլայ անոնք ազգային ընկերային կամ քաղաքական հարցերու շուրջ, հանգուցեալը միշտ ալ զուսպ էր ու կը խուսափէր իր դիմացինը որեւէ ձեւով վիրաւորելէ, առանց սակայն դոյզն կերպով զիջելու կամ տեղի տալու իր համոզումներուն մէջ :

Ու այսօր, իր մահուան տարելիցին առթիւ, անգամ մը եւս կ՚ոգեկոչենք յիշատակը այս բազմարդիւն մտաւորականին, որ իր ամբողջ կեանքը նուիրեց իր ժողովուրդին բարօրութեան, առանց մոռնալու, սակայն որ կայ մարդկութիւն մը որ նոյնպէս կը ձգտի բարօրութեան :

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ

ԿԱՐՈՏ

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Տէր բարերար Աստուած, մի՞թէ այդ ամէնը ճիշդ էին, միթէ՞ Առաքելը երազի մէջ չէր, քաղցր, անուշ երազի մէջ, որ կարող է հիմա, հիմա վերջանայ : Չէ, երազ չէր, իրական էր: Ահա սա ինքըն է՝ Առաքելը, կողքին գիւղի առջեւի մեծ խաչքարն է, առջեւը՝ Ալաշկերտի դաշտը:

Մարիֆը չէր թողնում, որ Առաքելը հեռու գնայ : Իսկ Առաքելը ամէն օր խնդրում էր· մահակը ձեռքն առնի ու դաշտերն իջնի, իր դաշտերը, որոնց տէրն Առաքելն էր մի ժամանակ: Իջնի դաշտերը, ձորերը մտնի, սարերը բարձրանայ, գոնէ գիւղերով : Մարիֆը թոյլ չէր տալիս, եւ նրա երկու օգնականներն էլ միշտ Առաքելի հետ էին:

Մի օր էլ դաշտից ձիով տուն եկաւ Մարիֆն ու Առաքելին յայտնեց, որ այսօր իրեն *կը տայ նրան Վանք ու Դիադին գնալու : Ինքն էլ նրա հետ կը գայ: Երկուսով ձիեր նստեցին, երկու օգնականների հետ Դիադինից իջան Նպատ լերան տակի Յովհաննու վանքը : Մարիֆն ու նրա երկու օգնականը զէնքով էին, Առաքելն անզէն էր: Անցան Արածանու կամըրջակ: Գետն էլի այնպէս զուլալ հոսում էր: Կարծես Առաքելը երբեք չէր բաժանուել նրանից : Կապոյտ ալիքների տակ խայտում էին դեղնիկ ձկները : Եկան, կանգնեցին վանքի առաջ : Նա էլ առաջուայ պէս հաստատուն կանգնած էր իր տեղում, քիւերին ծանօթ աղաւնիները ... Առաքելն իջաւ ձիուց : Օգնականներից մէկը նրա ձեռքից առաւ սանձը : Առաքելը գնաց, վանքի մեծ մուտքի դըրան առաջ, դէմքի վրայ պառկեց քարէ յատակին ու փղձկաց :*

Երեք ձիաւոր քուրդը երեւի հասկացան, որ Առաքելը լաց է լինում ու դէմքի վրայ պառկել է, որ նրա լացը չտեսնեն:

— Ահ, վաթան, վաթան, -- *ասաց Մարիֆը,* — վաթան *անուշ բան է ...* վաթանի *կարօտից մարդիկ կարող են իրենց գլուխները փորձանքի տալ ... իրենց մահըն իրենց աչքն առնել ... է,* վաթան...

Լաց եղաւ Առաքելը, յետոյ վեր կացաւ ու Մարիֆի հետ գնացին, նստեցին գետափին : Առաքելը լուացուեց Մուրադի ջրով, աչքերը հովացան :

Միւս օրն առաւօտ, Մարիֆը նրան տարաւ Դիադին գիւղը : Անցան Նպատ լերան ստորոտներով, ուր բուրում էին լեռնային համեմները, անցան այն ժայռերի մօտով, ուր 1904ին Հնչակեան հայդուկները դիրքեր էին բռնել եւ լերան շուրջը հաւաքուել էին Ջելալցի ու Զիլանցի աշիրաթներ, ջելոներ ու զազաներ եւ Թուրքի զօրքը՝ եօթ բինբաշիով*: Մենակ Ղասմէ Զիլանին իր ցեղից ոչ մէկին իրաւունք չտուեց, որ հայ ֆետայիների վրայ կռիւ գնան: Անցան ճանաչ ճամբաներով, հասան Դիադինի ջերմուկները՝ գերմաւները, լողացան տաք ջրերում ... ինչ եռման աղբիւրներ էին: Երեսունչորս տաք աղբիւր ժայռեղէն ակունքներից դուրս գալով եռում, բխկբխկում են : Մի ամբողջ գետ կազմելով գնացել թափուել են Արածանին ու քարանալով կամուրջ են կազմել նրա վրայ, դեղին* քարուքարէ *կամուրջ, որ հրաշքի է նման: Աշխարհում որտե՞ղ կան այդքան գեղեցիկ, այդքան սիրուն տեղեր ...*

Գիշերով վերադարձան Դիադին: Առաքելը հիմա հասել էր իր նպատակին : Թող հէնց այդ գիշեր էլ Աստուած նրա հոգին առնէր : Բայց երբ հոգեառ հրեշտակներին ինքդ ես կանչում՝ չեն գալիս, երբ չես կանչում, էն ժամանակ են գալիս : Լաւ է չգայ հոգեառ հրեշտակը, մինչեւ վերադառնայ տուն, պատմի թէ ինչ է տեսել : Մի երկու օր էլ մնայ : կարօտը լաւ առնի ու դառնայ տուն, ժամանակն է ...

Մի երկու օր էլ այդպէս անցաւ :

Հին կարօտի բոցերը նրա ներսում աստիճանաբար իջնում էին, կրակը հանդարտւում, ծածկւում էր կապոյտ մոխրի թեթեւ շերտով, դառնում էր անթեղ: Եւ նրա հոգու մէջ կայծկլտում ու բոցեր էր արձակում նոր մի կրակ, ամբողջ էութիւնը վառող մի հրդեհ: Դա Արաքսի ձախափնեայ աշխարհի կարօտն էր, օջախի ու գերդաստանի, կենդանի, ապրող հայրենիքի ու զաւակների կարօտը:

Այստեղ մամռոտած, պաղ շիրմաքարերն էին պահում նրան, այնտեղից կանչում էին ապրող հարազատները:

Մի օր գիշերով Նատօն եկաւ տուն իր խմբի հետ : Նրա զինուորները ձիերով ու զէնքերով իրենց տները ցրուեցին: Նատօն զէնք ու զրահ վրայից արձակեց մի ամբողջ օր քնեց: Հետեւեալ օրը զարթնելով, լուացուելով, Մարիֆին ու Առաքելին կանչեց, որ իրա հետ հաց ուտեն: Առաքելին էլ, հանց Մարիֆին, Նատօն ապօ էր ասում :

— Ներող կը լինիս, ապօ, որ էսքան ժամանակ քեզ հետ կարգին հացի չենք նստել, չենք խօսել, — ասաց Առաքելին— տեսնում ես, կռուի մէջ ենք, ոչմէկն չի թողնում, որ մեր լեզուով խօսենք, մեր քոլոսը մեր գլխին դնենք, մեր փուշին կապենք ...

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

(31 Շար·)

ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՆԵԿՏԱՐԸ՝ ՄԵՂՐԸ

Շատ հաւանական է, որ մարդիկ մեղրին ծանօթ էին նոյնիսկ այն ատեն, երբ դեռ կենդանիի ու մարդու սահմանագծին վրայ կը գտնուէին :Այս եզրակացութիւնը կ'ելլէ այն իրողութենէն, որ այսօր ալ, քաղաքակրթութեան ամէնէն ցած աստիճանին վրայ գտնուող ու կենդանիներէն հազիւ զանազանուող ցեղեր, ինչպէս, օրինակի համար, Աւստրալիոյ բնիկները, ոչ միայն ծանօթ են մեղրին, այլեւ ուրիշ որեւէ ուտելիքէ աւելի կը նախընտրեն զայն :

Իր կեանքի հազարաւոր տարիներու ընթացքին միջատներէն կրած բոլոր վնասներուն փոխարէն — վնասներ՝ զորս մինչեւ այսօր ալ կը կրէ — մարդկութիւնը անոնցմէ օգտուած է միայն մեղրով : Եւ սակայն, շատ մը բնախօսներ ու կենսաբաններ այն կարծիքէն են, թէ միջատներուն կողմէ մարդկութեան տրուած այս միակ բարիքը՝ կարելի է լրիւ հատուցումը նկատել անոնց հասցուցած բոլոր չարիքներուն :

Անշուշտ, այս կարծիքը առաջին առթիւ՝ թէեւ կրնայ չափազանցութիւն նկատուիլ, այսուհանդերձ, հեռու չէ իրականութենէ : Ոսկեդոյն ու թանձրահոս նեկտարը, կարելի է ըսել՝ թէ անզուգական երեւոյթ մըն է սնունդի, զոր բնութիւնը կուտայ մարդկութեան, գործածութեան բոլորովին պատրաստ արտադրութեան վիճակի մէջ, մինչ, միեւնոյն ատեն, իր համեղութեան ու սնուցիչ տարրերով՝ իր հարստութեան զուգընթաց, օժտուած է նիւթերով, որ մանրէները (միքրոպները) սպաննելով՝ կը հականխեն ու կը դարմանեն ախտաբանական զանազան վիճակներ :

×

Բժշկութեան հայրը՝ Հիպոկրատ, իր հիւանդներուն կը թելադրէր ուտել առատ մեղր, տրուած ըլլալով, որ, անոր մէջ պիտի գտնէին արտասովոր սնունդ, որ դեղ էր միեւնոյն ատեն: Նմանապէս, կը թելադրէր զայն գործածել միմիայն իբրեւ դեղ կեղի (էլքոս – իւլսէր) եւ խոցի արմանումին համար: Ասկէ զատ, Հին կտակարանը մեղրի ծաւալուն գործածութեան բազմաթիւ օրինակներ կը յիշատակէ, որակումներով՝ որ ցոյց կուտան մարդոց՝ անոր բազմատեսակ օգուտներու ճանաչումը : Պատմութեան առաջին հիւլէական գիտնականը՝ Դեմոկրիտոս, երկար տարիներով հետազօտութիւններ կատարեց՝ ամէնէն կատարեալ սնունդը գտնելու համար : Եւ՝ յանգեցաւ մեղրին: Դեմոկրիտոս մեռաւ խոր ծերութեան մէջ, 101 տարեկան :

Հին Եգիպտացիները փորձառու մեղուաբոյծներ էին: Անոնք՝ Նեղոս գետին մէջ, բնութար մեծ նաւերու վրայ կը դնէին իրենց փեթակները, կարենալ զանոնք տեղէ տեղ փոխադրելու համար գետի երկայնքին, որպէսզի մեղուները կարենային միշտ նեկտար գտնել գետի ափի ծաղիկներէն: Հելլէններն ալ քաջածանօթ էին մեղրի արժէքին: Մեղրը այն սնունդն էր, զոր մարզիչները մրցումներու նախօրեակներու նախապատրաստական փորձերու շրջանին կուտային մարզիկներուն, կարմրցուած կովու միսի եւ ցորեն հացի հետ: Մեղր կը գործածէին նաեւ՝ ստամոքսային հիւանդութեանց դէմ :

Մեղրին արժէքը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ կրնայ ջերմութիւն եւ ուժ արտադրել՝ պայքարելով յոգնութեան դէմ : Մեղրը՝ իրական մթերանոց մըն է անօրկանիք աղերու, կենսանիւթերու եւ օրմոններու: Ի միջի այլոց, մեղրը կը պարունակէ նաեւ պղինձ, բնակիր, երկաթ, փոսփոր, նատր (սոտա), տրնկաղ (փոթաս), մակնեզիում, քլորիւր եւայլն: Իր պարունակած շաքարին շնորհիւ, մեղրը անմիջապէս կ'իւրացուի մարմնին (օրկանիզմ) կողմէ: Մեղրին պարզեւած սնունդը եւ ուժը անգնահատելի են : Մէկ քիլօ մեղրը 3200 ջերոյթ (քալորի) կը պարգեւէ :

Ինչպէս ըսինք, մեղրը սքանչելի մանրէասպան է : Փորձերու ընթացքին հաստատուեցաւ, որ մեղրը 48 ժամէն կը բնաջնջէ թիֆոյի միքրոպները եւ տասը ժամէն՝ տիզանթէրիի մանրէները : Մեղրը շատ օգտակար է նաեւ սրտի հիւանդութենէ տառապողներուն, որովհետեւ, կը զօրացնէ սրտի գործունէութիւնը: Իսկ վերջերս ալ հաստատուեցաւ՝ թէ ստամոքսի պատուածներու նեկտարը՝ մեղրը՝ օգտակար է անարիւնութենէ տառապողներուն, դժուարաշնչութիւն ունեցողներուն, ինչպէս նաեւ՝ յօդացաւէ տանջուողներուն : Մեղրը նմանապէս կը զօրացնէ տեսողութիւնը (աչքերը) եւ կ'օգնէ երիկամունքներու գործունէութեան : Բայց, մեղրին թանկագին յատկութիւնները վերջ չունին : Գիտնականները վստահ են, որ աստուածներու նեկտարը ունի դեռ մեզի անծանօթ ուրիշ անգնահատելի առաքինութիւններ ալ, որոնք օր մը երեւան պիտի ելլեն :

– Բաղեց՝ Վէն

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՑԻՍՈՒՍԱԲՈՅՐ, խնկեց Ժաք Ս. Յակոբեան, Պէյրութ, 1965:

ԲԱԶՄԱՎԷՊ, ամսագիր հանդիսարան, բանասիրական, գրական, գիտական, բարոյական, Հոկտեմբեր – Դեկտեմբեր, 1964: Հրատարակութիւն Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան :

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՆ, հայագիտական ուսումնաթերթ, հրատարակութիւն Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան : Թիւ 1–3, Յունուար – Մարտ, 1965:

ԱՆԱՅԻՍ ՊՈՂԱՊԱԼԵԱՆ
ԵՒ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ՊԵԼԺԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

Անայիս – Լուիզա Պօղապալեանի երգահանդէսը, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 31ին Պրիւսէլի մէջ, նուիրուած էր Ապրիլեան Յիսնամեակին, ինչ որ առիթ տըւած է պելժ լրագրողներուն, որ խօսելով մեծ երգչուհիին մասին՝ անդրադառնան նաեւ 1915ի սպանդին :

Բոլոր թերթերը, Լը Սուարէն մինչեւ Լը Փէօփլը, Մէթրոփոլէն մինչեւ Տէոնիէռ Էօռ, մեծ գովեստով կը խօսին հայկական երաժշտութեան մասին, ծանրանալով Կոմիտաս վարդապետի վրայ :

Լուիզա Պօղապալեանի յայտագիրը կազմուած էր հետեւեալ ձեւով.— Կոմիտաս (Քէլէր Ցոլէր, Գարունն ա, Անտունի, Ծիրանի ծառ, Քէլէ – քէլէ), Բարսեղ Կանաչեան (Ծով աչեր, Ցայգերգ, Օրօր, Ալվարտի երազը, Պըճիճկօ), Ռ. Մելիքեան (Վարդը), Աշոտ Սաթեան (Արդեօ՞ք գիտես դու), Մեհրապ (Սարերի աղջիկ, Գնչուի երգ), Հ. Պէրպէրեան (վարուժնակիս), Գ. Մ. Ալէմշահ (Իղձ, Իմ երգը), Ղազարեան (Ուռի), Ալան Յովհաննէս (Եար Նազանի):

Այս առթիւ «Լը Մեթրոփոլ» կը գրէ թէ Կոմիտաս հայկական ֆոլքլորին Պարթօքը կարելի է նկատել, աւելցնելով.— «Այս երգերը բնական եւ պարզ ոճն ունին մէկու մը, որ իր մայրենի լեզուն կը խօսի: Հոն կը գտնենք թէ անուշ մելամաղձոտութիւն մը, թէ ողբերգական մթնոլորտ, յիշատակ՝ տառապանքներու եւ հալածանքներու : Կանաչեան Զայքովսկիի եւ Ռաքմանինոֆի ազդեցութիւնը կրած է, բայց միշտ վայելուչ է իր արտայայտութեան ձեւին մէջ: Երկրորդ մասը կազմուած է եօթը երաժիշտներու գործերէ, որոնցմէ պէտք է յիշատակել Սաթեան, Ալէմշահ, Ղազարեան եւ Յովհաննէս ... Լուիզա Պօղապալեան բացառիկ կերպով գեղեցիկ, տաք, ճկուն եւ արտայայտիչ ձայն մը ունի » :

Լը Սուար.— « Այս կտորներուն մեծ մասը սիրոյ երգեր են կամ ողբագին հառաչներ, որ կ'արտայայտեն հայ դժբախտ ժողովուրդին հսկայ տառապանքը, որ իր պատմութեան ընթացքին զոհ գացած է այնքան տառապանքներու, հալածանքներու եւ ջարդերու »:

Նոյն գնահատական տողերը նուիրած են Լը Փէօփլը եւ Տէրնիէր Էօռ :

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեայ հանդիսութեանց կազմակերպիչ յանձնախումբը, ընտրուած գաղութիս հայ յարանուանութիւններու եւ 35 կազմակերպութիւններու ընդհանուր խորհրդակցական ժողովէն, կը հաղորդէ Մարսէյլի եւ շրջանի Հայութեան թէ՝ Յանձնախումբիս կազմակերպչական աշխատանքները կը յառաջանան համերաշխ ոգիով, արժանավայել կերպով յարգելու համար յիշատակը մեր մէկ ու կէս միլիոն նահատակներուն :

Սգահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Ապրիլ 25ին, Սինէմա Քափիթոլի մէջ, առաւօտեան ժամը 9ին:

Կոչ կ'ընենք բոլոր Հայերուն խուռներամ փութալ հանդիսասրահ, որոշեալ ժամուն, հանդէսէն ետք ծաղկեպսակ մը պիտի դրուի անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ :

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՄԵԾԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

Անգլիական ձմեռը կը վերջանայ Յուլիսին, վերսկսելու համար Օգոստոսին :

×

Հաճոյքը քնանալը չէ, այլ քնացած ըլլալը :

ԼՈՐՏ ՊԱՅՐԸՆ

×

Աշխարհիս վրայ ամէնէն դժուար բանն է մտածելով ըսել այն բանը, զոր ամէն մարդ կ'ըսէ առանց մտածելու :

ՄԱՌԵՇԱԼ ՖՈՇ

ԿԱՐԺԷ ԳԻՏՆԱԼ

Երգիծաբան Մարք Թուէյն սովորութիւն ունէր պատասխանի նամակադրոշմ չդնել թերթերու խմբագրութիւններուն ղրկած իր նամակներուն մէջ: Պարբերաթերթի մը խմբագրութիւնը դիտողութիւն կ'ընէ այս մասին : Յաջորդ նամակին մէջ Մարք Թուէյն նորէն կը մոռնայ նամակադրոշմ մը դնել, բայց, ատոր փոխարէն, խմբագրութիւնը կը գտնէ երկտող մը՝ կցուած նամակին. «Ներողութիւն կը խնդրեմ, կը գրէ ամերիկացի գրագէտը, որ նորէն մոռցայ նամակադրոշմ մը ղրկել : Կրնաք երեւակայել, երբ միտքս եկաւ, նամակը արդէն թղթատարին յանձնած էի »:

«ՅԱՌԱՋ» ԻԹԵՐԹՕՆԸ (209)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Ըսելիք ունի՞ս, — հարցուց Տոպօ :

— Քիչ առաջ շրջան մը ըրի, — պատասխանեց Զոլթայ, ամէն մարդ տեղն է:

— Որմնադիրնե՞րը :

— Կ'աշխատին :

— Հոս եկուր : Քու վրադ կը վստահիմ, բայց պահակները պէտք է տեսնեն որ ես ալ կը հսկեմ : Առ այս անուանացանկը :

Ու սկսան ամրոցներու վրայ շրջիլ : Զոլթայ ամէն տեղ կը կարդար անունները: Գիշերուան մութը կը ծածկէր թնդանօթները, իսկ պահակները սեւ ստուերներու կը նմանէին: Ամրոցներու եւ պարիսպներու կամարներուն տակ ամէն պահակախումբի քով կրակ վառած էր : Փոխանակուելու սպասողները հոն կը տաքնային :

Բերդին մէջ լռութիւն կը տիրէր, մի այն որմնադիրներու մեղմ դղրդոցը կը լսուէր իրենց աշխատանքի ժամանակ :

Տոպոյ ամրոցին եզերքը ելաւ: Ամէն հինգ վայրկեանին հրացաններու պատուհանէն կանթեղ մը կ'երկարէր. կանթեղը նիզակի մը ծայրը կապուած էր ու քսան գրկաչափ լոյսի ճառագայթներ կ'արձակէր պարիսպին վրայ ու խրամէն անդին:

Ապա նիզակը ներս կը քաշուէր ու լոյսի ճառագայթը միւս ամրոցի վրայէն կը ցոլար գիշերուան մթութեան մէջ :

Տոպօ արեւմտեան դրան քով կեցաւ. պահակը բարեւ տուաւ : Տոպօ ձեռքէն նիզակը առնելով դռնապանը կանչելու ղրկեց :

Պահակը դղրդալով վեր վազեց սանդուխներէն ու լսեցաւ թէ ինչպէս կ'արթնցնէր դռնապանը :

— Միքայէլ աղբար :

— Է՞ :

— Անմիջապէս իջէք :

— Ինչո՞ւ :

— Տիար հրամանատարը հոս է :

Դմփոց մը (անկողնէն ցատկեց). երկու դոփոց (մուճակները հագաւ). շառաչ մը (սուրը կապեց). դղրդոց մը (փայտէ սանդուխներէն վար կը վազէր):

Ու մեծ պեխերով մարդը վերարկուի մէջ պլլուած կեցաւ Տոպոյի առջեւ. պեխերէն մէկը դէպի վեր կեցած էր՝ իսկ միւսը դէպի վար կախուած :

— Ամէնէն առաջ, — ըսաւ Տոպօ նիզակը պահակին վերադարձնելով, — եթէ դուն զինուոր ես, քու տասնապետիդ պէտք չես «Միխայէլ աղբար» ըսել եւ ոչ ալ թէ « անմիջապէս իջէք». այլ պէտք է ըսես. « Տիար տասնապետ, հրամանատարը ձեզ կ'ուզէ». այս է օրէնքը: Բայց կռուի ժամանակ հոգ չէ: Գէշը այն է, սակայն, որ խօսքդ չիտակ է. ով որ այսպիսի ժամանակներու մէջ հանուած կ'երթայ պառկելու՝ ան տասնապետ չէ, այլ «Միխայէլ աղբար»: Այս ի՞նչ տեսակ դռնապան ես. կարելի՞ է պաշարուած բերդի մը մէջ հանուած պառկելու երթալ :

Այս յանդիմանական խօսքին վրայ Միքայէլին վեր տնկուած պեխն ալ վար կախուեցաւ :

Տոպօ շարունակեց :

— Այսօրուընէ սկսեալ հոս դրան քով կը պառկիս, գետին, ամէն գիշեր, հասկցա՞ր :

— Հասկցայ, տիար հրամանատար :

— Իսկ միւս ըսելիքս այն է որ ասկէ վերջ առաւօտները դուռը պիտի չիջեցնես, բայց միայն երդեհոնը՝ բացի մէկ ձողէն: Ցարձակումի պարագային ան ալ կ'իջեցնես, առանց յատուկ հրահանգի սպասելու :

— Հասկցայ :

Հինգ վայրկեան չանցած մէկիկ մէկիկ իջան բազուկի հաստութեամբ սրածայր ձողերը, դրան ներքին մասին մէջ, ու երդեհոնի մը խողովակներու նման փակեցին դրան մուտքը. միայն մէկ ձող կախուած մնաց, այնքան անցք թողլով որ մարդ մը կարենայ անցնիլ :

Տոպօ եկեղեցւոյ ամրոցն ալ ելաւ, հոն ալ նայեցաւ թնդանօթներուն ու քնացող եւ արթուն ռմբաձիգներուն : Ապա ձեռքը կուրծքին վրայ ծալած նայեցաւ գիշերուան մթութեան մէջ :

Երկինքը մութ էր, բայց երկիրը, մինչեւ ուր որ աչքը կը կտրէր, հազարաւոր կարմիր աստղերով զարդարուած էր : Թրքական բանակին կրակներն էին անոնք :

Կեցած կը դիտէր :

Ու յանկարծ գիշերուան լռութեան մէջ, արեւելքի կողմէն, առնական ձայնի մը պոռալը լսուեցաւ, որ բերդի քովերէն կուգար, մթութեան խորէն :

— Գրիգոր Պոռնեմիսսա, Թագաւորի դնդապետ, կը լսե՞ս ձայնս :

Լռութիւն, երկար լռութիւն մը :

Ձայնը նորէն վերսկսաւ.

— Դուն թրքական մատանի մը ունիս, քովս ալ հունգարացի մանչուկ մը կայ : Մատանին իմս է, մանչուկն ալ քուկդ է:

Լռութիւն :

Պոռացողը շարունակեց.

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Պ. Տէր-Յովհաննէսեան 10 ֆրանք :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Առնուվիլի Վարդայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Մալվինէ Տիւյմէճեանէ յիսուն ֆրանք փոխան հոգեհանգստի հանգուցեալ Գէորգ Նիկողոսեանին մահուան քառասունքին առթիւ :

ՓՈԽԱՆ ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԻ

Շաւիլէն Տիկին Լուսնթագ Կիւլեան Մեռելոցի առթիւ իր ծնողաց յիշատակին տասնական ֆր. կը նուիրէ Շաւիլի եկեղեցիին, դպրոցին եւ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին :

Շաւիլէն Այրի Տիկին Սաթենիկ Կիւլեան Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ իր նահատակ ընտանիքին յիշատակին 20 ֆրանք կը նուիրէ Մշակոյթի Տան Թէհլիրեան սրահին : (Ստանալ «Յառաջ»էն) :

Օր. Շաքէ Կիւլեան իր ողբացեալ հօրաքրոջ Իսկուհի Կիւլեանի յիշատակին 20 ֆր կը նուիրէ «Հայաստան» թերթին : (Ստանալ «Յառաջ»էն) :

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶ, Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Յիշատակ Չարչարանաց, Խաչելութեան եւ Թաղման Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Թափօր երեկոյեան ժամը 17:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ճրագալոյց Զատկի : Ժամերգութիւն ժամը 15·30, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17:

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ, Յարութիւն Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամերգութիւն ժամը 8, պատարագ 10: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի) :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10ին:

×

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Կարգ թաղման երեկոյեան ժամը 6ին :

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ժամերգութիւն եւ Ընթերցուածք ժամը 16ին, Ճրագալոյց Զատկի, պատարագ ժամը 17·30ին:

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամերգութիւն ժամը 8-ին, Զատիկ, պատարագ 10ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ժամերգութիւն ժամը 8·30ին, Մեռելոց, պատարագ ժամը 10-ին, հոգեհանգիստ 11ին :

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ).— Պատարագ ժամը 9ին, Օր. Նահատակաց հոգեհանգիստ ժամը 10·45ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Յիշատակ Խաչելութեան, ժամերգութիւն 10, Թաղման արարողութիւն 17:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ճրագալոյց Զատկի, ժամերգութիւն 8·30, ընթերցուածք 16·30, պատարագ Խթումի, երկսեռ խումբով 17·45 :

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, ժամերգութիւն, Նախատօնակ եւ Անդաստան 7·30, պատարագ, երկսեռ խումբով 10, Ընթերցում Վեհ. Հայրապետի պատգամի :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամերգութիւն 8, պատարագ, երկսեռ խումբով 10, Հոգեհանգիստ 11·45:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻ, (25 Ապրիլ), Ազգ. Մեծ Սգատօն, Յիշատակ բիւրաւոր Նահատակացն մերոց, յընթացս համաշխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմաց :

Առաւօտ ժամերգութիւն, պատարագ եւ հոգեհանգիստ 8 – 11·30 :

×

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. Թ. ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Յիշատակ Չարչարանաց եւ Թաղման կարգ երեկոյեան ժամը 6ին :

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ճրագալոյցի արարողութիւն ժամը 16ին, Գիրքերու ընթերցում 18ին, պատարագ 19ին:

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, Յարութեան Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի 7ին, պատարագ 10ին, քարոզ 11ին, հոգեհանգստեան պաշտօն յաւարտ պատարագի 12ին :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց ժամերգութիւն ժամը 7·30ին, պատարագ 9·30 :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 16ԻՆ.— Հոգեհանգստեան պաշտօն կը մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ : Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18ԻՆ.— Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ : Հաւաքումը, Մեթրօ Ժորժ Ե.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)
Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exarque apostoloique arménien en France
Փարիզի Նոթր – Տամ Մայր Տաճարին մէջ :

ԺԱՄԸ 20·30ԻՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՐԵԿՈՅ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Մանրամասնութիւնները մեր յետագայ թիւերով :

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ժամերգութիւն ժամը 17ին :

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ժամերգութիւն ժամը 17ին, ձայնաւոր պատարագ 18ին :

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ.— Ժամերգութիւն ժամը 10ին : Հայրապետական ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին :

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Ընթրեաց պատարագ ժամը 10·30, Ոտնլուայ 17·30, Խաւարում 20·30:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Թաղում 17·30:

ԱՒԱԳ Շաբաթ.— Ճրագալոյց Զատկի ժամը 18, պատարագ 19·15:

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, Յարութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամերգութիւն 8·30, պատարագ 10·30:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, պատարագ ժամը 10·30:

×

ՇԱՒԻԼ, Ս. ԳՐԻԳՈՐ – ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Աւագ շաբթուան արարողութիւններուն համար տես Փարիզի եկեղեցւոյ ժամանակացոյցը, բացի Հինգշաբթի առաւօտուան պատարագէն :

×

ՊՕՄՈՆ, Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Յիշատակ Խաչելութեան Թաղում ժամը 17·30ին:

ՇԱԲԱԹ.— Ճրագալոյց, պատարագ ժամը 16·30:

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, ժամերգութիւն 7·30, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ 10: Կը նախագահէ եւ կը քարոզէ Հարաւ. Ֆրանսայի Առաջնորդ ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ :

×

ՏԷՍԻՆ. Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Կարգ Թաղման ժամը 18·30:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ժամերգութիւն եւ Ընթերցում ժամը 5, Ճրագալոյց, պատարագ ժամը 17·30:

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամերգութիւն ժամը 8·30, Զատիկ, պատարագ ժամը 10ին :

×

Ս. ԺԵՐՈՄ, Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.— Ժամերգութիւն 10ին, Թաղում 17·30ին:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.— Ճրագալոյց, ժամերգութիւն 8·30, երեկոյ ժամերգութիւն եւ ընթերցուածք 5·30, պատարգ 6·30:

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, ժամերգութիւն 8, պատարագ 10 :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամը 8·30, պատարագ 10, հոգեհանգիստ 11·30:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻ.— Ազգային մեծ Սգատօն Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ ժամը 10:

×

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 16 Ապրիլ.— Թաղում Քրիստոսի ժամը 16 :

ՇԱԲԱԹ, 17 Ապրիլ.— Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 18–21:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ.— Պատարագ Ս. Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէյի գերեզմանատուն ժամը 14–17 :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9·30էն 10, ֆրանսական հեռատեսիլէն (Ա. կայան) Ժերար Սթեֆանեսքուի պատրաստած յայտագրին մաս կը կազմեն Սեփան – Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Կարպիս Ափրիկեանի, տեսակցութիւն Սերովբէ Արք. եւ Գիտ Ծ. Վարդապետի հետ: Պատկեր մը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն: Հայ ժողովուրդի մասին կը խօսի՝ Ռոնտօ: Յայտագիրը կը փակուի Սերովբէ Արք.ի օրհնութիւնով :

×

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 19ին (Բ. կայան) Սօսի պարախումբը կը ներկայանայ «Ձեռք ձեռքի» յայտագրին մէջ :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ի գիտութիւն Կրընոպլի եւ շրջակայից հասարակութեան :

Այս Երկուշաբթի առաւօտ Մեռելոց, պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէքեան: Ռիւ Ժէյի սրահը :

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ).— Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ: Պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէքեան, Սէն Լուի եկեղեցին, Րիւ Սօ (Փլաս Կրընէթ) ժամը 9–11, յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ Թափօրով :

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20·45ին, Սալ տէ Քօնկէռ (Թաղապետարանի կից), ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու : Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ :

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS. RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէի ժողովը այս Ուրբաթ, ժամը 21ին : Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Պօմոնի Զաւարեան ենթակոմիտէի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Խիստ կարեւոր օրակարգ : Անհրաժեշտ ներկայութիւն: Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին
Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

OUVERTS TOUTE L'ANNEE
L'ANDALUCIA
LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE
VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES à 1000 MÈTRES
PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— PRIX MODÉRÉS —
Pour tous renseignements
s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
PARIS - 18.
à partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69·58

ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ԱՌԻԹ ԽԱՆՈՒԹԻ ԿԱՄ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՏԷՐ ԸԼԼԱԼՈՒ
ԾԱԽՈՒ Է
ՀԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ՇԷՆՔԻ ՄԸ ՄԷՋ
Ներկայիս կը մնայ միայն երեք խանութ եւ եօթը բնակարան (1, 2 եւ 3 սենեակ) պարապ կամ վարձուած վիճակի մէջ :
6 ՀԱԶԱՐԷՆ 40 ՀԱԶԱՐ ՖՐԱՆՔ
Վճարման դիւրութիւն :
Տասը տարուան վրայ :
ԴԻՄԵԼ՝ Հինգշաբթի կէսօրէ ետք
TROIS ETOILES
14, Rue Guénot — Métro Nation ou Boulets-Montreuil

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)
Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար· 60 Ֆ· Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ·
Արտասահման՝ Տար· 80 փր· Հատը 0·30 Ֆ·

ՈՒՐԲԱԹ
16
ԱՊՐԻԼ
VENDREDI
16 AVRIL
1965
LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10285
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.285

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ ՏԵՏՐԱԿԸ

1914 Յունուար 26 – Փետրուար 8ի բարենորոգումներու ռուսեւթուրք համաձայնագիրը եւ այդ առթիւ Պոլսոյ դեսպան ու Կիրսի եւ արտաքին նախարար Սազանովի միջեւ փոխանակուած հեռագիրները հրատարակուած են ռուսական պաշտօնական «Նարնջագոյն Տետրակ»ին մէջ :

Յիշեալ վաւերագիրերը ուսումնասիրած է Անդրէ Մանտէլշթամ, Պոլսոյ ռուսական դեսպանատան աւագ թարգմանը եւ բարենորոգումներու վերջին ծրագրին հեղինակը, որ 1917ին Փարիզի մէջ հրատարակած է 631 էջերէ բաղկացեալ փաստացի գիրք մը՝ «Օսմանեան կայսրութեան ճակատագիրը» անունով :

Մանտէլշթամ ,որ միջազգային համբաւի տէր իրաւագէտ մըն էր եւ անկեղծ բարեկամ մը Հայոց, Փարիզ հաստատուած էր եւ 1926ին լոյս ընծայեց ուրիշ կարեւոր հատոր մը՝ «Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ պետութիւնները Հայկական Հարցին հանդէպ» խորագրով (355 մեծադիր էջ) : Խորհրդատու էր Փարիզի մեր Հայոց Պատուիրակութեանց եւ իր աշխատակցութիւնը բերաւ Թուրքերու կողմէ բռնագրաւուած («Լքեալ» ?) գոյքերու մասին Հայ Գաղթականաց յանձնախումբին կողմէ հրատարակուած գրքոյկին :

Ըստ Մանտէլշթամի, 1914ի սկիզբը Հայկական Հարցը կը ներկայանար հետեւեալ ձեւով .—

1) Թուրքիոյ մէջ Հայերու կացութիւնը երբեք չէր բարւոքած 1895ի ջարդերէն ի վեր եւ մեծ պատերազմի նախօրեակին Հայութիւնը կը գտնուէր դանդաղ հոգեվարքի վիճակին մէջ :

2) Ռուսական քաղաքականութիւնը խիստ մեծ արժէք կ'ընծայէր Հայկական խնդրին՝ մարդասիրական եւ ռուսական կրկնակ տեսակէտներէ : Ռուսիա անհրաժեշտ կը նկատէր ստիպողաբար Բարենորոգումներ գործադրել Հայաստանի մէջ, առանց վնասելու Թուրքիոյ ամբողջականութեան եւ Սուլթանի գերիշխանութեան, ռուսական կամ եւրոպական հակակշիռի տակ : Իսկ եթէ Բ. Դրան անկարողութեան կամ չկամութեան հետեւանքով Բարենորոգումները չկարգադրուին եւ վտանգաւոր կացութիւն ստեղծուի Ռուսիոյ սահմանամերձ նահանգներուն մէջ, պատրաստուիլ Հայաստանի գրաւման :

Այս վերջին հաւանականութիւնը ամէնէն քիչ բաղձալին էր Ռուսիոյ համար , որ մէկ կողմէն դիմումներ կը կատարէր Բ. Դրան մօտ ի նպաստ Հայերուն, միւս կողմէ այս վերջիններուն խորհուրդ կու տար համբերել եւ ապստամբութեան չդիմել :

3) Թրքական քաղաքականութիւնը կը ձգտէր դանդաղ բնաջնջումի ենթարկել Հայերը, որոնք վտանգաւոր կը նկատուէին Թուրք եւ քիւրտ տարրերու վրայ իրենց տնտեսական եւ մտաւորական ակներեւ գերակշռութեան պատճառաւ : Այս գաղափարէն առաջնորդուած՝ Թուրք կառավարութիւնը չէր կրնար սիրով ընդառաջ երթալ բարենորոգումներուն, որոնք կոչուած էին զօրացնելու այս «վնասակար տարր»ը : Ուստի ամենակատաղի ընդդիմութենէ վերջ եւ Համաձայնականներու , մանաւանդ Ռուսիոյ ուժեղ ճնշումին տակ է, որ Բ. Դուռը ստորագրեց 26 Յունուար – 8 Փետրուարի Համաձայնագիրը, այն հաստատ որոշումով որ պիտի խանգարէ զայն, ինչպէս նախորդ ծրագիրները, կամ նոյնիսկ բացէ ի բաց պիտի ջնջէ զայն, եթէ պայմանները թոյլ տան :

4) Գերմանական քաղաքականութիւնը կը ձգտէր մէկ կողմէ պաշտպանել Թուրքիան, միւս կողմէ սիրաշահիլ Հայերը : Սակայն գերման պատուիրակը Բարենորոգումներու բանակցութեանց վերջին շրջանին բոլորովին Թուրքերուն կողմն անցաւ եւ չստորագրեց համաձայնագիրը :

5) Հայերու դիրքը բանակցութեանց ամբողջ տեւողութեան կարելի է որակել իբրեւ «յուսահատական քաղաքականութիւն» : Կ'ուզէին ձերբազատուիլ Թուրքեւքիւրտ լուծէն, որեւէ ձեւով — բարենորոգո՞ւմ պետութեանց հակակշիռին տակ, Ռուսերու կամ պետութեանց հովանաւորութի՞ւն թէ կցում : Հայերը մէկ բան միայն կ'ուզէին,— ապրելու կարելիութիւն, ու բնազդաբար իրենց արիւնոտ ձեռքերը կ'երկարէին դէպի Ռուսիա, որու հովանիին տակ երկու միլիոն Հայեր կ'ապրէին ,— հակառակ օտար ցեղերու հանդէպ ցարական վարչաձեւի ոչ բարեացակամ վերաբերումին, — նիւթապէս կը բարգաւաճէին եւ կը պահպանէին իրենց ցեղը՝ լաւագոյն օրերու յոյսով :

Գալով հայ մտաւորականներուն, Նարնջագոյն Տետրակը յստակ փաստերով կը հաստատէ թէ անոնք ունէին աւելի որոշ ծրագիր մը : Երբե՛ք չէին ձգտիր յեղափոխութեան կամ կցուելու Ռուսիոյ , որուն պաշտպանութիւնը կը խնդրէին պարզապէս բարենորոգումներ ձեռք բերելու համար, եւրոպական հակակշիռի տակ :

6) Նարնջագոյն տետրակի բովանդակութենէն հանուելիք ընդհանուր եզրակացութիւնը այն է , որ Ռուսիա 1912ի վերջերէն սկսեալ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ աջակցութեամբ խիստ կորովի եւ ուղղամիտ ճիգեր թափեց, առանց շահախնդրութեան, Թուրքիոյ Հայերը ազատելու համար նոր ջարդերէ, որոնք բացէ ի բաց կը պատրաստուէին : Բ. Դուռը Գերմանիոյ համակրութեան վրայ կռթնած յամառօրէն ընդդիմացաւ ռուսական ծրագիրներուն եւ 1914ի համաձայնագիրը ընդունեցաւ այն հաստատ որոշումով, որ զայն պիտի պատռէ առաջին առթիւ :

Այդ առիթը ներկայացաւ 1914ի ամառը, երբ պայթեցաւ առաջին աշխարհամարտը :

Թուրքերը այլեւս աւելորդ համարեցան բարենորոգումները ազգի մը համար , զոր որոշեր էին պարզապէս բնաջնջել :

Ահա՛ թէ ինչպէս կը պատկերացնէին Ռուսերը Հայկական Հարցը՝ Մեծ Եղեռնի նախօրեակին :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՒԻԼՍԸՆԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՄԱՍԻՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱԼԻՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՁԵՌՔՆ Է, Կ'ԸՍԷ ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Բրիտանացի վարչապետը Նիւ Եորք հասաւ առջի օր եւ յայտարարեց թէ Վիէթնամի խաղաղութեան բանալին Չինաստանի ձեռքն է : Երբ իրեն հարցում եղաւ Փեքինի մերժումին մասին, Անգլիոյ նախկին Արտաքին Նախարարը ընդունելու, վարչապետը գիտել տուաւ թէ նման պարագաներու մէջ «ոչ» մը բան մը չի նշանակեր : Նախապէս, Ուիլսըն ճշդած էր թէ ներկայիս ոչ մէկ խօսակցութիւն աւելի կարեւոր է քան Վիէթնամի կացութիւնը : Այս առընչութեամբ , ինք եւ Ու. Թան շատ ճիգ թափած են, ապարդիւն կերպով որպէսզի կլոր սեղանի մը շուրջ հաւաքուին՝ Փեքին, Ուաշինկթըն եւ Հանոյ :

Իր ժամանումին իրիկունը կարգ մը տեսակցութիւններ ունենալէ ետք, Հարոլտ Ուիլսըն ճառ մը արտասանած է Նիւ Եորքի «տնտեսական ակումբին» առջեւ : Տասը կէտերէ բաղկացած ծրագիր մը ներկայացուցած է զարկ տալու համար բրիտանական ճարտարարուեստին : Անգամ մը եւս հաստատած է թէ անգլիական ոսկին պիտի չարժեզրկուի, շնորհիւ 11 միլիառ ոսկիի պահեստի մը : Անգլիա վճռած է վերագտնել իր ելմտական ուժը : Վճարումներու բացը որ ութ հարիւր սթերլին էր անցեալ տարի 350 միլիոն միայն պիտի ըլլայ այս տարի :

Ուիլսըն մամուլի ասուլիս մըն ալ տուած է ՄԱԿի մէջ, ուր յայտնած է կրկին թէ իր կառավարութիւնը զօրավիգ կը կենայ Ճոնսընի առաջարկներուն : Այլեւս միւս կողմերուն կը մնայ ելք մը տալ կացութեան, ինչ որ կրնայ կատարուիլ բանակցութեամբ , տեւական լուծում մը պատրաստելու համար հարաւ – արեւելեան Ասիոյ մէջ : Ուիլսըն ծանրացած է « տեւական » բացատրութեան վրայ : Ուիլսըն ապա մեկնած է Ուաշինկթըն :

×

Վիէթնամի փոխ – վարչապետը Թրան Վան Թիւյէն Փարիզէն անցած է եւ այս առթիւ բրած յայտարարութեանց մէջ , ճշդած Սայկոնի դիրքը : Տրամադիր են եւ անհրաժեշտ կը գտնեն խօսիլ Հանոյի հետ, բայց տեղի չեն տար իրենց անկախութեան եւ ազատութեան շուրջ : Կ'ուզեն նաեւ լաւ մթնոլորտ մը ստեղծել Փարիզի եւ Սայկոնի միջեւ :

« Իմ կարծիքով, չեշտած է փոխ–վարչապետը , մեր քաղաքականութիւնը հիմնուած է խաղաղութեան հաստատման վրայ : Այդ կէտին հասնելու համար , բոլոր միջոցները լաւ են : Ցարդ պաշտպանողականի վրայ էինք եւ հարուածներ կը ստանայինք : Որոշած ենք յարձակողականի անցնիլ դադրեցնելու համար համայնավար որեւէ յարձակում : Հանոյի մարդիկը խաղաղութեան, անկախութեան, վերամիացման մասին կը խօսին մենք ալ այդ կ'ուզենք բայց կէտ մը կայ որու վրայ տեղի չենք տար — մեր ազատութիւնը :

×

Ամերիկացիք երեք միլիոն թռուցիկ նետած են հիւսիսային Վիէթնամի վրայ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԷՐՀԱՐՏ նոր կոչ մը բրած է Գերմանիոյ վերամիացման համար : « Վստահ ենք, չեշտած է Դաշնակցային Հանրապետութեան վարչապետը որ մեր դաշնակիցները տէր պիտի մնան իրենց յանձնառութեանց , բայց պէտք է անդադար մեր ազդարարութիւններն ընենք :

ՊՈՆԻ կառավարութիւնը բողոք մը ներկայացուց լեհ – խորհրդային բարեկամական դաշինքին դէմ որ վերջնական կը նկատէ Օտէռ – Նայս սահմանը : Այդ սահմանային հարցը կրնայ միայն կարգադրուիլ հաշտութեան դաշնագրին ատեն :

ՊԵԼԿՐԱՏԻ մէջ առժամապէս ազատ արձակուած է Միշէլ Միխայլով որ ձերբակալուած էր ամիս մըն է հակախորհրդային յօդուածներու համար :

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ ոսկիի առուծախ ընողներու խումբ մը գանազան դատապարտութեանց արժանացած են :

ԻՏԱԼԻՈՅ հիւանդանոցներու քանի հազար բժիշկները որոշեցին երեք օրուան գործադուլ մը ընել : Յաւելում կ'ուզեն : Ուղեւորներն ալ 24 ժամուան գործադուլ մը կը ձեռնարկեն :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ընկերային Ապահովութիւնը մէկ միլիառ բաց ունի :

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՁԵԿՈՅՑԸ

Մարմարա կը գրէ Ապրիլ 10 թուակիր·

Արտասահմանի հայկական ցոյցերուն առթիւ, Թրքահայոց Պատրիարք Շնորհք Արք· Գալուստեան մամուլին յանձնած է հետեւեալ հրապարակային լուսաբանութիւնը, որուն պատճէնը թարգմանաբար կուտանք նոյնութեամբ ·

— Մամուլի եւ ձայնասփիւռի միջոցաւ հրատարակուած լուրերէն տեղեկացանք թէ՝ օտար երկիրներու մէջ ապրող Հայեր, առաջին աշխարհամարտէն ի վեր ամէն Ապրիլի իրենց մեռելները յիշելու համար կրօնական հանդիսութիւններ կը սարքեն, եւ օտար պետութիւն մը կը ջանայ շահագործել այս հանդիսութիւնները, ի վնաս մեր երկրին շահերուն :

Պատմական ճշմարտութիւն մըն է թէ Թուրքերը եւ Հայերը առաջին իսկ օրէն եղբայրութեան եւ բարեկամական մթնոլորտի մէջ ապրած են : Իբր մեծագոյն ապացոյց այս իրականութեան, պէտք է յիշենք Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի որոշումը՝ որ պատմութեան սեփականութիւնը դարձած է : Մեծն Ֆաթիհ գնահատելով Հայոց շինարարութիւնը եւ զանոնք նկատելով վստահելի եւ անխարդախ տարր մը, հրովարտակ մը հրատարակած է եւ Հայերը բնակեցուցած իր ընդարձակ Կայսրութեան ամէն կողմը : Այդ թուականէն ի վեր, Հայ Համայնքը դարերու ընթացքին միշտ ալ օգտակար եղած է հաւաքականութեան, իբր օգտակար եւ հաւատարիմ տարր մը, եւ Հայերէն շատեր պետութեան մէջ ստանձնած են քաղաքական եւ վարչական մեծ պատասխանատուութիւններ եւ յաջող արդիւնքներ ապահոված :

Օսմանեան պետութեան վերջին տարիներուն, կարգ մը օտար պետութիւններ, Սուլթաններէն առանձնաշնորհներ խլելու, Քափիթիւլասիոնները շարունակելու եւ վերջապէս Օսմանեան պետութիւնը բաժան բաժան ընելու նպատակով, ջանացած են իրենց գործիք ընել գանազան համայնքներ, ընդ որս եւ Հայերը : Շահագործող պետութիւնները ուզած են այս կերպով իրարմէ պառակտել 2 ազգեր, որոնք դարերով միասին եւ եղբայրաբար ապրած են : Ասոնց հետեւանքները եւ պատահած դէպքերը պատմութեան փոխանցուած են իբր հրահանգիչ նմոյշներ, եւ կոչուած են ամրապնդել մեր մարդկային եւ եղբայրական զգացումները եւ այդ հանգամանքը ունին մեզի համար :

Մեռեալները յիշել, բոլոր մարդոց իրաւունքը եւ բարոյական պարտականութիւնն է : Միայն թէ յարգանքի այս արտայայտութիւնները պէտք չէ որ ազգերու սրտերուն մէջ թշնամութիւն սերմանեն, եւ այդ հունտերը ուռճանան : Մեր Ս· Գիրքը որ աղբիւրն է մեր բարոյական կեանքին, արդէն այս պատգամը կուտայ մեզի :

Գալով մեզի, Թուրքիոյ Հայերուս , եղած ենք Թուրք Հանրապետութեան շրջանին ապրած եւ Աթաթիւրքի գաղափարներով մեծցած հաւաքականութիւն մը, որ , անցնող քառասուն տարուան ընթացքին , ապացոյցը տուած է իր հայրենակցական պարկեշտ, շինարար եւ հաւատարիմ զգացումներուն : Բախտը ունինք տեսնելու որ հայրենակիցներու միջեւ այսօր կը շարունակուին եղբայրութեան եւ վստահութեան զգացումները : Արտասահմանի մեր կրօնակիցներէն ոմանք իրաւունք չունին ստուեր ածելու սիրոյ եւ յարգանքի այս կապերուն վրայ : Թուրք Հայերը իրենք զիրենք կը նկատեն այս երկրին անբաժանելի մէկ մասը : Ահա թէ ինչու բացարձակապէս անպատեհ պիտի նկատեն այս երկրին շահերուն հակոտնեայ որեւէ շարժում :

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ· ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

9 Ապրիլ 1965

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

ԲԱՐՍԵՂ ՇԱՀՊԱԶ

Կեանքեր կան, որոնք հանդարտ եւ անդորր գնացք մը ունեցեր են միշտ իրենց գոյութեան ամբողջ շրջանին : Կան կեանքեր ալ որոնց գնացքը եղեր է միշտ պայքարով, չարժումով, եռանդով, ելեւէջներով լեցուն :

Բարսեղ Շահպազի կեանքն ու նկարագիրը այս վերջիններէն է եղած : Չի սիրեր ան երբեք հարթ եւ ուղիղ ճամբաներու հանդիստ ու անխոչընդոտ գնացքը, չի սիրեր տափակութիւնը եւ անդորրութիւնը հասարակ միջակութիւններու, այլ եղեր է միշտ ախորժողը բոլոր դժուարութիւններուն, բոլոր դժուարամատոյց բարձրութիւններուն :

Գտեր էր անիկա հաճոյքը պայքարին մէջ : Ապրելու երանութիւնը՝ մշտակայ չարժումի եւ գործունէութեան մէջ : Վարձատրութիւնը՝ դժուարութեան մէջ :

Ծայրայեղօրէն խելացի եւ բոլոր խելացիներուն պէս ամէն տարօրինակութեանց սիրահար այս տղան, որ եղեր էր իմ սիրելի բարեկամներէս եւ ընկերներէս մէկը իր փոթորկոտ կեանքին պէս նոյնքան փոթորկոտ մահ մը ունեցաւ :

Սովորական, հասարակ մարդերու պէս չմեռաւ ան, ընկալեալ ձեւերով՝ իր տան անկիւնը, հանգիստ անկողնին մէջ, իր սիրելիներովը շրջապատուած :

Ինկաւ պարտականութեան ճամբուն վրայ, — ինչպէս իր միւս գաղափարակիցները, — որ կ'առաջնորդէր զինքը դէպի մեծ իտէալին :

×

Դեռ աչքիս առջեւն է իր սիրուն դէմքը : Իր չէնչող, կրակոտ խօսակցութիւնը, միշտ հաւատքով լեցուն ապագայի մասին, իր եռանդին ջերմութեամբը կը տաքցնէր իմ սկեպտիկի սառնացած հոգին :

Շուրջ քսան տարի առաջ Կեդրոնականի գրասեղաններուն վրայ ծանօթացած էինք իրարու : Անկէց ետք կեանքի ու ճակատագրի փոթորիկները զատած էին մեզ իրարմէ : 1901ին զգուած այլեւս Պոլսոյ հայահալած հետապնդումներէն, երբ Աղեքսանդրիա ոտք կոխեցի, հոն իմացայ որ Խորասանճեաններու, պելժիական հսկայ երկաթի ընկերութեան մը գրասենեակի պետ էր նշանակուած :

Գացի զինքը տեսնելու :

Որչափ փոխուած գտայ բաղդատմամբ իր Պոլսոյ կեանքէն : Իր հսկողութեան ու տնօրէնութեան տակ կ'աշխատէին խումբ մը պաշտօնեաներ եւ ինք նստած իր խոշոր եւ թուղթերով բեռնաւորուած գրասեղանին առջեւ : Զբաղած էր վաճառականի մը հետ կարգադրելու առեւտուրի հսկայ գործ մը :

Ծայրայեղօրէն ընկերասէր ու բարեկամասէր բնաւորութիւն, երբ զիս տեսաւ իր սենեակին դրան առջեւ՝ գլխարկը ձեռքս եւ քիչ մը քաշուելով, որ արգելք չըլլամ իր գործին, յանկարծ կտրեց իր խօսքը, ելաւ իր տեղէն եւ ուղղակի խոյանալով գրկեց զիս ու համբուրուեցանք երկար, կարօտի քաղցր համբոյրներով :

Ու ներողութիւն խնդրելով վաճառականէն, առաւ նստեցուց զիս քովիկը :

Կէս ժամու չափ դեռ տեւեց սակարկութիւնը վաճառականին հետ, կատարեալ համաձայնութիւն գոյանալէն ետք յիչեալը մեկնեցաւ :

— Է՛, բարի եկար Լեւոն, ըսաւ ինծի եղբօր մը պէս շոյելով երեսներս :

Ու երկարօրէն ինծի պատմեց իր կեանքը :

Եկեր էր Եգիպտոս առանց որեւէ նիւթական կարողութեան, եւ միայն իր կարողութեան վրայ վստահած : Երեք տարի չարունակ երկաթագործութիւն էր ըրեր, երկաթին տեսակներն հասկնալու, անոր ո՞ր տեսակը ի՞նչ գործի յարմարիլը ուսումնասիրելու համար :

Անկէց ետք անցեր էր Աղեքսանդրիա ամենամեծ երկաթի պելժ-վաճառականական ընկերութեան մէջ, որուն գլխաւոր վարիչն ու բաժնետէրերէն մէկն էր իր մօրեղբայրը, Խորասանճեան, ան ալ արդէն Թունդ Դաշնակցական : Մէկ քանի տարուան մէջ դարձեր էր գրասենեակի պետ եւ ընկերութեան վարիչ :

Հակառակ իր նիւթական նախանձելի վիճակին, Շահպազ չէր քաշուած երբեք հանրային գործերէ եւ առջի օրէն Թունդ Դաշնակցական դարձած, բոլորանուէր տուած էր ինքզինքը կուսակցութեան յայտնի կամ գաղտնի գործերուն : Կուսակցութեան փրոփականտի, ենթակոմիտէներու եւ կոմիտէներու կազմութիւն, ճառ, հրապարակախօսութիւն, ամէն օրուան զբաղումները դարձեր էին : Կը զարմանայի որ ի՞նչպէս կարելի կ'ըլլար ժամանակ գտնել այսքան բազմազբաղ գործունէութեան մը համար :

×

Քանի մը շաբաթ իր քով մնալէ ետք գործով վերադարձայ Գահիրէ :

Հոն չուրջ երկու տարուան իմ ասատնդական կեանքիս մէջ շատ անգամ կը ստանայի իր նամակները, որոնց մէջ կը հասկնայի թէ ան ձանձրացեր էր վաճառականի տափակ կեանքէն :

« Բոլորովին զզուած եմ այլեւս, կը գրէր իր նամակներէն մէկուն մէջ, ու վաճառականի տափակ, հասարակ տեղիք կեանքէս : Ինծի համար աւելի լայն հորիզոններ պէտք են, հանրային գործունէութեան աւելի ընդարձակ դաշտեր, վազք մը բոլոր իտէալային գեղեցկութեանց ետեւէն : Պիտի երթամ Փարիզ՝ իրաւագիտութիւն ուսանելու եւ ասանկով աւելի անձնիշխանօրէն նուիրուելու իմ իտէալներուս իրագործումին, նուիրուելու հանրային գործունէութեան, եւ իմ ցեղիս ազատագրումին, որուն այնքան կ'աշխատի իմ կուսակցութեանս մէն մի անդամը » :

Երկու տարի ետքն էր, որ Սահմանադրութիւնը կը հռչակուէր Պոլսոյ մէջ եւ ես ու ինծի պէս շատեր, որոնց մէջ Եր. Սրմաքէշխանլեան, Թէքէեան, եւ ուրիշներ, յուսալով որ վերջապէս հանդստութիւնը պիտի տիրէր Թուրքիոյ մէջ եւ արդարութեան արեւը հաւասարապէս պիտի փայլէր Թուրքիա բնակող ցեղերուն եւ մասնաւորաբար հայ ազգին վերեւ, ճամբայ ինկանք Աղեքսանդրիա, վերադառնալու համար Պոլիս :

Աղեքսանդրիոյ մէջ Շահպազին խանդավառութիւնն աննկարագրելի էր, հոս ու հոն հրապարակախօսութիւններ հոս միթինկ, հոն ժողով, եւ ամէն ատեն ու ամէն տեղ Թուրք եւ հայ համերաշխութիւն :

Անոր պէս մենք ալ խանդավառուած էինք այն ատեն :

Ո՛րքան քիչ ճանչցած ենք եղեր Թուրքին կեղծաւոր ու խորամանկ ոգին :

Բարսեղ իր անկեղծ ժպիտն ու խօսքը կը պտըտցնէր միթինկներու մէջ, որոնց հոգին էր ինք :

Ես մնացի Աղեքսանդրիա քանի մը շաբաթ եւս եւ եկայ Պոլիս, բաժնուելով Բարսեղէն :

Քանի մը տարիներ ետքն էր, որ օր մը յանկարծ լսեցի թէ Բարսեղ Պոլիս եկեր է :

Ան մնացեր էր Աղեքսանդրիա իմ բաժանումէս ետք տարի մըն ալ, յետոյ անցեր է Փարիզ՝ իրաւագիտութիւն ուսանելու եւ ամուսնացեր ու պզտիկ պէպէքի մըն ալ հայր դարձեր : Տարի մը միայն մնացեր է իր ընթացքը լրացնելու՝ երբ համաշխարհային պատերազմը կը ծագի եւ իրեն անկարելի կը դառնայ այլեւս մնալ Փարիզի մէջ : Ընտանիքով վերադարձաւ Պոլիս :

Շահպազին մեծագոյն սխալը այս չարժումը եղած էր : Եթէ ինք փոխանակ Մարսէյլէն Պոլիս անցնելու, անցած ըլլար Աղեքսանդրիա, այսօր տխուր հարկին տակ պիտի չգտնուէինք ողբալու իր անդարմանելի կորուստը :

Ոչ միայն կը ցաւիմ անկեղծօրէն, իբր եղբայր ու ընկեր, իր անվերադարձ մեկնումին համար, այլեւ անոր համար որ այս տառապահիւծ, արիւնաքամ ազգը շատ պէտք ունէր իրեն նման զարգացած, վառվռուն մտաւորականներու :

Որքան Զօհրապներու, Զարդարեաններու, Տաղաւարեաններու և բոլոր մեր ցեղին գեղեցիկ ծաղիկներուն հնձուիլը անհունապէս ցաւալի է ինծի, նոյնքան ցաւալի է կորուստը այս տղուն, որ պատիւ պիտի բերէր իր բազմաչարչար ցեղին, մանաւանդ հիմա, ուր ,աւա՛ղ, այնքան ցանցառ է իրեն պէսներու թիւը, եւ այնքան պէտք ունէինք իրեն նման գեղեցիկ եւ բեղնաւոր իմացականութիւններու եւ վառվռուն հանրային գործիչներու :

ԼԵՒՈՆ ՇԱՓՐԵԱՆ

«Ճակատամարտ, 27 Ապրիլ 1919

ՀՐԱՉ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(ՄԷՀՄԷՏ ԱԼԻ ՊԷՅ)

(1892 – 1960)

Եղեռնի պատասխանատու մեծ ոճրագործները Պերլին գացած կ'ապրէին իրենց անունը փոխած եւ իրենց հետքերը կորսնցուցած : Անոնք լրիւ վստահութիւնը ունէին իրենց գործած ոճիրին ահաւորութեան եւ գիտէին թէ դատապարտուած են : Թալէաթի Թուրք կենսագիրները գրեցին թէ ան կ'ապրէր պարտամուրհակը դրպանը ... Ան անհատապէս վճարեց իր պարտքը · սակայն, վեց ամիս տեւած էր իր թաքստոցը գտնելը Պերլինի մէջ, ուր 1924 Մարտ 15ին գետապաստ ինկաւ հերոս Սողոմոն Թեհլիրեանի գնդակովը : Ահաբեկիչները կ'ամաչպարէին · Թալէաթի ահաբեկումէն յետոյ Թուրք ոճրագործները աւելի զգոյշ դարձած էին եւ վախ կար որ Պերլինէն կը հեռանան դէպի Խորհ · Միութիւն կամ Թուրքիա, գործակցելու Էնվէրին, Քեմալին :

Այս մտահոգութիւնները անհրաժեշտ կը դարձնեն Պերլինի Թրքական շրջանակներուն մէջ «աչք մը» ունենալ, ահաբեկումը կազմակերպողներու գործը դիւրացնելու եւ արագացնելու համար : Այս «աչք»ը պիտի հանդիսանար Հրաչ Կարապետ Փափազեան : Բնիկ Եոզղատցի այս անվեհեր հայորդին 1914ին աւարտած էր Պոլսոյ իրաւաբանական համալսարանը եւ մտած զինուորական դպրոց եւ ստացած էր սպայի աստիճան : Պատերազմի սկիզբին ան խոյս տալով Թրքական բանակէն կը յաջողի անցնիլ Հալէպ, ուր մօտէն կը տեսնէ հայ տարագիրներու տառապանքն ու նահատակութիւնը, դէպի Տէր Զօր գացող ճամբաներու վրայ ... 1909ին կը վերադառնայ Պոլիս : Որուն գլխաւոր մտահոգութիւնն էր պատուհասումը մեծ ու փոքր ոճրագործներուն :

Պերլինի մէջ հայ հետազօտիչները կը դժուարանային գտնելու հետքը Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիրի, որ Թալէաթէն յետոյ երկրորդը կը դասուէր իբր տարագրութեան եւ սպանդի ծրագիրը յղացող եւ գործադրութեան անձամբ հսկող հրէշ մը : Փափազեան յանձն կ'առնէ այս ճիւաղին հետքը գտնելու աշխատանքին լծուիլ : Ոճրագործներու պատուհասման գործին լիազօր կազմակերպիչը կը գրէ իր մասին ·

« Երիտասարդ մը, նրբակազմ, շագանակագոյն մազերով, միջահասակ, կեսարիոյ շրջաններէն, Թուրքերէն լեզուն օրօրոցէն իրեն ընտանի, եւ չեշտը իրը Թրքական, եւ տէր այսպիսի յատկանիշներու, որոնք լեզուն իր հետ անխուսափելիօրէն կը բերէ ու կը նոյնացնէ են-

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Այդ օրուանից յետոյ, ամէն առաւօտ փոքրիկ մի խմբով Նատօն որսի էր դուրս գալիս, Առաքելին էլ իր հետ տանում էր այն վայրերը, որ դեռ խակ պատանի, նա գիւղի դաշտապահի հետ որս էր արել : Իսկ երեկոներն Առաքելին ու Մարիֆին պատմութիւններ էր պատմել տալիս հինհին ժամանակներից, իր հօր ու պապի՝ Ղամէ Չիլանիի մասին, Սմբատի ու Քոչոյի մասին եւ ուշադրութեամբ լսում էր :

Էդպէս մի ամսից աւելի ժամանակ անցաւ : Մի օր էլ դիմացի ձորից լաց ու չիւանով մի մարդ էր գալիս Դիտակի կողմը : Եկաւ ընկաւ Նատոյի դրան չեմին : Թուրք մի ասկեար էր, գզգզուած չորերով, ծեծուած, արիւնլուայ : Պատմեց, որ իրենց եուզբաշին է իրեն ծեծել, ջարդել : Փախել եկել է Նատոյի ոտներն ընկել, եկել է չատեղ փրկութիւն գտնի : Սատանան մոլորեցրեց իրեն, չնացաւ եուզբաշու կնկայ հետ ու էս օրն ընկաւ : Հազիւ փրկեցին իրեն երէկ, բայց որ մնար, մէկ է, եուզբաշին, իր սուրը նրա փորը կը մտցնէր :

— Եալան տիւրպան օլան(*), — ասաց Նատօն :

Ասկեարը երդում կերաւ երկինք, գետին, Աստուած : Պահեցին, հաց ու ջուր տուին, լաւացրին : Առողջացաւ ասկեարը :

Ամէն օր գալիս, նստում էր Առաքելի կողքին, պատմում էր իր դարդերը : Երկու եղբայր ունի, ասում էր, ծեր մայր, հիմա բոլորին էլ Հասան եուզբաշին ըսպանած կը լինի : Պատմում ու լաց էր լինում երեխայի նման : Ու մի օր էլ առաւօտ վեր կացան ու տեսան ասկեարը չկայ :

Վատ նշան եղաւ : Նրա գնալուց յետոյ ներքին գիւղերից Քրդերը Նատոյին խաբար բերին, որ Թուրքերի մեծ բանակ է գալիս Քրդերի վրայ : Մի գիշերուայ մէջ գիւղերը դատարկուեցին : Եզ, ձի, ղոմէշ, ջորի բարձած, տնով տեղով բարձրացան սարերի գագաթները : Գերդաստանի հետ էր Մարիֆը : Առաքելն էլ նրա հետ :

Զէնք ու զրահով, բեհլաճ ձիանք հեծած, շրջակայքի Քրդերը հաւաքուեցին Նատոյի հրամանի տակ :

Սարերի վրայ վրաններ զարկեցին : Առաքելը Մարիֆի հետ նրա վրանում էր : Միասին ուտում էին, միասին քնում ու վեր կենալով, ականջ էին դնում կռուի ձայներին : Կրակոցների ձայնը մէկ մօտենում, մէկ հեռանում էր : Հինգ օր, հինգ գիշեր կռիւ էր : Վրայ վեցերորդ օրուան տխուր լուր եկաւ : Նատօն ըսպանուել էր : Նրա դիակը բերին օթաճբը : Մուխաճաթ օսմանու գիւլին կպել էր նրա դոշին, մէջքից դուրս էր եկել : Ինչ սուգ ու չիւան եղաւ, ինչ սուգ ու չիւան : Բոլոր կանայք արիւնլուայ դէմքերով էին : Սուր եղունգներով ղանդուել, բոթել, կտրտել էին իրենց դէմքերը : Սար ու քար կուլային քաջի համար, միայն լուռ էին զինուած տղամարդիկ : Մարիֆը Նատոյի տասնչորս տարեկան տղայի կողքին լուռ նստել, ոչ ոքի հետ չէր խօսում : Տղան էլ լուռ էր : Լաց չէր լինում, մտածում էր : Նրա անունը Ղասըմ էր, իր հօր պապի անունը : Պատանուն էլ պիտի Ղամէ Չիլանի ասէին այդ օրուանից :

Նատոյին թաղեցին լերան ամենաբարձր կատարին, մեծ կապոյտ մի ժայռի տակ, իսկ նրա սուրն ու խանչալը, նրա հրացանն ու ատրճանակը բերին կապեցին նրա տասնչորս տարեկան տղի, փոքր Ղասըմի վրայ : Միւս օրը պատանի Ղասըմը զէնք ու զրահ կապած, լեռներից իջաւ կռուի դաշտ ...

Էդ դէպքից մի քանի օր յետոյ, մի օր Մարիֆն Առաքելին ասաց ·

— Առաքել, մի տեղեկութիւն բերին ինձ, որ քեզնից թաքցնել չեմ ուզում : Ձեր կառավարութիւնը Քեմալից պահանջել է, որ քեզ բռնեն, ետ ուղարկեն : Դու էդ բանն իմացած եղիր : Հիմա կ'ուզես մնալ իմ տունը, քեզ ոչ ոք չի բռնի · կ'ուզես վերադարձիր քո զաւակների մօտ : Լուրը հաստատ է : Էն Թուրք ասկեարը, որ արիւնլուայ մեր գիւղն էկաւ լրտես էր ...

Առաքելը շատ մտածեց : Իրեն ուզել են. Եթէ Քեմալը Առաքելին չբռնի, չար կարող է կռիւ էլ լինել : Չէ, պիտի վերադառնայ Առաքելը : Իր պատճառով թող կռիւ, արիւնհեղութիւն չլինի, անմեղների արիւնը չթափուի : Պիտի վերադառնար մէկ – երկու օրից, հիմա, էնպէս է, էլ սպասելու չէ Առաքելը մի ժամ :

— Պիտի վերադառնամ, Մարիֆ ... գիշեր ...

— Բարի ճանապարհ, Առաքել, — ասաց Մարիֆը, — Աստուած ամէն մարդու քո սրտի պէս մաքուր սիրտ տայ ... Գնա ու Սարի Մուկովին հարցրու կողմից ե՞րբ պիտի արդարութիւն յաղթի ամէն տեղ ... մինչեւ ե՞րբ աշխարհ մեղքերի մէջ թաղուած մնայ ...

Առաքելի մախաղում հաց, պանիր, դառան միս դրին ու մինչեւ լեռների երեսը հետը եկան Մարիֆ աղայի օգնականները :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(32 Շար.)

(*) Սուտ ես ասում, մարդ :

թակայի ձեւերուն, շարժումներուն, մըտածելու ու գործելու կերպերուն վրայ, նոյնիսկ եավաշ – եավաշութիւնը « այսօր չըլլայ վաղն ըլլայ»ի ճակատագրապաշտութեան : Դերին տիպը» :

«Մեծապէս պաղարին շրջահայեաց » Հրաչ կը թլփատուի, կը դառնայ Մէհմէտ Ալի պէյ եւ 1921ի վերջերը կը մեկնի Պերլին , ուր կը գտնուէր գործին լիազօր պատասխանատուն , քանի մը հետապնդիչներ եւ կը հասնին նաեւ Արամ Երկանեանն ու Արշաւիր Շիրակեանը: Առաջինը արդէն պատուհասած էր երեք ջարդարարներ, իսկ երկրորդը քանի մը ամիսներ առաջ Հռոմի մէջ գետնած էր Սայիտ Հալիմը, որ Եղեռնի շըրջանին Թուրքիոյ վարչապետն էր :

Պերլինի մէջ կը ծանօթանայ Ճեմալ Ազմիի տղուն Էքմէլի հետ, եւ անոր միջոցաւ մտնելով թուրք ընտանիքներէն ներս, կը յաջողի հետքը գտնել Պէհաէտտին Շաքիրի եւ ինչպէս ծանօթ է 1922ի Ապրիլ 17ին Պէհաէտտին եւ Ազմի շանսատակ կ'ըլլան միաժամանակ՝ Արամ Երկանեանի եւ Արշաւիր Շիրակեանի գնդակներով :

Իր կեանքն իսկ վտանգելու գնով Հրաչ իր պարտականութիւնը կատարելէ յետոյ, քիչ մը եւս կը շարունակէ իր «բարեկամութիւնը» Էքմէլի հետ եւ 1922ի Մայիսին կը վերադառնայ Պոլիս, ուրկէ կ'անցնի Յունաստան, նուիրուելով ազգային , կուսակցական աշխատանքներու : 1926ին կ'ուղարկուի Հալէպ , ուր հայ ազգային կեանքին մէջ կ'ունենայ արդիւնաւոր գործունէութիւն, իր լրջութեամբ, ողջախոհութեամբ , արժանանալով ընդհանուրի յարգանքին : Սուրիական քաղաքական, պետական շրջանակներու մէջ եւս ան սիրուած էր ու երկու անգամ երեսփոխան ընտրուած սուրիական խորհրդարանին :

Կուսակցական թէ ազգային գծով ան միշտ գտնուած է պատասխանատու դիրքերու վրայ : Իր մասին Կարօ Գէորգեանի 1961ի Տարեգիրքին մէջ կը կարդանք·

« Հրաչ Փափազեան ունեցաւ քաղաքական եւ մանաւանդ յեղափոխական գործիչէ մը պահանջուած բոլոր յատկութիւնները: Շրջահայեաց էր, զգաստապահ , սակաւախօս եւ համեստ : Չէր սիրեր երեւիլ, կամ գովեստ ու գնահատանք լսել իր անձին մասին: Խօսքերը արժէք չունէին իրեն համար : Կարեւորը, ամէն բանէ առաջ, գործն էր եւ գործի վերածուելիք մտածումները կամ կարելիք փոխանակութիւնները » :

«ՆԵՐԿԱՅ»

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Ե՞ՐԲ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԵՑԱՒ ԵՂԵՌՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

1915 չարաշուք տարուան Ապրիլ 11, 12 եւ 13ի (հին տոմարով), 24, 25 եւ 26 օրերը Պոլսոյ հայ մտաւորականներու , երեւելիներու ձերբակալումով սկսաւ ահաւոր ցեղասպանութիւնը, որ Ապրիլեան Եղեռն կը կոչենք :

Եղեռնի առաջին սգահանդէսը տեղի ունեցած է գինադադարէն յետոյ 1919ի Ապրիլ 12ին, Ուրբաթ օր մը: Այս առթիւ կազմուած է Ապրիլ Տասնըմէկի Սգահանդէսի յանձնախումբ մը, որուն մաս կազմած են աղէտէն ճողոպրող մտաւորականներ եւ դրագէտ տիկիններ , որոնք հետեւեալներն են — Եփիմէ Աւետիսեան, Զարուհի Գալէմքեարեան, Պերճուհի Պարսամեան, Մարի Սթամպուլեան, և Օր· Արփիար: Պ· Պ· Տիգրան Զաւէն , Մերուժան Պարսամեան, Յ· Ճ· Սիրունի, Գէորգ Մեսրոպ, Շահան Պէրպէրեան , Յովհ· Պօղոսեան, Թագւոր Սուքիասեան եւ Տօքթ· Բարսեղ Տինանեան :

Այս առթիւ Յանձնախումբը հրատարակած է նաեւ « Յուշարձան »մը, « Յաւերժացնելու համար իր յարգանքի եւ սուգի արտայայտութիւնը »: «Յուշարձան»ին գլխաւոր խմբագիրը եղած է Թէոդիկ, իրեն աջակիցներ ունենալով վերապրող մտաւորականներ : « Յուշարձան»ին մէջ Թէոդիկ տուած է 76 նահատակ գրողներու, եկեղեցականներու, ազգային գործիչներու, յեղափոխականներու, բժիշկներու եւ այլ մտաւորականներու համառօտ կենսագրականը , շատերուն լուսանկարը եւ ոմանց մտածումներէն հատուածներ :

Հատորը կը վերջանայ Յանձնախումբի հետեւեալ տողերով ·

« Ներկայ պարագաները նկատի առնելով՝ արդար պիտի չըլլար Յանձնախումբիս վերագրել լիակատար եւ անթերի գործ մը մէջտեղ բերած ըլլալու յաւակնութիւնը :

« Նախափորձ մըն է սաիկա, եթէ կարելի է ըսել, յառաջիկային աւելի ճոխացած եւ լիակատար ձեւի մը տակ ներկայացնելու համար այս «Յուշարձան»ը , որուն հասոյթը յատկացուած է մտաւորականներու ֆոնտը կազմելով, մասնաւորապէս օգնելու Մեծ Զոհերու այրիներուն եւ որբերուն » :

Դժբախտաբար այսօր, Եղեռնէն յիսուն տարի ետք, 'տակաւին «լիակատար» , ամբողջական պատմութիւնը չունեցանք ահաւոր ոճիրին : Կ'ակնկալենք, որ Հայրենիքի մէջ օր մը, գուցէ 75ամեակին առթիւ, իրականանայ այս համազգային բաղձանքը :

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԶԳ· ԿԵԱՆՔԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Բերիոյ Թեմին Առաջնորդ Ղեւոնդ Արքեպիսկոպոսի դիմումին ընդառաջելով , սուրիական ձայնասփիւռի տնօրէնութիւնը արտօնեց, որ Յունուար վեցին, Զոբեքշաբթի, ձայնասփռուին Ծննդեան կըրօնական յայտագիրը եւ քարոզը :

Ծննդեան շարականներ եւ պատարագի մասեր քառաձայն ձայնասփռուեցան Ս· Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ Զըւարթնոց երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ դպրապետ Պ Գէորգ Սէբայտարեանի : Սրբազան Հօր հայերէն քարոզին արաբերէն թարգմանութիւնը անմիջապէս կատարուեցաւ՝ խոր տպաւորութիւն ձգելով բոլոր ունկնդիրներուն վրայ :

Փետրուար 14ին, Կիրակի , Ս· Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ, Մարաշի, Զէյթունի եւ շրջակայից նահատակներուն համար հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան եւ նախագահութեամբ Առաջնորդ Սրբազան Հօր, որ իր քարոզով օրհնեց յիշատակը նահատակներուն :

Փետրուար 20ին, Երեքշաբթի, Սրբոց Ղեւոնդեանց քահանայական տօնին առիթով, Առաջնորդ Սրբազան Հայրը քահանայական պարզ զգեստով պատարագեց Ս· Քառասնից Մանկանց Մայր եկեղեցւոյ մէջ , ներկայութեամբ բոլոր քահանայ Հայրերուն, որոնք խնկարկեցին , սպասարկեցին Ս· Սեղանին եւ երգեցին Ս· Պատարագը :

Սրբազան Հայրը հոգեշունչ քարոզով մը պատկերացուց Ղեւոնդ Երէցի կեանքը եւ զայն իբրեւ տիպար ներկայացուց քահանաներուն :

Պատարագէն ետք, հանդիսաւոր հոգեհանգիստ կատարուեցաւ նահատակեալ եւ վախճանեալ բոլոր հոգեւորականներուն համար :

Նոյն օրը, կէսօրին, ճաշ մը տեղի ունեցաւ քահանայից սենեակին մէջ, ուր ուղերձ մը կարդաց Եագուպիէի հոգեւոր հովիւ Ներսէս քահանայ Թաթարեան եւ խօսք առին Լաթաքիոյ հոգեւոր հովիւ Դանիէլ քհնյ· Գէորգեան եւ Խորէն քհնյ· Ներսէսեան, գովաբանելով Առաջնորդ Ղեւոնդ Արքեպիսկոպոսի ազգային եւ եկեղեցական գործունէութիւնը Բերիոյ Թեմին մէջ եւ մաղթանքներ ընելով անոր առողջութեան եւ բարօրութեան համար :

Սրբազան Հայրը շատ ազդուած իր շընորհակալութիւնները յայտնեց Քահանայից դասուն, որ իր բոլոր աշխատանքներուն մէջ գործակցած է իրեն հետ եւ թելադրութիւններ ըրաւ տիպար քահանայ ըլլալու համար :

Սրբազան Հայրը , իր անուան տօնին առիթով , Հոգեւոր Պետերու, պաշտօնական Մարմիններու , ուսուցչական մարմիններու եւ ազգայիններու շնորհաւորութիւնները ընդունեց եւ ստացաւ նաեւ շնորհաւորական հեռագրեր ու նամակներ :

Փետրուար 25ին, Հինգշաբթի, Վարդանանց Զօրավարաց տօնին առիթով , Հալէպի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ հանդիսաւոր պատարագներ մատուցուեցան :

Ս· Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ մէջ պատարագեց Տ· Ատոմ քահանայ Քէհեաեան : Արարողութեանց նախագահեց ու քարոզեց Առաջնորդ Սրբազան Հայրը :

Նոյն օրը երեկոյեան, Ս· Քառասնից Մանկանց սրահին մէջ տեղի ունեցաւ յիշատակի հանդէս մը, կազմակերպուած Համազգայինի կողմէ, նախագահութեամբ Առաջնորդ Սրբազան Հօր: Գործադրուեցաւ պատշաճ եւ տպաւորիչ յայտագիր մը: Բացումը կատարեց Պ· Պարգեւ Միսիրեան: Խօսք առին՝ Արժ· Տ· Խորէն քահանայ Ներսէսեան եւ Պ· Յարութիւն Նաճարեան: Փակումը կատարեց Սրբազան Հայրը, պատկերացնելով Վարդանանց դիւցազնական ոգին: Հանդէսը փակուեցաւ « Տէր Կեցո» մաղթերգով :

Մարտ եօթին, Կիրակի, Առաջնորդ Սրբազան Հայրը Ս· Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան , քահանայ ձեռնադրեց դպրապետ – ուսուցիչ տիրացու Յակոբ Մասոյեանը եւ զայն վերակոչեց Շահէ քահանայ :

Օծումէն ետք, Ղեւոնդ արք· քահանայի մը առաւելութիւնները բացատրեց ու մաղթեց՝ որ Տ· Շահէ քահանան ըլլայ տիպար քահանայ մը : Պատարագի երգեցողութիւնները կատարեցին Ս· Գէորգ եւ Ս· Վարդան եկեղեցիներու խառն Դպրաց Դասերը, քառաձայն՝ ղեկավարութեամբ դպրապետ Յակոբ Աշակերտեանի: Տ· Հայրը պիտի քահանայագործէ Հալէպի, Էշրէֆիէ Թաղի Ս· Վարդան եկեղեցւոյ մէջ :

— Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակին առիթով երեք հայ հոգեւոր պետերը Ղեւոնդ Արքեպիսկոպոս, Գէորգ Արքեպ· Լայէքեան եւ Վեր· Ներսէս Խաչատուրեան Ազգային Առաջնորդարանին մէջ , խորհրդակցութիւն մը ունեցան եւ որոշեցին Ապրիլեան Նահատակները ոգեկոչել առանց յարանուանական եւ գաղափարական խտրութեան : Կազմուեցաւ Կեդրոնական Յանձնախումբ մը, որ արդէն աշխատանքի լծուած է :

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ: կրօնական, գրական, բանասիրական պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան, Թիւ 3, Մարտ, 1965:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (210)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Եթէ տղադ կ'ուզես՝ եկուր հրապաակի դրան քով ու մատանիս տուր, ու կը դարձնեմ քեզի զաւակդ : Պատասանէ Գրիգոր Պոռնեմիսա :

Տոպօ տեսաւ թէ բոլոր պահակներու էմքը դէպի պոռացողը դարձած էր, թէ բերդը հրջապատող մութին մէջ ոչ ոք ն մը կրնար տեսնել :

— Բերաններդ փակ մնայ, — մրմռաց պօ սուրը գետին զարնելով :

Ոչ ոք պատասխանեց :

Պոռացողը շարունակեց .

— Եթէ խօսքիս չես հաւատար, պիտի ւատաս երբ տղուդ գլուխը ներս նեեմ :

Տոպօ աջ ու ձախ նայեցաւ ու նորէն ւրին զարկաւ .

— Զհամարձակիք խօսք մը ըսել Պոռնեմիսայի : Ով որ խօսիլ յանդգնի, ըլլայ իրեն, ըլլայ ուրիշի մը, Աստուած վկայ , քսանըհինգ հարուած զարնել կուտամ իրեն :

— Շնորհակալ եմ, տիար հրամանատար ,— պատասխանեց խռպոտ ձայն մը Տոպոյի ետեւէն :

Պոռնեմիսան էր:

Նետի մը ծայրը խծուծ կապեց ու կուպրին մէջ թաթխելով շարունակեց ·

— Ամէն գիշեր կը պոռան այսպիսի յիմար բաներ : Անցեալ գիշեր Մեքչէիին պոռացին թէ կինը շատ բարեւներ կը ղրկէ իրեն Արսլան բէկի վրանէն :

Նետը ձիւթոտ ամանի մը մէջ թաթխեց ու շարունակեց .

— Կինս ու տղաս Շոփրոնի մէջ են· անոնք ոչ ամառ ոչ ալ ձմեռ անկէ կը շարժին :

Պոռացողը դարձեալ գոչեց ·

— Լսէ Պոռնեմիսա· տղադ հոս քովս է · ժամ մը վերջ դրան քով եկուր ու պիտի կարենաս զինքը տեսնել :

Գրիգոր աղեղին վրայ դրաւ նետը, կըրակին մօտեցուց ու յանկարծ արձակեց զայն դէպի պոռացողը :

Կրակոտ նետը գիսաւորի մը պէս անցաւ մթութեան մէջ, եւ ակնթարթ մը լոյս սփռեց բլրակին վրայ, որուն ետեւէն արեւը կ'ելլէր առաւօտները :

Բլրան վրայ գափթան հագած երկու Թուրքեր կեցած էին· մէկուն ձեռքը ձայնատար խողովակ մը· միւսին մէկ աչքը ճերմակ լաթով կապուած էր :

Հետերնին տղայ չկար :

×

Նոյն գիշեր ուրիշ բան մըն ալ պատահեցաւ :

Վարշանի ուզեց ներս մտնել: Պահակները գիտէին թէ պէտք էին Տոպօն արթընցնել երբ լրտեսներէն ոեւէ մէկը հասնէր :

Տոպօ տակաւին եկեղեցւոյ աշտարակին վրայ էր ու կրակին մօտ ձեռքերը կը տաքցնէր :

— Էհ, ի՞նչ նորութիւն կայ :

— Եկայ իմացնելու թէ բոլոր զարգուպանները պատրաստուած են : Հեցիի պարտէզին մէջ ալ երեք հատ տնկած են: Ու միւս բոլոր թնդանօթներն ու հրազէններն ալ պիտի սկսին գործել : Քաղաքի կողմէն երկու տեղէ, իսկ բլուրներու կողմէն երեք տեղէ ալ պիտի հարուածեն պարիսպները ,ու յիսուն տեղերէ ալ պիտի տեղան գնդակները ուրիշ թնդանօթներէ ալ : Կէսօրուան աղօթքէն վերջ պիտի յարձակին քումպարաճիները ու նետերով, պարսատիկներով կրակոտ ռումբեր պիտի տեղացնեն : Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ,— գլուխը կը շարժէր, գրեթէ լալով :

— Ուրեմն, — ըսաւ Տոպօ պաղարիւնութեամբ ,— պիտի հարուածեն Բանաի աշտարակը, Արտաքին բերդը ու Հին դուռը, եւ ուրիշ ի՞նչ կայ դեռ :

— Ամէն բան, տիար հրամանատար :

— Դեռ ուրիշ ըսելիք ունի՞ս :

— Ոչ , տէր իմ, միայն թէ լաւագոյն պիտի չըլլա՞յ··· քանի որ այսքան քիչ ենք··· ու վտանգը այնքան մեծ ...

Զկրցաւ վերջացնել, Զոլթայի այնպիսի ապտակ մը իջեցուց անոր, որ արիւնը քիթէն պատին վրայ ցատկեց :

Տոպօ մէջքերնին մտաւ .

— Մի դպչիր :

Ու մինչ Վարշանի քիթը կը սրբէր ու թթուած դէմքով կը նայէր Զոլթայիին, Տոպօ զինքը հանդարտեցնելու համար ըսաւ ·

— Զե՞ս գիտեր թէ ով որ բերդի յանձնումի մասին խօսիլ համարձակի մահապարտ է :

— Ես լրտես եմ ,— մրթմրթաց Վարշանի, — ինծի անոր համար կը վճարեն որ ամէն բան ըսեմ :

— Կը բաւէ, — ընդհատեց Տոպօ, — այս գիշեր դուն ալ երդում կ'ընես : Ու ես կը մտածեմ որ քիթդ ոսկիով կարենաս սրբել : Հետս եկուր :

Ջրհորին քովէն անցան, ուր Գրիգոր դնչուին եւ չորս գիւղացիներու հետ ռումբ կը շինէր :

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար·)

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԶԷՕՐԷԿԸ
ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ ԵՒ ԿԸ ԾԱԽԷ
ՍՏԵՓԱՆ
ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆ
32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9)
TÉL. : TAI 65·44

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶ, Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ, Յարութիւն Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամերգութիւն ժամը 8, պատարագ 10: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի):

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10ին:

×

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամերգութիւն ժամը 8–ին, Զատիկ, պատարագ 10ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ժամերգութիւն ժամը 8·30ին, Մեռելոց, պատարագ ժամը 10–ին, հոգեհանգիստ 11ին:

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ).— Պատարագ ժամը 9ին, Օր. Նահատակաց հոգեհանգիստ ժամը 10·45ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, ժամերգութիւն, Նախատօնակ եւ Անդաստան 7·30, պատարագ, երկսեռ խումբով 10, Ընթերցում Վեհ. Հայրապետի պատգամի:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամերգութիւն 8, պատարագ, երկսեռ խումբով 10, Հոգեհանգիստ 11·45:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻ, (25 Ապրիլ), Ազգ. Մեծ Սգատօն, Յիշատակ բիւրաւոր Նահատակացն մերոց, յընթացս համաշխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմաց:

Առաւօտ ժամերգութիւն, պատարագ եւ հոգեհանգիստ 8 – 11·30:

×

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. Թ. ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, Յարութեան Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի 7ին, պատարագ 10ին, քարոզ 11ին, հոգեհանգստեան պաշտօն յաւարտ պատարագի 12ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց ժամերգութիւն ժամը 7·30ին, պատարագ 9·30:

×

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

ԿԻՐԱԿԻ, Զատիկ.— Ժամերգութիւն ժամը 10ին: Հայրապետական ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ձայնաւոր պատարագ ժամը 10·30ին:

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, Յարութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամերգութիւն 8·30, պատարագ 10·30:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, պատարագ ժամը 10·30:

×

ՇԱՒԻԼ, Ս. ԳՐԻԳՈՐ – ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Աւագ շաբթուան արարողութիւններուն համար տես Փարիզի եկեղեցւոյ ժամանակացոյցը, բացի Հինգշաբթի առաւօտուան

×

ՊՕՄՈՆ, Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, ժամերգութիւն 7·30, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ 10: Կը նախագահէ եւ կը քարոզէ Հարաւ. Ֆրանսայի Առաջնորդ ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ:

×

ՏԷՍԻՆ. Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամերգութիւն ժամը 8·30, Զատիկ, պատարագ ժամը 10ին:

×

Ս. ԺԵՐՈՄ, Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ԿԻՐԱԿԻ.— Զատիկ, ժամերգութիւն 8, պատարագ 10:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մեռելոց, ժամը 8·30, պատարագ 10, հոգեհանգիստ 11·30:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻ.— Ազգային մեծ Սգատօն Ապրիլեան Եղեռնի Յիշատակի առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ ժամը 10:

×

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, 18 Ապրիլ.— Պատարագ Ս. Զատկի ժամը 8–13:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 19 Ապրիլ՝ Սէն – Լուի գերեզմանատուն ժամը 10–12, Օքանէի գերեզմանատուն ժամը 14–17:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ Տէր եւ Տիկին Սողոմոն Նիկողոսեան իրենց նահատակ ծնողաց եւ գերդաստաններու զոհերու յիշատակին կը նուիրեն յիսուն ֆրանք, Ս. Թէհլիրեանի յուշարձանին ֆոնտին եւ յիսուն ֆր. Ս. Թէհլիրեան սրահին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Ֆ. Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ազնիւ Տամլամեանէ յիսուն ֆրանք, իր ողբացեալ ամուսնոյն Բարսեղ Տամլամեանի յիշատակին, անոր մահուան տարեդարձին առթիւ: Տիկին Անահիտ Ուզունեանէ յիսուն ֆր. իր հօր Կարապետ Ետիգարտաշեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է յիսուն ֆրանք Լիոնէն Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տիմէճեանէ, իրենց հօրեղբօր ողբացեալ Գէորգ Նիկողոսեանի մահուան քառասունքին առթիւ: Առնուվիլէն Տէր եւ Տիկին Սողոմոն Նիկողոսեանէ յիսուն, Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ի գիտութիւն Կրընոպլի եւ շրջակայից հասարակութեան:

Այս Երկուշաբթի առաւօտ Մեռելոց, պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փոսթէճեան: Ռիւ Ժէի սրահը:

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ).— Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ: Պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փոսթէճեան, Սէն Լուի եկեղեցին, Ռիւ Սօ (Փլաս Կորնէթ) ժամը 9–11, յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ թափօրով:

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20·45ին, Սալ տէ Ֆոնտէն (Թաղապետարանի կից), ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու: Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ
8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԷԼՎԱՃԵԱՆ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Զաքարեան Կուրտուլ կամ Կորտուլ, գերմանական զինուոր, հայրը՝ Համբարձում, մայրը՝ Սալաա, ընտանիքը Նաուիր Մելքոնեան: Լուր ունեցողներէն տեղեկացնել.— Մակարեան Գրիգոր,
14, Traverse St-Jean du Désert
La Grande Bastide
MARSEILLE (12e)

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9·30էն 10, ֆրանսական հեռատեսիլէն (Ա. կայան) Ժերար Սթեֆանեսքուի պատրաստած յայտագրին մաս կը կազմեն Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Կարպիս Ափրիկեանի, տեսակցութիւն Սերովբէ Արք. եւ Գիւտ Ծ. Վարդապետի հետ: Պատկեր մը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն: Հայ ժողովուրդի մասին կը խօսի՝ Ռոնտօ: Յայտագիրը կը փակուի Սերովբէ Արք.ի օրհնութիւնով:

×

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 19ին (Բ. կայան) Սօսի պարախումբը կը ներկայանայ «Ձեռք ձեռքի» յայտագրին մէջ:

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէի ժողովը այս Ուրբաթ, ժամը 21ին: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Պօմոնի Զաւարեան ենթակոմիտէի վարչութիւնս ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Անհրաժեշտ ներկայութիւն: Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

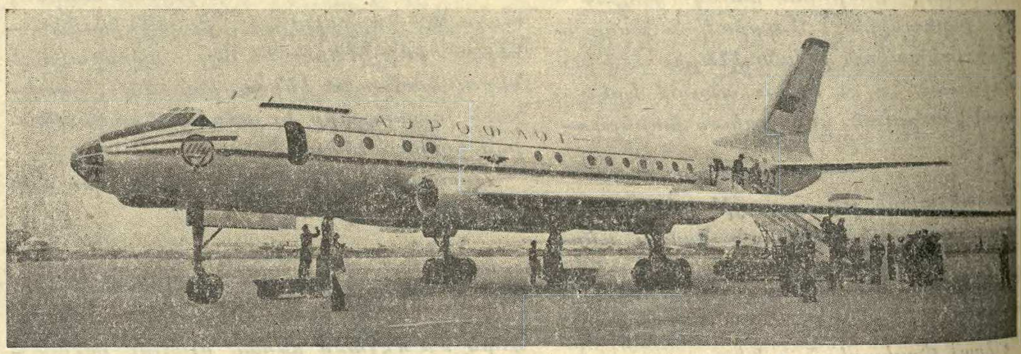

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ
— ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ —
4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ
AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR
ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ
Մասնաւոր վարձուած օդանաւով
Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՏ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռոֆլոթի Թիւ 114 օդանաւին
Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ
21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ
Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգըստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:
Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն
ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ
Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ–քոնտուլի, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն
Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Aca cias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39
Մարսէյլի շրջանին համար դիմել
Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ
ՀԷԼՎԱ
ԼՈԳՈՒՄ
Սուսամ –
ՀԷԼՎԱ
LE BOSPHORE
MARQUE DEPOSÉE
ԹԱՀԻՆ
ՇԱՐՈՑ
(ՌՈՃԻԿ)
ՎԱՐԴԷ–ԱՆՈՅՇ
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA · CHOCO-LOC
Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)
Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ
17
ԱՊՐԻԼ
SAMEDI
17 AVRIL
1965
LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10286
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.286

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՉԻՆՉ ՓՈԽՈՒԱԾ Է

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը խոր արձագանգ գտած է Թուրքիոյ մէջ :

Ժամանակէ մը ի վեր Թուրք մամուլը մասնաւոր հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ յիսնամեակի առթիւ սփիւռքի զանազան երկիրներուն մէջ տեղի ունենալիք ձեռնարկներու մասին :

Պոլսոյ « Հիւրրիյէթ» թերթը իր Ապրիլ 8ի թիւին առաջին էջին վրայ չնդալից խորագիրներով կը հրատարակէ Անգարայի իր թղթակցին մէկ գրութիւնը, որուն համաձայն, Ապրիլ 24ին Պէյրութի, Փարիզի, Նիւ Եորքի, Աթէնքի, Լոնտոնի եւ Հարաւային Ամերիկայի զանազան քաղաքներուն մէջ յուշահանդէսներ պիտի կատարուին «ջարդուած Հայերուն » համար :

Թղթակիցը «ջարդուած» բառը չակերտի մէջ առած է՝ այն տպաւորութիւնը ձգելու համար, որ իբրեւ թէ այդպիսի բան երբե՛ք չէ պատահած :

Ու անմիջապէս վերջ կ'աւելցնէ թէ Պէյրութի օրթոտոքս եկեղեցին պնդելով, որ 1915ին Թուրքիոյ մէջ հազարաւոր Հայեր սպաննուած են, կ'ուզէ դէպք մը դարձնել յիսնամեակը :

Ուրեմն Թուրք լրագրողը սուտ – խենդ ձեւանալով չգիտնալու կուգայ 1915ի Մեծ Եղեռնը, որուն զոհ գացին ո՛չ թէ «հազարաւոր Հայեր», այլ մէկուկէս միլիոն անմեղ ու անպաշտպան այրեր, կիներ, աղջիկներ ու երախաներ՝ վայրենօրէն, անպատմելի խուժդուժութեամբ եւ անորակելի անխղճութեամբ :

Ու, կ'ուզէ իր ընթերցողներն ալ խաբել՝ յերիւրանք նկատելով յիսուն տարի առաջ ոճրագործ Իթթիհատի կառավարութեան եւ կուսակցութեան Պոլսոյ կեդրոնին կողմէ կանխամտածուած եւ դիւային ծրագրով գործադրուած ցեղասպանութիւնը :

Միաժամանակ կը ձգտի գրգռել Թուրք հանրային կարծիքը Հայերուն դէմ, յայտնելով որ աշխարհի մեծ կեդրոններուն մէջ հեռատեսիլներն ու ձայնասփիւռները շարժման մէջ պիտի դրուին, գրքոյկներ պիտի հրատարակուին՝ պարզելու համար, որ « Թուրքիոյ մէջ հին տարիներուն Հայերը ի՛նչպէս վայրագօրէն ջարդուած են: Եւ այս կերպով պիտի ուզուի օրինակներով համաշխարհային կարծիքին ցոյց տալ թրքական վայրագութիւնը » :

Անշուշտ վերէն թելադրուած հրահանգներով է, որ թրքական բոլոր թերթերն ալ կ'ուզեն մեղմացնել յիսնամեակի առթիւ Հայոց կողմէ կատարուելիք ոգեկոչումներու իմաստը: Եւ առիթէն կ'օգտուին յարձակելու համար Յոյներուն վրայ, որոնք իբրեւ թէ կը գրգռեն եղեր մեր հայրենակիցները Թուրքերուն դէմ, Կիպրոսի խնդրին վրայ «նոր ծածկոց մը քաշելու համար » :

Թրքական խորամանկութիւն է այս, որուն նպատակն է ո՛չ թէ Կիպրոսի, այլ հայկական հարցին վրայ « նոր ծածկոց մը քաշել» :

« Հիւրրիյէթ »ի թղթակիցը իւրայներով ջարդարարներու ինքնարդարացման հինծու պատրուակները, չ'ամչնար գրելու թէ « համաշխարհային առաջին պատերազմի տարիներուն, ներքին այլազան շարժումներու ընթացքին Հայերն ալ զանազան շրջաններու եւ նահանգներու մէջ ապստամբած եւ զուլումներ գործած են Թուրքերուն դէմ(?)» :

Գայլը գառնուկի մորթ հագած՝ դահիճը կը վերածէ զոհի :

« Զավալլը՛» Թուրքերը Հայոց «զուլում»ին են ենթարկուե՛ր: Թուրքերն ալ « մէկ կողմէ Ռուսիոյ, միւս կողմէ Գերմանիոյ ազդեցութեամբ զսպողական գործողութեանց ձեռնարկներ են »:

Գերմանական ազդեցութիւնը հասկընալի է, սակայն Ռուսիա ի՛նչպէս կրնար թելադրել ջարդել Հայերը :

Ու ահա՛ չնաշխարհիկ եզրակացութիւնը « Հիւրրիյէթ»ի Անգարայի թղթակից Ճիւնէյթ Արճայիւրէքի ·

« Թուրքերը Հայոց կողմէ սպաննուած, Հայերն ալ գործողութեանց զսպումին ընթացքին մեռած են : Մեծ մասն ալ արտասահման խոյս տուած կամ դուրս հանուած են » :

Եւ փա՛ռք յաւիտեանս, ամէ՛ն:

Մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակը անարգել է՝ յիսուն տարի վերջ տակաւին պնդել թէ անոնք պարզ ապստամբներ էին եւ մեռած էին «գործողութեանց զսպումին ընթացքին » :

Իր յօդուածի վերջաւորութեան, թղթակիցը գիտումնաւոր կերպով կը յիշեցնէ թէ շուրջ ութսուն հազար Հայեր կ'ապրին Թուրքիոյ մէջ եւ թէ անոնք իրբեւ Թուրք հայրենակից «անհնար է, որ ցաւ չզգան այսպիսի քամփանիայէ մը» :

Անգարայի թղթակիցէն վերջ «Հիւրրիյէթ» իր կողմէ կարգ մը տեղեկութիւններ տալով Հայոց մասին, կ'ըսէ թէ մինչեւ ԺԹ. դարու վերջին կէսը Հայերը օսմանեան կայսրութեան մէջ կը կոչուէին Միլլէթը Սատըքա (Հաւատարիմ ազգ) : Սակայն ետքէն «Ռուսերուն, քիչ մըն ալ Անգլիացիներուն գրգռումով գլուխ բարձրացուցին : Անատոլուի արեւելակողմը տեղ տեղ ապստամբութեան, յեղափոխութեան ջարդեր սկսան : 1878ին Պերլինի դաշնագրին մէջ զետեղել տուին յօդուած մը, որ Թուրքիան կը պարտադրէր Հայոց ի նպաստ բարենորոգումներ կատարել արեւելեան Անատոլուի մէջ : Բայց Ապտիւլ Համիտ Բ. չմօտեցաւ այս վտանգաւոր բարենորոգումները: Խստիւ պատժեց Հայերը, որոնք առաջին աշխարհամարտը առիթ նկատելով Ռուսերուն օժանդակութեամբ ապստամբեցան Թուրքիոյ դէմ ...(?)» :

Ահա՛ թէ ինչպէս կը խեղաթիւրեն պատմութիւնը: Ու կը շարունակեն թունաւորել այսօրուան Թուրքերու հանրային կարծիքը՝ Հայերը ներկայացնելով իբրեւ ապստամբներ, որոնք կէս դար առաջ Անատոլուի մէջ ջարդած են Թուրքերը ...

Պոլսոյ Հայերը սեղմուած ահաւասարսափի այս թունաւոր մթնոլորտին մէջ բառ չեն գտներ հրապարակաւ պախարակելու համար արտասահմանի Հայերու ձեռնարկները Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ :

Անոնք չեն մոռցած անշուշտ 1955 Սեպտեմբեր 6 – 7ի նախճիրը՝ կազմակերպուած ո՛չ թէ ոճրագործ Իթթիհատի, այլ անոր ժառանգներուն՝ դեմոկրա՛տ, հանրապետակա՛ն կառավարութեան կողմէ :

Ոչի՛նչ փոխուած է Թրքական ճակատին վրայ :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԻՆԱՑԻՔ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Վիէննայէն հասած լուրերու համաձայն, պուլկարական կառավարութիւնը, անցեալ Ապրիլ ութին ճզմած է պետական հարուած մը, զոր պատրաստած էր Չինաստանի կողմնակից հոսանքը : Կուսակցութեան «չին» թեւին զօրավիգ եղած են սպաներ, բայց դաւը երեւան ելած է եւ գործողութիւնը վերջացած է Կ. Կ.ի անդամ՝ Իվան Թոտորով Կորուլիայովի անձնասպանութեամբ: Բազմաթիւ սպաներ ալ ձերբակալուած են: Պաշտ. շրջանակներու մէջ ոչ մէկ բացատրութիւն կը տրուի այս վիժած պետական հարուածին շուրջ : Կը պարզուի սակայն թէ ապահովութեան ուժերը եւ ոստիկանութիւնը ժամանակին միջամտած են եւ Ժիվկովի կառավարութիւնը երբեք վտանգուած չէ եղած :

Երկար ատեն է ծանօթ է որ Սոֆիայի մէջ Չինաստանի կողմնակից տարրեր կը գործեն թէեւ պուլկար կառավարութիւնը երբեք Մոսկուայի խօսքէն դուրս չելլեր: Արդարեւ նկատի առնուած էր ժամանակին, որ Պուլկարիա միակ «ընկերվարական» հանրապետութիւնն էր որ ոչ մէկ բացատրութիւն ուզած էր Կրեմլինէն Խրուշչեւի պաշտօնազրկումին ատեն : Տարի մըն է շատ կը խօսուի նաեւ Պուլկարիոյ մէջ «մաքրագործումներու» մասին, կեդրոնական կոմիտէի մէջ : Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը՝ Ռապոթնիչեսկո Տէլօ, կը գրէր վերջերս թէ անհրաժեշտ է ամրապնդել կարգապահութիւնը, համայնավարներու գործի եւ մտքի միասնականութիւնը եւ քաջալերել արտաքսումը մարդոց որոնք կորսնցուցած են համայնավարի իրենց հանգամանքը » :

Այս «մարդիկը » որոնց արտաքսումը ստիպողական կը նկատուէր, ծանօթ էին Չինաստանի ի նպաստ իրենց դրսացումներուն համար :

Կը սպասուի նոր տեղեկութիւններու Պուլկարիոյ անցուդարձերուն շուրջ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ խորհրդային նախկին դեսպանը՝ Վինոկրատով արտաքին յարաբերութեանց հաստատութեան տնօրէն նշանակուած է : Փեքինի խորհրդային դեսպան նշանակուած է Սերժ Լապին, որ կը փոխարինէ Չերվոնենկօն, որ իր կարգին Փրակայի դեսպանին տեղը կը գրաւէ : Փրակայի նախկին դեսպանը՝ Զիմիանին Արտաքին փոխ–նախարար կը դառնայ :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ վարչապետը յետաձգեց Մոսկուա կատարելիք իր այցելութիւնը, սպասելով որ մտքերը հանդարտին : Արդարեւ Աթէնքի մամուլը սկսած էր դատապարտել այս ճամբորդութիւնը, քաղաքական պատճառներով: Դժուարութիւնները բազմաթիւ են : Նախ կիպրական հարցը նոր փուլի մէջ կը մտնէ, Փլազայի տեղեկագրին իբրեւ հետեւանք: Մակարիոս Աթէնք պիտի երթայ : Վարչապետը կ'ուզէ ազատիլ համայնավար ճնշումներէ, որոնք կը խանգարեն կառավարութիւնը :

ՈՒ. ԹԱՆ այն տպաւորութիւնն ունի որ աւելորդ է եւ յայտարարած է թէ պիտի հրաժարի եթէ նկատէ որ իր բոլոր ճիգերը ապարդիւն դարձած են: Ծանօթ է որ Վիէթնամի հարցին առընչութեամբ, ամէն մարդ կը մերժէ ՄԱԿի միջամտութիւնն ու թելադրանքը :

ԹԵՀՐԱՆԷՆ հասած լուրերը ոչ մէկ մանրամասնութիւն կրնան տալ այն մահափորձին շուրջ, որուն զոհ պիտի երթար Պարսից Շահը: Ծանօթ է որ Շահը երբ կառքէն վար կ'իջնէր յարձակման ենթարկուած է իր իսկ պահակազօրքերէն մէկուն կողմէ, որ ատրճանակի քանի մը գնդակ պարպած է վրան, առանց դպչելու: Երիտասարդը ինք ալ սպաննուած է, ըսպաննելէ ետք երկու ուրիշ պահակազօրքեր որ փութացած էին Շահը պաշտպանելու: Կարելի չէ եղած ճշդել թէ դաւի մը արդիւնք է թէ անհատի մը գործն է :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՏԷՐ-ԶՕՐ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Պատարագ Տէր Զօրի մէջ, Ապրիլեան Նահատակաց Յիսնամեակին առթիւ:

Բերիոյ Թեմին Առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Ղեւոնդ Ս. Արքեպիսկոպոս՝ ընկերակցութեամբ Տ. Վահան, Տ. Ատոմ, Տ. Ղեւոնդ եւ Տ. Ներսէս Քահանաներուն Ապրիլ 3, Շաբաթ առաւօտ մեկնեցաւ Տէր Զօր, եւ դիմաւորուեցաւ Հայ եւ այլ համայնքներու հոգեւոր պետերուն, եւ անոնց պաշտօնական մարմիններուն կողմէ:

Սրբազան Հայրը աղօթեց Ս. Հռիփսիմեանց եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլեան Նահատակաց Ս. Սեղանին առջեւ եւ օրհնեց ժողովուրդը :

Ապրիլ 4, Կիրակի պատարագիչ սրբազան հայրը աւանդատունէն Հրաշափառ շարականով առաջնորդուեցաւ նահատակաց սեղան, եւ Ս. պատարագի սկզբնական արարողութիւնները կատարելէ ետք, խնկարկութեամբ բարձրացաւ Մայր Սեղան, եւ հոն շարունակուեցաւ Ս. Պատարագը :

Ս. Պատարագին ներկայ էին ոստիկանութեան եւ Ապահովութեան Տնօրէնները իբրեւ ներկայացուցիչ նահանգապետին, որ կը բացակայէր քաղաքէն, զինուորական հրամանատարը ընկերակցութեամբ վեց բարձրաստիճան զինուորականներու, համայնքներու Հոգեւոր պետերը իրենց պաշտօնական մարմիններով, նաեւ Սուրիոյ զանազան շրջաններէն բազմաթիւ հաւատացեալներ :

Ս. Պատարագը երգուեցաւ քառաձայն Հալէպի Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ « Զուարթնոց » երկսեռ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Դպրապետ Պ. Գէորգ Մէրայեարեանի :

Ս. Պատարագը ձայնասփռուեցաւ բարձրախօսով :

« Հայր Մեր »էն առաջ պատարագիչ Սրբազանը յուզիչ եւ տպաւորիչ քարոզ մը խօսեցաւ, եւ ըսաւ թէ Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առիթով եկած է հայ ժողովուրդի խաչելութեան վայրը, ուր նահատակուած են բազմահազար Հայեր յանուն Ս. Կրօնքի եւ Հայրենիքի, եկած է Ս. Պատարագով եւ Հոգեհանգիստով բացումը կատարելու նահատակաց յիշատակին նուիրուած Ապրիլեան յուշահանդէսներուն :

Սրբազան Հօր քարոզին ամփոփումը արաբերէնով կարդաց Տ. Ատոմ քհնյ. Քէհեաեան: Արաբերէնով խօսք առաւ նաեւ Քաղդէացւոց Հոգեւոր Հովիւը: Ապա կատարուեցաւ Հոգեհանգիստ, որ յուզեց ներկայ ժողովուրդը :

Ս. Պատարագի աւարտումին, հաւատացեալներ հոգեպէս կազդուրուած, վերստին խոնարհեցան Նահատակաց Սեղանին առջեւ, եւ վերանորոգեցին իրենց ՈՒԽՏԸ :

Մինչ երգչախումբը կ'երգէր «Տէր Կեցո Դու զՀայս» եւ «Երբոր բացուին դռներն յուսոյ» երգերը :

Խորհրդաւոր էր Նահատակաց Սեղանին արծաթեայ կանթեղը՝ նուիրուած Քարէն Եփփէ, Կիլիկեան եւ Լազար Նաճարեան, Հալէպի երեք ճեմարաններու ուսանողներուն կողմէ :

Ապրիլ 5, Երկուշաբթի առաւօտ Սրբազան Հայրը ընկերակցութեամբ քահանաներուն եւ ազգայիններուն, այցելեց Տէր Զօրի եւ շրջակայից Նահատակաց բոլոր վայրերը եւ Հոգեհանգիստ կատարեց :

Սրբազան Հայրը իր հետեւորդներով Հալէպ վերադարձաւ Երկուշաբթի երեկոյ :

ԴԻՒԱՆ ԱԶԳ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
(ԿՆԻՔ)

ՔԱՂԱՔԸ

Երազային է, աւելի քան դաժանօրէն իրական, երբ կը հաստատուի յիշողութեանս մէջ, վերաշինուած լուսեղէն քանդակներով :

Անձրեւայոյզ առաւօտ մըն էր աշնան, երբ հասած էի անոր դռներուն առջեւ, հեւասպառ, կարօտներուս խաչը ուսիս : Հեռուն, սրբազան լեռ մը մառախուղը կը թանձրացնէր եւ կը պատէր զայն իր ամպածրար կատարով :

Հետզհետէ անձրեւը դադրեցաւ : Ջերմիկ արեւ մը ոսկեջրեց փողոցին ծառերը : Ցանկարծահոս աղբիւրի մը պէս ժայթքեց ուրախութիւնը սրտէս, երբ ժողովուրդի մը ներկայութիւնը զգացի չուրջս : Մայրենի լեզուիս հնչիւնները, անտեսանելի հազարաւոր փեթակներէ փախչող մեղուներ ըլլային կարծես : Անոնց ոսկեհուր պարսը կը ծածկէր գլխս : Ինքզինքս շղթայուած կը զգայի՝ մինչեւ այն ատեն երբեք չզգացուած բերկրանքի մը յորձանուտ ալիքներէն :

Քաղաք, որ սպասումներուս մթաստուեր պարտէզը կը ծաղկեցնէ իր տարօրինակ եւ խորհրդաւոր գեղեցկութեամբ :

Քաղաք, որ յարուցեալ պատկերը հանդիսացար սիրելի կերպարանքներու, որոնք ժամանակի անդոհալից գիշերին մէջ ի զուր երազեցին հսկող ճրագի մը շողը :

Ծանօթներու հանդիպումը, գաղտնօրէն անբուժելի վէրքի մը ցաւատանջ կոտտանքը եղաւ սրտիս մէջ : Անոնց մէջ կային ոմանք, որ երիտասարդ տարիներուս երկնակամարին կապոյտը կը պահէին դեռ իրենց աչքերուն մէջ : Աչքեր որ դառնահոս արցունք թափած էին աքսորի մէջ եւ չէին կրնար այլեւս համարձակօրէն բացուիլ աշխարհի լոյսին : Ցարութիւն անունով դերասան մը մանաւանդ մղեց զիս սարսափով անդրադառնալու չուրջս բարձրացող բանտերուն, զորս չէի տեսներ եւ որոնց մէջ կը տանջուէին ազատատենչ հոգիներ, ամենածանր շղթաներու զարնուած :

Ծերունազարդ բանաստեղծ մը կար, որ աւետարանական պատրիարքի մը գաւկին անունը կը կրէր : Անոնց հետ բարեկամացած էի Լոյսի Քաղաքին մէջ : Կը նմանէր վիրաւոր առիւծի մը, որ դառնակսկիծ ափսոսանքով կը յիշէր անցեալի խորտակուած երկինքները : Կը յիշէր մարմարեղէն պարտէզ՝ կախարդական Վենետիկը եւ լուսաճաճանչ Փարիզը : Կը յիշէր կեանքը, որուն բզկտուած ծիրանին մուրացկանի մը ցնցոտին էր հիմա : Եւ ինքն էր անմխիթար, թշուառ մուրացկանը, որ գերեզման իջաւ սարսափազդու փառքի մը որդնահար պսակներով :

Քաղաք, որուն քերթողները կ'երկրպագէին բռնակալի մը անիծեալ արձանին առջեւ ու գեղօններ կը հիւսէին անոր արբեցատութեան համար :

Պէտք ուզեմ որ միշտ երազային ըլլաս դուն, երբ կը հաստատուիս յիշողութեանս մէջ, վերաշինուած լուսեղէն քանդակներով :

Քաղաք, որուն դռներուն առջեւ օր մը կանգ առի խոնջ եւ հեռագնաց, կարօտներուս խաչը ուսիս վրայ :

Անակնկալ պարագաներու մէջ հանդիպեցայ նաեւ Յովհաննէս անունով դպրոցական ընկերոջ մը : Բարեկամութեան ամենավճիտ ջուրերուն մէջ մկրտուած էր ան : Անցեալի առիւծասիրտ այդ տղան կանխահասօրէն ծերացած, բարոյապէս ընկճուած մէկն էր հիմա : Երկար ատեն ապրած էր սարսափի մէջ : Իր ոտքերուն ձայնն իսկ, փողոցի սալաքարերուն վրայ, չարագուշակ արձագանգ մը կը թըւէր իրեն : Մտերմական քանի մը ժամեր անցուցի ընկերոջս տունը : Կարծես թէ սենեակին պատերուն մէջ ձայնագիր մեքենաներ զետեղուած ըլլային, — հազիւ լսելի ձայնով կը խօսէր ան : Ես ալ նմանապէս, որպէսզի չզգացնէի, թէ իրապէս անհեթեթ բան մը կար մեր չուրջը :

Թերեւս ամէնէն յուզիչ ու ցաւագին յուշն է այն քաղաքէն, որուն երբեմն կը տենչայի բնակիչն ըլլալ մինչեւ կեանքիս վերջին օրը :

Քաղաք, որուն փողոցներուն եւ տուներուն յաճախանքը կը զգայի աւետեաց երկրի մը տեսիլքին քաղցրութեամբ :

Բայց դուն զիս ընդոստ արթնցողի մը վերածեցիր, ընդոստ արթնցողի մը, որուն լայնածիր աչքերուն կը պարզուէր սարսափելի իրականութիւնը :

Տարունակեցի սիրել քեզ, որովհետեւ արիւնավառ քարերուդ մէջ վայրագօրէն կը բաբախէր ցեղին սիրտը : Հազար անգամ խոցուած, բզկտուած էր այդ սիրտը եւ դեռ կ'արիւնէր :

Որովհետեւ, աւերակ տաճարներէդ գաղտնօրէն կը ծաւալէր խունկը, զոր ծխած էին հոգեկան կրակով սուրբերն ու նահատակները :

Որովհետեւ, սպաննուած քերթողներուդ ուրուականները կը յածէին գիշերներուդ մէջ ու ոչ մէկ ճրագ շողիկ մը ունէր ազատութեան արեւէն :

Անոնք որ չէին տուած բռնակալին իրենց ստրկութեան անարգ տուրքը, բանտի կամ աքսորի մէջ վերջացուցած էին իրենց բազմաչարչար կեանքը : Բայց անոնք նախապէս հրեղէն պատգամներ տըւած էին ժողովուրդին գաղտնահիւս տողերու մէջ : Անոնք արիւն էին եւ կրակ : Արիւն՝ որ չցամքեցաւ երբեք : Կրակ՝ որ բորբոքեցաւ սաստկաշունչ փոթորիկներէ :

Քաղաք մատնութեան եւ արհաւիրքի, որուն հորիզոնին մէջ կը բարձրանար սրբազան լեռ մը, սպասելով որ խորէն ահեղաձայն մռնչէր շղթայակապ թագաւորը :

Քաղաք, որ հիմա լաբիւրինթոս մըն ես, որուն աւազները ծածկած են անդրտանելի դուռը :

Գիտեմ որ գերեզման մ'իսկ պիտի չշնորհես ինծի, բայց քանի որ երազային քաղցրութեամբ սիրեցի քեզ, օտար հողը, որուն ծոցին մէջ պիտի հանգչիմ, խնկաբուրուած պիտի ըլլայ քո'ւ պարտէզներուդ ծաղիկներէն ...

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

Ա.

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ.—

Գրագէտ, բանաստեղծ, հրապարակագիր, բեմբասաց, օսմանեան փարլամէնթի անդամ եւ միջազգային համբաւի տէր փաստաբան : Մշակած գրական սեռը անմահացուց ան իր գեղեցիկ նորավէպերով, որոնք ամփոփուած են երեք գրքերու մէջ — «Խղճմտանքի Ձայներ», «Կեանքը ինչպէս որ է» եւ «Լուռ Ցաւեր» : Աշխատակցած է հայ մամուլին եւ մասնաւորաբար գրական պարբերաթերթերուն, իր սահուն ու զմայլելի ոճով գեղեցկացած գրուածքներով : Նահատակուեցաւ Ուրֆայէն երկու ժամ անդին, «Շէյթան տէրէսի» կոչուած ձորին մէջ, Օգոստոս 2ին, 54 տարեկանին :

ՍԻԱՄԱՆԹՕ.—

Բուն անունով Ատոմ Եարճանեան, ծնած Ակն եւ աշակերտած պոլսահայ վարժարաններու մէջ : Օսմանեան Պանքայի գրաւումէն ետք, 1896ին, անցած է Ժընեւ, ուր զբաղած է գրականութեամբ եւ ինքնազարգացումով : Այնտեղ ալ յայտնուած է իբրեւ իր նմանը չունեցող դիւցազներգակ բանաստեղծ, որ արագ վերելքով մը դարձաւ հայկական բանաստեղծութեան գագաթներէն մէկը : «Հիւրրիէթ»էն ետք վերադարձաւ Պոլիս եւ նուիրուեցաւ գրական – ստեղծագործական կեանքի : Իր քերթուածները ամփոփուած են «Դիւցազնօրէն», «Հոգեվարքի եւ Յոյսի Ջահեր», «Կարմիր Լուրեր Բարեկամէս», «Հայրենի հրաւէր» եւ «Ս. Մեսրոպ» անունով ծանօթ գրքոյկներու մէջ, որոնք հրատարակուեցան նաեւ իբրեւ «Ամբողջական Գործեր» նախ Ամերիկայի եւ ապա, իր մահէն ետք, Գահիրէի մէջ : Նահատակուեցաւ 37 տարեկանին :

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ.—

Բուն անունով Չպուքքեարեան : Իր կարգին, մէկը ժամանակակից հայկական բանաստեղծութեան գագաթներէն : Ծնած է Սեբաստիոյ Բրգնիք գիւղը : Ընթացաւարտ՝ Վենետիկի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանէն եւ Կանտի համալսարանէն (Պելժիա) : Պոլիս վերադառնալով, դիւանագիտական ասպարէզի համար պատրաստուած Վարուժանը նուիրուեցաւ ուսուցչական ասպարէզին : Իբրեւ տնօրէն պաշտօնավարեց Սվազի եւ Թոքատի ազգ. վարժարաններուն եւ կաթողիկէ համայնքի Բերայի Լուսաւորչական վարժարանին մէջ : Քերթուածները ամփոփուած են «Սարսուռներ», «Ցեղին Սիրտը», «Հեթանոս Երգեր» և «Հացին Երգը» անուններով հանրածանօթ գրքերու մէջ : Նահատակուեցաւ Չանղըրըի շրջակայքը, Թունէյ գիւղին մօտերը, 31 տարեկանին :

Է. ԱԿՆՈՒՆԻ.—

Բուն անունով Խաչատուր Մալումեան, ծնած՝ Մեղրի : Նշանաւոր հրապարակագիր, բեմբասաց եւ հանրային – քաղաքական գործիչ, որուն շատ բեղուն գործունէութիւնը սկսաւ Թիֆլիսի մէջ եւ պայաջորդաբար շարունակուեցաւ Սէն Փեթերպուրկ, Ժընեւ, Փարիզ, Պոլիս եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ : Հրապարակագրական իր քաղցր ու պատկերաւոր ոճը մնաց անհասանելի եւ եզակի՝ հայկական ժամանակակից հրապարակագրութեան մէջ : Աշխատակցած է դաշնակցական թերթերուն : Իսկ հայրենական – յեղափոխական շունչով օծուն իր յօդուածներէն լաւագոյնները ամփոփուած են զանազան գրքոյկներու մէջ,— «Կովկասեան Վէրքեր», «Դէպի Երկիր», «Մեծ Իտէալը», եւայլն : Բոլոր տեսակէտներով ուշագրաւ եղաւ իր գործունէութիւնը ազգային – քաղաքական գետնի վրայ եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ, իբրեւ մէկը միշտ փնտռուած ղեկավար դէմքերէն եւ գործակիցը Քրիստափորի, Զաւարեանին եւ Ռոստոմին : Նահատակուեցաւ յիսուն տարեկանին :

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ.—

Ծնած է Խարբերդ : Սկիզբները իբրեւ ասպարէզ ընտրած է ուսուցչութիւնն ու յեղափոխական կեանքը : Ծննդավայրին եւ ապա Մանիսայի մէջ զբաղած է ուսուցչութեամբ, նուիրուելով միաժամանակ հրապարակագրութեան : Այս մարզին մէջ յայտնուած է ան իբրեւ մէկը մեր կարգադոյն հրապարակագիրներէն : Եղաւ նաեւ տաղանդաւոր գրագէտ մը, որ իր կուռ եւ պատկերաւոր արձակով սքանչելի էջեր ձգեց Հայոց գրականութեան : 1905ին Արտասահման ապաստանելով, սկսեալ հրատարակեց դաշնակցական «Ռազմիկ» թերթը Ֆիլիպէի մէջ : «Հիւրրիէթ»էն ետք վերադարձաւ Պոլիս, դարձաւ «Ազատամարտ»ի խմբագրապետը եւ իբրեւ այդպիսին մնաց մինչեւ թերթի

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

— Ճամբէդ խեր լինի, ապօ,— ասացին նրանք վերջին անգամ ու նստեցին քարերի վրայ նայելու Առաքելին : Նա տուն էր վերադառնում, առանց ետ նայելու, հաստատուն ու վճռական քայլով :

Մութն էր արդէն, որ Առաքելը սարերից Սուրմալիի դաշտն իջաւ :

Վերադառնում էր դէպի Արաքսն ու նրա ձախափնեայ աշխարհը՝ նոյն այրող, հրամայական, անդիմադրելի կարօտով, որը նրան մի օր իր մանկութեան ու երիտասարդութեան վայրերն ուղարկեց :

Ո՞ւր ես, Արագ, Առաքելը գալիս է դէպի քեզ՝ Արածանու ափերից ...

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Շատ տարան բերին Առաքելին : Հա էս ասա, հա էն ասա : Մէկ ջահէլ, յաղթանդամ քննիչն էր հարցեր տալիս, մէկ հանդարտ, ակնոցով տարիքաւորը, մատիտը ձեռքին ամէն անգամ գրելով Առաքելի ամէն մի պատասխանը : Հարցրին՝ գրեցին, հարցրին՝ գրեցին, հարցրին՝ գրեցին, ու էլի Առաքելին ուղարկեցին բանտ՝ պառկիր ու հանգստացիր, Առաքել : Եւ մոռացան Առաքելին : Հիմա ծխում էր Առաքելն իր դուլեասար թութունն ու գիշերները մէկը միւսից անճոռնի երազներ էր տեսնում : Առաւօտները կանուխ արթնանում, ծալապատիկ նստում էր գետնին փռած ջուլի վրայ, մտածում էր, մտածում ու գլուխ չէր հանում աշխարհի գործերից :

Ի՞նչ իմանար Առաքելը, որ այդ րոպէներին մեծ – մեծ պաշտօնեաները նստած իրենց ծանր գրասեղանների առաջ իր պատմածներն էր կարդում, հետաքրքրական տեղերը հաստ, կապոյտ մատիտով ընդգծելով : Առաքելի պատմածներն ու նրա պատասխանները քննիչների անվերջ հարցերին՝ մի ամբողջ գիրք էին դարձել, որ գրամեքենայով տպել էին մի քանի օրինակ երկու լեզուով, հայերէն ու ռուսերէն : Ու բոլորը կարդում էին Դիտակ գիւղացի դաշտապահ Առաքել Ելոյեանի այդ երկը : Կարդում էին, ուսումնասիրում, մտածում էին նրա ամէն մի խօսքի վրայ, կարծիքներ էին փոխանակում, վիճում, վիճաբանում էին իրար հետ, տարբեր կարծիքների ու տարբեր եզրակացութիւնների էին յանգում :

Բոլորից ուշադիր ու բարեխիղճ ընթերցողը հանրապետութեան պետքաղվարչութեան նախագահ Հայկազ Շաւարշեանն էր : Գիւղացու զաւակ, ծնուած Արղրումի մի գիւղերից մէկում, նա գիտէր արեւմտահայ գեղջկական շատ բարբառներ ու գաղթական մարդկանց հոգեբանութիւնը : Երկու տասնամեակ առաջ Թիֆլիզի Ներսիսեան դպրոցի նախավերջին դասարանի աշակերտ եղած ժամանակ, արձակուրդներին նա ծննդավայր վերադարձաւ ու գիւղէ գիւղ անցնելով գրի էր առնում ժողովրդական զրոյցներ : Հասաւ մինչեւ Ալաշկերտի գիւղերը, Նպատ լեռը ... Հիմա Առաքել Ելոյեանի պատմածները կարդալով, տեսնում էր այդ վայրերն ու այն մարդկանց, որ այդ գիւղերում 1912 թուականին նրան զրոյցներ էին պատմում : Առաքել Ելոյեանի պատմածն էլ այդպիսի մի բանահիւսութիւն էր թւում նրան, անխարդախ մի զրոյց, ծանօթ, քարադատ լեզուով պատմուած ու գրի առած կարծես բանահաւաքի գրչով :

« Եւ այս խեղճ գեղջուկը պիտի անգլիական իմպերիալիզմի գործակալ ճանաչուի, որովհետեւ այդպէս է ասուած Թուրքիայի արտաքին գործերի մինիստրութեան պատասխան նամակում » ,— մտածեց Հայկազ Շաւարշեանը ետ գնալով բազկաթոռի մէջ : Պահարանի ապակու վրայ տեսաւ իր դէմքը : Կարծես ծերանում էր : Հիմա արդէն նման չի «ջահէլ արծուին» , ինչպէս կոչում էին նրա Պաքւում՝ ընդյատակեայ աշխատանքի ժամանակ : Ծերանում էր, մինչդեռ ընդամէնը երեսունվեց տարեկան էր : Երեսունվեց տարեկան : Բայց կարծես հարիւր տարի էր ապրել աշխարհում ու միլիոն մարդու էր ճանաչում :

Քանիերորդ անգամ հիմա կարդաց Առաքելի ցուցմունքներն ու քննիչների եզրակացութիւնները : Արշօ Ծամերեանը նոյնպէս եզրակացութիւն էր գրել, որի մէջ, իհարկէ, Առաքել Ելոյեանը ներկայացւում էր որպէս հայկական հակայեղափոխութեան գնդապետ Լաուրէնս... Այդպիսի եզրակացութիւնը, որ ինչպէս նրա հեղինակն էր գրում, թելադրել էր նրան նրա «չեկիստական բնազդը», կարող էր միայն զուարճալի լինել, եթէ ողբերգական հետեւանքներ ծնելու վտանգ չունենար իր մէջ :

Հայկազ Շաւարշեանը հրամայեց, որ այդ օրուայ վերջին իր մօտ բերեն կալանաւոր Առաքել Ելոյեանին : Ցանկանում էր մի անգամ էլ տեսնել նրան, մի աւելորդ անգամ էլ հետը խօսել :

Ներ բերին Առաքելին : Գունատ էր, այտերի կարմրութիւնն անցել էր, աչքերը խորն էին ընկել, հաստ պեխերն ու թաւ յօնքերն աւելի էին դեղնել շատ ծխելուց :

Հայկազ Շաւարշեանը տեղից վեր կացաւ, ձեռք տուեց ծերունուն, հրաւիրեց նստելու :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

(33 Տար.)

հրատարակութեան վերջին օրը՝ 10/23 Ապրիլ, 1915: Ինք գրած է Թերթի խմբագրականներուն մեծ մասը : Իր գրական ստեղծագործութիւնները ամփոփուած են «Ցայգալոյս» հատորին մէջ : Հրատարակած է նաեւ «Մեղրագէտ»ներու չորքը (դասագիրք) : Նահատակուեցաւ 41 տարեկանին :

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ.—

Գրչանունով՝ Ատոմ, ծնած է Շապին Գարահիսար: Հ. Յ. Դաշնակցութեան կարկառուն դէմքերէն՝ կարող բեմբասաց, հրապարակագիր, հանրային – քաղաքական գործիչ եւ փաստաբան, վկայուած՝ Սէն Փեթերսպուրկի համալսարանէն : Իր հրապարակագրութիւնը միշտ բնորոշուեցաւ տրամաբանական կուռ շղթայաւորումով, սուր ոճով եւ պայքարունակ խոյանքով : Սարսափն էր ան պահպանողական – յետադիմական հոսանքներուն, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ, ուր հաստատուած էր 1908էն ետքը: Մինչեւ իր վերջին շունչը մնաց ան գաղափարական պայքարի աննկուն մարդը : Եղաւ գլխաւոր աշխատակիցներէն մէկը Պոլսոյ «Ազատամարտ»ին: Իր երկերն են «Պետական նորոգութիւնն ու հողային հարցը», «Մեր Հաւատամքը», «Բարենորոգումներու հարցը», «Օսմանեան կայսրութեան անկման պատմութիւնը» եւն.: Նահատակուեցաւ 55 տարեկանին :

ԳԱՐԵԳԻՆ ԽԱԺԱԿ.—

Բուն անունով Գարեգին Չաքալեան : Ծնած է Ալեքսանդրապոլ, այժմու Լենինականը: Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը երեք տարի յաճախելէ ետք, ուսուցչութիւն ըրած է Կովկասի մէջ : Աւարտած է Ժընեւի համալսարանին ընկերային գիտութեանց ճիւղը, 1893ին: Այնուհետեւ ունեցած է Թափառական կեանք մը, իբրեւ Դաշնակցական գործիչ, խմբագիր կամ ուսուցիչ Աղեքսանդրիոյ, Իզմիրի, Ռուսճուքի, Պոլսոյ եւ ապա Շուշիի եւ Թիֆլիսի մէջ, ուր պաշտօնավարած է իբրեւ խմբագիր «Մշակ» օրաթերթի եւ ուսուցիչ Ներսիսեան վարժարանի: Բանտարկուած է Կովկասի մէջ մէկուկէս տարիով եւ ապա, 1912ին Պոլիս հասնելով, ստանձնած է Սամաթիոյ ազգ. վարժարանին տնօրէնութիւնը : Համոզումով ընկերվարական՝ մաս կը կազմէր ան Հ. Յ. Դաշնակցութեան ձախ թեւին: Եղաւ լաւ հռետոր եւ լաւ հրապարակագիր մը : Գրած է կովկասեան թերթերու եւ Պոլսոյ «Ազատամարտ»ին մէջ : Ունի առանձին գիրքերով ուսումնասիրութիւններ — «Հարկերը Տաճկաստանում», «Հայրենիք եւ ազգային շարժումներ», «Հայկական շարժման պատճառները», «Ի՞նչ է ազգութիւնը», «Ի՞նչ է դասակարգը», «Հին Արեւելք», եւայլն: Ատենօք, գրչանունը եղած է նաեւ «Բարս Գասպար»: Նահատակուեցաւ 48 տարեկանին :

Ա. ՎՌԱՄԵԱՆ.—

Բուն անունով՝ Օննիկ Դերձակեան : Ծնած է Պոլիս, ուրկէ, Լ. Շանթին հետ կը դրկուի Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը : Վկայուելէն ետք կը վերադառնայ Պոլիս : Կը մտնէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը 1892ին եւ կը լծուի յեղափոխական գործունէութեան, մանաւանդ ուժանակի փոխադրութեան գործին: Օսմանեան Պանքայի գրաւումէն ետք, 1896ի աշնան, Պուլկարի մը անցագրով կ'անցնի Ֆիլիպէ եւ ապա Ժընեւ, ուր ժամանակ մը կը վարէ «Դրօշակ»ի խմբագրութիւնը: Այնուհետեւ կ'անցնի Ամերիկա, իբրեւ «Հայրենիք»ի խմբագիր: Կովկաս է 1907ին եւ յաջորդ տարին, «Հիւրրիէթ»էն ետք կ'անցնի Վան, հասարակական գործիչի հանգամանքով: Տարի մը ետքը կը հաստատուի Պոլիս : Պետական երեսփոխան ընտրուած է Վանէն եւ իր այդ հանգամանքը պահեց մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, 1915ին: Ա. Վռամեան հանդիսացաւ մէկը մեր կարողագոյն ազգային – քաղաքական գործիչներէն, մանաւանդ իբրեւ հրապարակագիր եւ բեմբասաց : Եղաւ Պոլսոյ «Ազատամարտ»ին գլխաւոր աշխատակիցներէն մէկը : Արիւնարբու կուսակալ Ճէվտէթի խարէութեամբ ձերբակալուեցաւ Վանի մէջ եւ այնուհետեւ հետքը չգտնուեցաւ :

ԹԼԿԱՏԻՆՑԻ.—

Բուն անունով Յովհաննէս Յարութիւնեան, ծնած է Խարբերդի Թլկատին գիւղը : Նախակրթութիւնը ստանալէ ետք կը զարգանայ ինքնաշխատութեամբ եւ կը նուիրուի ուսուցչութեան, որ եղաւ իր մնայուն ասպարէզը : Հասցուց բազմաթիւ սաներ, որոնց մէջ եւ Ռուբէն Զարդարեանը : Ուսուցչական զբաղումներու կողքին, նուիրուեցաւ ան նաեւ գրական կեանքին եւ դարձաւ մէկը գաւառական գրականութեան մատի վրայ համբուող տիրական դէմքերէն : Իր սրատես ու Թափանցող մտքով, այլեւ գրելու իր ճարտարութեամբ, Թանկագին վաստակի տէր գրագէտ մը եղաւ ան եւ դարձաւ հեղինակը բազմաթիւ պատմուածքներու, քրոնիկներու, քերթուածներու եւ Թատերական էջերու : Աշխատակցած է պոլսահայ Թերթերուն : Յիշատակենք իր գործերէն «Ո՞ր մէկուն ետեւէն» եւ «Էնդի դէմէն» հետաքրքրական Թատերախաղերը: Մահէն 12 տարի ետք, 1927ին, «Թըլկատինցիի Սաներու Միութիւն»ը Պոսթընի մէջ հրատարակեց իր հեղինակութիւնները, «Թլկատինցին եւ իր գործը» անունով հատորի մը մէջ: Աղէտի տարին կը գտնուէր Խարբերդ եւ նահատակուեցաւ 57 տարեկանին :

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ.—

Իր ծննդավայրին՝ Մալկարայի մէջ ինքնաշխատութեամբ ձեւաւորուած գրագէտ եւ գեղագէտ բանաստեղծ մը եղաւ ան եւ յաճախ գործածեց «Մալկարացի Կարօ» գրչանունը: Իր քերթուածները ամփոփուած են «Լքուած Քնար», «Երկունք» եւ «Նոր Քնար» անունով երեք գրքերու մէջ : Իննսունական Թուականներէն սկսեալ եւ մինչեւ իր մահը աշխատակցած է պոլսահայ Թերթերուն, քերթուածներով, արձակ էջերով եւ քննադատականներով : Վերջին տարիներուն գրական քննադատներէն մէկն էր շաբաթաթերթ «Ազատամարտ»ին: «Ամէնուն Տարեգիրքը», այս տարի հրատարակած է իր երկու նամակները եւ եղերական սպանութեան յուզիչ մանրամասնութիւնները : Նահատակուեցաւ 42 տարեկանին :

(Շար.)

ՅՈՒՇԵՐ ՕՐՏՈՒՅԻՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Համազգային աննախընթաց աղէտէն փրկուած սակաւաթիւ Օրտուցի վերապրողներ, երբ 1918ի աշնան զինադադարէն ետք իրենց ծննդավայրը վերադարձան, անոնց առաջին մտածումը եղաւ Թուրք եւ վրացի ընտանիքներու քով մնացած իրենց զաւակները գտնել եւ առնել, յետոյ նորոգել եկեղեցին ու վերջապէս ամերիկեան Ռըլիֆի եւ Ազգ. խնամատարութեան օժանդակութեամբ բանալ որբանոց մը, ուր անխտիր ապաստան գտան բոլոր այն տղաքն ու աղջիկները, որոնք առյաւէտ զրկուած էին ծնողական գորովէ եւ պաշտպանութենէ : Երբ քիչ Թէ շատ կրցան կանոնաւորել իրենց կեանքըն որոշեցին 19 – 20 տարեշրջանին համար վերաբանալ Ազգ. վարժարանը : Գրեցին Պոլիս հաստատուած մեր հայրենակիցներուն, որպէսզի կարող տեսուչ մը եւ ուսուցիչներ գտնեն իրականացնելու համար այս ծրագիրը : Բայց այդ անստոյգ շրջանին, երբ դեռ շատ Թարմ էր աղէտին ցնցող յիշատակը ու քաղաքի անմիջական սահմանին վրայ կը սաւառնէր Թոփալ Օսմանի սարսափը, ո՞ր ուսուցիչը պիտի ուզէր, հրաժարելով Պոլսոյ ապահով կեանքէն, գալ Օրտու, մայրենի լեզու սորվեցնելու համար Թուրքերու քովէն հաւաքուած հայ տղոց, որոնց ստուար մասը ծնողազուրկ որբեր էին :

Այդ անձնուէր տեսուչը եղաւ Վահագն Իչգալացեան : Եկաւ ամբողջ ընտանիքով : Վերաբացաւ չորս տարիէ ի վեր փակ մնացած դպրոցը, գործակից ունենալով իր նշանածը՝ Օրիորդ Եսթերն ու եղբայրը Հմայեակը, որոնց վրայ շուտով աւելցան տեղական կարող ուժեր : Սկզբնական շրջանին դիւրին գործ մը չէր, չորս տարի ինքնիշխան մնացած տղոց դաստիարակութիւնը, բայց իր անձին հմայքն ու ներշնչած յարգանքը, քիչ ատենէն հարթեցին բոլոր դժուարութիւնները, եւ կարգապահ դարձած անառակներու խմբակը լիովին օգտուեցաւ իր մանկավարժ ուսուցչի բացառիկ կարողութենէն :

Ծնունդով Կարնեցի, Սանասարեանի այս նախկին սանը ունէր հրաշալի առողանութիւն, իւրաքանչիւր տառ կ'արտաբերէր այնքան որոշ եւ յստակ, որ ուղղագրութեան դասերուն որեւէ շփոթ չէր ծագեր աշակերտներու մտքին մէջ : Մէկ տարուան մէջ յաջողեցաւ անխառն հայերէն գրել սորվեցնել իր աշակերտներէն շատերուն, որոնց չնչին մէկ մասը միայն դեռ կը յիշէր հայկական տառերը տարեմուտին :

Դժբախտաբար վաղանցուկ եղաւ վերածնունդի այս շրջանը : 1920ի Մայիսի վերջերուն Տրապիզոնի նահանգը անջատուելով Պոլսէն, կապուեցաւ Անգարայի : Կրկին ինկանք սարսափի մթնոլորտին մէջ: Որբանոցը, ուսուցչական կազմը եւ վերապրողներէ շատեր առաջին նաւով փոխադրուեցաւ Պոլիս :

Հեռանալով Օրտուէն, Վահագն Իչգալացեան չդադրեցաւ Օրտուցիներու ուսուցիչը ըլլալէ : Պոլիս Գուլէլիի որբանոցին եւ յետագային Դպրոցասէրի մէջ ունեցաւ բազմաթիւ Օրտուցի աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ :

Ինք սիրեց Օրտուցիները եւ Օրտուցիները նկատեցին զինք իրենց հարազատը :

Միշտ խանդաղատանքով կը յիշէր իր պաշտօնավարութեան այդ կարճատեւ շրջանը եւ հրաշք կը նկատէր զայն : Իրապէս հրաշք : Եղեռնի զոհերուն արիւնը դեռ չցամքած, արհամարհելով ամէն վտանգ, յանդգնիլ գալ գաւառական այդ քաղաքը յանուն հայ մանուկներու ազգային դաստիարակութեան, նուիրեալի մը գործն էր միայն :

Ե. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՄԵՔԵՆԱՆ ԵՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆ

Հարիւր հազարաւոր տարիներու ընթացքին բնութիւնը կենդանիները օժտած է բազմաթիւ շնորհներով: Մարդոց յօրինած բազմաթիւ մեքենաները փաստօրէն ընդօրինակութիւններն են բնութեան «գիւտերուն»: Օրինակ, լուսանկարչութիւնը կենդանի աչքին լուսազգայուն բջիջներուն մէկ օրինակն է: Սուզանաւի շրջադիտակին գիւտէն շատ առաջ բնութիւնը աւելի կատարելագործուած շրջադիտակով մը օժտած էր ձուկի մը տեսակը, որ ցեխին մէջ Թաղուելով, ցօղունի նմանող բարակ յենարաններու վրայ գտնուող իր աչքերը կը բարձրացնէ վեր՝ շուրջը նայելու համար :

Նման օրինակներ կարելի է մէջբերել մեծ քանակութեամբ : Բնութիւնը հարուստ Թանգարան մըն է: Ահա Թէ ինչու ներկայիս գիտնականները ամէն բան կ'ընեն բնութիւնը հետազօտական աշխատանոցի մը վերածելու, անկէ առաւելագոյն գաղտնիքներ կորզելու համար: Այդ նպատակով հիմնուեցաւ նոր գիտութիւն մը, կենսաբանութիւնը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (211)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Գիշեր ցորեկ հինգ հոգի անդադար ռումբ կը շինէին: Գրիգոր սորվեցուցած էր անոնց, ուստի նաեւ գիշերներն ալ կ'աշխատէին, որպէս զի անակնկալ յարձակումի մը ժամանակ շփոթութիւն չծագի :

Տոպօ կանչեցԳրիգորը ու երեքնին պալատ մտան :

— Նամակ մը գրէ Սալքայիին Թէ Թագաւորէն ու եպիսկոպոսէն տակաւին օգնութիւն չէ եկած, որպէսզի ինքը փութացնէ օգնութիւնը քաղաքներէն ու գաւառներէն :

Ու մինչ Գրիգոր նամակը կը գրէր, Տոպօ քովի սենեակը երդում ընել տուաւ Վարշանիին ալ :

— Տէր իմ, — ըսաւ երդումէն վերջ Վարշանի, — ես գիտեմ Թէ որուն կը ծառայեմ: Եթէ այս բերդը ողջ մնայ՝ ալ պէտք պիտի չըլլայ որ ես այս կեղծիքը վրաս կրեմ :

— Լաւ ըսիր, — պատասխանեց Տոպօ, — բայց նոյնիսկ եթէ վարձատրութիւն ալ չունենայիր՝ այսպէս պէտք է հայրենիքին ծառայել :

Սեղանին վրայ աման մը գինի կար. լրտեսին առջեւ դրաւ ըսելով.

— Խմէ, էմերիք :

Լրտեսը ծարաւ էր ու խմեց :

Երբ պեխերը սրբեց աչքերէն կը տեսնուէր Թէ երախտագիտութեան խօսքեր կ'ուզէր արտասանել. սակայն Տոպօ կանխեց զինքը :

— Հիմա պէտք չկայ Թուրքերուն քով դառնալ : Պէտք է նամակս նոյնիսկ այս գիշեր Սարվաշքէօ տանիս : Ու հոն կը սպասես մինչեւ որ Միքայէլ Վաշ Թագաւորէն ու եպիսկոպոսէն դառնայ : Եթէ կարելի ըլլայ զինքն ալ ներս կը բերես : Իսկ եթէ կարելի չըլլայ՝ մինակ կուգաս: Թրքական բանակին մէջ կարգախօս կա՞յ:

— Ամենեւին, տէր իմ, եթէ մէկը Թրքական հագուստ ունենայ, ու Թուրքերէն մէկ երկու բառ գիտնայ՝ կրնայ ազատօրէն մէջերնին շրջիլ, իբրեւ Թէ հեռերնին եկած ըլլար : Միայն Թէ այնքան անգթօրէն չապտակէր զիս ...

Քովի սենեակի մէջ Գրիգորին կրունկներուն ձայնը հնչեց. Տոպօ ոտքի ելաւ որպէսզի նամակին մտիկ ընէ :

ԺԳ.

Յաջորդ օրը, Սեպտեմբեր 16ին, արեւը Թնդանօթներու որոտումով ու դոռում գոչումով արթնցաւ լեռներու ետեւէն :

Երկիրը կը դողար : Թնդանօթներու քովէն ծուխը մութ ամպերու նման կը բարձրանար դէպի երկնքի ամպերը, եւ արդէն իսկ առաջին ժամերուն ծածկեց արեւն ու երկնքի կապոյտ ծովը :

Ամրոցներն ու պարիսպները կը Թնդային ու կը տնքային : Ներքին բերդին մէջ մեծ ու փոքր գնդակները խառն ի խուռն կը տեղային: Կը տեղային նաեւ կրակոտ նետեր ու գնդակներ ալ : Թնդանօթի գնդակները ամէն կողմէն կը Թափէին ու կը Թաւալէին: Ոչ մարդու եւ ոչ անասունի կեանքը ապահով էր այլեւս :

Սակայն այս վտանգին ալ պատրաստ էին բերդինները : Տոպօ արդէն առտու փողի ձայնով արթնցնել տուաւ զինուորները: Անոնց մէկ մասը պատնէշներ բարձրացուց այն կողմը ուսկից գնդակներու տեղատարափը կը սպասուէր. մանաւանդ Հեցի ժողովրդապետի տան ուղղութեամբ : Զինուորներու միւս մասին բերել տուաւ պաշարումէն առաջ, կամ նոր մորթուած կենդանիներու մնացած մորթերը ու Ջրալից աւազաններու մէջ դնել տուաւ զանոնք :

Ուրիշներ գերաններ, տախտակներ ու հողով լեցուած պարկեր կը կրէին դէպի Արտաքին բերդը, Բանտի աշտարակն ու դուռը, որպէսզի ծակերը լեցնելու համար ամէն տեսակ նիւթ պատրաստ ունենան :

Բերդի մէջ ինչ պարապ գոյլ կամ կաթսայ որ կար՝ Ջուրով պէտք էր լեցնել: Ընդերկրեայ տեղերէն ամէն տեսակ աւելորդ բաներ դուրս բերուեցան ու տեղը անկողիններ դրուեցան : Ստեպղին, կաղամբ, աղ, — որոնց գնդակները չէին վնասեր, վեր եկան, ու անոնց տեղը աշխատողներ ու հանգիստ ընողները դրաւեցին :

Ձիերն ու կովերը դեռ աւելի խոր ընդերկրեայ սրահներու մէջ քշուեցան :

Տուներու հիւսիսային եւ արեւելեան կողմերը հողով ծածկեցին. իսկ հրապարակին մէջ, ուր գնդակները կը տեղային՝ խրամներ բացին ու հողակոյտեր բարձրացուցին : Գնդակները հողակոյտերու մէջ կը խրէին :

Բերդին մէջ այրելիք բան չէր մնացած, բացի խաղաղութեան ժամանակներէն մնացած արջառներու ախոռին տանիքէն, եւ ախոռին առջեւ յարդի դէզէ մը, ցորենի փոքրիկ կոյտէ մը, ու կենդանիներու տակ դրուելիք յարդի փոքրիկ դէզէ մը :

Տոպօ ախոռին տանիքը քանդել տուաւ ու դէզերը Թաց մորթերով ծածկել տուաւ :

ԿԵՉԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 15·30*ԻՆ*.– Հոգեհանգստեան պաշտօն կը մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ : Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18*ԻՆ*.— Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ : Հաւաքուիլ , Մեթրօ ժորժ Ե.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)
Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exarque apostoloique arménien en France
Փարիզի Նոթր – Տամի Մայր Տաճարին մէջ :

ԺԱՄԸ 20·30*ԻՆ*

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՐԵԿՈՅ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Մանրամասնութիւնները մեր յետագայ թիւերով :

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Յիսնամեակը կ'ոգեկոչուի Շաբաթ եւ Կիրակի, բարձր հովանաւորութեամբ քաղաքապետ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՓԻՆԷԻ

ՇԱԲԱԹ, ԺԱՄԸ 10ին, հոգեհանգստեան պատարագ Հայկ. Մատրան մէջ : Ժամը 15·30ին.— *Ոգեկոչում նահատակներու, նախաձեռնութեամբ հայ երիտասարդութեան, Ժան տ'Արք սրահին մէջ :*

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամը 10·30ին պատարագ, Նոթր – Տամի մէջ, մասնակցութեամբ Լիոնի եկեղեցւոյ Կոմիտաս *երգչախումբին : Ժամը 11·45ին, ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Սքուար Լամարթինի յուշարձանին վրայ :*

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ Ս. Քէօսէեան քսան ֆր., ՖՈՍԷՆ Յակոբեան քսան ֆրանք :

◆

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9·30*էն* 10, *ֆրանսական հեռատեսիլէն (Ա. կայան) ժերար Սթեֆանեսքուի պատրաստած յայտագրին մաս կը կազմեն Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Կարպիս Ափրիկեանի, տեսակցութիւն Սերովբէ Արք. եւ Գիւտ Ծ. Վարդապետի հետ : Պատկեր մը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն : Հայ ժողովուրդի մասին կը խօսի՝ Ռոնտօ : Յայտագիրը կը փակուի Սերովբէ Արք.ի օրհնութիւնով :*

×

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 19ին (Բ. կայան) Սօսի պարախումբը կը ներկայանայ «Ձեռք ձեռքի» յայտագրին մէջ :

◆

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր նախագահին Պ. Զաւէն Յովնէսեանի իր եղբօր Վահան Յովհաննէսեանի *մահուան առթիւ (Պոլիս) :*

×

Ֆ. Կապ. Խաչի Պանեէօ – Քաչանի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Արմէն Յակոբեանի եւ ընկերուհի Մարօ Ստեփանեանի Տիկին Սաքօ Յակոբեանի *մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի յիսուն ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Օգափ. կայանին :*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կապ. Խաչի Պանեէօ – Քաչանի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Ագնիւ Տէրոյեանէ տասը ֆրանք փոխան ծաղկեպսակի Արամ Մուրատեանի *մահուան առթիւ, տասը ֆր. ալ Օր. Պզպկեանէ իր մօրը յիշատակին :*

◆

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ, (24 *Ապրիլ*).— *Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ : Պատարագող* Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէքեան, *Սէն Լուի եկեղեցին, Րիւ Սօ (Փլաս Կռընէթ) ժամը* 9–11, *յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ թափօրով :*

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20·45*ին*, Սալ տէ Քօնսէռ *(Թաղապետարանի կից), ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու : Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ :*

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Զաքարեան Կուրտուզ կամ Կորտուզ, գերմանական զինուոր, հայրը՝ Համբարձում, մայրը՝ Սալատ, ընտանիքը Նատիր Մելքոնեան : Լուր ունեցողներէն տեղեկացնել.— Մակարեան Գրիգոր,

14, Traverse St-Jean du Désert
La Grande Bastide
MARSEILLE (12e)

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել :

Հ. Յ. Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Պօմոնի Զաւարեան ենթակոմիտէի վարչութիւնս ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները : Խիստ կարեւոր օրակարգ : Անհրաժեշտ ներկայութիւն : Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին :

◆

1915 – 1965
ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ – ՌԷՍԻԹԱԼ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
Նախաձեռնութեամբ ԼԻՈՆ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ :
Նուիրուած

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Դասախօսութիւն, «Կոմիտաս վարդապետ», Յ. Աբրահամեան :

Երգ՝ Օր. Լ. Քէօմիւրճեան, *(որ պիտի երգէ Կոմիտասի դասական եւ ժողովրդային երգերէն) : Դաշնակի ընկերակցութեամբ* Օր. Ֆէլլահեանի :

Ջութակ, Պ. Պ. Աբրահամեան եւ Պէրպէրեան :

Յիշատակի այս հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 25 Ապրիլին, ժամը 20·30*ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ :*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« Մալաթիոյ Կրթ. Միութեան 60ամեայ տարեդարձը, Մայիս 2ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ» : Մանրամասնութիւնները յետագային (Լիոն) :

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ
Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
Դիմել
Agence de Voyage
PARENTY & DESROUSSEAUX
7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39
Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

OUVERTS TOUTE L'ANNEE
L'ANDALUCIA
LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE
VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES *à* 1000 MÈTRES
PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— *PRIX MODÉRÉS* —
Pour tous renseignements
s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
P A R I S - 18.
a partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69-58

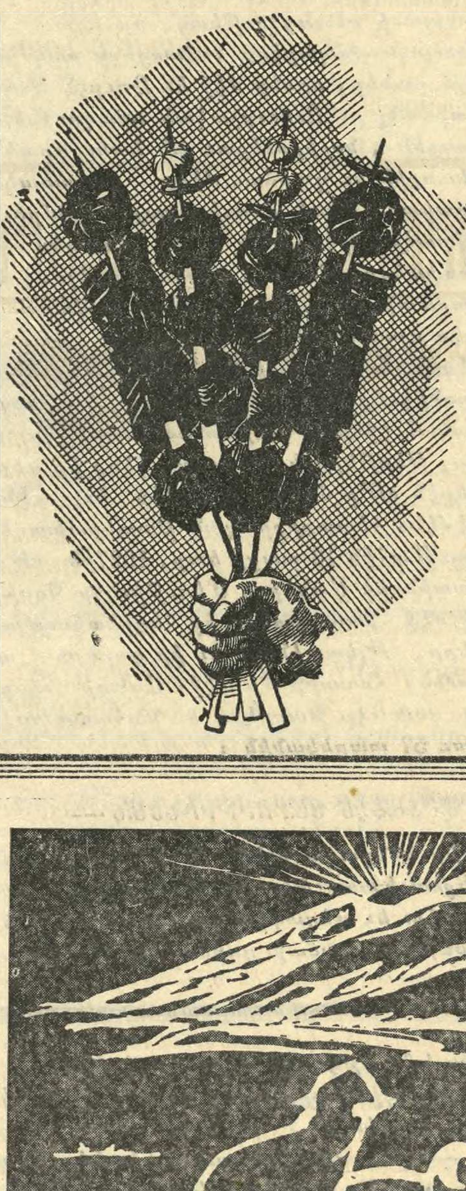
ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵԱՐ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ
Եւրոպական , հայկական եւ
կովկասեան ընտիր ճաշեր :
Առաջնակարգ կովկասեան խորոված ներ :
ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ
AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES
4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

TRICOTS TERZIAN
la plus moderne
des
fabriques de tricots
de la
région parisienne
★
3, Rue Poissonnière
PARIS-2
Tél. : CEN. 93-75
Haratch

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար· 60 Ֆ· Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ·

Արտասահման՝ Տար· 80 ֆր· Հատը 0·30 Ֆ·

ԿԻՐԱԿԻ
18
ԱՊՐԻԼ
DIMANCHE
18 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10287

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.287

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

—o—

Ինչպէս ձմրան ցուրտ ու տխուր օրերուն կը յաջորդէ պայծառափայլ գարունը, երբ կը զարթնու բնութիւնը, կը ծաղկին տերեւազուրկ ծառերն ու կը զարդարուին թարմ, գալար տերեւներով, այնպէս ալ Մեծ Պահքի ապաշխարութեան, ժուժկալութեան ու պահեցողութեան եօթը երկար շաբաթներուն կը յաջորդէ Զատիկը, Քրիստոսի Հրաշափառ յարութեան տօնը:

Քրիստոնէական եկեղեցիին համար չկայ աւելի մեծ տօն քան Զատիկը: Որովհետեւ անիկա կը խորհրդանշէ կեանքի յաղթանակը մահուան դէմ:

Մահուամբ զմահ կոխեաց:

Չարչարանքներէն, խաչելութենէն եւ թաղումէն վերջ՝ յարութիւն:

Ի՜նչ սքանչելի խորհուրդ:

Վհատած, յուսահատութեան անդունդը հասած տկար հոգիներու համար վերելքի, վերածնունդի, յուսադրումի ի՜նչ վեհ օրինակ:

Ծնունդէն մինչեւ յարութիւն հրաշքներու շարան մըն է կեանքը Նազովրեցի Յիսուսի, որուն հիմնած կրօնքը իր համամարդկային վսեմ սկզբունքներով առաջնակարգ դեր է կատարած դարերով քաղաքակիրթ աշխարհի մէջ ու տակաւին կը շարունակէ կատարել հիւլէական այս դարուն:

Հայ ժողովուրդը հոգեւին փարած է քրիստոնէութեան՝ առաջին օրերէն սկսեալ եւ աւետարանի քարոզած նշանախօսքերը իբրեւ առաջնորդ ընտրած իր կեանքին:

Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցին կ'երգէ «Լոյս, յարութիւն եւ կեանք»:

Իր պատմութեան ամէնէն ճակատագրական ու բախտորոշ օրերուն, երբ աշխարհը բռնակալներ իրենց դարհուրելի լուծին տակ անխնայ կեղեքած են զինք, հայ ժողովուրդը չէ վհատած երբեք: Կառչած է լոյսին, հաւատացած է յարութեան հրաշքին, յաղթած է չարին ու կեանք առած, վերածնած է դժնդակ, անհնարին պայմաններու տակ:

Գիտցած է տոկալ, դիմանալ՝ այն անսասան հաւատքով, որ գէշ օրերուն պիտի յաջորդեն լաւ օրերը, ինչպէս ձմրան մռայլ օրերէն վերջ կը ծագի գարնան պայծառ արեւը:

Յիսուն տարի առաջ, 1915ին, գողգոթայ տարուեցաւ Հայ ազգը եւ խաչուեցաւ Յիսուսի պէս: Յիսուսին հաւատալուն համար:

Լքուեցաւ բոլորէն, ինչպէս Փրկիչը՝ որ լքուած էր նոյնիսկ իր աշակերտներէն եւ մինչեւ հաւախօս երեք անգամ ուրացուած Պետրոս առաքեալէն:

Յիսուս իր թաղումէն երեք օր վերջ յարութիւն առաւ, ձեռքը բռնած կեանքի յաղթական դրօշակը:

Հայ ժողովուրդի մեծագոյն խաչելութիւնը տեւեց երեք տարի: 1915ի Ապրիլին յաջորդեց 1918ի Մայիսը, երբ Սարդարապատեան դաշտին մէջ յարութիւն առաւ անիկա: Յաղթեց մահուան: Պարտութեան մատնեց դարաւոր դահիճը: Ու կեանքի, վերածնունդի յաղթական դրօշը բարձր բռնած ձեռքին մէջ՝ փիւնիկի նման յառնեց իր աճիւններէն եւ տէր դարձաւ ազատ հայրենիքի:

Ապրիլ 24ը Հայութեան խաչելութիւնն ու թաղումն էր, — Աւագ Ուրբաթ: Մայիս 28ը դարձաւ անոր Զատիկը:

Սեւ ամպեր դարձեալ մթագնած են Հայոց երկինքը:

Սակայն Հայը անսասան հաւատքով կը սպասէ միշտ Հրաշափառ յարութեան:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ԱՅՍՕՐ,
ԱՌԱՆՑ ԶԱՆԳԱԿՆԵՐՈՒ

Այսօր, առանց զանգակներու,
Յարեաւ Քրիստոս երկրիս մէջ:
Մնացորդները այլեւս չունին եկեղեցի
Եւ հովը միայն կը հաւաքէ ծիրենիի
ոստերը:

Համակերպած զուգէ անբախտ մեռելներ,
Թաղուած չորս թիզ հողին տակ,
Պիտի կրնան լսել ղօղանջը զանգերուն՝
Կործանած զանգակատուներէն:

(Եւ Ապրիլի շունչին տակ, գաւիթին մէջ,
Կը բացուին առաջին
մարգարտածաղիկները,
Բայց այլեւս ոչ մէկ ֆայլ անոնց վրայ):

Ապրողներուս տառապանքին
Վերադարձաւ Քրիստոս·
Եւ հիմա ան կը քալէ
Փլատակներու վրայ, ոտքերը բոպիկ:

ԼՈՒՋԻԱՆՕ ԼՈՒԻՋԻ

Իտալերէնէ թարգմ· Զ· Գ·

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՃՈՆՍԸՆ հրաժարեցաւ իր բոլոր ճամբորդութիւններէն, զորս պիտի կատարէր արտասահման: Խորհրդարանի աշխատանքները եւ Հնդկաչինի կացութիւնը պատճառ դարձած են որ Ճոնսըն ստիպուի նման որոշում մը տալ: Յետաձգուեցան նաեւ Սպիտակ Տան բոլոր պաշտօնական հրաւէրները:

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօներուն առթիւ, նախագահ տը Կոլ ներում շնորհած է 111 Աքթիվիսթներու, սաոնց կարգին են Ժօր· Կուռօ եւ հարիւրապետ Ռընօ:

ՊԱՊԸ Յովհաննէս ԻԳ·ի ժամացոյցը նուիրած է Նեննիի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, հաւանական կը նկատուի որ մարշալ Ժուքով, որ 1957էն ի վեր շնորհազրկուած էր կրկին պատուոյ արժանանայ, խորհրդային յարձակման վերջնական յաղթանակին քսանամեակին առթիւ:

ՊԵՆ ՊԵԼԼԱ ճառ մը արտասանած է որու մէջ յայտարարած է ի մէջ այլոց թէ համայնավար գաղափարական տագնապը կը քաջալերէ աշխարհակալութիւնը:

ՊՈՆԷՆ կը հաղորդեն թէ խորհրդարանի նախագահը Մարոք կը մեկնի քանի մը օրէն: Հրաւիրուած է Հասան Թագաւորին կողմէ:

ՀԱՆՈՅԻ շուրջ սկսած են հակօդային հրթիռներ տեղաւորել, մինչ ամերիկեան օդուժը կը շարունակէ իր ռմբակոծութիւնները Հիւսիսային Վիէթնամի ռազմական կայաններուն վրայ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Թաղապետական ընտրապայքարի իբրեւ հետեւանք Մաթալոն եւ իր ընկերները վերջնականապէս արտաքսուած են Ընկերվարական կուսակցութենէն:

ՍՈՖԻԱՅԷՆ ոչ մէկ տեղեկութիւն կայ: Մինչ կը սպասուէր որ պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուէր, լռութիւնը կը տիրէ:

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօնին առթիւ, թղթատարը փակ ըլլալով Երկուշաբթի, փակէ նաեւ խմբագրատունը եւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի Ապրիլ 21:

Օրը Օրին

« ԶԱՏԻԿԻՆ ՄԻՏՔԸ... »

—o—

Եթէ կ'ուզես կրօնական խնդիրներու մասին քանի մը բաներ սորվիլ, կամ դիմացդ պիտի առնես թոռմած այտերով հայ մամիկ մը եւ կամ դիմացը պիտի նստիս՝ բնազանցութեան լաբիւրինթոսին մէջ իր ճամբան կորսնցուցած կամ քեզի ճամբադ կորսնցնել տուող Աստուածաբանին:

Այս երկուքին բացակայութեան, կրնաս, ի հարկէ, գիւղիդ քահանային ալ դուռը զարնել, բայց աւելի լաւ կ'ընես եթէ սպասես որ մեծ մայրիկը ժամէն տուն գայ եւ քեզ լուսաւորէ: Ե՛ւ իր բերելիք մաս ու նշխարով, ե՛ւ իր կրօնագիտութեամբ:

Ես, միշտ, նախընտրած եմ «Աստուածաբան» ու բարեպաշտ մեծ մայրիկը: Այն մեծ մայրիկը, որ «երկիր» ծնաւ, մեծցաւ, «երկիր»էն դուրս ֆշուեցաւ անօրէնին ձեռքով, բայց, տակաւին «երկիր»ն է իր Նարեկին, իր Աղօթագիրքին եւ իր հարսնութեան խաչին հետ:

Կը ճանչնայի այս տեսակ աղուորիկ մեծ մայրիկ մը, որուն ձեռքը պագնելու կ'երթայի Ծնունդին ու Զատիկին:

Մեր զրոյցը կը սկսէր իր ցաւերէն — քանի՛ տեսակ — կ'երթար մինչեւ իր թոռնիկներուն, հարսներուն ու փեսաներուն որպիսութիւնը ու յետոյ կը դառնար օրուան տօնին շուրջ:

Զատիկին՝ մեծ մայրիկը կը պատմէր·

— Դուն գիտե՞ս որ մեր Յիսուս Քրիստոսը Աւագ շաբթուն էր որ խաչուեցաւ եւ թաղուեցաւ··· Զատիկին առտուն ալ յարութիւն առաւ ···

— Իհարկէ գիտեմ, մեծ մայրիկ ···

— Պատմութիւնը ծայրէ ի ծայր գիտե՞ս, չենէ սա՛նկ մը, հարսներուս գիտցածին չափ, գիտես ···

— Ծայրէ ի ծայր չեմ գիտեր, բայց···

— Անանկ է նէ ես քեզի պատմեմ ···

Ու կը սկսէր·

— Աւագ Հինգշաբթի օրը, Քրիստոս իր աշակերտներուն հետ վերջին ընթրիքը կ'ընէ ··· Եւ կ'ըսէ անոնց որ «ձեզմէ մէկը ընծախ պիտի մատնէ »··· Իրիկունը ուշ ատեն, Գեթսեմանիի պարտէզը կ'երթայ որ աղօթէ··· Ուրիշ անգամներ մինակը կ'ըլլար, բայց այս անգամ աշակերտները ալ հետը կ'ըլլան··· Բացի Յուդայէն··· Մէյ մըն ալ նայիս, մութին մէջէն զինուորները կուգան եւ Յիսուսի ձեռքերուն կապ կ'անցընեն եւ կ'առնեն կը տանին Քահանայապետին քով··· Յուդան է եղեր մատնողը ··· Երկու աչուրները մթնեն··· Վերջէն, դատ կ'ըլլայ, սուտ ու մուտ մեղքեր կը շինեն եւ Յիսուսը մահուան կը դատապարտեն ···

— Յետո՞յ ···

— Ան օրը որ խաչը պիտի հանեն, Պիղատոսը կը հարցնէ ժողովուրդին թէ «այսօր, թագաւորին հրամանով մէկը պիտի ներուի, ո՞վ կ'ուզէք որ ներուի»··· Ժողովուրդը կը պոռայ — « Բարաբբա՛ն, միւսը խաչը հանեցէ՛ք»··· Բարաբբա ըսածնին ալ մարդասպան է եղեր··· Անանկ որ, անոր կը ներեն եւ մեր Յիսուսը խաչը կը հանեն ···

— Շա՛տ տխուր պատմութիւն է, մեծ մայրիկ, շա՛տ ···

— Բայց, դուն եկուր Բարձրեալն Աստուծոյ արդարութեան նայէ··· Յիսուսը — օրհնեա՜լ եղիցի անուն քո, խաչ հանէ, տղա՛ս — Զատիկին առտուն յարութիւն կ'առնէ եւ երկինք կը բարձրանայ··· «Եւ նստաւ ընդ աջմէ Հօր» կ'ըսէ «Հաւատամք»ին մէջ, մի՞տքդ է ···

— Այո՛··· Շատ ուրախ եմ որ այս աղուոր պատմութիւնը ինծի յիշեցուցիր ··· Անպատճառ միտքս պիտի պահեմ որ ես ալ ուրիշներուն պատմեմ ··· Է՛, Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց, մեծ մայրիկ··· Մնաս բարով ···

— Օրհնեալ է Յարութիւն Քրիստոսի, տղա՛ս··· Բայց, կեցի՛ր, կեցի՛ր, ըսելիքս լմնցնեմ, անկէ ետք կ'երթաս ···

— Շատ աղէկ, մեծ մայրիկ ···

— Հիմա նայէ՛ որ ըսեմ, տղաս··· Յիսուս Քրիստոսի կեանքը մեր հայ ազգին կեանքն է ··· Հա՛, գիտեմ, «մենք Անոր պէս սուրբ չենք» պիտի ըսես··· Իրաւունք ալ ունիս, բայց ես ալ քեզի ըսեմ որ մենք ալ Անոր պէս չարչարուելով, խաչուելով Անոր ամէնէն մօտիկ ժողովուրդը եղանք ···· Չեմ կարծեր որ աշխարհքիս մէջ, մեր ազգէն էւել Քրիստոսը պաշտող ազգ մը կայ··· Երկու հազար տարի կ'ըլլայ որ Անոր համար կ'աղօթենք ···

— Շա՛տ շիտակ ես, մեծ մայրիկ··· Մենք ալ Անոր պէս յարութիւն առինք, կրնանք ըսել, կարծեմ ··· Միտքդ է, հարկաւ թէ անկէ յիսուն տարի առաջ մեզ ի՜նչպէս խաչը հանեց անօրէն ազգը ···

— Մի՞տքս, հա՛րկաւ միտքս է ··· Ես ալ կրակներուն մէջէն անցայ, աս աչքերովս տեսայ թէ ինչե՛ր ըրին··· Աս կոտրելիք մատներովս հողը փորեր ու իմ սալան զաւակս թաղեր եմ ··· Աչքիս առջեւ մեռցուցին անոր հայրը ··· Իմ ձեռքէս քաշեցին տարին հրեշտա՛կ աղջիկս ··· Աղբարս Եփրատը նետած ատենները ես քովն էի ··· Մեռնէի՛, չտեսնէի ··· Է՛, ո՞ր մէկը պատմեմ ···

— Բայց, ի՞նչպէս եղաւ որ անօրէնը չպատժուեցաւ, մեծ մայրիկ ···

— Մեղա՛յ, ըսէ, տղաս··· Մենք Աստուծոյ գործերուն չենք կրնար խառնուիլ ··· Նայէ՛, դո՛ւն ես ըսողը որ յարութիւն առինք ··· Քրիստոսի հաւատացող չըլլային նէ, ինտո՞ր յարութիւն կ'առնէինք ··· Հաւատա՛, տղաս, օր մը մենք ալ մեր մուրատին պիտի հասնինք··· Օր մը մեզի համար ալ — «չարչարեալ, խաչեալ, թաղեալ, յերրորդ աւուր յարուցեալ» պիտի ըսեն ··· Մեր ազգը պիտի չմեռնի, ե՛ս գիտեմ ···

— Բայց, չորս կողմէն «բարաբբան ներեցէք», կը պոռան ···

— Ան, օր մը, Աստուծմէ պիտի գտնէ իր պատիժը, ե՛ս գիտեմ··· Ես սաանկ կը հասկնամ Զատիկին միտքը ···

×

Երբ այս տեսակ մամիկներ կան, տակաւին մեզի հետ, ալ ի՞նչ պէտք ունէի քահանային ու Աստուածաբանին դուռը ափ առնելու՝ Զատկուան իմաստին մասին հարցուփորձ ընելու համար:

Քահանային ըսելիքին իր խելքը պիտի չհասնէր, Աստուածաբանին ըսելիքին՝ իմ խելքս:

Մամիկը տեղն ու տեղը բացատրած էր ինծի ամէն բան — «Քրիստոսի պէս չարչարուեցանք եւ Քրիստոսի պէս, մենք ալ, օր մը, պիտի բազմինք ընդ աջմէ Հօր»:

Աստուածորդիին անհայր Ծնունդին եւ Անոր Յարութեան հաւատացող ժողովուրդը ի՜նչպէս կրնայ չհաւատալ ի՛ր ամբողջական յարութեան:

Իր Զատիկին:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ
ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

—o—

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ս· Ղազարի մէջ, այս Երկուշաբթի (Մեռելոց) առաւօտ ժամը 10·30ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Կրօնքի եւ Հայրենիքի բիւրաւոր նահատակներու յիշատակին, մասնակցութեամբ բովանդակ Մխիթարեան եւ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի աշակերտութեան:

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

Ի ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻ...

Զատիկ, — եւ, քանի մը օր յետոյ, Ապրիլ 24:

Ե՞րբ է անխառն եղած մեր ուրախութիւնը ...

Զատիկ, — այս կրօնական տօնն անդամ, որ հայկական ծիածանով մը կը ծաղկէր մեր գաւառներուն մէջ, խորթ կուգայ Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ:

Կարմիր հաւկիթներուն ներկն իսկ չէ այն ինչ որ ունէինք մենք, — այնքան բնական ու այնքան սիրուն տորոնը :

Ամէն ինչ՝ արուեստական: Մենք իսկ՝ մայր հողէն հանուած եւ թաղարի մէջ կծկուած : Եւ ահաւոր մղձաւանջ մը մեր գլխուն վերեւ : Ցերեկին՝ խեղդուած աշխատանքի ժխորին մէջ: Գիշերը՝ գնդասեղի պէս մխուած մեր մորթին :

Զատի՞կ, — ոչ : Յիշատակ մը աւելի, խոցոտելու համար սիրտը : Հանգրուան մը եւս, որ տեսակ մը չարախնդութեամբ կը յիշեցնէ, կ'ազդարարէ թէ չունիս ո՛չ վարկ, ո՛չ ազատութիւն, ո՛չ ալ Զատիկ, երբ չունիս հայրենիք : Երբ կը պատկանիս «անորոշ» ազգութեան, նետուած եօթն անգամ եօթը ծովերու վրայ :

Անշուշտ, ծիծաղ կայ եւ այստեղ : Աւելին քան ունէինք մեր կապոյտ երկինքին տակ :

Բայց, ա՛յդ ալ հեգնութիւն մըն է՝ նետուած մեր երեսին : Քրքիջ մը, որ կը յիշեցնէ մեր մինակութիւնը : Մեր թըշուառութիւնն անհող եւ անարմատ :

« Կեավո՛ւր » — կը խոնջէին Թուրքերը: Եւ կը ծիծաղէին նոյնիսկ մեր ուսերը չոյելով :

« Օտարական» — կը փսփսայ Եւրոպան, ու կը ժպտի ինչպէս Տիրոջը ծառան :

Եւ եթէ բարձրաձայն չի ծաղրեր մեզ իբրեւ «հայմաթլոս », պատճառը այն է որ գիտէ, բացարձակապէս վստահ է, թէ հայրենիք մը պիտի ունենանք, վաղը, մակարդուելով իր իսկ հայրենիքին մէջ:

Դառնալով անգլիացի, ֆրանսացի, գերմանացի, սպանացի, փորթուկալցի, արաբ կամ հապէշ, — համրեցէք աշխարհի բոլոր ազգերը :

Չէ՞ որ մենք մաս կը կազմենք աշխարհի բոլոր մասերուն: Եւ դարձեր ենք արդէն անբաժանելի, լրացուցիչ մասը տիրող ազգին : Եթէ ոչ մեր ուսումնականներով, ամէն պարագայի մէջ մեր զաւակներով: Մէկէն տասնըհինգ տարեկաններով :

×

Ուրիշ ատեն, տարբեր պարագաներու մէջ, Զատիկը առիթ մըն էր ազգասիրական փսփսուքներու .

— Ճամբաները պիտի բացուի՞ն :

— Սուլթանը խոստացեր է Զատկին արձակել բանտարկեալները:

— Դեսպանները « նոթա » տուեր են նորէն...

Փսփսուքներ՝ տուներու չորս պատերուն մէջ :

Այդ օրերուն, մեծագոյն աւետիսն էր իմանալ որ, Զատկի առթիւ, այս կամ այն ժամուն մէջ, « Տէր Ողորմեա՛»ն երգուած էր յանդուգն յաւելուածով մը — « բանտարկելոց ազատութիւն » :

Արդ, բանտարկեալներ չունինք այսօր — կը խօսինք արտասահմանի համար : Ճամբաները բաց են՝ մինչեւ դժոխք : Մինչեւ Հարաւ. Ամերիկա :

Եւ սակայն, բանտարկեալներ ենք բոլորս, այս ազատ պողոտաներուն վրայ : Բանտարկեալները՝ մեր կիրքերուն, մեր նախապաշարումներուն, մեր փոքրոգութեան : Եւ ինչո՞ւ չէ, մեր ազիտութեան:

Եւ հիմա որ Զատիկ է եւ մեր խուպոտ ձայնը կը լսուի բոլոր պողոտաներուն վրայ — այլեւս հարկադրուած չենք փըսփըսալ չորս պատի մէջ — ինչո՞ւ չպոռանք մէկ ձայն եւ մէկ բերան :

— Ընկերնե՛ր, քաղաքացինե՛ր, բարեկամ թէ թշնամի, աջ թէ ձախ, ո՞ւր կ'երթանք այսպէս պատն երեսին քէն կապած : Կռնակ դարձուցած մէկ-մէկու : Ամէն մէկն իր գլխուն :

Գլխագիր « Ազգ »ը՝ իր փառքին ու անցեալին ապաւինած : Կուսակցութիւնները՝ անհաշտ : Երիտասարդութիւնը՝ կարծես անպատասխանատու: Իսկ ժողովուրդը՝ լքուած իր բախտին : — Խաղալիկ ովկիանոսներու փոթորիկներուն : Երէկ՝ մսացու, այսօր՝ վարձու ոչխար ...

Եթէ Երեւանը չի հետաքրքրուիր մեզմով, մենք, հալածական դանդուած — արեւմտահայ — ժողովո՞ւրդ ենք թէ նախիր:

Խօսեցէք այս մասին ալ, գոնէ երեք օր :

Չէ՞ որ Զատիկ է, եւ տրամադրութիւնը բարձր :

Աւելի բարձր, քան եթէ հայրենիքի յարութեան տօնն ըլլար ...:

Այլեւս չկայ ո՛չ սուլթան, ո՛չ դեսպան, ո՛չ ոստիկան :

Մենք մեր գլխուն ենք: Եւ բաւական ուժով, մեր գլխուն ճարը փնտռելու համար :

Խորհեցէք, խօսեցէք այս մասին :

Խօսեցէք ժամուն դուռը, տունը, սըրճարանը, գործարանը .

— Ո՞ւր կ'երթանք այսպէս, անտէր ու անղեկ ...

Շ.

20 Ապրիլ 1930

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

Բ.

ՄԵԼՔՈՆ ԿԻՒՐՃԵԱՆ.—

Գրչանունով՝ Հրանդ: Ծնած է Հաւաւ (Բալու): Գրագէտ եւ բազմավաստակ ուսուցիչ : Մանկական տարիքին գաղթած է Պոլիս եւ ուսումը ստացած է Սկիւտարի Ճեմարանին եւ Ս. Խաչ վարժարանին մէջ: Այնուհետեւ ընդգրկած է ուսուցչական ասպարէզը, դասաւանդելով հայկական դպրութիւնն ու գրաբարը, Ռոտոսթոյի եւ Պոլսոյ ազգային վարժարաններուն մէջ : Անցած է Վանա, 1896ի դէպքերէն ետք եւ հոն հիմնած է Արծրունեան վարժարանը : Ապա վերադարձած է Պոլիս: Իբրեւ Դաշնակցական ձերբակալուելով աքսորուած է Գասթէմունի, ուր մնացած է տասը տարի եւ զբաղած է ուսուցչութեամբ : « Հիւրրիէթ»ին դարձեալ գացած է Պոլիս եւ պաշտօնավարած է իբրեւ ուսուցիչ, մասնակցելով միաժամանակ ազգային – հասարակական կեանքին : Գրական տաղանդով օժտուած, 1883էն սկսեալ աշխատակցած է պոլսահայ թերթերուն: Իր գլուխ – գործոցը եղաւ «Պանդուխտի կեանքէն» ընդհանուր խորագրին տակ տուած եւ գաւառական կեանքէ առնուած սքանչելի պատկերները, որոնք այնքան յուզումով կարդացուեցան ժամանակին ու կը կարդացուին նաեւ այսօր: Հրատարակած է նաեւ ուրիշ գործեր : Նահատակուեցաւ 56 տարեկանին :

ՎԱՐԴԳԷՍ.—

Բուն անունով Յովհաննէս Սէրէնկիւլեան, Կարնոյ համանուն գիւղաստանէն: Ծննդավայրէն կը հեռանայ քսան տարեկանին, կ'անցնի Պոլիս, կը նուիրուի ուսուցչական ասպարէզին եւ ի միջի այլոց կը վարէ նաեւ Կէտիկ Փաշայի ազգ. վարժարանին տնօրէնութիւնը : Կը մտնէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը 1892ին, կը բանտարկուի եւ ապա ազատ ձգուելով, Օսմանեան Դրամատան գրաւումէն ետք, 1896ին, կ'անցնի Պուլկարիա, հոնկէ Ժընեւ եւ ապա Կովկաս : Գաղտնօրէն կ'անցնի Վան 1899ին եւ հոն ձերբակալուելով 1903ին, կը դատապարտուի մահուան : Ֆրանսական միջամտութեամբ մահավճիռը կը փոխուի ցմահ բանտարկութեան : Տաժանելի պայմաններու մէջ բանտարկուած կը մնայ զանազան քաղաքներու բանտերուն մէջ, մինչեւ «Հիւրրիէթ»ի հռչակումը: Այնուհետեւ երեսփոխան կ'ընտրուի իր ծննդավայրէն եւ կը հաստատուի Պոլիս :Իբրեւ հանրային քաղաքական անձնուէր գործիչ իր կեանքը ամբողջական նուիրում մը եղաւ իր ժողովուրդին : Մեծ անուն ունէր Պոլսոյ պետական եւ ազգային կեանքին մէջ եւ իր խիզախ կեցուածքով դարձած էր մոլեռանդ Թուրք ղեկավարներուն աչքին փուշը : Նահատակուեցաւ՝ իր անբաժանելի ընկերոջ Գ. Զօհրապի հետ, Ուրֆայէն երկու ժամ անդին, ձորի մը մէջ, 44 տարեկանին :

ԳԵՂԱՄ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ.—

Ծնած է Պոլիս եւ ուսումը ստացած է Կէտիկ Փաշայի ազգ. վարժարանը, Վարդգէսի եւ Լ. Շանթի պաշտօնավարութեան շրջանին եւ անոնց շունչին տակ թրծուած է Դաշնակցական երիտասարդի իր խառնուածքը : Առաջին օրէն հակում ունեցած է լրագրական ասպարէզին համար եւ իբրեւ խմբագիր իր նախաքայլերը առած է Պոլսոյ «Սուրհանդակ»ին մէջ, Շ. Միսաքեանին հետ: Ու դարձեալ միասին հրատարակած են «Ազդակ» գրական շաբաթաթերթը : Իսկ «Ազատամարտ»ի հրատարակութենէն սկսեալ մինչեւ դադարումը աշխատած է այդ թերթի խմբագրական կազմին մէջ, միաժամանակ լոյս ընծայելով նաեւ «Մեհեան» գրական հանդէսը, Յ. Քիւֆէճեանին եւ Կ. Զարեանին հետ : Ստորագրած է գրական գեղեցիկ էջեր, պատկերներ եւ պատմուածքներ, որոնց մէջ ի յայտ կուգայ վաւերական գրագէտը : Փարիզի մէջ, մահէն տարիներ ետքը, հատորի մը մէջ ամփոփուեցաւ իր գրական ժառանգութիւնը: Նահատակուեցաւ 32 տարեկանին :

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ.—

Աւազանի անունով՝ Ռուբէն Չիլինկիրեան, ծնած Սիլիվրի: Տեղւոյն նախակըրթարանէն ետք յաճախած է Պարտիզակի Ամերիկեան Բարձրագոյն Վարժարանը եւ աւարտած է Պոլսոյ Պէրպէրեանը: Այնուհետեւ մեկնած է Լօզան, ուրկէ ստացած է իր բժշկական վկայականը եւ հոն ալ մնացած է մինչեւ 1914: Կարծէք եւ ճակատագրի անխուսափելի մղումով է, որ այդ թուականին գնաց եւ հաստատուեցաւ Պոլիս, հազիւ տարի մը անց դառնալու համար Մեծ Եղեռնի զոհերէն մէկը: Տաղանդաշատ գրագէտ, բանաստեղծ եւ մասնագիտացած բժիշկ, բառ ամենայնի: Իր քերթուածները թաթաւուն են մարդկային, հայրենասիրական եւ սիրային նուրբ զգայնութիւններով: «Կարմիր Գիրքը» անունն ունեցող հատորին մէջ ամփոփուածները ստեղծագործած է Կիլիկիոյ 1909ի կոտորածներուն տպաւորութեան տակ : Գլուխ – գործոցներն են « Վերջին Հայերը» պոէմը եւ «Լէմանի լիճը»: Արձակ գրականութեան եւ մշակած խիստ յատուկ սեռին մէջ անմրցելի մնաց ան իր «Բժիշկին գիրքէն փրցուած էջերով», որոնք լափուելով կարդացուեցան եւ իր մահէն ետքն ալ լոյս տեսան գրքի բազմաթիւ տպագրութիւններով : Տարաբախտ Տօքթ. Ռուբէն Չիլինկիրեան, նահատակուեցաւ 30 տարեկանին :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ.—

Գրչանունով՝ Երուխան, գրական, հրապարակագրական եւ ուսուցչական շընորհներով օժտուած դէմք մը, ծնած Պոլիս (Խասգիւղ) եւ յաճախած Ներսէսեան եւ Կեդրոնական վարժարանները : Իբրեւ գրագէտ կը յայտնուի ան «Արեւելք»ի եւ « Մասիս »ի մէջ, մասնաւորաբար ձըկնորսներու կեանքէն քաղուած պատմուածքներով: Այնուհետեւ, 1896ի դէպքերէն ետք, կ'ապաստանի Վանա, ուր կը հրատարակէ «Շարժում» եւ « Շաւիղ » թերթերը, թղթակցելով միաժամանակ « Բիւզանդիոն »ին: Եգիպտոս կը փոխադրուի 1904ին եւ հոն կը մնայ մինչեւ « Հիւրրիէթ»ի հռչակումը, զբաղելով գրականութեամբ եւ ուսուցչութեամբ: Այնտեղ, Սմբատ Բիւրատին հետ կը հրատարակէ «Սխուան» ամսաթերթը եւ Արփիարի սպանութենէն ետք կը դառնայ « Լուսաբեր»ի խմբագրապետ : Պոլիս վերադարձին կը ստանձնէ «Արեւելք»ի խմբագրապետի պաշտօնը : Յետոյ կը նըշանակուի Սկիւտարի Ս. Խաչ վարժարանին տնօրէն եւ կը պաշտօնավարէ երկու տարի: Ի վերջոյ, 1913ին կը հրաւիրուի Խարբերդ, ուր կը փոխադրուի ընտանեօք եւ կը ստանձնէ ազգ. վարժարանին տեսչութիւնը: Երուանդ Սրմաքէշխանլեանի հեղինակութիւններէն առանձին գրքերով լոյս տեսած են «Ամիրային աղջիկը», որ գլուխ գործոց մըն է, «Հարազատ որդի»ն եւ այլ պատմուածքներ «Կեանքի մէջ» անունով ժողովածուին մէջ: Նահատակուեցաւ Խարբերդի մէջ, 45 տարեկանին :

(Շար.)

ԿԱՐՕՏ

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

— Էհ, էլ ի՞նչ կ'ասես, Առաքել ապեր.

Առաքելը ժպտաց: Նրան դուր էր գալիս այս մեծաւորը :

— Ի՞նչ պիտի ըսիմ, մատաղ... խօսք լէ, իրաւունք լէ քոնն են, ինչ դատ ու դատաստան էնիս, ընծի ընդունելի է ...

— Առաքել ապի, ասում են, թէ այնտեղ դու Անգլիացիների իս տեսել, նրանք խօսք են տուել, որ ծառայես իրենց ...

Առաքելը գլուխը թափահարեց :

— Ինչ ուզենան կ'ըսեն, իրաւունք ունեն : Ես ու իմ չարժմունքն ինք մեղաւոր ...

— Բայց իսկապէ՞ս քու տեսած Քրդերի մէջ Անգլիացիներ չկային :

— Պարտական մնամ, թէ Քրդերուց բացի ումէկ լէ էն Թուրք ասկեարից, որ փախեր եկեր էր Նատոյի մօտ, ես ուրիշի տեսեր իմ ... պարտական մնամ յաւուր դատաստանին: Ձեզնից որ պահեմ, Աստծուց ի՞նչպէս պահիմ ...

Հայկազ Շաւարշեանը կարծես խօսեցընում էր, որ տեսնի, թէ ինչպէս է Առաքելը զարմանում, յուզւում, երդւում : Դարձեալ տեսնի ու զգայ հայ գեղջուկին, տեսնի նրա հոգին, նրա յըստակ սիրտը : Չէ՞ որ ճիշդ այդպէս էին խօսում իր հայրն ու հօրեղբայրները :

Այդպէս հնամաշ փափախը ձեռքերի մէջ տրորելով, հայրը կանգնեց Թեմի առաջնորդ եպիսկոպոսի առաջ ու նրա այն հարցին, թէ համաձա՞յն է, որ իր Հայկազին ուղարկեն Ներսիսեան սովորելու, Հայկազն ընդունակ տղայ է, պատասխանեց .

— Քո կամքն է, Սրբազան, ինչ հրաման տաս՝ ընդունելի է ...

Ինչ իմանար այդ «սրբազանը», որ Հայկազը տարիներ յետոյ նշանաւոր բոլշեւիկ կը դառնայ, այն էլ չեկիստ բոլշեւիկ՝ Ձերժինսկու նման :

Չգիտես ինչու, այս էլ քանիերորդ անգամն է, որ Առաքելին տեսնելիս, նա իր հօրը, հօրեղբայրներին ու համագիւղացիներին էր յիշում : Քիչ է ասել՝ յիշում էր : Տեսնում էր նրանց դէմքերը, լսում էր նրանց ձայները :

— Առաքել հօրեղբայր, — խօսեց կըրկին Շաւարշեանը, — դու գիտե՞ս, թէ ինչ բան է սոցիալիզմը ...

— Լսեր իմ, բայց չիմ հասկցեր ...

Շաւարշեանը մտերմիկ ձայնով, երկար ու համբերատար բացատրեց Առաքելին նրա պարզունակ լեզուով, թէ ինչ է սոցիալիզմը: Առաքելն ուշադիր լսում էր աչքերը լայն բացած : Մինչեւ հիմա դեռ ոչ ոք նրան այդպէս չէր բացատրել, թէ ինչ լի ու առատ, գեղեցիկ ու խեր կեանքով կարող են ապրել մարդիկ իրար հետ, եղբօր պէս՝ Հայ, Թուրք, ռուս, քուրդ, բոլոր ազգերը :

— Լենինի ծրագի՞րն է :

— Լենինի ծրագիրն է, — հաստատեց Շաւարշեանը :

— Լաւ ծրագիր է, — հաւանութիւն տուեց Առաքելը, լուս իջնի Լենինի մե հոգուն, որ մըզի Թուրքի կոտորածներից լէ ազատեց ...

Մի պահ լուռ իրար նայեցին հանրապետութեան պետքաղվարչութեան նախագահն ու դիտակցի Առաքել էլոյեանը: Մեծաւորի ժպիտը տաքացնում էր ծերունի հանդապահի սիրտը եւ նա չէր էլ թաղրում, որ իր ծերունական աչքերի մէջ ճառագայթող ուրախութիւնն էլ այս մեծ պաշտօնեային է ապրեցնում :

— Ուրեմն այդպիսի կեանք պիտի ըստեղծենք մենք, սոցիալիզմ պիտի կառուցենք, — շարունակեց Շաւարշեանը, — կարիք կա՞յ, որ անցեալը յիշենք, հողերի համար ախ ու վախ անենք : Կարիք կա՞յ, Առաքել հօրեղբայր ...

Առաքելն այդ հարցի վրայ երկար մըտածեց: Լաւ բաներ էր ասում մեծաւորը, բայց այդ վերջին հարցն անպատասխանելի եղաւ Առաքելի համար :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(34 Շար.)

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴԷՄՔԵՐ

ՊԱՅԾԱՌ ՖԱՍՈՒԼԵԱՃԵԱՆ

Արեւմտահայ թատրոնի ծաղկման ու զարգացման գործին մէջ առաջնակարգ դեր կատարած ռահվիրաներէն մէկն է Թովմաս Ֆասուլեաճեան, որուն կեանքին ու գործին մասին հայ թատերական պատմութեան գրքին էջերը լեցուն են : Շատ գրուած ու խօսուած է Թովմաս Ֆասուլեաճեանի մասին: Այս սիւնակներուն մէջ մենք ալ անդրադարձած ենք, տալով երկար յօդուածաշարք մը :

Դժբախտաբար, սակայն, քիչ խօսուած է ու գրուած Թովմաս Ֆասուլեաճեանի կնոջ՝ Պայծառ Ֆասուլեաճեանի մասին, որ 1860ական թուականներուն Թրքահայ թատրոնի երկնակամարին վրայ փայլած է. մասնակցելով բոլոր թատերական կազմակերպութեանց աշխատանքներուն, սկսած իր ամուսնոյն կազմակերպած ներկայացումներէն, մինչեւ Յակոբ Վարդովեանի եւ Պետրոս Մաղաքեանի ներկայացումները :

Պայծառ Ֆասուլեաճեանի կեանքն ու գործը եղած է մետալեոնի մը հանգոյն, որուն մէկ երեսը՝ իր բեմական գործունէութիւնը, եղած է ոսկեզօծ ու շողշողուն, իսկ միւս երեսը՝ իր ընտանեկան ու անձնական կեանքը եղած է դժոխք մը ու ինք բարձրացած է տաժանելի գողգոթայ մը :

Առնենք մետալեոնին ոսկեզօծ երեսը՝ Պայծառ Ֆասուլեաճեանը իբրեւ դերասանուհի :

Արդարեւ, այս տաղանդաւոր կինը հայ թատերական շարժումին մէջ կատարած է առաջնակարգ դեր մը : 1860ական թուականներէն սկսած. Պայծառ Ֆասուլեաճեան երեւցած է Թրքահայ թատրոնի բոլոր բեմերուն վրայ, ստանձնելով գլխաւոր դերեր :

Սկիզբները, Պայծառ Ֆասուլեաճեան, ընդգրկած է բեմական ասպարէզի երիտասարդ սիրահարի սեռը, բայց, հետզհետէ, տարիքին յառաջացումով, աւելի ետքը ձեռքը զարկած է մայրական ու Կռանտ տամ սեռին: Երկու սեռերուն մէջ ալ, զմայլելի ու տաղանդաւոր դերասանուհին սլացած է յաղթանակէ յաղթանակ ու հետզհետէ ձեռք բերած է համատարած համբաւ մը :

Պայծառ Ֆասուլեաճեանի բեմական գործունէութեան զուգադիպած է այն սուր պայքարը ,զոր կը մղէին արեւմտահայ թատրոնի երկու լաւագոյն ներկայացուցիչները՝ Յակոբ Վարդովեան եւ Պետրոս Մաղաքեան :

Ինչի՞ մէջ կը կայանար այդ պայքարը: Մինչ Յակոբ Վարդովեան տարին մէկ քանի հայերէն ներկայացումներով կը գոհանար ու իր ամբողջ թատերական գործունէութիւնը հիմնած էր Թուրքերէն ներկայացումներու վրայ, անդին, Պետրոս Մաղաքեան, բոլորովին հակառակը, կը մերժէր Թուրքերէն ներկայացումներ տալը, եւ ի պատիւ իրեն պէտք է ըսել որ իր բովանդակ բեմական գործունէութեան ընթացքին , Պետրոս Մաղաքեան մէկ հատ իսկ թուրքերէն լեզուով ներկայացում չէ տուած :

Ահա այս սուր տարակարծութեան շրջանին է որ գործած է Պայծառ Ֆասուլեաճեան եւ կարելի է անվարան յայտարարել որ իր համակրանքի նժարը միշտ ալ հակած է Պետրոս Մաղաքեանի տեսակէտին : Ու Պայծառ Ֆասուլեաճեան , քանի կենդանի է եղած ու գործած Պետրոս Մաղաքեան, միշտ զօրավիգ կանգնած է վարպետին , անոր ներկայացումներուն մէջ կարեւոր դերեր է ստանձնած եւ իր զմայլելի ու մաքուր հայերէնովը բարձրացուցած է վարկը այդ ներկայացումներուն :

Պայծառ Ֆասուլեաճեանի արուեստը սահմանափակուած չէր միայն ու միայն բեմական ասպարէզով: Այս տաղանդաւոր դերասանուհին եղած է նաեւ նրբարուեստ նկարիչ մը: Սակայն, դժբախտաբար, օրուան պահանջները, միջավայրը եւ մանաւանդ իր ընտանեկան կեանքը արգելքներ եղած են որ ան կարողանայ լաւագոյնս մշակել ու զարգացնել նկարչական արուեստն ալ :

Այսուհանդերձ, հակառակ բոլոր արգելքներուն, Պայծառ Ֆասուլեաճեան արտադրած է մէկ քանի արուեստի գործեր (մասնաւորաբար իր նկարներուն վրայ նրբահիւս ասեղնագործութիւններ)որոնք մեծապէս գնահատուած են ոչ միայն օսմանեան մայրաքաղաքին , այլեւ եւրոպական շրջանակներու մէջ :

×

Դարձնենք մետալեոնին միւս երեսը եւ նայինք մռայլ ու տխուր պատկերին :

Պայծառ Ֆասուլեաճեանի ամուսնական կեանքը իրեն տուած է միայն զրկանք , չարչարանք , ցաւ ու տառապանք :

Թովմաս Ֆասուլեաճեան որքան մեծ ու տաղանդաւոր բեմական գործիչ մըն էր, նոյնքան եւ բարոյական հաստատուն նկարագրէ զուրկ մարդ մըն էր: Անոր համար գոյութիւն չունէր ընտանեկան սրբութիւնը: Իր կիրքերուն գոհացում տալու համար երբեք չէր խուսափեր ոտքի տակ առնելէ մարդկային բոլոր առաքինութիւնները :

Հակառակ անոր որ Պայծառ իր ամուսնոյն պարգեւած էր երկու սիրասուն զաւակներ, Թովմաս Ֆասուլեաճեան լքելով կինն ու զաւակները, անոնց քթին տակ երկար տարիներ կենակցեցաւ ուրիշներու հետ ... :

Ստոյիկեան համբերութեամբ մը խեղճ կինը կը տանէր իր տառապանքը, առանց որեւէ տրտունջքի, շարունակելով միեւնոյն ատեն իր բեմական աշխատանքները : Սակայն , տրուած ըլլալով որ այդ աշխատանքներու ընթացքին յաճախ ըստիպուած կ'ըլլար երես – երեսի գալու իր ամուսնոյն հետ բեմին քուլիսներուն ետեւ, այդ պահուն, երբեմն, կը յորդէր Պայծառի համբերութեան բաժակը , ու ցաւատանջ կինը բոլորին ներկայութեան լուտանքներ կը տեղար իր ամուսնոյն գլխուն , որ այնքան անողոք կերպով կտրած էր իր կեանքին երջանկութեան թելը :

Պայծառ Ֆասուլեաճեան, իր երկու հայրազուրկ զաւակներուն հոգերով բեռնաւորուած , լռիկ ու մնջիկ բարձրացաւ իր գողգոթան, մատնուելով հոգեկան ահաւոր փոթորիկներու եւ նիւթական անյաղթելի դժուարութիւններու. իր հոգեհատորներուն հայրն ու մայրը հանդիսանալով միաժամանակ :

Այնքան բարի ու ազնիւ էր Պայծառ , որ երբեք մտքէն չէր անցուցած որեւէ ատեն թշնամական վերաբերում ունենալ իր խաղընկերուհիներէն դեռատի ու գեղանի դերասանուհի Թագուհի – Հերանոյշի դէմ , տրուած ըլլալով որ Թովմաս Ֆասուլեաճեան այս անմեղ աղջիկն ալ գլխէ հանելով ,ատեն մը կենակցած էր անոր հետ ալ: Փոխանակ չարութիւն վերագրելու Թ. Հերանոյշին, Պայծառ Ֆասուլեաճեան բաւականացած էր այդ հէք աղջիկն ալ նկատել իր ամուսնոյն բազմաթիւ զոհերէն մին ...

Եւ երբ օր մը, Սամսոնի մէջ, ուր Թովմաս Ֆասուլեաճեան Թագուհի – Հերանոյշի ընկերակցութեամբ գացած էր ներկայացումներ տալու. դժբախտ Հերանոյշը յանկարծական հիւանդութեան մը հետեւանքով կը մահանայ, ամբողջ Սամսոնի Հայութիւնը կ'ողբայ տաղանդաւոր դերասանուհիին կորուստը :

Սակայն, լացողներուն մէջ ամէնէն անկեղծը կ'ըլլայ բարի ու ազնիւ Պայծառը, որ դժբախտ դերասանուհիին մէջ չուզեր տեսնել հակառակորդը, այլ զայն կը նկատէ իրեն նման զոհ մը՝ անագորոյն ճակատագրին :

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ

ԿՈՉ

ՀԱՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԻՆ

Յիսուն տարի առաջ, 1915 Ապրիլ 24ին, տառապալից Գողգոթա մը կը սկսէր մեր ծնողքներուն համար: Թուրքերը անողոքաբար պիտի կոտորէին մեր ազգին մէկ երրորդը եւ աշխարհի չորս ծագերուն ալ պիտի ցրուէին մէկ ուրիշ երրորդ որուն մաս կը կազմէք :

Երեք տարի առաջ, նիշելու համար Հայ ազգային սուգի օրը, Հայագիտական Ուսմանց կեդրոնը նախաձեռնեց հայ վաճառականներէն խնդրել որ գոցեն իրենց խանութները եւ փակցնեն այդ առթիւ առկից ծանուցագիրը :

Այս գործունէութիւնը երեք նպատակի կը ծառայէ :

1.— Յայտնել մեզ դիտող Գաղիացիներուն այս երկրի մէջ մեր գտնուելուն պատճառը: Հայը այստեղ չէ հաստատուած նիւթական ճղճիմ շահեր կամ տնտեսական դիտումներ հետապնդելու , այլ հաւատարիմ մնալու համար արեւմտեան քաղաքակրթութեան :

2.— Յարգել մեր մէկ ու կէս միլիոն մարտիրոսաց յիշատակը, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին փրկելու համար իրենց նախնեաց երեք հազարամեայ ժառանգը կազմող հոգեկան ու մշակութային արժէքները :

3.— Ապացուցանել ոճրագործ Թուրքերուն թէ հակառակ ամէն ինչ մոռցնելու իրենց բոլոր ջանքերուն ու ճնշումներուն, գիտակից են նահատակներուն զաւակները, եւ թոռները գիտեն որ իրենց ծնողքը չեն ունեցած երբեք որեւէ դամբարան :

1962 Ապրիլ 24ին Փարիզի քանի մը վաճառատուներու փակումով սկսած՝ շարժումը տարուէ տարի տարածուեցաւ հասնելու համար Վալանս, Լիոն, ապա Մարսէյլ :

Անցեալ տարուան մեր գործունէութեան վերաբերող չորս յատկանշական պարագաներ ուշադրութիւնը կը գրաւեն :

— Տէսին քաղաքի 32 հայ խանութներու փակումը 33 հատի վրայ :

— Մարսիլիոյ երկու գլխաւոր ուղիներուն վրայ գտնուող շքեղագոյն վաճառատուներու փակումը :

– –Փարիզի մէջ հարիւր հոգինոց աշխատանոց մը Ապրիլ 24ին ազատ արձակած է իր բոլոր պաշտօնեաները, վճարելով օրավարձը :

— Բազմաթիւ կարեւոր գործարաններու մէջ, հայ աշխատաւորները մէկ օրուան դադար ստացած են :

Վաճառականները, իրենց այս կեցուածքով ամենեւին օտարատեաց որեւէ զգացում չյարուցանելով, ընդ հակառակն առաւելապէս արժանացած են Ֆրանսացի ժողովուրդի յարգանքին: Ան, իր ամէն ազնուական աւանդութեան հաւատարիմ , կը գնահատէ ամէն անոնք որոնք Մեռելոց յիշատակը կը պահեն :

Այս տարի , ամբողջ աշխարհի հայ գաղութները եռուզեռի մէջ են : Հարաւային Ամերիկայի եւ Լիբանանի վաճառականները կը յաջողին նոյնիսկ իրենց գործունէութեան մասնակից դարձնել տեղացի ժողովուրդը :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐ ՁԵՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՐԶ Է

— Ապրիլ 24ին ձեր խանութը կը գոցէք առանց վարանելու :

— Փակման ազդը տեսանելի կերպով կը զետեղէք ձեր ցուցափեղկին վրայ բացատրելու համար ձեր կեցուածքը :

— Խմբովին կը մասնակցիք այդ յիշատակի օրուան համայն տօնակատարութեանց ուր բոլոր կազմակերպութիւնները միացած կ'ըլլան , առանց բացառութեան :

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ԿԵԴՐՈՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (212)

ԷԿԵՐԻ ✱✱ ✱✱ ԱՍՏՂԵՐԸ

Իսկ ուր որ կրակ բռնելիք բաներ կային, ինչպէս տուներու տանիքները, ու պաշտպանութեան դիրքերը, հարկ եղած պարագային մարելու համար՝ ջրոտ մորթեր բաժնել տուաւ :

Թնդանօթներու առաջին որոտումը դեռ այս գործով զբաղած գտաւ բերդի մարդիկը : Առաջին կէս քուինթալնոց գնդակը խոհանոցին մէջ ինկաւ, ամաններու բազմութիւն մը ջարդելով :

Կիները ճիշդ կրակ վառելու հետ էին, ու կը պատրաստէին ալիւրը, խիղը եւ ճարպը, զինուորներուն կերակուր եփելու համար :

Այս մեծ գնդակի իյնալուն՝ սարսափեցան ու զիրար հրմշտկելով խուժեցին խոհանոցէն դուրս .— Յիսուս – Մարիամ , վա՜յ, վա՜յ, վա՜յ.— ով որ դռնէն չէր կրնար ելլել պատուհանէն կը ցատկէր :

Իսկ գնդակը կը շարունակէր տապլտըկիլ ջարդուած ամաններու ու ջախջախուած խեցեղէններու կոյտի մը մէջ :

Մեքչէի ախոռէն տեսաւ գնդակին իյնալը ու հոն վազեց :

— Ի՞նչ կայ , — գոռաց ձեռքերը տարածելով զանոնք կեցնելու համար :

— Գնդակ մը ինկաւ :

— Ետ դարձէք, ետ, ետեւէս եկէք :

Ու խոհանոց մտնելով կուժ մը ջուր առաւ ու գնդակին վրայ թափեց :

— Ահա , — ըսաւ գնդակը ոտքով անկիւն մը քշելով , — շարունակեցէք կերակուրը պատրաստել : Գնդակը ձախ կողմէն ներս եկաւ ,ուրեմն դուք ալ ձախ կողմը քաշուած աշխատեցէք : Միւս կողմէն տեսակ ամաններ հոս բերէք , ու ոչ ոք այդ կողմէն քալէ, հոս ձախակողմը վտանգ չկայ :

— Վախ, տէր իմ ,— կը ճուար խորշոմած ճակատով կին մը, — գիշերը հաւս երգեց, վերջերնիս հասած է :

— Աքաղաղ ըլլալու էր, — խնդաց Մեքչէի :

— Չէ , հաւ էր, տիար գնդապետ :

— Էհ, եթէ հաւ էր, այս կէսօրուան համար ինծի եփեցէք , եւ ալ պիտի չերգէ :

Կիները դեռ քանի մը վայրկեան խաչ կը հանէին . բայց երբ երկրորդ գնդակը ներս ինկաւ, իրենք թափեցին վրան ջուրը ու միւսին քով գլորեցին :

— Փիֆ , որքան ալ կը հոտի :

Ու շարունակեցին աշխատիլ :

Էհ, գնդակներու տեղատարափին բերդի մարդիկը շփոթութեան մատնուեցան: Մինչեւ այն ատեն թնդանօթները մէկ կողմէն միայն կը հարուածէին ,ու երբ ներս ալ իյնային՝ գնդակները՝ գիտէին թէ պէտք էր զգուշանալ այն պատերէն որոնց վրայ առաւօտեան արեւը կը զարնէր եւ անոնցմէ որոնց վրայ արեւը բնաւ չէր զարներ : Իսկ հիմա որ ամէն կողմէն կը տեղային գնդակները, կը շշէին, կը զարնուէին, ու կը ցատկռտէին, գնդակներ՝ որոնց մեծութիւնը ընկոյզէն մինչեւ սեխի մեծութեան կը հասնէր, ալ չէին գիտեր թէ ո՞ր կողմը աւելի ապահով էր :

Հարկաւ թէ հիմա ձեռքէ ձեռք կը խըլուէին ամէն տեսակ հինէն մնացած սաղաւարտներ ու զրահներ : Մինչեւ այն օրը միայն գնչուն կը կրէր սաղաւարտ ու զրահ, թէեւ բոկոտն կը քալէր, սակայն հիմա որ գնդակները ամէն կողմէն կը թափէին ու կը ցատկռտէին, սափրիչները արդէն իսկ առաջին ժամուն տասնըվեց վիրաւորներ կարեցին ու պլլելով դարմանեցին , ամէնքը զէնքերու կոյտին կը վազէին , որպէս զի կարելի եղածին չափ հաստ երկաթէ գլխոտ մը գտնէին :

Երկու հրամանատարները ու վեց սպաները առաջին քառորդ ժամուան մէջ բերդի ամէն կողմը քալեցին :

— Մի վախնաք, — կ'որոտար Տոպօ :

Սպաներու ձայները ամէն կողմ կը կրկնէին արձագանգի մը նման .

— Մի վախնաք. գնդակներու տեղատարափը պիտի չդադրի, ուր որ անգամ մը գնդակ ինկած է՝ հոնտեղէն ալ մի անցնիք :

Սակայն իրենք ամէն կողմէն կ'անցնէին:

Եւ յիրաւի , ժամ մը չանցած գնդակները ցոյց կուտային թէ ո՞ր շէնքերն ու պատերը վտանգաւոր էին: Գնդակները վար կը թափէին պատերու վրայէն ծեփը. իսկ ուր որ շէնքերը աւազաքարով շինուած էին՝ այնքան գնդակ մխրճած կը մնար պատին մէջ որ պատերը սեւցած էին :

Մինչ ընդհակառակն կային պատեր որոնք անվնաս ճերմակ կը մնային: Եթէ հոն գնդակ ալ իյնար՝ դիմացի պատին զարնուելէն կը ցատկէր: Որով բոլոր այս տեսակ պատերը պաշտպան պատեր էին, ուր արուեստաւորները կրնային աշխատիլ, ու զինուորները հանգիստ ընել : Թէեւ ստոյգ է որ այս տեսակ պատ շատ չէր մնացած բերդին մէջ :

×

Ու մահուան այս ոռնացող տեղատարափին մէջ՝ Տոպօ մերթ մէկ ամրոցին վրայ կ'երեւէր, մերթ ուրիշի մը վրայ :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Վահրամ Խանճեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ պզգակա– նին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ԱՐԱՄ ԽԱՆՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ Պէաթրիս Զաhրէճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 15ին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի (Ապրիլ 21) ժամը 14·15*ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կաննի գերեզմանատունը (ժամը* 16·30*ին), ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը :*

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի, ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

ՀԱՍՑԷ.— 21 Ավընիւ տը Վերսայլ, Կաննի (Սէն է Ուազ):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Տիրուհի Հ. Սէրէնկիւլեան, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարեդարձին առթիւ, Կիրակի (Ապրիլ 25) առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին :

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները :

◆ ◆ ◆

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Տէր եւ Տիկին Արամ Մարտիրոսեան 50 *ֆրանք :*

◆ ◆ ◆

ՆՈՒԷՐ

Ռոմանէն Տէր եւ Տիկին Կ. Պօյաճեան կը ծանուցանեն իրենց անդրանիկ զաւկին՝

ԳՈՀԱՐԻԿԻ

ծնունդը եւ այս ուրախ առթիւ 25*ական ֆրանք կը նուիրեն Մշակոյթի Տան: (Ստանալ «Յառաջ»էն) : Եւ «Յառաջ»ի բարգաւաճման :*

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 15·30*ԻՆ*.— Հոգեհանգստեան պաշտօն կը մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ : Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18*ԻՆ*.— Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ : Հաւաքոյթ, Մեթրօ Էթուալ.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)
Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exarque apostoloique arménien en France

Փարիզի Նոթր – Տամի Մայր Տաճարին մէջ :

ԺԱՄԸ 20·30*ԻՆ*
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՐԵԿՈՅ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Մանրամասնութիւնները մեր յետագայ թիւերով :

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Յիսնամեակը կ'ոգեկոչուի Շաբաթ եւ Կիրակի, բարձր հովանաւորութեամբ քաղաքապետ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՓԻՆԷԻ

ՇԱԲԱԹ, ԺԱՄԸ 10*ին, հոգեհանգստեան պատարագ Հայկ. Մատրան մէջ : Ժամը* 15·30ին.— *Ոգեկոչում նահատակներու, նախաձեռնութեամբ հայ երիտասարդութեան, Ժան տ'Արք սրահին մէջ :*

ԿԻՐԱԿԻ.— ժամը 10·30*ին պատարագ, Նոթր – Տամի մէջ, մասնակցութեամբ Լիոնի եկեղեցւոյ* Կոմիտաս *երգչախումբին : Ժամը* 11·45*ին, ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Սքուար Լամարթինի յուշարձանին վրայ :*

◆ ◆ ◆

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՊԱՏԱՐԱԳ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ)— Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ : Պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէճեան, *Սէն Լուի եկեղեցին, Րիւ Սօ (Փլաս Կրընէթ) ժամը* 9–11, *յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ թափօրով :*

ՍԴԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20·45*ին*, Սալ տէ Քօնկրէ *(Թաղապետարանի կից), ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու : Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ :*

Լ Ի Ո Ն

Բարձր հովանաւորութեամբ
Պ. ՌԻՔԱՐԻ
(Փրեֆէ Իկամ)

Նախաձեռնութեամբ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ, մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեան հոգեւոր պետերուն :

Բոլոր կուսակցութեանց, կազմակերպութեանց երիտասարդական եւ բարենպատակ միութեանց :

ՇԱԲԱԹ, (Ապրիլ 24)

ԺԱՄԸ 9–11 *պատարագ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ :*

ԺԱՄԸ 15ԻՆ *ոգեկոչում Եղեռնի,* Պալէ տիւ Թրավայլի *սրահին մէջ* (Փլաս Կիշառ) :

ԺԱՄԸ 18ԻՆ *թափօր դէպի անծանօթ Զինուորին յուշարձանը : Մուտք՝ հանրային պարտէզ* (Փարք տը լա Թէտ տ'Օռ) :

ԺԱՄԸ 19ԻՆ *պատարագ Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ :*

24 Avril 1915 - 1965 Cinquantenaire du Deuil National Arménien

ԱՊՐԻԼ 24 ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՈՒԳԻ ՕՐ

FERMETURE DES MAGASINS

Բարձր հովանաւորութեամբ Ֆրանսայի երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչներուն՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Կաթ. պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց, ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊՍ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ, Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց, վեր. ՍԻՍԼԵԱՆ, Ներկայացուցիչ Փարիզի Հայ Աւետ. եկեղեցւոյ: *Միակամ Հարաւային Ամերիկայի եւ Մերձաւոր Արեւելքի մեր հայրենակիցներուն հետ եւ* դրական կերպով *ոգեկոչելու համար 1915ի մեր մէկ* միլիոն 500·000 նահատակներուն յիշատակը :

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ԿԵԴՐՈՆԸ
(CENTRE D'ETUDES ARMENIENNES)

Զօրրորդ անգամ ըլլալով կոչ կ'ընէ Ֆրանսայի հայ վաճառականներուն որպէսզի փակեն իրենց խանութները, աշխատաւորներուն եւ ուսանողներուն, որպէսզի դադրին աշխատելէ

ՇԱԲԱԹ ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ

Այս նպատակաւ կը կազմակերպէ երիտասարդներու խումբեր, որոնք պատշաճ սուգի ազդը պիտի բաժնեն խանութները այցելելով կամ նամակատուփ յանձնելով զայն :

Տեղեկութեանց համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն՝

PARIS — CENTRE D'ETUDES ARMENIENNES
32, Rue de Trévise ou Tél. : NAT. 42-50
LYON — DONIKIAN, 1, Rue de l'Espérance (3e).
VALENCE — Dr. KOHARIAN, 42, Avenue Sadi Carnot.
MARSEILLE — KHAYIGUIAN D. — 75 Canebière, Tél. : CO 47-74.

« ՍՕՍԻ » ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը :

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
Պ. ՓԻԷՐ ԿՈՐՕՆԻ
(Ատենապետ Ֆրանսական Մշակութային Ֆօլքլորիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, Կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO.03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 ֆրանք

ՀԱՋՈՒԱԳԻՒՏ ԱՌԻԹ ԽԱՆՈՒԹԻ ԿԱՄ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՏԷՐ ԸԼԼԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԾԱԽՈՒ Է

ՀԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ՇԷՆՔԻ ՄԸ ՄԷՋ

Ներկայիս կը մնայ միայն երեք խանութ եւ եօթը բնակարան (1, 2 *եւ* 3 *սենեակ) պարապ կամ վարձուած վիճակի մէջ :*

6 ՀԱԶԱՐԷՆ 40 ՀԱԶԱՐ ՖՐԱՆՔ

Վճարման դիւրութիւն :

Տասը տարուան վրայ :

ԴԻՄԵԼ՝ Հինգշաբթի կէսօրէ ետք

TROIS ETOILES
14, Rue Guénot — Métro Nation ou Boulets-Montreuil

ԷԻՐՈՊԱՅԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ
ՀԷԼՎԱ
ԼՈԳՈՒՄ
Սուսամ – ՀԷԼՎԱ
ԹԱՀԻՆ
ՇԱՐՈՑ
(ՌՈՃԻԿ)
ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA • CHOCO-LOC
S^{té} le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
21
ԱՊՐԻԼ
MERCREDI
21 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10288

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — Nº 10.288

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՈԼՍՈՅ ՅՈՅՆԵՐԸ Կ'ԱՐՏԱՔՍՈՒԻՆ

ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՐՑԸ ԿԸ ԲԱՐԴԱՆԱՅ

Թուրքիոյ Նախարարաց Խորհուրդը հինգուկէս ժամ տեւող նիստէ մը ետք, քննեց Կիպրոսի կացութիւնը: Թուրքերը շատ մտահոգ են որ Նիկոսիոյ Թրքական Թաղամասը պաշարման ենթարկուած է «չնչին» նկատուած միջադէպի մը պատճառաւ: Անգարայի կառավարութիւնը Ուաշինկթընի, Լոնտոնի, Աթէնքի եւ ՄԱԿի ընդհ. քարտուղարին ուշադրութիւնը հրաւիրած է այս կէտին վրայ եւ խնդրած որ միջամտեն վերջ տալու համար պաշարման:

Թուրք նոր կառավարութեան համար, Կիպրոսի հարցը Թուրք – յունական յարաբերութեանց սահմանին մէջ կը մնայ, մինչ այդ. Ներքին նախարարը յայտարարեց թէ Յոյներու արտաքսումը կը վերսկսի: Ցարդ Թուրքիա ապրող 12.592 յունահպատակներէն 6483ը արտաքսուած են կիպրական տագնապին սկիզբէն ի վեր: Մնացեալ վեց հազարէն երեք հազարը ժամկէտական են, կը գրէ «Ֆիկարօ» եւ հաւանական չէ որ արտաքսուին: Պոլսոյ մէջ կան նաեւ թրքահպատակ 35 հազար Յոյներ: Առենին Անգարայի կառավարութիւնը յայտարարած էր թէ անոնք թրքական սահմանադրութեան պաշտպանութիւնը կը վայելեն: Աթէնք շատ վրդովուած է թրքական այս որոշումին առթիւ եւ կը յայտարարէ թէ հարցը պիտի քննուի եւ հակամիջոցներ ձեռք պիտի առնուին:

Անգարայի քաղաքական շրջանակներու համաձայն, կը գրէ «Ենի Կազեթա», կառավարութիւնը որոշած է դաշնակցային դրութիւն մը առաջարկել Կիպրոսի համար, Զուիցերիոյ օրինակին վրայ, որպէսզի կարելի ըլլայ անկէն դուրս ելլել: Անգարա տեղեկացուցած է ամերիկեան եւ բրիտանական կառավարութիւններուն եւ միտք ունի տեղակացնել Խորհրդային Միութեան ալ երբ Կրոմիքօ Անգարա երթայ:

Յոյն կիպրական «Թելեֆթէա Օռա» թերթը կը գրէ թէ կիպրական կառավարութիւնը «Սօլ – Խօ» խորհրդային հրթիռներ գնած է երեք միլիոն սթերլին արժողութեամբ: Նոյն թերթին համաձայն Նասըր ալ նպաստաւոր պատասխան տուած է Մակարիոսի, որ մասնագէտներ կ'ուզէր այդ հրթիռներու գործածութեան համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ.

ՊԱՊԸ իր զատկական պատգամին մէջ մաղթեց որ իմաստուն բանակցութիւններու լոյսին տակ կարգադրուին բոլոր տարակարծութիւնները: Պօղոս Զ. յատուկ ողջոյն մը ուղղեց «հաւատքի մէջ այն եղբայրներուն որոնք բազմաթիւ երկիրներու մէջ ճնշումի տակ են եւ չեն կրնար օգտուիլ իրենց իրաւունքներէն»: Ապա, Ուռպի էթ Օռպի օրհնութիւնը տուաւ, հաւաքուած հազարաւոր հաւատացեալներուն — հակառակ անձրեւին — եւ ունկնդիրներուն:

ԱՏԸՆԱՈՒԸՐ նամակ մը գրած է տը Կոլի ուր իր մտահոգութիւնը կը յայտնէ ֆրանքօգերմանական յարաբերութեանց պաղութեան առթիւ: Տը Կոլ պատասխանած է:

ՊԱՆՏՈՒՆԿԻ ժողովին տասնամեակին առթիւ, Սուքարնօ յայտարարած է թէ միտք ունի «հասնող ուժերու» ժողով մը գումարել գալ տարի, Ճաքարթայի մէջ:

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

Ժընեւէն կը հաղորդեն .—

Մեր մեծ նահատակաց յիսնամեակին առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի Ժընեւի Սէն – Ժերմէն եկեղեցիին մէջ, Մայիս 2ին, արեւմտեան Եւրոպայի Կաթ. Պատուիրակ Սերովբէ Արք.ի կողմէ: Սոյն պատարագին հրաւիրուած են Ժընեւի բոլոր յարանուանութեանց պետերը:

×

Նոյն առթիւ, Զուիցերիոյ Հայկ. Միութեան վարչութիւնը որոշեց կազմակերպել յիշատակի երեկոյթ մը, Մայիս 6ին, ժամը 20.30ին Լա Քոմէտի սրահին մէջ:

Այս յիշատակի երեկոյթին անունը պիտի ըլլայ՝

ԱՆՄԱՀ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հրաւիրուած են Ժընեւի պետական բոլոր անձնաւորութիւնները, բարձրաստիճան եկեղեցականներ, փրոֆէսէօրներ եւ ծանօթ հայասէրներ:

Բացումը պիտի կատարուի վարչութեան նախագահ՝ Պ. Շ. ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆԻ եւ Ժընեւի Նահանգային Խորհուրդի նախագահին ԹՐԷՆԱՅԻ կողմէ:

Յայտագրին մէջ կը նախատեսուի 1915 Ապրիլ 24ի դէպքերուն պատմականը Փրոֆ. ՍԹէլլինկ – Միշայի կողմէ:

Արտասանութիւն հայերէն քերթուածներու (Վ. Վարժապետեան):

Զուիցերիոյ ուղղուած երախտագիտական ուղերձ մը:

Մասնակցութիւն ծանօթ ջութակահար Քանթարճեանի:

×

ԿԻՊՐՈՍ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Կիպրահայութիւնը կը պատրաստուի փառաշուք սգահանդէսով մը ոգեկոչելու Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակը:

Կեդրոնական Յանձնախումբը, գլխաւորութեամբ Կաթողիկոսական փոխանորդ Երուանդ Ծ. Վարդապետ Աբէլեանի, տենդագին աշխատանքի լծուած է:

Եկեղեցական պոհարանական աղօթքէ ետք, Ապրիլ 25ի առաւօտեան տեղի պիտի ունենայ ոգեկոչումի հանդէսը Նիկոսիոյ ՕՀէՆ սրահին մէջ:

Սոյն սգահանդէսին հրաւիրուած են եւ ներկայ պիտի գտնուին Կիպրոսի կառավարութեան նախարարական կազմը եւ օտար բոլոր եկեղեցական պետերը:

Այս առթիւ հրաւիրուած են ծանօթ բանախօսներ:

Կիպրոսի Արտաքին նախարար Սբիրոս Կիպրիանու, որուն ելոյթը Միացեալ Ազգաց կազմակերպութեան ընդհանուր ժողովի ընթացքին մեծ հետաքրքրութիւն առեղծեց օտար դիւանագիտական շրջանակներու մէջ, հրաւիրուած է սոյն սգահանդէսին, Կիպրիանու յայտնած է թէ Եղեռնը նկարագրող շարժանկարի ժապաւէնը, որ պատրաստուած է Ամերիկայի Կեդր. Յանձնախումբին կողմէ, պիտի տրամադրուի Կիպրոսի Կեդր. Յանձնախումբին ցուցադրելու համար հանդէսի ընթացքին:

Օրը Օրին

ՄՐՏԱՆՑ ԵՐԱԽՏԱԳԱՐՏ

Քաղաքական – դիւանագիտական ասպարէզին մէջ մեր կրած դառն յուսախաբութիւնները չեն կրնար մոռցնել տալ մեզի մեր երախտագիտութեան պարտքը, հանդէպ այն ազգերուն, որոնց ասպնջականութիւնը կը վայելենք, ահաւասիկ, աւելի քան քառասուն տարիէ ի վեր:

«Ամէն բանին շիտակը» ըսող ժողովուրդ ըլլալով, բնա՛ւ չենք քաշուիր ու մեր հիասթափութիւնը կը յայտնենք առ որ անկ է: Երբեմն, նոյնիսկ, ծանր բառեր ալ կը գործածենք « ի պատիւ » հզօրներուն:

— Մեզ խաբեցին, մեզի սուտ խօսեցան, հրաշքներ խոստացան, երբ մեզի պէտք ունէին, բայց, յետոյ, անցան կարիքին կողմը...

Այսքան զանգա՞տ ալ չըլլէինք, վերջապէս: Ա՞տ ալ շատ պիտի տեսնէինք:

Եւ ո՞վ, մեր «բարեկամ»ներէն ո՞ր մէկը, յանդգնութիւնը պիտի ունենար մեզ չափազանցութեամբ կամ ապերախտութեամբ ամբաստանելու:

Ամէն բան վրայ տալէ եւ ամէն մարգի մէջ յուսախաբ ըլլալէ ետք, բնականաբար, ամէն իրաւունք ունէինք կտորիկ մը բողոքելու եւ պոռալու մեծերու երեսին.

— Եղբա՛յրք պատուականք, աս բռածնիդ եղա՞ւ, կը վայլէ՞ր...

×

Եւ սակայն արդարամիտ ժողովուրդ ալ ենք եւ մեր վիշտին ծանրութեան տակ կքած, դարձեալ, չենք մոռնար մեր երախտիքը յայտնելու այն ժողովուրդներուն, որոնք իրաւամբ արժանի են անոր:

Երախտապարտ ենք ո՛չ միայն անոր համար որ Եղեռնէն անմիջապէս ետք — Հայաստանի Հանրապետութեան ծննդեան օրերուն — մեզի փշուր մը հաց, պուտ մը կաթ ու կտուց մը դեղ հասցուցին, այլ մանաւանդ անոր համար որ տունտեղ տուին մեզի՝ իրենց սահմաններէն ներս:

Բարեկամ ու բարեսիրտ կարգ մը ժողովուրդներու այս մարդասիրութիւնը ի յայտ եկաւ, գլխաւորաբար, այն շրջանին, երբ որոշապէս պարզուեցաւ որ ամենայն Հայոց հայրենիքը, ի հեռաւոր իրեն պարտադրուած վարչաձեւին պատճառաւ, ի վիճակի պիտի չըլլար իր երդիքին տակ ակմբելու մեր աստանդական բազմութիւնները: Իսկ Սեւրի դաշնագրով խոստացուած մեր հողերն ալ մեզի պիտի չտրուէին:

Եւ հայ ժողովուրդը «փողոցը մնաց» իր տունէն քանի մը քայլ, քանի մը փողոց, անդին:

Արդարեւ, տարագրութեան արհաւիրքէն մազապուրծ նողոպրածներու հոծ բազմութիւն մը ունէինք Միջերկրական Արեւելքի չորս կողմը: Վերջին պահուն, այդ բազմութեան վրայ աւելցաւ համրանքը այն Հայերուն, որոնց համար անհանդուրժելի էր, այլեւս, Թուրքիա մնալ քեմալական արշաւանքին յաղթութենէն ետք:

Քսանական թուականներու սկիզբը ունէինք, ուրեմն, լեցուցնեկ զանգուած մը անհայրենիք Հայերու՝ Հայոց հայրենիքին բոլորտիքը: Ոմանք նիւթապէս ինքնաբաւ էին շնորհիւ իրենց չարքաշ աշխատանքին: Ուրիշներ՝ տակաւին կարօտ՝ ուրիշներու պատառ մը հացին:

Այս ողբերգական կացութեան մէջ էր որ իրենց դուռները մեր առջեւ լայնօրէն բացին կարգ մը մեզի բարեկամ — ոմանք, առեն մը, մեզի բախտակից — ազգեր:

Ահաւասիկ, Իրանը, յաւիտենական Իրանը — աշխարհագրութեամբ մեզի դրացի, պատմութեամբ մեզի՝ կէս մը խընամի:

Իրանը որ իր սրտառուչ « համեցէք»ով տուն – տեղ տուաւ Փետրուարեան ապստամբութեան օրերուն, Բոլշեւիկներու կացինէն ու Չեկայէն խոյս տուող մեր հայրենակիցներուն:

Մեծ թիւով Հայեր կային, արդէն, Իրանի մէջ: Մեր բազմութիւնը անեցաւ վերջին քառասնամեակին: Այսօր, մեծ ուրախութեամբ է որ կը լսենք արտասահման այցելող Իրանահայերէն,— մենք շատ լաւ կեանք ունենք Իրանում ... Մի տեսակ եղբայրութիւն է հաստատուել մեր եւ Իրանի ժողովրդի միջեւ... Մենք երբեք մեզ օտարներ չենք զգում ... Հաւասարներ ենք նմանում ... Ունենք մեր դպրոցը, մեր եկեղեցին, մեր մշակութային կեանքը եւ մի կառավարութիւն, որը մեր վրայ նայում է իբրեւ իր զաւակների... Հպարտ ենք որ ապրում ենք Իրանում ...

×

Ահաւասիկ, Լիբանանն ու Սուրիան — երկու ազնուական հայրենիքներ, որոնք երբեք զգացնել չտուին մեզի թէ «դուրսէն եկած հիւր» էինք: Ընդհակառակն, մեզ պատուեցին իրենց ասպնջականութեամբ եւ գուրգուրացին մեր վրայ:

— Բարի՛ եկաք, հազա՛ր բարի, Հայ եղբայրներ... Մեր հայրենիքը թող ըլլայ ձեզի համար ալ հայրենիք ... Եկէ՛ք միասին աշխատինք, ձեռք ձեռքի, քով քովի ...

Այդպէս ալ եղաւ, արդարեւ:

Ու եղբայրացանք այս զոյգ ժողովուրդներուն հետ եւ եղանք անոնց հաւատարիմ եւ օրինապահ քաղաքացիները:

Իսկ անոնք մեզի տուին ո՛չ միայն երդիք, այլեւ մեր դիմագիծը, մեր մշակոյթը, մեր զանձերը պահելու ամէն ազատութիւն:

Հայ ժողովուրդը հպարտ է որ իր բազուկը դրած է ի սպաս Լիբանանի եւ Սուրիոյ ժողովուրդներուն բարգաւաճման եւ անոնց բարօրութեան –

×

Ահաւասիկ, Յունաստանը, թերեւս, ամէնէն մօտիկ ժողովուրդը մեզի: Տեսակ մը խնամի, նոյնիսկ: Իր դուռն էր որ ափ կ'առնէինք Իզմիրի աղէտէն ետք: Եւ ան, էր որ կ'ողջունէր մեզ իր եղբայրական գուրգուրանքով:

Ահաւասիկ Ֆրանսան, ասպետական հայրենիք մը, որուն հետ ունեցած մեր կապերը հազար տարուան պատմութիւն ունին:

Ֆրանսան, որուն անունը Հայը կ'արտասանէ, միշտ, խանդաղատանքով: Ֆրանսան, որուն լեզուն սորվեցանք մեր Ծաղկոցէն սկսեալ եւ որուն ճրագով լուսաւորեցինք մեր մշակոյթը վերջին դարերուն: Ֆրանսան, որ մեզի պարգեւեց ազատութիւնն ու ապահովութիւնը իր երդիքին, երբ այնքան պէտք ունէինք անոր:

Կրնայի յիշել ուրիշ երկիրներ ալ — Իրաքը, Եգիպտոսը, զոյգ Ամերիկաները եւ ուրիշներ, որոնք, նոյնպէս, չփակեցին իրենց դուռը մեր երեսին:

Երախտապարտ ենք ամէնուն ալ:

Սրտանց երախտապարտ:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ մեռած է Սոմալեան բանակի ընդհանուր հրամանատարը, որ 15 օր առաջ խորհրդային մայրաքաղաքը գացած էր խնամուելու համար:

ՀՈՆՈԼՈՒԼՈՒԻ մէջ, ամերիկեան զինուորական ժողով մը գումարուած է Վիէթնամի շուրջ, ի ներկայութեան պաշտպանութեան նախարար՝ ՄՔ. Նամարայի:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ համայնավար նոր կուսակցութիւն մը հիմնած է Փրոկրեսիվ Լապըր Փարթի: Այս նոր կուսակցութիւնը կը յայտարարէ թէ ոչ մէկ կապ ունի նախորդին հետ (խորհրդայնամիտ) ոչ ալ չին համայնավարութեան հետ:

ԻՐԱՔԵԱՆ Քիւրտիստանի մէջ գինեալ նոր բախումներ տեղի ունեցած են մառնչալ Արեֆի ուժերուն եւ Քիւրտերու միջեւ:

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ ՏԱԿԱՒԻՆ ԿԸ ՋԱՐԴՈՒԷԻՆ 1919 ԻՆ

Ձեռքս անցաւ Փարիզ հրատարակուած ֆրանսերէն «Իլլիւսթրասիոն» շաբաթաթերթին 1919 Ապրիլ 5 համարը (թիւ 3970), որու մեծածաւալ էջերէն մէկուն վրայ դրուած են սարսուռ ազդող երկու լուսանկարներ: Մէկը՝ լուսանկարն է ջարդուած, խոշտանգուած, ահռելի կերպով այլանդակուած յիսուն դիակներու, որոնք քով քովի շարուած են հրապարակի մը վրայ, եւ անոնց մօտ գլխահակ, վշտակոծ ու կքած՝ կեցած են հայ եւ յոյն քահանաներ:

Միւսը՝ վիրաւորներու մեծ խումբ մը, վիրակապերով փաթթուած, որոնց մէջ կարելի է զանազանել կիներ ալ: Անոնց մօտ՝ տասնեակ մը գթութեան քոյրեր՝ սարսափահար:

Առաջին նկարին տակ կայ հետեւեալ մակագրութիւնը. «Հալէպի մէջ Թուրքերու կողմէ կոտորուած Հայեր, 1919 Փետրուար 28ին»: Երկրորդին տակ՝ «վիրաւորուած Հայեր՝ որոնք վերապրած են Հալէպի 1919 Փետրուար 28ի կոտորածէն»:

Թերթը կը հրատարակէ նաեւ երկար գրութիւն մը, «1919 Փետրուար 28ի կոտորածները Սուրիոյ մէջ» խորագրով, զոր ստորագրած է Ժիւլ Շանսէլ:

Համառօտակի կուտամ այս գրութեան մեզի վերաբերեալ մասը: «Խաղաղութեան խորհրդաժողովը յայտնած է իր մտադրութիւնը Արեւելք ղրկելու Միջազգային Յանձնախումբ մը, որու պաշտօնը պիտի ըլլայ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրել Օսմանեան կայսրութեան հաշուեյարդարէն ծագած խնդիրները:

«Խորհրդաժողովի այս նախաձեռնութիւնը բուռն յուզում յառաջ բերած է Արեւելքի ժողովուրդներուն, մասնաւորապէս Հայերու, Սորիացիներու եւ Յոյներու մօտ, որոնք անհամբեր կը սպասեն այս էական խնդիրներու կարգադրութեան:

«Դէպքերու ընթացքը կը հաստատէ թէ ստիպողական է այս խնդիրներուն կարգադրութիւնը: Թէ եւրոպական Թուրքիոյ եւ թէ Անատոլուի մէջ՝ Թուրք «Իթթիհատ վէ Թէրաքքը» կոմիտէն կրկին ձեռք առած է գաղտնի քաղաքական ղեկավարութիւնը: Ահաբեկումի գործողութիւնները կը ծաղկին ամենամռայլ օրերուն պէս: Հակառակ հազուագիւտ տեղեկութիւններու շատ վրդովիչ լուրեր կը հասնին Թրակիայէն, Արեւմտեան նահանգներէն, Միջին Ասիայէն, Մեծ թէ Փոքր Հայքէն, Կովկասէն եւ Հիւսիսային Սուրիայէն:

«Մէկ քանի օր առաջ՝ տեղի ունեցաւ Յոյներու կոտորածը Իզմիրի մօտերը: Փետրուար 28ին ալ Հալէպի մէջ: Վերը արտատպուած լուսանկարները կը բաւեն մեկնաբանելու այս արհաւիրքով լեցուն տեսարանները:

«Ազդանշանը տուաւ Թուրք գաղտնի կոմիտէն: Քանի մը օրէ ի վեր արդէն գրգռութիւնները բացայայտ էին եւ Հայերը, յաւիտենական զոհեր, կը զգային թէ իրենց համար ծանր ժամ մը պիտի հնչէր կրկին: Դէպքերը անմիջապէս ըստացան ահռելի վայրագութեան մը նկարագիրը: Հայ ժողովուրդը մէկ ժամուան մէջ՝ ունեցաւ յիսուն սպանեալ եւ 150 վիրաւոր:

«Կոտորածի առաջին լուրերը ստանալէ ետք, Սուրիոյ մեր բարձր մարդպանը, Ժորժ Փիքօ, Պէյրութէն Հալէպ փութաց ինքնաշարժով, քանի մը սպաներու ընկերակցութեամբ, եւ իր այս արագ ժամանումով ու կորովի կեցուածքով խափանեց խռովութեանց տարածումը, հանդարտեցուց բնակչութիւնը, եւ վիրաւորներուն ապահովեց անհրաժեշտ խնամքը:

«Հալէպի այս աղետալի դէպքերը խիստ հրահանգիչ են: Որ եւ է յապաղում արեւելեան խնդիրներու կարգադրութեան մէջ կը նշանակէ յանդգնութեան մը կրկնութիւնը՝ երիտասարդ Թուրքերու եւ իրենց արբանեակներու կողմէ»:

Յօդուածագիրը յետոյ կը նկարագրէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի ժողովուրդներու ողբալի վիճակը Ֆրանսական ուժերու ժամանումի առեն: (Ցամաքահանում կատարուած էր Պէյրութ Հոկտեմբեր վեցին):

Թուրքերը չհամարձակելով գործադրել բնաջնջումի իրենց դիւային ծրագիրը, սովի ուժեղ շղթայ մը կազմած էին լեռան շուրջ, եւ չէին թողուր որ հացահատիկով ու արմտիքով Պէքաայէն որեւէ ուտելիք անցնի Սուրիա եւ Լիբանան: Ու կմախք դարձած էին երախաներ, որոնք իրարու հետ կը կռուէին գարիի քանի մը հատիկներ կորզելու համար անասուններու թրիքներու մէջէն: Սովէն մեռնողներու թիւր անցած էր հարիւր հազարը, որոնց մէջ, անշուշտ մեր ազգակիցներն ալ:

Կը գրէ թէ բնականոն կեանքը թէեւ կը վերսկսի շնորհիւ Ֆրանսական ուժերու ձեռք առած միջոցներուն եւ օժանդակութեանց, սակայն ծովեզերքէն հեռու վայրերու մէջ գաղտնի կոմիտէի գործունէութիւնը զգալի է, եւ անապահովութիւնն ու անորոշութիւնը կ'աւելնան:

Ու կը վերջացնէ հետեւեալ սրտցաւ խօսքերով. «Քրիստոնեայ բնակչութեան վիճակը արագօրէն կը ծանրանայ: Անոնք խաղաղութեան խորհրդաժողովէն կը սպասէին ապահովութիւն, այն յոյսով որ իրենց դարաւոր տառապանքը վերջ պիտի գտնէր: Անհուն պիտի ըլլայ անոնց յուսախաբութիւնը՝ եթէ նոր յապաղումի մը առջեւ գտնուին»:

Այո, անհուն, անսահման եղաւ Արեւելքի Հայերու յուսախաբութիւնը: Հայութիւնը իրաւունք ունէր սպասելու որ յաղթականներու խորհրդաժողովը գոնէ փոքրիկ «Ազգային Օճախ» մը հիմնէր Կիլիկիոյ մէջ, որու գրաւման համար իր հազարաւոր զաւակները, կամաւոր կերպով, դիւցազնօրէն կռուեցան, ու շատեր տուին իրենց կեանքը: Սակայն յաղթականները սակարկութեան նիւթ ըրին մեր արդար դատը, դրժեցին իրենց խոստումները, եւ չարաբաստիկ օր մըն ալ Հայութեան արիւնով ու քրտինքով ոռոգուած, շէնցած, շքեղացած այս դարաւոր հայրենիքը, անակնկալ կերպով նուէր տուին իր արիւնը անյագօրէն լակող հրէշին, հողմացրիւ ընելով հարիւր հազարաւոր Հայութիւն, ու փառաւորապէս բազմեցուցին ազգերու արիսպագոսին մէջ՝ իբրեւ «մէկը ամէնէն քաղաքակիրթ ազգերէն»:

Ո՞ւր ես, Արդարութի՛ւն:

ՂԱԶԱՐ ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

Գ.

ՏՈՔԹ·Ն· ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ (Զատըրճեան)·

Բժշկագիտական եւ բանասիրական տաղանդով օժտուած եւ ազգային – հասարակական կեանքին մէջ եւս գործօն դեր ունեցած դէմք մը: Ծնած է Սեբաստիա եւ ուսումը Պոլսոյ մէջ ստանալէ ետք, Ֆըրանսայի մէջ կատարելագործած է, վըկայուելով նախ իբրեւ երկրագործական ճարտարագէտ եւ ապա իբրեւ բժիշկ: Հաստատուած է Պոլիս, ուրկէ քանի մը անգամ փախուստ տուած է ձերբակալուելու նախօրեակին: Ապրած է Փարիզ եւ Գահիրէ, ուր եղած է Հայ Բարեգործական Ընդ· Միութեան հիմնադիրներէն մէկը: «Հիւրրիյէթ»էն ետք վերադարձած է Պոլիս եւ ընտրուած է օսմանեան փարլամէնթի անդամ իր ծննդավայրէն: Վարած է բազմաթիւ պաշտօններ ազգային – հասարակական մարմիններու մէջ: Հեղինակն է ան երկու տասնեակ բանասիրական, բժշկագիտական եւ պատմագիտական գրքերու: Անտիպ է տասը հատորներէ բաղկացած «Կենդանաբուծութիւնը»: Նահատակուեցաւ 53 տարեկանին:

ՏԻՐԱՆ ՔԷԼԷԿԵԱՆ.—

Բնիկ կեսարացի եւ միջազգային տարողութեամբ օրագրող եւ հրապարակագիր: Նախակրթութիւնը Պոլսոյ ազգ· վարժարաններուն մէջ ստանալէ ետք յաճախած է Մարսէյլի առեւտրական դպրոցն ու Փարիզի գիտութեանց կաճառը: Ինքնաշխատութեամբ մասնագիտացած է անգլերէն, Ֆրանսերէն եւ Թուրքերէն լեզուներու մէջ: Ու նետուած է լրագրական ասպարէզ: Խմբագրած է Թուրքերէն եւ հա- յատառ Թուրքերէն թերթեր Պոլսոյ մէջ: Ապահովութեան հետեւանքով պաղթ- եւ երկար տարիներով ապրած է Եւրոպ- եւ Եգիպտոս: Աշխատակցած է անգլերէն եւ Ֆրանսերէն թերթերու, իբրեւ յօդ- ուածագիր կամ թղթակից: Իր հրապա- րակագրական ասպարէզին ամէնէն նշա- նակալից — այլեւ վերջին — հանգրուա- նը եղաւ Պոլսոյ «Սապահ» օրաթերթը, ո- րուն խմբագրապետը եղաւ՝ «Հիւրրի- էթ»ին Պոլիս վերադառնալէն ետք, մին- չեւ իր եղերական վախճանը: Իր անուն «Տալ – Քեաֆ» սկզբնատառերով ստոր- գրած եւ պատական շունչով գեղ- խմբագրականները մեծ կշիռ ունէին Թուրքիոյ քաղաքական կեանքին մէջ: Տիրան Քէլէկեան ,որ կ'անդամակցէր Սահմանադիր – Ռամկավար կուսակցու- թեան, նահատակուեցաւ 53 տարեկանին Սեբաստիոյ մօտ, Գըզըլ Ըրմաք գետի կամուրջին վրայ, ուր սպաննուելէ ետ- գետը նետեցին զինքը: Այս կամուրջը ե- ղաւ ուրիշ անհամար Հայերու ալ նահա- տակութեան վայրը:

ՏՈՔԹ· ԿԱՐԱՊԵՏ ՓԱՇԱՅԵԱՆ.—

Ծնած է Պոլիս, Կէտիկ Փաշա: Աւար- տած է Պոլսոյ բժշկական համալսարան- եւ յաջորդաբար պաշտօնավարած է Բա- լու, Մալաթիա եւ Տիվրիկ, իբրեւ քաղա- քապետական բժիշկ: Դաշնակցական՝ փ- քըր տարիքէն, երկու անգամ բանտար- կուած, դատուած ու մահուան դատա- պարտուած է իր յեղափոխական գործու- նէութեան համար: Առաջին անգամ նե- րում ստացած է՝ Սվազի դատաւորին ա- քը դարմանելուն շնորհիւ, իսկ երկրոր- դին, Շապին Գարահիսարի մէջ, ներման արժանացած է Պոլսոյ Ֆրանսական դես- պանին միջամտութեամբ: Կ'անցնի Պարսկաստան եւ եօթը տարի գործօն ա- խատանք կը տանի յեղափոխական - կու- սակցական կեանքի մէջ: Այնուհետեւ տարի կը մնայ Աղեքսանդրիա, ուր հրատարակէ «Հորիզոն» թերթը, իր ցած «Կամպէթթա» անունով տպարան- մէջ (1903 – 1906): Նորէն կ'անցնի Պար- կաստան, ուր կը մնայ վեց տարի եւ մինչեւ որ «Հիւրրիյէթ»էն ետք Պոլիս վ- րադառնալուն, օսմանեան փարլամէն- երեսփոխան կ'ընտրուի Սեբաստիոյէն: Վերջին տարիներուն, Տոքթ· Կարապ- Փաշայեան կ'անդամակցէր «Ազատա- մարտ»ի վարչական կազմին: Հրատարա- կած է զանազան առողջապահական գր- քեր և քանի մը նորավէպեր: Եղաւ ան- գային – յեղափոխական – հասարակա- կեանքի ուշագրաւ դէմքերէն մէկը: Ն- հատակուեցաւ 51 տարեկանին:

ՍԱՐԳԻՍ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ.—

Ծանչցուած էր նաեւ Շամիլ անունով: Այս երկու անուններն ալ, սակայն, ծանուններն էին բնիկ գանձակեցի եւ նունով Լեւոն Օտապաշեանին, որ դիտացաւ Հայ Յեղափոխութեան արի- նաւոր ռազմիկներէն ու գործիչներէն

ԿԱՐՕՏ

— Ի՞նչ ըսիմ, մատաղ, — խօսեց նա, — հօրի, ես չուզի՞մ, որ հայ ու Թուրք իրար ախպեր էղնին, իրար հետ աշխատին, իրար հետ վայելին, Թուրք Հայուն չկոտրէ, հայ լէ վրէժի չելնի, ատելութին չեղնի, սէր եղնի, Ալաշկերտու դաշտ, Մշու դուրան, Վանայ ծովու մօտ ու Բենգէոլի կողմեր լէ սոցիալիզմ կաուցին, հաշտութին, խաղաղութին իջնի ախրի վրէն ... հո՞րի էդ տեղեր սոցիալիզմի համար վա՞տ տեղեր են ...

Հայկազ Շաւարշեանի համար էլ անակընկալ եղաւ Առաքելի պատասխանը: Ինչպէս որ իր հարցն էր մտածել տուել Առաքելին, հիմա էլ ինքն էր մտածում նրա պատասխանի վրայ: Շաւարշեանի առաջ նստած է բնական խելքով ու հոգու վեհութեամբ շռայլօրէն օժտուած հայ գիւղացին, մինչդեռ գործի սկզբում ենթադրութիւն կար, թէ նա մտաւոր խախտում ունի, նրա «մի տախտակը պակաս է»:

— Առաքել հօրեղբայր, վաղը կամ միւս օրը կը գնաս տուն: Եթէ քեզ նեղացնող լինի, կը գաս ուղիղ ինձ մօտ: Ես ասել եմ, որ քեզ մաքուր շորեր, կօշիկ ու փափախ տան: Անյարմար է, որ մեր մօտից այդպէս գնաս: Մի խորհուրդ էլ տամ քեզ՝ ոչ ոքի չպատմես ինչ որ էստեղ մեզ ես պատմել, ոչ ոքի: Պա՞րզ է:

— Պարզ է, հոգաչափ շնորհակալ եմ,— շշնջաց Առաքելը:

Ազատութեան վճիռն ու մեծաւորի այդ ջերմ խօսքերը մեծ ուրախութիւն յարուցեցին Առաքելի մէջ: Նա կարծես թէ ըղպասում էր այդպիսի հրամանի եւ այլ վճիռ ու դատաստան չէր սպասում:

— Հոգաչափ շնորհակալ իմ, — կրկնեց նա ու ոտքի ելաւ:

Զինուորները ներս մտան ու կրկին Առաքելին իր բանտախուցը տարան:

×

Հետեւեալ օրն առաւօտից սկսուեց հանրապետութեան պետքաղվարչութեան կոլեգիայի նիստը: Քննութեան գլխաւոր առարկան Առաքել Էլոյեանի մեծացած, ծաւալուած պատմութիւնն էր: Տաք վէճեր ու խիստ բախումներ եղան նիստի ժամանակ: Երկու քննիչն ու պետքաղվարչութեան նախագահ Հայկազ Շաւարշեանը հաստատ համոզմունք էին յայտնում, որ Առաքել Էլոյեանի փախուստի ու վերադարձի պատմութիւնը քաղաքական բնոյթ չունի, որ Էլոյեանի կերպարը իւրօրինակ, ազգային կերպար է, առաջին հայեացից անհասկանալի ու առեղծուածային, մանաւանդ՝ օտարի համար: Իսկապէս կարօտն է նրան տարել հայրենի եզերքները եւ ետ է կանչել նրան հարազատ ժողովուրդը:

Արշօ Ծամիրեանը հակառակ կարծիքն էր յայտնում: Այդ խորամանկ, նենգ գիւղացին, որ յայտնի հէքեաթ պատմող է, ասում էր, հրաշալի կերպով խաբել է ձեզ: Մի անգամ, ասում էր, ես 1919 թըւականին Աստրախանում մի Եգիպտի թաթար մուժիկի բռնեցի, անմեղ էր ձեւանում ...

— Շատ ենք լսել այդ պատմութիւնները, — ակնյայտ տհաճութեամբ նկատեց Հայկազ Շաւարշեանը, — դուք ասէք, թէ ի՞նչ ապացոյցներ ունէք, որ Առաքել Էլոյեան անգլիական լրտես է, հակայեղափոխութեան ընդյատակի գործիչ, ինչպէս գրել էք գրաւոր: Ի՞նչ ապացոյցներ ունէք ...

— Ի՞նչ ապացոյցներ ունեմ,— կրկնեց Ծամիրեանը մանրիկ աչքերն աւելի կկոցելով,— ապացոյցն իմ չեկիստական բնազդն է... Թոյլ տուէք ես նորից սկըսեմ քննութիւնը: Սկսեմ էն գլխից ու քեզ ապացոյցներ տամ ... Ինչո՞ւ ինձ քննութիւնից հեռացրիք, նրա համար որ սահմանը խախտած դիվերսանտին մի ամբողջ եմ հասցրե՞լ, մեծ բան է, էլի: Թոյլ տուէք էն գլխից սկսենք, կ'երեւայ, թէ ինչն ինչոյ է: Առաքել Էլոյեանը հէքեաթ պատմող է, բայց ես հէքեաթ- ներին հաւատացող չեմ որոշ ընկեր- նման: Ես Եգիպտի հէքեաթներ շա- լսել ու լաւ տեսել եմ, թէ դրանց ինչ կայ թաքնուած ...

Շաւարշ Շաւարշեանը լուռ, ուշա- նայում էր այդ մարդուն, որին ճանա- չում էր քսան տարուց աւելի ու չէր յի- չում մի դէպք, որ նա մարդկանց հա- տար, որեւէ մէկի պաշտպանեմ, մեղքերի ու յանցանքների մէջ մեղադ- ուող մարդու վրայից հեռացներ բե- մէկն այդ մեղքերից ու յանցանքներ- նրա վրայ միւս ինն հարիւր իննսուն- թողնելով ... Շատ դէպքեր էր յի- Հայկազ Շաւարշեանը, բայց Ծամիր- երբեք այսօրուայ պէս անախորժ չէր գ- ղել: Նա գիտի, թէ ում է դուր գալի ինչ կը չահի:

Ծամիրեանը շարունակում էր:

— Մենք յեղափոխութեան պաշ- ներն ենք: Այսպիսի մոմենտներին որ աչքերս փակենք, թշնամին մեր տակից կը փախչի: Թշնամու ճակա- հօ գրած չի՞ լինում, թէ ով է: օր տրեխ է հագնում, կարկատած վար, մի ուրիշ օր ուրիշ բան ...

ՀՐԱՉԵԱՅ

(35 Շար·)

կը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ եւ տարիներով գործեց Վանայ եւ Կարնոյ մէջ : Իր յեղափոխական գործունէութեան իբրեւ վարագոյր, կը ներկայանար ան իբրեւ Վանայ ազգային վարժարաններուն շրջուն տեսուչ , պաշտօն մը, զոր ունեցած է նաեւ Կիրասոնի մէջ : Ինք ալ մէկն էր Եըլտըզի դժոխային մեքենայի կազմակերպիչներէն, ինչպէս նաեւ հիմնադիրներէն մէկը Վանայ « Աշխատանք » թերթին: Պոլիս կը մնար 1913էն ասդին եւ մինչեւ 1915, աղէտի տարին: Նահատակուեցաւ 40 տարեկանին :

ԻՇԽԱՆ.—

Բուն նունով Նիկողայոս Պօղոսեան , ընիկ Գանձակեցի: Աննկուն ռազմիկ եւ մտաւորական, որ կանուխէն մտած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը: Իր արդիւնաշատ գործունէութեան գլխաւոր կեդրոնը կ՚ըլլայ Վանը, ուր կը դառնայ ղեկավար դէմք մը: Կը կազմակերպէ քաղքը, Շատախը, Հայոց Ձորը, Թիմարը եւ այլ գաւառական կեդրոններ եւ յաճախ կը մասնակցի կռիւներուն: Ուժ կու տայ կրթական գործին եւ բանալ կու տայ նոր դպրոցներ, մանաւանդ « Հիւրրիյէթէն» ետք: Կ՚աշխատակցի «Աշխատանք» թերթին, կը բանախօսէ, կ՚անդամակցի ազգային մարմիններու : Պայթած էր 1914ի պատերազմը, երբ Շատախի վրայ կը կատարուի քրտական յարձակում մը : Դէպքը կ՚առնէ ծանր համեմատութիւններ եւ Վանայ կուսակալին՝ Ճէվտէթի կանխամտածուած հաւանութեամբ, Իշխանը, չորս ընկերներով կը մեկնի Շատախ , քննութիւն կատարելու համար : Ահա այս առիթն է որ կ՚օգտագործէ Ճէվտէթ եւ ճամբու ընթացքին, առաջին գիշերն իսկ, քնացած ատեննին դաւադրօրէն սպաննել կու տայ Իշխանն ու իր ընկերները : Նահատակուեցաւ 35 տարեկանին :

ՀՐԱՉ ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ.—

Յեղափոխական խիզախ գործիչ, որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը անցաւ իննսունական Թուականներու կէսին, երբ գիւղատնտեսութիւն կ՚ուսանէր Ֆրանսա, Նանսիի համալսարանը: Հազիւ տարի մը անցած, ամենայն նուիրումով ու յանդգնութեամբ մաս կազմեց ան Բաբգէն Սիւնիի, Արմէն Գարոյի եւ իր այլ ընկերներու այն խումբին, որ 1896ի Օգոստոս 13 – 26ին գրաւեց Պոլսոյ Օսմանեան Պանքան: Պոլսէն Մարսէյլ տարուելէ ետք, գաղտնօրէն անցաւ Իզմիր, միշտ յեղափոխական առաքելութեամբ եւ հոն ալ ձերբակալուելով դատապարտուեցաւ ցմահ բերդարգելութեան : Ազատ արձակուեցաւ « Հիւրրիյէթ»ին եւ Պոլիս վերադառնալով, աշխատեցաւ «Ազատամարտ»ի վարչութեան մէջ, մինչեւ այն օրը երբ պայթեցաւ ապրիլեան աղէտը: Թաքստոցի մէջ էր, երբ իմացաւ, որ անուն – մականունի եւ բնակած թաղի նըշանութեամբ, իր տեղը ձերբակալուած էր բերացի նպարավաճառ մը: Ամենայն վեհանձնութեամբ ներկայացաւ ոստիկանութեան եւ պարզեց սխալմունքը, յայտնելով որ ինքն է փնտռուողը եւ ոչ թէ հայ նպարավաճառը : Ու այսպէս, ճամբայ հանուեցաւ սպաննուելու համար : Ծնած էր Տրապիզոն եւ նահատակուեցաւ 44 տարեկանին :

ՍԱՐԳԻՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ.—

Հրապարակագիր ,քաղաքական գործիչ եւ ուսուցիչ , — իր այս երեք հանգամանքներով ուշագրաւ դէմք մը հանդիսացաւ ան իր գործած բոլոր վայրերուն մէջ: Ծնած է Զէնկիլէր և Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանէն վկայուելէ ետք փոխադրուած է Ժընեւ, ուր հետեւած է քաղաքական եւ ընկերային գիտութեանց դասընթացքներուն, աշխատակցելով միաժամանակ «Դրօշակ»ին: Ինը տարի հոն մնալէ ետք փոխադրուած է Պոսթըն եւ մինչեւ 1905 երկու տարի վարած է «Հայրենիք»ի խմբագրութիւնը: Դարձեալ Ժընեւ՝ չորս տարի: Պոլիս կը վերադառնայ « Հիւրրիյէթ»էն ետք եւ կը զբաղի ուսուցչութեամբ: Կը դառնայ «Ազատամարտ»ի մնայուն աշխատակից: Ունէր լաւ յղկուած, ինքնատիպ լեզու, որ առանձին փայլ մը կու տար իր հրապարակագրութեան , մանաւանդ իր ստորագրած քրոնիկներուն : Հմուտ էր ֆրանսերէնի եւ պատրաստած էր Ֆրանսերէնէ Հայերէն բառարան մը, որ մնաց անտիպ եւ հաւանաբար կորսուեցաւ : Կեղծանունն էր Արամ Աշոտ: Ձերբակալուեցաւ Ապրիլ 11–24ի գիշերը եւ նահատակուեցաւ 42 տարեկանին:

ՄԱՐԶՊԵՏ.—

Բուն անունով Ղազար Ղազարեան: Ծընած է Թոմարզա (Կեսարիա): Որբացած՝ կը ղրկուի Պոլիս եւ ուսումը Պէզճեան վարժարանին մէջ ստանալէ ետք, կ՚երթայ Միւնիխ եւ կը վկայուի իբրեւ մասնագէտ մանկավարժ: Այնուհետեւ իբրեւ Դաշնակցական գործիչ կ՚անցնի նախ Ժընեւ եւ ապա Պարսկաստան, ուր, Մալխասին յաջորդելով , կը դառնայ Խոյի շրջանին մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը: Կը մասնակցի պարսկական յեղափոխութեան կռիւներուն: Ապա կը մեկնի Վան ու Պիթլիս, միշտ կուսակցական առաքելութեամբ : «Հիւրրիյէթ»ին կը հաստատուի Պոլիս եւ կը նշանակուի Եէնի Գափուի վարժարանի տնօրէն: Պուլկարիա կը ղրկուի կազմակերպական գործով եւ 1914ին, պատերազմի հռչակման օրերուն, կը վերադառնայ Պոլիս: Հոն ալ կը ձերբակալուի եւ կ՚աքսորուի, բայց ճամբու ընթացքին կ՚անյայտանայ խորհրդաւոր պարագաներու տակ: Ասկէ անդին գրեթէ ամէն տեղ է, իբրեւ Թուրք ... Հաճի: Մարդ չի կռահեր իր ինքնութիւնը: Կը դառնայ բանակին հայթայթիչ եւ իր դիրքին շնորհիւ, մահէն կ՚ազատէ հարիւրաւոր Հայեր : Զինադադարէն քանի մը օր առաջ, սակայն, ձիով ճամբորդած ատենը կ՚իյնայ վար եւ ծանրօրէն վիրաւորուելով կը նահատակուի 37 տարեկանին :

(Շար.)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԻՋԻՆ – ՖՐԱՆՍԱ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի Հանդիսութեանց, Միջին Ֆրանսայի գործադիր Յանձնախումբի գործունէութեան տեղեկագիրը :

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի նախօրեակին, Միջին Ֆրանսայի հայաշատ քաղաքներու, Ազգային եւ Եկեղեցական մարմինները, իրենց կողքին ունենալով քաղաքական կուսակցութիւններն ու մշակութային միութիւնները, երիտասարդական եւ բարեսիրական հաստատութիւններն ու կազմակերպութիւնները , լծուած են տենդագին աշխատանքի , արժանավայել կերպով ոգեկոչելու յիշատակը մեր Մէկուկէս միլիոն նահատակներու :

Լիոնի Ազգ. Միութեան նախաձեռնութեամբ , 1964 Նոյեմբեր 15ին, գումարուած է Պատգամաւորական Ժողով մը , ուր իրենց մասնակցութիւնը բերած են Լիոնի, Տէսինի, Վալանսի, Վիէնի, Կըրընոպլի, Սէնթ Էթիէնի եւ Փոն տը Շէրիւի Ազգային Միութիւններն ու Կրօնական Ընկերակցութեանց ներկայացուցիչները , որոնց թուին համեմատ կազմուած է ներկայացուցչական մարմին մը: Այդ մարմնէն բխած է Կեդրոնական Գործադիր մարմին մը, որու պաշտօնն է կազմակերպել Սգատօնը մեծ շուքով եւ իր կարելիութեանց սահմաններուն մէջ ծանօթացնել Հայկական արդար Դատը, մեզ հիւրընկալող Ֆրանսացի ազնիւ եւ մարդասէր ժողովուրդին :

Լիոնի եւ շրջաններու հանդիսութիւնները տեղի պիտի ունենան Րօն – Ալփի Նահանգապետի բարձր հովանաւորութեան տակ. իսկ իւրաքանչիւր քաղաքի մէջ ալ իրենց ներկայութեամբ մեր պաշտելի նահատակները պիտի պատուեն , Քաղաքապետներ, Երեսփոխաններ եւ պետական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ յարգանքի մի քանի խօսք ուղղելով նաեւ նահատակներուն :

Ապրիլ 24ին, Շաբաթ օր, տեղւոյս հայկական խանութները պիտի փակուին, աշակերտներ վարժարան պիտի չյաճախեն, բանուորներ պիտի կասեցնեն իրենց աշխատանքները: Բոլորն ալ իրենց ներկայութիւնը պիտի զգացնեն եկեղեցիներու եւ մատուռներու մէջ աղօթելով, հանդիսասրահներու եւ անծանօթ զինուորի դամբաններու մէջ խորհրդածելով եւ ոգեկոչելով մեր անմեռ նահատակներու անմոռաց յիշատակը :

Միջին Ֆրանսայի Կեդր.
Յանձնախումբի

ԴԻՒԱՆ

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տիկին Տիգրանուհի Կարապետեանի մահով կ՚անհետանայ դէմք մը եւս այն սերունդէն, որ իր ազգին եւ հայրենիքին տրամադրեց իր ամբողջ ուժերը, Փիզիքական թէ հոգեկան, անվերապահօրէն :

Ծնած էր Երզրում 1896ին: Նախնական կրթութիւնը ստացած էր տեղւոյն Հռիփսիմեան վարժարանին մէջ :

Անցած էր Պոլիս, ուր Պէզազեան վարժարանի փայլուն շրջանաւարտուհիներէն եղած էր: Յետոյ Օրթագիւղի ազգային վարժարանին մէջ պաշտօնավարած , իբրեւ ուսուցչուհի երկու տարի ձրի եւ անձնուիրաբար: Որբահաւաքի դժուարին գործին իր մասնակցութիւնը բերած՝ եռանդագին :

1921ին ամուսնացած է ճարտարագէտ գիւղատնտ. Մ. Կարապետեանի հետ:

Հայաստանի այն խանդավառ օրերուն՝ երիտասարդ զոյգը կ՚որոշէ երթալ Հայաստան, հիմնելու համար երկրագործական վարժարան մը, հայրենիքին ծառայելու հաստատ որոշումով :

Եւ սակայն, յետագայ դժբախտ դէպքերը տակն ու վրայ կ՚ընեն իրենց ծրագիրը :Կը թողուն հայրենիքը, կը վերադառնան Պոլիս :

1921ին Բարեգործականի կողմէ կը նըշանակուին տեսուչ ու տեսչուհի, Երուսաղէմի Վասպուրական եւ Արարատեան որբանոցներու, ուր չորս հարիւր որբերու կրթական ու դաստիարակչական գործը կը վարեն ձեռնհասօրէն :

1925ին կը հրաւիրուի Կիպրոս , Զաւէն պատրիարքի կողմէ, այնտեղ հիմնելու համար աղջկանց վարժարան մը, տեսչուհիի հանգամանքով:

1927ին Իրաքի Սիւլէյմանիէ քաղաքին մէջ , իրենց անձնական միջոցներով կը հիմնեն երկսեռ վարժարան մը, որ կը բոլորէ բարգաւաճ շրջան մը : Յետոյ դպրոցին ղեկը յանձնելով կարող ուժերու: Ընտանիքը կը փոխադրուի Փարիզ :

Տիկին Կարապետեան սակայն միայն ընտանեկան պարտականութիւններով ու հոգերով բաւականացող կին չէր: Անիկա աւելի լայն հորիզոններ կը փնտռէր: Հասարակական գործունէութեան պահանջը կը փոթորկէր իր հոգին:

Եւ որովհետեւ կրթական գործն էր մասնաւորաբար իր սրտին մօտիկ, ամբողջ ուժերը տրամադրեց Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին :

Իր սիրտն ու հոգին դրաւ անոր ծառայելու համար, տասնըչորս տարի անընդհատ :

Անյոյս հիւանդ, իր անկողնին մէջ դպրոցին բարօրութեան մասին մտածեց, ու նոր նոր ծրագիրներ կազմեց: Իր կորուստով կը կորսնցնենք ջերմօրէն հաւատաւոր ազգասէր անձ մը, իսկ դպրոցը շատ դժուար փոխարինելի նեցուկ մը :

Իր յիշատակը պիտի մնայ սիրելի, շատերու սրտերուն մէջ :

Ե. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (213)

ԷԿԵՐԻ * * * * ԱՍՏՂԵՐԸ

Գլխուն վրայ պողպատէ շղշղուն սաղաւարտ մը անցուցած էր, կուրծքին վըրայ զրահ, բազուկներուն ու սրունքներուն՝ երկաթէ բազպաններ ու ղօնապաններ, ձեռքին վրայ երկաթէ ձեռնոց քաշած :

Տեղ մը թնդանօթները պաշտպանող ցանկապատերը շտկել կու տար, անդին թնդանօթները կ՚ուղղէր :

— Միայն անոնց վրայ պիտի կրակենք, — կը գոչէր, — որոնց վրայ վստահ ենք. պէտք է վառօդը խնայել :

Բերդի մարդիկը այս մէկ բանը չէին կրնար հասկնալ :

— Գրողը տանի սա վառօդը, — կը մռմռային գիւղացիները , — այն ատեն ի՞նչ բանի համար է վառօդը , եթէ պիտի չկրակենք :

Եւ ամէնուն սիրտը կը քերուէր կռուելու փափաքէն :Թուրքերը իրենց քթին առջեւ էին. այդ անիրաւները ջնջուելու համար եղած են, կամ գէթ բերդէն հեռացնելու համար :

Սակայն չէին համարձակիր Տոպոյին խօսիլ : Պաշարումը որքան աւելի վտանգաւոր կը դառնար՝ Տոպօ այնքան աւելի ձեռք կ՚առնէր ամէն կարգադրութիւն :

Թուրքերը այն ատեն արդէն Արքայանիստն ալ ծածկեցին , բերդին շուրջ ամէն կողմը վրաններ ու պուճճուքներ կը տեսնուէին , եւ անոնց մէջ գոյնզգոյն զինուորականները կը վխտային :

Թրքական բանակին երաժշտութիւնը մերթ հոս մերթ հոն կը հնչէր, սրինգներ, փողեր ու ծնծղաներ կ՚ընկերանային թնդանօթներու անընդհատ որոտումներուն :

Իսկ ուր որ թնդանօթները չէին հարուածեր պարիսպները, հոն ֆումպարաճիները կը նետէին ռումբերը եւ աղեղնաւոր ենիչէրիները կը տեղացնէին հրակէզ նետերը :

Գնդակներու տեղատարափ ու հրեղէն անձրեւ :

Կը հասկցուի թէ նետերէն ու պայթող ռումբերէն ժողովուրդը դեռ աւելի խռովեցաւ :

Սակայն վարժ սպաները շուտով սորվեցուցին բերդի մարդոց անոնցմէ ալ ըզգուշանալու միջոցները :

Երբ առաջին ռումբը շշալով ներս ինկաւ ու ցատկոտելով կը ցանէր կարմիր կայծեր Տոպօ ինքը թաց մորթ մը առած նետուեցաւ ռումբին վրայ :

Ժողովուրդը զարմացած դիտեց թէ փոխանակ ռումբը կտոր կտոր ըլլալու հրամանատարը՝ քանի մը ճըրթճըրթ ընելէ վերջ մարեցաւ , յաջորդ ռումբը արդէն զինուորները մարեցին:

Այդ ռումբերը խեցիէ ու ապակիէ շինուած էին :

— Մենք աւելի գեղեցիկներ ցոյց պիտի տանք իրենց, — գոչեց Գրիգոր :

Ու բերաւ իր ռումբերը որոնց վրայ շաբաթ մը աշխատած էր:

Տոպօ ձեռքը Գրիգորի ուսին վրայ դըրաւ :

— Դեռ ոչ :

×

Առաւօտէն իրիկուն կ՚որոտային թընդանօթները, ու մահաբեր անձրեւը կը տեղար :

Զարգուպաններու կէս քուինթալնոց գնդակները դրան մեծութեամբ կտորներ կը փրցնէին պարիսպներուն վրայէն : Մօրուքաւոր հրացաններու եւ միւս ծանր հրազէններու մանր գնդակները կոտրտեցին եկեղեցւոյ գեղեցիկ խորաքանդակները ու ճեղքեցին բերդակալի պալատին ետեւի պատերը: Պալատները հիւսիսային կողմէն երկար եւ ուղիղ պարիսպով մը պաշտպանուած էին. Թուրքերը ամէնէն շատ այդ պարիսպը կը հարուածէին :

— Հող բերէք, — հրամայեց Տոպօ,— պալատի ետեւի սենեակներու մէջ՝ ներսէն ալ, դուրսէն ալ :

Ու Մեքչէի հող բերել տուաւ երկար շրջաններ ընել տալով կառքերուն: Տակառներով ու հողով լեցուն սակառներով գոցեցին ճամբաները ու դարձուածքներու վտանգաւոր մասերը :

— Հոս մեծ տակառ մը բերէք, —գոչեց Վլաս սպան :

Ու կարծես մէկը զինքը վար քաշէր, հողակոյտէն վար գլորեցաւ. թնդանօթի գնդակ մը սպաննեց զինքը:

Սպաները բերդին միւս մասերուն մէջ ալ փորել կամ լեցնել կու տային, սակառներ ու տակառներ կը կանգնէին գնդակներէն պաշտպանուելու համար: Մանաւանդ հին դրան կողմը, մեծ աշտարակին մօտ պէտք եղաւ շատ հողալից սակառներ շարել :

Երբ արշալոյսին Աղեքսանդրի մարտկոցին վրայ պահակները տեղերնին գրաւեցին պատնէշներու ետեւ, թրքական մօրուքաւորներու գնդակներուն տեղատարափ մը թափեցաւ վրանին :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Միհրան Կարապետեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, հեռագրով, նամակով, եւ նուիրատուութիւններով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ողբացեալ ՏԻԿԻՆ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ գառնակսկիծ մահուան առթիւ:

◆◆◆

ՓԱՐԻԶԻ
ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ
Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՄԼԵԱՆ
8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

◆◆◆

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին
Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

◆◆◆

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« Մալաթիոյ Կրթ. Միութեան 60ամեայ տարեդարձը, Մայիս 2ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ»: Մանրամասնութիւնները յետագային (Լիոն):

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

×

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի չքեղ Թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

OUVERTS TOUTE L'ANNEE

L'ANDALUCIA

LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE

VUE MAGNIFIQUE :
—— PLAGE A 50 MÈTRES ——
MONTAGNES *à* 1000 MÈTRES

PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ

—— *PRIX MODÉRÉS* ——

Pour tous renseignements s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
PARIS - 18.
à partir de 17 heures
Tél. :CLI. 69·58

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 15·30*ԻՆ*.— Հոգեհանգստեան պաշտօն կը մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ : Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18*ԻՆ*.— Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ : Հաւաքոյթ, Մեթրօ Ժորժ Ե.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)
Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exar que apostoloique arménien en France
Փարիզի Նոթր – Տամի Մայր Տաճարին մէջ :

ԺԱՄԸ 20·30*ԻՆ*
ՓԼԷՅԷԼԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Բարձր հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն :

Կը խօսին՝

Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Զ. ԽԱՆՋԵԱՆ *Ինչպէս նաեւ* *Ս. ՔԱՐԵԱՆ եւ Վ. ՊԱՐԿԻՐՃԵԱՆ*

Պատշաճ գեղարուեստական յայտագրին կը մասնակցին.— Օր. Ժ. Տիրատուրեան, (*երգ*), Արտաշէս Գմբէթեան, Օր. Է. Նիկողոսեան եւ Ժան – Ժաք Ասլանեան *արտասանութիւն*) : Սիփան – Կոմիտաս *երգչախումբը ղեկավարութեամբ* Կարպիս Ափրիկեանի : *Դաշնակ Օր.* Մ. Վարժապետեան :
Յայտագիրը կը վարէ Գրիգոր Փափազեան
ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ

ԼԻՈՆ

Բարձր հովանաւորութեամբ
Պ. ՌԻՔԱՐԻ
(Փրեֆէ Իկամ)

Նախաձեռնութեամբ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ, մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեան հոգեւոր պետերուն :

Բոլոր կուսակցութեանց, կազմակերպութեանց երիտասարդական եւ բարենպատակ միութեանց :

ՇԱԲԱԹ, (Ապրիլ 24)

ԺԱՄԸ 9–11 *պատարագ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ :*

ԺԱՄԸ 15ԻՆ *ոգեկոչում Եղեռնի*, Պուրս տիւ Թրավայլի *սրահին մէջ* (Փլաս Կիշառ) :

ԺԱՄԸ 18ԻՆ *Թափօր դէպի անծանօթ Զինուորին յուշարձանը : Մուտք՝ հանրային պարտէզ* (Փարք տը լաւ Թէթ տ'Օռ) :

ԺԱՄԸ 19ԻՆ *պատարագ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ :*

1915 – 1965

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ – ՌԷՍԻԹԱԼ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ ԼԻՈՆ ԻԵՒ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ :
Նուիրուած

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Դասախօսութիւն, «Կոմիտաս վարդապետ», Յ. Աբրահամեան :

Երգ՝ Օր. Լ. Քէօմիւրճեան, (*որ պիտի երգէ Կոմիտասի դասական եւ ժողովրդային երգերէն*) : *Դաշնակի ընկերակցութեամբ* Օր. Ֆէյլահեանի :

Ջութակ, Պ. Պ. Աբրահամեան եւ Պէրպէրեան :

Յիշատակի այս հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 25 Ապրիլին, ժամը 20·30*ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ :*

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՏԵՍԻՆ

Այս Շաբաթ ժամը ճիշդ 14·30ին, քաղաքապետարանի սրահը :

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տէսինի քաղաքապետ ՏՈՔԹ. ՓԵՐՆԷՆԻ
Կը նախագահէ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՅԸՆՏՐԵԱՆ
Կը խօսի ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Հրաւիրուած են.— Իզերի ծերակուտականներ՝ Պ. Պ. Պէրթուէն, Միսթրալ *եւ* Տիւֆէօ : *Երեսփոխան* Պ. Շափիւի, *փոխնահանգապետը, ընդհ. խորհրդականը, Թաղապետական խորհուրդը, ոստիկանապետը, ոստիկան – զօրաց կազմը, ֆրանս. ընկերակցութեանց նախագահները եւ յարանուանութեանց պետերը :*

Գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր : երգ՝ Օր. Անժէլ Կարապետեան, *դաշնակով կ'ընկերանայ* Տիկին Մարգրիտ Սեմէրճեան, *արտասանութիւն* Օր. Բրաքիոն Տապաղեան, *ֆրանսերէն ուղերձ Տէսինահայ երիտասարդութեան կողմէ հանդէսէն ետք՝ Թափօր եւ ծաղկեպսակի զետեղում : Առաւօտեան պատարագ եւ հոգեհանգիստ մինչեւ ժամը 11, յետոյ վերակոչում Պրաւնլի փողոցի եւ Եղեռնի զոհերուն նուիրուած Յուշարձանի մը առաջին քարի զետեղման արարողութիւն :*

Այս Կիրակի առաւօտեան հոգեհանգիստ մեր նահատակներուն յիշատակին, տեղւոյս Նոթր – Տամ տէ Պրիւյէր եկեղեցւոյ մէջ :

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Յիսնամեակը կ'ոգեկոչուի Շաբաթ եւ Կիրակի, բարձր հովանաւորումեամբ քաղաքապետ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՓԻՆԷԻ

ՇԱԲԱԹ, ԺԱՄԸ 10ին, հոգեհանգստեան պատարագ Հայկ. Մատրան մէջ : Ժամը 15·30ին *.— Ոգեկոչում նահատակներու, նախաձեռնութեամբ հայ երիտասարդութեան, Ժան տ'Արք սրահին մէջ :*

ԿԻՐԱԿԻ *.— Ժամը 10·30ին պատարագ, Նոթր – Տամի մէջ, մասնակցութեամբ Լիոնի եկեղեցւոյ* Կոմիտաս *երգչախումբին : Ժամը 11·45ին, ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Սքուար Լամարթինի յուշարձանին վրայ :*

ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին սինեմա Քափիթոլի *մէջ :*
Կը նախագահէ Պ. Գ. ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ
Խօսք կ'առնեն՝ ՓՐՈՖ. Գ. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ եւ ԺԱՔ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Օրուան պատշաճ գեղարուեստական բաժին :

Հանդէսէն ետք տողանցք մինչեւ Սքուար Վէրտօն, Մոնիման Մոպիլ, ուր պիտի դրուի ծաղկեպսակ մը :

ՊՈՐՏՕ

Այս Կիրակի ժամը 15·30ին, Ալոլք – Սոլֆերինօ սրահը, 235 Րիւ Մունէյրա : *Կենդանի պատկեր՝ Կոմիտասի վերջին դիշերը :*

Պատշաճ գեղարուեստական յայտագիր:

ՇԱԻԻԼ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 21ին տեղւոյն քաղաքապետարանի սրահին մէջ : Մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն :

Կը նախագահէ՝
ԶԱՒԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Կը խօսի
ԽԱԶԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Շաւիլի դպրոցի աշակերտները իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն երգերով եւ արտասանութիւններով :

Մեներգ՝ Օր. Ա. ողիկ Քէօսէեան :

◆◆◆

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՊԱՏԱՐԱԳ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ, (24 *Ապրիլ*) *.— Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ : Պատարագող* Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէքեան, *Սէն Լուի եկեղեցին, Րիւ Սօ (Փլաս Կորնէյ) ժամը* 9–11, *յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ Թափորով :*

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ երեկոյեան ժամը 20·45*ին,* Սալ տէ Քօնկէռ (*Թաղապետարանի կից*), *ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու : Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ :*

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՎ ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ

2 *Օր Մոսկուա* 15 *օր Երեւան*

Մեկնում 26 Օգոստոս, վերադարձ 12 Սեպտեմբեր
Հայաստան այցելելու լաւագոյն թուականը :

Կազմակերպիչ՝ ՎԵՐ. Յ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

Այժմէն արձանագրուեցէք այս հաճելի եւ մատչելի ճամբորդութեան համար :

Գին 2080 փրանք մէկ անձի համար

Դիմել կազմակերպիչի հասցէին
PASTEUR ARTHUR HELVADJIAN
6, Place de la Rotonde — ST - JÉROME — MARSEILLE - 13e
Tél. : 62-85-10 C. C. P. 914-04 Marseille

ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ԱՌԻԹ ԽԱՆՈՒԹԻ ԿԱՄ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՏԷՐ ԸԼԼԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԾԱԽՈՒ Է

ՀԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ՇԷՆՔԻ ՄԸ ՄԷՋ

Ներկայիս կը մնայ միայն երեք խանութ եւ եօթը բնակարան (1, 2 *եւ* 3 *սենեակ*) *պարապ կամ վարձուած վիճակի մէջ :*

6 ՀԱԶԱՐԷՆ 40 ՀԱԶԱՐ ՖՐԱՆՔ

Վճարման դիւրութիւն :
Տասը տարուան վրայ :

ԴԻՄԵԼ՝ Հինգշաբթի կէսօրէ ետք
TROIS ETOILES
14, Rue Guénot — Métro Nation ou Boulets-Montreuil

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
22
ԱՊՐԻԼ
JEUDI
22 AVRIL
1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10289

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — Nº 10.289

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅՈՅՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱՔՍՈՒՄԸ

ԵՒ ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՐՑԸ

Մինչ Մակարիոսի կառավարութիւնը վերջ դրած է այն պաշարման որու են– թարկած էր Նիկոսիոյ Թրքական Թաղամասը, Անգարայի կառավարութիւնը կը շարունակէ արտաքսել Պոլսոյ եւ Իզմիրի Յոյները: Քոմպա դիտել կուտայ թէ Նիկոսիոյ կառավարութեան որոշումը ոչ մէկ կերպով կ'արդարացնէ Թրքական կառավարութեան ձեռք առած միջոցը ինչ կը վերաբերի Թուրքիա ապրող Յոյներուն: Ֆրանսական օրաթերթը կը շեշտէ նոյնիսկ թէ Անգարայի հակամիջոցը կը համապատասխանէ ընդունիլ, գոնէ արտաքնապէս թէ Կիպրոսը յունական կղզի է, քանի որ Անգարա Աթէնքէն վրէժ կ'առնէ, Նիկոսիոյ ձեռք առած միջոցներուն ի պատասխան: Այս ձեւով կ'աւելցնէ միշտ Քոմպա, Անգարա օրինականացուցած է խնդիրը ինչ որ փոքր յաջողութիւն մը չէ Յոյներուն համար: Բայց 12 հազար Յոյներ պիտի վճարեն Թուրք կառավարութեան անզօր կատաղութիւնը, եթէ Աթէնք ալ նոյն ձեւով վարուէր, կրնար արտաքսել Հռոդոս եւ Թրակիա ապրող Թուրքերը: Յոյներու նախորդ արտաքսման առեն, Աթէնքի կառավարութիւնը մերժեց դիմել նման փոխվրէժի մը:

Անգարայի ներքին նախարարի յայտարարութեան համաձայն, բոլոր Յոյները, նոյնիսկ Թուրքերու հետ ամուսնացած կամ տարիքոտ պիտի արտաքսուին, առանց բացառութեան:

Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, Թուրք կառավարութիւնը նախարարաց խորհուրդի մը ընթացքին, որոշած է նաեւ յոյն օրթոտոքս պատրիարքութեան քննութիւն մը, զոր պիտի ստանձնեն Ներքին եւ Ելմտական նախարարութիւնները: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Արտաքին նախարարութեան բանբերը Սօյսալ յայտարարած է թէ Նիկոսիոյ Թրքական Թաղամասին պաշարումը հաւաքական պատիժ մըն է Թուրքերուն դէմ, աւելցնելով որ «մարդկութեան դէմ ոճիր մըն է որ միայն պատերազմի առեն գործուած է նացիներու կողմէ եւ Հալատաքննութեան առեն, Միջին դարուն» (հաւանաբար մարդը իր երկրին պատմութիւնը չէ կարդացած...):

Ամէն պարագայի մէջ, Թուրք կառավարութեան որոշումով Յոյներու արտաքսումը պատճառ կը դառնայ որ ընդհատուին այն հետազօտական խօսակցութիւնները որոնք տեղի կ'ունենային Նիկոսիա, Թուրքերու եւ Յոյներու միջեւ: Աթէնքի շրջանակներու մէջ, կը հաստատուի որ Յունաստան որեւէ կատարուած իրողութիւն պիտի չընդունի եւ պիտի չէզոքացնէ Թրքական գրգռութիւնները, ըլլան անոնք Յոյներու արտաքսման կամ Տիեզերական Պատրիարքութեան վերաբերեալ կամ Կիպրոսի մէջ իսկ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԵԱՆ Քիւրտիստանի մէջ բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենան: Իրաքեան բանակի հինգ զօրաբաժիններ, օդանաւերու օժանդակութեամբ յարձակած են Քիւրտերու վրայ: Պաղտատ ոչ մէկ պաշտօնական լուր կուտայ այս մասին:

ՖՐԱՆՍԱ ՈՐՈՇԵՑ չմասնակցիլ Օթագի (Հարաւ. Արեւելեան Ասիոյ Ուխտ) նախարարաց խորհուրդին, որ պիտի գումարուի Լոնտոն Մայիս 3էն 5:

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

ՆԵՐԿԱՅ Կ'ԸԼԼԱՆ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու Միութիւնը մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած էր Երեքշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 5էն 8, հրաւիրուած էին այդ ասուլիսին Ֆրանսացի, օտար եւ հայ լրագրողներ եւ անձնաւորութիւններ: Ներկայ էին մօտաւորապէս 35 հոգի: Բացի Հայերէ, հրաւէրին պատասխանած էին Մարք Վալէ, եւ Ֆիլիփ Սէն – Ռոպէր Քոմպա օրաթերթէն, Արրա Պերնար (Լա Քրուա), Ֆրանս Փրէսէն Ռենէ, Արման Կասփար Փրէօվ ենֆորմասիոն, Քարիթաթոս (յունական դեսպանատան մամուլի կցորդ), Փիսով Պուլկար մամուլի գործակալութենէն, Ճուռովիչ նախկին Եուկոսլաւ նախարար, ինչպէս նաեւ Թուրք չորս լրագրողներ, որոնք հակառակ անոր որ չէին հրաւիրուած, ինչպէս տեղեկացուցին կազմակերպիչները, սակայն լսած ըլլալով, եկած էին եւ արտօնութիւն խնդրած ներկայ գտնուելու ասուլիսին: Կազմակերպիչները ընթառաջ երթալով իրենց խնդրանքին արտօնած էին ներկայ գտնուիլ: Փարիզի դեսպանատան մամուլի կցորդ Թիւկալ եւ Տիկին Քիւմարի, Անատոլու մամուլի գործակալութենէն, Թոփալաք եւ Փերման (Միլլիյէթ):

Ասուլիսի բացումը կատարեց Ռազմիկներու նախագահ՝ Պ. Վահրամ Պարկեր – ճեան որ կարդաց Ֆրանսերէն յուշագիր մը, աւելի ճիշդ պատմականը ըրաւ 1915ի ջարդերուն ծրագրուած 1909էն ի վեր եւ ուր զոհ գացին մէկուկէս միլիոն Հայեր: Մօտաւորապէս 250.000 Հայեր հաստատուած Ֆրանսայի մէջ, ինչպէս նաեւ դաղթական երկիրներու մէջ ցրուած Հայեր, կը պատրաստուին ոգեկոչել 1915 Ապրիլ 24ը՝ 50րդ տարեդարձը այդ ջարդերուն: Վերջացնելէ առաջ նախագահը խօսքը ուղղեց Թրքական մամուլի ներկայացուցիչներուն շեշտելով որ Հայերը ոչ մէկ հատուցում ստացած են ցարդ եւ պահանջ ունին Թուրքերէն: Կառավարութիւնները կուգան եւ կ'երթան, սակայն մեր Դատը մնացած է անլոյծ:

Եղան քանի մը հարցումներ եւ ներկաները հիւրասիրուեցան խմիչքով ուր սկըսան խօսակցութիւնները:

Ձեռնարկը անշուշտ գովելի էր, սակայն չկար ձեռնհասութիւն, կարելի էր աւելի լաւ կազմակերպել եւ պահացում տալ բոլորին մանրամասն բացատրութիւններ տալով: Ինչո՞ւ ասուլիսը կազմակերպել ժամը 17էն 20 եւ ոչ որոշուած ժամու մը, ուր բոլոր հրաւիրեալները ներկայ ըլլան, հիւրասիրութիւն չէր կազմակերպուածը այլ պարզապէս ասուլիս: Հրաւիրեալներ եղան որոնք ներկայ չեղան պաշտօնական մասին, այլ միայն մասնակցեցան խմիչքի սեղանին շուրջի խօսակցութեանց:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԵԳԻՊՏՈՍ

Այս ՇԱԲԱԹ *(Ապրիլ 24) ժամը 4ին համաժողովրդային սգահանդէս Կուլհուրիէ սրահին մէջ:*

ԿԻՐԱԿԻ, *առաւօտեան ժամը 8.30ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, պատարագիչ եւ քարոզիչ Մաշրէք արք. Սիրունեան: Կը մասնակցին Ռափայէլ Եպիսկ. Պայեան եւ Վերապատուելի Վահան Թութիկեան:*

Ժամը 11.30ին հանդիսաւոր բացում 1915ի հայ նահատակաց Յուշարձանին:

Ժամը 12.30ին թափօրով այցելութիւն եւ ծաղկեպսակի զետեղում Եգիպտոսի անծանօթ զինուորի շիրիմին, առաջնորդութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն: Կիրակի իրիկուն ժամը 7ին հայ կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ Ռափայէլ Եպիսկ. Պայեան, կը քարոզէ Հ. Փրիսքօ:

Օ Ր Ը Օ Ր Ի Ն

ՈՒՐԻՇԻՆ ՄԵՂՔԸ ՉԱՌՆԵՆՔ

Աշխարհականը լուր ղրկեց հոգեւորականին.

— Յաջորդ անգամ, հոգեհանգիստի կամ յուղարկաւորութեան առեն, Յովհաննու Աւետարանին մէջ մի՛ կարդար «եթէ ոք զիս *պաշտեսցէ*», այլ «*պաշտիցէ*...»:

Հոգեւորականը լուր ղրկեց աշխարհականին.

— Աշխարհականները թող մեր գործին չխառնուին... Մենք ինչպէս ուզենք այնպէս կը կարդանք՝ Աւետարանն ալ, Յայսմաւուրքն ալ, մնացեալներն ալ...

Աշխարհականը նորէն լուր ղրկեց հոգեւորականին.

— Անանկ բան չկայ... Ձեր ուզածին կամ ձեր գիտցածին պէս պիտի չկարդաք... Հայոց ազգին աստուածաստեղծ, աստուածաձիր, աստուածաշնչաց եւ աստուածահրաշ լեզուին տէրը դուք չէք:

Հոգեւորականը նորէն լուր ղրկեց աշխարհականին.

— «Պաշտեսցէ» գրուած էր...

Աշխարհականը նորէն լուր ղրկեց հոգեւորականին.

— Ո՛չ, իմ աչքերս փոխ տամ, անոնցմով կարդա՛... գրուած է «*Պաշտիցէ*»:

Այս երրորդ «հեռագրին» վրայ, հոգեւորականը գլուխը առաւ գնաց, կարծեմ, հոն, ուր Ապառնիին եւ Ստորադասականին տարբերութիւնը գիտնաս չգիտնաս, շաբաթականէդ կուտ չի պակսիր:

×

Ուրիշ օր մըն ալ խմբագիրը լուր ղրկեց բանաստեղծին.

— Խորհուրդ կուտամ որ ձեր քերթուածներէն դուրս վռնտէք թուրքերէն բառերը...

Բանաստեղծը, ճացախուտ տեսակէն մէկը, լուր ղրկեց խմբագրին:

— Վա՛յ, մուկե՞րն ալ ապուխտէ բան կը հասկնան եղեր... Ջա՛փդ գիտցի՛ր, մարդ Աստուծոյ եւ ինծի դաս տալէ առաջ կօշիկդ կապէ... Բանաստեղծը իր մուսային գիրքն է եւ անոր հրամաններով կը քերթէ... «Թուրքերէն բառ գործածէ» հրամայէ, թուրքերէն բառ կը գործածէ «չինարէնէն օգտուէ բսէ» չինարէնէն կ'օգտուի... կը պաղատի՛մ, ձեզի – պէսները մեզի – պէսներուն գործերուն թող չխառնուին...

Խմբագիրը կօշիկին կապերը կապեց եւ նորէն լուր ղրկեց բանաստեղծին.

— Մուսայիդ խե՛րը տեսնես... ես աչք չունիմ անոր... իմ ըսելիքս աս էր — Հայոց ազգին լուսափայլ ու լուսագեղ, լուսափառ ու լուսակարկաչ, գեղապանծ ու գեղահրաշ, արփիափայլ ու նանան – չագեղ լեզուն ուրիշ լեզուներու օգնութեան պէտք չունի, երբ միտքը դնէ բանաստեղծութիւն գրել... Աղքատախնամի նպաստին կարօտ չէ...

Այս երկրորդ «հեռագրին» վրայ, բանաստեղծը քիթը կախեց եւ ա՛լ բարեւ չտուաւ «ապուխտէն ալ բան հասկցող մուկ»ին:

×

Ուրիշ անգամ մը, նախկին աշակերտը լուր ղրկեց իր նախկին վարժուհիին.

— Օրիո՛րդ, «Ապարանջան» թերթին մէջ ձեր ստորագրած սիրային պատմութիւնը կարդացի... Կը ներէք համարձակութեանս, բայց դիտել տամ ձեզի որ ձեր մշակած լեզուն շատ աննման է... Այսինքն, թանապուր մըն է, որուն մէջ կայ թրքական կորկոտ, ֆրանսական կաթ եւ հայկական աննուխ...

Վարժուհին, մազն ալ կարն, խելքն ալ կարն տեսակէն, լուր ղրկեց նախկին աշակերտին.

— Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ... Սատո՛ր նաջեցէք մէյ մը... հաւկիթէն ելեր, կնեպին չի հաւնիր... Դուն ո՞վ ես որ ինծի հայերէն պիտի սորվեցնես... Լռէ:

Նախկին աշակերտը լուր ղրկեց նախկին վարժուհիին.

— Օրիո՛րդ, Հայոց փառահեղ ու բարեփառ, գետափառ ու քաջափառ, պերճափայլ ու պայծառափայլ լեզուն պէտք չունի ուրիշ լեզուներու միջնորդութեան՝ տղայ, աղջիկ իրարու հետ նշանելու կամ կարգելու համար...

Այս երկրորդ «հեռագրին» վրայ, Օրիորդը վիրաւորուեցաւ եւ սկսաւ ա՛լ երեսը չնայիլ իր նախկին աշակերտին՝ ոչ ժամուն դուռը, ո՛չ ալ «աննախընթաց»ին մէջ:

×

Ո՞վ գիտէ ուրիշ ի՛նչ հեղինակաւոր մարդիկ ի՛նչ բարեմիտ խորհուրդներ տուած են իրենց շուրջիններուն, որպէսզի հայերէնին վրայ գուրգուրան եւ թոյլ չտան որ ան հարբուխ առնէ, հիւանդանայ անկողին իյնայ եւ մեռնի սրտասահմանի մէջ:

Եւ ո՞վ գիտէ ի՛նչ յանդիմանութիւններ լսած են:

Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ վախ մը կը ճանկռտէ հոգիս: Միտքս:

— Եթէ, այս օրերս, Թուրքերը ելլեն մեր երեսին պոռան — *Զավալլը* Հայեր, ունեցածնիդ չէք կրնար պահել, ելեր էք մեզմէ հո՞ղ կը պահանջէք... Աստուած ձեզի լեզու մը տուեր է, իրա՛ւ գեղեցիկ լեզու մը, անո՛ր յարգը չէք գիտեր, ձեզի տրուելիք — հո՞ղերը տուող չկայ, սրխալ չհասկնաք — ինչպէս պիտի արժեցնէք... Հաւատացէ՞ք, իր մայրենի լեզուն իր ձեռքով ջարդուփշուր ընող ժողովուրդին ի՛նչ ալ տաս *հարամ* է...

Այո՛, եթէ Թուրքերը իրա՛ւ այս տեսակ մեղադրանք մը մեր երեսին նետեն, ի՞նչ պիտի պատասխանեն մեր հոգեւորականները, մեր բանաստեղծները, մեր վարժուհիները եւ մեր ազգի ազգի զրոց – բրոցները, որոնցմէ շատերը հայերէնին հետ կը խաղան, ինչպէս կը խաղան իրենց ժամացոյցին շղթային հետ: Փրթաւ՝ փրթաւ, որո՞ւն հոգը:

Եթէ մեզմէ գողցուած հողերը ետ պահանջել մեր արդար ու անյեղլի իրաւունքն է, մեզի ժառանգ ձգուած մեր աստուածառու լեզուն անեղծ պահելն ալ պէտք է ըլլայ մեր նուիրական պարտքը:

Թշնամին կրնայ հողդ ալ, ոսկիդ ալ ձեռքէդ առնել, բայց չի կրնար ձեռքէդ առնել լեզուդ, որ անկողոպտելի գանձ է:

Պայմանաւ որ չքնանաս: Կամ չթացիկնաս եւ ուրիշին լեզուն քու մայրենի լեզուէդ աւելի չսիրես:

Խոստովանինք որ մենք մեր մատներով է որ կը փորենք հայերէնի գերեզմանը Արտասահմանի մէջ:

Ուրիշին մեղքը չառնենք:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՄԱՌԸ ԵՒ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Զափազանց շատ են Մառի աշխատութիւնները (գրքեր ու յօդուածներ) հայագիտութեան շուրջ: Իմ կազմած « Հայ լեզուաբանական մատենագիտութեան » դեռ ոչ լրիւ աշխատութեան մէջ դրանց թիւն է 82: Մառի Մատուցած ծառայութիւնները հայագիտութեան ասպարէզում ես դասաւորում եւ ամփոփում եմ հետեւեալ ձեւով :

1) խալդաբանական գործեր·

Ամէնքս ալ գիտենք, որ Հայաստանը հնդեւրոպացի Հայերի գալուստից առաջ բնակուած էր մի այլ ժողովրդով : Այդ ժողովուրդը սովորութիւն է դարձել կոչել ուրարտացի կամ խալդ: Խալդերը թողել են մեզ երկու հարիւր արձանագրութիւն, որոնց ընթերցումը եւ թարգմանութիւնը պատկանում է անգլիացի բեւեռագէտ Սէյսին: Արձանագրութիւնները, թէեւ քանակով բաւական մեծ, բայց գիտութեան համար շատ նիւթ չեն տալիս, որովհետեւ նրանք բաղկացած են ընդհանրապէս 8 – 10 – 16 տողից : 2–3 տասնեակ տողանի արձանագրութիւնները շատ քիչ են :

Ամենամեծ արձանագրութեան վերծանումը պատկանում է Մառին :

Երբ Ռուսները գրաւեցին Վանը (1915) Մառը շտապեց Վան՝ իր աշակերտ եւ օգնական Օրբելու հետ պեղումներ կատարելու եւ նորանոր արձանագրութիւններ երեւան հանելու: Մառը գտնում է դաշտում մի հսկայական մեծութեամբ մաքուր սրբատաշ քար, վրան ոչ մի տառ, ոչ մի գիծ : Դաշտի միջին պառկած այսպիսի մի սրբատաշ քարի գոյութիւնը բոլորովին այնտեղի էր: Մառը գուշակեց, որ դրա տակի երեսը անպատճառ մի կարեւոր արձանագրութիւն պիտի լինի: Պէտք էր շուռ տալ: Բայց ոչ մի միջոց չկար· ոչ մեքենայ, ոչ լծակ ոչ նոյնիսկ սայլ այդ հեռաւոր դաշտի մէջ: Մառը հաւաքուած բազմութեան առաջարկեց· « Ով որ այս քարը կարողանայ շուռ տալ, ինձանից մի լաւ պարգեւ կը ստանայ»: Մի գիւղացի դուրս եկաւ : Բահով ու բրիչով նա փորեց պառկած քարի մի կողքի հողը, քարը կորցրեց հաւասարակշռութիւնը եւ տակին բացուած փոսի մէջ շուռ եկաւ : Ես չեմ կարող նկարագրել Մառի զգացած ուրախութիւնը, նա ողջագուրեց գիւղացուն եւ մի ոսկի նուիրեց: Նրանք գտան մի մեծ խալդական արձանագրութիւն, ամենամեծը մինչեւ այն ժամանակ գտնուածներից, ամբողջ չորս հարիւր տող: Մառը այդ արձանագրութեան լուսանկարն առաւ, հետը բերաւ Ռուսաստան, ուր վերծանելով՝ թարգմանութեամբ միասին հրատարակեց առանձին գրքով: Այսպիսի մեծ արձանագրութիւն թերեւս ապագայում էլ չգտնուի, Մառի անունը կը մնայ յաւիտենապէս կենդանի խալդագիտութեան մէջ :

2) Արձանագրութիւն·

«Վան – Տոսպ» թերթում, որ այն թուերին վանեցի մտաւորականները հրատարակում էին Տփղիսում, ես կարդացել եմ մի այլ արձանագրութեան գիւտի մասին, որի պատմութիւնը շատ հետաքրքրական է :

Հին Հայերը սքանչելի վարպետներ էին մանրանկարչութեան եւ փորագրութեան մէջ, նրանց թողած ձեռագրերի մէջ հիանալի են ճակատագրերը, խորանագրերը, լուսանցագրերը եւ գլխատառերը՝ թռչնագիր, ձկնագիր, մարդագիր եւայլն իրենց մանրակրկիտ ճարպիկ յօրինուածով, հիւսուածքի նրբութեամբ եւ գոյների սխանչելի խառնուրդով, փայլով ու դիմացկունութեամբ : Սքանչելի են նաեւ արձանագրութիւնների եւ յատկապէս խաչքարերի վրայ եղած փորագրութիւնները՝ իրենց հիւսուածքի նրբութեամբ եւ փորուածքի մաքրութեամբ: Բայց երբ մանրանկարչութիւնից անցնում ենք բուն նկարներին, հարցը փոխւում է: Հայերը թոյլ են պատկերների նկարչութեան մէջ, ընդհանրապէս պակասում է նրանց հեռաւորութեան համաչափութիւնը (փերսփեկթիւը): Աւելի վատ է, երբ փորագրութիւններից անցնում ենք արձանագրութեան : Այստեղ Հայերը ոչինչ կամ գրեթէ ոչինչ չունեն : Արդեօք արձանները մահմետական շրջանում իբրեւ կռապաշտութեան նշան ջնջուեցի՞ն, խորտակուեցի՞ն Արաբների, Պարսիկների, Թուրքերի, Քրտերի ձեռքով: Իրողութիւնն այն է, որ մենք այժմ հին Հայերից մնացած ոչ մի արձան չունենք : Մի երկու կտոր բան, որ վերջին ժամանակներում գտնուեցին, աւելի լաւ էր չգտնուէին, այնքան անարժան են նրանք արուեստին :

Բախտաւոր բացառութիւն կազմեց այստեղ Բագրատունեաց թագաւոր Գագիկ Ա.ի ամբողջական արձանը, որ Անիում պեղման ժամանակ երեւան հանեց դարձեալ Մառը: Գագիկը (թագաւորել է 990 – 1020 թուին) կանգնած է ամբողջ հասակով, հագին ունի արաբական խալաթ, գլխին արաբական փաթթոց: Յաւալի է, որ նա հայկական շրջազգեստով չի ներկայացած : Դրանով մենք զրկուած ենք իմանալուց, թէ ինչ ձեւ ունէր արքայական տարազը: Բայց Գագիկը անշուշտ ուզում էր պարծենալ իր այդ հագուստով որ իր հանդիսաւոր օրերի եւ մեծ ընդունելութիւնների տարազն էր :

Ա. Համաշխարհային պատերազմի ծանր օրերին այս արձանն էլ ջարդուփշուր եղաւ, որովհետեւ, ինչպէս ասացինք, մահմետականութիւնը չի հանդուրժում արձանների գոյութիւնը : Բայց արձանի լուսանկարը, նրանով կազմուած նոյնիսկ բաց նամակներ շատ կան :

3) Ճարտարապետութիւն·

Հիանալի են հին Հայոց ճարտարապետական մնացորդները: Հայոց կառուցած շէնքերը նշանաւոր չեն իրենց մեծութեամբ, հսկայ կառուցուածքով ու արտաքին շքեղութեամբ, բայց դրա փոխարէն նրանք նշանաւոր են նիւթի ամրութեամբ եւ ներքին կերտուածքի բազմազանութեամբ եւ արուեստով: Ասորեստանցիք ու բաբելացիք քար գործածել չգիտէին· Հայերը՝ ընդհակառակն, եթէ նոյնիսկ անտառի մէջ տուն շինէին, փայտից չէին շինի, այլ քարից: Սքանչելի էր Հայոց գործածած կիրը, որով շաղախուած քարերը, յաճախ երկաթէ ձողերով ամրացած, այնպիսի դիմացկունութիւն էին տալիս շէնքերին, որ նրանք յաջողութեամբ դիմադրում էին բնութեան արհաւիրքներին և թէ մարդկանց աւերներին: Անիում մինչեւ հիմա էլ կան կիսախուլ, կիսակործան պարիսպներ, բայց ամբողջ պատն իր մէջ անվթար կանգնած է անդունդի գլխին, չի տապալւում :

Հայ ճարտարապետութիւնը այնպէս նշանաւոր է եղել, որ լեհացի մի գիտնական (Ստրժիգովսկի) նոյնիսկ երկնեց այն միտքը, թէ՝ հայ ճարտարապետութիւնը մայրն է արաբական, բիւզանդական ու գոթական ճարտարապետութեանց, որոնք նրանից են ծագել կամ զարգացել :

Հայ ճարտարապետութեան մէջ երեւան եկած գեղեցիկ նորութիւն էր կլոր շէնքի ձեւը, սրա ամէնից գեղեցիկ օրինակը տալիս է Զուարթնոց եկեղեցին, որ շինել է Ներսէս Գ. Շինող կաթողիկոսը՝ 9 տարուայ ընթացքում, 643 – 652 թ.: Այս եկեղեցին այժմ աւերակ է, պեղումը կատարեց Խաչիկ վրդ. Դադեանը, իսկ աւերակների մնացորդների ենթադրութեամբ թղթի վրայ վերակառուցեց ճարտարապետ ողբ. Թ. Թորամանեանը: Ոչ ոք չընդունեց Թորամանեանի գաղափարը· նշանաւոր համալսարանաւարտ ճարտարապետները ծաղրի ենթարկեցին այդ ինքնուս գիտնականին· այնքան տարօրինակ եւ անսովոր էր հայ ճարտարապետութեան մէջ կլոր շէնքի գաղափարը : Մառն էր դարձեալ, որ լուծեց հարցը դրական կերպով : Նա Անիում պեղումներ կատարելով երեւան հանեց Գագկաշէն եկեղեցին ճիշդ այն ձեւով ու յատակածով, ինչպէս Զուարթնոցն էր եւ հաստատեց կլոր եկեղեցու գոյութիւնը հայ ճարտարապետութեան մէջ:

4· Բանասիրութիւն·

Բազմաթիւ են Մառի բանասիրական գործերը բայց ես չեմ խօսելու նրանց մասին ընդհանրապէս: Ես կանգ պիտի առնեմ Վարդան Արեւելցու առակների ուսումնասիրութեան մի կէտի վրայ միայն: Հայ գրականութեան առաջին գործը Աստուածաշունչն է· սա թարգմանութիւն է՝ նախ ասորերէնից, յետոյ յունարէնից: Թարգմանութիւն է նաեւ Ե. դարից մեզ հասած գործերի ամենամեծ մասը: Այնպէս որ, մի եւրոպացի հայագէտ ասել է հին Հայոց համար· « Հայերը անխոնջ թարգմանիչներ են »:

Մառն ասում էր իր՝ Վարդանի առակների ուսումնասիրութեան սկզբում· Ամէն անգամ, որ գտնւում է մի գիրք հայերէն եւ մի օտար լեզուով, իսկոյն եզրակացնում են, թէ հայերէնը թարգմանութիւն է: Վարդանի առակները կան թէ հայերէն եւ թէ արաբերէն : Պիտի ապացուցանեմ, որ արաբերէնն է թարգմանուած հայերէնից եւ ոչ թէ հայերէնը թարգմանուած արաբերէնից :

Իր կարծիքը Մառը յաջողութեամբ հաստատում է, դրանով միաժամանակ նա հաստատում է, որ Հայերը ստացողի, թարգմանիչի երկրորդական դերում չեն միշտ, այլ նաեւ վարպետի եւ ուսուցչի :

Իմ նպատակը չէր երկար կանգ առնել Մառի այսօրինակ գործերի վրայ· դա իմ կոչումից եւ մասնագիտութիւնից դուրս է· ես խօսեցի, որովհետեւ ինձանից առաջ խօսող ու գրող հեղինակների մօտ չտեսայ այս կէտերի մասին յիշատակութիւն կամ ակնարկութիւն, բայց այս կէտերը ամէնից աւելի կարեւոր են իմ կարծիքով վեր հանելու համար Մառի խոշոր ծառայութիւնը հայագիտութեան եւ հայագիտութեան հետ ընդհանուր գիտութեան ասպարէզում :

Ցարական շրջանում Հայերը արմեաշկա էին, անյայտ, աննշան, արհամարհուած մի ժողովուրդ: Մառն իր աշխատութիւններով, Անիում կատարած իր պեղումներով երեւան հանած հնագիտական նորանոր նիւթերով հաստատեց ու գրականօրէն ապացուցեց, որ Հայերը արհամարհելի մի ցեղ չեն, այլ յառաջադէմ, ուսումնասէր, կուլտուրական մի տարր, որ դիմագրելով դարերի ծանրութեան ու արհաւիրքներին, կան ու շարունակում են իրենց գոյութիւնը, մինչդեռ իրենց տարեկից բոլոր միւս ժողովուրդները (Ասորեստանցիք, Բաբելացիք, Կապադովկիցիք, Փռիւգեցիք, Հաթեր, Մարեր, Խալդեր, Ելամացիք, Ալուաններ եւ նոյնիսկ Ասորիներ) ջնջուել են պատմութիւնից: Հայերը իրենց հարեւան ու եղբայրակից Վրացոց հետ, իբրեւ աչքերի երկու բիբ, կողք կողքի, սիրտ սրտի, ու ձեռք ձեռքի ապրում են մինչեւ այժմ իբր բացառութիւն ազգերի ու ժողովուրդների այն համայնական կորուստի մէջ, եւ կը մնան...

ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱ

ԿԱՐՕՏ

« Ախ, ինչքան զզուելի ես դու, — մըտածում էր Շաւարշեանը, — ինչքան վընասակար տիպ ես: Ոչնչութիւն ես դու, բայց վտանգաւոր ես, որովհետեւ վերեւում հովանաւորներ եւ ներքեւում հետեւորդներ ունես ...»:

— Ինչ ուզում էք, մտածէք իմ մասին, բայց իմ կարծիքով մենք էսօր էլ պիտի էնպէս ծառայենք յեղափոխութեանը, ինչպէս 1919 թուականին էինք ծառայում, — շարունակում էր Ծամերեանը : — որ ոչ մի Առաքել Էլոյեան իր հէքեաթներով չխաբի մեզ ..

Շատ էք խօսում ձեր ծառայութիւններից, ընկեր Ծամիրեան, — միջամտեց երիտասարդ ; մարմնեղ քննիչը, բարեհոգի ժպիտն աչքերում, — շատ էք խօսում ձեր ծառայութիւնների ու չեկիստական բնազդի մասին, կարծես թէ իսկապէս յեղափոխութիւնը դուք մենակ ձեր ուսերին էք տարել, մեր երիտասարդ լինելն էլ մեր երեսով էք տալիս : Իսկ կուսակցական ձեր տոմսի մէջ ինչո՞ւ է նշուած 1922 թուականը ...

Հայկազ Շաւարշեանը զանգահարեց սաստելու երիտասարդին, նկատել տուեց, որ դա այսօրուայ քննութեան խնդրին չի վերաբերում, որ հարկ չկայ շեղուել նիւթից :

— Չէ, որ հարցնում է, պատասխանեց, — ասաց Ծամերեանը, — շատերը գիտեն, թէ դա ինչ պատմութիւն է, իրեն՝ Լաւրենտիին էլ յայտնի է էդ պատմութիւնը: 1910 թուին Բելովգարդեյցիների շրջապատման մէջ ընկայ իմ տղաների հետ: Շորերս փոխեցի, գրիմ արի, տոմսս էլ թաքցրի, որ շրջապատումից դուրս գանք: Խնդիրս կատարեցի, յետոյ որ վերադարձանք, տոմսս չգտայ, ու էդպէս մեխանիկօրէն դուրս մնացի, մինչեւ 1922ը: Դրանից յետոյ տնտեսական աշխատանքի ճակատումն էի: Նախանցեալ տարի Լաւրենտին կանչեց անձամբ իր մօտ ու հրամայեց, որ էլի չեկիստական աշխատանքի վերադառնամ :

Դու դեռ պէտք ես յեղափոխութեան շահերին, Ծամերեան, ասում է, հիմի Հայաստանում քու կարիքն ունենք: Պէտք է Հայաստան ուղարկենք քեզ հակայեղափոխութեան դէմ պայքարելու: Էսպէս է պատմութիւնը: Դրանով դու ինձ չես վարկաբեկի, ում որ պէտք է, ինձ լաւ է ճանաչում : Դու Առաքել Էլոյեանի գործից խօսի: Ասա թէ ո՞նց ես անմեղացրել, մաքուր ալա ես դարձրել Դաշնակցական խմբապետին ...

Երիտասարդ քննիչն էլ բորբոքուեց : Ուզում էր պատասխանել նրան, նախագահը թոյլ չտուեց: Վիրաւորուած՝ երիտասարդը նստեց, շողացող ճակատը յենելով ձախ ձեռքի բռունցքին : Երեւում էր, որ Հայկազ Շաւարշեանը սիրում է նրան : Սիրում էր ու խնայում: Նայում էր նրան փաղաքշող հայեացքով ու մտածում. « Դեռ շատ բան չգիտես դու, սիրելիս, այդպէս բորբոքուելով չես էլ իմանայ: Չգիտես դու, որ Ծամերեանը երբեք չեկիստ չի եղել այն տարիներին, եղել է միայն վարձկան, այն էլ երկու տէրերի: Չգիտես, որ այդ բանի ապացոյցները փակուած են մի դարակում, որի բանալիներն իր գրպանում պահողն էլ հէնց հովանաւորում է նրան: Եւ այդ հովանաւորը աւելի ուժեղ է, քան ես ու դու միասին : Շատ բաներ դեռ չգիտես դու, սիրելիս ...»:

Քիչ յետոյ երիտասարդ քննիչը կրկին ոտքի կանգնեց ու յարձակուեց Ծամերեանի վրայ :

Նախագահը խիստ սաստեց նրան :

— Ճիշդ չէք պահում ձեզ : Ճիշդ չէք պահում :

— Ի՞նչ ես աքլորանում, տօ, — պատասխանեց Ծամերեանը երիտասարդին :

Վէճը խիստ սաստկացաւ : Առաքել Էլոյեանի անունն արտասանուեց հազար անգամ՝ բարակ ու սուր, հաստ ու խռպոտ ձայներով, բարձր ու ցածր ելեւէջներով՝ Առաքել Էլոյեան, Էլոյեան Առաքել, Էլոյեան, Էլոյեան, Էլոյեան ...:

Արչօ Ծամերեանը մենակ մնաց: Բայց նա հաւատաց, որ կողմնակիցներ այն մարդկանց մէջ, որոնք լուռ մնացին Կոլեգիայի նիստի եզրակացութիւնն էր, որ Առաքել Էլոյեանի Թուրքիա գնալ ու վերադառնալը որեւէ քաղաքական նպատակ չի հետապնդել, որ Առաքել Էլոյեանը, որեւէ կապ չի ունեցել որեւէ քաղաքական խմբակցութեան հետ, որ Թուրքական Հանրապետութեան արտաքին գործերի նախարարութեան պաշտօնեա Նոտայի մէջ եղած մեղադրանքներն Առաքել Էլոյեանի նկատմամբ՝ չեն հաստատւում: Որոշուեց այդպէս էլ գրել Անդրկովկասեան պետքաղվարչութեան ուղարկելով այնտեղ քննութեան բոլոր նիւթերը :

— Առարկողներ կա՞ն այսպիսի ձեւակերպումների դէմ, — հարցրեց Հայկ Շաւարշեանը :

Առարկողներ չեղան :

Քիչ ուշացումով ոտքի կանգնեց Ա Ծամերեանը:

— Թոյլ տուէք ես մնում եմ յատուկ կարծիքի վրայ :— Ասաց նա:

— Մնացէք, — պատասխանեց Շաւարշեանն ու աւելացրեց, — խնդրեմ, մնացէք ձեր յատուկ կարծիքի վրայ :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(36 Շար.)

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

Դ.

ՎԱՀԱՆ ՀԻՒՍԻՍԵԱՆ.— Սքանչելի դէմք մը հայ ժողովուրդի հերոսական պատմութեան մէջ: Փոքր տարիքին մտնելով Հ.Յ. Դաշնակցութեան շարքերը, ինքզինքը նուիրեց ան իր շրջանի հայ երիտասարդութեան դաստիարակութեան եւ կազմակերպութեան: Իրեն գաղափարակից ընկերներու հետ, իր ծննդավայրին՝ Շապին Գարահիսարի մէջ հիմնեց լսարան, թատրոն, արհեստակցական միութիւններ եւ քարոզչական ու կրթական գործերով յաճախ այցելեց շրջակայ հայաբնակ գիւղերը: Դարձաւ բոլորին պաշտամունքի առարկան: Եւ երբ կեղեքումներն ու սպանութիւնները ծայր տուին, ձերբակալուելու համար առաջին փնտռուողներէն մէկը ինք եւ իր ընկերները եղան: Բոլորը մտան թաքստոց: Դահիճները, չկարենալով իր հետքը գտնել, ձերբակալեցին ծերունի հայրը՝ Նազարէթ Հիւսիսեանը եւ կախեցին Սեբաստիոյ մէջ: Բաժակը յորդեցաւ, երբ 1915 Յունիս 2 – 15ին, մէկ, անգամէն ծայր տուին ընդհարումները հայկական թաղին մէջ: Եւ ասիկա եղաւ հաւաքական ինքնապաշտպանութեան ազդանշանը: Բոլոր տուներէն սկսաւ կրակ տեղալ ոստիկաններուն վրայ: Վահանը անցաւ գործի: Հերոսները յարձակեցան բանտին վրայ, ուր սակայն ողջ մարդ չէին ձգած: Եւ այնուհետեւ, շուրջ հինգ հազար հոգիով բարձրացան բերդը, ուր սկսաւ կատաղի դիմադրութիւնը: Վահանին գործակիցներն էին անման Ղուկաս աղբարը, Գարակէօզեան եղբայրները եւ ուրիշներ, որոնք ղեկավարեցին ապստամբութիւնը ամբողջ 23 օր: Կռիւը ելք չունէր եւ ի վերջոյ թշնամին գրաւեց բերդը, ուր ծայր տուին ձերբակալութիւններն ու սպանութիւնները: Կիներն ու փոքրիկները քշեցին բերդէն վար եւ լեցուցին եկեղեցին, հոնկէ այլուր փոխադրելու համար: Բերդի գրաւման նախօրդ գիշերը, Վահան եւ ուրիշ 70ի չափ մարտիկներ, պաշարման շղթան ճեղքելով, շարունակեցին կռուիլ ամիսներով, մինչեւ որ բոլորովին սպառեցան եւ ինկան թշնամիի հարուածներուն տակ: Այս պատմական հերոսամարտի զոհերէն մէկն ալ եղաւ անմոռանալի Վահանը, որ նահատակուեցաւ 28 տարեկանին:

ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ.— Հերոսական դէմք մը Հայ Յեղափոխութեան պատմութեան մէջ եւ Հ.Յ. Դաշնակցութեան զինուորեալներէն մէկը, որ անմահացաւ իր բազմաթիւ յանդուգն նախաձեռնութիւններով, մանաւանդ իր ծննդավայրին՝ Ուրֆայի պատմական հերոսամարտի օրերուն, իբրեւ գլխաւոր ղեկավարը կռիւներուն: Գործած է ոչ միայն Ուրֆայի մէջ, այլեւ Հալէպ, Զէյթուն, Տիգրանակերտ եւ Սասուն: Եղած է յանդուգն ու ճարպիկ ահաբեկիչ, որ պատուհասած է փորձանք դարձած կամ իր ծրագիրները խանգարող բազմաթիւ Թուրքեր: Մեծ դեր ունեցաւ ան Ուրֆայի բնակչութեան սպառազինման մէջ եւ աներեւակայելի ու շատ վտանգաւոր հնարքներով յաջողեցաւ ձեռք անցընել զէնք ու զինամթերք մեծ քանակութեամբ: Իր խիզախութիւնը սահման չէ ճանչցած, այն եօթը տարիներու ընթացքին, որոնք յատկանշուեցան մէկը միւսէն հոյակապ իր քաջագործութիւններով: Եւ երբ տրուեցաւ ինքնապաշտպանութեան ազդանշանը 1915 Սեպտեմբեր 29ին, անձամբ հերոսը գտնուեցաւ կռիւներու առաջին գիծերուն վրայ եւ մինչեւ Հոկտեմբեր 26, հերոսամարտին վերջին օրը, կռուեցաւ քաջաբար եւ նոյնիսկ հիւանդանոցին մէջ, ուր մնաց կարճ ժամանակ մը, վիրաւորուած ըլլալուն պատճառով, վարեց ան կռիւները, գործակից ընկերներուն հետ խորհրդակցաբար: Եւ, հերոսամարտի վախճանին, արիւնաքամ եւ ուժասպառ, երբ տեսաւ որ պիտի իյնայ թշնամիին ձեռքը, գնդակով մը վերջ տուաւ իր թանկագին կեանքին եւ նահատակուեցաւ 30 տարեկանին:

ԳԷՈՐԳ ՎԻՇԱՊԵԱՆ.— Բուն անունով Սարգիս Քէչեան: Ծնած էր Կեսարիա եւ հոն ալ ստացած էր իր ուսումը: Առեւտրական գործով Իզմիր փոխադրուելով, այնտեղ կը մտնէ Հ.Յ. Դաշնակցութեան շարքերը եւ կը դառնայ քարոզիչը անոր գաղափարներուն եւ գործադրիչը անոր որոշումներուն: Հետապնդման ենթարկուելով, 1906ին կը յաջողի ապաստանիլ Եգիպտոս եւ ի բացակայութեան կը դատապարտուի ցմահ տաժանակիր աշխատանքի: Շատ չատերու հետ «Հիւրրիյէթ»ին կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, ուր կը լծուի ազգային հասարակական գործունէութեան: Աղէտի տարին, Կեսարիոյ բոլոր երեւելի Հայերուն եւ իր ընկերներուն հետ կը ձերբակալուի եւ հրէշային չարչարանքներու կ'ենթարկուի բանտին մէջ: Կը դատուի տեղւոյն պատերազմական ատեանին առջեւ եւ իր ընկերները փրկելու մտահոգութեամբ, իր վրայ կ'առնէ իր եւ անոնց դէմ բանաձեւուած բոլոր մեղադրանքները եւ կը դատապարտուի մահուան: Վճիռը կը գործադրուի կախաղանով, 1915 Յունիս 2ին եւ խիզախ յեղափոխականը կը նահատակուի 31 տարեկանին:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՊՕՅԱՃԵԱՆ.— Յեղափոխական աննկուն ղեկավար, որ եւ եղաւ Ս.Դ. Հնչակեան կուսակցութեան առաջին հիմնադիրներէն մէկը, 1888ին: Ունեցաւ փոթորկոտ գործունէութիւն մը այն բոլոր տարիներուն, երբ բռնապետի թաթը բանտ կամ աքսորավայր չէր նետած զինքը: Ինք եղաւ մէկը 1895ի Սասնոյ ապստամբութեան ղեկավարներէն, Միհրան Տամատեանի եւ Գէորգ Ջավուշի հետ: Այդ շրջանին ալ ձերբակալուելով ղրկուեցաւ Բաղէշի բանտը, ուր մնաց երկու տարի եւ դատապարտուեցաւ մահուան: Օտար միջամտութեամբ մահապատիժը փոխուեցաւ ցմահ բերդարգելութեան եւ արգելափակուեցաւ ափրիկեան Թարապլուսի մէջ: Յաջողեցաւ փախչիլ 1904ին, անցաւ Ֆրանսա եւ հոնկէ Ամերիկա: «Հիւրրիյէթ»ի վաղորդայնին վերադարձաւ Պոլիս եւ օսմանեան փարլամէնթի երեսփոխան ընտրուեցաւ Ատանայէն: Պոլիս թէ գաւառները, ուր ապրեցաւ մինչեւ իր մահը, ունեցաւ ան բեղուն գործունէութիւն, աշխատանքի բոլոր մարզերուն մէջ: Ճանչցուած էր ան նմանապէս Մուրատ կեղծանունով: Ծնած էր Հաճըն եւ նահատակուեցան 48 տարեկանին, կախաղան հանուելով 1915 Օգոստոս 24ին, Կեսարիոյ մէջ:

ՓԱՐԱՄԱԶ.— Այլ անուամբ Մատթէոս Սարգիսեան կամ Ռոստոմթոյի Համբարձում Գրիգոր՝ Փարամազ ծնած է Ղարապաղ եւ պատանեկան տարիքէն մտնելով Հնչակեան կուսակցութեան շարքերը, արագ վերելքով մը կը դառնայ անոր տիրական դէմքերէն մէկը: Մեծ դեր ունեցած է Վանի ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն եւ հայ-թաթարական ընդհարումներու շրջաններուն: Երկար տարիներով գործած է Կովկասի մէջ եւ ղեկավարած է հնչակեան մարմինները, մեծ ժողովրդականութիւն վայելելով ամենուրեք: Հնչակեան կուսակցութեան Քոնսթանցա գումարուած ընդհ. ժողովէն վերադարձած է Պոլիս, շատ չանցած, իր 19 գաղափարակից ընկերներուն հետ ձերբակալուելու եւ միշտ անոնց հետ կախաղան բարձրանալու համար Պոլիս, Պայազիտի հրապարակին վրայ, 1915 Յունիս 2–15ին: Նահատակուեցաւ ան շուրջ 40 տարեկանին: Յետագային հաստատուեցաւ, որ քսան նահատակներն ալ մատնուած էին իրենց ընկերներէն եւ այս պարագան գիտէին մահապարտները:

ՏՈՔԹ. ՊԷՆՆԷ ԹՈՐՈՍԵԱՆ.— Այլ անունով Պետրոս Մանուկեան: Մէկ ուրիշը՝ կախաղան բարձրացուցուած քսան հնչակեան նահատակներէն: Ծնած էր Հիւսէյնիկ (Խարբերդ), աւարտած էր «Եփրատ» գոլէճը 1903ին եւ ապա վկայուած էր Պէյրութի ամերիկեան համալսարանի բժշկական ճիւղէն: Ամերիկա անցնելով՝ կատարելագործած էր իր մասնագիտութիւնը եւ ապա վերադարձած էր Պոլիս, ուր ի գործ կը դնէր իր արուեստը, միաժամանակ գործօն մասնակցութիւն բերելով տեղւոյն ազգային-հասարակական կեանքին: Նահատակուեցաւ շուրջ 35 տարեկանին: Կախաղանին կատարէն Տոքթ. Պէննէի վերջին խօսքերը եղած են.— «Մի կախէք այս անմեղները, ես եմ բրած ամէն ինչ, զի՛ս կախեցէք... Մենք հոս քսան հոգի ենք, բայց գիտցէք, որ մեր ետեւէն քսան հազար ուրիշներ պիտի գան մեր վրէժը լուծելու ... Կեցցէ՛ Հայաստան»...

(Շար.)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան շարքերուն մէջ, ներկայիս, ներքին խուլ այլ վտանգաւոր պայքար մը տեղի կ'ունենայ: Համայնավար ուսանողներ ըմբոստացան կուսակցութեան ներկայ ղեկավարութեան դէմ, այն ամբաստանութեամբ, թէ շարքերուն մէջ միշտ ի զօրու կը մնան ստալինեան մտածելակերպն ու գործելակերպը:

Աւելի մեծ վտանգ մը կը սպառնայ համայնավար կուսակցութեան: «Չինական» հատուածը օր ըստ օրէ աւելի կը զօրանայ ոչ միայն կուսակցութեան ծիրին մէջ, այլեւ՝ դուրսը:

Բազմաթիւ ականաւոր համայնավարներ վտարուեցան կուսակցութենէն: Մաքրագործումը դեռ կը շարունակուի՝ լուռ բայց շարունակական ձեւով: Վտարուածներուն մէջ կան տեղական եւ շրջանային ղեկավարներ, տեսաբաններ, համայնավար քարոզչութեան մասնագէտներ ու մինչեւ իսկ «Հիւմանիթէի» նախկին խմբագիրներէն մէկը:

Վտարուած նախկին շարքայինները ներկայիս կազմած են նոր համախմբում մը՝ «Մարքս լենինեան շրջանակներու դաշնակցութիւնը» անունով: Կեդրոնատեղին առ այժմ կը գտնուի Մարսէյլ: Նոր համախմբումին անմիջական նպատակն է, համաձայն հրապարակ ելած իրենց առաջին յայտարարութեան, Ֆրանսայի մէջ կազմել չինական տեսակէտները պաշտպանող համայնավար նոր կուսակցութիւն մը:

Արդէն իսկ ամէն ամիս լոյս կը տեսնեն երեք օրգաններ — Լ'Իւմանիթէ Նուվէլ, Աւանկարտ, եւ Պիւլըթէն տէ Սերքլը Մարքսիսթ – Լենինիսթ:

Պրիւքսէլի ճամբով նիւթական լայն օժանդակութիւն կը ստանան թէ Թիրանայէն, թէ Փեքինէն:

Քատրերու պատրաստութեան համար երեքէն չորս շաբթուան ծրագրով դասընթացքներ հաստատուած են Ալպանիոյ եւ Չինաստանի մէջ:

Չինաստանի համայնավար կուսակցութիւնը մեծ աշխատանք կը տանի ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ Արեւմ. Եւրոպայի գրեթէ բոլոր համայնավար կուսակցութիւններուն մէջ, իր տեսակէտները պաշտպանող համախոհներ գտնելու եւ զանոնք պատկառելի ուժ մը դարձնելու առաջադրութեամբ:

Իտալիոյ համայնավար կուսակցութեան շարքերուն մէջ կարեւոր ուժ կը ներկայացնեն «չինական» խմբակցութիւնները եւ, Թոլիաթթիի յաջորդը՝ Լոնկօ մըտահոգուելու լուրջ պատճառներ ունի:

Թ. Ա. Թ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (214)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Գետին,— գոչեց Գրիգոր:

Հարիւր յիսուն զինուորները գետին պառկեցան:

Գրիգոր պատի մը քով քաշուեցաւ:

Գնդակները պատի մը գլուխներուն վրայէն անցան սուլելով ու բերդի պարիսպին զարնուեցան:

Պարիսպի վրայի ցանկապատնէշը մաղի նման դարձաւ:

Դադար մը հետեւեցաւ. Թուրքերը իրենց հրացանները պարպած էին, ուստի ժամանակ պէտք էր լեցնելու համար:

— Ոտքի,— գոչեց Գրիգոր:

Հինգ հոգի պառկած մնացին:

— Եկեղեցւոյ առջեւ տարէք զիրենք,— ըսաւ Գրիգոր գլուխը շարժելով.— Ուրիշ վիրաւորներ կա՞ն դեռ:

Տասնըհինգ արիւնոտ մարդիկ առաջ անցան անխօս:

— Իսկ դուք գացէք սափրիչներուն:

Բռունցքը սեղմեց ու քանի մը յիշոցներ արձակեց:

— Տղաք,— ըսաւ յետոյ,— հոս չենք կրնար առտուընէ երեկոյ պառկած մնալ. գացէք բահ բրիչ բերէք ու խրամ բացէք:

Տասը հոգի անմիջապէս վազեցին գործիքներ բերելու, ու քիչ ատենէն բոլոր զինուորները կ'աշխատէին:

Ժամ մը չանցած այնպիսի խրամ մը բացին՝ որու մէջ մինչեւ կուրծքերնին կրնային կենալ:

Գրիգոր սպասեց մինչեւ որ Թուրքերը դարձեալ պարպեն իրենց հրացանները, ապա խրամէն դուրս ցատկելով ներքին բերդը փութաց, Տոպոյին իմացնելու համար խրամ բացած ըլլալը:

Վանքին քով տեսաւ փոքրիկ Թուրք մանչուկը՝ որ ծածքին տակ կը խաղար, դդալով մխացող գնդակ մը կը հանէր պատէն: Տղեկը հաւանաբար խոհանոցէն փախած էր ու այնպիսի տեղ մը կեցած էր՝ ուր գնդակները շարունակ կը տեղային:

— Հայտէ՛,— գոչեց Գրիգոր:

Տղան վախցաւ ու Գրիգորին նայեցաւ. պատին կռթնած ու վախէն դեղնած կը նայէր անոր, երկու ափերը պատին սեղմած էր՝ կարծես մօրը քղանցքը փնտռէր:

Նոր գնդակներու տարափ մը եկաւ ու պատին ծեփը թափեց: Բռունցքի մեծութեամբ սեւ գնդակ մը տղուն ուսին վերեւ զարնուեցաւ պատին՝ աղտոտ շրջանակ մը թողլով իր շուրջ:

Գրիգոր քովը ցատկեց ու տղան յափշտակելով գիրկը առած պալատ տարաւ:

×

Երեկոյեան արեւը մոխրագոյն ամպերու ետեւ մտաւ Պաքթայի լերան կողմը: Արեւը վայրկեան մը արձակեց իր ոսկեգոյն ճաճանչները, ապա ամպերը արիւնագոյն ներկելով աներեւոյթ եղաւ լերան ետեւը, լոյս տանելու համար աւելի երջանիկ երկրամասի մը բնակիչներուն՝ որոնք նոյն իրիկուն աշնան միջատի խաղաղ բզզիւնով կը հանդչեցնէին գլուխնին փափուկ բարձերու վրայ:

Էկէրի բերդին մէջ աշխատանքները հիմա կը սկսէին:

Հազիւ թէ թոփճիներու կրակին վերջին աղմուկը կը դադրէր՝ որմնադիրները իրենց ծեփիչները կ'առնէին, գիւղացիները քար, հող, ջուր, գերան, աւազ կը բերէին, ու ծակերը լեցնելու աշխատանքը կը սկսէր, մուրճերու աղմուկը կը լսուէր ամէն կողմէն: Տոպօ աշտարակներու դուրս ցցուած մասերը կտրել կուտար. որովհետեւ թնդանօթներու գնդակները անոնց զարնուելով ու կտրելով զանոնք, կը վիրաւորէին շատերը անոնցմէ՝ որոնք պաշտպանուած տեղեր կը քալէին կամ կը կենային:

Գործը գիշերն ալ կը շարունակուէր: Պարիսպին եղերքը փորի վրայ պառկած էին հրացանաւորները՝ իսկ ծակերուն քով աշխատող գործաւորները:

Մերթ ընդ մերթ թնդանօթի մը որոտումը կը լսուէր մէկ կամ միւս ամրոցէն: Արձակուած գնդակը օդին մէջ կը պայթէր ու բոպէ մը կարմիր լոյսով կը լուսաւորէր բերդին առջեւի տարածութիւնը:

Ասոնք լուսաւորող գնդակներ էին, հիմա անոնք ալ հարկաւոր էին, դիտել կարենալու համար Թուրքերու շարժումները:

— Աշխատեցէք բանուորներ, աշխատեցէք.— կը լսուէր հոս հոն սպաներուն քաջալերանքը:

Որմնադիր մը չուանով դուրսէն վար իջաւ, որպէսզի ծակին մէջ դրուած գերանը դուրսէն ալ երկաթէ ճանկերով միացնէ:

Վարէն հրացանի կրակներ ցոլացին՝ ու գործաւորներու վրայ գնդակներու կարկուտ մը տեղաց. ապա նորէն շատ մը հրացաններու բոցերը փայլեցան:

Թուրքերու հրացաններու բոցերը՝ շուրջ երկու հարիւր փորի վրայ պառկած ենիչէրիներ լուսաւորեցին:

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Մարգարեան (Միօ), Լեւոն Մարգարեան, Այրի Տիկին Հայկուհի Մարգարեան (Մոնփէլիէ), Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Փոստոյեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Ռընէ Ռանչէ (Միօ),, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Գասպարեան (Միօ), Տէր եւ Տիկին Սէզար Եապըճի (Նիւ Եորք), Այրի Տիկին Կիւլինիա Մարգարեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Գարեգին Մարգարեան եւ զաւակները (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Հայկ Մարգարեան եւ զաւակները (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Նուպար Մարգարեան եւ զաւակները (Ամերիկա), Այրի Տիկին Սիրանուշ Փարթամեան, Տէր եւ Տիկին Տիրան Պապիկեան եւ զաւակները (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պապիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Աղիրեան եւ զաւակները (Հալէպ), Այրի Տիկին Զապէլ Պզտիկեան եւ զաւակները (Հալէպ), Այրի Տիկին Լուսածին Կէօքճեան եւ զաւակները (Գանատա), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէօնճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Յովհաննէսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ճամճեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ճանիկեան եւ զաւակները, Յարութիւն Փիլոյեան, Այրի Տիկին Թագուհի Գրիգորեան եւ զաւակները (Ալժերիա), խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, եղբօր, թոռան, եղբօրորդւոյն, քրոջորդւոյն, եւ ազգականին՝

ԷՏՈՒԱՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

կսկծալի մահը, որ պատահեցաւ 24 տարեկանին, զոհ կառքի արկածի:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր Հինգշաբթի (Ապրիլ 22), կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Մարսէյլ Սէն Լու Կռան Փէնի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը պիտի ամփոփուի Սէն Փիէռի գերեզմանատունը:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Պապիկեան եւ Ճանիկեան ընտանիքներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Տիրուհի Հ. Սէրէնկիւլեան, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարեդարձին առթիւ, կիրակի (Ապրիլ 25) առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները:

◆◆◆

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՖՐԱՆՍ · ՋԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ֆրանս – Էնթէռ (Լիոն – ռեժիոնալ) այս Ուրբաթ ժամը 22·10ին Ժան Սալվեան պատմական ողեկոչում մը կ'ընէ «յարգանք հայ նահատակներուն»: Ժամը 22·30ին «Կլոր Սեղանի Բարեկամները» յայտագիրը պիտի նուիրուի նահատակ բանաստեղծներու. — Դ. Վարուժան եւ Սիամանթօ, մասնակցութեամբ հայ եւ ֆրանսացի արուեստագէտներու:

* * *

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Թուլուզէն Ղազարոս եւ Յակոբ Մարկոսեան, ի յիշատակ իրենց նահատակ ծնողաց յիսուն ֆր. կը նուիրեն Մշակոյթի Տան Ս. Թէհլիրեան սրահին, 50 Կապոյտ Խաչին, երեսուն Նոր Սերունդին, քսան Զօմին: (Ստանալ «Յառաջ»էն) եւ քսան ֆր. «Յառաջ»ին:

◆◆◆

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է 1

Մարսէյլէն (Շաթօ-Կոմպէռ) Ապրիլ 14-ին ժամը 14-15ին իր տարեկան բաժնեգինը ղրկող անձէն կը խնդրուի իր անունն ու հասցէն անյապաղ հաղորդել «Յառաջ»ի վարչութեան: Թիւրիմացութեամբ ղրկողի վերապահուած մասին մէջ գրած է «Յառաջ»ի անունն ու հասցէն:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 15·30ԻՆ — Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ կը մատուցուին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ:
Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18ԻՆ — Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ: Հաւաքուիլ, Մեթրօ Էթուալ.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)
Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exar que apostoloique arménien en France
Փարիզի Նոթր – Տամի Մայր Տաճարին մէջ:

ԺԱՄԸ 20,30ԻՆ

ՓԼԷՅԷԼԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Բարձր հովանաւորութեամբ երեք յար անուանութեանց պետերուն:

Կը խօսին՝

Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Զ. ԽԱՆՋԱՏԵԱՆ

Գ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ

Ս. ՔԱՐԵԱՆ եւ Վ. ՊԱՐԿԻՐՃԵԱՆ

Պատշաճ գեղարուեստական յայտագրին կը մասնակցին. — Օր. Ժ. Տիրատուրեան, (երգ), Արտաշէս Գմբէթեան, Օր. Է. Նիկողոսեան եւ Ժան – Ժաք Ասլանեան արտասանութիւն): Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Կարպիս Աֆրիկեանի: Դաշնակ Օր. Մ. Վարժապետեան:
Յայտագիրը կը վարէ Գրիգոր Փափազեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ

Անուանելէն օթօքառները կը մեկնինկիրակի իրիկուն: Արձանագրուիլ մինչեւ Հինգշաբթի իրիկուն Պ. Ն. Նիկողոսեանի մօտ, 121 Ավընիւ Հանրի Պարպիւս, հեռաձայն 446 Կոնէս: Օթօքարերը կը մեկնին ժամը 19·20ին եկեղեցւոյ առջեւէն եւ 19·30 Սարսէլի ժանտարմըրիի առջեւէն: Երթուդարձ հինգ ֆրանք:

ԼԻՈՆ

Բարձր հովանաւորութեամբ
Պ. ՌԻՔԱՐԻ
(Փրեֆէ Իկամ)
Նախագահութեամբ քաղաքապետ
ՓՐԱՏԵԼԻ

Նախաձեռնութեամբ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ, մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեան հոգեւոր պետերուն:

Բոլոր կուսակցութեանց, կազմակերպութեանց երիտասարդական եւ բարենպատակ միութեանց:

ՇԱԲԱԹ, (Ապրիլ 24)

ԺԱՄԸ 9–11 պատարագ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ:

ԺԱՄԸ 15ԻՆ ոգեկոչում Եղեռնի, Պուրստիւ Թրավայլի սրահին մէջ (Փլաս Կիշառ):

ԺԱՄԸ 18ԻՆ Թափօր դէպի անծանօթ Զինուորին յուշարձանը: Մուտք՝ հանրային պարտէզ (Փարք տը լաւ Թէթ տ'Օռ):

ԺԱՄԸ 19ԻՆ պատարագ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ:

ՊՈՐՏՕ

Այս կիրակի ժամը 15·30ին, Առլաք – Սոլֆերինօ սրահը, 235 Րիւ Մուճէյրա: կենդանի պատկեր՝ Կոմիտասի վերջին գիշերը:

Պատշաճ գեղարուեստական յայտագիր:

Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սէնթ – Մառի տը լա Պասթիտ եկեղեցւոյ մէջ, 62 Ավընիւ Թիէռ: Կ'երգուին հայկական շարականներ:

ՎԱԼԱՆՍ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Ազգային Միութեան, մասնակցութեամբ երեք Յարանուանութեանց պետերուն եւ բոլոր կազմակերպութեանց:

Կը նախագահէ ՊԵՏՐՈՍ ԳԱՊԱՔՃԵԱՆ:

Կը խօսի ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ եւ Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ (ֆրանսերէն):

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 21ին, Սալ տէ Ֆէթ:

* * *

1915 – 1965

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ – ՌԷՍԻԹԱԼ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ ԼԻՈՆ ԻՒԻ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ:

Նուիրուած

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Դասախօսութիւն, «Կոմիտաս վարդապետ», Յ. Աբրահամեան:

Երգ՝ Օր. Լ. Քէօմիւրճեան, (որ պիտի երգէ Կոմիտասի դասական եւ ժողովրդային երգերէն): Դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Ֆէլլահեանի:

Ջութակ, Պ. Պ. Աբրահամեան եւ Պէրպէրեան:

Յիշատակի այս հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 25 Ապրիլին, ժամը 20·30ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ:

ՏԵՍԻՆ

Այս Շաբաթ ժամը ճիշդ 14·30ին, քաղաքապետարանի սրահը:

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տէսինի քաղաքապետ ՏՈՔԹ. ՓԵՐՆԷՆԻ
Կը նախագահէ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՅԸՆՏՐԵԱՆ
Կը խօսի ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Հրաւիրուած են. — Իզերի ծերակուտականներ՝ Պ. Պ. Պէրթուէն, Միսթրալ եւ Տիւֆէօ: Երեսփոխան Պ. Շափիւի, փոխնահանգապետը, ընդհ. խորհրդականը, թաղապետական խորհուրդը, ոստիկանապետը, ոստիկան – զօրաց կազմը, ֆրանս. ընկերակցութեանց նախագահները եւ յարանուանութեանց պետերը:

Գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր: երգ՝ Օր. Անժէլ Կարապետեան, դաշնակով կ'ընկերանայ Տիկին Մարգրիտ Սեմէրճեան, արտասանութիւն Օր. Բրաքիոն Տապաղեան, ֆրանսերէն ուղերձ Տէսինահայ երիտասարդութեան կողմէ հանդէսէն ետք՝ թափօր եւ ծաղկեպսակի զետեղում: Առաւօտեան պատարագ եւ հոգեհանգիստ մինչեւ ժամը 11, յետոյ վերակոչում Պըռանլի փողոցի եւ Եղեռնի զոհերուն նուիրուած Յուշարձանի մը առաջին քարի զետեղման արարողութիւն:

Այս կիրակի առաւօտեան հոգեհանգիստ մեր նահատակներուն յիշատակին, տեղւոյս Նոթր – Տամ տէ Պրիւյէր եկեղեցւոյ մէջ:

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Յիսնամեակը կ'ոգեկոչուի Շաբաթ եւ Կիրակի, բարձր հովանաւորումեամբ քաղաքապետ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՓԻՆԷԻ

ՇԱԲԱԹ, ԺԱՄԸ 10ին, հոգեհանգստեան պատարագ Հայկ. Մատրան մէջ: Ժամը 15·30ին. — Ոգեկոչում նահատակներու, նախաձեռնութեամբ հայ երիտասարդութեան, Ժան տ'Արք սրահին մէջ:

ԿԻՐԱԿԻ. — Ժամը 10·30ին պատարագ, Նոթր – Տամի մէջ, մասնակցութեամբ Լիոնի եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին: Ժամը 11·45ին, ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Սքուար Լամարթինի յուշարձանին վրայ:

ՎԻԷՆ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Ազգ. Միութեան, մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ բարձր հովանաւորութեամբ քաղաքապետ Տոքթ. Շափուի Շաբաթ ժամը 15ին, հոգեհանգիստ Սէն – Մորիս Մայր Տաճարին մէջ: Ժամը 16·45ին հանդէս Թէաթր Միւնիսիփալի մէջ, ի ներկայութեան ֆրանսացի հիւրերու:

Կը նախագահէ Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ:
Կը խօսի Ժ. ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

ՊՕՄՈՆ

Հոգեհանգստեան պատարագ պիտի մատուցուի Հարաւային Թեմի Առաջնորդ ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆԻ կողմէ, Շաբաթ առաւօտեան ժամը 10ին, Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին սինէմա Քափիթոլի մէջ:

Կը նախագահէ Պ. Գ. ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ

Խօսք կ'առնեն՝ ՓՐՈՖ. Գ. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ եւ ԺԱՔ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Օրուան պատշաճ գեղարուեստական բաժին:

Հանդէսէն ետք տողանցք մինչեւ Սքուար Վէրտէօն, Մոնիւման Մոպլ, ուր պիտի դրուի ծաղկեպսակ մը:

ՇԱՒԻԼ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 21ին տեղւոյն քաղաքապետարանի սրահին մէջ: Մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն:

Կը նախագահէ՝
ԶԱՒԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Կը խօսի
ԽԱԶԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Շաւիլի դպրոցի աշակերտները իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն երգերով եւ արտասանութիւններով:

Մեներգ՝ Օր. Աստղիկ Քէօսէեան:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ). — Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ: Պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէքեան, Սէն Լուի եկեղեցին, Րիւ Սօ (Փլաս Կոընէթ) ժամը 9-11, յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ թափօրով:

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20·45ին, Սալ տէ Քօնկէռ (Թաղապետարանի կից), ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու: Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ:

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆ

Շաբաթ, ժամը 21ին, Սալ տը լա Կոմ Րիւ – Փիէր – Քիռի:

Պատուոյ նախագահութեամբ Սէնթ Էթիէնի քաղաքապետ՝ ՄԻՇԷԼ ՏԻՒՐԱՖՈՒՐԻ:

Կը նախագահէ ԲԺ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԱՖԵԱՆ:

Կը խօսի Պ. ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ:

Խօսնակ Յարութիւն Այտապիրեան:

Գեղարուեստական պատշաճ բաժնին կը մասնակցին ֆրանսացի արուեստագէտներ: Հայկական երգչախումբ, մեներգ եւ արտասանութիւն:

Ապրիլ 24ի օրը ժամը 18·30ին ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի անծանօթ զինուորին: Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները (Փլաս Ֆուրնէյրոն):

Յաջորդ օրը Կիրակի, պատարագ մատուցուի տեղւոյն Ս. Աստուածամատրան մէջ:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. — Հատը 0.30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ
23
ԱՊՐԻԼ
VENDREDI
23 AVRIL
1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10290

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.290

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

—o—

Յիսնամեակի ոգեկոչման շարժումն առթիւ եռանդուն գործունէութեան լծուած են մեր զանազան կազմակերպութիւնները :

Բոլորի նպատակն է՝ Ա.) արժանաւոր յարգանքը մատուցանել մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակին, միահամուռ մասնակցութեամբը Հայութեան բոլոր դաւանանքներուն ու հաստատութիւններուն :

Բ) Օտար հանրային կարծիքին ծանօթացնել մեր ազգային արդար դատը, որ Եղեռնէն յիսուն տարի վերջ տակաւին իր լուծումին կը սպասէ :

Գ) Անարգութեան սիւնին գամել հայ ժողովուրդի դահիճը, որ անպատիժ մնացած է : Ո՛չ զղջումի գոյզն արտայայտութիւն է ունեցած՝ բարոյական պարտք մը կատարելու համար : Ո՛չ ալ հողային ու նիւթական հատուցում տուած է զոհերուն :

Մամուլի ասուլիս, այց անծանօթ զինուորի դամբարանին, հանդիսաւոր պատարագներ, հրապարակային հաւաքոյթներ եւ հայկական վաճառատուներու փակում մաս կը կազմեն յիսնամեակի ոգեկոչումներուն, Փարիզի մէջ :

Ֆրանսական բանակի նախկին հայ ռազմիկներու եւ կամաւորներու միութեան Ապրիլ 20ի մամուլի ասուլիսը հաշենպով կազմակերպուած՝ դժբախտաբար չհասաւ իր նպատակին : Անկոչ հիւրեր ժամանակէն առաջ տեղ գրաւած էին սրահին մէջ : Այդ անկոչները Թուրք լրագրողներ եւ Փարիզի Թրքական դեսպանատան մամուլի կցորդներն էին : Շատ փոքր թիւ մը կը կազմէին Ֆրանսական մամուլի ներկայացուցիչները, որոնց համար սահմանուած էր ասուլիսը առաւելապէս :

Ընդունելութեան ընթացքին ոտքի վրայ կատարուած անհատական խօսակցութիւնները անգամ մը եւս եկան հաստատելու թէ ո՛չ մէկ բան փոխուած է Թուրքերու մտայնութեան մէջ :

Այսօրուան Թուրք նոր սերունդը կը մտածէ ճիշդ ա՛յնպէս, ինչպէս կը մտածէր ջարդարարներու սերունդը : Այսինքն՝ Թուրքերը չէ, որ ջարդած են Հայերը, այլ Հայերն են, որ Թուրք ջարդած են...

Պատշաճ պատասխանները ստացան անշուշտ եւ նեղը դրուեցան մանաւանդ ներկայ երիտասարդներու կողմէ, որոնք քիչ մը շատ կարեւորութիւն կուտային անուղղայ մտայնութեան տէր մարդոց : Աւելի լաւ կ'ըլլար արհամարհել եւ չվիճաբանել :

Աժանս Ֆրանս Փրէսի ներկայացուցիչին տուինք լրացուցիչ անհրաժեշտ տեղեկութիւններ 1915ի Մեծ Եղեռնին, հայրենիքի եւ սփիւռքի Հայութեան ներկայ թիւին, կացութեան, հայկական պահանջներուն եւ յիսնամեակի առթիւ Միջին Արեւելքէն մինչեւ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաները կատարուած ձեռնարկներու մասին :

Զատկի Կիրակի եւ Երկուշաբթի օրերը հաճելի անակնկալ մըն էր տեսնել գաւառի Ֆրանսական եկեղեցիներուն առջեւ վաճառումը Միսսի պատկերազարդ ամսագրի Ապրիլի թիւին՝ նուիրուած «Հայաստանի եւ Հայերուն ամբողջ աշխարհի մէջ» :

Այս թերթը տարիներէ ի վեր կը հրատարակուի Լիոնի մէջ եւ կը կոչուի Մագազին տ'Էնֆորմասիոն Սփիրիթիւէլ է Սոլիտարիթէ Էնթէրնասիոնալ (Ֆրանսական բառերու առաջին գիրերով է, որ կազմուած է Միսսի անունը) :

Ներկայ թիւը 289րդն է եւ լոյս տեսած է Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ : Կողքի առաջին էջին վրայ կ'երեւայ Էջմիածնի տաճարը՝ գունաւոր : Ներսի կողմը Հայաստանի քարտէսը եւ երկու վանքեր :

Քսան էջ յատկացուած է Հայոց պատմութեան, Հայաստանեայց եկեղեցւոյն (աշխարհի ամենահին քրիստոնեայ ազգը), հայկական ջարդերուն, 1915ի ցեղասպանութեան՝ 18·000 հայ որբերու խմբանկարով, անկախ եւ Խորհրդային Հայաստանի պատմութեան, հայ գիտնականներու, գրողներու եւ արուեստագէտներու, եւայլն :

Բազմաթիւ նկարներ կը զարդարեն Միսսիի բոլոր էջերը :

Իսկապէս գնահատելի հրատարակութիւն մը, որ կը հասնի ճիշդ ժամուն, յիսնամեակի տօնակատարութեանց այս օրերուն : Շնորհիւ անոր Ֆրանսացիները պիտի ճանչնան Հայութիւնը, անոր անցեալն ու ներկան, համառօտակի :

Ցանկալի էր անշուշտ, որ հրատարակիչները աւելի լայն տեղ յատկացնէին Մեծ Եղեռնին : Սակայն չենք կրնար խստապահանջ ըլլալ :

Փարիզահայերու միացեալ յանձնախումբը ձեռնարկած էր Ֆրանսերէն գրքոյկ մը հրատարակել յիսնամեակի առթիւ : Յուսա՞նք որ լոյս պիտի տեսնէ Կիրակիի հանդէսէն առաջ :

Միսսիի Ապրիլեան թիւը հայանպաստ օգտակար հրատարակութիւն մըն է, կոչուած՝ Հայութիւնն ու անոր դատը ծանօթացնելու հիւրընկալ երկրի ժողովուրդին :

ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԵՊՔԵՐԸ

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Պելկրատէն հասած լուրերու համաձայն լայնածաւալ մաքրագործում մը կը կատարուի Պուլկարիոյ կուսակցական ղեկավար շրջանակներուն ու նաեւ բանակին մէջ : Սոֆիայի իշխանութիւնները ցարդ չեն կրցած որակել այն «դաւը» որ խեղդուած է քանի մը շաբաթ առաջ : Քանի մը տեղեկութիւն կարելի եղած է առնել անցեալ օրուան մամուլի ասուլիսէն, որ վերապահուած էր համայնավար լրագրողներու : Ըսուած է սակայն թէ այդ տեղեկութիւնները կը տրուին առ ի գիտութիւն եւ սահմանուած չեն հրատարակուելու : Արեւմտեան մամուլն է միայն որ ի վիճակի է կարգ մը լուրեր հաղորդելու : Ծանօթ է Ապրիլ 14ին, կարճ հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ «չինական» բնոյթ ունեցող դաւ մը երեւան եկած էր : Ներկայիս այն տպաւորութիւնը կայ թէ պուլկար իշխանութիւնները դիտումնաւոր կերպով ներշնչած էին նման հեռագիր, ուզելով Չինացիներուն վերագրել դաւը : Իրականին մէջ, այդ դաւը գործը եղած է «ազգայնական համայնավարներու »ազատական հոսանքին որ ուզած է նոյն ատեն ցնցել վարչաձեւին անշարժութիւնը եւ ջախջախել անոր բրտութիւնը : Պելկրատի մէջ, ոմանք կը խորհին նոյնիսկ թէ ապստամբները ուզած են յարաբերութեան մէջ մտնել խորհրդային սպասարկութեանց հետ, ինչ որ կը բացատրէ արդէն թէ Մոսկուա Մարտին արդէն տեղեակ էր Սոֆիայի մէջ կատարուելիքէն, Պուլկարներէն առաջ : Դաւը պիտի կատարուէր Կեդրոնական Կոմիտէի նիստին ատեն եւ կը նախատեսէր նախ քաղաքական բիւրոյին 11 անդամներուն ձերբակալութիւնը, սպայակոյտի կեդրոնատեղիին գրաւումը, ինչպէս նաեւ գրաւումը օդակայաններու եւ նախարարութիւններու :

Դաւադիրներէն մէկը իմացած է որ վարչապետը լուր ունէր պատրաստուածէն, խորհրդային իշխանութիւնները տեղեկութիւններ տուած ըլլալով : Արդէն իսկ դաւը ձախողած էր :

Դաւադիրներու խմբակին հասարակած գիծը կը կայանայ անոր մէջ որ բոլորն ալ ընդդիմադիրներ եղած են սթալինականութեան եւ ուզած են միշտ ազգայնական համայնավարութիւն մը :

Դաւադիրներու դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ երկու ամիսէն : Ցարդ պաշտօնական ցեկոյց չէ հրատարակուած :

—o—

ԱԹԷՆՔ կը խորհի հակամիջոցներու դիմել ի պատասխան Անգարայի սպառնալիքին, որ կ'ուզէ չեղեալ հռչակել Լօզանի դաշնագիրը : Կիպրոսի կացութեան վատթարացումը ստիպած է Մակարիոս որ յետաձգէ Աթէնք կատարելիք իր ճամբորդութիւնը :

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

«ՅԻՇԵՑԷՔ...»

—o—

Այս վերտառութիւնը կ'երեւար, Երեքշաբթի գիշեր, սրահին ճակատը, հայերէն եւ ֆրանսերէն : Եւ թուական մը, — 1915 :

Լայն պաստառը կը ներկայացնէր Արարատը վեհափառ, եւ արիւնաթաթախ տարածութիւն մը որ վախճան մը չէր սակայն, այլ հեռանկար :

Ու բազմութիւնը կը հոսէր, լուռ եւ կարգապահ :

Տարիներու սին թիւրիմացութիւններէն ետք, առաջին անգամ էր որ այսքան այլազան բազմութիւն մը կը համախմբուէր ընդարձակ սրահի մը մէջ, առանց կրօնական դաւանանքի, քաղաքական հոսանքի, սեռի, դասակարգի կամ գիրքի խտրութեան :

Կ'արժէր մանաւորապէս արձանագրել այս կազդուրիչ իրողութիւնը, որ այնքան խոր տպաւորութիւն ձգեց :

Տարին գոնէ մէկ անգամ թող մեռելները խօսին, գիտակցութեան կոչ մը ուղղելով ողջերուն, իրենց ջարդուփշուր ոսկորներով եւ փոսացած աչքերով :

Թող անոնք տիրապետեն մեր սիրտերուն եւ միտքերուն վրայ, մեր իսկ բարիքին համար :

Մանաւանդ որ, անոնք ոչ համբանք ունեցան, ոչ ալ գերեզման :

Իւրաքանչիւրին գանկը առանձին հողվըրտիք մըն է, շատ աւելի խօսուն, քան մեծ քաղաքներու փառաւոր դամբարանները :

Ի վերջոյ ի՞նչ կ'արժեն մեր իմաստութեան մարզանքները, եթէ մեռելներու լեզուն ալ պիտի չհասկնանք :

Տարուան մնացեալ օրերը լիուլի կը բաւեն, հակաճառելու, տեսակէտ պարզելու, գաղափարական պայքար մղելու համար :

Գոնէ մէկ օր լռութիւն, ամէն տեղ, ինչպէս մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութիւն կը պահենք հանդիսաւոր առիթներու մէջ :

Սովորական իմաստով համերաշխութեան կոչ մը չէ որ կ'ուղղենք : Այդ բառն ալ մաշած, իր իմաստը կորսնցուցած է :

Թող փոխադարձ յարգանքի եւ խորհրդածութեան օր մը դառնայ 1915 Ապրիլ 11–24ը, առանց աջի եւ ձախի, կամ հրէի եւ հեթանոսի խտրութեան :

Թող դառնայ վկայութիւն մը ազգային գիտակցութեան, չափահասութեան, քաղաքակրթութեան :

Այո՛, յիշեցէք, մանաւանդ օտարութեան մէջ, թէ ժողովուրդի մը կէսը դարձաւ յուղարկաւոր միւս կէսին :

Եւ թող երիտասարդութիւնը յիշէ թէ ինք ժառանգորդն է ժողովուրդի մը որ դարերով դիմադրական ճակատ կազմեց ասիական բարբարոսութեան ու խաւարին դէմ, որ ազատութեան եւ արդարութեան երգը երգեց արեան ճապաղիքներու մէջ :

Յիշեցէ՛ք, դուք որ հրակէզ եւ արիւնաղանդ անապատներէն անցաք, թէ երբ ամբողջ աշխարհ համակեցութեան ելքեր կը փնտռէ, առանց հրաժարելու իր ինքնուրոյն դաւանքէն, մեր փոքր ածուն չէ որ բացառութիւն պիտի կազմէ :

Միայն մեր մեռելներուն ոգեկոչումը կը բաւէ, շատ մը սառեր հալեցնելու համար :

Ի՞նչպէս պիտի կրնան դիմանալ տարադիր բազմութիւնները, եթէ տարրական պարտականութեանց առթիւ ալ վէճեր ծագին եւ ճեղքեր բացուին :

Ապրիլ 11–24ը ուխտի օր մըն է, խորհրդանշան՝ ինքնապաշտպանութեան :

Թող թշնամին չըսէ թէ մեր զոհերուն յիշատակն անգամ դարձած է հին ազգաց պատմութիւն :

Իբրեւ հողին վարած ժողովուրդ, ունինք մէկ հարազատ ներշնչարան հաւատքի եւ յարատեւութեան, — մեր ժամանակակից պատմութիւնը :

26 Ապրիլ, 1956 Շ.

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

—o—

ՎԻԷՆՆԱ

Ապրիլ 24ին, Շաբաթ օր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Մխիթարեան Վանքի Մատրան մէջ : Կը պատարագէ Գերպ. Հայրապետեան, ընդհ. Աբբահայր Մխիթարեան Միաբանութեան :

Նոյն իրիկունը ժամը 20ին սգահանդէս : ժամը 21·30ին բանախօսութիւն ձայնասփիւռի Ա. Փոկրամէն :

Պերլինէն կը հաղորդեն թէ պատրաստութիւններ կը տեսնուին արժանավայել ձեւով ոգեկոչելու համար Ապրիլեան նահատակները :

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ – ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ – ԵՒ «ՅԱՌԱՋ»

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ «Յառաջ»ի յաջորդական երկու թիւերը (Ապրիլ 24՝ 8 էջ եւ Ապրիլ 25) նուիրուած են մեր անմահ նահատակներու յիշատակին :

Յօդուածներ ունին.— Վահան Փորթուգալեան, Տիկին Աննա Շահլամեան, Շաւարշ Նարդունի, Աղէն Փափազեան, Միսաք Միրզէ, Նուպար Նիկողոսեան, Զուլալ Գազանճեան, Արտաշէս Գմբէթեան, Տիկին Արշալոյս Սիսլեան, Պետրոս Ֆրունճեան: Էջեր՝ Թորլաքեանէ, Թէհլիրեանէ եւ Շիրակեանէ : Ա. էջի գծագրութիւն՝ Բ. Պօտոսեան :

Եւ Ամենայն Հայոց Վազգէն Կաթողիկոսի քարոզը, նուիրուած Ապրիլեան Յիսնամեակին, զոր Հայրապետը պիտի խօսի Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ Շաբաթ եւ որ պիտի ձայնասփռուի Երեւանի ռատիօ – կայանէն նոյն իրիկունը :

Յիսնամեակի առթիւ ստացած ենք բազմաթիւ յօդուածներ որոնք կը հրատարակուին յաջորդաբար :

Մեր վաղուան թիւը՝ ութ էջ, կը ծախուի նոյն գինով :

* * *

ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԸ ԿՈԼ ժողովուրդին պիտի խօսի Երեքշաբթի օր : Հաւանական կը նկատուի որ այս ճառը սկիզբն ըլլայ նախագահական ընտրապայքարին :

ՀԱՅԵՐԸ...
ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

(ՆՇԽԱՐՔ ՄԸ ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊԷՆ)

ԽՄԲ.— Մեր անմոռանալի նահատակներէն՝ Գր. Զօհրապ հետեւեալ յօդուածը հրատարակած է Եղիա Տէմիրճիպաշեանի *Երկրագունտ* ամսաթերթին մէջ, ութսուն տարի առաջ (1884 Յուլիսի թիւ) : Կուտանք իբրեւ նշխարք մը մեր անմահ եւ մեծատաղանդ գրագէտէն, այս օրերուն՝ երբ ազգովին կ'ոգեկոչենք իր յիշատակը : Շատ քիչերու միայն ծանօթ է այս գրութիւնը, որով Զօհրապ կը փորձէ տալ Հայութեան նկարագիրը, *խմբրով* եւ Չինաստանցի··· Հայու մը բերնով, իբրեւ նամակ կցելով իր յօդուածին :

Անտարակոյս ընթերցողներս պիտի զարմացնեմ՝ երբ ըսեմ թէ Չինաստանի մէջ հայկական գաղթականութիւն մը կայ : Հայ գաղթականութիւններ ի Հնդկաստան ծանօթ են, բայց Չինաց մէջ առաջին անգամն է որ կը լսուի :

Այս զարմացումը ապշութեան պիտի փոխուի՝ եթէ աւելցնեմ թէ Չինաստանի գաղթականութիւնը Թուրքիոյ Հայոց չափ բազմաթիւ է ու Պոլսոյ Հայոց չափ բազմաթիւ մաս մըն ալ կը բնակի ի Փեքին, նոյնիսկ Չինաստանի մայրաքաղաքին մէջ :

Ու երբ ըսեմ թէ այս Հայ գաղթականութեան ներքին ու ազգային գործերն ճիշդ մեզի պէս կամ քիչ փոփոխութեամբ՝ Սահմանադրութեամբ մը կը տնօրինեն, թէ հոն եւս Պատրիարք մը եւ Ազգ. Վարչութիւն մը, Երեսփ. Ժողով մը ունինք, թէ Հայոց լեզուն կը խօսուի ու կը գրուի՝ թէեւ Հայերը չինական անուններ կը կրեն, թէ տեղական մամուլ ու մատենագրութիւն կայ, թէ այդ Հայոց մէջ խելացի մարդիկ կը գտնուին՝ ճիշդ այս տեղի նման, իրաւ է որ բոլոր ընկերներս աւարտած պիտի ըլլամ, բայց ոչ ոք պիտի հաւատայ ինծի ու ամէնքը պիտի ծիծաղին : Հիմակուընէ կ'երեւակայեմ թերահաւատ ընթերցողներուս յուզմունքը :

— Կարելի՞ բան է որ Չինաստանի մէջ Հայեր ու բազմաթի՛ւ Հայեր, հայ գաղթականութիւն մը գտնուի ու տեղեկութիւն չունենանք, պիտի գոչեն ամէն կողմէ :

— Ո՛չ, կատակ է, պիտի պատասխանէ ուրիշ մը, բայց անախորժ կատակ մը, քանի որ հայկական գաղթականութիւն մը ծաղրի նիւթ կ'ընտրէ :

— Ինչ որ ալ ըլլայ՝ ծիծաղելի է, պիտի աւելցնէ երրորդ մը :

Ծիծաղելի կամ ոչ, Չինաստանի մէջ բազմաթիւ Հայոց գաղթականութիւնը իրողութիւն մըն է : Եթէ կանոնաւոր յարաբերութեանց պակասութիւնը չէ ծանօթացուցած զանոնք մեզի, պատճառ մը չկայ որ ասկէ վերջն ալ յարաբերութիւն չունենանք անոնց հետ : Փեքինի մէջ ազգային կեանքը Պոլսոյ կամ Թիֆլիզի Հայոց կեանքէն աւելի վառ ու փայլուն է :

Այս նոր Հայոց աշխարհը գտնելու համար՝ պէտք չեղաւ ինծի յանծանօթն դիմել Քոլոմպոսի նման :

Իմ Հայ չինացի բարեկամներէս Մեծապատիւ Չիու – Չիի, որ Փեքինի գիտնոց ժողովին անդամ է եւ տեղական ազգային գործերու լիովին հմուտ, եւ որուն հետ թղթակցութեան մէջ եմ, իր նամակներով պէտք եղած ծանօթութիւնները տուաւ ինծի՝ Չինաստանի Հայոց կեանքին նկատմամբ, որով անոնց անգոյութեան կասկածները բոլորովին կը ջրուին :

Ուստի որոշեցի հետզհետէ հրատարակութեան յանձնել Մեծապատիւ Չիու – Չիի նամակները, որոնք կատարեալ լոյս կը սփռեն եւ հետաքրքրական մանրամասնութիւններ կուտան այս անծանօթ գաղթականութեան վրայ :

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

×

ՉԻՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ի՞նչ կ'ուզէք որ գրեմ ձեզի մեր Հայոց վրայ, միթէ դուք եւս Հայ չէ՞ք : Հայը հոս ալ նոյնն է ինչ որ ամենուրեք, ձանձրացուցիչ հիւր մը՝ որ կը կարծէ թէ բոլոր աշխարհ զինքը ասպնջականելու համար ստեղծուած է, քանի որ իրեն յատուկ տեղ մը չունի : Որ նախադաս կը համարի ուրիշի հոգերով զբաղիլ, քանի որ իրեն մտածելու այլեւս բան մը մնացած չէ : Որ աշխարհի գործերը կը տնօրինէ, քանի որ իրենները կարգադրելու բախտը չունի : Որ եւ ոչ մէկ տեղացի է եւ ամէն տեղ կը գտնուի : Որ ամէն լեզու կը խօսի, քանի որ իրենը հասկցող չկայ : Որ այլոց հետ կը վաստակի, կը ժպտի, կը ցաւակցի ու կ'արտասուէ, անշուշտ թողլով ուրիշներուն, որ անոնք ալ իր վրայ արտասուեն : Որ ազատութիւնը, հաւասարութիւնը, եղբայրութիւնը կը սիրէ, քանի որ աշխարհ կը պնդէ թէ ասոնք լաւ բաներ են : Տկարին բարեկամ՝ քանի որ չոր մաղթանքէ զատ ուրիշ կերպով անոր օգնութեան չի կրնար հասնիլ : Բռնաւորին թշնամի՝ զոր պառաւ կնկան մը պէս անիծելէ ուրիշ բան չըներ : Որ իր ապրած մթնոլորտին գիտէ յարմարիլ՝ քանի որ մթնոլորտը իրեն չի յարմարիր : Որ ամէն տպաւորութիւն կ'ընդունի եւ կ'անդրադարձնէ : Կատարեալ մեղրամոմէ մարդ, որու վրայ իրեն հետ կենակցող ամէն ազգ իր կնիքը կը թողու մոլութեանց եւ առաքինութեանց հետ : Վերջապէս մարդկային ազգին լքեալ, աներես եւ անառակ մէկ զաւակը, որ կը մաքառի բախտին եւ մարդոց դէմ՝ որ զինք աւելորդ արարած մը կը դաւանին : Որ ի զուր կ'աշխատի անհետանալու երկրիս երեսէն կամ հանգստեան վայր մը գտնելու, միշտ չփոթած, միշտ անհանգիստ, միշտ զըւարթ ու կատարելապէս անտարբեր, ու փիլիսոփայ էակ մը՝ վարդապետին քարոզին դէմ, ինչպէս կիներու անհաւատարմութեան առջեւ :

Փէքինի գրական կեանքը կը բաժնուի երեք դասակարգներու մէջ, որոնք ճառ խօսելով կ'իշխեն անհանդարտ ժողովուրդի մը վրայ, որ անոնց կ'ունկնդրէ՝ ինչպէս ապշած եւրոպացի մը մորմոն քարոզիչի մը խրատներուն :

Դիւանագիտական օրինաց համաձայն խմբագրուած է դաշնադրութիւն մը, յարակից ու փոխադարձ շահերու վրայ հիմնուած, ինչպէս կ'ըսեն քաղաքագէտները, այս երեք մտային աշխարհի ինքնակալաց կայսրութիւնները կը սահմանէ, հաստատելով մոտուս վիվենտի *մը, որ յարուցելիք վէճ չի թողուր մէջտեղը եւ այս կերպով կը ջրէ այն սխալ համոզումը՝ որով պատերազմը ընկերական կեանքի անհրաժեշտ պայմաններէն մին կը համարուի :*

Մեր վարժապետներէն անմիջապէս վերջ եւ պարզ մահկանացուներէ անմիջապէս առաջ կիները կուգան տիրապետման մըրցումներու մէջ, նոյնիսկ գրական ասպարէզին մէջ :

Մեր կիները՝ փոքրիկ ունին ոտք եւ ու մեծ ունին գլուխ, նեղ ու բարակ աչք ու շատ խոստացող ակնարկ, անոյշ բերան ու կծու լեզու, հեշտալուր ձայն ու խաբեբայ խօսքեր, սահմանափակ միտք ու անսահման պահանջումներ :

Կանացի հրապոյրներու անդիմադրելի զօրութիւնը եւ այն քաղաքավարութիւնը, որ ի բնէ ամէն Չինահայու յատուկ է, բարեբախտաբար անտանելի չի դարձներ գեղուհիներու լուծը եւ յօժարակամ կը ճանչնանք գերիշխանութիւն մը, զոր մեր մեծազօր կայսրութիւնը ի զուր կը պահանջէ Թոնքէնի համար :

(Վերջը յաջորդով)

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

Ե.

ԳԵՂԱՄ ՎԱՆԻԿԵԱՆ.—

Ծնած է Վան եւ տեղւոյն Երամեան վարժարանէն վկայուելէ ետք կ'երթայ Պոլիս եւ 1913ին կ'աւարտէ հոն իրաւաբանական վարժարանը : Եղաւ ան Հնչակեան կուսակցութեան նորահաս ուժերէն մէկը : Աշխատակցած է հնչակեան թերթերէն «Կայծ»ին եւ «Հնչակ»ին : Նահատակուեցաւ 23 տարեկանին, Պայազիտի վրայ կախաղան հանուելով քսան ընկերներով :

ԱՐԱՄ ԱՉԸՔՊԱՇԵԱՆ.—

Բնիկ Արաբկիրցի : Ծննդավայրին մէջ ուսումը ստանալէ ետք Պոլիս անցնելով, քանի մը տարի կը հետեւի իրաւաբանական վարժարանին եւ այդ շրջանին կը մտնէ Հնչակեան կուսակցութեան շարքերը : Ինքն ալ եղաւ 1897ի Գումգափուի ցոյցին կազմակերպիչներէն մէկը : Յետոյ անցաւ Եւրոպա, ուրկէ ղրկուեցաւ Փոքր Հայքի շրջանը, հայ երիտասարդութիւնը կազմակերպելու համար : Անձնուիրաբար գործեց ան Սեբաստիա, Շապին Գարահիսար եւ այլ վայրերու մէջ : Կուսակցութեան կեդր. վարչութեան անդամակցեցաւ 1905էն մինչեւ կախուիլը իր 19 ընկերներուն հետ : Նահատակուեցաւ 35 տարեկանին :

ԵՐՈՒԱՆԴ ԹՕՓՈՒԶԵԱՆ.—

Բնիկ Պարտիզակցի՝ ուսումը ստացած է իր ծննդավայրին մէջ եւ այնուհետեւ իբրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարած է Ատափազար եւ Կէյվէի շրջանը : Ծանօթ էր ան «Բանուոր» կեղծանունով եւ այդ անունով ալ կ'աշխատակցէր Հնչակեան թերթերուն : Իր միւս ընկերներուն պէս կախաղան հանուեցաւ Պայազիտի հրապարակին վրայ եւ նահատակուեցաւ 22 տարեկանին : Ապագայ խոստացող Երուանդը, չուանը վզին անցուելէ ետք բացագանչած էր.— «Ամենայն տեղ մահը մի է, մարդ մի անգամ պիտ' մեռնի, բայց երանի, որ իւր ազգի ազատութեան կը զոհուի »...

ՎԱՀԱԳՆ ԹԱԹԵՒԵԱՆ.—

Կուսակցական գործիչ, ծնած Սեբաստիա : Դաշնակցական մկրտուած է Բարգէն Սիւնիի կնքահայրութեամբ : Պանքայի դէպքէն ետք, 1896ին կ'անցնի Պոլկարիա, հոնկէ Փարիզ եւ Լոնտոնի վրայով Ամերիկա, ուր կը մնայ 1897 - 1906 : Ժամանակ մը կը դառնայ գործիչ, իսկ 1907ին կը մասնակցի Հ. Յ. Դ. Վիեննայի Ընդհ. Ժողովին : Պոլիս կը վերադառնայ «Հիւրրիյէթ»ին, իբրեւ Դաշնակցական պատասխանատու մարմնի անդամ եւ կը զբաղի զէնքերու հայթայթման գործով : Կը մասնակցի նաեւ Հ. Յ. Դ. Վառնայի Ընդհ. Ժողովին, 1909ին : Ատանայի կոտորածէն ետք կը նշանակուի հոն բացուած որբանոցին տնօրէն եւ հոն ալ կը մնայ մինչեւ իր նահատակութիւնը : Ձերբակալուեցաւ, դատուեցաւ եւ մահուան դատապարտուելով իբրեւ «խռովարար», մահավճիռը գործադրուեցաւ Ատանայի մէջ 1916 Նոյեմբեր 27ին : Նահատակուեցաւ 40 տարեկանին :

ԲԱՐԹՈՂ ԶՕՐԵԱՆ.—

Կեղծանունով՝ Ժիրայր : Ծնած է Թալգարա եւ ուսումը ստացած է ծննդավայրին մէջ եւ ապա Երզնկա : Պոլիս փոխ-

ԿԱՐՕՍ

— Եւ խնդրում եմ թոյլ տուէք իմ յատուկ կարծիքը ներկայացնեմ Լաւրենտիին ...

— Ներկայացրէք ում ուզում էք,— հազիւ իրեն զսպելով ասաց Շաւարշեանը, — դուք արդէն ներկայացրել էք ձեր յատուկ կարծիքը տասնըհինգ օր առաջ ...

— Այո, — ասաց Արշօ Ծամերեանը,— եւ էլի կը ներկայացնեմ ...

— Գիտեմ,— ժպտաց Շաւարշեանը :

Նիստը դրանով աւարտուեց : Բորբոքուած դուրս եկան ու ամէն մէկն իր գործին գնաց : Բայց այդ ամբողջ օրը կոլեգիայի *նիստում եղած վէճը շարունակւում էր սենեակներում : Խիստ պարսաւում, դատապարտում էին Ծամերեանին, ծաղրում էին նրա «չեկիստական բնազդը» : Իսկ Ծամերեանն անց ու դարձ անելով միջանցքներով, լսում էր այդ խօսակցութիւններն ու ինքն իրեն ժպտում էր : Նա բնաւ չէր անհանգստանում ու չէր ընկճւում, որ մենակ է մնացել :*

Մի շաբաթ յետոյ Հայկազ Շաւարշեանին կանչեցին Անդրկովկասեան պետքաղվարչութիւն : Հիմա էլ այնտեղ էր քննւում Առաքել Էլոյեանի գործը :

Երեք օր յետոյ Շաւարշեանը վերադարձաւ տրամադրութիւնը կոտրուած, թէեւ ջանում էր, որ այդ բանը չերեւայ : Չորս օր ետք ստացուեց Անդրկովկասեան պետքաղվարչութեան որոշումը, որն ազդարարում էր.

«Հայաստանի պետքաղվարչութեան կոլեգիան *եւ յատկապէս ընկեր Հայկազ Շաւարշեանը, քննելով պետական սահմանը խախտած, Թուրքիա փախած եւ այնտեղից ետ բերուած Առաքել Ակոպովիչ Էլոյեանի գործը՝ հապճեպ, մակերեսային,* սուբեկտիւ *եզրակացութեան են յանգել, ազատ արձակելով պետական յանցագործ Էլոյեանին» :*

Զգօնութեան պակասի համար այդ որոշման մէջ նկատողութիւն էր յայտարարուած Հայկազ Շաւարշեանին : Նըշուած էր, որ գործի քննութեան ընթացքում կոպտութիւն է թոյլ տուել Արշօ Ծամերեանը, բայց ճիշդ է եղել նրա դիրքը՝ Էլոյեանի յանցագործութեան նկատմամբ : Ծամերեանը նոյն որոշմամբ նըշանակուել էր Հայաստանի պետքաղվարչութեան քննական բաժնի պետ : Իսկ Էլոյեանի հարցաքննութիւնը վարած միւս երկու քննիչները տեղափոխւում էին աշխատելու Անդրկովկասեան պետքաղվարչութիւնում :

Որոշման վերջին կէտը շատերը չէին հասկանում : Եթէ սխալ է եղել եզրակացութիւնը, ապա ինչո՞ւ են Էլոյեանի քննիչներին տանում աւելի վերեւ :

Զհասկացողներին օգնութեան հասաւ Ծամերեանը :

— Լաւրենտին էգպէս է դաստիարակում չեկիստներին : Կը տեսնէք, թէ մի հինգ – վեց տարի յետոյ նրա ձեռքի տակ ինչ տղաներ կը դառնան նրանք ...

Այս որոշումից մի երկու օր էլ յետոյ ստացուեց Անդրպետքաղվարչութեան նախագահի հրամանը :

« Կալանքից ազատուած պետական յանցագործ Առաքել Ակոպովիչ Էլոյեանի վըրայ սահմանել կրկնակի, մշտական հըսկողութիւն՝ պետքաղվարչութեան գործակալների եւ սահմանապահ զօրամասերի կողմից եւ ամէն շաբաթ Անդրպետքաղվարչութեանը տեղեկագիր ներկայացնել Առաքել Էլոյեանի վարքի մասին» :

Հայկազ Շաւարշեանը խոր մտածմունքի մէջ էր ընկել : Հազար ինն հարիւր տասնեօթ թուականից մինչեւ հազար ինն հարիւր քսանըմէկ թուականն աւելի ծանր դէպքերի միջով էր անցել նա, բայց երեւոյթներն այսպէս անհասկանալի չէին եղել նրա համար, օղն այսքան պղտորուած չէր թուացել նրա աչքին :

Հէնց նոյն օրերին յայտնի դարձաւ, որ Հայկազ Շաւարշեանը ներկայացել է Հայաստանի Ժողովրդական կոմիտաարների *խորհրդի նախագահին ու հրաժարական ներկայացրել, խնդրելով թոյլ տալ իրեն գնալ Մոսկուա՝ Արդիւնաբերական Ակադեմիայում սովորելու : Ցանկանում է իր կեանքը նուիրել երկրի ելեկտրականացմանը :*

Այդ դէպքը նոյնպէս զանազան մեկնաբանութիւնների նիւթ եղաւ : Երեսուն վեց տարեկան հասակում մարդ նոր գնայ սովորելո՞ւ, նո՞ր կը մտածի մասնագիտութիւն ձեռք բերելու մասին, հարցնում էին մարդիկ միմիանց :

— Նա այնտեղ երկու տարի սովորել էր,— ասաց Ծամերեանը, որ բոլոր տարակուսանքների ժամանակ յայտնւում էր ընկերների կողքին ու բացատրում, երբ ինչն ինչոց է, — 1927 թուին երրորդ կուրսից *են կանչեցին աշխատանքի, հիմա թող գնայ սովորի, թող սովորի, նա սովորելու կարիք ունի ...*

ՎԵՐՋԵՐԳ

Առաքելը Երեւանի բանտից դուրս եկաւ կերպարանափոխուած : Նրան սափրել էին, տրեխների փոխարէն կօշիկ հագցրել, նոր շալվար ու պիջակ էին հագցրել, կխամաչ փափախ էին դրել գլխին :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈ

(37 Շար.)

դըրուելով կ'անցնի Փիլիպէ եւ կը ստանձնէ Ռ. Զարդարեանին հրատարակած «Թադմիկ»ին վարչական գործերը : Կը վերադառնայ Պոլիս «Հիւրրիյէթ»ին, եւ իր կարգին նահատակուած Օննիկ Սրապեանին հետ կը հիմնէ «Լուսաղբիւր» հրատարակչական ձեռնարկը, որ առաջին հերթին լոյս կ'ընծայէ Ռ. Զարդարեանի «Մեղրագէտ»ներուն շարքը եւ ապա ուրիշ գրքեր : Մաս կը կազմէր ան «Ազատամարտ»ի վարչական կազմին մինչեւ վերջը : Նահատակուեցաւ 36 տարեկանին :

ԳԱԳԻԿ ՕԶԱՆԵԱՆ —

Շապին Գարահիսարի զաւակ, որ եղաւ Հնչակեան կուսակցութեան աչքի զարնող դէմքերէն մէկը : Իբրեւ այդպիսին ալ ձերբակալուելով, բանտարկուեցաւ Կիրասոնի եւ Տրապիզոնի մէջ, մէկուկէս տարի : Ուսուցչական պաշտօններ վարած է ծննդավայրին մէջ եւ Մարզուան : Անուն ունի նաեւ իբրեւ բանասէր : Հեղինակն է երկու հատորներու, — «Հայապատում» (Հայոց պատմական դերը) եւ «Պատմութիւն հայ լեզուի եւ բանահիւսութեան» : Հրատարակած է «Հայկունի» կիսամսեան Մարզուանի մէջ : Նահատակուեցաւ 33 տարեկանին :

ԳԱՐՄԷՆ —

Նախկին Տաճատ վրդ. Մելքոնեան, էջմիածնական միաբանութենէն : Վարդապետ ձեռնադրուած է 1904ին, բայց յետագային, Դաշնակցական գործիչի պարտականութեանց բերմամբ, ձգած է սքեմը եւ նուիրուած է կրթական ասպարէզին, պաշտօնավարելով գաւառական կեդրոններու մէջ,— Մուշ, Թալաս, եւն. : Նահատակուեցաւ տարագրութեան ճամբաներուն վրայ, 35 տարեկանին :

ՆԵՐՍԷՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ —

Ծնած է Ագուլիս եւ փոքր տարիքին Վան փոխադրուելէ ետք, կը ղրկուի Պոլիս, Ետիգուլէի որբանոցը : Հոնկէ կ'անցնի Արմաշ եւ բոլորելով Դպրեվանքին շրջանը, կը ձեռնադրուի վարդապետ՝ Տ. Մաշտոց անունով : Այնուհետեւ, իբրեւ հոգեւոր հովիւ կը ղրկուի Ամերիկա, ուր միաժամանակ կը յաճախէ Գոլըմպիա համալսարանը եւ կը վկայուի իբրեւ աստուածաբան : Ամերիկայի մէջ է որ կը մտնէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը : Ինը տարի պաշտօնավարելէ ետք կը փոխադրուի Կովկաս եւ կը մասնակցի հայ-թաթարական կռիւներուն : Ապա, իբրեւ առաջնորդ կը ղրկուի Թեհրան, ուր կը մնայ երկու տարի : Կլանուած՝ ազգային յեղափոխական գործերով, կը ձգէ սքեմը եւ կ'երթայ դարձեալ Ամերիկա, ուր, 1906ին, կը ստանձնէ «Հայրենիք»ի խմբագրութիւնը : «Հիւրրիյէթ»ին կը վերադառնայ Պոլիս եւ կը դառնայ «Ազատամարտ»ի հայկական բաժնին խմբագիրը, մինչեւ վերջին օրը : Կը ձերբակալուի Ապրիլ 11 – 24ի գիշերը եւ կը նահատակուի 43 տարեկանին :

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. —

Ծնած է Պոլիս եւ հոն ալ, Եսայեան եւ Կեդրոնական վարժարաններուն մէջ ստացած է իր ուսումը : Լրագրողի ձիրքով օժտուած, ընդգրկեց ան լրագրական ասպարէզը եւ հազիւ տարի մը «Սուրհանդակ»ի մէջ աշխատելէ ետք, առաջին օրէն մաս կազմեց «Ազատամարտ»ի խմբագրական կազմին եւ այնտեղ ալ մնաց մինչեւ վերջին օրը : Փորձառու հրապարակագիր էր միաժամանակ եւ յաճախ կ'երեւար «Ազատամարտ»ի մէջ, տնտեսական եւ պետական – օրէնսդրական հարցեր շօշափող յօդուածներով : Քաջ լեզուագէտ՝ կ'աշխատակցէր ան նաեւ տեղական ֆրանսերէն թերթերուն եւ թըղթակիցն էր «Պերլինէր Թակէպլաթ», «Քէօլնիշէ Ցայթունկ» եւ «Իւմանիթէ» թերթերուն : Նահատակուեցաւ 25 տարեկանին :

ՍՄԲԱՏ ԲԻՒՐԱՏ —

Բուն մականունով Տէր – Ղազարենց : Ծնած է Զէյթուն : Բազմավաստակ ուսուցիչ եւ վիպագիր : Ուսուցչական պաշտօններով ծառայած է քիչ մը ամէն տեղ,— Մարաշ, Զէյթուն, Սիս, Սամսոն, Կիւմիւլճինա, Գատըգիւղ, Գահիրէ, Աղեքսանդրիա, Պուքրէշ, եւայլն : Իբրեւ հնչակեան գործիչ գաւառները շրջած ատենը ձերբակալուած է կնոջը հետ եւ երկուքով հինգ տարի մնացած են Մարաշի եւ Հալէպի բանտերը : Ազատ արձակուելուն՝ մեկնած է Եգիպտոս, ուր ապրած է վեց տարի : «Հիւրրիյէթ»ին վերադարձած է Պոլիս եւ շարունակած է ուսուցչական աշխատանքը, հրատարակելով նաեւ «Գաղափար»թերթը (42 թիւ) : Գրած եւ առանձին գրքերով լոյս ընծայած է ազգային եւ յեղափոխական կեանքէ առնուած բազմաթիւ վէպեր, — «Բանտէ բանտ», «Ըլտըզէն Սասուն», «Որդեսպան ծնողքը», «Վեղարաւոր հերոսը», «Արիւնի ճամբուն վրայ», «Ազատութեան համար», եւն. : Նահատակուեցաւ 53 տարեկանին :

ՏԻԳՐԱՆ ՉԷՕԿԻՒՐԵԱՆ —

Ծնած է Կիւմիւշխանէ եւ 13 տարեկանին պատսպարուած է Էնկիւրիի Կարմիր Վանքի որբանոցը, իսկ յետագային, իր Վանքը ծանօթ վէպին մէջ պատկերացուցած է որբանոցին ներքին կեանքը : Ընթացաւարտ՝ Պոլսոյ Պէրպէրեան վարժարանէն, երկար տարիներով պաշտօնավարած է հոն իբրեւ պատմութեան, աշխարհագրութեան եւ օտար ազգաց պատմութեան ուսուցիչ : Աշխատակցած է մամուլին իր նորավէպերով, քերթուածներով եւ քննադատականներով : Միքայէլ Շամտանճեանին հետ հրատարակած է «Ոստան» եռամսեայ մեծ պարբերագիրքը : Նորավէպերու մէկ հաւաքածոն լոյս տեսած է «Հայրենի ձայներ» անունով գրքին մէջ : Նահատակուեցաւ 31 տարեկանին :

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ —

Ծնած է Թոքաթ եւ ինքնաշխատութեամբ դարձած է կարող գրչի մարդ : Աշխատակցած է գրեթէ բոլոր պոլսահայ եւ արտասահմանի թերթերուն, ընդհանրապէս լեզուաբանական եւ բանասիրական ուսումնասիրութիւններով, որոնց մէկ մասը լոյս տեսած է նաեւ առանձին գիրքերով, ինչպէս «Եւդոկիոյ Հայոց գաւառաբարբառը», որ արժանացած է Իզմիրեանց գրական մրցանակին : Հեղինակն է ան «Արդի հայերէն լեզուի քերականութիւններու» շարքին (երեք գիրք), որոնք մինչեւ այսօր ալ կը գործածուին դպրոցներու մէջ իբրեւ դասագիրք : Հրատարակած է նաեւ «Մագնիսականութիւն» եւ «Ոգեհարցութիւն» անուններով երկու գիրքեր : Վարած է ուսուցչական պաշտօններ : Եղեռնի տարին կը գտնուէր Թոքաթ եւ այնտեղ ալ նահատակուեցաւ 45 տարեկանին :

(Շար.)

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ
ԵՒ ԱՐԱԲՆԵՐԸ

Մեծ Եղեռնի նուիրուած հայկական սուգի հանդիսութեանց կապակցութեամբ, Լիբանանի կառավարութեան բռնած նպաստաւոր դիրքը, ընդդէմ Թըրքական կառավարութեան դիւանագիտական ձեռնարկներուն, շատ հասկնալի եւ բնական կը համարիմ : Տարբեր ընթացք մը պիտի նշանակէր ոչ միայն մարդկային ազատութեանց կապտում, այլ եւ մոռացում նոյնինքն արաբական ազատագրական շարժման՝ օսմանեան լուծէն փրկուելու :

Ապացոյցներ շատ կան, որոնք կրնան հաստատել թէ՝ Արաբներն ալ բազմաթիւ թանկագին զոհեր տուած են 1915–1918էն առաջ եւ ընթացքին : Յիշողութեանս մէջ մնացած է հետեւեալ դրուագները .

Նոր հասած էինք Դամասկոս, 1916ի կէսերուն, իբրեւ գաղթական դեռ աւելի հեռուները, անապատին ծայրը, Տրաս գիւղը քշուելու համար, երբ փողոցէն անցնող անծանօթ գաղթական Հայու մը խորհուրդով փորձեցինք մնալ քաղաքին մէջ : Առաջին հանդիպած պարապ տունը բռնեցինք, որ կը գտնուէր Մերճէի հրապարակը, այն ատեն «Ճէմալ Փաշա ճատտէսի» (յետոյ Ալեմպի) կոչուած պողոտային կապող փողոցին մէջ եւ որուն պատշգամէն կարելի էր տեսնել Մերճէի հրապարակը :

Առաւօտ մը, շատ կանուխ, մթնշաղին, շարժում մը կար փողոցին մէջ : Երբ դուրս նայեցանք, տեսանք որ բազմութիւն մը հաւաքուած է հրապարակին արեւելեան կողմը եւ հինգ թէ վեց կախաղաններէ մարդիկ կախուած են : Գացինք մօտէն տեսնելու համար անցուդարձը :

Կախուածները, բաց գլուխները կախ, վերէն վար ճերմակ շապիկ հագած էին : Ամէն մէկուն վիզէն կախուած էր խաւաքարտէ տախտակ մը, որ ամբողջ կուրծքը կը ծածկէր եւ որուն վրայ Թուրքերէն վերտառութիւն մը կար : Ժանտարմաներ կը հսկէին, իսկ ժողովուրդը, արաբ մահմետական եւ արաբ քրիստոնեայ, լռութեամբ՝ աւելի ճիշդ երկիւղածութեամբ կը դիտէին կախուածները : Քիչ ետքը վերցուցին եւ տարին :

Յետոյ իմացանք, որ չարագործներ չէին անոնք, այլ հայրենասէր Արաբներ, որոնք ճիշդ մեր հայ հայրենանուէր յեղափոխականներուն պէս կախաղան հանուած էին, որովհետեւ մարդկային տարրական իրաւունքներ պաշտպանած էին :

Արաբները հայ գաղթականներուն բարեացակամ վերաբերում ցոյց տուին միշտ : Թէ մահմետական եւ թէ քրիստոնեայ վաճառականներ օգնեցին ապրանքի փոխատուութեամբ, որպէսզի աշխատինք եւ մեր ապրուստը ճարենք : Անոնք լաւ գիտէին թէ ոչ – Թուրք տարրերը հաւասարապէս ենթակայ էին հալածանքներու, ապա ուրեմն ճակատագրի եղբայրներ էին : Կառավարութեան, մանաւանդ Ճէմալ փաշային դէմ դայրոյթը մեծ էր : Երբ Անգլիացիները 1918ին վերջերը գրաւեցին Դամասկոսը, տեղացի արաբ տարրը նոյնքան ուրախացաւ որքան աքսորեալ Հայը : Արաբներուն համար չորս հարիւր տարուան ծանր լուծն էր որ կը վերնար :

Ազատագրուած Դամասկոսի մէջ հրատարակուած առաջին թերթին առաջին էջին վրայ՝ էշ մը գծուած էր Ճէմալ փաշայի գլխով եւ թերթավաճառ տղաք, փողոցներէն վազելով, թերթ ծախելու համար լիաթոք կը պոռային . «Ճէմալ փաշա էլ ընհմարա'''...» :, հրճուանք պատճառելով անխտիր բոլոր Արաբներուն :

Ազատ Լիբանանի ընդգրկած շնորհաւորելի ուղին հայկական մեծ սգատօնին առթիւ, ապացոյց է ոչ միայն ազատախոհութեան եւ ասպետականութեան, այլեւ պատմական գիտակցութեան :

ՏԻՐԱՅՐ ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (215)

ԷԿԵՐԻ * *
* * ԱՍՏՂԵՐԸ

Պարիսպէն ալ պատասխանեցին կրակին :

Որմնադիրը սակայն վար դահավիժեցաւ :

— Միայն ներսէն աշխատեցէք,— լըսուեցաւ Փեթէօի ձայնը :

Եւ որմնադիրները թիւֆէնկճիներու նորոգուող կրակին մէջ կը շարունակէին աշխատիլ :

Կէս գիշերին գնդապանը ձայն տուաւ :

Տոպօ վառօդի սնտուկի մը վրայ նըստած էր, գլուխը բարձրացուց :

— Ահա, Թագաւորին նամակը, — ցատկեց Փեթէօ :

Եւ ստուգիւ, հինգ վայրկեան չանցած երկու հեւացող ու արիւնոտ մարդիկ կանգնեցան Տոպոյի առջեւ :

Երկուքն ալ թրքական տարազ հագած էին : Ձեռքերնին բռնած արիւնոտ սուրերը ցոյց կուտային թէ դիւրին գործ չէր եկեր մտնելը :

— Լաւ ուրեմն,— ըսաւ Տոպօ,— խօսեցէք վերջապէս :

Մէկը Վարշանին էր, այն որ անցեալ գիշեր դուրս ելած էր. միւսը Միքայէլ Վաշ, որ Ահմէտի նամակը տարած էր Թագաւորին :

Վարշանին կը հեւար :

— Քիչ մնաց որ սպաննէին մեզ :

Միքայէլ Վաշ սուրը պատեան մխեց ու նստաւ փոշոտ գետինը : Դեղին մուճակներ հագած էր, հանեց ու զմելիով տակը քանդեց. մէջը նամակ մը կար. Տոպոյին յանձնեց :

Ու ատկից վերջը միայն կրցաւ խօսիլ :

— Եպիսկոպոսին ելայ. յարգանքները կը ղրկէ Տիար հրամանատարին. Եպիսկոպոսը ինք անձամբ տարաւ նամակը Թագաւորին : Ահա պատասխանը :

— Երրորդը սպաննեցին, — աւելցուց Վարշանին :

— Ի՞նչ երրորդը,— հարցուց Փեթէօ :

— Ստեփան Սիւրասպոյ, մեր զինուորներէն : Ան ալ բերդէն դուրս մնացեր էր ու հետերնիս եկաւ, դրան առջեւ նիզակով սպաննեցին :

Ու մեծ շունչ մը քաշելով շարունակեց :

— Մտքերնէս չէր անցներ որ հոս դրան քով ալ Թուրքերու հանդիպինք : Երբ հոս հասանք սուլիչս զարկի, իսկոյն տասը Թուրքեր վրանիս նետուեցան, հոն անմիջապէս դրան քովը. ու չափ – չուփ : Բախտաւոր եղանք որ մութ էր ու դուռը անմիջապէս բացին : Ստեփանը ճիշդ քովս խողխողեցին, մենք հազիւ կրցանք ներս ցատկել :

Տոպօ պատռեց կնիքը, որ արդէն ջարդուփշուր եղած էր մուճակին տակ ու կանթեղի մը մօտենալով սկսաւ կարդալ :

Դէմքը երթալով սկսաւ մռայլոտիլ, երկու յօնքերը բոլորովին իրարու միացան : Նամակը վերջացնելուն գլուխը ուժով մը ցնցեց ու նամակը գրպանը դըրաւ :

Փեթէօ կը փափաքէր հարցնել թէ Թագաւորը, ի՞նչ կը գրէր : Սակայն Տոպօ մռայլ ակնարկ մը նետելով շուրջը՝ դէպի Վարշանի դարձաւ :

— Նամակը յանձնեցի՞ր Սալքայիին :

— Յանձնեցի, Տէր իմ : Յարգանքները կը ղրկէ ձեզի : Կէսօրէ առաջ շարունակ նամակներ գրեց, ու քանի նամակ որ գրեց այնքան ձիաւորներ մեկնեցան անմիջապէս կէսօրէն առաջ :

— Դեռ ուրիշ ըսելիք ունի՞ք :

— Ես չունիմ, — ըսաւ Միքայէլ Վաշ :

— Արհիապատիւ Եպիսկոպոսը շատ սիրալիր ընդունեցաւ զիս : Թագաւորին քովն ալ ամէնքը սիրով ընդունեցան. բայց գլուխս վիրաւորուած է. եթէ թոյլ տաք՝ սափրիչին կ'ուզէի երթալ :

— Փեթէօ, — ըսաւ Տոպօ,— վաղը չմոռնաս ըսել Շուքանին որ այս երկու մարդոց անունը անոնց ցանկին մէջ գրէ, որոնց համար Թագաւորէն յատուկ վարձատրութիւն պիտի ուզենք :

— Տէր իմ, — ըսաւ Վարշանի ծոծրակը քերելով ,— Ես դեռ ըսելիք մը ունէի :

Տոպօ անոր նայեցաւ :

— Այսինքն, — շարունակեց Վարշանի, — Թէ Ղուկաս Նատի կը խնդրէ ձեզմէ որ քանի մը ջահեր վառել տաք մեծ դրան վրայ : Գիշերը կ'ուզէ տուն դառնալ ...

— Կ'ուզէ դառնա՞լ,— Տոպօ բարկացած ոտքը գետին զարկաւ,— ես կը սորվեցնեմ իրեն թէ ի՞նչ է կարգ կանոնը :

Մարդ մը անցաւ քովերնէն, կռնակին վրայ որմնադիրներու համար ապրանք կը տանէր : Տոպօ ճամբայ տուաւ անոր, ու պոռաց որմնադիրներուն .

— Գերանը լայնքին դրէք եւ ոչ թէ երկայնքին :

Ու նորէն Վարշանիին դարձաւ .

— Ի՞նչ կը կարծէ Ղուկաս ... է՞հ, թող անգամ մը աչքերուս առջեւ ելլէ :

Ու բարկութենէն կը հեւար, եղջիւրով հարուածելու պատրաստուող ցուլի մը նման :

Վարշանին կզակը քերելով՝ աղաչական նայեցաւ Տոպոյին :

— Շատ կը ցաւի խեղճը, տէր իմ, որ դուրս մնացեր է, ուստի ցաւէն չի գիտեր թէ ի՞նչ ընէ :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Տիկին Նուարդ Օհանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տիրան Սրմաքէշեան եւ զաւակները, ընտանեկան բոլոր պարագաները խորին ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՄԱՏԹԷՈՍ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ – ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

(Հիմնադիր Էնսթիթիւ Իւնիվէրսիթէռ Լիպրի)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 21ին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ օր, 24 Ապրիլ ժամը 10.30ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի, ներկայս նկատել իբրեւ այդ :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9.30ին Ժեբար Սթեֆանեսքօ կը ներկայացնէ հայկական յայտագիր մը՝ Հայերը եւ Ս. Վայրերը, տեսակցութիւններ՝ ճարտարապետ Է. Իւթիւճեանի եւ Գիւտ Ծ. վարդապետի հետ :

◆◆◆

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Տիրուհի Հ. Սէրէնկիւլեան, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարեդարձին առթիւ, կիրակի (Ապրիլ 25) առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին :

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները :

×

Այրի Տիկին Նուարդ Ճնտոյեան, Տէր եւ Տիկին Խորէն Աւագեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝

ՄԻՀՐԱՆ ՃՆՏՈՅԵԱՆԻ (Մշեցի)

յիշատակին :

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները :

~~~

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Աղքատախնամի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Պ. Գ. Պապըրճեան, փոխան մատաղի 200 ֆրանք, Գ. Փաթթուլեան 200, Տէր եւ Տիկ. Ե. Սարաֆեան հարիւր, Պօյաճեան ընտանիք հարիւր, Գ. Ակոնայեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Աճէմեան, Ա. Տապաղեան յիսունական, փոխան ծաղկեպսակի ողբ. Յարութիւն Տապաղեանի մահուան առթիւ, Պ. Լ. Տօնիկեան, ողբ. Արամ Մուրատեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի50, Տէր եւ Տիկին Գ. Յովհաննէսեան եւ Տէր եւ Տիկ. Մ. Մարտիրոսեան 50ական, Մ. Մինասեանի մահուան տարելիցին առթիւ: Մ. Քիպարեան, փոխան ծաղկեպսակի ողբացեալ Վաղարշակ Քիպարեանի մահուան առթիւ քսան, Տէր եւ Տիկին Թ. Պամպաճեան եւ Տէր եւ Տիկին Թ. Ղազարեան, ողբ. Մաքրուհի Ապուլեանի մահուան առթիւ 40, Տէր եւ Տիկին Հ. Մինասեան փոխան ծաղկեպսակի ողբ. Վարսենիկ Թոմպուլեանի մահուան առթիւ երեսուն, Ն. Գարամաճեան, իր տիկնոջ ողբ. Արտէմիս Գարամաճեանի յիշատակին քսան, Ն. Հայթայեանի ձեռամբ՝ Տիկին Լակարտ Իրէն յիսուն, Ճիպրայիլ Պահատուրեան յիսուն, Ոմն հարիւր, Տէր եւ Տիկին Ա. Քիւրքճեան 40, Մ. Կարապետեան քսան: Ոմն եկեղեցւոյ միջոցաւ 30, Ս. Արզումանեան 85, Տէմիրճեան Ժան 10, Ապուլեան Վէնսան 15, Սիրունեան Ա. հինգ, Աթճեան Ա. հինգ, Տիկիններ Պօյաճեան քսան, Սաատէթեան 20, Լ. Զէօրթիւքեան 15, Ս. Լօրէնեան 15, Ժագլին Սիւէրօ 15, Ճէմիլեան հինգ, Գըրըդճեան Ռօզ հինգ ֆրանք :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ.— Քառաձայն պատարագ եւ Հոգեհանգիստ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ : Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18ԻՆ.— Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ : Հաւաքուիլ, Մեթրօ Ժորժ Ե.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)

Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exarque apostoloique arménien en France
Փարիզի Նօթր – Տամի Մայր Տաճարին մէջ :

ԺԱՄԸ 20,30ԻՆ ՓԼԵՅԷԼԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

252 Ֆօպ. Սէն թ'Օնոռէ (Մեթրօ Թեռն)

Բարձր հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն :

Կը խօսին՝ Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Ս. ՔԱՐԵԱՆ Գ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ Զ. ԽԱՆՁԱՏԵԱՆ եւ Վ. ՊԱՐԿԻՐՃԵԱՆ

Պատշաճ գեղարուեստական յայտագրին կը մասնակցին.— Օր. Ժ. Տիրատուրեան, (երգ), Արտաշէս Գմբէթեան, Օր. Է. Նիկողոսեան եւ Ժան – Ժաք Ալլանեան արտասանութիւն): Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Կարպիս Աֆրիկեանի : Դաշնակ Օր. Մ. Վարժապետեան :

Հանդիսութիւնը կը վարէ Գրիգոր Փափազեան ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ

Առնուվիլէն օթօքառները կը մեկնին Կիրակի իրիկուն: Արձանագրուիլ մինչեւ Շաբաթ իրիկուն Պ. Ն. Նիկողոսեանի մօտ, 121 Ավընիւ Հանրի Պարպիւս, հեռաձայն 446 Կոնէս : Օթօքարերը կը մեկնին ժամը 19.20ին եկեղեցւոյ առջեւէն եւ 19.30 Սարսէլի ժանտարմըրիի առջեւէն: Երթուդարձ հինգ ֆրանք :

ԼԻՈՆ

Բարձր հովանաւորութեամբ
Պ. ՌԻՔԱՐԻ
(Փրեֆէ Իկամ)
Նախագահութեամբ քաղաքապետ
ՓՐԱՏԵԼԻ

Նախաձեռնութեամբ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ, մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեան հոգեւոր պետերուն :

Բոլոր կուսակցութեանց, կազմակերպութեանց երիտասարդական եւ բարենպատակ միութեանց :

ՇԱԲԱԹ, (Ապրիլ 24)

ԺԱՄԸ 9–11 պատարագ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ :

ԺԱՄԸ 15ԻՆ ոգեկոչում Եղեռնի, Պուրստիւ Թրավայլի սրահին մէջ (Փլաս Կիշառ) :

ԺԱՄԸ 18ԻՆ Թափօր դէպի անծանօթ Զինուորին յուշարձանը : Մուտք՝ հանրային պարտէզ (Փարք տը լաւ Թէթ տ'Օռ) :

ԺԱՄԸ 19ԻՆ պատարագ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ :

ՊԱՏԱՐԱԳ – ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի ժամը 15ին, Նոթր – Տամ տը Ֆուրվիէրի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին :

ՊՕՄՈՆ

Հոգեհանգստեան պատարագ պիտի մատուցուի Հարաւային Թեմի Առաջնորդ ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆԻ կողմէ, Շաբաթ առաւօտեան ժամը 10ին, Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին :

ՎԱԼԱՆՍ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Ազգային Միութեան, մասնակցութեամբ երեք Յարանուանութեանց պետերուն եւ բոլոր կազմակերպութեանց :

Կը նախագահէ ՊԵՏՐՈՍ ԳԱՊԱՔՃԵԱՆ :

Կը խօսի ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ եւ Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ (ֆրանսերէն) :

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 21ին, Սալ տէ Ֆէթ :

~~~

1915 – 1965

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ – ՌԷՍԻԹԱԼ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ ԼԻՈՆ ԻԵՒ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ :

Նուիրուած

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Դասախօսութիւն, «Կոմիտաս վարդապետ», Յ. Աբրահամեան :

Երգ՝ Օր. Լ. Քէօմիւրճեան, (որ պիտի երգէ Կոմիտասի դասական եւ ժողովրդային երգերէն): Դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Ֆէլլահեանի :

Ջութակ, Պ. Պ. Աբրահամեան եւ Պէրպէրեան :

Յիշատակի այս հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 25 Ապրիլին, ժամը 20.30ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ :

ՏԵՍԻՆ

Այս Շաբաթ ժամը ճիշդ 14.30ին, քաղաքապետարանի սրահը :

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տէսինի քաղաքապետ ՏՈՔԹ. ՓԵՐՆԷՆԻ
Կը նախագահէ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՅԸՆՏՐԵԱՆ
Կը խօսի ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Հրաւիրուած են.— Իզերի ծերակուտականներ՝ Պ. Պ. Պէրթուէն, Միսթրալ եւ Տիւֆէօ : Երեսփոխան Պ. Շափիւի, փոխնահանգապետը, ընդհ. խորհրդականը, թաղապետական խորհուրդը, ոստիկանապետը, ոստիկան – զօրաց կազմը, ֆրանս. ընկերակցութեանց նախագահները եւ յարանուանութեանց պետերը :

Գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր: երգ՝ Օր. Անժէլ Կարապետեան, դաշնակով կ'ընկերանայ Տիկին Մարգրիտ Սեմէրճեան, արտասանութիւն Օր. Բրաքիոն Տապաղեան, ֆրանսերէն ուղերձ Տէսինահայ երիտասարդութեան կողմէ հանդէսէն ետք՝ Թափօր եւ ծաղկեպսակի զետեղում: Առաւօտեան պատարագ եւ հոգեհանգիստ մինչեւ ժամը 11, յետոյ վերակոչում Պըռանըլի փողոցի եւ Եղեռնի զոհերուն նուիրուած Յուշարձանի մը առաջին քարի զետեղման արարողութիւն :

Այս Կիրակի առաւօտեան հոգեհանգիստ մեր նահատակներուն յիշատակին, տեղւոյս Նոթր – Տամ տէ Պրիւյէր եկեղեցւոյ մէջ :

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Յիսնամեակը կ'ոգեկոչուի Շաբաթ եւ Կիրակի, բարձր հովանաւորումեամբ քաղաքապետ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՓԻՆԷԻ

ՇԱԲԱԹ, ԺԱՄԸ 10ին, հոգեհանգստեան պատարագ Հայկ. Մատրան մէջ : Ժամը 15.30ին.— Ոգեկոչում նահատակներու, նախաձեռնութեամբ հայ երիտասարդութեան, Ժան տ'Արք սրահին մէջ :

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամը 10.30ին պատարագ, Նոթր – Տամի մէջ, մասնակցութեամբ Լիոնի եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին : Ժամը 11.45ին, ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Սքուար Լամարթինի յուշարձանին վրայ :

ՎԻԷՆ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Ազգ. Միութեան, մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ բարձր հովանաւորութեամբ քաղաքապետ Տոքթ. Շափիւի Շաբաթ ժամը 15ին, հոգեհանգիստ Սէն – Մօրիս Մայր Տաճարին մէջ : Ժամը 16.45ին հանդէս Թէաթր Միւնիսիփալի մէջ, ի ներկայութեան ֆրանսացի հիւրերու :

Կը նախագահէ Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ :
Կը խօսի Ժ. ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

ՊՈՐՏՕ

Այս Կիրակի ժամը 15.30ին, Աոլաք – Սոլֆէրինօ սրահը, 235 Ռիւ Մունէյրա : Կենդանի պատկեր՝ Կոմիտասի վերջին գիշերը:

Պատշաճ գեղարուեստական յայտագիր:

Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սէնթ – Մառի տը լա Պասթիտ եկեղեցւոյ մէջ, 62 Ավընիւ Թիէռ : Կ'երգուին հայկական շարականներ :

ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին սինէմա Քափիթոլի մէջ :

Կը նախագահէ Պ. Գ. ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ
Խօսք կ'առնեն՝ ՓՐՈՖ. Գ. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ եւ ԺԱՔ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Օրուան պատշաճ գեղարուեստական բաժին :

Հանդէսէն ետք տողանցք մինչեւ Սքուար Վէրտէօն, Մոնիւման Մոպիլ, ուր պիտի դրուի ծաղկեպսակ մը :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ապրիլեան Եղեռնի մէկուկէս միլիոն նահատակներու խնկելի յիշատակին ոգեկոչման համար հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ կը մատուցուի այս Շաբաթ օր, ժամը 16ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Երուսաղէմի միաբան Յակոբ Վրդ. Վարդանեան :

ՇԱՒԻԼ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 21ին տեղւոյն քաղաքապետարանի սրահին մէջ: Մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն :

Կը նախագահէ՝
ԶԱՒԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Կը խօսի
ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Շաւիլի դպրոցի աշակերտները իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն երգերով եւ արտասանութիւններով :

Մեներգ՝ Օր. Աստղիկ Քէօսէեան :

Կիրակի առաւօտ՝ պատարագ նահատակներու յիշատակին :

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ՇԱԲԱԹ, (24 Ապրիլ).— Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ: Պատարագող Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէքեան, Սէն Լուի եկեղեցին, Ռիւ Սօ (Փլաս Կոլոնէլ) ժամը 9–11, յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ թափօրով :

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20.45ին, Սալ տէ Քօնկէռ (Թաղապետարանի կից), ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու: Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ :

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆ

Շաբաթ, ժամը 21ին, Սալ տը լա Կրուա Ռիւ – Փիէր – Քիւռի:

Պատուոյ նախագահութեամբ Սէնթ Էթիէնի քաղաքապետ՝ ՄԻՇԷԼ ՏԻՐԱՖՈՒՐԻ :

Կը նախագահէ Բժ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԱՖԵԱՆ :

Կը խօսի Պ. ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ:

Խօսնակ Յարութիւն Այտապիրեան :

Գեղարուեստական պատշաճ բաժնին կը մասնակցին Ֆրանսացի արուեստագէտներ: Հայկական երգչախումբ, մեներգ եւ արտասանութիւն :

Ապրիլ 24ի օրը ժամը 18.30ին ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի անծանօթ զինուորին : Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները (Փլաս Ֆուրնէյրոն) :

Յաջորդ օրը Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի տեղւոյն Ս. Աստուածածին մատրան մէջ :

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ **ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. — Հատը 0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ

24

ԱՊՐԻԼ

SAMEDI

24 AVRIL

1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10291

Fondateur **SCHAVARCH MISSAKIAN**

41e ANNÉE — No 10.291

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՆՍԱՍԱՆ ՀԱՒԱՏՔՈՎ

Կէս դար անցաւ այն օրէն ի վեր, երբ հրէշածին Թալէաթ իր գարշելի ուղեղին յղացած դիւային ծրագրի գործադրութեան վաղորդայնին չնական հեղնութեամբ կը յոխորտար.

— Ա՛յնպէս խորտակեցի Հայերու ողնայարը, որ յիսուն տարի պիտի չկրնան ոտքի կանգնիլ :

Քոչուոր ջարդարարներու ցեղը առնուազն յիսուն տարի ետ էր մնացած հայ ազգէն, որ իր բարձր մշակոյթով ու քաղաքակրթական արժէքներով նախանձը կը շարժէր գերիշխան ազգին :

1908ի Օսմանեան Սահմանադրութեան յաջորդած արտակարգ խանդավառութեան օրերուն, երբ ազատութեան, հաւասարութեան, եղբայրութեան եւ արդարութեան նշանաբանները ազգային, ժողովրդական երգի վերածուած տակաւին, կ'արձագանգէին մայրաքաղաքէն մինչեւ գաւառի յետին գիւղը, ոճրագործ Իթթիհատի պաշտօնական բերանը՝ Թանին՝ իր խմբագրականին՝ Հիւսէյին Ճահիտի գրչով չէր քաշուեր հրապարակաւ յայտարարել թէ «օսմանեան հայրենիքին» մէջ տիրապետողը պէտք է ըլլայ Թուրքը, իբրեւ միլլէթը հաքիմէ :

Ուրեմն սուտ էին ու կեղծ հաւասարութեան ու եղբայրութեան նշանախօսքերը, հրապարակ նետուած Իթթիհատի կողմէ, որ Թուրանական, համաթրքական գաղափարականով սկսաւ դաստիարակել նոր սերունդը, անոր աչքին շողացնելով սահմանէն անդին անսահման տարածութիւնները Թուրանի, տափաստանները Կեդրոնական Ասիոյ, ուր կ'ապրէին միլիոնաւոր ցեղակիցներ, Ռուսիոյ տիրապետութեան տակ, ուսկից եկեր էին իրենց կիսավայրենի նախահայրերը :

Դէպի Թուրան տանող ճամբուն վրայ միակ խոչընդոտն էին կեավուր Հայերը, որոնք, ըստ իրենց, փրկութիւն կ'ակնկալէին Ռուսիայէն :

1912ին, Սելանիկի ընդհանուր ժողովին մէջ Իթթիհատը վճռած էր արդէն Հայերու բնաջնջումը :

Պալքանեան պատերազմէն ետք Բարենորոգումներու խնդիրը բոլորովին կատղեցուց դահիճը, որ 1914ի մեծ պատերազմէն օգտուելով գործադրութեան դրաւ իր ծրագիրը :

Ուզեց բնաջնջել Հայերը, միանգամ ընդ միշտ փակելու համար Հայկական Խնդիրը եւ բանալու համար Թուրանի ճամբան :

Այսօր, Մեծ Եղեռնէն յիսուն տարի ետք, տակաւին չէ փակուած Հայկական Խնդիրը, որ օրակարգի հարց է միշտ : Հայուն «կոտրած ողնայար»ը յիսուն տարի չսպասեց շտկուելու համար :

Աղէտէն երեք տարի ետք Հայուն վրիժառու բազուկը ծունկի բերաւ դահիճը եւ 1918 Մայիս 28ին կերտեց անկախ հայրենիք,— Հայաստանի Հանրապետութիւնը, որ կենդանի վկան է Հայուն կենսունակութեան, ապրելու, բարգաւաճելու եւ տեւելու անյողդողդ կամքին :

Ամբողջական չէ դեռ այդ հայրենիքը : Մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներու արիւնով ոռոգուած հայապատկան հողերը տակաւին կը մնան «թշուառ, անտէր, մեր թշնամեաց ոտնակոխ» :

Յիսնամեակին առթիւ երկիւղածութեամբ կը խոնարհինք մեր անթաղ մարտիրոսներու խնկելի յիշատակին առջեւ : Անգամ մը եւս կը յայտարարենք թէ կը պահանջենք անոնց արեան գինը, կ'ուխտենք քալել անոնց գծած ճամբէն, միշտ հաւատարիմ իրենց կտակին, իրենց երազին հասնելու անսահման հաւատքով :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

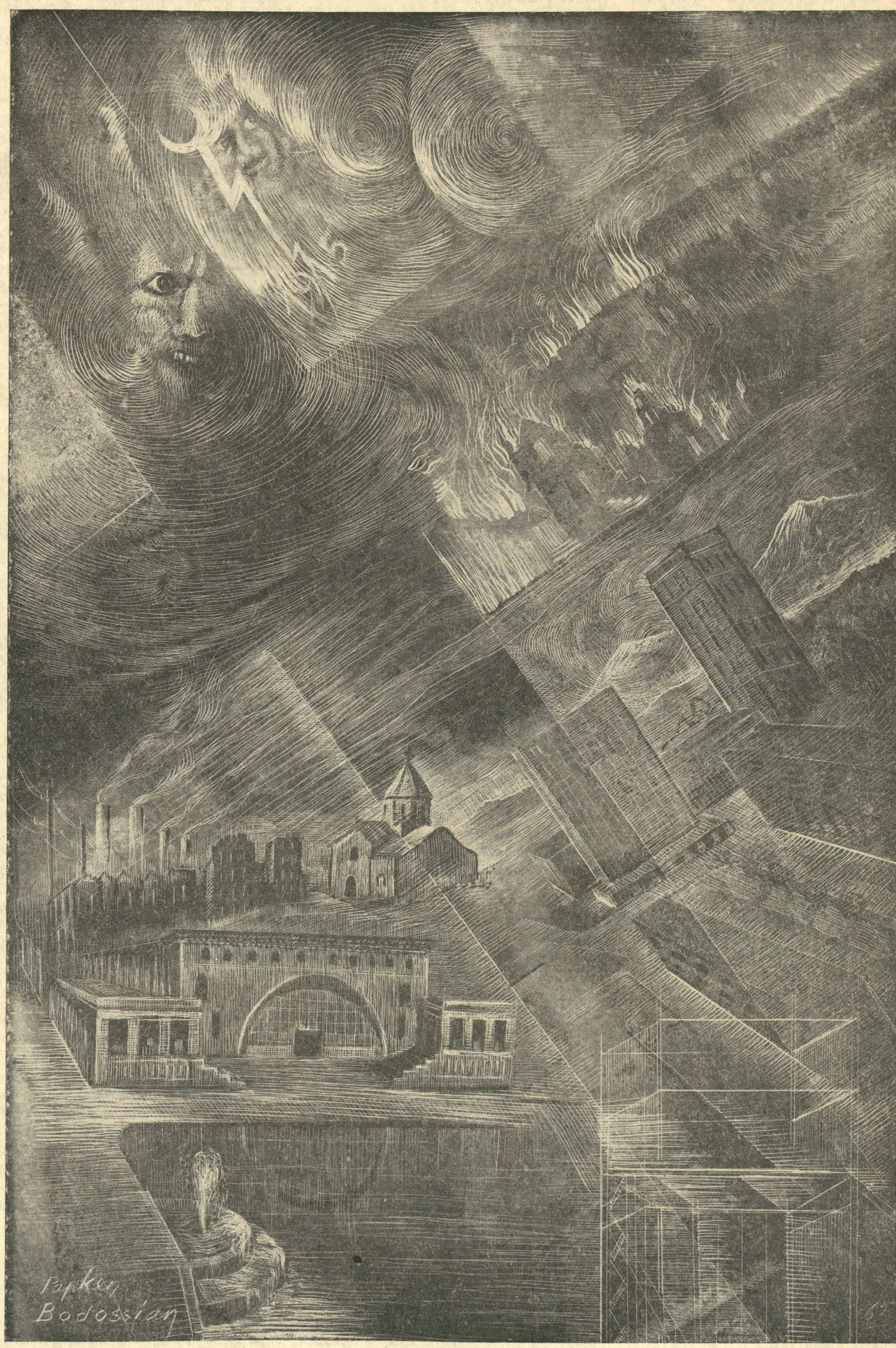

1915
1965

Տարուէ տարի ոգեկոչելով Հայաջինջ Սարսափները, մենք պիտի ունենանք մէկ մտածում,— երգի վերածել վէրքը :

Երգ՝ հայ ժողովուրդի յաւիտենականութեան :

Երգ՝ հայրենիքի ամբողջացման եւ անկախութեան :

Երգ՝ խաղաղութեան, շինարար եւ յարատեւ աշխատանքի :

Երգ՝ մշակոյթի զարգացման եւ ըստեղծագործութեան :

Երգ՝ ներքին կազմակերպութեանց զօրացման եւ ներդաշնակ համակեցութեան :

Շ.

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Ուր որ Հայ կայ, այս տարի կ'ոգեկոչուի 1915ին գործադրուած ցեղասպանութիւնը Թուրքիոյ մէջ՝ Հայութիւնը բնաջնջելու ծրագրով :

Կազմուած են յանձնախումբեր, կը պատրաստուին սգատօներ, վաղուց չը տեսնուած ազգային միաբանութեամբ : Նման պարագային անըմբռնելի պիտի ըլլային անտարբերութիւն, առանձնացում :

Մեր նահատակներուն մատուցուած յարգանքը համապատասխան ըլլալու է ահաւոր խաչի ճանապարհին, ուրկէ քըշուեցան դէպի սպանդանոց : Աշխարհը մոռացութեան տուած է այդ «Տասը հազար տանջանքներու ճանապարհը», ինչպէս կը խորագրէր ժամանակին փարիզեան « Լը Թան » օրաթերթը : Կամ կ'անգիտանայ : Մոռացկոտը պէտք է վերյիշէ, սակայն, եւ անգէտը պէտք է իրազեկ դառնայ : Առ այդ կազմակերպիչ յանձնախումբերը իմաստուն կերպով մեր սուգին մասնակցութեան կը հրաւիրեն տեղական անձնաւորութիւններ եւ ի դէպ կառավարութիւններ :

Աշխարհի խղճին պիտի դիմենք : Հարկ է որ անոր առջեւ Թուրքէն տարբեր ներկայանանք : Ցեղատեաց Թուրքէն տարբեր : Նկարագրենք Մեծ Եղեռնի սադայելական կանխամտածութիւնը եւ անհուն վայրագութիւնը : Անարգութեան սիւնին գամենք պատասխանատուները եւ գործադրողները : Բայց, ինչ որ ալ ըլլան մեր ներքին զգացումները, համայն Թուրք ցեղին դատապարտութեան խօսք չընենք : Ինքնախաբ չըլլանք : Ներկայիս ոչ մէկ կառավարութիւն, ոչ մէկ հանրային հաստատութիւն ցեղի մը անխտիր դատապարտութիւն չարձակեր : Հակառակ համոզում ունեցողը թող փորձառու անձնաւորութեանց տրամադրութիւնը չօշափէ : Եւ մի՞թէ Թուրք կառավարութեան քստմնելիութիւնը աւելի չի յայտնաբերուիր, եթէ յիշենք որ նոյն իսկ Թուրք պաշտօնեաներ գտնուեցան, որոնք եղեռնագործ իթթիհատական կառավարութեան հրամանները անտես ըրին ու պաշտօնանկեցութեան ենթարկուեցան : Հազուագիւտներ, բայց եղան, ըստ անաչառ վըկայութեանց : Եւ ինչո՞ւ բարձրաձայն վըկայութեան կանչել Մուսթաֆա Քեմալի 1920ի ծանօթ յայտարարութիւնը, որով մեզի չափ խստիւ կը դատապարտէր Իթթիհատական «փաշա»ներու ոճրագործութիւնը : Եթէ ողջնար Աթաթիւրք դարձած Մուսթաֆա Քեմալը, ի՞նչ պիտի ըսէր արդեօք տեսնելով որ իր անմիջական երկու յաջորդները հրէշագոյն «փաշա»յին աճիւնը Թուրքիա փոխադրել տալէ ետք՝ անոր յուշարձան կառուցած են Սթամպուլի Ազատութեան Հրապարակին վրայ եւ, ամէն տարի, անոր յիշատակին յարգանք ցոյց տուած : Իթթիհատի անպատիժ մնացած օրինակէն քաջալերուեցաւ Հիթլէր : Միթէ՞ օր մը իր արձանը պիտի տեսնենք Պերլինի հրապարակի մը վրայ :

Ցեղասպանութիւնը աւելի կը յուզէ մարդկային խիղճը քան ջարդը, որովհետեւ ան կառավարական հրամանէն կը բըխի : Զհպատակողը օրինազանց կը դառնայ :

Մենք վրէժ չենք պահանջեր : Վրէժին կը յաջորդէ փոխվրէժ եւ վերջը չի գար : Այլ, պատիժ եւ հատուցում : Սողոմոն Թէհլիրեանի գնդակը ոչ վրէժխնդրական էր, ոչ ալ ահաբեկչական, այլ պատժական :

Զգուշանանք նաեւ մեր բողոքին կրօնական բնոյթ տալէ : Ինչպէս կը գրէ գընդապետ Լօռէնս, Թուրքը ջարդեց Հայերը ոչ անոր համար որ քրիստոնեայ էին, այլ որովհետեւ «Հայ» էին : Հակիսլամական չենք եւ պատմական փաստ է թէ Թրքական լուծը իսլամ ազգեր ալ ճըզմեց : Թող այդ զոհերն ալ մեր քովը կանգնին, ինչո՞ւ չէ, եղբայրաբար :

Կայ նաեւ հողային մեր պահանջներու խնդիրը : Հայկական « Հարցը» դարձած է հայկական «դատ» : Տարբերութիւնը զգալի է : Լռելեայն համաձայնութիւն գոյացած կ'երեւայ զայն չխառնելու Մեծ Եղեռնի Սգատօնին հետ : Որոշապէս եւ յստակատեսութեամբ՝ Սգատօնի յանձնախումբերը այդ խնդիրը չեն արծարծեր կամ քովնտի կ'անցնին : Սակայն յօդուածի նիւթէն դուրս կ'իյնայ :

Ընթերցողը թերեւս պիտի հարցնէ թէ ի՞նչ արդիւնք կը սպասուի Մեծ Եղեռնի հանդիսաւոր ոգեկոչումէն : Նախ՝ սըրբազան պարտականութիւն մը կատարած կ'ըլլանք մեր այնքան դժբախտ նահատակներու հանդէպ : Հատուցում պահանջե՞նք : Իրաւացի կ'ըլլանք անշուշտ : Դժուարութիւնը սա է՝ մեր պարտապանը, Թուրքիան, նոյն իսկ հիմա, մասամբ Սփիւռքի Հայութեան դրամին շնորհիւ կ'ապրի : Արդարեւ Թուրքիոյ նպաստ ընծայող երկիրներու մէջ կան Հայեր, որոնց վճարած տուրքերէն մաս մը, հոգ չէ թէ չնչին, դէպի Թրքական գանձարանը կը ճանապարհուի : Յուսանք որ յանձնախումբերուն մէջ գտնուին փորձագէտներ, որոնք հատուցման դրական միջոց մը ստեղծեն : Մինչ այդ թող Թրքական ներկայ կառավարութիւնը, որուն ներկայացուցիչը ՄԱԿի մարդկային իրաւունքներու Յանձնախումբին անդամ ընտրուած է, Մեծ Հրէշին յուշարձանը անհետացնէ : Առաջին քայլ մը կ'ըլլայ :

Վ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

ՉԷԶՈՔ ՏՈՒՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ
ՅՈՒՇԵՐ

Պոլիս, Շիշլիի պողոտային վրայ բարձրադիր շէնք մըն էր ազատագրուած որբերու կայանը, որ ձեռք բերուած Որբահաւաք մարմնոյն ղեկավար Փրոֆ. Ա. Զաքրեանի շնորհիւ, պատմութեան մէջ նմանը չլսուած անունով մը կոչուեցաւ ·

— Չէզոք Տուն :

Բռնաւեր ու հալածական մեր բեկորներուն ինքնութիւնը ստուգելու յատուկ այս ապաստանը փորձաքարը դարձաւ հայ ազգի վիրաւոր արժանապատուութեան, դառնալով փորձաքարը՝ հայ մայրութեան վշտահար սրտին :

Չէզոք Տունը ...

Հայոց դարաւոր Զարհուրանքի աշխարհը փոխադրուած էր այս հաստատութենէն ներս, ուր, միլիոնաւոր զոհերու անունով, մանկական անսուտ բերաններ, մարդկային ամէն ըմբռնումէ գերիվեր տագնապներու մէջէն կը պատմէին տառապանքը՝ իրենց ապրած մահերուն :

×

.. Կարծուածին չափ ալ դիւրին չէ խօսք առնել փոքրիկներէ, որոնք, մեծ՝ իրենց տանջանքներու կեանքովն ու փորձառութեամբ, դժուար կը հաւատան շըրջապատի անկեղծութեան : Իրենց Թուրք «տէրերը» կասկածին թոյնը այնքան զօրաւոր կերպով ներարկած են անոնց մատղաշ ուղեղներէն ներս, որ յաջողած են համոզել թէ կեավուրները սպաննեցին ձեր ծնողքը, հիմա ալ ձեզ փախցնել կ'ուզեն : Մի՛ խաբուիք անոնց անուշ խօսքերէն : Անոնք կաթսաներով եռացած ջուրերու մէջ պիտի խեղդեն, պիտի այրեն, պիտի մորթեն ձեզ, որովհետեւ Թուրք էք :

Չէզոք Տունի զարհուրանքի պահն է, երբ նորեկ որբերը լուացարան կ'իջեցնեն աղեկտուր ճիչերու մէջէն .— Ճան գուրթարա՛ն··· եէթիշին զօմշուլա՛ր ··· եագանագլար, պողանագլար, քէսէնէքլէր·· (Հասէք դրացիներ, պիտի այրեն, պիտի խեղդեն, պիտի մորթեն) :

Ի՞նչպէս կարելի է տարհամոզել տարաբախտ զոհերը, այդ խելայեղ վիճակին մէջ : Ու վստահութիւն ներշնչելու ամէն միջոց, առաջին առթիւ, ձախողութեան կը մատնուի :

Եւ մինչ ծառայող մայրեր, դժուարաւ կը յաջողին կտրել մազերը, լուալ – մաքրել գլուխն ու մարմինը ոջիլներու մէջ թաթխուած որբերուն, միշտ պատրաստ տաքուկ ջուրերով ու հականեխական դեղերով, անոնք կը ջանան դուրս փախչիլ այնպէս՝ ինչպէս որ մէկը ուզէ ճողոպրիլ խարոյկի բոցերէն...

Տունին հաւատարիմ պահակ Երանոս աղբար կը պահպանէ դուռը :

×

Ամէնէն փափուկ կէտը որբերու ինքնութիւնը ստուգելու պարագան է : Կան տըղաք, մանչ թէ աղջիկ, որոնք կը վայելեն մայրական սէր ու խնամք՝ յանձնախումբին կողմէ, սակայն կասկածն ու անվըստահութիւնը դժուար կը կորսնցնեն իրենց ուժն ու ազդեցութիւնը մանուկ հոգիներու վրայ : Այս պատճառով ալ, որքան համոզուած ըլլայինք թէ անոնք հարիւրին հարիւր Հայ են, խղճի եւ արդարութեան պարտք էր խորացնել պրպըտումները, մինչեւ որ բիւր անգամ խաչուած մեր բեկորներէն լսէինք իրենց իսկական ծագումն ու իրենց հայ անունը :

Ու հետեւեալ միջոցներուն կը դիմէինք՝ ցնցելու եւ արթնցնելու համար որբոց յիշողութիւնը :— Երգել մայրական օրօրներ, մանկական երգեր : Պատմել ընտանեկան, ազգային աւանդական սովորութիւններ (միշտ հայերէնով) : — Եկեղեցին պատկերացնել իր սրբազան անօթներով : Քահանայական տարազ, խաչ, մոմ, հաղորդութիւն, նշխարհք եւ այլ մանրամասնութիւններ : — Դպրոցական կեանք, մանկապարտէզի խաղեր, երգ ու ոտանաւոր : Ա, Բ, Գ : Ազգային պատմութիւն ծանօթ հերոսներու յիշատակութեամբ, անոնց ձօնուած երգերով :

Յանձնախումբը կը կիրարկէր նաեւ չընախատեսուած միջոցներ :

×

— « Երէկ կէս գիշերին չորս որբեր ունեցանք » : Զափազանց յոգնած ու ջղայնացած՝ որբախոյզները, անձամբ Կարօն ու Պօղոսը, հեւալով կը պատմէին .— «Այս անգամ ալ ազատեցանք բորենիներու ձեռքերէն, Փրոֆ. Զաքրեանի ցուցմունքներու շնորհիւ » :

Հարկ է յիշատակել թէ այս արկածալի աշխատանքին նուիրուած երիտասարդները, մեծ մասամբ 1895ի Համիտեան ջարդերէն որբացած տղաք, զինուած՝ վտանգին դէմ առ դէմ գտնուիլն ու անձնազոհութիւնը հոգեկան գոհունակութիւն կը համարէին իրենց համար :

Նորեկներէն « Զէյնէպ»ը հազիւ ինը տարու կ'երեւայ : Բայց ուժեղ ու կամակոր : Կառավարիչ Տիկին Քաջեան կը պատմէ .— « Հազիւ կրցանք իջեցնել լըւացարան, ամէնուն պէս գոց սորված օգնութեան ճիչերով» : Զէյնէպի աչքերը կը բոցավառին սոսկումէն, երբ յանկարծ աւելի հզօր ու ջլապինդ կը դառնայ, եւ մահասարսուռ արձագանգը կը լեցնէ տունը ցաւոտ ճիչերով :

Եւ որբերը կ'արթննան լալագին :

Սրտաճմլիկ տեսարան մը, որ աւելի տագնապի կը մատնէ շուրջինները : Որբուհիին գլխէն մինչեւ ոտքը ոջիլներու մէջ թաթխուած, դժուարաւ կը յաջողին կտրել մազերը, մաքրել գլուխն ու մարմինը : Եւ երբ կը հագցնեն մաքուր ճերմակեղէնն ու գունաղեղ զգեստները, Զէյնէպ հեծկլտուքին մէջէն, աչքերը կը դարձնէ աղերսական նայուածքով մը, որ սոսկումէն կուգայ : Կը նայի շուրջը : Բայց, բնականաբար չի կրնար տեսնել ու ճանչնալ այն սքանչելի հոգիները, որոնք հարազատ մայրերու սիրովն ու տառապանքովը շրջապատած են զինքը :

Չի կրնար տեսնել տարաբախտ որբուհին եւ զգալ այն թաքուն վիշտը, որ կը կոտտայ իրեն ծառայող մայրերու եւ քոյրերու սիրտերուն խորը կորսուած սիրելիներու կարօտով, որ եկեր են, անոնք, անձնուիրաբար ծառայելու այս նուիրական հաստատութեան, հոն գտնելու համար սփոփանքը իրենց անմոռանալի վիշտերուն :

Շողակաթ մայրիկն է, կուրծքին սեղմած որբուհին, արտասուալից համբոյրներով կ'ողողէ անոր հրավառ այտերը ու երեսն ի վար կը փսփսայ կարօտալի շեշտերով .— Հոգուդ մատաղ, զաւակս, տեսա՞ր ինչ աղուոր մաքուր աղջիկ մը եղար հիմա ...

— Ա՛խ··· քօռանամ...

Զէյնէպի յուզումէն խոշորցած ծաւի աչքերը, դարձած զոյգ մը շողշողուն կանթեղներ, աւելի կը պայծառացնեն անոր որբալոյս ճակատը ...

Գոհ է Տիկին Քաջեան, երբ որբուհիին ձեռքէն բռնած վեր կը հանէ, միրգեր սահեցնելով անոր գրպանը : Ու կ'անցնի ննջարաններէն, կը ցուցնէ անոր «քոյրիկներն ու աղբարիկները», որոնք, ամէնքն ալ, քնաթաթախ կը հետեւին իրենց բախտակից ընկերուհիին :

Զէյնէպ շփոթած կը նայի անգիտակից հեծծելով մեղմիկ, որ կը դադրի զարհուրանքին հետ, յամրօրէն : Քաջեան մայրիկին քովիկը կը պառկի անիկա քանի մը օր, մինչեւ որ ընտելանայ միջավայրին :

Գիշերը քուն ու դադար չունի մեր տընօրէնուհին : Կը դառնայ տղոց շուրջը, անշշուկ, կը հսկէ մայրական հոգածութեամբ, որպէսզի «կոնակնին բաց չըմնայ, չմսին, չհիւանդանան տղաքը» :

Բժիշկ Իսպարչեանի հետ խօսիլը դժուար է : Թախիծը չի հեռանար դէմքէն : Մանաւանդ երբ տղաքը քննութենէ պիտի անցընէ : « Էմինէ »ն, տժգոյն, հազիւ տասնըմէկ տարեկան աղջիկ մըն է : Տիկիններ կը զբաղեցնեն միտքը շուրջի առարկաներով, մինչեւ որ բժիշկը մտնէ քննութեան սրահը : Էմինէ կ'անդրադառնայ : Բժիշկը անուղղակի կը մօտենայ ընգոյշ, հայրական գուրգուրանքով կը շոյէ, կը փայփայէ անոր գեղեցիկ գլուխը ու, հանդարտիկ շեշտով մը կ'ըսէ.

— Պաշըն եասըրդա գոյսո՞ւն, գըզըմ. (Գլուխդ բարձին կը դնե՞ս, աղջիկս) :

« Էմինէ» դէմքը բանտարկած երկու փոքրիկ ափերուն մէջ, դժուարաւ կը հնազանդի բժիշկին :

Քիչ ետք, բժիշկը կը վերադառնայ ժողովասրահ, արիւն – աչքերով :

Լուռ է սրահը :

« Չէզոք Տունի զարհուրանքի պահերէն մէկն ալ այս է», կը խզէ ահաւոր լռութիւնը մեր ծերունազարդ նախագահ Մինաս պէյ Աւետիսեանը, յուզումէն խեղդուած եղերական ձայնով մը, աչքերը դէպի անորոշը ուղղելով ...

— Այս··· այս աղջիկն ալ յօշոտուած է, վայրագօրէն, կը պոռթկայ բժիշկը, ծնօտն ու բռունցքը սեղմած՝ պատրաստ մէկ հարուածով գետին փռելու Հայու պատիւին թշնամիները :

Արցունքը քարացած է բոլորի աչքերուն մէջ :

Առանձին եմ որբուհիին հետ, իբրեւ խոստովանամայր, որ կը պատասխանէ սիրտ արիւնող հարցումներուս պարզ, սրտայոյզ անմեղութեամբ .

— Գառնուկս, ո՞վ էր քեզի ...

— Ահմէտը··· Մեր տունին Ահմէտը : Անոր հետ դաշտ կը ղրկէին զիս : Անիկա··· միշտ կը ծեծէր զիս ···:

Եւ երբ կը յիշէ սոսկումն ու սարսափը, անտէր, անպաշտպան ինկած դաշտին մէջ վիրաւոր, որբուկին այտերը կը բռնկին ցաւին զայրոյթով : Ու մանկական բիւրեղեայ արցունքները հեղեղներու պէս կը փութան խառնուիլ անապատի ընդերքէն հասնող մայրական ողբերու արձագանգին :

Դառն օրերու վերյիշումէն յոգնած « Էմինէն» : Տրամադրութիւնը փոխելու համար՝ կ'իջնենք պարտէզ, ուր թեւանցուկ կը պտըտին, իրեն բախտակից աղջիկները, որբերու յատուկ մտերմութեամբ : Հոն են բոլոր տղաքը : Գարնան առաջին շունչով սքանչելի է մեր պարտէզը : Մանչերը իրենց ածուները կը ներկեն, ծաղիկներ կը մշակեն ու մասնաւոր սիրով մը կը գուրգուրան անոնց վրայ, իբրեւ իրենց սեփականութիւնը : Եւ նոյն իսկ վէճեր ալ կ'ունենան :

— Օլա՛ն, ո՞վ է կոխկրտեր իմ ածութումբերը ··· (Թուրքերէն) :

Գոհ ենք ամէնքս, որբերու այս աստիճանական փոփոխութենէն, ու հեռուէն կը հետեւինք անոնց խաղերուն ու շարժումներուն :

Բայց մեր ուրախութիւնը երկար չըտեւեց, ափսոս : Տեսարանը փոխուեցաւ յանկարծ : Որբուհիներէն մէկը արձակեց իր թեւերը, մօտեցաւ «Էմինէին» ու գլուխը քնքշօրէն հանգչեցնելով անոր ուսին ձեռքերը միացուցած մանեակի ձեւով Էմինէի վզին շուրջ՝ լացաւ ··· ու լացաւ... այնպիսի այրող կսկիծով մը, որ իրարանցում ստեղծեց տղոց մէջ : Ամէնքն ալ շփոթած էին : Մանչերը լքեցին իրենց փոքրիկ բահն ու բրիչը, հողոտ ձեռքերով վազեցին այս կողմը :

Ամէնուն հոգին տակն ու վրայ եղած էր···

Տասներեք տարեկան «Ազիզէն» անհամբեր նոյնպէս առաջ անցաւ գրկեց սրտագին համբուրեց Էմինէն :

Ուրիշներ իրենց տաքուկ թաշկինակներով անոր արցունքները կը սրբեն ու ականջին բաներ մը կը փսփսան : Ամէն պաղարիւն «Հիւսնիխան»ն անգամ գըրպանէն շաքար մը հաներ է, Էմինէին շըրթունքին կը մօտեցնէ կարեկից շարժումներով :

Ծառերուն մէջէն կ'անցնինք երգելով բարձրաձայն : Կը զգանք որ անոնց զրահապատեայ կամքերը տկարացնող գլխաւոր միջոցը եղաւ երգը, սրտայոյզ ու կարօտավառ երգը, Հայուն երգը, օծուն մայրական շունչով, որ բարերար դեր կատարեց տղոց տրամադրութեանը վրայ, վստահութիւն ներշնչելով իրենց շուրջիններուն անկեղծութեան :

Արդարեւ, հազուադէպ է ներկայ

ԱՆՆԱ ՇԱՀԼԱՄԵ

(Շար·ը կարդալ 7րդ էջ)

ԿԱՆԱՆՉ ԱՊՐԻԼ, ՍԵՒ ԱՊՐԻԼ

Ապրիլ ամսուան մէջ ենք :

Ամսուան այս անունը, զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, կուգայ կը կրկնուի հայերէն ապրիլ բառին մէջ : Ճիշդ է թէ Ապրիլ ամսանունը չունի այն նշանակութիւնը, զոր կուտայ հայերէն ապրիլ բառը :

Բայց, ուշադրութիւն ըրա՞ծ էք, Ապրիլի մէջ է որ բնութիւնը կը կատարէ զարթօնքի խորհուրդը : Ծառերը կանանչ կը հագնին եւ ծաղիկներով կը զարդարուին : Ամէնէն աննշան տունկն անգամ նոր գոյն մը կը ստանայ : Թռչունները, իրենց կարգին, կը մասնակցին կեանքի այս հրաշալի փոփոխութեանց : Մարդկային աւիշը եւս կը խայտայ, թարմութեան եւ երիտասարդութեան ժայթք մը ցոյց կուտայ :

Բնութիւնը, որ կը թուէր թէ մեռած է, կեանքի կը կոչուի, կ'ապրի վերստին, յարութիւն կ'առնէ : Չէ՞ որ այս ամսուն կը զուգադիպի նաեւ Յարութեան տօնը, այլ անունով Զատիկ :

Ուրեմն, Ապրիլ այս ամսուն, կեանքի կը կոչուին բնութիւն, մարդ և անասուն : Եւ ամէն ապրող էակ կը տօնէ զարթօնքի խորհուրդը, կեանքի պատարագը : Երջանիկ են մարդիկ, ուրախ են ժողովուրդները, կը խայտան թռչունները, կը ծիլին ծաղիկները, կը փրփրին ջուրերը : Հրաշագան տօնահանդէս : Գոյներու շատրուան : Բուսական բոցերու հրդեհ :

Կանա՛նչ Ապրիլ :

Իրար կը շնորհաւորեն ազգերը եւ անհատները, ուրախ բառերով եւ ուրախութեան մաղթանքներով :

Մէկ ժողովուրդ միայն, ստեղծագործ եւ բազմաշնորհ ժողովուրդ մը միայն, մե՛նք՝ Հայերս, որ արժանի ենք բնութեան վարձատրութեան, մենք՝ Հայերս միայն տխուր ենք այս ամսուն, Ապրիլ ամսուան մէջ : Երբ ուրիշ ազգեր կը փառաբանեն կեանքը եւ ապրելու երջանկութիւնը, մենք Հայերս կը դառնանք մեր մեռելներուն, վիշտի եւ սուգի բառեր՝ մեր շրթներուն, ու կ'ողբանք ինչ որ վիճակուեցաւ մեզի՝ այս Ապրիլ ամսուն :

Բախտաւոր ազգերը կը հրճուին Ապրիլ ամսուան մէջ՝ ապրելու համար իրենց շնորհուած ամէն բարիքով : Իսկ մենք Հայերս կը սգանք ապրելու իրենց իրաւունքէն զրկուած մեր մեռելները :

Ի՛նչ ընդվզեցուցիչ իրականութիւն :

Զատկական այս ամսուան մէջ, Յարութեան տօնին դիմաց, ի՛նչ դժխեմ ճակատագիր է մեզի վիճակուած, որ կ'ողբանք մեր մեռելները՝ երբ ուրիշ ժողովուրդներ կը նստին խրախճանքի :

Ապրիլեան մեր նահատակներուն պատմութիւնը ոչ ճառերով կրնանք տալ, ոչ գիրքերով : Մանուկնե՞րը ողբալ, որոնք սակառներու մէջ դրուած՝ նետուեցան ծով, Տրապիզոնի առջեւ : Աղջիկնե՞րը ողբալ, որոնք իրենց կուսութեան պատիւը յանձնեցին Հայաստանի գետերուն, դառնալով ջրամոյն : Մեր պապիկնե՞րը ողբալ, որոնք իրենց ոսկերոտիքով ծածկեցին անապատները : Կարելի՞ է միթէ, առանց արցունքի, պատմել յօշոտուած կիներուն ճակատագիրը : Կարելի՞ է միթէ, առանց սարսուռի, պատմել ողբերգութիւնը այն երիտասարդներուն, որոնք քարիւղով այրուեցան Կեսարիոյ մէջ :

Կարելի չէ նաեւ անջատել հայ գրագէտներուն նահատակութեան պարագան, առանձին նկարագրել գիրի եւ միտքի նուիրեալներուն վիճակուած դժբախտ վախճանը : Վայրագութիւնը, որ գործուեցաւ ժողովուրդին թէ հայ միտքի ներկայացուցիչներուն վրայ, նոյն ընդվզումը կը պատճառէ մեզի, նոյն յուզումը, նոյն ցասումը, նոյն վրէժխնդրութիւնը :

Բայց եւ այնպէս, ես կ'ուզեմ ներկայացնել ողբասացութիւն մը, որ կը պատկերացնէ մեր ազգային վիշտը, Ապրիլեան ողբերգութեան խորութիւնը :

×

Հայոց եկեղեցիներուն մէջ, Աւագ Հինգշաբթի, գիշերային ժամերգութեանց հուսկ յետին պահուն՝ երբ, ըստ Աւետարանիչին, « խաւար կալաւ զամենայն երկիր մինչեւ ցիննն ժամ», ողբ մը կը լսուի մթութեան խորէն, ողբ մը տըխրաթրթիռ , սրտաճմլիկ եւ աղեխարշ :

— Ո՞ւր ես, մա՛յր իմ ...

Չեմ գիտեր թէ գոյութիւն ունի՞, այլ ժողովուրդներու մօտ, եկեղեցական նման պահ մը : Բայց չա՛տ յուզիչ է, լացնելու աստիճան յուզիչ , երբ Աւետարաններու ընթերցումէն ետք, խաչելութեան մթնոլորտը արդէն ստեղծուած , խաւարին մէջէն կը լսուի յանկարծ .

— Ո՞ւր ես, մա՛յր իմ ...

Ցաւի, տառապանքի եւ կսկծանքի աղաղակէ մը աւելի՝ կա՛նչ մըն է օգնութեան .

— Մա՛յր ...

Յիսուսի ձայնն է ատիկա : Աստուածորդին, լքելով իր աստուածութեան ստորոգելիները, նետելով բոլոր գերահրաշ զրահները՝ զորս պիտի կրնար գործածել ցաւի եւ վիշտի դէմ, կը հետեւի Հայոց եկեղեցիին ամէնէն ժողովրդական , ամէնէն մարդկային թելադրանքին : Կը մոռնայ այլեւս Աւետարանիչներուն քարոզչական խօսքը, որ Հին Կտակարանէն կուգայ . — Հա՛յր, հա՛յր, ընդէ՞ր թողեր զիս :

Անո՞ր համար ,որ այս խօսքը, թերեւս, մեղադրանք մըն է Աստուծոյ դէմ՝ որ լքեր է իր Որդին, թէ կը բանաձեւէ խոստովանութիւն մը՝ ընդունելու համար Միածնին հպարտութեան ջախջախումը կամ աստուածպետականկարգերու մէջ համապատասխան իրաւունքէն հրաժարումը , — չեմ գիտեր : Գիտեմ, սակայն, թէ հայ ժողովուրդը բեմէն կը հեռացնէ Հայրը եւ տեղը կը դնէ մայրը , որպէսզի Յիսուս մարդանա՛յ, անգամ մը եւս մարդանայ, «ճշմարտապէս եւ ոչ կարծեօք» :

Արդարեւ, Յիսուս, հակառակ իր աստուածութեան բոլոր յատկութիւններուն, կը տկարանայ յանկարծ, կը խոստովանի իր պարտութիւնը եւ հոգեվարքի մօտեցող վայրկեաններուն՝ կը փնտռէ մօրը քնքուշ համբոյրը իր կողին արիւնոտ վէրքերուն կամ չորցած շրթներուն վրայ : Վերջապէս , Յիսուս , հակառակ յայտարարութեան թէ մարդացած էր բաժնեկից ըլլալու համար մարդկութեան ցաւերուն ու մեղքերուն, հակառակ աստուածօրէն յարութիւն առնելու յոյսին՝ որ պիտի կատարուէր երեք օր ետքը, կը յուսահատի յանկարծ, մահուան ուրուականին առջեւ կը տատամսի պահ մը , կը մոռնայ իր աստուածութիւնը, կը մոռնայ իր ուրացումը , կը կանչէ մայրը՝ յուզիչ ինքնալքումի մը մէջ :

— Ո՞ւր ես, մա՛յր իմ անուշ ...

Հայոց եկեղեցին, ոգեկոչելով այդ պահը, կը կատարէ ամէնէն իրական, ամէնէն թախծալից եւ ամէնէն բնական խորհուրդը, երբ, մօրը կանչող ողբի մը մէջ, երկուքի կը ճեղքէ մարդկային սիրտը , ճիշդ ինչպէս «երկուքի ճեղքուեցաւ տաճարին վարագոյրը»: Արդարեւ , այդ ողբին մէջ, աստուածորդին կը տառապի մարդու մը պէս, որու «սիրտը կը պոկեն», ջիղերը կը բզկտեն, ոսկորները կը ջախջախեն :

Եւ Հայոց եկեղեցին, այդ ողբով , մայրութեան կուտայ ամէնէն իրական, ամէնէն մարդկային ըմբռնումը :

Հայոց եկեղեցին ուզեր է որ Յիսուս մոռնայ աստուածպետական կարգերը , աստուածային ստորոգելիները կամ անմահութեան յատկութիւնները, հրաշքին կարելիութիւնները կամ յաւիտենականութեան աւանդութիւնները , որպէսզի ծարաւնա՛յ մօրմով, տագնապի մօրմով , հրկիզուի մօրը սէրով, ու կանչէ մօրը , մահուան յանձնուելէ առաջ, սիրտ բզկտող ձայնով մը .

— Ո՞ւր ես, մա՛յր իմ անուշ ...

Հայոց եկեղեցին, այդ պահուն , մթութեան մէջ, լացող աչքերով կը չոգայ եւ արցունքով կը լուսաւորուի, մօրմէն բաժնուողի ցաւով կրակ կ'առնէ կարծես : Յիսուս, որ Աստուած մըն էր, իրապէս կը մարդանայ այդ պահուն, կը զգայ թէ ո՛րքան դառն է ցաւը՝ երբ տղան կը բաժնուի մօրմէն : Յիսուս կը զգայ թէ աստուածութեան հպարտութիւնն իսկ փշրող ցաւ մը կայ, Աստուծոյ համար իսկ չդիմանալիք ցաւ մը կայ ,— մօրմէն բաժնուելու ցաւն է ատիկա :

Պահ մը երեւակայեցէք, — խաւարումի այդ պահուն, երբ յետին մոմին նշոյլն իսկ կը մարի երկնաձեւ գմբէթին տակ , երբ Աւետարանին ընթերցման վերջին վանկն անգամ կը լռէ սիւներուն ետեւ, երբ տխրամած մեղեդիներուն հուսկ թրթիռն ալ կը նուաղի Աստուածամօր մութ պատկերին առջեւ, յանկարծ կը լըսէք քաղցր ձայն մը, կսկծուն ողբասացութիւն մը՝ Աստուածներն անգամ լացնելով մօր մը համար :

— Ո՞ւր ես, մա՛յր իմ...

Կարծէք կը լսէք աղջկան մը ձայնը : Արիւնաքամ մեռնող պատանիի մը ձայնը : Բայց Յիսուսն է ատիկա, — կոշտ փայտէ խաչի մը վրայ, քացախը շրթներուն վրայ, խոցը վիրաւոր կողերուն վրայ : Յիսուսն է ատիկա : Քիչ առաջ կանչեց իր հօրը՝ Աստուծոյ : Իսկ հիմա, իբրեւ վերջին ապաւէն, կը կանչէ իր մօրը ·

— Ո՞ւր ես, մա՛յր իմ անուշ ...

Վասնզի չկայ աւելի անուշ բան , չկայ ուրիշ ապաւէն՝ վիրաւոր ու լքուած էակի մը համար քան մօր մը ներկայութիւնը : Երբ մօտդ է մայրդ, վէրքերդ կը մոռնաս, ցաւերդ կ'ամոքին, սիրտդ կ'ուժովնայ , հոգիդ կը հովահրի :

Այս տեսակէտով՝ Հայոց եկեղեցին կ'ընդունի թէ նախապատիւ է մայրութեան գաղափարը՝ որովհետեւ իրական , որովհետեւ մարդկային, առով իսկ աւելի գեղեցիկ :

Հայոց եկեղեցիին այս տեսակէտը, միւս կողմէ, ապացոյց մըն է թերեւս թէ հայ ժողովուրդն է միայն, բովանդակ աշխարհի մէջ, որ ապրած է մայրութեան ցաւը ամենայն անկեղծութեամբ եւ հարազատութեամբ :

Արդ, ժողովուրդ Հայոց ,

Դուք որ, ամէն տարի, Աւագ Հինգշաբթի, գիշերային ժամերգութեան պահուն, մեր եկեղեցիներուն մէջ կը լսէք սա սրտաճմլիկ եւ աղեխարշ ողբը ·

— Ո՞ւր ես , մա՛յր իմ անուշ ...

Միթէ չէ՞ք խաբուիր՝ կարծելով լսել ուրիշ «ո՞ւր ես, մայր իմ» մը, Եփրատի ափերէն, «մա՛յր, մա՛յր, ընդէ՞ր թողեր զիս» աղաղակ մը անապատներու խորէն, «մայրի՛կ, մայրի՛կ» ճիչ մը Հայաստանի արտասուալից ձորերէն կամ դէպի Տէր – Զօր տանող արիւնոտ ճամբաներու եզերքներէն :

Հազար հազար փոքրիկ Յիսուսներ էին անոնք, անապատներու աւազին վրայ, որ կրակի փոշի է՝ երբ ցերեկ է, անապատներու հովին տակ, որ փուշի պէս կը խոցէ՝ երբ գիշեր է, — հայ մանուկներ էին անոնք, կաթէ նոր կտրուած, տակաւին նոր ոտքի ելած, ոմանք հազիւ տասը տարեկան, ոմանք պատանի՝ բայց երբեք Յիսուսի հասակակից, այլ անմեղ՝ ինչպէս Աստուծոյ Որդին, արդար՝ ինչպէս Մարիամին տղան, բարի ինչպէս Յովսէփին զաւակը, մանաւանդ աստուածանուէր՝ ինչպէս ոչ մէկ ժողովուրդ նուիրուած, կը կրկնեմ՝ հազար հազար փոքրիկ Յիսուսներ էին անոնք, Եփրատի ափերուն վրայ, Ռաս – իւլ – Այնէն մինչեւ Տէր –Զօր, որ կ'աղաղակէին, — Ո՞ւր ես, մայր իմ ...

Հազարաւորնե՛ր, որ կը կծկծէին , իրենց մայրը կը փնտռէին, իրենց մօրը կը կանչէին : Երախանե՛ր, կաթ ծծելու տարիքին մէջ եւ անօթի, երախանե՛ր, մացառի մը մօտ լքուած եւ մերկ, որոնք կ'աղաղակէին :

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ ...

Հազարաւորներ էին անոնք, որ իրենց սիրտը կը պատռէին, իրենց մօրը անունը կուտային : Եւ դեռ մատղաշ աղջիկներ ու վարդի պէս նոր բացուած հարսներ , որոնք, առեւանգիչներուն գիրկին մէջ , կ'աղաղակէին .

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ ...

Ահա այս մանուկներուն լեզուն խօսող դժբախտ ժողովուրդն է, որ երջանիկ մայրեր ունեցող ժողովուրդներուն կը պատմէ այսօր, գարնան եղանակին, այն հրէշային արարքը, զոր գործած է ուրականի դեր կատարող ազգ մը, մարդկութեան պատուհաս դարձած ժողովուրդ մը,— Թուրքը :

Բայց ինչո՞ւ Հայութեա՛ն միայն վիճակուէր այս դժխեմ ճակատագիրը , որպէսզի ողբանք՝ երբ ուրիշներ կը խայտան գարնան հետ : Արդարեւ, Ժ. դարու հայ մատենագիր մը կը վկայէ .

« Տղայոց՝ որ զկտորեալ մարմարքն փարէին, եւ դիէին զարիւն ստեանց նոցա որպէս զկաթն » :

Որ թարգմանի՝ երախաները իրենց ջարդուած մայրերուն կը փաթթուէին եւ անոնց ստինքներէն արիւն կը ծծէին կաթի տեղ :

Ահաւասիկ , սիրելինե՛ր, ահաւասիկ թէ ի՛նչ բրաւ մեզի այս սեւ աշխարհը , զոր կ'ըսեն թէ ստեղծած է Աստուած : Օր ու արեւ ցոյց չտուին ժողովուրդի մը, որ օժտուած էր ստեղծագործական փայլուն ընդունակութիւններով : Չխնայեցին ծերերուն, մանուկներուն, մայրերուն :

Եւ այս եղեռնին դէմ՝ ապառաժ դարձած էր Աստուածը : Ապառաժ դարձած էր մարդկութիւնը : Ապառաժ դարձած էր մանաւանդ մայրութիւնը : Չլսուեցաւ երբեք մայրութեան ձայնը՝ անիծելու համար Թուրք մայրութիւնը ,որ ոչ միայն իժ է ծնած, այլ եւ հանդիսատես է մնացած :

Խաղաղասէր ժողովուրդ՝ Հայն է, որ երբեք չէ փորձած ուրիշ ժողովուրդներու մայրը բաժնել իր զաւկէն, անոր համար որ մայրապաշտ է : Հայ ժողովուրդը գիտէ թէ ի՛նչքան քաղցր է մայրը եւ սուրբ, ուստի յարգեց մայրը , պաշտեց մայրը, պաշտպանեց մայրը, գովաբանեց մայրը, մեղք համարեցաւ ձեռք բարձրացնել մօր մը վրայ :

Մի վախենար, հանգիստ կեցիր,
բաջի՛ ջան ,
Կանանց երբեք ձեռք տալու չէ
վրէժխնդիր ջան փետան :

Այսպէս երգեր է հայ յեղափոխականը : Եւ այսպէս հայ մարտիկը գիտցեր է խընայել մայրերուն, ո՛ր ժողովուրդին ալ պատկանին անոնք :

Կենդանինե՛րն են որ գաղափար չունին մօր եւ զաւկի կապերուն մասին՝ ծնունդէն ետք որոշ շրջանէ մը անդին : Կատուին ձագը չի ճանչնար իր մայրը՝ չափահասութեան որոշ շրջանէ մը ետքը : Շան ձագը չի ճանչնար իր մայրը՝ չափահասութեան որոշ շրջանէ մը ետքը : Կենդանիներէն կը զանազանուի մարդկային արարածը՝ յարգելով ու պաշտելով մայրութիւնը , ի՛նչ ազգութեան ալ պատկանի մայր մը :

Ահա թէ ինչո՛ւ, կ'եզրակացնեմ, որ Թուրքը չի զանազանուիր այդ կենդանիներէն :

Ահա թէ ինչո՛ւ խոր է մեր վրէժխնդրութիւնը, եւ այսօր օ՛րն է անէծք կարդալու, անոր համար որ ամենայն բարբարոսութեամբ, ամենայն վայրագութեամբ՝ Թուրքը կոտորեց հայ մայրը , կոտորեց հայ մանուկը, կոտորեց հայ երիտասարդութիւնը, առանց խնայելու նաեւ մեր նիւթական մշակոյթին :

Անէ՛ծք բարբարոսին :

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՄԱՅՐ ԵՂԱՒ ԻՆԾԻ...

Էշը մայր եղաւ ինծի, այո՛, էշը մայր եղաւ ինծի :

Մի զարմանաք, մի խնդաք ...: Պատմեմ մտիկ ըրէք :

Հէքեաթ չէ, չինծու, յարմարցուած պատմութիւն չէ, այլ իրական, ճշմարիտ այն կեանքն է, զոր ապրեցայ Տէր – Զօր կոչուած դժոխքին մէջ:

Այդ անհատնում օրերէն պատկեր մը միայն :

Տէր – Զօր, անծայրածիր, լերկ տարածութիւն : Զոր ու ցամաք աւազ: Բարկ , կիզիչ արեւ ու մահուան դատապարտուած բազմահազար հայ խլեակներ : Ծարաւ, անօթութիւն, թշուառութիւն ու մահ : Մահ անթիւ, անհամար, անխնայ:

Ես ու մայրս — ո՞ւր մնացին միւսները, քոյր ու եղբայր, ազգ ու ազգական, դուռ ու դրացի ,— անոնց իւրաքանչիւրը իր Եղեռնապատումը ապրեցաւ , ու բոլորը թաղուած մնացին անապատներուն մէջ :

Մենք, ես ու մայրս, թէեւ ոսկոր ու կաշի, բայց բախտը մեզ տարաւ մինչեւ Տէր – Զօրի աւազները :

Մօրս մտահոգութիւնը միայն ես էի : Հիւանդկախ եւ անզօր, բայց իր մայրական կորովով կը փորձէր ապահովութիւն տալ ինծի : Կը խօսէր, կը խրատէր, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ թոյլ չէր տար որ քայլ մը իսկ հեռանայի իրմէ : « Բոլորը կորսնցուցի, բոլորը ճամբան թողուցի , ձագս, քեզ ալ կորսնցնեմ նէ ալ ինծի համար աշխարհ չի մնար ...» կը կրկնէր յաճախ արցունքոտ աչքերով :

Բայց մենք անօթի էինք, ծարաւ էինք, թշուառ էինք : Ես 8 – 9 տարեկան խենթուկ մանչուկ մըն էի, մօրս ըսածները

ՄԻՍԱՔ – ՄԻՐԶԷ

(Շար·ը կարդալ 6րդ էջ)

ՄԱՅԹԻՆ ՎՐԱՅ ԸՆԿԱՒ ՀՐԷՇԸ

...: Մարտ 13ի առաւօտեան մայթի վրայ յայտնուեց Թալէաթի կինը եւ դանդաղօրէն շարժուեց դէպի վեր : Դեռ Պոլսից գիտէի, որ ընդունակութիւններով օժտուած եւ քաղաքականութեամբ հետաքրքրուող մէկն էր : Նա մասնակից էր ամուսնու գործերին, երբ նա հեռագրական պարզ պաշտօնեայ էր, ներքին գործոց նախարար, մեծ վեզիր : Ասում էին, որ նոյնիսկ մեծ ազդեցութիւն ունէր ամուսնու վրայ : Յայտնի էր իբրեւ հրապարակագիր : Իթթիհատականների նեղ շրջանում անծանօթներից չէր : Կարող էր երբեմն երեսը բաց, առանց քօղի հանդէս գալ Պոլսոյ փողոցներում : Այնուամենայնիւ հաճոյքով չէր, որ դուրս եկայ հասկանալու, թէ ո՞ւր է գնում, կին հետապնդելը անհաճոյ էր :

Հասաւ կենդանաբանական այգի ու ներս մտաւ : Գարուն էր, ձիւնից նոր ելած կանանչները կարծես լուացուած, սրբուած էին : Բայց դեղատոմսային ճշգութեամբ բաժանուած մարգերն ու համահաւասար թփիկները աւելի հետաքրքրութիւն, քան հաճոյք էին պատճառում ինձ : Նա գնում էր յամրաքայլ դէպի ցայտաղբիւրները, ուր շիթերով բարձրանում ու անձրեւի պէս իջնում էին ջրերը՝ գոյացնելով ցօղեր մամռապատ շրջապատին վրայ : Յանկարծ սիրտս լցուեց անսահման կարօտով դէպի մեր հայրենիքը, դէպի պղտոր Եփրատը, որ ամպեր համբուրող սրագագաթ լեռների միջով մտնում էր կիրճերը, գոռում հազարաւոր վագրերի միաբերան ոռնալով, ապա զայրոյթից փրփրած դուրս էր նետւում ու հեղեղատի պէս տարածւում ...

3 Սեպտ. 1915 – Թիւ 502

Հրամայած էինք ձեզի կատարել գործողութիւնները նախ եւ առաջ յիշեալ ժողովուրդի (Հայերու) այրերուն վրայ. կը հրահանգենք որ նոյնը ընէք կիներուն եւ մանուկներուն : Նշանակեցէք վստահելի պաշտօնեաներ այս բանին համար :

Ներքին նախարար
ԹԱԼԷԱԹ

Տիկինը հասաւ, կանգ առաւ այստեղ շատերի պէս : Գերտրուտ Գոլտը իրաւունք ունէր, գեղեցիկ է. տժգոյն դէմք, մեծ սիրուն աչքեր, սեւ հարուստ մազեր, փոքրիկ բերան, բարեձեւ, նազելի՝ նման Հայուհու : Յայտնի է, որ շրջապատի գեղեցկութիւնից դատ նրան ոչինչ չի զբաղեցնում : Ու թէեւ իր գիտութեամբ եւ ամուսնու հրամանով անապատներում դատապարտուել են սովամահութեան, եւ Թրքական հարեմներում խամրել իր նման տասնեակ հազարներ, այնուամենայնիւ իրաւունք ունի խաղաղութեամբ վայելելու բնութեան բարիքները :

Վերադարձայ տուն ...

Յաջորդ կէսօրին Յազօրից իմացայ, որ Ուհլանտը այդ օրը նման է եղել ուխտատեղիի, այնքան շատ մարդ է մտել ու դուրս եկել. այնտեղ եղել են Բէհաէտտին Շաքիրը, դոկտոր Նազըմը, Իսմայիլ Հազզըն, դոկտոր Ռըսուհին, անգամ Ջեմալ Ազմին. վեց – եօթը ուրիշներ եւս, որոնց չի ճանաչել : Անշուշտ, շուտով պիտի երեւար եւ Թալէաթը ...

Կրկին վերադարձայ տուն : Միջանցքում դէմ առ դէմ եկայ Տիկին Դիտմանին, աւելի քան սիրալիր էր, բայց ես չկարողացայ նրա հետ հաստատել այն պարզ, դրացիական յարաբերութիւնները, ինչ Տիկին Շտէլբաումի հետ : Նա միշտ ինձ շփոթութիւն էր պատճառում : Եւ որքան ուզում է պարզել, այնքան աւելի դժուարութեամբ էի հասկանում ասածները : Այո, առողջութիւնս լաւ է, պարապմունքներս՝ նոյնպէս, չգիտեմ ինչու ենթադրում է, որ ինձ հետ դժբախտութիւն է պատահել, կամ ես չհասկացայ, ու նա ժպտում է, ես մտնում եմ սենեակս ...

Իրիկուան դէմ փողոցում յայտնուեց Ռըսուհին զամբիւղով. շուտով նա յետ դարձաւ եւ այլեւս դիմացի շէնքի դուռը չբացուեց : Մութը կոխելուն պէս ճրագ վառուեց առաջամասի դահլիճում, բայց յանկարծ մարեց ու բացուեց պատշգամբի ձախ մասի սենեակում : Երկար չտեւեց նաեւ այստեղ ու շէնքը դարձեալ պարուրուեց խաւարով :

Առաւօտը սովորականից շուտ ելայ, արեւի շողերը արդէն հասել էին դիմացի շէնքի պատուհանին : Հազիւ էի աւարտել թէյս եւ ուզում էի բազկաթոռը մօտեցնել պատուհանի եզրին երբ յանկարծ դիմացի շէնքի պատշգամում տեսայ Թալէաթին : Քարացայ, նա՞ էր արդեօք : Այո՛ ...

Նա մէկ երկու քայլ առաջ անցաւ, ուշադիր զննեց մայթը՝ նախ վեր, ապա վար ու կարծես ինչ մտքերի ծանրութեան տակ գլուխը կախեց : Ըստ երեւոյթին թեթեւ չէր կեանքը, գործած անպատում ոճիրից յետոյ : Ցամենայն դէպս, թէեւ անցել էր հինգ – վեց տարի, բայց վախը անբաժան էր մնացել նրանից : Իր լայն ուսերին կրում էր երկու հրապարակային մահավճիռներ, Պոլսոյ պատերազմական ատեանի եւ հայ յեղափոխական դաշնակցութեան : Առաջինը նրա համար, հաւանաբար, ունէր բարոյական նշանակութիւն. փոխանակ վեր հանելու իր «ազգանուէր» մեծ գործը, հարազատ երկրի մէջ հարազատները դատապարտում էին նրան մահուան, իբրեւ սովորական ոճրագործի : Բայց ժամանակը կարող էր այդ «թիւրիմացութիւնը» պարզել. ապագայ սերունդները կը հասկանային կատարած գործի արժէքը, եթէ ... եթէ չլինէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան դատավճիռը : Այնուամենայնիւ, չկարողացաւ այդ կուսակցութեան բոլոր ղեկավարներին բնաջնջել : Բայց ո՞վ մնաց իր ճանաչածներից : Փաստօրէն մէկ հոգի — Գարեգին Փաստրմաճեանը : Ջե՞ր յիշում արդեօք իր վերջին զրոյցը նրա հետ ...

Լծակի պէս հաստ դաստակը վեր տարաւ, ձեռքով ճակատը շփեց, ներս մտաւ : Նայեցի ժամացոյցին. 10 էր, Ուհլանտ գնալու իր սովորական ժամը : Զէնքը առի վրաս, պատրաստ դուրս գալու : Յանկարծ նա յայտնուեց դրան մօտ ու փղի պէս ծանրօրէն սկսեց վար իջնել : Երբ դուրս ելայ փողոց, դիմացի մայթով արդէն բռնել էր Ուհլանտի ուղին : Սառը տարողութիւնը ինձ ասում էր, որ այս անգամ անկարող պիտի լինի ազատուել ձեռնիցս, բայց եւ յուզումը բազմալեզու աղաղակներով փոթորկում էր ինձ :

— Հասիր, վազիր, անցիր միւս մայթը, ու չեղակի կոնակից, մէջքին, գլխին, շուտ, անցիր փողոցը ...

Մայթից իջայ փողոց՝ յետեւը անցնելու համար բայց յանկարծ մի բան յետ մղեց ինձ, հազար անգամ պարզուած բացորոշ բանը այդ պահին մէկէնիմէկ կասկածելի թուաց. նա՞ է արդեօք ...

— « Անցիր դիմացը, դիմացը, դիմացը, ուղղակի ճակատին, շուտ, շուտ, վազիր »...

Դիմացի մայթով հաւասարուեցի նրան, արագ քայլերով բաւական յառաջացայ, անցայ նոյն մայթը, ուսկից գնում էր նա : Յետ դարձայ : Մօտենում էինք իրար : Նա գալիս էր ճեմելու ձեւով՝ ձեռնափայտը անփոյթ ճօճելով : Մի կարճ տարածութիւն մնացած՝ զարմանալի անդորրութիւն համակեց էութիւնս : Հաւասարուելու վրայ Թալէաթը չեչտակի նայեց ինձ. աչքերի մէջ առկայծեց մահուան սարսուռը : Վերջին քայլը բեկուեց, մի քիչ թեքուեց որ խուսափի, բայց զէնքը դուրս քաշելս ու գլխին պարպելս մէկ եղաւ ...

Թալէաթը հարուածից կարծես ցցուեց ու մի ակնթարթում հզօր մարմինը պրկուեց ձիգ, բայց երերուն. ապա՝ սղոցուած կաղնու բունի պէս երեսի վրայ տապալուեց թնդիւնով ... Քիչ դէնը մի կին ճչաց ու գետին փռուեց. մի մարդ վազեց դէպի նա ... բնաւ չէի կարող երեւակայել, որ այդպիսի դիւրութեամբ գետին պիտի փռուի գազանը : Մի վայրկեան մղում ունեցայ բոլոր գնդակները պարպելու մէջքին, բայց փոխանակ կրակելու ատրճանակս նետեցի : Սեւ, թանձր արիւն վայրկենապէս լճացաւ Թալէաթի գլխի շուրջ, կարծես ջարդուած անօթից մազութ էր դուրս թափւում ...

— Մարդ սպաննեց, լսեցի ...

Նայեցի վեր, վար, դիմացը, ամէն կողմ մարդիկ կանգ առած՝ նայում էին ինձ ...

— Մարդ սպաննեց, բռնեցէք, ճչաց մէկը՝ ցնցաձեւ պարզելով դէպի ինձ ձեռքերը ...

Բայց լճացող արիւնը կարծես դիւթել էր ինձ :

— Բռնեցէք, բռնեցէք, ճչացին ուրիշներ ...

Ես անցայ նրանց մօտով, ոչ ոք փորձեց ինձ բռնել : Բայց երբ թիկունքից աղաղակները բազմացան, քարացած ջղերս յանկարծ թուլցան, ու ես ինձ նետեցի Հարեւան փողոցը, ի՞նչ անելու՝ չգիտեմ : Ահաւոր աղմուկով մարդիկ ինձ հետապնդեցին : Ես փախայ : Դիմացից եկող մէկը բռնեց ինձ ...

Կարո՞ղ էի արդեօք խուսափել, հաւանաբար, եթէ այդ մասին նախապէս մտածած եւ որոշած լինէի : Անմիջապէս ամբոխը ինձ շրջապատեց : Չէի հասկանում, թէ ինչ են ուզում ինձնից. գոռում են, բռունցքները ճօճելով յարձակւում, այնինչ ես ոչ ոքի հետ գործ չունեմ : Մէկը ինձ քաշքշեց, ուրիշներ սկսան անխնայ հարուածել, մի զինուած բռունցք իջաւ գլխուս, աչքերս մթնեցին. վար ընկնելուց խուսափելով՝ չոքեցի. արիւնը ակոսում էր դէմքս. բազմաթիւ ձեռք ու ոտք էին իջնում վրաս, անզօր կատաղութեամբ պոռացի .

— Ի՞նչ էք ուզում. ես Հայ, նա՝ Թուրք, ձե՞զ ինչ ...

Յանկարծ ամբոխը ճեղքուեց. մի ոստիկան ոտքի հանեց ինձ .

— Հայ են, Թուրք են, խլրտում էր տեղի տուող ամբոխը :

Գլխիցս արիւն էր հոսում : Հասան ուրիշ ոստիկաններ : Ամբոխը յետ քաշուեց : Ինձ դարձրին Հարտէնբերգ : Մայթի վրայ նոյն դիրքում ընկած էր հրէշը : Ոստիկաններ, բազմութիւն, որոշ հեռաւորութեան վրայ, բոլորել են չորս կողմը :

Անցանք :

Գազազած ոստիկանները նետեցին ինձ Շարլոտենբուրգի ոստիկանատան մի խցիկը : Ապա յայտնուեց մի պաշտօնեայ, որ գլուխս վերակապերով փաթթեց ու ինձ դուրս հանեց : Ինքնաշարժով փոխադրեցին գաղտնի ոստիկանատան բաժինը : Պաշտօնեաների եւ ոստիկանների մի բազմութիւն կար այստեղ, մէկը ինձ ներս տարաւ մի աւելի մեծ խուց ...

Համակուած էի հոգեկան այնպիսի մի ներքին գոհունակութեամբ, որի նմանը չէի ապրել երբեք : Արճիճի պէս վրաս ծանրացած տեւական մղձաւանջը չքացել էր յանկարծ : Ամէն բան փոխուել էր կարծես, կաշկանդուած հոգիս ազատ ու լայնարձակ թռչում էր. կարծես էութեամբ ձերբազատուած՝ մտքերս շրջան էին անում աշխարհի ծանօթ բոլոր անկիւններում : Տէր Աստուած, որքան շատ բան կար մտածելու : Եւ սակայն, ամէն բանից ու տեղից մտքերի մի – մի փշուր կայ գլխիս մէջ, որոնք փայլատակում են ու մարում ...

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ

«Վերյիշումներ»

ՊԷՅՊՈՒՏ ԽԱՆ ՃԻՎԱՆՇԻՐԻ ԱՀԱԲԵԿՈՒՄԸ

Օր մը լսեցինք, թէ Ատրպէյճանի յայտնի Աղայեւը Պոլիս եկած է : Այս մարդը հետապնդելու վրայ էինք, երբ Պոլիս եկաւ նաեւ Պէյպուտ խան Ճիվանշիրը, Ատրպէյճանի ներքին նախարարը, ջարդերու յայտնի կազմակերպիչ ու հայակեր, Ատրպէյճանի Թալէաթը : Եկած էր իբրեւ բոլշեւիկեան առեւտրական ներկայացուցիչ, թերեւս այս պատրուակի տակ դուրս էր ելած Պաքուէն եւ իր հարստութիւնը դուրս հանած : Անոր գալով Աղայեւը մոռցանք :

Զինքը առաջին անգամ տեսնողը եղաւ Աբրահամ Գիւլխանդանեանը, որ Պաքուէն անձամբ կը ճանչնար : Աբրահամը լուրը բերելուն պէս՝ հետապնդումը սկսաւ : Այս գործը յանձնուեցաւ Երուանդ Ֆունտուքեանին, Յարութիւն Յարութիւնեանին եւ ինծի : Առաջին երկուքը պիտի մասնակցէին միայն հետապնդումին. ահաբեկումի գործը պիտի կատարէի ես : Հետապնդումի մեր աշխատանքներուն սկզբնական շրջանին, մեզի օգնեց նաեւ Հրաչ Փափազեան :

Առաջին քանի մը օրերը յաջողեցանք իր բնակած տեղը սորվիլ : Կ'ապրէր Բերա Բալաս մեծ հիւրանոցը : Իր տրամադրութեան տակ ունէր երկու ինքնաշարժ, շտապելով դուրս կուգար հիւրանոցէն, կը նստէր ինքնաշարժ ու կ'անհետանար : Որոշ ժամեր չունէր հիւրանոցէն ելլելու կամ հիւրանոց մտնելու : Այս պատճառով ալ դժուար էր զինքը յարմար առիթի մը բերել եւ զարնել :

Հետապնդողներս Բերա Բալասի մուտքին նայող, հրապարակի սրճարաններու պատուհաններուն մօտ կը նստէինք առաւօտ կանուխ : Նարտ եւայլն կը խաղայինք եւ մինչեւ երեկոյ կը դիտէինք, յաճախ փոխնիփոխ, որ տեսնէինք իր երթալը կամ գալը : Այսպէս անցաւ շաբաթ մը : Որեւէ դրական արդիւնքի չկրցանք հասնիլ :

1921 Յուլիս 18ին, երեկոյեան երկու ինքնաշարժներ եկան եւ կանգ առին հիւրանոցի դրան առջեւ : Բարձրահասակ, փափախը գլխուն՝ Ճիվանշիրը դուրս եկաւ 4–5 հոգիի հետ միասին ու բարձրացան հիւրանոց : Ուշադիր կը նայէինք : Քիչ ետք դուրս եկան հիւրանոցէն բոլորը միասին եւ մտան մօտիկ Փըթի Շանի պարտէզը, յառաջացան դէպի ամենածայրը, ուր բացօթեայ թատրոն կար, նստեցան պիւֆէին մօտ :

Որոշեցինք, որ յարմար վայրկեանը եկած է : Յարութիւնեան, որուն գործը աւարտած էր, մեկնեցաւ, Երուանդ Ֆունտուքեանի հետ մտանք պարտէզ, բազմութիւնը խռնուած էր, դժուար էր շարժիլը, կարելի չեղաւ յառաջանալ ու իր նստած տեղը զարնել : Ստիպուած նստանք մուտքի դրան մօտ զետեղուած նստարանի մը վրայ եւ որոշեցինք որ գործի անցնիմ դուրս գալէն ետք, հիւրանոցի մուտքին :

Երկար սպասելէ ետք, ժողովուրդը խուռներամ սկսաւ դուրս գալ : Ճիվանշիր արդէն անցեր էր մեր առջեւէն : Ամբոխի խռնուածութեան պատճառով չկրցայ հասնիլ մօտը, շատ որոշ կը տեսնէի զինք : Դէպի հիւրանոցի մուտքը կը մօտենար, որուն 50 – 60 մեթր արդէն մօտեցեր էր : Դժուար էր ժողովուրդը եւ ճամբուն երկու եզերքներուն շարուած բազմաթիւ ինքնաշարժները ճեղքել ու անցնիլ : Մտածեցի որ այս արգելքներով պիտի չկրնամ հասնիլ իրեն : Ուստի, ինքնաշարժներու մէջտեղերէն արագ արագ մօտեցայ :

Այժմ արդէն հազիւ երեսուն քայլ հեռու էի իրմէ, նկատեցի որ գլուխը ետ դարձուց ու սկսաւ շուրջը նայիլ, ապա նորէ շարունակեց ճամբան : Կասկած արթնցա մէջս թէ թերեւս կասկածած է ու պիտի խուսափի : Ուստի, ամէն կերպով պատրաստ զգացի ինքզինքս, հոգեպէս մարմնապէս պինդ ու անխռով : Եւ հազ գլուխը դարձուցած պիտի քալէր, յառաջեցայ հասնիլ քովը : Քաշեցի ատրճանակս : Շատ երկարահասակ մարդ էր, մնացի ցած, պարտաւորուած զարկի կողքէն, փոխանակ գլխէն, ատրճանակի փողը գրեթէ հագուստին կպած : Ուրի կերպ չէր կրնար ըլլար, ինքն ալ գիտցըս : Ազատ շարժելու հնարաւորութի չունէի :

Առաջին գնդակին չինկաւ. միայն ժողովուրդը քիչ մը բացուեցաւ : Ընդհակառակն, շտկուեցաւ եւ երկու ձեռքերս կրցաւ ամուր բռնել, քանի որ ետ քաշուելու կարելիութիւն չունէր : Ձեռքերս բռնե շատ լաւ եղաւ, որովհետեւ, դարձաւ դէպի ինծի ու կուրծքը առաջս եկաւ : Ա անգամ երկու գնդակ եւս տեղաւորեց ուղղակի կուրծքին : Ինկաւ :

Télégramme

Bien qu'il faille montrer un zèle to particulier pour l'extermination des personnes en question (les Arméniens) nou apprenons que ceux-là sont envoyés da des endroits suspects comme la Syrie e Jérusalem. Une tolérance semblable e une faute impardonnable. Le lieu d'ex des perturbateurs de ce genre est néant. Je vous recommande d'agir en conséquence.

1er Décembre 1915

TALAA

Խուճապի մատնուեցաւ ժողովուրդը, ամէն ոք կը փորձէր ծակ մը մտնել, ինքնաշարժներու կողքերուն պահուըտիլ, որպէսզի գնդակ չդպնայ, ճամբայ բացուեցաւ ինծի համար: Համարձակ ու ազատ սկսայ քալել դէպի Բերա Բալաս հիւրանոցի անկիւնի փողոցը, որմէ առաջ դառնալով կրնայի մտնել Թրքական հին գերեզմանոց մը ու անյայտանալ: Փողոցին անկիւնը երկու ոստիկաններ կեցած էին, փախան երբ զիս տեսան ատրճանակը ձեռքիս: Երուանդ Ֆունտուքեան, ահաբեկումը կատարելէս ետք, մեկներ էր, աւարտած ըլլալով իր գործը: Երբ ուզեցի փողոցի անկիւնը դառնալ, ականջիս հասաւ Ծիվանչիրի ձայնը, որ իմդատ (օգնութիւն) կը պոռար: Կէս գիշերուան ժամը մէկի ատեններն էր: Կասկած արթնցաւ մէջս, թէ մեռած չէ: Յանկարծ միտքս ինկաւ երազս, որ տեսեր էի քանի մը օր առաջ եւ ընկերներուս պատմած:

ԶՂՋՈՒՄ ՉԵՆՔ ԶԳԱՐ

Բարձրագլուխ ու անյողդողդ՝ կանգնած ենք մահուան դէմ մեր ահաւոր ցաւին հետ, որ մեր փառքն է միանգամայն եւ հպարտութիւնն ունինք պատմութեան աւանդելու դիւցազնութեանց ամէնէն սխրալին, հպարտութիւնն ունինք յետագայ դեռ տառապող մարդկութեան փոխանցելու ազատութեան ամէնէն հզօր սարսուռները:

Զզջում չենք զգար, ո՛չ վշտակցութիւն եւ ո՛չ մէկ ստրջանք մեր հոգեվարքի պահուն, եթէ բարբարոս սուրը փշրէ մեր վերջին ոսկորը եւ խմէ մեր արիւնին վերջին կաթիլը: Մենք տեսանք թէ ազգերու արդարութիւնը անարգանքի ցիցին գարկուած է, մենք համոզուեցանք թէ տիեզերական խղճմտանքը վաղուց իր կուսութենէն զրկուած է:

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Երազս հետեւեալն էր: Ծիվանչիրին յանկարծ կը հանդիպիմ գիշերը փողոցին մէջ: Կը քաշեմ ատրճանակս կրակելու, բայց կրակ չառներ: Ծիվանչիր նստած է ճերմակ ձիու մը վրայ եւ զիս կը հալածէ: Ձին առջեւի ոտքերով կը յարձակի վրաս, ես կը քաշուիմ: 80 – 100 քայլ ետ քաշուելէ ետք տեսայ որ չեմ կրնար ազատիլ, սկսայ բարձրանալ տունի մը սանդուխներէն վեր ու մտայ ներս, Ծիվանչիրն ալ ձիով բարձրացաւ ու մտաւ ետեւէս: Այս անգամ սկսայ ատրճանակիս փողով ձիուն զարնել ու ետ ընկրկիլ: Այսպէս հասայ մինչեւ պատը եւ այլեւս ետ երթալիք տեղ չմնաց: Ծիվանչիր մօտեցաւ, ձին երկու ոտքերը վերցուց որ իջեցնէ գլխուս, ես ալ ատրճանակի փողը վերցուցի որ զարնեմ, փողը վերածուեցաւ խարազանի եւ տակաւին հարուածը չիջեցուցած՝ քրտինք ջուրի մէջ արթնցայ:

Այս երազը տղոց կողմէ մեկնուեցաւ իբրեւ գործիս անյաջողութիւն:

Ահա այս երազի վերյիշումով, անկիւնը չդարձած, երբ ձայնը ականջիս հասաւ, մտքովս ըսի. «մեռած չէ, վերադառնամ ու վերջացնեմ»:

Ետ դարձայ դէպի դիակը: Երբ մօտեցայ, գլուխը հաւաքուած էին 20 – 30 հոգի: Բոլորն ալ քաշուեցան ատրճանակը ձեռքս տեսնելով: Մօտեցայ եւ գետինը փռուած Ծիվանչիրի գլխուն վրայ կեցայ: Կուրծքին գնդակ մըն ալ պարպեցի: Ապա չուրջս նայեցայ եւ տեսայ որ 4 – 5 ոստիկաններ, ատրճանակներ ձեռքերնին, բռնած էին այն անկիւնը, ուրկէ կրնայի փախուստ տալ:

Մտածեցի, թէ անոնց մէջէն այդ ճամբով ողջ ազատիլ անկարելի էր: Որոշեցի կտրել փողոցը, դիմացը անցնիլ ու բարձրանալ Բերա: Բայց ինքնաշարժները շատ էին, խիտ առ խիտ շարուած՝ Բերա Բալասի վարի անկիւնէն մինչեւ Փըթիշան: Անոնց մէջտեղերէն ալ անցնիլ կարելի չէր: Նկատեցի վրան բաց ինքնաշարժ մը: Ժողովուրդէն շատեր կծկուեր կամ պառկեր էին ինքնաշարժներու կողքին:

Երբ անցայ միւս կողմ, պառկած մարդոց վրայ ինկայ եւ տակաւին ոտքերս գետին չհասած, չորս հոգի բռնեցին զիս:

Բռնողներէն մէկը սպաննուողին եղբայրն էր, ուժգին բռնեց մէջքէս, առջեւէս: Գնդակ մը պարպեցի, որ աչքին վերի ոսկորները փշրեց ու անցաւ: Զինկաւ: Թէեւ արիւնահոս էր եւ արիւնը վրաս կը հոսէր, բայց մէջքս չձգեց: Եթէ ձգած ըլլար, թերեւս միւս երեքն ալ սատկեցնէի ու ազատէի:

Ատրճանակիս մէջ մնացեր էին չորս փամփուշտներ: Նորը լեցնելու հնարաւորութիւն չունէի, վայրկենապէս ինքզինքս եկայ, չուզեցի աւելի բարդացնել խնդիրը եւ հաշտուեցայ յանձնուելու գաղափարին հետ: Թեքուեցայ, բազուկս դրի ինքնաշարժի կողքին, հատ մը կրակեցի օդին մէջ ու սպասեցի:

Այս պահուն, Թուրք ոստիկան մը մօտեցաւ բռնեց ձախ բազուկս եւ կ՚ուզէր ատրճանակը ձեռքէս առնել: Ըսի. «Զըփորձես, թէ ոչ շան նման կը սատկեցընեմ»: Այդպէս լարուած կեցած էինք, երբ հասան Ֆրանսացի ոստիկանները:

Ատրճանակս յանձնեցի անոնց: Եւ ահա սկսաւ ծեծը, հասնողը սկսաւ զարնել: Ժողովուրդն ալ խռնուեցաւ, քաշող քաշողի: Մինչեւ ոստիկանատուն քաշքշեցին: Երբ հասանք Թրքական ոստիկանատուն, վրաս գրեթէ հագուստ չէր մնացած: Ներս մտնելուս պէս առին զիս իրենց մէջտեղը եւ սկսաւ փառաւոր տեսակէն տփոց մը: Մէկը կը զարնէր ուժգին, կ՚իյնայի: Երբ կ՚ելլէի ուրիշ մը կը զարնէր: Իվերջոյ, ուշաթափ եղայ եւ ինկայ, երբ տակաւին իրենց կօշիկներով կը զարնէին ...

ՄԻՍԱՔ ԹՈՐԼԱՔԵԱՆ

« Օրերուս հետ »

ՍԱՅԻՏ ՀԱԼԻՄԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԸ

1921 Դեկտեմբեր 5:

... Եւ յանկարծ վերէն, լսուեցաւ կառքի մը դղրդիւնը: Մէկէն մարմնէս անծանօթ սարսուռ մը անցաւ, երբ տեսայ հսկայ ձիերը, որոնց բաշերը հովէն կ՚ալեծփէին: Կառքին մէջն էր Սայիտ Հալիմ փաշան՝ իր թիկնապահին հետ: Անմիջապէս քալեցի միւս մայթը, որպէսզի լաւագոյն դիրքով մը ահաբեկումը կատարեմ. բայց քանի մը ակնթարթ ուշացած ըլլալուս, քիչ մնաց ձիերու տակ մնայի. ձեռքս վերցուցի, բռունցքս ցըցած. ձիերը խրտչեցան եւ ծառացան: Այդ իրարանցումին մէջ, արագ ոստումով մը անցայ եւ ցատկեցի կառքին վըրայ, կոխելով ոտնատեղին: Մէկ ձեռքով բռնեցի կառքին յենարանը, քիչ մը երերացի, բայց հաւասարակշռութիւնս կրցայ պահել: Մինչ թիկնապահը կառապանին կը նայէր ու բաներ մը կ՚ըսէր, երեւի հասկնալու համար ձիերուն խրտչիլը, Սայիտ Հալիմ փաշային աչքերը հանդիպեցան աչքերուս: «Երէն» ըսաւ թիկնապահին: Այս եղաւ Սադրազամին վերջին բառը: Աչքերը սարսափով լեցուն էին՝ երբ ատրճանակիս փողը ուղղեցի աջ քունքին եւ կրակեցի: Երկրորդ փամփուշտի մը հարկ չմնաց: Խռպոտ ձայն մը եւ փաշան նստած տեղէն տապալեցաւ կառքին մէջ, գլուխը իմ կողմս, գրեթէ ոտքերուս տակ: Կառքը դեռ կ՚արշաւէր:

Թէվֆիք Ազմին, առաջին շփոթէն սթափած, ատրճանակ մը հանեց ու կը պատրաստուէր կրակել, երբ ատրճանակիս փողը անոր ալ ճակտին ուղղելով, գոռացի թուրքերէնով.

— Աթ աշաղը, կեպերթիրիրիմ .— Նետէ՛ զէնքդ, կը սատկեցնեմ ...

Հնազանդեցաւ եւ ատրճանակը կառքէն դուրս նետեց, ահաբեկ դէմքով: Ատրճանակիս կոթով այս անգամ սկսայ հարուածել կառապանին կռնակին, պոռալով, իտալերէն. «Ասբեթտա, ասբեթտա». «կեցիր, կեցիր»: Խեղճ կառապանը վախէն կը դողար եւ յուսահատական ճիչերով զիս վկայութեան կը կանչէր, ըսել ուզելով .— Տես, կեցնել կ՚ուզեմ, բայց ձիերը չեն կենար:

Կը վերյիշեմ տակաւին. տարօրինակ ու անհաւատալի տեսարան մըն էր: Ձիերուն խելակորոյս վազքը, Փաշային կախ ինկած գլուխը, որ կը ճօճէր կառքէն դուրս, սարսափահար թիկնապահը, որ ձեռքերը վեր՝ նստած կը մնար մոմի պէս, խուճապահար կառապանը, եւ ես, մէկ ոտքս կոխելիք տեղին վրայ եւ միւսը ներս ու ատրճանակս ձեռքս: Ուժգին հովէն վերարկուս կը ծածանէր կռնակիս վրայ, հսկայ թռչունի մը ձեւը տալով ինծի: Այս պատկերը, որ կ՚ամբողջացնէր դէմքիս իջած սեւ գլխարկս, անցորդներէն ոմանց երեւակայութիւնը գրգռած էր եւ յետագային ոստիկանական հարցաքննութեան ընթացքին, առիթ տուած էր անոնց ըսելու թէ սպաննողը ուրուական մըն էր — Ֆանթոմա:

Կառապանը չյաջողեցաւ կեցնել ձիերը, որոնք վազքը շարունակեցին մինչեւ Փաշային տան առջեւ եւ ինքնաբերաբար կանգ առին: Դրան առջեւ, խափշիկ ծառան մեքենաբար ձեռքը ճակատին տարաւ, «թեմեննահ» ընելու ձեւով, բայց փաշային ինկած գլուխը տեսնելով, այդ դիրքին մէջ քարացած մնաց, ապշահար: Առանց կարեւորութիւն տալու ծառային, վար ցատկեցի կառքէն եւ ատրճանակս ցցած թեւովս շարժում մը գծեցի չուրջս, թէ սարսափ ձգելու եւ թէ փախուստիս ուղղութիւնը որոշելու համար:

Décret à la Préfcture d'Alep

Le droit des Arméniens de vivre et de travailler sur le territoire de la Turquie, est totalement aboli ; le gouvernement, assumant toutes les responsabilités à ce sujet a ordonné de n'en même pas laisser les enfants au berceau. On a vu dans quelques provinces l'exécution de cette ordonnance. Cela étant ainsi, pour des raisons que nous ignorons, on fait des exceptions pour certains individus, lesquels au lieu d'être envoyés dans le lieu de leur exil, sont laissés à Alep et de ce fait on met le gouvernement devant une nouvelle difficulté. Sans admettre leurs raisons, femmes ou enfants, quels qu'ils soient, même ceux qui sont incapables de se mouvoir, faites-les sortir de là et ne donnez pas prise à la population pour les défendre...

9 Septembre 1915 TALAAT

Ministre de l'Intérieur

Բազմութիւնը շատցած էր: Գործէ մեկնող բանուորները, որոնցմէ շատերը տեսած էին դէպքը, հետզհետէ կը մօտենային կառքին. շրջանակ մը սկսած էր կազմուիլ, որ կը գոցէր փախուստիս ճամբան: Վայրկեան մը տատամսեցայ: Ի՞նչ պէտք է ընէի, եթէ այդ Իտալացիք յարձակէին վրաս:

Փողոցին ճիշդ մէջտեղը սպառնալից շարժումներով երկու շրջանակ եւս ըրի ու մօտեցայ ճամբաս բռնող բանուորներուն, որոնք եւս, սպառնալից մտադրութիւն ցոյց չէին տար անցք բանալու, յետոյ գոչեցի.

— Սպանութիւնը քաղաքական է ... Ախսանթօ փօլօթիքօ, ձեզ չի հետաքրքրեր... ճամբայ բացէք:

Ամբողջ ուժովս կը պոռայի, բայց շարժող չկար: Այս անգամ պոռացի.

— Քաշուեցէք, եթէ ոչ բոլորդ ալ կը հնձեմ:

Յուսահատական ժեստով մը բայց միայն վախցնելու նպատակով կրակ բացի, երկու գնդակ պարպելով գետնին. սալաքարերը կտոր կտոր եղան, սարսափի մատնելով բազմութիւնը. փողոցի երկու կողմէն փախող փախողի:

Ալ պողոտային կ՚իշխէի: Արագ վազեցի եւ վայրկեան մը աչք մը նետեցի ետեւս: Սայիտ Հալիմին կառքը մինչեւ հոն եկած էր եւ թիկնապահը անընդհատ կը պոռար .— « Բռնեցէք, բռնեցէք »: Պահ մը առաջ սարսափի մատնուած ժողովուրդը կրկին ետեւս ինկած էր. երկար էր փողոցը եւ հալածողներուն խումբը կրնար հասնիլ ետեւէս, նոր փողոց մը չմտած: Օգտուելով հալածողներուն վայրկենական դադարէն, հանեցի վերարկուս, որ սաստիկ կը նեղէր զիս եւ ազատ շարժումներս կ՚արգիլէր: Շարունակեցի վազել եւ դարձուածքի մը վրայ տեսայ բանուոր մը որ միւսներէն աւելի արագ կը վազէր ու գլխարկս բարձր բռնած էր դրօշակի մը պէս:

Արալանտանի պողոտային վրան էի. քրտինքը աչքերս կ՚այրէր. շունչս կը պակսէր թոքերուս մէջ: Վերարկուս լուրջ արգելք էր. նետեցի եւ նոր թափ առի: Հոն մայթին վրայ, բազմութեան խառնուած տեսայ Մ.ը: Ամէն գնով պէտք էր ազատիլ: Նոմենդանա պողոտան զարկի, յանկարծ ինքնաշարժ մը դէմս ելաւ. ամէն կողմէ «բռնեցէք, բռնեցէք» աղաղակները կը շարունակուէին: Ինքնաշարժին վարիչը, ճամբաս կտրելու նպատակով, սկսաւ օձապտոյտ դարձնել իր կառքը, զիս կոխկռտելու ստիճան վըտանգաւոր եւ յանդուգն շարժումներով: Ծարահատ կանգ առի: Ինք ալ կեցուց ինքնաշարժը, կարծելով որ անձնատուր պիտի ըլլամ: Կը պատրաստուէր դուրս ելլել, երբ մէկ ձեռքով հրեցի դռնակը եւ միւս ձեռքով ատրճանակը ուղղեցի ճակատին ու գոչեցի.

— Տեղդ ծանր նստիր, եթէ ոչ կը մեռնիս:

Եղած տեղը գամուած մնաց:

Նոմենթանան հանրակառքի պողոտան էր: Իրարանցումն ու պոռչտուքները կը շարունակուէին եւ անցորդները, անտեղեակ եղելութեան, կանգնած կը դիտէին ու բան մը չէին հասկնար փախուստէս: Այդ միջոցին զոյգ հանրակառք մը կը հասնէր. ոստումով մը առջեւէն անցայ, յաջողելով պողոտան կտրել, մինչ բազմութիւնը միւս կողմ կը մնար անշարժացած: Կը յուսայի վտանգը հեռացուցած ըլլալ, բայց գլխարկս պահող անիծեալ բանուորն ալ ետեւէս կուգար յաջողած ըլլալով պողոտան կտրել: Պէտք էր ամէն գնով զայն չէզոքացնել:

— Լաւ նայէ աչքերուս, ըսի իրեն, ատրճանակս առանց փորէն հեռացնելու, ոճրագործի դէմք ունի՞մ, ես ոչ մարդասպան եմ, ոչ ալ աւազակ: Մեռցուցած մարդս հրէշ մըն էր. մեղք կ՚ըլլայ որ պարապ տեղը դուն մեռնիս եւ ես ալ ձերբակալուիմ: « Ախսիանթօ փօլօթիքօ». քանի մը անգամ այս խօսքը կրկնեցի եւ աւելցուցի .— կորսուէ ...

Չեմ գիտեր, բառե՞րս աւելի համոզիչ էին թէ մարմնին սեղմուած ատրճանակիս փողը: Մարդը հրաժարեցաւ զիս բռնելէ եւ ետ դարձաւ, փախուստս շարունակեցի:

Դժբախտաբար, այդ անակնկալ հետապնդումներուն եւ իրարանցումին պատճառով շեղած էի նախօրօք ճշդուած փախուստիս ուղեգծէն, եւ շուտով ինկայ անել փողոց մը: Ուրիշ ճամբայ մը գտնելու յոյսով վերադարձայ, բոլոր քառուղիներու վրայ զարապինէներ հեծեալ ոստիկաններ կեցած էին: Մուսոլինիի մօտալուտ յեղափոխութեան օրերն էին: Բարեբախտաբար այդ ոստիկանները բոլորովին այլ պարտականութիւն ունէին եւ առանց հրամանի չէին կրնար իրենց տեղերէն շարժիլ: Տեսանելի հետապնդողներ չկային, սակայն ետեւի փողոցներէն կը լսուէին բացագանչութիւններ:

— Այս կողմէն գնաց ...

— Զինուած է, զգուշացէք ...

— Վտանգաւոր մէկն է ...

Այս կարգի խօսքեր լսելով, հասկցայ թէ ազատ չէի տակաւին եւ վտանգը հեռացած չէր: Պարտէզի մը պատին առջեւ հասած էի: Պատը հասակէս երկու անգամ բարձր էր եւ վրայէն ցատկել կարելի չէր: Պատին մօտ սակայն կար հեռաձայնի ձող մը, անյաջող մէկ երկու փորձէ վերջ, յաջողեցայ պարտէզ ցատկել. շան հաչոցէն գիրուկ խոշորակազմ կին մը երեւցաւ ու բացատրութիւն պահանջեց պարտէզին մէջ գտնուելուս մասին: Նախ կարեւորութիւն չտուի և չպատասխանեցի, բայց վրայ հասաւ նաեւ ամուսինը, որ նոյն հարցումը կրկնեց՝

— Չլսեցի՞ր որ մարդ մը սպաննուած է դուրսը, ըսի զայրոյթով, եւ ցոյց տուի ատրճանակս... ասխիանթօ ըսի.

Սարսափահար լռեցին:

Նայեցէք, որ ձեր շունը խելօք կենայ եւ չղթան չքակէք ...

Եւ պարտէզին խորը յառաջացայ, ուր դուռ մը նշմարած էի: Պարտէզին ետեւէն ալ առուակ մը կ՚անցնէր. հաւանաբար մեծ գետին մէկ թեւը, որ քանի դարձուածքներէ ետք կ՚երթար միանալու գետին: Իբրեւ կամուրջ, տախտակ մը նետած էին մէկ ափէն միւսը: Անցայ եւ տախտակն ալ քանդելով ջուրը նետեցի:

Այլեւս ազատ նկատեցի ինքզինքս ...

ԱՐՇԱՒԻՐ ՇԻՐԱԿԵԱՆ

«Կտակն էր նահատակներուն»

---

23 Նոյեմբեր – 1915 թիւ 691

Գաղտնի միջոցներով ոչնչացուցէք արեւելեան նահանգներու այն բոլոր Հայերը, որոնք կ՚անցնին ձեր ձեռքը:

ԹԱԼԷԱԹ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՍՐՏՈՎ ԵՒ ՀՈԳԻՈՎ

Վերածնունդ էր գրական ու քաղաքական: Ժողովուրդ մը ամբողջ կ'երգէր, իր բանաստեղծներուն հետ, յոյս եւ վարդագոյն վաղորդայններ: Ժողովուրդ մը ամբողջ կը փայփայէր իր դարաւոր երազները՝ բարենորոգում, տարրական իրաւունքներու ապահովութիւն, մինչեւ սրբութիւն սրբոցը՝ ազատութիւն, ու կը սպասէր անհամբեր, կը պայքարէր անոնց իրականացման: Ժողովուրդ մը ամբողջ կը յառաջանար դէպի ապագան, իր բաժակը շրթներուն՝ լեցուած լեղի ու տառապանք:

Հայութիւնը կը խայտար եւ հեռանկարները մխիթարական էին, երբ պիտի պայթէր համաշխարհային փոթորիկը ու շանթերը պիտի տեղային մեր հայրենի հողերուն վրայ եւ Հայութեան գլխուն:

Վերածնունդ էր ու վերանորոգում, կարծես հասած էր « Հայոց աշխարհի գարունիկն», Հայուն սիրտը խրոխտ կը տրոփէր՝ երբ կը լսէր Ֆետայիներու դէնքերուն ձայնը: Հայը այլեւս գլխիկոր «ռայան» չէր եւ ճակատը բարձր, աչքերը արդէն իսկ կ'ուղղէր դէպի ոսկի երազներով հարուստ հորիզոններ:

Ճիշդ է որ Հայը լաւ կը ճանչնար յաւիտենական Թուրքը, վայրագ ու ասպատակող, մակաբոյծ ու բռնակալ եւ որու ժպիտը կը քօղարկէ ճիւաղային քմծիծաղ մը: Եւ սակայն չէր կրնար երեւակայել թէ ծրագիրը կրնար այդ աստիճանի ոճրային ըլլալ: Հայկական Հարցի լուծում բնաջնջումով Հայերու, երեք հազարամեայ ժողովուրդի մը եւ իր երազին ոչնչացումը արիւնի եւ արցունքի մէջ: Այս էր դիւային ծրագիրը Թուրքին, որու իւրաքանչիւր քայլափոխ ձգած էր իր ետին աւերակ ու արցունք, այս էր նպատակը ճիւաղին որ դարեր շարունակ խաղաղ, աշխատասէր ու շինարար ժողովուրդներու արիւնը մտաւ:

Թուրքին համար երկրորդական էր որ մարդասպանի ու ցեղասպանի մակդիրները պիտի կցուէին իր անունին, հպարտութեամբ եւ ուրախութեամբ պիտի ընդունէր այդ մակդիրները: Եթէ հասնէր իր նպատակին, հայկական հարցի լուծում՝ Հայերու բնաջնջումով:

Սակայն չհասաւ իր նպատակին:

Յաջողեցաւ սուգ ու աւեր ձգել ամէն Հայու սրտին մէջ, քանդեց վերածնող մեր գրականութեան եւ մշակոյթին Ծաղկաստանը, դիակի ու պանդուխտի վերածեց ամբողջ ազգաբնակչութիւն մը, բայց չկրցաւ կործանել երեք հազարամեակներու Հայուն երազը, որ կը ծաղկի այսօր եւս, ամէն տեղ ուր Հայ մը կ'ապրի, հայրենիքի ինչպէս եւ գաղթաշխարհի մէջ:

Այս երազն է որ ամէն Հայ պէտք է երգէ, ամէն վայրկեան, ուր որ ըլլայ, բոլոր պարագաներուն մէջ, եւ այս երազի վերջնական իրականացումին համար ոչ մէկ ջանք պիտի խնայենք:

Ճիշդ է որ քաղաքակիրթ մարդկութիւնը կը նախընտրէ մոռացումի մէջ փնտռել իր հոգեկան անդորրութիւնը, այլեւս չյիշել, որ հնարաւոր բոլոր միջոցները չգործադրեց արգիլելու համար վայրագ ցեղասպանութիւնը, չյիշել իր մեղսակից անտարբերութիւնը պատերազմէն ետք, երբ չուզեց դահիճին արժանի պատիժը տնօրինել, հայ ժողովուրդի արդար պահանջներուն գոհացում տալ, քաջալերելով անգիտակցաբար ապագայի անարդարութիւնները եւ ցեղասպանութիւնները: Սակայն Հայը չի մոռնար:

Ճիշդ է թէ Թուրքը պճնուած, այն ժողովուրդներու վաստակով եւ քաղաքակրթութեան պտուղներով, որ վերջին դարերու ընթացքին փորձած էր ոչնչացնել, բազմած է այսօր Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան մէջ: Ճիշդ է թէ կը փորձէ անցեալի արատը սրբել, կեղծ ու անուշ ժպիտով մը հմայել, սակայն յաջորդական դէպքերը, ինչպէս Սեպտեմբեր 1955ը, կուգան անգամ մը եւս վկայել, թէ Թուրքը նոյն Թուրքն է, չի ճանչնար խղճի խայթ, չի ճանչնար զղջում, որ վայրագութիւնը, մակաբուծութիւնը ու շինարար ժողովուրդներու արիւն մտնելը անոր ազգային յատկանիշները դարձած են:

Իսկ մեր պարտականութիւնն է դիմակազերծ ընել յաւիտենական դահիճը, եւ արդարութիւն պահանջել անդադար, բոլոր միջոցներով, աշխատիլ բոլոր ճակատներուն վրայ, որպէսզի ան հատուցանէ, ինչ որ հատուցանելի է, մեր պապենական հողերը որոնք կը ժպտէին գեղածիծաղ ու կանաչ՝ Ապրիլէ մը առաջ, մեր քաղաքները երբեմն շէն, այսօր աւերակ, ուր ճարտարարուեստի հրաշալիքներ, այսօր գլխատուած, կը սլանային դէպի երկինք իբրեւ խօսուն վկաներ աննման քաղաքակրթութեան մը եւ մշակոյթի մը, մէկ խօսքով Հայաստանի արեւմտեան հողամասերը, որոնք կը սպասեն իրենց զաւակներուն՝ վերստին կեանքի կոչուելու համար, ու կը կարօտին այն զաւակներու գուրգուրանքին, որոնք սարսափի օրերուն իրենց շունչը առին ծովերէն անդին կամ Արարատի միւս քղանցքը, ուր կ'ապրին, կը յարատեւեն, կ'ուռճանան հակառակ դժուարութիւններուն, ափ մը հողի վրայ, ու վառ կը պահեն Հայութեան անշէջ բոցը, հակառակ անհարազատ վարչաձեւի մը սեղմումներուն:

Հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն՝ հայրենիքի եւ գաղթաշխարհի Հայութիւնը, մնացորդացը մեր ժողովուրդին, մահուան դռնէն վերադարձած մեր ժողովուրդին, մոխիրէն վերստին կեանք ստեղծեց ու կը վկայէ ամէն օր, իր ստեղծագործութիւններով, նոր եղեմներ կերտելով, որ հաւատարիմ կը մնայ իր անցեալին որ կը կոչուի քաղաքակրթութիւն եւ մշակոյթ, ինչպէս եւ իր պատմութեան, որ եղաւ տառապանք, մահ, արիւն եւ սակայն փառք, յաղթանակ, շինարարութիւն եւ աստուածաշնորհ երկունք:

Յիսնամեակի այս առթիւ մենք մեզ աւելի զօտեպնդուած կը զգանք, որովհետեւ Հայրենիքի մեր եղբայրներուն ձայնը, որ մինչեւ այսօր կը խեղդուէր, կը միանայ մեր բողոքին: Զօտեպնդուած կը զգանք մենք մեզ, սակայն չենք օրօրուիր երազներով եւ անմիջական յոյսերով: Գիտենք թէ Արեւմուտքը դեռ այսօր շուկայի հաշիւներ կը հետապնդէ Թուրքիոյ հետ եւ կը յիշենք որ դեռ երէկ էր՝ Ռուսաստան եւ Թուրքիա ապրեցան իրենց մեղրալուսինը:

Չմոռնալ, յիշեցնել, վերարծարծել մեր դատը, այն ժամանակ արդարութիւն բառը լոկ բառ մը չի մնար եւ անպայման կը ծագի օր մը, անոր յաղթական արեգակը, եթէ գիտնանք դիմանալ ու դիմադրել:

Եթէ գիտնանք հաւատարիմ մնալ, բարոյական կտակին անոնց, որոնք գիտակցօրէն դէպի մահ քալեցին յանուն բարոյական ըմբռնումներու ու քաղաքակրթութեան մը:

Եթէ գիտնանք պահպանել այն շարժումը, որ ստեղծուեցաւ Յիսնամեակի առթիւ եւ մեզի հետ շարունակեն կանգնիլ պատնէշին վրայ, բոլոր անոնք, որոնք մինչեւ այսօր յաճախ բացակայ էին:

Եթէ յաջողինք իւրացնել, մեր նահատակներու յիշատակին հաւատարիմ մնալու համար, մեր ժողովուրդը շահագրգռող էական հարցերու շուրջ, Զարենցի պատգամը:

«Ով հայ ժողովուրդ քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է»:

Եթէ անշուշտ, հետապնդենք անոնց եւ մեր արդար դատը՝ միացեալ սրտով ու հոգիով:

Ն. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

ՄԵՐ ԱՊՐԻԼԸ

Ապրիլ է դարձեալ: Ծառերը իրենց ծիլերը կ'արձակեն ու դաշտերը կանաչ մարգագետիններու կը վերածուին: Ամէն ինչ կեանք է, ամէն ինչ գեղեցիկ: Ապրիլը՝ իր գարնան երկու քոյր ամիսներուն հետ, համակ ծիծաղ է, համակ լոյս ու դեռ երախաներուն կենսունակ ճիչն է ու ճիւղերուն վրայ թառած թռչուններուն առաջին դայլայլը: Երփներանգ գոյներու ներդաշնակ համադրութիւն մը ու բիւրեղ ձայներու ազնիւ համանուագ մը:

Այս կամ նման բառերով պիտի նկարագրուէր այս ամիսը ոեւէ մարդու կողմէ որ քիչ շատ ծանօթ է գեղեցիկին ու լաւին սահմանումներուն: Սեւ գոյներով պատկերել Ապրիլը, սեւ շղարշ հագցնել անոր, առնուազն անպատշաճ այլափոխում մը պիտի թուէր: Բայց հակառակ այս իրողութեան, յիսուներորդ անգամ ըլլալով Հայը կը մեղանչէ: Կը մեղանչէ իր գրիչով, իր վրձինով, իր ցասումով, իր անէծքով: Կը մեղանչեն Հայերը, իրենց հոգիի ալեկոծ պոռթկումովը, հայ մամիկէն սկսած մինչեւ ճգնաւոր վանականը, կը մեղանչեն Ապրիլին:

Յիսուն տարիէ ի վեր, այս եղանակին մենք, կեանքն ու լոյսը սիրող ժողովուրդի մը զաւակներս, կ'ամփոփուինք ու կը միացնենք մեր մտածումները անորակելի սպանդի մը զոհերուն յիշատակին:

Այս է մեր Ապրիլը, իր Տէր Զօրով, իր Եփրատով ու անոր գորշ ալիքներուն մէջ գալարուող անձնազոհ մայրերու դիակներով, ու դեռ ժայռերուն վրայ փշրուած հայ անմեղ մանուկներու գանկերով:

Շատոնց է որ մեր արցունքները ցամքած են մեր աչքերուն մէջ ու մեր լացը չունի իր ծանօթ հեկեկանքը: Կամովին վանած ենք ու պիտի վանենք այդ բոլորը, աւելի լաւ ըմբռնելու, աւելի յստակ դատելու համար եղածը: Արցունքը պիտի աղօտէր Հայուն ողբերգութիւնը ու լացը կրնար թերեւս կասեցնել մեր ընդվզումին թափը: Զսպած ենք մեր հոգիներուն խռովքը բայց չենք յագեցուցած անոնց ծարաւը: Ծարաւը այս ամիսին աւելի տանջող է աւելի այրող: Այդ մրմուռը մեր էութեան մէջ ողջ գրաւական մըն է որ անտարբերութեան քօղը դեռ չէ իջած այն ողբերգութեան վրայ, որուն յիսնամեակը կ'ոգեկոչենք զուսպ՝ այլեւ գիտակից վճռականութեամբ մը: Մեր դահիճը սկսած է մտահոգութիւն ցոյց տալ: Կ'անդրադառնայ իր կատարած սխալին, այսինքն մեզ ամբողջովին բնաջնջած չըլլալուն: Որովհետեւ գիտէ որ պատմութիւնը անողոք է սխալողներուն հանդէպ ու պատճառ չկայ, որ ան բացառութիւն կատարէ այս պարագային: Ու մենք կը հսկենք, որ նման չեղում մը չըլլայ ու անողոք վճիռը լախտի նման իջնէ բոլոր անոնց վրայ որոնց գոյութիւնը ամօթալի արատ մըն է մարդկային քաղաքակրթութեան համար:

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՄԱՅՐ ԵՂԱՒ ԻՆԾԻ...

(Շար· Գ· Էջէն)

չէի հասկնար, չէի կրնար ըմբռնել: Մեր այդ վիճակին մէջ իսկ իմ խելքս, միտքս խաղն էր, արկածախնդրութիւններու հետամուտ:

Հեռո՛ւն, շատ հեռուն լեռնալանջեր կը տեսնուէին, անոնց կողերուն վրայ կարծես թէ կանանչութիւն կար: Մեզի աւելի մօտ, քանի մը սեւ կէտեր կը նշմարէի,— ի՞նչ էին անոնք: Տունե՞ր, վրաննե՞ր, քարակոյտե՞ր թէ ոչ աչքի պատրանք:

Օր մը, ամէն բան աչք առած, փախուստ տուի մեր բնակավայրէն եւ ուղղուեցայ դէպի սեւ կէտերէն մէկը: Երբեմն կը վազէի, երբեմն ալ աւազին վրայ կը սողայի:

Ճամբորդութիւնս եղաւ երկար ու տաժանելի, բայց հասայ սեւ կէտին: Փոքր աւազէ կազմուած ձորակի մը շրթունքին քարակոյտ մը, եւ անոր կուշտին՝ բաւական մեծկակ վրան մը:

Երթամ – չերթամ, մտնեմ–չմտնեմ, — միտքերը կը չարչարէին փոքրիկ ուղեղս:

Առանց ես ինծի հաշիւ տալու, փորիս վրայ սողալով, անցայ աւազէ կազմուած ձորակը ու մօտեցայ վրանին:

Ձայն ձուն չկար: Վրանին ետեւը, քարակոյտին մօտ կապուած էր էշ մը, իր մօտն ալ՝ տաք աւազին վրայ երջանկօրէն պառկած էր իր քուռակը:

Մայր էշին ծիծերը լեցուն էին, ինծի պէս անօթիի մը համար գրգռիչ: Ի՞նչ ընեմ, երթամ ծծեմ, մտածեցի: Հապա եթէ տէրը գիս տեսնէր, օրս վերջացած կ'ըլլար այլեւս:

Բայց, անօթի էի, շատ անօթի, իսկ էշ մայրիկին ծիծերը գրգռիչ տեսք ունէին: Քանի – քանի անգամ տեղէս վեր բարձրացայ, մօտենամ ըսի, բայց վարանեցայ: Յետոյ չեմ գիտեր ինչպէս՝ մօտեցայ էշին ու ծիծին պտուկը առի բերանս:

Քուռակը, որ մինչ այդ՝ երկարած էր աւազին վրայ, ինձմէ սարսափած, ոտքի ելաւ, քանի մը պտոյտներ գործեց մեր շուրջը, ապա եկաւ, մօտեցաւ: Հոտոտեց գիս ու գնաց քիչ անդին կանգնեցաւ: Մայր էշը մէկ քանի անգամ ականջները սրեց, ինծի նայեցաւ տարօրինակ նայուածքով մը, կարծես ըսել կ'ուզէր· «Ո՞վ է այս անծանօթ քուռակը, որ եկեր է կաթս կ'ուտէ»:

Ես, առանց այլեւս շուրջս նայելու ագահօրէն ծծեցի, ծծեցի մինչեւ որ ստամոքսիս պարապը գզալի կերպով լեցուեցաւ:

Յետոյ ետ դարձայ, իջայ ձորակը: Ու բռնեցի մեր բնակավայրին ճամբան:

Հազիւ քանի մը քայլ առած էի, միտքս ինկաւ մայրս: Ես ծծեցի էշին կաթը, հապա մա՞յրս ... չէ՞ որ անօթի էր ան ալ:

Ետ դարձայ, կրկին էշ մայրիկին մօտ: Գլուխս գտակ մը ունէի, որ աղտէն ու կեղտէն փայտի կտոր դարձած էր: Անիկա գլխուս գտակը ըլլալով հանդերձ՝ նաեւ ջուրիս եւ ապուրիս ամանն էր:

Ծունկի եկայ, գտակս դրի ծունկերուս վրայ եւ սկսայ կթել: Մօրս համար մեծ բարիք մը պիտի ըլլար, եթէ կարենայի հոն հասցնել: Իջնալ – ելլելով հասայ մեր բնակավայրը, կաթը տուի մօրս:

Մայրս գոհ չէր սակայն: «Ուրկէ՞ առիր, ի՞նչպէս առիր... դու գլխուդ փորձանք մը պիտի բերես ...»:

Սակայն մօրս խօսքերուն ու խրատներուն մտիկ չըրի, ամէն օր կ'երթայի, եւ ամէն օր ալ գտակովս մօրս բաժինը կը բերէի:

Օր մըն ալ, դարձեալ, սովորականին պէս գացի, ամէն ինչ լաւ ընթացաւ: Էշն ու քուռակը այլեւս կարծես ընտելացած էին ինծի հետ, այժմ գիս կը ճանչնային, ես իրենց բարեկամն էի:

Դարձեալ սովորականին պէս ծծեցի, մօրս բաժինն ալ կթեցի, եւ երբ կը պատրաստուէի մեկնիլ, դէմս կանգնած գտայ կին մը, մէկ երախան գիրկը, մէկ ուրիշ երախայի ձեռքէն բռնած:

Զարհուրեցայ: Վախէս ձեռքէս վար ինկաւ գտակս, կաթը թափեցաւ աւազին վրայ: Ես ու կինը դէմ – դէմի կանգնած, անխօս:

Յանկարծ, ետեւէս, ձորակին մէջէն ձայն մը առի: «Զաւակս, պաճի, խնայէ զաւկիս, զաւակներուդ սիրոյն, Աստուծոյ սիրոյն»: Մայրս էր, ետեւէս եկած էր ու գիս այդ վիճակին մէջ կը գտնէր:

Պաճին (արաբ կինը) բարի մէկը կ'երեւար: Նայուածքին մէջ չարութիւն չկար, ընդհակառակն, իր դէմքին վրայ ցաւը, կարեկցութիւնը գզալի կերպով ուրուագծուած էին:

Երբ մայրս իրեն մօտեցաւ եւ փորձեց իր ոտքերուն փաթթուիլ, անիկա կարեկցաբար վեր վերցուց ու թաց աչքերով « եաղրք, չոք եաղրք...» բառերը արտասանեց: Յետոյ մեր ձեռքերէն բռնած մեզ առաջնորդեց իր վրանը: Հոն փալասի մը վրայ նստեցուց, հաց ու պանիր դրաւ մեր առջեւը:

Իր գիտցածը քանի մը բառ թրքերէն էր: Մենք արաբերէն չէինք հասկնար, բայց ձեռքի–ոտքի շարժումներու լեզուն միջազգային է:

Մեզի հասկցուց թէ իր մօտ կրնայինք կենալ, մէկ – երկու օրէն ամուսինը կուգար եւ մեզի համար կարգադրութիւն մը կ'ընէր: Ես ու մայրս մնացինք հիւրասէր եւ մարդասէր արաբ ազնուական կնոջ մօտ, վայելեցինք անոր հիւրասիրութիւնը: Կերանք, խմեցինք անոր համեստ սեղանէն, ու անոր շնորհիւ ալ ես ու մայրս ազատեցանք Տէր – Զօրի դժոխքէն:

Յիսուն տարի ետք վերյիշելով այդ պատմութիւնը, երախտագիտական տուրք մը ուզեցի տալ ինծի ծնունդ տուող մօրս, որ շատոնց հող դարձած է: Երախտագիտական տուրք մը նաեւ արաբ ազնուական ապաստարարներուս: Եւ ինչո՞ւ չէ, երախտագիտական տուրք մըն ալ այն անբաղդ, անխօս, արհամարհուած կենդանիին, զոր էշ կ'անուանենք, եւ որ սակայն մահէն փրկեց մեզ, գիս եւ մայրս ...:

Մ· Մ·

ՉԷԶՈՔ ՏՈՒՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

(Շար. Բ. էջէն)

աւելի սրտակեղեք տեսարանի մը, քան գիտել եւ տեսնել որբերու հոգեկան տագնապներն ու գալարումները երբ ծանօթ երգեր կը յիշեցնեն հարազատներու կարօտը, կը յիշեցնեն իրենց մանկութեան քաղցր օրերը՝ տունը, դպրոցը, որոնք կորսնցուցած են ու հիմա կարօտը ունին անոնց :

Ու Չէզոք Տունը կ՚ապրի սրբազան պահը իր բովանդակ վսեմութեամբ, երբ այլեւս ծիծաղելի դարձած է առասպելական վախերու մղձաւանջը եւ մեր որբերու միտքն ու հոգին կ՚ազատագրուին կասկածին սպառիչ ազդեցութենէն, տեղի տալով ծնողական անդիմադրելի աչքերուն ու գորովանքին առջեւ : Ու կը պոռթկայ այրող արցունքը մեր ցաւատանջ որդիներու սիրտերէն ու կը հոսի անզուսպ, կը հոսի յորդառատ, հեռաւոր լեռներէ խուժող ջրվէժներու պոռթկումով, երբ անմեղ շրթներ կը բացուին ազատ եւ անվախ, յայտնելու համար իրենց ցեղական ծագումը եւ իրենց սուրբ անունը .

— Ե՛ս... Հա՛յ ե՛մ... Անունս ալ Ա՛րտե՛–մի՛՛ս է...

Չէզոք Տունը կը թնդայ : «Էմինէին անունը Արտեմիս է եղեր», արձագանգը կը լեցնէ շէնքը ցնծութեան աղաղակներով :

Երէկ գիշերուան զառանցողը «Րէճէպ»ն էր.— Մայրի՛կ... մայրի՛կ... ինծի մի ձգեր, մայրիկ (հայերէն) : Ես ձեզմէ չեմ բաժնուիր... հետերնիդ կուգամ... Հայրի՛կ.. հա՛յ – րի՛՛կ ...

Ու Րէճէպ թեւերը կը տարածէ օդին մէջ, մէկը գրկելու ձեւով :

Կը հասնի գիշերապահ Տիկինը, կը մօտենայ որբուկին եւ անկողնին ծածկոյթը թեթեւցնելով .

— Քրտինքի մէջ մնացեր ես, տղաս... մէկ տե՞ղդ կը ցաւի ... բան մը կ՚ուզե՞ս, զաւակս ...

Րէճէպ հազիւ արթնցած սոսկալի մղձաւանջէն, կը նստի անկողնին մէջ արագ, յարձակողական նայուածք մը ուղղելով իր շուրջը :Մինչ Տիկինը որբի ճակատին քրտինքը կը սրբէ, յոյսեր ներշնչելով .

— « Պառկէ, տղաս, պառկէ, հանգիստ քնացիր :Թերեւս օր մը գտնես մայրիկդ, հայրիկդ ...

Րէճէպ տիկնոջ երեսը կը նայի անիմաստ նայուածքով ու ցաւին մէջ հպարտ, վերմակին տակ կը ծածկէ իր փլած սիրտը ...

Ենթադրութիւններ ալ կային թէ վերջին խումբ մը ազատագրուած տղոց մէջ Մշեցիներ կը գտնուին : Հետեւաբար, Չէզոք Տուն հրաւիրեցինք Մխիթար Շէխիկեանը :

Ներկայ են բոլոր որբերը ու Յանձնախումբի անդամներ :

Մխիթարի սիրտն ալ լեցուն է սեփական ցաւերով :

Մխիթար տղոց կը մօտենայ ծանօթի մը պէս ու կը խօսի Մշոյ բարբառով :

— « Ձըր հոգուն ղուրպան, գիմ եավրուներ ...

— Դուք ո՞ր գեղացի կ՚եղնէք, չըք կէնա՞յ...

— .....

— Ես եկեր եմ ձըր գեղե՛ր... հիւր եմ եղեր ձըր տնե՛ր... տեսեր եմ ձըր մայրե՛ր... ի՛նչ անուշ, անուշ երգելով, ձգիկ քուն բերին ...

Ու կ՚երգէ Մխիթար, ողբագին ձայնով.

Պարզիր աղբիւր, Քրտի տղին ջուր
տանե՛մ,
Պարզի՛ր, պարզիր, բէկի տղին ջուր
տանեմ ,

Մխիթար չի կրնար շարունակել : Յուզումէն կը խեղդուին բառերը :

Կը պատկերացնէ Մշեցիի տարազը : Կը յիշէ գիւղերու անունները, իրենց սովորութիւններով, իրենց ոչխարներու կռնակին դրոշմուած յատուկ նշաններով, — խաչաձե՞ւ էր, կիսալուսնաձե՞ւ, թէ պսակաւոր էին իրենցինները :

Երգերը կը յուզեն որբերը, բայց իբրեւ Մշեցի մասնաւոր արտայայտութիւն մը չունին անոնք:

Մխիթար կը փորձէ երգել տխուր, աւելի սրտաշարժ երգեր.

Ես մշեցի ճամբորդ եմ հեռո՛ւ տեղերէ,
Ձեզ շատ բարեւ բերեր եմ Հայի գեղերէ:

Մխիթարի հոգին գերայոյզ վիճակ մը կը ստանայ, երբ կը տեսնէ որբերու արցունքը, որ կը թափթփի անոնց անմեղ աչքերէն ...

— Վախէլէ՛ր, վախէլէ՛ր...

Ախ, գիմ Սաթենիկ, վախ գիմ Սաթենիկ :

Քօռցան գիմ աչքեր Սաթենիկ...

Սաթենիկը Մխիթարի աղջիկն է : Պատերազմէն առաջ, քիւրտ երիտասարդ մը կը սիրահարի անոր զմայլելի գեղեցկութեան, ինչպէս կը պատմէ ինքը, ու կը յաջողի փախցնել : Մխիթար, յոյսով մը որ տարագրութեան առթիւ, գուցէ աղջիկը կարենայ փրկել ինքզինքը Քիւրտի ձեռքէն, ու կերպով մը խառնուիլ Պոլիս հասնող որբերու կարաւանին, կը հետաքրքրուի ազատագրուածներու կեանքով :

Բայց, իզո՛ւր :

Զատիկ է : Օդը հիանալի : Գարնան թարմ արեւով լուսաւորուած ճաշասրահին մէջտեղը, պատկական սեղանը հարուստ ու աւելի խորհրդաւոր գեղեցկութիւն մը ունի այսօր, ուր կ՚իշխեն աւանդական կարմիր հաւկիթն ու քաղցրաբոյր բաղարջը :

Որոշեալ ժամուն, տղաքը մաքուր, կոկիկ հագուած կ՚առաջնորդուին սեղանատուն, ու ծաղկազարդ սեղանին շուրջ կը գրաւեն իրենց յատուկ աթոռները : Բոլորին ուշադրութիւնը կեդրոնացած է կարմիր հաւկիթին վրայ : Զիրար կը լրտեսեն գողունի, տրտում ժպիտով :

Տիկին Արուսեակ հաւկիթ կը բաժնէ, կատակելով տղոց հետ : Որբուհիներէն, 23 տարեկան Շուշիկը, երգ մը շրթունքին՝ խմորեղէնները հալած շաքարի մէջ կը թաթխէ ու պնակին մէջ կը շարէ : Երկանեան մայրիկը ազուոր բաներ կը պատրաստէ, ամէն անգամ : Որբախնամը բան չի խնայեր տղաքը լաւ սնուցանելու եւ անոնց տրամադրութիւնը բարձրացնելու համար :

Մթնոլորտը կը զուարթանայ հետզհետէ : « Ճիւհէր» մը ունինք, անտարբեր ու պաղարիւն, որ շաբաթներէ ի վեր ձայնծպտուն չունէր, սեղանին համեմը դարձեր է այսօր, ու իր մանկական անբիծ հրճուանքով կը խայտայ, վարակելով կողքի ընկերուհիները, « Սաֆիյէն» ու « Զէլիհա»ն : Եւ, առաջինը ինք է որ կը սկսի հաւկթախաղը, զարմանք պատճառելով շուրջիններուն, — ցըթ – ցըթ – ցըթ ... :

Խաղին կը մասնակցին շատերը : Մանչեր կ՚անդրադառնան որ այդ խաղը, առաւելապէս, իրենց կը պատշաճի, առնական շարժուձեւերով կը վերցնեն հաւկիթները եւ, ամէն մէկը շրթունքներուն մէջէն քթքթացնելով, անոնց տոկունութիւնը կը փորձեն : Մինչ Յանձնախումբի տիկիններ Գազազեան եւ Ֆանթին Համամճեան հետզհետէ կը հասնին Չէզոք Տուն, տղոց աւանդական ճաշին ներկայ գտնուելու դիտաւորութեամբ :

Սրահին ջերմիկ եւ ուրախ տեսարանը կը փոխուի յանկարծ, երբ խաղը կը շահին «Սաֆիյէ», «Հիւսնիխան» եւ «Ահմէտ» ու «Մէհմէտ», որոնք հպարտ իրենց յաղթանակով, կ՚ուզեն կատակել « Հասան »ին ու «Րէճէպ»ին հետ, նշմարելով որ մեծ պարտութիւն կրողներու պէս, իրենց արժանապատուութիւնը վիրաւորուած կը զգան անոնք:

« Մէհմէտ»ն է լեզու ելլողը, որ իրեն յատուկ հեգնական ժպիտով ու ձայնը բարձրացնելով .

— «Է՛յ, Հասան էֆէնտի, սէօյլէմի – յորսուն՞ուզ... (Չէ՞ք խօսիր) :

—- Րէճէպ էֆէնտինին տէ սէսի չըգմայոր... (Րէճէպին ալ ձայնը չելլեր) :

Միտքը թափանցիկ էր : Այսքանը բաւական եղաւ որ ոտքի ելլէ Հասան (12 տարեկան) ու լեցուած սիրտը թափէ ընկերոջը գլխուն ...

— Օլա՛ն, հըրսլանտըրմա պէնի.. պիզիմ եէրիմիզտէ հէր վագըթ պէն գազանըրտըմ տէտիք եա՛ սանա... (ծօ, գիս մի բարկացներ : Մեր տեղը միշտ ես կը շահէի, ըսինք արդէն քեզի) :

— Ձեր տեղը պարտուած ընկերներուդ անունները տուր, — տղաս, որպէսզի Մէհմէտը հաւատայ, կը միջամտենք արագ, օգտուելով ստեղծուած առիթէն :

— ...

Եւ մինչդեռ Զատկական հրապոյրովը յափշտակուած՝ տղաքը, կը թուէր թէ պահ մը մոռցած էին իրենց կսկծալի յիշատակները, ընդհանուր լռութեան մէջէն աղջիկի նուրբ, կարօտալի ձայն մը կ՚երկարի .

— Մե՛նք ալ աղ – բա – րի – կի՛ս հետ հաւկիթ կը խաղայի՛՛՛նք... (Թուրքերէն) աղ–բա–րի–կըս կը կոտրէր իմիննե՛րս, ես ալ կո՛ւլա՛ –յի՛՛՛...

— Աղբարիկիդ անունը ի՞նչ էր, զաւակս (հայերէն) .— գո՛–գո՛ր է՛՛ր...

— Քու անունդ ի՞նչ էր, զաւակս ...

— Աղ–նի՛ւ է՛՛ր....

Աղնիւ կուլայ... եւ կուլայ այնպիսի կսկծալի եղանակով, որ կը մրմռացնէ ամէնուն սիրտերը :

Իսկ մանչերը զգոյշ եւ խոհուն նման պարագաներուն աւելի կը լրջանան ու աւելի ամուր կը փակեն իրենց շրթունքը եւ մէկզմէկու ալ չեն հաղորդեր իրենց « գաղտնիքը»:

Զէլիհան, որ մինչեւ հիմա զարմանքով դիտողի մը արտայայտութիւնը ունէր, գեղեցիկ գլուխը սեղանին տակ պահած կ՚արտասուէ սրտագին :

Ու լեցուեցաւ սրահը խուլ – ընդհանուր հեծկլտանքով մը, երբոր անձին խաչելութեամբ իսկ աստուածացած մեր պաշտելի բեկորները, աննման վճռականութեամբ մը քանդեցին պատնէշները Սուտին, կեղծիքին ու բոլոր հրէշային խաբէութեանց : Ու վստահօր ու բերկրալի՝ մեր սիրասուն որդիները դրկախառնուած մայրերու հետ ու մայրերու երեսներէն վեր արտասուելով բարձրաձայն, յօրինեցին ողբերգականօրէն վսեմ երաժշտութիւն մը իրենց մայրենի կցկտուր լեզուով, ու իրենց անմեղ հոգիներուն խորերէն պոռթկալով .

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ.. հոս նայէ մայրիկ··· մենք Հա՛յ ենք, Հա՛յ ···

— Իմին անունս Մա՛ք–րի՛կ է···

— Իմին ա՛ Վա՛ր–դա՛–նո՛ւշ է···

— Նայէ՛, նայէ՛, (մայրերու թեւերէն կախուելով) հո՛ս նայէ, հոս, Սօֆիկ եմ ես, Սօֆիկ···

— Իմին ա՛··· իմին ա··· ը՛րմմմ (Ճիւհէրնէ... մոռցեր է իր հայ անունը) :

Ու Զատկական ճաշասրահը փոխակերպուեցաւ հրաշապատում սրբավայրի մը, ուր աղբիւրի պէս կը հոսէր ցաւի եւ ուրախութեան արցունքը ...

Շողակաթ մայրիկն է կ՚առաջանայ թեւատարած ու իր կարգին զգուելով տղաքը, կը ջանայ հանդարտեցնել անոնց սրտիկը, բայց ինքն է որ չի կրնար դադրեցնել իր փլած սիրտը :

— Ես ձեր անունին մեռնիմ, ձագուկներս, տեսա՞ք, ինչ աղուոր աղջիկներ եղաք հիմա :

Փառք քեզ Աստուած... հազար բերան փառք : Ու դառնալով մեկուսի .

— Վախ... քոռանամ ես, քոռանամ ... Զատիկ օրով տղոցս պատառըմ քէֆը քթերէն – բերըններէն եկաւ...

×

Անօրինակ դէպքերով լեցուն է մեր դարաւոր պատմութիւնը :Բայց այս մէկը, 1922ի Չէզոք Տան Զատիկը պիտի մնայ անմոռանալի յիշատակը մեր բեկորներու կարօտախանձ սէրերուն, պիտի մնայ յիշատակը՝ անոնց հերոսական մաքառումներուն եւ անոնց պողպատեայ կամքին :

Ա. Շ.

ԴԻԱԿԻ ՍԱՅԼԸ

Տակաւին տասը տարեկան, բայց արդէն գոց բրած՝ կ՚արտասանէինք բեմերէն ,
Իրիկուան դէմ փողոցներէն ամայի,
Սայլ մը կ՚անցնի ճռնչելով ···

Տակաւին տասը տարեկան, եւ արդէն բանաստեղծութենէ աւելի բան մըն էր մեզի համար դիակի այդ սայլը՝ ուղղուած դէպի գերեզմանատունը Հայոց :

Ձին նիհար, հունձքը առատ : Քար երկինքին դէմ բաց են մնացած ջարդուածներուն աչքերը :

Երազի փոխան այսքան դաժան իրապաշտութիւն, կեանքը աղքատցնելու, յոյսը վիրաւորելու, երջանկութիւնը մահով խաչելու այս աստիճան տխրութիւն շատ էր, ու ծանր կը ճնշէր մեր մանուկ սրտերուն :

Քալեց դիակի սայլը եւ մեր պատանեկութիւնը եղաւ օտարութեան մէջ ծնած հայ տղուն պատանեկութիւնը միայն, անստոյգ, հիասթափ, միշտ կարօտ :

Տեղ չհասաւ դիակի սայլը եւ մեր երիտասարդութիւնը նմանեցաւ անհարթ ճամբաներու ցած հորիզոններուն, օտար արեւներու ցուրտ պայծառութեան :

Եւ տակաւին կը քալէ սայլը, անիւները կը ճռնչեն, ու ճռինչը կը մեծնայ, կ՚ընդարձակուի, կը դառնայ խժաձայն, սարսռազդու, քստմնելի երաժշտութիւն մը :

Իւրաքանչիւր վերջալոյս նոր պատանք մըն է, ոսկեզօծ նոր ճաճանչում մը : Արիւնը որ չի ցամքիր :

Միլիոններով մեռելներ անհամար, սայլերու մէջ ճամբայ են ելած՝ հասնելու համար Հայոց գերեզմանատունը, եւ չեն հասած :

Ահա յիսուն տարի է արդէն, որ կը քալեն մարդկութեան խղճի ճամբաներէն :

Բայց մարդը արցունք չունի այսօր : Ուրիշին ցաւը չզգալու չափ զօրացած է մարդկութիւնը :

Ո՞վ է այս ազգը որ իր գերեզմանատունը չունի տակաւին :

Դեռ մինչեւ ե՞րբ մեր հողերէն հեռու պիտի ապրինք : Մեր տուները չկարօտցա՞նք :

Ծխաններէն ծուխ պիտի չբարձրանա՞յ այլեւս : Նաւասարդեան տաւօնները պիտի չվերադառնա՞ն :

Ալ պիտի չերկնե՞ն երկինք ու երկիր : Խարտիշահեր պատանի՞ն ալ մեռցուցին :

Փող ու թմբուկ պիտի այլեւս չհնչե՞ն ու փոխարէն «աւա՜ղ փառացս անցաւորի՞» պիտ՝ հագներգենք :

Յիսուն տարի անթաղ ձգուած մեռելներով դիակի սա՞յլ պիտի քաշկռտենք : Ո՞ւր տանելու համար :

Բայց ո՞վ է այս ազգը որ կարող է ապրիլ մեռելներու ընկերակցութեամբ :

Որ տխրութեամբ հաճոյանալու հիւանդագին խորութեան է հասած :

Որ կարող է մանկութենէն դիակի սայլ արտասանել, յուզուիլ ու լացնել :

Ամբողջ ժողովուրդ մը կուլայ, երբ ըսուած է թէ մեծ ցաւերը կը տանին մեծագոյն զօրութիւններու :

Հիւանդ էին մեր ծնողքներն ու դաստիարակները :

Անոնք անցած էին Տէր Զօրէն՝ երբ մանուկ էին դեռ, երբ իրենց մայրերը, քոյրերն ու բոլոր հարազատները ջարդուած էին : Ի զուր ուզած էին պաշտպան կանգնիլ ու մեռցնել : Իրենց բազուկները թոյլ էին դեռ, մանկական, անզէն :

Դեռ մանուկ՝ ատած էին սակայն, մեռցնելու չափ ատած :

Քիչեր ազատեցան եւ անցան Սուրիա, Լիբանան, Եգիպտոս : Եկան Ֆրանսա : Գաղթեցին մինչեւ Ամերիկաները : Տեսան զօրութիւնը աշխարհին, նախանձեցան, մեծցան շատ տխուր, մեզ ծնան, մեծցուցին ու դաստիարակեցին՝ չկարենալ մեռցնելու իրենց հիւանդ կատաղութեամբ :

Մեզ բեմ հանեցին դիակի սայլը արտասանելու, մինչ դուն կը ցնծայիր ու ցոփական պար կը կայտռէիր, ո՛վ քսաներորդ դարու սնդուրուած քաղաքակըրթութիւն :

Թող որ այսօր երեսիդ պոռամ, թէ ես,

Այնքան ատեն որ չարիքը անպատիժ կը մնայ,

Այնքան ատեն որ օտարին ոտքերը կը կոխկռտեն երկիրս ու սիրտս ,

Այնքան ատեն որ Հայ մանուկը դիակի սայլ կ՚արտասանէ տակաւին ,

Ես մարդ մըն եմ, որ կ՚ուզէ մեռցնել :

Մեռցնել՝ ոչ նմաններս, որովհետեւ ես կը սիրեմ մարդկութիւնը տառապանքիս չափանիշով, այլ՝ թշնամիս :

Կ՚ուզես զիս համարէ ոճրագործ ու վըտարէ մարդկութենէն : Զրկէ զիս մարդկային իրաւունքներէս :

Ահա մերժելով ինծի տրուած անձնաթուղթը, որ ոչինչ ունի սրտիս գոյնէն, զայն երեսիդ կը շպրտեմ :

Ազգութիւն մուրալու կարիք չունիմ : Ոչ վաչկատուն եմ ես, ոչ Եանքիի զաւակ, ոչ Ատտիլասի թոռնիկ :

Հայ եմ եւ երկիրս կը կոչուի Հայաստան :

Ուր մարտի կ՚ելլեն Հայկի պէս, կ՚աղօթեն Նարեկացիի նման, կը մեռնին նահատակ :

Եթէ մեր մասին խօսք ունիս՝ կը մերժեմ պատուելիին բարբաջանքն ու պապերուն պատարագները :

Քու խօսքդ պիտի ըլլայ միայն մեծաբանքի արդար տուրք :

Երբ մենք, օր մը, պիտի բաժնուինք այլեւս մեր մեռելներէն ու դիակի սայլին փոխան պիտի կերտենք մեր նոր քերթողութիւնը ,

Այն՝ որ այս անգամ պիտի ըլլայ անպայման ուրախ,

Փառե՛րգը, զոր ուխտեցինք գրել մեր իսկ արիւնով, ի փրկութիւն աշխարհին, որ կը կոչուի Հայաստան :

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐԸ

ԵՒ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Ապրիլ 23ի Լը Մոնտը *երկար եւ ձեռնհաս յօդուած մը հրատարակած է Փրոֆ. Ֆրէտէրիք Ֆէյոիէ, Ա. էջէն 6րդ էջ, որու խորագիրն է՝* Ողբերգական յիսնամեակ մը՝ ՀԱՅԵՐՈՒ ՋԱՐԴԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ: *Առանձին պիտի անդրադառնանք այս չահեկան յօդուածին, որու հրատարակութեան առթիւ «Յառաջ» պարտք կը յամարի շնորհակալութիւն յայտնել* Մոնտի *եւ ֆրանսական բովանդակ մամուլի խմբագրութեանց եւ շնորհաւորել Փրոֆ. Ֆէյոին որ այնքան յաջող կերպով ներկայացուցած է ժողովուրդի մը սպանդը եւ անոր փառաւոր վերելքը :*

× *Ուրբաթ առտու առաջին էջին վրայ «Քոմպա» հրատարակած է չահեկան յօդուած մը «Ի՞նչ պատահեցաւ Հայերուն» խորագրով : Նոյն օրը, Հանրի Պենազէ խմբագրական մը ստորագրած է* Օռոռի *մէջ՝ «Հայկական ջարդերը»:* Իւմանիթէ *(6րդ էջ) «Ո՞վ կը յիշէ հայկական ջարդերը» ջակերտեալ խորագրով կը խօսի հայկական ջարդերու մասին :*

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՆԷՆ հասած լուրերու համաձայն, Պերլինի «պատին» կառուցումէն ի վեր 21 հազար արեւելեան Գերմանացիներ արեւմըտեան Գերմանիա անցած են :

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ թերթերու եօթը տնօրէններու համար, Զօր. տը Կոլ ամէնէն մեծ սպառնալիքն է խաղաղութեան համար : Նման հարցում մը տրուած էր Ուաշինկթըն գումարուած ամերիկեան մամուլի տնօրէններու համագումարին: Իբրեւ պատասխան, երեք գլխաւոր սպառնալիքները կը նկատուին կարգով Մաօ – Ցէ – Թունկ, Շու – էն – Լայ եւ քիչ անդին … տը Կոլ :

ՍՈՖԻԱՅԻ կառավարութիւնը կը խոստովանի թէ ձերբակալութիւններ կատարուած են, բայց կը հերքէ թէ դաւ մը գոյութիւն ունեցած ըլլայ :

ՄԱԿԱՐԻՈՍ « խաղաղեցման ծրագիր » մը կը սկսի գործադրել Կիպրոսի մէջ, բայց մտահոգիչ զրոյցներ կան եգիպտական հակօդային հրթիռներու յանձնումի մը շուրջ :

ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ Գերմանիան Կիրակի օր պիտի ճանչնայ Իսրայէլը, կը գրէ Թէլ – Ավիվի Մաարիվ *թերթը:*

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ կառավարութիւնը ջնջեց կոլխոզներու պարտքերուն մեծ մասը :

ՉԸՐՉԻԼԻ այրին որոշեց ծախել նախկին վարչապետին լոնտոնեան բնակարանը, ուր ապրած էին քսան տարի: Լէյտի Չըրչիլ կ'ըսէ թէ շատ յիշատակներ ունի հոն :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Ա. Կոսիգին ի պատիւ մոնղոլ ղեկավար՝ Ցետենպալի տըրուած ընդունելութեան մը ատեն, ազդարարութիւն մը ըրած է Միացեալ Նահանգներուն, չեշտելով թէ վտանգաւոր կէտի մը կը հասնին, քայլ առ քայլ: Ամբաստանած է Միացեալ Նահանգները որ բացէ ի բաց կը բռնաբարեն 1954ի Ժընեւի ժողովին համաձայնագրերը : Խորհրդային վարչապետը երեք կէտերէ բաղկացած ծրագիր մը ներկայացուցած է, Վիէթնամի խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար: Ա) Վերադառնալ 1954ի Ժընեւի որոշումներուն, Բ) Վերջ տալ ամերիկեան օդային յարձակումներուն: Գ) Ամերիկեան ուժերը պէտք է քաշուին հարաւային Վիէթնամէն :

* * *

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9.30ին Ժերար Սթեֆանեսքօ կը ներկայացնէ հայկական յայտագիր մը՝ Հայերը եւ Ս. Վայրերը, տեսակցութիւններ՝ ճարտարապետ Է. Իւթիւճեանի եւ Գիւտ Ծ. վարդապետի հետ :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ - ԱՊՐԻԼ 24

ԺԱՄԸ 15.30*ԻՆ*.— *Քառաձայն պատարագ եւ Հոգեհանգիստ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ :*

Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԺԱՄԸ 18*ԻՆ*.— Ծաղկեպսակ կը զետեղուի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ : Հաւաքուիլ, Մեթրօ Ժորժ Ե.

ԿԻՐԱԿԻ - ԱՊՐԻԼ 25, ԺԱՄԸ 16,30ԻՆ

GRAND'MESSE (EN RITE ARMÉNIEN)
Sous le haut patronage de S. E. Le Cardinal MAURICE FELTIN, archevêque de Paris,
Célébrée par Mgr. AMADOUNI, exarque apostoloique arménien en France
Փարիզի Նոթր – Տամի Մայր Տաճարին մէջ :

ԺԱՄԸ 20,30 ԻՆ ՓԼԵՅԷԼԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

252 Ֆօպ. Սէն թ'Օնոռէ (*Մեթրօ* Թեռն)

Բարձր հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն :

Կը խօսին՝ *Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Ս. ՔԱՐԵԱՆ* *Գ. ԽԱՑԻԿԵԱՆ* *Զ. ԽԱՆՋԱՏԵԱՆ եւ Վ. ՊԱՐԿԻՐՃԵԱՆ*

Պատշաճ գեղարուեստական յայտագրին կը մասնակցին.— Օր. Ժ. Տիրատուրեան, (*երգ*), Արտաշէս Գմբէթեան, Օր. Է. Նիկողոսեան եւ Ժան – Ժաք Ասլանեան *արտասանութիւն*): Սիփան – Կոմիտաս *երգչախումբը ղեկավարութեամբ* Կարապիս Աֆրիկեանի : *Դաշնակ Օր.* Մ. Վարժապետեան :

Հանդիսութիւնը կը վարէ Գրիգոր Փափազեան *ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է*

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ

Առնուվիլէն օթօքառները կը մեկնին Կիրակի իրիկուն: Արձանագրուիլ մինչեւ Շաբաթ իրիկուն Պ. Ն. Նիկողոսեանի մօտ, 121 Ավընիւ Հանրի Պարպիւս, հեռաձայն 446 Կոնէս : *Օթօքարները կը մեկնին ժամը 19.20ին եկեղեցւոյ առջեւէն եւ* 19.30 *Սարսէլի ժանտարմըրիի առջեւէն: Երթուդարձ հինգ ֆրանք :*

ԼԻՈՆ

Բարձր հովանաւորութեամբ
Պ. ՌԻՔԱՐԻ
(Փրեֆէ Իկամ)
Նախագահութեամբ քաղաքապետ
ՓՐԱՏԵԼԻ

Նախաձեռնութեամբ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ, մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեան հոգեւոր պետերուն :

Բոլոր կուսակցութեանց, կազմակերպութեանց երիտասարդական եւ բարենպատակ միութեանց :

ՇԱԲԱԹ, (*Ապրիլ* 24)

ԺԱՄԸ 9–11 *պատարագ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ :*

ԺԱՄԸ 15ԻՆ *ոգեկոչում Եղեռնի,* Պուրս տիւ Թրավայլի *սրահին մէջ* (Փլաս Կիշառ):

ԺԱՄԸ 18ԻՆ *Թափօր դէպի անծանօթ Զինուորին յուշարձանը : Մուտք՝ հանրային պարտէզ* (Փարք տը լաւ Թէթ տ'Օռ):

ԺԱՄԸ 19ԻՆ *պատարագ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ :*

ՊԱՏԱՐԱԳ – ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի ժամը 15ին, Նոթր – Տամ տը Ֆուրվիէրի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի Ապրիլեան Նահատակներու յիշատակին :

ՊՕՄՈՆ

Հոգեհանգստեան պատարագ պիտի մատուցուի Հարաւային Թեմի Առաջնորդ ԱՐՏԱԽԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆԻ կողմէ, Շաբաթ առաւօտեան ժամը 10ին, Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին :

ՎԱԼԱՆՍ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Ազգային Միութեան, մասնակցութեամբ երեք Յարանուանութեանց պետերուն եւ բոլոր կազմակերպութեանց :

Կը նախագահէ ՊԵՏՐՈՍ ԳԱՊԱՔՃԵԱՆ :

Կը խօսի ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱԽՈՐԵԱՆ եւ Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ (ֆրանսերէն) :

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 21ին, Սալ տէ Ֆէթ :

* * *

1915 – 1965

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ – ՌԷՍԻԹԱԼ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ ԼԻՈՆ ԻԵՒ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ :

Նուիրուած

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Դասախօսութիւն, «Կոմիտաս վարդապետ», Յ. Աբրահամեան :

Երգ՝ Օր. Լ. Քէօմիւրճեան, (*որ պիտի երգէ Կոմիտասի դասական եւ ժողովրդային երգերէն*): *Դաշնակի ընկերակցութեամբ* Օր. Ֆէլլահեանի :

Ջութակ, Պ. Պ. Աբրահամեան եւ Պէրպէրեան :

Յիշատակի այս հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 25 Ապրիլին, ժամը 20.30ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ :

ՏԵՍԻՆ

Այս Շաբաթ ժամը ճիշդ 14.30ին, քաղաքապետարանի սրահը :

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տէսինի քաղաքապետ ՏՈՔԹ. ՓԵՐՆԷՆԻ
Կը նախագահէ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՅԸՆՏՐԵԱՆ
Կը խօսի ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Հրաւիրուած են.— Իզերի ծերակուտականներ՝ Պ. Պ. Պէրթուէն, Միչթրալ եւ Տիւֆէօ : Երեսփոխան Պ. Շափիւի, *փոխնահանգապետը, ընդհ. խորհրդականը, թաղապետական խորհուրդը, ոստիկանապետը, ոստիկան – զօրաց կազմը, Ֆրանս. ընկերակցութեանց նախագահները եւ յարանուանութեանց պետերը :*

Գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր: երգ՝ Օր. Անժէլ Կարապետեան, *դաշնակով կ'ընկերանայ* Տիկին Մարգրիտ Սեմէրճեան, *արտասանութիւն* Օր. Բրաքիոն Տապաղեան, *ֆրանսերէն ուղերձ Տէսինահայ երիտասարդութեան կողմէ հանդէսէն ետք՝ Թափօր եւ ծաղկեպսակի զետեղում: Առաւօտեան պատարագ եւ հոգեհանգիստ մինչեւ ժամը 11, յետոյ վերակոչում Պըռանիի փողոցի եւ Եղեռնի զոհերուն նուիրուած Յուշարձանի մը առաջին քարի զետեղման արարողութիւն :*

Այս Կիրակի առաւօտեան հոգեհանգիստ մեր նահատակներուն յիշատակին, տեղւոյս Նոթր – Տամ տէ Պրիւյէր եկեղեցւոյ մէջ :

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Յիսնամեակը կ'ոգեկոչուի Շաբաթ եւ Կիրակի, բարձր հովանաւորումեամբ քաղաքապետ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՓԻՆԷԻ

ՇԱԲԱԹ, ԺԱՄԸ 10ին, հոգեհանգստեան պատարագ Հայկ. Մատրան մէջ : Ժամը 15.30ին.— *Ոգեկոչում նահատակներու, նախաձեռնութեամբ հայ երիտասարդութեան, Ժան տ'Արք սրահին մէջ :*

ԿԻՐԱԿԻ.— Ժամը 10.30ին պատարագ, Նոթր – Տամի մէջ, մասնակցութեամբ Լիոնի եկեղեցւոյ Կոմիտաս *երգչախումբին : Ժամը 11.45ին, ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Սքուար Լամարթինի յուշարձանին վրայ :*

ՎԻԷՆ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Ազգ. Միութեան, մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ բարձր հովանաւորութեամբ քաղաքապետ Տոքթ. Շափուի

Շաբաթ ժամը 15ին, հոգեհանգիստ Սէն – Մօրիս Մայր Տաճարին մէջ : Ժամը 16.45ին հանդէս Թէաթր Մունիսիփալի *մէջ, ի ներկայութեան ֆրանսացի հիւրերու :*

Կը նախագահէ Ժ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ :
Կը խօսի Ժ. ԴԱՏԱԽՈՐԵԱՆ

ՊՈՐՏՕ

Այս Կիրակի ժամը 15.30ին, Առլաք – Սոլֆերինօ սրահը, 235 Րիւ Մունէյրա : *Կենդանի պատկեր՝ Կոմիտասի վերջին գիշերը: Ժամը 18ին ծաղկեպսակ Անծանօթ Զինուորի յուշարձանին :*

Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սէնթ – Մառի տը լա Պասթիտ *եկեղեցւոյ մէջ,* 62 Ավընիւ Թիէռ : *Կ'երգուին հայկական շարականներ :*

ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին սինէմա Քափիթոլի *մէջ :*

Կը նախագահէ Պ. Գ. ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ
Խօսք կ'առնեն՝ ՓՐՈՖ. Գ. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ եւ ԺԱՔ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Օրուան պատշաճ գեղարուեստական բաժին :

Հանդէսէն ետք տողանցք մինչեւ Սքուար Վէրտէօն, Մոնիւման Մոպիլ, ուր պիտի դրուի ծաղկեպսակ մը :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ապրիլեան Եղեռնի մէկուկէս միլիոն նահատակներու խնկելի յիշատակին ոգեկոչման համար հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ կը մատուցուի այս Շաբաթ օր, ժամը 16ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Երուսաղէմի միաբան Յակոբ Վրդ. Վարդանեան :

ՇԱՒԻԼ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 21ին տեղւոյն քաղաքապետարանի սրահին մէջ: Մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն :

Կը նախագահէ՝
ԶԱՒԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Կը խօսի
ԽԱԶԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Շաւիլի դպրոցի աշակերտները իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն երգերով եւ արտասանութիւններով :

Մեներգ՝ Օր. Աստղիկ Քէօսէեան :

Կիրակի առաւօտ՝ պատարագ նահատակներու յիշատակին :

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ՇԱԲԱԹ, (24 *Ապրիլ*).— *Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, ի յիշատակ նահատակաց, պատարագ: Պատարագող* Տէր Թորգոմ Քհնյ. Փօսթէքեան, *Սէն Լուի եկեղեցին, Րիւ Սօ (Փլաս Կորնէթ) ժամը 9–11, յետ պատարագի ծաղկեփունջ մը անծանօթ զինուորի վրայ թափօրով :*

ՍԳԱՏՕՆԸ տեղի կ'ունենայ իրիկունը ժամը 20.45ին, Սալ տէ Քոնկէռ (*Թաղապետարանի կից*), *ներկայութեամբ օտար հրաւիրեալներու: Մանրամասնութիւններ արարողութեանց տեղւոյս վրայ :*

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆ

Շաբաթ, ժամը 21ին, Սալ տը լա Կոսճ Րիւ – Փիէր – Քիւռի:

Պատուոյ նախագահութեամբ Սէնթ էթիէնի քաղաքապետ՝ ՄԻՇԷԼ ՏԻՒՐԱՖՈՒՐԻ :

Կը նախագահէ Բժ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԱՖԵԱՆ :

Կը խօսի Պ. ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ:

Խօսնակ Յարութիւն Այտապիրեան :

Գեղարուեստական պատշաճ բաժնին կը մասնակցին Ֆրանսացի արուեստագէտներ: Հայկական երգչախումբ, մեներգ եւ արտասանութիւն :

Ապրիլ 24ի օրը ժամը 18.30ին ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի անծանօթ զինուորին : Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները (Փլաս Ֆուրնէյրոն) :

Յաջորդ օրը Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի տեղւոյն Ս. Աստուածածին մատրան մէջ :

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ԿԻՐԱԿԻ
25
ԱՊՐԻԼ
DIMANCHE
25 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10292
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.292

Խօսք Աղօթքի եւ Ուխտի

Անհասանելի կամօքն Աստուծոյ, այսօր, 1965 Ապրիլ 24, մեր պատմութեան մեծագոյն Եղեռնի օրերէն յիսուն տարիներ յետոյ, կա՛նք ահա այստեղ, Արարատի փէշերուն, մեր հայրենիքի խաղաղ ու ապահով հողի վրայ հաստատ, Սուրբ Էջմիածնի կամարներուն ներքեւ, նուիրական յիշատակին առջեւ մօտ երկու միլիոն մեր նահատակներուն, որոնք զոհուեցան, «վասն Յիսուսի, վասն հայրենեաց»:

Արեւմտեան Հայաստանի երկնքի տակ, 1915ին, ամբողջ ժողովուրդ մը բնաջինջ եղաւ սեւ ձեռքերով սուլթանական Թուրքիոյ կառավարութեան մարդկային պատմութեան ամենազարհուրելի ոճիրներէն մին, առաջին ցեղասպանութիւնը քըսաներորդ դարուն:

« Երանի որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից»:

Եկեղեցին հայկական եւ համայն ժողովուրդը մեր, որ ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, այսօր, ծունկի եկած, կը սգան իրենց բիւրաւոր զոհերը ու կ'աղօթեն անոնց հոգիներուն համար:

Ո՛վ Աստուած հարցն մերոց, բաց դռները երկինքներուդ եւ քաղցրութեամբ ընդունէ մեր աղօթքները: Եւ երբ օր մը, հեռու բարձունքներէն, հնչէ հրաշքի ժամը Մեծ Դատաստանին, Տէ՛ր, գթութեամբ յիշէ մեր մեռելները կենաց Գրքին մէջ եւ արժանի ըրէ զանոնք յաւերժական լուսէ պսակին: Մենք կը հաւատանք այդ յաւերժութեան, որովհետեւ կը հաւատանք մեր նահատակներու հոգւոց արդարութեան եւ մեր ազգի անմահութեան:

Այսօր, ոգեկոչելով մեր մեռելները մենք կ'ողջունենք նաեւ լուսաբաց Հայոց մայր երկրին, կ'ողջունենք յաղթական վերածնունդը հայ ժողովուրդին, Տեսիլքը Եզեկիէլի, անգամ մը եւս ճըշմարտուեցաւ, եւ մեռած թուացող մեր ազգը, նորէն մարմին առած, նոր կեանքի կոչուեցաւ:

« Ի մահ համարեալ էին, եւ մահք իւրեանց անշուշտ կեանք »: Այսօր մեծ Եղեռնի յիսնամեակին, նայեցէ՛ք մեր ժողովուրդին: Ան, կենդանութեան հուրով վերստին բոցավառ, իր ազատ կամքով անսասան կանգնած հայրենական սուրբ հողին վրայ, հպարտ ու կենսուրախ, կը կառուցանէ իր գարուն ներկան, ու ճամբայ կը բանայ դէպի գալիքը ոսկի փառքերու:

« Մի՛ երկնչիր, հօտ փոքրիկ »: Մենք ազգ ենք հիմա, հայրենիք ունինք, պետութիւն ունինք եւ դրօշակ ունինք: Եւ յառաջ կ'ընթանանք արդար վաստակով, իսկական անունովը մեր արմենական: Այլեւս թշուառ չենք, եւ ո՛չ ալ անտէր, եւ ո՛չ ալ անտուն: Այլեւս աղքատ չենք, եւ ոչ ալ տկար եւ ոչ ալ կարօտ օտար օգնութեանց: Տեսէ՛ք, նոր քաղաքարթներ, ծաղկող գիւղեր, հուր տեխնիքներով բաբախող սրտեր, նոր խօսք ու երգեր, լոյս բաշխող մըտքեր, չարքաշ ու բարի աշխատող ձեռքեր, կառուցանող հուժկու բազուկներ, ամէն օր, ամէն ժամ, լոյս աշխարհ եկող եւ լոյսով ծաղկող մանուկներ կայտառ, հազար հազարներ, կը պատմեն փառքը Հայոց նոր կեանքին, կը հիւսեն ծիածանը վարդ երազներու:

Հայե՛ր, սի՛րտ առէք, սուգի, աղօթքի սուրբ ժամէն յետոյ, դարձէ՛ք արեւին եւ արիացէք: Միացէք սիրովը մեր սեպուհ ազգին, եղէք միաբան, մէկ կամք մէկ հոգի, ձեռք ձեռքի տուէք, հաստա՛տ մնացէք Հայոց աշխարհի սէգ լեռներուն պէս, եւ հայեացքը ձեր դէպի վեհավայր Մասիսներն ի վեր, կրկի՛ն ուխտեցէք հաւատարիմ մնալ Հայոց պատմութեան, Հայոց ազգութեան եւ յաւիտենական Մայր Հայաստանին:

Աստուա՛ծ մեր, օրհնէ՛ եւ յաւէտ սուրբ պահէ յիշատակը մեր մեռելներուն, եւ օրհնէ՛ երկիրը մեր Հայաստան աշխարհ եւ ժողովուրդը մեր աճող, ուռճացող խաղաղութեան մէջ:

« Տէր Աստուած զօրութեանց, դարձո՛ զմեզ, երեւի՛ց դիմօք քո ի մեզ եւ կեցցուք» այժմ եւ յաւիտեան, ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

Ս. Էջմիածին, 1965 Ապրիլ 24

L'ARMÉNIE IMMORTELLE

Au Poète de l'Arménie, P.-Simon Erémian.

O frère Arménien, sachant votre martyre,
Je dis, ne sachant plus par quels mots l'honorer :
« Comment trouves-tu, toi, des mots pour le redire,
Comment retrouves-tu des pleurs pour le pleurer ?

Un cri sort du pré vert quand la faulx tranche l'herbe,
Mais le pré nu se tait sous le pied du passant...
Toi, pour plaindre ton peuple, où trouves-tu ton verbe,
Quand ta langue est coupée et quand tu bois ton sang ?

Cris dans la mort ! sanglots muets ! larmes taries !
Frère, dans quelle source as-tu plongé ton cœur
Pour l'offrir plein d'amour au Dieu bon que tu pries,
Quand tu saignes, broyé sous le hideux vainqueur ?

Voix d'Arménie, à qui répond ma voix de France,
Tes chants en pleine mort sont un signe vivant ;
Ton cœur, qui désespère, exalte l'espérance ;
Il vibre dans la mort comme une palme au vent.

Tu revivras, et tu revivras dès ce monde ;
Dieu remplira de gloire et d'amour tes tombeaux,
Peuple baigné cent fois dans ton sang qui t'inonde,
Toi qui, sous tant d'horreurs, pousses des cris si beaux !

JEAN AICARD,
de l'Académie française

18 *Avril* 1918

«ՄԻՆՉ ԼՈՅՍՆ ԶԳԻՇԵՐՆ ՄԵՐԿԱՆԱՅՐ»

Գրեց՝ ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Անասելի Ոճիրին գործադրութեան եղանակը կրնայ բաղդատուիլ միայն անոր յղացման ահաւորութեան հետ:

Յիսուն տարի առաջ, աններեւակայելի կը թուէր որ բուռ մը հրէշներ կարենային գլուխ գլխի տալ ու ծրագրել ամբողջական բնաջնջումը անպաշտպան բազմութեան մը՝ վճռական մէկ հարուածով լուծելու համար քաղաքական – վարչական հանգոյց մը:

Թուրքը ներսով դուրսով ճանչցող հայ ժողովուրդն անգամ չկրցաւ իր մտքէն անցընել որ ան կրնար գազանութիւնը գերազանցական այդ աստիճանին հասցնել:

Եւ սակայն, աններեւակայելին իրականացաւ — մօտաւորապէս իրականացաւ — արհաւիրքի այդ տարին:

Դժոխածին Թուրքը ջարդեց հայ ժողովուրդը հայկական Բարձրաւանդակին վըրայ՝ Ափրիկեան գազաններու վայրագութեամբ:

Ջարդեց մեր արմատախիլ բազմութիւնները՝ Հայաստանի շէն ու շէնշող գիւղերէն ու աւաններէն, կալերէն ու պարտէզներէն, ժամերէն ու վանքերէն մինչեւ Հարաւի աւազները երկարող ճամբաներուն վրայ:

Ջարդեց ծերուկն ալ, երիտասարդն ալ, ջարդեց կինն ալ, երախան ալ, ջարդեց գիւղացին ալ, խանութպանն ալ, ջարդեց վարժապետն ալ, վարդապետն ալ: Եւ իր հարեմը տարաւ մեր ծաղկաբոյր հարսներն ու աղջիկները:

Թուրքը, այդ տարին, քանդեց ու այրեց, փշրեց ու փճացուց ինչ որ գտաւ իր ճամբուն վրայ՝ մեր ինքնութիւնը, մեր ներկայութիւնը, մեր պատմութիւնը իրեն յիշեցնող:

Միջնադարեան աւանդութեան թեւաւոր ու օձագալար պոչով Վիշապն էր ան, որ իր փրփրայորդ երախը լայնօրէն բացած, խոյացաւ հայ ժողովուրդին վրայ՝ իր վերապրումը փնտռելով մեր մահուան մէջ:

Հին ժամանակներու Վիշապը մարմնացեալ խորհրդանշանն էր Մեղքին:

Թուրքը մրցումի ելաւ անոր հետ եւ ուղեց ըլլալ նոր ժամանակներու Վիշապը եւ մարմնացեալ խորհրդանշանը Ցեղասպանութեան:

Ու եղաւ:

Երբ Թուրքը աւերակներու ամայութիւնը տարածեց՝ մեր պապերուն աղօթքներով օրհնուած, մեր շինականներուն արօրով հերկուած ու մեր քրտինքով ոռոգուած հողերուն վրայ, եւ մեր արիւնով յագեցուց իր կատաղութիւնը, բարձրացաւ մինարէ եւ բարձրագոչ աւետե՜ց.

— Փա՜ռք Ալլահին... Հիմա, արդէն, կը տեսնեմ որ Արքայութեան դուռն է որ կը բացուի իմ վաթանիս համար: Ա՛լ Հայ չմնաց Արեւելեան նահանգներուս մէջ... Ա՛լ Հայկական Խնդիր չկայ... Լմնցա՞ն, վերջացա՞ն... Յիսուն տարիէն ալ ոտքի չեն կրնար ելլել...

×

Երբ մեր կարաւանը կ'իջնէր դէպի հարաւի անապատները խժածին զափթիէներու մտրակին տակ, հայ մամիկն ու հայ քահանան կը մրմնջէին.

— Տէ՛ր, լուր աղօթից իմոց, աղաղակ իմ առ քեզ եկեսցէ... Մի՛ դարձուցաներ զերեսս քո յինէն՝ յաւուր նեղութեան իմոյ...

Երկուքն ալ կը սպասէին որ շանթ ու կայծակ անձրեւէին վերէն վար:

Ո՛չ շանթ ինկաւ, սակայն, Վիշապին գլխուն, ո՛չ կայծակ:

Եւ չյուսեցաւ Նոյեան Տապանի աւանդութեամբ յիշուած Աստուածային ցասումը.

— Զի բարկացայ զի արարի զնոսա...
Կը զղջամ որ ստեղծեր եմ զիրենք:

×

Անցեր են յիսուն երկար տարիներ:

Համրանքը չկայ մեր յուսախաբութեանց: Ամէն ճակատի վրայ:

Մատի վրայ կը հաշուենք մեր բարեկամները: Անհատներ են, ո՛չ թէ բազմութիւններ: Ո՛չ թէ տիրական ու հեղինակաւոր ձայն ունեցող ազգեր:

Պղատոնական է այդ անհատներուն ցոյց տուած բարեկամութիւնն ալ՝ հասկընալի պատճառներով:

Ո՛չ շուկայ կրնանք հրամցնել իրենց, ո՛չ ալ մենաշնորհ:

Ու ճամբաներու անկիւնը կեցած, ձայն կուտանք անցորդ – դարձողին.

— Ձեզ ասեմ, ձեզ ասեմ, անցաւորք ճանապարհաց, դարձայք, նայեցարուք եւ ասէք թէ իցէ՞ն երբեք ցաւք ըստ ցաւոց լեալ որ ի վերայ իմ հասին»:

Ձայն ունինք, մեր ձայնը լսող չունինք: Ցաւ ունինք մեր ցաւը տեսնող չունինք:

Իսկ Վիշապը, որ հինգ անգամ հարիւր տարի, ուրիշներու արիւնով սնանեցաւ, բազմեր է, ահաւասիկ, մեծ ազգերու կողքին եւ անոնց հետ քուէ կուտայ որ ցեղասպանութիւնը դատապարտուի:

Աստուածայի՜ն կատակերգութիւն:

×

Բայց, չմոռնանք անմոռանալին:

Երբ Վիշապը իր թաթը նետեց ու իր ճանկին մէջ մեզ բանտարկած, գահավէժ անդունդին եզերքը քաշկռտեց մեզ, մեր վէրքերը տեսնող ճամբորդները փախացին իրարու ականջին.

— Ափսո՜ս, մինչեւ առտու չի դիմանար... Ա՛լ յոյս չկայ... Հինաւուրց ազգ մը մեռաւ...

Եւ սակայն, աշխարհը ափ ի բերան ձըգեցինք մայիսեան առաւօտ մը:

Այո՛, ոտքի ելած էինք «մինչ լոյսն զգիշերն մերկանայր»: Երբ արեւը կը ցաթէր:

Այսօր, ունինք ամենայն Հայոց հայրենիքը, որուն վրայ, հեռուէն, կ'իջնէ աշտարակեալ վեհափառութիւնը Մասիսի:

Մականը, զոր այնտեղ մեր եղբայրները կը պատուեն ու կը մեծարեն՝ աշխարհի բոլոր Հայերուն սիրած մականը չէ:

Բայց, ո՞վ ըսաւ որ մականին տեսակն է որ սիրել ու պաշտել կուտայ Հայոց հայրենիքը՝ աշխարհի բոլոր Հայերուն:

×

Եթէ Եղեռնին ոգեկոչումը առիթ պիտի նկատենք՝ լալահառաչ կանչերով մարդկութեան գութը շարժելու, կը նշանակէ որ կը խոստովանինք թէ պարտուած ենք՝ երեք հազար տարի երեք հազար տեսակ փոթորիկներու մէջէն մեր ճամբան գտնելէ ետք:

Եթէ Եղեռնին ոգեկոչումը առիթ պիտի նկատենք՝ ապրելու, դիմանալու, տոկալու եւ յաւիտենապէս Հայ մնալու մեր վճռականութիւնը անգամ մը եւս շեփորելու օտար աշխարհին, այն ատեն արտասուելու իրաւունք չունինք:

Արցունքը կը մթագնէ մեր տեսողութիւնը: Մեր պայծառատեսութիւնը:

Արցունքը կը կթոտէ մեր ծունկերը ու անկարող կ'ընէ մեզ՝ պահելու մեր ասպետական կեցուածքը այն ճանապարհին վրայ, որ անպատճառ պիտի առաջնորդէ

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԵՐՈՒՆԴԸ՝ ԻՐ ՀՈԳԵԿԱՆ ՅՈՅԶԵՐՈՎ

Երէկ գիշեր կ'երազէի ···
Մղձաւանջ մը խոշտանգիչ ,
Որ քունի մէջ իսկ կը կորզէ,
Հանգիստը մեզմէ :
Հին օրերն էին,
Արցունքի եւ արիւնի ···

Փրոֆէսէօր Սողիկեանն է որ մարդաբէական շունչով տուած է հոգեկան ապրումներու ցաւագին պատկերը բոլոր անոնց, որոնք տեսան ու ապրեցան ջարդ ու կոտորածի զարհուրանքները: Մասնաւորաբար դեռատի եւ զգայուն հոգիներ, որոնց համար իրենց կեանքի արշալոյսին ստացած այդ ահ ու սարսափի տեսարաններու տպաւորութիւնները մնացին ընդմիշտ դրոշմուած իրենց մատղաշ հոգիներուն մէջ, եւ դարձան ցաւագին մղձաւանջ մը՝ իրենց կեանքի ժամերէն անբաժան :

Երանուհին այն հազարաւոր Մնացորդացէն մէկն էր, որ դեռ մանուկ, տեսած եւ ապրած էր 1915 չարաղէտ Թուականի ջարդի ու կոտորածի զարհուրանքները: Կորսնցնելով իր հարազատները, շատ կանուխէն ինկած էր որբաշխարհի հաստատութեան մը մէջ : Յանձնուած էր մեծ աղջիկներէն՝ իր «Արուս քոյրիկին» հսկողութեան : Անոր մօտ, իր անունմականունէն սկսած, ծննդավայրին, հօրենական տան պատկերն անգամ, աղօտ էր ու շփոթ: Կը պառկէր «Արուս քոյրիկին» կողքին: Կը քնանար իր կորսնցուցած մօր գգուանքն ու մեղմ օրօրը փոխարինող, անոր փայփայանքով ու երգով միայն : Կը պատահէր որ գիշերուան խոր քունին մէջ լսէինք անոր բարձրաձայն լացի ձայնը, — կ'արթնցնէինք զինքը, հեկեկանքով կը բացատրէր որ երազին մէջ բաժնած էին զինքն իր մօրմէն, մնալով մէն – մինակ, եւ չէր գիտեր ուր երթալը : Հարկ կ'ըլլար «Արուս քոյրիկին» համոզիչ խօսքերը, գգուանքն ու մազերու շոյանքը, որպէսզի հանդարտէր անոր վրդովուած մանուկ հոգին, եւ վերստին քնանար : Ուժեղ բռնած էր անոր ձեռքէն, զայն կորսնցնելու եւ կրկին մինակ մնալու վախէն սարսափահար :

Անցան տարիները, Երանուհին եղաւ աւելի խելահաս, եւ սակայն անոր երազի մղձաւանջը մնաց իր կեանքէն անբաժան: Երբ տեսնէինք զինքը, մելամաղձոտ ու տխրադէմ, կը զգայինք որ կրկին երազ էր տեսած, ու կը գտնուէր դեռ անոր չարաչուք ազդեցութեան տակ : Բայց հակառակ իր հոգեկան այդ ցաւագին ապրումներուն, եղաւ ու մնաց միշտ հոգիով հպարտ, ինքնամփոփ ու վերապահ : Ոչ ոք եղաւ հաղորդակից իր ներքին յոյզերուն, կամ լսեց բերնէն տրտունջի բառ մը, ու տեսաւ իր մօտ ցաւի արցունք մը: Նոյնիսկ մենք՝ որ իր հետ ունէինք որոշ մտերմութիւն: Անգամ մը միայն, երբ կը փորձէինք իր տրամադրութիւնը փոխել, ըսաւ տխուր շեշտով մը.— Ախ, ի՜նչքան կը ցանկայի որ գէթ մէկ անգամ ունենայի մայրս կողքիս, որպէսզի գլուխս իր ծունկին դնէի, մազերս շոյէր, ու ես փաթթուած իրեն լայի, լայի, այնքան մը լայի, որպէսզի սիրտս պարպուէր, եւ միշտ այսպէս կուրծքիս տակ տրորուելը, սեղմուելը դադրէր ···

Հոգիով զգայուն եւ ըմբոստ, Երանուհին կը կարծենք թէ երբեք ալ չկրցաւ հաշտուիլ իր ծնողազուրկ մնացած ըլլալու մտքին հետ : Եւ անցած տարիներն անզօր եղան անոր մէջ մեղմելու, իր ծնողքին սիրոյն, գուրգուրանքին ու փայփայանքին պակասէն զգացած իր ցաւն ու կարօտը: Երբ մեզմէ մէկը նամակ մը ստանար, հարազատի մը, մանաւանդ հեռաւոր մօր մը նկարով, Երանուհին կամաց մը կ'անհետանար մեր մօտէն: Կ'երթար ծածուկ անկիւն մը, իր կորսնցուցած մօր կարօտէն զգացած ցաւի մորմոքի յուզումը ծածկելու :

Երանուհիին պարագան, հազարներու մէջ օրինակ մըն է միայն : Որովհետեւ անոր հոգեկան ապրումներու տխուր պատկերին յար եւ նման եղան առանց ծնողական սիրոյ ու գուրգուրանքի հասակ նետած ամբողջ սերունդի մը հոգեկան ապրումները: Սերունդ մը՝ որ ինչպէս իր բոլոր տարեկիցները, պահանջն ունէր սիրելու եւ սիրուելու: Սէր, փայփայանք, գգուանք ու հոգածութիւն ցոյց տալու :

Եւ Ապրիլեան ծնողազուրկ սերունդը, նիւթական զրկանքէն շատ աւելի, հոգեպէս կարօտ մնաց ու տառապեցաւ իր զգացական ներքնաշխարհի սնունդի պակասէն :

Սերունդ մը, սակայն, որ հետեւելով իր ցեղին նկարագիրը յատկանշող հպարտ գծին, ուրիշին գութին ու կարեկցութեան նշաւակ չըլլալու համար, խեղդեց իր մէջ իր հոգեկան տառապանքի, ցաւի ու կսկիծի ճիչը: Հրահրելու համար գլուխը բարձր, տանջուեցաւ լուռ ու մունջ, ու ցոյց չտուաւ բնաւ իր ժպիտին ետեւ թաքնուած վիշտն ու թախիծը: Իր զգացական ներքնաշխարհի պարապութիւնը լեցուց հայրենասիրական ջերմ զգացումներով : Ըրաւ իր սիրտն ու հոգին սկիհ մը հայրենապաշտութեան, եւ լեցուց զայն ազգի ու հայրենիքի վառ սիրով: Ազգ ու հայրենիք փոխարինեցին իր մօտ այն բոլոր հոգեկան գանձերը՝ որոնցմէ բարբարոսներ զրկած էին զինքը :

Սերունդ մը՝ որուն մանկութեան ու պատանեկութեան համեմատաբար միակ լուսաւոր ու մխիթարական երեւոյթն այն եղաւ, որ որբաշխարհի հաստատութիւններուն մէջ յանձնուած չեղան օտար ձեռքերու : Խնամուեցան ու դաստիարակուեցան 95 տոկոսով հայ պաշտօնէութեան եւ հայ ուսուցիչներու կողմէ:

Պիտի չմոռնանք որ 1915 Թուականին, ընդհանուր տեղահանութեան, Թրքական ցեղասպան քաղաքականութեան պակասը աւելի արմատական ձեւով գլուխ հանեց ու գործադրեց քեմալական շարժումը, որ Արարատի ստորոտը ստեղծուած մեր հայրենիքին անկախութիւնը խեղդած ու անոր կուրծքին նստած էր, եւ Թրքահայաստանի բոլոր մասերուն մէջ հայ ազգային գոյութիւնը կանգ էր առած : Քեմալական Թուրքիոյ մէջ՝ ֆրանսական, գերմանական, ամերիկեան հաստատութիւններն անգամ ստիպուեր էին փակել իրենց դռները: Թրքական եաթաղանէն հրաշքով ազատած եւ արտասահման ապաստանած հայ մտաւորականութեան համար, իբրեւ գործունէութեան դաշտ, կը մնային միայն ամերիկեան եւ հայ որբախնամ խնամատարութեան հաստատութիւնները, ուր պիտի պաշտօնավարէին իբրեւ ուսուցիչ : Անոնցմէ շատեր, այդ օրերուն ստիպուեցան յաճախ իրենց մտաւորական կարողութեան, ունեցած հմտութեան բոլորովին անհամապատասխան պաշտօններ վարել: Բայց չէ՞ որ ազգային գոյամարտի դժնդակ տարիներ էին, եւ անհրաժեշտ էր տոկալ, ու պատրաստել Հայութեան ապագան :

Եւ ահա թէ ինչպէս, որբաշխարհի հաստատութիւններէն շատեր, փոխանակ պատահական ուժերու, բախտն ունեցան կարող եւ ընտիր ուսուցչական կազմ ունենալու: Յիշենք շատերու մէջէն քանի մը անուններ միայն :Սօս – Վանի, հայերէն լեզուի այնքան բծախնդիր, մեր սիրելի ուսուցիչը, Միհրան Գալիկեան, ազնուական կեցուածքով, Դաշնակցականի յատուկ իր փողկապով պատուական ուսուցիչ, Նշան Պէկեան, մանկավարժ, Սեբաստիոյ գոլէճին նախկին տնօրէնը, պատկառելի անձնաւորութիւն, Տիկին Պէկեան, Խարբերդի Եփրատ գոլէճին տնօրէնուհին, Գալֆայեան, Յ. Գնորդեան, Նազարեան, Պալեան, Ղազարեան, Հաճընցի Օրիորդ Սուլթանը, առնական ուժեղ նկարագրով, հայ անունին, հայ վարկին նախանձախնդիր, աննման Հայուհի մը, եւ դեռ որքան ուրիշներ : Նուիրեալներու ամբողջ փաղանգ մը, իրենց պաշտօնի բերումով, ազգային ճգնաժամի այդ օրերուն՝ գիտակից իրենց ազգին ու հայ Մնացորդացին հանդէպ ունեցած պարտաւորութիւններուն: Անոնք գեղեցիկ եւ արեւոտ Հէլլադայի ջինջ երկինքին տակ, ձիթենիներով ծածկուած բլուրներուն վրայ իսկ, շարունակեցին ծնողազուրկ բազմահազար Հայորդիներուն սորվեցնել մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն: Հայրենի օդն ու ջուրը հազիւ տեսած Մնացորդացին ներշնչել ազգի ու հայրենիքի սէրը :

Եւ այդ գիտակից ու հայրենանուէր ուսուցիչներու շունչին տակ, բոլորովին անբնական ու բացառիկ պայմաններու մէջ, սերունդ մը կազմուեցաւ ազգի ու հայրենիքի սիրով խանդավառ : Համոզուելու համար, պէտք է ետ երթալ քառասուն տարիներ, եւ կրկին լսել ընդհանուր հաւաքոյթներու ընթացքին, հայ սրտէն, հայ հոգիէն քամուած զգացումներով գրուած, դարերով հարստահարուած հայրենիքի ազատութեան համար՝ իրենց տարած պայքարներով հերոսացած արի – արանց քաջերու դիւցազնական կեանքի փառքը հիւսող, մեր ժողովուրդին հոգեկան ապրումները հարազատօրէն տուող, մեր ազգային պարզունակ, բայց որքան խորիմաստ ջերմ ու անոյշ երգերը : Խանդավառ, կրակ ու բոց պատանիներ, որոնք հայրենի լեռներու ձոր ու ծմակի կարօտով ալեկոծ, իրենց հոգեկան յոյզերուն ընթացք տալով, հսկայ սրահը կը թնդացնէին իրենց հայրենակարօտ զգացումներու պոռթկումով ու ոտքերու համաչափ կշռոյթով :

Թերեւս բարեմիտներ մտածեն թէ եղածը մեծ բան չէ: Եւ սակայն, քիչ մը ամէն տեղ, այդ ազգանուէր ուսուցիչներու տարած աշխատանքին շնորհիւ էր, որ այդ հազարաւոր Հայորդիները, երբ հասակ նետած, չափահաս դարձած դուրս եկան որբաշխարհի այդ հաստատութիւններէն, կեանքի մէջ չեղան այլասերած, իրենց ազգին ու հայրենիքին հանդէպ անտարբերներ: Այլ, գաղթաշխարհի հայ կեանքին, անոր եռուզեռին խառնեցին իրենց երիտասարդական խանդը եւ եռանդը: Նոր աւիւն, նոր շունչ ու հոգի տուին գաղութներու հայ կեանքին:

Թող եղածովը գոհանալու միամտութիւն չվերագրուի մեզի: Ապրիլեան Սերունդին հոգեկան տառապանքի գլխաւոր մէկ կողմն ալ այն եղաւ, որ իր սերունդին վիճակուած կեանքի պայմաններուն մէջ հնարաւորութիւն ու միջոց չունեցաւ հիմնական ու բարձրագոյն ուսում ստանալու :

Եղածովը գոհանա՞լ: Ոչ, հազար անգամ ոչ: Այս մտորումները գրի առնելու պահուն՝ մենք կ'ապրինք եւ թող ընթերցողն ալ փորձէ մեզի հետ, հոգիով ու մտքով, ապրիլ, յիսուն տարիներ առաջ, մեր ժողովուրդին ապրած զարհուրանքի օրերը, երբ աշխարհ բռնկած էր համաշխարհային պատերազմի կրակով, երբ մոռցուած էր «մէկն ամէնքին, ու ամէնքը մէկին համար» ընկերային, քաղաքական օրէնքները, երբ ամէն ազգ եւ ամէն անհատ կը մտածէր ու կ'ապրէր, գոյութեան պայքար կը տանէր միայն իրեն համար :

Օհ, մեր դարաւոր, նենգ ու վատթար թշնամին իր ցեղասպան ծրագիրը լաւ էր պատրաստած, եւ գործադրութեան ժամն ու թուականն ալ յարմար էր ընտրած : Ան վստահ գիտէր թէ ընդհանուր տեղահանութեան, ջարդ ու կոտորածի մշակած իր ծրագրով, ոչ միայն Հայը կ'ընէր բունաւեր, ճղակոտոր, արիւնաքամ, այլ եւ հայ ազգային կեանքի թելը կը կտրէր, սերունդներ շարունակ :

Արդ, Ազգերու պատմութեան մէջ չըտեսնուած արհաւիրքի այդ օրերուն, քաղաքական աշխարհէն անտեսուած, արիւնաքամ ու իր բախտին ձգուած մեր որբացած ժողովուրդին կրկնակի որբացած Մնացորդացին համար, եթէ չըլլային որբաշխարհի այդ հաստատութիւնները, ո՞ւր պիտի երթային Երանուհիները, ո՞ր քարին վրայ պիտի դնէին իրենց գլուխը : «Ծովն ինկողը, շիւղին կը կառչի» դժբախտաբար :

1915ի ամբողջ սերունդը, ծնողազուրկ կամ ոչ, զոհ՝ առաջին աշխարհասասան պատերազմին ու Թրքական դիւային ծրագրին, մնաց Թերուս եւ անուս : Այդ սերունդը, պատանի թէ մանուկ, եղաւ հողմացրիւ, կտրուած հայրենի աշխարհէն՝ տառապեցաւ հոգիով ոչ միայն հօրենական տաք երդիքի, հարազատի ջերմ շունչի, կեանք ու կենդանութիւն պարգեւող հայրենի աշխարհի պայծառ արեգակին պակասէն, այլ եւ իրեն իմացական, մտային սնունդ տուող Հայեցի հիմնական կրթութեան զրկանքին պատճառով :

Ու ահա յիսուն տարի ետք, կեանքի տարբեր պայմաններու եւ տարբեր ձեւի տակ, նոյն սերունդի զաւակներն ու թոռներն են, որ կը շարունակեն տառապիլ հոգեկան նոյն ցաւերով: Իրարու ետեւէ հասնող սերունդներ, մանաւանդ առաջին երկու սերունդները, որոնք չունեցան ընտանեկան յարկի լայն շրջանակ, ոչ մեծ հայր ու մեծ մայր, բարի ու զորովոտ ժպիտով մը իրենց սնարին մօտ՝ օրօր երգելու, եւ իրենց մանկական երեւակայութիւնը խանդավառող սիրուն հէքեաթներ պատմելու : Հասնող սերունդներ, որոնց մանկական կեանքին ամբողջ հորիզոնն եղան նեղ, իրենց խաղերուն անյարմար երկու փոքրիկ սենեակներ միայն: Առօրեայ կեանքի հոգերով ծանրաբեռն եւ յոգնատանջ մարմնով ծնողքներ, որոնք ժամանակ իսկ չունէին իրենց մանկական խաղերով հետաքրքրուելու : Ծնողքներ, սակայն, ո՜րքան սիրադեղ ու խանդակաթ, որոնք զոհաբերութեան աննման ոգիով, կարելի է ըսել հերոսական ճիգերով, ըրին իրենց բոլոր կարելին, իրենց զաւակներուն համար ապահովելու կեանքի տանելի պայմաններ եւ մեծցնելու զանոնք հայ ոգիով, հայ շունչով տոգորուն: Ու հակառակ իրենց ճիգ ու ջանքերուն, երբ տեսան թէ կեանքի մէջ կան պարագաներ, ինչպէս իրենց կեանքի պայմանները, ուր կամենալը՝ կարենալ չէր կրնար ըլլալ, տառապեցան որպէս ծնողք՝ երբ դառնօրէն համոզուեցան թէ, կեանքի տարբեր պայմաններուն մէջ եւ տարբեր ձեւի տակ գաղութներու հայ կեանքին մէջ, միշտ Մեծ Եղեռնի աւերն է որ կը շարունակուէր:

Ու ահա յիսուն տարի ետք, տոհմիկ դաստիարակութեան տեսակէտով, հայրենիքէն դուրս հասակ նետող, իրարու յաջորդող սերունդներուն պարագան յուսահատական չի՞ մնար միթէ : Ո՞վ է սակայն յանցաւորը,— հասնող սերունդնե՞րը, որ չեն կրնար հայեցի հիմնական կրթութիւն ստանալ : Ծնողքնե՞րը, որ ոչ հնարաւորութիւն եւ ոչ միջոց ունին, իրենց զաւակներուն համար, իրենց ապագան տնօրինելու: Մեր ժողովուրդը՝ որ միշտ ենթակայ Մեծ Եղեռնի ահաւոր հետեւանքներուն, հայրենիքէն հեռու, այսպէս հողմացրիւ ու վտարանդի, ըստիպուած է հիւրընկալ երկիրներու օրէնքներու տրամադրութիւններուն յարմարցնել իր ազգային կեանքի նիստն ու կացը :Եւ թէեւ սրտի սեղմումով, ըստիպուած է գոհանալ, իր զաւակներուն որպէս հայեցի կրթութիւն, շաբաթը մէկ ժամ հայերէնի դասընթացքներու նման խեղճ ու կրակ կարկտան միջոցներով :

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, որպէս հայ ժողովուրդի արդար պահանջներուն, ցոյցի ու բողոքի, քաղաքական աշխարհի քար ապառաժ խիղճն արթնցնելու առիթ՝ ազգովին մեր կրած վնասներուն ներկայացնելիք հողային, մարդկային, նիւթական, բարոյական ու հոգեկան ընդհանուր հաշուեկշիռը արդեօ՞ք պիտի կարենայ տալ ամբողջական գաղափար մը աշխարհի ժողովուրդներուն, եւ օրուան եւ քաղաքական կեանքը վարողներուն: Ի՞նչ պիտի ըլլայ անոնց դիրքը, դարուս մեծագոյն ոճրագործին հանդէպ :

Եթէ ոչ, այս անգամ եւս, քաղաքական աշխարհի խիղճն ու բարոյականը պիտի մնան անտարբեր, որպէս քար ապառաժ: Ու մենք, մեր ազգային ցաւերն ու կրած քաղաքական յուսախաբութիւնները՝ պիտի երթանք պատմելու, հայ ժողովուրդին անվհատ կամքին վկայ ու խորհրդանիշ, Հայոց աշխարհի ծերունազարդ հսկային, եւ Հայոց դարերու արցունք–արիւնով իր ջրերը պղտորած Մա՛յր Արաքսին, որպէսզի «Մասիս, ջան Մասիս, Արտաւազդը՝ ետ տայ մեզի իր զէնքը ու զրահով», որովհետեւ մենք « այնքան կարօտ ենք ուժին»···

Ա. ՍԻՍԼԵԱՆ

ՈՂԲԱԼԸ ՉԻ ԲԱՒԵՐ...

Մեր անհամար եւ անթաղ մեռելներուն կորուստը կ'ողբանք, եւ պարզապէս հայ ըլլալով անմեղ մեր նահատակները ուղի մէջ կը պահեն մեզ միշտ, բայց առաւելապէս այս տարուան Յիսնամեակին կը մխրճուինք լուրջ խորհրդածութեանց մէջ,— թէ արդեօք հաւատարիմ մնացա՞ծ ենք Հայութեան, որուն համար այդքան հարազատներ զոհուեցան 1915ին:

Կրնայ ըլլալ որ չխորհող մարդիկ անցնող յիսուն տարիները բաւական համարին ժամանցումի եւ մոռացութեան համար:

Կրնայ ըլլալ որ չահագէտ մարդիկ իբր դուզնաքեայ ցոյց տան մէկուկէս միլիոնի փճացումը կամ երկուքուկէս միլիոն հայ ազգաբնակչութեան տեղահանութիւնը, սեփականութեան գրաւումը եւ մնացորդին հայրենազրկութիւնը :

Կրնայ ըլլալ որ գտնուին մարդիկ որ պատմական իրողութիւնները խեղաթիւրեն, Թուականներու փոփոխմամբ պատճառ եւ հետեւութիւնը շփոթեն, իրաւատէրը յանցապարտ հանեն :

... Բա՛յց, բայց ի՞նչպէս, պիտի հարցնէր բարեմիտ Հայը յուզուած, որ դահերէն պատահական մնացորդ մըն էր ... Սակայն Յիսուն տարուան փորձառութեամբ գիտենք, որ շահադէտ աշխարհը թեթեւութեամբ կը նայի այն բոլոր անցքերուն, որոնցմէ օգուտ մը քաղելու յոյսը չունի :

Նոյնիսկ մեր Հայոց նորահաս սերունդը զգացումով եւ հաւատքով մեզի կապուած ըլլալով հանդերձ, գիտական համոզումի համար լուսաբանութեան կը կարօտի :

Չենք խօսիր դեռ Թուրք նորահաս սերունդին պատմական ծանօթութեանց մասին, որ ոչ միայն կէս – կատար է, այլեւ «չնչին» դէպք մը համարուած ձեւով հրամցուած է իրեն Օսմանեան պատմութեան վերաքննութեան այդ մասը :

Ահա գերման ժողովուրդին մեծամասնութեան զղջումը հրեայ ազգին հանդէպ եւ Գերման Դաշն. Հանրապետութեան ըրած հատուցումները եւ բարեկամական վերաբերմունքը Իսրայէլի վերաշինման :

×

Զանեցանք յիսուն տարուան ընթացքին այն գիտակցութիւնը, որ միջազգային ծանօթ որ եւ է լեզուով, այլեւ նոյնիսկ Թուրքերէն լեզուով պատմաքաղաքական գիտական պարունակութեամբ հրատարակութիւն մը ունենայինք, որուն մէջ պարզուէր անընդհատ, Հայութեան հետ առնչութիւն ունեցող ամէն հարց՝ անցեալին եւ ներկային : Այս տեսակ պարբերականի մը կարիքը կայ, եւ կը զգացուի այդ պակասը նոյնիսկ օտար մտաւորականներու եւ համալսարանական դասախօսներու մօտ, որոնք զանազան առիթներով լսած են մեզի թէ միջազգային լեզուով բան մը չէ հրատարակուած Հայոց մասին, եղածները հին ատենի հրատարակութիւններ են, որ չեն տարածուած եւ չեն ստացուիր ամէն տեղ : Իսկ մենք գիտենք թէ հասարակական եւ քաղաքական նիւթերը յաճախ կրկնուելու են, զանազան տեսանկիւնէ դիտուած հրամցուելու են՝ երբեմն խորագիտուած, երբեմն ամփոփ :

Ուրեմն կ՚առաջարկեմ համաշխարհային ճակատի վրայ լուսաբանութիւն տարածել, այսինքն ապաւինիլ գիտութեան, որ ըսել է ճշմարտութիւնը փնտռել, որովհետեւ յաղթանակը գիտութեանն է:

×

Նոյն հայեցակէտով ներքին Հայկական ճակատին վրայ անյետաձգելի կը համարիմ ժողովրդական համալսարաններ բանալ՝ ամէն հայաշատ քաղաքներու եւ քաղաքամասերու մէջ, ուրտեղ գիտութիւն եւ գիտակցութիւն պիտի տրուի ամէն հասակի Հայոց, որոնք նոր մնալ չեն ուզեր : Մասնաւորաբար տարեցներու զարգացման կարեւորութիւնը ամէն ազգի մէջ ընդունուած է եւ օրակարգի նիւթ է, բայց մանաւանդ Հայոց մէջ առաջնակարգ կը համարիմ, որովհետեւ կրկնակ գաղթականութիւններ եւ հողեր զրկած են զանոնք լայն զարգացման միջոցներէ : Չունինք նաեւ համապատասխան գրականութիւն, որոնց ընթերցումով օգտուէին թերեւս քիչ –շատ հայկական դպրոց տեսած սերունդի մարդիկ :

Ժողովրդական համալսարաններու ծըրագրին մասին կարելի է համաձայնիլ եւ նկատի ունենալ տեղական պայմաններ՝ ամէն երկրի մէջ, բայց կարեւոր կը համարիմ շեշտել, որ ոչ միայն պատմագիտութիւն, լեզու, գրականութիւն, քաղաքական եւ ընկերային գիտութիւններ պէտք է տրուին, այլեւ նորագոյն բնագիտական նուաճումներու մասին դէթ տարրական գիտելիքներ :

Ճիշդ է, Հայութիւնը կրնայ պարծենալ Հայաստանի բարգաւաճ դիրքով, մշակութային յառաջդիմութիւններով (միշտ համեմատութիւնները պահելով անշուշտ) այլ եւ հայ անհատներու համաշխարհային յաջողութիւններով, բայց ներկայ ժամանակին հետ քալելու համար պէտք չէ գոհանանք այդքանով, եւ ընդունինք իբր պատգամ, որ ժողովրդական յառաջդիմութեան ձգտելու ենք շնորհիւ կրթական ամուր ցանցի մը :

Աշուղ Ջիւանիի խրատը ամէն հայ գիտէ — «Կուգան ու կ՚երթան»ի շարքին մէջէն.—

Երկիրը ուսեալ զաւակին է փայփայում
մօր պէս ,
Անկիրթ ցեղերը թափառական կուգան
ու կ'երթան :

Եւ ծանօթ է այն իրողութիւնը, որ Ներսէս Վարժապետեան պատրիարք, Պերլինի վեհաժողովէն յուսախաբ ըլլալէ ետք, չընկրկեցաւ եւ չինկաւ միայն ողբի մէջ, այլ առաջարկեց Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանը բանալ, որ մեծ նուիրատուութիւններով յաջողեցաւ :

Բայց վերջացնեմ խօսքս նահատակ բանաստեղծին Դանիէլ Վարուժանի՝ «Բեգաս հրեղէն ձիս» քերթուածին երկտողիկով.

«Կանգ մի առներ սրաթռիչ երիվա՛ր ,
Նպատակս տկարութիւն չի ճանչնար» :

Այո՛, ասիկա նշանաբան թող ըլլայ մեզի : Ողբը չի բաւեր մեր նահատակներուն յիշատակը յարգելու համար :

Պ. ՖՐՈՒՆՁԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Զարհուրելի Թուական մը, 1915 :

Զանգուածօրէն սպանդի ենթարկուեցանք, ցեղասպանութեան առաջին զոհը դառնալով : Իրաւական գետնի վրայ հատուցման իրաւունք ունինք : Ապրելու եւ ստեղծագործելու Հայու բնազդական մղումը եւ իր անխորտակելի կամքի տոկունութիւնը պիտի յաղթանակէ անպայման :

Ամփոփուած իր եղեռնապատումի կըսկիծին մէջ՝ Հայութեան սիրտը կը կոտտայ, բայց միշտ պատուի զգացումով գօտեպնդուած :

Հայ օրհնեալ բազուկը արդար գնդակով ճիւաղ Թալէաթները, Ճէմալները, Էնվէրները, Պեհաէտտին Շաքիրները եւ ուրիշներ փռեց գետին :

Վեհափառ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Ատիս – Ապապայէն վերադարձին յայտարարեց.— «Առաջին անգամ այստեղ է, որ կը յայտնեմ այն ապրումը, որ այս տարուան առաջին օրերէն կը փոթորկէր հոգիս եւ երթալով կ՚աճէր» : Ուրեմն Վեհափառը մեզ կը վստահեցնէր թէ հայրենիքի մեր եղբայրներն ու քոյրերն ալ Յիսնամեակը կ՚ապրին մեծ խռովքով եւ խոր կերպով ինչպէս արտասահմանը :

Ճիւաղը նենգութեամբ յափշտակեց հայ ընտրանին, ստեղծագործ հայ միտքը : Ու հրէշօրէն յօշոտեց բոլորն ալ, Հայութեան փառքն ու պարծանքը : Դարաւոր ցեղի մը մտաւորական փաղանգը գլխատելէ ետք, խաղաղ ու շինարար ժողովուրդ մը խողխողեց վայրագ գազանի մը պէս :

Տարին նաեւ հայ երգի կախարդը, Թաւշային ձայնի փափկութեամբ օժտըւած Կոմիտասը, մեր վշտի, կարօտի, սիրոյ արտայայտութեանց վարպետը, որ կ՚երազէր թեւեր տալ հայ երգին :

Երբ հայ մտաւորականութիւնը նենգ ձեւերով ձերբակալուած եւ աքսորուած էին Չանղըրը, նոյն աքսորավայրին մէջ էր նաեւ Կոմիտասը : Բանտարկեալները բոլորն փափաք կը յայտնեն, որպէսզի վարդապետը երգէ :

Այս առաջարկը վարդապետին վշտակիր սրտէն կը խօսի, ու կը մտածէ որ թերեւս բալասան մը ըլլայ բանտակիցներուն, չէ՞ որ բանաստեղծը երգած է. «Առանց երգի՝ վիշտն աշխարհ է ցաւերի» : Կարծես նախազգալով որ դժբախտաբար իր վերջին կարապի երգը պիտի ըլլար :

Ու պատրաստ վիճակի մէջ, ինչպէս բեմին վրայ պիտի կենար, հանճարեղ գըլուխը վեր բարձրացնելով եւ սուր ակնարկով մը խորասուզուելով բոլորին սրտերէն ներս, Թախծալի ձայնով, աստուածային բարբառով կը սկսի երգել «Տէր Ողորմեան» :

Հայ մտքի հոյլը քարացած, տժգոյն, մտիկ կ՚ընեն կախարդուած ու Հայոց վիշտով պարուրուած : Ալիք առ ալիք կը տարածուէին խնկաբոյր «Տէր Ողորմեա»յին ելեւէջները, համակելով ամբողջ ներկաները :

Անոնք որ յուզուած են՝ համր կը հեկեկան, գլուխները կախ : Չեն ուզեր որ նշմարէ վարդապետը : Իսկ ուրիշներ հայ երգի տաճարէն ներս մտնելով՝ կը տեսնեն զայն ամբիոնին վրայ իր երկսեռ երգչախումբով, իր սքեմի թանձր սեւութեան մէջ, ինքը՝ խորհուրդը հայ երգին, քուրմը հայ երգին :

... Հայ երգին տաղանդը լռեց՝ ճիշդ այն տարիքին, երբ դեռ կրնար աւելին տալ :

Կ՚ըսեն թէ գազանը երգով կարելի է սանձել : Բայց ոչ Թուրքը ...

Երգ չունեցող մարդակեր գազան մարդիկ ուզեցին փշրել հայ քնարը, յաւիտեան լռեցնելով Հայութեան քաղցրախօս սոխակը :

Ու վախճանեցաւ Փարիզ 1935ին : Յետոյ Երեւան փոխադրուեցաւ իր մարմինը : Անզուգական վարդապետը հայրենի հողին յանձնուեցաւ, արուեստի մշակներու պանթէոնին մէջ :

Այժմ որ հայրենի հողը կը պահպանէ անմահ Կոմիտասը, պատանիներ, երիտասարդներ եւ տարեցներ, երբ երկիւղածութեամբ իր շիրիմին մօտենաք, որպէս աղօթք մրմնջեցէք «Գարուն ա ձիւն ա արել» : Սասնոյ ամպրոպաձայն «Ծռեր»ուն պէս երգեցէք «Մոկաց Միրզան» : Սիփանի քաջերուն պէս հզօր ձայնով հնչեցէք «Լօ լօ»ն : Ու փոթորկեցէք Հայոց աշխարհը, որպէսզի բոլոր հսկաները արթըննան եւ ողջերուն հետ ամեհի կանչերով, հալածեն Արարատի ստորոտը սողացող սողունները :

Կ. ՏՕՆԷՐԵԱՆ

ՀՕՐՍ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մէկուն համար, որ բզկտուած իր մօր գրկէն խլուելով՝ նետուած է Գարահիսարէն Ակն, Արմտանէն Սեբաստիա, Շահար Գըշլայէն Կեսարիոյ ճամբաները,

Մէկուն համար որ ապրած է այդ սեւ օրերը իր բոլոր ահաւորութեամբ ու դառնութեամբ,

Մէկուն համար որ հրաշքով եւ մազապուրծ ազատած է այն անպատմելի ըսպանդէն, յիսուն տարի ետքն անգամ՝ դող ու սարսուռ կ՚ըզգայ այդ մասին գրելու համար :

Այո, դառն է եւ դժնդակ՝ գրել ջախջախուած գանկերու, հրկիզուած մարմիններու, կամաւոր եւ խեղդուած հարսներու եւ աղջիկներու մասին :

Այսօր ես արցունքով եւ դողալով կը յիշեմ իմ աննման հայրս, որ Շապին – Գարահիսարի խորտակուած բանտէն բերդ բարձրանալով կատարեց իր պարտքը ազգին հանդէպ եւ այնտեղ ալ նահատակուեցաւ :

Իբր որդիական պաշտամունքի տուրք իրեն եւ իրենպէսներուն՝ կը գրեմ այս քանի մը տողը, փոխան ծաղկի՝ անոնց անյայտ շիրիմներուն :

ՇԱՀԱՆ ՍԵՒԱՆ

ՆԱՀԱՏԱԿ ԴԵՐԱՍԱՆԸ

Տարուան տասներկու ամիսներուն մէջ Ապրիլը ամէնէն յուսատու ամիսն է : Ապրիլին է որ, սաստիկ ձմեռէ մը ետք, տերեւաթափ եղած ծառերը կը սկսին վերստին կանաչ հագնիլ, պուրակներու մէջ թուփերն ու ծաղիկները տակաւ կը ծլարձակուին, աւետելով մօտալուտ ամրան մը կենսատու եւ արեւափառ գալուստը :

Հայ ժողովուրդին համար, սակայն, հինգ տասնեակ տարիներէ ի վեր, Ապրիլ ամիսը այլեւս դարձած է խառաշունչ ձըմեռուան մը տխուր յիշատակները արթընցնող ամիս մը :

Արդարեւ, յիսուն տարի առաջ, Ապրիլ ամսու մըն էր որ անճիտեցին ու կացնահարեցին հինաւուրց եւ ազնուազարմ Հայուն ծառին կանաչազեղ բարունակները :

Անագորոյն սուրը չբաւականացաւ միայն այդ չքնաղ ծառին դալար բարունակները՝ անոր մտաւորական ընտրանին անճիտելով, այլեւ հինաւուրց ծառը վերջնականապէս ոչնչացնելու համար ուզեց գետնել զայն ամբողջութեամբ, մէկուկէս միլիոն Հայեր բնաջնջելով :

Մեր մէկուկէս միլիոն զոհերուն մէջ կային գրագէտներ, բանաստեղծներ, հըրապարակագիրներ, ուսուցիչներ, կրօնականներ, կուսակցական ղեկավարներ, բժիշկներ եւայլն :

Իր տեսակին մէջ միակն էր նահատակ դերասանը՝ Ենովք Շահէն :

Օսմանեան վաղանցուկ ու խարխալան սահմանադրութեան օրերուն, երբ արձակուեցան Սուլթան Համիտի դժոխային իշխանութեան կողմէ կապանքի տակ առնուած հայ լեզուին կապերը, խումբ մը երիտասարդներ իջան ասպարէզ եւ սկսան բեմերէն դարձեալ հնչեցնել Հայոց չքնաղ լեզուն :

Այդ խումբին մէջ ու անոնց պարագլուխներէն էր դերասան Ենովք Շահէն :

Նիկոմիդիա ծնած այս հայրենաշունչ ու խանդավառ երիտասարդը ոգի ի բռին լծուեցաւ գործի, ինքզինքը ամբողջովին նուիրեց հայ բեմին : Մեծանուն Վահրամ Փափազեանին հետ ձեռք ձեռքի, ոչ միայն Պոլսոյ մէջ սկսան ներկայացումներ տալ, այլեւ շրջեցան հայաշատ գիւղերն ու քաղաքներ, արուեստին լոյսը տանելու համար բռնութեան խաւարին մէջ ծըւարած իրենց հայրենակիցներուն :

Ենովք Շահէն դերասան էր՝ բեմի մարդ : Սակայն, երբեք չէր նմաներ կրաւորական այն արուեստագէտներուն, որոնց համար իրենց մշակած ասպարէզէն դատ այլ մտահոգութիւն գոյութիւն չունէր : Անոր համար, ընդհակառակն, իր ժողովուրդին ցաւը, իւրաքանչիւրին մորմոքը, անոր ազգային – քաղաքական շէնքի կառոյցին պակասներուն դարման տանիլը հրամայական պահանջ մըն էր : Ազգային կեանքի բոլոր շարժումներուն անշահախնդրօրէն մասնակից կ՚ըլլար Ենովք Շահէն, իւրովանն օգտակար դառնալու առաջադրութեամբ :

Եւ այդ իսկ պատճառով, դահիճները չմոռցան զինքը :

1915 Ապրիլ 24ի եղերական գիշերը, մեր մտաւորական ընտրանիին հետ, ձերբակալեցին նաեւ Ենովք Շահէնը :

Իր ձերբակալութեան առաջին պահէն իսկ, ան ցոյց տուաւ անվեհեր կեցուածք մը :

Արամ Անտոնեանի կիսատ մնացած Յուշերէն տեղեկացանք թէ ինչպէս այս երիտասարդ արուեստագէտը, տակաւին աքսորի ճամբան չբռնած, Պոլսոյ Կեդրոնական բանտին մէջ ցոյց տուաւ իր քաջարի ու խիզախ նկարագիրը, իր ստոյիկեան համբերատարութիւնը, այդ դժնենական միջավայրին մէջ իր զուարթ, շէնշող ու խրախուսող տրամադրութիւնը, քաջալերելով եւ յոյս ներշնչելով իրեն բախտակից ընկերներէն ոմանց :

Նոյն քաջութեամբ ալ, հաւանաբար, տարաբախտ Ենովք Շահէն նահատակուեցաւ, իր մահուան վերջին պահուն ալ ստոյիկեան համբերատարութեամբ արհամարհոտ նայուածք մը որպէս դաշոյն մխրճելով իր դահիճներուն սրտին մէջ :

Ուրիշ առթիւ, այս սիւնակներուն մէջ, խօսած ենք Ենովք Շահէնի թատերական գործունէութեան եւ կեանքին մասին :

Այսօր, սակայն, անգամ մը եւս ոգեկոչելով իր անունը, մէկուկէս միլիոն մեր նահատակներուն հետ կ՚ուզենք յարգանքի բաժին մը բերել նաեւ այն միակ հայ դերասանին, որուն նահատակութեան մասին դժբախտաբար շատ ալ չէ խօսուած :

Այսօր, Ապրիլեան խոհերու այս տխուր պահուն, վերստին աչքիս առջեւ կը պատկերանայ ԵնովքՇահէնը, իր գանգուր մազերով, իր շէկ աչքերով, իր ժպտաշուրթն դէմքով :

Համակ աշխոյժ ու կեանք եղող այս երիտասարդին կեանքին թելը խզեցին դահիճները, որովհետեւ անիկա Հայ ծընած էր :

Վստահ եմ, սակայն, որ ինչպէս մեր մէկուկէս միլիոն նահատակները, այնպէս ալ Ենովք Շահէն, եթէ վերստին կեանքին վերադառնալու առիթը ունենար, նոր նահատակութեան մը հեռապատկերէն չսոսկալով, պիտի նախընտրէր վերստին Հայ ծնիլ ...:

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Յիշենք նաեւ թէ Ապրիլ 24ին, Ֆիկառօ «Յիսուն տարի առաջ, Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը» խորագրին տակ, յօդուած մը նուիրած է Ապրիլեան Յիսնամեակին : Ապրիլ 23ի Լա Քրուա *կաթողիկէ օրաթերթին մէջ,* Փիէր Ռոնտօ *կը խօսի Հայերու սպանդին մասին: Ինչպէս նաեւ* Քանառ Անշէնէ, *Լիոնի* Փրոկրէն, Ռեֆորմ *բողոքական թերթը եւ բազմաթիւ այլ թերթեր Փարիզ թէ գաւառի մէջ, որոնց պիտի անդրադառնանք առանձին :*

«ՄԻՆՉ ԼՈՅՍՆ ԶԳԻՇԵՐՆ ՄԵՐԿԱՆԱՅՐ»

(Շար. Ա. էջէն)

մեր քայլերը դէպի ամբողջական իրականացումը մեր երազին :

Թուրքը պիտի ուզէր որ մեր աչքերը թաց ըլլային միշտ, մեր ուսերը ինկած ու մեր քայլերը դեդեւկոտ :

Թուրքին ցոյց պիտի տանք բոցը մեր նայուածքին եւ հայկազնավայել քաջութիւնը մեր նախահայրերուն :

Ու պիտի հասկցնենք իրեն որ այն հողամասը, զոր ինք լրջօրէն կը կոչէ «Արեւելեան Նահանգներ», մերն է, իրը չէ :

Մենք այնտեղ ծներ ենք կամօքն Աստուծոյ: Ինք այնտեղ մտեր է՝ զէնքու զօրութեամբ :

Յիսուն տարի առաջ, երբ Թուրքը ման կուգար «Արեւելեան Նահանգներ»ուն լայնքին ու երկայնքին, իր հոգին կը թրվռար՝ ի տես իր մատներով գործուած աւերին :

Պայրամ էր իրեն համար՝ այդ սրտաճմլիկ տեսարանը :

Յիսուն տարի ետք, երբ Թուրքը աչքը կը նետէ «Արեւելեան Նահանգներ»էն դէպի Արեւելք, հոգին կը ճմլուի, կը փշրուի՝ ի տես մեր վերածնունդին :

Ապրիլեան Եղեռնի այս տարեդարձին, մեզի համար չկայ աւելի սրտապնդիչ եւ սփոփարար երեւոյթ :

Ժ. Մ.

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ :

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի շքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ *տիւ* Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը, Մայիս *15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :*

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, *որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :*

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է 1

Մարսէյլէն (Շաթօ-Կոմպէռ) Ապրիլ 14-ին ժամը 14-15ին իր տարեկան բաժնեգինը գրկող անձէն կը խնդրուի իր անունն ու հասցէն անյապաղ հաղորդել «Յառաջ»ի վարչութեան: Թիւրիմացութեամբ գրկողի վերապահուած մասին մէջ գրած է «Յառաջ»ի անունն ու հասցէն :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« Մալաթիոյ Կրթ. Միութեան 60ամեայ տարեդարձը, Մայիս 2ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ»: Մանրամասնութիւնները յետագային (Լիոն):

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Ալֆորվիլի խումբի հանդէսը Մայիս 9ին :

« ՍՕՍԻ » ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը :

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
Պ. ՓԻԷՐ ԿՕՐՕՆԻ
(Առենադպիր Ֆրանսական Մշակութային Ֆօլքլօրիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻԻԹՆԷՐԵԱՆԻ
Մայիս 9, Կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—
H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO.03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 փրանք

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ
Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ-ՇՈԳԵՆԱՒ-ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
Դիմել
Agence de Voyage
PARENTY & DESROUSSEAUX
7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39
Բաց է ամէն օր,
ժամը 9-12 եւ 14-18
բացի շաբաթէն,

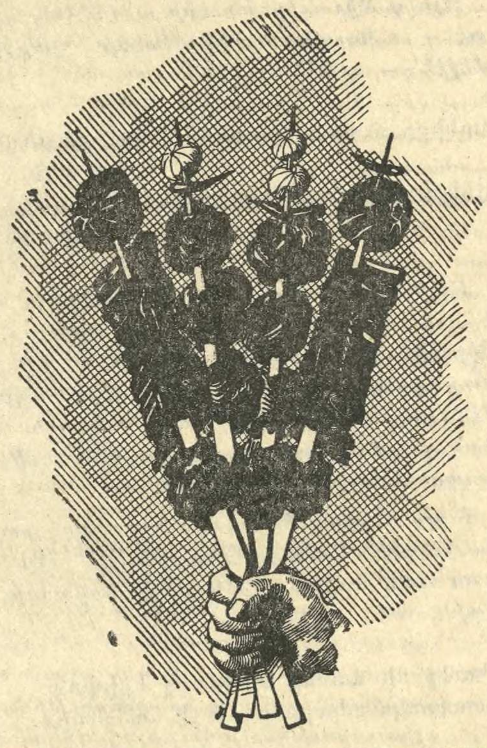

ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵԱՐ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵԻԱՆՅԱՆ
Եւրոպական, հայկական եւ
կովկասեան ընտիր ճաշեր :
*Առաջնակարգ կովկասեան խորոված*ներ :

ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES
4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ
– ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ –

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ
Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՏ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռօֆլօթի *թիւ* 114 *օդանաւին*
Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ
21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգըստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:
Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ
Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ–քոնտիւի, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն
Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39
Մարսէյլի շրջանին համար դիմել
Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

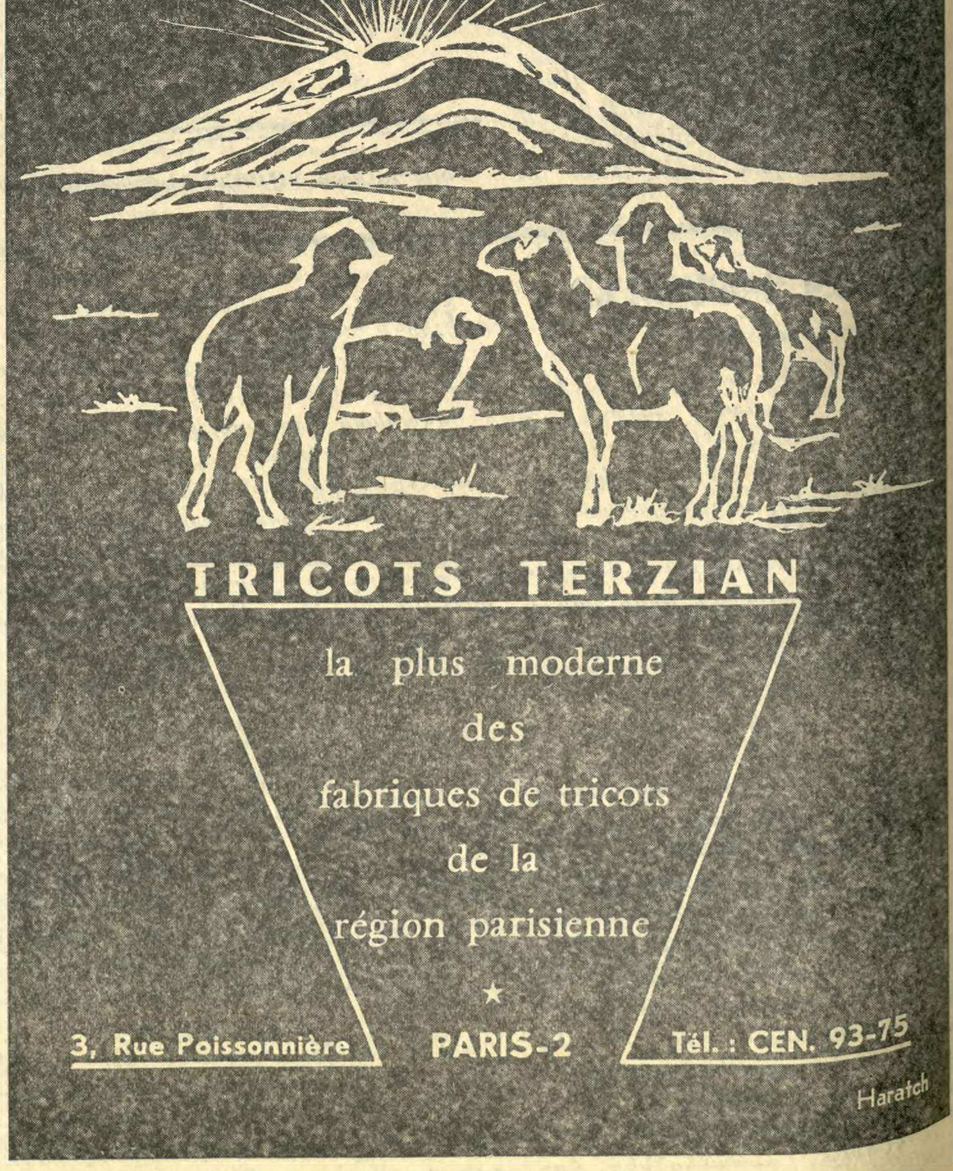

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար· 60 Ֆ· Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ·
Արտասահման՝ Տար· 80 ֆր· Հատը 0·30 Ֆ·

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
27
ԱՊՐԻԼ
MARDI
27 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10293

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.293

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԽՈՒՌՆԵՐԱՄ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆ Ս·ՅՈՎ· ՄԿՐՏԻՉԻ ԵՒ ՆՕԹՐ – ՏԱՄԻ ՊԱՏԱՐԱԳՆԵՐՈՒՆ

ՄՕՏ 10.000 ՀՈԳԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԿԱՄԱՐԻ ՏԱԿ

ԿԻՐԱԿԻ ԻՐԻԿՈՒԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Շաբաթ օր արդէն Հայերու մեծ մասը դադրեցուցած էր առօրեայ աշխատանքը, ի յարգանս մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն : Հայկական փակ վաճառատուններու վրայ անցորդը կրնար կարդալ · — «Ապրիլ 24, Հայ Ազգային Սուգ» : Նաեւ Թալէաթի հեռագիրն ու Ժորէսի եւ Քլեմանսոյի վկայութիւնները : Սան–Միշէլի Թաղամասին մէջ, ուր հայկական հաստատութիւնները բազմաթիւ են, երիտասարդներ պատերու վրայ փակցուցած էին նաեւ ուրիշ ազդ մը՝ «արդարութիւն մէկուկէս միլիոն Հայերու համար, Թուրքերուն կողմը ջարդուած» :

Շաբաթ ժամը 15·30ին, Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լեցուած էր : Քառաձայն պատարագէն ետք, քարոզեց Սերովբէ Արք·, ապա ֆրանսերէն քանի մը հակիրճ գիծերով : Պ· Սեդրակ Քարեան պարզեց Ապրիլեան Եղեռնի բնոյթը :

Արարողութենէն ետք, եկեղեցին հաւաքուած բազմութիւնը, որուն քիչ ետք կը միանար Ժորժ Ե· մեթրոյին առջեւ հաւաքուած բազմութիւն մը, կը լեցնէր Էթուալի հրապարակը, պատկառելի թափօր մը կազմելով :

«ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԿԱՄԱՐԻՆ ՏԱԿ»

Ոստիկան ուժերը պէտք եղած կարգադրութիւնները ձեռք առած էին որպէսզի այս բանուկ պողոտային վրայ երթեւեկի խանգարում տեղի չունենայ :

Ժամը ճիշդ 18ին ֆրանսական զինուորական չեփորախումբի քայլերգով ճամբայ ելաւ թափօրը :

Այդ պահուն երթեւեկը կանգ առաւ, ոստիկանական կարգադրութեամբ, Շան Էլիզէի վրայ, տեղ տալով մօտ տասը հազար Հայերու լուռ եւ հանդիսաւոր տողանցքին : Նուագախումբին կը հետեւէին, խիտ շարքերով, Ֆրանսական բանակի օտար մարտիկներու ներկայացուցիչները իրենց դրօշակներով, որոնց կարգին եւ Հայերը մեր Եռագոյնով, որուն վրայ սեւ շղարշ մը դրուած էր :

Մայթերուն վրայ, օտարները կը դիտէին թափօրը, որ կ'ընթանար դէպի Էթուալի հրապարակը, ուր Անծանօթ Զինուորին յուշարձանին առջեւ պիտի մատուցուէր պաշտօնական յարգանքի արարողութիւնը : Օտար մամուլի թղթակիցներ, կը փութային նկարել Փարիզի Հայութեան այն աննախընթաց ելոյթը, ոստիկանները դժուարաւ կը յաջողէին թումբ դնել բոլոր այն Հայերուն առջեւ, որոնք ուշացած ըլլալով կը ջանային ճեղքել պատնէշները միանալու համար թափօրին : Ժամը 18·30ին, Պ· Վահրամ Պարկիրճեան, Ֆրանս· Բանակի Հայ Մարտիկներու Ընկերակցութեան նախագահը, դիմաւորեց զինուորական նախարար Մեսմէրի ներկայացուցիչը, Զօրավար Միյէն, ու իր հետեւորդները, մինչ նուագախումբը մեղմ եւ յուզիչ երանգներով կը չեփորէր Մեռելներու Ողբերգը :

Յիսուն տարիէ ի վեր, հաւանաբար մեր մեռելները նման յարգանքի մը չէին արժանացած օտար երկրի մէջ : Պէտք չէ հարկաւ մոռացումի կամ անտարբերութեան վերագրել ատիկա, այլ մեր անկազմակերպութեան : Այս տարի բացառիկ ճիգեր թափուեցան եւ մանաւանդ ֆրանսական մամուլին մէջ երեւցան յարգանքի յօդուածները նուիրուած մեծ Եղեռնի դէպքերուն եւ անոնց զոհերուն, կարծես սթափեցուցին Հայութիւնը այս գաղութին մէջ ու կարելի եղաւ արժանավայել կերպով ոգեկոչել մեր Ապրիլը : Ի տես այս հազարաւոր Հայերուն տողանցքին՝ օտարներն ալ անկասկած զգացին կարեւորութիւնը այս միակամ զանգուածին, որ մինչ այս կարծես նկատի չէր առնուեր իբրեւ կարեւոր հաւաքականութիւն :

Աւելորդ է ըսել թէ Ապրիլ 24ին, Փարիզի ամէնէն բանուկ հրապարակին վրայ կատարուած մեր խաղաղ այլ գիտակից այս ցոյցը իր արձագանգը գտած է Թուրքերուն մօտ, որոնց տեղեկատուները անկասկած խառնուած էին այդ ծովածաւալ բազմութեան մէջ : Անոնք հարկաւ անդրադարձան թէ որքան սխալած էր Թալէաթը երբ կ'ըսէր թէ «յիսուն տարի ետք, Հայերուն մասին խօսող պիտի չգտնուի» :

×

Կիրակի օր, ժամը 16ին, քանի մը հազար հոգի լեցուցած էին Նօթր – Տամի Մայր Եկեղեցին, ուր գերպ· Ամատունի, Ֆրանսայի Հայոց Առաքելական էկզարքը, կը պատարագէր : Օրուան պատշաճ քարոզը խօսեցաւ Հայր Ռիքիէ, յիշեցնելով այն ահաւոր սպանդը, որու ենթարկուեցաւ հայ ժողովուրդը, ապրելով ոչ թէ մէկ այլ տասը – քսան Օռատուռ – Սիւռ – Կլաններ :

Կիրակի իրիկուն, նոյն բազմութիւնը կը փութար Փլէյէլի սրահը, ուր տեղի կ'ունենար պաշտօնական հանդիսութիւնը : Բեմին խորը հսկայ պաստառ մը՝ զոյգ Մասիսներով : Բեմին վրայ տեղ գրաւած էին Ֆրանսացի եւ հայ անձնաւորութիւններ, գլխաւորութեամբ հայ երեք Յարանուանութեանց պետերուն եւ Գերպ· Ռուփի :

Յաջորդաբար խօսք առին Սերովբէ Արք·, Վահրամ Պարկիրճեան, Զաւէն Խանդամեան, Ժորժ Խայիկեան, Կ· Մեհեան, Ս· Քարեան, Գերպ· Ռուփ : Գեղարուեստական բաժինէն ետք, խօսեցաւ նաեւ վերապատուելի Սիսլեան, ապա քանի մը խօսքով եւ Պահպանիչով հանդիսութիւնը փակեց Կարապետ Եպիսկ· Ամատունի : Ժողովուրդը յոտնկայս երգեց Հայր – Մերը :

Մանրամասնութիւնները՝ մեր վաղուան թիւով :

× Երկուշաբթի առաւօտ, Մարք Վալէ Քոմպայի մէջ, ստորագրած է չահեկան յօդուած մը՝ «Խորհրդածութիւններ տարեդարձի մը վրայ», որու կ'անդրադառնանք առանձին :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՇՈՒՔՈՎ

ՏՈՒՈՄՈՅԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԾԱՅՐԷ ԾԱՅՐ ԼԵՑՈՒԱԾ ԿԸ ԼՍԷ ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ ՔԱՐՈԶԸ

ՄԻԼԱՆՕ (հեռաձայն), Երկուշաբթի առաւօտ Միլանոյէն հեռաձայնեցին եւ հետեւեալ տեղեկութիւնները տուին Կիրակի օրուան հանդիսութեանց մասին, շեշտելով անոնց աննախընթաց բնոյթը :

Կիրակի առաւօտ, Ջօն Եպիսկ· պատարագած է Քառասուն Մանկանց եկեղեցւոյ մէջ, ի ներկայութեան խուռներամ բազմութեան մը եւ Կարդինալ Աղաճանեանի, իր շքախումբով : Յետ պատարագի Հաւատոյ Տարածման Ս· Ժողովի նախագահ՝ Ծիրանաւոր Գրիգոր – Պետրոս Աղաճանեան հայերէն ներշնչեալ քարոզ մը խօսած է խոր տպաւորութիւն թողելով ներկայ երկիւղած հասարակութեան վրայ :

Նոյն օրը, կէսօրէ ետք ժամը 4ին, Միլանոյի Տուոմոյի Մայր–Տաճարին մէջ, աննախընթաց բազմութիւն մը ինչպէս վկայած է Եկեղեցւոյ վարդապետը, ներկայ եղած է այն վսեմ արարողութեան որու պատարագիչն էր Կարդինալ Աղաճանեան : Այս առթիւ, Կարդինալ Աղաճանեան իտալերէն լեզուով հոգեշունչ քարոզ մը խօսած է : Արարողութեան ներկայ եղած է Միլանոյի Արքեպիսկոպոսը՝ Կարդինալ Քոլոմպօ, բազմաթիւ իտալացի պետական եւ քաղաքապետական անձնաւորութիւններ :

Պատարագէն ետք, ժամը 7ին, Հայկ· Տան մէջ, ի պատիւ հայ մեծանուն Ծիրանաւորին, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է : Ներկայ եղած եւ խօսք առած է Կարդինալ Քոլոմպօ : Իտալացի բարձրաստիճան եկեղեցականը յուզիչ բառերով ոգեկոչած է Ապրիլեան Եղեռնը, ըսելով նաեւ «Ես ինքզինքս Հայ կը համարեմ» :

Այս ընդունելութեան ընթացքին, կարդացուած են բազմաթիւ հեռագիրներ եւ նամակներ իտալացի պետական դէմքերէ եւ նախարարներէ, ուղղուած Կարդինալ Աղաճանեանին, գլխաւորաբար Հռոմէն, որոնք ցաւ կը յայտնէին չկարենալ ներկայ ըլլալու Տուոմոյի արարողութեան :

Կարդինալ Աղաճանեան Հռոմ վերադարձած է Կիրակի իրիկուն :

Այս հանդիսութեանց մանրամասնութիւնները՝ մասնաւոր թղթակցութեամբ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ կը հեռաձայնեն թէ Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչումը կատարուած է մեծ շուքով : Հանդիսութեան ներկայ եղած են մօտ հինգ հազար հոգի, որոնց մէջ Մարսէյլի Արք·ը՝ Լալիէ, երեսփոխաններ, Հանրապետութեան դատախազը, պետական եւ քաղաքապետական բազմաթիւ անձնաւորութիւններ : Տպաւորիչ տողանցք մը կատարուած է քաղաքին մէջ, պանտրոլներով եւ ծաղկեպսակ մը դրուած է Անծանօթ զինուորի յուշարձանին վրայ :

Մանրամասնութիւնները՝ յաջորդիւ :

«Viens les prendre»

NDLR : Ce titre ne date pas de Leonidas et les lignes ci-dessous ne datent pas de l'Empire Ottoman. Non, elles sont signées d'aujourd'hui, par le Turc d'aujourd'hui, dans un journal turc d'aujourd'hui : C'est dans Dunia *que Bedi Fayk écrit ce qui suit :*

« Il paraît que les Arméniens du Liban veulent Kars et Ardahan pour le moment. Et si on leur donnait aussi un port sur la mer Noire, pour aujourd'hui cela leur suffira ? mais, je vous en prie, *Efendim*, venez aussi vers la mer Egée et la Méditerranée. Nous n'avons l'habitude d'étrangler l'ennemi seulement en Orient et dans la mer Noire, mais aussi dans tous les coins du pays, nous savons bien étrangler ».

×

On vous le fait pas dire, Efendim !

×

«ԵԿՈՒՐ, ԱՌ»...

Պէտիի Ֆայք կը գրէ Տիւնեայի մէջ.— Լիբանանի Հայերը առ այժմ Կարսն ու Արտահանը կ'ուզեն եղեր : Եթէ իրենց նաւահանգիստ մըն ալ տրուի Սեւ Ծովու մէջ, է՛հ, այսօրուան համար պիտի բաւէ :

Ամմա էֆէնտիմ, քիչ մըն ալ Եգէական եւ Միջերկրական հրամեցէք : Մենք լոկ Արեւելքի եւ Սեւ Ծովու մէջ չենք խեղդեր թշնամին, այլ երկրին բոլոր խորշերուն մէջ, լաւ գիտենք խեղդել :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ եւ բովանդակ Ֆրանսայի մէջ, արարողութիւններ կատարուեցան արգելափակման կայաններու ազատագրման քսանամեակին առթիւ : Առաւօտեան Նօթր –Տամի պատարագին ներկայ եղած է նախագահ տը Կոլ : Վարչապետ Փոմփիտու եւ կառավարական բազմաթիւ անձնաւորութիւններ ներկայ կ'ըլլային · «Անծանօթ հրեայ մարտիրոսի» եւ «անծանօթ աքսորեալ»ի յուշարձաններու արարողութեանց :

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին նախարար Կրոմիքօ Փարիզ հասաւ Կիրակի օր :

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ընտրութեան պատրաստութեան առթիւ Ընկերվարականները եւ Ազատականները ժողով գումարած էին Կիրակի օր : Կասթոն Տէֆէռ պատրաստակամութիւն յայտնեց իր թեկնածութիւնը ենթարկել Ձախի · հաւանական Դաշնակցութեան մը : Ազատականները Մարսիլհասին նշանակեցին իբրեւ թեկնածու :

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ հակաթունուզեան ցոյցեր կատարուած են, Պուրկիպայի Պաղեստինեան ծրագրին առթիւ : Իսրայէլ կը յայտնէ թէ առաջարկը արժանի է լուրջ ուսումնասիրութեան :

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ եւ Փաքիստանի սահմանին վրայ ծանր միջադէպեր պատահած են : Փաքիստանեան ջոկատ մը յարձակում գործած է հնդկական ուժերու վրայ :

ՀԱՆԳԻՍՏ

ՊՕՂՈՍ ԱՐՔ. ՔԻՐԷՃԵԱՆԻ

Պոլսոյ մէջ Ապրիլ 19ին, վախճանած է Արհի· Պօղոս Արք· Քիրէճեան, վիճակաւոր Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ : Երկար ժամանակ է կը տառապէր անողոք հիւանդութենէ մը, որու համար վերջերս Հռոմ գացած էր խնամուելու, բայց վերադարձին որեւէ բարելաւում չէր ունենար եւ կը վախճանէր :

Վախճանեալը ծնած էր Սիս, 1897ին : 1911ին անցած էր Հռոմ իր ուսումը շարունակելու եւ քահանայ կը ձեռնադրուէր 1919ին : 1937ին վիճակաւոր կ'ընտրուէր Թուրքիոյ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ եւ այդ պաշտօնը կը վարէր մինչեւ իր մահը :

ՉԻՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ազգեցութեանց կարգաւ խօսելով կինեըէն վերջը կուգան մեր լրագիրները · հասարակաց կարծեաց այս ինքնակոչ ներկայացուցիչներն՝ սովորական մահկանացուներէն սա տարբերութիւնն ունին որ նախ կը մկրտուին եւ յետոյ կը ծնին, կը մեծնան, կ'ամուսնանան, հասարակաց շահերը պաշտպանելու կը ձեռնարկեն ու իրենցը պաշտպանելու հազիւ կը յաջողին ու բազմարդիւն այլ՝ կարճատեւ կեանքէ մը վերջը՝ կը վախճանին իրենց ծաղիկ հասակին մէջ անբուժելի հիւանդութենէ մը (զոր բժիշկները լրագրաց համար համաճարակ կը վճռեն), եւ խոր սուգ եւ յանմխիթար կսկիծ համակելով բոլոր ցրուիչներն, գրաշարներն, տպագրիչներն, թղթավաճառներն այլ մանաւանդ բաժանորդներն որք այս առթիւ կանխավճարի անպատեհութիւններն անգամ մը եւս կը հաստատեն :

Բայց ինչ որ ըլլայ սա ճշմարիտ է որ լրագրութիւնը յառաջդիմելու վրայ է մեր մէջ· մասնաւոր թղթակից ուղարկելու նախաձեռնութիւնն հզօր ապացոյց մ'է այս մասին:

Ընդվայր պիտի առարկեն թէ թղթակից-խմբագրի պաշտօնն կրկնապէս նուիրական է ըստ որում հեռաւորութիւնն անկարելի դարձնելով լուրին ճշդութիւնն ստուգել, ընթերցողն՝ թղթակցին պարկեշտութիւնն ու ճշմարտախօսութիւնն ունի միայն գրաւական, թէ այդ ճանապարհորդ թղթակցին տժգոյն երեսը ամօթոյ զգացման դէմ քանիցս անթափանց մնացած է, որպէս մեր Փէքինի նաւարանին մէջ խարսխեալ գրահաւորն յուսանք որ պիտի մնայ ֆրանսական գընդակներու դէմ, թէ ծանրաբեռնեալ՝ ոչ Պուալոյի փայտահատին պէս փայտերով ու տարիներով միայն այլ այնպիսի անցեալով որ պատժական դատարանին ուղին կը դիւրացնէ, այդ թղթակցին երեսին սեւը բնական թէ վերջէն հաւաքուած մուրերէն ներկուած լինելն խնդրոյ նիւթ է, թէ փորձառութեանց տէր ըլլալէ վերջը՝ պարագային յարմար սուտեր միեւնոյն յաջողութեամբ կրնայ գրուիլ Փէքինէն կամ Վաղարշապատէն :

Այս ամէնը պարապ գանգատներ են միայն, սուտը ճշմարտին այն է՝ ըսած է մեծանուն փիլիսոփայ մը որուն անունը կորսնցուցած եմ· եւ իրապէս շարունակ ճշմարտախօս անձ մը անտանելի խօսակից մ'է· թղթակցին պարտականութեանց առաջինն է իր ընթերցողներն գոհ ընել եւ ես նախամեծար կը համարիմ ուրախառիթ սուտ մը ողբալի ճշմարտութենէ մը :

Եթէ լրագիրներու թղթակիցները սուտեր կը չինեն, պատճառն այն է որ դառն փորձառութենէ մը վերջը որ քիչ մնաց խեղճերը առանց ընթերցողի պիտի թողուր, թղթակիցներն ալ պարտաւորեցան Բրուտոսի նման գոչել, «ո՛վ ճշմարտութիւն, դուն բառ մ'ես միայն» :

Մեր ազգային գործերը չեն տնօրինուիր կրօնական գլուխ համարուող բարձրաշնորհ մանտարէնէ մը եւ երկու ժողովներէ որոնց մին՝ ազգը յայտնելու եւ միւսն ալ գործադրելու կոչուած է :

Այս հողեւոր գլխով, երեսփոխանական մարմնով ու վարչական ոտքով արարածըն՝ որ Չինահայերուս ապագան կը ճակատագրէ այն հանելուկին լուծումն է որ « Կայի չի կամ չի կայի կամ» նախադասութեամբ սկսելով, տասը տարի շարունակ բարեյիշատակ տպարանապետի մը տարեցոյցին ամէնէն հրապուրիչ մասը կը կազմէր :

Տարաբախտ տպագրիչը չատոնց զղջացած էր այս աստիճան յայտնի բան մը հանելուկի վերածելուն · ի զուր հանելուկը խիստ բացայայտ ակնարկութեամբ կը սկսէր «Կայի չի կամ, չկայի կամ» պարբերութեամբ: Ամէն կողմէն կը հարցնէին իրեն թէ հանելուկը կ'ուտուէ՞ր թէ չէր ուտուեր, խանութի՞ մէջ թէ ձեռքէ կը ծախուէր, ու ասոր նման հազար մանրախուզութենէ վերջը, գտայ· գտայ : կաղամբ է կաղամբ, կը գոչէր մին, որ տարւոյն մէկ եղանակը կայ ու միւսը չըկայ: Ոչ, Պատրիարքարանի պաշտօնեաներուն բարեկրթութիւնն է որ կայ ու չկայ բան մ'է, կ'աւելցնէր ուրիշ մը : Չէ՛, չէ՛, չէ՛, կանանց հաւատարմութիւնըն է որ բնաւ չկայ կը պոռար երրորդ մը՝ որ իր անձնական փորձառութեան վրայ կը հիմնէր իր պատասխանը: Իսկ ոչ ոք կը մտածէր ազգային վարչութեան որ սուտեր մ'էր, մինչդեռ յամառ տպարանապետը, այս լուծումը գտնուելուն յուսահատ՝ իր գրաւը շարունակ կ'աւելցնէր խաղամոլ Անգլիացիի մը պէս :

Առեղծուած մեքենային գլխաւոր մասը մեր ներկայացուցիչներուն ժողովն է որուն վրայ իրաւամբ կը պարծենանք : Վասն զի մեր ներկայացուցիչներուն ժողովը Քրիստոսէն աւելի բարեբախտ իր աջակողմը ու ձախակողմը ունի, ոչ սակայն դատապարտեալ աւազակներէ կազմուած :

Իսկ մեքենային ամբողջացուցիչ մասն է գործադիր իշխանութիւնն, որուն ատենապետը Վսեմ. Բիւբիւլինկ, իր դիրքը զինու զօրութեամբ գրաւելուն վրայ կարծես պարծենալով ֆրանսացի զօրապետին պէս կը գոչէ· Ժ'ի սուի ժ'ի րեսթ: Եւ արհամարհական ակնարկով նախ կը պատասխանէ ներկայացուցիչներու ժողովին ապստամբական շարժումներուն, որոնք անլուր աշխարհակալութեան մը պտուղը մէկ վայրկեանի մէջ իր ձեռքէն յափշտակելու կը յանդին :

Վասնզի ցաւ է խոստովանիլ որ պաշտօնէութեան դէմ հակառակութիւնն իրրեւ սահմանադրական հիւանդութիւն մեր ժողովուրդներուն մէջ ալ, մարտի կը մղէ երեսփոխանները· բայց վարչութիւնն անյողդողդ իր աթոռին ետին՝ թշնամիին կը սպասէ ու կը ծիծաղի այն հարցական ու հարցապնդական ռումբերուն վրայ զորս պարզամիտ ժողովականները կ'արձակեն իբրեւ խորհրդարանական կռուի մէջ նորագոյն ու մահաառու զէնք մը :

Միայն թէ նեղ պարագաներու մէջ անպայման զինադուլ մը որուն փոքրագոյնը վեց ամիսէն պակաս չէ, կը լռեցնէ հարցանօթներու որոտումը, եւ հաշտութեան ծխածնը, թէեւ վաղանցիկ, ժողովականներուն ու պաշտօնեաներուն գըլուխը կը միացնէ :

« Սիրով կը պատասխանեմ ձեր հարցումին, միայն թէ տարիուկէս կը պահանջեմ»— խօսք մ'է այս որ կիրքերը մեղմելով հանդերձ համբերութիւնը կեանք ըլլալը կ'ուսուցանէ թերահաւատ երեսփոխաններուն, որոնք յայտնի դըժգոհութեամբ կը լսեն Յիսուսի այս դառնահամ պատգամին :

Այս առթիւ կը յիշատակեմ ներկայացուցիչներու ժողովին մէջ անցեալները տեղի ունեցած միջադէպ մը որ մեր խորհըրդարանական սովորութիւններուն վըրայ փոքրիկ գաղափար մը կրնայ տալ ձեզի: Փէքինի Ցոնկ-Թու Թաղին ներկայացուցիչը վարչութեան ատենապետին հաճելի ըլլալու անկեղծ դիտաւորութեամբ, ուզեց գովեստ մը ընել անոր վարչական տաղանդին վրայ, ու դաստիարակութեան օրէնքներու վիճաբանութենէն օգուտ քաղել :

— Կը հիանամ, Տիարք, ըսաւ, թէ ի՞նչպէս վայելչաձեւ է Գործ. Իշխանութեան վսեմ ատենապետին գլխարկը եւ ի՞նչպէս բարեձեւ է իր պեխերուն ոլորքը· այսպիսի շնորհալի գլխարկ մը եւ ոլորուն պեխ մը իր վարչական կարողութիւններուն անհերքելի ապացոյցները չե՞ն միթէ :

— Վեց ամիս կը պահանջեմ այս հարցումին պատասխանելու համար, գոչեց անդուսպ ատենապետը :

— Բայց, ներեցէք, հարցում մը չէ որ...

— Ինչ կ'ուզէ թող ըլլայ, երեք ամիս կը պահանջեմ առնուազն բացատրութիւն մը տալու համար, կրկնեց Վարչութեան գլուխն անվրդով :

ԳՐԻԳՈՐ ԶՈՀՐԱՊ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

Զ.

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ-ԽՈՐԷՆԵԱՆ.—

Հայ ազատագրական պայքարի առհաւիրաներէն, ընիկ Ուրֆացի, 1895ին նահատակուած Տէր Խորէն քահանայի որդին: Արտակարգ ուշիմութեան համար որբանոցէն ազգին ծախքով կը ղրկուի Այնթապի ամերիկեան քոլէճը, ուր կ'արժանանայ գրական առաջին մրցանակին : Տակաւին ուսանողական շրջանին, քոլէճի աշակերտութեան մէջ ազգային զգացումի գլխաւոր սերմնացանը կ'ըլլայ : Թէեւ քոլէճի քառամեայ շրջանը մեծ յաջողութեամբ կ'աւարտէ, սակայն վկայականէ կը զրկուի, Վարդանանցի տօնակատարութեան արգիլման առթիւ միսիօնարներու դէմ սարքուած ըմբոստութեան մէջ ղեկավարի դեր ունենալուն համար :

Օժտուած բացառիկ հռետորական տաղանդով, Յարութիւն Տէր-Խորէնեան երկար տարիներ Այնթապի եւ Ուրֆայի լսարաններուն զարդը կը կազմէ : Իր ծըննդավայրին մէջ կը վարէ ուսուցչական պաշտօն: Դպրոցէն դուրս ալ կը զբաղի երիտասարդներու կազմութեամբ : Իր հրաշունչ ճառերով կը զարթնէ այն արի արանց սերունդը, որ Ուրֆայի հերոսամարտին մէջ անմահացաւ :

1915ին Յարութիւն Տէր-Խորէնեան Ուրֆայի մէջ առաջին ձերբակալուողներէն մէկը կ'ըլլայ: Բանտին մէջ անասելի տանջանքներու կ'ենթարկուի գաղտնի զէնքերու պահեստը յայտնելու համար : Մինչեւ վերջ կը պահէ արիութիւնը : Մտաւորականներու եւ երեւելիներու հետ կը նահատակուի Շէյթան-Տէրէսիի մէջ, 30 տարեկանին: Որֆայի եւ Այնթապի վերապրողները յուզումով կը յիշեն խընկելի դէմքը աննման Յարութիւնին :

ՇԱՒԱՐՇ ՔՐԻՍԵԱՆ.—

Հիմնադիրը հայ մարմնակրթական շարժման, շուրջ վաթսունամեակ մը ա- ռաջ: Ծնած է Պոլիս (Պէշիկթաշ) եւ Պէրպէրեան վարժարանին ու Ռոպէրթ Գոլէճին մէջ իր ուսումը ստանալէ ետք, Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ չորս տարի հետեւած է մարմնակրթական դասընթացքներու : Վկայուելով՝ վերադարձած է Պոլիս եւ նշանակուած է մարմնակրթանք ուսուցիչ զանազան հայ դպրոցներու, հիմնելով միաժամանակ մարմնամարզական ակումբներ կարգ մը արուարձաններու մէջ : Հրատարակեց ան 1911ին «Մարմնամարզ»ը, որ լոյս տեսաւ չորս տարի, նախ իբրեւ ամսաթերթ, յետոյ կիսամսեայ : Յ. Թ. Հինդլեանին հետ հրատարակեց նաեւ «Պոյ սկաուտը եւ իր կեանքին նպատակը» գրքոյկը : Իր կարգին ձերբակալուելով, նահատակուեցաւ 29 տարեկանին :

ԼԵՒՈՆ ԼԱՐԵՆՑ.—

Կամ Քիրիշճեան: Ծնած է Պոլիս (Սամաթիա): Ընթացաւարտ Ռոպէրթ Գոլէճէն : Կուսակցական պատկանելիութեամբ՝ վերակազմեալ հնչակեան: Պոլսէն կ'անցնի Ամերիկա եւ հոն կը հրատարակէ « Ձայն Հայրենեաց »թերթը: Յետոյ կը մեկնի Եգիպտոս, ապա Աթէնք եւ « Հիւրրիյէթ»ին կը վերադառնայ Պոլիս, ուր նոյնպէս կը զբաղի լրագրութեամբ: Գրած է բանաստեղծութիւններ, զորս ամփոփած է « Դրախտի երգեր» գրքին մէջ: Հայերէնի թարգմանած է Գուրանը (անգլերէնէն)եւ Լինչի երկհատոր «Հայաստանը» : Նահատակուեցաւ 40 տարեկանին :

ԱՐԻՍ ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ.—

Գրչանունով՝ Իսրայէլ Տխրունի: Ծնած է Կիմիւշխանէ: Ընթացաւարտ՝ Վենետիկի Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանէն: Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը կը մտնէ Ամերիկայի մէջ, ուր կը յաճախէ գիւղատնտեսական վարժարան : Կը ստանձնէ հոն գործիչի պաշտօն եւ կ'աշխատակցի «Հայրենիք»ին: Պոլիս կը վերադառնայ 1910ին եւ կը պարապի ուսուցչութեամբ, միաժամանակ աշխատակցելով « Ազատամարտ »ին յօդուածներով եւ քերթուածներով : Կը գր նաեւ քարոզչական աշխատանքով: Կը ձերբակալուի մտաւորականներու բազմութեան հետ եւ կը նահատակուի 3 տարեկանին :

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿՈԶԻԿԵԱՆ.—

Գրչանունով Եսալեմ, հրապարակագիր: Ծնած է Բալու եւ ուսանած է Զարսանճաքի եւ Խարբերդի մէջ: Կ'անցնի Կովկաս եւ կ'անդամակցի Հնչակեան կուսակցութեան: Հոն ալ կը ձերբակալու եւ բանտը կը մնայ երկու տարի : Այնուհետեւ կ'երթայ Ժընեւ 1903ին եւ կը հրատարակէ «Բանուոր» ընկերվարական

ԿԱՐՕՏ

Ու բոլորն էլ ինչպէս յարմար՝ չգիտես որտեղից էին գտել : Դէմքը մաքուր սափրել էին ու գնացքի տոմսը ձեռքը տալով՝ ճամբու դրել :

— Գնա քո տունը, Առաքել, մէկ էլ էդպէս սխալմունքի մէջ չընկնես, մէկ էլ ճիշդ ճամբից չշեղուես ...

Ու տուն էր վերադառնում Առաքելը զըւարթ, ուրախ, կարծես ջահելացած : Երջանիկ էր զգում իրեն, որ սրտի մուրազը կատարեց՝ երկիրը տեսաւ, վայելեց, որ այստեղ ամէն ինչ բարեյաջող վերջացաւ, որ աշխարհում արդարութիւն կայ...

Նրա ազատուելու լուրն իրենից շուտ էր գիւղ հասել : Դեռ իր տան շեմից ոտները չէր դրել, որ բակը լցուեց գիւղացիներով : Եկել էին Առաքելին տեսութեան էլ Ալաշկերտցիներ ու Խնուսցիներ, Մանազկերտցիներ, Մշեցիներ ու Մոկացիներ, էլ Սասունցիներ, Ողմեցիներ, Պիթլիսցիներ, Շատախցիներ ու Վանեցիներ, էլ Ղարսեցիներ, Իգդիրցիներ ու Կողբեցիներ: Չէ՞ որ Արազի ափի այդ գիւղը իսկապէս որ բարբառների ու տարազների խառնուրդ էր: Ասում էին, որ Տաճկաստանի ու Սուրմարիի եօթանասունեօթ տարբեր գիւղերից եկած գաղթականներ բնակութիւն էին հաստատել Արազի ափի այդ գիւղում :

Բոլորն էլ հաւաքուել էին Առաքելի բակըն իրենց կորցրած աշխարհներից խաբրիկներ իմանալու : Բայց Առաքելը ներսից իր տան դուռը փակել էր: Ոչ հաւաքուածներին էր ներս թողնում, ոչ էլ ինքն էր դուրս գալիս : Ներսում Սանամը փըլուել էր նրա կրծքին, լաց լինում :

— Առաքել ջան, ղուրբան, հէյրան, քո տանջուած ջահիլ մատաղ էղնիմ, Առաքել :

Տղաները տանը չէին: Արամը գնացել էր քաղաք, բանուոր էր դարձել, Սանամը չգիտի, թէ ինչ գործարանում, Տիգրանը փախել էր Ռուսաստան, մինակ մի նամակ էր գրել: Շիլ Գարէն գեղի տէրն ու տիրականն էր դարձել, գնով անցնելիս հազար ու մի կեղտոտ խօսքեր էր թափում բերանից : Գնացող եկող, օգնող մխիթարողներ էլ կային, փառք Աստըծու, ապրին Վանեցի Մուշեղն ու իր տըղաները ...

Սանամը վաղ-վաղ պատմում էր եւ Առաքելը լուռ լսում էր, թութունի խիտ քուլաներ բաց թողնելով բերնից : Իսկ բակում հաւաքուածներն աղաղակում, դուրս էին կանչում Առաքելին :

Իր աւանդական մահակը ձեռքն առնելով, նա բացեց դուռն ու դուրս ելաւ բակը :

Հաւաքուածները մի պահ շշմեցին. Կարծես ուրիշ մարդու էին տեսնում, Առաքելը նման էր իրենց գիւղացի դաշտապահ Առաքել էլոյեանին, բայց աւելի լայնաթիկունք, լայնալանջ, աւելի յաղթանդամ մի ծերունի հսկայ էր, որ թւում էր, թէ եկել է հին-հին հէքեաթների ու առասպելների աշխարհներից :

Ազգեցիկ էր հիմա Առաքելը, պատկառելի :

— Ժողովուրդ, ախպրտիք, խոնարհուէք, Առաքել երկրէն կուգայ, — յուզմունքից դողացող ձայնով ասաց վանեցի Մուշեղն ու առաջինն ինքը գլխից [illegible] րեց հին փափախը :

Երկիւղածութեամբ մի պահ լռեցին բոլորը: Առաջինը նոյն Մուշեղը մօտեցաւ :

— Առաքել, հաւատա՝ դու ես, Առաքել ...

Ամէն կողմից հիմա ձայն տուին.

— Առաքել, բարով տեսանք, [illegible]

— Առաքել...

— Առաքել...

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉ

(38 Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

Լոյս տեսաւ Բ. Պատկանեանի «Երկերի ժողովածու»ին երկրորդ հատորը :

Բանաստեղծութիւններու բաժնին մէջ ամփոփուած են «Զայրմար Նահապետի մահը», «Պանդուխտ Հայ ի Փարիզ», «Քաջ Վարդան Մամիկոնեանի մահը» եւ «Քէօռօղլի» կիսաւարտ վիպասանութիւնը :

Առանձին բաժին մը կը կազմեն բանաստեղծին չափածոյ աւանդութիւնները, առակներն ու հեքեաթները: Բարբառով գրուած երգիծական բանաստեղծութիւնները ամփոփուած են «Նոր Նախիջեւանի քնար» բաժնին մէջ: Ասոնք նոյն խորագիրով ժամանակին լոյս տեսած են առանձին գիրքով՝ Սիւլլուկ ստորագրութեամբ : Յատուկ գլուխներով ներկայացուած են մանկական բանաստեղծութիւնները, թարգմանութիւններն ու փոխադրութիւնները :

«Ծանօթագրութիւններ եւ բնագրային տարբերութիւններ» բաժինը փաստական հարուստ նիւթ կը բովանդակէ Պատկանեանի գործերուն մասին :

×

Փրոֆ. Վ. Զալոյեան լոյս ընծայեց «Հայկական Ռենեսանս» խորագրով աշխատութիւնը, որ առաջին անգամ ռուսերէնով հրապարակ ելաւ 1963ին, Մոսկուա :

Արեւելքի, մասնաւորապէս Հայաստանի մէջ Վերածնունդը սկսաւ արեւմուտքի Վերածնունդի շրջանէն առաջ: Օտար եւ հայ բոլոր հեղինակներն ալ յիշեալ նիւթը քննած են կամ իրենց երկրին պատմութեան շրջանակին մէջ եւ կամ մշակոյթի հետ կապ ունեցող երեւոյթի մը քննութեան առնչութեամբ: Մինչդեռ ինք՝ կը քննէ համակողմանի ձեւով, ինչ որ գործը կը դարձնէ շահեկան :

Դժբախտաբար, Փրոֆ. Զալոյեան հաւատարիմ մնացած է համայնավար այն տեսութեան, թէ ժողովուրդի մը մշակոյթը ունի երկու երես — աշխատաւորական եւ քաղքենի :

Համաձայն փրոֆէսօրին, Հայաստանի մէջ Վերածնունդի առաջին շրջանը Ժ.–ԺԱ. դարերուն կ'արձանագրուի: Այն շրջանին երբ սելճուկները կը սկսին արշաւել դէպի Հայաստան: Վերածնունդը իր երկրորդ շրջանը կ'ապրի ԺԲ.–ԺԳ դարերուն, երբ Սելճուկներու տիրապետութիւնը վերջ գտաւ եւ երկիրը սկսաւ արձանագրել տնտեսական, մշակութային եւ քաղաքական նուաճումներ : Վերածնունդը շարունակուեցաւ մինչեւ ԺԴ. դար :

×

Հարուստ եւ ինքնատիպ է հայ ժողովուրդին պարարուեստը: Հայկական պարերը մերթ կրակոտ եւ փոթորկուն, մերթ քնարական եւ հեզանազ, ծնունդ առած են հին դարերուն: Ասոնցմէ շատերը մինչեւ այսօր կը կատարուին ժողովրդական տօնախմբութիւններու եւ հանդէսներու ընթացքին : Շատ մը պարերու նկարագրութիւնը կարելի է գտնել պատմագրական, ազգագրական, գրական եւ ուրիշ աղբիւրներու մէջ :

Հրապարակ ելած է Հայկական ժողովրդական պարերուն առաջին հաւաքածոն, ուր ներկայացուած են «Քոչարին», տղամարդոց Թաշկինակներով պարը, «Եաման եար»ը կիներու խմբապարը, ինչպէս նաեւ «Ֆորկա – ֆորկա» հանդիսապարը :

Ներկայացուած են ամէն մէկ պարին ընդհանուր բնոյթը, պարազգեստները, եղանակին նօթագրութիւնը, ինչպէս նաեւ նկարներ ու շեմաներ :

×

Հայերու արտագաղթը հին պատմութիւն ունի: Քաղաքական եւ տնտեսական դժնդակ պայմաններու հարկադրանքով դարեր շարունակ մեկնած են օտար երկիրներ: Տարագիր Հայերը օտար հորիզոններու տակ աշխատած են անխաթար պահել իրենց ազգային դիմագիծը, մայրենի լեզուն, հայրենի մշակոյթը, տոհմական բարքերը: Աննպաստ պայմաններու մէջ իսկ աշխատած են զարգացնել ազգային գրականութիւնը եւ մշակոյթը, արիւնով ու հոգիով կապուած մնալ մայր երկրին հետ : Արտասահմանի Հայութեան պատմութիւնը անխզելի կերպով կապուած է հայրենի երկրին հետ, ըսփիւռքի Հայութեան պատմութիւնը ամբողջ հայ ժողովուրդին միասնական պատմութեան անքակտելի մասն է :

Զանազան գաղութներու մասին բազմաթիւ արժէքաւոր ուսումնասիրութիւններ գրուած են թէ հոս, թէ Հայաստանի մէջ: Ամէնէն արժէքաւորը Արշակ Ալպօյաճեանի «Պատմութիւն հայ գաղթականութեան» եռահատոր աշխատութիւնն է :

Վերջին տարիներուն Հայաստանի մէջ լուրջ աշխատանք կը կատարուի գաղութներու պատմութեան ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ : Հինգ տարիէ ի վեր, հայ գաղութներու պատմութիւնը կը մշակուի եւ կը դասաւանդուի Երեւանի պետական համալսարանին մէջ : 1962ին լոյս տեսաւ Ս. Գասպարեանի գրքոյկը՝ «Սփիւռքահայութեան գաղթօջախներն այսօր» խորագրով, որ թերի եւ միակողմանի աշխատութիւն մըն է: Վերջերս լոյս տեսաւ նաեւ Վ. Միքայէլեանի «Ղրիմի հայ գաղութի պատմութիւնը», ծաւալուն աշխատութիւնը :

Փրոֆ. Ա. Աբրահամեան հրապարակ հանեց ծաւալուն աշխատութեան մը առաջին հատորը, որ կը կոչուի «Համառօտ ուրուագիծ հայ գաղթավայրերի պատմութեան»: Հեղինակը աշխատած է սեղմ գիծերով ներկայացնել հայ գաղութներուն պատմութիւնը հին դարերէն մինչեւ մեր օրերը՝ իրենց քաղաքական-ընկերային կեանքով, մշակութային արժէքներով եւայլն :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պատմութեան Թանգարանի ազգագրութեան բաժինը ունեցաւ նոր նիւթեր : Ասոնց մէջ կան Մուսայ Լերան կիներուն գործածուած հրացան մը եւ այլ իրեր :

հանդէսը : Ռուսական յեղափոխութեան օրերուն, 1905ին, կը փոխադրուի Թիֆլիս եւ յաջորդաբար կը խմբագրէ «Կեանք». , «Ձայն» եւ «Գործ» թերթերը: Պոլսոյ մէջ, ուր գացած էր «Հիւրրիյէթ»էն ետք, աշխատակցած է «Մանզումէ»ին եւ հրատարակած է «Նոր Կեանք» շաբաթաթերթը, Հրանտ Նազարեանցին հետ : Այնուհետեւ ուսուցչական պաշտօնով փոխադրուած է Տրապիզոն, ուր եւ ձերբակալուած է աղէտի օրերուն: Տարագրուելով, ճամբու ընթացքին, կնոջը հետ միասին կը նետուին գետը եւ կ'ըլլան ջրամոյն: Նահատակուեցաւ 37 տարեկանին :

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՃԱՆԿԻՒԼԵԱՆ .— Ծնած է Վան: Հնչակեան գործիչ, որ ունեցաւ արկածալից կեանք մը: Ձերբակալուեցաւ, խոշտանգուեցաւ, արգելափակուեցաւ Աքիայի բերդին մէջ եւ ազատելով ապաստանեցաւ Եգիպտոս : Մնաց հոն մինչեւ «Հիւրրիյէթ»ի հռչակումը եւ ապա անցաւ Պոլիս եւ հոն ալ հաստատուեցաւ :Կ'ունենար աղմկայարոյց ելոյթներ ազգային երեսփոխանական ժողովին մէջ, հակադաշնակցական պայքարի գծով եւ անվերջ կը հոլովէր Վանն ու Աղթամարը, «գրմէն կերան»ի բացադանչութիւններով: Ճակատագրի խաղով, տարագրութեան իր ընկերները եղան Դաշնակցական ղեկավարներ, որոնց հետ ալ խողխողուեցաւ Տիարպէքիրի ճամբուն վրայ: Նահատակուեցաւ 60 տարեկանին :

(Շար.)

ԵՐԲԵՔ ՊԻՏԻ ՉՄՈՌՆԱՆՔ

Զօրավար Ալէնպիի յաղթական բանակը Պաղեստինը գրաւած եւ թուրք ուժերէն մեծ մաս մը գերի բռնած էր: Համաձայն անգլիական զինուորական օրէնքներու, գերիներուն բոլոր գոյքերն ու հագուստները պէտք էր հականեխել: Ամէն գերի գրպանները կը պարպէր, ինչպէս եւ թուրք սպայ մը, որ սակայն կը դժկամակէր ձեռքին մէջ խնամքով պահուած համրիչը տալ: Աւելորդ է ըսել թէ համրիչը առին եւ ձեռքէ ձեռք պտըտցուցին, հասկնալու համար թէ անոր հատիկներուն բաղադրութիւնը ինչ էր: Ոչ ոք կը գուշակէր սակայն: Հետաքրքրութիւնը աւելցաւ մասնագէտներուն մէջ, որոնց մէկը կրցաւ վերջապէս լուծել ահաւոր հանելուկը :

Չորցած միսէ շինուած էր ան :

Սպան ամենախիստ հարցաքննութեան մը ենթարկուեցաւ եւ ստիպուեցաւ խոստովանիլ թէ անոնք, — ո՛վ սարսափ, — յանձնուիլ չուզող հայ ամօթխած շուշան կոյսերու եւ կարմրաթուշ պարկեշտ հարսներու ծիծերուն պտուկներէն էին շինուած ···

Արհաւիրքը պատեր էր անգլիական բանակատեղիին մէջ: Աւելորդ ոչ մէկ բան լսուեցաւ, որովհետեւ ուղեղները սահմռկած էին եւ չէին կրնար գործել այլեւս :

Ո՞վ պիտի կրնար նկարագրել պարկեշտասուն Հայուհիին զգացումները, երբ իր ծիծերէն ողջակէզի կարմիր գինին կը կաթկթէր ···:

Հերոս թուրք սպան հրացանի բռնուեցաւ :

ԳԱՐԵԳԻՆ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԸ

« Զիս մի մխիթարէք, ցեղիս ապագան երազելով պիտի մեռնիմ »:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԳԱՐՄԷՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

(ՃՇԴՈՒՄ)

Հոգելոյս Խրիմեան Հայրիկ իր երիտասարդ դիւանադպիրը, Մկրտիչ Մ. Աւագեան, Հայաստան կը ղրկէ կրօնաւորի վերարկուով մը: Ստիպուած :

Այդ թուականին, ռուս կառավարութիւնը էջմիածին գումարուած Ազգ. Ժողովը փակելէ ետք կը վտարէ Կովկասէն ժողովին անդամներէն մէկ քանին : Անոնցմէ մէկն էր Մկրտիչ Մ. Աւագեանը, յետագային ճանչցուած Գարմէն ծածկանունով :

Կովկասէն հեռանալէ ետք՝ կը միանայ յեղափոխական շարժումին, կը նուիրուի միանգամայն կրթական եւ լրագրական ասպարէզներուն :

Կը ձերբակալուի Ուրֆայի մէջ մատնիչներու ցուցմունքով: Շղթայակապ, դատավարութեան ընթացքին, հոյակապ քաջութեամբ կը պաշտպանէ հայկական դատը : Պոլսէն, ոճրագործ եւ հրէշածին Թալէաթի հեռագիր – հրամանով կը նահատակեն ողբացեալ ամուսինս, Ուրֆա, Քարա – Քէօփրիւի վրայ, հոն ուր նահատակուած էին ողբացեալ Զօհրապը ու Վարդգէսը :

ԻՍԿՈՒՀԻ ԳԱՐՄԷՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (216)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Տոպօ վեր վար քալեց լամբարի լոյսին տակ :

— Ցիմարութիւն է. ի՞նչ կը կարծէ այդ մարդը: Սակայն ինչ ալ ընէ՝ պատիժէն պիտի չազատի: Դեռ այս գիշեր իսկ պէտք է վերադառնաք : Նորէն նամակ պիտի տանիք եպիսկոպոսին ու Թագաւորին : Միքայէլ, կրնա՞ս վերադառնալ :

Միքայէլ լաթ մը կը սեղմէր գլխուն, իր երիտասարդ դէմքին վրայէն, ձախակողմը, առուակի մը նման կը հոսէր արիւնը, լաթն ալ կարմիր էր արիւնէն :

— Կրնամ, — պատասխանեց պատրաստակամ կերպով :— Այն ատեն Սարվաշ – քէօյի մէջ կարել կուտամ գլուխս :

ԺԴ.

Աւերածը օրէ օր կը տարածուէր պարիսպին վրայ: Որմնադիրներու հետ ուրիշ շատեր ալ կ'աշխատէին ու գիշերապահներն ալ բազմապատկուած էին: Յաջորդ առաւօտ երբ Թրքական թնդանօթներու հարուածները սկսան տեղալ, չաղախը տասը գիրկ կը ցայտէր պարիսպներէն, ու գնդակները պատին մէջ կը մնային :

— Զարկէք, զարկէք, — գոչեց ծերունի Ջեձէի.— երկաթով կը զօրացնէք մեր պարիսպները :

Բայց տասներորդ օրը Թուրքերը չգոցուած ծակեր ալ տեսան, գիշերը չէին կրցած բոլորը գոցել :

Երկրորդ շաբաթը բոլոր Թրքական թնդանօթները լռեցին :Բերդիններուն հետաքրքիր էին գիտնալու թէ ի՞նչ պատահած էր: Ոչինչ :

— Գիւղացի մը կուգայ,— կը խօսէին հրապարակի դրան քովը,— հետաքրքրական է :

Իրապէս հաստ վերնազգեստ հագած գիւղացի մը կուգար դանդաղաքայլ ու կը խնդրէր ներս մտնել: Թէեւ տեղացիներու տարազը չէր կրեր, բայց ներս թողուցին :

Տոպօ հրապարակին վրայ ընդունեցաւ: Հասկցաւ թէ Թուրքերը նորէն նամակ կը ղրկէին իրեն :

— Ո՞ւր տեղացի ես,— պոռաց անոր երեսին :

— Զապրակցի եմ, տէր իմ :

— Եւ ի՞նչ գործ ունի Զապրակը Էկէրի մէջ :

— Էհ… Թուրքերուն ալիւր բերի · տէր իմ :

— Ո՞րքան :

— Էհ… տասնըվեց կառք :

— Ո՞վ ղրկեց քեզ :

— Տիար գաւառապետը :

— Ան գաւառապետ չէ, այլ վարնոց մատնիչ :

— Էհ, տէր իմ… ստիպուած էինք հրպատակելու. որպէս զի մեր դրացիներու վիճակին չմատնուինք :

— Ո՞վ էր այդ դրացին :

— Տրեկէյլ բերդը, տէր իմ :

— Նամակ բերած ես, այնպէս չէ՞ :

— Էհ… այնպիսի բան մը :

— Թուրքերէ՞ն :

— Անոնցմէ, տէր իմ :

— Խեղճ չե՞ս գիտեր ըսեր թէ մեզ կը գործես նամակը բերելով :

— Էհ… ես ի՞նչ գիտնամ թէ ինչ գրուած է մէջը :

— Թուրքերէն եկածին մէջ բարի բան մը կրնա՞յ ըլլալ :

Մարդը չպատասխանեց :

— Կարդալ գիտե՞ս :

— Ոչ:

Տոպօ կիներուն դարձաւ :

— Աման մը կրակ բերէք :

Բերին ու գետին թափեցին :

Տոպօ նամակը մէջը նետեց :

— Ծուխին վրայ բռնեցէք այս դաւաճան մատնիչը : Քանի որ կարդալ չես գիտեր հոտուըտա, անպիտան :

Ապա կռճղին անցնել տալով՝ հրապարակին վրայ թողուց. թող տեսնեն բերդի մարդիկը թէ ինչ վերջ կ'ունենան անոնք որ Թուրքերէն նամակ բերել կը յանդգնին :

×

Այս տեսարանին ներկայ էին սպաներն ալ. ժողովուրդն ալ խռնեցաւ, կը դիտէին ու կը խնդային մարդուն վրայ որուն աչքերէն արցունքը կը թափէր ծուխէն ու ամօթէն :

— Վարձքդ առի՞ր,— գոչեց գնչուն, — քեզի ո՞վ ըսաւ որ նամակաբեր դառնաս :

Նամակը մերթ կը կարմրնար մերթ կը սեւնար ածուխին վրայ: Երբ կը կարմրնար՝ գրերը սեւ զարդերու նման կ'երեւէին վրան, իսկ երբ ածխանար թուղթը՝ գիրերը վայրկեան մը հրաշէկ գիծերով կը սողային անոր վրայ :

Գրիգոր ալ հոն կեցած էր :

Երբ գիւղացին բերդ մտաւ՝ բոլոր թնդանօթները լռեցին :

Թուրքերը պատասխանի կը սպասէին :

ԿԵԶԱ. ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Այրի Տիկին Առաքել Քէօլէեան, Տէր եւ Տիկին Պերնար Վայյառ, Տէր եւ Տիկին Պարգիլէ, Տէր եւ Տիկին Փերոլլօ, Տէր եւ Տիկին Տօնաւազեան եւ զաւակը, Պ. Ժան-Քլօտ Լուքա, Օր. Ցալափատանիս, Օր. Նատին Պօտէն, Տիկին Տ. Քէօլէեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան եւ զաւակները, Տիկին Է. Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Խ. Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Շերպէթճեան եւ զաւակները, Օր. Ս. Ահարոնեան, Տիկին Ա. Ծիզմէճեան եւ զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՌԱՔԵԼ ՔԷՕԼԷԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ 83 տարեկանին, Ապրիլ 21ին Ֆէրնան Վիտալ հիւանդանոցը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի (Ապրիլ 28), ժամը 14-ին: Հաւաքուիլ հիւանդանոցը՝ 200 Ֆօպուր Սէն-Տընի, Փարիզ (10), ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Փանթէն-Փարիզիէնի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար իր ընտանեկան դամբարանը:

Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Զավուշեան, եւ ընտանեկան պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ ազգականին՝

ԵՒԳԻՆԷ ԶԱՎՈՒՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ 83 տարեկանին:

Ապրիլ 24ին: Յուղարկաւորութիւնը կը նական Փր., Շապպլեան եղբարք 20, մը 11ին, Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյս գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի, ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Տէօքմէճեան եւ զաւակները՝ Ժան-Իվ, Ժան-Լիւք եւ Քարոլ, Այրի Տիկին Հ. Պալեան (Յորդանան), Այրի Տիկին Տէր-Մեսրոպեան, Այրի Տիկին Ս. Արխեան (Արժանթին), Տէր եւ Տիկին Ստեփան Պագըրճեան, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Պալեան, Պ. Վարուժան Տէր-Մեսրոպեան, Օր. Ս. Պալեան, Պ. Ս. Արխեան, Սոնիա եւ Կարօ Պագըրճեան, ինչպէս նաեւ Ուշագլեան, Պագըրճեան, Մարգուանլեան, Պօյաճեան, Եազճեան, Կիրակոսեան, Մովսէսեան, Մորուքեան եւ Շալճեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԷՕՔՄԷՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 24ին, իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Երեքշաբթի (Ապրիլ 27) ժամը 16-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնթրէօյի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար իր ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիգրանուհի Կարապետեանի կսկծալի մահուան առթիւ, Անլըեան Յարութիւն ընտանիքը քսան փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէրի եւ Ս. Մուրատեան վարժարանի աշակերտութեան միացեալ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Գ. ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ, Մայիս 30ին:

×

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբը, ընդհ. խնդրանքին վրայ, Բ. անգամ ըլլալով կազմակերպած է ներկայացումը ՓՕԼ ԿԱՎՈՅԻ, խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութեան՝

«ԱՆՈՅՇ ՓՈՐՁԱՆՔ»

Մայիս 18ին, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20·45ին, Թէաթր տէ զ'Առ, 66 Րիւ Ռոշըշուար, Փարիզ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Վալանսի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Մարգարեանէ յիսուն փր. իրենց Բ. մանչ Թոնիկի ծննդեան առթիւ: Պ. Կղեմէս Քողեանէ (Մարսէյլէն) տասը ֆրանք, Պ. Քօճապաշեանի մահուան քառասունքի առթիւ: Տէր եւ Տիկին Խաչիկեանէ տասը, Տիկին Խաթուն Քէհեայեանի մահուան տարելիցի առթիւ:

×

Կապ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղը գոհունակութեամբ կ'արձանագրէ որ իր ընկերուհիներու ջանքերը ապարդիւն չեն անցած եւ ընդհակառակն ջերմ ընդունելութեան արժանացած է: Շնորհակալութիւն բոլորին:

Նուիրատուներու Ա. ցանկ

Պ. Պ. Թէրզիպաշեան, Սինանեան, Պանտիկեան, Ալէքս Ղարիպեան, Նազարեան Պետրոս, Այվազեան Խորէն յիսունական ֆրանք, Շապպլեան եղբայր 20, Խանոսեան Յարութիւն քսան, Փափազեան հացագործ, Մինասեան Տիգրան, Օր. Քէրէսթէճեան 10ական, Տիկ. Իւսկուտար հինգ, Զապէլ Ֆրանքեան քսան:

×

Որբերու Օգն. Մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Աքնագարեանէ ղարկաւորութեան առթիւ, փոխան ծաղ-50 Փր. ողբացեալ Յ. Տապաղեանի յուկեպսակի:

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք-փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին): Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար «Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ-ՔԱՌԹՈՎ:

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

×

Մարսէլէն (Շաթօ-Կոմպէռ) Ապրիլ 14-ին ժամը 14-15ին իր տարեկան բաժնեգինը ղրկող անձէն կը խնդրուի իր անունն ու հասցէն անյապաղ հաղորդել «Յառաջ»ի վարչութեան: Թիւրիմացութեամբ ղրկողի վերապահուած մասին մէջ գրած է «Յառաջ»ի անունն ու հասցէն:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբը, կազմակերպած է Հայ արուեստագէտներու, նկարիչ եւ փորագրիչներու գործերուն համար ցուցահանդէս մը, Հայկ. Թանգարանին մէջ, 59 Ավընիւ Ֆօշ, Փարիզ (16), Մայիս 8էն մինչեւ 16ը:

Այս ցուցահանդէսին բացումը պիտի կատարուի Մայիս ութին Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 16ին, նախագահութեամբ Հայկ. Թանգարանի եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի նախագահ՝ ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

Հայ հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի:

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ:

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն:

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան,
Ռամոյի սրահին մէջ
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՌՈՒԲԷՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ - ՔՈՅՐՍ

(Քերթուածներ)

Գին 10 Ֆրանք

Սահմանափակ թիւով հատորներ հրատարակուած են ընտիր թուղթի վրայ:

Ստանալու համար դիմել Յառաջի, Հայաստանի եւ Հ. Սամուէլ գրատան:

«ՍՕՍԻ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառի երեկոյթ մը:

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
Պ. ՓԻԷՐ ԿՈՐՕՆԻ
(Ատենադպիր Ֆրանսական Մշակութային Ֆօլքլորիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻԻԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO. 03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 փրանք

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Քորսաժի համար գործաւորուհիներ:

Դիմել՝

Ets. JASMINE
19, Rue du Fbg. St-Denis
Métro : Strasbourg-St-Denis
Tél. : TAI. 58-33

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.-Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ:

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի չքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ:

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի չքեղ սրահին մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիսնամեակը, Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ:

Notre Voyage Annuel en HOLLANDE

1, 2, 3 Mai en pleine saison de fleurs
3 jours en Autocar de Luxe
Hôtel de premier ordre, cuisine soignée
Visite de Rotterdam, La Haye, Haarlem
Amsterdam et ses monuments historiques
Utrecht.
Au retour Anvers, Bruxelles et le champ
de bataille de Waterloo
Participation 125 Frs. tout compris
Relations Touristiques Educatives, Régie
par la loi du 1er Juillet 1901
Secrétariat 32, Rue de Trévise, Paris.
Tél. : 770.36.37
Le Délégué Edouard Djézirian

OUVERTS TOUTE L'ANNEE

L'ANDALUCIA

LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE

VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES à 1000 MÈTRES

PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— *PRIX MODÉRÉS* —

Pour tous renseignements s'adresser :

m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
PARIS - 18.
a partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69-58

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ
ՀԷԼՎԱ
ԼՕԳՈՒՄ
Սուսամ - ՀԷԼՎԱ
ԹԱՀԻՆ
ՇԱՐՈՑ
(ՌՈՃԻԿ)
ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA • CHOCO-LOC
S^{té} le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
28
ԱՊՐԻԼ
MERCREDI
28 AVRIL
1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10294

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.294

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Առաջին անգամ ըլլալով, որոշուած ժամէն շատ առաջ, Փարիզի հայ հասարակութիւնը փութացած էր Փլէյէլի սրահը, ուր տեղի կ'ունենար Յիսնամեակի սգահանդէսը :

Ոգեկոչումէն ետք, զոր բեմին ետեւէն կատարեց Պ. Արտաշէս Գմրէթեան, օրուան հանդիսութեան բացման խօսքը արտասանեց Կաթողիկոսական Պատուիրակ՝ Սերովբէ Արք., որ յիշեց թէ «այսօր ամբողջ Հայութիւնը, Հայաստանի մէջ եւ դուրսը կ'ողբայ մէկուկէս միլիոն զոհերու յիշատակը, որոնք նահատակուեցան իրենց հաւատքի եւ հայրենիքի : Կ'ողբայ նաեւ կորուստը մեր հայրենիքին, մշակոյթի եւ երեք հազար տարուան քաղաքակրթութեան տէր ժողովուրդի մը : Բոլոր անոնք հոգի ունեցող մարդիկ պէտք է նախանձախնդիր ըլլան, որ արդարութիւն կատարուի 20րդ դարու ծրագրուած այս առաջին ցեղասպանութեան համար : Տակաւին մեր ականջներուն մէջ է ձայները ջարդուող մանուկներուն, մայրերուն, այրերուն: Բայց ահա յարութեան շունչը՝ մեր հայրենիքին, մեր գաղութներուն եւ ամբողջ Հայութեան մէջ, իսկ մեր հայրենիքին մեծագոյն մասը, որ կառուցուած էր մեր նախահայրերու կողմէ, կը մնայ դուրսը: Ամէն սերունդ պէտք է հետապնդէ մէկ խնդիր, զոր յաճախ դէպքերը կը ստեղծեն : 1915ը պէտք է նոր խնդիր մը ներշնչէ՝ արդարութեան հետապնդում, պատիժ եւ հատուցում : Այս է վերապրող Հայութեան խնդիրը » :

Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Կամաւորներու նախագահ Պ. Վահրամ Պարկիրճեան կարդաց ֆրանսերէն ճառ մը: Այդ ընթերցումէն առաջ, հարկ տեսաւ նաեւ կարդալ Հանրապետութեան Նախագահութեան քարտուղարութեան մէկ նամակը, որ մերժողական պատասխան մըն էր Միութեան կողմէ նախագահ տը Կոլի եղած հրաւէրին, ներկայ ըլլալու Շաբաթ օրուան Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին արարողութեան: Հաւանաբար Միութեան նախագահը շփոթելով Հանրապետութեան նախագահի մը Պատգամը՝ անոր քարտուղարին նամակին հետ, ժողովուրդին կողմէ յոտնկայս մտիկ ընել տուաւ այդ նամակը, զոր Պ. Կալիշոն ստորագրած էր յանուն նախագահին եւ ուր կ'ըսուէր թէ Նախագահին պարտաւորութիւնները թոյլ չէին տար որ դրական պատասխան մը տրուէր հրաւէրին, աւելցնելով քանի մը գնահատական խօսքեր հայ ժողովուրդին բերած նպաստին համար քրիստոնեայ քաղաքակրթութեան ի պաշտպանութիւն :

Պ. Պարկիրճեան ապա յիշելով թէ չի մեռնիր այն ժողովուրդը, որ չուզեր մեռնիլ, պարզեց հայ ժողովուրդին հանդէպ եղած անիրաւութիւնները, Սեւրի դաշնագրին ջնջումը, Լօզանի ամօթալի դաշնագիրը, եզրակացնելով թէ այսօր Հայութիւնը կը պահանջէ իր հայրենի հողերը :

Պ. Զաւէն Խանդաւեան կարդաց Խորհ. Հայաստանի նախագահ Յարութիւնեանի յայտարարութիւնը, եղած անցեալ Մարտին, Ապրիլեան յիսնամեակի առթիւ, եզրակացնելով թէ այլեւս ոչ պէտք է ողբալ, ոչ ալ լալ, այլ՝ խանդավառուիլ:

Բժ. Ժ. Խայիկեան, ֆրանսերէն բուռն ճառ մը արտասանեց, հիմնուած փաստաթուղթերու վրայ, Ուրեմն յիսուն տարի առաջ կը կատարուէր բոլոր ժամանակներու, ամէնէն մեծ ոճիրը ժողովուրդի մը դէմ, որ ունէր երեք սրբութիւն՝ սէրը Քրիստոսի, հայրենասիրութիւն եւ ընտանեկան կեանքի հանդէպ նուիրական զգացում : Ոճիր մը՝ առանց մեղմացուցիչ պարագաներու: Կարդաց Տիւնիայի մէջ Թուրք լրագրողին յայտարարութիւնը (տե՛ս Յառաջ, Ապրիլ 27, Ա. էջ) եւ շեշտեց թէ արդարութիւն պէտք է կատարուի: Պէտք է խիղճերը արթննան, պէտք է յանցաւորը գիտնայ թէ հատուցում պէտք է տայ : Ոգեկոչեց հազար տարիներու ֆրանքեւհայկական բարեկամութիւնը :

Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան հաւատարիմ եղած է Ֆրանսայի, որքան հայ ժողովուրդը եւ կոչ ըրաւ Ֆրանսայի, որ ինք ըլլայ ջահակիրը այն շարժումին՝ որ պէտք է ստեղծուի հայ ժողովուրդին ի նպաստ :

Պ. Կ. Մեհեան իր ճառը սկսաւ նախ հարց տալով թէ արդեօք «Ապրիլեան Եղեռն բացատրութիւնը բաւարա՞ր է իբրեւ որակում բնորոշելու համար ինչ որ կատարուած է Թուրքերու կողմէ, երկու ժողովուրդներու 600 տարուան գոյակցութեան ընթացքին » : Իբրեւ եկուոր նախ Թուրքին թիւը նուազ էր մեր թիւէն, բայց 1915ի Ապրիլ 24ին, ան մեր թիւը արդէն իջեցուցած էր իր ընդհ. թիւին մէկ երրորդին: Մենք յիսուն տարի կեդրոնացանք միայն մէկ թուականի շուրջ, անտեսելով 600 տարուան ողբերգութեան տարողութիւնը : Աւելի առարկայօրէն քան զգացողական ձեւով պէտք է մօտենանք կատարուած ողբերգութեան : Մեր հողերը սկիհի մը պէտք է վերածենք երբ այսօր հաւաքուած ենք առանց կուսակցական կամ դաւանանքի խտրութեան : « Ինծի կը թուի թէ 50 տարի մենք թերացանք: Ըմբռնեցինք միայն կոտորածը, անտեսելով թէ Հայը բազուկ բազուկի դէմ բարձրացուց Ուրֆայի, Շապին – Գարահիսարի, Վասպուրականի, Սասունի մէջ, մինչեւ Սարտարապատ ուր ապահովեց իր նոր գոյութեան խարիսխը: Այսօր հողեշարժ մը կը կատարուի: Կը լսուի մեր հողերուն աղաղակը »:

Բանախօսը շարունակելով իր խօսքը խրախուսիչ համարեցաւ, որ այսօր Հայաստանն ալ սկսաւ զբաղիլ Թրքահայաստանով եւ խորհրդանշան մը նկ, ստեղ մէկուկէս միլիոն ծառեր տնկել հայրենիքի մէջ, որ կը նշանակէ հաւատարիմ մնալ նահատակներու կտակին, Հայկ. Դատին: Հայաստանի մամուլն ալ, գրագէտները, բանասէրները առիթ կը գտնեն խօսելու համար Արեւմտեան Հայաստանի մասին, հայրենիքն ալ կ'ըմբռնէ թէ միայն Միացեալ Հայաստանի գաղափարականով կարելի է ապրիլ : «Պէտք չմոռնանք, աւելցուց Կ. Մեհեան, որ Սարտարապատը չէ վերջացած: Երեք ծանր կորուստներ ունեցած ենք.— Խլուած զոհեր, իւրացուած հարստութիւններ, բռնագրաւուած հողեր: Այսօրը, ոչ սուգի օր է, ոչ ուխտի օր, այլ՝ Հայկ. Դատի օր »: Բանախօսը յիշեց ոճապաշտ Ռուբէն Զարդարեանի մէկ պատմութիւնը, ուր 80 տարիներու բեռը իր ուսերուն վրայ, ծերունին կ'ուզէ հայրենիք վերադառնալ «հայրենիքս կ'ուզեմ » աղաղակելով : Այդ ոգին է մեր ներշնչարանը, «հաւատաւոր ունկնդիրը մեր պատմութեան ձայնին, միակամ, միացած, միաձուլուած, պէտք է շարունակել կամ սկսիլ պոռալ աշխարհի մեծերուն, ատեաններուն ,չակերտեալ բարեկամներուն՝ մենք մեր հայրենիքը կ'ուզենք » :

Պ. Ս. Քարեան շեշտեց թէ ինչ որ կատարուեցաւ Ա. աշխարհամարտի ընթացքին՝ աննախընթաց էր : Թշնամին տարագրեց, ջարդեց, անապատի աւազներուն վրայ աքսորեց եւ ստեղծեց այնպիսի վիճակ մը որ ողջերը սկսած էին նախանձիլ մեռածներուն: Ամէն տարի Ապրիլին, պէտք է խորհրդածել այս դէպքերուն

(Շար.ը կարդալ 4րդ էջ)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՁԵՐԴ ՎՍԵՄՈՒԹԻՒՆ

Այսօր 24 Ապրիլ 1965ը յիսնամեակն է ցեղասպանութեան, որ գործադրուեցաւ 1915ին Թուրք պետութեան կողմէ հայ ժողովուրդին հանդէպ :

Մէկ միլիոն Հայեր կոտորուեցան, ուրիշ միլիոն մը աքսորուեցաւ եւ ցրուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի, զրկուած իր հայրենիքէն եւ ինքնիրաւ գոյութեան իրաւունքէն :

Ցեղասպանութեան դատապարտութիւնը ժամանցում չունի :

Բոլոր մեծ պետութիւնները, ինչպէս նաեւ Թուրքիան, իրենց ստորագրութեամբ Սեւրի Դաշնագրին տակ, 1920 Օգոստոս 10ին, հանդիսաւոր յանձնառութիւն ունին հայ ժողովուրդին հանդէպ :

Յանուն չորսուկէս միլիոն Հայութեան կը խնդրենք ձեր Վսեմութենէն եւ ձեր կառավարութենէն որ հաճիք ձեր ձայնը բարձրացնել ի խնդիր հայ ժողովուրդի օրինական եւ անփոխանցելի իրաւունքներու վերականգնումին :

Յարգանօք Նախագահ Հ. Հանրապետութեան պատուիրակութեան

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ (Փարիզ)

Սոյն հեռագրէն ղրկուած է անգլերէն լեզուով Միացեալ Նահանգներու նախագահ Ջոնսընի, Ուաշինկթըն :

Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետ Պ. Հարոլտ Ուիլսընի, Լոնտոն :

ՄԱԿի Ընդհ. քարտուղար Ու Թանի :

Հնդկաստանի վարչապետ Լալ Պահատուր Շաստրիի (Նիւ Տէլհի)

Ֆրանսերէն լեզուով եւ նոյն պարունակութեամբ ղրկուած է Ֆրանսայի Նախագահ Շարլ տը Կոլի :

Արեւմտեան Գերմանիոյ վարչապետ Լ. Էրհարտի :

Իտալիոյ վարչապետ Ալտօ Մորոյի :

×

ՆՈՐԻՆ ՎՍԵՄՈՒԹԻՒՆ Ա. ԿՈՍԻԳԻՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ս. Ս. Հ. Մ.Ի

Ձերդ Վսեմութիւն

Այսօր 24 Ապրիլ 1965ին, յիսնամեակն է 1915ին Թուրք պետութեան կողմէ կազմակերպուած ցեղասպանութեան՝ Հայ ժողովուրդի հանդէպ :

Մէկ միլիոն Հայեր կոտորուեցան, ուրիշ միլիոն մը աքսորուեցաւ եւ ցրուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի, զրկուած իր հայրենիքէն եւ ինքնուրոյն գոյութեան իրաւունքէն :

Ցեղասպանութեան դատապարտութիւնը ժամանցում չունի :

Բոլոր մեծ պետութիւնները, ինչպէս նաեւ Թուրքիան, իրենց ստորագրութեամբ Սեւրի Դաշնագրին տակ, 10 Օգոստոս, 1920ին, հանդիսաւոր յանձնառութիւն մը ունին հայ ժողովուրդի հանդէպ :

Յանուն բոլոր Հայերուն որոնք կորսնցուցին իրենց օճախը ու հայրենիքը, եւ կ'ապրին ցրուած ի սփիւռս աշխարհի, կը յուսանք ձերդ վսեմութիւն, որ սովետական սոցիալիստական հանրապետութեանց Միութիւնը ինքզինք պիտի զգայ նոյնքան պատասխանատու որքան միւս տէրութիւնները, վերահաստատումին համար հայ ժողովուրդի օրինաւոր եւ անփոխանցելի իրաւունքներուն :

Յարգանօք Նախագահ Հ. Հանրապետութեան պատուիրակութեան

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

×

ՋՕՐ. ԿԻՒՐՍԷԼԻ, ՆԱԽԱԳԱՀ ԹՐՔ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ , ԱՆԳԱՐԱ

Ձերդ Վսեմութիւն ,

Այսօր 24 Ապրիլ 1965.ը յիսնամեակն է ցեղասպանութեան, որ գործադրուեցաւ 1915ին Թուրքիոյ մէջ հայ ժողովուրդին դէմ :

Այդ ցաւագին ոգեկոչումին առիթով պիտի ուզէինք տեսնել ձեր ու ձեր կառավարութեան ձայն բարձրացնելը, դատապարտելու համար այդ անմարդկային արարքը :

Կը յուսանք որ դուք կ'առնէք առաջին քայլերը, հաստատելու համար մեր ժողովուրդի օրինական իրաւունքները իր դարաւոր հայրենիքի հողին վրայ. ինչ որ պիտի վերահաստատէ կայուն խաղաղութիւն մը մեր երկու ժողովուրդներուն միջեւ եւ առով իսկ պիտի ըլլայ մեծ նպաստ մը աշխարհի խաղաղութեան :

Յարգանօք Նախագահ Հ. Հանրապետութեան պատուիրակութեան

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԸ

Հոգեկան խոր գոհունակութիւն զգացինք՝ ստանալով « Պատմա – Բանասիրական Հանդէսը » , որ կը հրատարակուի «Հայկական ՍՍՌ Գիտութիւնների Ակադեմիայի կողմէ» , այս տարուան առաջին թիւը, որ մեծ մասամբ նուիրուած է Ապրիլեան Եղեռնին: Հայաստանի առաջին պաշտօնական իրական մասնակցութեան փաստն է այս հրատարակութիւնը:

Յիշենք գլխաւոր յօդուածները .— »Մեծ Եղեռնի 50 Տարին» մասնաւոր բաժնին մէջ՝ «Հայ ժողովրդի մեծ ողբերգութիւնը» (Մարտիրոս Սարեան), Մեծ Եղեռնը (ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումեան), Հայ ժողովրդի պատմութեան ամենամռայլ էջը (ակադեմիկոս Լեւոն Յովհաննիսեան), Երիտասարդ Թուրքերի հայաջինջ քաղաքականութիւնը 1915 – 1916 Թուականներէն) (Պատմագէտ Ե. Սարգսեան), Արեւմտահայ մտաւորականութեան զոհերը (Գ. Ստեփանեան), Արեւմտահայութեան ծանր վիճակը առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրեակին (Ջ. Կիրակոսեան): Ասոնց կարգին՝ պատմական վաւերաթուղթեր, պաշտօնական տեղեկագիրներ (պատրիարքներու կողմէ եւ Ամատունիի զեկուցումը Թիֆլիզի Ազգ. Բիւրոյին ղրկուած) : Յօդուած մը նահատակ Դանիէլ Վարուժանի մասին: Յետոյ «Անդրանիկը որպէս մարտիկ եւ զօրավար (գնդապետ Ե. Յարութիւնեան), պատկերն ալ դրուած :

Այս շատ արժէքաւոր պարբերականով, Հայաստանի մեծանուն գիտնականներուն ստորագրութեամբ, Մեծ Եղեռնէն ոգեկոչումին բերուած այս մասնակցութիւնը ապացոյց մըն է թէ Հայրենիք եւ Սփիւռք կը բաբախեն մէկ սիրտի պէս :

Մեր մեծանուն աշխատակիցը, Ա. Խանդկարեան յօդուածաշարքով մը պիտի ներկայացնէ այս բարեդէպ երեւոյթը : Յառաջ պիտի հրատարակէ նաեւ «Պատմա – Բանասիրական Հանդէսին» յիշեալ յօդուածները յաջորդաբար :

ԴԱՌՆ ՅՈՒՇԵՐ 1922ԷՆ

1914 – 1918 չարաշուք պատերազմի վերջաւորութենէն, Մունտրոսի զինադադարէն անմիջապէս ետք սկսաւ վերադարձը՝ մեր նօսրացած խլեակներուն դէպի իրենց բնակավայրերը, ուրկէ տեղահանուեր էին 1915ին, համաթուրանական խուժաններով կլանուած ոճրագործ Թուրք կառավարութեան հրահանգով:

Հազիւ սկսած էին ամոքել իրենց ցաւերը, տանելի կեանք մը ստեղծել եւ չէնցնել այսպէս իրենց ընտանեկան յարկերը, ահա սկսաւ յունական յարձակողականը Թուրքիոյ դէմ, դէպի Փոքր Ասիոյ ներսերը, դէպի Անգարա:

Հայերը երբեք չէին անդրադառնար որ իթթիհատական կառավարութեան կործանումէն ետքն ալ, 1922ի վերջերը սոսկալի ջարդի մը պիտի ենթարկուէին այս անգամ Թուրք միլլիճիներու բանակին կողմէ Յոյներու կարգին:

Ուշադրութիւն: Այս անգամ Թալէաթ-Էնվէրեան կառավարութիւն չէր, այլ՝ Մուսթաֆա Քեմալ – Իսմէթ Ինէօնիւ փաշաներու զինուորական իշխանութիւնն էր, որ այդչափ վայրագ միջոցներով ոչնչացուց բոլոր Հայերը, իրենց Թիմուրլէնկեան կամ Ճէնկիզխանեան Թուրք բանակին բարբարոսութիւններովը:

Այն Հայերը, որոնք մնացեր էին, կամայ եւ ակամայ, իրենց տուներուն մէջ, կը բաղկանային մեծ մասամբ ծերերէ, անկարներէ եւ իրենք զիրենք Թուրքի բարեկամ նկատող կարգ մը բարեմիտ ընտանիքներէ:

Պալըքէսիր քաղաքը կը գտնուէի այդ վերջին մէկ երկու օրերուն, ուր դարձեալ հաւաքուեր էր մօտ երկու հարիւր ընտանիք Հայեր, ամէնքն ալ օգտակար արհեստաւորներ եւ առեւտրականներ, որոնք գտած էին գրեթէ իրենց նախկին բարօրութիւնը՝ տաժանելի չարքաշ եւ անխոնջ աշխատանքներուն շնորհիւ:

Տեղացի Թուրք երեւելիներէն եւ մտաւորականներէն ոմանք, ինչպէս Տոքթ. Օրխան պէյ կը թելադրէին որ խորհուրդ տամ Հայերուն որ մնան իրենց տեղերը, չհետեւին յոյն բանակին հետ փախուստի:

Իմ կտրուկ պատասխանս այս եղաւ իրեն.

= Ի՞նչ մտքով ալ ընէք եղբայրական ձեր թելադրանքները, պիտի ըսեմ անկեղծօրէն թէ պատճառ մի ըլլաք անոնց որ փճանան հոս, որովհետեւ վրէժխնդիր բանակ մը կուգայ հոս, չէթէներէ կազմուած, որոնք խտիր պիտի չդնեն Յոյնի եւ Հայու միջեւ:

Եւ այդպէս ալ եղաւ, դժբախտաբար:

Հետեւեալ առտու, երբ ես կ'անցնէի Հայոց թաղերէն վերջին յունական զինուորական շոգեկառքով ինքզինքս Իզմիրի վրայով Պոլիս փոխադրելու համար, մէկ հողի միայն, հօրաքրոջս տղան, հետս ունենալով, ժողովուրդը լաց ու կոծի մէջ էր տակաւին: Դարձեալ յանձնարարեցի որ վայրկեան մը իսկ չկենան: Անգամ մըն ալ ձգեն ամէն ինչ, յոյն զինուորներուն հետ փախչին երթան ազատեն իրենց կեանքը: Բայց կարելի՞ էր: Մեծ մասը մնացեր էին նորէն եւ ենթարկուած չատ դժբախտ վախճանի մը: Ջարդուած մեծով պզտիկով:

Ճիշդ այս ողբերգական վախճանին ենթարկուած են նաեւ այս շրջանին ենթակայ հետեւեալ վայրերու բազմաթիւ Հայերը:

Պալըքէսիր.— Մօտ 400 Հայ:

Պանտրմա.— 150 հոգի:

Էտինճիք.— 100 հոգի:

Հայ գիւղ.— 100 հոգի:

Միխալըճ (այժմ Գարաճա պէյ).— 40 հոգի:

Քիրմաստի (այժմ Մուսթաֆա Քեմալ Փաշա).— 50 հոգի:

Սու Սըղըրլըգ.— 40 հոգի:

Թօրասիտ Մատէն.— 150 հոգի: Մեծ մասով հանքին մէջ աշխատող Հայաստանցիներ:

Պալիա Մատէն.— 100 հոգի:

Ալ չեմ գիտեր Իզմիրի, Այտընի, Պրուսայի եւ այլ կուսակալութիւններու հայաբնակ քաղաքներուն, գիւղերուն կորուստները:

Վերոյիշեալ վայրերը գիտեմ, որովհետեւ թէ իմ ծննդավայրիս (Քիրմաստի) մօտակայ շրջաններն են, եւ թէ ես անձամբ պտըտած եմ այդ տեղերը, այդ օրերուն, գործիս բերումով, իբրեւ չըրճօն Էնսիւէքթէօր Ֆրանսական Իւնիօն կեանքի ապահովագրութեան ընկերութեան եւ չփման մէջ գտնուած ժողովուրդի բոլոր խաւերուն հետ եւ ջարդէն ետքն ալ տեղեկացած բոլոր իրադարձութիւններուն:

Ապահովաբար, Իզմիրեան այդ մեծ աղէտին հետեւանքով ջարդուած Հայերուն թիւն ալ չեմ կարծեր որ քանի մը յիսուն հազարէ պակաս ըլլայ:

Եւ այս, միայն 43 տարի առաջ իրենց ժողովուրդը ղեկավարող եւ լուսաւորող Թուրք երկու նշանաւոր եւ «լուսամիտ» համարուած Մուսթաֆա Քեմալ (Աթաթիւրք) եւ Իսմէթ Ինէօնիւ փաշաներուն իշխանութեանց գրով:

Քառասուն – յիսուն տարիներէ ի վեր աշխարհ եւ մարդկութիւնը բոլորովին փոխուելու վրայ են:

Ներկայ միտքերը, գաղափարներն ու գործերը բոլորովին մարդկայնացան:

Կը կարծէ՞ք, սակայն, թէ Թուրքերը եւս փոխուեցան: Կը կարծէ՞ք թէ պիտի ուզէին դարմանել կատարուած չարիքը, որ կը համարուի լէզ – իւմանիթէ:

Կարդացէք ա՛յս օրերու թրքական թերթերը եւ կը ստանաք պատասխանը:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԸՃԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

Է.

ՓՐՈՖ. ՅՈՎՀ. ՊՈՒՃԻԳԱՆԵԱՆ.—

Ծնած է Զնդուչ: Աւարտելէ ետք «Եփրատ» գոլէճը, կ'անցնի Ամերիկա եւ կ'ուսանի փիլիսոփայութիւն ու մանկավարժութիւն: Վկայուելով, կը վերադառնայ Խարբերդ եւ կը ստանձնէ գոլէճի տնօրէնի պաշտօնը, զոր կը վարէ վեց տարի, մինչեւ 1915: Աշխատակցած է պոլսահայ եւ ամերիկահայ մամուլին, հետաքրքրական յօդուածներով: Նահատակուեցաւ Խարբերդի մտաւորականներու հոյլին հետ, 42 տարեկանին:

ՏՈՔԹ. ՅԱԿՈԲ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ.—

Դաշնակցական անձնուէր գործիչ: Ծնած էր Էօտէմիշ եւ իբրեւ բժիշկ վկայուած է Պէյրութի Ֆրանսական համալսարանէն, 1914ին: Նախ քան վկայուիլը, տարիներով տարած է կուսակցական-կազմակերպական աշխատանք Փոքր Հայքի եւ Կիլիկիոյ շրջաններուն մէջ: Ոգեւորութիւն ստեղծող հրապարակախօս էր եւ յաճախ կ'երեւար բեմերու վրայ, իր կրակոտ խօսքերու հմայքին տակ պահելով ունկնդիրները: Զանգուածային տեղահանութեանց նախօրեակին, 1915ի գարնան, ձերբակալուեցաւ Իզմիրի մէջ եւ բանտարկուելով, ենթարկուեցաւ անպատմելի խոշտանգումներու: Բանտը մնաց մինչեւ նոյն տարուան Դեկտեմբերի 3ը: Այդ թուականին, սաստիկ ցուրտ օդով եւ խումբ մը ուրիշ հայ բանտարկեալներու հետ ճամբայ հանուեցաւ դէպի աքսոր: Եւ սակայն, ճամբու ընթացքին հիւանդանալով, ուժասպառ ինկաւ Իսլահիէի մէջ: Նահատակուեցաւ 25 տարեկանին:

ՏԻԳՐԱՆ ՕՏԵԱՆ.—

Ծանչցուած էր նաեւ իր Ասօ կեղծանունով: Ծննդավայրը՝ Վան, ուրկէ, 16 տարեկանին կը մեկնի Պարսկաստան եւ տասնամեակ մը ամբողջ կը պաշտօնավարէ իբրեւ ուսուցիչ վարժարաններու մէջ: Այնտեղ է որ կը մտնէ Հնչակեան կուսակցութեան շարքերը եւ կ'աշխատակցի Հնչակեան մամուլին: Ինքն ալ հըրատարակած է «Երկիր» թերթը, ինչպէս նաեւ զանազան գիրքեր, — «Կարմիր օրեր», «Հաւէ», «Դատաստան», «Դիւցազնուհին», եւն.: Կը պատկանէր ան դժգոհ հնչակեաններու խմբին, որ չմասնակցեցաւ Քոնսթանցայի ժողովին: Գործունէութեան դաշտը եղաւ Վանը նաեւ «Հիւրրիյէթ»էն ետք, ուր եւ ձերբակալուեցաւ, նետուեցաւ բանտ եւ մնաց հոն մինչեւ Վանի ապստամբութեան պայթումը: Արիւնարբու կուսակալ Ճէվտէթը պայթման օրն իսկ եւ վաղօրէն բանտին մէջ սպաննել տուաւ Ասօն եւ իր չորս ընկերները, իբրեւ «հայրենիքի դաւաճան»: Նահատակուեցաւ 35 տարեկանին:

ՄԱՅՐ ԳԱՄԻԼ ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆ ((Լիւսի).—

Անարատ Յղութեան Քոյրերու Թոքատի Տան մեծաւորուհին, որ իր կրօնակ ուխտը կատարած է 1890ին եւ գանազան վայրեր պաշտօնավարելէ ետք փոխադրուած է իր ծննդավայրը Թոքատ, 1902ին: Այդ թուականէն մինչեւ իր ալ տեղահանութիւնը, պաշտօնավարած է հոն իբրեւ Տան մեծաւորուհի: Եօթը մայրապետներով ճամբայ հանուած եւ միացուած են տարագրուող կիներու կարաւանին: Ճամբու ընթացքին, աւազակին մէկը կը յարձակի երիտասարդ մայրապետի մը վրայ եւ կ'առեւանգէ զայն: Այս տեսնելով, Մայր Գամիլ կը նետուի առեւանգիչին վրայ եւ քարով մը կը ճեղքէ անոր գլուխը: Արդիւնքը կ'ըլլայ այն, որ քաջարի մեծաւորուհին կը հալածուի աւազակէն, ձեռք կուտայ օձիքը եւ կ'անյայտացուի միանգամ ընդ միշտ: Կ'ենթադրուի թէ սպաննուած ըլլալու է Թոքատի մօտերը: Նահատակուեցաւ 59 տարեկանին:

ՆԵՐՍԷՍ ԵՊԻՍԿ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ.—

Բազմարդիւն անցեալով եւ հնչակեան պատկանելիութեամբ եկեղեցական մը, որ ծնած էր Եարփուզ (Զէյթուն): Սիսի մայրավանքին եւ ապա Սամաթիոյ Սահակեան վարժարանին մէջ ուսանելէ ետք, ժամանակ մը ուսուցչութիւն ըրած է Ատանա եւ վարդապետ ձեռնադրուած է 1890ին: Առաջնորդական փոխանորդ է Իսկէնտէրունի մէջ, երբ, իբրեւ Զէյթունի ապստամբութեան կազմակերպիչ կասկածուելով բանտարկուած է Հալէպի մէջ 1896ին եւ ապա աքսորուած է Դամասկոս: Օրմանեան Պատրիարք կը յաջողի փոխադրել զայն Պոլիս, ուր կը մնայ 11 տարի, իբրեւ քարոզիչ Սկիւտարի: Արտեւչական պաշտօնով, 1907ին կը ղրկուի Սիս ու դարձեալ, Կիլիկիոյ ջարդերէն ետք, 1909ին կը ձերբակալուի եւ կը բանտարկուի իբրեւ Հաճընի ինքնապաշտպանութեան ղեկավար: Տարի մը բանտ մնալէ ետք, 1911ին կը ձեռնադրուի եպիսկոպոս եւ 1914ին, իբրեւ առաջնորդ կը ղրկուի Եոզկատ, ուր կը գտնուէր Մեծ Եղեռնի օրերուն: Աշխատակցած է պոլսահայ թերթերուն «Սսական Վարդապետ» գրչանունով: Հեղինակն է երկու գրքերու, — «Կեանքն առանց հաւատքի» եւ «Կաթիլ մը ջուր այրած սրտերու»: Նահատակուեցաւ 47 տարեկանին:

ՍՄԲԱՏ ԵՊԻՍԿ. ՍԱԱՏԷԹԵԱՆ.—

Իր պատրաստութեամբ եւ ազգային-հասարակական կեանքի մէջ իր փորձառութեամբ ու անձնուիրութեամբ մեծարժէք եկեղեցական մը: Ծնած էր Ատափազար եւ ուսումը ստանալով Արմաշի Դպրեվանքին մէջ, վարդապետ ձեռնադրուած էր 1895ին, դասընկեր ունենալով Զաւէն վրդ. Եղիայեանը, որ յետագային բարձրացաւ Պոլսոյ պատրիարքական աթոռը: Իբրեւ քարոզիչ յաջորդաբար պաշտօնավարած է Կէյվէի հայաբնակ գիւղերուն մէջ (1896), Պալաթ եւ Կէտիկ Փաշա (1897) եւ Շապին Գարահիսար (1898 – 1907): Ի վերջոյ առաջնորդ նշանակուի Կարնոյ Թեմին (1907) կը պաշտօնավարէ հոն մինչեւ Մեծ Եղեռնի թուականը: Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է 1910ին: Կարնոյ ընդարձակ թեմին մէջ ամէն ուղղութեամբ գործելու լայն ասպարէզ գտաւ ան մանաւանդ «Հիւրրիյէթի» հռչակումէն ետք (1908) եւ իր արդիւնաշատ գործունէութեամբ սիրուեցաւ բոլորէն: Հարուածը իջաւ իր ալ գլխուն, երբ ծայր տուին ապրիլեան աքսորները, զանգուածային կոտորածներու իբրեւ սկզբնաւորութիւն: Մեծ Եղեռնին զոհ գացած առաջին հոգեւորականներէն մէկը եղաւ ան եւ Կարնոյ հանայից դասին հետ նահատակուեցաւ Երզնկայի մօտերը, 44 տարեկանին. Ներսէս Լամբրոնացիի վերաբերեալ մէկ ուսումնասիրութիւնը արժանացած Իզմիրեան գրական մրցանակին, 1903ին Կը մնայ անտիպ:

(Շար.)

ԿԱՐՕՏ

Տարեկիցները շրջապատեցին նրան: Բոլորի ողջոյններին պատասխանելով գլխի ծանր խոնարհումով, Առաքելը լուռ նստեց պատի տակի իր հին կոճղին, դէմքը յենելով մահակին:

— Պատմէ, Առաքել.

— Ո՞ւր գնացիր, ի՞նչ տեսար:

— Երնէկ քու աչքերուն, Առաքել ...

— Հազար երնէկ քըզի, Առաքել ...

— Առաքել ...

Առաքելը յուզմունքից դոմէշի նման փնչում էր ու չգիտէր որին պատասխանի, ինչ ասի, ինչ չասի:

— Առաքել, մի սպանէ, ըսէ, հասա՞ր Նպատ լեռ ...

Հարցնողը վանքեցի Մուշեղն էր:

— Հասայ, Մուշեղ ...

— Ի՞նչ տեսար ...

Առաքելը երկար դադարից յետոյ հառաչեց ու ասաց.

— Ի՞նչ տեսնենք: Մեր վանք էլման հմալ իր տեղ կայնուկ էր, մեր գետ լէ էլման հմալ կ'երթար ....

Ամբողջ օրը նրանից չհեռացան իրենց հայրենիքները կորցրած մարդիկ, բայց Առաքելը ոչ մի նոր բան չասաց.

— Վանք իր տեղ կայնուկ էր, գետ լէ էլման հմալ կ'երթար ...

Իրիկնադէմին նրա բակը մտաւ գիւղական խորհրդի նոր նախագահ Շիլ Գարէն:

— Ի՞նչ կայ հաւաքուեր էք: Հարսնի՞ք է, փլա՞ւ կը բաժնեն, թէ փահլեւան կը խաղցուն: Ցրուէք ...

Գիւղացիները ցրուեցին: Լռութիւն տիրեց Առաքելի բակում: Ինքն ու Սանամը ներս գնացին:

Մի քանի օր տնից դուրս չէր գալիս Առաքելը: Ոչ մի տեղ չէր գնում, ոչ մէկի հետ չէր խօսում, իր տունն էլ չէին գալիս: Մի շաբաթ յետոյ սկսեցին գալ, գնալ: Նոյնիսկ Շիլ Գարէն էլ եկաւ:

— Դէ, ի՞նչ տեսար, ամի Առաքել, պատմէ լսենք ...

Բայց Առաքելը նրան էլ ոչինչ չպատմեց: Տեսնես ինչո՞ւ է քաղցրացել Շիլ Գարէն: Քու տեղ մի բան կայ: Ի՞նչ է լսել ...

Սկսեց դուրս գալ, նստել տան առջեւի կոճղին, ծխել, ծխել: Հայեացքը երբեմըն դարձեալ ընկնում էր Բարթուղեան լեռներին, երկար նայում էր այն կլորակ գագաթին, որին հասնելով, կանգնեց ու նայեց մէկ հիւսիս, մէկ հարաւ: Մի կողմում Արարատեան դաշտն էր, միւս կողմում՝ Ջիրաւի հովիտը: Նայում էր հիմա այդ լուսեղէն սարերին ու չէր հաւատում, թէ անցել է նրանց վրայով, գնացել է երկիր, տեսել ու եկել է եկել:

Աչքերը փակում ու մրմնջում էր ինքն իրեն.

— Էդ ինչ խորոտ երազ էր, որ ես տեսայ, երնէկ իմ աչքերուն ...

Մի իրիկուն Առաքելենց տուն եկաւ վանքեցի Մուշեղը, Առաքելի հին ու հաւատարիմ, դարաւոր ընկերը: Նա ու Սանամը խնդրեցին, որ հիմի պատմի Առաքելը, թէ ուր գնաց, ինչ տեսաւ, ինչ կար երկիր, ինչ չկար: Հիմա մենակ են, օտար մարդ չկայ, դուռն էլ փակել են:

Ու այս անգամ էլ նոր բան չիմացան նրանք, բացի նրանից, որ Նպատ լերան ստորոտի Յովհաննու մեծ վանքը դարձեալ կանգուն է մնում իր տեղում եւ Մուրատ գետն էլ, մեր Արածանին, դարձեալ առաջւայ պէս հոսում է մարգագետիններ միջով՝ արեւելքից դէպի արեւմուտք:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

(39 եւ վերջ)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

Անին հինէն ի վեր արժանացած է գիտական աշխարհին ուշադրութեան եւ գընահատութեան : Արդարեւ 17րդ դարէն սկսեալ քաղաքը իսկական ուխտավայր մը կը դառնայ օտար եւ հայ ճամբորդներու, գիտնականներու, արուեստագէտներու համար : Անիի մասին կը ստեղծուի հարուստ գրականութիւն մը՝ ուղեգրութիւններ, նկարագրութիւններ, ուսումնասիրութիւններ: Յետագային պատմական դժբախտ հանգամանքներու բերումով Անին անմատչելի դարձաւ հայ ուսումնասիրողներուն համար :

Վերջերս լոյս տեսաւ ճարտարապետ Վարազդատ Յարութիւնեանի, «Անի քաղաքը » աշխատութիւնը, որ նուիրուած է Անիի հազարամեակին :

Հեղինակը լայն չափերով օգտագործած է հնագիտական պեղումներու ընթացքին հաւաքուած հարուստ նիւթերը, չափագրութիւնները, պատմագրական եւ այլ աղբիւրները :

Ներածութեան մէջ սեղմ գիծերով կը խօսի քաղաքին հիմնադրութեան եւ շինարարութեան, ինչպէս նաեւ տեղւոյն վրայ կատարուած պեղումներու մասին : Այնուհետեւ յաջորդական գլուխներով — « Քաղաքի տեղագրութիւնը եւ յատակագծային կազմութիւնը », «Պաշտպանական կառոյցուածքները », « կոմունալ տնտեսութիւնը եւ բարեկարգման մակարդակը», « Եկեղեցական ճարտարապետութեան յուշարձանները», «ճարտարապետական կառոյցուածքներ ու քաղաքացիական շէնքեր »— հեղինակը կը նկարագրէ եւ գիտական ձեւով կը բնութագրէ Անիի պատկերը :

Հեղինակը օգտագործած է Ն. Մառի, Թ. Թորամանեանի եւ ուրիշներու կազմած յատակագիծերը, բազմաթիւ լուսանկարներ, Մ. եւ Ն. Թիեր ամոլին վերջերս նկարած գունաւոր լուսանկարները, նկարիչ Ա. Ֆէթվաճեանի ջրաներկ նկարները եւայլն :

Գիրքը ունի անուններու, նկարներու ցանկ եւ մատենագիտական բաժին :

×

Վերջերս հրապարակ ելաւ աշխարհագրագէտ Կամսար Աւետիսեանի «Արեւելքի մարգարիտը » խորագրով գիրքը, ուր հանրամատչելի ձեւով կը ներկայացուի Հնդկաստանի բնութիւնը, պատմական անցեալը, ժողովուրդը, կենցաղը, հոգեւոր եւ նիւթական մշակոյթը, կարեւոր քաղաքները :

« Հայերը Հնդկաստանում » գլուխին գլուխին մէջ հեղինակը հարուստ տեղեկութիւններ կուտայ հայ – հնդկական յարաբերութիւններու պատմութեան մասին :

Հայերը Հնդկաստան գացած են ընդհանրապէս Իրանէն, մասնաւորապէս Նոր Ջուղայէն : Հայկական առաջին գաղութը հաստատուած է Ագրայի մէջ : Յետագային կարեւոր կեդրոններ կը դառնան Մատրաս եւ Կալկաթա :

Հայերը լայն մասնակցութիւն ունեցած են Հնդկաստանի տնտեսական ու մինչեւ իսկ քաղաքական կեանքին :

Հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ առանձնապէս կարեւոր դեր խաղաց Մատրասի հայ գաղութը : Հոն՝ 1772ին, Յակոբ Շահամիրեանի ջանքերով կը հիմնուի հայկական տպարան: 1794ին լոյս կը տեսնէ «Ազդարար »հայ առաջին պարբերականը :

Յետագային Կալկաթա կը գրաւէ առաջին տեղը :1821ին կը հիմնուի ճեմարան մը, որ գոյութիւն ունի մինչեւ այսօր : Կրթարանը իր գոյութեան 142 տարիներու ընթացքին կրթած եւ դաստիարակած է աշխարհի զանազան կողմերէն եկած հազարաւոր ուսանողներ :

Հնդկահայ վերջին պարբերականը եղաւ « Նոր Ազդարարը», որ քանի մը տարի դժուարութեամբ իր գոյութիւնը պահելէ ետք փակուեցաւ 1957ին :

Ներկայիս միայն Կալկաթայի մէջ.գոյութիւն ունի հայ գաղութ, ուր հաստատուած են շուրջ հազար Հայեր: Հեղինակը կը ներկայացնէ Կալկաթայի հայ գաղութին ներկայ կեանքը:

×

Ատրպետ (Սարգիս Մուպայեաճեան) մէկն է անցեալի այն գրողներէն, որոնք կարեւոր դեր խաղացին 1890ի գրական շարժումին մէջ իբրեւ դարավերջի հայ գրականութեան գաղափարական գեղարուեստական շրջադարձի լծակիցներ : Թափառումներով եւ շրջագայութիւններով լեցուն իր երկար կեանքին ընթացքին շատ գրած է : Բացի երկերու տասը հատորներէն, որ հրատարակուած է Թաւրիզի Մուրատեան տպարանին կողմէ, ձգած է նաեւ առանձին հատորներով լոյս տեսած բազմաթիւ գործեր, պատմական եւ բանասիրական հետազօտութիւններ: Տաս հատորներ կրնան դեռ կազմել մամուլի մէջ էջերուն մէջ երեւցած անոր յօդուածները, ակնակները, պատկերները, տնտեսագիտական ուսումնասիրութիւնները, դրամագիտական նկարագրութիւնները: Գաղափար մը կազմելու համար իր արգասաւոր գրչին մասին, հարկ է թղթատել իր հրատարակած «Ապագայ »թերթին 57 թիւերը, ուր բացի խմբագրականներէն, ամէն մէկ թիւին մէջ ունի պատկեր մը, վէպիկ կամ ակնարկ մը, բանավէճի նիւթեր եւն.:

Իր գործերուն գրական նիւթը առաւելաբար քաղած է գիւղէն, անդրադարձած է գաւառական կեանքին եւ աշխատած է յստակ պատկերացնել իրերու վիճակը : Վիպական – արկածային ոճով գրուած անոր վէպերուն կամ վիպակներուն մէջ երեւան կուգան անձնազոհ եւ խիզախ հերոսներ, որոնք կ'ըմբոստանան Թուրք բռնակալութեան դէմ :

Երեւանի մէջ վերջերս հրապարակ ելաւ Ատրպետի լաւագոյն գործերէն մէկ քանին պարունակող հատոր մը՝ «Երկիր» ընդհանուր խորագրին տակ :

Հատորը կը բացուի «Տէվճիկ» պատմուածքով, որ ժապաւէնի վերածուեցաւ « Հայֆիլմ»ի կողմէ : Կը պարունակէ նաեւ « Դպեալ Սուլթանը», «Թուլումպաճիներ», «Մարդավարի հաց ուտել » , « ոԾմարային», «Երախտիք» եւ ուրիշ գործեր :

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամէն տարի գիտական զանազան ճիւղերուն նուիրուած բազմաթիւ գիրքեր լոյս կը տեսնեն գիտութիւններու Ակադեմիայի նախաձեռնութեամբ :

Ստորեւ՝ի մօտոյ հրատարակուելիքներուն ցանկը.— « Հայ ժողովրդական հէքեաթներ»ու Ե. հատորը, որ կ'ընդգրկէ Շուշիի, Ստեփանակերտի, Մարտունիի, Մարգակերտի եւ Հադրութի շրջջաններուն հէքեաթները : « Հայ ժողովրդի պատմութիւն» չորս հատորեակին առաջին հատորը, « Անադապչինցի մշակոյթը» (Ք. Ա. երրորդ հազարամեակ), « Արաբական աղբիւրները Հայաստանի եւ Հայերու մասին», «Հայկական տարազների պատմութիւնը», «Հայկական ժողովրդական հանելուկներ »:

Գրականագիտական աշխատութիւններէն կը թուենք հետեւեալները. «Հայ նոր գրականութեան պատմութեան » չորրորդ հատորը, «Սովետահայ գրականութեան պատմութեան » երկրորդ հատորը, « Աւ. Իսահակեան», « Զ. Եսայեան», « Հայկական ռոմանտիզմը», « Հայ – վրացական գրական փոխ – յարաբերութիւնները 18րդ դարում» :

Լեզուաբանութեան նուիրուած գիրքերէն յիշատակենք հետեւեալները. « Հայոց լեզուի հոմանիշներու բառարանը » , « Լիակատար քերականութիւն Հայոց լեզուի, համեմատութեամբ 562 լեզուների (Հր. Աճառեան), «Ակնարկներ Հայոց լեզուի նախագրային շրջանի պատմութեան», « Լեռնային Ղարաբաղի բարբառագիտական քարտէզը » :

ԸՆԿ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հայութեան սեւ ճակատագիրը այնպէս տնօրինած էր, որ մեր ժողովուրդը ցիրուցան ըլլայ աշխարհի չորս ծագերուն, եւ հիւրընկալ երկիրներու մէջ ապրելով տարագրի դաժան կեանքը, այնտեղ ալ ըլլայ, նաեւ, իր վերջին կայանը : Առաջնորդ մտաւորական թէ հասարակ ժողովուրդ, հայրենի կարօտը սրտին գերեզման կը մտնեն հիւրընկալ երկիրներու ոչ հարազատ հողին մէջ: Այս ինչ ճակատագիր է, որ հայրենիքի ազատագրութեան համար իրենց կեանքը սպաս դնող, անոր բարգաւաճման եւ վերելքին համար միտք ու սիրտ մաշող զաւակները այս դժբախտ ճակատագիրը պիտի ունենային, արդեօք ե՞րբ պիտի գայ այն բարեբախտ օրը, որ լսենք հայրենի կանչը թէ տուն եկէք զաւակներս և ձեր տաղանդն ու ֆիզիքական ուժը ի սպաս դրէք մայր հայրենիքի վերելքին :

Սրտի կսկիծով բաժնուեցանք, նաեւ, ընկեր Սաքոյէն, որուն մասին յաճախ կը լսէինք քանի մը տասնեակ տարիներուն, Փարիզէն, Հարաւային Ամերիկայէն եւ Մ. Նահանգներու զանազան քաղաքներէն, ուր, ան, իր ամբողջ կարողութիւնը եւ տաղանդը ի սպաս կը դնէր առաջքը առնելու ճերմակ ջարդին, հայ զաւակներուն փոխանցելով Հայու ոգին Ա, Բ, Գ.իմով եւ հայկական գրաւիչ երգերով :

Վերջին երկվեցեակ մը տարիներուն ան հաստատուած էր Փրավիտենս որպէս դպրոցի ուսուցիչ եւ երգչախումբի ղեկավար : Տէր եւ Տիկին Սաքօ եւ Մարօ զոյգը, իրենց լաւագոյնը ըրին օգտակար ըլլալու թէ դպրոցին եւ թէ եկեղեցւոյ, անոնք, իրենց համեստ եւ ընկերական վարմունքով գրաւած էին շատերու համակրութիւնը եւ սէրը, ատոր համար շատերը՝ մանաւանդ իրենց աշակերտներէն ոմանք արցունքոտ աչքերով կը հետեւէին դագաղին :

Իրեն հետ իմ ունեցած ծանօթութեանս տարիներուն, մեր խօսակցութեան նիւթը կ'ըլլային ազգային եւ կուսակցական խնդիրներ թէեւ, բայց աւելի շատ կը խօսէինք հայեցի դաստիարակութեան մասին եւ այդ առթիւ դպրոցներ, ցերեկուայ լրիւ դպրոցներ ունենալու մասին : Մեծ ցաւ էր իրեն համար որ տակաւին հնարաւոր չեղաւ հայկական դպրոցներ ունենալ, յուսամ որ վերջին տարին դպրոցներու հիմնումին բարի լուրը քիչ մը թեթեւցուց իր սրտի ցաւը :

Բնաւորութեամբ խոնարհ եւ ընկերական էր, իրեն համար մեծ ու պզտիկ չկար, բոլորին հետ ալ կը վարուէր համահաւասար, ծանր կ'աշխատէր որպէսզի կարող ըլլայ կէտ մը եւս հայկական ոգի մտցնել աշակերտներու սրտին մէջ, եւ եթէ պզտիկ մը յաջողութիւն գտնէր շատ երջանիկ կը զգար ինքզինքը: Կարող ուսուցիչ էր եւ տաղանդաւոր երաժշտագէտ : Դժբախտ ճակատագիրը այնպէս տնօրինած էր, որ ան ալ ուրիշ շատերու նման իրենց մարմնոյն հանգիստը գտնեն հիւրընկալ հողի մէջ, բայց հայրենի կարօտը իրենց սրտերուն :

Հանգիստ տառապած մարմնոյդ սիրելի Սաքօ :

Մ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Փրաւիտենս)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (217)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Տիար հրամանատար, — ըսաւ Գրիգոր երբ բաժնուեցան խումբէն, — ես առանց ուզելու տող մը կարդացի նամակէն:

Տոպօ ուսերը ցնցեց :

— Ինչո՞ւ կարդացիր. ես չկարդացի, այնու հանդերձ գիտեմ թէ ինչ գրուած է մէջը :

— Իրաւ չէր արժեր վրան խօսիլ, — շարունակեց Գրիգոր, — բայց որովհետեւ այդ տողը իսկապէս թրքական բնագրոյն մը կը կրէ՝ չկրցայ ինքզինքս բռնել ձեզի ըսելու :

Տոպօ ոչ «ըսէ» ըսաւ, եւ ոչ ալ «մի ըսեր» :

Ուստի Գրիգոր շարունակեց :

— Ահա այդ տողը կ'ըսէր. « կամ արդեօք դագաղդ պատրա՞ստ է, Ստեփան Տոպօ»:

Տոպօ «հըմ» մը ըրաւ :

— Շատ լաւ : Եթէ ասով հարցնել կ'ուզեն թէ արդեօք մեռնելու պատրա՞ստ եմ, լաւ. այս մէկ բանին կը պատասխանեմ :

Քառորդ մը վերջ սեւ դագաղ մը երեւցաւ պարիսպին վրայ. երկու անկիւնէն շղթայով կախուած էր երկու երկար նիզակներէն: Ձինուորները նիզակները քարերու մէջ հաստատեցին :

Թրքական թնդանօթները ասոր վրայ դարձեալ սկսան որոտալ :

ԺԵ.

Ս. Միքայէլի տօնին երեկոն արդէն չուրջ քսանըհինգ մեծ ճեղքեր կային պարիսպին վրայ :

Ամենաշատը Արտաքին բերդին վրայ էր. ուրիշ մեծ պատռուածք մը հարաւ արեւելեան աշտարակին վրայ. երրորդն ու չորրորդը հարաւակողմը, ուր դուռը խորտակուած էր : Բարձր դիտարանի աշտարակը այնքան հարուածուած էր ու այնքան խորտակուած, որ գրեթէ անհականալի էր թէ ի՞նչ էր զինքը վեր բռնողը տակաւին, եւ թէ ինչո՞ւ չէր տապալեր :

Բերդինները այլեւս չէին հասնիր լեցընելու ու նորոգելու : Շատ յայտնի կ'երեւէր, որ եթէ ամէն ոք ալ աշխատէր, ծակերուն կէսը առանց գոցուելու պիտի մնար :

— Բայց աշխատինք, տղաք :

Տոպօ կէս գիշերին սպայակոյտը աշտարակին վրայ կանչել տուաւ, ու դէպի արեւելք լուսաւորող գնդակ մը արձակել տուաւ :

— Տեսէք, — ըսաւ, — դէպի այս կողմը եկող հողակոյտը, կարծես խլուրդ մըն է որ գետին երեսին մօտ կը քալէ հողին տակէն, այդ խրամները բոլորն ալ լեցուն են Թուրքերով :

Իրապէս նոյն գիշերը բոլոր Թուրքերը իջած էին լեռներէն պարիսպներուն մօտ: Լուսաւորող գնդակներու ցոլքերը կը մատնէին մօտաւոր վրաններու բազմութիւնը Մօտը, ամէն կողմէ կարելի էր տեսնել ենիչէրիներու դեղին – կարմիր դրօշները, վրաններու մօտերը դրուած էին յարձակման պատրաստ սանդուխները, ու պարկի շուխայով շինուած ենիչէրիներու վրանները, որոնց մէջ տասը, դուցէ քսան հոգի ալ կը քնանային: Պաշարողներու ներքին շրջանակը աւելի մօտեցած էր բերդին :

— Տղաք, — ըսաւ Տոպօ, — վաղը յարձակում պիտի սկսին: Ամէն ոք դիրքը թող պահէ :

Տոպօ պատռուածքներու մէջ հրացաններ ու փոքր թնդանօթներ զետեղել տըւաւ, թնդանօթներն ալ պատռուածքներու դիրքերուն համաձայն ուղղեց: Պատերուն քով շարել տուաւ ամէն տեսակ զէնք, նիզակ, նետ, ռումբ, կացին, բիր ու ինչ տեսակ զէնք որ կը գտնուէր բերդին մէջ :

Տոպօ իր բոլոր սպաներու ձեռքը սեղմեց :

— Տղաք, ամէն ոք իր ընելիքը գիտնայ : Քնացէք որքան որ կարելի է : Յարձակումը պէտք է ետ մղենք :

Դեռ խօսելու վրայ էր՝ մինչ գլուխը դէպի քաղաք դարձուց : Տարօրինակ դղրդիւն մը կը լսուէր վարէն, ու երթալով աւելի զօրացող տրոփիւն մը :

Ամէնքը դէպի հոն սկսան նայիլ :

Առուակի դրան կողմէն Վարչանիի սուլիչին ուժգին ձայնը պատռեց օդը :

— Դուռը բացէք, — գոչեց Տոպօ :

Վարը քաղաքէն աղմուկը կը զօրանար. ձիերու տրոփիւն, զէնքերու շառաչիւն : Իսկ պարիսպներուն վրայ ալ վեր վազողներուն աղաղակը :

— Դուռը բացէք, Ղուկաս կուգայ :

Յովհաննէս Վայոտս դրան պահակներուն ջահերը վառել տուաւ ու դէպի դուրս երկարեց : Հոն կուգար երկար գիծով Ղուկաս Նահիի ձիաւոր գունդը, հրապարակին վրայ գիշերող ենիչէրիներու վրայէն անցնելով դէպի բերդ :

— Վար առ ջահը, — գոչեց Վայոտս, — դրան տակը առ :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

(Շար· Ա· էջէն)

վրայ : Ի՞նչպէս կարելի է չսգալ, չողբալ : Ի՞նչպէս կրնանք չզգալ ցաւը այդ սերունդին, որ գիտնայ սիրել հայ ժողովուրդը եւ հայ հայրենիքը » :

Խօսք տրուեցաւ Մոնաքոյի Արքեպիսկոպոս Գերպ· Ռուփի, որ յիշեց թէ քիչ արժանի է այն պատիւին, որ կ'ըլլայ իրեն : Շեշտեց թէ Ֆրանսա գեղեցիկ եւ նուազ գեղեցիկ բաներ ըրած է : Ինչ որ կատարուած է ամբողջ ժողովուրդի մը դէմ կ'անպատուէ ամբողջ մարդկութիւնը : Բոլորս ալ պատասխանատուութիւնը կը կրենք այս ոճիրին : Բայց Ս· Գիրքը կ'ըսէ թէ արդարութիւնը եւ խաղաղութիւնը զիրար կը համբուրեն եւ արդարութիւնը պէտք է ըլլայ խաղաղութեան վէրքին , բայց սուգն ու ցաւը պէտք է ուխտի մը վերածել, ուխտ մը սրբազան, հաւատք, սրբազան կամք հետապնդելու նպատակները անոնց, որոնց համար ինկան մեր նահատակները : Ապրիլ, տոկալ եւ յարատեւել, այս ձեւով մասամբ լուծած կ'ըլլանք մեր վրէժը : Այսօր գտած ենք 1914ի մեր թիւը, ունինք մեր վերածնող հայրենիքը, կը զարգացնենք մեր մշակոյթը : Ամէն ժողովուրդ ինք կը կերտէ իր ճակատագիրը : Լաւ խորհրդածենք : Անվարան սիրենք հայրենիքը , հայ ժողովուրդը եւ մշակոյթը : Կարելի է Հայ մը սպաննել, կարելի է Հայեր սպաննել, բայց կարելի չէ Հայութիւնը սպաննել : Ջահը պէտք է փոխանցենք նոր մէջ : Մարդկութեան եւ Քրիստոնէութեան համար այս ամօթի օրը պէտք է թողունք Աստուծոյ կամքին : Ան ժամ մը կ'որոշէ եւ այդ ժամը կը հնչէ : Ցաւութիւնը արդէն հոս է , երբ կը տեսնեմ ձեր երիտասարդութիւնը Ս· Մուրատեան վարժարանէն սկսեալ : Սպասենք խաղաղութեամբ : Օր մը քարը պիտի վերցուի գերեզմանէն :

Պատ· Գ· Սիսլեան քանի մը կարճ խօսքերով ոգեկոչեց Ապրիլեան տարեդարձը, յիշեց Տանթէի նկարագրած դժոխքը, որ բան մը չէր հայ ժողովուրդին ապրած դժոխքին քով : Փակման խօսքը արտասանեց հայ կաթողիկէ առաքելական Էկզարք Կարապետ Եպիսկ· Ամատունի (ֆրանսերէն) : Շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք բոլոր այն օտարներուն, որոնք միացած են մեր սուգին, գերապայծառը յիշեց որ եթէ Ժան տ'Արքի նման հերոսուհի մը կրցած է ներշնչարան մը ըլլալ դարեր շարունակ, ապա ի՜նչ ներշնչարան կրնայ ըլլալ ամբողջ ժողովուրդի մը զոհողութիւնը : Յիշեց Պենետիկտոս ԺԵ· Պապին խօսքը, ապա Պահպանիչով փակեց հանդիսութիւնը :

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Կարպիս Աֆրիկեանի, Օր· Ժ· Տիրատուրեան (երգ), Օր· Է· Նիկողոսեան, Պ· Պ· Ա· Գմբէթեան եւ Ժ· Ժ· Ասլանեան (արտասանութիւն), Տիկին Վարժապետեան Ֆիլիփս (դաշնակ) :

×

ՆՈԹՐ – ՏԱՄԻ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

ՊԱՊԸ ՆԱՄԱԿ ՄԸ ՂՐԿԱԾ Է ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

Նոթր – Տամի պատարագին ներկայ հասարակութեան մէջ յիշենք .— Գերպ· Ռուփ, Մոնաքոյի Արքեպիսկոպոս, Ռուանի Արքեպիսկոպոսին ներկայացուցիչները, Պապական Նուիրակ Գերպ· Պերթոլիի ներկայացուցիչը, ինչպէս նաեւ կառավարութեան եւ դիւանագիտական մարմնին : Արարողութեան կը նախագահէր, յանուն Կարդինալ Ֆէլթէնի , Գերպ· Տէքան, որ կարդաց Փարիզի Արքեպիսկոպոսին պատգամը, ուր կը շեշտուէր թէ դէպի ապագայ թռիչքը կը կոթնի անցեալի հանդէպ հաւատարմութեան վրայ : Իր քարոզին մէջ, Հայր Ռիքէ շեշտած է .— «1915ի այս ողբերգութեան, հազարով բազմապատկուած այս Օտատուրին, աշխարհ հակազդեցութիւն չունեցաւ, մխրճուած Ա· աշխարհամարտի մէջ » :

× Լը Մոնտ արձագանգ կը հանդիսանայ քանի մը տողով, Կիրակի օրուան հանդիսութեանց եւ կը հաղորդէ որ Պէյրութի մարզադաշտին մէջ յիսուն հազար Հայեր հաւաքուած էին Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչման հանդիսութեան :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Այրի Տիկին Բերուզ Զաքարեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Զաքարեան եւ զաւակը՝ Գրիգոր, Պ· Անդրանիկ Զաքարեան (Պուլկարիա), Տէր եւ Տիկին Հաճի Զաքարեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէսեան, Այրի Տիկին Փանոսեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Թորիկեան եւ զաւակները , Տէր եւ Տիկին Նիկողոսեան եւ զաւակները ե ւընտանեկան պարագաները զաւակները եւ ընտանեկան պարագաները հօր, մեծ հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՕՆՆԻԿ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 26ին, Կոնէս :

Յուղարկաւորութիւնը այս Հինգշաբթի (Ապրիլ 29) ժամը 10·30ին Առնուվիլի Վարդաշ Ս– Խաչ եկեղեցին (Րիւ Սէն – Ժիւսթ), ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Առնուվիլի գերեզմանատունը :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի , ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍ .— Հ· Յ· Դ· Շրջ· կոմիտէն եւ բոլոր ընկերները , Նոր Սերունդը, Կապ· Խաչը իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իրենց ընկերներէն ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆի մահուան առթիւ (60 տարեկան), ընկերոջ ընտանեկան պարագաներուն եւ բոլոր բարեկամներուն :

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ
Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ· ՍԻՍԼԵԱՆ
8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐԱՒ. ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹԵՄԻՆ

Յառաջիկայ Յունիս 20ին, կիրակի, տեղի կ'ունենայ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Երեսփոխանական ընտրութիւնը պաշտօնապէս՝ համագաղութային քուէարկութեամբ :

Երկար ամիսներու տքնաջան աշխատանքի շնորհիւ՝ բոլորին ցանկութեամբ եւ համաձայնութեամբ՝ գաղութիս բոլոր խաւերը ներկայացնող 31 ընտրեալներու ցանկ մը կազմուած է, զոր յարմար ատենին կը հրատարակենք եւ որ Թեմիս Հայութեան քուէարկութեան կ'ենթարկուի պաշտօնապէս :

Կրնան քուէարկել միայն անոնք, որոնք, համաձայն Թեմիս ներքին կանոնագրութեան՝

— 21 տարիքը կը լրացնեն :

— Տարեկան ազգային տուրքը (նուազագոյն հինգ ֆրանք) վճարած են :

— Քրէական որեւէ յանցանքով դատապարտուած չեն :

Բոլոր շրջաններու Թաղական Խորհուրդներուն կնքուած մասնաւոր տետրակներ տրամադրուած են, որոնց մէջ խնամքով եւ ճշգրիտ հասցէներով կ'արձանագրուին բոլոր այն ազգայինները Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ պատկանող , որոնք վերի պայմանները կը լրացնեն եւ կը ստանան իրենց արձանագրութեան թիւին համապատասխանող թուագրուած քարթ մը որով կը ներկայանան քուէարկութեան՝ որոշուած թուականին :

Արձանագրութիւնները կը սկսին Ապրիլ 10ին եւ վերջ կը գտնեն Յունիսի մինչեւ 10 : Քուէարկութիւնը տեղի կ'ունենայ արձանագրութեանց ստուգումէն ետքը :

Սրտագին կոչ կ'ընենք Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, որոնք պահանջուած կանոնական պայմանները կը լրացնեն , ազգային խոր գիտակցութեամբ եւ ստեղծուած համերաշխութիւնը աւելի զօրացնելու մտահոգութեամբ , փութալ արձանագրուելու անպայման, այս Թեմը չուտով Ազգային Երեսփոխանական ժողովով մը օժտելու համար :

Ընտրական յանձնախումբ .— Յակոբ Պապիկեան, Վարդան Պանտիկեան, Սարգիս Թէքեան, Յարութիւն Ստեփանեան , Վահագն Սահաթճեան, Կարապետ Ճանիկեան, Ժիրայր Տ· Վարդանեան :

21 Մարտ, 1965

Օր· ԱՏՐԻՆԷ ՓԻՐԱՆԵԱՆ
ԱՐՏԱՇԷՍ ՊԱՊԻԿԵԱՆ
Նշանուած
Մարսէյլ 18 Ապրիլ, 1965 Վալանս

Ս· ԹԷՔԼԻՐԵԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ
Տէր եւ Տիկ· Ապումարաքեան 50 ֆր :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ողբ· Տիգրանուհի Կարապետեանի մահուան առիթով Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին կը նուիրեն .— Տէր եւ Տիկին Մ· Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Տոքթ· Ա· Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Սանոյեան, Պ· Պ· Ժաք Նազարեան, Մ· Գասպարեան 100ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գ· Մարանկոզեան հարիւր, Տէր եւ Տիկին Քամէր Գափամաճեան 50, Տիկին Լ· Նշանեան 30, Տիկին Լ· Սալմաստլեան 30 , Տիկին Աննա Փաստրմաճեան 20, Տիկին Աննիկ Պագրըճեան տասը ֆրանք :

Մանուկ Կարապետեան ընտանիք (Ժընեւ) 225 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Կարապետեան (Լիոն) հարիւր, Տէր եւ Տիկին Հայկ Տէր–Ղուկասեան հարիւր , Տէր եւ Տիկին Վ· Տէր–Ղուկասեան 50 , Տէր եւ Տիկին Տէր – Ակոբեան 30, Տիկին Ս· Նշանեան 35, Տիկին Մ· Տամլամեան 40, Տիկին Հ· Գէորգեան քսան, Տիկին Կօթիէ 46 , Տիկին Մարիամ Լուսինեան , (Մոնթէլիմար) հարիւր ֆր· իր ամուսնոյն Տէլէմաք Լուսինեանի մահուան Բ· տարելիցին առթիւ :

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն , ազդ, բաժնեգին) : Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար « Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆԴԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ , ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին
Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ· ՅԱՐԹ· ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հ· Բ· Ը· Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբը, կազմակերպած է հայ արուեստագէտներու, նկարիչ եւ փորագրիչներու գործերուն համար ցուցահանդէս մը, Հայկ· Թանգարանին մէջ, 59 Աւընիւ Ֆօշ, Փարիզ (16), Մայիս 8էն մինչեւ 16ը :

Այս ցուցահանդէսին բացումը պիտի կատարուի Մայիս ութին Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 16ին, նախագահութեամբ Հայկ· Թանգարանի եւ Հ· Բ· Ը· Միութեան Եւրոպայի կեդր· Յանձնաժողովի նախագահ՝ ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

Հայ հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ· Մ· Ը· Մ· – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ :

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ .— Հ· Յ· Դ· «Զաւարեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 16ին : Կը հրաւիրուին նաեւ Նոր Սերունդի «Խանասոր» խումբի ներկայացուցիչները : Կարեւոր օրակարգ : Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Քորսաժի համար գործաւորուհիներ :

Դիմել՝
Ets. JASMINE
19, Rue du Fbg. St-Denis
Métro : Strasbourg-St-Denis
Tél. : TAI. 58-33

ԶԵԿՈՅՑ

Մարկոսեան Հիմնադրամի ուսանողական յատկացումներու մասին

Ինչպէս յայտնի է , 1922ին կազմուած է Ռափայէլ Մարկոսեան Ընկերակցութիւնը, նպատակ ունենալով գործադրել հանգուցեալ բարերարին կտակը, ի նպաստ Հայաստանի եւ Արեւմտեան Եւրոպայի ու մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ արհեստագիտական վարժարաններ յաճախող հայ ուսանողներու օժանդակութեան :

Յիշեալ Ընկերակցութիւնը 1945 թուականին միացաւ Հ· Բ· Ը· Միութեան, որ պարտի շարունակել գործադրել , հանգուցեալ բարերարին կամքը, հոգատարութեամբ Եւրոպայի Կեդր· Յանձնաժողովին կողքին կազմուած մասնաւոր յանձնախումբի մը , բաղկացած Ռ· Մարկոսեան Հիմնարկութեան համարատու եւ Կտակակատարի բոլոր իրաւունքները ունեցող անձնաւորութիւններէ :

Համաձայն Ռ· Մարկոսեան Հիմնադրամի կանոնագրութեան, անկէ օժանդակութիւն ստանալու համար դիմող թեկնածուները պէտք է առնուազն ըլլան 15 տարեկան եւ լրացուցած նախակրթարանի մը ընթացքը, պէտք է գիտնան բացի ֆրանսերէնէ նաեւ հայերէն եւ իրենց դիմումը կատարեն մինչեւ Յուլիս ամսոյ վերջը : Դիմում ընողներու կը ղրկուի հարցարան մը որ լեցուելով կը վերադարձուի յիշեալ յանձնախումբին :

Ռ· Մարկոսեան Հիմնարկութեան օժանդակութիւնը կ'որոշուի եւ կը տրուի մէկ տարուան համար : Առաջին տարիէն ետք, եթէ ուսանողը կը շարունակէ իր վարժարանը, երկրորդ եւ երրորդ տարիներու համար եւս կը շարունակուի օժանդակութիւնը, եթէ ենթական ներկայացնէ նոր խնդրագիր մը, կցելով իր տարեվերջին քննութեանց արդիւնքը :

Բարերարին կամքն է որ Մարկոսեան սաները պատուոյ խօսքով յանձնառու ըլլան մաս առ մաս վերադարձնել իրենց ստացած օժանդակութիւնը, երբ սկսին չահիլ իրենց ապրուստը, եւ անդամագրուիլ Հ· Բ· Ը· Միութեան :

Ամէն տարի կը հրատարակուի Մարկոսեան սաներու ցանկը, իրենց մասնագիտութեամբ :

Յառաջիկայ 1965 – 1966 ուսումնական տարւոյ համար դիմումները պէտք է կատարուին այժմէն մեր գրասենեակը— 11, Սքուար Ալպօնի, Փարիզ (16) :

ԴԻՒԱՆ
Հ· Բ· Ը· ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ԿԵԴՐ· ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՎ ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ

2 Օր Մոսկուա 15 օր Երեւան

Մեկնում 26 Օգոստոս, վերադարձ 12 Սեպտեմբեր
Հայաստան այցելելու լաւագոյն թուականը :

Կազմակերպիչ՝ ՎԵՐ· Յ· ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

Այժմէն արձանագրուեցէք այս հաճելի եւ մատչելի ճամբորդութեան համար :
Գին 2080 ֆրանք մէկ անձի համար

Դիմել կազմակերպիչի հասցէին
PASTEUR ARTHUR HELVADJIAN
6, Place de la Rotonde — ST - JÉROME — MARSEILLE - 13e
Tél. : 62-85-10 C. C. P. 914-04 Marseille

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
29
ԱՊՐԻԼ
JEUDI
29 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10295

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.295

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԸ ԿՈԼԻ ՃԱՌԸ

ԿԸ ՇԵՇՏԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահ տը Կոլի ճառը կը նկատուէր ընտրապայքարի առաջին պաշտօնական ելոյթը, հակառակ անոր որ նախագահ տը Կոլ ուղղակի ակնարկութիւն չըրաւ այդ մասին :

« Ընդունինք որ հսկայ ըլլալով ժամանակին, իբրեւ բնակչութիւն, հարստութիւն եւ զօրութիւն, հեռուէն կուգանք կրկին միջազգային դեր մը խաղալու համար: Վասնզի, հարիւր տարի առաջ, մեր ազգագրական եւ տնտեսական ծաւալումը եւ նոյն ատեն մեր ուժը կը սկսէին նուազիլ: Յետոյ իրարու յաջորդեցին երկու պատերազմները որոնք մեզ անանկացուցին եւ կոտրեցին, մինչ երկու մեծ պետութիւններ, Միացեալ Նահանգները եւ Ռուսաստան, իրենց կարգին զարգացած կը հանէին: Այս կացութիւնը, ներկայիս նուազած, որ հրաժարումի այն փորձութիւնն է տկարացած ժողովուրդի մը համար ինչ որ ինքզինքը ձգելն է նուաստացած մարդու մը համար, կրնար մեզ տանիլ անվերադարձ անկումի մը : Մանաւանդ որ, ժամանակին վարժութիւնն առած ըլլալով միշտ առաջին կարգին վրայ ըլլալու, մեր համեմատական նուազումը, կրնար ներկայիս մենք մեզի հանդէպ վստահութիւնը կասեցնել : Կրնայինք յուսալքուիլ բաղդատելով մեր վիճակը թիւնը այն երկու հսկայ երկիրներուն գործատուներու եւ հանքերու ընդհանուր արտադրութեան կամ իրենց արձակած հրթիռներու թիւին հետ »:

Ապա, տը Կոլ կը խօսի դաշնակիցներու մասին եւ կը շեշտէ թէ պէտք չէ որ Ֆրանսա, արեւելքի բռնատիրութեան մը վտանգին դէմ, կորսուէր Ատլանտեան դրութեան մը մէջ, որու ծոցին մէջ Ֆրանսայի պաշտպանութիւնը, տնտեսութիւնը, պարտադրութիւնները անհրաժեշտօրէն կախում պիտի ունենային ամերիկեան զէնքերէն, նիւթական տիրապետութենէն եւ քաղաքականութենէն :»

« Ճիշդ է որ անկախութիւնը պայմաններ կը պարտադրէ, որոնք դիւրին չեն : Բայց կը տեսնուի թէ ի վիճակի ենք զանոնք լրացնելու : Քաղաքական մարզին մէջ, պէտք է որ, առանց ուրանալու ամերիկեան մեր բարեկամութիւնը, գործենք իբրեւ Եւրոպացիները զորս ենք, եւ որ իբր այդ, փորձենք Եւրոպայի մէկ ծայրէն միւսը հաստատել հաւասարակշռութիւն մը, հիմնուած բոլոր ժողովուրդներու համակեցութեան եւ գործակցութեան վրայ : Այդ է զոր կ՚ընենք հաշտուելով Գերմանիոյ հետ, առաջարկելով Հռենոսի եւ Ալպեաններու երկու կողմերու մեր դրացիներուն, վեցերու խմբական համախոհութիւն մը, վերսկսելով նոյն ժամանակ գործօն համագործակցութեան յարաբերութիւնները որոնք մեզի Արեւելքի երկիրներուն կը կապէին ժամանակին »:

Միշտ շեշտը դնելով Ֆրանսայի անկախութեան անհրաժեշտութեան վրայ, տը Կոլ կ՚ըսէ.— « Տնտեսական, գիտական, թեքնիք մարզին մէջ, պահպանելու համար մեր անկախութիւնը, պարտաւորուած ըլլալով դէմ դնելու կարգ մը երկիրներու հսկայ հարստութեան առանց հրաժարելու անոնց հետ ամէն կարգի փոխանակութենէ, պէտք է այնպէս ընենք որ մեր գործունէութիւնը, կենսական գիծերու մէջ, Ֆրանսական վարչութեան եւ ղեկավարութեան տակ մնայ : Այնինչ որքան ալ մեծ ըլլայ մեզի հրամցուած դուրսէն բաժակը, կը նախընտրենք մեր բաժակին մէջ խմել, ուրիշներու հետ բաժակ բարձրացնելով » :

Իր եզրակացութեան մէջ, նախագահ տը Կոլ շեշտեց թէ «Ազատ ձեռքերով ազգին վերեւումը, անշուշտ կը բարեփոխէ միջազգային խաղը որ Եալթայէն ի վեր, սահմանափակուած էր այլեւս երկու պետութեանց : Բայց որովհետեւ աշխարհի այս բաժանումին մէջ, երկու հսկաներու մէջ, ժողովուրդներու ազատութիւնը, հաւասարութիւնը եւ եղբայրութիւնը բաւարարութիւն չեն ստանար, ուրիշ կարգ մը, ուրիշ հաւասարակշռութիւն մը անհրաժեշտ են խաղաղութեան : Ո՞վ կրնայ աւելի քան մենք զօրավիգ մնալ անոնց, պայմանաւ որ մենք մենք ըլլանք : Ֆրանսուհիներ, Ֆրանսացիներ, կը տեսնէք՝ մեզի համար, բոլորին համար, աւելի քան երբեք պէտք է որ Ֆրանսան Ֆրանսա ըլլայ : Կեցցէ՛ Հանրապետութիւնը, կեցցէ՛ Ֆրանսա»:

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՀԱՅՈՑ ՄԻԹԻՆԿԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՄԱՐ ԳԷՇ ՓՐՈՓԱԿԱՆՏ ԵՂԱՒ ԿԸ ԳՐԷ «ՀԻՒՐԻՅԷԹ»

Նիւ Եորքէն Ֆարուք Ֆէնէք կը գրէ « Հիւրրիյէթի» .— Նիւ Եորքի մէջ, Յոյներու գրգռութիւններուն ենթարկուած Հայեր երէկ ցոյցեր ըրին Թուրքիոյ դէմ : Երկու հազարի մօտ Հայեր, Հայոց ջարդերուն յիսնամեակին առթիւ անցան Նիւ Եորքի փողոցներէն, Թուրքիոյ դէմ վերտառութիւններ եւ ցուցատախտակներ բռնած :

Այս գնացքին մասնակցեցան երախաներէն սկսեալ մինչեւ ութսուննոց ծերունիները : Ցոյցը ձայնասփիւռներով եւ հեռատեսիլով սփռուեցաւ եւ շատ գէշ փրոփականտ մը եղաւ Թուրքիոյ դէմ :

× Թուրք թերթերը այս առթիւ կը հրատարակեն բազմաթիւ լուսանկարներ, որոնք ցոյց կուտան Պէյրութի, Ամերիկայի, Լոնտոնի մէջ գումարուած միթինկները : «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ կ՚երեւի լուսանկար մը՝ ուր կ՚երեւին Սիմոն Վրացեան, Կաթողիկէ Հայերու պատրիարք Պաթանեան եւ «Օրթոտոքս Հայերու կրօնապետ» Բարոյեան : «Հիւրրիյէթ» կը հրատարակէ բազմաթիւ լուսանկարներ Նիւ Եորքի եւ Լոնտոնի հակաթուրք ցոյցերէն : Նկարներէն մին կը ներկայացնէ Նիւ Եորքի ամէնէն բանուկ պողոտային՝ Ֆիֆթ Էվընուի *վրայ կազմակերպուած գնացքը, ուր կ՚երեւին հայ երիտասարդներ՝ իրենց թեւերուն վրայ սեւ ժապաւէններով եւ խորհրդանշական դագաղ մը կը տանին, ծաղիկներով զարդարուած : Ուրիշ նկար մը ցոյց կուտայ տարբեր գնացք մը՝ որուն վրայ անգլերէն գրուած է .— Նացիներու եւ Թուրքերու կատարած ջարդերը ժամանցումի ենթակայ չեն : Ուրիշ նկարի մը մէջ կ՚երեւին երիտասարդ եւ տարեց Հայեր, որոնք կ՚անցնին Նիւ Եորքի մէկ պողոտայէն, « Ջարդ » « Ժէնօսիտ» վերտառութիւններով : Լոնտոնի մէջ ալ եկեղեցական արարողութիւններէն ետք, 300 Հայեր փողոցներէն անցած են եւ բռնած են վերտառութիւն մը, որ կ՚ըսէ .— « Թուրքերը մէկուկէս միլիոն հայ ջարդեցին» :*

ԱՌԱՆՑ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՈՐԱԳՐԻ

Ապրիլ 24ին, առաւօտուն, ժամը 10ին Պ. Պերճ Թուրանի գլխաւորութեամբ 25-30 հոգիէ կազմուած մարմին մը հաւաքուեցաւ Թաքսիմի հրապարակը եւ ծաղկեպսակ մը զետեղեց Աթաթիւրքի Յուշարձանին վրայ :

Ծաղկեպսակը բռնած էին Թօկօ Աճէմեան եւ Սարգիս Թերզեան : Ծաղկեպսակին վրայ հետեւեալը գրուած էր .

Ազիզ Աթաթիւրք ,

Հուզուրունտա, Թիւրք միլլեթինէ միննէթ վէ շիւքրան վէ քարտէշլիք հիսլէրիմիզի արզ էտէրիզ .

ԹԻՒՐՔ ԷՐՄԷՆԻԼԷՐ

Ծաղկեպսակը զետեղելէ ետք՝ Պերճ Թուրան հետեւեալ խօսքերով երեք վայրկեանի լռութեան հրաւիրեց ներկաները .

— Մեր անմահ եւ մեծ առաջնորդին՝ Աթայի բարոյական ներկայութեան առջեւ, հայրենակիցները երեք վայրկեան յարգանքի լռութեան կը հրաւիրեմ, ի յիշատակ Թուրք մեծ ազգին եւ սիրելի Թուրք հայրենիքին համար զոհուած հոգիներուն :

Ներկաները երեք վայրկեան լռութիւն պահելէ ետք վերջ գտաւ հանդիսութիւնը եւ Պերճ Թուրան լրագրողներուն տուաւ հետեւեալ գրութիւնը, զոր պատրաստած էր գրելու համար պատուոյ տոմարին մէջ :

Էօլմէզ Աթամ ,

Էօնտէրլիղինտէ քուրուլան վէ իլէլէպէտ փայիտար օլաճաք ազիզ Թիւրքիյէ Ճումհուրիյէթինտէ միւսլիւման Թիւրք քարտէշլէրիմիզլէ քատէր պիրլիղի վէ պէրապէրլիղի իչինտէյիզ, իզինտէյիզ, սանա միննէթ, շիւքրան պօրճումուզու հուզուրունտա սայկը իլէ էյիլէրէք սունարըզ :

ԹԻՒՐՔ ԷՐՄԷՆԻԼԷՐ

ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ դերասան Աշոտ Մատթեան մեռած է Պոլսոյ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին մէջ : Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է համազգային շուքով 19 Ապրիլին :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ հիմնարկութիւնները, Պոլսոյ մէջ (Պատրիարքարան, Ս. Փրկիչ հիւանդանոց, Էսաեան եւ այլ վարժարաններ), չարժանկարի ժապաւէնի վրայ պիտի առնուին Թուրքիոյ գրօսաշրջիկներու նախարարութեան կողմէ, օգտագործելու համար պատկերասփիւռի վրայ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ , 10.000 Թունուզցիներ ցոյց մը կատարեցին Իրաքի եւ Արաբ Մ. Հանրապետութեան դեսպանատանց առջեւ : «Կեցցէ՛ Պուրկիպա, Նասր՝ դաւաճան» կը պոռար ամբոխը : Գահիրէ անմիջապէս ետ կանչեց Թունուզի իր դեսպանը :

ԿՐՈՄԻՔՕ տեսակցեց երէկ տը Կոլի հետ յաջորդ օրը ընդունուեցաւ նախարարապետ Փոմփիտուի կողմէ :

ԿՈՒՏՈՒԻԱԹԸՐ, Միացեալ Նահանգներու նախագահութեան պարտուած թեկնածուն յայտարարեց Փարիզի մէջ .— « Աղօթեցի որ ժողովրդական Չինաստանը առիթներ տայ Միացեալ Նահանգներուն որպէսզի ռմբակոծեն անոր հիւլէական հաստատութիւնները » :

ՖՐԱՆՍԱ եւ Արտաքին Մոնղոլիա դիւանագիտական յարաբերութիւններ ըստեղծեցին :

ՓԱՐԻԶԻ Թուրք դեսպանը յայտարարեց առջի օր թէ Պոլսոյ Տիեզերական պատրիարքարանը միայն կարգ մը պայմաններով կրնայ պահպանուիլ : Իր գործունէութիւնը պէտք չէ անցնի կրօնական սահմանները : Յաջորդ օրը, Փարիզի մէջ մամուլի ասուլիս մը կուտար Յունաց դեսպանը, (հրաւիրուած էր «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը) որուն մանրամասնութիւնները կուտանք յաջորդով :

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ բնակչութեան ներկայ թիւը 750 միլիոնի հասած է :

ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՃՇԴՈՒՄ

ԽՄԲ.— Երէկուան «Յառաջ»ի մէջ, Յիսնամեակի Փարիզի Սգահանդէսի բըղթակցութեան վերջին մասին պարբերութիւնները (էջ 4) իրար խառնուած ըլլալով, իրար խառնուած են նաեւ Պ. Սեդրակ Քարեանի եւ Գերպ. Ռուփի ճառերը: Ստորեւ կրկին կը հրատարակենք այդ մասը, ներողամտութիւնը խնդրելով բանախօսներուն եւ ընթերցողներուն .—

Պ. Ս. Քարեան շեշտեց թէ ինչ որ կատարուեցաւ Ա. աշխարհամարտի ընթացքին՝ աննախընթաց էր : Թշնամին տարագրեց, ջարդեց, անապատի աւազներուն վրայ աքսորեց եւ ստեղծեց այնպիսի վիճակ մը որ ողջերը սկսած էին նախանձիլ մեռածներուն : Ամէն տարի Ապրիլին, պէտք է խորհրդածել այս դէպքերուն վրայ : Ի՞նչպէս կարելի է չզգալ, չողբալ : Ի՞նչպէս կրնանք չզգալ ցաւը այդ վէրքին, բայց սուգն ու ցաւը պէտք է ուխտի մը վերածել, ուխտ մը սրբազան, հաւատք, սրբազան կամք հետապնդելու նպատակները անոնց, որոնց համար ինկան մեր նահատակները : Ապրիլ, տոկալ եւ յարատեւել, այս ձեւով մասամբ լուծած կ՚ըլլանք մեր վրէժը : Այսօր գտած ենք 1914ի մեր թիւը, ունինք մեր վերածնող հայրենիքը, կը զարգացնենք մեր մշակոյթը : Ամէն ժողովուրդ ինք կը կերտէ իր ճակատագիրը : Լաւ խորհըրդածենք : Անվարան սիրենք հայրենիքը , հայ ժողովուրդը եւ մշակոյթը : Կարելի է Հայ մը սպաննել, կարելի է Հայեր ըսպաննել, բայց կարելի չէ Հայութիւնը սպաննել : Ջահը պէտք է փոխանցենք նոր սերունդին, որ գիտնայ սիրել հայ ժողովուրդը եւ հայ հայրենիքը » :

Խօսք տրուեցաւ Մոնաքոյի Արքեպիսկոպոս Գերպ. Ռուփի, որ յիշեց թէ քիչ արժանի է այն պատիւին, որ կ՚ըլլայ իրեն : Շեշտեց թէ Ֆրանսա գեղեցիկ եւ նուազ գեղեցիկ բաներ ըրած է : Ինչ որ կատարուած է ամբողջ ժողովուրդի մը դէմ կ՚անպատուէ ամբողջ մարդկութիւնը : Բոլորս ալ պատասխանատուութիւնը կը կրենք այս ոճիրին : Բայց Ս. Գիրքը կ՚ըսէ թէ արդարութիւնը եւ խաղաղութիւնը գիրար կը համբուրեն եւ արդարութիւնը պէտք է ըլլայ խաղաղութեան մէջ : Մարդկութեան եւ Քրիստոնէութեան համար այս ամօթի օրը պէտք է թողունք Աստուծոյ կամքին : Ան ժամ մը կ՚որոշէ եւ այդ ժամը կը հնչէ : Յարութիւնը արդէն հոս է, երբ կը տեսնեմ ձեր երիտասարդութիւնը Ս. Մուրատեան վարժարանէն սկսեալ : Սպասենք խաղաղութեամբ : Օր մը քարը պիտի վերցուի գերեզմանէն :

ՄԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ

Խմբագրատուն այցելեցին Պ. Թադէոսեան Ալեքսանտր, Օր. Գարիպեան Շաքէ եւ Պ. Գարիպեան Օննիկ :

Այս երեք երիտասարդները Ժընեւէն եկած էին յանուն Հայ Համալսարանական Ուսանողաց Միութեան ներկայ գտնուելու համար Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի հանդիսութեանց :

Երեք երիտասարդները մաս կը կազմեն նոյն Միութեան վարչութեան՝ առաջինը՝ նախագահ, երկրորդը՝ քարտուղար :

× Մարսիլիոյ մեր երիտասարդ ընկերներէն Անտրէ Պալտասարեան, որ մեզի տուաւ տարկայական ու ճշգրիտ տեղեկութիւններ Մարսիլիոյ ազգային կեանքին մասին :

ՏԻԳՐԱՆ ՉԷՕԿԻՒՐԵԱՆ

«Վանք»ին հեղինակը կրնար ապրիլ մինչեւ այսօր եւ նոյնիսկ յուշեր գրել իր սաղ գրչակիցներէն Զօհրապի, Սիամանթոյի, Երուխանի եւ Արտաշէս Յարութիւնեանի մասին, եթէ թրքական արիւնոտ եաթաղանը չկտրէր նաեւ անոր կեանքին թելը՝ 31 տարին դեռ չբոլորած:

Խօսքը կը վերաբերի Տիգրան Չէօկիւրեանին, որուն անունը ծանօթ է միայն գրական նեղ շրջանակներուն: Իր կեանքին զարնան մէջ սպաննուած այս խոստումնալից հեղինակը, ժամանակակիցներու վկայութեամբ, օժտուած էր ճըշմարիտ արուեստագէտի ձիրքով եւ լի էր ստեղծագործական մեծ յղացումներով: Հակառակ իր կարճատեւ կեանքին, թարմ խօսք ըսաւ թէ գեղարուեստական արձակին, եւ թէ հրապարակախօսութեան մէջ: Իբրեւ ստեղծագործ դէմք Չէօկիւրեան վերին աստիճան զգայուն ու գործօն վերաբերում ունէր դէպի կեանքն ու գրականութիւնը, ուստի մշտապէս կը շօշափէր այդ երկու հարցերուն հետ կապ ունեցող խնդիրներ:

Տիգրան Չէօկիւրեան ծնած է 1884ին, Տրապիզոնի նահանգին Կիւմիւշխանէ քաղաքը, ուր անցուցած է իր մանկութիւնը. «Թշուառ մանկութիւն մը ունեցած եմ, որուն երախտապարտ եմ»:

Եւ իրօք, զրկանքը կոփած է Չէօկիւրեանի կամքը: Սորված է ըլլալ ուղղատես, ուղղադատ եւ ուղղամիտ, համարձակ ձեւով նայիլ ճշմարտութեան երեսին:

Փոքր տարիքէն զրկուելով ծնողքներէն՝ ճաշակած է որբութեան դառնութիւնը: Յետագային Պոլիս տեղափոխուելէ զգացած է խնամքէ եւ հոգատարութենէ զըրկուած մանուկի մը մռայլ ճակատագիրը, որ իր կնիքն է դրած անոր հոգիին վրայ: Անցնելով որբանոցէ որբանոց՝ տեսած է կեանքին յատակը, կուտակած է հարուստ տպաւորութիւններ, որոնք յետագային արգասաւորած են անոր ստեղծագործական միտքը: Այդ իմաստով անհետեւանք չանցաւ մանաւանդ Ղալաթիոյ Կարմիր վանքի որբանոցին մէջ անցուցած ժամանակը, որուն կեանքը տարիներ ետք նկարագրած է «Վանքը» վէպին մէջ:

Պէրպէրեան վարժարանը կոփած է իր միտքը: Հոն է, որ առանձին սէր եւ հակում ցոյց տուած է աշխարհագրութեան, պատմութեան եւ գրականութեան հանդէպ:

Աշակերտական նստարանէն սկսած է իր գրական նախափորձերը, որ ամփոփած է ձեռագիր տետրակի մը մէջ՝ «Յոռետեսի երգեր» խորագրով: Որքան ալ թոյլ եւ անկատար ըլլան այդ երգերը, այսուհանդերձ անոնց մէջ դժուար չէ տեսնել ըստեղծագործ պատանիի մը շնորհքը, որ շատ չանցած փայլեցաւ գեղարուեստական արձակին եւ հրապարակագրութեան մէջ:

Վարժարանը աւարտելէ ետք, իբրեւ ուսուցիչ կը պաշտօնավարէ նախ Սկիւտարի Նոր Թաղի ճեմարանին, իսկ յետոյ՝ նոյն Պէրպէրեան վարժարանին մէջ:

Այդ շրջանին Պոլսոյ հայ մամուլին եւ յատկապէս «Բիւզանդիոն» թերթին մէջ կը հրատարակէ կարգ մը պատմուածքներ եւ նորավէպեր, որոնք ետքէն ամփոփուեցան «Հայրենի ձայներ» (1910) գրքոյկին մէջ:

1911ին Մ. Շամտանճեանի հետ Չէօկիւրեան կը հրատարակէ «Ոստան» եռամսեայ պարբերականը, որու էջերուն մէջ լոյս տեսան անոր արձակ երկերը եւ գրական – քննադատական ակնարկներուն մէկ մասը: Այս պարբերականին մէջ էր որ առաջին անգամ տպագրուեցան նաեւ «Հերոսը» վիպակը, ինչպէս նաեւ Մոփասանէն եւ Լ. Անտրէեւէն թարգմանութիւններ: «Մեհեկան» ծածկանունով Չէօկիւրեան լոյս ընծայեց բազմաթիւ գրախօսականներ եւ յօդուածներ, որոնք հետաքրքրական են իրենց շօշափած հարցերուն բազմազանութեամբ եւ նուրբ դիտողութիւններով:

Չէօկիւրեանի գրախօսականներէն յատկապէս յիշատակութեան արժանի են Մ. Մեծարենցի առաջին գիրքին՝ «Ծիածանի» մասին գրածը (1907), Շիրվանզադէի գործունէութեան 30ամեակին արձագանգող «Շիրվանզադէի գրական գործը» ծաւալուն յօդուածը (1911), ինչպէս նաեւ Վարուժանի «Հեթանոս երգերուն» առթիւ կարդացած բանախօսութիւնը (1913): Ասոնց մէջ ցայտուն գիծերով երեւան կուգան անոր գրական ըմբռնումները, նուրբ ճաշակը եւ խորաթափանց միտքը: Չէօկիւրեան, սկիզբը քննադատեց, յետոյ սակայն գնահատեց Մեծարենցի արուեստը, իբրեւ «ճշմարիտ բանաստեղծ մը», որ ի յայտ կը բերէ իր տաղանդը «գաւառիկ պատկերներու նկարումին մէջ»: Շիրվանզադէի մասին ըսած է. «Հայ մեծագոյն վիպասան – թատերագիրն է»: «Հեթանոս երգերու» հրատարակութեան առթիւ իր կարդացած բանախօսութեան մէջ ոչ միայն լայն չափերով գնահատած է գործը, այլ նաեւ տուած է Վարուժանի եւ Սիամանթոյի համեմատական նկարագիրը:

Չէօկիւրեանի գրական փառքը, սակայն, անոր վէպն է՝ «Վանքը», որ առանձին գիրքով լոյս տեսաւ 1914ին: Վէպը աչքի կը զարնէ թէ բովանդակութեան հարստութեամբ, եւ թէ իրապաշտ մերկացումներով: Օրագիրի մը ձեւին տակ կը ներկայացուի վանքի լուսարարուհին աղջկան՝ Շուշանի հանդէպ երիտասարդ վանական Արտակին տածած սէրը, որ վերջիվերջոյ հալումաշ կ'ընէ զինքը եւ կը հասցնէ կործանումի. վէպին մէջ ներկայացուած է նաեւ սուլթանական իրականութեան մղձաւանջը: Այդ իմաստով առանձնապէս տպաւորիչ են վէպին այն էջերը, ուր պատկերացուած են կոտորածներէն մազապուրծ եղած հայ որբերուն կեանքը, անոնց խոհերուն եւ ապրումներուն ընթացքը: Ան կը նկարագրէ հայրենի երկրին մռայլ կացութիւնը:

Որքան ալ, սակայն, մռայլ ու յուսահատական է հեղինակին նկարագրած կեանքը, այնուամենայնիւ Չէօկիւրեան լաւատես է ազգին պայծառ ապագային նկատմամբ: Ահա թէ ինչու վէպին հերոսներէն մէկը՝ փորձառու ուսուցիչ Եղիազարը կ'ըսէ. «Մեր ժողովուրդը չի մեռնիր»: Աւելին, ան խորապէս համոզուած է, որ «Օր մը մեր ցեղը հսկայի մը նման պիտի վերականգնի անիրաւ աշխարհին առաջ...»:

Այս պահուս լաւատեսութեամբ ապրեցաւ Տիգրան Չէօկիւրեան:

ԳՐ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ

Ը.

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ.—

Բնիկ Պարտիզակցի: Հայ Կաթողիկէ թեմին Առաջնորդ Մշոյ շրջանին մէջ: Ձեռնադրուած է 1879ին եւ յաջորդաբար վարած է Պիլէճիկի, Պանտրմայի եւ քանի մը այլ վայրերու ժողովրդապետութիւնները, ինչպէս նաեւ մասնաւոր պաշտօններով գտնուած է Վան (երեք տարի) եւ Պրուսա (տասը տարի): Մուշ փոխադրուած է 1911ին եւ հոն ալ նահատակուած է վաթսուն տարեկանին, Մեծ Եղեռնի տարին, 1915 Յունիս 11ին: Դահիճները, զինքն ալ, մեծ թիւով նորշէնցի հաւատացեալներու հետ լեցուցած են յարդանոց մը եւ բոլորին վրայ քարիւղ թափելով, ողջ այրած են Մեղրագետի եզերքը:

ԱՆԴՐԷԱՍ ԵՊԻՍԿ. ՉԷԼԷՊԵԱՆ.—

Բնիկ Տիգրանակերտցի, եպիսկոպոսական օծում ստացած է 1899ին եւ երկար տարիներով, իբրեւ հայ կաթողիկէ համայնքներու ժողովրդապետ եւ ապա թեմակալ առաջնորդ պաշտօնավարած է իր ծննդավայրին եւ այլ շրջաններու մէջ: Մեծ Եղեռնի սեւ թուականին, 1915 Սեպտեմբեր 18ին, նահատակուած է ան եղերական պայմաններու մէջ, 67 տարեկանին: Ջարդարարները քշած են զայն Եպիսկոպոսարանէն, Անարատ Յղութեան Քոյրերուն եւ քանի մը այլ հաւատացեալներու հետ եւ հազիւ հասած Տիգրիսի եզերքը, ողջ – ողջ թաղած են փոսի մը մէջ, գլուխը գետնին հաւասար եւ թեւերը դուրս: Սկսած են քարկոծել եւ շնական հեգնանքով մը ստիպած են մայրապետները, որպէսզի մէկիկ մէկիկ մօտենան եւ համբուրեն՝ ցաւերու մէջ տառապող եւ իր հոգեվարքը ապրող եպիսկոպոսին փոսէն վեր ցցուած աջը... Քիչ ետք նահատակուած են նաեւ երեք մայրապետները եւ միւս հաւատացեալները, միեւնոյն տեղը:

ՄԻՔԱՅԷԼ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ.—

Բնիկ Խարբերդցի: Քահանայ ձեռնադրուած է Զմմառի մէջ 1867ին եւ Մալաթիոյ հայ կաթողիկէ թեմին համար եպիսկոպոս օծուած է 1899ին: Կը պաշտօնավարէր իր թեմին մէջ, երբ օր մը, համատարած կոտորածներու շրջանին կը ձերբակալուի, կը տարուի կառավարչատուն եւ հոն, հազար ու մէկ նախատինքներու ենթարկուելէ ետք, կիցերու տակ չէնքի սանդուխներէն վար գլորուելով, կը տարուի բանտ, արիւնլուայ եւ ուշակորոյս վիճակի մէջ: Հոն կը մերկացնեն զայն, կը սկսին ծեծել եւ իրեն թշնամի միւֆթիին ներկայութեան կ'առաջարկեն խուլամանալ: Երբ մերժումը կ'ըլլայ կըրուկ, կրակ կը վառեն մերկ փորին վրայ եւ սուրճ կ'եփեն բոցերուն մէջ... Ի վերջոյ եւ ի լրումն ամենայնի, լանջախաչին շղթայով եւ չուանով կը խեղդեն ժամերով չարչարուած եկեղեցականը: Նահատակուեցաւ 68 տարեկանին:

ՍՏԵՓԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ.—

Բնիկ Մշեցի: Հայ Կաթողիկէ թեմին Առաջնորդ Խարբերդի: Քահանայ ձեռնադրուած է 1890ին եւ իբրեւ ժողովրդապետ պաշտօնավարած է Արաբկիրի եւ այլ շրջաններու մէջ: Հակառակ կուսակալին տուած հաւաստիքին, թէ իրեն եւ իր ժողովուրդին մազին դպող պիտի չըլլայ, 1915 Յուլիս 12ի գիշերը կը ձերբակալուի երկու վարդապետներու, չորս մայրապետներու եւ ուրիշ 25 ընտանիքներու հետ եւ բոլորը մէկ, նախ կառքերով եւ ապա հետիոտն կը տարուին Քէզին խանէն մէկ ժամ հեռու ձորի մը մէջ եւ բոլորը մէկ, Յուլիս 14ի առաւօտուն, վարբագօրէն կը սպաննուին հոն, նախապէս իրենց հարցուելէ ետք, թէ ... ինչ ձեւով կ'ուզեն մեռնիլ... Քափիւէն կրօնաւոր մը՝ Հայր Լուի, ականատեսներէ քաղած տեղեկութիւններով վկայած է, թէ Իսրայէլեան եպիսկոպոս նախընտրած էր հրացանազարկ ըլլալ: Ու այսպէս, երեւակ զինակիր մարդասպաններ, քանի մը երիտասարդ կիներ եւ մայրապետ մը առեւանգելէ ետք, բոլորը կը շարեն մէկ կարգի վրայ եւ կը գնդակահարեն տեղն ու տեղը... Նահատակուեցաւ 49 տարեկանին:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ԽԱՉԻԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ.—

Մէկը բազմաթիւ հայ աւետարանական հովիւներէն, որոնք Թրքական գժոխ

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

ԽՄԲ.— 1965ը բազմաթիւ եղերական դրուագներու ոգեկոչման տարին եղաւ: Արդարեւ, երկու տասնամեակներ առաջ, Ապրիլ ամսուան ընթացքին պատմութեան անիւը սրընթաց արշաւ մը գործեց: Ռուզվելթ, Հիթլեր, Մուսոլինի յաջորդաբար կ'անհետանային: Քիչ ետք, Մարեշալ Փեթէն մահուան կը դատապարտուէր եւ անոր կը յաջորդէր Փիէր Լավալի գնդակահարումը: «Ֆավար» հրատարակչական տան կողմէ լոյս ընծայուած «Փիէր Լավալ» հատորին մէջ, Հիւպէռ Փօլ հետեւեալ կերպով կը նկարագրէ Ֆրանսացի նախկին վարչապետներէն Փիէր Լավալի վերջին պահերը.—

×

Ֆրենի բանտին մահապարտներու բաժնին բոլոր խուցերուն մէջ լռութիւնը կատարեալ էր: Շղթաներու տխուր շառաչն իսկ լռած էր այլեւս, երբ մահապարտները՝ շղթայակապ, յոգնած, կքած էին իրենց խշտեակներուն վրայ, սպասելով մեռնելու իրենց կարգին:

Միայն 7 թիւը կրող խցիկը լուսաւորուած էր: Հոն բնակող բանտարկեալը ինք խնդրած էր որ այդպէս ըլլար: Խցիկին դրան վրայ գտնուող ծակէն երբեմն ակնարկ մը նետելով դէպի ներս, բանտապահը կրնար տեսնել բանտարկեալը նըստած իր աթոռակին վրայ, փոքրիկ սեղանի մը առջեւ, զբաղած գրելով:

Միջահասակէն քիչ մը բարձր մարդ մըն էր այդ բանտարկեալը: Ատենօք ան կը թուէր ունենալ սեւորակ մազեր, որոնք հիմա ամբողջովին գորշացած էին: Այտերը աժգոյն, ինկած էին գեղնաւուն փոսերու մէջ: Իր ձախ ձեռքին մատներուն արանքին կը մխար ծխիկ մը:

Ոտքերուն անցուած էին շղթաներ եւ այդ շղթաներն իսկ ուրիշ օղակով մը ագուցուած էին իր ետին գտնուող մահճակալին ոտքերուն: Հագած էր բանտարկեալներու յատուկ ճմռթկուած զգեստ մը, երկու կողմերուն կոճակներու շարք մը ունեցող տաբատ մը, որպէսզի դիւրութեամբ կարելի ըլլար հանել զայն, առանց ձեռք տալու շղթաներուն...

Բանտարկեալին միակ անձնական առարկաներն էին,— իր ներքնազգեստները, պատէն կախուած վերարկուն, ընտանեկան նկար մը, Օվերնեի իր տան մէկ նկարը, ամերիկեան սիկարէթներ, փաստաթուղթերով խճողուած սեւ պայուսակ մը, որուն վրայ ոսկեայ գիրերով գըրուած էր՝ «Փիէր Լավալ, Վարչապետ»:

Երկրին ամէնէն ատելի անձն էր, ազգին ամօթն ու խղճահարութիւնը, չար ոգին: Դուրսի մարդոցմէն շատերուն համար ան կը թուէր ըլլալ խոտելի առարկայ մը: Իր մռայլ ու գռեհիկ դէմքը բազմաթիւ անգամներ արտաբերուած էր ծաղրանկարներու մէջ՝ չարութեամբ լեցուն, դաւերու եւ մաքիավելական արարքներու տիպարով: Վերջապէս՝ ընկերն ու գործակիցը Հիթլերի եւ Մուսոլինիի՝ մարդկային աղտեղութիւն մը զոր պէտք էր իսկոյն մաքրել հրացանազարկութեամբ...

×

1945 Հոկտեմբեր 12ի այդ գիշերը, Փիէր Լավալ, նախապաշարեալ սոսկումով մը կը խորհէր թէ ծագելիք արշալոյսը իր հետ պիտի բերէր նաեւ իր վերջին օրը: Նամակները զորս զբաղած էր գրելու ուղղուած էին իր ընտանիքին, աշխարհին՝ առ հասարակ եւ «իմ փաստաբաններուս՝ անոնց տեղեկացնելու եւ իմ դահիճներուս՝ անոնց պատասխանելու» համար:

Ամբողջ իր կեանքի ընթացքին այս մարդը նախընտրած էր խօսքը քան թէ գիրը, բայց հիմա, գրիչը զոր բռնած էր իր նուրբ եւ արտակարգօրէն զգայնոտ մատներուն մէջ — «Վերածնունդի կրօնաւորի մը ձեռքը» ըսած էին — կը բար արագօրէն, թուղթին վրայ յառաջ ցընելով յատակ ու սեղմ գիծեր —

«Չէր բաւեր որ արգիլէին ինծի խօսելու, պէտք էր որ արգիլէին նաեւ գրել... Ինչո՞ւ ոչնչացնել զիս այսքան արագօրէն քանի որ բանտարկուած էի ու շղթայակապ...

«Պահանջած էի որ իմ դատավարութեանս նկարագրութիւնը հրատարակուի «Պաշտօնաթերթ»ին մէջ, որպէսզի Ֆրանսացիները տեղեակ մնային ամբաստանութեանց եւ իմ պատասխաններուս. Մերժեցին... Ինծի դէմ միշտ պայքար են սուտով եւ ես միշտ ալ զգետնած այդ սուտը...

«Յաւիտենական քունիս մէջ պիտի թաղուիմ: Խիղճս հանդարտ է ... կու լամ ընտանիքիս համար որուն ցաւ պատճառեմ: Հայրենիքիս համար, զոր սիրեմ, կը մաղթեմ որ վերագտնէ իր խլուած երջանկութիւնը: Եւ օր մը, պիտի գտնէ իր երջանկութիւնը, բարոյականով մը եւ ուրիշ առաջնորդ րով: Կը սպասեմ մահուան եւ զայն պիտի դիմաւորեմ անդորրութեամբ, հոգիս պիտի վերապրի: Կը նախընտր մահը քան շղթաները...»:

ՀԻՒՊԷՐ Փ

(1 Շար.)

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅԵՐՆ ԵՆ ՈՐ... ԿՈՐԾԱՆԵՑԻՆ ՀԱՅԵՐԸ»

ԽՄԲ.— Թրքական մամուլը, այս օրերուս, լայն բացած է բերանը, բայց ի՞նչ կարդալու համար, — մէկը *ճղան*, միւսը *նէնի*, մէկը երդում պատառ կ'ըլլայ՝ յայտարարելու համար թէ Հայերը «իսկական եղբայրներն են Թուրքերուն», միւսը «եղեռնագործութեան միակ պատասխանատուներն են Հայերը» կ'ըսէ: Պիտի տանք Թուրքերու այս ... հաչանքն ու բարբաջանքը ամբողջ, ուր պիտի տեսնուի թէ սուտ կը խօսին՝ երբ պատմութիւն կը գրեն, տգիտութիւն ցոյց կու տան՝ երբ իմաստութիւն կը ծախեն (ապացոյցը՝ քիչ վարը), եւ միշտ կը ձախողին՝ երբ կ'ուզեն ծածկել իրենց շանակռաները.—

Գատիրճան Գաֆլը, շարունակելով իր յօդուածները Հայոց եւ հայկական դէպքերու մասին, «Թէրճիման»ի մէջ վերջին անգամ ստորագրած է հետեւեալ յօդուածը.

— Թուրքերէն աւելի ոչ մէկ ազգ այնքան լաւ վերաբերում ցոյց տուած է Հայերուն: Եթէ երբեք երկու ազգերու, Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ բախումներ պատահած են, պատճառը նորէն օտարներն են, եւ Հայերը վարողներու գործած սխալներն են:

Հայերը այնքան մօտիկ են Թուրքերու, որ անոնցմէ շատ շատերու մականուններն ալ Թրքերէն են, օրինակ, Էքմէքճեան, Փաստրմաճեան, Պասմաճեան, Տիւզեան, Թօրիկեան, Կիւլեան: Այս մականուններուն մէջ լոկ «եան» մասնիկն է որ հայկական է: Հայերէն շատեր Թուրքի պէս կ'ուտեն, Թուրքի պէս կը խմեն, Թուրքի պէս կը խօսին, Թուրքի պէս նիստ ու կաց ունին, Թրքական երաժշտութենէն կ'ախորժին, եւ Թուրքի պէս կ'ապրին: Անոնց գլուխները՝ ղեկավարներն են որ գրգռեցին եւ դրդեցին զիրենք Թուրքերու դէմ, Հայոց ամբողջ աղէտին պատճառ հանդիսացան: Դարերէ ի վեր Հայերը «մեր հայ եղբայրները» կոչած ենք: Ոչ մէկ խտիր դրուած է Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ: Մինչեւ Համայեցի Փեթրոն կ'ըսէ.

— Հայերը թէեւ Հայ են, բայց ուր որ գտնուին՝ չորս ոտքով կ'ըքալեն (ԽՄԲ. Սխալ):

Ռուս բանաստեղծ Լերմոնտոֆ կը գրէ.

— Գերի՞ ես, վախկո՞տ ես, ուրեմն Հայ ես: (ԽՄԲ.— Սխալ):

Ծնծու զօրավար Անդրանիկ, որ ռուսական համազգեստ կրելով հայկական գունդերուն գլուխը անցաւ եւ կռուեցաւ Թուրքերու դէմ, ան անգամ առաջին աշխարհամարտի վերջաւորութեան սապէս պոռացած էր.

— Հայոց ղեկավարները Էրզրումը պաշտպանելու համար տասը հազար հոգի ղրկեցին, բայց իրենք անոնց ետին պահուըտեցան: Այս կերպով թէ Հայաստանը եւ թէ հայ ազգը կործանեցին: Քանի մը հազար Հայ մնաց, անոնք ալ ռազմաճակատ երթալ չեն ուզեր: Աստուած Հայոց վարիչներուն ամէնուն ալ պէլան *տայ* (ԽՄԲ.— Սուտ):

Առաջին աշխարհամարտին, Ռուսիոյ արտաքին գործոց նախարարը Սազանոֆ հետեւեալը կ'ըսէր.

— Մեզի Հայաստան մը պէտք է, բայց առանց Հայու Հայաստան մը (ԽՄԲ. Սխալ):

Հայերը առաջին ընդհ. պատերազմին հարիւր յիսուն հազար կամաւոր տուին ռուս բանակին, եւ անոնք Թուրքիոյ դէմ պատերազմեցան: Երբ Թուրքիոյ արեւելեան նահանգները գրաւեցին, մէկ տարուան մէջ մէկ միլիոն Թուրք սպաննեցին: Մինչեւ Ռուսերը աւելի թերահաւատ էին Հայերը, նոյնիսկ արժէք տուած չէին անոնց: Այդ օրերուն ռուս դիւանագէտ մը տեղեկագիր մը ղրկած էր մայրաքաղաք, եւ կ'ըսէր.— Հայերուն երբեք կարելի չէ վստահիլ, եթէ երեսուն Հայ քով քովի գան, երեսուն ժամ ճառ կը խօսին բայց գործ մը չեն կրնար տեսնել:

Ռուսիոյ մէջ հայ վարժարանները, միութիւնները, նոյնիսկ եկեղեցիները ատեն ատեն կը փակուէին, հայերէն դասերը կ'արգիլուէին, հայերէն թերթերը կը փակուէին: Ռուսերը Հայերը օգտագործեցին Թուրքերու դէմ, յետոյ ճզմեցին զանոնք:

Սուրիոյ եւ Լիբանանի այսօրուան Հայերը զաւակներն են այն Հայերուն, որոնք հանդուցեալ Ճէմալ փաշայի պաշտպանութիւնը վայելեցին եւ առաջին աշխարհամարտէն ետք, Ֆրանսացիներու հետ եկան Զուղուրօվա (Կիլիկիա), հայկական թագաւորութիւն մը հիմնելու համար, յետոյ Սուրիա վերադարձան՝ Ֆրանսացիներու վտարման հետեւանքով:

Գալով Իսթանպուլի Հայերուն, առաջին ընդհանուր պատերազմին չենթարկուեցան հայ քոմիթէճիներու *գրգռութիւններուն, եւ հանդիստ ապրեցան: Այսօր ալ նոյն խելացի ընթացքը ցոյց կու տան: Չուզեցին նմանիլ անոնց, որոնք երկինքին վրայ աստղեր կը փնտռեն, բայց չեն կրնար տեսնել իրենց ոտքերուն տակ բացուած անդունդը: Անոնք մեր իսկական եղբայրներն են»:*

ամբողջ տարածութեան վրայ նահատակուեցան, Մեծ Եղեռնի սեւ օրերուն: Ծնած էր Սասնոյ Սեմալ գիւղը եւ յետ ձեռնադրութեան նշանակուած էր հովիւ Թիֆլիսի հայ աւետարանական համայնքին: Ազգայնական շունչով տոգորուն եւ յեղափոխական խառնուածքով մէկն էր ան եւ սերտ կապ կը պահէր Հայոց Առաջնորդարանին ու ազգային մարմիններուն հետ: Երբ ծայր տուած էին ջարդերը Մեծ Եղեռնի օրերուն, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սալնոյ Ձորի ականաւոր գործիչ Արմենակ Ցոխիկեան (Սլաք) եւ Վեր. Խ. Վարդանեան կը դիմեն կուսակալին, ջարդերուն եւ հալածանքներուն վերջ մը տալու խնդրանքով: Հազիւ սակայն հեռացած կառավարչատունէն, կը ձերբակալուին եւ չարչարանքներու ենթարկուելէ ետք, ոճրագործները նոյն այդ շէնքին առջեւը քարիւղով կ'այրեն երկուքն ալ... Նահատակուեցաւ 50 տարեկանին:

(Շար.)

« ՀԻՆ ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ ՄԻ՛ ՔՐՔՐԷՔ »

Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂ ՄԸ

Նիզամէտտին Նազիֆ յօդուածաշարք մը սկսած է, ուր կը ներկայացնէ «Կարմիր Սուլթանը եւ Կարմիր Քոմիթէն, եւ խորհուրդ տալով Հայերուն՝ «չքրքրել հին տետրակները», կը քրքրէ հին տետրակներ ... *ա լա Թուրքա.*—

— Պատերազմին ճակատագիրը փոխուեցաւ յանկարծ: Էնվէր փաշայի, մասնաւորաբար Հաֆըզ Հաքքը փաշայի գործած սխալներով: Ալլահուէքպէր լեռան վրայ մեր հարիւր հազար երիտասարդները կորան, եւ ռուսական, ֆրանսական, ամերիկեան յեղափոխական ծրագիրը ի րեւան ելաւ ամբողջութեամբ: Նախ ռուսահայ զօրավար մը, Նազարբէկեան, յարձակեցաւ Խոյ - Տիլման գիծին վրայ եւ ուրիշ զօրավար մը երեսուն Յունուարին գրաւեց Դաւրէժը: Նեստորականները Հէքեարիի մէջ նորէն երեւցան, իսկ Էրզրումի մէջ մինչեւ այդ թուականը Հայերը բարուք յարաբերութիւններ կը մըշակէին իրենց հարեւան Թուրքերուն հետ: Յանկարծ ռազմաճակատէն տարօրինակ լուրեր տրուեցան եւ ճշդուեցաւ թէ ռուսական բանակին մէջ ամէնէն կատաղի յարձակողները հայ կամաւորներն էին: Վերջապէս Էրզրումցիք հասկցան թէ իրենցմէ մէկն էր որ կը հրամայէր այդ գունդին, երեսփոխան մը, Կարօ Փաստրմաճեան: Արդիւնքը այն եղաւ որ քանի մը օր ետքը Փաստրմաճեանին եղբայրը վիճաբանութեան մը հետեւանքով սպաննուեցաւ: Վանայ, Պիթլիսի, Մուշի մէջ եւ ամէն տեղ խլրտումներ ծայր տուին եւ առտու մըն ալ Վան ըմբոստացաւ եւ հայ միլիս *զօրավար մը, Անդրանիկ, Վան մտաւ: Գիտէ՞ք թէ ինչ ըրաւ առաջին առթիւ: Անդրանիկի հրամանով Վանայ Տէֆթէրտարը ձերբակալուեցաւ եւ կառավարչատան դրան վրայ խոշոր գամերով ականջներէն գամուեցաւ:*

Այս խժդժութեանց յաջորդեցին Ասլաճեանի, Համազասպի եւ դեռ շատ զօրավարներու եւ քոմիթէական խմբապետներու, միլիսներու *հազարումէկ վայրագութիւնները: Ալ տակնուվրայ եղաւ ամէն բան, ընդհանուր խառնաշփոթութեան մէջ կարելի չեղաւ ճշդել թէ ո՞րն է ըմբոստը, ո՞րն է տխմար հայրենակիցը, պետութիւնը ռազմաճակատի ետեւի գիծերը պահպանելու նպատակով՝ Հայերը տարագրեց եւ քշեց հեռաւոր տեղեր: Այս խառնաշփոթութենէն գիտէ՞ք թէ ամէնէն աւելի ո՞վ օգտուեցաւ: Պատերազմի, փլուզման, ապստամբութեան վայրերուն մէջ թափառող միսիոնարները, որոնց չափազանցեալ եւ անհամար տեղեկագիրներէն թելադրուելով՝ այն ատենուան Ամերիկեան դեսպանը, Մորկընթաու, այդ թշուառ հոգիով մարդը, սոսկալի զրպարտութիւն մը նետեց Թուրք ազգին — ՋԱՐԴԱՐԱՐ:*

Մինչեւ Իթթիհատի ղեկավարներուն մեծագոյն թշնամիներէն մին, ռուս աւագ թարգման Մանտէլշթամ այսքան անարդ զրպարտութիւն մը չէր ըրած: Իր մէկ գրքին՝ « Օսմանեան Կայսրութեան ճակատագրին » մէջ, գովեստ հիւսած էր, օրինակ, Թուրք զինուորական կամ քաղաքային բազմաթիւ անձնաւորութիւններու, ինչպէս Իզմիրի կուսակալ Րահմի, Պաղտատի կուսակալ Սիւլէյման Նազիֆ, Քիւթահիոյ կուսակալ Ֆաիք Ալի պէյերու, ուրիշ տեղ մըն ալ Էրզրումի կուսակալ Թահսին Իւզէրի:

(*Կը շարունակուի*)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊ

Արտասահմանի հետ մշակութային կապի կոմիտէին կից հաստատուած է հայագիտական մարմին մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ կապ հաստատել Հայաստանի եւ արտասահմանի հայ եւ օտար հայագէտներուն եւ հայագիտական հաստատութիւններուն միջեւ:

Նորակազմ մարմնին մաս կը կազմեն անուանի պատմաբաններ, լեզուաբաններ, փիլիսոփաներ, գրականագէտներ եւ այլ մասնագէտներ: Մարմնին նախագահն է՝ պատմական գիտութիւններու դոկտոր Ար. Մնացականեան:

ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մօտերս Երեւանի մէջ լոյս պիտի տեսնէ հատոր մը, որ կը պարունակէ Մատենադարանին ձեռագիրներուն ցանկը: Երկրորդ հատորով մը պիտի ամբողջանայ մատենացանկը:

Երկու հատորները կը ներկայացնեն 10.240 *հին ձեռագիրներու բովանդակութիւնը:*

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (218)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Որովհետեւ անդրադարձաւ թէ անոնց համար լաւագոյն էր որ մութին մէջ գային:

Կամուրջը անմիջապէս վար իջաւ ու երգեհոնը վեր քաշուեցաւ:

Բոլոր հրացանակիրները դրան վրայ. նիզակաւորներն ալ դրան շուրջ:

Մեր կտրիճները մէկը միւսին ետեւէն ցատկեցին ներս. ետեւէն ցատկեցին ու խուժեցին Թուրքերն ալ գոռալով:

— Ալլահ, սանա եազըք. վայ սանա. Ալլահ, Ալլահ:

Ու արիւնոտ կռիւ մը սկսաւ դրան քով: Բոկոտն բիատ *մը կատուի նման մագլցեցաւ դէպի վեր կամուրջի շղթային, բերնին մէջ սեղմած սուրը: Ջահ բռնող պահակը տեսաւ. վայրկեան մը իրարու աչքերուն մէջ նայեցան. ապա պահակը յանկարծ այնպէս մը զարկաւ ջահին բոցավառ մասը անոր քթին բերնին որ Թուրքը գահավիժեցաւ մութին մէջ:*

Միւս Թուրքերը անդադար Ալլահ աքպար, *ու* Սանա եազըք *պոռալով, իրարու վրայ կը խուժէին դռնէն դէպի ներս:*

Վեր քաշեցէք կամուրջը, — պոռաց Տոպօ:

Հրացաններու բոմբիւնը խեղդեց անոր ձայնը:

— Կարելի չէ, — գոռաց դռնապանը:

Արդէն կը տեսնուէր ալ թէ կամուրջը Թուրքերով լեցուն էր:

Գրիգոր այն ատեն հասաւ. ջահը առնելով պահակի ձեռքէն խոյացաւ դէպի գնդացիր թնդանօթը: Յաջորդ ակնթարթին կրակ փոխելով պայթեցաւ թնդանօթը ու ճամբայ բացաւ կամուրջին վրայ խմբուած Թուրքերու մէջ:

Կամուրջը ճռնչալով ու ճչալով սկսաւ բարձրանալ, միասին բարձրացնելով Թուրքերն ալ:

Այս կողմէն երդեհոնի փողերը ինկան վար, անդին ալ կամուրջը կը բարձրանար դրբեթէ ճչալով ու վերջապէս խուլ թմփոցով մը գոցուեցաւ:

Շուրջ յիսուն Թուրքեր բանտուած մընացին դրան մէջ, որոնք կատաղաբար կը դառնային ու կը հարուածէին ամէն կողմ, մինչեւ որ ինկան կարգով գնդակներու ու նիզակներու հարուածներէն:

Քանի մը վայրկեան վերջ՝ միայն խըռընդացող ու ցնցուող մարդկային բլուր մը մնաց մութ դրան ներքեւ:

Տոպօ արդէն հրապարակ իջած էր:

Ջահերու լոյսին տակ 22 բաց գլխով ձիաւորներ իջան ձիերէն ու անոնց սանձէն բռնած շարուեցան իր առջեւը. ձիերուն վրայ կարմիր ու ճերմակ փրփուր կար. իսկ ձիաւորները կը հեւային. ոմանց դէմքերը արիւնոտ էին. մէկուն ճերմակ շապիկը կ'երեւէր պատռած վերնազգեստին տակէն:

Լայն ուսերով կարճահասակ մարդ մը առաջ անցաւ ու կեցաւ Տոպոյի առջեւ:

— Ահաւասիկ, Տէր իմ, — հեւաց, — հասայ:

— Ղուկաս, տղաս, — պատասխանեց Տոպօ յուզուած, — արժանի ես որ ոտքերուդ շղթայ զարնել տամ, անպիտան թափառական: Իսկ վզիդ վրայ ալ ոսկի շղթայ զարնել տամ, անպիտան թափառական: Իսկ վզիդ վրայ ալ ոսկի շղթայ, իմ սիրելի կտրիճ զինուորս:

Ու գրկեց զինքը:

— Ի՞նչպէս կրցաք ուրեմն ներս մտնել:

— Պէտք եղաւ որ սպասենք, տիար հրամանատար, որպէս զի կարենայինք այնքան Թուրքեր ջարդել որ ամէնուս հագուստ ու փաթթոց ըլլար: Սարվաշքէօյէն կը յարձակէինք երբեմն երբեմն, այս իրիկուն երկու փաթթոց միայն պակաս էր: Վարշանի իր սուլիչը տուաւ: Շատ դիւրաւ պիտի կարենայինք մտնել եթէ հրապարակին վրայ ալ ձիաւորներ ըլլային. բայց հետեւակները հոտը առին թէ իրենցմէ չենք ու վրանիս ինկան:

— Ո՞վ պակաս է:

Զինուորները կարգով իրարու կը նայէին, գիշերուան ջահերու լոյսը դէմքերուն կէսը միայն կը լուսաւորէր: Ամէնքն ալ արիւնոտ էին. ձիերն ու զգեստները առ հասարակ կարմիր ներկուած էին:

— Գաբրիէլ, — կը լսուէր մեղմաձայն:

— Պիքչէի, — կը լսուէր դարձեալ:

— Պալքանի ...

— Գէորգ Շօշ...

Տոպոյին աչքին զարկաւ աղջիկի նման երկար մազով պատանեկիկ մը, որ կարգին մէջ ետ քաշուած էր, ու կը ջանար դէմքը ծածկել ձիուն ետեւը:

— Վլաս, — գոչեց սրտատրոփ, — դո՞ւն ես:

Տղան առաջ անցաւ. մէկ ծունկի եկաւ ու Տոպոյի ոտքերուն առջեւ դնելով արիւնոտ սուրը, գլուխը հակեց անխօս:

Վլաս Պալոկն էր, իր ամէնէն փոքր զինակիրը:

ԺԶ.

Նոյն գիշեր ութսուն հրացանակիրներէն զատ բոլոր զինուորները կրնային քնանալ. հոն պարիսպին մօտ կը քնանային պարզապէս վերարկու մը մէջ փաթթուած. քովերնին ու վրանին զէնք, սուր ու նիզակ:

ԳԷԶԱ ԳԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Այրի Տիկին Ստեփան Աբրահամեան, Ժոսըլէն Քոլոնա տ'Իսթրիա, Տէր եւ Տիկին Մ. Աբրահամեան եւ Տէր եւ Տիկին Ս. Աբրահամեան (Պոլիս) ինչպէս նաեւ Աբրահամեան Ա., Աբրահամեան Զ. (Պոլիս), Պօյաճեան (Լիոն), Էժտահարեան (Լիոն), Ապաճեան (Նիս), Սրապեան, Ապաճեան, Սրապեան (Ամերիկա), Թաթիկեան, Պէյլէրեան, Պապեան, Կորլեցեան, Սիրունեան, Վարդանեան, Հայաթեան, Մանուէլեան (Մարսէյլ), Սրապեան, Յովհաննէսեան, Գառնիկեան : Քոլոնա տ'Իսթրիա ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, մեծ հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՍՏԵՓԱՆ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 24ին, 75 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Հինգշաբթի ժամը ճիշդ 14·15ին : Հաւաքուիլ Պանեչօ – Քոմինալ գերեզմանատունը (Ավընիւ տը Կաղյանտ) :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի, ներկայ իբրեւ այդ ընդունիլ :

Պ. Տիրան Սրմաքէշեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սրմաքէշեան եւ զաւակները՝ Երանուհի եւ Գրիգոր, Ֆաքիրեան ընտանիք, Ապաճեան (Լոս-Անճըլըս), Սիմոնեան, Փանոսեան, Զաքարեան եւ ընտանեկան պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր եւ ազգականին

ՍԱԹԵՆԻԿ ՍՐՄԱՔԷՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի (Ապրիլ 26), յետ կարճատեւ հիւանդութեան, Քրեթէյլի հիւանդանոցը, 69 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Հինգշաբթի (Ապրիլ 29) ժամը 10·30ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել :

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արամ Մուրատեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ :

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները :

×

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՊԱՂԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

◆

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. «Հայաստան» ենթակոմիտէն ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Եդուարդ Մարգարեանի արկածահար մահուան առթիւ իր ծնողքին եւ ընկերներ Պալիկեանի ու Ճանիկեանի, ինչպէս նաեւ բոլոր պարագաներուն :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

« ՅԱՌԱՋ » ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՌՈՒԲԷՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ - ՔՈՅՐՍ

(Քերթուածներ)

Գին 10 փրանք

Սահմանափակ թիւով հատորներ հրատարակուած են ընտիր թուղթի վրայ :

Ստանալու համար դիմել Յառաջի, Հայաստանեայ եւ Հ. Սամուէլ գրատուն :

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Տէր եւ Տիկին Կ. Տաղլեան 50 փրանք կը նուիրեն :

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Ղ. եւ Յ. Մարկոսեան եղբայրներէ 20 փրանք, Տիկին Ս. Յուսիկեանէ 15 Ֆր. :

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք – փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին) : Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար «Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ – ՔԱՌԹՈՎ :

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

◆

ՓԱՐԻԶԻ
ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

◆

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

◆

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն :

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան, Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբը, կազմակերպած է հայ արուեստագէտներու, նկարիչ եւ փորագրիչներու գործերուն համար ցուցահանդէս մը, Հայկ. Թանգարանին մէջ, 59 Ավընիւ Ֆօշ, Փարիզ (16), Մայիս 8էն մինչեւ 16ը :

Այս ցուցահանդէսին բացումը պիտի կատարուի Մայիս ութին Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 16ին, նախագահութեամբ Հայկ. Թանգարանի եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի նախագահ՝ ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

Հայ հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի :

OUVERTS TOUTE L'ANNEE

L'ANDALUCIA

LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE

VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES à 1000 MÈTRES

PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— PRIX MODÉRÉS —

Pour tous renseignements
s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
PARIS - 18.
à partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69-58

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզականին աւանդական Զատկուան պարահանդէսը յետաձգուած է Մայիս մէկին Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին սուգին առթիւ :

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին :

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի չքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծանօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի չքեղ սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիշատակը, Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :

×

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէրի եւ Ս. Մուրատեան վարժարանի աշակերտութեան միացեալ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Գ. ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ, Մայիս 30ին :

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 16ին : Կը հրաւիրուին նաեւ Նոր Սերունդի «Խանասոր» խումբի ներկայացուցիչները : Կարեւոր օրակարգ : Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

ՇԱՒԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Արղութեան» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին :

«ՍՕՍԻ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը :

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
Պ. ՓԻԷՐ ԿՕՐՕՆԻ
(Ատենապետ Ֆրանսական Մշակութային Ֆօլքլօրիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, Կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—
H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO.03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 փրանք

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	40 Ֆ.	մինչեւ	1/4	սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	20 Ֆ.	մինչեւ	1/8	սիւնակ
ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	5	»	»	»
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ.	»	»	»
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ֆ.	»	»	»
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ.	»	»	»
ԾՆՈՒՆԴ	20 Ֆ.	»	»	»
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ.	»	»	»
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ֆ.	»	»	»
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	»	»	»

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան :

LE
BOSPHORE
MARQUE DEPOSEE

ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ
ՀԷԼՎԱ ԹԱՀԻՆ
ԼՈԳՈՒՄ ՇԱՐՈՑ
Սուսամ – (ՌՈՃԻԿ)
ՀԷԼՎԱ ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA • CHOCO-LOC
Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)
Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 փր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ
30
ԱՊՐԻԼ
VENDREDI
30 AVRIL
1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10296
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.296

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Յիսնամեակի ոգեկոչման հանդիսութիւնները յիշատակելի պիտի մնան մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ:

Քառասունեւհինգ տարիէ ի վեր առաջին անգամն ըլլալով հայրենիքի մէջ ապրող եւ ի սփիւռս աշխարհի ցրուած տարագիր Հայերը ձեռք ձեռքի տուին, սրբատուչ եղբայրակցութեամբ, ու մէկ սիրտ մէկ հոգի դարձած պանծացուցին մեր մէկուկէս միլիոն անմահներու անմոռանալի յիշատակը:

Ինչպէս յուզիչ այս երեւոյթը եկաւ հաստատելու թէ Հայը գիտէ միաբանիլ եւ համերաշխիլ՝ մոռնալով իր առտնին վէճերը, երբ խնդրոյ առարկայ են համազգային, համահայկական ընդհանուր եւ անվիճելի հարցեր:

Մեր նահատակներու հոգիները անտարակոյս խայտացին անդենականին մէջ՝ ի տես այն հրաշքին, որ գործուեցաւ վերջին ամիսներու ընթացքին՝ Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ,— Սիրոյ եւ միութեան ստեղծումը Հայութեան զանազան հոսանքներուն միջեւ:

Բարոյական մեծ յաղթանակ մը եղաւ կրօնական, աշխարհական ու քաղաքական ձեռնարկները, որ այս առթիւ տեղի ունեցան Հայաստանէն մինչեւ Լիբանան, Իտալիայէն ու Ֆրանսայէն մինչեւ Ատլանտեանի ու Խաղաղականի ափերը, Նիւ Եորքէն ու Սան Ֆրանսիսքոյէն մինչեւ Սան Փաուլօ, Պուէնոս Այրէս եւ Մոնթէվիտէօ:

Աշխարհի բոլոր կողմերը միջազգային ժամուլը զբաղեցաւ հայկական հարցով: Արդար ու ազնուահոգի մարդիկ ոգեկոչեցին 1915ի Մեծ Եղեռնը: Անարգութեան սիւնին գամեցին բարբարոս դահիճը, որ ամարդի ու վայրագ միջոցներով ուզած էր բնաջնջել քաղաքակիրթ ազգ մը, արմատախիլ ընելով զայն իր դարաւոր հայրենիքէն:

Ի լուր աշխարհի զրեցին թէ Թուրքն է եղած առաջին ցեղասպան պետութիւնը: Բայց թէ Հիթլէրի վարպետներն են եղած Թալէաթ, Էնվէր եւ Իթթիհատի միւս արիւնարբու ղեկավարները, որոնք պատասխանատուութեան չէին կանչուած յաղթական դաշնակիցներուն կողմէ եւ անպատիժ մնացած էին:

Հոգեկան գոհացում զգացինք կարդալով արդարամիտ մարդոց սփոփարար տողերը: Մխիթարուեցանք՝ տեսնելով որ զանազան երկիրներու մէջ պետական մարդիկ, երեսփոխաններ, ծերակուտականներ, քաղաքապետներ եւ կրօնապետներ իրենց հովանաւորութիւնն էին տուած յիսնամեակի հանդիսութեանց ամէն տեղ, մանաւանդ Ամերիկաներու մէջ:

Յուզիչ էր մանաւանդ Ուրուկուէյի երեսփոխանական ժողովին Ապրիլ վեցի նիստը, ուր բազմաթիւ երեսփոխաններ խօսած են Հայոց մասին եւ ժողովը որոշած է «Հայոց Օր» հռչակել Ապրիլ 24ը: Այդ օրը բոլոր դպրոցներու մէջ տնօրէններն ու ուսուցիչները Հայերը ծանօթացուցած են Ուրուկուէյի աշակերտներուն: Որոշեր են նաեւ բանալ նոր դպրոց մը եւ զայն կոչել «Արմենիա»:

Մոնթէվիտէօյի մէջ հայկական հինգ ձայնասփիւռներ վեց ամիսէ ի վեր խօսած են «Ապրիլ 24»ի նշանակութեան մասին: Տեղական թերթերը, ձայնասփիւռ ու հեռատեսիլը լայն տեղ յատկացուցած են երեսփոխանական ժողովի Ապրիլ 6ի նիստին, որուն ներկայ եղած են Հայեր ու տեղացիներ, ու շատեր տեղ չգտնելով դուրսն են մնացեր:

Պէյրութի ոգեկոչումին ներկայ եղած են յիսուն հազար հոգի:

Միւս վայրերու հանդիսութեանց մասին ալ տեղեկութիւններ կը ստացուին հետզհետէ:

Սրտապնդիչ էր երեւոյթը մանաւանդ Ֆրանսահայ գաղութին համար:

Մարդիկ որոնք հայկական ո՛չ մէկ հաւաքոյթի ներկայ կ'ըլլային, Փարիզի մէջ յաղթական կամարի, Նոթր Տամի եւ Փլէյէլի տօնակատարութեանց կը մասնակցէին հայրենասիրական ջերմեռանդութեամբ:

Յիսնամեակի ոգեկոչումը չէ վերջացած: Ստեղծուած համերաշխ մթնոլորտը պարտականութիւն կը դնէ բոլորիս վրայ շարունակելու ձեռնարկները՝ հետապնդելու համար հայկական արդար դատը միասնականութեան ոգիով, մինչեւ յաղթանակ:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՃԱՌԷՆ ԵՏՔ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄՏԱՀՈԳ

Ֆրանսական քաղաքական շրջանակները բացի Իւ Էն Էռէն, շատ գոհ չեն տը Կոլի վերջին ճառէն: Արմատական Մորիս Ֆոռ կը գտնէ թէ Նախագահին գծած պատկերը արտաքին քաղաքականութեան համար յետադարձ մըն է անցեալ դարուն եւ կ'անտեսէ բոլոր նոր գաղափարները որոնք ծնունդ առած են վերջին քսան տարիներու ընթացքին, Արեւմուտքի մէջ: Փօլ Ռէնօ (անկախ) կը յայտարարէ թէ այդ ճառը պաշտպանութիւնն ու պատկերացումն էր Ֆրանսական ազգայնականութեան մը, անկախութեան պատրուակին տակ, կ'ուրանայ մեր ժամանակին մեծ իրականութիւնը՝ ազատ աշխարհի երկիրներու միջանկախութիւնը: Ֆ. Միթըրանի համար տը Կոլ կը շողոքորթէ Ազգ. փառամոլութիւնը: Թիքսիէ-Վինեանքուր (նախագահութեան աջ թեկնածու) կը յայտարարէ որ տը Կոլ գիտումնաւոր կերպով իր ճառը արտասանած է երբ Կրոմիքօ Փարիզ էր: Իր խօսքերը, այս անգամ, բաւական յստակ էին շեշտելու համար Ֆրանսացիներու մտահոգութիւնը եւ հաստատելու համար մեր դաշնակիցներուն ապահովութիւնները: «Այսպէս նախագահական ընտրութեան կռուախնձորը ճշդուած է.— մէկ կողմը՝ հաւատարմութիւն մեր զինակցութեանց եւ Ֆրանսայի ապահովութիւնը, միւս կողմը՝ կղզիացում եւ արկածախնդրութիւն դէպի Արեւելք»: Փէ ԷՍ Իւ (ընկերվարական բաժնուած թեւը) ազգայնական պլըֆ կը նկատէ տը Կոլի ճառը եւ դժգոհ է Իւ Էն Էռի համար ոչ կղզիացում կայ, ոչ ալ ազգայնականութիւն:

Արտասահմանէն ամէնէն մտահոգն է դաշնակցային Գերմանիան: Պաշտօնական յայտարարութեամբ մը, կառավարութեան բանբերը կը յայտարարէ.— «Զօր. տը Կոլի խօսքերը Ֆրանսական քաղաքականութեան անկախութեան շուրջ հարցեր կը ստեղծեն որոնք պէտք է ուսումնասիրուին խորքին մէջ Ֆրանքօ-գերմանական տեսակէտներու փոխանակութեանց շրջագիծին մէջ»: Մամուլը այնքան քաղաքավար չէ եւ անկախ կենեռալ անցայկէրը կը գրէ.– «Օրէ օր աւելի կ'երեւայ որ իր անկարողութեան նուաստացուցիչ փորձառութիւնը զոր տը Կոլ ունեցաւ վերջին պատերազմին, մեծերու մէջտեղ, կը դրոշմէ խորապէս իր քաղաքականութիւնը»: Նոյը Ռայն Ցայթունկի համար տը Կոլի ճառը աւելի խորացուցած է փոսը որ կը պառակտէ Ատլանտեան հաւաքականութիւնը:

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԹԱՓՕՐ ՄԸ

«ՄԵՐ ՀՈՂԵՐԸ, ՄԵՐ ՀՈՂԵՐԸ» ԿԸ ԲԱՑԱԳԱՆՉԷ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

Առաջին առթիւ, հետեւեալ տեղեկութիւնները ստացանք Երեւանի մէջ կատարուած հանդիսութեանց շուրջ, Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակին նուիրուած:

Շաբաթ օր, արարողութիւն մը կատարուած է Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ եւ քարոզած է Վազգէն Կաթողիկոս (քարոզը հրատարակեցինք մեր Կիրակի օրուան թիւով):

Հսկայ թափօր մը, կազմուած մանաւանդ ուսանողներէ եւ երիտասարդ բանուորներէ, Կոմիտասի, Զօհրապի եւ այլ նահատակներու նկարներով Կոմիտասի շիրիմին այցելութենէ ետք, ուղղուած է դէպի Լենինի հսկայ հրապարակը, ուր արձանի կողքին կարելի էր տեսնել մեծ ցուցատախտակներ «Երկու միլիոն զոհեր» վերտառութեամբ: Ականատեսներու համաձայն, հարիւր հազար հոգի կը հաշուուի հաւաքուած բազմութիւնը: Ամբողջ տողանցքին ընթացքին, երիտասարդները միշտ շարունակած են բացագանչել «մեր հողե՛րը, մեր հողե՛րը»:

Լենինի հրապարակին վրայ խօսք առած են Յակոբ Զարոբեան եւ Ա. Քոչինեան: Ապա հանդիսութիւն մը կատարուած է Օփերայի մէջ: Բեմին վրայ տեղ գրաւած են կառավարական եւ կուսակցական ղեկավարներ, իսկ պատուոյ օթեակին մէջ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր շքախումբով:

Այս հանդիսութեան ընթացքին խօսք առած է նախագահ Յարութիւնեան, ապա մանրամասն եւ 45 վայրկեան տեւող ճառ մը արտասանած է Վիկտոր Համբարձումեան: Յարութիւնեան յիշած է թէ մեր հողերը բռնագրաւուած կը մնան, իսկ ակադեմիկոս Համբարձումեան պատմականն ըրած է Ապրիլեան Եղեռնի ու յիշած նաեւ դիմադրական հերոսամարտները Շապին Գարահիսարէն Վան:

Այս առթիւ միջադէպեր տեղի ունեցած են երբ դուրսը հաւաքուած երիտասարդները ուզած են ամէն գնով ներս մտնել, միշտ «մեր հողերը» աղաղակելով: Յաջողելով ներս խուժել, բեմի վրայ հաւաքուած անձնաւորութիւնները հեռացած են, եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը փորձած է հանդարտեցնել ցուցարարները, հազիւ յաջողելով:

× Մոսկուայի մէջ հինգ հարիւր հայ ուսանողներ ցոյց մը փորձած են կատարել Թրքական դեսպանատան առջեւ, ոստիկանութիւնը ցրուած է:

×

× Տէսինի մէջ Ռիւ Պրանլին ասկէ ետք կը կոչուի՝ ԱՊՐԻԼ 24, 1915ի Հայերու ցեղասպանութիւն: Գլխաւոր հրապարակի մը վրայ ալ թաղապետութիւնը արտօնած է որ Ապրիլեան Նահատակներու յիշատակին յուշարձան մը կառուցուի:

ՀԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՅՈՅՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

Երեքշաբթի կէսօրէ ետք, ֆրանսական մամուլի ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ «Յառաջ», հրաւիրուած էին, մամուլի ասուլիսի մը, Կիպրոսի խնդրին կապակցութեամբ եւ առհասարակ, վերջին դէպքերու առընչութեամբ ստեղծուած, յունեւթուրք լարուած քաղաքականութեան մասին: Խօսեցաւ հելլէն դեսպան՝ Լ. Մաքաս, որ շատ կարճ ժամանակի մը ընթացքին տուաւ ամփոփումը այդ քաղաքականութեան, մինչ մէկ օր առաջ իր Թուրք պաշտօնակիցը, երկու ժամ դրած էր բացատրելու համար Թուրք քաղաքականութիւնը:

Հելլէն դեսպանը նոր վերադարձած Աթէնքէն, տուաւ հակիրճ տեղեկութիւններ եւ զարմանք յայտնեց որ Թուրք դեսպանը, մէկ օր առաջ շատ պատասխանատու արտայայտութիւններ ունեցած էր:

«Վոսփորի ափերուն վրայ այժմ կան միայն 3649 հոգի եւ այն պայքարը զոր կը տանին Յունաց Պատրիարքին դէմ, քաղաքական ակնոցով հաստատել կուտայ որ սպառնալիքները, որոնք կը պղտորեն մթնոլորտը, հակազդեցութիւնն է Կիպրոսի մէջ Յոյներու ամրապնդուած դիրքին:

Յունաց պատրիարքը հաստատուած Կ. Պոլսոյ մէջ, 1413էն ի վեր Սուլթան Մէհմէտ Բ.ի օրով, կարելի է ըսել նոյնիսկ նպաստաւորած էր եւ Մուսթաֆա Քեմալ շարունակած էր այդ քաղաքականութիւնը 1923ին ստորագրելով Լօզանի դաշնագիրը: Այժմու քաղաքականութիւնը ճիշդ հակառակն է ...»:

Եղան հարցումներ լրագրողներու կողմէ որոնց սիրալիր եւ սրտբաց պատասխանեց դեսպանը աւելցնելով որ Թուրքերը այս ձեւով կը պատռեն Լօզանի դաշնագիրը, անհրաժեշտ է հրաւիրել Լօզանի դաշնագիր ստորագրողները, ուր յստակ արձանագրած են Յունաց իրաւունքները եւ ինքն ալ ներկայ եղած է այդ ժողովներուն Վէնիզէլոսի հետ:

Յատկանշական էր լրագրողի մը հարցումը թէ արդեօ՞ք Հրեաներու եւ Հայերու սպանդին տարեդարձներու տօնակատարութիւնները չէ՞ն ազդած Թուրքերուն վրայ եւ արդեօք հակազդեցութիւն մը չէ՞ եղածը: Յոյն դեսպանը պատասխանեց որ ոչ մէկ առնչութիւն ունին պատահածները սպանդին հետ, մենք ալ Յոյներս ողբացինք Հայերու ջարդը, բայց այս վերջին դէպքերը կապ չունեցան անոնց հետ:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

× Պոլսոյ տիեզերական պատրիարքութեան դժուարութիւնները Անգարայի իշխանութեանց հետ կը շարունակեն զբաղեցնել եւ մտահոգել եկեղեցական եւ քաղաքական միջազգային շրջանակները: Տոմինիկեան Գերպ. Տիւմոն, որ մասնագէտ է կաթողիկէութեան եւ օրթոտոքս եկեղեցւոյ յարաբերութեանց հարցերուն, յայտարարութիւն մը ըրած է Փարիզի «Մոնտ»ին, ուր կը յայտնէ թէ Թուրք կառավարութեան տեսակէտը եւ Լօզանի դաշնագրին տուած մեկնութիւնը սխալ են: Երուսաղէմի յոյն-օրթոտոքս պատրիարքն ալ Պօղոս Զ.ի եւ ՄԱԿի ընդհ. քարտուղարին պաշտօնական բողոք մը ղրկած է, ուր կը յայտարարէ ի մէջ այլոց՝ Թուրք կառավարութիւնը նոր սպառնալիքներ բանաձեւած է Պոլսոյ տիեզերական պատրիարքութեան դէմ: Այս անգամ աւելի զօրաւոր են քան անցեալին: Ինչ որ վրդովումով կը դատապարտենք, այն իրողութիւնն է, որ Թուրք կառավարութիւնը միայն քաղաքական պատճառներ ունի այդ վարուելակերպին համար եւ ցեղային մոլեռանդութիւնն է որ զինքը կը ներշնչէ, ինչ որ ոչ մէկ կապ ունի տիեզերական պատրիարքութեան յարաբերութեանց հետ: Այդ սպառնալիքներուն գործադրութիւնը կը վնասեն ոչ միայն օրթոտոքս եկեղեցւոյ այլեւ ամբողջ քաղաքակրթուած աշխարհին»:

ԲԱՑ Ի՞ՆՉ ՊԱՏԱՀԵՑԱՒ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, յաջորդաբար եւ թարգմանաբար պիտի տանք ֆրանսական մամուլի մէջ երեւցած գըլխաւոր յօդուածները, Ապրիլեան Ցիսնամեակին առթիւ: Ստորեւ *Քոմպայի* Ապրիլ 23ի յօդուածը, զոր ստորագրած է Ֆրանսուա Քավիկլիոլի, վերի խորագրով:

Ֆրանսացին անտարբեր է փոքրամասնութեանց հարցերուն: Իբրեւ ժաքոպէն՝ *այդ հարցերը իրեն կը թուին իբրեւ աւելորդ եւ յետընթաց վերապրումներ: Նափոլէոնեան՝ հակում ունի կեդրոնացման, ձուլման, հաւասարեցման: Հակացեղապաշտ, կը զանազանէ ցեղապաշտութիւնը ցեղապաշտ հիմ ունեցող ատելութիւններէն, որոնցմէ կը տառապին փոքրամասնութեան համայնքները: Եթէ ջարդերը, հարստահարութիւնները զինքը կ'ըմբոստացնեն, փոքրամասնութեանց* փենոմէնը *իրեն կը թուի անպատշաճ, յապաղած, ցաւալի: Հակառակ փոթորկալից պատմութեան մը, Ֆրանսան վարժութիւնը չունի դժբախտութեան, իրաւ դժբախտութեան արմատախիլ համայնքներու, վըտանգուած իրենց կեանքով, ունեցածով, ապագայով, արհամարհուած, զըպարտըւած, թափառական: Ֆրանսա տնասէր ազգ մըն է: Թափառական ժողովուրդները երբեմն զինքը կը յուզեն, բայց մանաւանդ կը զարմացնեն եւ չի կրնար չմտածել որ այդ զոհերը բոլորովին անմեղ չեն եւ քիչ մը պատասխանատու են այն խռովութեանց, որոնց կ'ենթարկուին:*

ՀԱՅԵՐԸ ՊԱՏՐՈՒԱԿ

1925ի դպրոցական գիրքերուն մէջ, վաւերական բնագրեր ցոյց կուտան Ֆրանսան հալածուածներու եւ ճնշուածներու պաշտպանի դերին մէջ, մանաւանդ Հայերու, որոնք ջարդուած են Թուրքերու կողմէ: Բայց Հայերուն վրայ չէր, որ Ֆրանսա կը դթար: Ինք իր վրայ էր, իր փայլուն առաքինութեանց, իր ազնուութեան վրայ: Հայերը հոն էին պարզապէս իրեն առիթ տալու համար որ ոգեկոչէ իր արժանիքները: Իր համբաւը մշակելու համար, Ֆրանսա իր թշուառները ունէր:

Ապրիլ 24ը յիսուներորդ տարեդարձն է 1915ի ջարդերուն առաջին օրուան երբ Թուրքիոյ հայ գաղութը վայրագօրէն կ'ոչնչացուէր Սուլթան Մէհմէտ Ե. Րեշատի հրամանով, Երիտասարդ Թուրք *շարժումին ղեկավարներուն կողմէ: Աշխարհի ամէն կողմը, Հայերը կ'ոգեկոչեն մեռելները, զորս միայն իրենք չեն մոռցած: Այդ սուգերը եւ թշուառութիւնները մաս կը կազմէին « Արեւելեան Հարցին » ձանձրացուցիչ վարժութեան, որ միշտ ջղայնացուցած է Արեւմուտքը, դպրոցներէն մինչեւ դեսպանատուները: Արեւմուտքի համար, ցեղային կամ կրօնական մրցակցութիւնները քաղաքական հարցեր են, որոնք պէտք է լուծուին միջազգային կարգադրութեանց խաղով: Արեւմուտքը կը նստի ժողովներու սեղանին առջեւ: Իր թղթապանակներուն մէջ, իր դիւանագէտներու ուղեղին մէջ կը պահէ խաղաղութեան գաղտնիքը:*

Ժողովուրդները պէտք է դադրին գիրար բզկտելէ, տառապելէ, մեռնելէ: Դժբախտութիւնը պէտք է դադրի: Խօսքը կիրքերուն չէ այլեւս, այլ՝ իմաստութեան եւ ճարպկութեան:

Լաւ դաշնագիր մը հարիւր ջարդ կրնայ սրբել: Բայց միջազգային որոշումներու գործադրութիւնը չի վերաբերիր Արեւմուտքի մարդուն, որ իր պարտականութիւնը կատարեց, ամբողջ պարտականութիւնը բարձր հնչեցնել տալով մարդկութեան եւ չափի լեզուն: Բերաւ լոյսը: Լոյսին ջահակիրն է: Անկէ օգտուիլ կուտայ կորսուածներուն եւ կը քաշուի: Ճամբաներու անկիւնները, թաքստոցները, գիւղերը, որոնք կը սպասեն մահուան, մանրամասնութիւններ են՝ որոնք կը կարգադրուին ամբողջական լուծումով, զոր աշխարհի հաւասարակշռութիւնը ի վերջոյ պիտի պարտադրէ:

Ընդդիմութեան իրականութիւնը պարզապէս հերքուած է: Այդ հերքումը հաշիւի արդիւնք չէ, այլ աւելի բնազդական նողկանքի մը.— Այդ իրականութիւնը կը խանգարէ: Կը խանգարէ բարոյական եւ փիլիսոփայական լաւատեսութիւնը, զոր բոլոր գաղափարաբանութիւնները, որոնք աշխարհը կը կը բաժնեն, մէջ տեղ դրած են իրենց հանգստութեան համար: Ընկերային պայքարները մարդկային ապասերումին պէտք չէ վերագրել: Մարդիկ ապասերած չեն: Մարդիկ խորքին մէջ բարի են: Ծայրայեղութիւնները, ատելութիւնները տնտեսական, ընկերային, քաղաքական պատճառներ ունին: Կարելի է գործել, մաքրել ցեղային ատելութիւնները, որոնք անփոխանցելի չեն եւ զոր մարդկային յառաջդիմութիւնը, միշտ աճող, քիչ առ քիչ պիտի ջնջէ: Պաշտօնական ճշմարտութիւններ են:

Քաղաքակրթուած հանրային կարծիքը չի հանդուրժեր առանց դարմանի եւ անյոյս ճակատագրական կացութեան մը ոգեկոչումին: Ինքզինք կը հանդարտեցնէ: Կիպրացիները, Յոյները եւ Թուրքերը ի վերջոյ զիրար պիտի հասկնան, բնիկները պիտի կարենան Ալժերիա մնալ: Մինչեւ ծայրը, թմրեցուցիչ խաբէութիւնը կը պահուի մինչեւ ջարդերու նախօրեակին: Եւ մոռացութիւնը կուգայ երկիւղածօրէն ծածկել աւերակներն ու մեռելները:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՔԱՎԻԿԼԻՈԼԻ

ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ Ա. ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ)

« Ձայն մը հնչեց Երզրումի Հայոց լեռներէն » ի առաջին արձագանգ տուող, Կարնոյ ազնուական եւ յայտնի գերդաստաններէն մէկուն շառաւիղն էր ողբացեալ Հայկ Սէրէնկիւլեանը:

Սլացիկ, վայելուչ եւ մտաւորական տիպի երիտասարդ մըն էր, երբ առաջին անգամ հանդիպեցայ անոր Մարսէյլի մէջ: Մեր հանդիպումը կարգադրուեցաւ հանգուցեալ Գարեգին Շահլամեանի միջոցաւ, Պար – Նօայի *մէջ: Կային ուրիշ ընկերներ ալ, որոնցմէ շատեր, աւա՜ղ, այլեւս չկան: Ներկայացայ իրենց, Պէյրութի կուսակցական վաւերաթուղթով: Ուրախացան, որ երիտասարդ ուսանող մըն ալ մաս պիտի կազմէր իրենց խումբին:*

Հայկ Սէրէնկիւլեանին մէջ տեսնել կ'ուզէի իր անուանի յեղափոխական զարմիկը՝ Վարդգէսը: Չէ՞ որ, գաւառացիներս, միշտ փափաք ունեցած ենք մեր մեծերը տեսնել մօտէն: Մեռածներու մասին լսել՝ մնացածներէն: Հայկ Սէրէնկիւլեան, կը խօսէր յախուռն, անկեղծ, կը նայէր աչքերուդ մէջ: Ձեռքը « Լը Թան » թերթը կար, (այն ժամանակ, ես բառ մը Ֆրանսերէն չէի գիտեր), մինչ ես ինքզինքս ստորադաս կը նկատէի: Ըսաւ որ, մօտ օրէն, Փարիզ երթալէս առաջ, պիտի ծանօթացնէ ինծի Միքայէլ Վարանդեանը: Մարսէյլի կոմիտէն հրաւիրած էր այս անմահ ընկերը, որ գար քիչ մը արեւ ծծելու հարաւի շրջանը: Մինչ այդ, ըսին, պիտի զրկենք քեզ Լիոնի Շրջ. ժողովին, ու հոն ալ պիտի ծանօթանաս Ս. Վրացեանին:

Կը խայտայի ուրախութենէս: Կարօտախտս անցած էր:

Հայկ Սէրէնկիւլեան Մարսէյլի կուսակցական եւ ազգային ղեկավարներէն էր: Արտակարգ կերպով փարած էր երիտասարդութեան,— ո՛ր սերունդ, անոր արիւնն էր եւ պաշտպանը:

Քիչ մը ուշ, մեր կուսակցական եւ ընտանեկան յարաբերութիւններուն շնորհիւ, լիուլի տեղեկացայ իր իսկապէս փոթորկալից կեանքին: Նախակրթարան, Սանասարեան, Նանսի, Հողագիտութիւն, պատերազմ, թաքստոցներ, դէպի երկիր, վերստին գաղթ, Արմաշ, Ռոտոսթօ, Հայաստան, Ֆրանսա...:

Հարիւրաւոր որբեր հաւաքել, մեծ եղբօր մը պէս կենալ անոնց գլուխը, տառապիլ ու թափառիլ անոնց հետ, կէս անօթի, կէս ծարաւ, այլեւ թերեւս կիսամերկ, բայց՝ անվհատ հասնիլ չարեաց փոքրագոյն եղերք մը, եւ այլեւս երբեք չձգել զանոնք: Յաճախ, ինծի կը թուէր, որ Հայկ Սէրէնկիւլեան, ինքն ալ տեսակ մը որբի վիճակ ունէր, որբանոց-կեանքի անխուսափելի ազդեցութեան տակ: Զափազանց առատ եւ խիտ մազեր, յայտնի էր, որ ժամանակէն շատ առաջ ճերմկեր էին, մնալով միշտ ըմբոստ:

Վալապրի երկրագործական վարժարանին, ուր քանի մը հայ ուսանողներ կային, իր հաւաքած որբերէն, ամէն կիրակի, հաց մը զոնէ, իր տունին հիւրն էր: Ամէն ամիս դրամ կը յղէր անոնցմէ մէկին:

Ատեն մը, Կ. Կ.ը հաստատուեցաւ Մարսէյլ: Հայկ Սէրէնկիւլեանն էր Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը՝ տեղական ընկերվարականներուն մօտ: Ու այս տիտղոսով, որքան բայց անադմուկ ծառայութիւններ մատուցած է Մարսէյլի նորահաս Հայութեան: Ամէն նոր Հայ, աշխատանքի եւ աշխատութեան թուղթի պէտք ունէր: Սէրէնկիւլեան կը ձգէր գործը եւ կը վազէր Ֆլէսսիէրին, *— Մարսէյլի նոյնպէս անուանի քաղաքապետին: Ու շնորհակալութիւն կը սպասէր եւ ոչ ալ երախտագիտութիւն:*

Կարտանի ածխահանքերուն մէջ, ստորերկրեայ փլուզումներուն երեսէն, մեր զոհերը տարուէ տարի կ'աւելնային: Տարի մը, մէկ անգամէն 37 հոգի, Հայեր: Սէրէնկիւլեանի առաջարկով որոշում տրուեցաւ, որ այլեւս ոչ մէկ Հայ մնայ այդ հանքերուն մէջ: Մարսէյլի ընկերները ամէն զոհողութիւն յանձն պիտի առնեն, որ այդ Հայերը քաշուին այդ գործէն եւ նուիրուին ուրիշ ոչ վտանգաւոր զբաղումներու: Այդպէս ալ եղաւ:

Ինքնավստահ էր, եւ կը ստանձնէր բոլոր տեսակի պատասխանատու առաքելութիւնները: Այլասէր էր, ու այդ երեսէն, յաճախ կը զրկէր ինքզինք: Իբրեւ առեւտրական, մօտէն գիտեմ, որ ճշգապահ էր եւ խօսքին տէրը:

Գարեգին Շահլամեան՝ Նախ, ու յետոյ Հայկ Սէրէնկիւլեան, ասոնք են Պոմոնի Հայնոցին հիմնադիրները: Եկեղեցիին, դպրոցին, խումբին եւ ակումբին ձեռներէցները: Եւ եթէ այսօր, տեղացին Պոմոնը՝ Մարսէյլի Հայութեան մայրաքաղաքը կը կոչէ, շնորհիւ իրենց է եւ իրենց գործակիցներուն:

Հայկ Սէրէնկիւլեան թերեւս կը մնար իր Պոմոնին մէջ, ու ապրէր, եթէ կարգ մը անպատասխանատու մարդիկ, ազատագրութեան տարիներուն, անտեղի խաչակրութիւն մը չկատարէին իրեն դէմ:

Գնաց Կրընոպլը, Փարիզ եւ աւելի օգտակար եղաւ իր ազգին: Յամառ Դաշնակցական էր կուսակցական ժողովներու մէջ: Բարի, արդար, մարդասէր ու խաղաղասէր մնաց հանդէպ հանրութեան:

Յիշատակը՝ յաւիտեան եւ երանելի մնայ:

Յ. ԱՂԱՅԵ

Մարսէյլ

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Մինչ կը գրէր, սիկարէթի մնացորդներ կը բազմապատկուէին ու խցիկը կը լեցուէր թանձր ծուխով: Բանտին միակ արգելքն էր որ վերցուած էր իրեն համար եւ իր փաստաբանները արտօնուած էին բերելու ամերիկեան սիկարէթներու անհատնում ծրարներ:

Պատուհանին երկաթեայ ձողերուն արանքէն մեծութեան ընդմէջէն դանդաղօրէն կը սկսէր ծնիլ գորշագոյն արշալոյսը: Ժամը եօթը կը հնչէր, յետոյ՝ ութը, եւ ինք կը սկսէր եզրակացնել թէ օր մը եւս ունէր ապրելու...

Ժամը ութ եւ կէսին հասան իր երեք պաշտպան փաստաբաններէն երկուքը: Ժաֆֆրէ՝ *ամէնէն երիտասարդը եւ խանդավառուած մը Լավալով, որ կամաւոր կերպով ներկայացած էր պաշտպանելու համար ամբաստանեալը: Նաօ՝ ամէնէն տարիքոտը, պաշտօնապէս նշանակուած Պառոյին կողմէ, Դիմադրական ճակատի անդամ մը, որ կ'ատէր Լավալի գործունէութիւնը եւ որ հիմա, սակայն, կ'ապահատէր այն դատական խեղկատակութեան վրայ որուն ինք եւս մասնակից էր:*

Գտան զինքը չափազանց ջղայնացած եւ բոլոր դիմադրական կորովը կորսնցուցած:

Առանց ամբաստանեալին եւ իր պաշտպան փաստաբաններուն ներկայութեան մահուան պատիժի վճիռին յայտարարութենէն ի վեր, անդադար պայքար մղած էին ի խնդիր նոր դատավարութեան մը, առարկելով որ ամբաստանեալը չէր կրցած իր պաշտպանողականը ընել, թէ երդուեալները ատելութեամբ տոգորուած էին անոր դէմ եւ թէ դատարանը իրաւասութենէ զուրկ էր այլեւս:

Գիտէին որ իրենց բոլոր ջանքերը զուր էին եւ թէ ժամանակաւոր կառավարութիւնը վճռած էր, Լավալ պէտք էր գնդակահարուէր նախքան ժողովուրդին մօտենալը Հոկտեմբեր 21ի քուէտուփերուն: Այդ առաւօտուն հաղորդեցին թէ ոչ մէկ տեղեկութիւն ունէին Արդարութեան նախարարութենէն:

— Ուրեմն, ամէն ինչ կորսուած է, ըսաւ Լավալ:

Իր ըրածը ստուգում մըն էր եւ ոչ թէ հարցում մը: Աշխատեցան համոզել զինքը եւ պնդել թէ տակաւին յոյս մը կար, բայց տեսան որ իր լաւատեսութիւնը, որ առենօք այնքան անդրդուելի էր, լքած էր զինքը հիմա:

Ցանկարծ Լավալ ընդմիջելով բոլորը, հարցուց.

— Կիրակի օրերը կը գնդակահարե՞ն:

Նաօ վստահութեամբ պատասխանեց թէ՝ «ոչ»:

— Այն ատեն, Երկուշաբթի պիտի ըլլայ, աւելցուց Լավալ:

Բոլորը լռեցին, վասնզի բան մը չունէին աւելցնելիք:

Որոշած էին զինքը մենակ չթողուլ, մինչեւ որ իր վերջին ժամը հնչէր: Յաջորդաբար, իւրաքանչիւրը իր կարգին, նստելով անոր կողքին, կը խօսէին իր հետը եւ յաճախ ալ կը խօսեցնէին զինք, որ կը սկսէր պատմել իր անցեալ կեանքէն:

Յերեկէն ետք հասաւ երրորդ պաշտպան փաստաբանը՝ Պարատիւք որ գտաւ Լավալը հանդարտ վիճակի մը մէջ, զբաղած վիճելու բանտապահի մը հետ գետնախնձորի մշակման մասին: Լավալ երկարած էր իր անկողնին վրայ ու այդ դիրքին մէջ կը խօսէր: Ցանկարծ բացագանչեց.

— Ես կը հաւատամ մարմիններու տեղափոխութեան: Կը զարմանա՞ք: Ահա՛, տեսէք, ես համոզուած եմ որ ուրիշ մը կ'ապրի իմ մէջս, Սպանացի մը, որ տասնըհինգերորդ դարուն ապրած էր Շաթելտոնի մէջ: Անիկա Վիլլանտրանտօ անունով արտակարգ մարդ մըն էր որ ինծի պէս ոչինչէն մեկնած էր եւ հասած էր շատ բարձրերը, թէեւ ոչ այնքան բարձրերը, որքան ես: Եւ յանկարծ անիկա ինկաւ շատ ցածերը, սակայն դարձեալ ոչ այնքան ցածերը՝ որքան ես...: Գիտէ՞ք ինչն է որ գիս կը յուսալքէ, այն որ աղջիկս զաւակ մը չունեցաւ: Օր մը, դարերու ընթացքին, փոքրիկ Շամպրէօն մէկը պիտի ըլլար որ արտաքոյ կարգի կրնար դառնալ, ինչպէս ես ...

Ժպտեցաւ ու գլանիկ մը վառեց: Յետոյ, իր դիմագիծը ստացաւ մռայլ մտահոգ երեւոյթ մը եւ այդ օրուան համար երկրորդ անգամ ըլլալով, հարցուց:

— Ձեզի կ'ուզեմ բան մը հարցնել: Կիրակի օրերը գնդակահարութիւններ տեղի կ'ունենա՞ն:

Պարատիւք վստահեցուց զինքը թէ՝ ոչ, Լավալ շարունակեց.

— Չեմ ուզեր որ դէմքս փճացնեն: Այդ իրաւունքը միայն հողին կրնամ տալ:

Վերսկսաւ արագ արագ խօսիլ, կարծես ինքն իր մասին, մօտենալով մահուան հարցին: Մերթ ընդ մերթ, սակայն, [illegible]տակի հարցումներ կ'ուղղէր Պարատիւքի:

— Իմ աշխատանքս վերջացած է: Հիմա իմ յաւիտենականութիւնս է որ պիտի սկսի: Ատիկա կը սկսիմ ձեզի հետ, այս իրիկուն, իմ վերջին փոքրիկ [illegible] մէջ...

Հայեացք մը նետելով իր շուրջի պատերուն, դէմքը ծամածռելով, տրտնջաց:

ԻՒՊԷՐ ՓՕ

(2 Շար.)

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

« Ի՞ՆՉ Կ'ՈՒԶԵՆ ԱՅՍ ՀԱՅԵՐԸ »

«Ճումհուրիյէթ» թերթին մէջ կը կարդանք.—

Շաւարշ Թօրիկեան, որ իրաւաբանութեան փրոֆէսօր է Պէյրութի ամերիկեան համալսարանին մէջ, լրագրողներուն յայտարարեց .— Ապրիլ 24ի յուշահանդէսին, Թուրքիայէ հողային պահանջ պիտի չունենանք : Հակառակ այս յայտարարութեան, Թօրիկեան իր յայտարարութեան վերջաւորութեան դարձեալ ճառեց « երեւակայական Հայաստանէ» մը :

— « Լոկ ազգային սուգ մըն է որ պիտի յայտնենք, ըսաւ Թօրիկեան, ցոյց մը չէ, այլ ազգային եւ կրօնական սգահանդէս մը: Լիբանանի Թուրք դեսպանատան առջեւ որեւէ ցոյց խնդրոյ առարկայ չէ : Թուրքերն ու Հայերը յառաջիկային ըստիպուած են իբր հարեւան ապրիլ : Արդէն Իթթիհատականներն էին որ կազմակերպեցին ջարդերը, Թալէաթ եւ Ճէմալ փաշաներն էին: Չեմ պնդեր թէ Թրքահայոց Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեան իր յայտարարութիւնը գրի առած ըլլայ Թուրք կառավարութեան ճնշումին տակ : Ես ալ եթէ Թուրքիա գտնուիմ , պիտի ստիպուիմ այդպիսի բան մը գրել »:

ԿԱՐՍ ԵՒ ԱՐՏԱՀԱՆ

Թօրիկեան այս առթիւ անդրադարձաւ նաեւ Սեւրի Դաշնագրին եւ հողային պահանջներուն, եւ ըսաւ .—

— Իմ համոզումս այն է որ Կարս և Արտահան առայժմ կրնան դիմադրաւել այս պահանջը : Այո, Տրապիզոնը Հայերու չի պատկանիր, բայց տնտեսական դրդապատճառներով ստիպուած ենք Սեւ Ծովու մէջ ալ նաւահանգիստ մը ունենալ : Խնդրոյ առարկայ քարտէսները կը ներկայացնեն այն Հայաստանը, որուն սահմանները առենօք գծուած էին նախագահ Ուիլսընի կողմէ, Սեւրի դաշնագրին համաձայն :

ԾԻԾԱՂԵԼԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

«Ճումհուրիյէթ» այս խորագրին տակ կը գրէ նաեւ .—

Լիբանանի Հայոց պատրաստութիւնները իրենց բուն գոյնը դուրս տուին վերջապէս: Փրոֆ. Թօրիկեանի յայտարարութիւնները մէջտեղ հանեցին ամէն բան: Թօրիկեան չի ծածկեր «հողային պահանջներու » պարագան: Նախ կը հերքէ եւ յետոյ կ'ըսէ թէ «առայժմ Կարսը եւ Արտահանը բաւ է իրենց»: Նոյնիսկ Սեւ Ծովու մէջ նաւահանգիստ մը կ'ուզէ : Ըստ Թօրիկեանի, «Թուրքիա 1915ի դէպքերուն առթիւ պէտք է հատուցում մը վճարէ 1948ի ցեղաջնջման համաձայնութեան (ժենեւի) պատշաճելով , եւ միւս կողմէ պէտք է գործադրէ Ամերիկայի երբեմնի նախագահ Ուիլսընի առաջարկները» :

Ամէն ոք ազատ է իր ազգին ազգային եւ հողային ամբողջութեան մասին գաղափարներ ունենալ : Ահա թէ ինչու զարմանալի չէ, երբ Թօրիկեան կը տարուի Հայաստանի մը ցնորքներով: Ի՛նչ ըսել սակայն որ, միջազգային իրաւանց փրոֆէսօր Թօրիկեան չի խորհիր թէ հին տեսրակները կարելի չէ միակողմանի կերպով բանալ, այլ երկու կողմէն պէտք է քրքրել խնդիրը, եւ ըմբռնել թէ հին տեսրակները կարելի չէ քրքրել միջազգային արդիական օրէնսդրութեան համաձայն : Կ'ուզենք ըսել Փրոֆ Թօրիկեանի թէ Լիբանանի Հայոց դէմ գտնուող երկիրը այն պետութիւնը չէ, որ ստորագրած է Սեւրի դաշնագիրը, այլ Աթաթիւրքի Թուրքիան, որ պարտադրեց Լօզանը : Այն Թուրքիան, որ յայտարարեց թէ հաւատարիմ պիտի մնայ Ազգ. Ուխտի յանձնառութեան: Մենք Սեւրի դաշնագիրը ջնջեցինք ճակատէ ճակատ արիւն թափելով , եւ անոր մնացորդները մինչեւ Միջերկրական քշեցինք եւ մաքրագործեցինք : Ահա թէ ինչու կը խնդանք եւ կ'անցնինք, երբ Սեւրի իրաւունքներէն կը ճառեն մեզի :

Միայն թէ յանձնարարութիւն մը ունինք իրենց : Թող իրենց ցնորքներուն չափ մը եւ սահման մը դնեն, եւ չխանգարեն հանգիստը մեր հայ հայրենակիցներուն, որոնք Թուրքիա կ'ապրին եւ իսկապէս շաղախուած են Թուրքերու հետ»:

ՊՈՒՐՀԱՆ ՖԷԼԷՔԻ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պուրհան Ֆէլէք, « Հայկական Հարցը » խորագրին տակ, երկար յօդուած մը գրած է նոյն «Ճումհուրիյէթ»ին մէջ , եւ նախ ամփոփելէ ետք առաջին աշխարհամարտի հայկական դէպքերը եւ անոնց դրդապատճառները, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ .

— « Բոլորս գիտենք թէ Ճէմալ փաշա, Իթթիհատականներու երեւելի մէկ դէմքը, Սուրիոյ կուսակալը եւ Դ. զօրաբանակի հրամանատարը, ի՛նչպէս պաշտպանեց եւ պահպանեց իր հսկողութեան տակ գտնուած Հայերը : Եւ երբ Իթթիհատի երկու ֆէտայիներ գիւղի մը մէջ սպաննեցին երկու Հայեր, որոնց անունները ծանօթ են մեզի, Ճէմալ փաշա իր թիկնապահը ղրկեց, այդ երկու հոգին բերել տուաւ, դատարանի յանձնեց եւ կախել տուաւ զանոնք: Այս բոլորը ինծի պատմած է լուսահոգի ընկերս Հասան Ամճան , որ Ճէմալ փաշայի հրամանին տակ աշխատած էր իբր հայ գաղթականներու քննիչ , եւ շատ օգնած էր Հայերուն՝ յետագային Հայոց Պատրիարքին երախտագիտութեան արժանացած :

Կը նշանակէ թէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի այսօրուան Հայերը, Ճէմալ փաշայի պաշտպանութեան եւ օգնութեան շնորհիւ կրցան հոն մնալ, եւ ոչ ոք դպաւ իրենց: Մեղք որ սակայն այդ նոյն Ճէմալ փաշան 1922ին Թիֆլիզի մէջ պտըտած պահուն՝ անծանօթներու կողմէ սպաննուեցաւ : Հետեւաբար, երբ յիսուն տարի ետք Հայերը տեղի թէ անտեղի Հայկական Դատ մը մէջտեղ կը հանեն, Լիբանանի եւ Սուրիոյ Հայերուն չի յարմարիր այսպիսի բան մը, որովհետեւ անոնց կեանքը այդ օրերուն Թուրք բանակն էր որ փրկած էր : Այդ օրերը յիշող եւ գիտցող Հայեր կան անշուշտ, կրնան ծառայութիւն մը մատուցանել Թրքահայ մեր հայրենակիցներուն, որոնք իսկապէս կը տառապին այս անտեղի եւ անհարկի խըլըրտումէն » :

(Կը շարունակուի)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԹԱՂԸ

Գրական Թերթի մէջ կը կարդանք.—

Երբ կ'անցնիս Զարենցի փողոցէն, պահ մը կը դանդաղեցնես քայլերդ , կանգ կ'առնես Պետական Համալսարանի նորակերտ շէնքերուն առջեւ : Քառասունեւհինգ տարեկան է, բայց միշտ երիտասարդ է ուսանողի նման : Քառասունեւհինգ տարիներու ընթացքին՝ համալսարանը հասակ նետեց , դարձաւ երկրի մեծագոյն հիմնարկութիւններէն մին : Իր շուրջը հիմնուեցան հանրապետութեան բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնները: Համալսարանական տասներկու բաժանմունքներուն մէջ ներկայիս կ'ուսանին 9000 երիտասարդներ : Ահա արդէն հինգերորդ տարին է որ ստեղծուած է նախապատրաստական համալսարանական դասընթացքին բաժանմունք մը, յատկապէս Սփիւռքէն հասած հայ ուսանողներուն համար: Մինչեւ այժմ ունեցած է 15·000 շրջանաւարտ, որոնք ներկայիս կ'աշխատին երկրին զանազան վայրերուն մէջ : Համալսարանին 70 ամպիոններուն եւ հետազօտական աշխատանոցներուն մէջ կը գործեն 500 փրոֆէսէօրներ եւ զանազան աստիճանի դասախօսներ :

Տարուէ տարի կ'ընդարձակուի համալսարանական թաղը : Շուտով կ'աւարտին բնալուծութեան եւ բնագիտութեան համալսարաններու շէնքերը :

Համալսարանին մայր շէնքին բացումը կատարուեցաւ վերջերս : Շքեղ եւ հոյակապ շէնք մը : Այստեղ կը գտնուին վարչական գրասենեակները, մատենադարանը, ընթերցարանը , թանգարանը, ժողովներու դահլիճը :

Ապրիլ 10ին այս մեծ դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ բացման հանդիսաւոր նիստը :

Նախագահութեան բեմին վրայ կ'երեւէին Ե. Ասծատրեան, Յովհ. Բաղդասարեան, Ե. Զարոբեան, Ն. Յարութիւնեան, Գ. Տէր – Ղազարեան, Ա. Քոչինեան, Ս. Պօղոսեան, Նախարարաց Խորհուրդին փոխ – նախագահը՝ Լ. Ստեփանեան, բարձրագոյն եւ միջնակարգ կրթութեան պետական յանձնաժողովին նախագահը՝ Գ. Հայրեան, կուսակցութեան Երեւանի կոմիտէի քարտուղարը՝ Լ. Ղարիբջանեան, Սպանդարեան շրջանի կոմիտէի քարտուղարը՝ Մ. Քոչարեան , դասախօսներ եւ ուսանողներ :

Երեկոյթը ներածական քանի մը խօսքով բացաւ Համալսարանին վերատեսուչը, կենդանաբանական գիտութեանց փրոֆէսօր Հրանտ Բատիկեան, որ յանուն դասախօսներուն եւ ուսանողներուն շնորհակալութիւն յայտնեց կառավարութեան՝ այս սքանչելի նուէրին համար :

Յետոյ խօսքը տուաւ Զարաբեանին, որ իր կարգին շնորհաւորեց դասախօսները եւ ուսանողները՝ բարի – վայելում մաղթելով :

Շնորհաւորութեան խօսքեր ըսին ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումեան , փրոֆ. Վ. Ուշտունի, բանասիրութեան ուսանող Մ. Մեհրաբեան, շինարարութեան նախարարութեան ներկայացուցիչը՝ Կ. Յակոբեան, համալսարանական նախապատրաստական դասընթացքի ուսանող՝ Պ. Թարախչեան (արտասահմանէն) եւ բանաստեղծ Սիլվա Կապուտիկեան :

« Գրական Թերթ»ը կը հրատարակէ նաեւ Համալսարանի այս բազմայարկ մայր – շէնքին պատկերը :

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

Վահէ Կոտէլ, երիտասարդ բանաստեղծը ,որ կ'ապրի Ժընեւ ու ծանօթ էր թարգմանութիւններով հայերէնէ ֆրանսերէն , նոր գործ մը եւս հրապարակ կը հանէ այս ամիս :

Վահէ Կոտէլ աւելի առաջ թարգմանած եւ հրատարակած էր Վարուժանի « Հացին Երգը » (Հրատ. Սըկէրս) , այժմ սպառած : Թարգմանած եւ հրատարակած նաեւ Վահագնը:

Այժմ Վարուժանի գործերէն (Ցեղին Սիրտը, Հեթանոս երգեր, Հացին Երգը) կուտայ Ծաղկաքաղ մը (Հրատ. Լա Բօրտ) :

Վարուժանի այս ֆրանսերէն քերթողագիրքը տպուած է երեսուն օրինակ թուագրուած, հատը երեսուն ֆրանք, 470 օրինակ սովորական տպագրութիւն , հատը 9 ֆրանք :

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (219)

ԷԿԵՐԻ ԱՍՏՂԵՐԸ

Վերը ցանկապատին քով հրացանաւորներու քով հրացանները պատին վրայ դրուած, լեցուած ու կրակելու պատրաստ դիրքի մէջ, լաթով ու խծուծով ծածկըւած, որպէսզի ցօղը չիջնէր վրանին :

Քնացողներու մէջ՝ ամէն տասը, քսան քայլին պահակներ կեցած էին, թնդանօթներու քովն ալ ու աշտարակներու մէջ ալ. ամենաքիչ դէպի քաղաք նայող կողմը կեցած էին:

Իսկ ով որ զինուոր չէր, արթուն էր ու կ'աշխատէր :

Տօպօ որմնադիրներու օգնութեան ղրկեց բերդին մէջ գտնուող բոլոր մարդիկը, գիւղացիները, մսագործները, ջաղացպանները, երկրագործները, դարբինները, չորս պայտարները, երկու ձիապաններն ու մինչեւ իսկ գնչուն :

Պատուածքներու երկայնքին ծառի բուներ դնել տուաւ. հող, տախտակ, չուալ, ու որքան որ կարելի էր քարի կտորներ՝ խառն ի խուռն լեցուեցան պատուածքներու մէջ: Խորտակուած դուռն ալ պէտք էր լեցնել հողով , քարով, աւազով ու լեցուած տակառներով : Առջեւն ու վերեւը գնդացիր թնդանօթներ. կողմնակի ալ ծանր հրացաններ ու մօրուքաւորներ, որքան կարելի էր :

Թիւֆէնճիները խոր խրամներու մէջ քաշուած վարը կը հսկէին, ու երկուքը մէյմը վեր կը կրակէին, հազիւ թէ աշխատաւորներէն մէկը պատուածքէն երեւնար. ու դժբախտաբար կը ստիպուէին ալ երեւնալ՝ որքան ալ ջանային ծածկըւիլ եղէգներու պատնէշներով :

Անկիւնի աշտարակին մէջ Թօմաս Պոյլքի կը հսկէր աշխատանքներուն վրայ: Հոն քանի որ պատուածքը երեք դրկաչափ մեծ էր. Պորշոտցի սպան գերանները պարաններով ու շղթաներով միացնել կուտար: Դժուարին գործ մըն էր, երբեմն պէտք էր դէպի դուրս ալ հակիլ, իսկ վարէն ենիչէրիները ամէն անգամ կը կրակէին :

Վերէն ջուր տեղ կը կրակէին անոնց վրայ ,ու ջուր տեղ կը նետէին ռումբերը, անոնք այնքան լաւ ծածկած էին իրենց տեղերը հողով ու ցանկով՝ որ միայն իրենց հրացաններուն ծայրերը կ'երեւէին : Իսկ որմնադիրներուն շարժուն կանթեղները ցոյց կուտային անոնց նշանառելիք կէտերը :

— Գերանները վեր, — պոռաց Թօմաս Պոյլքի :

Գիւղացիները կեցեր էին գերաններուն քով. բայց նոյն գիշերը արդէն երեք հոգի ալ տարուեցան սափրիչներուն :

— Գերանները վեր ,— կրկնեց Թօմաս Պոյլքի :

Գիւղացիները տատամսոտ մնացին :

— Շարժէ, դանդաղ արարած, հօս , հօս :

Ու գերանները սկսան արագ արագ վեր բարձրանալ: Վարէն Թուրքերու հրացանները կ'որոտային ,իսկ վերէն մուրճերը կը հարուածէին, կը ճռնչային շըղթաները, ու թզաչափ գամերը կը հնչէին մուրճի հարուածներուն տակ, որոնք շըղթաները գերաններուն կը հաստատէին :

— Մի վախնաք ,— կը քաջալերէր զիրենք Պորշոտցի գնդապետը :

Ու ոչ ոք կը համարձակէր վախնալ :

Գնդակ մը զարնուեցաւ գնդապետին սաղաւարտին ու ջախջախեց արծաթեայ փետրակալ զարդը :

— Շո՛ւտ, շո՛ւտ:

Ու գերան մը առած ինքն ալ սկսաւ շըղթայել ուրիշ գերանի մը :

— Թօմաս, — գոչեց Մեքչէի,— վար իջիր :

— Անմիջապէս, — պոռաց Թօմաս:

Ու ծռեցաւ օգնելու՝ ուրիշ գերան մը բարձրացնելու համար:

— Պարան բերէք :

Ու ծռած մնաց, կարծես քարացած ըլլար :

— Թօմաս, — գոչեց Մեքչէի յուզումով :

Թօմաս մէկ ծունկի ինկած, մնաց , գլուխէն ինկաւ սաղաւարտը ու իր երկար խարտեաշ մազերը վար կախուեցան :

Մեքչէի վեր խոյացաւ ու վար առաւ Թօմասը պատուածքի բերնէն ու պառկեցուց պարիսպին մէկ ներքին անկիւնը:

— Լոյս բերէք :

Թօմաս Պոյլքիի դէմքը պատի պէս ճերմակ էր, մօրուքի վրայէն արիւնը կը հոսէր ու կը կաթէր գետնի կրտ փոշիին վրայ :

— Թօմաս, — ըսաւ Մեքչէի աղեխարշ ձայնով,— կրնա՞ս խօսիլ :

— Կրնամ, — թոթովեց Թօմաս , — կռուեցէք ... հայրենիքին համար ...

×

Բերդին մէջ ցիր ու ցան կանթեղներ կը վառէին ու ռետինի ջահեր: Տօպօ ձիով կը քալէր մէկ լեցուածքէն միւսը :

Ամէնէն շատ՝ Հին դրան վրայ բարձրացող աշտարակը կը մտահոգէր զինքը :

ց

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՎԱԼԱՆՍ.— Գասպար Սիմոնեան եւ զաւակները, Գարեգին Սիմոնեան ընտանիք, Թ. Սիմոնեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Շմաւոն Գալայճեան, Պ. Սարգիս եւ Լեւոն Ճերանեան ընտանիք, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, այս Կիրակի, իրենց կնոջ, մօր, քրոջ, հարսի, եւ կնքամօր

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ Քելակոբեան) մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը խնդրուի յիշատակը յարգողներէն ներկայ ըլլալ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Ռուբէն Ուս. Միութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Արմէն Յակոբեանի, իր մօր կսկծալի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՇԱՒԻԼԻ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Հրանտ Պալեանէ (Վերսայլ) 50 ֆրանք իր դպրոց այցելութեան առթիւ:

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Մ. Ղազարեանէ (Ալամուշ)էն 30 Ֆր., իր ամուսնոյն մահուան Բ. տարելիցին առթիւ: Տիկին Իսկուհի Փափազեանէ 20:

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Արշալոյս Եղուպեան Նահատակներու յիշատակին կը նուիրէ 30 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 20 Ֆր. ալ Մշակոյթի Տան: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ:

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն:

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան,
Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբը, կազմակերպած է հայ արուեստագէտներու, նկարիչ եւ փորագրիչներու գործերուն համար ցուցահանդէս մը, Հայկ. Թանգարանին մէջ, 59 Ավընիւ Ֆօշ, Փարիզ (16), Մայիս 8էն մինչեւ 16ը:

Այս ցուցահանդէսին բացումը պիտի կատարուի Մայիս ութին Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 16ին, նախագահութեամբ Հայկ. Թանգարանի եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի նախագահ՝ ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

Հայ հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի:

Notre Voyage Annuel en HOLLANDE

1, 2, 3 Mai en pleine saison de fleurs
3 jours en Autocar de Luxe
Hôtel de premier ordre, cuisine soignée
Visite de Rotterdam, La Haye, Haarlem
Amsterdam et ses monuments historiques
Utrecht.
Au retour Anvers, Bruxelles et le champ
de bataille de Waterloo
Participation 125 Frs. tout compris
Relations Touristiques Educatives, Régie
par la loi du 1er Juillet 1901
Secrétariat 32, Rue de Trévise, Paris.
Tél. : 770.36.37
Le Délégué Edouard Djézirian

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Օր. ՄԵԼԻՆԷ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
(Շաւիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդէն)
եւ
Պ. ԷՏՈՒԱՐ ՏՈԼՄԱՃԵԱՆ
Նշանուած
Ժանթիյի 11 Ապրիլ 1965 Շաւիլ

Այս ուրախ առթիւ Տէր եւ Տիկին Գալուստ Մինասեան տասնական Ֆր. կը նուիրեն Շաւիլի Կապ. Խաչին եւ «Հայաստան» թերթին: (Ստանալ Յառաջէն):

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք որ «Յառաջ»ի Շէք-փոսթալի թիւը վերապահուած է միայն «Յառաջ»ի պատկանող գումարներուն (գործակալութիւն, ազդ, բաժնեգին): Այլ թերթերու, միութիւններու կամ նպատակներու համար «Յառաջ»ի հասցէով ղրկուած գումարները կատարել միայն ՄԱՆՏԱ-ՔԱՐԹՈՎ:

Շնորհակալութեամբ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 16ին: Կը հրաւիրուին նաեւ Նոր Սերունդի «Խանասոր» խումբի ներկայացուցիչները: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՇԱՒԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Արղութեան» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱԼԱԹԻՈՅ ԿՐԹԱՍԻՐԱՑ 60ԱՄԵԱԿԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի ամբողջ օրը, առաւօտուն պատարագ եւ հոգեհանգիստ Մալաթիոյ հիմնադիրներու եւ նահատակաց յիշատակին: Կը քարոզէ ԴԱՒԻԹ ՎՐԴ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ:

Ժամը 14ին՝ ճաշ, Ազգ. սրահին մէջ: Մասնակցութիւն՝ 20 Ֆրանք, դիմել՝ Պ. Ա. Օպօղեանի, հեռաձայն՝ 24-59-37 եւ Եղուպեանի 55 Րիւ տիւ Նուար:

Ճաշէն ետք հանդէս:

Կը նախագահէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՏԷՐ-ՊՕՂՈՍԵԱՆ, կը խօսին ԴԱՒԻԹ ՎՐԴ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ ՆԱՓՈԼԷՈՆ ՊԸԼԸԳԵԱՆ:

Գեղարուեստական բաժին:

Ուղերձ՝ ԳԵՂԱՄ ԿԱՆԱՆԵԱՆ

ԿՈՉ

Փոն տը Շէրիւ եւ շրջանի Հայութիւնը ձեռնարկած է Ազգ. Տան մը շինութեան, դպրոց եւ սրահ մը ունենալու համար, որ միեւնոյն ատեն ծառայէ մեզի որպէս եկեղեցի, արդէն պատերը լրացած են:

Տեղւոյս Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կոչ կ'ընէ Ֆրանսահայ մեր պատուարժան հայրենակիցներուն եւ միութիւններուն, որ իրենց նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը բերեն այս սրբազան գործին:

Այն հայրենակիցները, որոնք կարեւոր գումարներով կ'ուզեն մասնակցիլ, իրենց անունները պիտի արձանագրուին շէնքին ճակատը եւ «Բարերար» պիտի կոչուին:

(ԿՆԻՔ)

Յ. Գ.— Դրամական առաքումները կատարել եւ ընդհ. տեղեկութիւններ ստանալ, վարչութեան նախագահէն, որու հասցէն հետեւեալն է.— ԱՇՈՏ ԱՐԵԿԵԱՆ, Րիւ տը լա Շէն, Շարվիէօ (Իզէռ):

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԼԻՈՆ.— «Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը, Մայիս 29ի Շաբաթ երեկոյեան, Ազգ. Տան սրահին մէջ: Մանրամասնութիւնները յետագային:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմակերպած Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի յիշատակը, Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ:

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը, Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Մայիս 9ին, ժամը 15ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի շքեղ թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի եւ պիտի քարոզէ Երուսաղէմի միաբաններէն եւ ժառանգաւորացի տեսուչ ՅԱԿՈԲ ՎՐԴ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, այս Չորեքշաբթի, ժամը 16ին, Ազգ. Տան սրահը: Կարեւոր օրակարգ:

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	40 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	20 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	5	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ֆ.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	20 Ֆ.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ սահմանուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան:

21
ՕՐ
ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ
– ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ –

4
ՕՐ
ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ
Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՏ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռոֆլոթի Թիւ 114 օդանաւին

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ-քոնտուի, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

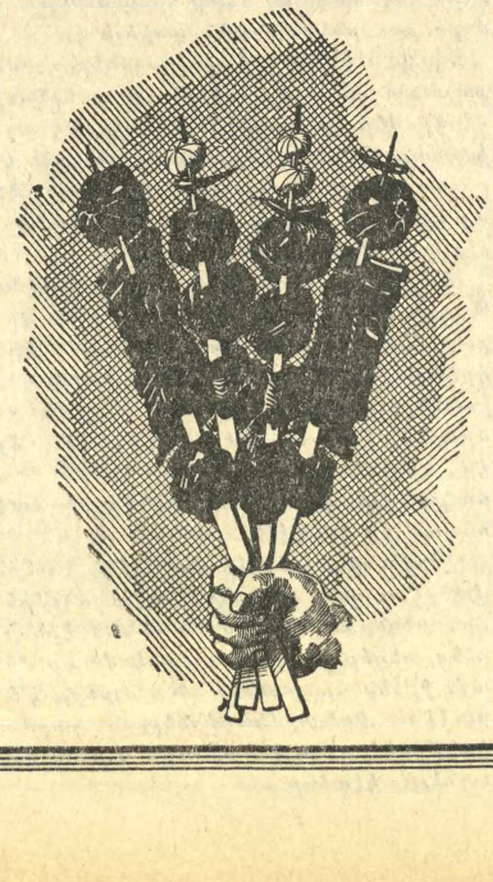

ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵԱՐ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

Եւրոպական, հայկական եւ
կովկասեան ընտիր ճաշեր:

Առաջնակարգ կովկասեան խորովածներ:

ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES

4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt